I. DİN ŞÛRASI

TEBLİĞ VE MÜZAKERELERİ

(1-5 Kasım 1993)

(II)

Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları 338
İlmî Eserler 63

Musahhihler : Ahmet GÜNAY
Yılmaz TARTAN
Adil YILDIRIM
Ahmet TORUN
Abdil AKTAŞ
Abdullah ŞAHİN
H. İbrahim KARAPINAR
Mehmet GÖKTEPE

95-06-Y-0003-338
ISBN: 975-19-1244-x
975-19-1249-0

© Diyanet İşleri Başkanlığı

Dizgi : Mustafa YEŞİLYURT
Arif YEĞİN – Yusuf GÖRGÜNOĞLU
Dizayn : Recep KAYA
Dini Yayınlar Dairesi Başkanlığı
Derleme ve Yayın Şubesi Müdürlüğü
Tel: (0312) 435 52 73 – ANKARA
Baskı : Semih Ofset Matbaacılık ve Ambalaj Sanayi Ticaret Ltd.Şti.
Büyük Sanayi 1. Cad. No: 74– İskitler / ANKARA
Tel: (0312) 341 40 75 (4 Hat) – Fax: (0312) 341 98 98

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI

I. DİN ŞÛRASI

TEBLİĞ VE MÜZAKERELERİ

(1-5 Kasım 1993)

(II)

ANKARA - 1995

Bu kitap, Din İşleri Yüksek Kurulu'nun 06.11.1995 tarih ve 1356 sayılı kararı ile basımı uygun görülmüştür.

SUNUŞ

Diyanet İşleri Başkanlığı, 3 Mart 1924 tarih ve 429 sayılı Kanunla Başbakanlığa bağlı bir teşkilat olarak kurulmuştur. "İslam Dininin İnançları, İbadet ve Ahlâk Esasları ile ilgili İşleri Yürütmek, Din Konusunda Toplumu Aydınlatmak" görevi, ilgili kanunla kendisine verilmiştir. Bu nedenle o tarihten beri gerek yurtiçi ve gerekse yurtdışındaki vatandışlarımıza ve soydaşlarımıza din hizmetini sunmaya devam etmektedir.

Özellikle, her yeni güne, süratli değişikliklerle girilen zamanımızda artan yeni hizmet alanları, bu hizmetlerin sunulmasında yeni stratejileri tesbit etmeyi ve geliştirmeyi zaruri kılmaktadır.

İşte bu sebeple, Diyanet İşleri Başkanlığı'nca yürütülen hizmetlerin geliştirilmesi amacıyla, bilimsel yeterlikleri ve dinî hizmetleri ile tanınmış yurtiçi ve yurtdışından katılan üye, temsilci ve davetlilerden oluşan 200 civarında bilim ve din adamının katılımıyla 30/04/1993 tarih ve 21567 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Din Şûrası Tüzüğü gereği Cumhuriyet tarihinde ülkemizde ilk defa 1-5 Kasım 1993 tarihleri arasında 1. Din Şûrası düzenlenmiştir.

Çeşitli bilim adamlarının kıymetli görüşlerinin sergilendiği bu Şûra, beklenenin üzerinde ilgi görmüş ve faydalı sonuçlar ortaya koymuştur.

Şûra sonunda istişari mahiyette 37 adet karar alınmıştır. Alınan bu kararların Başkanlığımızın hizmetlerine ışık tutacağına ve rehberlik edeceğine inanıyorum.

Şûra'da Üye, Temsilci ve Davetliler tarafından sunulan tebliğlerin ve bu tebliğler üzerinde yapılan müzakerelerin, okuyucularımızın istifadesine sunulmak üzere bir kitap haline getirilmesi, ilgi duyanlara ulaşmasını da sağlayacaktır.

Bu nedenle, söz konusu çalışmalarımızın gerçekleştirilmesinde emeği geçen tüm Şûra personeline, Şûra'ya gerek yurtiçi ve gerekse yurtdışından katılan, tebliğ sunan değerli bilim adamlarına teşekkür ediyor, istişareye önem veren yüce dinimizin, beğenip yapmamızı istediği bu tür organizasyonların ileride daha geniş kapsamlı ve daha çeşitli konular ihtiva edecek şekilde düzenlenerek devam etmesini diliyorum.

Bu güzel çalışmanın organizesinden, basımına kadar emeği geçen tüm görevli personeli tebrik eder, çalışmaların hayırlı hizmetlere vesile olmasını Cenab-ı Allah'tan dilerim.

Mehmet Nuri YILMAZ

Diyanet İşleri Başkanı

TAKDİM

Diyanet İşleri Başkanlığı'nca yürütülen hizmetlerin geliştirilmesi konusunda bilimsel yeterlikleri ve dini hizmetleriyle tanınmış olan bilim ve din adamlarının görüşlerini almak üzere, Cumhuriyet tarihinde ilk defa yurtiçinden 172, yurtdışından 32 olmak üzere toplam 204 kişinin katıldığı I. Din Şûrası, 01-05 Kasım 1993 tarihleri arasında Ankara'da gerçekleştirilmiştir.

Düzenlenen bu Şûraya, üye, temsilci ve davetliler tarafından 72 adet tebliğ sunulmuş olup, bu tebliğler, tüzük gereği oluşturulan 3 komisyonda ele alınmıştır.

Yukarıda zikredilen tarihlerde, dini konularda toplumu aydınlatma, din hizmetlerini geliştirme ve dini yayınlar komisyonlarında gündem gereği gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda 37 adet istişarî mahiyette karar alınmıştır. Alınan bu kararların, Din Şûrası Genel Sekreterliğince Türkçe, Arapça ve İngilizce olarak basımı ve dağıtımı yapılmıştır.

Birinci Din Şûrası, gerek yurtiçinde, gerekse yurtdışında büyük yankı uyandırmış, ilk defa olmasına rağmen başarıyla sonuçlandırılarak, teşkilatımızın itibarını yükseltmiştir.

Şûra'ya sunulan tebliğler ve bunlar üzerinde yapılan müzakerelerin taşıdığı fikirler, ilgili ilim adamlarına ait olup, bunlara asla müdahale edilmemiştir. Ancak, Başkanlığımız, gerekli gördüğü bazı yerlerde kendi görüşünü dipnotlar halinde kısaca belirtmiştir.

Bu bakımdan; bu Şûra'nın gerçekleşmesinde ve başarı ile sonuçlandırılmasında çok büyük emeği geçen başta Diyanet İşleri Başkanımız Sayın Mehmet Nuri YILMAZ'a, Başkan Yardımcılarına, Din İşleri Yüksek Kurulu Başkan ve Üyelerine, Genel Sekreter Yardımcılarına, Şûra'da görev alan diğer üst düzey yöneticilerine ve tüm personele, İslâm Ülkelerinden gelen davetlilerin yurdumuza intikalinden dönüşlerine kadar her türlü konaklama ve ziyaretlerde ilgilerini esirgemeyen Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na, İçişleri ve Dışişleri Bakanlıklarına, Kültür Bakanlığı'na, Emniyet Genel Müdürlüğü'ne, Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na, Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü'ne, PTT Genel Müdürlüğü'ne, Ankara Emniyet Müdürlüğü ile İl Sağlık Müdürlüğü'ne, Şûra'ya katılan davetlilerin tarihî ve turistik ziyaretlerinde yol emniyetini sağlayan Bolu ve Sakarya İl Emniyet Müdürlerine, ayrıca bu ziyaret ve ge-

zilerde yardımlarını esirgemeyen İstanbul Valisi Sayın Hayri KOZAKÇIOĞLU'na, TRT'ye, Basın ve Yayın Organlarına ve Ankara Sheraton Oteli mensuplarına ve Şûraya sunulan tebliğlerin kitap haline getirilmesinde emeği geçenlere teşekkürlerimi sunar, Şûra'nın ülkemiz ve bütün İslâm âlemi için hayırlara vesile olmasını Cenab-ı Allah'tan niyaz ederim.

Prof.Dr. İbrahim ÇALIŞKAN

I. Din Şurası Genel Sekreteri

İÇİNDEKİLER

DİN HİZMETLERİ (HAC) İLE İLGİLİ BAŞKANLIK GÖRÜŞLERİ 1

HAC HİZMETLERİ 3

DİN HİZMETLERİ İLE İLGİLİ TEBLİĞLER 9

HAC ORGANİZASYONUNDA MEYDANA GELEN AKSAKLIKLAR VE BUNLARIN GİDERİLMESİ/ Prof. Dr. Ahmet UĞUR 11

A- İslâm Milletleri Arasında Yapılacak İşler 11

B- Devletimiz Açısından Yapılması Gerekenler 12

C- Diyanet İşleri Başkanlığı'mız Tarafından Yapılması Gerekenler 12

HAC VE UMRE HİZMETLERİNİN TEK ELDEN YÜRÜTÜLMESİNİN FAYDALARI-MAHZURLARI / Kemal GÜRAN 16

I- GİRİŞ 16

II- HAC'LA İLGİLİ DÜZENLEMELER 16

III- 1979 SONRASI HAC DÜZENLEMELERİ 19

IV- 1979 SONRASI HAC ORGANİZASYONLARINDAN MEMNUN OLANLAR VE OLMAYANLAR 22

V- HAC ORGANİZASYONLARINDAN SAĞLANAN GELİRLER 23

VI- HAC SEYAHATI DÜZENLEMELERİNDE İKİLİ UYGULAMA VE SONUÇLARI 25

VII- SONUÇ VE TEKLİFLER 27

ESKİ SOVYETLER BİRLİĞİ'NDE VE AZERBAYCAN'DA DİNÎ HAYAT/ Abdulkadir SEZGİN 29

DİN HİZMETLERİ, DİN EĞİTİMİ VE DİN BİLİMLERİ ARAŞTIRMALARININ KOORDİNESİ/Prof. Dr. İsmail Lütfi ÇAKAN 46

BİLGİ VE DÜŞÜNCELERİN GELİŞİMİ/ Dr. Lütfi DOĞAN 52

DİN EĞİTİMİNDE LİSAN MESELESİ/ Prof. Dr. İlber ORTAYLI 61

HZ. PEYGAMBER'İN SÜNNETİNE GÖRE CEMAATLE KILINAN NAMAZLARDA UYULMASI GEREKEN HUSUSLAR Yrd. Doç. Dr. Akif KÖTEN 64

DİN GÖREVLİSİ YETİŞTİRMEYE YÖNELİK YÜKSEK ÖĞRETİM PROGRAMLARININ ÖNEMİ VE İLAHİYAT MESLEK YÜKSEK OKULLARI HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME
Prof. Dr. İbrahim Kâfi DÖNMEZ 68

TÜRKMENİSTAN'DA DİNÎ HAYAT/Nasrullah b. İBADULLAH 73

BULGARİSTAN'DA DİNÎ HAYAT/ Fikri SALİH 75

ARNAVUTLUK'TA DİNÎ HAYAT/ Hafız Sabri KOÇİ 77

PAKİSTAN'DA DİNÎ HAYAT/ Prof. Dr. İmtiaz Ahmed SAEED 80

İSLÂM'IN BEŞİNCİ RÜKNÜ OLAN HAC VE SUÛDİ ARABİSTAN'IN HACILARA HİZMETTEKİ ROLÜ
Dr. Mahmud Muhammed SEFER 83

DİN HİZMETLERİNİ GELİŞTİRME KOMİSYONU MÜZAKERELERİ 97

DİN HİZMETLERİ GELİŞTİRME KOMİSYONU 99

HAC'LA İLGİLİ DÜZENLEMELER 100

DİN HİZMETLERİ GELİŞTİRME KOMİSYON RAPORU 287

DİN HİZMETLERİ GELİŞTİRME KOMİSYONU SONUÇ RAPORU 289

DİN HİZMETLERİ GELİŞTİRME KOMİSYONUNA KATILAN ÜYE, TEMSİLCİ VE DAVETLİLER 291

YAYIN HİZMETLERİYLE İLGİLİ BAŞKANLIK GÖRÜŞÜ 295

YAYIN HİZMETLERİ HAKKINDA BAŞKANLIK GÖRÜŞÜ 297

GİRİŞ 297

YAYIN HİZMETLERİNİN KISA TARİHÇESİ 297

DİNÎ YAYINLAR İLE İLGİLİ TEBLİĞLER 301

DİNİ YAYINLARIN DİYANETÇE DEĞERLENDİRİLMESİ VE TOPLUMUN AYDINLATILMASI HAKKINDA DÜŞÜNCELER
İbrahim ATEŞ 303

GAYRİ MÜSLİMLERE İSLÂM'I TANITACAK YAYINLAR NASIL OLMALIDIR/ Prof. Dr. Amiran Kurtkan BİLGİSEVEN 308

TRT-TV'DE DİNÎ YAYINLAR/ Dr. Asaf DEMİRBAŞ 318

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN VARLIĞI, YAPISI, GENEL HİZMET POLİTİKASI HAKKINDA BAZI MÜLAHAZALAR
Dr. Abdulbaki KESKİN 322

DİYANET, DİN ALEYHİNDEKİ YAYINLARA CEVAP VERMELİDİR
Doç. Dr. Musa Kazım YILMAZ 333

MİSYONERLİK FAALİYETLERİNE KARŞI ALINABİLECEK TEDBİRLER NELER OLMALIDIR/ Prof. Dr. Mehmet S. AYDIN 341

DİYANET TELEVİZYONU (ÖZEL TV YA DA ÖZEL BİR SAAT)
Mustafa İSKURT 349

GÜNÜMÜZDE HAZIRLANACAK İDEAL ANLAMDA BİR MEAL VE TEFSİRİN METOD VE MUHTEVA AÇISINDAN NİTELİKLERİ NELER OLMALIDIR/ Prof. Dr. Abdulkadir KARAHAN 354

YURTDIŞINA YÖNELİK DİNÎ YAYINLAR
Prof. Dr. Sabri HİZMETLİ 363

EN İDEAL TEFSİR, EN GERÇEKÇİ TEFSİRDİR
Prof. Dr. Sadık KILIÇ 369

İDEAL ANLAMDA BİR MEAL VE TEFSİR YAZABİLMEK İÇİN METOD VE DÜŞÜNCE TAZELİĞİ ŞARTTIR
Prof. Dr. Süleyman ATEŞ 382

TELEVİZYONUN DİNÎ HAYATTAKİ ROLÜ
Prof. Dr. Nevzat YALÇINTAŞ 402

YENİ BİR TEFSİR İHTİYACI/ Kazım GÜLEÇYÜZ 405

DİNLER VE MEZHEPLERARASI DİYALOG/ Prof. Dr. Zahid AKSU 409

DOĞRU BİR KUR'AN TERCÜMESİNDE SEMANTİK METODUN ÖNEMİ/ Prof. Dr. İsmail YAKIT 412

ÇAĞDAŞ PROBLEMLER VE İNANÇ BUHRANINA KARŞI DİNÎ YAYINLAR/ Prof. Dr. İsmail YAKIT 418

DİNİ YAYINLAR KOMİSYONU MÜZAKERELERİ 429

DİNÎ YAYINLAR KOMİSYONU 431

DİNÎ YAYINLAR KOMİSYONU RAPORU 607

DİNİ YAYINLAR KOMİSYONUNA KATILAN ÜYE, TEMSİLCİ VE DAVETLİLER 611

RAPORLAR HAKKINDA GENEL GÖRÜŞME VE RAPORLARIN KARARA BAĞLANMASI ÇALIŞMALARI 615

I. DİN ŞÛRA'SINA YURTİÇİ VE YURTDIŞINDAN DAVET EDİLEN ÜYE, TEMSİLCİ VE DAVETLİLER 671

YURTDIŞINDAN ŞÛRA'YA KATILANLARIN KONUŞMALARI 679

DİYANET İŞLERİ BAŞKANI MEHMET NURİ YILMAZ'IN KAPANIŞ KONUŞMASI 689

DİN ŞÛRA'SI NİHA-İ KARARLARI 697

1. DİN ŞÛRASI KARARLARI 699

A- DİNÎ KONULARDA TOPLUMUN AYDINLATILMASI 699

B- DİNÎ YAYINLAR 701

C- DİN HİZMETLERİ 702
ŞÛRA İLE İLGİLİ YAPILAN ANKET DEĞERLENDİRMELERİ 707
ANKET UYGULANAN ŞÛRA KATILIMCILARININ I. DİN ŞÛRASI HAKKINDAKİ İNTİBALARININ DAĞILIMI 709
A- İNTİBALAR 709
I. DİN ŞÛRASI HAKKINDAKİ TEKLİFLERİN DAĞILIMI 711
B- TEKLİFLER 711
TELGRAF ÇEKENLER 713

DİN HİZMETLERİ (HAC) İLE İLGİLİ BAŞKANLIK GÖRÜŞÜ

HAC HİZMETLERİ

1. Giriş : İslâmın beş temel esasından biri olan Hac, belirli zaman ve yerlerde yapılması gerekli bir ibadettir. Bu hususa bir de ibadetin yapıldığı ülkenin iklim ve tabiat şartları, milyonlarca insanın aynı zaman içinde aynı mahallerde bulunma zorunluluğu; yorgunluk, uykusuzluk, dil yetersizliği ve benzerî durumlar da eklenince işin önemi bir kat daha artmaktadır. Sevgili Peygamberimizin (S.A.V) sadece hac ve umreye başlarken "Allah'tan kolaylık dilemesi" de hac ibadetinin zorluğuna işaret etmektedir.

2. 1979 Öncesi Hac: Başından beri hac ibadetini yerine getirmek maksadıyla Suudi Arabistan'a gidenlerin sayılarında önemli artışlar gözlenmiştir. 1976 yılında bu sayı 150 bine yaklaşmıştır.Bu süre içerisinde seyahat acentaları yanında bazı kişi ve kuruluşlar da bir kazanç vasıtası olarak hac seyahati düzenlemişlerdir. Bu dönemde hacı adaylarına oldukça iyi hizmetler veren firmalar yanında, topladıkları paralarla ortadan kaybolan, zamanında vize alamadıkları için hacı adaylarını günlerce, hatta haftalarca sınır kapılarında bekleten; Mekke ve Medine'ye vardıklarında ortadan kaybolan, hacı adaylarına karşı ibadetlerini yaptırma sorumluluğunu taşımayan, hacıları köprü altlarında, garajlarda iskân ederek perişan eden kişi ve kuruluşların olduğu da bir vakıa idi. Nitekim Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hacca giden vatandaşlarımıza hizmet ve yardım için görevlendirilen ekibin 1972 yılında hac sonrası verdikleri raporda aynen; "...karayolu ile hacca gidenlerin Halep ve Şam'daki manzaraları pek perişan ve acıklı idi. Suudi Arabistan'a giriş vizesi alamadıkları için Suriye'de bir aya yakın beklemişler, çoğunun parası tükenmiş ve sefil olmuşlardır. Bunları vize almadan yola çıkaran menfaatperestler şahsi çıkarları için yüzlerce vatandaşı perişan etmişlerdir..." denilerek bu gerçek dile getirilmektedir. Dışişleri Bakanlığı'nın 1970 yılı hac raporunda pejmurde kıyafetli hacılara rastlandığı dile getirilmiştir.

Şam Büyükelçiliği'nin 25 Temmuz 1963 gün ve 338 sayılı raporunda ise; "Türkiye'deki bazı seyahat acentalarının Türkiye dışındaki limanlardan ve bu arada Lazkiye'den yerli veya yabancı vapur şirketleri için bilet verdikleri ve Lazkiye'ye gelen hacı adaylarının mevcut olmayan bu nevi seferler dolayısıyla pek müşkül vaziyetlere düştükleri görülmüştür..." denilerek seyahat acentalarının hayali seferlerle hayali yolculuk yaptıklarına dikkati çekilmiştir. Cidde Büyükelçiliğimizin 10 Mart 1969 tarihli raporunda vatandaşlarımızın karayolu ile 12-14 günde Suudi Arabistan'a ancak ulaşabildikleri ve bu sebeple perişan oldukları ifade edilerek, gelen hacı adaylarının hangi ekiple hangi vasıta ve grupla geldiklerinin belli olmaması sebebiyle kayıp hacıların tesbitinde güçlük çekildiğine işaret edilmiştir.

Görüldüğü üzere Türkiye'den hacca giden vatandaşlarımızın çok zor şartlar altında seyahat ettikleri, bu işin sorumlu bir kuruluş tarafından yapılmaması sebebiyle sıkıntı çektikleri acı bir gerçektir. Bunun halli için haccın yetkili ve sorumlu bir kuruluş tarafından organize edilmesi zarureti ortaya çıkmıştır. Cidde Büyükelçiliğinin 1972 yılı hac raporunda; "...hacdan önce Türkiye'ye giderek çeşitli bölgelere dağılan delil ajanları, kendi delilleri adına propaganda yapmakta... deliller çoğunlukla ilan ettikleri iaşe ve ibate imkanlarını sağlamamakta... Diyanet İşleri Başkanlığı'nca tesbit olunacak itimada

şayan birkaç delile bağlanmalarının sağlanması elzemdir." denilerek, organizenin çok başlılıktan kurtarılması temenni edilmiştir. Yine aynı raporda haccı ticaret görenlerin yanında hacıları propaganda yoluyla kandırmaya çalışan, Milli Birlik ve beraberliğimizi bozmaya matuf faaliyette bulunanlar olduğu, bunun da ilerisi için tehlikeli olacağı vurgulanmıştır.

Benzeri görüşlere daha sonraki yıllarda verilen hac raporlarında da yer verilmiştir.

1979 öncesinde resmî manada bir hac organizasyonunun olmaması sebebiyle;

Tamamen kâr amacı taşıyan bazı kişi ve kuruluşlar:

a) Hac mevsiminde kiraların pahalı olması sebebiyle, mesken ücretinden kurtulmak için Arafat'a çıkıştan bir iki gün önce Mekke'ye geliniyor, bu kısa süre içerisinde ev tutulmasına gerek olmadığı yönünde telkin yapılarak, hacıları otobüslerde yatırıp Arafat'a çıkarıyorlardı. (Yatakhane durumuna getirilen otobüslerin sokak ve meydanları doldurduğu, trafiği felce uğrattığı ve bu durumun mahalli gazetelerde yayınlandığı Cidde Büyükelçiliği 1963 yılı Hac raporunda yer almaktadır.)

b) Hacı adaylarının kişi başına 200.-SAR komisyon alarak mutavvıflara devreden, Suudi Arabistan'a gelince çeşitli görünmez masraflarla bu miktarı artıran, Arapça bilmedikleri için hacıların problemlerini çözemeyen, hacılara devamlı sabır tavsiye eden, ne kadar fazla zahmet çekilirse nezdi ilâhîde ibadetlerinin o kadar makbul olacağı söylenerek vatandaşın susmasını sağlayan tutumlar sergilemişlerdir. (Bu durum Cidde Büyükelçiliğinin 1975 yılı Hac raporunda zikredilmiştir.)

c) Suudi Arabistan'a girişte parası peşin ödendiği halde, konu bilinmediği için Arafat ve Mina'da çadırlar kurdurulamıyor, hacılar buralarda kızgın güneşe terkediliyordu.

d) Hastalananların tedavi edilmesi için herhangi bir tedbir alınmıyor, Kızılay'ın bu konuda organizasyonu yetersiz kalıyordu.

e) Kayıpların bulunması, bulunsa bile yurda döndürülmesi çok defa mümkün olmuyordu. Hac mevsiminde Suudi Arabistan Hastanelerine yatan ve grubu ile yurda dönemeyen hacılar taburcu olduklarında kaderleriyle başbaşa kalıyor, kendisini getirenlerle irtibat kuramıyor, Konsolosluğumuza gereksiz yük oluyordu.

Bütün bu olumsuzluklar devletin her kademesinde hizmet verenlerin dikkatlerini çekmiştir.

3- 1979-1988 Yılları Arası Hac:

633 sayılı Kanunla İslâm Dini'nin ibadet esasları ile ilgili işlerin yürütülmesi Diyanet İşleri Başkanlığı'na verilmiştir. Bir ibadet ve İslâmın 5 temelinden biri olan haccın da Diyanet İşleri Başkanlığı'nca organizesi gerekir. Belirtilen olumsuzluklar ve 633 sayılı kanunun bu hükmü dikkate alınarak 26.4.1979 gün ve 7/17439 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı Hac Seyahati ile ilgili işlerin yürütülmesi, münhasıran Diyanet İşleri Başkanlığı'na verilmiş, Başkanlık dışında şirket ve acentaların hac seyahati düzenlemelerine; özel otomobille hacca gidilmesine izin verilmemiştir. 1979 yılından itibaren hac organizasyonu Başkanlıkça yapılmış ve bahsedilen olumsuzluklar ortadan kalkmıştır.

Hac organizasyonunun münhasıran Başkanlığımıza verilmesinin sağladığı faydalar:

a) Hacı adayı belirlenen süre içinde Müftülüklere müracaatını yapıyor, bürokratik bütün işlemler hacı adayı adına müftülüklerce yürütüldüğünden, vatandaş bu işler için sıkıntı çekmiyor. Seyahat öncesi bir proğram dahilinde hacı adayları il ve ilçe müftülüklerince eğitilerek seyahate hazır duruma getiriliyor.

b) Yurda giriş ve çıkış işlemleri, önceden alınan tedbirlerle ilgili bakanlıkların üst yönetimini temsil eden denetçiler nezaretinde, yer, tarih, saat tesbit edilerek yapıldığından 1979 öncesi alışılagelmiş başıboşluk görülmüyor, hacı adayı bu yolculuğa yakışmayacak istismar ve hareketlerden korunuyor.

c) Otobüslerde 34-36 kişiye, uçaklarda 40-45 kişiye bir din görevlisi; her 4-5 otobüs veya gruba da bir kafile başkanı verilerek hacı adaylarının hac menasikini tam olarak yapmaları temin ediliyor. 1979 öncesi Suudi Arabistan'a hac için gidenlerden hac menasikini tamamlamadan, hatta ziyaret tavafını yapmadan yurda dönenlerin olduğu unutulmamalıdır.

d) Düzenli bir organizasyon sayesinde hacıların maruz kalabileceği tehlikeler bertaraf edilmekte ve hacıların güvenliği için gereken tedbirler alınabilmektedir. Bu konuda bir örnek vermek yerinde olur:

1987 yılı Hac mevsiminde Suudi Arabistan'da son derece tehlikeli ve öldürücü bir menenjit salgını ile karşılaşılmıştır. Başkanlığımızca gereken tedbirler alınmış, 80.000'e yakın Türk hacısının hemen hemen tamamı aşılanmış ve ilaç dağıtılarak salgın tehlikesi atlatılmıştır. Ansızın ortaya çıkan ve süratle ölüme götüren bu hastalık sebebiyle sadece 17 vatandaşımız hayatını kaybetmiş, hac organizesinin tek elden yürütülmesinin verdiği imkânlar ile büyük bir felaketin önüne geçilmiştir.

e) Başkanlığımızın kurduğu Kayıp, Hastane ve Cenaze Takip Ekibi sayesinde kayıp hacıların bulunması ve kafilelerine ulaştırılması, mahalli hastanelere yatmış olan hacıların takip edilerek taburcu edilenlerin kafilelerine intikali, hacılarımızdan vefat edenlerin defin işlemlerinin ikmal edilmesi hizmetleri aksamadan yürümektedir.

Sağlık durumlarının yolculuğa elverişli olmaması sebebiyle kafileleriyle yurda dönemeyen ve Suudi Arabistan hastanelerinde yatan hacılar, yalnız bırakılmamakta iyileşenlerin yurda dönmeleri, vefat edenlerin defin ve diğer işlemlerinin ikmali temin edilmektedir.

f) Hacılarımızın kıyafetlerindeki düzgünlük, hac malzemelerindeki uyum ve organizasyonunun mükemmelliği ile Milletimiz, diğer İslâm ülkeleri hacılarına karşı güzel bir görünüşle temsil edilmektedir.

g) Hacıların kurbanlarının tamamına yakını İslâm Bankası Mezbahalarında kestirilmekte, önceki yıllarda görülen kurban etlerinin gömülmesi veya yakılmasının önüne geçilmektedir. Bu etler muhtaç İslâm ülkelerine gönderilmektedir.

h) Hastalanan hacıların tedavisi için Suudi Arabistan'a Hac Sağlık Ekibi götürülmektedir. Yolculuk ve iklim değişikliği gibi sebeplerle hastalanan hacılara, bölgede kurulan Bölge Sağlık Ocaklarında ilk müdahale ve tedavi uygulanmaktadır. Ağır ameliyatların da yapılabildiği (1987 yılında 8 ağır ameliyat gerçekleştirilmiştir) Diyanet Hastane-

si sayesinde hacılar, psikolojik olarak kendilerini daha emin hissetmekte ve moral kazanmaktadırlar.

Başkanlığımız Hac Sağlık Ekibi, branşlarında uzmanlaşmış doktorlar, pratisyen doktorlar ile eczacılar, eczacı teknisyenleri, sağlık memurları ve hastabakıcılardan oluşmaktadır. Ayrıca hizmet araçları ve ambulanslarla takviye edilmektedir.

Haccın Başkanlığımızca organize edilmesiyle sağlanan bu kolaylıklar ve faydalar sebebiyle, vatandaşlarımız çeşitli vesilelerle memnuniyetlerini bildirmişlerdir. Nitekim organizasyonumuzla hacca giden vatandaşlarımıza 1979'dan itibaren çeşitli yıllarda uygulanan anket sonuçları da bunu teyit etmektedir.

Suudi Arabistan Hükümeti de Türk hacılarının Diyanet İşleri Başkanlığı organizesi ile haccetmelerinden son derece memnundur. Başkanlıımız 1979-1989 yılları arasında 10 yıl başarılı bir organizasyonla hem Suudi Arabistan hükümetinin, hem de diğer İslâm ülkelerinin dikkatini çekmiştir. Mesela Pakistan, bu organizasyona imrenmiş ve benzeri bir düzenlemeye gitmiştir. Suudi Arabistan hükümeti diğer İslâm ülkelerine Başkanlığımızın organizasyonunu örnek bir düzenleme olarak takdim etmiştir. 1986 yılında memleketimizi ziyaret eden Suudi Arabistan Hac ve Evkaf Bakanı Abdulvahap Ahmet Abdulvasi, Türk basını önünde Başkanlığımız Hac organizasyonunun diğer İslâm ülkeleri organizasyonları arasında birinci sırayı işgal ettiği ve örnek bir organizasyon olduğunu ifade etmiştir. Suudi Arabistan makamları bu kanaatlerini, çeşitli vesilelerle memleketlerine gelen üst düzey yetkililerimize ve bakanlarımıza ifade etmişlerdir.

4- 1989 ve Sonrası Hac:

21 Aralık 1988 gün ve 20026 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren ve "Hac Seyahati ile İlgili İşlerin Diyanet İşleri Başkanlığı'nca Yürütülmesine Dair Karar"ın 3.maddesinde yapılan bir değişiklikle, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın denetim ve gözetimi altında Hac Komisyonunun uygun göreceği (A) Grubu Seyahat Acentaları'na da hac seyahati düzenleme izni verilmiştir. 1989 yılından itibaren Başkanlığımızın yanında kendilerine izin verilen (A) Grubu Seyahat Acentaları da hac seyahati düzenlemektedirler. Tek başlı uygulamadan çok başlı uygulamaya tekrar geçiş demek olan bu ikili durum, beraberinde bir takım problemler getirmiştir. Şöyle ki:

a) Bu uygulama Diyanet İşleri Başkanlığı ile hizmetten çok kazancı ön plana alan seyahat acentalarını ve Turizm Bakanlığını karşı karşıya getirmiştir.

b) Pasaport ve vizelerinin alınmasında, Suudi Arabistan Büyükelçiliği, Seyahat Acentalarını muhatap kabul etmemiş ve Başkanlığımız aracılığı ile ancak vize vereceğini açıklamış, bu durumda Seyahat Acentaları ile Başkanlığımız arasında çeşitli tartışma ve sürtüşmelere sebep olmuştur.

c) Seyahat Acentalarının kontenjanları Hac Komisyonu'nca belirlenmektedir. Bazı Acentalar bu kontenjanları doldurmak maksadıyla kayıtların kapanması gerektiği tarihte kayıtları kapatmayarak, Başkanlığımızı yanıltmak için mükerrer isimli listeler hazırlayarak tartışmalara sebep olmuşlardır.

d) Hac seyahati düzenleme yetkisi verilen seyahat acentalarından bazıları bu yet-

kilerini başka acentalara devretmiş, onlar da çeşitli isimler altında hacı toplamışlar, işlemler, yetkili olan acenta adına yapılmış, ancak denetim ve gözetimlerde acentanın yetkili bir muhatabı bulunmadığı için vatandaşlarımızın mağdur olmasına yol açmıştır.

1990 yılında Suudi Arabistan'da meydana gelen tünel faciasında vefat eden vatandaşlarımızın %85'i seyahat acentalarıyla hacca gidenlerdendir. Başkanlığımız organizasyonu ile gidenlerden bu olayda hayatını kaybedenler parmakla gösterilecek kadar azdır. Sebebi, gerekli tedbirlerin zamanında alınmış olmasıdır.

1989 yılında Hac Komisyonu Üyelerinden birinin Başkanlığımıza verdiği raporda; "Şirketler bu işi sadece ticari bir iş olarak görmektedirler. İşin dini tarafı, hizmet düşüncesi ve hatta Diyanet İşleri Başkanlığı ile yapılan sözleşme tamamen bir tarafa bırakılmış, azami kâr sağlamayı, alınan kontenjanı azami şekilde ve kabul edilmeyen yollarla kullanmayı, meydana gelen aksaklıkları ise Diyanet İşleri Başkanlığı ile vatandaşı karşı karşıya getirip kendi hatalarını ortadan kaldırmak yolunu takip etmişlerdir. Hiçbir şirket doğrudan vize alamamış, hiç gereği yokken şirket hacı adaylarına vize almayı Diyanet İşleri Başkanlığı yüklenmiş, şirketler de vizeden doğan gecikmelerle her türlü aksaklığı Diyanetin hatası olarak hacılara intikal ettirmişlerdir... Tur programları, ayrıntılı yolcu listeleri, Mekke ve Medine'deki irtibat bürolarının adres ve telefonları, Diyanete bildirilmeyerek sözleşme şartları yerine getirilmemiş, firmalarla irtibat kurma zorlaşmış veya imkansız hale gelmiş, kaybolan şirket hacılarının yerine ulaştırılması zorlaşmıştır. Genelde odalar hiç boşluk bırakmayacak şekilde doldurularak büyük bir sıkışıklık içinde ikamet ettirilmiştir" denilmektedir. Bu ifadeler vatandaşımızın mağdur edildiklerini açıkça ortaya koymuştur.

Seyahat acentalarının düzenlemelerindeki aksaklıklar diğer yıllarda da nüans farkıyla devam etmiş, 1993 yılında iş iyice çığrından çıkmış ve bazı seyahat acentalarının kontenjan fazlası hacı kaydı yapmaları sebebiyle bir çok vatandaşımız paralarını önceden ödedikleri halde hacca gidememiştir. Bir kısım seyahat acentaları da fazla hacı adaylarına yurtdışından vize temini yoluna gitmişler, Malaga ve Moskova'dan vizelerle Suudi Arabistan'a belli sayıda hacı götürebilmişlerdir.

Yine bazı firmalar fazla kaydettiği hacılara Almanya'dan sahte belgelerle vize almaya kalkışmış, ancak firma temsilcisi Alman Polisi tarafından yakalanarak Almanya'da ikamet eden suç ortakları ile beraber gözaltına alınmışlardır. Pasaportlar, Konsolosluğumuz tarafından alınarak Türkiye'ye gönderilmiş ve ilgililere teslim edilmiştir. Bu vatandaşlarımız da hacca gidememişlerdir.

Bir seyahat acentası da toprakbastı ve otobüs paralarını ödemediği için, Medine'den Mekke'ye intikallerinde problem çıkmış, hacı adayları ve yakınları Başkanlığımızı telefonla arayıp konuyu çözme hususunda yardım istemişlerdir. Aynı seyahat acentası Mekke'de ev kirasını ödemediğinden ev sahipleriyle sürtüşmeye girmiş ve hacıların yurda dönmeleri Cidde Başkonsolosluğunun devreye girmesiyle mümkün olabilmiştir.

Bir kısım seyahat acentaları da fazla kaydettiği hacı adayları için din görevlilerinin vize hakkını kullanmış, götürebildiğim benim için kârdır düşüncesiyle kafilede gitmesi gereken 3-5 din görevlisinin yerine hacı adayı götürmeyi tercih etmiştir. Üstelik din görevlilerine bunu önceden haber vermemiş, havalimanına kadar gelen görevliler, kafile-

nin çıkış işlemlerinde de yardımcı olmuşlar, kendilerine sıra gelince firma görevlisi "sizin vize işini çözemedik" diyerek, havalimanından geri çevirmişlerdir. Havalimanından dönen görevliler, Başkanlığımıza gelerek şikayetçi olmuşlar, hacı adaylarının aşı kartlarının kendilerinde kaldığını, kendi eşyaların da Cidde'ye gittiğini söylemişlerdir.

Sözkonusu kafileler, Suudi Arabistan'a eksik din görevlisi ile veya görevlisiz olarak gitmişler, dolayısıyla hacılar büyük zorluklarla karşılaşmışlardır.

Suudi Arabistan'da İslâm Bankası aracılığı ile kesilecek kurbanları kesmek üzere her yıl Türkiye'den kasap gitmektedir. Sözkonusu banka yetkilileri Türkiye'den bir şirketle anlaşmakta, ücreti ve sayısı tesbit edilerek kasapların seçimini o şirkete bırakmaktadır. Son yıllarda bu da çığrından çıkmış, sözkonusu şirkete parayı yatıranların kasap olmasa da kasap gibi her türlü işlemleri yapılmış, ömründe bıçak tutmamış kişiler kasap adı altında Suudi Arabistan'a götürülmüşlerdir.

İş ve İşçi Bulma Kurumu ile Cilvegözü Hudut Kapısı'ndan alınan bilgilerden, 1993 yılı Hac mevsiminde 20.000 dolayında işçi vizeli vatandaşımızın Suudi Arabistan'a çıkış yaptığı anlaşılmıştır. Başkanlığımızın kasap götürme işini yaptığı yıllarda 3.000'i geçmeyen bu sayının aniden 20.000'e fırlaması, kasap adı altında hac ticareti yapıldığının bir delilidir. Sözkonusu şirketler kasap olarak götürdükleri bu kişilere ücret ödemeleri gerekirken, hacca götürüyoruz diye üstelik onlardan para almaktadırlar. Hatta sözkonusu vizeler hac simsarlığı yapanlara satılmakta ve dolayısıyla bunlar da hac ticareti yapmaktadırlar.

Bu konuda üzerinde titizlikle durulması gereken bir husus, 1993 hac mevsiminde kasap veya çeşitli adlar altında bazı bölücü ve terör örgütü elemanları, Suudi Arabistan'a gitmiş, bunların orada Milli Birlik ve beraberliğimizi yıkmaya yönelik olumsuz faaliyetler yaptıkları öğrenilmiştir.

Bütün bunlar gösteriyor ki, Türkiye'den ne ad altında olursa olsun Suudi Arabistan'a gidecek vatandaşlarımızın Devlet kontrolünde olmaları, kasap veya başka görevle gideceklerin ciddi bir kuruluş tarafından seçimlerinin yapılması, eğer bu mümkün olmazsa hac işleriyle beraber kasap temin edilmesi işinin de eskiden olduğu gibi Başkanlığımızca yapılması uygun olacaktır.

5- Sonuç ve Teklifler:

1- Hac, çok yönlü, maddî ve manevî büyük fedakarlıkları gerektiren, hac seyahati ile ilgili işler yetkili ve sorumlu bir kuruluş tarafından ve tek elden şartlarına uygun olarak yaptırılmalıdır.

2. Hac seyahati, ticari veya turistik bir seyahat olarak görülmemelidir. Çünkü bu ibadet belirli zaman dilimleri arasında, belirli vakitte belirli yerlere ulaşılması şartıyla, dünya müslümanları ile beraber, kalabalık bir mekânda yapılmaktadır. Mutlaka devletin denetiminde ve disiplinli bir şekilde yapılması sağlanmalıdır.

Yukarıda bahsedilen sebepler ve daha önceki açıklamalar ışığında hac seyahatinin Devletin yetkili ve sorumlu bir kuruluş olması itibariyle, 1989 yılı öncesinde olduğu gibi bu Kuruluşun sorumluluğunda yürütülmesi daha faydalı görülmektedir.

DİN HİZMETLERİ İLE İLGİLİ TEBLİĞLER

HAC ORGANİZASYONUNDA MEYDANA GELEN AKSAKLIKLAR VE BUNLARIN GİDERİLMESİ

Prof.Dr. Ahmet UĞUR
Erciyes Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Öğr. Üyesi

Diyanet İşleri Başkanlığımız tarafından 1989 yılında Hacc ibadetini yerinde görmek ve rapor etmek üzere görevlendirildim. Bu sayede bu mukaddes ibadeti yerine getirebildim. Bizlere böyle bir imkanı tanıdığı için Başkanlığımızın bütün mensuplarına teşekkür eder, bunun devamını dileriz. Çok rahat bir şekilde ve en geniş imkanlarla 19 gün o mukaddes topraklarda görevimizi ifa edebildik.

Yalnız Devletimizin ve milletimizin onuru ve bütün müslümanların daha rahat bir şekilde bu mukaddes görevlerini ifa edebilmeleri için bazı konularda, gördüklerimi ve düşündüklerimi dile getirmek istiyorum.

A- İslam Milletleri Arasında Yapılacak İşler:

1- Müslüman milletleri arası toplantılarla dile getirilerek Suudi Arabistan memurlarının sınırlarda ve havaalanlarında yaptıkları bazı kaba hareketlere mani olunmalı, bilhassa bizim açımızdan **Arar kapısı** ve anlatılanlara göre, baştan başa Suriye bir işkencedir. Mazot almak için bile durmaya müsade edilmemiştir.

2- İbadetleri sessiz ve huşu içinde yapabilmek için Mekke'de Harem'in etrafındaki trafik ve onun gürültü ve dumanı halledilmelidir.

3- Arafat, Mina ve bilhassa Müzdelifedeki, dinimizin esasına yakışmayan o çirkin manzaraların giderilmesi için olanca çaba sarfedilmelidir. "İskan ihtiyacı, su ihtiyacı, bilhassa tuvalet ihtiyacı, kullanılan eşyaların derhal toplanması ve imhası v.s" yoksa toplu salgınlara ve ölümlere neden olabilir.

4- Piyasayı kontrol ederek, halkın hacıları "yolunacak bir kaz" olarak görmekten kurtarmaları.

5- Mukaddes yerlerde görevli asker veya polislerin kaldırılarak oralara daha olgun yaşta elleri copsuz, hacıları azarlayan değil, yol gösteren ve ikaz eden adamların konulması sağlanmalıdır.

B- Devletimiz Açısından Yapılması Gerekenler:

Hacc ibadetini politik şahsi çıkarlar dışında tutarak aşağıdaki tedbirlerin alınmasında fayda görülmektedir.

1- Hacılarımıza mutlaka yaş sınırı ve sağlıklı olma şartı getirilmeli ve mutlaka titizlikle tatbik edilmelidir.

2- Malezyalılar gibi genç; eğitilmiş ve temiz olmalarına çalışılmalıdır.

3- Yine Malezyalılar gibi Hacca gitmek isteyen herkese HACC FONU diye bir fon kurularak vatandaşın tasarrufu ve gitme şansı devlet tarafından sağlanmalıdır.

4- Hacı adaylarımız daha yurdumuzda iken, bu ibadeti nasıl yapacağına dair kurslara mutlaka tabi tutulmalıdır.

5- Arabistan'da bilhassa Medine'de, Hacc mevsimine **"Türk Mevsimi"** denmektedir. En çok para harcayan ve satış yapan, herhalde bizim hacılarımızdır. Bunun azaltılabilmesi için mutlaka çareler aramalıyız. **"Sekiz teneke hurma, beş top kumaş, 200 tesbih, radyo, soba, iki üç fıçı zemzem v.b."** bunlar çok sık görülen olaylardır.

Hacılarımızın da belirttikleri gibi, devletimiz Havaalanlarımızda ve sınır kapılarımızda bu çeşit malları ihtiva eden satış mağazaları açmalıdır.

6- Hacılarımız mutlaka bir millî kıyafet içinde olmalıdır.

7- Şirketler ile gidilmesine fırsat verilmemelidir, gidilir ise, hacıların şikayeti halinde, ağır cezalar tatbik edilmelidir. Mesela bazı hacılarımız, bazı şirketlerin, Diyanetin verdiği çanta, elbiselik kumaş ve saireyi kendilerine para ile sattıklarını söyledi. Yine gözü açık bazı şirketler, hacc organizasyonunda bazı aksaklıkları filme alarak, Diyanetin değil, bu işi kendilerinin daha iye yapabileceklerini isbata çalıştılar.

8- Her yıl hacc mevsiminde İslam milletleri arası toplantılar yapılarak iyi ve eksik yönler tartışılmalı, müsterek iş birliği, ticarî ve kültürel alışveriş de sağlanmalıdır. "Belene" adlı film İngilizce gibi, Arapça olarak da yayınlansa daha iyi ve güzel olurdu.

9- Hacc mevziminde çıkan "En-Nedve" adlı gazetede birçok dilde Hacc ve Hacılar hakkında bilgi verildiği halde maalesef Türkçe bir sahife yoktur.

10- Yine Dünya İslam Bankasının kurban için yaptığı el ilanları ve para yatırıldıktan sonra verilen teslim makbuzunda İngilizce, Fransızca v.b. dillerde açıklamalar olduğu halde, maalesef Türkçe birşey yoktur. Bu oraya para yatıran Hacının da kafasının karıştırmaktadır. Zannedersem en çok kurban kestiren hacılar arasında da Türk hacıları başta gelmektedir.

C- Diyanet İşleri Başkanlığımız Tarafından Yapılması Gerekenler:

I- Hacılarımızın İstekleri

a- Konaklama yerlerinin uzaklığı.

b- Odalarda kapasitenin üstünde Hacının yatması, "Görevli üç kişi bir odada olduğu halde" aynı katta 11-13 hacının kalması İstanbul ve Trabzon hacıları tarafından şikayet konusu olmuştur.

c- Görevliler nereye giderken ne alacağımızı bize önceden söylemediler. Arafatta susuz kaldım, Mina'da taş bulamadım.

d- Görevliler bir kaç hacının peşine takılıyor, onlarla ilgileniyor ve çoğunluğu unutuyorlar. "Bir hacımızın H.O.K. adlı bir görevlinin hacıları tamamen bırakarak kendi işleri ile meşgul olduğunu söyledi ve pek çok hacımız bu konuda şikayette bulundu."

e- Yurtdışından gelen hacılarımız ise, katlarında mutfak olmadığından, yüklerinde kilo tahdidinden şikayet ediyorlar ve bir de dönüşlerinde Türkiye'de inip daha sonra yurtdışına çıkma imkanının verilmesini istiyorlar. Köln'den gelen bir hacımız, din görevlisi Y.Y'nin bunu kendi ailesi için yaptığı halde, hacılara bu fırsatı vermediğini söyledi. Anne ve babalarımızın ellerini öpmeye bile fırsat vermediler diye yakındılar.

f- Görevliler yetersiz ve delillik yapmıyorlar.

II- Görevlilerimizin İstek ve Şikayetleri

a- Görevlilere mutlaka telsiz verilmelidir. Yollarda çok perişanlık çekiyoruz. Bir arabanın diğerinden haberi olmuyor.

b- Merkezlere geldiğimizde oralarda yetkililerimizi bulamıyoruz. "Biz de Medine garajında, Medine merkezinde ve Arafatta sakat hacılamızla geldiğimiz halde, mesul ve görevlileri bulamadık."

c- Arafatta hasta ve ihtiyar hacılamız bizlere bırakılmamalı, onlar merkezimiz tarafından arabalar ile Mekke'ye nakledilmelidirler. Onları aldığımız takdirde, Müzdelife ve Mina'daki çoğunluğun görevi yapılamamaktadır.

d- Genel olarak **görevlilerin seçiminde, az da olsa hatır gönül, eş-dost ayağı rol oynamaktadır. 17 defa gelenler olduğu halde, bir iki defa gelenler veya hiç gelmeyenler vardır. Bunların çoğu alıştıklarından, bir nevi ticarete de kaymakta ve "bir de Umre için gelirsem bir araba vesaire parası alabilirim." gibi laflar etmektedirler.** Gaye görev değil, ticarettir.

e- Her kafilede en az bir kişi Arapça bilen şahıs bulunmalıdır.

f- Arafatta konaklama yerinde Mina'ya nakilde yol ve bindirme peronlarının ayarlanması lazımdır. Hacılarımız saat 19'da çadırdan alınıyorlar, otobüsüne ancak 24'de binebiliyorlar. Bu ayakta bekleyiş hacılarımızı çok bitkin düşürüyor.

III- Sağlık Hizmetlerinden Gelen İstek ve Şikayetler:

Bu konuda çok dikkatli olmamız gerekmektedir. Âniden yapılmayan bir müdahalenin nice canları götüreceği malumdur. Bu konuda bir doktor çiftin ve başka görevlilerin anlattıklarını aşağıya alarak bu konuda daha titiz olmamız gerektiğini vurgulamak isterim.

a- Baştan seçimde çok hata ve hatır-gönül işi olduğu görülmektedir. (M.T.) adlı bir Doktor şunları anlattı; mülakat için 400 kişi müracaat ettik. Çok az kişi alındı. **Geleceğimize 3-4 gün kala Ankara Hastahanesinden (H.D.) adlı Doktorun kartını**

alan geldi kaydoldu. Ben İzmir mezunuyum, bunların çoğunu tanırım. Talebe iken bir parti ve birliğe bağlı idiler. Doktorların %90'nı o görüş sahibi kimselerdir. Görevler çok aksıyor, tecrübeleri yok. Durum çok acıklıdır.

b- Sağlık merkezleri hacılarımıza çok uzaktır. Hacılar gelemiyorlar.

c- Arafat'tan Mekke'ye inildiği gün, yani Bayramın 1. günü Mekke'deki merkezimizde doktor ve de Ambulans yoktu. Yorgun savaşçılar gibi gelen sayısız hacılarımıza malesef tıbbi bir müdahale yapılamadı. Bunların halini bizler bizzat müşahade ettik.

Bayramın 1. günü erkenden hacı kayıp merkezimizde mutlaka 1-2 doktor, hemşire ve ambulans bulunmalıdır.

d- Ambulans aracı yetersizdir. Hele bunlardan bir tanesi de doktorların başında bulunan Başkanlık görevlisinin, gayr-ı resmî olarak emrinde çalışırsa, durumu takdir ediniz. Hastanın acilen hastaneye gitmesi gereklidir, ama ambulans yoktur. Varsa da şoför gitmiyor veya bilemiyor.

e- Hemşire ve bayan doktorlarımızı bir yerden bir yere arabasız gönderemiyoruz. Kaçırırlar v.s. diye. Bunun için ambulans istiyoruz maalesef alamıyoruz.

f- Basit de olsa bir laboratuarımız yoktur. Bir kan-idrar tahlilini yapamıyoruz. Bu çok lüzumludur. Medine'de anlatıldı.

g- Başımızdaki başkanlık görevlileri, bir görevli değil de bir baş-hekim gibi, bize emretmeye kalkışmaktadırlar.

h- Benim de görüşüm, bu sahada çok yetersiz, **"burnunu silemeyen doktorlar"** gördüm ve çok tecrübesizler. Görevden çok ibadete meyilli gençlerdir.

IV- Genel Hizmetlerde Görülen ve Duyulan Eksiklikler:

a- Bu sahalarda da çok titiz davranmak lazımdır. Santrale konan memur Arapça ve İngilizce, bir kelime bile bilmediği gibi bir numarayı bağlayamıyor. Otelin Arap bakıcılarına problemleri götüremiyor ve onun dediklerini yansıtamıyor.

b- Milletvekili, misafir ve görevlilere bir şey söylenmiyor. Bir şey istemeye kalkarsanız **"Ben aşcı değilim, ben garson değilim"** gibi cevaplarla karşılaşıyorsunuz.

c- Kasabım diye gelen birçok şahıs, belki ömründe tavuk bile kesmemiştir. Her şehirde, bu konuda anlatılanlar çok entrasandır. "E.Ş." Ankara Merkez P.T.T. de hesap uzmanıdır. Eğer, o yolla gelmişse "R..." Kültür Bakanlığında Kütüphanecidir v.s.

d- Şoförler de bu konuda şikayetçidirler. Gerçek şoförlerin yanında müftülüklerde imam kadrosunda, müezzin ve memur kadrosunda olup ehliyet almış uydurma şöförler de vardır.

Mekke'de kaza yapıp olaya sebep olan minübüsün sürücüsü Ârif, Eskişehir'in bir ilçesinde imam kadrosundadır. Ama Müftü Bey'in de arabasını kullanmaktadır. Fakat şoför diye getirilmiştir.

Devletimize açtığı maddi zarar ve manevî huzursuzluk ortadadır. Bunlar insan hayatı ile ilgili konulardır.

Yukarıda da belirttiğim gibi, bilhassa Ambulans şöförlerinin laf dinlememezliğinden, aldırmazlığından ve yol bilmediklerinden doktorlarımız da şikayetçidirler.

e- Emir-komuta zinciri eksiktir ve otorite boşluğu vardır. Bir şey istiyorsunuz, bir yetkili peki diyor, diğeri imkansız diyor. Filan saatte bir şey bekliyorsunuz, ya 4-5 saat sonra geliyor veya gelmiyor...

SONUÇ

Bütün bunlar devletimizin ve milletimizin manevi şahsiyetinin korunması, hacılarımızın mukaddes görevlerini daha iyi yapabilmeleri için, kendimizi kendimize şikayettir. Gayemiz daha iyilere gitmektir. En iyisini yapmaktır. Bir kaç istisnanın dışında bütün görevlilerin gayelerinin bu olduğundan hiç şüphe yoktur.

Hizmetlerini 70 binin üzerindeki hacılarımıza eşit olarak götürmektedir. Malezyalılardan sonra en tertipli ve düzenli hacılar yine bizim hacılarımızdır. Ufak tefek şikayetlerin dışında, bu yıl hacılarımız konaklama, nakil ve hizmetlerden çok memnundurlar.

Bunu sağlayan, başta devletimize, bütün bakanlıklara, reisinden hizmetlisine kadar bütün Diyanet İşleri Başkanlığınız mensuplarına teşekkür eder, daha iyi görevler yaparak dinimize ve milletimize üstün hizmetler sunup, bütün İslam âlemine örnek olmasını Cenab-ı Hak'dan niyaz ederiz.

Saygılarımla.

HAC VE UMRE HİZMETLERİNİN TEK ELDEN YÜRÜTÜLMESİNİN FAYDALARI - MAHZURLARI

Kemal GÜRAN
Diyanet İşleri Başkanlığı
Din İşleri Yüksek Kurulu
Emekli Üyesi

I- GİRİŞ

"HAC", İslâm dininin 5 temel ibadetinden biri. Maddi imkanları ve sağlık durumu müsait olan her Müslümanın, ömründe bir defa, dinen tesbit edilmiş şartlarına uygun olarak haccetmesi gerekir. Haccın belli bir mevsimde, Mekke'deki Kâbe ile Arafat ve Mina'da belli günlerde ifa edilmesi, hac mevsiminde Mekke'nin olağanüstü bir kalabalıkla dolup taşmasına sebep olur.

"UMRE", Müslümanlarca yapılan sünnet bir ibadettir. Mekke'deki Kâbe'yi tavaf ve Safa ile Merve arasında Say'dan ibarettir. Belli bir mevsimi ve günü yoktur. Yıl boyu umre yapılabilir.

Bugün sayıları 1 milyara yaklaşan, dünyanın çeşitli yerlerine dağılmış, ırkları, renkleri, gelenek ve görenekleri, kültürleri farklı olan Müslümanlar, hac mevsiminde hac maksadı ile Mekke'de toplanmakta, Medine'de medfun bulunan Hz.Muhammed'in (S.A.V.) kabrini ziyaret etmekte, yılın diğer ay ve günlerinde ise Umre için Suudi Arabistan'a gitmektedirler. Bu sebeple; 1400 yıldan beri-İslâm Dini bakımından önemli yeri bulunan kutsal şehirler Mekke ve Medine dünyanın dört bir bucağından gelen ziyaretçilerle dolup taşmaktadır. Özellikle hac mevsiminde Mekke'nin nüfusu 2-3 kat artar.

II- HACLA İLGİLİ DÜZENLEMELER

Kâbe, İslâm'dan önce de Hz.İbrahim ve oğlu İsmail'den beri kutsal bilinirdi. O günlerden buyana Kâbe ziyareti ile ilgili düzenlemeler de yapılagelmiştir. İslâmi hacla ilgili düzenlemeleri ise haccın farz kılınmasından itibaren bizzat Hz.Peygamber (s.a.v.) başlatmıştır. Hicretin 9'ncu senesinde, Hz.Peygamberin emri ile ve Hz.Ebubekir'in başkanlığında ilk resmi hac organizasyonu gerçekleştirilmiştir. Hicretin 10'ncu senesinde de Hz.Peygamberin iştiraki ile meşhur veda haccı düzenlenmiştir. Daha sonraki dönemlerde Mekke'ye hâkim olan yönetimler hacıların emniyeti, sağlığı, ihtiyaçlarının temini, istismarının önlenmesi ile ibadetlerinin eksiksiz ifası için çeşitli tedbirler almışlar ve düzenlemeler yapmışlardır. Hacıların iskanı, zemzem hizmetleri, bilhassa Arafat, Müzdelife ve Mina'da su ihtiyaçlarının karşılanması, alış-verişte aşırı kazançların engellenmesi, yol kesicilerden korunması, bu tedbirler arasında zikredilebi-

lir. Ecdadımız Osmanlı idaresi, bu hizmetlerin ifasına özel bir önem atfetmiş, bu düzenlemeleri devlet olarak üstlenmişlerdir.

Günümüzde de bu düzenlemeler, daha geniş bir şekilde yapılmaktadır. Bugün Suudi Arabistan'da bir Hac ve Evkaf Bakanlığı teşkilatı mevcuttur. Hac mevsiminde tüm devlet kuruluşları hac hizmetinde seferber olmaktadır. Emniyet, Trafik, PTT, Sağlık idareleri, Mekke ve Medine belediyeleri aralıksız çalışmaktadır.

Çeşitli ülkeler tarafından Suudi Arabistan hükümetince bu ülkedeki hizmetlerle ilgili olarak yapılan düzenlemeler yeterli görülmemekte, her İslâm ülkesi kendi tabiiyetinde bulunanların hac ve umre maksadıyla Suudi Arabistan'a yapacağı seyahatlerle ilgili ek tedbirler almaktadırlar. Hemen bütün İslâm ülkelerinde vakıflar ve din işleriyle ilgili bakanlıklar bünyesinde hac işlerini tedvir eden üniteler bulunmaktadır. İran hükümetinin yaptığı hac seyahati düzenlemeleri yıllar öncesinden itibaren bilinen en ciddi hac organizasyonudur. Mısır, Irak, Malezya, Endonezya, Pakistan, Tunus, Fas, Cezayir ve Ürdün hükümetlerince de çeşitli seviyelerde resmi Hac organizasyonları yapılmaktadır.

Türkiye'nin 15 yıldan beri yapmakta olduğu resmi hac organizasyonu, İslâm ülkeleri arasında en dikkate değer düzenleme olarak görülmektedir. Pakistan, Türk organizasyonuna imrenmiş benzeri bir düzenlemeye gitmiştir. Suudi Arabistan hükümeti, Türk Hac ve Umre Organizasyonunu dünya İslâm ülkelerine örnek bir düzenleme olarak takdim etmektedir. Nitekim 1986 yılında memleketimizi resmen ziyaret eden Suudi Arabistan Hac ve Evkaf Bakanı Abdulvahap Ahmet Abdulvasi, Türk basını önünde Türk Hac ve Umre Organizasyonunun diğer İslâm ülkeleri içinde birinci sırayı işgal ettiğini ve örnek bir organizasyon olduğunu ifade etmiştir. Suudi Arabistan yöneticilerinin bu konudaki takdirkar ifadeleri, Türk resmi yetkililerine her fırsatta ifade edilmektedir. Suudi Arabistan yetkililerinin bu kanaatları, aynı ölçüler içinde 1988 yılı hac mevsiminde haccetmek üzere Suudi Arabistan'a gelen Sn. Bakanlarımıza ve bizzat Sayın Başbakanımız Turgut ÖZAL'a (Kendileri o zaman Başbakandı ve T.C.Başbakanı sıfatı ile hacca gelmişti.)da ifade edilmiştir. Ancak 1990 yılı Hac Mevsiminde Suudi Arabistan hükümetinin kota uygulaması ve yeter sayıda vize vermemesi, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın zamanında gerekli tedbirleri almaması sebebiyle üzücü ve çok ciddi bir kriz yaşanmış ve bu örnek organizasyona gölge düşürülmüştür.

Türkiye'de 1979 öncesinde resmi manada bir hac ve umre düzenlemesi yoktu. Devlet 1960'lı yıllarda bu maksatla sadece bir yönetmelik çıkarmıştı. İçişleri Bakanlığınca yürütülen bu yönetmelik, tatbik kabiliyeti olmayan, hac ve umre yolcusu vatandaşlarımıza fiili olarak herhangi bir şekilde yansımayan düzenlemelerden ibaretti. Hac ve umre yolcusu vatandaşlarımız, pasaport, sağlık raporu, döviz, vize ve benzeri işlemler için bu işlerle ilgili dairelerin kapılarında günlerce ve hatta aylarca koşturup duruyorlardı. Bu durum, hem vatandaşın devlete olan güvenini sarsıyor ve hem de fuzuli zaman ve emek israfına sebep oluyordu. Bu seyahatlerle ilgili düzenlemelerde aktif rolü devletten ziyade özel seyahat acentaları oynuyor, vatandaş âdeta bu özel firmaların insafına terkedilmiş bulunuyordu.

İstisnaları olmakla beraber genellikle söz konusu firmalar, hac ve umre turlarını birinci derecede kâr amacına yönelik olarak düzenliyorlardı. Bu turlardan asgari masrafla azami kârı elde etmeye çalışıyorlardı. Bu sebeple:

a) Çok hızlı bir rekabet ortamından kazançlı çıkmak için geniş bir reklâm kampanyası açıyorlar, kendi turlarını câzip hale getirmek için bu dini seyahatle hiç ilgisi bulunmayan ziyaret yerleriyle dolu uzun bir gidiş güzergahı tesbit ediyorlardı. Hac yolcusu hac ibadetinin merkezi olan Mekke'ye ulaştığında yorgun, bitkin ve hatta bazıları hastalanmış oluyor, ibadetin menasikini yerine getirecek gücü kalmıyordu. Vize ve döviz işlemlerindeki noksanlar tamamlanmadığı halde önceden kararlaştırılmış hareket günü geldiği için yola çıkarılan hacı adayları haftalarca çıkış kapılarında bekletilmekteydi. Hatta hacıları yola çıkarıp kendisi kaybolan, vatandaştan seyahat ücretini tahsil edip onları ortada bırakan organizatörler bile oluyordu. Bunun canlı örneklerini vermek mümkündür. Zira bu olaylar hâlâ hafızalarda tazeliğini korumaktadır. Aramızda benzeri olayları yaşayanlar hâlâ hayattadır.

b) Mekke ve Medine'de Hac mevsiminde evler çok pahalı olduğundan buralarda ev kiralanmıyordu. Esasen uzun süren yolculuktan sonra hacı adayları Arafat'a çıkış gününe bir iki gün kala Mekke'ye ulaştırılıyor, bu bir iki gün için ev kiralamanın gerekli olmadığı söyleniliyor ve hac yolcususu, pek çok ülke hacısı gibi Mekke ve Medine sokaklarına terkediliyordu. Hacı adayları uzun yol yorgunluğundan sonra temizlenip dinlenemeden Arafat'a çıkmak ve ibadetin bundan sonraki kısmını bitkin ve yorgun olarak yerine getirmek zorunda kalıyorlardı.

c) Kapı girişlerinde parası peşin olarak alındığı halde konu bilinmediği için Arafat ve Mina'da hacıların çadırları kurdurulamıyor ve hacılarımız buralarda kızgın güneşe terkediliyordu.

d) Hastalananların tedavi edilmesi için herhangi bir tedbir alınmıyordu. Türk Kızılayının bu konudaki organizasyonu yetersizdi. Esasen Kızılayımız prensipleri gereğince sadece Türk hacılarına sağlık hizmeti vermek için kutsal topraklara gitmiyordu. Kızılayın amacı dünya hacılarına bu arada Türk hacılarına eşit şekilde sağlık hizmeti vermekti. Kızılayca verilen sağlık hizmeti poliklinik hizmeti olmaktan öte bir hizmet değildi. Meydana gelen pek çok ağır sağlık problemlerinin ve özellikle güneş çarpmalarının tedavisi için vatandaşlarımıza ciddi hiçbir sağlık hizmeti sunulamıyordu.

Hac sonrası sağlığı dönüşe müsait olmayan hac yolcuları Suudi Arabistan hastahanelerine yatırılarak kaderleriyle baş başa bırakılıyorlardı. 1988 yılında mevcut hükümet kararnamesine rağmen çeşitli yollardan hac vizesi almak suretiyle Suudi Arabistan'a giden ve hastalanmak suretiyle Medine hastahanelerine yatan 5 vatandaşımız kendilerini hacca getiren özel şirketlerin organizatörleri tarafından hastahanelerde kaderleri ile başbaşa bırakılmışlardır. Bu tür olaylar, daha sonraki yıllarda da devam etmiştir.

Kayıpların aranması, bulunması, yurda döndürülmesi çok defa mümkün olmuyordu. Kaybolduktan sonra ölenlerin defni, ölüm işlerinin ikmali, terekelerinin tesbiti, muhafazası ve vârislerine teslim edilmesi genellikle mümkün olmuyordu. Bunların eş ve çocukları kendilerine vâris olamamakta, ölüm sonrasında yapılması gerekli işlemler yapılamamaktaydı.

e) Kadınlar, çocuklar ve ihtiyarlar mahşeri andıran kalabalıkların biriktiği bir ortamda, ülkemizden çok çok farklı iklim şartları altında, dünyanın her tarafından iyi, kötü çeşitli maksatlarla gelen insanlarla dolup taşan Suudi Arabistan'da gerekli şekilde korunamıyorlardı. Her türlü maddi-manevi tehlikelerle karşı karşıya bırakılmış oluyorlardı.

Hac ve umre maksadı ile Suudi Arabistan'a gelen kadınların, özellikle kızların zaman zaman kayıp olduklarına veya kaçırıldıklarına dair haberler dolaşıyordu. Güney Doğu ülkelerinde ve Suudi Arabistan'da beyaz kadın ticareti yapmak isteyen bir takım kimselerin Suudi Arabistan'a hac ve umre maksadı dışında vize alamadıkları, hac ve umreyi bu kötü maksatları için vasıta kılmak istedikleri de şayi olmaktaydı. Bu tehlike bu gün de devam etmektedir.

f) Pasaport, sağlık raporu, vize, döviz ve giriş-çıkış işlemleri sırasında hac ve umre yolcusuna yakışmayan gayr-i İslâmi bir takım tavır ve hareketlere hac ve umre yolcuları istemeyerek veya bilmeyerek vesile kılınıyorlardı. (Rüşvet verme, eşya ve döviz kaçakçılığı yapma, haksız kazanca alet olma vb.)

g) Bütün bunlardan daha önemlisi vatandaşlara yeterli din rehberleri verilmemekte, bunca zahmet ve maddi fedakarlığa rağmen bir kısım vatandaşlarımız dîni menasiki noksansız olarak yerine getirmediği için hacılık sıfatını alamadan geri dönmekteydi. Arafat'a çıkmadığı halde hacı olduğunu sanan kimselerle karşılaşılmaktaydı. Farz olan ziyaret tavafını yapmadan yurda dönenler vardı.

III. 1979 SONRASI HAC DÜZENLEMELERİ

1979 öncesi hac ve umre düzenlemelerinde olumsuzluklar, yapılan işin niteliği itibariyle öncelikle Diyanet İşleri Başkanlığı görevlilerinin dikkatini çekmiştir. Hac mevsimlerinde, hacca giden vatandaşlarımızı aydınlatmak üzere kendilerine resmi görev verilen din hizmetlileri, bu aksaklıkları görmüşler, bunları ortadan kaldırmak için çareler aramaya başlamışlardır. Hatta bazı meslektaşlarının dahi bu olumsuzluklara şahsi çıkarları için alet olduklarını görmüşler ve üzülmüşlerdir. Bu üzüntülerini verdikleri resmi raporlarda dile getirmişlerdir. Bu raporları değerlendiren Diyanet İşleri Başkanlığı, 1977 yılından itibaren resmi hac organizasyonları yapmaya başlamıştır. Türkiye Diyanet Vakfı da senedindeki "Her çeşit ibadetlerin yerine getirilmesinde vatandaşlara yardımcı olur" hükmüne istinaden bu organizasyona destek olmuştur. Ancak bu denemelerden sonra çözümün acımasız bir rekabet ortamında gerçekleştirilemiyeceği anlaşılmış ve köklü bir çözüm için 1979 sonrası uygulamaya geçilmiştir.

1979 yılından sonra hac organizasyonları 26.04.1979 tarihinde yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararı, bu kararın ek ve tadillleri gereğince 1979 yılından 1988 yılına kadar Türkiye Diyanet Vakfı ile işbirliği yapmak suretiyle Diyanet İşleri Başkanlığınca yürütülmüştür.

1984 yılında çıkarılan bir hükümet kararnamesi ile umre seferleri de Diyanet İşleri Başkanlığınca düzenlenmektedir.

Anılan kararname ve buna dayanılarak çıkarılan Hac ve Umre Yönetmeliğinde; Hac Komisyonu, Hac İşleri Yüksek Kurulu, Yurtiçi ve Yurtdışı Hac İşleri Komiteleri kurulması öngörülmüş ve söz konusu komisyon, kurul ve komiteler organizasyonla ilgili bir çok hususlarda karar mercii yapılmıştır.

Hac Komisyonu, Diyanet İşleri Başkanının başkanlığında ilgili 6 bakanlığın müsteşar veya müsteşar yardımcıları seviyesindeki temsilcileri ile Kızılay ve ilgili diğer kuruluşların temsilcilerinden oluşur. Bu komisyon, hac ve umre yapacak vatandaşların

sağlık ve güvenlik şartları içerisinde bu seyahatlarını gerçekleştirmeleri için gerekli önlemleri alır. Bu maksatla alınacak tedbirleri görüşür ve diğer hususların ilgili kurul ve komiteler vasıtası ile yürütülmesini temin eder. Yurtiçinde ve yurtdışında yürütülen hac işlemlerinin zamanında yetiştirilebilmesi için Bakanlar Kurulu kararı gereğince hacı adedinin Kurban Bayramından en az 4 ay önce bilinmesi öngörülmüştür. Bu nedenle müracaatlar 5 ay önceden başlar ve 1 ay süre ile devam eder.

Türkiye'nin 1979 sonrası hac ve umre organizasyonlarının özelliklerinden ve Türk hacıları için temin ettiği faydalardan özetle söz etmek yerinde olacaktır:

a) Vatandaş, süresinde müftülüğe müracaat etmekte, tüm işlemler vatandaşlar adına müftülüklerimizdeki hac ve umre bürolarınca yürütülmektedir. Hacı adayları hac seyahati ve ibadeti konularında il ve ilçe müftülüklerince önceden eğitilmektedir.

b) Giriş ve çıkış işlemleri, ilgili bakanlıklarca önceden alınan tedbirlerle, kurumların üst yönetimlerini temsil eden denetçiler nezaretinde, tam bir disiplin ve düzen içinde yapılmakta, hac yolcusu her türlü istismarlardan, hacılık sıfatı ile bağdaşmayan davranışlardan korunulmaktadır.

c) Mekke, Arafat, Mina ve Medine'de hiç bir Türk vatandaşı sokağa, güneşin kavurucu sıcağına terkedilmemektedir. Mekke ve Medine'de aircontainli odalarda, Arafat ve Mina'da çadır gölgesinde iskan edilmektedir. Her Türk hacı adayının Mekke ve Medine'de istirahat edebileceği soğutulmuş odada bir yatağı, abdest ve banyo için yeteri kadar suyu, eşyasını koruyabileceği bir meskeni, yemeğini pişirip yiyebileceği bir mutfağı vardır. 1986 yılından itibaren umre yolcularını taşıyan otobüslerin tamamı, hac yolcularını taşıyan otobüsler ise kademeli olarak aircontainli otobüslerden seçilmiştir. Bu imkanlar, hac mevsimlerinde, Mekke ve Medine şartlarında azami seviyede imkanlardır.

d) 34-36 kişilik her otobüse (uçaklarda her 40 kişi için) bir din görevlisi, her 5-6 otobüsten oluşan kafileye de vaizlik, müftülük, imamlık ve benzeri hizmetlerde çalışanlardan bir kafile başkanı verilmektedir. Bu görevliler, hem seyahatin bir düzen ve disiplin içinde yürütülmesini sağlamakta ve hem de hac ve umre yolcularını dini hükümlere uygun olarak hac ve umrelerini yapmalarını temin etmekle mükellef tutulmaktadırlar.

e) Sağlıklarının bozuk olması ve seyahate elverişli bulunmaması sebebiyle Suudi Arabistan hastahanelerinde kalan ve kafileleri ile yurda dönemeyen yolcular takip edilmekte, şifa bulduktan sonra yurda dönmeleri sağlanmaktadır.

Bu gibilerden ölenlerin definleri yapılmakta, vefat işlemleri neticelendirilmektedir. 1979 öncesi dönemde hacca giden vatandaşlarımız açısından alarma geçişi gerektirecek seviyede tehlike sayılan kolera salgınları bu gün tehlike sayılmamaktadır. Güneş çarpmasından meydana gelen ölümler alınan ciddi tedbirlerle asgari seviyeye düşürülmüştür. Organizasyon bozukluklarının sebep olduğu açlık, yorgunluk, uykusuzluk nedeniyle takatsız kalmaktan kaynaklanan ölümler hiç yoktur. Bangladeş, Pakistan, Hindistan, Nijerya ve benzeri ülkeler hacıları arasında ölüm oranı binde 13'lere kadar yükselmekte iken Türk hacıları arasında bu oran, binde 1-2 seviyesine düşmektedir.

1987 yılı hac mevsiminde son derece öldürücü bir menenjit salgını ile karşılaşılmış, alınan süratli tedbirlerle ve organize olmanın verdiği imkanla 80.000 Türk

hacısının hemen tamamına yakını aşılanmış veya hapla kontrol altına alınmıştır. Buna rağmen ansızın bastıran ve süratle ölüme götüren bu salgın hastalık, sadece 17 vatandaşımızın ölümüne sebep olmuştur. Takdir edileceği gibi; anılan tedbirlerin süratle uygulamaya konulabilmesi ancak organize olmanın verdiği imkanlarla sağlanabilmiştir. Bu tedbirler alınmasaydı; ölüm oranı çok yükselebileceği gibi hac sonrası yurda dönen vatandaşlarımız, günlerce hudut kapılarında, nâmüsait şartlar altında karantinaya tabi tutulurlardı.

f) Hac yolcularının, özellikle kadınların ve çocukların şahsi emniyeti sağlanmakta, kayıplar çok kısa zamanda bulunabilmektedir. Hastalık, ölüm ve kayıp işlemleri özel ekiplerce takip edilip sonuçlandırılmaktadır.

Akibeti meçhul hac yolcusu, yılda en çok bir veya iki ile ifade edilir hale gelmiştir. Bazı yıllar için olmayabilmektedir. Bu gibi hallerde elde kesin derecesinde bilgi ve belge mevcut olduğu için ölüm işlemleri tamamlanabilmekte, ölenin yakınları ölüm sonrası veraset ve intikal işlemlerini yürütebilmektedirler.

1987 yılı hac mevsiminde İran hacıları, Mekke'de bir açık hava toplantısı ve gösteri yürüyüşü düzenlemişlerdir. İran, Suudi Arabistan ve diğer İslâm ülkelerinden gelen 500'e yakın hacı veya görevlinin ölmesine, bir o kadarının da yaralanmasına sebep olan bu gösteriye önceden alınan tedbirlerle organizasyonumuzla hacca gelen bir tek Türk vatandaşı bile katılmamıştır.

g) Diğer ülkelerin hacılarından çeşitli sebeplerle Suudi Arabistan idaresine bitmez tükenmez olaylar intikal etmektedir. Mevcut düzen ve disiplin sebebiyle Türk hacılarından trafik olayları dışında Suudi Arabistan idaresine hiç bir olay intikal etmemektedir. Her yıl 10-100.000 Türk vatandaşının hac mevsimi şartları içinde, sessiz ve sakin olarak Mekke ve Medine'ye gelişi, ibadetlerini yaparak ülkelerine geri dönüşü Suudi Arabistan hükümetince hayretle ve takdirle karşılanmakta, bu işin nasıl başarıldığı hususu ciddi merak konusu olmaktadır.

h) Her yıl hac ve umre düzenlemelerinde yaklaşık 3000-4000 civarında din görevlisi görev almaktadır. Böylece Diyanet İşleri Başkanlığı merkez ve taşra teşkilatında görevli vaiz, müftü, imam-hatip ve müezzin-kayyımların yurtdışı tecrübeleri, bilgi ve görgüleri artmaktadır. Bu durum, teşkilattaki görevlilerin hizmet verimini artırıcı bir fonksiyon icra etmektedir.

ı) Irak ve Suriye kapılarında hacıların giriş ve çıkışlarının yapılması için "Hac Konaklama Tesisleri" inşa edilmektedir. Edirne'den, İstanbul'dan, Ankara'dan sınır kapılarına kadar 1500-2000 km. yol kateden ve yorulan hac ve umre yolcularının Türkiye'den çıkmadan dinlenmeleri, son ihtiyaçlarını temin etmeleri ve çıkış işlemlerinin yapılması, dönüşte giriş işlemlerinin ikmali için inşa edilen bu tesislere Vakıfca büyük harcamalar yapılmıştır.

i) Hacıların tek tip kıyafet giymeleri sağlanmaktadır. Bu durum, Türk hacılarının gittikleri ülkenin iklim şartlarına uygun, temiz ve göze hoş görünen kıyafetleri ile diğer ülke hacılarının dikkatlerini çekmektedir. Hacılarımızın kıyafetlerindeki düzgünlük, hac malzemelerindeki güzel görüntü ve organizasyonun mükemmelliği ile milletimiz diğer İslâm ülkeleri hacılarına karşı pırıl pırıl bir görüntü ile temsil edilmektedir. Seyahat el çantası, uyku tulumu tipinde yatak, şemsiye, zemzem bidonu, künye, Türk bayrağı vb.

gibi hac malzemeleri görüntüde birlik ve ahenk sağladığı gibi vatandaşlarımızın kayıp olmaları halinde kısa zamanda bulunmasına, ölüm halinde kimliklerinin tesbitine de yardımcı olmaktadır.

Arafat ve Mina'da kumanya tarzında yemek verilmektedir. Böylece vatandaşlarımız Arafat ve Mina'da yiyecek malzeme taşıma yükünden kurtarılmaktadır.

j) Hacca veya umreye gitmek isteyen vatandaşlardan alınan ücretler, yurtiçindeki ve yurtdışındaki harcamalar da dikkate alınarak ilgili Diyanet İşleri Başkan Yardımcısının başkanlığında 3 Diyanet İşleri Başkanlığı personeli ile 3 Vakıf temsilcisinden oluşan Hac İşleri Yüksek Kurulu'nca tesbit edilmektedir. Hac ücretleri ilan edildikten sonra enflasyon ve benzeri sebeplerle (uçak biletlerine gelebilecek zam hariç) vatandaşlardan ek ücret alınmaz. Vatandaşlardan alınan ücretle yapılan harcamalar arasında müsbet bir fark doğarsa; kalan meblağ, Türkiye Diyanet Vakfına bağışlanmış sayılmaktadır. Vakıf, bu meblağları Vakıf senedindeki dini-hayri amaç ve faaliyetler doğrultusunda harcamaktadır.

(Bu konuda tebliğimizin V. bölümünde daha geniş bilgi verilmiştir.)

k) Türk hacılarının kurbanlarının tamamına yakını, organize olmanın verdiği imkanlardan yararlanmak suretiyle İslâm Kalkınma Bankası'nın mezbahalarında kestirilmekte, eskiden olduğu gibi hac kurbanlarının etlerinin gömülmesine veya yakılmasına fırsat verilmemekte, adı geçen bankanın organizasyonu ile bu kurbanların etleri, Afganistan mültecilerine, açlıkla karşı karşıya bulunan Müslüman Afrika ülkeleri ile ihtiyaç duyulan diğer İslâm ülkelerine gönderilmektedir.

1V-1979 SONRASI HAC ORGANİZASYONLARINDAN MEMNUN OLANLAR VE OLMAYANLAR

1979-1993 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Türkiye Diyanet Vakfı ile işbirliği yapmak suretiyle düzenlediği hac ve umre seferleri ile Suudi Arabistan'a giden vatandaşlarımızın sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Yılı	Hacı Sayısı	Umre Sayısı
1979	10.805	-
1980	25.644	-
1981	30.470	-
1982	37.587	-
1983	35.855	-
1984	30.450	11.172
1985	33.728	12.535
1986	42.635	14.289
1987	79.900	17.059
1988	93.026	19.689
1989	66.583	18.010
1990	15.511	27.198
1991	44.739	332
1992	44.601	1435

1993	36.450	867
TOPLAM:	**627.984**	**122.586**

Türkiye'nin 1979 sonrası hac organizasyonlarından hacca giden vatandaşlarımız büyük ölçüde memnundurlar. Nitekim yıllar itibariyle ve valilikler kanalıyla uygulanan anket sonuçları şöyledir:

- 1979 yılında hacca gidenlerin %6'sına çeşitli anket soruları gönderilmiş ve sonuç olarak %95,6 oranında,

- 1980 yılında hacca gidenlerin %10'una anket soruları yöneltilmiş ve sonuç olarak karayoluyla hacca gidenlere göre organizasyon %86,6 havayoluyla gidenlere göre %60, oranında,

- 1981 yılında karayoluyla hacca gidenlerin %7,2 sine anket soruları yöneltilmiş ve sonuç olarak %81 oranında,

- 1983 yılında karayoluyla giden hacıların %7,4 üne anket soruları yöneltilmiş ve sonuç olarak %94,7 oranında,

- 1984 yılında karayolu ile hacca giden hacıların %6,27 sine anket soruları yöneltilmiş ve sonuç olarak %95,17 oranında,

Memnuniyet tesbit edilmiştir.

Otobüs esnafı da bu uygulamadan memnundur. Çünkü bu esnafın otobüsleri aracısız şekilde doğrudan sahiplerinden kiralanmakta, tüm menfaat kendilerine ait olmaktadır.

Bu uygulamadan memnun olmayan ve her yıl bu memnuniyetsizliklerini çeşitli şekilllerde dile getiren bazı çevreler de yok değildir. Bunlar:

a) Hac seferi düzenleyen patron şirketler,

b) Hac organizasyonundan Türkiye Diyanet Vakfı'nın gelir sağlamasını ideolojik rahatsızlık konusu yapan bazı çevreler.

V-HAC ORGANİZASYONLARINDAN SAĞLANAN GELİRLER

1979 yılı öncesi dönemdeki hac ve umre organizasyonlarından elde edilen gelirler şahısların cebine girmekteydi. 1979 sonrasında bu gelirler bir hayır kurumu olan Türkiye Diyanet Vakfı'nda toplanmakta ve Vakıfca dini-hayri hizmetlere harcanmaktadır. Vakfın dini-hayri hizmet maksadıyla yaptığı çok geniş harcamalardan çok kısa ve özet bazı bilgiler şöyledir:

- Bu Vakıf, hac ve umre organizasyonlarından elde ettiği gelirlerden ülke sathında binlerce cami, Kur'an Kursu, müftülük sitesi ve imam-hatip lisesinin inşaatına maddi destek sağlamaktadır.

- Neslimizin gelecek nesillere iftiharla sunacağı bir mabet olan Kocatepe Camii inşaatına hükümetimizin 1 milyar TL. katkısına ilaveten Vakıf öz kaynaklarından 1981

yılından itibaren 1992 yılı sonuna kadar harcanan meblağlar 50 milyarı aşmıştır. Camiin işletme masrafları Vakıf tarafından karşılanmaya devam edilmektedir. Bu giderlerin aylık tutarı 100 milyonun üstündedir.

- Her yıl binlerce yüksek ve ortaöğretim öğrencisine Vakıftan karşılıksız burslar verilmektedir.

- İmam-Hatip Lisesi birincilerinin İlahiyat Fakültelerindeki tahsil sürelerince tüm masrafları Vakıfca karşılanmaktadır.

- Yüksek dini tahsil yapmış gençler, Vakıf adına çeşitli yabancı ülkelerde dini bilimler dallarında doktora yapmaktadırlar.

- Vakıf, İslâm ülkeleri arasında ilk defa telif bir İslâm Ansiklopedisinin yayınlanması için çaba harcamaktadır. 8. cildi yayınlanmış olan Ansiklopedinin çıkarılması maksadıyla yapılan yatırım ve harcamalar bu gün 100 milyarla ifade edilebilmektedir.

- Vakıf, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bütçe imkanları ile sağlanamayan çeşitli ihtiyaçlarını da karşılamaktadır. Bu maksatla; Başkanlık personeli için hizmetiçi eğitim merkezleri inşa etmekte, bu merkezler için yeterli öğretim elemanı temini maksadıyla ek maddi destekler sağlamakta, personel lojmanları inşa etmekte, Başkanlık personeline taşıma aracı, lojman, öğle yemeği temini... gibi çeşitli sosyal hizmet imkanları hazırlamaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Antalya,. Manisa, Akçakoca ve Kastamonu Eğitim Merkezlerinin mülkiyetleri Vakfa aittir. Konya Eğitim Merkezi Vakıf tarafından inşa edilmektedir. Merkez, İl ve İlçelerdeki Vakıf lojmanlarından yüzlerce din görevlisi yararlanmaktadır. 1987 yılında 150 milyon TL. ödenerek Başkanlık personelinin taşınması için 3 otobüs Vakıfca satınalınıp devlete bağışlanmıştır. 1988 yılında 3 otobüs daha 450 milyon TL.ye satınalınmış ve aynı maksatla devlete bağışlanmıştır.

- Ramazan aylarında veya başka zamanlarda yurtiçinde veya yurtdışında Başkanlıkca görevlendirilen irşad ekiplerinin devlet bütçesinden karşılanamayan giderleri de Vakıfca karşılanmaktadır. Bu maksatla 1989 yılı Ramazanında yurtdışına gönderilen irşad elemanları için 500.000.000.-TL. ödenmiştir.

Vakıf, imam-hatip lisesi, kur'an kursu ve üniversite öğrencilerinin barındırılması için çeşitli yurtlar inşa etmekte, bunların iaşe ve ibatelerini sağlamaya çalışmaktadır.

- Vakıf, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yurtdışındaki vatandaşlarımıza yönelik hizmetlerinde; cami, kur'an kursu ve Türk-İslâm kültür merkezi gibi dini hizmet yerlerinin satınalınması için yurtdışında kurulmuş aynı amaçlı vakıflara devletimizin de teşvikleri ve izni ile çok ciddi şekilde maddi destekler sağlamaktadır. Ezcümle;

a) Köln'de mukim Türklerin ve çocuklarının dini ihtiyaçlarını karşılamak üzere Köln Diyanet İşleri Türk-İslâm Birliği adına satınalınan ve her cuma günü en az 7000 vatandaşımızın toplanarak cuma namazı kıldığı cami ve kültür merkezi binasının satınalınması için adı geçen birliğe bugünkü değerlerle 20 milyar TL. maddi destek sağlanmıştır.

b) Belçika Türk-İslâm Diyanet Vakfı adına Brüksel'de satınalınan kültür merkezi binasının satınalınması için adı geçen Vakfa bu günkü değerlerle iki buçuk milyar TL. maddi destek sağlanmıştır.

c) Hollanda Türk-İslâm Diyanet Vakfı adına satınalınan kültür merkezi binasının satınalınması için adı geçen vakfa bu günkü değerlerle 18 milyar TL. maddi destek sağlanmıştır.

d) Danimarka Türk Diyanet Vakfı adına Kopenhang'da satınalınan câmi ve kültür merkezi binasının satın alınması için adı geçen vakfa bugünkü değerlerle 10 milyar TL. maddi destek sağlanmıştır.

e) Köln Diyanet İşleri Türk-İslâm Birliği adına müslümanların dini ihtiyaçlarını karşılamak üzere Münih'de satınalınan binanın satınalınması için bu günkü değerlerle 25 milyar TL. maddi destek sağlanmıştır.

- Çeşitli yabancı ülkelerdeki İslâmî faaliyetler için, özellikle câmi inşaatları için ülkemizden beklenen maddi destekler, bütçe imkanları ile karşılanamadığından bu nevi destekler de Vakıfca karşılanmaktadır.

- Balkanlar Kafkasya ve Orta Asya'da meydana gelen son değişikliklerden sonra buralardan gelen dini hizmet taleplerinin maddi finansmanları (cami yapımı, din hizmetlisi görevlendirilmesi, imam-hatip lisesi, ilahiyat fakültesi ve kur'an kursu açılması, mevcut imam-hatip liselerinin maddi yönden desteklenmesi, Bosna-Hersek, Karabağ, Arnavutluk, Romanya ve benzeri yerlerdeki Müslümanların gıda, giyecek, yakacak ve benzeri ihtiyaçlarının karşılanması vs.) Türkiye Devleti adına Türkiye Diyanet Vakfı'nca karşılanmaktadır.

Türkiye Diyanet Vakfı'nın hac ve umre seferlerinden, vatandaş bağışlarından, kendi gayrimenkullerinden, kurban derisi ve zekattan elde ettiği gelirler; Vakıflar Genel Müdürlüğü Müfettişleri, Başbakanlık Müfettişleri tarafından zaman zaman denetlenmiş, herhangi bir yolsuzluk tesbit edilmemiştir. Ayrıca Vakıf hizmet ve faaliyetleri ile hesapları iki yıla yaklaşan uzunca bir süre Devlet Denetleme Kurulunun uzman elemanlarınca denetlenmiştir. Bu denetlemelerin sonuçları da hükümetimizin ilgili ve yetkili organlarına intikal ettirilmiştir.

VI- HAC SEYAHATI DÜZENLEMELERİNDE İKİLİ UYGULAMA VE SONUÇLARI

1988 yılında Hac Seyahatı ile ilgili İşlerin Diyanet İşleri Başkanlığınca yürütülmesine dair hükümet kararnamesinde bir değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklikle Diyanet İşleri Başkanlığının gözetim ve denetimi altında, ilgili bakanlıklar temsilcilerinden oluşan Hac Komisyonu'nun uygun göreceği (A) grubu seyahat acentalarının da hac seyahati düzenlemelerine izin verilmiştir. Bu acentalara hac seferi düzenleme izni verilmesinin temelinde iki önemli gerekçenin bulunduğu bilinmektedir:

a) Hac seyahatının ilgili mevzuatta bir seyahat olayı olarak tanımlanmış olması, bu hususu ileri sürerek seyahat acentalarının hükümet üzerinde kurdukları çeşitli baskılar,

b) ANAP hükümetlerinin liberal bir politika izlemesi, binnetice hac seyahatlarının da tek elden çıkarılıp serbest rekabete açılması istekleri.

Yukarıda belirtilen sebeplerle başlatılan bu ikili uygulama, çeşitli problemleri de birlikte getirmiştir. Şöyleki:

1- İlgili Bakanlıklar temsilcilerinden oluşan Hac Komisyonu toplantılarında Turizm ve Tanıtma Bakanlığı temsilcilerinin seyahat acentalarını tutar bir tavır izlemeleri, Hac Komisyonunun birliğini bozmuştur. Özellikle iki devlet kuruluşunu (Diyanet İşleri Başkanlığı, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı) karşı karşıya getirmiştir. 1989 yılı hac sonuçları değerlendirme toplantısında ve özellikle 1990 yılı hac mevsimi öncesinde yapılan toplantılarda çok çeşitli tartışmalar ve huzursuzluklar yaşanmıştır.

Turizm ve Tanıtma Bakanlığı temsilcileri, hac seyahati ile ilgili işleri düzenleyen Hükümet kararnamesinde hac seferi düzenleyen şirketlerin gözetim ve denetiminin Diyanet İşleri Başkanlığına verilmesine karşı çıkmışlardır. Bu görev ve yetkinin 1618 Sayılı Seyahat Acentaları ve Seyahat Acentaları Birliği Kanununa göre Bakanlıklarına ait olduğunu, hükümet kararnamesinde Diyanet İşleri Başkanlığına verilen bu yetkinin kanuna aykırı olduğunu iddia etmişlerdir. Diyanet İşleri Başkanlığı temsilcileri ise; bu seyahatın sıradan bir seyahat olmadığını, bir ibadet seyahatı olduğunu, Hükümet kararnamesinin de 633 sayılı kanuna dayanılarak yürürlüğe konulmuş hukuki bir düzenleme olduğunu ileri sürmüşler, hükümetçe verilen bu görevin yerine getirilmesi gerekliliği üzerinde durmuşlardır.

2. Bu tartışmalar, değişik toplantılarda sürüp gitmiştir. Tartışmaların içine seyahat acentalarının özel bir kuruluşu olan TÜRSAB'da çekilmiştir. 1990 yılı hac mevsimi öncesinde TÜRSAB temsilcilerinin konu ile ilgili çeşitli açıklamaları günlük basında yer almış ve sözkonusu denetimin Diyanet İşleri Başkanlığına verilmesi tenkitlere tabi tutulmuştur. Diyanet İşleri Başkanlığının hac düzenlemeleri ve bu düzenlemede kendisine işbirliği görevi verilen Türkiye Diyanet Vakfı yıpratılmaya çalışılmıştır.

3. Acentalarca hacca götürülecek kişilerin pasaport ve vizelerinin alınması, ilgili yönetmeliğine göre acentalara aittir. Ancak Suudi Arabistan Büyükelçiliği vize vermede acentaları muhatap kabul etmek istememiştir. Bunlara ait vizelerin de ancak Diyanet İşleri Başkanlığının kefaleti ve düzenlemesi ile verilebileceğini ön şart olarak ileri sürmüştür. Diyanet İşleri Başkanlığı buna itiraz etmiş, hükümetten gelen baskılar karşısında söz konusu vizelerin alınmasına aracılık etmiş, kefil olmak zorunda kalmıştır. Bu durum da, Diyanet İşleri Başkanlığı ile seyahat acentaları arasında çeşitli tartışma ve sürtüşmelere sebep olmuştur.

4. Hac seyahati ile ilgili işleri düzenleyen kararname ve ilgili yönetmelikler, (A) grubu seyahat acentalarına tanınacak kontenjanların tesbiti yetkisini, ilgili Bakanlıklar temsilcilerinden oluşan Hac Komisyonuna vermiştir. Aynı kararname gereğince hacca gitmek üzere müracaat edecek vatandaşların müracaatlarının kurban bayramından 4 ay önce bitirilmesi gerekmektedir. Seyahat acentaları, müracaat süresi bittikten sonra da kendilerine tanınan kontenjanları doldurabilmek için mükerrer isimlerle dolu listeleri Diyanet İşleri Başkanlığına bildirmişler, buradan da çeşitli tartışmalar ortaya çıkmıştır.

5. Yukarıda belirtilen olumsuzluklar ortamında cerayan eden 1990 yılı hac mevsiminde Suudi Arabistan Hükümetinin 1987 yılında Amman'da İslâm Ülkeleri Dışişleri Bakanları konferansında alınan "Hac'da Kota Uygulaması" kararındaki ısrarı ile karşılaşılmıştır. Suudi Arabistan 1988-1989 yıllarında Türkiye'ye tolerans tanımış ve Türkiye'den hacca gitmek üzere müracaat eden vatandaşlarımızın tamamı hacca gitmiştir. 1990 yılında Suudi Arabistan'ın bu musamahayı göstermemesi sonunda bili-

nen hac krizi yaşanmıştır. Şayet Türkiye'de hac organizasyonunda ikili bir uygulama olmasaydı 1990 yılı hac krizi gibi acı olayların yaşanması mümkün değildi.

VII- SONUÇ VE TEKLİFLER

1- Değişik yer ve zamanlarda yapılan hac ibadeti kapsamlı ve kompleks bir ibadettir. Maddi ve manevi büyük fedakarlıklarla, çetin şartlar altında yapılan ve tekrarı da herkes için kolay olmayan bu ibadetle ilgili düzenlemelerin bir resmî, dînî kuruluş tarafından ve tek elden yapılmasında ve yürütülmesinde zaruret vardır.

Hac, namaz ve zekat gibi bir ibadettir. Diğer ibadetlerde olduğu gibi bu ibadetin ifasında da Diyanet İşleri Başkanlığı'nın vatandaşlarımıza rehber olması gerekir. Bu husus, adı geçen Başkanlığa kanunla verilmiş görevin bir gereğidir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu görevin dışında tutulması düşünülemez.

2- Hac seyahati bir ticari ve turistlik seyahat olarak görülmemelidir. Bu seyahattan asıl maksat, bir farz ibadetin yerine getirilmesidir. Ayrıca şu da unutulmamalıdır ki, bu seyahat ve ibadet, belli bir zaman dilimi içinde, sınırlı bir mekanda ve milyonlarca müslümanla birlikte, fevkalâde şartlar altında gerçekleştirilmektedir. Durum böyle olunca bu seyahatin disiplinli ve düzenli bir şekilde eda edilmesi için gerekli her çeşit tedbirlerin alınması, devletin gözetim, denetim ve idaresinde yürütülmesi elzemdir. Bir takım gayrimesul kişilerin insiyatiflerine bırakılması en azından rizikodur. Müsmir sonuçlar alınması da mümkün değildir. Gerek Diyanet İşleri Başkanlığı ve gerekse Türkiye Diyanet Vakfı yöneticileri merkez ve taşra personeli ile birlikte bu konuda gerçekten uzmanlaşmışlardır. Devlete karşı duyulan sorumlulukla bu hizmet, 15 yıldan bu yana başarılı bir şekilde yerine getirilmiştir. 1990 yılı hac mevsiminde yaşanan kriz, geçici ve tamamen organizasyonun niteliğinden kaynaklanmayan 1988 sonrasında başlatılan ikili uygulamadan kaynaklanan sebeplerle ilgilidir.

3- 1982 yılından bu yana Suudi Arabistan hükümeti "MUTAVVİFLER" uygulamasını terk ederek "MUTAVVİFLER BİRLİĞİ" uygulamasına geçmiştir. Bunun da sebebi ülkelerinin hac konusunda organize hâle gelmeleridir. Bu uygulamaya göre başıboş hacı grupları değil, organize ülke hacıları söz konusudur. Mutavvifler Birliği Arafat ve Mina'da yaptığı hazırlıkları, karşısında mesul bir idare var sayarak yapmakta, 70-80 bin kişilik çadırı bu idareye teslim etmektedir. Bu çadırlarda vatandaşlarımızı yerleştirirken belli bir plan uygulanmaktadır. 40-50 ayrı organizasyonla mukaddes topraklara gidecek Türk hacılarının bu çadırlara yerleştirilmelerinde büyük karışıklıklar olmaktadır.

4- Suudi Arabistan Hükümeti Türk hacılarının resmi bir kurumun organizasyonu ile haccetmeleri uygulamasından son derece memnundur. Son 5 yıllık uygulamadan ciddi şekilde rahatsızdır. Bu rahatsızlıklarını resmi toplantılarda açıkca ifade etmekte, talep ve şikayetlerini yazılı olarak Türk makamlarına da iletmektedirler. 1990 yılında kota uygulamasındaki ısrarın bir sebebi de bu olabilir. Bütün İslâm ülkelerinin aynı noktaya getirilmeleri için çalışmalar sürdürülürken Türk hacılarının gayrimesul kişilerin idaresindeki, bölük-pörçük şekilde hacca gelmeleri onları gerçekten tedirgin etmektedir. Belkide gelecek yıllarda hükümetler arası bir mesele halinde konuyu gündeme getirme gereği duyacaklardır.

5- Yukarıda belirtilen sebepler ve yapılan açıklamalar karşısında:

Haccın ibadet ağırlıklı niteliği dikkate alınarak bugünkü ikili uygulamaya son verilmeli, 1989 öncesindeki uygulamaya dönülmelidir.

Hac seyahati ile ilgili işleri düzenleyen hükümet kararnamesinde 1988 yılında yapılan değişiklik iptal edilmelidir. Bu konuda birtakım seyahat acentelerinin yapacakları baskılara göğüs gerilmeli, taviz verilmemelidir.

Aksi takdirde hepimizi üzen tünel faciasının benzerleri ile ileriki yıllarda sık sık karşılaşmak bir sürpriz olmayacaktır.

ESKİ SOVYETLER BİRLİĞİ'NDE VE AZERBAYCAN'DA DİNÎ HAYAT

Abdülkadir SEZGİN
Bakü Din Hizmetleri Müşaviri

Sovyetler Birliği döneminde İslâmi hayattan bahsetmeden önce, İslâmın buralara gelmesi, yayılması ve Çarlık döneminde Müslümanların karşılaştığı insanlık dışı olaylardan bahsetmek istiyorum:

Sovyetler Birliği topraklarında yaşayan insanların büyük çoğunluğu Ortodoks'tur. İkinci büyük ve mensubu en çok olan din İslâmiyettir. Müslümanların yaşadığı coğrafya Kırım ve Kafkasyadan başlayarak Doğu Türkistan'a, Orta İdil'den Pamir'e kadar uzanan bir mekana sahiptir.

Bu bölgeler dışında da, hatta Sovyetler Birliğinin hemen her şehrinde Müslüman cemaat ve Leningrad (Petersburg) dan, Viladivostok ve Harkov'dan Yakutistan'a kadar, Moskova dahil, hemen her büyük şehirde bir câmi veya mescid vardır.

İslâmın İdil-Ural'a gelişi çok eskilere dayanmaktadır. Bazı kaynaklara göre milattan önce, bazı kaynaklara göre ise, VII. asırda İdil Irmağı havzasına gelmiş bulunan bugünkü İdil-Ural Türklerinin ecdadı olan Bolgarlar miladi 922 tarihinde Silka'nın oğlu Almas zamanında İslâm Dinini kabul ettiler. 922 yılında Bolgar yahut Bulgar ülkesini ziyaret etmiş olan İbni Fadlan'ın bildirdiğine göre, 921 tarihinde Bulgar Hanından Bağdat'a Halife Muktedir'e gelen bir sefir heyeti, İslâm Dinini öğretecek adamlar ve cami inşa edecek mimarlar gönderilmesini rica etmişler, Halife Muktedir de istenilen mürşit ve ustaları hemen göndermiştir. İbni Fadlan da bu gönderilen kişiler arasındadır.

Kafkasya ve Azerbaycan bölgesine ise Müslümanlığın, Halife Hazreti Ömer devrinde askeri faaliyetlerle geldiği bilinmektedir. VII. yüz yılda, ilk Müslümanlık dönemi diyebileceğimiz dönemde, o zamanki, Azerbaycan coğrafyasının önemli şehri Şamahı'da, Arap mimari uslûbu ile yapılmış bir cami hâlâ ayakta durmakta ve tarihe şahitlik etmektedir.

Altınordu Devletinin 1272 de İslâm Dinini kabul etmesiyle birlikte, Tatar, Moğol, Kıpçak, Başkırt ve başka Türk gruplarının Müslümanlığı kabul ettikleri bilinmektedir.

Ne yazıktır ki, Çarlık Rusyasında Müthiş İVAN zamanında (XVI. asır) İslâm Dini şiddetle takip edilmiş, Müslümanlara çok ciddi zulümler yapılmıştır. Mesela Kazan Hanlığında XVI. asrın ikinci yarısından itibaren İslâm Dini kanun dışı ilan edilmiş, yeni mescid inşaasına izin vermek şöyle dursun, eskileri de tahrip edilmiştir. Hırıstiyanlığı kabul etmeleri için yapılmış baskılar, iki asır süren zulme rağmen genel kabul görmemiştir.

Müslüman ahali için Çarlık döneminde devlet tarafından mektep yaptırılmamış, halk kendi yaptığı mekteplerde, kendi yetiştirdiği muallimler vasıtasıyla okuma-yazma öğrenmiş ve öyle bir gayret göstermiş ki, mesela 1897 tarihinde Çarlık Rusyasında okuma-yazma nisbeti %21.1 iken Kazan'da %100 e ulaşmıştır.

Kazan Türkleri arasında bu dönemde yetişmiş Kayum Nâsırî, Şihabeddin Mercânî gibi ünü İslâm ülkelerine kadar ulaşmış, İslâm bilginleri yetişmiştir. (XIX. asır)

1900 yılı civarında Tataristan'ın merkezi Kazan'da yıllık trajı bir milyona varan 70-80 kitabın basıldığı kaydolunmaktadır.

Bolşevikler hakimiyeti ellerine aldıktan sonra ise, din özellikle de İslâm Dini en büyük düşman kabul edilmiştir.

10- Temmuz 1918 tarihli Sovyet anayasası 65. maddesi ile dini yasaklamış, bütün dini mektepleri kapatmış, diğer mekteplerdeki din derslerini kaldırmış, dini neşriyat ve dini bayramlar yasaklanmış, din adamları "emeğiyle geçinmeyen asalak unsurlar" olarak adlandırılarak, seçme, seçilme dahil her türlü hakları elinden alınmış, yiyecek karnesi verilmesi yasaklanmış, kurulan kooperasyonlara üye olmalarına izin verilmemiştir. Din adamları, değil vatandaş hukukunu, insan olma hukukunu koruyamamıştır.

Böylelikle din hizmetlilerini saf dışı ettikten sonra en az terbiye görmüş, en gevşek tabaka arasından seçtikleri insanları din hizmetlisi kisvesi giydirerek din aleyhinde mücadelede kullanmışlardır. Çok az bir miktar olmak üzere samimi, ihlas sahibi kişilerden de bu yeni türetilen din hizmetlileri arasında kalmış kişiler olduğunu da kabul etmek gerekiyor.

Bu baskılar sonunda insanların dayanma gücü kalmadığı için isyanlar başgöstermiştir. Mesela, 1920 ilk baharında, "Yaba İsyanı" adıyla bilinen Yaba, Balta, Tırpan ve benzeri şehirlerde Kazan ve Başkır Türkleri isyanları başvermiş, Türkistan'da "Basmacı Hareketi" adıyla bilinen isyan ortaya çıkmış, 1925 yılına kadar, sadece Azerbaycan'da 54 silahlı isyan görülmüştür.

Bu isyanların sonunu anlatmaya gerek yoktur. Çünkü, isyanlar tarif edilemiyecek kadar zalimane kanlarla bastırılmıştır.

1918 tarihli Anayasa göstermelik olarak din hürriyetine de din aleyhtarı propogandaya da yer vermişken 1936 yılında yapılan değişiklikle; dini, anayasadan çıkartarak, sadece din aleyhtarlığı hürriyetini tanıyan hükme yer verdi. (Madde: 124 -Bütün vatandaşlar din aleyhtarı propoğanda hürriyetine sahiptir.)

23 Ocak 1918 tarihli bir kararname ile Rusya Fedarasyonu Komiserleri Heyeti, yani hükümet, din müesseselerine ait bütün emlaki devlet malı ilan etmiş ve din teşkilatlarının gelecekte de malı olmaması yoluna gitmiştir.

1920 yılında başlayan camileri kapatma, yıkma yolundaki kampanya İkinci Dünya Savaşında Rusların savaşı kaybetme işinin belli olacağı tarihe kadar devam etmiştir,

Komünistlerin hakimiyete geldiği tarihte İdil-Ural bölgesinde 7.000 civarında cami vardır. 1941 yılına kadar bunlardan % 75 i kapatılmış; kapatılanlar da klüp, kıraathane, sinema, kolhoz binası, idman merkezi, medeniyet evi, restoran, hububat anbarı gibi maksatlarla kullanılmış, bir kısmı da yeni inşaatlar yapmak için sökülüp inşaat malzemesi olarak kullanılmıştır.

Mesela, Azerbaycan'ın Şamahı şehrinde, sökülen 13 caminin malzemesiyle bir tiyatro binası yapılmıştır. (Yıl: 1928)

Bütün eski Sovyetler Birliği arazisinde, yukarda bahsedilen maksatlarla kullanılan binlerce cami vardır. Bunlar kendilerine uzanacak hayırhah ellerle kurtulmayı ve yeniden "Allahü ekber" sadasına kavuşacakları günü beklemektedir.

Bütün sovyetlerde olduğu gibi, Azerbaycan'da da 1920 yılından itibaren din aleyhinde gazete sayfaları, tiyatro sahneleri ve radyo mikrofonları çalışmaya başlamıştı. Nihayet 1924 yılında Cengâver Allahsızlar Cemiyeti kuruldu. 1925 yılında din aleyhinde ilk Türkçe ders kitabı basıldı ve bir gazete neşrine başlanıldı.

Bu Allahsızlar Cemiyeti'nin ilk kongresi 1926 yılında 1200 üye ile -bu tarihte 14 şubesi vardı-yapıldı.

1927 yılında toplanan Allahsızlar Cemiyeti Bakü konferansında 3000 üyenin 750 si Azerbaycanlı idi. 1928 de toplanan üçüncü konferansta ise, 4500 üyeden %29 u Azerbaycanlıdır.

Bu tarihlerde Bakü/Şirvanşahlar sarayı -ki iki tane mescidi vardır- "Dinsizlik Müzesi" haline getirildi. Öğretmenler için, çocuklara dinsizliği doğru-dürüst anlatsınlar diye "dinsizlik kursları" düzenlendi. "Allahsızlar Sarayı" kuruldu, şehirlerin çeşitli yerlerinde "dinsizlik kütüphanesi" ne mahsus "dinsizlik mütalaa salonları" açıldı.

1920 yılı Şubat ayında toplanan "Türkistan Müslüman Komünistleri" dördüncü kongresinde, Türkistan'ın bir tek cumhuriyet olarak "Türk Sovyet Cumhuriyeti" şeklinde ilanı teklif edilmişse de, bu teklif Moskova tarafından şiddetle reddedilmiştir. Ondan sonradır ki Türkistanı kabile teşkilatlarına göre taksimi ile Rusyanın birer vilayeti olarak muhafaza yoluna gidilmiştir. Yetmiş yıllık zaman içinde yapılan propoganda ile de Türkistanda yaşayan ve tamamı Türk ve Müslüman olan insanların ayrı ayrı milletler olduğuna, bu milletleri de inandırma noktasına getirmişlerdir.

Kafkasyada da aynı politika uygulanmış, milletler, farklı coğrafi adlarla parçalanarak sovyet federasyonuna birer vilayet gibi bağlanmıştı.

Komünistlerin hakimiyete gelişleriyle birlikte Kuran-ı Kerim'in Müslümanlara haram kıldığı içki, domuz eti, nikahsız yaşama gibi hususlar yaygınlaştırılmaya çalışılmış; maalesef yetmiş yılın sonunda, içki yaygın kullanılır hale gelmiş, domuz eti için ise, her hangi bir direnç kalmamıştır.

Bu umumi bilgilerden sonra, bizzat Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin "GİZLİ" kayıtlı ve sadece yetkililerin okuyacağı belirtilen ve farklı yıllardaki resmi görüşü bildiren, dinle ilgili resmi organlara nasıl davranmaları lazım geldiğini anlatan kitapçıklardan parçalar nakletmek istiyorum. Bu nakiller arasında şahsî görüşlerim ve yorumlara da yer vermiyeceğim. Ayrıca, bu gizli yayınlar yanımdadır. İsteyenler olursa, Rusça asıllarını takdim de edebilirim.

İlk kitapçığımız 21 Temmuz 1966 tarihli ve "GİZLİ", "Sadece Görevliler için" kayıtlı ve 263 sayılı, kitapçığın kapağında şunlar yazılı:

"Dini Örgütlerin Bu Günkü Durumu ve Faaliyetleri ve Dini Törenlerin Kanun Çerçevesinde Yerine Getirilmesini Nezaretin Artırılması Meseleleri"

Kitapçık, Sovyetler Birliği Başbakanlık Din İşleri Başkanı V.A.KUROYEDOV'un konuşmasından ibarettir.

"Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin 1965 Aralık ayındaki Rus Pravoslav Kilisesi ve Dini Törenler İdaresi'nin Din İşleri Şurası adı altında birleştirilmesi kararlaştırılmıştır.

Komünist Partisi ve Sovyet devleti politikasına uygun olarak dini işlerin ayarlanması ve nasıl yürütüleceği bu kararda belirtilmiştir.

Bilindiği gibi, 1960-65 yılları arasında resmi olarak dini birliklerin sayısı % 30 olarak azalmıştır.

Kasım 1965 de Amerika Birleşik Devletleri vatandaşı Bazillon sınırı geçerken, eşyaları arasında dini ve antisovyet kitaplar getirdiği tesbit edilerek müsadere edilmiştir. Bu gibi hususlara müsade edilmiyecektir.

Ülke genelindeki "Dini Birlik"lerin umumi sayısı 17.000 e ulaşmıştır. Bunların dinlere göre dökümü şu şekildedir:

Praloslav	: 7.500
Müslüman	: 1.330
Katolik	: 1.330
Malakan	: 600
Eyuteran	: 570
Yahudi	: 270
Gürcü	: 40
Ermeni	: 40

1965 yılında Hıristiyan çocuklarının vaftiz, Müslümanların sünnet törenleri gibi dini törenlere katılanların nisbeti yükselmiştir. Bunlardan:

Rusya Federasyonunda: % 23.8	
Ukrayna'da	: % 51.5
Beyaz Rusya'da	: % 31.4
Moldova' da	: % 57.5

nisbetlerine ulaşılmıştır. Müslümanlığın olduğu cumhuriyetlerde bu oranlar daha da yüksektir.

Dini birlik ve cemiyetler büyük bölümü resmi kaydiyattan geçmemektedir. Bu ciddi tehlikeler meydana getirebilir. Mesela, Çeçen-İnguş bölgesinde resmi kaydıyattan geçmiş bir tane bile cami ve İslâmi birlik teşkilatı yoktur. Ancak elde ettiğimiz doğru bilgilere göre, 150 İslâmi cemiyet ve birlik, 100 civarında imam, 11 İslâmi kardeşlik teşkilatı vardır ve bunlar yaklaşık 4.500 üyeyi barındırıyor ve şeyh dedikleri bunların başçıları var.

16 mayısta "Kiliseler Şurası" tarafından da desteklenen ve 400 kişinin katıldığı

Moskova'daki Komünist Partisi merkez binası karşısında iki gün süren toplantı halkın dikkatini dine çekmiş ve önemli politik olay olmuştur:

Genel olarak bu dönemde, kanun denilince dine karşı mübareze anlaşılmalıdır.

Mesela, Oş vilayeti Uzgen köyünde, caminin yanına ibadet etmek için, abdest alma yeri adıyla bir inşaat yapılmış ve cami genişletilmiştir. Moskova'dan izin alınmadan yapılan bu inşaat ciddi rahatsızlıklar meydana getirmiştir.

Dinle meşguliyeti ve dini düşüncesine göre yaklaşık dörtbin kişi takibata uğramış, işten veya üniversiteden kovulmuştur.

Ateizm kitaplarının seviyesi, baskısı ve kalitesi fevkalade aşağı seviyededir, bunun için gerekli tedbirler alınmalıdır.

Din teşkilatlarının kaydıyatının yapılmasından önce bilgi verilmelidir.

Yukardaki ifadeler 40 sayfalık kitabın 29 uncu sayfasına kadar olan bölümlerden farklı parağraflar olarak ve aynen tercüme edilmiştir.

İkinci kitapçığımız, 25.4.1972 tarihli, "GİZLİ" (Sadece Görevli Şahıslar İçindir) ibareli ve 7 numaralıdır.

Kitapçığın adı: "Dinin Muasır Gelişmiş Durumu, Dini Âdet ve An'aneler Hakkında Kanuna Uyulması ile ilgili Meseleler" adını taşımakta ve Sovyet Sösyalist Cumhuriyetleri Birliği Başbakanlık Dini İşler Başkanı V.A.KUROYEDOV'un konuşmasından ibarettir.

"Şu rakamlar son on yılda dine meylin azaldığını gösteriyor:

Geçen sene dini nikâh yaptıranlar % 1.9 olmuştur. Bütün kiliseler toplamı: % 3 dür.

Praloslav kiliselerinde; 1100 papaz açığı vardır. Papazların çoğunun yaşı 60 ın üzerindedir ve eğitimleri azdır, % 55 inin hiç bir dini eğitimi yoktur.

Bütün Rusya'da yüksek din eğitimi görmüş Müslüman din adamı sayısı: 29'dur. Diğer dinlere mensub olup, mastır ve doktora yapanların sayısı da şu şekildedir:

Rus Praloslav'lardan ilahiyat master yapanlar	: 428
" " " doktora "	: 19
Katoliklerden master yapanlar	: 20
" doktora "	: 17
Luteran'lardan master yapanlar	: 229
" doktora "	: 133

İnkılaba kadar ülkede toplam: 77.767 Rus Praloslav kilisesi ve ibadet evi vardı.

1971 yılı sonunda bu rakam 7.214 e indi. Bu eski rakamın % 10 udur. Kaldı ki bu kiliselerin çoğunluğu da faal değildir.

Katolik kilisesi: 4.233 iken, 1.087 ye indi.

İnkılaba kadar Müslümanların 24.582 camileri varken, şu anda 1100 kadarı kalmış, bunlardan da sadece 315 i kaydiyattan geçmiştir.

Ermeni kilisesi, 1.188 iken 31 kalmış; Malakan kilisesi 1.260 iken 327 ye düşmüş, Yahudi Sinagogu 6.059 iken 1971 yılı sonunda 200 kadar kalmış olup, bunlardan da sadece 92 si kaydiyattan geçmiştir.

İnkılap öncesi Praloslav Manastırı 1.005 ve ruhani sayısı 92.000 iken, 1972 yılına 16 manastır ve 1.200 ruhani kalmıştır.

Eski Rusya'da yüzlerce dini akademi, yüksek okul, medrese vs. varken şimdi dinle ilgili toplam okul sayısı: 15 ve toplam talebe sayısı: 850 dir.

1960-71 yılları arasında her türlü kilise sayısında 1/3 nisbetinde azalma olmuştur.

Bu gelişmeler sonunda yavaş yavaş da olsa, dini törenler azalmıştır. Mesela, son on senede çocukların vaftiz edilmesinde belirgin bir azalma olmuştur. 1962 yılında çocukların % 30.7 si vaftiz olurken, 1968 yılında % 22.1, 1969 da % 21.8, 1970 de % 21, 1971 de % 20.6 olmuştur.

İslâm görünüşte sakin bir dindir ve bizi rahatsız eden tarafı yoktur. Fakat içten bakıldığında böyle olmadığı görülmektedir.

Müslümanların devlet kaydıyatından geçmemiş çok teşkilatları vardır. Bunlara nezaret edilememesi idare etme problemlerini ortaya çıkardığı gibi, kanun da açıkça ihlal edilmiş oluyor.

315 kaydıyattan geçmiş cemiyete karşı 700 den çok cemiyet ve gurup var ve bunlar faaliyet gösteriyor.

3.000 molla (din adamı) devletçe kayda alınmıştır. Kayda alınmayanlar da çoktur.

Orta asya, Kazakistan ve Kafkas Cumhuriyetleri idarelerince din işlerinin kayda alınması ve kaydıyat dışı faaliyetlerin durdurulması kararlaştırılmıştır.

4 yıl önce Taşkent'te bu işlere daha ciddi nezaret için plan kabul edilmişti. İdarelerin bu kararlara rağmen aldıkları kararlar yeterli değildir, kontrollerin güçlendirilmesi lazımdır.

Mukaddes sayılan yerleri ziyaret etmek, Müslümanların önemli törenlerindendir. 1958 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Komünist Partisi'nin kabul ettiği kararda mukaddes sayılan yerlerin ziyaretinin yasaklanması kabul edilmiştir. Ancak Orta Asya ve Kafkasya cumhuriyetlerinde bu ziyaretler devam etmektedir. Geçen yıl bu tür yerleri ziyaret edenlerin sayısı bir milyonu aşmıştır. Hatta bazı yerlere Kolhoz ve devlet araçlarıyla ziyaretler yapılmıştır.

Mesela: 1970 yılı 17 Mayıs günü Çeçen İnguş bölgesinde şeyh Kunt Hacı'nın mezarına 10.000 civarında ziyaretçi gelmiştir. 100 muhtelif otomobil, içlerinde de çok sayıda kolhoz ve devlet aracı olmuştur. Hatta bir gurup da helikopterle gelmiş, helikopterin kaptanı komsomolcu YEGİZERYAN (Ermeni) dir. Ziyaretcilerin bir kısmının semadan gelişi ziyaretçileri daha da coşturmuştur.

10 sene önce Azerbaycan'ın Kuba bölgesinde SEYİDOVA adlı birisi bir mezarı mukaddes yer diye ilan etmiş ve buranın şifa verdiğini söylemiş.

Bu kadın binlerce insanın burayı ziyaretini organize etmiştir. On yılda burdan ne kadar para biriktirmiştir?

Bu kadın mezarın üzerine 46 m2 lik bir yer ve ayrıca kendisi için de büyük bir ev diktirmiştir.

Bu tür ziyaret yerleri çocuklara çok fazla tesir ediyor. Halbuki gidenlerin çoğu da çocuğunu da götürüyor. Böylelikle her yıl binlerce çocuk din tesirine girmektedir.

Mesela, mukaddes yer kabul edilen yerlerden birkısmı şunlardır:

Azerbaycan'da Gence çevresinde olan Göy İmam, Özbekistan'da Şah-ı Zinde, Semerkant'ta Hoca Ahrar, Karakalpak bölgesinde Sultan Veys Baba bunlardandır. Ayrıca, orta asya ve kafkasyada bu tür ziyaret yeri sayısı 150 kadardır.

Müslümanlar arasında öyle bir kanaatta var ki, mesela, sünnet olmamış Özbek, Özbek değil, Kırgız Kırgız değil, Kazak Kazak değil zannedilir. Bunun için de sünnet törenleri büyük bir heyecanla ve kalabalıklar halinde geçirilmektedir. Nüfusun % 90 ı bu işi yaptırıyor. Ölenlerin tamamı için cenaze töreni düzenleniyor.

Müslümanlar arasında dini nikâh da önemsenmektedir. Devletçe yapılan 736 nikâhtan sonra bu çiftlerden 534 ünün Fergana vilayeti Mergilan köyünde dini nikâh yaptırdıkları tesbit edilmiştir ki, bu da % 72.5 etmektedir.

Kakant şehrinde 1.044 den 417 si dini nikâh yaptırmıştır. Bu, % 41 dir.

Namangan'da 1971 yılında evlenen 1835 çiftten 812 si dini nikah yaptırmış, bu % 45 dir

Taşkent'te 5430 çiftten 1973 ü dini nikâh yaptırmıştır ve bu % 36 etmektedir.

Dini nikâh yaptıranların çoğunluğunu yüksek okul bitirenlerle yüksek okul öğrencileri oluşturmaktadır.

Mastır yapmış ve yüksek okul öğretmenlerinden	19 kişi
Yüksek okul öğrencisi	75 kişi
Doktor ve tıp personeli	18 kişi
Çocuk eğitimcisi	11 kişi
Mühendis	27 kişi

Bunlar arttıkça Müslüman birliklerinin gelirleri de artmaktadır.

Mesela, son beş senede dini birliklerin gelirlerinde:

Özbekistan da	% 17.6
Tacikistan da	% 26.6
Azerbaycan da	% 33.2
Kırgızistan da	% 26.2

genel ortalama olarak : % 26 artış kaydedilmiştir.

Son beş yılda camide nikah yaptıranların sayısı 3 milyona ulaşmıştır.

16.7.1971 tarihli Komünist Partisi Merkez Komitesinin "ateist eğitimin artırılması kararı" bulunmaktadır.

Komünist Partisi tüzüğünün ikinci paragrafında da şu hüküm yer almaktadır:

"Parti üyesinin dine karşı sürekli olarak mübarezede bulunması ve ateizm propagandası yapması lazımdır".

Buna rağmen Moskova çevresindeki OREHOVAZUYEVA köyünden komünist bir aile 15 sene evlilikten sonra kilisede nikah kıydırmaya karar vermiş ve bu işi yapmıştır. Bu mesele komünist partinin toplantısında konuşulurken de, kendisine sorulmuş, o da "ben parti toplantılarına geliyorum, üye aidatımı da ödüyorum. Benim ilk günden beri arzum kilisede nikah yaptırmaktı, şimdi mutluyum" diye cevap vermiştir.

1969 da Komünist Partisi Merkez Komitesi Nezaret Bölümü, parti tüzüğüne **"dine karşı daha fazla mücadele"** hükümleri konulması için tekliflerde bulunmuştu. Ayrıca, çok sayıda komünistin kilise hizmetlerinden istifade ettiğini belirtmişti. O sıralarda, bazıları, **"din gereklidir, zararı yoktur, hayrı da vardır"** şeklinde konuşmuşlardı. Şimdi öyle olmadığı anlaşılıyor.

Mesela: Özbekistan'ın Taşkent vilayeti yakınındaki Buka denilen şehirde Lenin Yolu Kolhozu'nun gurup başkanlarından KAYIBOV soyadlı birisi Kolhoz Başkanı İSMAİLOV ramazan müddetince camiye gidip akşam namazı kılmış ve oruç tutmuşlar.

Kalinin şehrinin Nugay Kurgan Camisinde, Ramazan Bayramı namazında eski Kolhoz Başkanı ALİYEV ve Kolhoz Mühendisi AZİZOV bulunup namaz kılmışlar! ?.

Sovyet vatandaşının hayatında önemli olan, halk arasında ateist eğitimin yüksek seviyede olmasıdır. Dinle ilgili eski âdetlerin terkedilmesi ve yeni ateist hayatın bütün unsurları ile yaşaması lazımdır.

29 Mart 1977 tarihini taşıyan bir diğer kitapçığımız ise, yine "GİZLİ" kayıtlıdır ve 25 numaralıdır.

Kitapçığın adı: "25. Parti Toplantısının Kararlarına Uygun Dini Törenler Hakkında Kanunun Yerine Getirilmesiyle ilgili Görevlilerin Nezaret Hizmetlerinin Artırılması Hakkında Parti Kararı" adını taşımakta ve yine Başbakanlık Dini İşler Başkanı V.A. KUROYEDOV'un umumi ittifak toplantısındaki konuşmasından ibarettir.

"İnkılaptan önce bizim ülkede 77.767 Praloslav kilisesi vardı. Şimdi, 6983 kalmış ve bunlardan da 600 ü faaliyet dışı durumdadır.

Eski Rusya'da Müslümanların 24.582 camisi varken, şu anda 1.000 civarındadır.

Katolik kilisesi	: 4.233 iken	şimdi	1. 014 dür.
Malakan	"	:1.260	"	"	450 dir.
Yahudi Sinagogu	:6.059	"	"	180 dir.

İnkılaptan önce 100 bin ruhani ve 1.005 manastır varken, 16 manastır ve 1.200 ruhani kalmıştır.

Ülke genelinde din öğreten 15 okul ve 1.500 öğrencisi vardır.

Son beş senede 302 dini birlik kaydıyattan çıkartılmış, 709 dini birlik ise, kendiliğinden faaliyetini tatil etmiş ve dağılmıştır.

Kilise birlikleri şebekesinin sayısı : 15.687 (küçük ibadet evleri vs. ile birlikte) mukaddes sayılan yerlerin sayısı 200 azalarak 700 civarında kalmıştır.

Ölüm ve emeklilikle ruhanilerin sayısı kendiliğinden azalmaktadır.

Ruhanilerin büyük çoğunluğu cahil, fanatik ve eksremist insanlardan oluşmaktadır. Bunlar ve mabedlerin başkanları rasgele bulduğu kişileri bu mesleğe çekmektedirler.

Halbuki, komünist düşünceli, dini yüksek eğitim görmüş insanları yetiştirmek daha uygundur. Bunun mutlaka yapılması lazımdır.

Müslümanlardan ölenlerin % 100 ü dini tören yaptırıyor ve erkek çocukların % 100 ü sünnet ettiriliyor.

Orta Asya, Kazakistan ve Kafkasyada gençlerin büyük çoğunluğu dini nikâh yaptırıyor.

Çimkent de 1976 yılında evlenenlerin % 60 ı dini nikâh yaptırmıştır.

Endican şehrinde bu oran % 50, Namangan'da % 50, Duşenbe'de % 30, Semerkant'ın Payarık şehrinde % 55 dir.

Bunların dine sadık kalmaları endişe verici durumdadır. Güya İslâm, başka dinlere göre zararsızmış!..

Kilisenin son beş senede geliri : 1972 yılında 170 milyon rubul iken 1976 yılında 210 milyon rubul olmuş, bu % 22 lik bir artış demektir. Bu artış Praloslav'da % 22, Müslümanlarda % 40 olmuştur.

315 İslâmi birlik ve 580 molla kayıttan geçmiş, 754 İslâmi teşkilat da kaydiyattan geçmemiştir. Ayrıca 5 binden fazla din adamı da kayıt dışı olarak faaliyet göstermektedir.

Kaydıyattan geçen ve kaydıyattan geçmeyen cemiyet sayısı cumhuriyetlere göre şöyledir:

Özbekistan	Azerbaycan	Kırgızistan	Türkmenistan	Rusya Federasyon
65	17	33	4	145 kayıttan geçmiş
143	46	200	21	370 kayıttan geçmemiş

Çeçen-İnguş bölgesinde, kayıttan geçmiş sadece 3 kilise cemiyeti var. Buna karşılık Müslümanların kayıttan geçmemiş 150 cemiyet ve 800 den fazla din adamı var.

Bunların kontrol altına alınabilmesi için kaydıyattan geçirilmesi lazımdır.

Komünistlerin Sovyetler Birliğinde Müslümanlıktan nasıl istifade ettiklerine dair de bir iki hususa temas etmek istiyorum:

Komünistler Moskova'da iktidara gelir gelmez, coğrafyalarının çevresinde bulunan Müslüman ahalinin sempatisini kazanmak, onları komünizm düşüncesine çekmek niyetiyle "Kasım 1917 Rusyanın ve Şarkın Müslüman İşçilerine Müracaat" adıyla beyannameler neşrettiler. Bu beyannamelerde:

"Rusyanın Müslüman ahalisi, Volga boyunun Tatarları, Sibirya ile

Türkistan'ın Kırgızları, Mâverâi Kafkasyanın Türkleri ve Tatarları, Kafkasyanın Çeçenleri ve Dağlıları Rusyanın Çarları tarafından camileri ve mabetleri yıkılan, dinleri ve âdetleri tahkir edilen herkes! Bundan sonra sizin din ve âdetleriniz, milli ve medeni müesseseleriniz hür ve masûn olarak ilan ediliyor.Sizin buna hakkınız vardır. Biliniz ki, sizin haklarınız, Rusyadaki sair milletlerin hakları gibi, inkılabın ve onun organlarının, yani işçi, asker ve köylü murahhasları şûrasının bütün kudreti ile korunmalıdır."

Aynı haklar Lenin ve Stalin tarafından da imzalanan 15 kasım 1917 "Rusya Milletlerinin Hukuki Beyannamesi"nde de dile getirilmiştir.

X1. Rus Kızılordusunun Azerbaycan'ı işgalinden üç yıl sonra, yani 1923 yılında Azerbaycan Ruhanilerinden beş kişi namına bir beyanname neşrettiriliyor ve şu görüşlere yer veriliyordu:

"Türk Milleti ve belki de bütün Müslüman dünyası kendi kurtuluşunu Sovyet Federasyonunun manevi ve silahlı yardımına medyundur. Bu yardım olmasaydı Türkler mahvolacaktı. Bu sebeble dünyanın dört bir tarafında yaşayan Müslümanlar Sovyet hükümetine minnettar olmalı ve bu hükümeti müdafaa ve takviye etmelidir. Milliyet ve din farkı gözetmeden biz Azerbaycanlılar, maddi ve manevi her türlü fedakarlıktan çekinmeyerek Sovyet hükümetini tutmalıyız.

Müslüman milletlerine yüz yıllar boyunca milli kültürlerini geliştirmek imkannını vermeyen emperyalistlere mukabil, Sovyet Hükümeti Müslümanlara din hürriyeti vermiş ve kendi milli devletlerini kurmak imkanlarını yaratmıştır. Sovyet hükümeti şarka hürriyet emperyalistlere ise esaret getiriyor."

1958 yılında, Mâverâi Kafkasya Müslümanları Ruhani İdaresi Başkanı Şeyhu'l-İslâm Şeyh Muhsin Hekimzade ile muavini Müftü Esadullah Efendi Dibirov ve üç din adamı ile idarenin katibi Ali Abbas Rızayev tarafından imzalanıp dağıtılan ve Azerbaycan dışına, Avrupa ve Türkiye'ye gitmiş Azerbaycanlılara gönderilen bir beyannamede de deniliyor ki:

"Zakafkasya Müslümanlarının Dini ve mezhebi ananelerini tamamiyle yerine getirmek ve Allahü Tealânın evâmirini din kardaşlarımızın arasında yaymak için bir ruhani idaresi vardır ki, bu idare Bakü'de yerleşir. Bu idarenin heyyeti Zakafkasya Müslümanlarının Kurultayı tarafından seçilmiş dokuz nefer üyeden ibarettir. İdarenin Başkanı Şeyhu'l-İslâm rütbesinde olmakla şia mezhebinden, muavini ise müftü rütbesinde olup sünni mezhebinden olanlara rehberlik etmektedir."

Bu beyannamede adı olanlardan katip Ali Abbas Rızayev "ÇEKA" ve "CPU" gibi sovyet zindanlarını boylayan pek çok Azerbaycanlının, bu zindanlara gitmesini sağlayan bir "Çekist" ve gizli polis olduğu, Sibiryaya sürülen pek çok mazlumun katili olarak bilindiği de kaynaklarda belirtilmektedir. Sovyetler Birliğini öğrenme Enstitüsü tarafından neşredilen "Dergi" de bu konuda 1960 öncesi imzaları görülen Mirza Bala bu konunun şahitlerindendir.

Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra ise, bütün bu coğrafyada, Yahudi, Hrıstiyan ve Müslümanlar arasında yaygın bir kanaata göre, bu teşkilatta çalışanların büyük çoğunluğu, yukarda orijinal tercümesi verilen emirler doğrultusunda KGB'nin din

mekteplerinde yetişmiş din adamları eliyle dindarları idare etmişlerdir ve din adamlarının çoğunluğu KGB içinde rütbe sahibi ajanlardır. Bunlar içinde "albay" (palkovnik) olanlar da vardır.

Onun için de bütün yukardaki dinlerde, yurt dışından gelmiş din adamlarına itibar etme gibi bir meyil vardır.

Bunlar bizim şahsî kanaatımız değil, tesbitimizdir.

Azerbaycan'da dînî hayata gelince, yukarda anlatılan hayat aynı zamanda Azerbaycanda da devam eden hayattır. Çünkü Azerbaycan da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği içerisinde yer almış ve aynı komünist partisi tarafından idare olunmuştur.

Bununla birlikte, Azerbaycan hakkında biraz daha fazla detaya inmek ve teferruatla ilgili bilgiler sunmak istiyorum. Ondan sonradır ki, bu tebliğin hazırlanma sebeplerine ve tekliflere sıra gelecektir.

28 Nisan 1920 tarihinde Sovyet X1. Kızılordusu Bakü'ye girerek, müstakil Azerbaycan Cumhuriyetini işgal etmiş; Azerbaycan Cumhuriyetinin idarecileri büyük ıztıraplar ve uzun takipler altında kalmışlar, başta Cumhurbaşkanı Mehmet Emin Resulzade olmak üzer bir kısmı da bir daha dönmemek üzere vatanlarını terketmek zorunda kalmışlardır.

Bütün Sovyetler de olduğu gibi, ülkenin Rus ordusunca işgalinden sonra, din ve dini hayatla ilgili her şey yasak kapsamında kalmış, yavaş yavaş camiler kapatılmaya, ezan, Kur'an ve dinle ilgili her şey birden cemiyetten çekilmeye başlamıştır.

1925 yılında Azerbaycan **"Cengaver Allahsızlar Cemiyeti"**nin kurulması, şubelerinin açılması, hatta bir takım mescidlerin, mesela Gence Şah Abbas Mescidi gibi yerlerin dinsizlik müzesi haline getirilmesi, Allah, din, Kuran, İslâm, Müslüman gibi terimlerden bahsedenlerin ciddi polis takibine, hapse, sürgüne duçar edildiği bir dönem başlamıştır.

Bizim, orijinal sureti elimizdeki ikibin kadar belge içinde bulunan belgelere göre 1928 yılında, cami olarak bilinen yer sayısı 1.369 dur. Camilerin tahribi, önce gayri resmi faaliyet şeklinde 1921-1922 yıllarında başlanmış, bu dönemde kaç caminin yıkıldığı veya kapandığı tesbit edilememiştir.

1924 yılında yapılan Sovyet Komünist Partisi kurultayında alınan bir kararla, mabedlerin zorla değil, halkın kendi istek ve arzusu ile yıkılması veya kapatılması tavsiye edildiğinden, bu dönemde halka camilerin yıkılması yönünde telkinler yapılmış, biraz rahat veya iş temini vaadiyle bir takım karaktersiz ve aşağı seviyeden insanları gönüllüler olarak ortaya sürerek, halk böyle istiyor, diyerek bir takım camilerin kapatılması ve yıkılması sağlanmıştır.

İkinci dünya savaşı sırasında, Rusların vaziyetinin kötüleştiği 1943 yılı sonu, 1944 yılı başında, dinsizliği kendilerine din seçen komünist idareciler, olur ki, faydası olur ümidi ile ve halka moral vereceği düşüncesiyle dinlerin ve dini yapıların açılması yoluna gitmiş ve bir takım yerlere merkezi teşkilatlar kurarak, komünist partisinin yönetim ve gözetimi altında din teşkilatlarını açma kararı almıştır.

Bu cümeleden olarak, 14 Nisan 1944 tarihli Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri

Birliği Âli Sovyetinin Kongresinden ilgili emrin çıkarılışı başlıklı ve 21 saylı bir emirle Zakafkasya Müselmanları Ruhani İdaresi adıyla merkezi Bakü olan bir din teşkilatı kurulmuştur.

1944 yılında yukarda belirtilen kongre kararı ile merkezi Moskova'da bulunan ve Halk Komiserleri Şûrası yanında bir Din İşleri Şûrası kurulması kararlaştırılmış ve başına da POLANSKİ adlı birisi getirilmiştir. Müslümanlarla ilgili dört merkezî dini idare kurulmuştur. Bakü dışanda kalan üç tanesi şunlardır:

1. Kuzey Kafkasya Din İşleri İdaresi, merkezi BUYNAKSKİ şehridir.

2. Orta Asya ve Kazakistan Din İşleri İdaresi, merkezi Taşkent.

3. Avrupa ve Sibirya Müslümanları Dini İdaresi, merkezi Ufa şehri.

Bu dini idareler, kolhoz kuruluşları, yahut kooperatifler gibi, göstermelik halk kuruluşları şeklindedir. Dini cemiyet ve birliklerden meydana gelirler. Bu cemiyet ve birliklere 18 yaşını bitirmemiş kimseler üye olamazlardı, bu yasaktı.

Merkezi Moskova'da bulunan ve yukarda bahsedilen Din İşleri Şûrasının yukarda belirtilen dört merkezde birer "Müvekkili" bulunurdu. Bu merkezlerdeki bütün dinler bu müvekkile bağlıydı. Her türlü izin, teftiş ve yönetim bu müvekkil aracılığı ile yürütülürdü. Müslüman, Hıristiyan, Yahudi, Ateşperest, Hindu ne olursa olsun bütün dini teşkilatlar bu müvekkile bağlıydılar, ayrıca ateistler de zaman zaman din gibi kabul edilerek bu müvekkillere bağlı olmuşlardır.

Müvekkillller için, en uygun olanı da, kendisine bağlı dinlerden hiç birisine bağlı olmaması, sadece partiye ve ideolojiye bağlı olması şartı aranıyor olmalıydı.

Bakü'de görevli ilk Dini İşler Müvekkili de (B.ŞAHBAZBEYOV) adlı birisidir.

İşte bu Şahbazbeyov'un 22.XI.1944 tarihinde Moskova'ya gönderdiği "malumat" formuna göre Azerbaycan'daki ibadetgâhlar aşağıdakilerden ibarettir:

1- Teze Pir Mescidi, Bakü merkezinde, faaliyete geçiş tarihi : 21.3.1944

2- Zakatala Şehri Mescidi, faaliyete geçiş tarihi : 30.6.1944

3- Nuha Şehri (Şimdiki Şeki) Mescidi, faaliyete geçiş tarihi 29.10.1944

4- Kirovabad (şimdi, Gence) Mescidi, faaliyete geçiş tarihi : 3.11.1944

5- Meşteke Köyü Mescidi, faaliyete geçiş tarihi : 4.9.1944

6- Nahçıvan / Arazüstü mescidi, faaliyete geçiş tarihi : 15.11.1944

Şambazbeyov'un 15.1.1945 tarihli Moskova'ya verdiği malumat'a göre, Kuba şehrinde bir, Göyçay şehrinde bir olmak üzere iki mescid açılmıştır, her ikisinin de açılış tarihi 14.12.1945 tir.

Moskova'daki Dini İşler Şûrası'nın 17. Mart 1945 tarihli ve 35 sayılı yazısı ile Zakafkasya Müselmanları Ruhani İdaresi Başkanı" ve onun başkanlığındaki bir heyetin İran'a gidip gelmesi için izin ve 32, 400 İran riyali karşılığı rublenin Bakü'deki devlet bankasına gönderildiği belirtilmektedir.

Bununla din hakkında İranın model gösterildiği ve din teşkilatının kuruluş ve işleyişi hakkında bilgi alış verişine gönderildikleri anlaşılmaktadır.

Dini İşler Şûrası Müvekkili Şahbazbeyov'un 1. IV.1945 tarihinde Moskova'ya bildirdiği **"Azerbaycan'daki faal ve gayri faal Dini yapılar"**la ilgili malumat formuna göre, Azerbaycanda faal **mescid** sayısı: 7'dir. Kapalı **mescid** sayısı 897; çocuk bahçesi, sinema, medeniyet evi, kolhoz binası gibi maksatlarla kullanılan mescid: 171; depo, idman merkezi ve benzeri maksatlarla kullanılan mescid: 577 dir. Gayri faal mescidlerden 122 si boş görünmekte, 27 sinin yıkıldığı kaydedilmektedir.

1946 yılı Ramazan ayı arefesinde, Zakafkasya Müslümanları Ruhani İdaresi Başkanı Şeyhu'l-İslâm Ali Zade ile Muavini Müftü Efendizade imzasını taşıyan ve **"Mescid Molllaları ve Mescidlerin İcra Komitelerinin Başkanlarına"** hitaben yazdıkları bir emirnamede:

"Dindar Müslümanlara dini âyinleri yerine getirmek, ramazan müddeti ve başka günler mescidlerde dini toplantılar geçirmek için hükümet tam bağımsızlık vermiştir." denildikten sonra tarım işlerinin ciddi dikkat gerektirdiği, vatanın en önemli işinin vatanı sevmek olduğu, şeriatta **"vatana muhabbet iman işaretidir"** denildiği, bunun için de vatanın kudreti ve onun şöhreti için **"ramazanda ve diğer vakitlerde ibadetlerin mescidlerde geçirilmesi"** istenmekte fakat bu işleri öyle yapmalısınız ki, bu ibadet vakitleri tarıma zarar vermemeli, iş vakti kadınları ve erkekleri mescidte toplamamaları gerektiği bildirilmekte, cemaata işlerine vicdanla yaklaşıp çalışmaları konusunda ikazlar da bulunmaları tavsiye edilmekte, bu emirle ilgili yaptıkları işler hakkında ruhani idareye bilgi verilmesi istenmektedir. (Bu belgenin de bir sureti özel arşivimizdedir.)

1.7.1953 tarihli ve bu tarihe kadar Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinde kayda alınmış mescidlerde işleyen din hizmetlilerinin listesine göre, resmen açık mescid sayısı görevli sayısına eşittir ve açık mescid sayısı 17'ye yükselmiştir.

Bakü'de Ruhani İdare'de yapılacak hemen her tür toplantı için, Moskova'ya önceden bilgi verilmiş ve izin alınmıştır. Hatta Ruhani İdare'nin toplantılarına katılacakların listesi Moskova'daki Dini İşler Şûrası tarafından istenmiş, bu listede katılacakların adları, soyadları, doğum yeri, tarihi, baba adı, ne iş yaptığı ve nerede ikamet ettiği gibi sorular da bulunmaktadır. Ruhani İdarenin kongresi ve bir de Şeyhü'l-İslâm Seçimi varsa, bu daha sağlam bir surette yapılmıştır. Bu konuya nümune olmak üzere 3 Şubat 1956 tarih ve 22 sayılı Bakü'deki Dini İşler Vekili MAMEDOV A.R. imzalı, sureti özel arşivimizde bulunan ve ekinde 47 isimlik liste bulunan yazıyı zikretmek uygun olur.

Din ve din teşkilatı bağımsız, ama yaptıkları hiç bir işi izin almadan yapamamaktadır. Bu nasıl oluyor sorusunun cevabı, herhalde rejimin yalan üzerine kurulmuş olması dışında cevabının olmamasıdır.

Moskova'daki Dini İşler Şurası Başkanı POLANSKİ tarafından "GİZLİ" ve sadece "1" nüsha yazıldığı kaydedilen ve özel arşivimizde sureti bulunan 29 Eylül 1945 tarih ve 286 sayılı yazıda, "1 Temmuz tarihinden itibaren hiç kimsenin mescid açılması için Bakü'ye müracaat etmediği bildirilerek, niçin müracaat etmiyorlar, müracaat varsa, bunlar hangi sebeplerle müracaat ediyor, niye müracaat ediyor, bunu bildirin" deniliyor, devamında da "Müvekkil" tarafından verilen bilgilerin Azerbaycan'la ilgili bütün sorulara cevap vermediğinden bahisle şu suallerin de cevaplandırılması isteniyor:

"Müslümanlardan şia mezhebine mensup olanlar ne yapıyor?"

"Şialığın esasını oluşturan Muharremde yas tutuyorlar mı?"

"Sünni ve şiî mezhebi mensupları arasında düşmanlık var mı?"

"Azerbaycan ahalisinin ne kadarı şiî, ne kadarı Sünnî?"

"Şiiler organize vaziyette, sokaklarda yas törenleri, zincir törenleri yapıyor mu?

"Şiilerin vaizleri mersiyehanları ve benzeri rehberleri var mı?"

"Sünniler hangi şehirlerde, bir arada mı oturuyor, şiilerle karışık mı yaşıyorlar?"

"Sünniler cuma namazını ne yapıyorlar? Kiraladıkları yerlerde mi kılıyor, kapalı mescidleri mi kullanıyor, yoksa mezarlıkta veya benzeri arazide mi kılıyorlar?"

"Müslümanlar içinde şeyh, derviş, mürit, seyyitler var mı? Varsa, bunların en çok bulundukları yerler neresidir?"

"Müslümanların kutsal kabul ettiği türbe, ziyaretgâh, pîr veya veli var mı? Bunlar hangi zamanlar da ziyaret edilir? Belli zamanları varsa belirtiniz."

Dini hayatı en canlı biçimde anlatan mescidlere devam eden cemaat olmalıdır. 1956 yılında Moskova'ya gönderilen ve "Zakafkasya Müselmanları Ruhani İdaresi" tarafından düzenlenmiş bulunan "Malumat" başlıklı forma göre 1956 yılı cemaatı şu şekildedir:

1- Bakü'de Tezepir Mescidine Kurban bayramı günü gelen 200, muharremin ilk günlerinde 100 kadar, aşure öncesi 1.000 kadar, aşure günü 3.500-4.000 kadar. Cuma günleri ortalama 80-100, mevlüt günleri 300, Hazreti Fatıma'nın ölüm günü 120-150.

2- Bakü'de Ejderbey Mescidine, Kurban bayramı günü 250-300 kadar Şii, 1.000-1.200 kadar sünnî tatar; muharremin ilk günlerinde 50-60, aşure öncesi 500-600, aşure günü 2.000, mevlüt günü 150-200, cuma günleri tatarlarla birlikte 100-120.

3- Apşeron'daki Meştaka Mescidi, Cuma günleri 60-80, Kurban ve Ramazan bayramı günleri 100, 120, aşure öncesi 150-170, aşure günü 300-350, mevlüt günleri 200, Hz. Fatımanın vefatı günü 150 kadar.

4- Apşeron Azizbeyov Reyonu Bizovna Mescidi, cuma günleri 60-80, Ramazan ve Kurban bayramı 120-150, muharrem günleri 50-60, aşure öncesi 120-150, aşure günü 300,

5- Göyçay Mescidine, cuma günleri 100-120, diğer günler 10-15, Kurban ve Ramazn bayramı sünnilerle birlikte 450 civarında, muharrem günleri 100-120, aşure öncesi 300-350, aşure günü 500,

6- Ağdam Mescidine, cuma günleri 300-350, diğer günler 5-10, mevlüt günleri 70-100 ,

7- Sabirabad Mescidine, cuma günü 40, mevlüt günleri 60-70,

8- Balakan Mescidine, cuma günleri 400 kadar, Kurban ve Ramazan bayramında 500-600,

9- Astara Mescidine, cuma günleri 60-70, Kurban ve Ramazan bayramında 200 kadar.

10- Haçmaz Mescidine, sünnilerle birlikte cuma günü 200 kadar, mevlüt günleri 300, Fatımanın vafatı günü 120 - 150.

11- Salyan Mescidine, cuma günü 60-70, diğer günler 15-20 mevlüt günleri 100, Kurban ve Ramazan bayramı 150-200

12- Nuha (şimdi Şeki) mescidine, cuma günü 300, Kurban ve Ramazan bayramında 700-800, aşure günü 1000 kadar.

Yukardaki bilgiler inecelendiğinde, (Şiilerle beraber, ya da sünniler dahil) gibi bir arada verilen bilgiler cemaatın tamamının Şiî olduğu zannını ortaya koyuyor, halbuki hiç de öyle değildir.

Bir de bu dönemde, fırsat ele geçmişken **"vahdaniyet"** penceresinden bakmak yerine, Şiî ve Sünnî isimlerini olsun muhafaza etmek istemişler ve dini idare buna çok büyük bir dikkat ve gayret göstermiş, gün olur, ihtilaf çıkarmak için lazım olur, şeklinde bir düşünce ile Rusların bu işi bilerek muhafaza ettikleri ve ettirdikleri anlaşılmaktadır.

Azerbaycan dindarlarının isteği, Bakü'de bir dini mektep açmaktır. 1947-1957 yılları arasında on yıl boyunca bunun için müracaatlar edilmiş, planlar ve programlar geliştirilmiş ve bir türlü izin alınamamıştır.

Bu arada 1956 yılında Şeyhu'l-İslâm Hekimzade ile Orta Asya ve Kazakistan Müslemanları Ruhani İdaresi arasında yazışmalar olmuştur. Gazi Hoca Sadık Hocayev-idarenin uzvudur 27.12.1956 tarih ve 661 numaralı mektubunda beş adet Kur'an-ı Kerim gönderildiği belirtilirken istedikleri bilgiler verilmekte ve Buhara'daki "Mir Arap Medresesi"nin dokuz yıllık, Taşkent'teki "Brakhan Medresesi"nin yedi yıllık olduğu bildirildikten sonra, Taşkent'te resmen açık 16 mescid, şehir dışında köy ve kasabalarda 26 mescid olduğu Ruhani İdare tarafından işletilen 6 türbe bulunduğu ve hükümet tarafından 10 türbenin daha aralık ayında kendilerine bırakıldığı, kapalı mescidlerin de yıl içindeki bayramlarda bayram namazı kılınması için izin verilip açıldığ kaydedilmektedir.

Azerbaycan din teşkilatı "Ruhani İdaresi" beynelmilel ideoloji faaliyetlerinde de zaman zaman kendisini göstermiştir. Müslümanlığı Sovyet ideoloji ve siyaseti istikametinde kullanmaktan çekinmemiştir. Mesela, 1958 yılında Şeyhu'l-İslâm Akimov Şeyh Movsum, Muavini Müftü Efendi Efendizade, Süleyman Zade Molla Ali Ağa, Ahundov Molla Ağa Baba Azizoğlu tarafından imzalanmış, Moskovaya gönderilen atom silahının tehlikeleri, barışa çağrı üzerine bir beyanname bunlardandır. Daha sonra Moskova buna memnuniyetle razılık vermiş ve beş sayfalık "sulhun korunmasına dair beyanname" Sovyetler içinde ve dışında bütün Müslümanlara hitaben yayınlanmıştır.

1987 yılında Bakü'de Rusça olarak yayınlanmış "Görevlilerin İstifade etmesi için 28 numaralı "Dini Adetlerle İlgili Sovyet Kanunları ve Onların İçişleri Görevlileri Tarafından Yerine Getirilmesi ve Onların Bu İşte Rolü" adlı kitapçıktan da bir kaç paragraf alarak bu bölümü tamamlamak istiyorum:

"Bu yazı köy, kasaba ve şehirde yaşayan insanlar arasında ateist eğitimin artırılması maksadıyla ve içişleri bakanlığı görevlilerinin bu işlerde vazifelerinin ne olduğu ve nasıl yapılacağı gösterilmiştir".

"Bu kitapta, uluslararası ideoloji savaşının arttığı zamanda, komünist partisine ve Sovyet Devletine karşı olan propogandaların artması üzerine, devletle din ve kilise arasındaki münasebetler düzenlenmiştir."

"Sovyet Anayasası 52. madde ve Azerbaycan Anayasası 50. madde Sovyet vatandaşlarına din ve vicdan hürriyeti ile ateist olma hakkı ateizm propogandası görevi vermiştir.

23 Ocak 1918 de Halk Komiserleri, Sovyeti kanunu, devletin, okulun kilisenin dinden ayrılmasını hükme bağlamıştır." denilmektedir.

1959 yılından itibaren bütün Sovyetlerde ve tabii Azerbaycanda da "İlmî Ateizm" mekteplerde ders olarak okutulmaktadır. Bütün üniversite ve yüksek okullarda mecburi ve baraj derstir. Bu dersi geçemiyenler, sınıflarını geçemezler.

Aziz dinliyenler!

Sovyetler Birliği ve bugün varlıklarını sevinçle karşıladığımız bağımsız Türk Cumhuriyetlerinin 70 yıldır yaşadıkları hayattan bir nebze bahsetmiş oldum. Bu eğitimin 70 yıl sürmüş olmasının toplumda meydana getireceği sosyal, psikolojik, sosyo-psikolojik, dînî, ahlakî, siyasi sonuçlarının ciddi ciddi incelenmesi lazımdır.

Bu ülkelerde, İslâm adına yapılması gereken şey, Hazreti Peygamberin Mekke devrindeki irşat metodu ve irşat konularına öncelik vererek, Allah'ın varlığı, iman, imanın lüzumu, tevhid, dini, milli, siyasi, ictimai birlik, faydaları ve lüzumu önemle ve öncelikle ve sabırla anlatılmalıdır.

Bazı İslâm ülkelerinin bu ülkelerde, özellikle de Azerbaycan'da yaptıkları gibi, işe öncelikle mezhep eğitimi, mezhep şuurunun yükseltilmesinden başlanılması, bu insanlar tarafından İslâmın toptan reddini ortaya koyabilir.

Onun için de buralardaki irşat metodu konusunda bir birlik içinde olmamız lazımdır.

Oradaki ruhani idarenin yetkililerinin de bu hassasiyete uyması, mezhebî faaliyetlerden kaçınması lazımdır. Öncelikle tevhid, Allah'ın birliği, Peygamberin birliği, Kitabın birliği, ahiret, ölümden sonra kalkış, cennet, Allah'ın rahmeti, affı öne alınarak bir tebliğ metodunda ittifak olunması lazımdır.

Bu ülkelerde, özellikle de benim görevli olduğum Azerbaycan'da farklı farklı İslâmi tebliğler, farklı farklı mezhebi irşat faaliyetleri halkta şaşkınlık meydana getirmekte, bunların hangisi Müslümanlık, sorusunu ortaya çıkarmaktadır.

Kaldı ki bu ülkelerde, Hrıstiyanlar (Ortadoks, Malakan, Katolik, Buteryan ve başka isimlerle) Yahudiler Avrupa Yahudileri ve Dağ Yahudileri adıyla, ayrıca Ateşperestler, Bahailer, Hint dinleri Reşna-Kirişna, Ateistler faliyet halindedir.

Hiç olmazsa, bunlara karşı İslâmın birlik dini olduğu, aynı kitaba, aynı peygambere dayandığı esasından hareket etmemizi gerektirmektedir.

Bu güne kadar ruhani idare dahil, Azerbaycan dışından tebliğ ve irşat için gelmiş olanlarda böyle bir birlikte hareket, böyle bir hassasiyete dikkat görmediğimi ifadeye mecburum.

Bütün İslâm ülkeleri temsilcilerine sesleniyorum!

Geliniz, yetmiş yıl, İslâmî tebliğden mahrum kalmış insanlara birlikte hizmet edelim. Birlikte kuracağımız bir "İslâm Merkezi" eliyle, tevhidi aynı uslüp, aynı renk ve

aynı hava içinde, maddi imkanlarımızı, bilgilerimizi, manevi nüfuzlarımızı birleştirerek daha kolay, daha rahat ve daha ucuz hizmet imkanı elde edelim.

Bu hürriyet ve bağımsızlık rüzgarını değerlendiremez, bu insanlara, ivazsız-garazsız, bid'atsız ve hurafesiz bir İslâmı tebliğ edemezsek, bütün dünya Müslümanlarının Allah katında sorumlu olacaklarına inanıyorum.

Böyle bir inançla, bütün İslâm ülkelerinden din alimlerinin, dini teşkilat başkanlarının katıldığı bu toplantıda böyle bir daveti yaptığımı ve davetin sizler tarafından kabul edilmediğini, yarın, "Hakkın Divanı"nda davacı sıfatıyla anlatacağımdan emin olmanızı diliyor, bu vesileyle hepinize saygılar sunuyorum. Ben arzu ediyorum ki, bu daveti işitenlerin, bu davete katıldıklarına şahitlik edeyim!

DİN HİZMETLERİ, DİN EĞİTİMİ VE DİN BİLİMLERİ ARAŞTIRMALARININ KOORDİNESİ

Prof.Dr.İsmail L.ÇAKAN
Marmara Ün.İl.Fak.
Öğretim Üyesi

Allah'a hamd, Resûlüne salât ü selâm ile sözlerime başlarım.

Durum :

Bugün memleketimizde halkı din konusunda aydınlatma yasal görevini, işin tabiatı gereği bilimsel verilere ve dinî esaslara uygun olarak imkânlar ölçüsünde yürütmekten sorumlu bir Diyanet İşleri Başkanlığı; din eğitimi ve öğretimini orta öğrenim seviyesinde yönetmekle yükümlü bir Din Öğretimi Genel Müdürlüğü ve din bilimleri sahasında araştırmaya dayalı yeterli bir ilmî birikimi oluşturmakla tabiî olarak görevli İlâhiyat Fakülteleri ve onlara bağlı İlâhiyat Meslek Yüksek Okulları bulunmaktadır. Bu resmî kuruluşlar, hem uygulama hem de sonuçlarından yararlanma anlamında din hizmetleri, din öğretimi ve din bilimleri araştırmalarıyla doğrudan ilgilidirler. Ayrıca vakıflar, dernekler ve meslek odaları gibi özel bazı sosyo-kültürel kurum ve kuruluşlar da değişik seviye ve kapsamda bahis konusu hizmet, eğitim ve araştırmalarla doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilenmektedirler. Meselâ bu son gruba giren kuruluşlardan biri olan TÜSİAD, iki sene önce bir yıl içinde yayınladığı iki ayrı raporla konuya ilgi ve yaklaşımını kamuoyuna açıklamıştır.

TÜSİAD'ın, 1990 yılında yapılmış bir araştırmanın sonuçlarını yansıtan *"Türk Toplumunun Değerleri"*(1) adlı raporunda halkın, silahlı kuvvetlerden sonra (% 91.4) en fazla dinî kuruluşlara güven duyduğu (%67) açıklanmaktadır. Araştırmanın amaç ve yöntemini tartışmak bir yana, ortaya koyduğu sonuç, eğitim, araştırma ve uygulama olarak din hizmeti veren tüm kurum ve kuruluşlar için, [araştırmada yer alan mahkemeler (% 63.4), basın (% 42.6), sendikalar (%42.3), polis (%63.4), meclis (% 58.1) ve şirketler (% 28.4) gibi kuruluşlara nisbetle] olumlu bir gösterge niteliğindedir. Ancak yine de bu nisbet (% 67) üzerinde düşünülmesi gerektiği kanaatındayım. Çünkü kuruluşlarımıza toplumun üçde birinin pek (% 22) ya da hiç (% 10.9) güven duymadığı anlaşılmaktadır.

1- TÜSİAD, Türk Toplumunun Değerleri, s. 22 (tablo 6), İstanbul, 1991

Söz buraya gelmişken şu tesbiti de yapmadan geçemeyeceğim: *"Eğitim Rapor"*unda din eğitimi veren İmam-Hatip Liselerine, Kur'an Kurslarına, dolayısıyla din hizmetlerine hiç de gerçekçi bakmayan ve dostça yaklaşmayan TÜSİAD, bu son raporuyla İmam-Hatip Liseleri çevresinde odaklaşan millî tercihin ve halk desteğinin ne kadar isabetli olduğunu -istemeyerek de olsa-belgelemiş olmaktadır.

Gerekçeler:

20 Ekim 1991 milletvekili seçimlerinde ortaya çıkan oy dağılımı, uzak-yakın çevremizde, Balkanlarda, Orta Asya'da, Kafkasya'da ve bazı İslâm ülkelerindeki gelişmeler, siyasi nitelikli ve ağırlıklı gözükse de bazı dış mihrakların memleketimizdeki dini gelişmelerden duydukları rahatsızlık ve nihayet dünya gündemindeki *"yeni düzen"* projesi ve uygulamaları; millî birlik ve bütünlüğün, dini şuur ve uyanışın korunması, geliştirilmesi ve dünya insanına İslâm mesajının ulaştırılması açılarından din hizmeti, din eğitimi ve din bilimleri araştırmalarının kapsam ve kalite olarak sıhhatli ve süratli bir şekilde artırılmasını gerekli kılmaktadır. Büyük şair ve mütefekkir Muhammed İkbal, *"Dünyanın gidişatından müslüman sorumludur. Çünkü risalet ve gerçek ilme o sahiptir"* der (2). Sorumluluğu bu noktada kabullenmek, hizmet, eğitim ve araştırma olarak İslâm mesajını kendi şartlarımızda olgunlaştırıp önce insanımıza sonra dünyaya sunmayı -tabii olarak- gündeme getirecektir. Bu da eldeki potansiyeli plânsız programsız kullanıp harcamakla değil; yasal, yetkili ve sorumlu kurumların gerçekleştireceği plânlı, kapsamlı ve sürekli gayretlerle mümkün olabilir.

Ülkemizin, *"gelişen çok boyutlu siyâsî ve kültürel dış münâsebetleri"*, memleketimizin din sahasına ait özel ve önemli tarihî geçmişi ve gelecek yılların ihtiyaçlarını ülke ve dünya çapında karşılama görevi, din öğretimi ve din bilimleri araştırmalarının pratik değerini, kalite ve kapsamını temelden etkilediği gibi, yürütülmekte olan din hizmeti, din eğitimi ve din bilimleri araştırmalarının koordinesini de geçmiştekinden daha büyük ölçüde bir görev hatta zaruret olarak gündeme getirmiş bulunmaktadır. Bilinen bir gerçektir ki, diğer alanlarda olduğu gibi bilim sahasında da insanlığın sahip olduğu gelişmeler, devirlerine ait sosyal ihtiyaçları karşılama gereğine uygun olarak koordine edilmiş, metodlu, yorucu ve ısrarlı çalışmalar sonucu elde edilmiştir. Bu tür dayanaklardan yoksun gayretler ise, belli ve çok sınırlı bir çevrenin ilgisiyle teselli bulmak zorunda kalmıştır. İlâhi dinlerin gönderilişine bile bir takım sosyal gerçekler gerekçe gösterilmektedir. Bu sebeple yapılacak eğitim, verilecek hizmet ve gerçekleştirilecek araştırmaların genel espirisi, istikâmeti ve niteliği üzerinde yeniden ve objektif bir değerlendirmeye imkân verecek koordine edilmiş mesailere ihtiyaç bulunmaktadır. Bu noktada -varsa şâyet- söz konusu olabilecek mevzuat sınırlamaları da artık anlamını kaybetmiş çağdışı kayıtlar olarak değerlendirilmelidir.

Diyanet İşleri Başkanlığının, Eğitim Merkezleri'nde yürütülen eğitim ve öğretim faaliyetlerinin ve bu faaliyetlere katılan personelin din hizmetlerine katkılarının daha

2- Müslümanların Gerilemesiyle Dünya Neler Kaybetti, s. 22

doyurucu boyutlara ulaşabilmesi de sözünü ettiğimiz kurumlar arası koordinenin gereğini ve faydasını ortaya koyan bir başka vâkıadır.

Diğer yandan Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, özellikle *Ders Geçme ve Kredi Sistemi*'nin benimsenmesinden sonra İmam-Hatip Liseleri'nde meslek dersleri için nitelikli branş öğretmenlerine ihtiyaç hisseder olmuştur (3). Bu konuda yetkililerin sözlü beyanlarına şahsen muhatap olmuş bulunmaktayım. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü artık branşlaşmayı zarûret olarak düşünüyorsa, bu noktada İlâhiyat Fakülteleri ile ortaklaşa bir program koordinesi ihtiyacı da gündeme gelmiş olmaktadır.

İmkânlar:

İlâhiyat Fakültelerinin geçmişteki öğretim kadrolarına ilâve olarak yüksek öğretim kurumları kanununun sağladığı yüksek lisans, doktora programlarındaki kontenjanları bu fakülteleri ve İlâhiyat Meslek Yüksek Okullarını her yıl artan miktarda - yüksek lisans ve doktora tezi olarak - bilimsel araştırma imkân ve şansına sahip kılmış bulunmaktadır. Bu imkân ve şansı önemsememek doğru değildir. Hatta, Türkiye Diyanet Vakfı bünyesinde faaliyete geçirilmiş bulunan araştırma merkezini de (İSAM) bu çerçevede düşünmek gerekir.

Kısmen ya da tamamen ilim çevreleriyle sınırlı kalacak konulara eğilmektense, toplumda ağırlık kazanmış problemlere ilmî reçete olabilecek konuların araştırma mevzuu olarak seçilmesi, bu konularda uzmanların yetiştirilmesi, din eğitimi ve din hizmeti veren ve din bilimleri araştırmalarını yürüten kurumlara, herhalde, toplumda ve bilim dünyasında daha fazla etkinlik ve saygınlık kazandıracaktır. Buna da bizim müesseselerimiz layıktır.

Aslında fakülte, yüksek okul, araştırma ve eğitim merkezlerinde gerçekleştirilecek bu mahiyetteki araştırmaların Diyanet İşleri Başkanlığı ve Din Öğretimi Genel Müdürlüğü gibi devlet kuruluşları tarafından imkanlar ölçüsünde finanse edilmesi ve bilhassa sonuçlarının uygulamaya konulması, fevkalâde isâbetli olur ve faydalı neticeler doğurur.

Uygulama:

Bir kere daha vurgulamak istiyorum ki, İmam-Hatip Liseleri (ve Kur'an Kursları) ders kitaplarının hazırlanmasında, gerek Din Öğretimi Genel Müdürlüğü gerekse Diyanet İşleri Başkanlığınca belli periyotlarla veya sürekli olarak düzenlenen hizmet içi eğitim, seminer ve kurslarında, fakülte öğretim elemanlarından yararlanılması nasıl tabii bir ihtiyaç olarak ortaya çıkıyorsa, anılan kurumlar arası *"hizmet ve araştırma koordinesi"* de aynı derecede tabii bir ihtiyaçtır. Şu anda gündemini icra etmekte bulunduğumuz **I. Din Şûrası** üyelerinin kaynak açısından dağılımı veya teşekkül tarzı da, bahis konusu kurumlar arası koordine ihtiyacının müşahhas ve fiilî delilidir. Bizim

3- Konuya ait detaylı bir yazı için bk. M.Zeki Aydın, "Din Öğretiminde Öğretmenlerin Branşlaşmaları", *Din Öğretimi Dergisi*, sayı 34, s. 17-22 (Mayıs-Haziran) 1992, Ankara

teklifimiz aslında, kısmen var olan işbirliğinin daha ciddi boyutlarda plânlı olarak ele alınması ve sürekli hale getirilmesinden ibarettir. Hatta bunun için, Din Şûrası'na bağlı bir alt komisyonun görevlendirilmesinin pratik bir yol olarak düşünülebileceği kanaatını taşımaktayım.

Bütün bu sebeplerle İlâhiyat Fakültelerinde yapılacak bilimsel araştırmaların en azından bir kısmının adı geçen kuruluşlar arasında gerçekleştirilecek istişareler sonunda tesbit edilmesine ve yürütülmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Böylesi bir bilimsel yardımlaşmayı gerçekleştirebilmek için bir çok tabii ve teknik yol ve imkân bulunmaktadır. Onlardan biri ve belki en çağdaşı bir bilgi merkezi kurmaktır. Ancak biz, böylesine bir merkez fikrini benimsemekle beraber onun yeterli olacağını düşünmemekteyiz. Daha pratik ve dinamik bir koordineye gidilmesinin uygun olacağı fikrini benimsemekteyiz. Şöyle ki;

İlâhiyat Fakülteleri programlarını oluşturan anabilim dalları, İlâhiyat Fakülteleri tarafından paylaşılır. Yapılacak programa göre belli aralıklarla her anabilim dalı mensupları ve Diyanet İşleri ve Din Öğretimi temsilcileri ve plânlamacıları bir yerde gündemli-gündemsiz olarak toplanır, görüş alış-verişi ve serbest değerlendirme toplantıları aktederler. Biribirlerine intiba, tecrübe, imkân ve kurum olarak ihtiyaçlarını anlatıp neler yapılması gerektiğini tartışır ve kararlaştırırlar. Bu değerlendirmeler serbest bir zeminde ve her defasında değişik bir kurum ve yörede yapılacağı için hem bir araya gelme hem de yeni tesbit ve değerlendirmelerde bulunmak bakımından yeterli teşvik unsurlarını bünyesinde toplamaktadır. Bilinmektedir ki, insanı en ciddi şekilde etkileyen yine insandır. Bu sebeple, böylesine bir araya gelmelerin, hiç bir metotda bulunmayan etkilenmelere zemin hazırladığı kısa zamanda görülecektir.

Karşılıklı danışma ve dayanışma sonucu oluşturulan bir plânlama ve koordine ile yönlendirilecek araştırmalar, kısa zamanda dinî ve millî kültürümüzün ihtiyaçlarını karşılama noktasına ulaşacaktır. Kalkınma, gelişme, çağdaş kültürler arasında, yetişkin eleman ve bilimsel birikim olarak yerini alma mecburiyeti içindeki ülkemiz için, bu faaliyetler, bir ilim geleneği, hizmet ve araştırma disiplini ve kalitesi oluşturmak bakımından da son derece önemli olsa gerektir.

Burada şuna da işaret etmek isterim. Ben hiçbir zaman *"İlâhiyat Fakülteleri'nde yapılacak tüm araştırmalar, sözünü ettiğimiz koordine sonucu tesbit edilsin"* demek istemiyorum. Böyle bir genel sınırlamaya bilimsel araştırmaların tabiatı, kurumların ilmî birikimleri ve bilim adamlarının ilmî özerkliği zaten büyük ölçüde mânidir.

Din hizmetleri haritası:

Bize öyle gelmektedir ki, uygulama alternatiflerinden sadece birine işaret ettiğimiz koordine ihtiyacı, örgün din eğitimi ve araştırmaları açısından olduğu kadar, yaygın din öğretimi ve din hizmetleri bakımından da zaruret derecesindedir. Meselâ, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın müftüler aracılığı ile tesbit edeceği din hizmetleri açısından önceliklere ve hassasiyetlere işaret eden bir **Türkiye Din Hizmetleri Haritası,** gerek yurt düzeyinde verilecek din eğitimi, gerekse din hizmetlerine uygun elemanların yetiştirilmesinde, bölgesel araştırmaların, alan taramalarının gerçekleştirilmesinde büyük ölçüde yönlendirici olacaktır. Öyle inanıyorum ki, Başkanlığı da görevlerinde

daha etkili olma şansına kavuşturacaktır. Hatta personel tayinleri bile bu harita yardımıyla yöresel ihtiyaç ve hassasiyetlere göre yapılır hale gelebilir. Bu da isabetli bir istihdam ve hizmet imkânının yakalanması ve başarılması, inkârı hiç, reddi çoğu zaman mümkün olmayan Başkanlık üzerindeki personel atamalarıyla ilgili siyasal baskıların büyük ölçüde hafifletilmesi gibi çok olumlu sonuçlara ulaşılmasını sağlayabilir. Kimbilir belki de şimdiye kadar Diyanet aleyhine işlediğinde hiç kuşku bulunmayan siyaset-diyanet ilişkileri de bulunması gereken çizgiye çekilir ve din hizmetleri, sistemden kaynaklanan sıkıntılarından (4) bir ölçüde kurtularak ülke çapında kendi kriterleri çerçevesinde uygulanabilir hale gelir.

Böyle bir gelişmenin Diyanet ve din hizmetlerine kazandıracağı bir başka hususa, personelin kurum'a güveni konusuna da burada işaret etmek istiyorum. 1970 yılında, mecbûri hizmetimi Milli Eğitim Bakanlığından Diyanet İşleri Başkanlığı'na nakletmek süretiyle merkezde görev aldığım zaman, o yıllarda Devlet Plânlama Teşkilatı'nda çalışmakta olan bir hocamı, o günün Başkanlık yayın müdürünün delâlet ve refâkatiyle ziyârete gitmiştim. Diyanet'e geçtiğimi öğrenince bana şöyle demişti: *"Hayırlı olsun. Ancak şunu hiç unutma; başıma bir iş gelirse beni müessesem korur diye bir düşünce ve ümidin olmasın. Kendi başının çaresine kendin bakacaksın. Çünkü Diyanet personelini korumaz, koruyamaz. Çünkü henüz müessese olamamıştır."*

Aradan geçen 23 yıllık süreden sonra bu konuda hangi konumda olunduğunu bilemem ama, yukarıda Türkiye Din Hizmetleri Haritası dolayısıyla sözünü ettiğim gelişmeler gerçekleşecek olursa, din görevlilerinde müesseseye güven duygusu da hiç kuşkusuz hızla artacaktır.

Bu din hizmetleri açısından bölgesel ve yöresel hassasiyetleri dikkate alan Türkiye Din Hizmetleri Haritası'nın oluşturulması ile ilgili bir noktaya daha işaret etmek istiyorum. Biz yetişme çağımızda il ve ilçe müftülerini, ya kitap mütalâa ederken ya da

---

4- Şu üç alıntı, sistemden kaynaklanan sıkıntılar konusunda ciddi tesbitler ortaya koymaktadır:

"Lâikliğin ana ilkesi, din hizmetlerinin yürütülmesinde devletin her türlü etkinliğine son verilerek bu hizmetlerin cemaat örgütlerine bırakılmasıdır... Oysa ki Cumhuriyet yönetimi, Şer'iyye Vekâletinin kaldırılmasından sonra Diyanet İşleri Başkanlığı'nı kurarak bu hizmetleri genel idare bünyesi içine almıştır. Uygulamada değişiklik, bakanlık düzeyindeki siyâsî yetkinin idârî görev haline dönüştürülmesinden ibârettir... Ancak bu değişiklik siyasi karar organına din hizmetlerinin yürütülmesinde büyük tasarruf yetkisi vermiştir..." (Hulusî Yazıcıoğlu, Bir Din Politikası Laiklik, s. 186-187, İstanbul, 1993,)

"... Son zamanlarda birtakım bağnaz grupların özellikle câmilere sızmakta oldukları görülüyor. Türkiye'de laiklik anlayışı, bağnazlığın devletçe kontrol edilmesi gerektiği yönündedir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın varlık sebeplerinden biri de budur..." (Coşkun Kırca, "Sivas Olayları", 5.7.1993 tarihli Milliyet Gazetesi).

"...Laikliğin özünde, dinin devlete müdâhale etmemesi ilkesi vardır. Dinin, siyasal hayattan, sosyal hayattan, ekonomik hayattan çekilmesi vardır. Dinin tamamen ferdî vicdanî bir iş olması ve mabed, insan, Allah arasında kalması vardır. Kim ne derse desin esası budur. Lâikliğin temelinde, devletin de dini serbest bırakması, ona karışmaması, müdâhale etmemesi vardır. Halbuki Türkiye'de lâikliğin tatbikatı, devletin dini kontrol etmesi şeklindedir. Bu kesin, bunu kimse inkâr edemez. Devlet, Diyaneti de bırakmamak ve ona sımsıkı sarılmak kaydıyla başka imkânları da kullanarak Türkiye'de dini ve dînî hayatı kontrol eder..." (Prof.Dr.Hayreddin Karaman, "İmam-Hatiplilerin Din Hizmeti Anlayışı", Ensar (Ensar Vakfı Haber Bülteni), sayı 11, s.9, İstanbul, 1993)

öğrenci okuturken görmeye alışmıştık. Şimdilerde kitap mütalâası, hele hele öğrenci okutma ya da belli günlerde belli camilerde halkı irşat gibi temel görevleri sürdüren müftülere rastlamak fevkalâde büyük bir bahtiyarlık haline gelmiştir. Oysa bulundukları bölgelerin, din hizmetleri açısından arzettiği hassasiyetleri tesbit ve rapor etmek görevi, belki bir ölçüde müftülerimizi asli görevlerine ve çevrenin dini yönden irşadı için gerekli bir dikkate ve duyarlığa sevkedecektir. Her müftünün, kendisinden sonraki meslektaşı için bırakacağı yazılı hizmet raporları, elbette giderek teşkilatı sosyolojik araştırmalara ve hizmet usulleri geliştirme gayretlerine itecektir. Böylece İlâhiyat Fakültelerinin din eğitimi programları da daha büyük ölçüde ciddiyet ve hareketlilik kazanacaktır. Bundan da sadece ve sadece memleketimiz kazanacaktır. Müftülerle ilgili temenniye vaizlerimizi de katmak mümkündür.

Din hizmeti gibi en temel ve çok nazik bir hizmetin başarı ile yürütülmesi, kanaatımızca böylesi bir proğramlamayı yönlendirmeyi zorunlu kılmaktadır. Sorumluların -bize göre - başarı şansı da büyük ölçüde bu noktadaki gayretlerine bağlı bulunmaktadır.

Hiçbir suçlama amacı gütmeden söyleyelim ki, söz konusu ettiğimiz danışma ve dayanışma ihtiyacı ve bunun uygulanmasıyla ilgili tekliflerimiz, bahis mevzuu müesseselerin başına getirilecek sorumluların bu meseleleri samimiyetle düşünen ve çare arayan kişiler arasından seçilmiş olmalarıyla mümkündür. Bu da şimdilik işin, tayin yetkisine sahip olanlara ait yönüdür. Seçim gibi daha çağdaş bir sistemin işletilmesiyle zaten bu mesele büyük ölçüde çözülmüş olacaktır.

Buraya kadar söylediklerimiz, bizim mevcut durumu alternatifsiz olarak gördüğümüz anlamına gelmemelidir. Elbette din hizmeti, öğretimi ve araştırmalarını yönlendiren müesseselerin temel sorumluluklarını yerine getirebilecekleri çok daha gelişmiş ve serbest organizasyonlar mümkündür. Ancak ben, mevcut -ve maalesef- sınırlı durumda bile, istenirse birçok şeyin yapılabileceğine dikkat çekmek istedim.

Konunun, üst düzey yetkili ve sorumlularca bir de bu yönden ele alınması samimi temennimizdir. Özelde yüce milletimizin, genelde tüm insanlığın İslâm hizmeti ve aydınlığından daha fazla yararlanabilmesi herhalde bu tür değerlendirmelerle imkân dahiline girecektir. Sizlerin bu yönde alacağı bir tavsiye kararı, böyle bir koordine için yeterli teşvik unsuru ve güvenilir bir temel oluşturacak, bu da **I. Din Şûrası**'nın, uzun vadede faydası görülecek önemli bir hizmeti olacaktır.

Saygılarımla...

BİLGİ VE DÜŞÜNCELERİN GELİŞİMİ

Dr. Lütfi DOĞAN
Diyanet İşleri Eski Başkanı

İslâmı tanıtma, o'na çağrıda, İslâmı öteki dinlerden ayıran en önemli özellik, inançta, ibadetde ve insan ilişkilerinde olsun bilgiye, bilime, akla ve düşünmeye yüce bir yer ayırmasıdır. Allah'ın bildirdikleri ayetleri, buyruk ve yasakları insanın aklı anlayacaktır. Allah'ın yüce varlığını, bilgisinin genişliğini, insan düşünerek, gözleyerek, anlayarak inanacaktır. Mü'min, bilgisi arttıkça bilgi düzeyi yükseldikçe, Allah'ın yüceliği özüne girecek, yakınlığa erecektir. Kur'an-ı Kerim'de insanın inancında, ibadette ve hayatta her davranışında aklını kullanması, çerçeveli düşünmesi, sürekli bilgisini artırma çabası içinde olması, bilimi özlemesi birer öğüt değil, mü'minin, müslümanın zorunluluğudur. Kur'an-ı Kerim akledilerek, onun buyruğu ve öğütü düşünülerek kavranılacaktır. **"And olsun ki size öğüt veren bir kitap indirdik, akletmiyor musunuz?"** (Enbiya-10) **"Göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelmesinde, insanlara yararlı şeylerle, denize süzülen gemilerde, Allah'ın gökten indirip yeri ölümünden sonra dirilttiği, suda her türlü canlıyı orada yaymasında, rüzgârları ve yerle gök arasında emre amade duran bulutları göndermesinde düşünen kimseler için deliller vardır."** Bakara, 164

ان فى خلق السموات والارض واختلاف الليل والنهار والفلك التى تجرى فى البحر بما ينفع الناس وما انزل الله من السماء من ماء فاحيا به الارض بعد موتها وبث فيها من كل دابة وتصريف الرياح والسحاب المسخر بين السماء والارض لايات لقوم يعقلون

Aklını kullanan, düşünen gözü önündeki bilgi ve belgeleri gözleyen insan, ancak Kur'an-ı Kerim'i, Allah'ın yüceliğini anlar. Böyle davranmayanlara, Allah soruyor: **"Bunlar Kur'an-ı düşünmezler mi, yoksa kalpleri kilitli midir."** Muhammed, 24

افلا يتدبرون القرآن ام على قلوب اقفالها

Aklını kullanmak ve düşünmek, sürekli bilgisini artırmak ve geliştirmek İslâm'ca yaşayışın temel ilkesidir. Bizi bu mecburiyete ileten ayetleri teker teker alıp, yorumlamaya burada zamanımız yeterli değildir. Hud 51, Enbiya 10, 67, Mü'minûn 68,80, Nur 61, Kasas 60, Bakara 164,171, Maide 58, Nisa 82, Sad 29, Muhammed 24, Ali İmran 65, 118, Enam 32, 151, Â'raf 169, Yunus 16, Maide 103, Yunus 42, 100, Bakara 219, 266, Ali İmran 191, Enam 50, Araf 176, 184, 185, Ra'd 3, Yunus 24, Nahl 11, Nuh 69, Sebe 46, Casiye 13, Haşr 21, Rum 8,21 ayetleri de aklı kullanmaya işaret

etmektedir. Ayrıca insanın düşünerek ve gözlem yaparak bazı gerçeklere varması konusunda nice ayetler bulunmaktadır. Müslümanın aklını kullanması, düşünmesi, ondan hiç ayrılmayarak, onu Allah'a imana götüren, İslâmı yaşatan, sürekli gelişmesini sağlayan, kapsamı zamanı ve mekânı aşan, buyrulan ibadetleri özüne katan, onu ilâhi rızaya sevgiye alan, ruhunu yücelten, nefsini arıtan bir ibadettir.

Hz. Peygamberin, gönderilişinde de görevi, ayetleri belgeleri düşündürmek, bilgi ve hikmeti öğretmektir. Cuma Suresinde bu anlam şöyle bildirilir. **"Kitabsız kimseler arasından, kendilerine ayetlerini okuyan, onları arıtan, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderen O'dur. Onlar dinden önce, şüphesiz apacık bir sapıklık içinde idiler."**

هو الذى بعث فى الامين رسولا منهم يتلوا عليهم آياته ويزكيهم ويعلمهم الكتاب والحكمة وان كانوا من قبل لفى ضلال مبين

Ali İmran (164)'de aynı anlam mü'minlere bağışlanan bir nimet olarak belirtilmektedir.

Hz. Peygamberin bu öğretici niteliği hadislerde de geçmektedir. ***"Ben muallim-öğretmen olarak gönderildim."*** (İbn Mace-Mukaddime s. 17) Bizler de irşadda, dini aydınlatmada, ilk ve öncelikli yapacağımız, Kur'an-ı dinlemek, anlamak, onun öğütlediği yolu izlemektir. Allah'ın ayetlerini, bildirdiği ve evrende sergilediği belgelerini, yerde, gökte, sakladığı sırlarını araştıracağız, düşüneceğiz. Bilgimizi ve hikmetimizi sözleri dinleyeceğiz, geliştireceğiz. En iyisini, en doğrusunu, en yararlısını, en güzelini, en uygununu seçeceğiz. Mü'minin bu niteliği şöyle açıklanmış: **"Ey Muhammed! Dinleyip de, en güzel size uyan kullarımı müjdele. İşte Allah'ın doğru yola eriştirdiği onlardır. İşte onlar akıl sahipleridir."**

فبشر عباد الذين يستمعون القول فيتبعون احسنه اولئك الذين هديهم الله واولئك هم اولوا الالباب

(Zümer 17-18), Hep haseneyi, yararlıyı, iyiyi, yapmaya, güzel ahlâkı, rahmeti, merhameti yaymaya yükümlüyüz. Kendimizi, toplumumuzu iyiye, doğruya, barışa, esenliğe değiştireceğiz. Fitneyi, bozgunu, cehaleti, hurafeyi, bâtılı, hak gerçek olmayanı kaldıracağız. Kötüyü, iyiye dönüştüreceğiz, değiştireceğiz. Bunu biz isteyeceğiz. Biz bu yolu seçeceğiz. Kur'an-ı Kerim bu konuda da şöyle buyuruyor: **"Bir millet kendini bozmadıkça Allah onların durumlarını değiştirmez."**

ان الله لا يغير ما بقوم حتى يغيروا ما بانفسهم

(Rad 11) buyrulur. Yani insanlar kendi durum ve tutumlarında bir değişme yapmadıkça, Allah o topluluğu değiştirmez. Önce değişim sistemi, iradesi insandan geliyor. İnsanın iradesi var. İnsan ister, durumunu iyiye veya kötüye yönlendirir. İnsan bunu yapmadıkça, iradesini kullanmadıkça, ayet-i kerimede belirtildiği üzere Allah da o insanı değiştirmez.

Kur'an-ı Kerim'de, insanın hayatta, kendi yetenekleri ve nitelikleri içinde, iradesini kullanma sorumluluğunu görüyoruz. İnsan yaptıklarından sorumludur. İnsan bir işi

yapmadan önce, düşünür, nedenleri araştırır, o işten yarar ve zararını tartar, ölçer. Bunda özgürlük iradesini kullanırda yaptığının sorumluluğunu yüklenir. **"Dinde zorlama yoktur; artık hak ile batıl iyice ayrılmıştır."**

لااكراه فى الدين قد تبين الرشد من الغى

(Bakara 256) buyrulur. Gerçek ile gerçek olmayan ortaya konmuştur. İnsan düşüncesiyle bunları tartacak, zorlanmadan birini özgür iradesiyle seçecek, kendisi isteyecektir.

İslâm Dini, Kur'an-ı Kerim'de, insana her seslenişinde, onun aklına hitap eder, dini ve dünyevi yükümlülüklerde insanın aklı sorumlu olur. İslâm Dini'nin, insana bildirdiği aklına ters düşmez. İslâm bilimle sürtüşmez. Din ve bilim, kendi özel mantıkları içinde birbirini destekler.

İslâm'a göre, bilim ve din, mutlu olmak isteyen insanın hayatına katılırlar. Aydınlık olur, güç sağlarlar. Bilimsiz din karanlıktır, dinsiz bilim merhametsizdir, sevgisizdir, hastalıktır. İslâm'da din ile bilim arasında uzlaşma vardır. Zıtlaşma yoktur.

İslâm Dini, evrenseldir, insanı ayırmadan alır, hayata yöneltir ve onu özel yaşantısında ve toplumda ruh, madde, yaratılışında ve aklında en yüksek düzeye yücelmesini amaçlar. Rabbı ile olan ilgisini, hayatın her alanında diğer insanlarla olan ilişkisini düzenler. Çünkü insanın tüm hayat yönlerini bir bütünlük ve birlik içinde görür ve onlara genel ilkeler getirir. Bu ilkeler doğrultusunda her hali, hayatta, Allah ve insan için giriştiği her çaba alimin düşüncesi, ilmi araştırması, çalışması ibadettir. Meşru çalışması, ne durumda olursa olsun, Allahı yüceltmedir. Bu nedenle, Peygamberimizin şu hadislerinde bu anlam belirtiliyor: **"Alimlerin kullandığı mürekkep, Allah'ın katında şehidlerin kanından hayırlıdır."**

ومداد العلماء خير عند الله من دم الشهداء

"Hikmet, mü'minin yitik malıdır, bulduğu yerde onu almağa kullanmağa hakkı vardır."

الحكمة ضالة المؤمن فحيث وجدها فهو احق بها

"İlim öğrenmek, yapmak için yola giren, ondan dönünceye dek, Allah yolundadır."

من خرج فى طلب العلم فهو فى سبيل الله حتى يرجع

"İlim öğrenmek her mümin erkek ve kadın için farzdır, zorunluluktur."

طلب العلم فريضة على كل مسلم و مسلمة

Burada ilim, bilim deyimi mutlaktır, bilgi ve bilimin tüm çeşitlerini kapsar.

Bilgi, İslâm'da, insanın, inancının şartı kılınmıştır. Neye inandığını anlamadan ve bilgisizce inanmak doğru değildir. Gerçek inanç, belgeye, bilgiye dayanır. İman, zorla taklid ederek olmaz. Bu anlamda İslâm, kendinden önce egemen olan, aklı dışlayan, kilise, mabed, din adamlarından geçen körü körüne taklidi, bir inanca karşı bir

harekettir. Çünkü müslüman inancıyla hayra, iyiye doğruya yönelecektir. Bunu kendi aklı, ruhu ve özüyle yapacaktır. Anlamadığı, özünü ruhunu katmadığı bir iman, yapıcı olmaz. Akıl, düşünür, anlar kavrar; kişi akıl gücünü kullanır, belge ve bilgileri ölçer; Bu nedenle, müslümanın iradesi hürdür, düşüncesi özgürdür.

Bilimsel araştırma, düşüncede gelişme İslâm Dini'nin desteği, dostudur. İnsan maddesi ve ruh, hayatı ve ötesini bütünü ile alan, her ikisinde de yüce erdemler düzeyine katar. İnsanın bilimsel çalışmalarını, akıl ürünlerinin sonuçlarını değerlendirmekle yetinmez, onu yüceltir. Düşünmeyi bilimsel araştırmayı ibadet sayar, Hz. Peygamberin, müslümanları ilme çağrısının sınırı, bölgesi, zamanı da yoktur. Doğuşundan ölüme kadar her mü'minin ilim isteği, öğrenmesi sürecek, araştırması bütün dünyayı; doğu ve batısını kapsayacaktır. ***"Beşikten mezara kadar ilim isteyin, Çin'de de olsa ilmi isteyin."*** İnsan, bunu nasıl yapacak, bilimsel araştırma, akıl ve düşüncesini geliştirmede müslümanın özgün iradesiyle mümkündür.

Kur'an-ı Kerim'i okuyan bazı kişiler insan iradesini yok saymışlar; çankü Kur'an-ı Kerim'de belirtilen Allah'ın iradesi her şeye galipdir, öteki bütün iradeleri yok kılar. Kimileri de insan iradesinin sorumluluğu nedeniyle onu var saymışlardır. Kuşku yok ki, insan iradesi özgürlüğü çok tartışılmıştır. İslâmın özüne uygun düşmeyen cebrî, totalist görüş İslâm'a bağlanmıştır. Allah'ın ilmi ve iradesinin sonsuzluğu ve her şeye kapsamlı etkisini yorumlamada, insan iradesinin özgürlüğünü yok sayar, İslâm'ın öteki ilkeler ile bağdaşmayan bir görüş belirmiştir. Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın irade ve ilmini tanıtan, insanın durumunu yansıtan bazı ayetlerin ilk okunuşlarında değişik yorumlar ortaya konmuşsa da, bu iddia edilen ters anlayışlar görünüştedir. İslâm'da insanın özgür iradesi temel kuraldır. İnsan kendi isteyerek yaptığı işlerden sorumludur. Yukarıda anlamını verdiğimiz bu görüşü ortaya koyan iyi bir örnektir. Bir millet bazı durumları oluşturmadıkça Allah onları değiştirmez. İnsanın işi, daha öncedir. Aynı ayetin devamında, **"Allah bir milletin fenalığını dileyince artık onun önüne geçilmez. Onlar için Allah'tan başka hâmi de bulunmaz."**

واذا اراد الله بقوم سُوءاً فلا مرد له وما لهم من دونه من وال.

(Rad 11) anlamı, önceden buyrulanı tanımlamaktır. Meselâ bir millet durumunu kötülüğe doğru değiştirse, muhakkak kötülüğe ereceklerdir. Hiç kimse bu sonucu engelleyemez. Evreni yaratan Allah, yasalarını da ortaya koymuştur. Bu kanunlar, belli sonuçlar doğurur. İnsanın kendi iradesiyle ortaya koyduğu değişiklik, bu genel yasa uyarınca ard arda insan hayatında diğer değişiklikleri oluşturur.

İnsanın kendi özel yetenek ve yetkileri daire içinde işlerine egemendir. İnsan kendisine bağışlanan güçlerini kullanılmasından sorumludur. Bunları en yüksek dereceye yüceltmekle yükümlüdür. Düşürücü istekleri, yönelişleri ve işleri ile aşağıların aşağısına düşer. İnsanın bu yücelişi veya düşüşü, yaratılışındaki kalıtım veya iyi ve kötü, iyi doğası sonucu erişmez. Kendi ister, özgür iradesi ile iyi veya kötüyü seçer, iyi ve kötü işi işler, sonucuna erer.

İslâm Dini, ilk günahın mirasını ve buna benzer hatalarını soydan soya geçişini reddetmektedir. İslâm'a göre, çocuk anasından iyi ve kötü olma niteliği içinde masum, günahsız, tertemiz doğar. Çocuğun anne ve babası çevresi, eğitimin ve toplumdan

kazandığı onu iyi veya kötü insan yapmaktır. İnsan davranışları ya onu hayatta başarılı kılar ya da geri bırakır. Kişiyi Cennetlik veya Cehennemlik kılacak da bunlardır.

Kuşkusuz, insan yaptığı işlerin sonuçlarından sorumludur. **"İnsan ancak çalıştığına erişir. Onun çalışması şüphesiz görülecektir. Sonra ona karşılığı eksiksiz olarak verilecektir."** En-necm / 39-41

وان ليس للانسان الا ما سعى وان سعيه سوف يرى

"Herkes kazancına bağlıdır."

كل نفس بما كسبت رهينة

(Müddessir 38) ayetleri; bu anlamı belirtmektedir.

Allah'ın kaderi, Allah'ın bilmesi, ilmidir. Allah'ın ilmi her şeyi kuşatmış, her yeri kapsamıştır. O'nun ilmi zamana ve mekâna bağlı değildir. O daima hazırdır, vardır. Bütün tabiat olaylarını, evrende mevcut doğal kanunları ve meydana gelecek olayları ezelden biliyor.

Yüce Allah, ezeli ilmiyle bütün tabiat olaylarını bildiği gibi her ferdin kendi yaşamında nereye yöneldiğini de bilmektedir. Allah kişinin kendi hayatında hidâyet ve delâlet yoluna gireceğini ve son verecek yerini ezeli ilmiyle bilir.

Allah, insanın gelecekte yapacağı fiillerini biliyor fakat insanı icbâr etmiyor. Kişi fiilleri yapıp yapmamakta serbesttir.

Ay ve güneşin tutulması konusunda astronomi bilgini ve uzmanları tesbitlerinde çok az yanılma payı alır. Ay ve güneşin tutulması, kuşkusuz gezegenlerin kendi çevresinde ve birbirinin çevresinde dönmesi sonucu meydana gelmektedir. Bu, astronomların bilgisinden ötürü ay ve güneş tutulması olmuyor. Açıkça bilim, ilmidir ancak bilginlerin bilgisi, ay ve güneşin hareketini sınırlamamıştır.

Allah'ın ilmini de bu olaya benzetebiliriz. İnsanın ilmi ile Allah'ın ilmi arasında bir nitelik farkı vardır. Allah'ın ilminde yaratma gücü, insanınki idrak, kavrama, anlama gücü bulunur. İnsanın ilmi eksiktir, hata ve yanılma payı olabilir. Allah'ın ilmi ezeli ve ebedidir, eksiklik, hata ve yanılma yoktur. O'nun ilmi herşeyi, her yönü ve yeri kuşatmıştır.

İNSAN, duyu organlarıyla donatılmıştır. Bunları ANLAMA, KAVRAMA duyumu, isteme, görme, bilgilenmesi, aklıyla düşünmesi sağlanmış, iyi ile kötü yol açıklanmıştır. Allah Tealâ: **"Biz onun için iki göz, dil, iki dudak var etmedik mi? Biz ona doğru ve eğri yolu göstermedik mi?"** Beled / 8-10

الم نجعل له عينين ولسانا وشفتين وهديناه النجدين

buyuruyor.

Allah, insanı özgür iradesi ve aklı ile seçmede yetkili kılmıştır. Böylece insan geleceğini kendi belirlemiş olacaktır. Allah'ın yardımı ve gözetimi her an sürmektedir. Samimiyetle çalışan ve Allah'ın yardımını isteyen her insana Allah yardım eder.

Sayın dinleyenler!

Özgür irade ve seçme yetkisi, İslâm'da temel kuraldır. Bunda mantığa ters düşen bir durum yoktur. İnsanın kendini, bilgisini, aklını ve düşüncesini ilerletip geliştirmesinde bir engel yoktur. İnsan için yararlı ve gerçek olan, onun hayatını kolaylaştırıp, daha iyi insan olma gücünü artıran her ilim, İslâmî'dir. Özünde temelde yoksa da, bu yönü ile her çeşidi İslâmî bilim arasına alınmıştır.

İslâm'ın başlangıç döneminde, ilk müslümanlar bu sorumluluğu derinden duydular. Kendilerine verilen nitelikleri geliştirdiler. Karşılıştıkları her yeni ve hikmeti edinmekten çekinmediler. Hz. Peygamber aralarında iken onlara aynı tavsiyede bulunmuş, sürekli gelişmelerinin, kendilerini yenilemelerinin yolunu açmıştır. Muaz b. Cebel'i, Yemen'e dini anlatmak irşad için görevlendirdiği zaman, ona karşılaşacağı yeni sorun ve konular hakkında izleyeceği yolu sormuş, *"Kur'an ve Hadis'ten sonra re'y ve aklına danışacağı"* cevabını uygun görmüştür. Bu yöntemle müslümanlar bilgi ve düşüncelerini geliştirmişler; Kur'an'la bildirilen, Hz. Peygamberin sözleriyle açıklananlar doğrultusunda akıl ve düşüncelerinin, ictihatlarının yeni ürünleri İslâm'ı güçlendirmişlerdir. Aldıkları kendilerinden önce gelen kültür ve uygarlıkları İslâm'ın ruhu içinde yenilemişler ve Hicri beşinci asırda altın çağına kavuşmuşlardır. Bu düzeye gelmelerini, İslâm'ın onlara telkin ettiği bilimsel araştırma özgür düşünme sağlamıştır. Hikmet ve bilim, her çeşidi, her yönde, doğu ve batıda, hayatlarını geliştirmenin aracı olmuştur. Çin'in hikmeti, Hin'din riyazesi, İran'ın çeşitli bilgileri, Mezopotamya, Harran, İskenderiye, Mısır, Yunan, şimdi Afrika, Roma, bilgi, hikmet, felsefe ve kültürü hep İslâm düşünür ve araştırmacılarının malzemesi olmuştur. Asırlar boyu süren araştırma, tercüme, düşünme ürünleri orijinal sayısız eserlerin, serbest tartışmaların bilimsel faaliyetin alanı olmuş; tüm hikmet, bilim ve uygarlıklara açık bir İslâm kültür ve uygarlığı olmuştur.

İslâm'ın bu yükseliş döneminde genel çizgi, bilimin her çeşidini, aklın ve düşüncenin ürünlerinin ve çeşitli ictihadların ortaya konması olmuştur. İster metinlere çok sıkı bağlı kalan nasscılar olsun, ister eshab-ı rey olsun hepsi bu yolu izliyordu. Başlangıçta Kelâmın meseleleri ve tartışmalar, bazı kesimlerce tepkiyle karşılanırken, özgür düşünceleri, kullanan Yunan felsefesinin etkisinde kalan Mutezile'ye ait olduğu söylenen kelâm ilmi, mantık ve diğerleri de benimsendi. O dönemde bu çok çeşitli düşünce ürünü, bilimsel eserlerin, görüşlerin ortaya konuşu, İslâm'daki hür düşünce ve iradenin bir kanıtı değil de nedir? Özgür düşünce ve irâde, İslâm'ın temel öz ruhunu yansıtır. Emeviler zamanında, Şam'da bir topluluk tarafından ortaya konulan cebrî, totalist görüş, kendilerine mutlak teslimiyeti yolunu açan hükümdarlarca desteklenmiştir. Uzun tartışmalar ve çalışmalar sonucu, bilindiği üzere oluşan **"Mutezile" ve "Eş'ari"** ekolu ayrı görüşleri temsil etseler de, insan özgürlüğü ve iradesi konusunda aynı şeyi söylediler, insanın özgürce seçme irâdesini kabul ettiler. Nass'ın dışında oluşan yeni sorun ve konuları akılları ve düşünceleri çözmeye çaba gösterdikleri gibi, nass'lara da aklî yorumlar getirdiler. Akli belgeler ve bilgiler ürettiler. Kuşkusuz Mutezile daha geniş biçimde aklı ve düşünceyi temel aldılar; yalnız hayati konular da uhrevi sorunları da aklın kurallarına bağlamaya çalıştılar. Nevbahti, Mesudî, İbn Hazm, Birûnî gibi İslâm düşünürleri, bilimsel araştırmayı öne alan, çalışma ürünleri ortaya koydular.

Din bilginleri, fakihler, kanun kişileri de aynı yöntemi izleyerek genel akli kurallar vazettiler. Bunlar bize açıkça, İslâm fakihlerinin din kuramcıların dar ufuk ve düşünceli, özellikle hayat konularında katı değişmez olmadıklarını göstermektedir. "zaman değişmesiyle, ona ilişkin hükümlerin de değişmesi تتغير الاحكام بتغير الزمان ; "Meşakkat kolaylaştırmayı gerektirir." المشقة تجلب التيسر ; "İhtiyaç zaruret düzeyindedir." الحاجة تنزل فى منزلة الضرورة ; "Genel zaruret gidermek için özel zarurete tahammül" يتحمل الفرد الخاص لدفع الضرر العام ; "Zaruretler, mahzurat (sakıncaları) mubah kılar" الضرورات تبيح المحظورات ; Delil bulunmadığ zaman, halin zahiriyle yetinilir" يكتفى بظاهر الحال عند انعدام الدليل gibi kuralların temeli İslâm... Fakihlerin, hayatın gelişmesiyle, yeni durum ve koşullara göre davrandıklarını görüyoruz. Büyük fakihler, müçtehidler, İmamı Şafiî, gibi toplumdaki yeni gelişen hal ve şartlara göre yeni hükümler çıkarmasını bilmişlerdir, eski mezhebin yanısıra, bir de yeni mezhebi oluşturmuştur. Zamanla oluşan yeni olaylar karşısında hükmü insan aklı ve kavrayışına bırakmaktadır. Bu nedenle, yeni bir sorun karşısında İslâm alimi kendine sorar: Böyle bir olay Hz.Peygambere sorulsa ne yapardı. Kuşkusuz, âdil olduğu ve İslâm'ın getirdiği eşitlik ve adâlet ilkelerine ters düşmediği takdirde kabul ederdi. Fakihler bu yöntemle rey ve ictihadda bulundular. Meselâ, Ebu Hanife kıyas yaptı, istihsana başvurdu. İmam Malik de el-Mesalihi Mürseleye uydu. Ancak bu fakihlerin ve düşünürlerin yorumları, getirdikleri hükümler, bilgiler kendi düşüncelerini yansıtan, yani kendi ictihadları ve reyleri idi. Kimi bazı yörelerde, başkası da başka yerlerde uygulanıyordu. Meselâ Ebu Cafer el-Mansur, İmamı Malik'den el-Muvattayı bütün Müslümanlara uymaya zorunlu kılmak, ilzâm, eden bir eser olmasını istemişti. İmamı Malik, eserinin bütün müslümanları ilzâm, uymaya zorunlu kılan bir eser olmasını kabul etmedi ve müslümanların bütününü ilzâm eden ancak Kur'an ve sünnet olduğunu belirtti. Bir bilginin düşüncesi ötekilerini kabule zorlamadığı gibi aralarındaki düşünce çeşitleri, ayrılıkları ve ilmi araştırma ürünleri itibar görüyordu. Bu toplumdaki düşüncedeki olgunluğun ve gelişimin göstergesidir.

İnsan aklını aydınlatan, İslâm düşüncesini geliştiren düşünce hareketi beşyüz yılda imrenilecek bir düzeye geldi. Müteakip beşyüz yılda, siyasal bölünmeler ve şiddetli çekişmeler sürdü. Grublaşmalar oluştu. Bundan sonra, bu bütünlüğün ayrılması, siyasi, ekonomik, kültürel zaaf ve gerileme dönemi geldi. Daha önceki bilimde düşüncede gelişim, çeşitlilik, tanınmaz oldu. Bu döneme ait bazı kitapları okuduğumuzda bazı aklî ilimleri yasaklayan hükümler ve Kur'an-ı Kerim'in sunduğu insanı yücelten değerler yerine cehalet ve taassubu körükleyen Kur'an'la ve İslâm'la ilişkisi olmayan hurafe ve batıl inançlar, akıl dışı geleneklerin egemen olduğunu görüyoruz. Bu duraklama ve gerileme, kuşkusuz, İslâm düşüncesini ve bilime bakış açısını daraltmıştır. Cüz'i fer'i özellikler, İslâm'ın küllî kuralların önüne geçmiştir.

Sayın Dinleyenler!

Niyetim size, burda, İslâm düşünce tarihi yapmak değil. Ancak, biraz İslâm bilimi geliştirip, hayatlarını yükseltme ve o bütün dünyanın gurur duyduğu İslâm uygarlığının

tarihi bir nebze düşündürerek, çağımızdaki İslâm'i sorumluluğumuz için, ne yapacağımızı tesbit etmek ve yeni bir plân ve program yapmaktır.

İslâm, insanlığa, hayatta hidâyet, mutluluk, yükseliş ve yüceliş için sunduğu, bilgi, bilim, düşünce ilerletip geliştirilmiştir. Çağımız, bu konuda gözle izlenmesi imkânsız bir hızla gelişmiş, hayatta her konuda sorunlar ancak bilim ve teknikle çözülür duruma gelmiştir.

Bunu belirtmek üzere zamanımıza **"Bilgi Çağı"** diyoruz. 14 asır ötesinden, insanlığın ufkunun ilk doğuşunda, okuma, öğrenme, akıl, düşünme ve bilimin yollarını açan İslâm güneşinin ışıklarının, bu çağda geliştirmemek O'nun insan düşünce ve bilgisinin verdiği hızı hareket ettirmemek yalnız İslâm'a değil, bütün insanlığa haksızlık olmaz mı? Böyle bir dine mensub müslümanların hayatlarında gönüllerinde iman gücüne bilim ışığını tutmamak, özgür düşüncelerini ve irâdelerini bu konuda çalıştırmamak büyük bir zulüm, kötülük olmaz mı?

Sebepler ne olursa olsun, müslümanı Kur'an'dan ve İslâm'dan ayıran hurafe, cehalet, taassub hem kendi hayatlarını geriletmiş, hem de Kur'an-ı Kerim'in ilâhi rahmetinden âlem uzak kalmıştır.

Kur'an ve onun tanıttığı ve uzun çağlar boyu müslümanlara telkin ettiği ruhla, altın çağını idrak eden, akıl düşünce ve bilmin uygarlığını geliştiren İslâm'a, yeniden aynı zindeliği sağlamak, bilgi çağında İslâm'ı geliştirici irfanını konuşturmak, Kur'an'ı, asrın idrakine söyletmekle olacaktır. Bunun için seferber olmalıyız. Bilimsel araştırmayı yaygınlaştırarak cehaleti yenmek, özgür ve özgün İslâm'i düşünceyi çeşitlendirecek onu sağlayacak İslâm'i düşünceyi çeşitlendirerek, onu sağlayacak hoşgörü, birbirimize tahammülü, birbirimize sevgi, görüşlerimize saygıyı güçlendirerek, İslâm'ı düşüncelerde ve gönüllerde açtırmak dönemine gelmiş durumdayız. İslâm bilginlerinin araştırmalarına, Kur'an'dan ve Hz. Peygamberin hadislerinden yeni çıkaracağımız nurla, aydınlıkla cehalet karanlığını, bağnazlık körlüğünü kaldıracak; insanı bir çıkmaza sürükleyen maddi, acımasız bilimi ve tekniği, bu yolla insanın yükselişine, yücelişine eş kılabiliriz. Kur'an'la, İslâm'la ancak, bilim ve teknik de insanın yararına çalışacaktır. İslâm âlemi ve Türk müslümanları biz, bu konudaki açığımızı muhakkak kapamalıyız. Dini aydınlarımız irşadımızda açıklamalarımız bu doğrultuda olmalıdır. Cehalet, taassub, hurafe, akıldışı, bilgi ve belgeye dayanmayan, Kur'an'dan ve Hz. Peygamberin hadislerinden kaynaklanmayan gelenek ve davranışlar bizim değildir.

Sayın Dinleyenler!

Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı'nca toplanan **Din Şûrası**, beklenen bu atılımın, ilk açılışı olacaktır. Bundan başarılı olacağımıza kuşku duymuyorum. Çünkü Devletimiz, dini siyasetten ayıran ilkesi ve düşünce çeşitliliğine saygı gösteren yasaları ile teminat altına alınan demokratik yapısı, hangi tür olursa olsun, görüş ve düşüncelerimizi, siyasal ve endişe olmadan veya devletin izlediği dini bir görüşü dikkate almadan ele alacak, özgürce tartışmamıza olanak sağlayacaktır. Yukarıda açıklamağa çalıştığım gibi Kur'anı ve İslâm'ı, asrın idrakine sunmak için, en önemli konu, kanımca bilimsel araştırma ve özgür düşüncemizi geliştirmek, kara bulut gibi her alanımıza bizi engelleyen cehâlet, taassup ve onlardan kaynaklanan sorunları çözmektir. Din Şûrası,

bizim için ülkemiz Müslümanlarına din hayatımıza rönesans ve yeni bir aydınlanma dönemi açılacaktır.

Diyanet İşleri Başkanı iken, bu Şûrayı toplamaya büyük çaba gösterdim. Tüzüğünü açıkladık, ne yazıkki gerçekleştiremedim. Bu vesile ile çok değerli toplantıyı sağlayan Diyanet İşleri Başkanı Sayın Mehmet Nuri YILMAZ'a ve Din İşleri Yüksek Kurulu üyelerine ve Şûrayı bilimsel görüş ve önerileriyle onurlandıran bilim adamlarına teşekkür eder, bizim ve tüm Müslümanların, İslâm'ın aydınlık yolunda, bilimsel çalışmalarında, yeni düşünce ürünlerini ortaya koymada yüce Allah başarılı kılsın.

Bizleri rızasına, sevgisine alsın.

Hepinizi sevgilerimle selâmlarım, saygılarımı sunarım.

DİN EĞİTİMİNDE LİSAN MESELESİ

Prof.Dr.İlber ORTAYLI
Ankara Ün. Siyasal Bil. Fak.
Öğrt. Üyesi

İslâm'ın ilk üç asrında Kelâmla uğraşan ulemânın, filoloji sahasında büyük merhaleler kat'ettikleri ve kaleme alınan eserlerle gramer (sarf-ı nahiv) stilistik (sebkşinasi) alanında, kaamus ve metin tenkidi alanında insan bilgisine ve araştırma metodlarına önemli katkılar yaptıkları malûmdur. Bizzat büyük bilgin Buharî'nin kendi anadili dışında Arabçayı ve İbrancayı muhtemelen Âramcayı çok iyi bildiği anlaşılmaktadır. Hadis-i şeriflerin tetkiki ve temel eserinin hazırlanmasında bahsettiğimiz metodu ustaca kullanmasıyla bu zamana kadar bütün nesillerin hayranlığını kazanmıştır. Bu devirde gene birçok bilginin Yunancayı bildiği malumdur. Genellikle Nasrâni olan bu bilginlerin dışında İslâm ulemâsından da Yunancaya ünsiyyeti olanlar görülmektedir. Hatta o kadarki Milâdi 12. asrın coğrafyacısı **el-İdrisi** Latince ve Yunanca yanında başka garb dillerine nüfuzu ile de tanınır. Onun 1154 tarihli *"Kitab-ı nuzhat al muştak fî hirak al afak"* adlı eseri bugün yeniden yorumlanıyor. Son olarak Omeljan Pritzak onun Iskandinav **saga**'larını bile kullandığını ve Rus devleti ve Slavların devlet menşei hakkında alakaya şayan bilgiler verdiğini tesbit etmiştir (1). Bundan başka kavmî menşeî dolayısıyle de Arabçadan başka dilleri bilen ulemâ ve küttab kalabalık bir zümre teşkil etmekteydi. **İbn-i Mukaffa** gibi siyaset ve devlet ve tarih üzerine yazanlar, *Taberî, bu arada İmam-ı Âzam Numan ibni Sabit Ebu Hanife*, Pahlavî dilini ve başka dilleri de mükemmel bilmekteydiler. Bütün bu öncü ulemâ, Arab dilinin gramer bünyesini, hususiyetini müellif ve şairlerin ve Kuran-ı Kerimin dilini bu nedenle Arab olanlardan da iyi anlamış ve İslâm'ın dili olan Arabçayı iyi tanımakla Kur'an dilini ve hadisleri ve diğer metinleri iyi şerhedebilmişler, fıkıhta büyük hamleler yapabilmişlerdir.

Bugün İslâm dünyasında Kelamcıların ve umumen bütün münevver zümrenin maruz kaldığı ve çözemediği başlıca mesele; İslâm öncesi şerîatleri "Şer'u men kâblena" metinlerini tetkik edecek dilleri bilmemek (İbranca, Âramca, nihayet Yunan ve Latince) bundan başka şark'ı bilen Batı Orientalistik'inin aksine Garb dillerine vakıf olmamaktır. Bir başka deyişle Müslüman ulemâ müsteşrike karşı müstağrib(!); Orientalisme karşı Occidentalist olamamaktadır. Mesele şübhesiz verilen eğitimde yatmaktadır. Eğitimin mahiyeti değiştirilir ve seviye yükseltilir ise, bugünkü gençliğin çok kısa zamanda bu açığı kapatacağına şüphe yoktur.

---

(1) Omeljan Pritsak, The Origin Of Rus-Old Scandinavian Sources Vol 1, Harvard Ukrainian Center 1986, sh. 159, 505,508

Büyük âlim Elmalılı Hamdi Efendi'nin dediği gibi; *"din ne fendir, ne sanat, din inançdır."*(2) Ama inancın tebliği bir uslûb, derin malûmat ve mükemmel tedrisat ile mümkündür. Bu sebeble din adamı yetiştiren müesseselerin ön plânda genç talebeye erken yaşlarda filolojik bilgi ve mahareti vermeleri, kazandırmaları icabeder. Bunun için ortatahsilin ilk yıllarından itibaren şöyle bir taslak teklifi düşünülebilir;

Ortaöğretimde din adamı Eğitiminin ilk yılı, hatta ilk iki yılı hazırlık sınıfına ayrılmalıdır. Bu ilk iki yıl hazırlık sınıfında öğrencinin mantık yönünden gelişmesini temin eden matematik öğrenimini kesmek doğru olmadığından belirli saat matematik dersi yapılmalı, haftada beş saat kadar Türkçe, ağırlıklı olarak Arabça ve bir de yabancı dil (yaşayan batı dili) öğretilmelidir. İkinci yılda Türkçe derslerinde ağırlıklı olarak Osmanlıca metinlere yer verilmelidir.

Orta birinci sınıfda; Milli Eğitimin tesbit ettiği normal müfredat tarih, coğrafya, matematik, fen bilgisi dışında, gene Arabça, eski metinlerle Türkçe kitabet, gramer ve gene yabancı dil yapılmalı, orta iki ve orta üçde de bu program tekrarlanmalıdır.

Lise düzeyine gelince: Milli Eğitimin koyduğu dersler dışında, ağırlıklı olarak Arabça ve yabancı dil ve edebiyat dersi olacaktır. Bu okulların edebiyat dersi için ayrı bir müfredat ve program olmalıdır. Çünkü normal lise edebiyat bilgisi burada artık hem yetersizdir, hem de edebiyat daha geniş okunmalı ve metinlere istinad etmelidir. Bu Türk edebiyatı ve klasik Doğu edebiyatı ve Garb edebiyatı için de böyle olmalıdır. Lise programına Doğu dillerinin (el-sine-i selasenin) üçüncüsü olan Farsça da konacak ve üç yıl okutulacaktır. Bunun yanında Yunanca veya Latince dillerinden birine başlamaktan da çekinmemelidir. Sınıflar 25 öğrenciyi geçmemeli ve tedrisat günde 6-7 saatten az olmamalıdır. Şübhesiz bu program için Ortaokula başlayacak öğrencilerden kabiliyetli olanlar giriş imtihanıyla tesbit edilmeli ve bu tatbikata önce bunun için teşkilatlanmış bir veya iki okulda başlamalıdır. Öğretilen lisan sayısı çok görülmemelidir. Gençlerin lisanı öğrenme ve ezberleme kaabiliyeti ve hafızaları güçlüdür ve esasen buna kabiliyeti olanlar imtihanla tesbit edilecektir.

Böyle bir eğitimden geçenler İlahiyat Fakültelerinde İbranca ve Âramca gibi sâir ahd-i atîk dillerine de başlarlar. Bu fakültelere gitmeyenler ise Edebiyat Fakültelerinde de techiz edilmiş öğrenciler olarak eğitime devam ederler. Bu tarz eğitimin bizim cemiyetimize eksik olan filolojik techiz ve metinleri iyi değerlendirdirme kapasitesini arttıracağı açıktır.

Bu tarz eğitimin örneklerini dünyada göstermek mümkündür. İslâm dünyasında bu tarz eğitimi son gören dahî, Ahmed Cevdet Paşadır denebilir. Ancak Ahmed Cevdet Paşa devrinin İstanbulunda böyle bir eğitimi kendi için, kendi kendine yaratmış; şartların zorluğundan bir müddet sonra Fransızca derslerini, bir hayli ilerledikten sonra da Farsçayı kesmek zorunda kalmıştır. Çünkü bu derslerin verildiği medreseler onun kaldığı Fatih medreselerine uzakmış. Merhum Elmalılı Hamdi Efendinin ise Arabçadan sonra Farsçayı ve Fransızcayı kendi kendine büyük zahmetlerle öğrendiği açıktır. Son asrın bu iki parlak bilgininin bu ihtiyacı niçin duydukları ise açıktır. Talebemize bazı

(2) Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Sempozyumu, *"İki eser-i felsefe münasebetiyle"*, Dibace; Receb Kılıç, Ankara 1993, sh. 111.

dilleri öğretmek için yurtdışına burs vermek de pek kesin bir çözüm değildir. Esası bu muhitte temin edecek ve öğretecek bir teşkilâtlanma ve müesseseleşmeyi temin etmek lâzımdır. Talebenin bahsi geçen öğretim ve donanımı için Üniversite yıllarını (yani 18 yaş sonrasını) düşünmek de hayli geçtir.

Klâsik devir medreselerinde sarfı-nahiv, mantık, kelâm kademeleri aşılana kadar ezbere ve sonra anlamaya dayanan bir gramer öğretimi vardı. Bugün bu üç safha birleştirilmeli ve lisan eğitimi daha kesif olarak son üç safhaya hazırlık olarak verilmelidir.

Bu bir tekliftir. Bu toplantıda muhterem üyeler tarafından tartışılması değerlendirilmesi bizi memnun eder ama üzerinde daha başka heyetlerin durmasıyla olgunlaşır.

ve üzerinde ibadet ederdi. Bir gece mescidde teheccüd kılarken orada bulunan sahabiler Hz.Peygambere uyarak namaz kılmışlar, ikinci gece cemaat daha da artmış, üçüncü gece ise mescide sığmayacak kadar çoğalmıştı. Bunu gören Rasulullah (s.a.s.), cemaatin bütün ısrarlı bekleyişlerine rağmen mescide çıkmamış, o gece odasında kılmışlardı. Sabah olunca durumu şöyle izah etmiştir; ***"Dün geceki kalabalığınızdan haberdar idim. Fakat farz olur da altından kalkamazsınız endişesiyle mescide çıkmadım. Farzdan sonra kişinin kıldığı namazların en faziletlisi evinde kıldığı namazdır"*** (Buharî).

Hz.Peygamber'in mescidine erkek sahabilerin yanında kadın sahabiler ve çocuklar da devam eder, toplumun hiçbir kesimi cemaatten mahrum bırakılmazdı. Kadınların ve çocukların cemaate devamı hem ibadet hem de eğitim-öğretim açısından çok faydalı oluyor, onların da mescidde oluşan dini havadan istifade etmeleri sağlanıyordu. Hatta bir defasında kadınlar, erkeklerin mesciddeki ağırlığını ileri sürerek ilave ve kendilerine özel va'z istekleri olmuş, Hz. Peygamber de onların bu isteklerini yerine getirmiştir. Kendilerine vacip olmadığı halde kadınlar, bayram namazı kılınırken erkeklerle beraber sahraya çıkıyor, onların namazlarını izliyorlardı.

Cuma Namazı: Bilindiği gibi cuma namazı, cuma günü öğle namazı vaktinde cemaatle kılınan farz bir namazdır. Diğer namazlardan farklı olarak cuma namazına cemaat, hürriyet, ikamet, erkek olma, izin, şehir veya şehir hükmünde olma... gibi şartlar vardır. Hürriyetin de sembolü olan cuma namazı ilk defa hicret esnasında Kuba'dan Medine'ye intikal edilirken Ranûna vadisinde kılınmıştır. Mescid-i Nebevî'nin inşasıyla burada icra edilmeye başlanan Cuma namazı İslâm tarihi boyunca, beş vakit namazdan daha farklı bir cemaatle eda edilmiştir.

Abdullah İbn Ömer'in ifadesine göre Hz.Peygamber Cuma namazından önce, öğle namazı öncesinde olduğu gibi 4 rekat nafile kılar, ezan okunduktan sonra minbere çıkar ve hutbesini irad ederdi. Hz. Peygamber'in cuma hutbeleri gayet kısa olurdu. Hutbenin kısa tutulmasını tavsiye eden Rasulûllah (s.a.s.), cumanın farzını kıldırdıktan sonra evine geçer ve iki rekat daha nafile kılardı. Cuma'dan sonra kılınacak nafile namaz (sünnet) hakkında Hz. Peygamber, evlerinde kılacaklarsa iki, mescidde kılacaklarsa dört rekat daha kılmalarını ashâba tavsiye etmiştir. İslâmın ilk devirlerinde böyle icra edilen Cuma namazı, şehirlerin büyümesiyle birden fazla yerde cuma kılınması ve bunlardan hangisinin sahih olduğu hakkında şüphe edilmesi üzerine, cumanın son sünnetinden sonra, zuhrı âhir ismiyle dört rekat, vaktin sünneti adıyla da iki rekat nafile bir namaz ilavesiyle 16 rekata çıkmıştır. Farz mı? Nafile mi? olduğu tayin edilmeyen, hem farz hem de nafilenin şartlarına göre kılınan bu namaz Türkiye haricindeki İslâm ülkelerinin hemen hemen hiçbirinde icra edilmemekte, hatta ülkemizin de bazı yörelerinde kılınmamaktadır.

Mesai günü olan Cuma'nın -öğle tatili ki bir saattir- yemek, abdest ve 16 rekatlık cuma ibadeti için yetmemekte, ya pek çok Müslüman bu nedenle cumaya gidememekte veya gidenler de korkarak, sıkışarak namazlarını eda etmektedirler. Ülkemiz müslümanlarını bu sıkıntıdan kurtarmak için Cuma namazını, Asr-ı Saadette ve ilk devirlerde olduğu gibi aslî hüviyetine kavuşturmak gerektiği kanaatindeyiz. Hz. Peygamber'in sünnetinde olmayıp sonradan ihdas edilen bu namazın ilgâsı, daha doğrusu cuma ibadetinin asli yerine çekilmesi bazı müslümanları sıkıntıdan

kurtaracaktır. Çünkü, Hz. Peygamber hasta, yaşlı ve iş-güç sahiplerini düşünerek cemaate kıldırdığı farz namazları kısa tutar, imamlara da bunu tavsiye eder ve cemaate namazı uzatanlara "nefret ettiriciler" diyerek onları azarlardı.

Rasulûllah'ın (s.a.s.) cemaati bıktırmamak için hutbeyi kısa tutması da bu konuda bize bir yol göstermektedir.

IV- Sonuç ve Teklifler:

İslâma göre tevkifi kabul edilen ibadetlerin Hz. Peygamber'in bize gösterdiği şekil ve miktarda yapılması sünnet, onları azaltma, çoğaltma veya mahiyetlerini değiştirmek ise bid'attır, her bid'at da sapıklık veya ona götüren bir yoldur. Her konuda olduğu gibi, ibadetlerin cemaatle icrasında da kendimize Hz. Peygamber'i örnek almamız gerekir. Bu mülahazalarla şu hususları kıymetli Şûra üyelerinin müzakerelerine sunmak istiyoruz:

1- D.İ.B. öncelikle müftüler, daha sonra cami görevlilerine cemaatle ibadetin Asr-ı Saadette nasıl icra edildiğini detaylı bir şekilde anlatmalı, onlara hizmetiçi eğitimlerde bu bilgiler de verilmelidir.

2- Ülkemizin değişik yörelerinde, hatta bir şehrin değişik camilerinde müezzinler farklı farklı uygulamalar yapmakta, bu da zaman zaman cahil cemaatin kafasını karıştırmakta ve müezzinliğin, yapılması zor bir meslek olduğu sanılmaktadır.

3- Cuma ibadeti Asr-ı Saadetteki gibi sade ve gösterişsiz hale getirilmelidir.

4- Cuma günü öğle tatili 2 saate çıkarılarak görevlilerin rahat bir cuma ibadeti yapmaları sağlanmalıdır.

DİN GÖREVLİSİ YETİŞTİRMEYE YÖNELİK YÜKSEK ÖĞRETİM PROGRAMLARININ ÖNEMİ VE İLÂHİYAT MESLEK YÜKSEK OKULLARI HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME

Prof Dr.İbrahim Kafi DÖNMEZ
Marmara Ün.İ.Fak. İlâhiyat Meslek Yüksek Okulu Md.

Öncelikle belirtmek isteriz ki, 1.Din Şûrası gündeminin "Dini Konularda Toplumu Aydınlatma Komisyonu"nca ele alınacak konular listesinde yer alan 5, 12 ve 14. maddeleri arasında bağlantı kurarak hazırlanan bu tebliğde, belirtilen maddelerin içerdiği tüm soruları etraflı bir şekilde cevaplandırmak hedeflenmiş değildir.

Sözkonusu madde başlıkları şöyledir:

* (5) Başkanlığın İrşad Görevini Üstlenen Kimselerdeki Eksiklikler Nelerdir? Nasıl Olmalıdır?

* (12) Günümüzde Toplumun Dini Yönden Aydınlatılması Nasıl Olmalı? İrşad Görevi Yapacakların Eğitimi.

* (14) İrşad Görevini Üstleneceklerle İlgili Düzenlemelerin Yapılması.

Biz bu maddeler arasındaki fikrî bağlantıyı esas alarak, din görevlisi yetiştirmeye yönelik yüksek eğitim programlarının önemine kısaca değindikten sonra, özellikle İlâhiyat Meslek Yüksekokulları hakkında bir değerlendirme yapmaya çalışacağız.

I- Din Görevlisi Yetiştirmeye Yönelik Yükseköğretim Proğramlarının Önemi:

Toplumun dini konularda aydınlatma görevinin ağırlıklı bir kısmının din görevlilerinin omuzlarında bulunduğu ve bu görevlilerin toplumla doğrudan bir iletişim içinde oldukları dikkate alınırsa, bu görevlilerin özel bir eğitim-öğretim görmeleri gereği üzerinde çok şey söylemek herhalde gerekmez. Günümüz şartlarında, bu öğretimin yükseköğrenim düzeyinde olmasının kaçınılmaz bulunduğu da açıktır. Şu kadar var ki, ülkemiz gerçekleri, müezzin-kayyım, imam-hatip ve hatta Kur'an kursu öğreticisi kadrolarında daha bir süre lisans düzeyinde öğrenim görmemiş elemanların görev yapmasını zorunlu kılmaktadır. Fakat bu hususta ara çözüm olarak önlisans düzeyinde özel öğretim veren kurumlardan yararlanmak mümkündür. Bu konuyu aşağıda daha geniş ele alacağız.

Lisans düzeyinde dini öğretim veren kurumlara gelince, bilindiği gibi halen ülkemizde bu işi üstlenen kurumlar ilâhiyat fakülteleridir. Bu kurumlarda izlenen

programlar, belirli bilim dallarında uzmanlık kazandırıcı nitelikte olmadığı gibi, belirli istihdam alanlarına yönelik olarak da düzenlenmiş değildir; buralarda genel bir ilâhiyat tahsili sağlanmaktadır. 1991-1992 Öğretim yılından itibaren geçerli olan (bazı fakültelerde daha sonra yürürlüğe konan) yeni lisans programında seçimlik dersler yelpazesinin genişletilmesi ve özellikle bazı fakültelerde bu derslerin gruplandırılarak verilmesi, uzmanlık kazandırma yönünde değişse de, belirli dallarda daha fazla yoğunlaşmak isteyen öğrencilerin bu ihtiyacını karşılama yönünde olumlu bir adım olmuştur.

Fakat gerek din öğretimi alanındaki tecrübeler, gerekse diğer alanlarda hemen tüm öğretmenlik dallarına ve değişik mesleklere has proğramlar açılmış olması gerçeği, artık ilâhiyat fakültelerinde de, bir yandan belirli mesleğe yönelik proğramlar açılması, bir yandan da öğretmenlik mesleği icra edecek olanların din kültürü ve ahlâk dersi ya da imam-hatip liselerinde meslek dersleri okutmalarında ölçü olacak veya öncelik sağlayacak ihtisas dalı uygulamasına gidilmesi gerektiğini ortaya koymaktır.

Öğretmenlik mesleğine yönelik program içindeki alt düzenlemelerin nasıl olması gerekeceği, ayrı bir incelemenin konusu olmak gerekir. Bizim burada vurgulamak istediğimiz, husus ise, ilâhiyat fakültelerinde, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesindeki hizmetlerin daha verimli yürütülebilmesi için gerekli elemanların yetiştirilmesini sağlamak üzere "din hizmetleri proğramı" adı (veya benzeri bir ad) altında özel program açılmasının lüzumudur. Böyle bir programa nasıl öğrenci kabul edileceği ve hangi müfredatın uygulanacağı meselesi de şüphesiz özel çalışmaları gerektirecektir.

İşaret ettiğimiz bu ihtiyacın gerçekten var olup olmadığını tartışırken şu hususun gözönünde bulundurulması herhalde yararlı olur: Hernekadar ilâhiyat fakülteleri de hukuk fakülteleri ve tıp fakülteleri gibi düşünülerek buralarda değişik bölüm ve proğram uygulanması yönüne gidilmemişse de, gerçekte istihdam şartları ve uygulaması açısından bu iki öğretim kurumu ile ilâhiyat fakülteleri arasında önemli farklar vardır.

II- İlâhiyat Meslek Yüksekokulları (İMYO) Hakkında Bir Değerlendirme:

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 15.06.1988 tarihli bir yazısında bu alanda duyulan ihtiyacın resmi olarak bildirilmesi ve ilgili kurumların olumlu mütalaaları üzerine Yükseköğretim Yürütme Kurulu'nun 29.12.1988 tarihli toplantısında açılması kararlaştırılan İlâhiyat Meslek Yüksekokulları (İMYO)'nın hedefi şu iki noktada özetleniyordu:

1- "Memleketimizde daha nitelikli din görevlileri istihdam etmek"

2- "Halen görev yapmakta olan din görevlilerinin bilgi düzeyini yükseltmek".

Yukarıda anılan Yükseköğretim Yürütme Kurulu kararı ile, Ankara, Dokuzeylül, Marmara ve Uludağ Üniversiteleri İlâhiyat Fakültelerine bağlı olarak kurulması ve ilgili rektörlüklerin önerilerine göre eğitim-öğretime başlaması hususunun sonuca bağlanması kararlaştırılan İMYO'lardan ilk ikisi (Dokuzeylül-İzmir ve Marmara-İstanbul) 1989-1990 öğretim yılından itibaren eğitim-öğretime başlamıştır. 1991-1992 Öğretim yılında Atatürk Üniversitesine bağlı olarak Erzincan'da açılan İMYO ve 1992-1993 öğretim

yılında eğitim-öğretime başlayan Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi'ne bağlı İMYO ile birlikte bu okulların sayısı dörde ulaşmıştır.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın anılan yazısında, bu okulların açılmasını zaruri kılan gerekçelere değinilirken özetle şu hususulara dikkat çekilmiştir:

a- İmam-Hatip lisesi mezunu personel, Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilatının ve toplumun dini ihtiyaçlarına cevap verememektedir.

b- İlkokul öğretmenlerinin atanmasında yükseköğrenim görmüş olma şartının aranması ve lise düzeyinde öğrenimi olan mevcut öğretmenlerin de açıköğretim proğramları vasıtası ile yükseköğrenim diplomasına sahip kılınmaları, -en küçük yerleşim birimi olarak köy esas alındığında-öğretmen ile imam-hatip arasındaki dengenin imam-hatip aleyhine bozulması sonucunu doğurmuştur.

c- Avrupa Topluluğu'na katılma başvurusu yapmış bir ülke olarak Türkiye'nin, din görevlilerinin eğitim-öğretim seviyelerini yükseltmesi kaçınılmazdır ve her alanda olduğu gibi bu alanda da ara elemana büyük ihtiyaç hissedilmektedir.

d- Türkiye'de yeni açılan camiler ile Kur'an kurslarının sayısı ve çeşitli sebeplerle kadrolardaki boşalmalar, birlikte dikkate alındığında, her yıl nitelikli 3500 imam-hatip ile 700 Kur'an kursu öğreticisine sürekli ihtiyaç bulunduğu ortaya çıkmaktadır.

Gerekçeler ve hedefler dikkate alındığında, İMYO'lara gerek halen görevli İmam-Hatip Lisesi mezunlarının daha nitelikli hale getirilmesini, gerekse belirtilen görevler için yeni atanacak nitelikli elemanlar yetiştirilmesini sağlamak üzere -halen görevli olup olmadığına bakılmaksızın -öğrenci alınması beklenirken, bu konuda getirilen "mesleğinde iki yıl çalışmış olma" şartı, bu okulların hizmet alanını oldukça daraltmıştır.

Şöyle ki:

Herşeyden önce, Diyanet İşleri Başkanlığı personelinden bu okullara girebilme yönünde büyük bir istek ve rağbet bulunmamaktadır. Zira, okulun bulunduğu şehire nakli sağlansa bile, bir imam-hatibin veya Kur'an kursu öğreticisinin (özellikle evli olanların) bu yolda katlanılacak (evini nakledip iki yıllığına yeni bir ev düzeni kurması, yeni görev yerine intibak etmesi, bir taraftan görev yaparken bir taraftan da okulda devam yükümlülüğünü yerine getirmesi v.b.) sıkıntıları göze alması kolay değildir.

Kaldı ki, bütün bu zorluklar bir yana, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın da bu okullara devam edecek personelini okulun bulunduğu şehirlere nakletmesinde değişik açılardan büyük zorluklar ve sıkıntılar bulunmaktadır. Bu zorlukların ve sıkıntıların göğüslenmesi halinde de, nakledilebilecek personel sayısı çok sınırlı kalmaktadır. Nitekim dört yıllık bir tecrübeden sonra Başkanlığın imkânlarının bu konudaki ihtiyacı karşılamaya elverişli olmadığı iyice ortaya çıkmıştır. Nitekim 1993-1994 öğretim yılındaki nakil sorununu çözebilmek için, dört ildeki dört İMYO öğrencisi personel için toplam 55 kadro ayırılabilmiştir.

Halihazırdaki bu kadrosuzluk ve imkânsızlıkların aşılabilmesi ve İMYO bulunan her şehire (sırf bu iş için) mesela 200'er sabit kadro tahsis edileceği ve böylece dört İMYO'dan her yıl yaklaşık (100X4)400 görevlinin mezuniyeti sağlanabileceği farzedilirse bile, ancak 100 senede 40.000 rakamına ulaşılacaktır. Diyanet İşleri

Başkanlığı teşkilatında halen görevli bulunan imam-hatip lisesi mezunlarının sayısı da bu civardadır.

Şu halde bütün zorluklar aşılıp, sakıncalar göze alınsa dahi, İMYO'ların kuruluşunda hedeflenen iki gayeden ikincisinin (mevcut görevlilerin bilgi düzeylerinin artırılması) sağlanması ancak çok cüzi bir nisbette mümkün olabilecektir.

Öte yandan, mevzuatta İMYO'larda okuyacak Diyanet personelini maaşlı (hatta maaşsız) izinli sayma ya da bunları hizmetiçi eğitim kapsamına alma gibi bir imkân da bulunmaktadır.

İşte, bir yandan Diyanet İşleri Başkanlığını, İMYO'ların bulunduğu şehirlerin müftülüklerini ve buralara nakledilen personelin ayrıldığı yerlerin müftülüklerini, bir yandan bu şartlar içinde okumaya çalışan personeli, diğer yandan da İMYO idarelerini ve öğretim kadrosunu çeşitli sıkıntılara katan bu uygulama karşısında, meseleye bir çözüm getirmek üzere Başkanlıkça 1992-1993 öğretim yılının bahar döneminde İstanbul'da ve 1993-1994 öğretim yılının güz dönemi başında Ankara'da iki toplantı tertip edilmiştir. Bunlardan birincisine Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı, Din Eğitimi Dairesi Başkanı, Din Hizmetleri Dairesi Başkanı, İlâhiyat Fakültelerinin temsilcileri ve İMYO Müdürleri katılmıştır. İkincisinde Diyanet İşleri Başkanı, Başkan Yardımcıları, Din Eğitimi Dairesi Başkanı, Personel Dairesi Başkanı, İMYO Müdürleri ve İMYO bulunan illerin Müftüleri hazır bulunmuşlardır.

Her iki toplantıda ulaşılan sonuçlar birbirine yakın olup, özellikle şu iki husus vurgulanmıştır:

1- İlâhiyat Meslek Yüksekokullarına girebilmek için *"mesleğinde iki yıl çalışmış olma"* şartı kaldırılmalıdır.

2- Diyanet İşleri Başkanlığı'nda çalışan İmam-Hatip Lisesi mezunu görevlilerin eğitim seviyelerinin makul bir sürede yükseltilebilmesi için İMYO'larda "ekstern öğretim"e de imkân sağlanmalıdır.

Tabii ki bu okullarda ekstern uygulaması teklifinin çağrıştırdığı bazı sakıncalar vardır. Herşeyden önce, bu tür okullarda yüzyüze eğitimin zorunlu olduğu ve meslek yüksekokullarında ekstern uygulamasına rastlanmadığı söylenebilir.

Fakat bize öyle görünüyor ki, pratikte gerçekleşme şansı ve getireceği sıkıntılar tamamen gözardı edilerek teorik plânda en ideal çözümü aramakla yetinilmeyecekse, bu teklif üzerinde durulması gerekir.

Bu konuda sağlıklı sonuçlara ulaşılabilmesi için öncelikle şu iki seçenekten hangisinin tercih edileceği belirlenmelidir.

1- Sayıları 40.000 civarındaki İmam-Hatip Lisesi personelin hali üzere bırakılması.

2- 1988 yılında Ankara'da gerçekleştirilen *"Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri"*nde ve yukarıda işaret edilen Diyanet İşleri Başkanlığı yazısında dile getirilen ihtiyaç doğrultusunda (ki üniversitelerin görüşü de bu istikamette olmuştur), sözkonusu personele yükseköğrenim imkânı sağlanması.

İkinci görüşün benimsenmesi halinde, -yukarıda açıklandığı üzere - devamlı öğrenci statüsü korunarak, hedeflenen sonuca ulaşmak mümkün değildir.

Ekstern öğretimin sakıncalarını asgariye indirmek için ise değişik tedbirler alınabilir. Bu cümleden olmak üzere:

* Diyanet İşleri Başkanlığı'nın eğitim merkezlerinde bu kapsamdaki personele uygulamalı dersler için yoğunlaştırılmış hizmetiçi eğitim kursları düzenlenebilir. Bu konuda daha fazla verim alınabilmesi için, ilâhiyat fakülteleri ve İMYO'lar ile işbirliği sağlanarak bu kurumların öğretim kadrolarından da bir ölçüde yararlanılabilir.

* Teorik derslerde, öğrencinin hazırlanmasını ve sınavların yapılmasını kolaylaştırmak üzere, Diyanet İşleri Başkanlığı ile anılan kurumlar arasında işbirliği yapılarak özel yayınlar gerçekleştirilebilir. Bu imkânın din öğretimi alanındaki telif çalışmaları için iyi bir motivasyon sağlayacağı da açıktır.

Burada özellikle belirtmek gerekir ki, teklif edilen yol, açıköğretim değil, bazı fakültelerde halen uygulanmakta olan ekstern öğretim usulüdür. Normal öğretimden tek farkı devam zorunluluğunun bulunmayışıdır.

Son olarak şu hususa da değinmek yararlı olur kanaatindeyiz: Dört yılı aşan bir düzenlemeden sonra İMYO'ların müfredat programlarının gözden geçirilmesi, bu kurumun mezunlarına tanınacak olan hakların mevzuata yansıtılması konusu üzerine eğilinmesine şiddetle ihtiyaç bulunmaktadır.

SONUÇ:

1- İlâhiyat Meslek Yüksekokulları, bir taraftan nitelikli din görevlileri yetiştirmek, diğer taraftan mevcut görevlilerin bilgi seviyesini yükseltmek amacıyla açılmış olduğuna göre, bu kurumların hizmet alanını daraltan "mesleğinde iki yıl çalışmış olma" şartı kaldırılmalıdır.

2- Mevcut İmam-Hatip Lisesi mezunu personele yüksek öğretim imkânı sağlamak üzere (sadece bu kapsamdaki kişilere açık olmak üzere) "ekstern öğretim" kontenjanları ayrılmalıdır.

3- İlâhiyat Meslek Yüksekokullarının müfredat programlarını gözden geçirmek ve bu kurumlardan mezun olacaklara tanınacak olan hakların mevzuata yansıtılmasını sağlamak üzere çalışmalar yapılmalıdır.

4- İlâhiyat Fakültelerinde din hizmetlerini üstlenecek görevliler yetiştirmeye yönelik özel bir program açılmalıdır. Ülke şartları, İmam-Hatip ve Kur'an Kursu öğreticisi kadrolarına atanacaklarda da lisans öğrenimi görmüş olma niteliğinin aranmasına elverişli hale geldiğinde İlâhiyat Meslek Yüksekokulları ile bu programların birleştirilmesi yönüne gidilebilir.

TÜRKMENİSTAN'DA DİNÎ HAYAT

Nasrullah bin İBADULLAH
Türkmenistan Kadısı

Türkiye Cumhuriyetinde ifa edilecek olan dini meselelerin 1'inci "Din Şûrası"na katılacak olan Türkmenistan Müslümanlarının Kadısı (Dinî Lideri) Nasrullah bin İbadullah'ın hazırlamış olduğu konunun özeti.

I. Bölüm:

1- Bizim Ülkemizin sınırları içerisinde irşat işleri, Türkmenistan devlet yasalarına, halkın örf âdet ve geleneklerine saygı duyarak ve özellikle; Kur'an-ı Kerim, Sünnet-i Nebeviyye, İcma-i Ümmet, Kıyas ve meşhur fıkıh âlimlerinin görüşleri, halkın yararına olacak şekilde ele alınarak yürütülür.

2- Daha önceleri dini talimatı yaymak memnû olduğundan, ibadete izin verilen mescitlerde daha ziyade an'anelerden bahsedilirdi. Okullarda (dini okul) sınırlı sayıda ve belirli kişiler dini bilgileri okur ve okuturlardı.

Şimdi vicdan hürriyeti kanunları kabul edildi ve uygulamaya başladı, imkânlar arttı. Dini bayramlarımızda, sadakalarda, komünist dönemde halkın yaptığı önemli ibadetlerden biri de camiye gidip sadaka (yardım) vermekti. Çok az sayıda dini görevin ifa edildiği dönemlerde camiye yardım için gelenlere klişeleşmiş bazı cümlelerle vaaz edilirdi. Bu âdet halen de devam etmektedir. Cenaze proğramlarında, Peygamberimizin sünnetinden halkı tefekküre sevk edecek konuşmalar yapılır.

3,4- Halka va'zu nasihat edenler, imamlarımız medrese müderrisleri, halk arasında itibarlı, firasetli yaşlılarımızdır.

Bunun için va'z edenler:

a) Bilgili olmalı.

b) Söyledikleri va'zlarla kendileri amel etmeli.

5- Va'z edenler kendilerine izin verilmiş resmî kişiler olmalıdır. Ehliyetsiz ve liyakatsiz kişilere görev verilmesi doğru olmaz. Dini meselelerde herkes kendi işine ve görüşüne göre fetvalar vermeye kalkışırsa halk (cemaat) arasında fitne-fücûrluk artar, birlik bozulur.

6- Vâiz, halk (cemaat) ile daim beraber olmalı, onların düğün-derneklerine de, yaslı kederli günlerine de iştirak etmeli, duydukları üzüntü ve sevinci paylaşmalı, onlarla gülüp, onlarla ağlamalı, hayattaki her türlü problemleriyle ilgilenmelidir.

7- Halkın arasında huzur ve kararlılığı sağlamada anlayışlı, firasetli ve en ince konuları dikkatle çözümleyebilen insanlar olmaları gereklidir.

Siyasi partilere katılmak ,ya da onlara yardımcı olmak gerçek vaizin görevlerinden değildir.

8- Va'zü nasihat eden kişi, cemaatin günlük hayatta karşılaştıkları meseleleri Kur'an-ı Kerim ve Sünnet-i Nebeviyye ile çözmeleri amaca uygun olur. Vaizin ilmi derecesi yüksek olmalı, hayat standardı da iyi olmalı.

9- Va'z etmekten maksat: Allah Teâlanın, Peygamberimizin buyruklarına boyun eğmek, yurdumuzun yöneticilerinin buyruklarıyla amel etmektir.

II. Bölüm:

1- Hacca gitmek isteyen insanlara broşürler ve video kasetleriyle hac amellerini tam olarak öğretmek.

Kâbe'de hac esnasında her 10-15 kişiye, yardımcı olmak üzere bir rehber tahsis etmek.

2- Kadılık idaresi tarafından gelecekte, hac ve umre işlerini yürütecek bölümü açmak ve bu işleri buradan yürütmek.

III. Bölüm:

1- Düşmanlığı yaymak amacıyla haberler çıkaranlara, İslâmın vereceği en güzel cevap; onlara Allah Teâladan insaf ve anlayış dilemektir. Halkı onların karşısına çıkarmadan işi maslahatla çözmek gereklidir.

2- Dini edebiyatı, Kur'an-ı Kerim ve Peygamberimizin sünnetine uyacak şekilde yazmak, anlamı güç olan girift meseleleri halkın anlayacağı dilde yazmak gereklidir.

3- Şu anda ülkemizde dini edebiyatın basımına imkân yok. İmkân bulunduğu takdirde dini kuruluşlar ve dindarlar ellerinden geldiği kadar katkıda bulunurlar.

4- Şu anda Kur'an-ı Kerimin tercümesine az buçuk başlanmış olsa da, Kur'an'a tam ve doğru anlam verebilmek için ilim adamlarımızın bir araya gelerek (birleşerek) çalışmaları uygun olurdu.

Yapılan tercümeler gazete ve mecmualar içinde yayınlanmayıp ayrı bir fasikül halinde verilmesi, Kur'an'a hürmet yönünden daha uygun olurdu.

5, 6- İslâm dini başka dindeki insanlara hürmet etmeyi emreder. Onlara karşı herhangi bir düşmanlık beslemeye izin vermez.

BULGARİSTAN'DA DİNÎ HAYAT

Fikri Salih HASAN
Bulgaristan Baş Müftüsü

Sayın Başkan Değerli Delegeler, Müslüman Kardeşler!

Sözlerime bana, bizim için çok önemli olan Türkiye Birinci Din Şûrasına katılma imkânı veren Allahü Zülcelale şükran, hamd ve sena ile başlamak isterim. İnsanı yaratan ve ona ifade gücü veren, ona Kur'an-ı indiren Allah'a hamd ederim ki, O Allah Kur'an-ı imanlı kimselere öğüt, şifa, hidayet ve rahmet kılmıştır. İnananlar için Kur'an-ı nur, güçlü bir delil ve sağlam bir kitap olarak indirmiştir. Bütün yaratıkların en hayırlısı Hz. Muhammed'e salat ve selâm olsun. O Peygamber ki, nuru kalpleri nurlandırmış, dünyaya gelişi insanlığa rahmet olmuştur. Selâm, hidayet yıldızları ve Kur'an yayıcısı olan o yüce peygamberin ashabına, onlara uyanlara olsun.

Bizleri buraya toplayan Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığına ayrıca teşekkür eder ve Büyük Allah'ın kendilerinden razı olması niyazında bulunurum.

Birinci Din Şûrasının gündeme getirdiği konular; İrşad, Hac, Dini Yayınlar meseleleri Bulgaristan Müslümanları olarak bizleri de, çok yakından ilgilendirmektedir. Bütün müslüman âleminin de en güncel konuları olan bu meseleler, hele de Hristiyan ülkelerde yaşıyan, ateizm zehiriyle zehirlenmiş olan bizler için çok önemlidir. Bizler, menfur komünizm devrinde gece gündüz beynimize enjekte edilmiş ateizm zehirini kısa zamanda kafamızdan çıkarıp atmak, yediden yetmişe kadar insanlarımıza dinimizi öğretmek, onların sadece büyük kitabımız Kur'an-ı Kerimin ipine sarılmalarını temin etmek durumundayız. Bu iş ise ancak tebliğ ve irşat ile olacaktır. Her eve Kur'an-ı Azimüşşanın nurunu, Hz.Muhammed (s.a.s.)'in sünneti seniyesini sokmakla, insanlarımıza İslâmiyeti yaşatmakla olacaktır.

Büyük Allahımıza şükürler, binlerce şükürler olsun ki, biz Bulgaristan müslümanlarını da komünizm belasından kurtardı. Memleketin artık demokrasi yoluna girmesinden istifade ederek derhal irşat işlerine başladık. Herşeyden önce yarımyüz yıldır kapalı duran camilerimizin küflü kilitlerini kırdık, ibadete açtık. Şimdi Bulgaristanda 1000 dolayında camimiz ibadete açıktır. Camilerdeki Kur'an kurslarına 7-15 yaşları arasında 90 bin dolayında yavrumuz, mübarek dinimizin temel kurallarıyle tanışmaktadır. Dört İmam-Hatip lisesinde 500 kadar gencimiz okumaktadır. Sofyadaki İslâm Enstitüsü bu yıl ilk mezunlarını vermiştir. Türkiyede, Arap ülkelerinde yüzlerce gencimiz her düzeydeki dinî okullarda tahsil görmektedir.

Ancak son yıllarda İslâmiyetin böyle gelişmesi bizim imkânlarımızı, boyumuzu

çok aştı. Birçok sorunlar yarattı. Bunların başında, yeterli sayıda ve hazırlıklı mürşitlerimizin bulunmaması gelir. Bulgaristan müslümanlarının çok iyi hazırlıklı, sağlam imanlı mürşitlere, camilerimizde imamlara, vaizlere, Kur'an kurslarında hocalara, İmam-Hatip Okullarımızda müderrislere büyük ihtiyaç vardır. Halkımız Kur'an-ı Kerim'e susamıştır. Ne yazıkki, biz her evi bırak ta, Kur'an kurslarına gelen her talebemize birer Kelamullah veremiyoruz. Herçeşit din bilgilerini ihtiva eden kitaplara çok ihtiyacımız var. Örneğin güzel yazılmış bir "Namaz Hocası", bir Tecvit bizde onbinler harcar.

Bu ihtiyaçlarımızı bir Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığının Türkiye Diyanet Vakfının paha biçilmez yardımlarıyle gidermeye çalışıyoruz. Türkiye Diyanet Vakfı bize değerleri yüzlerce milyon lirayı aşan Kur'an-ı Kerimler, okullarımıza ders kitapları, araç gereçler gönderiyor. Birçok Kur'an kursları yöneticileri İmam-Hatip Okullarında, İslâm Enstitüsünde öğretmenlerimiz de vakıflar tarafından gönderilen imanlı, yetenekli mürşitlerdir. Bunlar gece gündüz çalışarak yedi yaşından yetmiş yaşına kadar müslümanlarımızı irşat ediyorlar, halkımıza İslâmiyeti öğretiyorlar. Biz bunlara müteşekkiriz. Ancak ihtiyaçlar çok büyük olduğu için bu yardımlar devede kulak misâli kalıyor. Gönül arzu ederki, Bulgaristan müslümanlarının ihtiyaçları devlet bazında ele alınsın. Diyanet İşleri Başkanlığı ile oturulup ayrıca bir irşat programı hazırlansın ve ihtiyaçlar birer birer ele alınarak köklü çözümlere bağlansın.

Sözlerimi, hepinizi tekrar selâmlayarak, Birinci Din Şûrasına başarılar temennileriyle bitirmek isterim. Büyük Allahımız hepimizin yardımcısı olsun.

ARNAVUTLUK'TA DİNÎ HAYAT

Hafız Sabri KOÇİ
Arnavutluk Müftüsü

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla,

Bizi, akıl ve idrak sahibi etmekle taltif eden, İslâm şerefi ile şereflendiren ve tevhid inancı ile gönlümüzü pürnur eden Yüce Allah'a hamd, bütün insanlığa rahmet olarak gönderilen Resulü Hz. Muhammed'e ve aline ve ashabına salat-ü selâm olsun.

Sayın oturum başkanı, sayın bakanlar, değerli bilim adamları, muhterem kardeşlerim. İzin verirseniz hepinizi kendi adım ve Arnavutluk halkı adına Cennet ehlinin ve inananların birbirleriyle selâmlaştıkları iman ve İslâm selâmı ile selâmlamak istiyorum: Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun.

Önce bu toplantıda bulunma muvaffakiyetini ihsan eden Cenab-ı Allah'a hamd ediyorum. Saniyen bu toplantının düzenlenmesinden dolayı, Türkiye Cumhuriyeti hükümetine ve halkına şükranlarımı arz ediyorum. Dine davet etmede önce, Cenab-ı Allah kendisi dine davet etmiş ve ilk dâî, kendisi olmuştur. Yüce Allah bu konuda: **"Allah kullarını esenlik yurduna çağırıyor ve o, dilediğini doğru yola iletir"** (Yunus Suresi, 25) diye buyurmuştur. Yüce Allah dine davet etmede, yaratılanların en şereflisi Hz. Muhammedi görevlendirmiştir. Bu konuda Yüce Allah: **"De ki: İşte bu, benim yolumdur. Ben Allah'a çağırıyorum, ben ve bana uyanlar aydınlık bir yol üzerindeyiz"** (Yusuf Suresi,108) diye buyurmuştur. Sözü edilen bu dava, Hz. Muhammed'e tabi olanların da yoludur. Müslüman ümmetine mensup olanlar, Yüce Allah'ın: **"İman edenler, kâfirler üzerinde katı, kendi aralarında şefkatlidirler..."** (Fetih Suresi, 29) ayetiyle işaret buyurduğu sahabe-i kiramın sıfatlarını taşımaları, birbirlerine karşı şefkatli olmaları, birbirlerini desteklemeleri ve paylaştıkları iman esasları çerçevesinde birbirlerine müsamaha ile davranmaları gerekir.

Esasen İslâm dini, tevhidi getirmiştir. Yüce Allah: **"Şüphesiz bu müslümanlık bir tek din olarak sizin dininizdir ve ben de Rabbinizim, öyleyse benden sakının"** (Mü'minûn Suresi, 52) diye buyurdu. Bu ümmetin, iyilikle emretmesi, kötülükten nehyetmesi konusunda Yüce Allah; **"Sizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü men eden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir"** (Âl-i İmran Suresi, 104) diye buyurdu. Ayrıca, bizim Allah'ın kitabı Kur'an'a ve dinine sarılmamız konusunda da: **"Hep birlikte Allah'ın ipine (İslâma) sımsıkı yapışın; parçalanmayın, Allah'ın size olan nimetini hatırlayın: Hani siz birbirinize düşman kişiler idiniz de o, gönüllerinizi birleştirmişti ve O'nun nimeti sayesinde kardeş kimseler**

olmuştunuz" (Âl-i İmran Suresi, 103) diye buyurdu. Başka bir ayet-i kerime'de de **"Allah'a kim sarılırsa doğru yolu bulmuş olur"** (Al-i İmran Suresi, 101) diye buyurdu.

Değerli kardeşlerim;

Yüce Allah, bizim iyilik ve takvada yardımlaşmamızı emretmiştir. Bu konuda Yüce Allah: **"İyilik ve takva üzerinde yardımlaşın. Günah ve düşmanlık üzerinde yardımlaşmayın"** (Maide Suresi, 2) buyurdu. Başka bir ayet-i kerimede de **"Mü'minler ancak kardeştir. Kardeşlerinizin arasını bulun"** (Hucurat Suresi, 10) diye buyurdu ve **"Sulh hayırlıdır"** (Nisâ Suresi, 128) diye buyurdu. Başka bir ayet-i kerimede de **"(Rasulüm) Sen af yolunu tut, iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir"** (Araf Suresi, 199) diye buyurdu. Peygamber Efendimiz de: ***"Mü'min mü'min için pekiştirilmiş bina gibidir. Yek diğerini takviye eder"*** diye buyurmuştur. Yine Peygamberimiz, ***"Mü'minler birbirlerine yakınlık ve şefkat göstermede bir vücut gibidir. Bir organı hastalandığında vücûdu tümü ile rahatsızlık duyar"*** diye buyurdu.

Peygamber Efendimiz başka bir hadis-i şeriflerinde ***"Müslüman, insanların elinden ve dilinden emin bulunduğu kimsedir"*** diye buyurmuştur. Yine ***"Müslümanlar kardeştir. Birbirlerine üstünlükleri sadece takva iledir"*** diye buyurmuştur. Yüce Allah'ta bizlerin ölürken Müslüman olarak can vermemizi şu ayet-i kerime ile istemiştir: **"Ey iman edenler Allah'tan O'na yaraşır şekilde korkun ve ancak müslüman olarak can verin"** (Âl-i İmran Suresi, 102) diye buyurmuştur.

Değerli kardeşlerim, bugün aranızda olmaktan Arnavutluk'taki müslüman kardeşlerinizin selâmını size sunma fırsatını bulmaktan ve uzun seneler yoksun kaldığımız İslâm bayrağı altında biraraya gelme şerefini tatmaktan mutluluk duymaktayım. Biz, komünizm zulmü altında korku içinde inim inim inledik. Bu komünizm, bizi koyu bir karanlık içinde bıraktı. Müslüman halkımızın yıllar yılı çektiğini başkası değil ancak biz biliriz. Elli yıl, acı çektik, bin bir cefa gördük, sonra mazlumlara nusrat vadeden yüce Allah'ın iradesi ile yeniden can bulduk. Meydana gelen bu depremle bütün putlar yıkıldı. İlhad ve ifsad tarumâr oldu. Bildiğiniz gibi Arnavutluk müslüman bir ülkedir. Uzun seneler Komünizmin pençesinde kaldıktan sonra; lehulhamd yeniden özgürlüğüne kavuştu. Burada hayat gerek maddi gerek manevî açıdan yeniden başladı. Ancak, zalimlerin izi hala görülmektedir. Yıkılan camiler ve medreseler gibi. Arnavutluk'ta ayakta kalabilen de bunların zulmüne kanıtlık etmektedir.

Şimdi ise, Arnavutluk'taki müslüman kardeşlerine yardım etmek üzere, Suudi Arabistan, Mısır, Kuveyt, Libya ve Türkiye gibi çeşitli İslâm ülkelerinden heyetler ülkemizi ziyarette bulunmuştur. Bunlar yeniden cami inşa etmek, yetim ve fakirlere yardım etmek gibi çalışmalara başlamış bulunmaktadırlar. Bütün bu çalışmalardan dolayı hepinize teşekkürlerimizi sunuyoruz. Ayrıca, biz iki yıl önce, on eyalette on okul açmış bulunmaktayız. Öte yandan öğretim görmeleri için Türkiye'ye, Mısır'a, Malezya'ya ve Suudi Arabistan'a öğrenciler göndermiş bulunmaktayız. Bunun yanında Arnavutluk genelinde çocuklar için okullar açmış bulunmaktayız.

Değerli kardeşlerim, Arnavutluk halkı ve bilhassa gençleri İslâm'a büyük muhabbet duymaktadır. Bunların eksik tarafı İslâmı bilmemeleridir. Ancak, Cenab-ı

Allah'ın iman aşkı ile kalblerini nurlandırmış olması büyük bir lütfudur. Bu konuda Yüce Allah'ın; **"Kur'an-ı kesinlikle biz indirdik, elbette onu yine biz koruyacağız"** (Hicr Suresi, 9) ayetiyle ifade buyurduğu hakikat apaçık ortadadır. Bizim için Arnavutluk'ta en tehlikeli durum fakirlik belasıdır. Yüce Peygamberin ***"Fakirlik az kala küfür olacaktı"*** sözleriyle işaret buyurduğu fakirlik bahanesiyle, Behailik gibi batıl inanç sahipleri ve misyoner gruplar aramıza sokularak bir takım maddi yardımlarla müslüman çocukların boynuna haç takmaktadırlar. Ancak; **"Allah'ın nurunu ağızlarıyla (üfleyip) söndürmek istiyorlar. Halbuki kâfirler hoşlanmasalar da Allah nurunu tamamlamaktan asla vazgeçmez"** (es-Saff Suresi, 8). Biz, inanıyoruz ki Arnavutluk'ta, İslâm dini ebediyyen baki kalacaktır. "Batıl ne bir şeyi ortaya çıkarabilir, ne de geri getirebilir". Cenab-ı Allah'ın **"Kur'an-ı kesinlikle biz indirdik, elbette onu yine biz koruyacağız"** (Hicr Suresi, 9) diye buyurduğu va'di bizim için en büyük ümittir.

Değerli kardeşlerim, sözlerimi, bu toplantıya emeği geçenlere teşekkür etmekle bitirirken, Türkiye Cumhuriyeti Başkanı Sayın Süleyman DEMİREL'e en derin saygılarımızı sunuyor, kendilerine Cenab-ı Allah'tan uzun ömürler niyaz ediyoruz. Ayrıca bu toplantıya katılanların cümlesine saygılarımı arzediyorum.

Allah'ın selâmı, rahmet ve bereketi üzerinize olsun.

PAKİSTAN'DA DİNÎ HAYAT

Prof. İmtiaz Ahmed SAEED
Pakistan Dinî İşler
Federal Bakanlığı'nda Gn. Md.

1- Pakistan, İslâm ideolojisiyle meydana gelen bir ideolojik devlettir. Pakistan ne zaman doğdu? Bu soruya cevap olarak, Pakistan'ın kurucusu Kaid-i Azam Muhammed Ali Cinnah dedi ki; Pakistan, ilk müslüman, Hindu-Pakistan kıtasına ayak bastığında doğmuştu.

2- Tarihi deliller, ilk müslümanın Hindi-Pakistan'a gelişi büyük Hz. Ömer'in hilafeti döneminde olduğunu ortaya koymaktadır. Her ne ise, onlar, M.712'de Muhammed b. Kasım komutasında Sind'i Multana kadar geçtiler ve M.1705'e kadar Sultan Muhammed Gans'inin idaresi altında idarelerini kurdular. Müslümanlar, İngilizler tüccar olarak gelip onları devirip kendilerinin yönetici olduğu 1857'ye kadar bu kıtaya hakim oldular.

3- Müslümanlar, ilk etapta ülkelerini hürleştirmek için mücadeleye başladılar. Bunun için Hindularla ortak projelere giriştiler. 1906'da kendilerinin bağımsız Müslüman-Politik Partisini kurdular ve amaçlarına ulaşmak için çok çalıştılar. Pakistan kararı 1940'da kabul edildi ve Pakistan 14 Ağustos 1947'de meydana geldi.

4- Pakistan hareketinin ana sloganı **"Pakistan'ın bir İslâm Devleti"** olacağıydı. Birinci Millî Meclis tarafından kabul edilen amaç kararda, bu ana nokta idi ve nihayet Pakistan Anayasasının bir parçası oldu.

1956-1962 ve 1973 yıllarında yapılan üç Pakistan Anayasası da İslâmî Maddeleri içerir.

5- Uygulamada ise, bağımsız bir Bakanlık olarak Dinî İşler Federal Bakanlığı 1974'de kuruldu. Bunun amacı Pakistan müslümanlarının Kur'an ve Sünnete göre hayatlarını yaşamalarını sağlamaktır. İslâmî lakoloji konsulu, ülkenin kanunlarını gözden geçirip şeriata uygunluğunu sağlamaktan sorumlu en yüksek organdır. Bu kurum, 1956 Anayasasıyla kurulmuştur. Pakistan Federal Şeriat Mahkemesi 1973'te kuruldu, görevi hukuki tartışmaları şeriata göre karara bağlamaktır. Daha sonra yine Pakistan Yüksek Mahkemesi bünyesinde Şeriat Mahkemesi kuruldu. Görevi; başvuruları şeriata göre dinlemektir.

6- Dinî İşler Federal Bakanlığı, üç bölümden oluşur. Biri, Hac bölümüdür. Bu, Hac işlerine bakar. Öteki tebliğ birimidir. Bu, İslâm'ın propagandasını yapar. Üçüncüsü, Kur'an basımı ve ülkenin İslâmizasyonuyla ilgilenir.

7- Hac organizesi, her yıl Pakistan'dan 100.000 kişi hacca gitmektedir. Bir kısmı kendi başına gitmektedir. Hacca gitmeden önce ulemâ ve uzmanlar tarafından yoğun eğitim verilmektedir.

8- Cidde'de tam teşekküllü bir büro, onun, Mekke ve Medine'de şubeleri olan tek ülke Pakistan'dır. Buralar, hacılara gerekli rehberlik hizmetlerini sunmaktadır. Buralarda yeterli görevli ve tıbbî doktor ve malzemeler mevcuttur.

9- Hacca gitmek isteyenlere Mekke ve Medine'de önceden ev tutulmaktadır. Mümkün olduğunca onlarla ilgilenilmektedir. Dinî İşler Bakanlığı ayrıca onların vize işlemlerini de halletmektedir.

10- Halkın hayatlarını, Kur'an ve sünnete uygun olarak yaşamalarını temin için Pakistan Meclisi, 1991'de Şeriat Kanununu kabul etti. Böylece tüm toplum, tedricen gerçek İslâmî topluma dönüştürülecektir. Bu kanun muvacehesinde iki komisyon kurulmuştur. Bunlar, Ekonomi ve Eğitimi İslâmileştirmek için tavsiyeler hazırlamaktadırlar.

11- Eğitimin İslâmîleştirilmesi sadedinde, öğrenciler, okulun birinci sınıfından mezuniyete kadar İslâmî dersleri almakla mecbur tutulurlar. Bir uluslararası İslâmî Üniversite İslamabad'da kurulmuştur. Burada Din Usulu yanında, şeriat hukukunda Lisans ve Lisans üstü eğitim verilmektedir. Hukuki işlerle ilgili meslek erbabını yetiştirmektedir. Üniversitenin Davet Akademisi, davet ve irşad görevini yapacak kişileri hazırlamaktadır. Üniversitenin bir diğer bölümü ise, İslâmî Araştırmalar Enstitüsüdür. O, güncel önemli meseleleri araştırmayı yönlendirmektedir.

12- Ekonomi sektöründe, kâr ve zarar ortaklığı hesabı ile tasarruf hesabı adı altında kurulmuştur. Bu sistem pek çok iş örgütü tarafından kabul edilmiştir. Zekât ve Öşür müessesesi 1980'de kurulmuştur. Zekât, banka hesaplarından zorunlu olarak kesilmekte ve Merkezî Zekât İdaresi ve Zekât Komiteleri tarafından gerekli yerlere dağıtılmaktadır. Fakir ve muhtaçlara yardım için Beytü'l-Mal kurulmuştur.

13- Hukuki kesimde, 1991 Şeriat Kanunu'nun çıkarılması yanında, Kur'an ve sünnete uygun pek çok kanun da çıkarılmıştır. Böylece İslâmî prensipler doğrultusunda bir hukuki sistem oluşturmak mümkün olacaktır. Bu kanunlar hukuk cezalarını; kısas ve diyeti içermektedir. Kadı Mahkemeleri de, daha alt düzeyde adalet tesisi için kurulmuştur. Mukaddes Kur'an (Basım ve kayıt, hatasız) kanunu 1973'de çıkmış, Kur'anların doğru basılmasını ve yazılmasını sağlamaktadır. Musahhihler görevlendirilerek bir eksikliğin olmaması için çok titiz olarak Kur'an sayfalarını incelemektedirler. Muhtesip müessesesi kurularak hür ve hızlı adalet sağlanmaktadır.

14- Sosyal sahada, Çeyiz ve Evlilik Hediyesi Kanunuyla bunlara bir sınır getirilmiştir. Böylece fakirlerin evlenebilmesi sağlanmaktadır. Müstehcenlik ve pornografiyi kontrol edip sosyal çirkinlikleri söküp atmak ve İslâmî ahlâk standartlarını geliştirmek amaçlanmıştır.

15- Dinî İşler Federal Bakanlığı davet ve irşad programı çerçevesinde Kur'an'ı çeşitli dillere çevirip ve İslâmî literatürünü basıp tüm dünyaya ücretsiz dağıtmaktadır. Vaizler de tüm dünyaya gönderilmektedir.

16- Dinî İşler Federal Bakanlığı, bir Millî konferans düzenleyerek ulema ve bilginler tebliğler sunmuştur ve en güzel tebliğlere, millî, mahallî ve beynelmilel dillerde basılanlarına ödül verilmiştir.

İslâmın propagandası için bu tür resmî müesseseler yanında da aynı doğrultuda hizmet veren özel kuruluşlar da vardır.

İSLÂM'IN BEŞİNCİ RÜKNÜ OLAN HAC VE SUUDİ ARABİSTAN'IN HACILARA HİZMETTEKİ ROLÜ

Dr. Mahmud Muhammed SEFER
Suûdi Arabistan Hac Bakanı

Hac, Müslümanların beynelmilel bir konferansıdır. Bu konferansta hac mevsiminde İslâm dünyasının dörtbir yanından Allah'ın misafirleri, biraraya toplanarak büyük bir şevk ve heyecanla bu ibadeti yerine getirmek için ihlas ve takva ile Allah'a yalvararak rahmet ve mağfiretini dilerler. Müslümanların bu yönelişi, Cenab-ı Allah'ın **"Oraya yol bulabilen insana, Allah için Kâbe'yi haccetmesi gereklidir"**. (Bakara Suresi, 97) ayeti kerimesi ile yapılan çağrıya bir davet ve Resul-i Ekrem'in ***"Ey insanlar. Allah üzerinize haccetmeyi farz kıldı. Onu yapın"*** şeklindeki nidasına bir icabettir. Makbul bir haccın karşılığı, cennetten başka bir şey olamaz. (Kim fisku fücur işlemeden haccederse anasından yeniden doğmuş gibi döner.)

(Kalayın demirin pasını sildiği gibi hac ve umre fakirliği ve günahları siler.)

Zilhicce'nin dokuzuncu gününde Arafat'ta Yüce Allah dünya semasına (rahmetiyle) inerek gökteki meleklerine hitaben şu kullarıma bakın, her uzaklıktan bana gelip azabımı görmedikleri halde rahmetimi diliyorlar, der.

Arafat gününde olduğu kadar ateşten kurtuluş, başka hiçbir günde görülmemiştir.

Bu mübarek günde, Yüce Allah'ın **"Bugün size dininizi kemale erdirdim ve üzerinize nimetimi tamamladım, din olarak sizin için İslâmiyeti beğendim"** (Maide sûresi 3) diye buyurduğu ayet-i kerimesi nazil oldu.

Hacda, doğudan ve batıdan gelen müslümanların birbirleriyle tanışma fırsatı bulunmaktadır. Birbirleriyle tanışıp dayanışmaları gerçekleşmekte ve iman kardeşliği yaşanmaktadır. Zengin, fakir, Arap, Acem, siyah, beyaz farkı sözkonusu değildir. Üstünlük sadece takva iledir.

Ayrıca, biz hacda insanî ilişkiler kurallarını tanımaktayız. Sabrı, uysallığı meşakketlere göğüs germeyi, başkasına eziyet vermekten kaçınmayı ve Cenab-ı Allah'ın **"Hac, bilinen aylardadır. O aylarda hacca girişen kimse bilmelidir ki, hacda kadına yaklaşmak, sövüşmek, döğüşmek yoktur..."** (Bakara Suresi 197) ayeti kerimesiyle işaret buyurduğu hacca aykırı olan davranışlardan uzak durmayı öğrenmekteyiz.

Hacda dinî vecibeleri yerine getirirken ve ihramla başlayıp veda haccı ile bu farizanın çeşitli vazifesini ifa ederken aynı zamanda hayatının düzenli geçmesi için de çok şey öğrenmekteyiz.

Haccın yararları ve adabından sözetmek zevklidir, şüphesiz. Ancak ciltler dolusu yazı yazmayı gerektirir. Bu konuda insan için en kıvanç verici yönü, insanın bu kutsal farizayı ifa ederken iman ve İslâmını tamamlamış olduğunu hissetmesidir. Yüce Hac farizasında vücut bulan birlik, eşitlik, dayanışma ve gerçek kardeşlik tam anlamı ile meydana gelmektedir.

Yakın bir zamana kadar hac yolculuğu büyük tehlikeler ve güçlüklerle dolu idi. Hacı, yola çıkarken, bir daha dönmeyecekmiş gibi akraba ve dostlarıyla vedalaşırdı. Allah'ın lütfu ile ülkesine salimen döndüğü zaman bu dönüşünü kutlamak gayesiyle sevinç toplantıları düzenlenirdi.

Yüce Allah, bu kutsal beldeye, müslüman ve inanan bir hükümdar ihsan etti. Bu hükümdar, mütevaffa Kral Abdulaziz bin Abdurrahman Al Suuddur. (Allah, topraklarını cennet eylesin) Kral Abdulaziz, müslümanların düsturu olan Kur'an-ı Kerim ve hidayet meş'alesi Muhammed Mustafa (S.A.V)'ın sünnetinden müteşekkil olan Allah'ın dinini ve hükmünü ikame etmiştir. Daha sonra, Allah'ın yardımı ile Kral, kutsal topraklar ve geniş ülke topraklarımızı her tarafında güven ve huzuru sağlama başarısını göstermiştir. Haccı kendisi için en başta gelen görev sayan Abdulaziz, Allah'ın kendisine ihsan ettiği serveti hac projelerine cömertçe harcamış, Allah'ın misafirlerine (hacılara) güven sağlamış, kendilerine yollarını kolaylaştırmıştır. Bunun üzerine, hacca gelenlerin sayısı her yıl biraz daha artmıştır. Aynı minval üzere babalarının yolunu izleyen Al-Suud Ailesi de hacdan maddi bir çıkar beklemeden bu alanda gösterdikleri gayretlerin karşılığında sadece Allah'tan sevab dilemişlerdir.

Allah'ın lütfu ve Suud makamlarının güç birliğiyle müslümanlar her yıl hac ibadetini büyük güven ve kolaylıkla eda eder olmuşlardır.

Suudi Arabistan'ın hacıların hizmetine yönelik gayreti, sınırsız bir şekildedir. Özellikle lider kadroları ve bahusus, hacıların hac ibadetlerini daha rahat ve güvenle sağlamalarını temin etmek amacıyla hacca ve projelerine büyük ilgisini gösteren Hadimu'l-Haremeyn Kral Fahd Bin Abdulaziz'in gayreti her türlü takdirin üstündedir. Zira, Kral Fahd, hacıların ibadetlerini ifa ederken karşılaşabilecekleri zorlukları veya engelleri bertaraf etmede Suudi Arabistan'ın bütün imkanlarını seferber etmektedir.

Bu gayretlerin en önemlilerini gözden geçirecek olursak, bunları aşağıdaki başlıklar altında açıklamamız gerekir.

1. İki Kutsal Kentin Geliştirilmesi.

Müslüman, her hac mevsiminde haccetmek ve Resul-i Ekremin mescidini ziyaret etmek için kutsal topraklarımıza gelmeyi itiyad etmiştir.

Hicri 1414 yılı hac mevsiminde, hacılar, Mekke-i Mükerremede, Medine-i Münevverede, Meşâirde ve Mikat mahallerindeki mescitlerde tamamlanmış büyük projeleri görecektir. Aynı zamanda hacı, bu yıl Mekke ve Medine'de daha fazla yol, daha fazla köprü, tünel ve altyapı müşahede edecektir. Hadimü'l-Haremeyn Kral Fahd'ın talimatı ile, her iki Haremi Şerife ilaveler yanında hacıların Harem-i Şerif ve Mescid-i Nebeviye ulaşımını kolaylaştıracak yol, köprü ve tünel projeleri tevali etmektedir.

Her iki Harem-i Şerifte yapılan genişlemenin belirtisi geçen hac mevsiminde gö-

rülmeye başlanmıştır. Yeni genişleme ile birlikte, Harem-i Şerifin mesahası 735 bin kişinin namaz kılacakları şekilde 361 bin metrekareye ulaşmıştır. Bu ilavede, sıcaklığa mukavim mermerler döşenmiş, yerler, gölgelikler, tuvaletler ve diğer hizmet üniteleri de yer almaktadır.

Kral Fahd, namaz kılan, hac ve umre yapanlar için daha rahat bir ortamı sağlama düşüncesinden hareketle, Harem-i Şerifin, Safa ile Merve arasındaki havanın serinletilmesini sağlamıştır.

Bu da Harem-i Şerife 3,5 kilometre mesafedeki Kuday mevkiinde 40 bin ton gücünde bir istasyondan sağlanmıştır. Bu sayede hacılara daha rahat ve huzurlu bir ibadet ortamı temin edilmiştir. Hacıların Mekke dahilindeki ulaşımlarının kolaylaştırılması ve harem bölgesine rahatlıkla ulaşmalarını sağlamak maksadıyla yol, köprü ve tünellerden oluşan geniş bir ulaşım şebekesi gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede sert kayalıkların delinmesi ile meydana gelen tünel sayısı 19'dur. Bunların uzunluğu 14.608 metredir.

Medine-i Münevvere ve Mescid-i Nebeviye'ye gelince:

Suudi döneminde Mescid-i Nebevi'de yapılan ilk genişleme, rahmetli Kral Abdulaziz zamanında gerçekleştirilmiştir. Hicri 1374 yılı Rebiulevvel ayında, Mescid-i Nebeviye'nin genişletilmesinin temel atma töreni yapılmıştır.

Daha sonra Suudi Krallarının Mescid-i Nebeviyenin inşa ve genişletilmesine ilişkin ilgileri devam etmiştir.

Kral Faysal zamanında Harem-i Şerifin batı cephesinde bir genişletme projesi gerçekleştirilmiş. Bu projede haremin ana binasına dokunulmamıştır. Gölgelikler şeklinde inşa ettirilen bu projenin alanı 35.000 metrekaredir. Haremin iç kısmı kadar insanın namaz kılabileceği kapasitedir.

Kral Halit döneminde Harem-i Şerif üçüncü kez genişletilmiştir. Mescid-i Nebeviyenin dışında, namaz için daha fazla yer temin etme amacıyla gerçekleştirilen bu üçüncü projenin alanı, 43.000 metrekaredir.

Hadimü'l-Haremeyn'in Genişletilmesi:

Son yıllarda Medine'yi ziyarete gelen hacı sayısında görülen artış üzerine, Hadimü'l-Haremeyn, Mescid-i Nebeviye'nin genişletilmesini emretmiş ve bizzat kendisi proje üzerinde durarak yürütülmesine nezaret etmiştir.

Bu proje, 82.000 metrekare genişliğindeki binanın Mescid-i Nebeviye'ye ilavesini sağlamıştır. Bu yeni inşa, eski Mescid-i Nebeviyeyi kuzeyden, doğudan ve batıdan kuşatmakta ve kendisiyle birleşmektedir.

Bu durumda Mescid-i Nebeviye'nin yeni ilave bina ile birlikteki ana zemin alanı Harem-i Şerifin hali hazır binası dahil 165,500 metrekaredir.

Harem-i Şerifin yeni genişletilen ana zemin katı 167.000 kişiyi (namaz kılan) içine alacaktır. Ayrıca, yeni alanın üstünden istifade edilecektir. Bu da 67.000 metrekaredir ki, 90.000 kişiyi alacaktır. Böylece toplam 165.500 metrekare alana sahip olan hali hazırdaki Mescid-i Nebeviye, 257.000 kişiyi içine alabilecektir.

Bu proje, 532.000 metrekare alanı olan ve Mescid-i Nebeviye'yi çevreleyen top-

lam alanlardan 135.000 metrekaresi namaz için tahsis edilecektir ki bu da 250.000 kişiyi içine alacaktır.

Böylece Mescid-i Nebeviye, yeni ilaveden sonra normal olarak yarım milyon civarında insanı içine almaktadır. Hac mevsiminin en kalabalık günleri ile, Ramazan ayında ise bir milyon insanı içine almaktadır.

2. Hac'da Hizmet Üniteleri:

Suudi Arabistan Hükümeti, Merhum Kral Abdulaziz'in ülke birliğini sağladığı günden beri İlâyı Kelimetullah uğruna ülkede gayret sarfetmekte, hacıların rahatı için gecesini gündüzüne katıp seferber olmaktadır. Bizzat hacıların işleriyle ilgilenmek ve hac yolları temin etmek en önemli uğraşı olmuştur. Bu anlayış, kendisinden sonra gelen oğulları için de bir temel çizgi olmuştur.

Allah tarafından hacca gelenlere hizmet etmekle ve aramızda bulundukları süre içinde çıkarlarını korumakla şereflendirilen Suudi Arabistan, elinden gelen gayreti gösterirken karşılık olarak sadece Cenab-ı Allah'ın rızasını kazanmayı ve sevabına nail olmayı dilemektedir. Bu noktadan hareketle ve Hadimü'l-Haremeyn Kral Fahd Bin Abdulaziz ve Veliahdının direktifleri doğrultusunda hacıların rahatlık ve güven içinde hac etmelerini sağlamak üzere Suudi Arabistan Hükümeti, tüm imkânları kullanmaya çalışmaktadır.

Bu maksatla, hacılara güçlük çıkartan engellerin kaldırılması yolunda, bir çok önemli projenin gerçekleştirilmesini sağlamıştır. Bu projelerden biri de Harem-i Şerif çevresini genişletmektir. Bu maksatla elân ulusal şirketler kurulmuş ve faaliyetlere başlanmıştır.

Medine'de harem çevresinin genişletilmesi projesini gerçekleştirmek için Tiybe Şirketi kurulduğu gibi Ümmul Kura'da da (Mekke) Mekke Şirketi kurulmuştur. Bu şirket kısa süre önce, Harem-i Şerifin güneyinde, hacılara müsait meskenler ve çarşılar kurmak maksadıyla büyük bir projeyi gerçekleştirmeye başlamıştır. Bu projelerden amaç, mümkün mertebe daha fazla hacı, umreci ve ziyaretçi kapsamak ve her iki haremde gerçekleştirilen yenilik ve imarın güzelliğini tekemmül ettirmektir. Ayrıca, Mekke-i Mükerreme ve Medine-i Münevvere ve Meşâire hizmet edecek modern yollar şebekesi tesis edilerek Suudi Arabistan'daki diğer yollarla ve komşu ülkelerden gelen yollarla bağlantısı sağlanmıştır. Bunlarla da, hüccac'ın ülkeye girişinden itibaren Mekke, Medine ve ibadet yerlerine daha rahat ulaşım yapmaları temin edilmiştir. Medeniyet eserleri olarak inşa ettirilen bu modern yollar şebekesi, köprüler ve tüneller, kalkınma yolunda diğer medeniyet hareketleri ile paralellik göstermenin hatta daha üstün bir görüntü sergilemenin bir delili niteliğindedir. Kutsal topraklara ve Allah'ın misafirlerine hizmet verme alanında yapılan işlerin başında bunlar yer almaktadır. Mina'da da dağ başlarını düzeltme, yollar açma ve servisleri mümkün olan ölçüde geliştirme projeleri gerçekleştirilmektedir. Ayrıca, Mina'da, Müzdelife ve Cemerat arasında yayalar için bir yol projesi gerçekleştirilerek, bu yaya yolunun Mekke'de ve Harem'e bağlantısı sağlanmıştır. Bu aynı zamanda yayaların yeni bir yolla mezbahadan cemarata ulaşımını sağlamayı amaçlamaktadır.

Mina'yı geliştirme projesi içerisinde yer alan bu kısım, gerçekleştirilmiş en önemli bölümü oluşturmaktadır. Zira, bununla, cemaratla Harem arasındaki mesafeyi eskiye kıyasla yarı yarıya azaltmıştır ki, aynı zamanda bu, yayaları vasıta yollarından ayırmakta bir yandan yayalar için daha güvenli bir yürüme imkanı sağlarken, öte yandan trafik seyrini de kolaylaştırmaktadır. Ayrıca 2.000.000 metreküp büyüklüğünde su depoları tesis edilerek hacılar için sadece Mina bölgesinde değil, Mekke-i Mükerreme ve Meşâir bölgelerinin tüm su ihtiyacının karşılanması amaçlanmıştır.

Bu maksatla, bu depolar için iki yer seçilmiştir. Birincisi denizden 420 m. yüksekliğinde Muaysimde inşa ettirilen ve 1.000.000 metreküp kapasiteli su deposudur ki, Mina ve Mekke'nin alçak kısımlarının pompalamaya ihtiyaç olmadan su ihtiyacının karşılanması sağlanmaktadır. İkincisi, Şerai bölgesinde denizden 444 m. yüksekliğinde 600.000 metreküp kapasiteli depodur ki, bununla da, herhangi bir pompalamaya ihtiyaç olmadan Arafat, Müzdelife ve Mekke'nin dağlık bölgesinin su ihtiyacı karşılanmaktadır. Ayrıca, Hadimü'l-Haremeyn, Mekke'nin su ihtiyacına katkıda bulunacak ve Mekke'ye elektrik sağlayacak 40 milyon galon su ve 325 bin kilovat gücünde Al-Şâbiye su istasyonunun açılışını yapmıştır. Mekke'ye daha fazla su sağlamak için de yeni bir su tahliye istasyonunun kurulması çalışmaları başlatılmıştır.

Bütün bunları düşündüğümüz zaman, Hadimü'l-Haremeyn'in hac projelerine verdiği önemi ve hükümetinin bu hizmetleri büyük bir dirayetle en yüksek düzeyde yürütebildiğini göreceğiz. Beytullah'ı görme şansına eren her müslümanın bu hizmetleri takdir etmesini ümit etmekteyiz.

Ayrıca, kurban etlerinin değerlendirilmesi amacı ile 150 milyon riyalle gerçekleştirilen "Örnek Al-Muaysım Mezbahası"nın kuruluşu tüm İslâm dünyası için yararlı olmuştur. Zira, bu sayede yeryüzündeki müslüman fakirlere kurban etlerinin tevzi edilmesi sağlanmaktadır. Dünyadaki fakir müslümanların yararına işletilen bu projeye, Hadimü'l-Haremeyn büyük ilgi atfetmektedir.

3. Hac Bakanlığı:

Hac ve hacıları ilgilendiren tüm konulara bakmak için kurulan Hac Bakanlığı'nın çalışmalarından sözederken önce bu bakanlığın hacıların uğradığı veya geldiği, şehirlerde kurduğu merkezleri belirtmek gerek. Bu maksatla, Bakanlık, bu yerlerde hacılara hizmet merkezleri kurmuştur. Ayrıca, Kayıp merkezleri tesis etmiştir. Kayıplar için kurduğu merkezleri her türlü sağlık ve sosyal gereçlerle techiz etmiştir.

Hac Bakanlığı, ibadet yerlerini belirlemek için Mekke-i Mükerreme, Medine-i Münevvere ve Arafat'ta Meşâir sınırlarını tesbit etmiştir. Bakanlığın yürütmekte olduğu programlardan sürdürmesini devam ettirdiği projelerden birkaçı aşağıda gösterilmiştir.

Bilgisayar programını uygulamaya koymuştur. Hac işlerini yürütmek ve hacıların geliş-gidişlerini takip etmek üzere kapalı devre televizyon dairesini kurmuştur. Mekke, Medine ve kutsal Meşâir bölgesindeki hac hizmet merkezlerini geliştirmektedir.

Hac Bakanlığı ayrıca aşağıdaki işleri yürütmektedir.

1. Arapça, İngilizce ve Fransızca dilleriyle hac talimatı hazırlayıp, hacılara verilen hizmetler konusunda herkesin bilgi sahibi olması ve gerekli kolaylığı sağlaması

dileğiyle, Suudi Arabistan'ın Arap ve İslâm ülkelerindeki temsilciliklerine ve bu ülkelerin Suudi Arabistan'daki temsilciliklerine göndermektedir.

2. Mutavvıflık Müessesesi düzenlemesi ile ilgili çıkarılan kraliyet emrinin yayınlanmasından itibaren bu Bakanlık, kendi tecrübesinin ışığı altında bu müesseselerin devletçe hacılara verilen hizmetlerdeki gelişmelere ayak uydurabilmesi için onları iyileştirmeye özen göstermektedir.

3. Bakanlık, verilen hizmetlerde diğer ilgili kuruluşlarla koordine sağlamaktadır.

4. Mekke ve Medine'deki hacı karşılama ve dağıtım merkezlerini yetişmiş ve eğitim görmüş elemanlarla takviye ederek ve bu merkezlere gerekli imkânları sağlamaktadır.

5. Hacıların nakledilmesi işlemlerini sıkı biçimde kontrol etmektedir. Ulaşım İşleri Yüksek Komitesine bağlı yürütme komitesi, hacıları taşıyan ulaşım şirketlerini denetleyip, kontrol ve takip eder ve ulaşım işleri ile ilgili bütün problemleri inceler.

6. İlgili kuruluşlardan oluşan komisyon aracılığıyla hacıların kalacakları evleri kontrol edip yerleşmeden evvel bu evlerin gerekli sağlık koşullarını taşıyıp taşımadığını denetler. Aynı şekilde, Meşâir'de kurulan çadırların da denetimini sağlar.

7. Mekke ve Medine'de karayolu hac vasıtalarının parkettiği istasyonlar, daha fazla araç alabilmesini teminen geliştirmek ve bu istasyonları hacıların ihtiyaç duyduğu hizmet üniteleriyle techiz etmek.

8. Maddi ilgi yanında manevi aydınlatmanın önemini takdir eden Bakanlık Hac'da İrşad Komitesi'nin koordine ve işbirliği ile hacıları aydınlatmak.

9. Hacılardan gelen şikayetleri görüşüp değerlendirmek. Özellikle mutavvıflarla olan ilişkiler konusundaki şikayetlerine ayrı bir önem atfedilmektedir. Bu konuda, Bakanlığın izlediği prensip, "Hacı daima haklıdır" ilkesidir.

10. Bakanlık Meşâir'in girişinde bir acil servis ünitesi kurmuştur. Büyük miktarda yeni çadırlarla donatılan bu servis ünitesi, en kısa zamanda büyük araçlarla çadırlar bölgesine ulaşabilmektedir.

11. Hacıların uçak ya da gemi rezervasyonuna göre gruplandırılmasının sağlanması.

12. Bakanlıkla hac heyetleri arasındaki ilişkilerin tanzimi ve bu heyetlerin hac mevsiminde ülkelerinin hacılarına karşı görevlerinin net biçimde açıklığa kavuşturulması amacıyla Bakanlıkla bu heyetler arasında hacıların düzenlemeleri ile ilgili yapılacak görüşmelerin tarihini belirlemek için heyetlerindeki şahısların isimlerinin önceden bildirilmesi bir teamül haline gelmiştir. Ayrıca, her hac heyetinin Mekke, Meşâir ve Medine'de bir merkezlerinin bulunması da önem arzetmektedir.

4- Özel Mutavvıflık Müesseselerinin Hac Mevsimindeki Faaliyetleri:

Allah'ın misafirlerine hizmet alanında çeşitli kuruluşların verdiği hizmetler çerçevesinde Hac Bakanlığı, Mutavvıflık Mesleğini, geliştirip gayri nizami bireysellikten meslek erbabı kişilerin beceri ve ilmî yeteneklerine göre katılımı ile çoğulcu ve munta-

zam birer kuruluş haline getirmek üzere altı adet özel mutavvıflık müessesesi kurmuştur.

Bu müesseselerdeki çalışmaları bir idare meclisi yürütmektedir. İdare meclisine, mutavvıflıklardan veya çocuklarından ilmî ehliyetleri olan üniversite hocaları ve sahasında bilgi ve becerisi olan kişiler seçilmektedir.

Mutavvıflık müesseseleri de hacılara hizmet alanında çeşitli merkezi komiteler oluşturmaktadır. Karşılama, iskan, irşad, idari ve mali işler, izleme ve kontrol komiteleri gibi. Ayrıca, hizmetlerin yürütülmesi ile ilgili saha grupları oluşturmaktadır. Bütün bunlar, belli esaslar talimat ve laihalar çerçevesinde yürütülmekte olup, bu düzenlemelerin deneme süresi içinde bunlarda birçok değişiklikler yapılmıştır.

Bu müesseseler, modern araç gereçlerden istifade etmeye özen göstermektedir. Yönetimde yardımcı personel istihdam etmek gibi. Bu itibarla, sözkonusu müesseselerin bir çoğunda uzman kişilerin yönetiminde bilgisayar kullanılmaktadır.

Müessese sistemi, hac heyetleri ile diğer ilgili kuruluşlar arasında işbirliği imkanını artırmıştır. Bu işlerin bireysel düzeyde yürütüldüğü günlerde böyle bir işbirliği imkanı oldukça zordu. Oysa bu sistem sayesinde herkes, görev ve sorumluluklarını rahatlıkla yerine getirebilmektedir. Esasen Bakanlığın tüm ilgili kuruluşlar ve hac heyetleri arasında önceden gerekli olan işbirliği ve koordinasyonun sağlanmasına atfettiği önem, böyle bir işbirliğini amaçlamaktadır.

Bu suretle, bir yandan müesseseler arasında, öte yandan aynı müessesedeki hizmet grupları arasında hizmet yarışının en güzel örnekleri verilmekte ve hacının kayıp olması sorunu ortadan kalkmaktadır. Özellikle mübarek Meşâir'de, hizmetlerin bireysel düzeyde yürütüldüğü günlerde, hacılar ve hac sektöründeki ilgililer için bin bir sıkıntı yaratan kayıp olma olayları, müesseselerin Arafat'ta kayıp ve irşad merkezleri açması ile büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Bu merkezlerde, sağlık heyetleri ve sağlık bakanlığı işbirliği ile verilen hizmetlerin de bunda büyük rolü vardır.

Bu müesseselerdeki kontrol komiteleri tarafından yapılan denetimler sayesinde dışardan gelip yollara yatanların problemi de çözümlenmiş durumdadır. Ancak, Suudi Arabistan'da akrabaları bulunan veya fakir olan bazı muayyen uyruklu hacıların hala bu kötü görüntüyü sergiledikleri görülmektedir. Müesseseler bunların bir kısmını ücretsiz olarak barındırmaktadır. Bunlar, için diğer hacılara verildiği gibi hizmet sunulması için ilgili ülkelerin hac heyetleriyle koordinasyon sağlanmasına çalışılmaktadır.

Müessesenin sarfettiği bu gayret sayesinde hacıların şikayetleri büyük ölçüde azalmıştır. Bir yandan müesseselerin kontrol ve izleme komiteleri, öte yandan Hac Bakanlığı'nın kontrol ve izleme komitelerinin çalışmaları bunda etkili olurken, anında değerlendirilen şikayetler sebebiyle derhal cezalandırılmaları da başka bir etkendir.

Özel Müesseselerin kurulması tedrici biçimde gerçekleştirilmiştir. H. 1403 yılında kurulmaya başlanan bu müesseseler, H.1405 yılında kuruluşları tamamlanmıştır. Tarih itibariyle bunların kuruluşu aşağıdaki şekilde olmuştur:

- H. 18.11.1402 de ilk defa Türk Hacıları, Avrupa ve Amerika ve Avustralya Müslümanları Müessesesi kurulmuştur.

- H. 14.9.1402 tarihinde İran Hacıları Müessesesi kurulmuştur.

- H. 15.9.1402 tarihinde Güney ve Doğu Asya Hacıları müessesesi kurulmuştur.

- H. 3.5.1404 tarihinde Arap Olmayan Afrika Hacıları Müessesesi kurulmuştur.

- H. 3.5.1404 tarihinde Güney ve Doğu Asya Hacıları Müessesesi kurulmuştur.

- H. 5.8.1405 tarihinde Arap Ülkeleri Hacıları Müessesesi kurulmuştur.

- H. 5.8.1405 tarihinde Medine Deliller Müessesesi kurulmuştur.

- H. 21.9.1403 tarihinde Zemzemciler Müessesesi kurulmuştur.

- Cidde'deki Birleşik Vekiller Bürosu ise H. 7.8.1395 tarihinde kurulmuştur.

Ayrıca, Mutavvıf Müessesesi başkanları, Medine Deliller Müessesesi başkanı, Vekiller bürosu başkanı ve Zemzemciler Müessesesi başkanından oluşan bir koordinasyon kurulu oluşturulmuştur. Bunlarla aralarındaki müşterek hizmetleri koordine edebilmek amaçlanmıştır.

Mutavvıflık Müesseseleri Aşağıdaki Görevleri Yerine Getirir:

a) Mekke girişindeki karşılama noktasında Cidde veya Medine'den gelecek hacıları karşılayıp kalacakları yerlere götürmek, kendilerine ikramda bulunmak, gerekli bilgileri vermek, yatma yerlerini temin etmede yardımlarına koşmak, seçecekleri evlerin kiralanmasına imkan sağlamak ve daha sonra eşyaları ile birlikte arabalarından kendilerini alıp kalacakları yerlere götürüp yerleştirmek.

b) Hacıların Mekke'de ikamet ettikleri süre içerisinde rahat etmelerini sağlayacak gözetimde bulunmak, meskenlerinin temizliğini sağlamak ve kendilerine tavaf yaptırmak ve hizmetlerinde bulunmak üzere yeterli sayıda eleman görevlendirmek.

c) Hacıların ibadetlerini eksiksiz yerine getirmelerini sağlamak üzere tavaf, say ve haccın diğer menasikinde rehberlik edecek personel görevlendirmek vesair dini görevlerde hacılara yardımcı olmak.

d) Hacıların uygun zamanda Arafat'a çıkmalarını, Müzdelife, Mina ve Mekke'ye dönmelerini temin için tahsis edilen vasıtaları hazırlamak, Mina ve Arafat'ta konaklamaları için hazırlanan çadırlara götürmek ve Mekke'ye intikallerinde evlerine götürmek.

e) Sürekli olarak hacıların durumları ile ilgilenip resmî makamlar nezdindeki işlemlerini bitirmede kendilerine yardımcı olmak.

f) Hacılardan hastalananları en yakın sağlık merkezine haber vererek tedavi edilmelerini sağlamak.

g) Peygamber Efendimizi selâmlama ve ziyaret şerefiyle müşerref olmak maksadıyla Medine'ye gidecek hacılarla ilgilenip gerekli ihtimamı göstermek. Bu arada Medine-i Münevverede Deliller Müessesesi kendilerini karşılayıp iskan yerlerine naklet-mek, eşyalarının taşınmasında işlerinin kolaylaştırılması ve Medine'de ikamet ettikleri evler içerisinde rahatlarını sağlamak üzere görevliler tayin eder. Ayrıca Mescid-i Nebeviyi ziyaretleri sırasında kendilerine refakat edecek elemanlar bulundurur.

BİRLEŞİK VEKİLLER BÜROSU:

Cidde şehri, Mekke'ye geliş yolunda önemli bir deniz ve hava giriş noktası sayılır. Bu sebeple hacılar Mekke'ye gelmeden önce karşılanmalarında önemli bir hizmet ve organizasyon ortamına kavuşturulmuştur. Hacılara en önemli hizmet verme gayretinde olan Hac Bakanlığı, hacıların Cidde'ye varışından itibaren ilgili kuruluşlardan yardım görebilmesi için üzerine düşen görevi yerine getirmek üzere Birleşik Vekiller daha önce 140 kadar büro halinde ayrı ayrı çalışmak yerine kendilerini yalnız Cidde'de değil Suudi Arabistan'a giriş yapılan kara, deniz ve hava giriş noktalarında da fonksiyonlarını yerine getirebilecek şekilde tek çatı altında toplanmıştır. Sözkonusu Birleşik Vekiller Bürosu hacıları karşılayıp kalacakları yerlere sevketmek ve hacıların Suudi Arabistan'a giriş yapılan kara, deniz ve hava giriş noktalarında rahatlarını sağlamaya yönelik çalışmaların sağlanmasına nezaret etmektedir. Ayrıca, anılan büro, hacıların Mekke ve Medine'ye sevklerinde vasıtaları temin etmede ve seyahatleri için gerekli kolaylığı sağlamada gayret göstermektedir.

Vekiller Bürosu yurda gelen hacıların isimlerini eksiksiz olarak Mekke'deki Mutavvıflık müesseseleri ile Medine'deki Deliller Müessesesine bildirmektedir.

Birleşik Vekiller Bürosunun gerçekleştirdiği faaliyetlerden biri de gelen hacıları kaydedip müesseselerine bildirmek ve çıkışlarında aynı şekilde kayıtlarını yapmak üzere bir bilgisayar merkezi kurmuştur.

Bakanlık bu müesseselerin çalışmalarını düzenleyici bir takım idari, mali ve saha hizmetleri ile ilgili bir çok talimatlar çıkarmıştır. Bu talimatlarla meydana gelebilecek sorunlar çözüme kavuşturulmakta ve bu müesseselerdeki çalışmaları kolaylaştıran engellerin giderilmesi sağlanmaktadır. Ayrıca bu talimatlarla, müessese idare meclislerine bağlı olarak ve bu idare meclislerinin faaliyet alanlarına göre programlarını gerçekleştirmek üzere ayrı ayrı komiteler oluşturulmuştur.

Bunlar; Arafat ve Mina İskan Merkezi Komitesi, Merkezi Karşılama Komitesi, Merkezi Dinî İrşad Komitesi Merkezi, Genel İlişkiler ve İrşad Komitesi ve Merkezi Mali ve İdari İşler Komitesidir.

BİRLEŞİK ZEMZEMCİLER BÜROSU

Hac mevsiminde hizmet veren çeşitli kuruluşların hizmet ifasında üstlendikleri büyük sorumluluklar meyanında Mekke'deki Birleşik Zemzemciler Bürosu da, hacıların Mekke ve Medine'de bulundukları süre zarfında kendilerine zemzem ikram edilmesi için bir plan hazırlamıştır. Bu hizmeti yerine getiren eleman sayısı 500 kişiyi bulmaktadır. Sözkonusu büro, iletişim kolaylığı için operasyon merkezine bağlı bir telsiz sistemi kurmuştur. Ayrıca, adıgeçen büro, hac mevsimi sırasında Mekke içinde milyonlarca litre zemzem suyunu hacılara dağıttığı gibi, Medine'de de zemzem suyunu hacılara dağıtmaktadır. Ayrıca, vakfe sırasında hacılara dağıtılmak üzere Arafat sabahı 80 tankerlik soğuk zemzem suyu taşıttırmaktadır. Hacı karşılama ve dağıtım merkezlerinde de hacıları karşılarken veya uğurlarken zemzem ikram etmek üzere büyük hacimde 14 adet su deposu bulundurmaktadır. Hacılara ülkelerine dönüşte de birer kab su tevzi edilmektedir.

5- HACILARIN TAŞINMASI:

Hacılar için tüm imkanların seferber edilmesi yolundaki Hadimü'l-Haremeyn'in emirleri açıktır.

Bu noktadan hareketle, araba sendikası Mekke, Medine ve Meşâirde tüm hazırlıklarını tamamlamış, hacı ve hac işlerine özel ilgi göstermeyi kendine amaç edinmiştir. Bu alandaki tüm çalışmaları ilgi ile izleyen Hac Bakanlığı, her hac mevsiminden sonra tüm ilgili kuruluşların ilgisini çekmekte, bu arada ulaşım sektörünün de hacıların eksiksiz olarak ibadetlerini ifa etmelerini temin etmek ve Mekke, Medine ve Meşâir arasında ulaşımlarını kolaylıkla sağlamak için gerekli plan ve programlarını gözden geçirmekte ve bu plan ve programların Hadimu'l-Haremeyn Hükümeti'nin temin ettiği imkanlar çerçevesinde mümkün olan başarı ile sonuçlanabilmesi için araba sendikasının çalışmalarını itina ile takip etmektedir.

Araba sendikası, hac mevsiminde hacılara daha iyi hizmet sunmak amacıyla daha konforlu, buzdolaplı ve teknolojinin en son ürünü olan araçlarla ulaşımı sağlamak suretiyle hazırlıklarını mükemmel hale getirmeye çalışmaktadır. Ayrıca hacıların yolculuk sırasında namaz kılmak için abdest almada kullanacakları suyu temin etmek amacı ile her arabada ilave su depoları bulundurmaktadır.

Hacıların Meşâir, Mekke ve Medine arasındaki ulaşımları, hacılara sunulan temel hizmetler cümlesinden olduğu için kesinlikle ihmale gelmez. Zira, hacıların ulaşımı farzın edasıyla yakın ilişkisi bulunmaktadır. Hac farizası belli zaman ve mekan koşulu ile sınırlıdır. Öne alınması veya geriye çekilmesi sözkonusu değildir.

Bu itibarla, hacıları Mina ve Arafata çıkarmada uzman bir komite oluşturularak, işin başarısı için sözkonusu komite, bir yandan mutavvıflık kuruluşları öte yandan hac heyetleri ile koordine sağlamaktadır.

Ayrıca, araba sendikasının yönetimi iyi yetişmiş elemanlarla takviye edilerek, neticede araba filosunun gerek kemmiyet ve keyfiyet gerekse işleyiş ve bakım itibariyle bugünkü seviyeye ulaşılmıştır.

Hacı taşıyan araba filolarının H.1404 yılı ve daha önceki yıllardaki durumu ile daha sonraki yıllardan günümüze gelinceye kadar ki seviyeyi mukayese edecek olursak, aralarındaki farkın büyüklüğünü çok net biçimde görürüz. Sayı itibarı ile kaydedilen artış % 150 dir. Ayrıca bu arabalar, yalnız hacıların taşınması için kullanılmakta olup, başka hiç bir işte çalıştırılmamaktadır. Araba sendikası, hacıları en iyi şekilde taşımak için mümkün olan her türlü imkanı kullanmaktan geri kalmaz. Bu maksatla, bilgisayar sistemlerini kullanmakta, Mekke'deki genel merkezin Cidde havaalanı ve Medine ile direkt irtibatını sağlamak ve hacı taşıyan şirketlerin arabalarında meydana gelebilecek herhangi bir arızayı tesbit etmek üzere gelişmiş telsiz sistemi kurmuştur.

Araba sendikası, hacıların rahatı ve selâmetine atfettiği önemden dolayı, hacı taşıyan arabaların geçiş yaptığı Mekke, Medine, Cidde ve Meşâir yolları üzerinde teknik eleman, sabit ve seyyar atölyeler ve bir miktar yedek arabalarla takviye edilen kurtarma ve denetleme merkezleri kurulmuştur. Yollar üzerinde, bulundurulan bu merkezlerin (noktaların) sayısı 19'a ulaşmıştır. Bozulan arabaların yerine devreye sokulmak üzere sürekli olarak bu noktalarda bekletilen araba sayısı 220'dir.

6- CAMİLER, MİKAT VE MEŞÂİR CAMİLERİ PROJESİ

Hadimü'l-Haremeyn'in ülke içinde ve dışında Allah'ın evlerine ilgi gösterilmesine ilişkin emirleri doğrultusunda; Suudi Arabistan, Mikat ve Meşâir Camilerine özellikle de Arafattaki Peygamber Efendimizin konakladığı Nemire camisine büyük ilgi göstermiştir. Bu caminin genişletilmesine duyulan ihtiyaç üzerine Hadimu'l-Haremeyn, bu caminin büyük ölçüde genişletilmesini emretmiştir. Sözkonusu cami alanı 120 bin metrekareye ulaşmıştır. Şu andaki durumu ile cami 350 bin musalliyi içine almaktadır. Caminin her biri 60 metre yüksekliğinde 3 kubbesi ve 64 girişli 10 ana kapısı vardır. Merkezi soğutmalı, dış yayın için bir radyo yayın odası bir de televizyon yayın odası vardır. Meşâirdeki tüm yayınlar, bütün İslâm dünyasına ulaştırılacak şekilde uydularla irtibatlıdır.

Bu projeye gösterilen ilgi Suudi Arabistan'ın, Allah'ın lütfettiği güç ve mali imkânlarını kutsal amaçla camiler ve esas davası olan İslâmın yeryüzüne yayılması ve güçlenmesi uğruna nasıl kullanıldığını göstermektedir.

Ayrıca, Mina'daki el-Hif camisinde de büyük ilâveler yapılmış ve alanı binlerce hacıyı içine alacak şekilde 34 bin metrekareye çıkarılmıştır.

Mekke-i Mükerremede, Hadimü'l-Haremeyn Kral Fahd Bin Abdulaziz'in emirleri ve özel nafakası ile Tenim'deki Hz. Aişe Camisinin genişletilmesi yinelenmiş ve cami müştemilatı ile birlikte 84.000 metre alan üzerinde inşa edilmiştir. Cami, büyük sayıda musalliyi içine alacak şekilde en kaliteli sergi ile döşenmiştir.

Hadimü'l-Haremeyn hükümetinin, hüccaca hizmet ve onlara imkân sağlamaya verdiği önemden hareketle, Mekke camilerine ayrı ilgi gösterilmiştir. Meselâ, Taif yolu üzerinde Vadi Mahrimi'de yolun üst kısmında bulunan Mikat Camisi modern yöntemlerle ve modern İslâmî özelliklere göre inşası sağlanmış ve servis hizmetleri ihtiva eden müştemilatı ile hizmete sokulmuştur. Cami, iki kattan oluşmaktadır. Erkekler için olan zemin katı, 1600 kişiyi içine alacak şekilde 1200 metrekaredir. Bayanlar için olan üst kat ise, 500 bayanı içine almaktadır. Bu suretle, kara yolu ile hacca gelenlerin sıcağa maruz kalmadan burada ihrama girmeleri mümkün olmaktadır.

Mekke, Meşâir, Cidde ve Suudi Arabistan'ın her yerinde olduğu gibi Medine'de de, önemine yaraşır biçimde Kuba camisinin genişletilmesi sağlanmıştır. Kuba camisinin hali hazırdaki alanı yaklaşık 4500 metrekaredir. 8.000 musalliyi içine almaktadır. Kuba camisinin inşaatında, eski İslâmî mimariye uyulmuştur.

Büyük Seyl'deki Mikat camisinin inşaatı ise, 190 bin metrekare üzerinde kurulmuştur. 7.000 musalliyi içine alacak kapasitededir. Cami, Merkez bina ile erkek ve bayanlar için yeteri kadar tuvalet ve abdest alma yerinden meydana gelmektedir. Cami, imamı ve müezzini için mesken ile büro binası, araba park yeri ve bahçeleri ihtiva etmektedir. Cami, ülkemizin bir medeniyet eseri niteliğindedir.

Ayrıca, kıbleteyn camisinin, doğu bölgesindeki arazinin ilavesiyle İslâmî tarzda yeniden inşası sağlanmıştır. Buna ilâve olarak, Medine'de Abar-ı Ali bölgesinde Zi'l-Hülayfa Mikat camisinin de genişletilme projesi gerçekleştirilmiştir.

7- KRAL FAHD'IN KUR'AN-I KERİMİ BASIM KOMPLEKSİ

Suudi Arabistan, İslâm dünyasındaki önder konumunun idraki içinde. İslâm tarihi ile sıkı irtibatını dikkate alarak ve Hadimu'l-Haremeyn'in müslümanların düsturu ve ebedi Kitabı Kur'an-ı Kerim'i hatasız olarak okunmasının teminine verdiği önemden dolayı Kur'an-ı Kerimin baskısı için böyle bir kompleksin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kral Hazretleri, bu kompleksin, Kur'an-ı Kerime ve sünnet-i Nebeviyeye hizmette bir boşluğu dolduracak seviyede bu hale gelinceye kadar sürekli ilgi ve desteğini vermiştir.

Kur'an-ı Kerim kompleksinin beklentilere cevap veren bu büyüklükteki kapasitesi ile beynelmilel ölçülere göre büyük bir üretim gerçekleştirmektedir. Her müslümana bir Medine Mushafı ulaştırılması amacı ile İslâm dünyasının bir çok yöresine Kur'an-ı Kerim gönderilmiştir.

H. 1405 tarihi itibariyle Kur'an-ı Kerim kompleksinde şimdiye kadar basımı gerçekleştirilen Mushaf sayısı 75 milyona varmıştır. Bunun 65 milyonu dünyanın muhtelif yerlerine tevzii yapılmıştır. Bu sayının 15 milyon nüshası asya kıtasında, 5 milyona yakın nüshası Afrika kıtasında, 8 milyon nüshası da hacılara dağıtılmıştır. Diğer nüshaları ise Suudi Arabistan dahilinde ve diğer kıtalarda dağıtılmıştır.

Kur'an-ı Kerimin mealinin tercemesine gelince, hali hazırda İngilizce, Fransızca, Çince, Hosaca, Türkçe ve Urduca dillerindeki tercemelerin basımına başlanmış ve bunlardan yaklaşık 1 milyon nüshanın dağıtımı yapılmıştır. Diğerlerinin tercemelerinin basımına da yavaş yavaş devam edilmektedir. Bakanlığımız, Hadimü'l-Haremeynin emirleri uyarınca hac farizasını ifa edip ülkelerine dönen hacılara kutsal toprakların bir hatırası olarak bu kompleksin bastığı Kur'an-ı Kerimlerden 1 milyon nüshasını dağıtmaktadır.

Hadimü'l-Haremeyn'in Kur'an-ı Kerim basım kompleksi herkesin şehadetiyle İslâm camiasının bir dini aydınlatma meş'alesi ve önemli bir merkezi haline gelmiştir. Bu suretle yayını yapılan Kur'an-ı Kerimler bir çok ülkeye dağıtılmakta ve beraberinde buralara götürdüğü hidayetle kalpleri iman nuru ile onarmakta ve susamış gönülleri tatmin etmektedir.

8- KUTSAL KÂBE ÖRTÜSÜ

Çağlar boyunca kutsal Kâ'benin gördüğü saygı ve kutsamayı dünyanın başka hiçbir yeri görmemiştir. Dünyanın çeşitli bölgelerindeki müslümanlar günde beş defa bulundukları yerlerden buraya yönelmekte ve burayı hac veya umre maksadıyla görebilmek için yanıp tutuşmaktadırlar.

Bu konudaki yüce Kâ'benin müslümanların kalplerindeki yeri nedeniyle geçmiş zamanlardan beri Kral ve hükümdarlar onu kisveyle örtebilme ve haccedenlerine hizmet verme şerefine nail olabilmek için birbirleriyle yarışmışlardır.

İlk defa Suudi döneminde Kâbe örtüsünün deneyimli Suud işgücü tarafından Mekke'de kurulan bir fabrikada üretilmesi sağlanmıştır. Bu da rahmetli Kral Abdülaziz'in Beytullah'ın civarında bir kisve fabrikasının kurulması emri üzerine gerçekleştirilmiştir. Birbirini takip eden aşamalarda bu fabrikanın geliştirilip modernize

edilerek ülkenin bir şaheseri ve Haremeyne sunulmuş bir hizmeti haline gelmesi sağlanmıştır.

Bu aşamaların tarihi seyri aşağıda belirtilmiştir:

1. Rahmetli Kral Abdül Aziz'in emri üzerine ilk defa H. 1346 yılında Mekke-i Mükerreme'de Kâ'be için bir kisvenin üretilmesine başlanmıştır. Merhum Kral, bu projenin başarıya ulaştırılabilmesi için tüm Suudi Arabistan evlatlarından yetişmiş sanatkâr ve meslek erbabını biraraya getirilerek işbirliğinde bulunulmasını teşvik etmiştir. Bu fabrika Hicri 1350 yılına kadar devam etmiştir.

2. Hicri 1382 yılında bu fabrikanın yenilenmesinden sonra ikinci defa açılışı yapılmıştır. Hicri 1392 yılında ise kutsal Kâ'benin kisvesi için yeni bir fabrikanın açılması kararlaştırılmış ve bu fabrikanın ilk temel taşı Kral Fahd tarafından atılmış ve H. 1395 yılında da açılışı yapılmıştır.

3. Fabrika üç kısımdan oluşmaktadır. Önce kemer, el dokuması ve boyamayla başlamış daha sonra yeni üç kısım buna ilave edilmiştir. *"Bunlar mekanik iplik üretim bölümü, baskı ve tanıtım bölümü ile iç perdelik bölümüdür"* ve bu bölüm en modern örtü üreterek H. 1403 yılı safer ayında Kâ'benin iç kısmına giydirilmiştir.

4. Önemli insanî sanat değeri taşıyan eski el işlerini muhafaza etmek suretiyle fabrikanın tüm iplik, baskı ve boyama aletleri mekanik aletlerle değiştirilerek modernleştirilmiştir.

5. Halihazırda fabrika iki kisve üretmektedir. Kâbe elbisesi saf ipekten yapılmaktadır. Boyanması fabrikada gerçekleştirilmektedir. Bir örtü için 450 kg. ipek harcanmaktadır. Bu ipek dokunduktan sonra 658 metrekareyi bulan Kâ'benin örtüsünü oluşturmaktadır. Aynı zamanda uzunluğu 14 metre, eni 95 cm'lik takım kumaşı oluşturmaktadır. Örtü üzerinde monte edilen "Kemer" kısmının toplam uzunluğu 47 metre olan 16 parçadan oluşmaktadır. Ayrıca, Kâ'benin köşelerine dört parça bağ, altlarına altı parça ve dört yanına da hediyelik kandil kıt'ası üretilmektedir. Kâ'be kapısının örtüsü altın ve gümüş tellerden oluşan Kur'an-ı Kerim ayetleri ile işlenmektedir.

6. Her hac mevsimi Kâbe örtüsü; Suudi Arabistan'daki İslâm misyonları başkanları ve hac heyetleri başkanlarının davet edildiği resmî bir törenle Kral veya naibi tarafından yıkanmaktadır. Ayrıca, ilgili bakan her yıl Zilhicce ayında Kâ'be örtüsünü Kâ'benin görevlilerine teslim etmektedir. Böylece Hadimü'l-Haremeyn yönetimindeki Suudi Arabistan hükümeti yeryüzündeki tüm Müslümanların iştiyak duydukları ve Allah tarafından şereflendirilen mübarek Kâbe'yi ta'zimde Peygamber Efendimizin yolunu izlemek üzere hiçbir fedakârlıktan kaçınmamaktadır.

Hadimü'l-Haremeyn Hükümetinin gerçekleştirdiği hizmet ve projelerin tümünü burada serdetme imkânı yoktur. Biz sadece bunlardan bazı örneklere değindik. Konuyu özetlemek gerekirse Suudi Arabistan gerçekten kutsal topraklar üzerinde İslâm Medeniyetinde yeni bir hamleye şahit olmaktadır. Bu parlak Suud döneminde misafirperver ülkemiz, Hadimü'l-Haremeynin Kur'an-ı Kerim basım kompleksi, binlerce İslâmî eserleri ihtiva eden kütüphaneleri ve her yerde inşa edilen eserleriyle yeni bir medeniyet gerçekleştirmektedir. İslâm mimarisi ve çağdaş hayatın her alanında gerçekleştirilen bu eserler sadece Müslüman Suudi insanı için değil, kalkınmasını da ve ebedî İslâm

mesajına bağlı kalmayı iltizam eden bu müslüman ülkeyi ziyarete gelen her müslüman için örnek bir iftihar vesilesi teşkil etmektedir.

Yüce Allah'dan müslüman ümmetimize hayır, nusret ve şeref vadeden çalışmalarda başarı ihsan etmesini niyaz ederim.

DİN HİZMETLERİNİ GELİŞTİRME KOMİSYONU MÜZAKERELERİ

DİN HİZMETLERİ GELİŞTİRME KOMİSYONU

Dr. Lütfi DOĞAN:

Bir başkan seçeceğiz, iki de yardımcı sekreter seçeceğiz. Şimdi burada bir istek var, arkadaşlarım getirdiler.

Prof. Dr. Ahmet Uğur'u başkanlığa, Sami Akyol ve Osman Kılıç'ı da sekreterliğe teklif ettiler. Lütfen kabul eder misiniz? Bilmiyorum, başka var mı istek? Başkan için, başka istek var mı? Evet... O var. Başkan yardımcılığı Dönmez. Evet o halde Ahmet Uğur'u Başkanlığa, İbrahim Kâfi Dönmez'i de yardımcılığına, diğerlerini de okuyayım. Sami Akyol ve Osman Kılıç'ı da katip üye olarak oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler! Buyrun Ahmet bey.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

Değerli hocalarımız, bizleri seçip bu göreve getirdiğinizden dolayı teşekkür ediyorum. İnşaallah bu güveninize layık oluruz. Yapacağımız hatalar için şimdiden hoşgörünüze sığınıyoruz.Efendim zannediyorum 3 konuşmamız var, bize verilen burda. Efendim Sayın Kemal Güran ağabeyimizin bir tebliği var. Kemal ağabeyimiz yok mu? Kemal ağabeyimizin bir tebliği var. Sonra Doç. Dr. Şamsu'l-A'lam, bir arkadaşımız Bangladeş'li... Bir de benim acizane bir tebliğim var. Zannediyorum bugün burada konuşulacak 3 tebliğden başka bize verilen programda yok. Acaba başkanlığın buna ek veya ilave edeceği bir şeyler var mı? Efendim idaremizin 3 tebliğimiz var. İsterseniz Tebliğ konularının vaktini beraber ayarlayalım, ne kadar olsun, tahminen efendim 15-20 dakika? 15 dakika evet 15'er dakika olarak anlaşıyor muyuz? Evet .

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Öyleyse tamam, peki programa uyalım. Evet, o zaman iki konuşma var. 1 saat verilmiş , yarımşar saat müddet var. Her tartışmaya daha fazla zaman ayırmaya lüzum yok. Hepimizin yazılı olan tebliğleri basılacak. Ben burada Başkanlığımızın okuyacağı tebliğ konusunda görüşlerinizi almak istiyorum.

Başkanlık görüşünü en son olarak mı görüşürüz Sayın Başkanımız? Peki efendim oylarınıza sunalım. Efendim, Başkanlık görüşünün ilk önce okunmasını isteyen sayın üyelerimiz ellerini kaldırsınlar lütfen! Sonra okunsun diyenler ellerini kaldırsınlar lütfen. Tamam, başkanlık görüşünü sonra okuyacağız.

İlk önce şimdi Sayın Kemal Güran ağabeyimizi tebliğini sunmak üzere Kürsüye davet ediyorum. Efendim, tebliğinin konusu; Hac hizmetlerinin tek elden

yürütülmesinin faydaları, mahzurlarını tartışacaklar kendilerine söz veriyorum. Buyrun ağabeyimiz.

Kemal GÜRAN:

-Sayın Başkan, Değerli üyeler, bildiğiniz gibi "HACC", İslâm Dininin beş ibadetinden biri. Maddi imkânları ve sağlık durumu müsait olan her Müslümanın, ömründe bir defa, dinen tesbit edilmiş şartlarına uygun olarak haccetmesi gerekir. Haccın belli bir mevsimde, Mekke'deki Kâbe ile Arafat ve Mina'da belli günlerde ifa edilmesi, hac mevsiminde Mekke'nin olağanüstü bir kalabalıkla dolup taşmasına sebep olur.

"UMRE" Müslümanlarca yapılan sünnet bir ibadettir. Mekke'deki Kâbeyi tavaf ve Safa ile Merve arasında Say'dan ibarettir. Belli bir mevsimi ve günü yoktur. Yıl boyu umre yapılabilir.

Bugün sayıları 1 milyara yaklaşan, dünyanın çeşitli yerlerine dağılmış, ırkları, renkleri, gelenek ve görenekleri, kültürleri farklı olan Müslümanlar, hac mevsiminde hac maksadı ile Mekke'de toplanmakta, Medine'de medfun bulunan Hz.Muhammed'in (s.a.s.) kabrini ziyaret etmekte, yılın diğer ay ve günlerinde ise Umre için Suudi Arabistan'a gitmektedirler. Bu sebeple; 1400 yıldan beri İslâm Dini bakımından önemli yeri bulunan kutsal şehirler Mekke ve Medine dünyanın dört bir bucağından gelen ziyaretçilerle dolup taşmaktadır. Özellikle hac mevsiminde Mekke'nin nüfusu 2-3 katına yükseldiği malumlarıdır.

HAC'LA İLGİLİ DÜZENLEMELER

Kâbe, İslâm Dininden önce de Hz.İbrahim ve oğlu İsmail'den beri kutsal bilinirdi. O günlerden bu yana Kâbe ziyareti ile ilgili düzenlemeler de yapılagelmiştir. İslâmi hacla ilgili düzenlemeleri ise haccın farz kılınmasından itibaren bizzat Hz. Peygamber'in başkanlığında ilk olarak bizzat Hz.Peygamber (s.a.s.) başlatmıştır. Hicretin 9'ncu senesinde, Hz.Peygamberin emri ile ve Hz.Ebubekir'in başkanlığında ilk resmi hac organizasyonu gerçekleştirilmiştir. Hicretin 10'ncu senesinde de Hz.Peygamberin iştiraki ile meşhur veda haccı düzenlenmiştir. Daha sonraki dönemlerde Mekke'ye hakim olan yönetimler hacıların emniyeti, sağlığı, ihtiyaçlarının temini, istismarının önlenmesi ile ibadetlerin eksiksiz ifası için çeşitli tedbirler almışlar ve düzenlemeler yapmışlardır. Hacıların iskânı, zemzem hizmetleri, bilhassa Arafat, Müzdelife ve Mina'da su ihtiyaçlarının karşılanması, alış-verişte aşırı kazançların engellenmesi, yol kesicilerden korunması, bu tedbirler arasında zikredilebilir. Ecdadımız Osmanlının idari mekanizması, bu hizmetlerin ifasına özel bir önem atfetmiş, bu düzenlemeleri devlet olarak üstlenmiştir.

Günümüzde de bu düzenlemeler, daha geniş bir şekilde yapılmaktadır. Bugün Suudi Arabistan'da bir Hac ve Evkaf Bakanlığı teşkilatı mevcuttur. Hac mevsiminde tüm devlet kuruluşları hac hizmetinde seferber olmaktadır. Emniyet, Trafik, PTT, Sağlık idareleri, Mekke ve Medine belediyeleri aralıksız çalışmaktadır.

Çeşitli ülkeler tarafından Suudi Arabistan hükümetince bu ülkedeki hizmetlerle

ilgili olarak yapılan düzenlemelere ek düzenlemeler yapılmaktadır. Bu organizasyona yardımcı olmak maksadıyla her İslâm ülkesi kendi tâbiiyetinde bulunanların hac ve umre maksadıyla Suudi Arabistan'a yapacağı seyahatlerle ilgili ek tedbirler almaktadır. Ve Suudi Arabistan İdaresi de bunu memnuniyetle karşılamaktadır. Hemen bütün İslâm ülkelerinde vakıflar ve din işleriyle ilgili bakanlıklar bünyesinde hac işlerini tedvir eden üniteler bulunmaktadır. İran hükümetinin yaptığı hac seyahati düzenlemeleri yıllar öncesinden itibaren bilinen en ciddi hac organizasyonudur. Mısır, Irak, Malezya, Endonezya, Pakistan, Tunus, Fas, Cezair ve Ürdün hükümetlerince de çeşitli seviyelerde resmi Hac organizasyonları düzenlenmektedir.

Türkiye'nin 15 yıldan beri yapmakta olduğu resmi hac organizasyonu İslâm Ülkeleri arasında en dikkate değer düzenleme olarak görülmektedir. Pakistan, Türk organizasyonuna imrenmiş, benzeri bir düzenlemeye gitmiştir. Suudi Arabistan hükümeti, Türk Hac ve Umre Organizasyonunu dünya İslâm ülkelerine örnek bir düzenleme olarak takdim etmektedir. Nitekim 1986 yılında memleketimizi resmen ziyaret eden Suudi Arabistan Hac ve Evkaf Bakanı Abdulvahap Ahmet Abdulvasi Türk basını önünde Türk Hac ve Umre Organizasyonunun diğer İslâm ülkeleri içerisinde birinci sırayı işgal ettiğini ve örnek bir organizasyon olduğunu ifade etmiştir. Suudi Arabistan yöneticilerinin bu konudaki takdirkâr ifadeleri Türk resmi yetkililerine her fırsatta ifade edilmektedir. Suudi Arabistan yetkililerinin bu kanaatları, aynı ölçüler içinde 1988 yılı hac mevsiminde haccetmek üzere Suudi Arabistan'a gelen Sn. Bakanlarımıza ve bizzat Sayın Başbakanımız Turgut ÖZAL'a (Kendileri o zaman Başbakandı ve T.C.Başbakanı sıfatı ile hacca gelmişti.)da ifade edilmiştir. Ancak 1990 yılı Hac Mevsiminde Suudi Arabistan hükümetinin kota uygulaması ve yeter sayıda vize vermemesi, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın zamanında gerekli tedbirleri almamış olması sebebiyle üzücü ve çok ciddi bir kriz yaşanmış ve bu örnek organizasyona o zaman maalesef gölge düşürülmüştür.

1979 yılından önce Türkiye'de bilindiği gibi resmi bir hac organizasyonu yoktu. Tamamen özel şirketler, özel seyahat acentaları bu hizmeti yürütüyorlardı. Devlet ise bu konuda sadece bir yönetmelik çıkarmakla yetinmiş, İçişleri Bakanlığı'nın koordinasyonunda bu yönetmelikle ilgili uygulamalar yürüyordu. Ve bu dönemde hac hizmetleri istenen seviyede maalesef yürütülemiyordu.

İstisnaları olmakla beraber genellikle söz konusu seyahat acentaları, hac organizasyonu düzenleyen hac seyahat firmaları hac ve umre turlarını birinci derecede kâr amacına yönelik olarak düzenliyorlardı ve bu turlardan asgari masrafla azami kârı elde etmeye çalışıyorlardı. Özel seyahat acentalarının düzenlediği bu Hac organizasyonlarında görülen aksaklıklar çok çeşitlidir. Benim tebliğim de bu konu genişçe yer almıştır, ancak uzunca vaktinizi almamak için bir iki örnekle, mahsurlarını belirten bir iki örnekle bu konuyu bitirmek istiyorum.

Bunlardan birisi çok hızlı bir rekabet ortamından kazançlı çıkmak için geniş bir reklam kampanyası açıyorlar. Kendi turlarını cazip hale getirmek için Dini seyahatle hiç ilgisi bulunmayan ziyaret yerleriyle dolu uzun bir gidiş güzergahı tesbit ediyorlar. Hac yolcusu hac ibadetinin merkezi olan Mekke'ye ulaştığında yorgun, bitkin ve hatta bazıları hastalanmış oluyor, ibadetin menasikini yerine getirecek gücü kalmıyor. Vize ve döviz işlemlerindeki noksanlar tamamlanmadığı halde önceden kararlaştırılmış hareket

günü geldiği için yola çıkarılan hacı adayları haftalarca çıkış kapılarında bekletilmekte idi. Hatta hacıları yola çıkarıp kendisi kaybolan, vatandaştan seyahat ücretini tahsil edip onları ortada bırakan organizatörler bile oluyordu. Bunun canlı örneklerini vermek mümkündür. Zira bu olaylar hâlâ hafızalarda tazeliğini korumaktadır. Aramızda benzeri olayları yaşayanlar hâlâ hayattadır. Kadınlar, çocuklar ve ihtiyarlar, mahşeri andıran kalabalıkların biriktiği bir ortamda, ülkemizden çok çok farklı iklim şartları altında, dünyanın her tarafından iyi-kötü çeşitli maksatlarla gelen insanlarla dolup taşan Suudi Arabistan'da gerekli şekilde korunamıyorlardı. Her türlü maddi, manevi tehlikelerle karşı karşıya bırakılmış oluyorlardı.

Hac ve Umre maksadıyla Suudi Arabistan'a gelen kadınların, özellikle kızların zaman zaman kayıp olduklarını veya kaçırıldıklarına dair haberler dolaşıyordu. Pasaport, sağlık raporu, vize, döviz ve giriş-çıkış işlemleri sırasında Hac ve Umre yolcusuna yakışmayan Gayri İslâmî bir takım tavır ve hareketlere Hac ve Umre yolcuları istemeyerek veya bilmeyerek vesile kılınıyorlardı. Bu olayları daha çok Diyanet İşleri Başkanlığına mensup Din görevlilerinin Diyanet İşleri Başkanlığınca hac hizmetlerinde görevlendirilmelerinin başladığı yıllarda, 1970'li yıllarda görülmeye başlanmış ve bu hususlar görevli elemanlar tarafından Diyanet İşleri Başkanlığı'na rapor edilmiştir. İlaveten Cidde Büyükelçiliğimizin zaman zaman gönderdiği raporlarda Dışişleri Bakanlığı kanalıyla buna inzimam etmiştir. Ve bu aksaklıkları dikkate alan hükümet, 1979 yılında çıkardığı bir kararnameyle hac işlerinin Diyanet İşleri Başkanlığı'nca düzenlenmesini kararlaştırmıştır. Anılan bu kararnameye dayanılarak bir hac yönetmeliği çıkarılmış ve bu yönetmelikte Hac Komisyonu, Hac İşleri Yüksek Kurulu, Yurtiçi ve Yurtdışı Hac İşleri Komiteleri kurulması öngörülmüş ve sözkonusu komisyon, kurul ve komiteler, organizasyonla ilgili bir çok konularda karar mercii haline getirilmiştir.

Hac Komisyonu Diyanet İşleri Başkanlığının başkanlığında ilgili 6 bakanlığın müsteşar ve müsteşar yardımcısı seviyesindeki temsilcileri ile Kızılay ve ilgili diğer kuruluşların temsilcilerinden oluşmaktadır. Bu komisyon Hac ve Umre yapacak vatandaşların sağlık ve güvenlik şartları içerisinde bu seyahatlarını gerçekleştirmeleri için gerekli önlemleri alır ve bu maksatla alınacak tedbirleri görüşür ve diğer hususların ilgili kurul ve komiteler vasıtası ile yürütülmesini temin eder. Bu kararname ve bu kararnameye dayanılarak çıkarılan yönetmelik gereğince kurulan kurul ve komisyonlar yaptıkları hac düzenlemeleriyle vatandaşlarımıza çok çeşitli hac vazifelerini ifa ederken çok çeşitli kolaylıkları, çok çeşitli rahatlıkları da getirmektedir. Ben bunları da tebliğimde uzun uzun 15-20 maddelik bir kısım halinde yazdım. Fakat burada vaktinizi almamak için önemli bazı hususlara temas etmekle iktifa edeceğim. Hac maksadıyla Suudi Arabistan'a giden Türk vatandaşları Mekke, Arafat, ve Minada hiç bir Türk vatandaşı sokağa, güneşin kavurucu sıcağına terkedilmemektedir. Mekke ve Medine'de "air-condition"lı odalarda, Arafat ve Mina'da çadır gölgesinde iskan edilmektedir. Her Türk hacı adayının Mekke ve Medine'de istirahat edebileceği soğutulmuş odada bir yatağı, abdest ve banyo için yeteri kadar suyu, eşyasını koruyabileceği bir meskeni, yemeğini pişirip yiyebileceği bir mutfağı vardır. 1986 yılından itibaren umre yolcularını taşıyan otobüslerin tamamı, hac yolcularını taşıyan otobüsler ise kademeli olarak air-condition'lı otobüslerden seçilmiştir. Bu imkânlar, hac mevsimlerinde, Mekke ve Medine şartlarında azami seviyede imkânlardır.

Hacıların sağlığı konusu şüphesiz çok önemli bir konudur. Bu konuda özellikle bir hususa temas etmekle geçmek istiyorum;

1987 yılı hac mevsiminde Suudi Arabistan'da son derece öldürücü bir menenjit salgını ile karşılaşılmıştır. Alınan süratli tedbirlerle ve organize olmanın verdiği imkânlarla 80.000 Türk hacısının hemen tamamına yakını aşılanmış veya hapla kontrol altına alınmıştır. Şayet organize olmasaydı bu imkânı Türk hacılarının hiçbir surette elde etmesi mümkün değildi. Buna rağmen ansızın bastıran ve süratle ölüme götüren bu salgın hastalık, sadece 17 vatandaşımızın o sene ölümüne sebep olmuştur. Takdir edileceği gibi, alınan tedbirlerin süratle uygulamaya konulabilmesi, ancak organize olmanın verdiği imkânlarla sağlanabilmiştir. Bu tedbirler alınmasaydı; ölüm oranı çok yükselebileceği gibi hac sonrası yurda dönen vatandaşlarımız, günlerce hudut kapılarında, nâmüsait şartlar altında karantinaya tabi tutulacaklardı.

Diğer ülkelerin hacılarından çeşitli sebeplerle Suudi Arabistan idaresine bitmez tükenmez olaylar intikal etmektedir. Mevcut düzen ve disiplin sebebiyle Türk hacılarından trafik olayları dışında Suudi Arabistan idaresine hiç bir olay intikal etmemektedir. Her yıl 10 ilâ 100.000 Türk vatandaşının hac mevsimi şartları içinde, sessiz ve sakin olarak Mekke ve Medine'ye gelişi, ibadetlerini yaparak ülkelerine geri dönüşü Suudi Arabistan hükümetince takdirle karşılanmakta, bu işin nasıl başarıldığı hususu ciddi merak konusu olmaktadır.

1979-1993 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın resmî hac organizasyonu ile 627.984 vatandaşımız haccetmiş bulunmaktadır. Ve bunlara zaman, zaman çeşitli yıllarda resmî organizasyondaki başarı durumu, isimleri alınmamak suretiyle gelişi-güzel şekilde seçilen hava ve karayolları yolcularına anketler düzenlenmek suretiyle sorulmuş ve gerçekten çok başarılı sonuçlar çıktığı da tespit edilmiştir.

1979 yılında hacca gidenlerin %6'sına çeşitli anket soruları gönderilmiş ve sonuç olarak %95,6 oranında olumlu görmüşlerdir.

1980 yılında hacca gidenlerin %10'una anket soruları yöneltilmiş ve sonuç olarak karayoluyla hacca gidenlere göre organizasyon %86,6, havayoluyla gidenlere göre %60 oranında,

1981 yılında kendilerine anket soruları gönderilen hacılar %81 oranında,

1983 yılında anket gönderilenlerde %94,7 oranında organizasyonu başarılı bulmuşlardır.

Hac organizasyonundan sağlanan gelirlerin Türkiye Diyanet Vakfı bünyesinde hangi alanlara, hangi dini hizmet alanlarına harcandığı da benim tebliğimin içinde genişçe bir bölüm teşkil etmektedir. Ancak sayın Başkan vaktin ilerlediğini ve mümkün mertebe özetlemeye çalışmamı istiyorlar. O bakımdan ben bu bölümü de sadece bir hatırlatma konusu olarak hatırlatıp geçmek istiyorum.

Arzetmeye çalıştığımız bu önemli faydalara ve daha önceki mahsurların ortadan kaldırılmış olmasına rağmen, her nedense 1988 yılında belki de o zamanki hükümetin her konuda olduğu gibi bu konuyu da rekabet ortamına açmak gibi bir niyetiyle, 1988 yılında Hac Seyahatı ile ilgili işlerin Diyanet İşleri Başkanlığınca yürütülmesine dair hükümet kararnamesinde bir değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklikle Diyanet İşleri

Başkanlığının gözetim ve denetimi altında, ilgili bakanlıklar temsilcilerinden oluşan Hac Komisyonu'nun uygun göreceği (A) grubu seyahat acentalarının da hac seyahati düzenlemelerine izin verilmiştir. Bu acentalara hac seyahati düzenleme izni verilmesinin temelinde iki önemli gerekçenin bulunduğu bilinmektedir:

Birincisi, Hac seyahatının ilgili mevzuatta bir seyahat olayı olarak tanımlanmış olması, bu hususu ileri sürerek seyahat acentalarının hükümet üzerinde kurdukları çeşitli baskılar,

İkincisi de, ANAP hükümetlerinin liberal bir politika izlemesi, neticede hac seyahatlarının da tek elden çıkarılıp serbest rekabete açılması istekleri.

Yukarıda belirtilen sebeplerle başlatılan bu ikili uygulama, çeşitli mahzurları da birlikte getirmektedir bize göre. Bu uygulama her şeyden önce kararnameyle kurulan Hac komisyonunun Bakanlıklararası Hac Komisyonunun birliğini büyük çapta zedelemiştir. Kararlar çok güçlüklerle alınabilmektedir. Bu uygulama hac komisyonunun tesanüdünü bozmuştur ve kararların alınmasında güçlüklerle karşılaşılmaktadır. Acentalarca hacca götürülecek kişilerin pasaport ve vizelerinin alınması, ilgili yönetmeliğine göre acentalara aittir. Ancak Suudi Arabistan Büyükelçiliği vize vermede acentaları muhatap kabul etmek istememiştir. Bunlara ait vizelerin de ancak Diyanet İşleri Başkanlığının kefaleti ve düzenlemesi ile verilebileceğini ön şart olarak ileri sürmüştür. Diyanet İşleri Başkanlığı buna itiraz etmekte, hükümetten gelen baskılar karşısında söz konusu vizelerin alınmasına aracılık etmekte, kefil olmak zorunda kalmaktadır. Bu durumda, Diyanet İşleri Başkanlığı ile seyahat acentaları arasında çeşitli tartışmalara ve sürtüşmelere sebep olmaktadır.

Hac seyahati ile ilgili işleri düzenleyen kararname ve ilgili yönetmelikler, (A) grubu seyahat acentalarına tanınacak kontenjanların tesbiti yetkisini, ilgili Bakanlıklar temsilcilerinden oluşan Hac Komisyonuna vermiştir. Aynı kararname gereğince hacca gitmek üzere müracaat edecek vatandaşların müracaatlarının Kurban Bayramından 4 ay önce bitirilmesi gerekmektedir. Seyahat acentaları, müracaat süresi bittikten sonra da kendilerine tanınan kontenjanları doldurabilmek için mükerrer isimlerle dolu listeleri Diyanet İşleri Başkanlığına bildirmişler, buradan da çeşitli tartışmalar ortaya çıkmıştır.

Tebliğimin sonuç ve öneriler kısmına geliyorum:

Değişik yer ve zamanlarda yapılan hac ibadeti kapsamlı ve kompleks bir ibadettir. Maddi ve manevi büyük fedakârlıklarla, çetin şartlar altında yapılan ve tekrarı da herkes için kolay olmayan bu ibadetle ilgili düzenlemelerin bir resmî, dînî kuruluş tarafından ve tek elden yapılmasında ve yürütülmesinde zaruret vardır.

Hac, namaz ve zekât gibi bir ibadettir. Diğer ibadetlerde olduğu gibi bu ibadetin ifasında da Diyanet İşleri Başkanlığı'nın vatandaşlarımıza rehber olması gerekmektedir. Bu husus, adı geçen Başkanlığa kanunla verilmiş bir görevin bir gereğidir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu görevin dışında tutulması düşünülemez.

Hac seyahati bir ticari ve turistik seyahat olarak görülmemelidir. Bu seyahattan asıl maksat, bir farz ibadetin yerine getirilmesidir. Ayrıca şu da unutulmamalıdır ki, bu seyahat ve ibadet, belli bir zaman dilimi içinde, sınırlı bir mekanda ve milyonlarca Müslümanla birlikte, fevkalâde şartlar altında gerçekleştirilmektedir. Durum böyle

olunca bu seyahatin disiplinli ve düzenli bir şekilde eda edilmesi için gerekli her çeşit tedbirlerin alınması, devletin gözetim, denetim ve idaresinde yürütülmesi elzemdir. Bir takım gayrimesul kişilerin insiyatiflerine bırakılması en azından rizikodur. Müsmir sonuçlar alınması da mümkün değildir. Gerek Diyanet İşleri Başkanlığı ve gerekse Türkiye Diyanet Vakfı yöneticileri merkez ve taşra personeli ile birlikte bu konuda gerçekten uzmanlaşmışlardır. Devlete karşı duyulan sorumlulukla bu hizmet, 15 yıldan bu yana başarılı bir şekilde yerine getirilmiştir. 1990 yılı hac mevsiminde yaşanan kriz, geçici ve tamamen organizasyonun niteliğinden kaynaklanmayan 1988 sonrasında başlatılan ikili uygulamadan kaynaklanan sebeplerle ilgilidir.

1982 yılından bu yana Suudi Arabistan hükümeti "mutavvifler" uygulamasını terk ederek "Mutavvifler Birliği" uygulamasına geçmiştir. Bununda sebebi Ülkelerinin hac konusunda organize hale gelmeleridir. Bu uygulamaya göre başıboş hacı grupları değil, organize ülke hacıları söz konusudur. Mutavvifler Birliği Arafat ve Mina'da yaptıkları hazırlıkları, karşısında mesul bir idare varsayarak yapmaktadırlar ve 70-80 bin kişilik çadırı bu idareye teslim etmektedirler.

Suudi Arabistan Hükümeti, Türk hacılarının resmi bir kurumun organizasyonu ile haccetmeleri uygulamasından son derece memnundur. Son 5 yıllık uygulamadan ciddi şekilde rahatsızdır. Bu rahatsızlıklarını resmi toplantılarda açıkca ifade etmekte, talep ve şikayetlerini yazılı olarak Türk makamlarına da iletmektedirler. Bütün İslâm ülkelerinin aynı noktaya getirilmeleri için çalışmalar sürdürülürken, Türk hacılarının gayrimesul kişilerin idaresindeki, bölük-pörçük şekilde hacca gitmeleri onları gerçekten tedirgin etmektedir. Belkide gelecek yıllarda hükümetler arası bir mesele halinde konuyu gündeme getirme gereği duyacaklardır.

Yukarıda belirttiğimiz sebeplerle ben 1989 öncesindeki yani 1979-1989 arasında uygulanan, sadece Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yönetiminde hac organizasyonları uygulamasına dönülmesi ve hükümet kararnamesinde, ilgili hükümet kararnamesinde bu doğrultuda gerekli değişikliğin yapılması gerektiği kanaatindeyim.

Arz ederim.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Çok teşekkür ediyorum verdiği bilgilerden dolayı. Uzun müddet bu camiada çalışan bir ağabeyimiz, teşekkür ediyorum. Zannedersem bir teklif var. Buyurun. İsterseniz şöyle yapalım. Bilmiyorum teklifi beraber değerlendiriyoruz. Tebliğimizin bitiminde şurada bende birkaç tane Suudi Arabistan'la ilgili konularda isteklerim ve tekliflerim var. İsterseniz tenkitlerimizi ve tekliflerimizi aldıktan sonra, Sayın Suudi Arabistan Bakanı'na söz verelim. Tamamen bir şey olsun. Bilmiyorum nasıl isterseniz.

Suudi Arabistan Hac Bakanı Dr. Mahmut Muhammed SEFER:

Bismillahirrahmanirrahim.

-Önce Sayın Başkana bana konuşma fırsatı tanıdıkları için teşekkür ediyorum.Ben ve değerli heyet arkadaşlarım bu toplantıda ve sizinle birlikte olmaktan büyük mutluluk ve gurur duyuyoruz. Ancak sabahki toplantılara katılamamamızın sebebi Sayın Cumhurbaşkanınızın bizleri onurlandırmasıydı.

Önce tabii bizim buraya geliş sebebimiz sizlerle diyalog kurmak ve yakın ilişkiye

geçmek ve ben bu vesile ile aranızda bulunmam sebebiyle iki noktayı açıklamak istiyorum. Birincisi; sizlerle fikir alış-verişinde bulunmak, ikincisi de; Suudi Arabistan'a gelen hac yetkilileri, daha doğrusu hac organizasyonu yetkilileriyle biz her konuda diyaloğa giriyoruz. Onlarla görüş-alışverişinde bulunuyoruz ve onların çeşitli isteklerini, plânlarını dinliyoruz. Bir diğer hususta; bir konuyu düzeltmek istiyorum o da şu; Suudi Arabistan'daki hac işlemlerini yürüten organizasyonlar tamamen devlete bağlı tam resmi kurumlar değil. Oraya bir açıklık getirmek istiyorum.

Hizmetler konusuna gelince, hac'ta sunulan hizmetlerle ilgili ben bu konuda detaylı konuşma şansını, fırsatını değerli arkadaşıma vereceğim, tabii ne zaman verirseniz. Vaktiniz müsait olursa o Türk hacısı ile ilgili her türlü şeyi dinleyecek ve biz bu konuda her türlü hizmeti sunmaya hazırız.

Benden önceki konuşmacı arkadaşımızın konuşmalarına atıfta bulunmak istiyorum. Bu konuda bir açıklık getirmek istiyorum. Şimdi gayet tabii biz Suudi Arabistan'daki yetkililer olarak Hac Bakanlığı olarak gayet tabii ki Türkiye'den gelen hacılarla ilgili karşımızda resmî bir kuruluşun bulunması bizi son derece rahatlatır ve karşımızda resmî bir muhatap buluruz. Ama tabii karşımızda resmî bir muhatap olmazsa gayet tabii ki özel firmalarda icabında yeterli derecede disiplini bulamayabiliriz veya sorumluluğu bulamayabiliriz. Ancak gayet tabii ki bu Türk Hükümetinin bir iç meselesidir. Türk Hükümetine ait bir karardır. Bu konuda diledikleri kararları alabilirler. Biz, herkesle yardımlaşmaya hazırız. Ama gayet tabii ki karşımızda resmî bir kuruluş olursa, bu bizi son derece rahatlatır. Daha önceden de olduğu gibi.

Ben, Sayın Başkana çok teşekkür ediyorum, tercümede benim söylediğimden daha çok şeyler vardı, ancak ben zamanınızı almamak için de çok özetledim. Benden önceki konuşmacı ve araştırmacı Sayın arkadaşımın belirttiği bir noktaya açıklık getirmek istiyorum o da Mutavvıflar Birliği. Esasında Suudi Arabistan böyle bir yola gitmiştir, hatta biz buna hâlâ deneme altındaki Mutavvıflar Birliği diyoruz. Suudi Arabistan'ın bundan amacı onların çabalarını ve hizmetlerini birleştirmektir. Medine'dekilere de Müzevvir diyoruz, yani ziyaret ettirenler diyoruz. Ama bu esasında resmî bir kuruluş değil ve bütün elde etmiş oldukları gelirlerde kendilerine aittir. Suudi Arabistan Devleti, bundan bir kuruş bile yarar sağlamamaktadır.

Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Evet, biz de teşekkür ederiz. Böyle akıcı güzel tercümelerinizden dolayı. Efendim, şimdi ikinci konuşmacımız burda, Dr. Şamsu'l A'lam. Onun konuşması "Hacıların Hac Öncesinde ve Hac Sırasında Eğitiminin Önemi" konulu bir tebliğ var. Bengladeşli bir arkadaşımız.

Samsu'l A'LAM (Bangladeş)

-Bismillahirrahmanirrahim.

Bir olan Allah'a hamd olsun. Kendisinden sonra Peygamber olmayan Hz. Muhammed'e salâtü selâm olsun, ailesine, ashabına ve kıyamete kadar kendisine güzelce tabi olanlara selâm olsun.

Bu, kısa bir konuşmadır. Bengladeşli Şamsu'l-A'lam'ın tebliğidir.

Bu önemli Şûra'nın sayın başkanı, Türkiye'de bu Şûraya katılan sayın beyefendileri ve değerli alimleri, araştırmacıları, dinleyicileri ve işadamları, Diyanet İşleri Başkanlığı mensupları, hepinizi saygıyla selâmlıyorum.

Hepinizi kendim, Bengladeş Hükümeti ve Üniversitem adına selamlıyorum. Bengladeş Hükümeti ve halkını davet etmekle şereflendiren Türk Hükümetini, Diyanet İşleri Başkanlığını ve Türk Halkını özellikle selamlıyorum.

Hazırlamış olduğum ve Şûranın önünde takdim edeceğim tebliğimin başlığı Hacc'dan önce ve Hacc sırasında hacıların eğitimidir.

Konuşmama iki ayet-i kerimeyi okuyarak başlıyorum;

اعوذ بالله من الشيطان الرجيم. بسم الله الرحمن الرحيم

واذن فى الناس بالحج يأتوك رجالا وعلى كل ضامر يأتين من كل فج عميق

"İnsanları hacca çağır; yürüyerek veya binekler üstünde uzak yollardan sana gelsinler." (Hacc: 22/27)

جعل الله الكعبة البيت الحرام قياما للناس والشهر الحرام والهدى والقلائد ذلك لتعلموا ان الله يعلم مافى السموات وما فى الارض وان الله بكل شيئ عليم

"Allah, hürmetli ev Kâbe'yi, hürmetli ay'ı, kurbanı, boynu tasmalı kurbanlıkları insanların faydası için ortaya koydu. Bu, Allah'ın göklerde ve yerde olanları bildiğini ve Allah'ın şüphesiz herşeyi bilen olduğunu bilmeniz içindir." (Maide: 5/97)

Tebliğimi kısaca şu başlıklar altında özetleyebilirim:

1- Lugat ve ıstılah bakımından Haccın ve Hac'la alâkalı menasikin manası.

2- Usulüne uygun bir şekilde Haccın ifası.

3- Hacc, İslâm Devletleri arasında büyük bir İslâm kongresidir.

4- Hac'da İslâm kardeşliği.

5- Hacc'ın hedefleri.

6- Hacıların eğitiminin önemi.

7- Sonuç.

8- Bu konumun hazırlanmasında müracaat edilen kaynak eserler: (Bibliyografya)

Esselâmü Aleyküm.

Hac bir ibadettir, İslâmın beşinci şartıdır. Ancak eda edilirse Müslümanın Müslümanlığı tamamlanır. Hz. Peygamber (s.a.s.) Veda Haccında kişinin Müslümanlığının ve imanının tam olabilmesi için bu farzın nasıl eda edileceğini bize öğretmiştir. Fakat hac mevsimindeki uygulama tecrübesi, hac ibadetinin arzu edilen şekilde yapılabilmesi ve hac'dan umulan faydanın en mükemmel şekilde elde edilebilmesi için hacı adaylarının hac yolculuğuna başlamadan bu konuda bilgi sahibi olmaları gereğini ortaya koymaktadır. Bu bilgi sadece hac görevini şeklen yerine

getirmek ve bazı faydalar elde etmek için değil, aynı zamanda ibadet için ve dinimizin sahip olduğu temel değerleri ve kapsamlı örnekleri yaşamak için gereklidir.

İslâm dünyası bugün inanç ve üstün değerler konusunda zorlu bir sınavla karşı karşıyadır. İslâm düşmanları her yerde bize tuzak kurmakta ve her türlü gücü kullanarak inancımızı zayıflatmaya çalışmaktadırlar. Fakat Yüce Allah bu dini yüceltmiş ve bu din ile mü'minlere yardım etmiştir. Nitekim buyurur ki; **"Allah'ın nurunu ağızlarıyla (üfleyip) söndürmek istiyorlar, halbuki kâfirler hoşlanmasalar da Allah nurunu tamamlamaktan asla vazgeçmez"** (Tevbe Suresi, 32)

İslâmın şartları (Hac'da dahil), Müslüman tarafından samimiyetle ve sağlam imanla tatbik edildiği takdirde, bu temiz dinin temel esaslarıdır. İşte her Müslüman devlet bu farzı yerine getirmeye niyetlenen vatandaşlarını geniş bir biçimde bilinçlendirmeli ve haccın, İslâmın şartlarından biri olduğu konusundaki önemini vurgulamalıdır. Bu konuda devletin rolü hafife alınmayacak derecede değişik yönleri olan önemli bir roldür. Her Müslüman ilim adamı ve düşünür de bu şuur hareketinde faal bir rol almalıdır.

Allah'a çok şükür ki, Türkiye gibi bazı İslâm ülkeleri bu konuda canlı adımlar atmaya başlamışlardır. Şüphesiz bu İslâm ülkelerinden birisi de Bengladeş'tir. Bence Hac konusundaki bu yaygın eğitim, her İslâm ülkesinde sürekli eğitim veren bir okul durumunda olmalıdır. Bu okulda, özellikle halkın büyük çoğunluğunu oluşturan okuma-yazma bilmeyen bilgisiz hacı adaylarına mümkün olan her yöntemle bilgi verilmelidir.

Bu konular genellikle ibadet usulü, İslâm'a göre haccın nasıl yapılacağı, haccın adabı ve faydalarının yanıbaşında, Suudi Arabistan Krallığı ve Krallığın kendi ülkelerindeki Büyükelçiliği hakkında genel bilgiler, mukaddes topraklarla ilgili herşey hakkında bilgi. Meselâ, hac ve onunla birlikte Hac ve Evkaf Bakanlığı'nın yürüttüğü Umre yolculukları gibi konular olmalıdır.

İşte bu konular sayesinde Hacca gitmeye niyet eden kimse daha ülkesinden ayrılmadan bu farzın en mükemmel şekilde nasıl yapılacağını öğrenir. Şayet bu gerçekleşirse, şüphesiz "Hacc-ı Ekber" durumunda olan görüntü, her zaman büyük bir sahne oluşturur ve haccın telbiye sadası, top sesinden, bomba gümbürtüsünden daha kuvvetli çıkar.

İslâm düşmanlarının en çok korktukları şey; Müslümanın iman kuvveti, onun tevhid akidesine sıkı sıkıya bağlı ve Allah'a ibadette samimi oluşudur. Çünkü bu, sömürgeciliğin hakimiyetinden, şirkinden ve küfründen Müslüman toprakları kurtaran yaygın tek İslâmi birlik yoludur. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurur: **"Allah kendisine, (kendi dinine) yardım edenlere kesinlikle yardım eder, hiç şüphesiz Allah güçlüdür, galiptir"** (Hac Suresi, 40)

Haccın ve faydalarının öğretilmesi konusunda bu ümmetin değerli âlimleri ve mütefekkirleri, özel gayretlerini göstermişler ve bundan yararlanmak isteyenlere gerekli hizmeti sunmuşlardır.

Çağlar Boyu Hac: Zannediyorum ki, bu herkesçe bilinmektedir. Hac en büyük İslâmî kongredir. Hac, İslâm birliğinin ortaya çıktığı, ırk ve milliyet ayrımının ortadan kalktığı ve gerçek İslâm kardeşliğinin canlandığı en büyük İslâmî kongredir. Zira bütün

Müslümanlar, birliklerinin sembolü ve toplantılarının merkezi olan kıbleye bu hac ibadeti ile yönelenerek toplanırlar.

İlişkilerin Geliştirilmesi: İslâm'da haccın gayelerinden birisi de insanlar arasındaki ilişkiyi canlandırmaktır. Zira İslâmın temel emirleri, insanlar arasındaki ilişkileri eşitlik temeline dayalı olarak canlandırmayı ve insanı yalnızlığından kurtarmayı amaçlamaktadır. Meselâ hac ibadeti, Müslümanlar arasındaki eşitliği pekiştirmek için Müslüman kalabalıkların iştiraki ile genel bir kongre görünümünü vermektedir. Nitekim, sözgelimi hac için ihrama girmek hacının kendisi ile ihrama giren diğer kardeşleri arasındaki eşitsizlik görüntüsünden vazgeçmesi ve kendini buna zorlaması anlamındadır.

Yine bu ihramla insan, Allah'a ibadet konusundaki ihlâsa engel olabilecek herşeyi kendinden uzaklaştırmış olur. Meselâ, ihrama giren, bütün dikişli elbiselerini çıkarıp onları kendine haram kılan kimse, her türlü süs görüntüsünü terkederek basit bir elbiseye bürünür. Bu görüntü içinde de aynı elbiseleri giyenler arasında her anlamıyla eşitlik gerçekleşmiş olur. Böylelikle mescitte görülen zengin ya da makam sahibinin, fakirden hiçbir farkı olmaz.

Bununla birlikte hac ibadetini yerine getirmeye çalışan kimseleri hiçbir şey Allah'ı anmaktan ve onun emrini yerine getirmekten alıkoyamaz. İşte bu yalnız Allah'a imanda eşitliği ortaya koyar. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurur: **"Mü'minler ancak kardeştir"** (Hucurât Suresi, 10).

İslâm Ümmetinin Güvenliği: Hac ibadetinin gayelerinden birisi de Müslümanlar arasındaki irtibatın canlandırılmasıdır. Meselâ, ihram, hacıların arasındaki eşitliği ortaya koymayı amaçlar. İşte bu irtibat onların Kâbe etrafındaki tavafları ile açık-seçik ortaya çıkar. Yine bu irtibat ve bağlılık hacca gidip gelen Müslümanların nesilleri arasında devam edegelmiştir ki, bu ziyaretlerin hedefi olan Kâbe-i Muazzama, Yüce Allah tarafından insanlar için bir sevap kaynağı ve onların namazdaki kıblegâhı kılınmıştır. Tavafın devam edegelmesi, Müslüman nesiller arasındaki kuvvetli bağı onlara hatırlatan haccın önemli özelliklerin birisidir.

İşte bu bağ, yalnız Allah'a iman bağıdır. Bu tarihi bir bağdır. Şayet biz her yıl toplanan milletlerarası en büyük kongre durumundaki hac vasıtasıyla Müslümanları bir safta toplayabilseydik; İslâmın ve Müslümanların düşmanları herhangi bir Müslümana zarar veremezler, hemen her gün ve her gece, Bosna-Hersek'te, Keşmir'de ve dünyanın değişik yerlerinde cereyan eden öldürme olayları vuku bulmazdı.

İnsan Hakları Beyannamesi: Ben bu konuda sadece bir noktaya işaret etmek istiyorum. Haccın yüce hedefleri, haccın mikatları ve menasiki sizce de bellidir. Tavaf-ı Kudüm, Safa ile Merve arasında Sa'y, Arafatta vakfe ve benzerleri haccın menâsikindendir.

Kısaca, hacıların hacca gelişlerinin ve hac esnasındaki konumlarının önemini ifade etmek istiyorum. Belirtmek isterim ki, hacı, daha memleketinden ayrılmadan yapacağı ibadetin anlamını, hac menâsikindeki saf ve sağlam niyetinin önemini kendisini herşeyden soyutlayıp Allah'a teslim etmesi gerektiğini bilmelidir. Nitekim Yüce Allah, hac yapan kimsenin dilinden şöyle buyurmaktadır: **"Benim namazım, ibadetlerim, hayatım ve ölümüm, hepsi âlemlerin Rabbi Allah içindir"** (En'am Suresi, 162)

Hacı adayı, hac yolculuğuna çıkmadan önce orada karşılaşacağı problemleri önceden bilmelidir. Bu, herşeyden önce kendini korumak için gereklidir. Bununla beraber hacla ilgili müesseselerin çalışma şekillerini, mukaddes yerlerle ilgili bilgileri de edinmiş olmalıdır. Ayrıca, hac yolculuğuna çıkanların bazı zaruri ilaçları da beraberinde almaları gerekir. Yine hacıların ilâhi yasaklardan kaçınmaları ve ilâhî emirlere uymaları, mümkünse vakitlerinin çoğunu Allah'a ibadetten ve Kur'an tilâvetinde geçirmeleri gerekir.

Hacıların bilmesi gereken önemli bir diğer husus da, ihtiyarlamadan önce genç yaşta hac yolculuğuna çıkması gereğidir ki, hac menasikini en mükemmel şekilde yapabilsin. Fakat üzülerek belirtelim ki bazı insanlar ömürlerinin büyük bir bölümünü geçirdikten ve ihtiyarlığı ve hastalığı sebebiyle oturup kalkmaktan bile aciz olduğu zamanda hac yolculuğuna çıkmaktadırlar. Bir örnek olarak Benglades hacılarının çoğunluğunu gösterebiliriz. Bu arada, hacılarını genç yaşta gönderen bazı Afrika Devletlerini tebrik ederiz. Aslında bu haccın arzu edilen seviyede eda edilebilmesi için herkesin gözönünde bulundurması gereken bir durumdur.

Ayrıca hacılar Hz. Peygamber'in de buyurduğu gibi haccın menasikini mutlaka bilmeli ve en iyi şekilde uygulamalıdırlar. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s.) ***"Hac menasikinizi benden gördüğünüz gibi yapınız"*** buyurmuştur.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Şimdi Suudi Arabistan Heyetimiz konuşmalarını yapmak isterler. Suudi Arabistan Müsteşarı çok kısa diyorlar. Yarın sabah veya Akşam matbu olarak dağıtacağız diyorlar. İzin verilirse çok özet olarak bu komisyonda şimdi konuşmak isterler.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Teneffüs yapalım mı?

-Teneffüs yapalım, ondan sonra bir kaç talebimiz daha var, müsaade ederlerse teneffüsten sonra 5-10 dakika sonra onlara söz verelim. İki tebliğimiz var, biri, acizane benim, biri Sayın Riyasetin. İsterseniz şimdi sayın Müsteşara söz verelim. Efendim kendileri konuşmak istiyorlar, ondan sonra diğer konumuza biz devam edelim efendim.

Suudi Arabistan Müsteşarı:

Esselâmü Aleyküm ve Rahmetullahi ve Berakâtühü.

İşte bu selâm, her zaman ve her yerde Müslüman kardeşlerimiz ile konuşmamıza vesile olmaktadır. Suud heyetinin sunduğu *"İslâm'daki beşinci şart olan Hac ile Suudi Arabistan Krallığının hac ziyaretine gidenlerine sunduğu hizmetler"* konulu tebliğe ışık tutma fırsatını bana veren sayın Oturum Başkanına teşekkür ederim. Bir vesika olması bakımından kongreye iştirak eden bütün bilim adamlarından tebliğ metinlerini toplayan Kongre Sekreterliğine bu gece veya yarın, Allah'ın izniyle bu tebliğimiz de takdim edilecektir.

Hepimiz çok iyi bilmeliyiz ki, hac ibadeti Müslüman her kadın ve erkeğe ömürde bir defa Yüce Allah tarafından farz kılınmıştır. Her Müslüman bu ibadeti Allah'a ibadet ve sevap kazanma, Allah'ın rahmetine kavuşma, İslâmı ve imanı tamamlama

düşüncesiyle yerine getirir. Çünkü kişinin imanı ve İslâmı, ancak bu mukaddes ibadetin yapılmasıyla tamamlanmış olur. Biz Suudi Arabistan Krallığında yaşayanlar çok iyi biliyoruz ki, mü'min ve Müslüman herkes bu ibadeti yapmaya, Kâbe-i Muazzama'yı görme şerefine ermeye, Mescid-i Haram'da ve Mescid-i Nebevî'de namaz kılmaya, gerek Mekke-i Mükerreme ve gerekse Medine-i Münevvere'de bulunan İslâmın kutsal eserlerini görmeye can atmaktadır.

Peygamber (s.a.s.) ***"Ey İnsanlar. Şüphesiz hac, size farz kılınmıştır"*** buyurmuştur. Kur'an-ı Kerim'de de bu konu ele alınırken şöyle buyurulmuştur: **"Yol bakımından gidebilenlerin o evi (Kâbe'yi) haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır"** (Al-i İmran, 97) Hac yeterince bir övünç vesilesidir. Çünkü Müslüman hac ibadetini yaptığı zaman, annesinden doğduğu gün gibi günahlardan arınmış olur. Şüphesiz insan ancak bu ilâhî ibadeti en mükemmel şekilde yaptığı zaman bu fazilete ulaşmış olur. Nitekim; **"Hac esnasında kadına yaklaşmak, günah sayılan davranışlara yönelmek ve kavga etmek yoktur"** (Bakara, 197)

Hac yalnız bir ibadet değildir. Yani hac ibadetini yapmak, yalnız Arafat'a ve Mina'ya gitmek, Şeytan'ı taşlamak, sonra memlekete dönmek değildir. Aslında hac bir ibadettir, bir hayat düzenidir. Çünkü Müslüman, haccın adabından, sosyal pek çok şey öğrenir. Meselâ hac insana, yumuşak davranmayı, sabrı, itaati ve tek olan Yüce Allah'a bağlılığı insana öğretir. Nitekim Zilhicce'nin dokuzuncu günü Arafat'a çıkıp Allah'a hamd ederek, şükrederek tekbir ve tehlil getirmekteyiz. Böyle bir günde kudreti sonsuz olan Yüce Allah, bu farzı yerine getirmek için gelen kullarıyla öğünerek dünya semasına iner ve meleklerine hitaben şöyle buyurur: "Kullarıma bakın. Bana büyük gruplar halinde akın etmektedirler". İşte bu değerli günde Allah'ın rahmet ve merhameti sağnak halinde kullarının üzerine iner. Allah da bu meşhur ve değerli günde vakfe yapan herkesin duasını kabul buyurur.

Biz, hac ibadetinden hayat düzenini öğreniyoruz. Bu düzen, Yüce Allah tarafından bize bir şey öğretmek için hazırlanan ince bir düzendir. Meselâ; biz, "Terviye" günü olan Zilhicce'nin sekizinci gününde Mina'ya, sonra da dokuzuncu gününde Arafat'a gideriz. O gün akşam namazını kıldıktan sonra Müzdelife'ye gider, gece yarısına kadar orada kalırız. Sonra şeytan taşlamak için Minâ'ya oradan da "tavaf-ı ifada" ve sa'y için Mekke'ye gideriz. İşte bu düzenli hareketlerden dünya hayatımızı da nasıl düzenleyeceğimizi de öğreniriz.

Peygamber Efendimiz (s.a.s.) ***"Günah işlemeden hacceden kimse, anasından doğduğu gün gibi günahlarından arınmış olarak döner" ve "kabul edilen haccın cennetten başka mükâfaatı yoktur"*** buyurmuştur.

Suudi Arabistan, kurucusu ve ilk Kralı Abdülaziz Âl Suûd'un göreve başladığı ilk zamandan beri, her Müslümanın bu ibadeti kolaylıkla yapabilmesi için her türlü özen ve dikkati göstermiştir. Ayrıca bütün mescidlerle ve özellikle Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebevî ile ilgilenmiştir. Bu ideal, ilk Kraldan sonra gelen evlatları Melik Suûd, Melik Faysal, Melik Halid ve "Haremeyn-i Şerifeyn" in hadimi Melik Fahd b. Abdülaziz tarafından takip edilmiş ve bu, onlar için en büyük amaç olmuştur.

Özellikle Melik Fahd b. Abdülaziz'in hayal ettiği en büyük hizmet, hac hizmeti ve hac ibadetinin en mükemmel ve en kolay şekilde yapılmasını sağlamak olmuştur. Suudi

Arabistan Kralının bu konudaki çalışmalarını anlatmak uzun gidecektir. Bu bilgileri tebliğden almanız mümkündür. Burada sadece bazı projeleri özetlemek istiyorum. Bunların birincisi Mekke-i Mükerreme'deki Mescid-i Haram'ı, Medine-i Münevvere'deki Mescid-i Nebevi'yi, Hz. Peygamber ve sahabesinin devrinden kalma Medine-i Münevvere'deki tarihi mescidleri, Mekke-i Mükerreme ve Medine-i Münevvere'de bulunan hac'la ilgili yerleri ve mescidleri genişletme projesidir.

Böylece gerek hac ve gerek umre için Mekke ve Medine'ye gelen ziyaretçilerin sözü edilen mescidlerde ve mukaddes yerlerde namazlarını kılabilmeleri ve ibadetlerini rahat yapabilmeleri sağlanmıştır. Bunlardan özellikle Harem-i Şeriflerin genişletilmesini anmak yeterlidir. Meselâ; Mekke'deki Harem-i Şerif 750-760 bin kişinin namaz kılabileceği bir yer haline gelmiştir. Hac mevsiminde ise bu rakam bir milyonu bulmaktadır. Medine'deki Mescid-i Nebevi de aynı şekilde genişletilmiş ve bugün bir milyondan fazla kişinin aynı anda namaz kılabileceği bir mescid haline getirilmiştir. Diğer mukaddes yerler de Kralın bu hizmetinden nasibini almış, yeterince genişletilmiş, etrafları açılmış ve gerekli büyük su depoları temin edilmiştir.

Düşünün ki, iki ya da üç milyon insan hiçbir zaman susuz kalmamaktadır. Bu, meselâ aynı günde Arafat'ta bulunanlar, ya da üç gün üst üste Minâ'da bulunanlar için verilmiş büyük bir hizmettir. Bütün bü büyük depolar hazırlanıp, hac mevsimine kadar dolmaları için yerlerine konmuştur.

Ayrıca düzenli bir şekilde hacılara bu konudaki gerekli hizmeti sunabilmek için Mekke'ye altmış veya yetmiş km. uzaklıktaki Şûaybe bölgesinde kurulan en büyük deniz suyu arıtma tesisi ile ilgili bir özel idare de kurulmuştur. Bu tesis Mekke-i Mükerreme ve Taif kentlerinin su ihtiyacını yıl boyunca karşılamaktadır. Bu günlerde bu tesisin genişletilme projeleri devam etmektedir.

Bununla birlikte Allah'a çok şükür, hacıların telefon ve telsiz ihtiyaçlarını en mükemmel şekilde karşılayacak tesisler kurulmuştur. Bu tesisler gerek Mekke'de, gerek Medine'de ve gerekse yol boylarında hizmet vermektedir. Böylece hacı oraya ulaştığı gün ve dilediği her zaman yakınlarının haberleşme imkânını bulmaktadır.

Bu dönemde yapılan bir diğer hizmet de Kur'an-ı Kerim'in basımını yapmak için kurulan özel matbaadır. Bu tesis şu anda, Suudi Arabistan'ın bütün camilerine ve Arap ve Müslüman bütün ülkelere düzenli bir şekilde milyonlarca Kur'an-ı Kerimi basıp dağıtabilecek seviyeye gelmiştir. Böylece her camide dikkatle hazırlanıp basılan Kur'an-ı Kerimler bulunmuş olacaktır.

Yapılan hizmetler sadece bu kadar da değildir. Sözkonusu Kur'an-ı Kerim basımevi, aynı zamanda Kur'an-ı Kerim'in İngilizce, Fransızca, Almanca gibi dillerdeki değişik tercüme ve tefsirlerini de basmaktadır ki Arapça dışında bir dil konuşan Müslümanlar da Kur'an-ı Kerim'in anlamını ve Yüce Allah'ın bu Kur'an'la ortaya koyduğu ilâhî düsturların hedeflerini kavramış olsunlar. Şüphesiz ki bu da kolay bir iş değildir.

Yine gerek Mısır'dan ve gerekse Suudi Arabistan'dan okuyuculara Kur'an-ı Kerim okutturup kaset halinde dağıttırılmıştır. Biz bununla da gerçek övünüyoruz. Çünkü böylece hacılara geniş kapsamlı bir hizmet sunmaktayız. Kralın emriyle hac için gelen hemen herkese hediye olarak bir Kur'an-ı Kerim verilmesi de ayrı bir hizmettir.

Hac Bakanlığı da gerek kendiliğinden ve gerekse Kralın emirleri istikametinde hacılar için geniş kapsamlı düzenlemeler yapmaktadır. Bu düzenlemelerin başında on sene kadar önce Mekke ve Medine'de bulunan "Mutavvıflar Müessesesi" ile Cidde'deki "Vekiller Birliği" ve Mekke'deki "Zemzem Hizmeti Sunanlar Birliği" gelir. Bu kuruluşlar topluca bir konfederasyon gibi düzenli bir şekilde çalışmaktadırlar. Bu kuruluşlar bünyesinde her ülkeye hizmet veren üyelerden oluşan bir idare meclisi vardır. Meselâ, Türkiye Hacılarını bir örnek verebiliriz. Türk hacıları değişik kentlerden gelmektedir. Her kentin de özel adetleri ve özel ilişki tarzları vardır. İşte Müessese bu kişilere hizmet verirken daha önce aynı kentin hacılarına hizmet veren mutavvıfları görevlendirmektedir. Şüphesiz bizimle Türkiye'deki Diyanet İşleri Başkanlığı arasında geniş kapsamlı bir koordinasyon bulunması tabiidir.

Özellikle belirtmek isterim ki Diyanet İşleri Başkanlığı, Hac Bakanlığımız ile sıkı bir ilişki ve uyum içinde bulunmuştur. Bu arada benden önce konuşan değerli araştırmacının *"Türkiye'deki hac işlemlerinin Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülmesi gerektiği"* görüşüne katılmak istiyorum. Çünkü biz Suudi Arabistan'da resmî bir makamla muhatap olduğumuz zaman hacılara huzuru, rahatı ve güveni sağlayan gerekli plânlamayı daha iyi gerçekleştirebiliyoruz.

Nitekim, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Mekke'de Hac Bakanlığımızla iletişimi sağlayan ve Müessesenin Türkiye Hacıları temsilcileriyle irtibatlı olan bir birimi vardır. Bu birim Hac konusundaki her yenilikten ve çıkarılan talimatlardan haberdardır.

Hac Bakanlığı, hacıların taşınmasıyla da ilgilenmektedir. Bu meyanda oniki özel taşımacılık şirketimiz ve klimalı onbinden fazla otobüsümüz bulunmaktadır. Bunların tamamı yalnızca hacıların hizmetine tahsis edilmiştir. Bu konuda herhangi bir ihtiyacımız olması halinde Türkiye'deki taşımacılık şirketlerinden de otobüsler kiralanmaktadır.

Sözlerimi uzattığımı hissediyorum. Fakat konular hem uzun, hem grifttir. Ancak bunlara verilen önem ve sunulan hizmetler, anlattığımdan da çoktur. Burada hac kotasıyla ilgili bir notu sözlerimi bitirmeden önce sunmak istiyorum: Aslında hac kotası, yani hacıların sayısının sınırlandırılması, boş yere ortaya çıkmamıştır. Bu Amman'da toplanan İslâm Kongre'sinin bir kararıdır. Bu karara göre hacıların sayısı ülke nüfusunun binde biriyle sınırlandırılmıştır.

Tabii ki bu sadece Suudi Arabistan'ın bir kararı değil, bütün İslâm Ülkelerinin Dışişleri Bakanlarının kararı idi. Elbetteki Suudi Arabistan Hükümeti daha çok sayıdaki hacıları karşılamayı istemektedir. Fakat siz de biliyorsunuz ki hac ibadetiyle ilgili olan alanlar ancak sınırlı sayıdaki hacıları içine alabilmektedir. Hacı sayısı umulandan fazla olduğu takdirde bunun anlamı, bazı hacıların bölge dışında kalmaları demektir. Bunu da Suudi Arabistan Krallığı istememektedir.

Şu anda Mekke ve Medine'de çok sayıda hacıları barındırabilecek yeni binalar yapılmaktadır. Onun için bu karar, birkaç yıl daha aynı şekilde devam edecektir. Çünkü Kral Başkanlığında, Mina bölgesinin de daha çok sayıdaki hacıya hizmet verecek projenin geliştirilmesi çalışmaları devam etmektedir. Dediğim gibi konu uzun ve grifttir. Ben değişik İslâm Ülkelerinden bu hayırlı kongreye gelen ve burada sunulacak tebliğlerden ve görüşlerden faydalanmak isteyen değişik yüzler görüyorum. Şüphesiz bu

çok faydalı bir şeydir. Fakat biz Suudi Arabistan Krallığında herhangi bir İslâm ülkesinde uygulanan bir dış düzenlemeye müdahale etmeyiz. Her İslâm ülkesi, kendine uygun düzenlemeyi yapar.

Bu arada belirtmek isterim ki benim, *"Hac Konusunda Kapsamlı Eğitim"* adında bir kitabım vardır. Bu kitapta hacıları nasıl eğitebileceğimizi izah ettim. Yine bu kitapta biri Malezya'da, diğeri Endonezya'daki iki uygulamayı anlattım. Tabii onlardan önce İran'dakini... Sonra bu uygulamalar, diğer İslâm ülkelerinde görülmeye başlandı.

Meselâ, Türkiye, yaklaşık onbeş yıldan beri sözkonusu düzenlemeleri yapmaya başladı. Mısır, Libya, Suriye gibi bazı Arap ülkeleri ile Pakistan gibi diğer İslâm Ülkeleri bu uygulamaya başladı. Şüphesiz bütün bunlar, hac uygulaması konusundaki müsbet tepkilerdir. Biz Suudi Arabistan'da yararlı her türlü düzenlemeye yardımcıyız. Bizim önem verdiğimiz konuların başında, oraya gelen hacıyı iyi karşılamak, onun bütün ihtiyaçlarını temin etmek ve memleketine sağ-salim ve en iyi duygularla dönünceye kadar her işte ona yardım etmektir.

Sayın Başkan,

Bu fırsatı bana verdiğiniz için size teşekkür ediyor ve özür beyan ediyorum. Fakat belirttiğim gibi konu uzun ve grifttir.

Vesselâm Aleyküm ve Rahmetullahi ve Berakâtühü.

Dr. Lütfi DOĞAN:

-Hükümet olarak, Kral olarak, halk olarak yakınlığını biliyoruz. Biz daha Kocatepe'de halkı özellikle yaşlıları yukarı çıkaracak tertibatı kuramadık. Bir asansörümüz yok. Kolay kolay çıkamazlar. Kâbe'de bütün İslâm Âlemine iftiharla söylüyorum ki hacılar yürüyen merdivenlerle ta yukarıya kadar çıkar, uzatmayayım sözümü, tekniğe karşı Suudi Arabistan gayet açıktır. Bundan ötürü bir teklifim var. Anlattılar, dostumu çok eskiden tanırım. 15 senedir tanıyorum. Nakliye hususunda hacıların Arafat'tan Mina'ya, Müzdelifeye muhtelif yerlerden nakliyat dışında acaba bu türlü yeni bir düşünceye giremezler mi? Yani otobüs ile nakletmeyelim, çünkü otobüsler yer kaplıyor, diğer ileri memleketlerde gördüğümüz gibi Arabistan'da çok yapıyor, yerin altında bir takım rayların üzerinden halka Arafat'tan yarım saat içinde Müzdelifeye istediğimiz gibi getirebiliriz. Bir bu. Acaba böyle bir usul hakkında, rayın üzerinden bindiriverelim, beş dakikada bitsin gitsin. Birincisi bu.

-Bunu ileteyim efendim dilerseniz.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Çok uzayacak bu tartışmalar, vaktimiz kısıtlı, ikincisini de özetle söyleyin lütfen.

Dr. Lütfi DOĞAN:

-İkincisi tahdit hususunda. Türkiye'de eski Diyanet İşleri Başkanı olarak yıllardır alışılmış serbest gitmeğe. Zaruretten dolayı ilk defa Diyanet İşleri Başkanı olarak tanzimi ilk başlatan benim. Ondan sonra Bakan olarak ilk defa Türkiye Cumhuriyeti'nde lâik bir memlekette ilk defa bir hükümet kararnamesi çıkararak bunu düzene getirdim. Ondan ötürü zaten mecburuz, yani bunu savunuyorum ama zaten bu nüfus artışı bütün dünyadaki nüfus artışı, özellikle İslâmiyet, Müslümanlar arasındaki nüfus artışı, bu

gitmeyi bir sınırlamak lazım. Allah'a şükür başlangıçtaki bütün baskıları bu küçücük göğüs çekti, şimdi çok kolay yani tahditten yanayım ikincisi. Ancak bu kuralı korken, psikolojik bir takım esasları dikkate almak lazım. Milletlerin buyurdunuz meselâ, Türklerden başka Medine'de kalan yok. Müsteşar bey buyurdular ki biz onun için Türkler 8 gün kaldıkları için Medine'de Türklerin 8 gün kalacağına göre tertibat alıyoruz. Yani psikolojik bir tavır halinde. Bu tavır sevgili dostlarım bu tahditte, konferans koymuş belli bir tahdit bu tahditte %10 bir takım milletlerin yakınlık ve psikolojik hallerine göre arttırılmalı diyorum. Böyle hesap kuralı gibi işte 1.000.000 başına 1 kişi, bir milyona bir kişi yerine bazı milletlerin hacca gelimlerindeki psikolojik yaklaşımlarda %10 konmalı. Türkiye olarak belli olan yüzdelere %10 katılırsa biz bu işin rahat olacağına inanıyorum. Ve bu tahdidi sınırlamaya sürekli olarak devam etmeliyiz bir. Buraya ilaveten söylüyorum. Artık hac meselesi için çok müteşekkiriz Suudi Arabistan'a. Biz de tanzime girdik. Ancak bu meselenin İslâm Konferansı, Dünya İslâm Milletlerinin cetveline girmelidir. Orada bütün milletlerle ilgilenecek bir takım anlatımlar İslâm Milletlerince de düşünülmelidir. Konferans gündemine alınmalı, konferansın sorumluluğuna katılmalıdır. Bu da iki.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Hocam, ikiydi bu üç oldu, herhalde değil mi?

Dr. Lütfi DOĞAN:

–Üç oldu tamam efendim. Teşekkür ederim. Şayet bunlar hakkında sözler olursa, mutlu olacağım.

Suudi Arabistan Müsteşarı'nın Dr. Lütfi DOĞAN'a cevabı:

Suudi Arabistan Müsteşarı:

Sayın Lütfi DOĞAN'a cevabım: Suudi Arabistan Hükümeti yani İçişleri Bakanı Nayif b. Abdulaziz Başkanlığındaki Hac İşleri Yüksek Kurulu Merkezi Hac İdaresi Mekke Valiliği bünyesindeki merkezi hac idare komitesi yani merkez hac kurulu, ayrıca Hac ve Evkaf Bakanı, Maliye Bakanı, Ticaret Bakanı, Ulaştırma Bakanı bütün bunlar şu anda hac ile ilgili bahsettiğiniz bir çok konuda bir takım inceleme ve araştırma içerisindedirler. Özellikle hacıların ulaşım sorunlarını çözmek için neticeye varmak üzeredirler. Tabii bu Mekke, Arafat, Mina ve Müzdelife arasında iyi bir plânlama ile seri ulaşımı sağlamak için yapılan bir çalışmadır. Tabii Hac İşleri Yüksek Kuruluna otobüsler yerine kaim olabilecek başka bir ulaşım sisteminin kurulması için sunulan birçok öneri vardır.

Lütfi DOĞAN Beyin gündeme getirdiği bütün bu konularda çalışmalar devam ediyor. Ben Lütfi Beye teşekkür ediyorum. Kendisiyle yardımlaşmak beni mutlu eder.

Dr. Lütfi DOĞAN:

–Biz başkalarının yaptığı gibi yapmayalım. Her millet için belli bir oran belirleyelim.

Suudi Arabistan Müsteşarı:

–Lütfi bey bu söylediklerniz şu anda inceleme ve tartışma konusudur. Yani bu

konularda çalışmalar devam ediyor. Çünkü bizi asıl ilgilendiren hacıların rahat etmesini sağlamaktır.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Ne olursunuz ağabey, istirham ediyorum. Bakın tebliğlerimiz var iki tane. Lütfen rica ediyorum. Bir saatımızı aldınız. Bir saatımızı kullandınız lütfen. Efendim tebliğlerini bize verecekler efendim.

Yrd. Doç. Dr. Akif KÖTEN:

–Ahmet Bey. Kemal Beyin soru sorması normal efendim.

Kemal GÜRAN:

–Ahmet Bey. Suudi Arabistan'dan gelen misafirimiz, müsteşarımız buradayken ve konunun üzerinde durmuşken bu tahdit meselesi belki şu konuşmanın en önemli merkez noktasından biri Hac Dairesini sıkıntıya sokan, Türkiye'yi sıkıntıya sokan, Diyanet İşleri Başkanlığı'nı sıkıntıya sokan bir meseledir. Binaenaleyh burada birazcık durmamızda yarar var.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

Ne diyorsunuz efendim. Yüce heyetimiz, peki efendim.

Dr. Lütfi DOĞAN:

–Afedersiniz, şu bakımdan rica ediyorum. Burada her ne kadar arkadaşımız not tutuyorsa da insan gücünü aşıyor. Buradaki konuşulanları, bunları güzel bir teybe alırsak.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Alınıyor efendim, kayıt tutuyor hocam.

Kemal GÜRAN:

-Şimdi Sayın Başkan, bu tahdit meselesi İslâm ülkeleri Dış İşleri Bakanları Konferansında alınan bir karar ve bu karar uygulanıyor güya. Halbuki ülkelerin gerek nüfus yapıları, gerekse ekonomik yapıları, gerekse hocamın işaret ettiği psikolojik yapıları bakımından hacca itibarları çok farklıdır. Şimdi sabahki açılış konuşmasında Sayın Cumhurbaşkanımız da işaret ettiler. Türkiye nüfusunun %99'9 itibariyle Müslümandır. Buna mukabil öyle İslâm ülkeleri var ki nüfuslarının %10-%15-%20'si hele şimdi Kazakistan meselâ bir Müslüman Türk ülkesidir ama nüfusunun %50'si gayri müslimdir. Şimdi böyle nispetlerde nüfusunda gayri müslim olan ülkeler var. Şimdi bunlar hiç dikkate alınmayacak mı? Efendim, iktisadi bakımdan Türkiye bugün fert başına gayri milli hasılasını 3.000/5.000 dolara doğru yükselten bir ülkedir. Ama buna mukabil, meselâ Bengladeş'te bu seviye çok daha düşük durumdadır. Bunlar dikkate alınmamalı mıdır? Bunların dikkate alınmaması bir noksanlık değil midir? Böyle kesin hudutlarla nüfusa göre kesin şu gelecektir demek konuya bir çare değildir. Bir de hocamızın işaret ettiği psikolojik şartları geçmiş yıllarda bu ülkelerden gelen hacıların sayıları da mutlaka göz önüne alınmalıdır. Bu konuyu ben şahsen Suudi Arabistan Hükümeti'nin İslâm Ülkeleri Dış İşleri Bakanları Konferansı'na değil de, İslâm

Konferansı Teşkilâtının gündemine aldırmak suretiyle bu konunun daha enine boyuna tartışılması gerekir kanaatindeyim.

Suudi Arabistan Müsteşarı:

–Ben bu soruyu soran arkadaşa teşekkür ediyorum. Bahsettiği konu Dışişleri Bakanlığı düzeyinde alınmış bir karardır. Bu kararın herhangi bir şekilde değiştirilmesi orada halledilecek bir konudur. Biz buradaki toplantıda o kararı tartışamayız.

Ancak, biz hacca gelen ülkelerin hac heyetleri ile kendi hacılarının tertip ve düzenini sağlama konusunda görüş alış-verişinde bulunuyoruz. Aynı zamanda bu heyetler Hac Bakanı ile kendilerine ayrılan kota konusunu görüşüp tabii ki Hac Bakanının herhangi bir şekilde belirlenen kotayı artırması düşünülemez. Problemin halledilebileceği ilgili makama aktarılmasını sağlayabilirler.

Tabii biz bu isteğe katılıyoruz. Ancak Mina'da, Mekke'de ve Medine'deki iskan durumu ve inşaat çalışmalarını gözönünde bulundurursak belirlenen kota artırmanın belli bir vakit alacağı muhakkaktır.

Bu yerlerdeki iskan durumu önemlidir. Meselâ Mina'nın dağlık alanına yapılacak binalarla daha fazla sayıyı kaldıracak duruma getirilmesini düşünüyoruz. Tabii ki bu çalışmaların tamamlanabilmesi zaman alacaktır.

Tüm bu çalışmalar şu anda yapılmaktadır. Biz kota artırma işinin bu toplantıda konuşulması taraftarı değiliz. Bize verilen yetki burada belli hedeflere ulaşmak ve yapılması gereken çalışmalara katılmak için geldik. Kota konusuyla ilgili herhangi birşeyi burada tartışmamız kesinlikle mümkün değildir ve burada kota konusunda herhangi bir görüş sunmamız da mümkün değildir.

Teşekkür ederim.

Hacca gitmek isteyip de kota nedeniyle gitme imkânı bulamayanlara Umre yapma fırsatı tanınır ve bir sonraki yılda onlara öncelik tanınabilir.

Bazı Arap ve İslam ülkelerine de bu problemi hafifletebilmek için böyle bir yola başvurulabileceğini söyledik.

Ben saygıdeğer arkadaşımın sorduğu soruya da biraz açıklık getirdiğimiz kanaatindeyim.

Bu toplantının hayırlara vesile olmasını diliyorum.

Kemal GÜRAN:

-Evet yani tahdide biz karşı değiliz. Şartlar öyle gerektiriyorsa öyle olabilir. Ancak tahdidin de tam uygulanmadığını müşahade ettik. Zaman zaman genişletilmiştir. Tam uygulanmamıştır. Hiç uygulanmamıştır. Kısmen uygulanmıştır. Meselâ 60.000 kontenjana rağmen 75.000, 80.000, 90.000, 120.000 verildiği yıllar olmuştur bize. Diğer ülkelere de aynı şekilde verilmeler sözkonusudur. Yani eğer bir tahdit sözkonusuysa ya kesin uygulanmalı ya da hiç uygulanmamalıdır.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

– Onu nasıl diyelim ağabey? Söyle. Ben bir sey arzedeyim Ahmet bey! Bir dakika

kardeşim. Afedersiniz demin Abdülkadir bey burada şöyle bir şey söyledi. Dedi ki; meselâ Azerbaycan'a dedi şu kadar kontenjan verildi. Onun ben yarısını dolduramadım dedi. Acaba bu olur mu? Gitmeyen İslâm ülkelerinin kontenjanları bir ülkeden diğer ülkeye aktarılır mı? Yani bir ihtimal olabilir mi? İsterseniz bunu soralım. Afedersiniz.

Rıdvan ÇAKIR:

– Olmaz diyecekler.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

– Devletin şeyine mi karışırız, müdahale mi olur diyecekler.

Rıdvan ÇAKIR:

– İlgililerle görüştük. O ayrı ülke, siz ayrı ülkesiniz dediler.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

– Öyleyse bu konuyu isterseniz ağabey bak açılma ve genişletme müsait ise bunun üzerinde fazla durmayalım. Demek ki genişlediği zaman açılma, hatta şunu söyledi arkadaşlar Sayın Mehmet Zeki Bey de buradalar, çok iyi aramız gayet güzel gidiyor, inşaallah bu böyle devam ederse fazla da kurcalamayalım diye beni ikaz da ettiler. İsterseniz bu konuyu böylece kapatalım, siz bilirsiniz. Yüce heyetin kararı nedir efendim kararı açalım mı? Kapatalım mı? Çok teşekkür ederim. Şimdi efendim, izin verirseniz Suudi Arabistan ile ilgili 5-6 maddem vardı, ben onu atlayacağım müsaade ederseniz.

Benim de konum Hac Organizasyonunda Meydana Gelen Aksaklıkların ve bunların giderilmesiydi.

Kendi kendimizi tenkit edelim, ondan sonra da zaten bunların esası var. Sonra Sayın Başkanlığımızın konuşmalarını dinleyerek çok vakti geçirdik efendim, diğer konulara geçelim müsaade ederseniz efendim. Efendim ben namazda var, evet bitireceğim, hemen Başkanlığımızı da dinleyelim. Ondan sonra Akşam namazını kılarsak, geride gelinmez. Ne diyorsunuz efendim? Heyetin kararı Namaz vakti de şunu bitirelim lütfen. Hocam bunu da bitirdikten sonra Başkanlığımızın görüşü var ondan sonra da münakaşa edeceğiz. Oldu mu? Ben kısa özet olarak söyleyeceğim efendim, sonra Sayın Başkanlığımızdan da rica edeceğiz. Özetin özeti olacak efendim. Buyrun, yarına mı kalsın? Oldu ben tebliğimi bitireyim efendim. Ben hacca 1989'da üniversite temsilcisi olarak gittiğim Mukaddes yerleri ziyaretimde bazı noktalara işaret ettim. O konuları arz etmek istiyorum müsaade ederseniz.

Devletimiz açısından yapılması gerekenlere geçiyorum ben, diğerini bırakarak. Hacılarımızın mutlaka yaş sınırı ve sağlıklı olma şartının getirilmesi ve mutlaka titizlikle tatbik edilmesi acizane benim görüşüm. Çünkü orada gördüğüm bir takım müşküller, eşkiyalar efendim insanı üzüyor ve bunun için ben Tunus'un da yaptığı gibi acaba olur mu olmaz mı? Kusura bakmayın, sadece benim acizane teklifim. Malezyalı'lar gibi genç, eğitilmiş ve temiz olmasına çalışılması, efendim şeyinde bulunuyorum. Yine Malezyalı'lar gibi hacca gitmek isteyen herkes için hac fonu diye bir fonun kurulmasını ve vatandaşın tasarrufu ve gitme şansı devlet tarafından sağlanması taraftarıyım. Onu belki biliyorsunuz veya bilmeyenler var mı bilemiyorum efendim.

Hacı, adaylarımıza daha yurdumuzdayken bu ibadetin nasıl yapılacağına dair gösteren kurslara tabi tutulması taraftarıyım. Arabistan'da bilhassa Medine'de hac mevsimine "Türk Mevsimi" denmekte olduğunu müşahade ettik. Maalesef en çok para harcayan ve satış yapan herhalde bizim hacılarımızdır. Bunun azalabilmesi için mutlaka çareler aranmalı, meselâ, 8 tane hurma, 8 teneke hurma, 5 top kumaş, 200 tesbih, radyo, soba, v.b. şeyler olmaktadır. Buna çaresi aranabilir. Dükkânlarımız açılabilir, sınırlarımızda veya buna benzer tecrübeler acaba tedbirler alınamaz mı? Ben, bunun düşünülme gereğini acizane Devletimize bırakıyorum.

Hacılarımızın mutlaka bir milli kıyafet içinde olması. Mümkünse tatbik ediliyor ama ve bunun devam etmesi taraftarıyım. Şirketlerle gidilmesine fırsat verilmemelidir, ben de ona taraftarım. Hocam sizin de buyurduğunuz gibi gidilirse hacıların şikayeti halinde ağır cezaların tatbik edilmesi sağlanmalıdır. Meselâ bazı hacılarımız bazı şirketlerin Diyanet'in verdiği çanta, elbiselik kumaş vesaireyi kendilerine parayla sattıklarını bana söylediler, bizzat tesbit ettim. Yine gözü açık bazı şirketler hac organizasyonundaki efendim bazı aksaklıkları filme alarak bunu Diyanet'in aksaklığı olarak göstermektedir, bunu müşahade ettim. Kendi hacılarının aksaklıklarını, Diyanet'in aksaklıkları gibi aktarmaktadır bize.

Her yıl hac mevsiminde İslâm Milletleri arasında toplantı yapılarak iyi veya eksik yönler tartışılmalı, müşterek işbirliği, ticari ve kültürel alışverişte sağlanmalıdır. Meselâ efendim, bazı filimlerimiz Belene gibi ve buna benzer filimlerimiz Arapçaya tercüme edilerek orada gösterilirse ve buna benzer tarihimizle iftihar ettiğimiz bazı konular ve mevzular burada da işlenirse herhalde faydası olur kanaatindeyim.

Hac mevsiminde çıkan En-Nedve adlı gazetede birçok dilde Hacı ve hacılar hakkında bilgi verildiği halde, maalesef Türkçe kelimeler, Türkçe'yle ilgili hiç bir malumatı ben göremedim o sene. Ama ondan sonra çıktı mı bilmiyorum. Malezya ile ilgili haberler var, bütün şeylerle ilgili haberler var. O sene 89'da yoktu hocam bilemiyorum.

Onuncu olarak yine efendim, Dünya İslâm Bankası'nın Kurban için yaptığı el ilânları ve para yatırıldıktan sonra verilen teslim makbuzlarında İngilizce, Fransızca ve benzeri dillerde açıklamalar olduğu halde maalesef Türkçe yoktur. Makbuz geliyor, vatandaş bilemiyor, anlamıyor, bana bir makbuz verdiler, acaba kurban paramı götürüp verdiler mi, vermediler mi? O makbuzlarda ben göremedim efendim. Bilemiyorum sonradan o makbuzlara kondu mu efendim. Diller olarak, ülke olarak en çok kurban kestiren hacılar olarak zannediyorum Türk Hacılarıdır. Bunu da hatırlatıyorum.

Hacılarımızın istekleri şunlardır, benim gezip gördüğüm şekliyle konaklama yerlerinin uzaklığından çok şikayetçidirler hacılarımız. Yorgun, bitkin bir şekilde gidip geliyorlar. Odalarda efendim kapasitenin üstünde hacının yatması, görevli üç kişi bir odada olduğu halde, aynı katta onüç-onbir hacının kalması, İstanbul ve Trabzon hacıları tarafından şikayet konusu edilmiştir. Üç kişi böyle bir odada kalıyor diyor hocam, biz aynı yerde onbir veya onüç kişi kalıyoruz diye şikayetler vardır.

Görevliler; nereye giderken ne alacağımızı bize önceden söylemiyorlar diyor. Arafat'ta bize ne lazım, Mina'da bize ne lazım? Hatta bir hacımız ben diyor taşı bulamadım ve taş atmadan geldim, diye şikayet etti efendim. Görevliler,birkaç hacının

peşine takılıyor efendim,onlarla ilgileniyor ve çoğunluğu unutuyorlar. Bir hacımız H.O.K. adlı bir, efendim, görevlinin hacıları tamamen bırakarak kendi işleri ile meşgul olduğunu söyledi ve pek çok hacımızın bu konuda şikayetlerini ben kendim bizzat aldım.

Yurt dışından gelen hacılarımızsa katlarında mutfak olmadığından efendim yüklerinde kilo tahdidinden şikâyet ediyorlar. Ve bir de Türkiye'ye döndüklerinde İstanbul'da inip, eşini-dostunu gördükten sonra efendim Almanya'ya gitmek teklifini yapmışlar diyor ki efendim Köln'den gelen bir hocamız diyor, din görevlisi şu şu 'Y.Y." isimli bir görevlimiz kendi ailesi için bu işi yaptı, fakat bizi indirmedi doğru Köln'e götürdü diyor, bizzat şikâyet etti efendim. Evet çok iyi hocam, çok teşekkür ederim, görevliler yetersiz ve delillik yapamıyor diye şikâyetler var efendim. Bu hususta konular var, görevlilerimizin istek ve şikâyetleri de var, onu da ben aldım, acizane müsaade ederseniz nakledeyim, görevlilere mutlaka telsiz verilmeli Diyanet Teşkilatımız tarafından. Yollarda çok perişanlık çekiyoruz, bir adamın diğerinden haberi olmuyor ve bir takım sakatlıklara efendim mâni oluyor denilen var merkezlere geldiğimizde oralarda yetkililerimizi bulamıyoruz. Bizde maalesef Medine'ye geldiğimizde kimseyi bulamadık, bizden önce gidilip orada yetkililerimizin bulunması iyi olur kanaatindeyiz.

Arafat'ta hasta ve ihtiyar hacılarımızı bizlere efendim bırakılmamalıdır. Onlar merkezimiz tarafından arabalar ile Mekke'ye nakledilmelidir, onları aldığımız takdirde Müzdelife'deki, Mina'daki çoğunluğun görevi yapılamamaktadır. Hacı gerçekten hastadır ve yardıma ihtiyacı vardır. Genel olarak görevlerimizin seçiminde en az da olsa hatır-gönül meselesi olduğu da şikâyet konusu olmuştur. On yedi defa gelenler olduğu halde bir-iki defa gelen veya hiç gelmeyen din görevlilerimiz bulunmaktadır. Maalesef bu konuda efendim şikâyetler konusudur. Her kafilede en az bir kişinin Arapça bilme esası getirilirse işlerimiz kolaylaşır efendim. Arafat'ta konaklama yerinden Mina'ya nakledilmede hocam yol ve bindirme peronlarında hacılarımız çok beklemektedir,ben de onun içindeydim. Saat 19.00 da yola çıktık, 24.00 de ancak arabaya binebildik, perişan, yorgun, savaşçı gibi çok perişan bir durumdaydık.

Sağlık hizmetlerinden gelen şikâyetler vardı efendim, onları da isterseniz kısaca geçeyim burada da bilhassa doktorların seçiminde, sıhhiyelerin seçiminde çok taraf tutulduğu, adam şoför, sağlık memuru olarak geldi, adam doktor ama, gidemediği gibi konularda çok efendim şeyler var, konular var. Sağlık Merkezleri hacılarımıza çok uzaktır, hacılar gelemiyorlar. Arafat'tan efendim Mekke'ye gidildiği gün bilhassa o 1.Bayram günü Sağlık Merkezimizde kimse bulunmuyor maalesef, oradan kaçan kayıp olan hacılarımız geliyorlar, çok perişan bir durumda, orada gördük ve buna şey yapamadık. Ambulans aracı yetersizdir. Hele bunlardan bir tanesi de doktorların başında bulunan başkanlık görevlisine veriliyor. Gayri resmi olarak emrinde çalışırsa durumu siz takdir ediniz. Hemşireyi bir yerden bir yere gönderemiyoruz. Göndersek bazı sakat hadiseler oluyor. Efendim Kemal abinin de belirttiği gibi onu ben söylemeyeceğim, bu gibi şikâyetlerle karşılaşıyoruz. Efendim laboratuvarımız olmadığı söylendi, kan tahlili falan için o gün doktorlar ama şimdi inşaallah zannediyorum giderildi efendim.

Genel hizmetlerde görülen ve duyulan aksaklıklarda efendim arz ettikten sonra bitiriyorum. Bu sahada da çok titiz davranmamız gerektiğini, santrale konan memur Arapça ve İngilizce bilmiyor, bir kelime bile bilmediği gibi bir numarayı da

bağlayamadı. Otel'in Arap bakıcılarına efendim problemlerini götüremiyor. Onun dileklerini, şikâyetlerini getiremiyor. Efendim ben diyor memurum, hocam diyor, adam getirmiş milyarlık tesisini buna teslim etmiyor, İngilizce bilmiyor, Arapça bilmiyor, makinayı nasıl çalıştıracağını bilmiyor. Onun için çok müşkülat çekiyor. Milletvekili, misafirler ve görevlilerde bir şey söylemiyor. Bir şey istemeye kalkarsanız, ben ahçı değilim diyor, ben garson değilim diyor. Ama oraya ahçı olarak gitmiş, garson olarak gitmiş, bir çay veriniz diyoruz, hocam ben çaycı değilim diyor. Evet efendim kasabım diye gelen birçok şahıs belki ömründe tavuk bile kesmemiştir. Her şehirde bu konuda anlatılanlar çok enteresandır. Ankara'da merkez P.T.T. de çalışmaktadır, kasap diye gelmiştir. Bilmem kim efendim şurada Kültür Bakanlığı'nda kütüphanecidir, kasabım diye gelmiştir. Şoförler de yine bu konuda şikâyetçidir. Gerçek şoförler yanında müftülüklerde imam, müezzin, memur kadrosunda olanlar var, seçilemeyince şoför kadrosunda olmuştur. O sene büyük bir hadise oldu. İki kişinin efendim ölümüne sebep oldu. Zannediyorum Riyasetimiz çok büyük bir bedel ödemek zorunda kaldı efendim. Emir komuta zincirinin eksikliğini de orada gördük.

Otorite boşluğu var. Bir şey istiyorsunuz, bir yetkili peki diyor, diğeri imkânsız diyor, filan saatte birşey bekliyorsunuz, ancak 4-5 saat sonra alabiliyorsunuz. Ama bunlara rağmen yine tekrar teşekkür ediyorum. Hakikaten hacılarımız diğer hacılara nispeten gayet rahat, gayet güzel, bunlar kendi kendimize şikâyettir. Daha rahat efendim haccın menasikini hacılarımızın ödeyebilmesi için, yapabilmesi için, yerine getirebilmesi için bizim acizane o işe görevlendirilen ve bizden istenen rapordur. Bu raporu zaten kendilerine gönderdim efendim. Burada da sizlere arz ediyorum. Varsa hatalarım kusurumun affını rica ediyorum. Bunlar kendi kendimize şikâyet olduğundan tekrar arz ediyorum hocam.

Dr. Lütfi DOĞAN:

-Sayın Başkanımızın istekleri çok güzel, ben diyorum ki, Diyanetten arkadaşlarımızın, kardeşlerimizin yaptığı işleri açıkça eleştiri olmadan hiçbir gerçek ortaya çıkmaz. Hatayı bulmadan sevaba eremeyiz. Onun için hep Diyanet'i öven raporlarla değil, bazen dövenlerle birlikte hac dönüşü bir kapalı oturum yapın. Orada gerçekten herşeyi açıkça tartışalım. Maalesef hac dönüşü tartışmalar iyi olmamaktadır ve hep Diyanet'e iyi görünmek isteyen raporlar, genellikle koca koca raporlar veriliyor sunuluyor Başkanlığa. Oysa iyi bir yol değil. Geçti bu yol artık. Şimdi demokraside herşey açıkça konuşulur, artık arkadaşlarım, birbirimizi eleştirmezsek doğruyu bulamayız. Hatada, hatamızı bilmezsek sevabı nasıl göreceğiz. O geçti, kasidelerle, memleketi idare edenler, övgülerle yürüyenler çok rica ediyorum. Hac İşleri Genel Müdürü burada, hacılara bakan daire başkanı, reis muavini burada, benim her sene istediğim şey, lütfen hac dönüşü hacıdan, oradan, buradan bir tane getirip adamakıllı birbirimizi dövelim, eleştirili bir toplantı, değerlendirme toplantısı. Bana göre herkesin övdüğü, doğru dürüst bir toplantı olmuyor. Benim düşüncem bu, çok rica ediyorum.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Şimdi Zeki bey, tamam, isterseniz Riyasetimizin de tebliğlerini dinledikten sonra, münakaşaya geçelim. Ne dersiniz efendim lütfen. Ne diyelim? Riyasetinkini bırakalım mı? Münakaşayı bırakıp öyle yapalım isterseniz. Peki tamam Zeki bey, buyur kardeşim.

Mehmet Zeki ARSLAN:

-Namazı kıldıktan sonra başlasak.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Gelir miyiz efendim. Olur mu? Efendim.

-Riyasetin görüşü kaldı efendim.

Rıdvan ÇAKIR:

-Başkan bey, sabahleyin erken başlasak olmaz mı acaba?

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Efendim, benim görevim bugün bitiyor. Yarın ne olacağına garanti veremem efendim. Size ben tabiyim.

Rıdvan ÇAKIR:

-Komisyon başkanlığı komisyon çalışmalarının sonuna kadardır.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Yok efendim yok, yok hocam yok. Hayır hocam, benim yarın başka bir yerde görevim var. Benim başka bir yerde görevim var efendim. Evet, peki bitirelim. Mehmet beyi dinleyelim. Mehmet Zeki bey buyrun.

Mehmet Zeki ARSLAN:

-Hac sonrasında görevlilerin katılmasıyla hac değerlendirme toplantısı yapıldı. Ve toplantılar gayet açık ve net, hatalar ve kusurlar tek tek arkadaşlar tarafından söylendi ve değerlendirmeye alındı. Bu sene 4.000-4.500 hacıya sondaj usulü adres tespit ettik. Adreslerine anket gönderdik, isimsiz olarak anketlerine karşılık cevap alıyoruz ve katılımda çok güzel. Seçimde de taraf işini şimdi kaldırdık. İlçe müftülerimizin teklifi, il müftülerimizin mülakatı neticesinde arkadaşları bir haftalık veya üç-beş günlük bir seminere alacağız. Seminerde hac menasiki ile ilgili bütün meseleleri anlatacağız, öğrenmeye, öğretmeye çalışacağız ve şimdi il ve ilçe müftülerimizden gelen listenin dışında görevli yok. Onlardan gelen listeye göre ve mümkün olduğu kadar hac ile ilgili görevli tesbiti ile hizmetliler ile ilgili noksanlıkları gidermeye çalışıyoruz. Tabi zaman isteyen büyük bir organize, seçilen görevlilerin de hepsini bizim tanımamız mümkün değil ve yükü il ve ilçe müftülerimizin omuzlarına verdik, onlara hesap soracağız, kendimize hesap soracağız.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Efendim, bu kendimizi tenkittir, daha iyiye ulaşmak içindir. Bu konuda başka söz söylemek isteyen sayın hocalarım. Burada kapatmak istiyoruz, gerek konuşmalarıyla, gerek efendim, aradaki yapmış oldukları katkılarından dolayı bütün dinleyici hocalarıma, arkadaşlarıma teşekkür ediyorum. İnşaallah burada alınacak kararlar memleketimize, milletimize ve bütün insanlığa hayırlı neticeler verir. Sayın efendim. Suudi Arabistan delegelerimizin ve sizlerin huzurunda çok teşekkür ediyorum efendim, katkılarınızdan dolayı Allah razı olsun hepinizden.

Dr.Lütfi DOĞAN:

Onun için bence bilimsel manada muhakkak İslâm Âlemi bir seferberlik yapmak mecburiyetinde. Bana göre amacım iki düşmanı ezmek mecburiyetindeyiz, birisi cehaleti ezeceğiz. Bir memleketin birinde köyde imamlık yapan bir imamla karşılaştım. Yabancıyı görünce Türk olarak biz çok seviniriz. Dedim, şuradan biraz Kur'an-ı Kerim oku, önünde Kur'an-ı Kerim vardı. Bana dedi ki; *"okumasını bilmem"*. A! dedim, sen nasıl köyde imam olursun da Kur'an okuyamazsın, *"bana öyle ezberlettiler"* dedi.

Arkadaşlarım, İslâm Âleminin en büyük düşmanı cehalettir. Bir memlekette, birçok İslâm memleketlerinde ben hiçbir yerin ismini vermek istemiyorum. %50'nin üstünde cehalet varken o halka nasıl ibadet yaptırabilirsiniz, nasıl geliştirebilirsiniz? O memleketteki şeytanı nasıl yenebilirsiniz? O bakımdan burada özel surette cehaleti yenmek için en önemli meselemizin bilimsel gelişmeyi çoğaltmak mecburiyetindeyiz. İkinci hastalığımız taassuptur. Herkes kendi düşüncesinden dolayı mutlu olduğunu Kur'an-ı Kerim bize bildiriyor. (استعيذ بالله كل حزب بما لديهم فرحون) Bu toplulukta öyle, kişisel de öyle ancak inanç konusunda, düşünce konusunda kimsenin zorlanmayacağını bir temel kural olarak Kur'an-ı Kerim'den öğreniyoruz. Bu bakımdan taassup, bir kişinin yalnız kendini sevmesi, kendi düşüncesini üstün görerek, başkalarını görmemek istemesi, taklidi olarak babadan gelme düşünceler içinde gözleri kapalı olarak kabul etmesi, İslâm âleminin gelişmemesinin en büyük amilidir. Bu bakımdan bence taassubu yenebilmek için, hoşgörüye geçebilmek için, yapacağımız en önemli şey ilmi, Kur'an-ı Kerim'in bize bildirdiği gibi takdis etmek, yüceltmek, yalnız öğretmek değil. Fahri kâinatın, belki zayıf bir hadistir, ulemanın mürekkebini şehitlerin kanlarına denk tutan bir İslâm düşüncesi olarak bu ilmi bu kadar geliştirip çoğaltmanın durumuna girmek mecburiyetindeyiz. Yoksa cahillerle ne namaz olur, ne oruç olur, ne dünya olur, ne ahiret olur.

İkincisi, taassupla bir şey olmaz. Bu bakımdan hoşgörüyü ve bilimi çeşitlendirerek arttırmak mecburiyetindeyiz. Ben burada bunu destekleyecek İslâm düşünce tarihinden örnekler gösterdim, bunları teker teker sayacak değilim, öyle sanıyorum ki bir kısmı da Arapçaya tercüme edildi. Dağıtılacak, o konu içinde inşaallah sizin gönüllerinizde bir ses uyandırabilirsem benim yaşıma rağmen yirmi yaşındaki bir gençken ki Arapçayı öğrenmek için, İslâmı öğrenmek için on-onbeş yaşından beri koşup, şimdi bu yaşta aynı gayret içinde koşuyorum. Maksadım ilmi güçlendirmek ve cehaleti kaldırmak, taassubu kaldırmak, hoşgörüyü çoğaltmaktır.

Arkadaşlarım, Türk Müslümanları olarak Türkiye'de siyasi hayatta sosyal hayattaki hoşgörü, hürriyet, özgürlük, din hayatında olmamaktadır. Ben Diyanet İşleri Başkanı ve ulemanın arasına gelip bazı isteklerimi, çok küçük isteklerimi söylediğim zaman karşıma halkı, halkın cehaletini, halkın taassubunu göstermektedirler. Ama ulema olarak halka karşı, halkın taassubuna karşı korkusunu izhar etmek, çıkar yol değildir. İslâm, insanlığa hayatta hidayet ve mutluluk, yükseliş ve yüceliş için sunduğu bilgi, bilim düşüncesini ilerletip geliştirmiştir. Çağımız bu konuda, gözle izlenmesi imkansız bir hızla gelişmiş, hayatta her konuda sorunlar ancak bilim ve teknikle çözülür duruma girmiştir. İki saat içinde şunu kesinlikle biliyoruz ki, onbeş yıl içinde bütün bilimler değişiyor. O halde İslâm âleminin düşüncesinin geliştirilerek, çeşitlendirilerek

geliştirilmesi artık bir zaruret haline gelmiştir. Bunu belirtmek üzere bu çağa bilgi çağı diyoruz.

Ondört asır ötesinden insanlığın ufkunun ilk doğuşunda okuma, öğrenme, akıl, düşünme ve bilimin yollarını açan İslâm güneşinin ışıklarını, bu çağda geliştirmemek, onun insan düşünce ve bilgisinin verdiği hızı hareket ettirmemek yalnız İslâma değil, bütün insanlığa haksızlık olmaz mı? Böyle bir dine mensup Müslümanların hayatlarında, gönüllerinde iman gücüne, bilim ışığını tutmamak özgür düşüncelerini ve iradelerini bu konuda çalıştırmamak büyük bir zulüm, kötülük olmaz mı? Sebeb ne olursa olsun, Müslümanı Kur'an'dan ve İslâm'dan ayıran hurafe, cehalet, taassup hem kendi hayatlarını geriletmiş, hem de Kur'an-ı Kerim'in ilâhî rahmetinden Müslümanları ve âlemi uzak tutmuştur.

Kur'an ve onun tanıttığı ve onun çağlar boyu Müslümanlara telkin ettiği ruhla altın çağını idrak eden akıl, düşünce ve bilimin uygarlığını geliştiren İslâma, yeniden aynı zindeliği sağlamak, bilgi çağında İslâmı geliştirici irfanını konuşturmak, Kur'an'ı asrın idrakine söyletmekle olacaktır. Büyük şairimiz bunu demiş ama, büyük şairin o sözü söylediğinden bugüne değin şeklî bir yaklaşımın ötesinde muhteva bakımından bir gelişme olmamıştır. Bunun için seferber olmalıyız, bilimsel araştırmayı yaygınlaştırarak cehaleti yenmek, özgür ve özgün İslâm düşüncesini çeşitlendirerek onu sağlayacak İslâmî düşünceyi çeşitlendirmek, hoşgörü ve tahammülümüzü arttırmak, birbirimize sevgiyi, görüşlerimizde saygıyı güçlendirmek İslâm düşüncesinde ve gönüllerinde açtırmak dönemine gelmiş durumdayız.

Çevremizde düşmanlıklara karşı o düşmanlıkları yenecek gücü kendimde göremiyorum. Ancak o düşmanlıkları yenecek bir tek şey var, aramızdaki sevgi, aramızdaki bilimdir. Bilim gücü, aramızdaki düşüncenin çeşitlilik gücüdür. Daha İsviçre'den 2 gün önce geldim. Dünyada kuzeydeki komşularımız, Batıdaki, Doğudaki komşularımızın buradaki Müslümanlar için hazırladıkları tuzakları gözlerimle gördüm ve kulaklarımla duydum.

Bence, bunlar karşısında önce kendi kendimize sevgimiz, birbirimizin ulema olarak düşüncemize saygımız, bence bizi o düşmanlıklara karşı belki bir çare bulabiliriz. İslâmî düşünceyi de gönüllerde açtırmak dönemine gelmiş durumdayız. İslâm bilginlerinin araştırmalarına Kur'an'dan ve İslâm'ın hadislerinden yeni çıkaracağımız nura aydınlıkta cehalet karanlığını, bağnazlık körlüğünü kaldıracak, insanı bir çıkmaza sürükleyen maddî acımasız bilimi, tekniği bu yolla insanı yükselişine, yücelişine eş kılabiliriz. Kur'an'la, İslâm'la ancak bilim ve teknikle insanın yararına çalışacaktır. İslâm âlemi ve Türk Müslümanları biz bu konuda açığımızı muhakkak kapamalıyız.

Arkadaşlar, biz cennetlik olduk diye kendi kendimizi ibadetlerimizi yapmakla bir şeyi elde edemeyiz. Ben eski Diyanet İşleri Başkanıyım. Ama Allah'ın kulu olarak bu hizmetimi gayri resmi olarak halkın arasında sürdürüyorum. Zaman zaman hanım topluluklarına, zaman zaman erkek topluluklarına girdiğim zaman bana sorulan sorular karşısında vallahi hicap duyuyorum, utanıyorum. Bu asırda halkın arasında İslâmiyetle hiç ilgisi olmayan hurafî, nereden geldiği belli olmayan bir takım itikatların içinde analarımız, bacılarımız İslâm adına yüzmektedir, kavrulmaktadır, bitiyor. Dini aydınlarımız irşadımızca açıklamalarımız bu doğrultuda olmalıdır. Cehalet, taassup,

hurafe, akıl dışı bilgi ve belgeye dayanmayan, Kur'an'dan, Hz. Peygamberin hadislerinden kaynaklanmayan, gelenek ve davranışlarımız bizim değildir.

Sayın kardeşlerim, Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı'nca toplanan Din Şûrası, beklenen bu atılımın ilk açılışı olacaktır, bundan başarılı çıkacağımıza kuşku duymuyorum. Çünkü devletimizin dini siyasetten ayıran bu kelimeyi söyleyişim Sayın Baki beyin söyleyişinin anlamının dışında bir mânâ ifade etmektedir. Dini siyasetten ayıran ilkesi, düşünce çeşitliliğine saygı gösteren yasalarıyla, teminat altına alınan demokratik yapısı hangi tür olursa olsun görüş ve düşüncelerimizi siyasal ve endişe olmadan veya devletin izlediği dini bir görüşü dikkate almadan ele alacak, özgürce tartışmamıza olanak sağlayacaktır. Biz herhangi devletin, herhangi bir mezhebi yoktur. Türkiye'de herhangi bir dini yazılmamıştır. Bu bundan biz Müslümanların yararlanmamız lazım. Nedir? Çünkü biz Hanefi'de, Şafi'de, Caferi'de bütün mezhepleri görüşebildiğimiz gibi yeni görüşlerimizi de ortaya koyabiliriz. Siyasi bir baskının içinde olamayız. Olmadan başka bir İslâm ülkesinde belki devletin bir siyasi mezhebi varsa onun dışına başka bir şey konuşturmayabilir. Bu bakımdan biz bir rahatlık içindeyiz. Yukarıda açıklamaya çalıştığım gibi Kur'an'ı ve İslâm'ı asrın idrakine sunmak için en önemli konu kanımca bilimsel araştırma ve özgür düşüncemizi geliştirmek, kara bulut gibi her alanımızda bizi engelleyen cehalet, taassup ve onlardan kaynaklanan sorunları çözmektir. Din Şûrası, bizim için, ülkemiz Müslümanlarına, din hayatımıza rönesans, yani bir aydınlar dönemi açacaktır. Bazı grupların söyledikleri reform filân değil, haşâ, hiçbir Müslüman âlimi bunu düşünmez. Ama her Müslüman âlimi, bu çağda iyice biliyor ki bir aydınlanma gerekiyor. Bir rönesans gerekiyor. Avrupa'daki rönesansı yapan biziz. Geçen orada İsviçre'de de söyledim. Batı uygarlığı, Hristiyan ekolü değildir. Batı uygarlığı, yalnız Hristiyanların eseri değil, Roma, Yahudi ve Grek kültürleri arasında, ayrıca Müslümanların ilmiyle, uyandırmasıyla oluşmuştur. İspanya'dan ve Sicilya'dan gelen büyük İslâm düşüncesi, aydınlık İslâm düşüncesi Allah'tan başka esareti kıran büyük alimlerin verdiği hareket, Avrupa'da onyedinci asırda kiliselerin taassubunu, onların otokratik baskısını kırmış, bir aydınlanma meydana gelmiştir, onsekizinci asırda. Ama esefle söylemek lazım gelirse 18.asırda Avrupa'dan aldığımız skolastik düşünceyi, kendi medreselerimize uygulayarak sonuçta kemikleşmiş, taşlaşmış bir şekilde İslâm düşüncesini miras olarak aldık.

Din Şûrası, bizim için, ülkemiz Müslümanlarının din hayatımıza rönesans getirecek, iyilikler getirecektir. Onun için Sayın Başkan'a her ne kadar itiraz ettim ama gereği yoktu da, zaten cümlemin sonuymuş, onun için bu aydınlanmaya, Türkiye'nin bu aydınlanmasına katkı sağlamak için dışarıdan gelenlere, özellikle Diyanet İşleri Başkanlığı'na, Türkiye'deki İlâhiyat Fakültesi Öğretim Üyelerinin buraya teşriflerinden dolayı ayrıca şahsi teşekkürlerimi bildirir, saygılar sunarım, dualar ederim.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Sağolunuz, biz de Sayın Hocamıza teşekkür ederiz. Şimdi bugünkü konuşmalarla ilgili soru sormak isteyen var mı? Ama lütfen konuyla ilgili olsun. Kemal ağabey, istirham ediyorum. Başka kim var bir bakayım efendim. Kaydeder misiniz. Söz almak isteyenler, bir dakika alayım lütfen, İbrahim siz varsınız, Akif var, bir de şey var tamam.

Kemal GÜRAN:

-Efendim, Abdulbaki KESKİN beyin çok güzel tebliğini dinledik, istifade ettik. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın başardığı takdire değer hizmetleri ifade ettiler bir yönüyle, bir yönüyle de bir özel eleştiri olarak yapamadıklarımızı ifade ettiler. Diyanet İşleri Başkanlığı yapabildikleri hizmetler yanında, yapamadıklarını neden yapamamaktadır? Yapamamasının gerçek sebebleri nelerdir? Bunun üzerine ciddi surette durmak lazım. Ve gene Abdulbaki beyin tebliğinde kısmen işaret ettiği Diyanet İşleri Başkanlığı'nın statüsü ile ilgili şeyler de var, sözler de var. Her zümre, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın statüsü itibariyle veya Türkiye'deki Din Hizmetlerinin statüsü itibariyle cemaate bırakılması veya bırakılmaması konusuna temas eden cümleler var.

Şimdi bugün Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı'nın statüsü ile ilgili çeşitli yorumlar, görüşler, yayınlar da var. Bu konunun bu komisyonda madem bu konu gündeme geldi. Ciddi surette ele alınması, tartışılması ve ortak bir görüşün tesbit edilmesine de ihtiyaç ve zaruret vardır. Bugün Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı'nın statüsü ile ilgili olarak aşağı-yukarı tesbit edebildiğim kadarıyla üç görüş var veya şu anda üç alternatif var.

Birincisi; Diyor ki bir grup; Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı veya Din Hizmetleri, din devlet ilişkileri tamamen cemaate bırakılmalı, lâik ülkelerde olduğu gibi, madem Türkiye lâik bir ülkedir. Diğer lâik ülkelerde olduğu gibi cemaate bırakılmalı diyen bir görüş var. Ve bu basında masında baya açık oturumlarda v.s. yerlerde çok yüksek sesle dile getiriliyor ve ciddi manada da savunuluyor.

İkincisi; şu anda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın mevcut statüsü konusu geliyor. Türkiye'de pek savunmanın olduğunu sanmıyorum ama bir vakıa olarak mevcuttur. Bugün Diyanet İşleri Başkanlığı'nın mevcut statüsüdür. Nedir bu statü? Tamamen siyasi partiler hükümetlerine bağlı bir statü.

Üçüncü görüşte ortaya atılmaktadır. Zaman zaman ben de şahsen bu görüşü taşıyorum. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın statüsünün bugünkü konumundan mutlaka çıkarılması gerekir. Ve bu statü en azından bugünkü üniversitelerimizdeki özerkliğe benzer, TRT'deki özerkliğe benzer bir özerkliğe kavuşturulması suretiyle, kısmî özerkliğe kavuşturmak suretiyle ve bağlantı yeri de siyasi partilerin kurduğu hükümetlere değil de siyasi partilerin üstünde, devletin birliğini temsil eden Cumhurbaşkanına doğrudan bağlı bir statüye kavuşturulması gerektiği kanısındayım. Aksi takdirde Müslümanların vicdanları, bugünkü uygulamadan rahatsızdır. Zira siyasi partiler, bakanından ilçedeki delegesine kadar müftünün, vaizin, imamın, Diyanet İşleri Başkanı'nın işine müdahale eder durumdadır. Bunu önlemekte bugünkü Türkiye şartları içerisinde, bugünkü Türkiye siyasi şartları içerisinde mümkün değildir.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Beş dakikanız doldu abim, lütfen. Kısa kesecektiniz.

Kemal GÜRAN:

–Bir cümle ile bağlamak istiyorum.

–Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilatı bünyesi, Türkiye'deki dini yapılanma artık Diyanet İşleri Başkanı'nı seçecek bir muhtevaya, bir konuma kavuşmuştur. Tıpkı Din

İşleri Yüksek Kurulu üyelerinin seçiminde olduğu gibi, Diyanet İşleri Başkanı'nı da iki aday, üç aday yapılacak düzenlemeye göre bir kurul seçebilir ve bunlardan bir tanesini hükümet atayabilir ve Diyanet İşleri Başkanı da doğrudan Cumhurbaşkanı'na bağlı bir müessese haline gelebilir. Benim teklifim budur. Bu teklif vesilesiyle komisyonumuzun bir teklifi olarak bu hususun genel kurula götürülmesini teklif ediyorum

Teşekkür ederim

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Teşekkür ederim efendim sağolun. Buyrun.

Prof. Dr. İbrahim Kâfi DÖNMEZ:

Teşekkür ederim Sayın Başkan.

–Muhterem başkan, değerli üyeler ve davetliler. Bu komisyon çalışmalarının sonunda bir rapor sunulacak. Komisyonumuzun görüşlerini yansıtan bu tebliğlerin dışında da bu iş için bir vesile bulabileceğimizi zannetmiyorum.Kemal Güran Hocamın görüşlerini teyiden bu şekilde başladım. Önemsiz olduğunu ifade etmek istemiyorum. Ama bu Şûra'nın bütün tebliğlerine bakıyoruz, hep cüziyatla ilgilidir. Şahsen benim tebliğim de öyle, cüziyata müteallikti r. Bir küllî bakış getiren, konuya Din Şûrasında görüşülmesi gereken konuları, külli bakış getiren bir Abdülbaki beyin tebliği, bir de hocamızın bilgi ve düşüncelerinin gelişimi ile ilgili bir tebliği var. İkisi arasında bir bağlantı kurarak bu kıymetli tebliğlerden yararlandığımızı peşinen ifade ediyorum, teşekkür ederim kendilerine.

Bu komisyonumuzun görüşü burada tartışılmalı, Sayın Başkan eğer tensip buyururlarsa bu konu üzerinde başka durma vesilesi olacağını zannetmiyorum. Bizler fakülteyi temsilen burada bulunuyoruz ve gelmeden önce bundan aylar öncesinde kendi kamuoyumuzun istekleri doğrultusunda Şûra gündeminin, bize gönderilen gündemin tatmin edici olmadığını farkedip gerekli bildirimi yaptık. Fakat çok kıymetli dostum, arkadaşım İbrahim bey, işte tüzük dedi, mevzuat dedi ve bu gündemin böyle kalacağı anlaşıldı. Bir girişimde bulunamadık. Öncelikle ben ifade ediyorum ki bu Şûranın başlatılmış olması, başlı başına büyük bir başarıdır. Yani şu noktaya gelmiş olmasını biz takdirle karşılıyoruz, ama muhtevası böyle mi olmalıydı? Veya başka bir şekilde mi olmalıydı? Hiç değilse bu Şûrada bu hususu belirlersek, bir dahaki şûraların daha verimli, daha semereli olması için bu toplantımızı değerlendirmiş oluruz.

Efendim tüzük var, mevzuat var, ama hukuk siyaseti denen bir bilim dalı vardır. Yani mevcut pozitif hukuki düzenlemelerin toplumun ihtiyaçlarına yeterli olmadığı konularında fikir geliştirmek ve geleceğin hukukuna ışık tutmak üzere, vazife gören bir bilim dalı vardır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hukuki statüsü olması gereken şekli eğer böyle bir Din Şûrasında görüşülmeyecek, ileriye yönelik teklifler getirilmeyecekse bu başka hangi ortamda olabilir? Bu bakımdan ben baştan beri aynı delegasyona mevcut arkadaşlarımla birlikte bu gündemin yeterli olmadığı kanaatindeydik. Tabi muhterem üyeler bunu tartışarak bir noktaya getirmelidirler.

Abdülbaki beyin, vaktin darlığı sebebiyle çok kısa bir şekilde özetlemeye çalıştığı fikirler daha geniş bir şekilde ele alınmalı ve bu konuda öneriler getirilmelidir. Eğer bu

Şûrada bunu yapamıyorsak, hiç değilse bir dahaki şûraların gündeminin ağırlıklı bir konusunun bu olması gerektiğini vurgulayalım, diye teklif ediyorum.

Arz ediyorum. Teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Teşekkürler, sağolunuz. Evet Akif bey buyrun.

Yrd. Doç. Dr. Akif KÖTEN:

–Sayın Başkan, sayın üyeler. Abdülbaki beyin tebliğinden dolayı arkadaşımıza çok teşekkür ederim. Hakikaten konuyu ciddi bir şekilde ele alıyor. 1924 yılında Şer'iye ve Evkaf vekaletinin iki ayrı genel müdürlük veya Başbakanlığa nasıl dönüştürüldüğü, hangi maksatlarla yapıldığını, buradaki muhterem zevat gayet iyi bilmektedirler. Bu konu üzerinde durmaya gerek yok, ancak 70 yıl sonra bugün Diyanet İşleri Başkanlığı'nın geldiği nokta üzerinde biçilen elbisenin yeterli olmadığını apaçık bir şekilde gösteriyor, onun için bu teşkilata ve bu millete uygun yeni bir yapılanmanın olması kaçınılmazdır, bunda bir zaruret vardır.

Onun için ilk adım olarak, yıllar sonra Din İşleri Yüksek Kurulu'nun seçimle ve tam teşekkül etmesi hakikaten çok güzel bir gelişmedir. Fakat Diyanet İşleri Başkanlığı'nın da en azından mevcut Din İşleri Yüksek Kurulu tarafından uygun bir adayı seçmesi veyahutta daha idari çok daha geniş bir tabandan Türkiye'deki bütün din görevlilerini, din ile meşgul olan İlâhiyat Fakülteleri, İmam-Hatip Okulları gibi geniş tabandan süzülerek gelen bir seçimle Diyanet İşleri Başkanlığı'nın tek veya iki-üç aday şeklinde seçilmesi. Kemal beyin teklifine aynen katılıyorum. Ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Başbakan tarafından değil de Cumhurbaşkanı tarafından Cumhurbaşkanlığa bağlı özerk bir kuruluş haline getirilmesi zaruridir ve bugün Türkiye'deki Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görevleri, fonksiyonu ancak bu şekilde realize edilebilir.

Bunun dışında, bu hizmetlerin cemaatlere tevdî edilmesi, bugün de çok erken ve çok daha vahim neticeler ortaya çıkarabilir. Bugün beğenmediğimiz şekilde daha da acı durumlar ortaya çıkarabilir. Bu nedenle bu şekilde bir yapılanmanın mutlaka olması gerekir.

Bir diğer husus, Abdulbaki bey de onu dile getirdiler; teşekkür ederiz. Şimdiye kadar Diyanet İşleri Başkanlığı'na veyahutta dine, özür dilerim, dine yönelik tenkitler, Diyanet İşleri Başkanlığı'nca yeterince cevaplandırılmamıştır, hep savunmada kalınmıştır. Başkaları bu konunun ehli olmayan insanlar, Türkiye'de en rahat at oynatılan meydan, din sahasıdır. Herkes ben Müslümanım diyerek işe giriyor ve sokaktaki vatandaşta birşeyler söylüyor, bir gazeteci, dinle diyanetle, bilgi seviyesi yeterli olmadığı halde birçok şey söyleyebiliyor. Ama yüzde doksan dokuzu Müslüman olan bu milletin dinini savunmakla da mükellef olan Diyanet İşleri Başkanlığı bu konuda yeterli cevapları vermiyor. Tabirimi mazur görün, Hocam da eski bir Diyanet İşleri Başkanı olarak mazur görsün, bir ürkeklik var, böyle bir şeye gerek yok. Gereken cevap, yani dinin o konudaki görüşü neyse onun güzel bir şekilde anlatılması, topluma iletilmesi ve bu Müslüman milletin dinine yapılan bu saldırıların cevapsız bırakılmaması, çünkü sokaktaki vatandaş, camideki vatandaş da bundan rahatsız oluyor,

Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan böyle bir görev bekliyor. Esasen bu tabiiki sadece Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görevi değil, bizim de görevimiz. Dini bilen, anlayan, topluma anlatmakla mükellef olan insanların hepsinin görevi. Ama organize bir teşkilat olarak Diyanet'in daha da öncelikli bir görevidir, bu hususların da kayda geçmesini istirham ediyorum.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Kayda geçtik, tamam.

–Teşekkür ederim. Abdülbaki bey, bir şey var mı ilave edeceğiniz? Tabi lütfen, lütfen.

Dr. Abdulbaki KESKİN:

–Arzetmek istiyorum. Sayın Hocam işaret ettiler. Takdir buyururlar, buradaki muhterem zevat ta takdir buyurur. İslâmın günlük politikayla alâkası yok. Ben bunu kasdetmedim zaten. Amma İslâm'ın kendisine ait has bir politikası var. İslâm, insanlık için gönderilmiştir. İnsanı ilgilendiren, orada da arzetmeye çalıştığım gibi her husus İslâm'ı ilgilendirir. Bu noktada İslâm'ın ilgi alanının sınırlandırılmasının yanlış olduğunu arzetmek istedim. Söylemek istediğim de bu, bunu tashih etmek istiyorum. Bir de acizane tabii bu bir 50 dakikalık şeydi, tebliğdi, ikiye bölündü, yani yarısı orada, bir kısmı burada bütünüyle arzedemedim.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Orada da beş dakika vaktiniz var, onu da söyleyeyim, ona göre kendinizi ayarlayın, ben beş dakikada verdim geldim tebliğimi, ora daha keskin, onu da söyleyeyim.

Dr. Abdulbaki KESKİN:

–Sayın Başkan, son kısımda parlamenterleri, Türk kamuoyunu kastederek başladığım bölüm, acizane teklifim olarak komisyona girmesini istiyorum.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Verdiniz değil mi siz tebliğinizi, lütfen?

Dr. Abdulbaki KESKİN:

–Tebliğim burada. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kemal bey işaret etti, Akif arkadaşımız işaret etti, statüsü ile ilgili, özerkliği, vesaire, tabi detay tartışılabilir, üzerinde durulabilir.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Ama bir dakika.

Dr. Abdulbaki KESKİN:

–O hususlar ayrı bir konu, ben bu iki hususu arzetmek istiyorum.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Onu lütfen siz şey yapınız. Abdulbaki bey, veriniz tebliğinizi, arkadaşımız bir

nüshasını bize vereceksiniz mecburen yani, tamam lütfen, orada yaptırın, bize veriniz tamam, onu not alıyoruz. Lütfen.

Dr. Lütfi DOĞAN:

–Bana bir dakika söz verin. Arkadaşlarım, ben herşeyi kendi kendime takip ediyorum, bu Diyanet konularında tartışmalar çıkınca doğrudan doğruya Din Kurulu'na gittim. Bütün Anadolu tartışıyor dedim. Gazetesiyle, Milletvekilleriyle, siz ne yapıyorsunuz? Dedim, baktım, orada oturuyorlar, bir şey yapmıyorlar. Açık-seçik herşey. Ondan dolayı ben Kemal beye diğer sevgili kardeşimin Profesör arkadaşımın sözüne katılıyorum. Ancak bir şeye katılmıyorum. Tek düşünceye katılmıyorum. Böyle sorumlu bir kurum, Din İşleri Yüksek Kurulu, teklifim bu. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın statüsü bütün anlamıyla, yalnız Başkan seçilmesi manasına değil... Bununla ilgili Hukuk Statüsü de dahil. Hukukçular var Türkiye'de, dahil, Anayasacılar var. Türkiye'de başka gözlerlen bakarak bir statünün hazırlanmasına gerek var. İki teklif edilecek, iki, daha *"Diyanet'in kanunu"* yok ortada, hiç kimse kanundan da bahsetmiyor. Yasal durumuna gelecek o bakımdan teklifim, katılıyorum, fakat katılmadığım tek görüşte değil. Biraz daha genişçe hukukçuların filan katıldığı kurulda dışarıya kapalı, içeride tartışmalı, ama lütfen birbirinizi kırmadan, kendinizi yalnız cennetlik görmeden, saygılı, güzel bir sonuç alın. Çeşitli düşünceli tartışmalı çıksın diyorum. Şayet Din Kurulu'nda bizim görüşümüz diye bastırırsanız, Başkanlığın görüşleri ortaya çıkar sonra. Yapamayız onu. teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Saygılar sunarım. Rıdvan bey, şöyle efendim. O taraf henüz bitirmedi, biz vaktimizi bitirdik. Çıkabiliriz, yemeğe gidebiliriz. Rıdvan beyi dinleyeceğiz, ondan sonra konuşmaya devam edelim mi? Onlar çıkana kadar yoksa çıkalım mı? Efendim yine zat-ı alilerinizin görüşü.

–Görüşülecek konumuz varsa.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

Hayır, konumuz hazır. İsmail beyin, öğleden sonra ama isterseniz geçmeyelim. Rıdvan bey buyrunuz. Öyleyse bitirelim. Son olarak Riyasete verelim sözü ve bitirelim.

Rıdvan ÇAKIR:

–Başkanlığın bu konumu, statüsü kamuoyunda tartışılmazdan önce, bu işin içinde bulunanlar, bu işin sıkıntısını daha çok çektikleri için, bu konu bizim kendi aramızda görüşülmeye başlandı. Bizim bu konuda bir kanun tasarımız var. Ve o tasarıda da, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın nasıl gelirse daha iyi olacağı, daha rahat olacağı açıkça belirtilmiş. İş bu, bu kanun meclisten çıkar mı, çıkarsa nasıl çıkar? o ayrı bir konu.

Dr. Lütfi DOĞAN:

–Çıkar, niye çıkmasın.

Rıdvan ÇAKIR:

–Başkanlığın bu konuda bir hazırlığı var. Uzun süre üzerinde çalıştık.

Dr. Lütfi DOĞAN:

–Aklımızı kullanırsak çıkarırız, efendim.

Rıdvan ÇAKIR:

–Ve Kemal beyin getirdiği teklife yakın bir teklif. Ben onu açıklamaya çalıştım.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

Teşekkür ediyorum.

–Buyurunuz hocam, sabahki hakkınızı da kullanınız. Lütfen buyurunuz.

Haydar HATİPOĞLU:

–Çok kısa. Din İşleri Yüksek Kurulu teşekkül etmiştir. Ancak görev ve yetki alanı çok sınırlıdır. Gerek basına intikal eden konularda, gerekse diğer birtakım çevrelerde gündeme getirilen din ile ilgili meselelerde Din İşleri Yüksek Kurulu bir basın bildirisini, bir basın toplantısını, basına demeç verme durumu ile ilgili böyle bir yetki yoktur. Muhterem yardımcınız da bu konuda birşeyler söyledi ve bize intikal eden bazı meseleler oluyor. Biz bu konuda bir basın toplantısı yapmayı düşünüyoruz, basına demeç vermeyi düşünüyoruz. Ama mevcut kanunlara bakıldığı zaman böyle bir yetkimiz yok. Diyanet İşleri Başkanı'da seçimle gelirse ve bir özerklik sözkonusu olursa gerçekten çok daha rahat çalışılabilir.

Dr. Lütfi DOĞAN:

–Sataşma oldu, bir dakika.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Hayır, hayır sataşma yok.

Dr. Lütfi DOĞAN:

–Evet sataşma yok sevgili kardeşim, sayın kurul üyesinin söylediğine ben katılıyorum, fakat arkadaşlarım, Türkiye'de demokrasi var. Türkiye'de herşey konuşulur.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Nereye kadar var?

Dr. Lütfi DOĞAN:

–Alimin sorumluluğu var. Alimin hukuku var, bir de sorumluluğu var, yani sorumluluğu biraz sakala falan, değişebiliriz. Ehemmiyeti yok. Yani bu İslâm memleketinde alim olarak kendi konumumuzu savunamazsak ne olur sonra bizim halimiz. Kusura bakmayın sizi kızdıracağım ama Din Kurulu Üyeleri görevini yapmıyor. Kısacası bu.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Evet, Abdülkadir bey, sırayı size vereceğim, buyrun efendim. Yani rahatsız olmuyoruz değil mi? Daha vaktimiz var. Evet.

–Evet buyrun.

Abdulkadir SEZGİN:

–Bir yanlış anlaşılma var. Kanunlara göre, devlet memurları kanunu, hocamın bahsettiği şekilde kamu görevlileri hakkında basına açıklama yapma yetkisi, basına demeç yapma yetkisi Bakan'ındır. Fakat Yargıtay İçtihatları var ki din konusu kamu görevi değildir. Dolayısıyla din konusunda Din İşleri Yüksek Kurulu ya da Diyanet İşleri Başkanlığı her zaman konuşabilir. Bu birazcık aman bana birşey derler diye bir endişeden kaynaklanıyor. Bu endişeyi kırmaları lazım.

Bir de Diyanet İşleri Başkanlığı'nca hazırlanmış kanunun, ben başmüfettiş olarak çalışıyordum, ne hazırlandığını, düşüncenin ne olduğunu kimse bilmiyor. Buralarda bu kanunları birilerinin bilmesi lazım. Yani bir Din Şûrasında, Çalışma Şûrasında, Eğitim Şûrasında, Sağlık Şûrasında yönetmelikler tartışılıyor, kamuoyu meydana getiriliyor. Gizli gizli hazırlanan kanunlarda meclislerden geçmiyor. Bu işin önce müzakeresinin ilmî, akademik birtakım yerlerde yapılması, kamuoyu meydana getirilmesi ve ondan sonra çıkması lazım, gizli hazırlanan şeylerde daima endişe vardır. Bir gizlilik, bir saklılık, bir hususi menfaat duygusu vardır. Ve o kanunların çıkacağı kanaatinde de değilim. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Teşekkür ederim, sağolun. Buyrun Sayın Hocam, isminiz hocam, isim.

–İsmail efendim.

İsmail ÖNER:

Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanı. Efendim, gerek basın tarafından, gerek TRT tarafından, gerek bazı şahıslar tarafından dini konularda sorular geliyor. Bu sorular, Din İşleri Yüksek Kurulu'nca, efendim müzakereye alınıyor. Enine boyuna münakaşa ediliyor ve ondan sonra görüş bildiriliyor, Diyanet İşleri Başkanlığı'na, efendim, Makama. Bu makama bildirildikten sonra, sayın Başkanımız da basın toplantısı yapıyor, birkaç defa yaptı, biz de hazır bulunduk. Efendim TRT'ye televizyona gidiyor, uzun konuşmaları oluyor. Ben de beraber gittim. Efendim, diğer makamlardan gelenlere çok uzun uzun cevaplar veriliyor, fakat hiçbir basın, Başkan tarafından verilen bu açıklamayı katiyen şimdiye kadar açıklığı ile kaydetmemiştir, yazmamıştır. En basit cümlelerle, birkaç cümle ile onu geçiştirmişlerdi. TV desen aynı şekilde, ben kendim bulundum efendim, dinledim, fakat söylenen sözlerin belki %1'ini ancak şeyettiler, o bakımdan kurul bir şey yapmıyor derken, Sayın Hocam, kusura bakmayın, bir şeyler yapıyor ve yapmaya çalışıyor ve tabii çalışacak. Yaparken basını da efendim, diğer organları da Diyanet'te omuz omuza vermediği müddetçe bu halkın istediği, Sayın Hocamızın istediği bu cevabı vermemiz mümkün değildir. Kendileri efendim, hocamız olarak başımızda bulundular, iftihar ettik. Devlet Bakanı olarak bulundular, iftihar ettik ve birçok şeyleri deldi, birçok ufuklar gösterdi. Ama buna rağmen arzu edilen noktaya gelinemedi. Gelinemeyişinin birçok sebebleri var. Onu da bir dakika içinde anlatmak mümkün değil.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Peki, teşekkür ederiz, sağolun. TRT demişken acaba Diyanet İşleri Riyasetimiz böyle bir şey düşünüyor mu? Yani kendine mahsus bir Televizyon kanalı, tartışılıyor mu efendim? Tamam. Peki.

–Efendim, huzurlarınızda bizleri dinleyip geniş mülahazalarınızla bizlere ışık tuttuğunuz için teşekkür ediyorum. Öğleden sonra buluşmak üzere efendim, çok teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. İlber ORTAYLI:

İslâmın ilk üç asrında Kelamla uğraşan ulemanın, filoloji sahasında büyük merhaleler katettikleri ve kaleme alınan eserlerle gramer (sarf-ı nahiv) stilistik, (sebkşinasi) alanında, kamus ve metin tenkidi alanında insan bilgisine ve araştırma metodlarına önemli katkılar yaptıkları malumdur. Şahsen bu sahada orta zaman İslâm medeniyeti öncüdür. Daha evvelki medeniyetler de bu açıdan büyük bir gelişme göze çarpmaz. Yani Yunan'lılar, eski Mısır metinlerini bilmezler, sadece Romalı'lar Yunan metinlerini iyi tetkik etmişlerdir. Fakat o da ezber ve nakil yoluyladır. Metinlerin sıhhatini tenkit eden eserlere çok rastlanmaz.

Büyük bilgin Buhari'nin kendi ana dili dışında arapça ve İbranice'yi muhtemelen de Aramcayı çok iyi bildiği anlaşılıyor ki hadisi şeriflerin tetkiki ve temel eserinin hazırlanmasında bu metodu ustaca kullandığı şüpheden ârîdir. Gene bu devirde birçok İslâm bilgininin Yunanca'yı ya menşeleri itibariyle ya da öğrenerek bildikleri anlaşılmaktadır. Ünsiyetleri vardır. Hatta o kadar ki miladın 12.asrında Sicilya'da yerleşen coğrafyacı El İdrisi, Latince ve Yunanca yanında başka garp dillerine nüfuzuyla da tanınır.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Afedersiniz. Konuşan arkadaşımız Prof. Dr. İlber ORTAYLI hocamız. Arkadaşlarımız konuşması yarın dediler, bugüne alındı.

Prof. Dr. İlber ORTAYLI:

-Bu büyük adamın El İdrisinin derinliği mutebahhir durumu aslında günden güne gittikçe daha çok dikkati çekiyor. Bildiğimiz kadar, bilmediğimiz var.

Biz zannediyorduk ki Napoly Oryantalistik Okulu Bombarçi, bu işi tetkik etmiş, bitirmiştir. Halbuki bitirmemiş. Nitekim milat sıraları tarihi itibariyle "Kitab-ı Nuzhat-al Muştak Fî hirak al âfak" adlı meşhur eserini Omeljan Pritzak bu, Ukrayna'lı bir tarihçidir. Hem Slavisttir, hem Türkologdur. Tekrardan gözden geçirdiği zaman, niye gözden geçiriyor, Rus Devleti'nin ve milletinin menşeini tetkik için ve ona göre tabii Rus ismi, İskandinav'lardan gelen bir kelimedir ve bunun için de kullandığı en kuvvetli mehaz, Kitab-ı Nuzhat'tır. Burada Omeljan Pritzak İskandinav sagalarını bile kullandığını gösteriyor. Düşününüz, Nors dilini, bu tabi Sicilya'da rastladığı İskandinav'lardan latince konuşuyor, onlarla bu sagaları öğrenmiş ve bir parça Nors diline bile intibak etmiş, duruma bakınız.

Kavmi, Menşe-i itibariyle İbni Mukaffa, tabii Pahlavi bilir, Taberi, gene İslâmın büyüğü İmam-ı Azam Muhammed Ebu Hanife, Pahlavi dilinden başka dilleri de muhtemelen iyi bilmekteydi. Şimdi bütün bu öncü ulema arap dilinin gramer bünyesini, sarf-ü nahfini, hususiyetini müellif ve şuerânın ve Kur'an-ı Kerim'in dilini, bu nedenle Arap olanlardan da iyi anlamaktadırlar. Çünkü gramer, stilistik bakımından, sebkşinasi bakımından mukayese yapmaktadırlar. Hadisleri, metinleri iyi şerh etmekte,

değerlendirmekte ve dolayısıyla fıkıh için ön şart olan filolojik kabiliyete sahip olduklarından lisanıyata, hamleler yapabilmektedirler.

Bugünün İslâm Dünyasında ise kelamcının ve umumen bütün münevver zümrenin maruz kaldığı ve halledemediği başlıca mesele, İslâm öncesi şeriatlar, (شرع من قبلنا) metinlerini tetkik edecek lisanı bilmemek İbranca, Aramca, Yunanca ve Latince, bilhassa Yunanca önemlidir Ahdı Cedid için. Bundan başka şark âlemini çok iyi tanıyan batı oryantalistikleri ki 18.asırdan beri 19.da Renon falan bunun artık şeyinde fevkinde. Bizde garp dillerine vakıf olunmamış ve bunların temeline inilmemiştir. Halbuki burada belki çok araştıracağımız şey yok ama, çok tenkit edeceğimiz, çok yorumlayacağımız konular vardır. Dolayısıyla bizde müsteşrike karşı müstağrib oryantaliste karşı occsidentalist çıkmamıştır. Eğer eğitimimizin mahiyetini değiştirir, seviyeyi yükseltir isek bugünkü gençliğin çok kısa zamanda bu açığı kapatacağına hiçbir şüphe yoktur.

Büyük âlimimiz Elmalılı Hamdi Efendinin dediği gibi din, ne fendir, ne sanat, din; inançtır. Ama inancın tebliği ve nasihat, bir üslup, derin malumat ve mükemmel tedrisat ve herşeyden evvel lisana hakimiyeti ile mümkündür. Bu sebeple din adamı yetiştiren müesseselerin ön plânda genç talebeye erken yaşlarda filolojik malumat ve maharet vermeleri, kazandırmaları icap eder. Bunun için orta tahsilin ilk yıllarından itibaren şöyle bir taslak düşünülebilir. Orta öğretimde din eğitimin ilk yılı, hatta ilk iki yılı hazırlık sınıfı olmalıdır. Bu ilk iki yıl hazırlık sınıfında, öğrencinin mantık yönünden gelişmesini temin edecek, durdurmayacak, matematik öğrenimini kesmek doğru olmadığından belirli saat matematik dersi yapılmalı, haftada 5 saat kadar Türkçe ki yabancı okulların bile hazırlığında vardır. Ama yanında ağırlıklı olarak Arapça ve bir de yabancı bir dil öğretilmelidir. İkinci yıla geçildiğinde hazırlıkta Türkçe dersleri de ağırlıklı olarak Osmanlıca metinlere yer verilmelidir ki, bugünkü İmam-Hatip Okullarında bu bir noksandır. Orta birinci sınıfa geçildiğinde, Milli Eğitim Bakanlığı'nın tesbit ettiği normal müfredat tabii münakaşa edilir. Tarih, coğrafya, matematik, fen bilgisi dışında gene arapça eski metinlerle Türkçe kitabet, sarf-ı nahiv, gramer, gene yabancı dil yapılmalıdır. Orta 2 ve Orta 3'te de bu proğram tekrarlanmalıdır.

Lise düzeyine gelince Milli Eğitimin koyduğu müfredatın dışında gene ağırlıklı olarak arapça ve bir yabancı dil ve edebiyat dersleri olmak, metinler tetkik edilmek gerekir. Bu okulların edebiyat dersi için artık liselerden ayrı bir müfredat ve program olmalı, çünkü normal lise edebiyat bilgisi burada artık hem yetersizdir. Hem de edebiyat daha geniş okunmalı ve metinlere istinad etmelidir. Bu Türk edebiyatı için olduğu gibi, klasik doğu edebiyatı ve garp edebiyatı için de böyle olmalıdır. Lise programına doğu dillerinin elsine-i selâsenin üçüncüsü olan farsça da konacak ve üç yıl okutulacaktır. Bunun yanında Yunanca veya Latince dillerinden bana göre tercihen Yunanca'dan birine başlamaktan da çekinmemelidir.

Sınıflar 25 öğrenciyi geçmemeli ve tedrisat günde 6-7 saatten az olmamalıdır. Şüphesiz bu program için ortaokula başlayacak öğrencilerden kabiliyeti olanlar giriş imtihanı ile tesbit edilmeli ve tatbikata önce bunun için teşkilatlanmış Türkiye'deki İstanbul veya Ankara'daki bir veya iki okulda başlanmalıdır. Öğretilen lisan sayısı çok görülmemelidir. Gençlerin lisan öğrenme ve ezberleme kabiliyeti ve hafızaları güçlüdür ve esasen buna kabiliyeti olanlar imtihanla tesbit edilecektir.

İkinci harbi umumiden evvel İskandinav liselerinde, İsveç'te üç yaşayan dil, üç ölü dil, Nors, Yunanca, Latince ve üç Avrupa dili öğretiliyordu ve beceriyorlardı bunu. Böyle öğretilir, böyle bir eğitimden geçenler İlâhiyat Fakültesi yani Yüksek seminerlerde İbranice ve Aramca gibi sair ahdi atik dillerine de başlarlar. Bu fakültelere gitmeyenler ise, edebiyat fakültelerinde de techiz edilmiş öğrenciler olarak eğitime devam ederler.

Bu tarz eğitimin bizim cemiyetimizde eksik olan filolojik techiz, metinleri iyi değerlendirme, şerh etme ve aslından konuşma ve etüd etme kapasitesini arttıracağı açıktır. Bu tarz eğitimin örneklerini dünyada görmek mümkündür. Bütün germanik memleketler bunu takip eder.

İslâm dünyasında bu tarz eğitimi son gören dâhî Ahmet Cevdet Paşa'dır denebilir. Ancak Ahmet Cevdet Paşa devrinin İstanbul'un da böyle bir eğitimi, kendi için kendi kendine yaratmıştır. Şartların zorluğundan Fransızca derslerini bir hayli ilerledikten sonra da Farsça'yı kesmek zorunda kalmıştır. Çünkü uzak bir medresedeydi bu. Bu derslerin verildiği yerlere gidememiş. Merhum Elmalılı Hamdi Efendi ise, Arapça'dan sonra Farsçayı ve Fransızcayı kendi kendine öğrenmiştir. Bu muhitte temin edilmesi, burada öğrenilmesi ve burada bu teşkilatlanma ve müesseseleşmenin yapılması gerekir. Talebenin, bahsi geçen öğretim ve donanıma üniversite yıllarında yani 18 yaşından sonra girmesini düşünmek ise hayli geçtir. Klasik devir medreselerindeki sarf-ü nahiv, mantık ve kelam kademeleri, aşılana, katedilene kadar ezbere, sonra anlamaya dayalı olarak bir sarf-ü nahiv, gramer öğretimi vardı.

Bugün bu üç safha birleştirilmeli ve lisan öğretimi daha kesif olarak son üç safhaya hazırlık olarak verilmek durumundadır. Bu bir tekliftir. Muhterem üyeler, hocalar, bu konuda ne derler, tenkitleri bizi ancak memnun eder.

Sağolunuz bana vakit ayırdığınız için.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Teşekkür ederim, sağolunuz. Evet ben de sayın meslektaşlarım...

Dr. Lütfi DOĞAN:

–Şimdi sayın hocamız bir program getiriyor. Bu programın getireceği belli, din okulları, İmam-Hatip Okullarının eğitiminden rahat olmadığını ifade ediyor. Bu ortada, bir üniversite bir bilim kişisi olarak bir gerçeği ortaya koyuyor.

Türkiye'de; İmam-Hatip Okulları, hatta bir bakıma İlâhiyat Fakülteleri, çünkü İlâhiyat Fakülteleri'nin kuruluşundaki temel amaç belli, bir amaç var, ama, Türkiye'de benim kanaatime göre İlâhiyat Fakülteleri, Felsefe Fakülteleri gibi çalışıyor. Hâlâ herkes kendi başına serbest, bir amaç yok. Sayın Hocamızın söylediği şey belli bir amaçtır. O da, çağdaş dünyada çok sesliliğe alışmış bir din görevlisi yetiştirme amacıyla ki, yapılan bir programdır.

Ben şahsen herhangi bir şey sormuyorum. Çünkü bu bir tekliftir, yalnız destekliyorum. Çağımızda demokrasi derken, çok çeşitlilik derken bu sözle olmaz. Bunun alt yapısı öğretmeniyle, sanatkarıyla, alt yapısı ve dolayısıyla halkının önderi olan, halk önderleri olan İmam-Hatiplerde de bu düşünce verilmelidir. Bence bu düşüncenin verilmesinin ilk programıdır bu.

İmam-Hatip Okulları'nın sayılarının çokluğundan daha çok, sayı çokluğundan çok, nitelik çokluğuna dikkat edilmelidir. Bu uzun zamandır kişisel düşüncemdi. Böyle bir düşünceyi teyid eden bir ilim adamının oluşu öyle sanırım ki Türkiye'de hemen yakında toplanan Maarif Şûra'sında, hiçbir şey çıkmamıştır. İlerideki Maarif Şûra'larında bu türlü tekliflerin oraya intikal edeceğini sanıyorum. Ben katılıyorum, destekliyorum, ama, müfredatın tümünü manasına değil. İmam-Hatip Okullarında; çok sesli, Türk toplumunun, İslâm özündeki evrensel ilkelere uygun biçimde yeniden gençleri yetiştirmek çok yönlü, çok bilgili, etkili, yetkili kişiler olarak yetiştirmenin bir programının yapılması bir zarurettir. Hatta ben teklif ediyorum. Bu komisyondaki bu görüşleri tesbit edilsin ve Türkiye'de artık belki bunlar çalışsın, belki çalışıyorlar. Böyle bir Üniversiteye girmek için bir yarıştır aslında. Ne İmam-Hatip Okulu var, ne de Din Okulu. Doğrudan doğruya yukarı çıkmak için bir yarış var, bu yarışın içinde bu türlü bir denemenin yapılmasından yanayım ve bunu tesbit etsinler ve niteliğe dayalı güzel bir program yapılsın. Bu programda da Sayın Hocamızın görüşleri dikkate alınır, sanıyorum.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Çok teşekkürler hocam izahınız için. İsmail bey buyrun.

Prof. Dr. İ. Lütfi ÇAKAN:

–Efendim, sunulan tebliğde karşımıza bir hedef getiriliyor. Yaşadığımız kültürler savaşı ortamında elbette batılı, doğu kültürlerinin tetkiki için bir oryantalizm başlatmışsa, gerçekten bugün bizim memleketimizdeki eğitim birikiminin artık hedeflemesi gereken kültürel bazda varlığımızı ispatın da bir gereği olarak müstavridler yetiştirmek fevkalade güzel bir hedeftir. Bu hedefin dile getirilmiş olması şahsen beni çok heyecanlandırdı. Biz bunu derslerimizde, sınıflarda, arkadaşlarımıza söylüyoruz ama, bu manada bir ortamda dile getirilmiş olmasından dolayı teşekkür ediyorum. Ancak, meselenin burda bir komisyon veya Din Şûra'sının kararları olarak arz edilmesi şeklinde halledilebileceğini düşünemiyorum. Çünkü bir kültür politikası meselesi bu. Daha üst düzeyde Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı noktasına kadar bunun götürülmesi artık bir zarurettir. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Ben de teşekkür ederim, hatta bu belki Diyanet camiası içinde de olabilir. Bugün sizlerin de malumunuz, bugün bir hristiyanlık üzerine bir mütehassısımız yok sayın hocalar. Bir Yahudilik üzerine yok, bir Budizm üzerine yok, bir Cudiizm üzerine yok, bir Hinduizm üzerine yok. Onlar bizi çalıştığı halde biz hakikaten o sahaları arkadaşımız karınca kararınca yazılı kitapları okuyarak aktarmaktan başka bir şey yapılmıyor efendim. Çok teşekkür ediyoruz arkadaşımıza. Bu vesile dolayısıyla inşaallah bundan sonra nazarı dikkate alınarak ilerdeki eğitimimizde faydası olur kanısındayım. Başka söyleyeceğiniz bir şey var mı?

Prof. Dr. İlber ORTAYLI:

–Şöyle kısaca hani şimdi ben Ortadoğu'da ders veriyorum, Siyasalda veriyorum. Bir çocuğa "Hasan" yaz demiştim tahtaya. Hasan'ı elifle yazdı. Sonra çocuk Rusya tarihinden en yüksek puanı aldı. İngilizce de yazıyor bu kim dedim. Hasan'ı elifle yazan

dediler. Bir başka bizim Siyasal'dakilerine meselâ soruyorum. İcma'ya bir örnek veremiyorlar. Bunlar en yüksek puanla giren çocuklar. Şimdi Hasan'ı o çocuk elifle yazıyorsa kabahat onda değil. Demek ki sistem sakat. Onun için belki üzerinde gösterdiğiniz hassasiyet ve tasdike son derece şükran duydum. Gerek Sayın Hocamız Dr. Lütfi Doğan'a, gerek İsmail beye hakikaten bir komisyon da kurulur, bir teklif de yapılırsa, ben ancak size bu teklifi arzettim. Çok teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Biz teşekkür ederiz. Evet şimdi öğleden sonraki ilk konuşmacımız İsmail Lütfi Çakan bey Profesör arkadaşımız. Konusu *"Din Hizmetleri, Din Eğitimi ve Din Bilimleri Araştırmalarının Koordinesi"* diye bir konu, koordinesi başlığı altında sunacağı bir tebliğ efendim. Buyrunuz.

Prof. Dr. İsmail Lütfi ÇAKAN:

–Allah'a hamd, Resûlüne salat ü selâm ile sözlerime başlıyorum.

Muhterem hazirûn, önce durumu şöyle bir tesbit etmek istiyorum. Bugün memleketimizde halkı din konusunda aydınlatma yasal görevini, işin tabiatı gereği bilimsel verilere ve dinî esaslara uygun olarak imkanlar ölçüsünde yürütmekten sorumlu bir Diyanet İşleri Başkanlığı; din eğitimi ve öğretimini orta öğretim seviyesinde yönetmekle yükümlü bir Din Öğretimi Genel Müdürlüğü ve din bilimleri sahasında araştırmaya dayalı yeterli bir ilmî birikimi oluşturmakla tabiî olarak görevli İlâhiyat Fakülteleri ve onlara bağlı İlâhiyat Meslek Yüksekokulları bulunmaktadır. Bu resmî kuruluşlar, hem uygulama hem de sonuçlarından yararlanma anlamında din hizmetleri, din öğretimi ve din bilimleri araştırmalarıyla doğrudan ilgilidir.

Ayrıca vakıflar, dernekler ve meslek odaları gibi özel bazı sosyo-kültürel kurum ve kuruluşlar da değişik seviye ve kapsamda bahis konusu hizmet, eğitim ve araştırmalarla doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilenmektedirler. Meselâ, bu son gruba giren kuruluşlardan biri olan TÜSİAD, iki sene önce bir yıl içinde yayınladığı iki ayrı raporla konuya ilgi ve yaklaşımını kamuoyuna açıklamıştır.

TÜSİAD'ın, 1990 yılında yapılmış bir araştırmanın sonuçlarını yansıtan "Türk Toplumunun Değerleri"(1)?! adlı raporunda halkın, silahlı kuvvetlerden sonra (% 91.4) en fazla dinî kuruluşlara güven duyduğu (%67) olarak açıklanmaktadır.. Araştırmanın amaç ve yöntemini tartışmak bir yana, ortaya koyduğu sonuç, eğitim, araştırma ve uygulama olarak din hizmeti veren tüm kurum ve kuruluşlar için, araştırmada yer alan mahkemeler, basın, sendikalar, polis, meclis ve şirketler gibi kuruluşlara nisbetle olumlu bir gösterge niteliğindedir. Ancak, yine de bu nisbet yani (% 67) üzerinde düşünülmesi gerektiği kanaatındayım. Çünkü kuruluşlarımıza toplumun 1/3'nin pek, (% 22) ya da hiç (% 10.9) güven duymadığı anlaşılmaktadır.

Söz buraya gelmişken şu tesbiti de yapmadan geçemeyeceğim: **"Eğitim Rapor"**unda din eğitimi veya Din Eğitimi veren İmam-Hatip Liselerine, Kur'an Kurslarına, dolayısıyla din hizmetlerine hiç de gerçekçi bakmayan ve dostça yaklaşmayan TÜSİAD, bu son raporuyla İmam-Hatip Liseleri çevresinde odaklaşan milli tercihin ve halk desteğinin ne kadar isâbetli olduğunu-istemeyerek de olsa-belgelemiş olmaktadır..

Gerekçeler:

Uzak-yakın çevremizde, Balkanlarda, Orta Asya'da, Kafkasya'da ve bazı İslâm ülkelerindeki gelişmeler, siyasi nitelikli ve ağırlıklı gözükse de bazı dış mihrakların memleketimizdeki dini gelişmelerden duydukları rahatsızlık ve nihayet dünya gündemindeki "yeni düzen" projesi ve uygulamaları; millî birlik ve bütünlüğün, dinî şuur ve uyanışın korunması, geliştirilmesi ve dünya insanına İslâm mesajının ulaştırılması açısından din hizmeti, din eğitimi ve din bilimleri araştırmalarının kapsam ve kalite olarak sıhhatli ve süratli bir şekilde arttırılmasını gerekli kılmaktadır.

Büyük şâir ve mütefekkir Muhammed İkbal, **"Dünyanın gidişatından Müslüman sorumludur. Çünkü risâlet ve gerçek ilme o sahiptir"** der. Sorumluluğu bu noktada kabullenmek, hizmet, eğitim ve araştırma olarak İslâm mesajını kendi şartlarımızda olgunlaştırıp önce insanımıza, sonra dünyaya sunmayı -tabii olarak- gündeme getirecektir. Bu da eldeki potansiyeli plansız, programsız kullanıp harcamakla değil; yasal, yetkili ve sorumlu kurumların gerçekleştireceği planlı, kapsamlı ve sürekli gayretlerle mümkün olabilir.

Ülkemizin, *"gelişen çok boyutlu siyâsî ve kültürel dış münâsebetleri"*, memleketimizin din sahasına ait özel ve önemli tarihî geçmişi ve gelecek yılların ihtiyacını ülke ve dünya çapında karşılama görevi, din öğretimi ve din bilimleri araştırmalarının pratik değerini, kalite ve kapsamını temelden etkilediği gibi, yürütülmekte olan din hizmeti, din eğitimi ve din bilimleri araştırmalarının koordinesini de geçmiştekinden daha büyük ölçüde bir görev, hatta zarûret olarak gündeme getirmiş bulunmaktadır. Bilinen bir gerçektir ki, diğer alanlarda olduğu gibi bilim sahasında da insanlığın sahip olduğu gelişmeler, devirlerine ait sosyal ihtiyaçları karşılama gereğine uygun olarak koordine edilmiş, metodlu, yorucu ve ısrarlı çalışmalar sonucu elde edilmiştir. Bu tür dayanaklardan yoksun gayretler ise, belli ve çok sınırlı bir çevrenin ilgisiyle teselli bulmak zorunda kalmıştır.

İlâhi dinlerin gönderilişine bile bir takım sosyal gerçekler gerekçe gösterilmektedir. Bu seseple yapılacak eğitim, verilecek hizmet ve gerçekleştirilecek araştırmaların genel espirisi, istikâmeti ve niteliği üzerinde yeniden ve objektif bir değerlendirmeye imkan verecek koordine edilmiş mesâilere ihtiyaç vardır. Bu noktada -varsa şâyet- söz konusu olabilecek mevzuat sınırlamaları da artık anlamını kaybetmiş çağdışı kayıtlar olarak değerlendirilmelidir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Eğitim Merkezleri'nde yürütülen eğitim ve öğretim faaliyetlerinin ve bu faaliyetlere katılan personelin din hizmetlerine katkılarının daha doyurucu boyutlara ulaşabilmesi de sözünü ettiğimiz kurumlar arası koordinenin gereğini ve faydasını ortaya koyan bir başka vâkıadır.

Diğer yandan Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, özellikle **Ders Geçme ve Kredi Sistemi**'nin benimsenmesinden sonra, İmam-Hatip Liseleri'nde meslek dersleri için nitelikli branş öğretmenlerine ihtiyaç hisseder olmuştur. Bu konuda yetkililerin sözlü beyânlarına şahsen muhatap olmuş bulunmaktayım. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü artık branşlaşmayı zarûret olarak düşünüyorsa, bu noktada İlâhiyat Fakülteleri ile ortaklaşa bir program koordinesi ihtiyacı da gündeme gelmiş olmaktadır.

İmkânlar:

İlâhiyat Fakültelerinin geçmişteki öğretim kadrolarına ilâve olarak yüksek öğretim kurumları kanununun sağladığı Yüksek Lisans, doktora programlarındaki kontenjanları bu fakülteleri ve İlâhiyat Meslek Yüksekokullarını her yıl artan miktarda - yüksek lisans ve doktora tezi olarak - bilimsel araştırma imkân ve şansına sahip kılmış bulunmaktadır. Bu imkân ve şansı önemsememek doğru değildir. Hatta, Türkiye Diyanet Vakfı bünyesinde faaliyete geçirilmiş bulunan araştırma merkezini de (İSAM) ı'da bu çerçevede düşünmek gerekmektedir.

Kısmen ya da tamamen ilim çevreleriyle sınırlı kalacak konulara eğilmektense, toplumda ağırlık kazanmış problemlere ilmi reçete olabilecek konuların araştırma mevzuu olarak seçilmesi, bu konularda uzmanların yetiştirilmesi, din eğitimi ve din hizmeti veren ve din bilimleri araştırmalarını yürüten kurumlara, herhalde, toplumda ve bilim dünyasında daha fazla etkinlik ve saygınlık kazandıracaktır. Buna da bizim müesseselerimiz layıktır.

Aslında fakülte, yüksek okul, araştırma ve eğitim merkezlerinde gerçekleştirilecek bu mahiyetteki araştırmaların Diyanet İşleri Başkanlığı ve Din Öğretimi Genel Müdürlüğü gibi devlet kuruluşları tarafından imkanlar ölçüsünde finanse edilmesi ve bilhassa sonuçlarının uygulamaya konulması, fevkalâde isâbetli olur ve faydalı neticeler doğurur.

Uygulama:

Bir kere daha vurgulamak istiyorum ki, İmam-Hatip Liseleri ve Kur'an Kursları ders kitaplarının hazırlanmasında, gerek Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, gerekse Diyanet İşleri Başkanlığınca belli periyotlarla veya sürekli olarak düzenlenen hizmet içi eğitim seminer ve kurslarında, fakülte öğretim elemanlarından yararlanılması nasıl tabii bir ihtiyaç olarak ortaya çıkıyorsa, anılan kurumlar arası **"hizmet ve araştırma koordinesi"** de -bunun altını çiziyorum-aynı derecede tabii bir ihtiyaçtır. Şu anda gündemini icra etmekte bulunduğumuz **I. Din Şûrası** üyelerinin kaynak açısından dağılımı veya teşekkül tarzı da, bahis konusu kurumlar arası koordine ihtiyacının müşahhas ve fiilî delilidir. Bizim teklifimiz aslında, kısmen var olan işbirliğinin daha ciddi boyutlarda planlı olarak ele alınması ve sürekli hale getirilmesinden ibarettir. Hatta bunun için, Din Şûrası'na bağlı bir alt komisyonun görevlendirilmesinin pratik bir yol olarak düşünülebileceği kanaatını taşımaktayım.

Bütün bu sebeplerle, İlâhiyat Fakültelerinde yapılacak bilimsel araştırmaların en azından bir kısmının adı geçen kuruluşlar arasında gerçekleştirilecek istişareler sonunda tesbit edilmesine ve yürütülmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Böylesi bir bilimsel yardımlaşmayı gerçekleştirebilmek için bir çok tabii ve teknik yol ve imkan bulunmaktadır. Onlardan biri ve belki en çağdaşı bir bilgi merkezi kurmaktır. Ancak ben, böylesine bir merkez fikrini benimsemekle beraber onun yeterli olacağını düşünmemekteyim. Daha pratik ve dinamik bir koordineye gidilmesinin uygun olacağı fikrini benimsemekteyim. Şöyle ki;

İlâhiyat Fakülteleri programlarını oluşturan anabilim dalları, İlâhiyat Fakülteleri

tarafından paylaşılır. Yapılacak programa göre belli aralıklarla her anabilim dalı mensbupları ve Diyanet İşleri ve Din Öğretimi temsilcileri ve planlamacıları bir yerde gündemli ve gündemsiz olarak toplanır. Görüş alış-verişi ve serbest değerlendirme toplantıları yaparlar. Biribirlerine intiba, tecrübe, imkan ve kurum olarak ihtiyaçlarını anlatıp neler yapılması gerektiğini tartışır ve kararlaştırırlar. Bu değerlendirmeler serbest bir zeminde ve her defasında değişik bir kurum ve yörede yapılacağı için hem bir araya gelme, hem de yeni tesbit ve değermendirmelerde bulunmak bakımından yeterli teşvik unsurlarını bünyesinde toplamaktadır. Bilinmektedir ki **insanı en ciddi şekilde etkileyen yine insandır.** Bu sebeple, böylesine bir araya gelmelerin, hiç bir metotda bulunmayan etkilenmelere zemin hazırlayacağı kısa zamanda görülecektir.

Karşılıklı danışma ve dayanışma sonucu oluşturulan bir planlama ve koordine ile yönlendirilecek araştırmalar, kısa zamanda dini ve milli kültürümüzün ihtiyaçlarını karşılama noktasına ulaşacaktır. Kalkınma, gelişme, çağdaş kültürler arasında, yetişkin eleman ve bilimsel birikim olarak yerini alma mecburiyeti içindeki ülkemiz için, bu faaliyetler, bir ilim geleneği, hizmet ve araştırma disiplini ve kalitesi oluşturmak bakımından da son derece önemli olsa gerektir.

Burada şuna da işaret etmek isterim. Ben hiçbir zaman "İlâhiyat Fakülteleri'nde yapılacak tüm araştırmalar, sözünü ettiğimiz koordine sonucu tesbit edilsin" demek istemiyorum. Böyle bir genel sıralamaya bilimsel araştırmaların tabiatı, kurumların ilmi birikimleri ve bilim adamlarının ilmi özgürlüğü zaten büyük ölçüde mânidir.

Din Hizmetleri Haritası:

Bize göre bize öyle gelmektedir ki, uygulama alternatiflerinden sadece birine işâret ettiğimiz koordine ihtiyacı, örgün din eğitimi ve araştırmaları açısından olduğu kadar, yaygın din öğretimi ve din hizmetleri bakımından da zaruret derecesindedir. Mesela, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın müftülerimiz aracılığı ile tesbit edeceği din hizmetleri açısından önceliklere ve hassasiyetlere işaret eden bir **Türkiye Din Hizmetleri Haritası,** gerek yurt düzeyinde verilecek din eğitimi, gerekse din hizmetlerine uygun elemanların yetiştirilmesinde, bölgesel araştırmaların, alan taramalarının gerçekleştirilmesinde büyük ölçüde yönlendirici olacaktır. Öyle sanıyorum ki böyle bir haritamız hâlâ yok. Öyle inanıyorum ki Başkanlığı da görevlerinde daha etkili olma şansına sahip kılacaktır. Hatta personel tayinleri bile bu harita yardımıyla yöresel ihtiyaç ve hassasiyetlere göre yapılır hale gelebilecektir.

Bu da isâbetli bir istihdam ve hizmet imkanının yakalanması ve başarılması, inkârı hiç, reddi çoğu zaman mümkün olmayan Başkanlık üzerindeki personel atamalarıyla ilgili siyasal baskıların büyük ölçüde hafifletilmesi gibi çok olumlu sonuçlara ulaşılmasını sağlayabilir. Kimbilir belki de şimdiye kadar Diyanet aleyhine işlediğinde hiç kuşku bulunmayan **siyaset-diyanet ilişkileri** de bulunması gereken çizgiye çekilir ve din hizmetleri, sistemden kaynaklanan sıkıntılarından bir ölçüde kurtularak ülke çapında kendi kriterleri çerçevesinde uygulanabilir hale gelir.

Benim şahsen bu tebliği burada sunmamın tek amacı şu noktadır: Ve burada dipnot olarak aldığım ve tebliğ metnine koymadığım üç alıntı var. Yani Diyanet-Siyaset ilişkilerinin bu Şûrada konuşulması, Diyanet'in bu noktada çektiği sıkıntıların dile

getirilmesi, konumunun yeniden gözden geçirilmesini tayini meselesinde metne değil de ancak dipnota aldığım üç alıntı var ki burada müsaade ederseniz onları da kısa kısa arzetmek istiyorum. Zaten çok kısa.

Diyor ki, lâikliğin ana ilkesi din hizmetlerinin yürütülmesinde devletin her türlü etkinliğine son verilerek, bu hizmetlerin cemaat örgütlerine bırakılmasıdır. Oysa ki Cumhuriyet yönetimi şer'iye vekâletinin kaldırılmasından sonra Diyanet İşleri Başkanlığı'nı kurarak bu hizmetleri genel idare bünyesi içine almıştır. Uygulamada değişiklik, Bakanlık düzeyindeki siyasi yetkinin, idari görev haline dönüştürülmesinden ibarettir. Ancak bu değişiklik, siyasi karar organına din hizmetlerinin yürütülmesinde büyük tasarruf yetkisi sağlamıştır. Bir din politikası olarak lâiklik diye çıkan son bu yıl çıkan bir kitaptan.

Bir başka alıntı; "son zamanlarda bir takım bağnaz grupların, özellikle camilere sızmakta oldukları görülüyor. Türkiye'de lâiklik anlayışı, bağnazlığın devletçe kontrol edilmesi gerektiği yönündedir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın varlık sebeblerinden biri de budur." Coşkun Kırca'nın Sivas olayları dolayısıyla yazdığı makaleden alınmış bir cümle. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın varlık sebeblerinden biri de bağnazlığın kontrol edilmesine yardımcı olmak.

Bir başka alıntı; "lâikliğin özünde dinin devlete müdahale etmemesi ilkesi vardır. Dinin siyasal hayattan, sosyal hayattan, ekonomik hayattan çekilmesi vardır. Dinin tamamen ferdi, vicdani bir iş olması ve mabet, insan, Allah arasında kalması vardır. Kim ne derse desin esası budur. Lâikliğin temelinde, devletin de dini serbest bırakması, ona karışmaması, müdahale etmemesi vardır. Halbuki Türkiye'de lâikliğin tatbikatı devletin dini kontrol etmesi şeklinde olagelmiştir. Bu kesin, bunu kimse inkâr edemez. Devlet Diyanet'i de bırakmamak kaydıyla, sımsıkı sarılmak kaydıyla başka imkânları da kullanarak Türkiye'de dini ve dini hayatı kontrol eder." Bu da Prof. Hayrettin KARAMAN beyin bir yazısından alıntı.

Şimdi alıntıların da açıkça ortaya koyduğu gibi Diyanet-Siyaset ilişkilerinde büyük bir sıkıntımız var. Bu sıkıntıyı atlatabilmenin yolu, bizim Türkiye'deki din hizmetleri noktasından yöresel hassasiyetleri ve özellikleri, öncelikleri, müftülerimizden alacağımız raporlarla belirleyen bir Türkiye Din Hizmetleri Haritası gibi bir harita olursa, biz tayinleri bile bu haritanın gereklerine göre yapıyoruz diye yeni bir atılıma girmiş, kendimizi de bu baskılardan belli ölçüde kurtarma imkanına kavuşmuş oluruz diyorum. Böyle bir gelişmenin Diyanet ve Din Hizmetlerine kazandıracağı bir başka husussa personelin kurum'a güveni konusuna da burada işaret etmek istiyorum.

1970 yılında, (Diyanet İşleri Başkanlığı'ndaki arkadaşlarımızı belki üzer ama, şahsen tecrübemdir bu) mecbûri hizmetimi Milli Eğitim Bakanlığından Diyanet İşleri Başkanlığı'na nakletmek suretiyle merkezde görev aldığım zaman, o yıllarda Devlet Planlama Teşkilatı'nda çalışmakta olan bir hocamı, o günün Başkanlık yayın müdürünün delâlet ve refâkatiyle ziyarete gitmiştim. Diyanet'e geçtiğimi öğrenince bana şöyle demişti: **"Hayırlı olsun. Ancak şunu hiç unutma; başına bir iş gelirse beni müessesem korur diye bir düşünce ve ümidin olmasın. Kendi başının çaresine kendin bakacaksın. Çünkü Diyanet personelini korumaz, koruyamaz. Çünkü henüz müessese olmamıştır"** 1970 yılında hocamın söylediği budur bana.

Evet, aradan geçen 23 yıllık süreden sonra bu konuda hangi konumda olunduğunu bilemem ama, yukarıda **Türkiye Din Hizmetleri Haritası** dolayısıyla sözünü ettiğim gelişmeler gerçekleşecek olursa, din görevlilerinde müesseseye güven duygusu da hiç kuşkusuz hızla artacaktır.

Bu din hizmetleri açısından bölgesel ve yöresel hassasiyetleri dikkate alan **Türkiye Din Hizmetleri Haritası'nın** oluşturulması ile ilgili bir noktaya daha işaret etmek istiyorum. Biz yetişme çağımızda il ve ilçe müftülerini, ya kitap mütalâa ederken ya da öğrenci okuturken görmeye alışmıştık. Şimdilerde kitap mütalâası, hele hele öğrenci okutma ya da belli günlerde belli camilerde halkı irşad gibi temel görevleri sürdüren müftülere rastlamak fevkalâde büyük bir bahtiyarlık haline gelmiştir. Oysa bulundukları bölgelerin, din hizmetleri açısından arzettiği hassasiyetleri tesbit ve rapor etmek görevi, belki bir ölçüde müftülerimizi asli görevlerine ve çevrenin dini yönden irşadı için gerekli bir dikkate ve duyarlığa sevkedecektir. Her müftünün, kendisinden sonraki meslektaşı için bırakacağı yazılı hizmet raporları, elbette giderek teşkilatı sosyolojik araştırmalar ve hizmet usulleri geliştirme gayretlerine itecektir. Böylece İlâhiyat Fakültelerinin din eğitimi programları da daha büyük ölçüde ciddiyet ve hareketlilik kazanacaktır. Bundan da sadece ve sadece memleketimiz kazanacaktır. Müftülerle ilgili temenniye vâizlerimizi de katmak mümkündür.

Din hizmeti gibi en temel ve çok nazik bir hizmetin başarı ile yürütülmesi, kanaatımızca böylesi bir programlamayı yönlendirmeyi zorunlu kılmaktadır. Sorumluların bize göre başarı şansı da büyük ölçüde bu noktadaki gayretlerine bağlı bulunmaktadır.

Din hizmetini memleket çapında yönetme ve geliştirme vazifesini üstlenmiş olan Diyanet İşleri Başkanlığı, görevini yerine getirebilmesi için herşeyden önce değişik düşünce ve sistemlerin şablonlarına göre değil, Din Hizmetinin gereklerine göre yapılanmış olmak zorundadır. Din görevlisinde yetişmişlik ve salah şartlarının eksikliği ne ölçüde istenmeyen neticelere sebeb olursa, konum ve yapılanma eksiklikleri bulunan bir Diyanet İşleri Başkanlığı'da o istenmeyen neticeleri ülke çapına taşımaktan kurtulamaz.

Bize göre Başkanlığı önce bu temel üzerinde değerlendirmek gerekmektedir. Çünkü Müslümanların iyiliğini istemek, samimiyetle onlara hizmet vermek, bu noktada hiçbir dış telkin ya da kınamaya aldırış etmemek, din hizmetinin genel karakteri olduğu kadar aynı zamanda bu görevi memleket çapında üstlenmiş olan Başkanlığı'nda en belirgin vasfı olmalıdır. Bu ise Diyaneti, siyasetin etki, baskı ve kısıtlamasından kurtarmakla sağlanabilir.

Din hizmeti, birtakım din ve hizmet dışı kaygı ve kuşkular içinde verilecek bir hizmet değildir. Aksine, tam bir gönül huzuru içinde samimiyetle ve herkese yönelik bir hayırhahlık duygusuyla yürütülebilecek ulvî, nazik ve kutlu bir hizmettir. Bu sebeble Başkanlık, hemen her yerleşim bölgesinde sadece tayin, terfi ve teftiş noktasından değil, hizmet noktasından irtibat ağı içinde olan bir otorite şahsiyet bulundurmanın yolunu bulmalı veya müftüleri böyle bir konuma getirmelidir. Diyanet ancak bu çerçevede bir anlam ifade eder. Yoksa genel idari yapı içinde sıradan bir Genel Müdürlük düzeyinde kalakalır.

70 küsür yıldır ilk kez Ankara'da toplanan **I. Din Şûrası**, geçmişe ve geleceğe yönelik yapacağı tesbitler ve bu tesbitlere dayalı olarak ortaya koyacağı teklifler ile Başkanlığa yol gösterme şansına sahiptir. Tabii bu aynı zamanda büyük bir tarihi sorumluluktur. Temennimiz bu şansın büyük ölçüde bir hayırhahlıkla kullanılmış olmasıdır, kullanılabilmesidir.

Hiçbir suçlama amacı gütmeden söylemeliyim ki, söz konusu ettiğimiz danışma ve dayanışma ihtiyacı ve bunun uygulanmasıyla ilgili tekliflerimiz, bahis mevzuu müesseselerin başına getirilecek sorumluların bu meseleleri samimiyetle düşünen ve çare arayan kişiler arasından seçilmiş olmalarıyla mümkündür. Bu da şimdilik işin, tayin yetkisine sahip olanlara ait yönüdür. Seçim gibi daha çağdaş bir sistemin işletilmesiyle zaten bu mesele büyük ölçüde çözülmüş olacaktır.

Buraya kadar söylediklerimiz, bizim mevcut durumu alternatifsiz olarak gördüğümüz anlamına gelmemelidir. Elbette din hizmeti, öğretimi ve araştırmalarını yönlendiren müesseselerin temel sorumluluklarını yerine getirebilecekleri çok daha gelişmiş ve serbest organizasyonlar mümkündür. Ancak ben, mevcut ve maalesef sınırlı durumda bile, istenirse birçok şeyin yapılabileceğine dikkat çekmek istiyorum.

Konunun, üst düzey yetkili ve sorumlularca bir de bu yönden ele alınması samimi temennimizdir. Özelde yüce milletimizin, genelde tüm insanlığın İslam hizmeti ve aydınlığından daha fazla yararlanabilmesi herhalde bu tür değerlendirmelerle imkan dahiline girecektir. Sizlerin bu yönde alacağı bir tavsiye kararı, böyle bir koordine için yeterli teşvik unsuru ve güvenilir bir temel oluşturacak, bu da **I. Din Şûrası**'nın, uzun vadede faydası görülecek önemli bir hizmeti olacaktır.

Saygılarımla...

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Efendim, İsmail beye hakikaten çok muhtevalı ve hakikaten kendimizi kendimize şikayet eder mahiyette vermiş olduğu teklifler, temenniler ve tenkitlerden dolayı teşekkür ediyorum. Şimdi bu konuyu münakaşaya açıyorum. Söz almak isteyenler lütfen isimlerini bildirirlerse efendim ona göre vakti ayarlayacağız. İsmail bey üzerine söz almak isteyenler. Abdülkadir bey, başka efendim, lütfen.

Dr. Lütfi DOĞAN:

-Beni de yaz.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Olur sayın hocam.

Ahmet Baltacı bey, başka efendim, var mı? Riyasetten söz almak isteyen var mı? Rıdvan bey, Mehmet bey! Yok. Hocamızı da yazıyoruz, dört kişimiz var, evet efendim, 5'er dakika lütfen. Abdülkadir beyden başlıyoruz. Buyrun efendim.

Abdülkadir SEZGİN:

–Önce böyle geniş kapsamlı bir tebliğ için Sayın İsmail beye teşekkür ediyorum. Bir takım şeylerin kanaatıma göre Diyanet İşleri Başkanlığı müessesesini fazla tanımadan dışarıdan bakışlarla ifade edildiğini ifade etmek durumundayım. Bu

beyefendinin de belirttiği koordinasyon eksikliğinin birbirlerini-müesseselerini-yakından tanıyamamalarının eseridir. Ancak, bütün vebal, Diyanet İşleri Başkanlığı'nda değil gibi geliyor. İlâhiyat Fakültelerinin yetiştirdiği elemanların büyük çoğunluğu, Diyanet İşleri Başkanlığı'nda istihdam edilmektedir. Bugüne kadar hiçbir İlâhiyat Fakültesi istihdam ettiğimiz elemanların çalışma tarzları neler, bu bizim elemanlarımızı, mezun ettiklerimizi istihdam eden müessesenin ihtiyacı nelerdir? şeklinde bir araştırma yaparak, kendisini buna göre ayarlama, elemanını, programını, yetiştirme işini de kendisine bir çeki-düzen verme ya da bir özeleştiri noktasına gelmemişlerdir.

Diyanet İşleri Başkanlığı, yıllardır Sayın Dr. Lütfi DOĞAN hocamın başkanlığından bu tarafa bir dini coğrafya din hizmetlerinin ihtiyaçları, problemlerine göre bir haritasının çıkarılmasından bahsetmektedir. Böyle bir problem vardır. Ancak bu haritada üzerinde işlenmeksizin Diyanet İşleri Başkanlığı'nda mevcuttur. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Teftiş Kurulu vasıtasıyla yaptığı genel teftişlerde bölgenin dini problemleri, dini ve mezhebi yapıları, süryanilikten Müslümanlığın çeşitli tarikatlarına varıncaya kadar tesbit edilmektedir. Oranlar, miktarlar, yapılar, yerler, hatta şahıslara varıncaya kadar bellidir.

Ancak Diyanet İşleri Başkanlığı mensuplarının yetiştikleri mekteplerden aldıkları eğitim içe dönük, çekingenlik, bir takım acaba ne derler endişesi ve Milli güvenlik gibi birtakım problemler sebebiyle bunlar harita üzerinde işlenip piyasaya çıkarılamamaktadır. Çıkarılmalı mıdır, çıkarılmamalı mıdır? Konusu da ayrıca herhalde çok ciddi manada tartışılmalıdır ve bunun devletin güvenliği ile alakalandıranlar bölücü, bozguncu, beşinci kol faaliyetlerini bunlar ne kadar, nasıl istifade edecekleri gibi meselelerle birlikte müzakere edilerek ortaya çıkartılmalıdır.

Ancak tayinlerin, nakillerin bunlara göre yapılabilmesi, mevcut ilahiyat eğitimi sebebiyle mümkün değildir. Çünkü Türkiye'de biraz önce de anlatıldı. Bir Hristiyanlık uzmanı yoktur, Hristiyanlığın çeşitli mezheplerinin uzmanları olmadığı gibi, Müslümanlığında çeşitli sufizm tarikatlarına göre, çeşitli mezheplere göre bugün ne uzmanları vardır, ne de bunlar bugün rahatlıkla konuşulabilir, noktadadır.

Bütün bunların vebali de laiklik gibi görülüyor ortada. Yani vurun abalıya, şeklinde ve gelişen bir cemaat duygusu, millet olmaktan cemaat olmaya doğru bir gerileme var gibi sanki toplumda. Yani bana göre bir geriye gidiş, milletten cemaate gidiş bir gerileme olayıdır. Din hizmetlerinin cemaatlere bırakılması demek, millet mefhumunun ve millet şuurunun herhalde bırakılması anlamına geliyor. Bu sayın İsmail beyin görüşü değil ama, naklettiği birtakım Diyanet'le ilgili görüşlerin sahipleri, cemaatlere bırakalım şunu yapalım derken, onu anlatıyorlar, millet duygusundan geriye gitme.

Bir de Diyanet İşleri Başkanlığı'na sadece siyasetçiler ya da Devlet müdahale etmiyor. Lâiklikte din tarafını teşkil eden Diyanet İşleri Başkanlığı'da zaman zaman Devlete de müdahale ediyor. Ben bir-iki misâl vermek istiyorum. Ölülerin techiz ve tekfin işi, devlet işi değil ama, ölen Müslümanların nasıl defnedileceği, nasıl kefenin sarılacağına dair genelge vardır. Valiye verilmiş emirdir. Herhangi bir yerde bir Müslümanın kefeni yanlış sarılsa Vali'den hesap sormak mümkündür. Çünkü Diyanet İşleri Başkanlığı'nın genelgesi vardır. Mevcut sisteme göre Vali bunun hesabını vermekten sorumludur. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın rastgele bir Müfettiş Yardımcısı

Kaymakamdan, Validen hesap sormaktadır. Yani sadece Devlet, dine şu şu baskılar yapıyor diye bakarken, bir de işin öbür tarafından da bakmak mümkündür.

Bu model lâiklik değildir, bir multi modeldir. 1924'den bu tarafa bunu kuranlar, efendim, şunun için kurdular, bunun için kurdular gibi yorumlar yapanların benim şahsen tesbitime göre, bunun kuruluşu ile ilgili Cumhuriyet arşivlerinde, Cumhurbaşkanlığı arşivinde, Büyük Millet Meclisi arşivinde ya da Millet Meclisinde, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kuruluş sırasında meclis zabıtlarına ve komisyon müzakerelerine varan bir araştırma yapmamışlardır. Ben şahsen böyle bir araştırmayı yapmış bir insan sıfatıyla efendim Devlet, Türkiye'de dini kontrol etmesi için böyle bir müessese kurdu, işte bu da onun için demek mümkün değildir. Bu sistemin Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, Diyanet İşleri Riyasetinin kuruluşu ile ilgili Meclis Müzakeresine katılanların büyük çoğunluğu, Hoca efendilerdir fıkıh okutmuş, tefsir okutmuş, hadis okutmuş efendilerdir. Diyanet kelimesinin Arapça yapısından başlayarak efendim şu şöyle olur mu? olmaz mı? ya varıncaya kadar tamamını müzakere etmişler. Ancak bugünün araştırmacısı, din adamı, uygulayıcısı, ya da din hakkında yazı yazan, kendisini çok ilerici zanneden, ileri gittiği için gerideki tarihi belgeleri ve bilgileri göremeyen bir takım insanlar, bunlardan yeteri kadar haberdar değildir.

O bakımdan bugün bir gelenek mi, bir moda mı lâikliğe yüklenmek ya da lâikliği kötülemek gibi bir moda var. Ben şahsen bunu yadırgıyorum ve bu sistemin eksiklikleri var, noksanlıkları var, ama bu sistemin dayandığı bir geçmiş bir Osmanlı sistemi var, bir Şeyhu'l-İslâmlık müessesesi, ondan önceki, Osmanlı Müftülüğü meselesi var. Onların yetkilerinin arttığı dönemde yapılan yanlışlar ve hükümet üyesi olduğu zaman meydana gelmiş problemler var. O tecrübelerden, 600 yıllık tecrübelerden istifade edilerek gelinmiş bir nokta var. Bunu tamamen kötüleyerek bir yere varılabileceği kanaatinde değilim. Ancak getirdiği birtakım fevkalade değerli görüşlerin de raporda yer almasını arz ediyorum. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Ben de teşekkür ederim. Evet buyurun.

Dr. Abdulbaki KESKİN:

–Efendim İsmail Lütfi ÇAKAN bey, gerçekten güzel bir rapor sundular, din hizmetleri açısından iki türlü görüşler içeriyor, ihtiva ediyor. Ben bir-iki hususu işaret ettikleri konular arasında vurgulamak istiyorum, müsaade ederseniz. Bunlardan bir tanesi evvela gerçekten Diyanet'in yapısı bir berraklığa kavuşması lazım.

Şöyle veya böyle, hangi mefhum veya tabir adı altında tartışırsanız tartışın, uygulama ve teori bunlar birbirinden ayrı şeyler. Bunun bir açıklığa kavuşması lazım ve böyle bir Şûranın da hattızatında bu konuyu belki de 1.gündem olarak gündemine alması, diğer komisyonlarda da bir türlü katılan tecrübeleri, birikimleri olan zevatın görüşleri ve katkılarıyla vüzuha kavuşturulması gerektiği kanaatindeyim.

İkinci bir husus; toplumda ağırlık kazanmış meselelere Diyanet'in yönelmesine işaret ettiler. Gerçekten çok önemli bir husus bana göre. Şimdi bir öyle gözüküyor ki kapalı bir devre gibi çalışıyoruz, biz fasit bir daire gibi çalışıyoruz. Eskiden hâlâ uygulanıyor mu? Uygulanmıyor mu? Bilmiyorum. Ben idari görevdeyken biliyorum,

yurtdışına bir görevli gönderiyorduk, oradan bir rapor istiyoruz arkadaştan. Gidiyordu bir ay ramazanda bir rapor getirecek ve biz bu raporla amel edeceğiz, oradaki hizmetlerle ilgili. Bu çok yanlış bir şey. Yani herkes uzman değildir. Diyanet bünyesinde olabilir, herkes araştırmacı değildir. Bunların araştırmacılarının yetişmesi lazım ve bunun da illa da Türkiye'de de değil, bugün sınırları kaldırılmış bir dünya içerisinde yaşıyoruz. Bizim dışımızda da hakkı hukuku savunan, insanlığın tabiatına, mizacına uygun olan hususları savunan insanlar var. Hristiyan, Yahudi şu, bu v.s. bunların da görüş noktalarının bilinmesinde büyük yarar var kanaatindeyim. Biz bu imkândan noksanız, bu imkândan mahrumuz, bu imkândan mahrum olmamız bir yana, bunun çoğunlukla diyorum, ihtiyacını da duymamaktayız. Belki ürkütücü olan yanı da meselenin bu.

Şimdi İSAM'dan bahsedildi. Vakfın yardımıyla kurulan bir kuruluş. Ben de hasbel-kader biraz bilgim var konuyla ilgili. Henüz bir ilmî çalışmaya başlayıp başlamadığını bilmiyorum. İlmî çalışmaya başlamış olsa bile sanki İlâhiyat Fakültelerimizin, mevcut kimse alınmasın, biz de bir parçasıyız bu müesseselerin ve iftihar ediyoruz, mensup olmakla iftihar ediyoruz. Bizim fakültelerimizde genellikle fildişi kulede, kendi dünyasında daha doğrusu realiteden biraz da kopuk, kendi dünyasını yaratmış, o dünya içerisinde birtakım meseleleri tartışan müesseseler gibi gözüküyor. Artık ayaklarımızın gerçekten yere inmesi lazım. Cazip geldiği için müsaade ederseniz kullanmak istiyorum, toplumda ağırlık kazanmış meseleler var. Sadece bizim toplumumuzda değil, dünya toplumunda ağırlık kazanmış meseleler var. Bu meselelerin üzerinde bugün düşünürler kafa yoruyorlar. Araştırmacılar kafa yoruyorlar, hangi noktalardan bakıyorlar? Hangi açılardan bu meselelere bakıyorlar? Bunlarla konuları tartışmak zorundayız. Bunun içinde İnternational bir takım kurumlara, **ting tanglar** dediğimiz araştırma enstitüleri dediğimiz bunlarla sıkı bir ilişki içerisine girmek zorundayız.

Şimdi siz, teşkilatı, tayinlerle, teşkilatın kadro bünyesini ne kadar genişletirseniz genişletin, ne kadar yaygın hale getirirseniz getirin, teşkilatın dayandığı unsur, insan unsurudur. Eğer biz bu unsuru yeteri gibi arz ettiğim şekilde, tavsif etmeye gayret ettiğim şekilde eğer elde edemez, ortaya koyamazsak, temin edemezsek bir yere varmamız mümkün değildir. Bu konulara belki müteakip toplantılarla da, konuşmalarda da bu konulara ağırlık verebilirsek, her ne kadar resmî gündemimiz bir takım meseleler tesbit etmiş ise de ben hattı zatında bu konuların da resmî gündemin dışında olduğu kanaatında değiliz, hattızatında da kendisi olması gerektiği kanaatindeyim. Daha önce Sayın kardeşimiz İbrahim bey de ağırlıkla konunun üzerinde durdu. Ben konuya ağırlık verdikleri için Beyefendiye de teşekkür ediyorum. Arzedeceğim maruzatım şimdilik bu kadar.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Teşekkür ederim. Ahmet bey buyur kardeşim.

Ahmet Bey:

–Önce İsmail bey kardeşimize teşekkür ederim. Görüşleri dinlemiş olduk, teşekkür ediyoruz.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Hocam, mikrofana gelebilir misiniz? Duyulmuyormuş da lütfen.

Ahmet Bey:

–Dolayısıyla raporu mümkünse arkadaşlarımıza kazandırılmasını ben rica ediyorum. Efendim, esasında Din Şûrası meselesi, bazı arkadaşlarımızın da açılışta ifade ettikleri gibi 633 sayılı kanunla ilk defa ortaya atıldı. Ben hatırlıyorum 67-68 yıllarında ilk tüzük çıkarılmıştı. Ancak bugüne kadar vasat elverişli değil düşüncesiyle böyle bir organizasyon gerçekleştirilemedi. O bakımdan **Din Şûrası**'nın başlamış olması biraz önce de ifade edildiği gibi güzel bir şey. Fakat gönül arzu ederdi ki bazı konular gündeme girmiş olsun, özellikle bu İsmail bey kardeşimizin ifade ettiği eğitim kurumları arasındaki koordinasyon meselesi.

Diyanet İşleri Başkanlığı aslında bir eğitim kurumu değil, daha çok istihdam eden bir hizmet kurumu. Fakat bazı konular var açık kalıyor. Halkın namaz, abdest ihtiyacını kim, nerede ve nasıl öğretecek? Onun için Kur'an Kursları açılmış. Hafız yetiştirilecek, onlar karşılanmış, fakat yüksek seviyede Din Alimi yetiştirmek konusu İlâhiyat Fakültelerimizden sonra biraz gündeme gelmiş ise de, onların programları da Diyanet'in ihtiyacına göre değil, tamamen Diyanet'in dışında, hiçbir zaman Diyanet'e danışılmaksızın yapılmakta, dolayısıyla da bazan ihtiyaçlar karşılanamamaktadır. İmam olarak alacağız, binlerce talip var. Ama mecbursunuz birini almağa, bir kısmını almaya, fakat bunu ne yapacaksınız? Onun için bu koordinasyon meselesi çok önemli.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bence hakikaten fevkalade güzel bir başlangıcı oldu eğitim konusunda. İhtisas kursu dediğim bu, Haseki'de başladı. Bir konu var, o konu da böyle gündeme alınmalı ve İlâhiyat Fakültemiz ve diğer eğitim kurumlarımızla birlikte bu eğitim konusu nasıl halledilir? Din, eğitimi konusu, hangi konuda bize veya hangi seviyede ilim adamı lazım? Biraz önce beyefendi bir kardeşimiz, müstağribler yetiştirilmesi lazım v.s. gibi çok güzel bir şeyler söyledi. Bunlar ihtiyaçlardır, ama biz bunları ne yapacağız? Nasıl yapacağız? Katiyyen planlı programlı yapamıyoruz, onun için bu konu fevkalade önemli, kabul ediyorum. O bakımdan teşekkür ediyorum.

İkinci bir konu olarak tabii Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bugünkü konumu, gerçekten çok tartışılan bir konu ama, biz halen bunu tartışamıyoruz. Bizim dışımızda bazı tartışmalar oluyor. Biz kendimiz tartışamıyoruz bilmemizde yarar var. Onun için raporu bu bakımdan da çok olumlu buluyorum. Bilhassa Siyasetle- Diyanet İşleri Başkanlığı'nın temasları karşılıklı ilişkileri meselesi, maalesef günümüzde değil, sadece geçmişte de zaman zaman acılara, üzüntülere vesile oluyordu. Buna nasıl bir tedbir bulabiliriz? Diyanet İşleri Başkanlığı kendi bünyesinde alacağı kararları nasıl uygulayabilir? Bunu gerçekleştirmek için tedbirler manzumesi arasında bir takım araştırmalar kendi bünyesi içerisinde araştırmalar teklif ediyor, çok olumlu buluyorum gerçekten. Onun için bu rapora ben memnun oldum, kendisine teşekkür ederim. Allah razı olsun diyorum.

Efendim son olarak araştırmalar beyanında akşamleyin bazı arkadaşlarımızla özel sohbet ederken bir arkadaşamızın bu konuda bir tebliği olacak, o konuda ne düşünürsünüz falan diye sordular. Türkiye'de hangi bölgede düşüncelerle âdetler nelerdir, o konuda dini konudan eksiklikler nelerdir? Yapılan suçlar, efendim,

mahkemelere intikal eden, emniyete intikal eden, bu konularla ilgilenen herhangi bir araştırma veya bir anket v.s. falan filân yapmamız lazım artık, bunlara hizmet politikamızı geliştirmek için bunlara da ihtiyaç vardır. Teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Evet, ben de teşekkür ederim Ahmet bey, izahınızdan dolayı.

Mahmut GÜRGÜR:

-Sayın Başkan. Baştan söylemedim ama ben de söz istiyorum.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

Tamam efendim. İsterseniz son olarak size söz vereyim olmaz mı?

Dr. Lütfi DOĞAN:

–Sayın Başkan, bir sorum var? Belki çok uzun konuştukları için benim anlayışım kısa oldu. Bu işi hazırlayan kişi olarak, ne öneriyorsunuz? Komisyona şunu öneririm dediniz, onun kısaca, özetçe bilgilendirilmesini rica ediyorum, çünkü burada bazı sözler söyleniyor, öyle kalıyor, geçiyor. Onun için bu teklifinizi cümle haline getirirseniz tahmin ediyorum yararlı olacaktır, bu bir.

İkincisi de Çakan beyi ciddiyeti ile ben başkanlıktan beri tanıyorum. Her ne kadar yüzyüze çok konuşmadık ama çalışması ile biliyorum, takdir ediyorum. Fakülteye geçtiği zaman da istemedim geçmesini, her ne kadar burada Diyanet Eğitimine ait bir takım sözler var, fakat Diyanet İşleri Başkanı olarak o zaman da çalışmamızı bilirler. Her arkadaşımın arkasından özellikle böyle Çakan gibi ağırlıklı olanları kolay kolay Diyanet'ten gitmemelerine özen gösteriyorum.

Yalnız arkadaşlarım Din-Diyanet-Siyaset meselesi, eğitim, koordine meselesi, tek meseleye kalıyor bana göre, o da kişilik meselesi. Kişiliğin yetiştirilmesi, Diyanet'e tayinle olmaz, bana göre eğitimle olur. Her ne kadar Sayın Çakan, Diyanet mensubu olarak Diyanet'i kınadı ama esas kınamaya, kaçmaya imkân yok, çünkü İlâhiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, burada hocalar olarak, İlâhiyatçılar olarak Diyanet'in bütün kusurlarını çözmeye mükellef olan eğitim kısmıdır. Dünyada bütün sorunları çözecek eğitimdir. Başka bir şey değil. İşte gördük, sopayla bilmem neyle yapanların hepsi iflas etti. O halde biz Diyanet olarak, siyaset konusunun çözmesinin tek yolu adamdır, kişilikli adam olacak. Kişilikli adam da İlâhiyat Fakültelerinde yetişecek, yani eğitim müessesesinde yetişecek.

Ben başkan olarak geldim. Sorunlarımı kendim çözmeye çok alışkınım. Milli Eğitime baktım, eğri büğrü adamlar yetiştiriyor. Fakülteye baktım, hep filozof yetiştiriyor, bana da adam lazım, ne yapayım, düşündüm, eski tarihe baktım, eski tarihte başkanımız şeyci, tarihci bilir, Anadolu'da devletin baskısı altında Anadolu Müslümanları kendi yorumlarını tarikatlarda yapmışlar. Tarikatları rafa koyulacak, atılacak bir laf değil. Her ne kadar bazılarına hurafecilerine karşıyız ama bir tarihci olarak müesseseye bakınız, orada yetişmiş, orada adam yetiştirmişler. Adam yetiştirmek için, ama sivil demokrasi dediğimiz şeyde gerçekte onlar topluluk olarak kendilerine göre adam yetiştirmişler. Mevlevi'nin dünya görüşü başka, Nakşibendi'nin başka, Bektaşi'nin ki başka.

Düşündüm kendi kendime, gördüm onların yaptıklarını ne yapayım, karar verdik, eğitim merkezi yapalım dedik. Yani ayıp olur burada yaptığımı konuşmak ama kusura bakmayın amacım Ankara Müftüsüyken gördüm, bazı horozlar vardı Anadolu'da. Hoca efendi, hoca efendi, efendi hazretleri bunlar konuşurlar etrafında hu diye meczuplar toplanır, söyler, Ramazanda paralar cebe gider. Açık konuşayım herşeyi Ankara'da da var birkaç tane. Ne yapayım! Müftü olarak önce getirdim vaaz ettirdim, tenkit ettirdim. Bağırışıverdiler; hoca tenkit olur mu dediler. Ama biraz düzelttik. Kimin horoz olduğunu, kimin tavuk olduğunu öğrendiler. Amiyane konuşuyorum. Başkan olarak ta, eğitim merkezi onun için kurdum. Bolu'da teknik seviyede Çakan bey hatırlarlar, teknik seviyede İstanbul'da akademik seviyede eski bir medreseyi yaptık.

Fakat arkadaşlar mesele eğitim olduğu için yapmak değil, eğitimi de takip etmek lazım. Benim çok baskılı hayatımın içinde ihmal etmedik oraları, ama hala dediğim gibi konuya gelemedik. Çünkü İlâhiyat Fakültesindeki eğitim aşağı inmemiş, halka inmemiş o bakımdan birincisi diyorum ki eğitimi arkadaşlarım Türk halkının sorunlarına göre hareket etmeli, ikincisi bu sorun meselesi, mesele diyorum. Ben Türkçe konuşuyorum, afedersiniz bana ne derseniz deyin, çünkü halk Türkçe biliyor.

Meseleleri bu zamanın meselelerine göre eğitimciler bazı konulara almalıdır. Sayın Abdülbaki beyin falan temas ettiği gibi. Şimdi örnek göstereceğim. Biraz uzayacak ama bu ilmi bir mesele. Sultan Murat zamanında şikayetler başlamış. Zâdegân sınıfı ve bazı zenginler para ile müderris oluyorlardı. Onun üzerine kızmış Sultan Murat; ben imtihan yapacağım demiş. Müderrisleri ben imtihan yapacağım demiş ve imtihan yapmış. Mesele imtihan yapmak değil esasında, Sultan Murat da demişler işte imtihan yapıyor, gelmişler, soruyor Sultan Murat, burada kitapta var sorduğunun 1.sorusu şu; iman cevher mi, araz mı? İkinci sual, bir insan et yememeye yemin etse, balık eti yese iş bu zatın yemini bozulmuş mu, bozulmamış mı? Müderrise sorulan soru; arkadaşlarım Sayın Baki beyin ve diğer arkadaşlarımın söylediği bunu da nota geçilmesi zamanımızdaki önemli meseleleri içerecek bir ihtivada eğitimler yapılması gerekir.

Cami önünde, kapı önünde ticaret var, envai türlü sahtekârlık yapılıyor. İçeri giriyorsun. Vaiz şeyden bahsediyor; kader meselesi, bilmem ne bilmem ne bahsediyor. Bu bakımdan arkadaşımı tebrik ediyorum. Hiç olmazsa bize bu konuları düşündürmeye sebep oldu. Bir eğitimci olarak Türk halkının ihtiyacı olan bazı meselelerde bu zamanın meseleleri deyince bilmem dinde bir şeylik anlaşılmıyor. Aşamıyorlar, açamıyorlar bu konuları. Eskiden gördüğümüz, tarihte gördüğümüz Sultan Murat'ın imtihanda belirtmeye çalıştığım gibi meseleleri biraz küçültmeyelim, büyültelim, kişilik verelim, ben onun azabını çektim. Ben bakanlık yaptım, milletvekilliği yaptım ama bir yere gittiğim zaman sen nesin diyorlar? Ben hocayım, ben eski Diyanet İşleri Başkanı'yım diyorum. Bakan demiyorum. Bakanlığı ben küçük gördüğümden değil, yalnız ben sizin zamanınızda hatırlayın şeyde, bilmem ne camiinde imam gidiyoruz bir yere soruyor görevin ne diyor. Efendim ben Hukuk Fakültesi 2.sınıfta okuyorum diyor. Onun için sevgili kardeşlerim kişilik kazandırmak belli bir eğitim içine sokmaktır. Bu eğitim müesseseleri bize kendi görevini yapacak biçimde adam yetiştirir. Bu adamları biz Diyanet'e korsak, hiçbir siyasetçide elini sürmeye cesaret dahi edemez. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Ben teşekkür ederim. Evet sayın Servet hocamız, buyurunuz.

Prof. Dr. Servet ARMAĞAN:

–Efendim, küçük bir noktada bilgi almak için istifsar mahiyetinde eğitimle ilgili önemli konuşmayı gerek Abdulkadir bey, gerek Lütfi Doğan bey, gerek beyefendi bey yaptılar. Sayın diyorum, Dr. Tayyar bey zamanında Çengelköy'de bir eğitim merkezi açılma teşebbüsü, kararı vardı. Haseki kursunun açılmasından sonra gerçi o binalar devletleştirildi, el değiştirdi ama o karar, karardı zannediyorum. Kararlaştırılmış bir mevzuydu, birkaç sene devam edilecek akademik mahiyettende burada eski başkan yardımcıları var. İrfan Yücel Hoca var, acaba ne oldu o karar? Yani üniversiteye benzer bir akademi idi. Bunu bilgi almak için ben ilgili bir şahıs varsa;

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Evet, Şükrü bey, çok kısa olarak lütfen hocama.

Şükrü ÖZTÜRK:

-Hocam konuyu bir hayli biliyor. O Çengelköy'deki yer, o maksatla yapılmıştı. Belli bir noktaya kadar geldi. Sonradan orası kamulaştırıldı, istimlak edildi, o yer devam etti. Ancak 1976 yılında o manada Haseki Eğitim Kursumuz açıldı. O kursumuz hala faaliyetine devam ediyor hocam, İstanbul'da. Savaş hocamız, Halil Gönenç hocamız gibi hocalarımızın devam ettiği ihtisasa yönelik ihyâ edilmiş bir kursumuz var.

–Binanın elinizden çıkması 90/91 yıllarında oraya nakledilecekti. Hasekimi o?

Şükrü ÖZTÜRK:

-Haseki Kursu bir, bir de ikinci bir konu da vardı. Türkiye Diyanet Vakfı'nın bünyesinde **İslâm Araştırmaları Merkezi** diye bir Merkez kurulmuştu, o da orada faaliyet gösterecekti. Şimdilik o da Bağlarbaşındaki ansiklopedi binasının içerisinde devam ediyor. O araştırmalar merkezi de.

–Güzel bir teşebbüstü yani.

Şükrü ÖZTÜRK:

–Evet, o araştırmalar merkezi de ilk aşamada olmak üzere şu anda 62 veya 63 kadar seçtiği araştırmacıyı yetiştiriyor, bunların 40'a yakını doktorasını tamamladı, döndü. Bir kısmı da çalışmalarına devam ediyor.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Tamam mı Hocam? Evet Mahmut bey, buyrun sizi de dinleyelim.

Mahmut GÜRGÜR:

–Efendim teşekkür ederim. Esasen benim konuşacak bir şeyim kalmadı, çok değerli arkadaşım İsmail beyin konuşmasından da çok istifade ettim. Ben birkaç hususu sadece ifade etmiş olmak bakımından açıklamak istiyorum. Evvela **I. Din Şûrası**'nın toplanması olayını ben şahsen Türkiye Dini hayatının büyük bir gelişmesi olarak görmekteyim. Ben burada yapılan konuşmaları, sunulan tebliğlerin din hizmetlerinin gelişmesinde çok önemli katkılarının olacağına kesin olarak inanıyorum.

Burada çok kısa olarak birşeyi ifade etmek istiyorum. Bana göre bugün Diyanet İşleri Başkanlığı'nın çalışmalarında eğer bir takım eksiklikler ve noksanlıklar görülüyorsa da, bu konumundan kaynaklanan, statüsünden kaynaklanan sıkıntılar değildir. Benim tesbitim budur. Yani bugün Türkiye Diyanet Teşkilatında, o teşkilatın mensupları hangi çalışmayı yapmak istemişler de, hangi hizmeti götürmek istemişte onun karşısına statü çıkmıştır? Bu benim müşahedemdir ve övünerek, iftihar ederek söylemek istiyorum. Bir Din İşleri Yüksek Kurulu vardır. Fevkalade büyük bir gelişmedir. Her türlü çalışma imkanı da vardır. Bu itibarla meseleyi statüye bağlamak bana göre belki şu anda zamanı değil diye düşünüyorum ve şu şartlarda Türkiye Diyanet Teşkilatı'nın sahip olduğu imkânları küçümsememek lazım.

Ben Milli Eğitim Teşkilatında uzun yıllar çalışmış bir kişiyim. Gerçekten ve çok net olarak ifade ediyorum. Milli Eğitim Teşkilatı'nın imkânları Diyanet Teşkilatı imkânları kadar değildir. Bu statü ile bu noktaya gelmekte çok büyük gayretler var. Bugüne kadar çok büyük hizmetler geliştirilmiş ve ben bugüne kadar çalışanları takdirle anıyorum.

İsmail beyin eğitim kurumu olarak Din Öğretimi Genel Müdürlüğü ve Diyanetle İlâhiyat, koordinasyonsuzluktan bahsettiler. Doğrudur, yalnız bir hususu burada ifade etmeden geçemeyeceğim. İlâhiyat Fakültelerimizin uygulamaya yönelik çalışmaları vardır. Yani bir ilmi çalışma yapılırken bunun uygulanabilirlik özelliği de dikkate alınmalıdır. Sadece kitapta kalacak bir takım çalışmının bize faydası olmuyor, bunu gördük. Esasen Milli Eğitim de bu böyledir, çok fevkalade dinlediğiniz zaman ama çok ideal, ama memleketimizin şartları gereği uygulama imkanımız olmayan hususları da biraz pratiğe dönük hale getirmek lazım. O itibarla üniversitelerimize büyük görevler düşüyor. İsmail beyin çalışmalarını yakından bildiğim için daha verimli çalışmalar yapacağına inanıyorum.

Harita meselesine gelince, Türkiye Diyanet Teşkilatı'nda Abdülkadir bey güzel söylediler, bugün istediğim bölge hakkında bizim dökümanlarımız mevcuttur. Yalnız tarih meseleleri şunlar, bunlar, sıkıntılar bunlardan kaynaklanıyor. Yani o meseledeki sıkıntılar daha başka. Özet olarak ben ayrıntıya girmeyeceğim. Ben personel bölümüyle alakalı olduğum için o konuları çok yakından biliyorum. Burası yeri değil.

Bir şeyi ifade etmek istiyorum. Muhterem hocamın eski Sayın Başkanımız Dr. Lütfi Doğan Hocamın bir tesbitine kesinlikle katılıyorum. İnsan unsuru çok önemlidir. Yetiştirdiğiniz eleman çok önemlidir. Ve İlâhiyat Fakültelerinin programlarını düzenlerken din hizmetlerine paralel programlar düzenlemesi gerektiği kanaatindeyim. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Ben teşekkür ederim. Efendim şimdi hakikaten insan unsuru çok mühim . Büyük tarihçimiz Gelibolu'lu Mustafa Ali'nin bir dörtlüğü var, ben onu her yerde kullanırım, her yazımda da söylerim.İkinci ordaki tebliğimde de söyledim. Ali buyuruyor ki Sayın hocam;

Mesâcid ü Meâbid ko âdem yap

Kâbe yapmakcadır âdem yapmak

Taş ağaç kaydı ne lâzım şâhım

Yaraşır şahlara adem yapmak.

Hakikaten insan unsuru hocam, çok mühim bir şey. Bizim Erciyes Üniversitesinde, 12 katlı bir bina yapıldı. Hastahaneye geldi, eski Cumhurbaşkanımız açtılar. Baktım dekan düşünüyor; "Niye düşünüyorsun" dedim. En lüks efendim asansörler filan sayın hocam, herşey tam mükemmel ama dekan düşünüyor. "Niye düşünüyorsun?" dedim. Esas şimdiden sonra benim işim başladı diyor. Bu asansörleri ben kime teslim edeceğim, bu bilgisayarı ben kime teslim edeceğim, bu kapıya ben kimi koyacağım?. Yani biz hakikaten en elzem olan unsuru, genellikle diyorum elzem olan unsuru en sonra düşünüyoruz. Mesela bu sene üniversitelerimizin açılışı hepimizin malumları, eskiden bir mühür, bir müdürle bu işler oluyordu. Şimdi yine aynı şeylere başladık. Diyoruz ki, arkasından gelir, hele bir binayı bulalım, hele şunlar olsun, ondan sonra gelir gibi bir havanın içerisindeyiz. Hepinizin bu gibi görüşüne katılıyorum.

–Efendim, eski bakanımız acaba bu konuda bir şey söylemek isterler mi? Efendim sizlerin de geniş bu camianın içerisinde efendim hisseniz ve payınız var. Efendim, Lütfen bir kaç kelime ederseniz, sonuna geldik bu celsemizin. Şimdi ara vereceğiz. Buyurun Vehbi bey.

Vehbi bey:

–Dinlemek daha kolay ve güzel, söz verdiniz, teşekkür ediyorum. Şimdi bence tamamlamamız gereken bir şey var. Bunu hepimiz yaşadık. Gerek siyaset, gerekse iş dünyası arasında din hizmetlerini konuşuyoruz. Şöyle insanı ana rahminden mezara kadar bir kesit içerisinde düşünürsek, bunu sadece 7-6 yaştan 12 yaşa kadar olan kısmın da devlet şu anda Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi veriyor. Bu hizmet en büyük hizmet, yani ferdin dinini öğrenmesini, yaşamasını sağlamaya çalışıyor, ama din dersi değil, din kültürü, ahlâk kültürü dersi. Şimdi liseye kadar arada bir ufak-tefek ilaveler var ama ondan sonra eğitim yok zaten, ondan sonra serbest kalıyor. Ve inanıyorsa Müslüman, amel konusunda da kararlıysa yapabildiği kadarıyla yapıyor.

Şimdi benim şahsen kendi mütevazi tecrübem içinde noksan budur. Yani hangi yaşta olursa olsun, hangi mezhepten olursa olsun, bu eğitimin devam etmesi lazım. Bu din eğitiminin yaşa bakmaksızın mezara kadar devam etmesi lazım. Bu tabi ferdin kendi arzusudur. Ama ferdin gücü buna yetmez ve hiçbir zaman yetmemiştir. Bunu birilerinin halletmesi lazım. O birileri Türkiye'de şu anda devlettir. Devletin eğitim kurumu çocuklara ders veriyor. Ama Diyanetin bu meseleye sahip çıkması gerekiyor. Şimdi çok teknik meseleler var, hepiniz biliyorsunuz. Norveç'te bulundum ben, bir araştırma maksadıyla. Bizim Ordinaryus Prof. dediğimiz en büyük, en etkili, en yetkili profesörlerini asgari senede 15 gün onun bilmediğini, yeni gelişmiş bilgiyi öğretmek üzere mecburi eğitime tabi tutuyorlar. 2860 tane kurs var, okul kursu değil, doktor için, profesör için, mühendis için, idareci için, eğitimci için, personelci için ve buna gitmeye mecburlar. Biz bunları neye yapmayalım?

Şimdi dolayısıyla bir insan diyebilir ki tamam ben minimum ölçülerde din eğitimimi aldım, ibadetimi de yapmayı biliyorum, duamı edebiliyorum. İnşaallah niyetlerimde, amellerimde güzel yerleşir falan, ama bu yetmez ki, yani bizim görevimiz orada bitiyor değil, tam aksine orada başlıyor Diyanetin. Bu bir arz edeceğim mesele.

Diyanetin gene şöyle arz edeyim. Kanunda Diyanetin öyle güzel şeyler var ki, öyle güzel var ki, bir tanesi Şûra meselesi. 28 yıldır var, fakat ilk defa yapılabiliyor. Ben Diyanet'i suçlamıyorum, yanlış anlamayın, şartlar müsaade etmemiş.

Dr. Lütfi DOĞAN:

-Ben başkandım yapamadım, tüzüğü çıkardım yani.

Bakan Bey:

-Evet ama bir yerde zorlamak lazım. Şimdi Diyanetin eğer sizin teşkilat kanununuza bakılırsa öyle enteresan, öyle güzel,.....

Dr. Lütfi DOĞAN:

–Yalnız efendim Siyaset engel olmadı, yani arkadaşlarım şimdi, gene diyecekler Din-Siyaset, siyasetle ilgisi yok, bizim kendi kusurumuz.

Vehbi Bey:

–Evet, şimdi o görevleri hakikaten, o görevlerin arasına bunu da katmak lazım. Ve bu işi götürmek lazım. Çok önemli gördüğüm için bunu arz ediyorum.

İkinci bir nokta da, ben dün açılışta bulunamadım, bilmiyorum gündeme geldi mi, gelmedi mi, yalnız yurtdışındaki görüşmelerimizde, gezmelerimizde ve uluslararası toplantılardan birçok belge verebilirim. Vaktinizi almak istemiyorum şu anda birçok bilgi de arz edebilirim ki bugün maalesef, sanki dünyada çok büyük ve çok güçlü merkezler, özellikle batı aleminde çok güçlü merkezler adeta İslâma karşı ve İslâm'ın yaşanışına karşı çeşitli ülkelerde, çeşitli insan grupları arasında yaşanışına karşı bir mücadele, hatta bir savaş açmışlar. Bir tek misâl vereyim, kayıtlara da geçsin; geçen sene aşağı-yukarı bu aylarda Avrupa Konseyi Parlementerler Meclisinde İsrail Cumhurbaşkanı Heinhoersoft bir konuşma yaptı, fevkalade etkileyici bir konuşma idi. Ve yazılı metni de var bende, gerekirse isteyenlere verebilirim. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinde şunu iddia etti; Batılılar İsrail'i dinlemiyor. Dünyanın ve Orta Doğu'nun meselelerini biz biliriz. Bildiklerimizi de söylemekten çekinmeyiz. Biz Ortadoğu'nun saydı, 9 tane problem saydı, şu, şu, şu meseleleri önceden gördük ve bütün batılı ülkeleri ve dostlarımızı uyardık. Kendisi de bir İngiliz Yahudisidir. Fakat bizi değil, kendilerinin yanlışını tatbik ettiler. Ve bugün işte şu, şu, şu yanlışları saydılar. Şimdi bir şey daha söylüyoruz dedi, söyleyeceğim dediği nokta budur. 10.meseleyi söyledi: İslâm köktenciliği, İslâm Fundamentalizmi bütün dünyayı tehdit ediyor. Buna karşı birleşmelisiniz. Buna karşı tedbir almalısınız, açıkça söylüyor. Açıkça söylüyor, yani yazılı orada. Şimdi orada bir anlamda, tabii siyasi bir konuşma bu. İlmi toplantı değil bu, suallerle önünü çevirmeye çalıştılar, bir takım insanlar dediler ki; İslâm Fundamentalizmiyle, yani İran'daki siyasi, ilmi karışımı ve İran'ın tutumunu mu kastediyorsunuz? Açıklık getirmedi.

Şimdi bakınız bir tanesini misâl verdim. Vaktinizi almak istemiyorum. Yani enteresan belgeler var, yani inkârı mümkün değil ve buradan giderek biraz daha işi büyütüyorum, diyorum ki, belirli mihraklar, belirli merkezler, İslâm'ın gelişmesi, büyümesi ve yaygınlaşması özellikle batı dünyasında, siz benden daha iyi biliyorsunuz,

karşısında veya kendi özel hesaplarını dikkate alaraktan adeta bir kavga başlatıyorlar. Başlatmışlar da çok daha açık hale getiriyorlar. Bu kavgayı göğüslememiz lazım. Bunu siz yapacaksınız, hocalarımız yapacak, Diyanet yapacak ve sizler yapacak, bizler yapacağız Siyasetçi olarak. Abdülbaki beyin teklifi bunun içerisinde aslında çok önemli bir 3.nokta. Fevkalade önemli ve katılıyorum.

Siyasetçilerle zaman zaman biraraya geliyoruz. Diplomatlarla biraraya geliyoruz. Ankara'da veya yurt dışında. Buradan giden bir Hollanda Sefiri vardı, şimdi Hollanda Dışişleri Müsteşar'ı, 2.adam yani. Bakandan sonra en yetkili adam. Sizi temin ediyorum, İslâmın gerek Şiânın, gerekse Ehli Sünnetin tarikatlarını bizim bir çoğumuzdan iyi biliyordu bu adam, bir çoğumuzdan iyi biliyordu insan ve buradaki Papa'nın, sefirin, Papaz kendisi çok da yüksek rütbeli bir insan. Bir konuşmamızda benden Nakşilik hakkında bilgi sordu, ben de ona bazı kitaplar tavsiye ettim. Dedi ki; 'o kitapları okumadan evvel ben sana anlatayım'. Hollandanın sefiri söylüyor bunu. Anlattı, ben kendi bilgim içerisinde söylüyorum. Benim kendi bildiklerim içerisinde hiçbiri yanlış değildi. Evet, şimdi soruyorum size Bogomil'i bilen var mı? Veya konuşabilen veya bogomil'in nereden nereye getirdiğini, sosyal etkisini, tesirini bilen Din adamımız var mı? Söyleyen din adamımız var mı? Tartışan din adamımız var mı?

Dr. Lütfi DOĞAN:

–Şu Boşnaklar değil mi? Boşnaklar.

–Evet, Boşnaklar.

Vehbi Bey:

–Yani kökü var, kökeni var bunun. Misâl diye söyledim yani. Şimdi zaman zaman da görüşüyorduk değerli kardeşimizle. Bence Diyanet'in 3.noktada gerçi bu oluyor. Diyanetin ve İlâhiyat Fakültelerinin işte realite budur, gerçek budur. Bu dünyanın gerçeğini yakalaması lazım. Sade bizim insanımızın geri kalmış din eğitimi, din kültürünü değil, din yaşayışını yakalamak değil, ama dünya gerçeğini yakalaması lazım. Bunu sizler yapacaksınız. Bizler siyasetçi olarak Hocamın da buyurduğu gibi, yani engel olmuyoruz, yani daima destek oluyoruz. Bu şikayette haklı değilsiniz. Efendim teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Evet ben şimdi beş dakika da soruların muhatabına cevap vererek, çay için mola vereceğim, efendim müsaade ederseniz.

–Çok teşekkür ederim.

İsmail Lütfi ÇAKAN:

–Ben bir mutluluğu yaşıyorum. Burada dile getirdiğim görüşlerim, konuşmacılar tarafından değişik boyutlarla teyidini almış olmanın mutluluğunu yaşıyorum. Ve bu konuyu Din Şûrasında daha çok Diyanete, Diyaneti muhatab olarak, anlatacağım için Diyanet tarafına ağırlık vererek burada sözkonusu ettim. Yoksa özellikle Diyanet'i suçlamak gibi bir maksat değil. Buradakilerin daha çok Diyanet noktasında

toplandıklarını hesap ettiğim için, aynı konuyu din öğretimi meselesini öne alarak bir başka platformda yine dile getirdim. Yazdım, kimse okumadı, kimseden bir tepki gelmedi. Ama burada konuştum aynı konuyu, bir tarafı ağırlıklı olarak çok güzel tepkiler aldım. Yarın İlâhiyatlar konusunda bir yerde toplantı olursa bu defa İlâhiyatlarla ilgili tarafını öne çıkararak aynı koordine ihtiyacını dile getireceğim. Ve ben buna ihtiyaç hissediyorum. Ve burada hiç kimse de ihtiyaç yoktur, böyle bir şey demedi. O bakımdan bizim gerek dünyada gelişen şartları yakalamamız, gerekse kendi müesseselerimizin halen vermekte olduğu hizmet, eğitim ve araştırmaları geliştirmemiz için birbirimizin fikrine ihtiyacımız var. Bakın şimdi burada ne kadar karşılıklı konuşulunca işin değişik boyutları ortaya çıktı. O halde biz meselemize asılmak zorundayız artık. Bunu başkalarından bekleme dönemini atlattık, geçtik. Ben böyle yani bağışlayın hocalarımı gördüğüm için, biraz mütevazi talebe gibi konuşmak istiyorum, o yüzden sesimi yükseltmek istemiyorum ama bunun ızdırabıyla geldik biz. İslâma hizmet edebilmekten daha büyük bir şeref telakki etmiyorum. Hiç bir zaman, hiçbir yerde siyasete takılıyorsam, siyaseti de bu noktadan belli ölçüde mâni gördüğüm için takılıyorum, ben de sizin fikrinize katılmıyorum Sayın eski bakanım. Siyasetin veya bakanların siyasete belli noktalarda desteği var, elbette olmalıdır, dünya şartları değişiyor çünkü. Türkiye siyaseti kendiliğinden bunu yapmadı, dünya şartları değiştikçe ona ayak uydurabilmek için dine belli ölçüde rahatlık kazandırdı, bunu da görmezden gelemeyiz. Ben İmam-Hatip Okulu'na gideceğim dediğim zaman 1955'te nereye gidiyorsun diye soran bana siyasilerdi. Ben onun acısını duyarak geldim buraya. Ama bizim gerçeğimiz, bu siyasette, bizim siyasetimiz bu müesseselerde bizim müessese ben şimdi hiç yabancı gibi bakmıyorum. Kendi derdimizi kendimiz tedavi edeceksek, bunun dahilisini de, haricisini de hep birlikte konuşarak, görüşerek bakın şimdi bir sürü ihtiyaçtan bahsediyoruz.

Elbette eğitim meselesi en başta o geliyor ama, uygulayıcı olan Diyanet İşleri Başkanlığı, bana şöyle elemanlar gönder diye bana bağıra bağıra söyleyebilmeli. Benim şu konuda araştırmaya ihtiyacım var diye söylemeli ki ben de doktora çalışması yaptıracağım öğrencime o konuyu çalıştırayım. Ama bunlar biraraya gelmezsek, konuşmazsak koordineli, sürekli ama ben öyle bir defa biraraya gelmek düşünmüyorum. Onun için de teklifim Hocam, Din Şûrasına bağlı bir alt komisyonun bu koordine ihtiyacını planlı, programlı ve sürekli hale getirmesi şeklindeydi. Tabii ben Din Şûrasından çok büyük şeyler beklediğim için biraz galiba birde ütopist tarafım da var. Ama burada çok daha farklı şeyler konuşuyoruz. Olsun bunlar konuşula konuşula bir yere gelecek, ben teşekkür ediyorum, yani desteklediğiniz için. Ve bu ihtiyacı teyid ettiğiniz için başka bir şey söylemiyorum.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Peki, teşekkür ederim, şimdi son bir kelimemiz var. Van Müftümüzün lütfen efendim, lütfen buyurunuz efendim.

Ahmet ARPA:

–Şimdi efendim, bu gerek Diyanet olsun.

Dr. Lütfi DOĞAN:

–Ne Müftüsü efendim.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Van Müftüsü efendim.

Yard. Doç. Dr. Akif KÖTEN:

İsmi ne idi efendim?

Ahmet ARPA.

–Diyanet ayrı bakanlığa bağlı, İmam-Hatip ayrı bir bakanlığa bağlı, işte İlâhiyat'ta Üniversiteye bağlı. Yani şimdi bu sistemler aslında koordineden bahsediliyor. Koordine bu sistem içerisinde elzemdir. Madem böyle bir koordine düşünülüyor, belki bu müesseseler içinde ittihat düşünüyorum. Çünkü ya Diyanetin bünyesinde İlâhiyat olmalı, ya da Diyanet İlâhiyatın bünyesinde olmalı. Zira bugünkü müesseseleri görüyoruz ki, eğitimden ziyade öğretime ağırlık vermiş. Halbuki biz bunun pratiğini yapan bir müesseseyiz, din hizmeti veriyoruz. Bize eğitimli eleman lazım. Bilen değil, sadece eğitimli eleman lazım. Dolayısıyla şimdi İlâhiyat'tan gelene, gelen biri bize geçen, bizim müessesemize geçen bir elemanımıza Haseki gibi benzeri bir eğitim merkezlerinden ek bilgi vermek durumunda kalıyoruz veya İmam-Hatip Okulundan bize geçenlere yine onu tamamlamak için eğitim merkezlerinde uzun süre eğitime tabi tutmak zorunda kalıyoruz. Ve bir defa da çoğu zaman yetmiyor, öyleyse bunun için çıkar yol aslında sistemden kaynaklanmaktadır. Diyanetle bu müesseselere veyahut müftülüklerle İmam-Hatiplerin mutlaka bir çatı altında birleştirilmesi lazımdır diyorum. Yani esas kabil manasında herhalde koordine böyle olur.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Efendim çok teşekkür ediyorum.

Yard. Doç. Dr. Akif KÖTEN:

–Sayın Başkan, Sayın Şûra üyeleri. Benim tebliğimin konusu asrı saadette cemaatle kılınan namazlarda uygulama ne idi, bugün nedir? Bu ikisini bir mukayese etmekte sünnet'e yakınlık veya uzaklık bakımından önemli bir husus var, bunu ortaya koymak istiyorum.

Göklerde ve yeryüzünde varolan herşeyi insanın emrine amade kılan, insanı da kendisine kul olarak yaratan Allah Teala, ondan kulluğa uygun davranışlar istemektedir. İbadet yani kulluğun gerektirdiklerini yapmak, Allah'ı Rab kabul eden insanın yapısının da bir gereğidir. İslâmî ibadetin vazgeçilmez iki ana özelliği vardır.

Birincisi, ibadetin sadece ve sadece Allah'a yapılması, ondan başka hiçbir varlığa velev onunla birlikte olsa ibadet edilmemesidir. Namazların her rekatında okumamız emredilen Fatiha Suresinin 5. ayeti, "başka hiçbir kimseye değil sadece sana ibadet eder ve sadece senden yardım dileriz" der ve bu hususu en güzel bir şekilde ifade etmektedir. Allah'la birlikte başkalarına ibadeti şirk kabul eden İslâm dini, onu en büyük günahlardan saymıştır.

İkincisi ise, Allah'a yapılan ibadetin onun belirttiği şekilde olması, bu yapıya

müdahale edilmemesi de vazgeçilmez bir özelliktir. Bu nedenle ibadetler tevkifi kabul edilmiş, insanların kendi bilgi ve kıyaslarıyla onlarda ilave veya eksiklik yapmalarına kesinlikle izin verilmemiştir. ***"Her kim bizim bu işimize onda olmayan bir şeyi ihdas ederse, böyle bir şey kabul edilmez"*** hadisi de bunu ifade etmektedir. İbadetlerin nasıl yapılacağını bize göstererek öğreten ise Hz. Peygamber'dir. Beraber yaşamak insan fıtratının gereği olduğu gibi, beraber ibadet etmek te fıtratın gerektirdiği bir husus olup, fıtratın yaratıcısı olan Allah Teala'nın ona uygun gördüğü ve emrettiği bir hususdur.

Allah (c.c)'ın yeryüzündeki halifesi kıldığı insanların başı-boş dağınık bir halde değil, nizam içinde huzurlu bir topluluk teşkil ederek yaşamalarını ve bu nizamı bütün aleme hakim kılmaya çalışmalarını istemektedir. Bazı ibadetlerin cemaatle toplu halde icrasının hikmetlerinden biri de budur. Topluluğun olduğu yerde ahengi sağlayabilecek kuralların olması ve insanların buna uyması ise zaruridir. Cami adabı hac erkanı böyle bir zaruretin sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Her konuda olduğu gibi cemaat ve ibadetin özelliklerini öğrenmemizde de örnek Hz. Peygamberdir. s.a.s.'ın muhteva asıl olmakla birlikte şekil yönüde ağır basan namaz ibadetini tarif ederek değil de örnek göstererek öğretmesi ve namaz farz kılındığında "Cebrail geldi, abdest aldı, ben de ona bakarak abdest aldım, iki rekat namaz kıldı, ben de onun gibi kıldım, siz de bana bakarak benim gibi namaz kılın" demesi de ibadetlerde peygamberimizi örnek almanın gerektiğini açıkça ifade etmektedir.

Hz. Peygamber, Mekke döneminde müşriklerin bütün baskı ve takiplerine rağmen fırsat buldukça gizli de olsa namazları cemaatle kılmış, kıldırmış. Hicretle birlikte oluşan hürriyet ortamında ilk işlerden biri olarak cemaatle ibadetin icra edileceği mekan olan mescidi inşa etmiştir. Bu gayretler hayırlı ve güçlü bir ümmetin oluşması için cemaatleşme ve toplu ibadetin vazgeçilmez bir unsur olduğunu göstermektedir.

Bu nedenledir ki, Hz. Peygamber, ***"içimden öyle geçiyor ki, bir imam tayin edip cemaate namaz kıldırtayım, ben de çoluk-çocukla çalı çırpı odun toplayarak cemaate katılmayanları evleri ile birlikte yakayım"*** buyurmuştur. Hz. Peygamberin hakikaten yakmak için değil, te'dip kastıyla söylemiş olduğu bu sözlerde gösteriyor ki, cemaatle ibadete katılmamak Müslüman için büyük bir eksikliktir. Müslümanlara büyük ve kıymetli şeyler kazandıracağı için de Hz. Peygamber, cemaatle kılınan namazın münferit kılınana göre 27 misli daha sevap olduğunu belirtmiştir. Çünkü birarada toplu olarak Allah'a ibadet edenler birbirini daha iyi tanır, birbirine yaklaşır şevkat, merhamet, sevgi duyguları artar. Bu ise topluma büyük bir güç verir. Böylece cemaatten hem fert, hem de toplum güç alır. Çünkü cemaate iştirak eden kişi, kendi kişiliği ile topluma güç verir. Aynı zamanda da toplumdan destek görür. Böylece Allah'ın muradı olan birlik ve beraberlik gerçekleşmiş olur.

Hz. Peygamber zamanında cemaatle namaz; Hz. Peygamberin evi, Hucurâtu'n-Nebî, mescidi nebevinin kıble istikametindeki sol duvarına bitişik odacıklardan oluştuğu için adeta mescit ile içiçe idi. Hz. Peygamber nerede namaz vakti girerse, orada namazı kıldırırdı. Fakat Hazardayken genellikle ve ekseriyetle mescidi nebevi de namazları kıldıran Hz. Peygamber, farzlardan önceki nafileleri (revatip sünnet) evinde kılar, farzı beklerdi. Hz. Peygamberin zamanlamasını çok iyi bilen müezzini Hz. Bilâl Habeşi, cemaat toplanınca ikamete başlardı. Müezzinin sesini duyan Rasulûllah (s.a.s.) doğruca mihraba geçer ve hazır olan cemaate kadın, erkek, çocuk farzı kıldırırdı. Farz namazın

akabinde اللهم انت السلام ومنك السلام تباركت ياذى الجلال والاكرام duasından sonra mihraptan ayrılırdı. Farzdan sonra kılınacak nafile varsa öğle, akşam, yatsı, cuma gibi odasına geçer ve orada kılardı. Farzdan sonra kılınacak nafile yoksa, sabah ve ikindi olduğu gibi duruma göre ya sabah namazında olduğu gibi bir müddet daha genellikle güneş doğana kadar zikr ve duaya devam eder, ya da ikindi de olduğu gibi ümmetin işiyle ilgilenmeye yönelirdi.

Sahabilerinde nafile namazlarını evlerinde kılmalarını tavsiye eden Hz. Peygamber, evi uzak olanların mescidin arka tarafında kılabileceklerini belirtirdi. Hz. Peygamber mescitte farzların dışında namaz kılmamaya hayli özen gösterirdi. Bunun sebebi mescitte beynen nas veya insanlarla beraber kılınacak olan nafilelerin yaygın bir şekilde ve toplu olarak icra edilmesinden dolayı Allah tarafından farz kılınması veya Müslümanlar tarafından farz telakki edilebileceği endişesidir. Sabah namazının farzı kılındıktan sonra iki rekât daha kılan sahabiye Hz. Peygamberin "es-Subha erba'an?" sabah namazı dört rekât mı? diye şiddetle karşı çıkmasının sebebi işte bu endişe olsa gerektir. Yine teravih namazında cemaati devam ettirmemesi böyle bir sebebe dayanıyordu. Şöyle ki, Hz. Peygamberin bir hasırı vardı. Gündüzleri bunu dikerek mescidin bir köşesini oda haline getirir, orada ibadet ederdi. Geceleri de yere serer ve üzerinde ibadet ederdi. Bir gece mescidde teheccüt kılarken, orada bulunan sahabiler Hz. Peygambere uyarak namaz kılmışlar, ikinci gece cemaat daha da artmış, üçüncü gece mescide sığmayacak kadar çoğalmıştı. Bunu gören Rasulûllah (s.a.s.) cemaatin bütün ısrarlı bekleyişlerine rağmen çıkmamış, o gece de odasında kılmışlardır. Sabah olunca durumu şöyle izah etmiştir. Dün geceki kalabalığınızdan haberdar idim. Fakat farz olur da altından kalkamazsınız endişesi ile mescide çıkmadım. Farzdan sonra kişinin kıldığı namazların en faziletlesi evinde kıldığı namazdır.

Hz. Peygamberin mescidine erkek sahabileri yanında kadın sahabiler ve çocuklar da devam eder. Toplumun hiçbir kesimi cemaatten mahrum bırakılmazdı. Kadınların ve çocukların cemaate devamı hem ibadet, hem de eğitim, öğretim açısından çok faydalı oluyor, onların da mescitte oluşan dini havadan istifade etmeleri sağlanıyordu. Hatta bir defasında kadınlar, erkeklerin mesciddeki ağırlığını ileri sürerek ilâve kendilerine özel vaaz istekleri olmuş, Hz. Peygamber de onların bu isteklerini yerine getirmişti. Kendilerine vacip olmadığı halde kadınlar, bayram namazı kılınırken erkeklerle birlikte saharaya çıkıyor, onların namazlarını izleyebiliyorlardı.

Cuma namazı ise bilindiği gibi Cuma namazı, Cuma günü öğle namazı vaktinde cemaatle kılınan farz bir namazdır. Diğer namazlardan farklı olarak cuma namazında cemaat, hürriyet, ikamet, erkek olma, izin, şehir veya şehir hükmünde olma gibi şartlar vardır. Hürriyetin de sembolü olan Cuma namazı, ilk defa Hicret esnasında Kuba'dan Medine'ye intikal edilirken Ranûna vadisinde kılınmıştır. Mescid-i Nebevi'nin inşaası ile burada icra edilmeye başlanan Cuma namazı, İslâm tarihi boyunca 5 vakit namazdan daha farklı bir cemaatle eda edilmiştir. Abdullah İbni Ömer'in ifadesine göre Hz. Peygamber, Cuma namazından önce, öğle namazı öncesinde olduğu gibi 4 rekât nafile kılar, ezan okunduktan sonra minbere çıkar ve hutbesini irad ederdi. Hz. Peygamberin Cuma hutbeleri gayet kısa olurdu. Hutbenin kısa tutulmasını tavsiye eden Rasulûllah (s.a.s.), Cuma'nın farzını kıldırdıktan sonra evine geçer ve 2 rekât daha nafile kılardı. Cuma'dan sonra kılınacak nafile namaz hakkında Hz. Peygamber evlerinde kılacaklarsa iki, mescitte kılacaklarsa 4 rekât daha kılmalarını ashaba tavsiye etmiştir.

İslâmın ilk devirlerinde böyle icra edilen Cuma namazı, şehirlerin büyümesiyle birden fazla yerde Cuma kılınması ve bunlardan hangisinin kabul olunduğu hakkında şüphe edilmesi üzerine cumanın son sünnetinden sonra Zuhri Ahir ismiyle 4 rekât, vaktin sünneti adıyla da 2 rekât nafile bir namaz ifadesiyle 16 rekâte çıkmıştır. Farz mı, nafile mi olduğu tayin edilmeyen, hem farz hem de nafilenin şartlarına göre kılınan bu namaz Türkiye haricindeki İslâm ülkelerinin hemen hemen hiçbirinde icra edilmemekte, hatta ülkemizin de bazı yörelerinde kılınmamaktadır.

Mesai günü olan Cumanın öğle tatili ki 1 saattir. Yemek, abdest ve 16 rekâtlik cuma ibadeti için yetmemekte, ya pek çok Müslüman bu nedenle cumaya gidememekte ya da gidenlerde korkarak, sıkışarak namazlarını eda etmemektedirler. Ülkemiz Müslümanlarını bu sıkıntıdan kurtarmak için cuma namazını, asrı saadet ve ilk devirlerde olduğu gibi aslî hüviyetine kavuşturmak gerektiği kanaatindeyiz. Hz. Peygamberin sünnetinde olmayıp sonradan ihdas edilen bu namazın ilgası, daha doğrusu cuma ibadetinin asli yerine çekilmesi bazı Müslümanları sıkıntıdan kurtaracaktır.

Çünkü Hz. Peygamber hasta, yaşlı ve iş güç sahiplerini düşünerek cemaate kıldırdığı farz namazları kısa tutar, imamlara da bunu tavsiye eder ve cemaate namazı uzatanlara nefret ettiriciler diyerek onları azarlardı. Rasulûllah (s.a.s.)'ın cemaati bıktırmamak için hutbeyi kısa tutması da bu konuda bize bir yol göstermektedir. Bu değerlendirmelerden sonra sonuç ve teklif olarak şunları arz ediyoruz:

İslâma göre tevkifi kabul edilen ibadetlerin Hz. Peygamberin bize gösterdiği şekil ve miktarda yapılması sünnet, onları azaltma, çoğaltma veya mahiyetlerini değiştirmekse bid'attır. Her bid'atta sapıklık veya ona götüren bir yoldur. Her konuda olduğu gibi ibadetlerin cemaatle icrasında da kendimize Hz. Peygamberi örnek almamız gerekir. Bu mülahazalarda şu hususları kıymetli Şûra üyelerinin müzakerelerine sunmak istiyoruz.

Birincisi; Diyanet İşleri Başkanlığı, öncelikle müftülere, daha sonra cami görevlilerine cemaatle ibadetin asrı saadette nasıl icra edildiğini detaylı bir şekilde anlatmalı, onlara hizmetiçi eğitimlerde bu bilgiler de verilmelidir.

İkincisi; ülkemizin değişik yörelerinde, hatta bir şehrin değişik camilerinde müezzinler farklı farklı uygulamalar yapmakta, bu da zaman zaman cahil cemaatin kafasını karıştırmakta. Meselâ, Bursa'da Ulucami'de müezzinler Ayet el Kürsî'yi açıkça okur, bir başka camide daha farklı bir uygulama vardır. Yöreden yöreye değişmektedir.

Halbuki Hz. Peygamber zamanına bakarak oradaki gibi sadeliği ile cemaatle ibadetler icra edilecek olursa işi vesaire olan kişilerin cemaate daha fazla devam etmesi, bilhassa esnaf, memur, işçi gibi kişilerin de rahat bir şekilde cemaate devam etmesi bakımından Hz. Peygamber zamanındaki bu standartın uygulanması, yakalanmasında büyük faydalar olacağı kanaatindeyiz. Cuma ibadetinde durum böyledir. Cuma ibadeti ile ilgili ve bunu özellikle belirtmek istiyorum. Cuma günü malumunuz bir saat, diğer günlerde olduğu gibi bir öğle tatili var yıllardan beri.

Yanılmıyorsam 15 senedir Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yetkilileri yetkili mercilere bu meseleleri götürmüşler, fakat şimdiye kadar uygulamaya geçilememiştir. O da şudur; Cuma günü öğle tatilini 2 saate çıkarmak, bu 1 saati cuma günü mesai sonuna

veya haftanın bir başka gününe eklemek suretiyle cuma günü öğle tatilinin 2 saat yapılması ve bu 2 saatlik süre zarfında %99'9 ki dün devlet yetkililerinin verdiği rakamdır bu, çok önemli bir şey. Müslüman olan ülkemizde Cuma ibadetini inanan insanların çekinmeden, başkalarından izin alma ihtiyacı duymadan icra edebilmeleri için, gönül huzuruyla kılabilmeleri için Cuma günü öğle vaktinin, öğle tatilinin 2 saate çıkartılmasının Şûra kararı haline gelmesi ve bunun teklif edilmesinin faydalı olacağı zaruri olduğu kanaatindeyim.

Bugün ortaya çıkan problemleri çözmede bizim için sünnet, bugün problem olarak gördüğümüz meseleler nasıl uygulanıyorsa, onu etüd edip anladığımız takdirde o günkü uygulamadan bugünkü problemlere çözüm getirmek mümkündür. Bu, 1400 sene öncesine gitmek değil, 1400 sene önceki çözümü bugüne taşımaktır.

İşte cemaatle icra edilen ibadetlerde de günümüzde görülen bazı lüzumsuz sıkışıklıklar ki bunlar çok önemli, çünkü hepiniz bilirsiniz Hz. Peygamber diyor ki; "bazen ben namaz kıldırırken uzun okumaya niyet ederim, fakat geride duyduğum bir çocuk sesi belki annesi cemaat içerisindedir diyerek bunu daha kısa keserim" buyuruyor. Demek oluyor ki cemaatle namaza iştirak eden insanların dışarıda işleri, meşgaleleri vardır ve bunlar nazarı itibare alınmalıdır. Sevgili Peygamberimizin bunları nazarı itibare alarak toplu ibadeti mümkün mertebe kısa tutması, bu konuda bize büyük, güzel bir örnektir.

Fakat maalesef biz gerek farz öncesi ve sonrasındaki ilavelerle, gerekse Cuma ibadetlerinde biraz önce açıkladığımız hususlarda olduğu gibi cemaatin toplu halde camide kalma süresini gereğinden fazla uzatmışız, uzatıyoruz. Camiye yabancı olan kişiler, ilk defa gidecek kişiler veya bir defa gidip te orada uzun süre kaldığından dolayı sıkışan insanlar artık bir daha caminin kapısından içeriye girmiyor. Bu durum Hz. Peygamberin de ifade ettiği gibi müneffir durumuna bizleri düşürebiliyor, yani insanları camiden ibadetten kaçırma durumuna düşürebiliyor. Burada bizim teklif ettiğimiz şey, kesinlikle takdir edersiniz ki bir taviz v.s. değil, Hz. Peygamber döneminde ki uygulamanın o rahatlığını bugüne de aktarabilmek ve bugünün insanlarına camideki ibadetin sıkıcı bir şey olmadığını, çok fazla zaman almadığını göstermektir. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Ben teşekkür ediyorum efendim. Efendim şimdi. şöyle yarın biraz sıkışık durumumuz var. Yüce heyetinizden şunu rica ediyorum. Abdülkadir beyin konuşması yarın biraz uzun, hem o uzaktan geldiği için derdini de biraz dökmek istiyor. Sayın başkanımız da buradayken isterseniz Abdülkadir beyin konuşmasını da dinleyelim. Ondan sonra münakaşalara ve efendim konuşmalara geçelim. Efendim nasıl buyuruyorsunuz. Dinleyelim mi efendim? Peki buyurun Abdülkadir bey.

Abdülkadir SEZGİN:

–Bismillahirrahmanirrahim.

-Sayın Başkan, Muhterem Üyeler.

Önce bir hususu arzetmek istiyorum. Ben iki ayrı konuda tebliğ sunacaktım. İki

konu birleştirilmiş. Programda da Eski Sovyetler Birliği'nde ve Azerbaycan'da Dini Hayat Ve Günümüzde Sunulabilecek Din Hizmetleri şeklinde iki başlık var, ben iki ayrı konuyu birleştirerek peşpeşe takdim etmek istiyorum özetleyerek. Ayrıca birtakım Rusça gizli yayınları da getirmek istiyordum, program yarın diye onları yanıma almamıştım. Arzu edenler için yarın getirmek istiyorum, onları da.

Biliyorsunuz Sovyetler Birliği'nde yaşayan insanların büyük çoğunluğu Ortodoks'tur. İkinci sırayı da Müslümanlar almaktadır.

Doğu Türkistan'a, İdil'den Pamir'e kadar uzanan bir mekana sahip veya Kafkasya'yı da dahil edersek çok geniş bir coğrafyada dinî hayat Sovyetler Birliği döneminde nasıldı ve şu anda bunlardan Azerbaycan'da dini hayat nasıl? Ben bu işin tarihçesi üzerinde durmak istemiyorum.

Yalnız İslâmiyet'in 922 yılında başlayan bu civara gelişi, bazı tarihçilere göre 7.yüzyılın sonu 8.yüzyılın başına kadar gitmektedir.

Azerbaycan'ın Şamahı il merkezinde Emeviler dönemine yaklaşan tarihlerde yapılmış aynı Camii Ümmiyenin modelindeki bir camiin hâlâ ayakta duruşuyla da İslâmiyet'in geliş tarihinin buralarda çok eski olduğunu fiilen göstermektedir.

Tabii bugüne gelişte Sovyetler Birliği'nin din üzerindeki baskılarını, komünizm dönemindeki şeyleri pekçok insan biliyor. Ancak oraya gelmeden önce, Çarlık döneminde de bu coğrafyadaki insanların çok ciddi sıkıntılar çektiklerini herhalde bilmemiz lazım. Müslüman ahali için Çarlık döneminde devlet tarafından bir mektep yaptırılmamış, halk kendi mekteplerini kendileri yapmış, kendi yetiştirdikleri muallimler vasıtasıyla okuma-yazma öğrenmişler. 1897 tarihinde Çarlık Rusya'sında okuma-yazma nisbeti %21.1 iken, Kazan'da %100'e ulaşmıştır.

Kazan Türkleri arasında bu dönemde yetişmiş Kayyım Nâsırî, Şihabeddin Mercânî gibi ünü diğer İslâm ülkelerine de ulaşmış, çok önemli İslâm âlimleri yetişmiştir.

1900 yılı civarında Tataristan'ın merkezi Kazan'da yıllık trajı bir milyona varan 70-80 kitabın basıldığı kaydolunmaktadır.

Bolşevikler, hakimiyeti ellerine aldıktan sonra ise, din, özellikle de İslâm Dini büyük düşmanlıklarla karşı karşıya kalmıştır.

10 Temmuz 1918 tarihinde Rus Anayasasının 65. maddesi ile Din yasaklanmış, bütün Dini mektepler kapanmış, diğer mekteplerdeki din dersleri kaldırılmış, Dini neşriyat ve Dini bayramlar yasaklanmış, din adamları ***"emeğiyle geçinmeyen asalaklar"*** olarak ifade edilmişlerdir.

Seçme, seçilme hakları dahil her türlü hakları elinden alınmış, yiyecek karnesi verilmesi yasaklanmış, kurulan kooperasyonlara üye olmalarına izin verilmemiştir. Din adamları, değil vatandaş hukukunu, insan olma hukukunu, yaşama haklarını devam ettirmekte ciddi sıkıntılara düşmüşlerdir. Baskılar sonunda insanların dayanma gücü kalmadığı için zaman zaman isyanlarda baş göstermiştir.

Meselâ, 1920 ilkbaharında, "Yaba İsyanı" adıyla bilinen Yaba, Balta, Tırpan ve benzeri şehirlerde Kazan ve Başkırt Türkleri isyan etmişler, Türkistan'da "Basmacı Hareketi" olarak bilinen isyan ortaya çıkmış, 1925 yılına kadar, sadece Azerbaycan'da 54 silahlı ayaklanma olmuştur.

Bu isyanların sonunu anlatmaya herhalde gerek yoktur. Bir kısmı Sibirya, bir kısmı ölüm ve çok ciddi işkenceler vardır.

1918 tarihli Anayasa göstermelik olarak da olsa din hürriyetine yer vermiş, ancak din aleyhtarı propagandalara da yer vermiştir. Yani dindar olmak serbest ama, din aleyhtarı faaliyet yapmayı da serbest bırakmıştır. 1936 yılında yapılan değişiklikle; Dini, anayasadan çıkartarak, sadece din aleyhtarlığı hürriyetini tanıyan hükme yer vermiş, Sovyet Anayasası'nın 124.maddesinde bütün vatandaşlar din aleyhtarı propoğanda hürriyetine sahip olmuşlardır.

23 Ocak 1918 tarihli bir kararname ile Rusya'da Halk Komiserleri Heyeti, yani hükümet, din müesseselerine ait bütün emlakı devlet malı ilan etmiş ve din teşkilatlarının gelecekte malı olmamasını sağlayarak, geleceğini de din açısından kendine göre garanti altına almıştır.

Komünistlerin hakimiyete geldiği tarihte İdil-Ural bölgesinde 7.000 civarında cami vardır. 1941 yılına kadar bunlardan % 75'i kapatılmış; kapatılanlar da kulüp, kıraathane, sinema, idman merkezi, medeniyet evi, restoran, hububat anbarı gibi maksatlarla kullanılmış, bir kısmı da yeni inşaatlar yapmak için sökülüp inşaat malzemesi olarak kullanılmıştır.

Meselâ, biraz önce bahsettiğim Azerbaycan'ın Şamahı şehrinde 13 mescit yıkılarak bir tiyatro binası yapılmıştır. Fakat çok kısa bir süre sonra bu tiyatro binası yanmıştır. Bugün ne tiyatro ne de mescit yoktur.

Bütün Sovyetlerde olduğu gibi, Azerbaycan'da da 1920 yılından itibaren din aleyhinde gazete sayfaları, tiyatro sahneleri ve radyo mikrofonları çalışmaya başlamış, 1924 yılında Cengâver Allahsızlar Cemiyeti adında bir cemiyet kurulmuştur. 1925 yılında din aleyhinde ilk Türkçe ders kitabı basılmış ve din aleyhinde gazeteler yayınlanmıştır.

Bu Allahsızlar Cemiyeti'nin ilk kongresi 1926 yılında 1200 üye ile yapılırken, daha sonraki yıllarda 4500 üyeye kadar çıkmıştır.

Gence'de Şah Abbas Mescidi, Bakü'de Şirvanşahlar Sarayının Mescidi, Allahsızlar Müzesi haline getirilmiş, diğer şehirlerde de Allahsızlar Müzesi, Allahsızlık müzesi ve Allahsızlık Kütüphaneleri meydana getirilerek Allahsızlık inancı-Ateizm-yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır.

1920 yılı Şubat ayında toplanan "Türkistan Müslüman Kominist leri" dördüncü kongresinde, Türkistan'ın bir tek cumhuriyet olarak "Türk Sovyet Cumhuriyeti" şeklinde ilanı teklif edilmişse de, bu teklif Moskova tarafından şiddetle reddedilmiş, Türk'lerin birliği fikrini ortaya çıkaracağı içinde bundan sonra da bu tür fikirlere fırsat verilmemiştir. Türk Dünyası kabilelere bölünerek işte Tataristan, Türkmenistan, Azerbaycan, Kırgızistan gibi bir takım yeni milletlerin doğmasına gayret edilmiş ve bugün artık birbirlerini başka millet zanneden yeni milletler doğmuştur. Şimdi anlıyorlar ki Kazaklar, Kırgızlar, Türkmen'de bir yerde aynı soyu, aynı dini paylaşan insanlardır.

Bu umumi bilgilerden sonra size sadece görevliler için gizli yayın olarak Moskova'da yayınlanmış Rusça kitaplardan seçme bilgileri takdim etmek istiyorum. Bu bilgiler genellikle dini örgütlerin durumu, faaliyetleri, dini törenlerin kanun

çerçevesinde yerine getirilmesinin nazara alınması için Moskova'da Halk Komiserleri nezdinde, yani hükümet nezdinde kurulmuş ***Din İşleri Şûrası Başkanının*** konuşmaları şeklinde bir kitaptır. O tarihteki adam Kuroyedov adında bir Rus'tur. Diyor ki;

Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin 1965 Aralık ayındaki Rus Pravoslav Kilisesi ve Dini Törenler İdaresi'nin ***Din İşleri Şûrası*** adı altında birleştirilmesine karar verilmiştir.

Komünist Partisi ve Sovyet devleti politikasına uygun olarak Dini işlerin ayarlanması ve nasıl yürütüleceği de bu kararda belirtiliyor.

Bilindiği gibi, 1960-65 yılları arasında resmi olarak Dini birliklerin sayısı % 30 olarak azalmıştır.

Kasım 1965 de Amerika Birleşik Devletleri vatandaşı Bazillon Rusya'ya girerken, eşyaları arasında Dini ve antisovyet kitaplar getirdiği iddiası ile tutuklanmış, din propagandası yapıyor diye de bütün cihana rezil edilmek istenmiştir. Bu resmi kitaptan verilen birtakım rakamlarda var. Ülke genelindeki "Dini Birlik"lerin yani dini cemiyet ve cemaat resmi teşkilatlarının umumi sayısı 17.000 e ulaşmıştır. 1965'de bunların dinlere göre dökümü de şu şekildedir:

Pravoslav	:	7.500
Müslüman	:	1.330
Katolik	:	1.330
Malakan	:	600
Eyuteryan	:	570
Yahudi	:	270
Gürcü	:	40
Ermeni	:	40

1965 yılında Hıristiyan çocuklarının vaftiz, Müslümanların sünnet törenleri gibi Dini törenlere katılanların nisbetlerinin yükseldiği de görülüyor. Onun için duyulan bir rahatsızlıkla bu rakamlar verilerek;

Rusya Federasyonunda	: % 23.8
Ukrayna'da	: % 51.5
Beyaz Rusya'da	: % 31.4
Moldova' da	: % 57.5

nisbetinde vaftiz töreninin yapıldığı belirtiliyor. Müslümanların olduğu Cumhuriyetlerde de sünnet törenlerinin daha yüksek rakamlara ulaştığı bildiriliyor.

Dini birlik ve cemiyetlerin kaydiyattan geçmesi esası getirilmişken, Müslümanların yaşadığı Türkistan ve Kafkasya'da, özellikle Çeçen-İnguş bölgesinde kaydıyat işlemine riayet edilmediği, çünkü kaydıyatın resmi Müslümanlık ya da Komünist Partisinin kontrolünde olduğu telakki edilerek devlete müracaat edilmeden teşekkül etmiş Dini Cemiyetlerle faaliyet gösterme oranı var.

Meselâ Çeçen-İnguş bölgesinde çok enteresandır Katolik şey Hıristiyan nispeti %10'u geçmediği halde o tarihte fevkalade ciddi miktarda 400 civarında Hıristiyan teşkilatı var, fakat bir tane Müslüman teşkilatı görülmemektedir. Onun için de bu tehlikeye dikkati çeken Komite Başkanı, Şûra'nın Başkanı bunlara dikkat edilsin ve Müslümanların kontrol altına alınması için resmi teşkilat kurmaları, gizli faaliyetlerin önlenmesi, çünkü bu aynı zamanda komünistlik aleyhine faaliyete dönüşeceğinden bu tehlikenin durdurulması için emirler verilmiştir. Ateizm kitaplarının o tarihte sayısı, baskısı, kalitesinin aşağıda olduğundan şikayet edilmektedir.

Din teşkilatlarının kaydıyatının geçirilmesi için önem arz ediliyor.

40 sayfalık kitabın ilk 29 sayfalık bölümünden atıflar yaptım ve bu metin içerisinde görülecek ikinci kitap, 1972 tarihli, yine görevliler için "GİZLİ" kayıtlı önemli bir kitap.

"Dinin Muasır Gelişmiş Durumu, Dini Âdet ve An'aneler Hakkında Kanuna Uyulması ile ilgili Meseleler" üzerinde yapılmış bir konuşma. Buradan istatistiklerden rakamlar verip şey yapmak istiyorum, 10 yılda dine meylin azaldığı görülüyor, diyor bir önceki araştırmaya göre.

Meselâ diyor, Provoslav kiliselerinde; 1100 papaz açığı var. Şu anda bütün kiliseler toplamında dini nikah yaptıranların sayısı %3'e ulaşmış. Artış var dini nikahta. Papazların çoğunun yaşı 60 ın üzerindedir ve eğitimleri azdır, % 55 inin hiç bir Dini eğitimi yoktur.

Bütün Rusya'da yüksek din eğitimi görmüş Müslüman din adamı sayısı 29'dur 1972 tarihinde. Diğer dinlere mensub olup, mastır ve doktora yapanların sayısı da şu şekildedir:

Rus Provoslav"lardan ilahiyat master yapanlar	: 428
" " " Doktora "	: 19
Katoliklerden master yapanlar	: 20
" Doktora "	: 17
Luteryan'lardan master yapanlar	: 229
" Doktora "	: 133 kişidir.

Müslümanlardan yoktur.

İnkılâba kadar ülkede 1917 ihtilaline kadar 77.767 Rus Pravoslav kilisesi ve ibadet evi varken, 1971 yılı sonuna kadar bu rakam 7.214'e düşmüş. Bu eski rakamın % 10 udur. Kaldı ki bu kiliselerin çoğunluğu da faal değildir.

Katolik kilisesi: 4.233 iken, 1.087 ye inmiş, İnkılaba kadar (1917 ye kadar) Müslümanların 24.582 camileri varken, 1972 de 1100 camiye düşmüş, bunlardan da sadece 315'i kaydiyattan geçmiş resmi ruhsatla açık camidir.

İnkılâp öncesi Pravoslav Manastırı 1.005 ve ruhani sayısı 92.000 iken, 1972 yılına 16 manastır ve 1.200 ruhaniye düşmüştür.

Eski Rusya'da yüzlerce Dini akademi, yüksekokul, medrese varken şimdi dinle ilgili toplam okul sayısı 15, 1972'de toplam talebe sayısı 850'dir.

Bu gelişmeler sonunda yavaş yavaş da olsa, Dini törenler azalmıştır. Meselâ, son on senede çocukların vaftiz edilmesinde belirgin bir azalma olmuş, 1962 yılında çocukların % 30.7 si vaftiz olurken, 1968 yılında % 22.1, 1969 da % 21.8, 1970 de % 21, 1971 de % 20.6'sı vaftiz olmuştur.

"İslâm görünüşte sakin bir dindir ve bizi rahatsız eden tarafı yoktur. Fakat içten bakıldığında fakat bunun böyle olmadığı görülmektedir" diyor.

Müslümanların devlet kaydıyatından geçmemiş çok teşkilatları vardır. Bunlara nezaret edilememesi idare etme problemlerini ortaya çıkardığı gibi, kanun da açıkça ihlal edilmiş oluyor.

315 kaydıyattan geçmiş İslâmî cemiyete karşı 700 den çok cemiyet ve gurup var ve bunların da faaliyet gösterdiğini biliyoruz, diyor.

3.000 molla (din adamı) devletçe kayda alınmış, Kayda alınmayanlar da bu rakamdan daha fazladır.

Ayrıca, mesela Çeçen, 1970 yılında 17 Mayıs günü Çeçen-İnguş bölgesinde bu kaydıyattan geçmeyen derneklerin organizesiyle Şeyh Kunt Hacı'nın mezarında 10.000 civarında ziyaretçi gelmiş. Bir ziyaret, kabir ziyareti diğer cemaatlar birbirleriyle haberleşmişler. 100 muhtelif otomobil, içinde çok sayıda kolhoz ve devlet aracı, hatta bir gurup da helikopterle gelmiş, helikopterin kaptanı komsomolcu ***Yegizeryan adlı bir Ermenidir***. Ziyaretcilerin bir kısmının semadan gelişi ziyaretçilere çok büyük heyecan vermiş ve Allah yukarıdan meleklerini gönderiyor şeklinde yorumlanarak bundan sonra kabir ziyaretlerine müşteri artmış. Onun için bu kabir ziyaretlerinin kontrol edilmesi için ciddi direktifler veriliyor.

Nitekim Azerbaycan'ın Kuba bölgesinde Seyidova adlı bir hanım, bazı yerleri, mezarları mukaddes yer diye ilan etmiş ve burayı ziyaret edenlerin şifa bulacağını söylemiş ve buraya yapılan ziyaretleri durdurmak mümkün olmamış, hattı kadın, kendisi için bütün yasaklara rağmen 46 m2 lik o mezarın yanında bir de ev yapmış. Bu çok önemli bir şey, 46 m2 lik özel bir ev yapmış, bunu nasıl yapar şeklinde sıkıntıları var.

Azerbaycan'da Gence çevresinde olan Göğ İmam, Özbekistan'da Şah-ı Zinde, Semerkant'ta Hoca Ahrar, Karakalpak bölgesinde Sultan Veys Baba, bu türlü halkın ziyaret ettiği çok önemli yerlerdendir ve bütün Sovyetler Birliği'nde 150 civarında o tarihte halkın yasağa rağmen ziyaret ettiği türbe vardır.

Müslümanlar arasında dini nikah, sünnetin yanında en önemli dini görüntü olarak bilinmekte ve 1972 yılı kayıtlarına göre millet dini nikaha özen göstermektedir ve birtakım yerlerde nüfusun %90'ı dinî nikâh yaptırmaktadır. Sünnet %90'ın üstündedir. Devletçe yapılan, mesela Özbekistan'ın bir yerinde 736 nikâhtan sonra bu çiftlerden 534 ünün Fergana vilayeti Mergilan köyünde nikah yaptırdıkları tesbit edilmiş ve bunlarında genel yeküne nisbeti, % 72.5'dir.

Kakant şehrinde 1.044 den 417'si Dini nikâh yaptırmıştır.

Taşkent'te 5430 çiftten 1973'ü nikah yaptırmıştır.

Bu dini nikâh yaptıranların çoğunun yüksek okul bitirmiş insanlar olduğu ve bir kısmının okul öğrencisi olduğuna da dikkat çekiliyor ve rakamlar veriliyor:

Master ve doktora yapmış ve yüksekokul mezunlarından	19 kişi
Yüksekokul öğrencisi	75 kişi
Doktor ve tıp personeli	18 kişi
Çocuk eğitimcisi	11 kişi
Mühendis	27 kişi

dinî nikâh yaptırmıştır. Bu nasıl oluyor? Bunu kavrayamıyorlar ve dikkat çekiyor.

Bunlar arttıkça Müslüman birliklerinin gelirleri de artmaktadır.

Meselâ, son beş senede Dini birliklerin gelirlerinde;

Özbekistanda	% 17.6
Tacikistanda	% 26.6
Azerbaycanda	% 33.2
Kırgızistanda	% 26.2

genel ortalama olarak : % 26 artış kaydedilmiştir.

Dinî teşkilâtların gelirlerinde son beş yılda camide nikah yaptıranların sayısı 3 milyonu geçmiştir.

Komünist Partisi Merkez Komitesinin "ateist eğitimin artırılması" şeklinde 16 Temmuz 1971 tarihli bir kararı var.

Komünist Partisi tüzüğünün ikinci paragrafında da şöyle bir hüküm yer alıyor:

"Parti üyesinin dine karşı sürekli olarak mübarezede bulunması ve ateizm propogandası yapması lazımdır. Her vatandaşın bu vazifesidir". Hatta komünist partisi tüzüğünde bu tür hüküm bulunmasına rağmen öyle dini faaliyetler olmuş ki, Moskova çevresindeki Orehovazuyeva köyünde komünist bir aile 15 yıl evli yaşadıktan sonra kiliseye gitmişler ve dini nikah yaptırmışlardır. Adam, komünist partisinde sorguya çekildiğinde "ben parti toplantılarına geliyorum, üye aidatımı da ödüyorum. Niye bunu soruyorsunuz? Benim hayatta bir tek arzum vardı, kilisede nikah yaptırmak. Ona da nail oldum, şimdi ne istiyorsanız yapın demiş ve bu cüreti göstermiş.

Bunun dışında Müslümanlar arasında da benzer şeyler var. Meselâ; Özbekistan'ın Taşkent vilayeti yakınındaki Buka denilen şehirde Lenin Yolu Kolhozu'nun gurup başkanlarından Kayıbov soyadlı birisi Kolhoz Başkanı İsmailov ile beraber ramazan müddetince camiye gidip akşam namazı kılmış ve oruç tutmuştur.

Kalinin şehrinin Nugay Kurgan Camisinde, Ramazan Bayramı namazında eski Kolhoz Başkanı Aliyev ve Kolhoz Mühendisi Azizov bulunup namaz kılmışlar.

Bunlar çok önemli suçlar. 29 Mart 1977 tarihini taşıyan diğer bir kitapçıkta ise gene aynı şey kayıtlı, verilen rakamlar gene aynı değişmiyor.

İnkılâptan önce Sovyetler Birliği'nde 77.767 Pravoslav kilisesine karşılık, kilise sayısı 6983'e düşmüş, gittikçe azalma var.

Eski Rusya'da Müslümanların 24.582 camisi varken, bu tarihte 77'de 1.000 adete düşmüş. 77.000 den 1000 adete düşmüş. Katoliklerin ve diğer Yahudilerin de mabed sayılarında çok ciddi düşüşler var. Şimdi bu rakamlara bir iki daha rakam kattıktan sonra meseleyi biraz toparlamak istiyorum.

Müslümanlardan ölenlerin % 100 ü hakkında Dini tören yaptıldığı tesbit edilmiş, dini tören yapılmadan bir tek Müslümanın defnedilmediği ve sünnetsiz çocuğun bulunmadığı ifade ediliyor.

Çimkent'de 1976 yılında evlenenlerin % 60'ı Dini nikâh yaptırmıştır. Endican şehrinde bu oran % 50, Namangan'da % 50, Duşanbe'de % 30, Semerkant'ta % 55 rakamı tesbit edilmiştir.

315 İslâmi birlik ve 580 molla kayıttan geçmiş, 754 İslâmi teşkilat da kaydıyattan geçmemiştir. Ayrıca 5 binden fazla din adamı da kayıt dışı olarak faaliyet göstermektedir.

Çeçen-İnguş bölgesinde, kaydıyattan geçmiş sadece 3 kilise varken, herhangi bir Müslüman mescidine kaydıyatta rastlanmamıştır. Halbuki Çeçen-İnguş bölgesinde Müslüman sayısı o tarihte %10'un altındadır. Ancak gayri resmi 150 cemiyet ve 800 den fazla din adamının olduğu tesbit edilmiştir.

Bu arada kurulan pekçok cemiyette dini hayat içerisinde yer alan bu gelişmelerden sonra teklif ediliyor ki, bütün bunlar İslâmî cemiyet içerisinde Müslümanlar arasında bu Türk Cumhuriyetlerinde yaşayan insanlar arasında bizim kontrolümüz dışında Müslümanlık gelişmektedir.Bunun kontrol altına alınması lazımdır. Bunun kontrol altına alınması için de İslâmî eğitimin, din adamı yetiştiren mekteplerin kendi başına ya da birtakım efendilerin, din adamlarının yanında talebe yetiştirmelerinin önlenmesi ve resmî mektebin açılması lazımdır. Parti buna karar veriyor ve daha sonra bunun için Taşkent'te ve başka yerlerdeki dini mektepler açılıyor.

Bu arada Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra ise, bütün bu coğrafyada, yahudi, hrıstiyan ve Müslümanlar arasında yaygın bir kanaata göre, sadece Hristiyanlar, sadece yahudiler, sadece Müslümanlar için değil, her üç teşkilatta çalışanların büyük çoğunluğu, yukarda belirtilen ve orjinal tercümeleri tebliğde yer alan metinler dikkate alındığında bu insanların, bütün dinlerin kontrol altında tutulabilmesi için bu din adamlarının komünist partisinin kontrolünde yetiştirilmesi esası kabul edilmiş, onun için de şu anda sadece Azerbaycan'da değil, diğer yerlerde de halkta bir kanaat var, bu yanlış olabilir, doğru da olabilir ama diyorlar ki, bizim din adamlarımız, KGB'nin adamlarıdır. Onun için dışarıdan gelen din adamlarına Yahudiler ve Hristiyanlarda da, Müslümanlar da da böyle bir fazla itimat gösterme düşüncesi var.

Onun için de Katolikler ve Protestan'lar Sovyetler bölgesinde Katolik ve Protestan olmadığı halde, Meselâ Azerbaycan'da da bol miktarda papaz gönderiyorlar ve Katolikliği, protestanlığı telkine çalışıyorlar. Çünkü onların tesiriyle de nasıl olsa sizin bu papazlar KGB'nin mektebinde yetişti, onlara inanmayın, şeklindeki telkini bu papazlarla yapıyor. Amerika'dan gelen, Vatikan'dan gelen Protestan ve Katolik papazlar

da Ortodokslar, Malakanlar aleyhine tebliğ yapıyorlar. Diğer Yahudilerin bir kısmı da zaten Yahudi din adamı pek yok oralarda, aynı telkini yaparken birtakım yerlerden gelen, İslâm ülkelerinden gelen din adamları da oradaki mevcut Müslüman din adamları aleyhine bunlar KGB'nin yetiştirdiği adamlardır,bunlara dikkat edin, inanmayın, bunlar Müslüman değil, propagandasına yer veriyorlar.

Bu arada ben şahsen buralardaki Müslüman Din adamlarıyla ilgili bir şahsi kanaatimi ifade etmek istiyorum. Bu insanların büyük bölümü KGB'nin mekteplerinde yetişmiş olabilirler, bu doğru olabilir. Ancak hangi ad altında olursa olsun, nereden yetişirse yetişsin bu insanlar varlıklarıyla Müslümanlığı tebliğ etmişler, Müslümanlığı isim olarak yaşatmışlar. La ilâhe illallah demeyi, Fatiha'yı demeyi, Yasin okumayı, bir Salavat getirmeyi öğretmiş insanlardır. Azatlık hareketine kadar da dinin yasaklandığı, yok edildiği, işkence, çile altında devam ettiği ortamda Müslümanlığı isim olarak bugüne kadar getirmiş bu insanların, hangi teşkilatta yetişirlerse yetişsinler, daha önce kime hizmet etmiş olurlarsa olsunlar ben çok aziz insanlar olduğuna ve çok hayırlı işler yaptığına inanıyorum.

Bu tür iddialarında bir kısmını onları yıpratmak, dışarıdan gelen dini grubların kendilerini öne geçirmek, kendi tebliğlerini, kendi mezhebi görüşlerini anlatmak için ortaya konulduğuna da inanıyorum. Yalnız birtakım adamlar var ki, daha önce Çeka ve G.P.U. gibi Rusya'nın istihbarat teşkilatları, polis firmalarında, polis teşkilatlarında çalışmış, birtakım vatansever insanları, dindar insanları işkenceye tabi tutan, bu teşkilatlara şikayet eden, ispiyon eden birtakım adamlar vardır. Meselâ Azerbaycan'da Kuzey Kafkasya Müslümanları ruhani idaresinin katibi Ali Abbas Rızayev diye bir adam vardır. Bu adam Çeka'ya Azerbaycan'lı Müslümanları ispiyon eden meşhur adamlardan birisidir. Mirza Bala diye merkezi Berlin'de bulunan Sovyetler Birliği'nin öğrenme enstitüsü tarafından neşredilen dergide sıkça Azerbaycan'la ilgili yazı yazan bir zat var. Mirza Bala, bu konunun canlı şahididir. Ve bu dini idarenin kâtibi Ali Abbas Rızayev tarafından Çeka'ya şikayet edilmiş, Sibirya'ya sürülmüş ve birtakım yollar bularak Avrupa'ya kaçmış, sığınmış bir adamdır.

Azerbaycan'da Dini hayata gelince; biraz daha dar anlamda genel Sovyetler Birliği içerisinde yaşayan, sıkıntıların tamamını çeken Azerbaycan'da dini hayat öbürlerinden çok fazla değildir.

28 nisan 1920 tarihinde Sovyet X1. Kızılordusu Bakü'ye girerek, müstakil Azerbaycan Cumhuriyetini işgal etmiş; bilindiği gibi Azerbaycan Cumhuriyeti'nin idarecileri büyük ıztıraplar ve uzun takipler altında kalmışlar, başta Cumhurbaşkanı Mehmet Emin Resulzade olmak üzere bir çok aydın birdaha vatanlarına dönmemek üzere ülkelerinden kaçmışlar ve başka yerlere sağınmışlardır.

1925 yılında Azerbaycan'da kurulan **"Cengaver Allahsızlar Cemiyeti"**nin çok ciddi faaliyetleri olmuş ve insanlar bu cemiyetin faaliyetleri sebebiyle çok ciddi sıkıntılara düşmüşlerdir. Ancak, halen hayatta olan ve benim şahsen tanıdığım yaşı doksan civarında bir sürü insan var ki, bütün sıkıntılara rağmen, mesela, namazlarını kazaya bırakmadan kılmışlar. Bir taraftan da o hayat devam etmiş.

Ben merak ettim sordum, hem bu kadar sıkıntı vardı, hem namazımı hiç kazaya bırakmadım, diyorsun ve nasıl oluyor bu iş? Benim namaz kıldığımı karım bile

bilmiyor, çünkü gidiyordum, ahırda Kolhozun hayvan ahırında kılıyordum, dağda kılıyordum. Eğer karım bilseydi bir gün kızar, komünist partisine gider, beni şikayet eder, birsürü sıkıntıya düşerdim. Karıma namaz kıldığımı göstermemeye dikkat ediyordum diyerek 70 yıl boyunca namazını vaktinde kılan ya da vaktine yakın zamanlarda kılan ve namazını, ibadetini devam ettiren insanlar da vardır. Ancak, çok ciddi sıkıntılar içerisinde devam eden bu faaliyetler, 1943 yılı sonu 44 yılı başına gelindiğinde Sovyetler Birliği bütününde rahatlamaya şahit oluyoruz.

O da, İkinci dünya savaşının en bunalımlı döneminde Almanların Moskova'nın önüne geldiği sıralarda artık Allahsızlık bitmiş, bizde meşhur atasözü var; *"Gök gürlemeyince gavur Allah Allah demez"* diye göğün gürlemeye başladığı noktada artık dinler açılsın, belki onlar fayda verir diyerek cemaata moral vermek için 14 Nisan 1944 tarihli Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Âli Sovyetinin Kongresinde bir karar kabul edilmiş, 21 sayılı bu kararla bütün dinlerin serbest bırakılmasına, kilisenin, havranın ve mecsidin ve buralarda ibadet edilmesine ruhsat verilmesine karar kabul edilmiştir.

Azerbaycan Dini İdaresi ki, Kafkasya Müslümanları Ruhani İdaresi adını taşıyor. 1944 yılında biraz önce bahsettiğim komünist partisi merkez kongresinde kabul edilen bir karar üzerine kurulmuş, bu kuruluş sırasında Müslümanlar için dört tane merkez tesis edilmiştir:

1. Kuzey Kafkasya Din İşleri İdaresi, merkezi **Buynanski**'de,

2. Orta Asya ve Kazakistan Din İşleri İdaresi, merkezi **Taşkent**'te

3. Avrupa ve Sibirya Müslümanları Dini İdaresi, merkezi **Ufa**'da,

4. Zakafkasya Müselmanları Din İdaresi, merkezi **Bakü**'de,

Olmak üzere 4 dini idare teşkilatı kurulmuştur.

Merkezi Moskova'da bulunan ve yukarda bahsedilen Dini İşler Şûrasının yukarda belirtilen dört merkezde birer "Müvekkili" bulunuyordu. Halk komiserleri nezdindeki Dini İşler Şûrası başkanının müvekkili, bu dört merkezde birer tane müvekkili bulunuyordu. Bu merkezlerdeki bütün dinler bu müvekkile bağlıydı. Her türlü izin, teftiş ve yönetim bu müvekkil aracılığı ile yürütülüyordu. Müslüman, Hırıstiyan, Yahudi, Ateşperest, Hindu ne olursa olsun bütün Dini teşkilatlar bu müvekkilin emrindeydiler. Ayrıca ateistler de zaman zaman din gibi kabul edilerek bu müvekkillere bağlı olmuşlardır. Bu teşkilat halen Azerbaycan'da yaşıyor. Diğer ülkelerde yaşayıp yaşamadığı hakkında da bilgimiz yok. Yalnız bir şeye dikkat edilmiş; bu müvekkiller kendisine bağlı dinlerden hiçbirisine bağlı olmayan adamlardan oluşuyor. Yani hiçbir dinin mensubu değil, en iyi ateistler buranın müvekkili oluyor.

İşte Azerbaycan'da uzun süre müvekkillik yapan ve ideolojiyi en iyi bilen insanlardan birisi olarak Şahbezbeyov adlı birisi var, bunun malumat olarak Rusya'ya Şûra'ya gönderdiği bilgiye göre 1944 tarihinde şu mescitler Azerbaycan'da açıktır:

1- Tazefir Mescidi, Bakü merkezinde, faaliyete geçiş tarihi : 21.3.1944

2- Zakatala Şehri Mescidi, Faaliyete geçiş tarihi : 30.6.1944

3- Nuha Şehri (Şimdiki Şeki) Mescidi, faaliyete geçiş tarihi 29.10.1944

4- Tirovabad (şimdi, Gence) Mescidi, faaliyete geçiş tarihi : 3.11.1944

5- Meşteba Köyü Mescidi, Bakü, faaliyete geçiş tarihi : 4.9.1944

6- Nahçıvan / Arazüstü mescidi, faaliyete geçiş tarihi : 15.11.1944

Olmak üzere Azerbaycan'da ilk defa altı mescid açılmıştır. Şahbezbeyov'un 1945 yılında gönderdiği malumat'a göre, Kuba şehrinde bir ve Göyçay şehrinde de birer tane olmak üzere iki mescid vardır. Her ikisinin de açılış tarihi 14.12.1945'tir. Bir yıl sonra da iki mescit daha ilave edilmiştir.

Dini İşler Şurası Müvekkili Şahbezbeyov'un 1.4.1945 tarihinde Moskova'ya bildirdiği **"Azerbaycan'daki faal ve gayri faal Dini yapılar"**la ilgili malumat formuna göre, Azerbaycanda faal mescid sayısı 7'dir. 1945 yılında kapalı mescid sayısı 897; çocuk bahçesi, sinema, medeniyet evi, kolhoz binası gibi maksatlarla kullanılan mescid 171; depo, idman merkezi ve benzeri maksatlarla kullanılan mescid: 577 dir. Gayri faal mescidlerden 122 si boş, 27 sinin yıkıldığı belirtilmektedir.

1946 yılı Ramazan ayı arefesinde, Kafkasya Müslümanları Ruhani İdaresi Başkanı Şeyhülİslâm Ali Zade ile Muavini Müftü Efendizade imzasını taşıyan ve **"Mescid Molllaları ve Mescidlerin İcra Komitelerinin Başkanlarına"** hitaben yazılı bir emirnamede:

"Dindar Müslümanlara Dini ayinleri yerine getirmek, ramazan müddeti ve başka günler mescidlerde Dini toplantılar geçirmek için hükümet tam bağımsızlık vermiştir." diye memnuniyetle bir şey anlatırken sakın ola ki Ramazanlık günlerde cemaati bir yerde toplayarak işlerin aksamasına sebeb olmayın, böyle kadınları, erkekleri iki de bir yere getirmeyin, oruç tutturmayın, münasip vakitlerde işi aksatmayan, vakitlerde namaz kıldırın şeklinde bir emirname göndermektedir. Uygun vakitlerde, işi aksatmayan vakitlerde efendim.

1.7.1953 tarihli ve bu tarihe kadar Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinde kayda alınmış mescidlerde işleyen din hizmetlilerinin listesine göre, resmen açık mescid sayısı görevli sayısına eşittir, sadece 17 mescit vardır.1953'e kadar açılan 44'den toplam mescit 17 kişidir.

Bakü'de Ruhani idare'de yapılacak hemen her tür toplantılar için diğer ülkelerde, diğer Cumhuriyetlerde aynısı, Moskova'ya önceden bilgi verilmesi ve izin alınması gereklidir. Hatta toplantıya katılacak kişilerin kimlikleri hakkında da bilgi verilmesi icap etmektedir. Bu bilgilere 2000 civarında orijinalleri özel arşivimde saklı bulunan belgelerdeki kayıtlara, hatta Ruhani idarenin Şeyhü'l-islam seçimi ile ilgili bir kaydında 1956 yılında 3 Şubat 1956 tarih ve 22 sayılı Bakü Dini İşler Müvekkili Mamedov imzalı bir yazıya göre Ruhani İdarenin başkanı, Şeyhülislamı seçmek için kimler toplanacak, 47 kişilik bir liste gönderiliyor ve bu 47 kişinin katılmasının sakıncalı olmadığını, zaten çoğunun yaşlı olduğunu, onun için rejim içinde bir zarar meydana gelmeyeceğini kaydederek Şeyhü'l-islam seçimine bunların katılması için önceden izin alınıyor.

Ancak bunun yanında zaman zaman ruhani idarenin yaptığı bir takım bütün dünyaya gönderdiği hutbeler var, bildiriler var. Özellikle Azerbaycan dışında yaşayan

Avrupa'da, Türkiye'de yaşayan Azerilere gönderilen "Azerbaycan hürdür, Müslümanlığı şöyle yaşıyoruz, böyle yaşıyoruz. Size Sovyetler Birliği hakkında verilen malumatlar yanlıştır" diye onları Sovyetler Birliği lehine döndürmeye çalışan propaganda nitelikli hutbeleri de vardır. Enteresan birşeyden bahsetmek istiyorum.

Moskova'daki Dini İşler Şûrası Başkanı Polanski tarafından "GİZLİ" ve sadece "1" nüsha yazıldığı kaydedilen ve özel arşivimizde sureti bulunan 29 Eylül 1945 tarih ve 286–C sayılı yazıda, "1 Temmuz tarihinden itibaren hiç kimsenin mescid açılması için Bakü'ye müracaat etmediği bildirilerek, niçin müracaat etmiyorlar? Müracaat ediyorlarsa, bunlar hangi sebeplerle müracaat ediyor? Niye müracaat ediyor? Bunu bildirin" deniliyor. Bu yazının devamında "Müvekkil" tarafından verilen bilgilerin Azerbaycan'la ilgili bütün sorulara cevap verilmediğinden bahisle şu suallerin de cevaplandırılması isteniyor:

"Müslümanlardan şia mezhebine mensup olanlar ne yapıyor? Şialığın esasını oluşturan Muharremde yas tutuyorlar mı?"

"Sünni ve Şii mezhebi mensupları arasında düşmanlık var mı? Yoksa icat edin."

"Azerbaycan ahalisinin ne kadarı Şii, ne kadarı Sünni?"

"Şiiler organize vaziyette, sokaklarda yas törenleri, zincir törenleri yapıyor mu?

"Şiilerin vaizleri, mersiyehanları ve benzeri rehberleri var mı?"

"Sünniler hangi şehirlerde, bir arada mı oturuyor, Şiilerle karışık mı yaşıyorlar?"

"Sünniler cuma namazını ne yapıyorlar? Kiraladıkları yerlerde mi kılıyor, kapalı mescidleri mi kullanıyorlar, yoksa mezarlıkta veya benzeri yerlerdeki arazilerde mi cuma namazını kılıyorlar?"

"Müslümanlar içinde şeyh, derviş, mürit, seyyitler var mı? Varsa, bunların en çok bulundukları yerler neresidir?"

"Müslümanların kutsal kabul ettiği türbe, ziyaretgâh, pîr veya veli var mı? Bunlar hangi zamanlar da ziyaret edilir? Belli zamanları varsa mutlaka belirtiniz."

Diyerek dini hayatı en canlı biçimde anlatan mescidlere devam konusunda da birtakım rakamları bu kayıtlarda görüyoruz. Şimdi ben bu uzun rakamları geçtikten sonra biraz bugüne gelmek istiyorum izin verirseniz.

Bugün Azerbaycan'da Malakanlar, Provoslavlar, Protestanlar, Katolikler, Ortodokslar aklınıza gelen Hristiyanlığın bütün mezhepleri ayrıca Yahudiler, Yahudi ırkına mensup olan bütün Museviler, Fars ırkına mensup Museviler, Türk ırkına mensup Museviler, Bahailer, Reşna, Kirişna, Hindistan Dinleri, Yezidilik dahil her türlü din Azerbaycan'da vardır ve tamamı yeniden kendisini hayata geçirmek, canlandırmak ve mensup elde etme savaşı içindedirler.

Ayrıca Müslümanlar hem Azerbaycan'dan birtakım kendisini Peygamber ilan edenler, eşhedü enne kendi adlarına Peygamberlik koyup şehadet getirmeyi, ezan okutmayı icat eden kadın Peygamberler, erkek Peygamberler, burası Müslümanların merkezi, ben de Peygamberim, Peygamberin olduğu yerde başka Müslümana ihtiyaç var mıdır? Diyenler. Fevkalade yaygın bir boşluk var.

Boşluk diyorum çünkü bunlar akıllı, uslu, dengeli, zamanlarda olacak şeyler değillerdir. Aşağı-yukarı her ay iki, üç tane adam, bazan kadın Türkiye Büyükelçiliğine gelerek kendisinin Peygamber olduğunu tasdik eden belgeler verilmesi için müracaat ediyorlar. Peygamberlik belgelerini Başkanlıktan isteyeceğiz. Şimdi bu kadar karışık bir yer, bir de eski zamanda ilmi ateizm dersi tüm üniversitelerde mecburi ve branş dersidir. Ateizm üzerine yapılmış doktora sayısı 1000'e yakındır. Yaşlanmış insanların niye hala Müslüman veya Hıristiyan olduğunu inceleyen 10 civarında doktora tezi gördüm, neşredilmiş.

Maalesef batı aleminde çıksaydı, Türkiye'de tercüme edilirdi diye düşünüyorum. Bu Ateizm kitaplarını Türkiye'de tercüme edilen bölümleri olmamış, sadece sart Ateizmi üzerine bir ufak kitap tercüme edildi. Bir de genel Ateizm üzerine bir broşür var Türkiye'de. Ateizm kitaplarına ne denildiğini, Allah yoktur, din afyondur denilirken, üniversite talebesine dini anlatan 400-500-800 sayfalık kitaplarda nelerin anlatıldığını, ilim ve din adamları sıfatıyla hür dünya da, İslâm âlemi de bilmiyor, bunların 70 yıllık meydana getirdiği ortamda. Şu anda Müslümanım diyen de, Yahudiyim diyen de, Hristiyanım diyen de büyük ölçüde Ateist.

Benden kitap isteyen üniversite öğretim üyelerinin bir kısmı, ben Müslümanım, Müslüman olmak istiyorum, inanıyorum Kur'an'a da, Muhammed'e de inanıyorum. Fakat şu ahirete inanamıyorum. Ahiretin varlığını anlatan bana kitaplar getirir misiniz? Allah'ın varlığını anlatan kitaplar getirir misiniz? Şeklinde verir misiniz diye pek çok müracaatlara muhatap oluyoruz. Ben bu arada da dinlendirici olsun diye bir Ateizm fıkrası da anlatmak istiyorum.

Gence'de ilmi Ateizm hocası, 'Allah yoktur' diye başlıyor lisede. Allah yoktur. Niye yoktur, o sebeble yoktur ki filan anlatırken talebenin birisi kalkıyor. Belli olmayan şey anlatılır mı? Bir şey anlatılıyorsa o vardır. Allah yoktur diyorsan vardır, Allah diye bir şey var o zaman. Fevkalade mantıklı bir soru, hoca bocalıyor, vardır, yoktur anlatamıyor, en sonunda elini cebine koyuyor. Kur'an-ı Kerim çıkartıyor, uşaklar şu Kur'an Hakkı için Allah yoktur diyor. Yani öyle garibe şeyler var, fakat bu insanların tamamı Ateizmin tesirindedirler.

Buna bakmayarak İslâm tebliğinde dini anlatımda Suudi Arabistan'lılar, Ürdün'lüler, Filistin teşkilatı, Pakistan'lılar, İran'lılar, Türkiye'den giden insanlar ve başka ülkeden giden, gelen Pakistan, Afganistan'dan gelen insanlar var. Her birisi kendi mezhebini anlatıyor. Müslümanlığı anlatan yok. Birisi Bahailik, birisi Vahabilik, birisi Sünnilik, birisi Şafiîlik, birisi Hanefilik, biri bilmemnecilik, biri Şiilik anlatıyor. Şafiîliğin çeşitlerini, tarikatını getiriyor. Nurculuğu anlatıyor, nakşiliği anlatıyor, Süleymancılığı anlatıyor.

Bu arada insanların fikri zaten İslâma ve inanmaya karşı şartlanmış olduğu için bunların hangisi doğru, hangisi Müslümanlık, bir olan Allah hangisinde? Diye araştırmaya da başlıyorlar. Onun için benim şahsen bir düşüncem, bir arzum var. Mezhepleri anlatmak yerine, Müslümanlığı anlatan, mezhep şuuru yerine İslâmî bir şuuru geliştiren, önce Allah'ın varlığını ve Hz. Muhammed Mustafa'yı anlatan bir tebliğe ihtiyaç vardır. Onun içinde bu ülkelerde din tebliği yapan İslâm ülkelerinin bütün temsilcilerinin katıldığı, oradaki temsilcileri bulunan cemaatlerin temsilcilerine haber ulaştırarak orada böyle bir faaliyete başladık biz.

Azerbaycan için bir İslâm Merkezi oluşturmak ve Mekke'de Müslümanlığın iman bazında anlatılışı gibi Allah'ın birliğini ve Muhammed Mustafa'yı anlatan, Müslümanlığı anlatan bir İslâm şuurunun, İslâm düşüncesinin gelişmesini temel alan bir tebliğe ihtiyaç vardır. Bunu da ancak oradaki İslâm Ülkeleri temsilcilerinin din tebliği yapan insanların, grupların, cemaatlerin biraraya gelerek meydana getireceği bir cemiyetin, mahalli din idarelerinin de katkılarıyla birlikte yapılabileceği kanaatindeyim. Bu hem teşkilatları, hem insanları, hem de parayı biraraya getirerek daha çok hizmet üretmeyi gerektirebilir.

Buralarda maalesef olmayan bir tek şey para görünüyor. Serbest ekonomiye, özel mülkiyete geçme noktasında insanlar sadece kazanayım düşüncesi içerisindedirler. Parası olanlar da daha çok para kazanmak içindedirler. Hayır yapma duygusu Ateizm düşüncesinde olmadığı için insanlar biraraya gelerek hayır yapmayı pek arzu etmemektedirler. Ancak çok nadir olmakla beraber birtakım hayırhah insanları, mesela ben Celalabat'ta gördüm. Adam Vali Muavini olmuş, öğretmenken icra hakimiyetinin başçısının muavini olmuş. Diyor ki; benim maaşım arttı. Artan parayı bir yere biriktiriyorum. Onunla bir arsa alıp cami yaptıracağım diyor.

Yrd. Doç. Dr. Akif KÖTEN:

Araştırılacak bir diğer husus ta şimdi normal vatandaş zannediyor ki, müezzinlik bir meslektir, zor bir iştir. Halbuki Bilal-i Habeşi Hazretlerinin yaptığı müezzinliğe baktığımızda, yani ezan ve ikamettir, çok daha kolaydır, basittir, bugün her Müslüman bunu yapabilir. Hatta belki zannediyorum, yani bu devleti bakın küçültelim, küçültelim diyorlar.

Diyanet İşleri Başkanlığını da, bir gün ergeç diyecekler ki her camiye yok özelleştirme değil de, küçültme hususunda, her camiye bir imam, bir müezzin çok, bunu teke indirin diyebilecekler.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Çok teşekkür ederim efendim, şimdi iki.

–Hayli vaktimiz geçti, çok teşekkür ediyorum, konular hakikaten çekici, şimdi bir sorusu var Abdülbaki beye, Abdülkadir beye. Lütfen tevcih eder misiniz efendim?

Talat TACETTİN; (Rusya Federasyonu)

Soru değil efendim, bir ilave olarak söylüyorum. Abdülkadir beyefendiye çok teşekkür ediyorum efendim. Tarihimizde ve bugünkü hayatımızda bazı konuları unutmamamız gerekiyor. Çünkü bugünkü günümüzde bilhassa bu Din Şûrasından çok ümit bekliyoruz. Eski Sovyetler Birliği'nde yaşayan Müslümanlar, bilhassa orada da Tatarlar, Özbekler, Türkmenler, Başkırtlar olsun, çünkü bütün dünyada Türk Devletlerinin en eski tarihi can bekçisi Türkiye'dir. Bizim için ikinci kıbledir. Onun için bugünkü günde İslâm Cumhuriyetleri olarak çok Türkî kavimlerde hayatımızı onun arasında en evvel dini hayatımızı misal olarak Türkiye'den alırız. Bugün Türkiyemizde ve Türkiyemizin üstünde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yerinde elbette çok büyük mesuliyetler var. Onun hakkında da bazı şeyler işitmek istemişimdir. Peygamber (s.a.s.)imizin bir sözü var. (من لم يذق لم يدر) Tadmayan bilmez. Ama siz de tattınız zamanında bizim tattığımız çok oldu. Onun hakkında fazla konuşmak istemiyorum.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Siz konuşun efendim, sizin konuşmanıza hiçbirşey demiyoruz. İstediğiniz saatte sizi dinlemeye hakkımız var. Siz, istediğiniz kadar konuşabilirsiniz.

Peki, şöyle yapabilir miyiz? Konumuz fazla uzamıyacaksa, bitirelim.Oldu, peki efendim, bitirelim. Abdulbaki bey birşeyler soracak, ondan sonra. Siz soracaksınız, buyurunuz.

–Afedersiniz. Şunu söyleyeceğim, afedersiniz.

–Biz, ecdadımızın yaptığı hizmetleri yapmak için müştakız, hepimiz emrinize amadeyiz. Siz bize oradan İslâm'ı taşıdınız. Şimdi siz bize muhtaç oldunuz, biz sizin imdadınıza koşmak bizim üzerimize farz ayindir. Ne lazımsa biz elimizden geleni milletimiz olarak, devletimiz olarak, halkımız olarak yapmaya amadeyiz. Lütfen bu konuda müsterih olunuz, ama bazı şeyler, sakatlıklar şunlar, bunlar olur. Lütfen bize küsmeyiniz. Dediniz ya demin 'aç tokun halinden anlamaz'. Hepimiz biliyoruz ama aradaki bir şeyi kuramadık, muraselatı kuramadık. İnşaallah bunların hepsi olacaktır. Hiç merak etmeyiniz, görelim mevla neyler, neylerse güzel eyler. İnşaallah, evet Abdulbaki bey buyurun.

–Evet. Dr. Abdulbaki bey, buyurun.

Dr. Abdulbaki KESKİN:

–Güzel hazırlanmışsınız, teşekkür ederim. Güzel hatipten faydalandık, ben kaynaklar hakkında merak ediyorum, yani bu kaynakları kimler yazmış.

Abdulkadir bey cevap veriyor.

Abdulkadir SEZGİN:

–Kaynaklar Rusça. Moskova'da basılmış efendim, devletin resmi yayını, sadece görevliler için basılmış yayınlar.

Dr. Abdulbaki KESKİN:

–Anladım, yani onun kaynağını anladım, kimler tarafından basılmış.

Abdulkadir SEZGİN:

–Kaynaklarını Komünist Partisi yahut Din Şûrası tarafından Moskova'daki..

Dr. Abdulbaki KESKİN:

–Peki, bir de sizin şeyin maksadıyla Hoca efendinin endişesini gidermek maksadıyla şimdi Kasım 1992'de Vatikan'da bir toplantı oldu. Rusya ile ilgili, Rusya'daki dini faaliyet mezhep çalışmalarıyla falan ilgili aynen söylenen şeyler şu: Şimdi Katolik Biori ihraç etmek istiyorlar.

Abdulkadir SEZGİN:

–İstiyorlar.

Dr. Abdulbaki KESKİN:

–İhraç etmek istiyorlar oraya, daha doğrusu oradaki Hristiyanları bile ki Ortodoks çoğu, onları işte keyfi bir ajanı olmakla bilmem neyle itham eder demek ki bu bir taktik.

Abdulkadir SEZGİN:

–Bu bir taktik ve Batının taktiği.

Dr. Abdulbaki KESKİN:

–Batının taktiği yani zevat tâ ondan rahatsız oluyor.

Abdulkadir SEZGİN:

–Tabii, haklı olarak rahatsız oluyorlar.

Dr. Abdulbaki KESKİN:

–Rahatsız oluyorlar yani bu uydurulmuş bir şey hattızatında ve şeyden o gün Yugoslavya'dan vesaireden Yunanistan'dan gelen şeyler bunu protesto ettiler, geldi, orada yani siz Katolikliği oraya sokmak istiyorsunuz, bir taraftan da Protestanlar yani o teşhisiniz doğru. Hoca Efendinin de müsterih olması lazım.

Abdulkadir SEZGİN:

–Tabii, tabii, onu tekrar biraz daha açacağım ben.

Dr. Abdulbaki KESKİN:

–Evet, şimdi bir ikinci hususta şu; Amerika'dan özellikle 500 kadar şey gönüllü gönderildi, o tarihlerde şeye oralara bu işleri yaymak bilmem ne yapmak incil/mincil vesaire daha önce de komünist idaresi yıkılmadan önce de 20 yıl kadar önce de onların temasları vardı, şeyle, İslâm dünyasında tesbit ettiğiniz bir şey var mı, herhangi bir yardım gitmiş mi, o devrelerde bir temas imkânı olmuş mu, öyle bir tesbitiniz oldu mu?

Daha önce yani bu Gorbaçov'dan önce yani falan önce.

Abdulkadir SEZGİN:

–Efendim. Var, var, şimdi özellikle Sosyalist Arap ülkelerinden Libya gibi, Mısır gibi, Suriye gibi, Irak gibi Sosyalist ülkelerden gelenler var. İşte gelen kitaplar var, oralara gidip okuyan arkadaşlar var. Zaten yurtdışına gitmiş arkadaşların hep Sosyalist ülkelere Arapçayı'da konuştukları için Arap dili de oralarda konuşmuşlar ya da memur olarak gitmişler daha önceki yıllarda da, şimdi tabi Talat Tacettin bey haklı olarak şey yaptığı, bu bütün batı Protestan'lar ve Katolikler önce kendilerini, bu arada Müslümanları da katarak bir şüphe meydana getirmek istiyorlar.

Bu arada kendi iç politikaları içerisinde de bir takım adamlar şu devletin veya bu devletin ajanı durumunda, onların politikası doğrultusunda, mesela Azerbaycan'da Âli Sovyet'in meclisin müzakereleri sırasında geçen sene Allah Şükür Paşazade'ye Şeyhülislam'a sen KGB'nin Polkovnik'sin diye konuşmalar yapıldı mecliste yüzüne karşı, sen Albayısın KGB'nin. Şimdi bu tür ithamları bazen politik olarak yapıyorlar, bazen doğruyu da naklediyor olabilir. Ancak bu bütün din görevlilerini, bütün hadimlerini içine alabilmez. Olsa da dediği fevkalade enterasan bir şey oraya KGB'nin adamı olarak gitmiş, KGB'nin mektebinde okumuş, fakat oradan çıkarken ihlaslı bir mü'min olarak çıkmış, fevkalade dirayetli din adamları da var. Onun hepsine bunu şamil edemeyiz, ancak cemaatin itikadına, mevcut idareye karşı sarsmak için bu propaganda var, böyle bir şey var.

Bunda hem mevcut dini idarelerin kendilerinin hassasiyet gösterip bunu tekzip eden faaliyetlerde bulunması, hem de bizim İslâm ülkelerinin din hadimleri sıfatıyla, din adamları sıfatıyla bu işi bilip bu arkadaşlara itimat göstermemiz lazım. Yaptıkları hizmet içinde minnet duygularımızı zaman zaman ifade etmekte fayda var, yani KGB adına çalışmış olsa bile Allah rızası için ihlaslı bir mü'min olmaksızın adam Müslümanlığı temsil ettiği için, Müslüman göründüğü için, Kelime-i Tevhid getirttiği için insanlara da yaptığı işin hizmet olduğunu kabul etmemiz lâzım bir bu, ikincisi

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Biraz kısa keselim.

Abdulkadir SEZGİN:

–Eğitim meselesi yani gelecekte ne yapılacak onu söylemedi tabii. Sovyetler Birliği'nde bugüne kadar eski dönemde Müslümanlar için bir İlâhiyat Fakültesi yoktu. Yani bir Yüksek Öğretim Kurumu uluslararası standartlarda yoktu. İlki Bakü'de açıldı. Bakü Devlet Üniversitesi İlâhiyat Fakültesinde uluslararası kaidede açıldı. Bakü Devlet Üniversitesi Türkiye'yle ve başka ülkelerle üniversiteler arası antlaşmaları olduğu için oranın İlâhiyat Fakültesi Ankara'nın, İstanbul'un ya da Paris'teki İlâhiyat Fakülteleriyle denk kabul edilmektedir. İnşaallah diğer ülkelerde de ilâhiyat fakülteleri açılır.

Bu konuda Türkiye olarak açılacak İlâhiyat Fakülteleri, orta mektepte İmam-Hatip mektebi modeli İlâhiyat temayüllü mektep gibi mektepler için yardımcı olmak istemektedir. Bunlar oradaki din hizmetlerinin gelişiminde fevkalade önemli şeyler yapacaktır.

Cami konusuna gelince tabi genel eski Sovyetler Birliğini anlattığım için birtakım şeyler hepsi için gibi oldu. Halbuki cami yapımı konusundaki özellikle Azerbaycan'da 50 civarında bize yapılmış müracaatlarla Azerbaycan halkının başlattığı fakat savaş, enflasyon, aşırı göçmen akını gibi sebeplerle yarıda kalmış natamam camilerin de bulunduğunu, bu arada da cemaatin genellikle yetiştiği ortam ve şimdide biraz mülkiyet duygusunun öne çıkmış olması sebebiyle hayırların bu işleri tamamlayamıyacak boyutta yani bir kerpici alacak para artık şimdi bayağı yüksek kıymetlere çıktı.

O bakımdan da bunun Müslümanlarca bilinmesi lazım, dediğiniz doğru, herhangi bir ülkeden beş kilo hurma alıp gelip camide dağıtıp televizyon programı yaptıran ülkeler var. Falan ülkede Müslümanlar geldi, Müslümanlara hurma payladı diye televizyon programı yapıp memleketine götürüp onu kullanıp menfaatler sağlayan herhalde cemaatler, gruplarda oluyor. Doğru dürüst giden yardımda pek yok.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Evet, evet buyrun.

–Salman bey var.

–Biliyorum Salman bey var, evet buyrun.

Salman MUSAOĞLU: (Azerbaycan)

Abdulkadir Bey'in Bakü'de Din Hizmetleri Ataşesi olarak bizlere Din İşlerinde çok yardımları var. Ama buna rağmen bazı zaman gazeteci kişileri başka şirketleri

gelerek çocuklarını ortaokulu tamam etmeyen çocuklarını Kur'an kurslarına hep çocuklarını almışlar, gelmişler, tatile giderken bu çocukları bulamazsın. Kim alıp gitmiş, nereye gitmiş, nasıl gitmiş, hepsi bize müracaat eyler biz de bilmiyoruz. Yani bunu demek istiyorum. Organize olmuş halde idiyse bizde buna bilgili, sorumlu olunursa bu daha iyi olur. Nereye gidecek, kimden sorulacak, bunu hepimiz bilelim bu bir. İkinci mesele bundadır ki efendim, bu yerdeki İlâhiyat Fakültesinden bizlerden din büroları hazırlamak ve İlâhiyat Fakültelerinde okumak için yerler ayrılmalıdır, bu daha önemli. Buna göre ki İlâhiyat Fakültelerinde o yerden Kültür Bakanlığı'na gönderilmek varsa da bunları bizler bilmiyoruz. İdare bilmiyor. Bunlar nasıl dini kişi yetişip gelebiliyorlar. Yani bu dini kişilerle ilgilenmek için biz de sorumlu olmayız.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Oradaki Din İşleri de sorumlu olsun diyorsunuz?

Abdulkadir SEZGİN:

-Üniversitelerarası kurulla geliyor. Biliyorum, biliyorum.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Teşekkür ediyorum Salman Bey.

Afedersiniz. Hocamın bir sözü var, buyurun hocam bitirelim.

Seyfettin YAZICI:

–3 sene evvel Diyanet İşleri Başkanımızın başkanlığında bir heyet Ufa'ya misafir olduk. Talat Tacettin biliyorsunuz. Tabii Komünizm rejimi devam ediyordu. Bu sistem içerisinde gayet akıllı, tedbirli çok büyük işler başardıklarını, faaliyet gösterdiklerini, şimşekleri üzerlerine çekmeden güzel hizmetler yaptıklarını müşahade ettik ve Cenab-ı Hak bugünleri gösterdi.

O dönemde eğer ayakta bir cami kalmış ise, Müslümanlığın ismi kalmış ise, İslâm ismi kalmış ise onu da önce Cenab-ı Hakk'ın inayetine, sonra nereden yetişirse yetişsin hizmetleri geçen hoca efendilere borçluyuz, bir yanlış anlama oldu gibi geldi bana, hizmetleri takdir ediyoruz. Ve yine Başkanlıkla yapılan görüşmeler esnasında yapacağımız hizmetleri zarar gelmeden, birtakım mihrakları uyandırmadan gayet güzel, akıllı, makul yapılabilen işleri yapmak. Ve öncelikle kendi istekleri istikametinde olmasını görüşmelerimizde de kendileri takdir eder, böyle kararlara varmıştık. Nasıl arzu ederlerse hizmet daha iyi, daha kalıcı, bugün böyle, yarın bakarsın Allah göstermesin değişebilir, temenni etmeyiz, düşünmeyiz ama onun için yapacağımız işleri ileriyi de görerek, hesap ederek düşüncelerini, fikirlerini alarak hizmet orada yapılacaktır. Ve bu insanlar orada yaşamaktadır. Köy nüfusları çoğunlukta değildir. O şartlar altında hizmeti götürecekler, onun için fikirleri mutlaka dikkate alınmalıdır diye düşünüyorum.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Evet hocam, çok teşekkür ederim. Kemal ağabey lütfen bak millet yemeğe girdi. Lütfen müsaade ederseniz burada celsemizi kapatalım.

Abdulkadir SEZGİN:

-Önce oraları anlatmayı, hem de oralarda kurulacak bir İslâm Merkezi için katkılarını sağlamayı düşünüyorum. Bu konuda da herkesin yardımını arzu ediyorum. Ve yarın Hakkın huzuruna vardığımızda bir duygum, arzum var, o, romantik bulacağınız bu duygumu da ifade etmek istiyorum. Herşeye rağmen Yarabbi ben dünyanın en önemli İslâm âlimlerine efendim teşkilat başkanlarına bunu duyurdum, fakat onlar bu işe ilgi göstermediler diye şikayette bulunmak istemiyorum. İnşaallah herkesin iyiliğine ve hayrına böyle bir daveti duyduklarına ve katıldıklarına şahit olmakta istiyorum. Bu noktada birinci konuyu bitiriyorum, ikinci konuyu da kısa sürede özetlemek istiyorum.

Efendim ikinci mesele biraz daha millî. Türkiye'yle alâkalı bir mesele. Anadolu Aleviliğinin meseleleriyle ilgili günümüzde sunulabilecek din hizmetleri. Bu konuyu herhangi bir girişe ihtiyaç olmaksızın doğrudan sunmakta fayda görüyorum. Bilindiği üzere Alevî tabiri beynel müslimin bir tabiridir. Bütün İslâm ülkelerince bilinen kullanılan genel bir tabirdir.

Bu kelimenin ifade ettiği mana üzerinde biraz durmakta fayda görüyorum. Alevî kelimesinin sonundaki "ya" mensubiyet bildiren bir ifadedir. Tarafgirlik, sempatizanlık, bağlılık ifade etmektedir. Bu anlamda kelimenin bizatihi kendisine bakıldığında Alevî sözü bütün İslâm âleminde şu üç manaya geliyor:

1- Hz. Ali'nin çocukları, hanımları ve onun soyuna mensup olanlar.

2- Hz. Ali'nin hayattayken onun taraftarı olanlar, siyasi olarak onu destekleyenler. O'nun ordusunda bulunanlar, onunla birlikte mücadele edenler.

3- Hz. Ali'yi sevenler. Hz. Ali'nin çocukları ve hanımları dahil onun kutlu soyuna mensup olanlar. Özellikle de Hz. Fatıma sebebiyle Peygamberimiz Hazretlerinin de kutlu soy olduğu için bütün Müslümanlarca aziz bilinir. Onlara duyulan ve duyulması gereken saygı ve sevgide hiçbir Müslümanın ihtilafı yoktur. Hz. Ali hayatta iken onunla birlikte olan, onun askeri olan, onun siyasi taraftarı olanlar ise hepimizin sevgilileri, kendilerine inandığımız, muazzez ve mübarek bildiğimiz insanlar olmakla birlikte dünyalarını değiştirmiş rahmeti-rahmânâ kavuşmuş insanlardır. Onun için bütün Müslümanlar bu insanları aynı şekilde sevmektedirler.

Hz. Ali'yi sevenlere gelince; hepimizin ihtilafsız bildiğimiz gibi bu ben Müslümanım diyen herkesi içine alan bir tabirdir. Başka bir ifadeyle Alevî sözü, Müslüman kelimesiyle aynı mânâya gelmektedir. Bu arada Alevî kelimesinin zıddıymış gibi gösterilen sünnî kelimesi de herhalde üzerinde durulmaya değer bir kelimedir. Çünkü Alevî kelimesi kapsamı içerisine giren Şii, İsmaili, Dürzi ve benzeri tabirler içerisinde yer alan bütün cemaat tarafından kendilerinin düşmanıymış gibi kabul edilen tarif olarak bir kelime olarak "sünnî" bilinmektedir. Hatta, Azerbaycan'dan bir hatırada nakletmek istiyorum:

Çocuğu cephede şehit olmuş bir hanımı televizyona çıkardılar. Acısını, ızdırabını anlatıyor. Ermenilerin kötülüğünü anlatırken diyor ki; biz bu Ermenilerle komşuluk yaptık, Birlikte çörek kestik. Kirvemiz oldular, biz bunların bu kadar gavur olacağını tahmin etmiyoruz. Bunlar o kadar gavur oldular ki "sünni"den de gavur oldular. Mezhep

duygusu, mezhep şuuru öyle telkin ediliyor ki, Hıristiyanı ehl-i kitap diye kendisine yakın saydığı halde öteki mezhepteki adamı gavurdan daha gavur sayabilmektedir. Onun için Alevî için sünnî, sünnî içinde Alevi o kadar büyük gavurluk gösteriyor, öyle zannediliyor.

Onun için sünnî kelimesinin de mânâ olarak herhalde bilinmesine ihtiyaç vardır diye düşünüyorum. Sünnî kelimesi bilindiği üzere sünnet kelimesiyle aynı köktendir. Sünneti Resulullah üzere olan yani, Allah Resulünün yolu üzere bulunan kişi anlamına geldiği hiç ihtilafa meydan vermeyecek kadar açıktır. Bütün Müslümanlar hiçbir ayırım yapmaksızın Allah Resulünün yolunda olmayı imanlarının esası kabul ederler. Bu şekilde bakan herkes net olarak görür ve bilir ki Hz. Ali ve evlatları dahil bütün Müslümanlar sünnidir. Demek oluyor ki Müslümanları ihtilaf halinde göstermek isteyenler istesede istemese de, onlar kabul etsede, etmesede alevî ve sünnî kelimelerinin herbiri bu sıfatla anılan insanların Müslüman olduğunu gösterir. İster alevî desinler, ister sünnî desinler, o kişinin Müslüman olduğunu söylemiş olurlar. Müslümanın Müslümanın kardeşi olduğu hakikatini teyit ederler. Bu noktada herhangi Müslümana ister alevî, ister sünnî desinler hiçbir şey değişmez.

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamberin hakemliklerine başvurulacak olursa doğrusu bir başka hakikatın ortaya çıktığını görürüz. Bizim tek müşterek ismimiz Hac Suresinin 78.ayeti kerimesine göre Müslümandır. Bize Müslüman adını veren bizzat Allah Tealâ Hazretleridir. Demek oluyor ki bizim tek müşterek meşru ismimiz Müslümandır. Alevî ve Sünnî, şii, ismaili ve başka isimlerle anılmak bid'at olmalıdır. Müslümanlık anlayışlarımız farklı da olsa aynı isimle anılmak herhalde vahdaniyet fikrine ve vahdaniyet düşüncesine daha uygundur. Bizleri biraraya getiren de böyle bir vahdaniyete olan imanımızdır.

Türkçemizde ve Türkiyemizde Alevî, Kızılbaş, Tahtacı, Çebnî, Türkmen kelimeleriyle de yer yer ve zaman zaman anılan ve adlandırılan Anadolu Alevîleri, son 65 yıllık zaman içinde Marksist ve Ateist propagandaların yoğun ve ateşi altında kalmışlardır. Bütün dünyada hatta Anavatanı olan Rusya'da, marksizmin çöküşünden sonra bile ülkemizin ateistleri ki bunların çoğu eski marksistlerdir. Bu insanlara her türlü din ve dini düşünceden uzaklaştırmak ve kendileri gibi ateist yapmak istemektedirler. Bu hakikati çok yakından görmüş, duymuş ve hissetmiş bir kardeşiniz olarak büyük bir üzüntüyle ifade etmeliyim ki tebliğ ve irşadla mükellef olanlar bu konuda üzerine düşeni yapmamışlardır. Bu konuda en çok İlâhiyat Fakülteleri günahkâr gibi görünüyor.

Dinin ve din kültürünün korunmasından uzak bu insanlarımızın bugüne kadar milli kimlikleriyle birlikte dinlerini de korumuş olmaları, Türküm ve Müslümanım diyerek bugüne kadar gösterdikleri gayrete şahsen hayranım ve kendilerine minnet ve şükran duyuyorum. Yalnız hemen ifade etmeliyim ki bugüne kadar aşağı-yukarı kendi gayretleriyle gelmiş olan bu insanlar, bundan sonrada kendi güçleriyle bu kutsal varlıklarını ve değerlerini koruyabilecekler midir? İşte bizi asıl üzen, üzüntüye sevkeden olay bu soruya verilecek cevabın müsbet olmayışıdır.

Sadece Diyanet İşleri Başkanımız Mehmet Nuri YILMAZ Beyin bu konuda birtakım televizyon görüşmelerinde ve mülakatlarda hayırhah düşünceler ve gayretler içinde olduğunu görmek, bu konuda yeterli değildir. Bu konunun mübelliğler ve

mürşitler ordusunca da benimsenip desteklenmesi lazımdır. Anadolu Alevileri diye adlandırdığımız ve muhtelif isimlerle anıldıklarını beyan ettiğimiz bu insanlar beynel müslimin Alevî tabiri içinde yar aldıkları halde Pakistan, İran, Irak, Suriye ve diğer İslâm ülkelerinde yaşayan ve aynı isimle anılan Müslümanlardan ayrı bir yaşayışın sahibidirler. Namaz gibi, ibadetler dışındaki dua dili Türkçedir. İtikadi bakımdan bütün benzerlerinden farklıdır. Kendisi de Semerkantlı bir Türk olan İmam Muhammed, Maturidî'nin ortaya koyduğu tarzda inanırlar. Ameli olarak yine ırk olarak bir Türk olan Ebu Hanife'nin adıyla bir şöhret olan Ameli uygulamayı, Hanefî uygulamayı, kendileri için örnek kabul ederler.

Anadolu Alevîlerinin asıl bağlandıkları, kendilerini ondan bir parça saydıkları insan Piri Türkistanî olarak kabul edilen meşhur Ahmet Yesevi Hazretleridir. Anadolu Aleviliği, Hacı Bektaş Veli'yi pir kabul etmekle birlikte, Taptuk Emre, Yunus Emre, Kaygusuz Abdal ve Pir Sultan gibi tarihi şahsiyetlerle devam eder.

İslâm tasavvufu içinde yer alan Bektaşilîlik tarikatı fikri, itikadî ve amelî istinatkâhtır. Dört kapı, kırk makam adıyla bilinen ve özetlenen fikrî, itikadî ve amelî yapı, Oğuz Türkçesiyle bir anlatım içerisinde Kur'an-ı Kerim'le Hz. Peygamberin kutlu sünnetini ifade eder. Dört kapı dört temeli oluşturur ve şu anıtlarla anılır: Şeriat, tarikat, marifet, hakikat. Kırk makam diye ifade edilen şey ise bu dört temeli ifade eden onar madde ile İslâm'ın bütün olarak ifadesidir. Bunu anlatan en önemli eser Hacı Bektaş Veli'nin "Makalat" adlı eseridir.

Tarikat idarecileri dede ve baba adıyla ifade edilen kişilerdir. Dedelik, babadan oğula denilebilen bir sistem içinde geçip devam ettiği halde, babalık ilimle ve çalışmakla elde edilebilir. Onun için bu tarikat idarecileri arasında dede-baba olarak bilinenler de vardır.

Tarikat ayinleri tarım toplumu düzeni içinde işin fazla olmadığı kış mevsimlerinde yapılır. Tarikat ayinlerinde okunan kısa aşri şerifler dışında Türkçe olarak yapılan dua ve konuşma şiirlerle devam eder. Ayine zaman zaman kopuz ve saz eşlik eder, üzülerek ifade etmeliyim ki bu tarikat ayinlerini idare edenlerin büyük çoğunluğu, günümüzde Kur'an okumayı öğrenememiş kişilerdir.

Batılı ve kuzeyli dostlarımızın gayretleri neticesinde bu özellikleri de okumuş kesimde Ateizme ciddi bir kayma gözüktüğü gibi, çok az da olsa lider kadrosu içinde yer alan kişilerde Müslümanlıktan uzaklaşma ve bir otantik folklorik bir özellik içinde yeni bir şekil almak üzeredir. Bu yeni şekil içinde hem dini birliğimiz, hem de millî birlik ve beraberliğimizde ciddî farklılaşma ve uzaklaşma görülmektedir.

Dinlerle insanın gözümüzün önünde bilgisizlik başta olmak üzere emri bi'l maruf'la görevli kişiler ve müesseselerin vazifelerini yerine getirmeyişleri üzerine İslâm'dan uzaklaşma istidatı göstermektedir. Bundan bütün Müslümanlar hassatende din hizmetlerinin sorumlu olması lazım geldiğini düşünüyorum. Tebliğ ve irşad, birlikte çok ciddi ve düzenli olarak bu durum karşısında aktivite kazanmalıdır.

Anadolu Aleviliği beynelminel müslümin Alevîlik içerisinde fevkalade dikkat çekici bir karakter taşımaktadır. Şii, İsmaili, Dürzü, Ali Allahî anlayışlara ve emsalinde bulunan "tevellâ ve teberra"dan sadece "tevellâ"yı alıp kabul etmiş. Yani Hz. Ali ve ehl-i beyt'i sevmek, muhaliflerine sövmek fikrinden sadece sevmeyi almış Anadolu

Aleviliği, temel dünyasını Hz. Ali ve ehl-i beyt sevgisi üzerine kurmuştur. Sövme kısmını ya hiç kabul etmemiş, yahut ta yer yer görülen numunelerde olduğu gibi bunu fevkalade yumuşatarak almıştır. Bu tebliğin ekinde orijinalinin bir fotokopisi sunulan Erzincan ilimizdeki bir dede ailesine ait şecere bu belgenin, bu konunun en açık delili olarak kabul edilmesi lazımdır. Adamın Hz. Peygambere kadar şeceresini gösteriyor. Kimler gelmiş, geçmiş dede olarak alevî ailesi içerisinde. Bu tebliğin ekinde bulunan şecerenin numuneleri dede-baba olarak bulunan insanların evlerinde ve devlet arşivlerinde yüzlerce mevcuttur.

Bu belge, Behlül oğlu çoban dede ile başlayan soy kütüğü benzeri bütün şecerelerde olduğu gibi belki manevi bir rabıtayı göstererek İmam Cafer Sadık'tan Hz. Ali ve Hz. Peygambere kadar uzanmaktadır. Şecere içinde yer alan isimlerden iki tane Ömer, iki tane Ebubekir, iki tane Bekir bir tane Osman ve diğer isimlerde alabildiğine bol miktarda vardır.

İstanbul üsküdar'daki Bektaşî tekkesinde de Bektaşî tacıyla tekkenin en önemli yerinde Ömer Dede'nin mezarı vardır. Bugün emsali kalmamış bu isimler, yukarıda arz edilen "tevellâ"nın "teberra"sız "tevellâ"nın en belirgin delilidir. Bugün kendisine Alevî veya Dede sayan ve sanan diğer taraftan da Ateizm propagandası yapanlar öncelikle kendi şecerelerini okumalı neşretmeli, sonrada babalarının ve diğer ecdatlarının Dedelik yapmak için almış oldukları belgeleri neşretmelidirler.

İlim adamlarına, İlâhiyatçılara, tarihçilere düşen de arşivlerdeki bu belgeleri çıkartıp yayınlamak olmalıdır. Peygamberimiz Hz. Muhammed'in evine, ailesine mensup olma şerefini taşıyan ehl-i beyt adı da kullanılarak Ateizm propagandası yapıldığını hepimizin bilmesi lazımdır. Bu noktada kısa başlıklar halinde bulunması lazım gelen irşad hizmetlerini maddelemek te istiyorum:

1- Alevî köylerinin büyük bir kısmında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın İmam-Hatip kadrosu vardır ve mescit beynelmüslimin fonksiyonunu ifa etmeye çalışmaktadır. Ancak bu mescitlerde vazife yapan din hizmetlileri bu sosyal yapı hakkında yeteri kadar bilgi sahibi değildirler. İçinde yaşayıp kendilerinde hizmet verdikleri toplum hakkında doğru bilgilerle techiz edilmeli. Bunlara içinde bulundukları duruma uygun irşad metodu geliştirip öğretilmelidir. Özellikle ve öncelikle bu köylerin bağlı oldukları bu müftülüklerde görevli personelden başlanılarak ciddi hizmetiçi eğitimlere önem verilmeli, millî ve dinî birlik ve beraberliğin sağlanması konusundaki İslâmî hassasiyet gönüllere nakşedilmelidir.

Bununla şunu demek istemiyorum: Alevileri tutalım, sünnileştirelim. Böyle bir duygunun, böyle bir anlayışın yanlış olduğuna inanıyorum. Bunu yapamayız, hiç kimse de böyle bir talepte bulunamaz. Bu tavrın muhafaza edilmesi, alevî-bektaşî tavrının mutlak muhafaza edilmesi lazımdır.

Ayrıca Türkiye ve Türk milleti için bu tavrın muhafazasına ihtiyacımız da vardır. Çünkü Türkiye Aleviliği veya Anadolu Aleviliği Türkçeyi sevmeyi, sevmeye, Türklüğe bütün kalbiyle bağlı kalmaya dil, örf, adet, kıyafet gibi tarihi değerlerimizi korumaya çok büyük bir önem verir. Millî medeniyetimizin bugüne kadar hiç bozulmadan gelmesinde bu insanların tartışılmaz gayretleri ve katkıları vardır.

2- Bu köylere köylülerin kendi talepleri olmadan Bayındırlık Bakanlığı,

Karayolları Genel Müdürlüğü, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve benzerî kuruluşlar eliyle yapılan mescit inşaatlarından vazgeçilmelidir. Burada Diyanet İşleri Başkanlığını demiyorum. Çünkü Diyanet İşleri Başkanlığı bütçesinde cami yapımı ile ilgili para bulunmuyor.

Mescit bulunmayan köyler için öncelikle Kur'an öğretmeni kadroları ihdas edilmeli, bu hizmet yerleri için uygulanan özel hizmetiçi eğitiminden geçmiş öğretmenler eliyle bu köylerde Kur'an Kursu açılmalıdır. Alevî köylüsü okumaya meraklı olduğu gibi büyük küçük, kadın-erkek herkes Kur'an okumak istemektedir. Bu istek değerlendirilmeli, özellikle ve öncelikle cemaat teşekkül edilmelidir. Cemaat teşekkül ettikten sonra mescit kendiliğinden yapılacaktır. Devlete yük olmaktan da bu iş kurtulur.

3- Köylerde görev yapan öğretmen, hemşire, ebe ve benzerî bütün devlet memurları irşad hizmetinden yararlandırılmalı, köy muhtarlarının köy imamlarıyla birlikte zaman zaman müftülüklerde yapılacak toplantılara katılmaları sağlanmalıdır.

4- Dedelerden bir kısmı zarurati diniye dahil pekçok şeyi bilmediklerini itiraf ederek bunları öğrenmek istediklerini bildirmektedir. Bu insanların çevrelerindeki itibarları korunarak, istedikleri hizmetiçi eğitim kendilerine verilmelidir.

5- Basın, yayın vasıtalarında siyasi polemiğe girmeksizin işin bir din işi olduğu dikkate alınarak toplumun tamamı doğru dini bilgilerle techiz edilmeli, kol faaliyeti ile yayılmış aksi propaganda dedikodu ve fitne öldürülmeye çalışılmalıdır.

6- Özellikle Kültür Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, İçişleri Bakanlığı ve TRT gibi devlet kuruluşları bu konuda bir milli politika tesbit etmeli ve meydana getirilecek milli mutabakat bazında müşterek faaliyetler yürütülmelidir.

7- İrşad faaliyetlerine katılmak isteyen dede ve babalara temel dini bilgiler yukarıda izah edildiği gibi verildikten sonra bu fırsat verilmeli, kendi özel gezi ve tebligatları dışında düzenlenen resmî irşad gezilerine katılmaları sağlanmalıdır. Kendisini sünnî adıyla bilen ve alevilere zıt olduklarını zanneden insanlara da, bu durum usulünce izah edilmeli, Alevînin Müslüman olduğu, aralarından bir farkın bulunmadığı anlatılarak düşmanlığın ve soğukluğun giderilmesine çalışmalıdır.

Meselenin özü ve tarihi başlangıç noktası dini olmak yerine siyasi olduğundan daha başka bir deyişle sahabe arasındaki içtihad farkının dini içtihad meselesinden değil, siyasi içtihad meselesinden meydana geldiği gözönünde bulundurulmalı ve siyaset ile din birbirlerinden ayrılarak anlatılmalıdır. Dinin siyaset, siyasetinde din boyasıyla boyandığında herşey birbirine karışmakta, hangisinin din, hangisinin siyaset olduğu açık-seçik görülmemektedir. Nefis taşıyan insanlar olarak bizim hepimiz, bizim gözümüz birtakım perdelerin arkasındaki hakikatları olduğu gibi fark edemediği için meseleleri anlatırken dinin aydınlığına siyaset perdesi örtmeden, nefis karıştırmadan dini olduğu gibi anlamak ve anlatmak yolunu bu meselede hasseten seçmek zorundayız.

Bu sadece Türkiye'de yaşayan Müslümanları alakadar eder gibi görünen mesele, bütün dünya Müslümanları içinde ibretler sergilemektedir. Vahdaniyet, vahdet içinde olmamızı icap ettiriyorsa hepimizin birlik içinde olmamız ve ben Müslümanım diyen

herkesi öz kardeşimiz kabul etmemiz lazımdır. İnsanların tarikatlarının farklı olması, namazı farklı kılıyor olmaları aramızda ihtilaf sebebi olmamalı. Hepinize teşekkür ediyorum efendim. Sağolun.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Namazımızı kılalım isterseniz, ondan sonra gelelim, tartışalım. Olur mu? Efendim daha rahat konuşuruz.

Hafız Sabri KOÇİ: (Arnavutluk)

-Bu hastalık bütün İslâm ülkelerinde vardır. Özellikle Arnavutluk'ta 50 yıldan beri insanlar dinsiz gibi yaşıyorlar. Şu anda Türkiye'ye gelen idareciler izin alıyorlar. Edille-i Şeriyye izin gibidir. İmamların imamı olan Kur'an ve dinlerin dini İslâm'dır. Kur'an bastırılıp bütün dillere tercüme edilmelidir. Ancak bu doğrultuda bir iş yapılırsa bu toplantıdan çıkacak İslâm'ın sesi bütün İslâm ülkelerine ulaştırılmış olur.

İrfan YÜCEL:

Halkın bazı alışkanlıkları var ki bunlar bir tamimle, bir tebliğ ile hemen birden alınacak bir şey değil, kolay bir şey değil. 1950'lerde bu konu gündeme gelmiş o zaman M.Esat Dilaveroğlu vardı. Onun arasında ayrı ayrı süren o zaman Sebilurreşat'da ve şeyde Raifoğlu'nun çıkardığı bir dergi vardı. Orada münakaşa ettiler. Yine o yıllarda bu vaizlerde gündeme gelmiş, fitne koparacak hale gelmiş, cemiyetler birbirine girmiş, onun üzerine o günün fetva heyeti efendim şu şudur, kılan kılar, bu böyle devam eder, aksi halde bunun üzerine giderseniz fitne kopar. Vaazlara konu yapmayın diye bir genelge yapmışlar o yıllarda. Şimdi halihazırda da bize gelen şeylerde dediğiniz gibi Türkiye'de kılınan yerler var, kılınmayan yerler var. İslâm âleminde de kılınan yerler var. Yani Türkiye dışında Hindistan'da, Pakistan'da falan kılınıyor. Ama meselâ Kırgızistan'da da kılınmıyor galiba. Kazakistanda da kılınmıyor. Ama Kırgızistanda kıldım, kılınmıyor. Yani İslâm âleminin bazı yerlerinde kılınıyor. Daha çok Hanefi olan yerlerde kılınıyor. Şafiler bizim doğuda şafiler değil, teravihi Cuma'dan sonra cemaatla bir de öğle namazı kılıyorlar. Yani doğuda böyle kılıyorlar. Halihazırda ve ben bunu kaldırtamadım. Asıl mahzurlu olan bu, birde cemaatle kılınması ayrı bir şey.

Bir takım mülahazalar, dediğiniz her meselenin ayrı şartları var. Bu şartların hepsi de sünnet'ten kaynaklanıyor. Yani sünneti yorumlamaktan kaynaklanıyor. Resulullah zamanında tek yerde kılınması acaba başka yerlerde kılınmadığı için mi, yoksa herkesin Resulullah'ın arkasında kılmak için ta uzak köylerden de geliyorlardı. Sadece Medinede değil, civar köylerde de kılınıyordu. Herkes gidiyordu ama, Resulullah'ın arkasında kılmak için mi geliyorlardı, yoksa köyde kılmak caiz olmadığı için mi? Hanefilere göre köyde kılınmaz meselâ, yani sünneti yorumlamaktan kaynaklanan sihhat şartları koymuşlar. Dolayısıylada daha sonra gelen müteakip vakitlerde sanırım 4-5. asırlardan sonra böyle bir namazı ihdas etmişler. Bir de burada nafile olarak niyet etmiyorlar. Son öğle namazı derken eğer o günkü namaz Cuma sahih olmazsa, o günkü Cuma namazı, o günkü öğle namazı eğer sahih olmuş ise daha önce kazaya kalmış olan en son öğle namazına niyet edilerek kılınır. Niyet olarak ta buna niyet etmiyorlar.

Ama prensipte hiç değilse bu haliyle halka anlatılabilmesinin faydaları, anlatılamadıysa tamimle ortadan kaldırılması fitne uyandırıyor. Halkı alışkanlıktan kurtarmak çok kolay bir şey değil.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

Teşekkür ederim.

Yrd.Doç. Dr. Akif KÖTEN:

–Efendim bir cümle söylemek istiyorum. Hocam ben tamimle kaldırılsın teklifinde değilim. Kolay değil, kolay değil ama hiç olmazsa din görevlilerinin bu işi bir kere bilmesi lazım, kavraması lazım. Ve ondan sonra mutlaka uygulansın diye değil de. Bu hususstaki gerçeğin ne olduğu, Hz. Peygamber dönemindeki uygulamasının ne olduğunun öğrenilmesi bakımından cemaate zaman, zaman fitne uyandırmadan, dozunu kaçırmadan anlatma zarureti var; faydası var, bende o kanaatteyim, yoksa hemen bir tebliğ çıkarılsın, halledilsin denilemez.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Evet Kemal abi, buyurun.

Kemal GÜRAN:

–Efendim, ben Akif beyin tebliğindeki bu Cuma günleri, Cuma namazları için bir saatlik olan tatil süresini, 2 saate çıkarılması teklifi üzerinde biraz durmak istiyorum. Kendilerinin de ifade ettiği gibi bu konu talep edilmiş, teklif edilmiş yahut red edilmiş, sanıyorum bir kanun teklifi şeklinde konu gündeme geldi Mecliste ve reddedildi. Lâiklik, maiklik, lâik devlet efendim. İşte din kurallarına göre düzenlemesini yapmak, mesaisini ona göre ayarlamak vs. gerekçelerle gene böyle engeller karşımıza mutlaka çıkacak, bu tekliflerle gittiğimiz zaman, ikincisi Türkiye'nin en doğusundaki Hakkari ilimiz ile en batısındaki Edirne ilimiz arasında sanıyorum zaman bakımından 1 saatten fazla bir zaman farkı da var. Şimdi bu saat farkını nasıl ayarlayacağız? O da bir güçlük olarak karşımıza çıkıyor.

Yrd. Doç. Dr. Akif KÖTEN:

–Mahalli şeye göre saate göre yani namaz vakitlerine göre ayarlanabilir.

Kemal GÜRAN:

–Yani meselâ 12.00 ile 14.00 arasında mı diyeceğiz veya efendim Kars'ta 11.00 de başlar, Ankara'da 12.00 de başlar, Edirne'de 13.00 de mi başlar diyeceğiz. Yani bunların düzenlemesini illere mi bırakacağız?

Yrd. Doç. Dr. Akif KÖTEN:

–İllere bırakmak lazım.

Abdulkadir SEZGİN:

–Mesaileri Vali tesbit ediyor zaten.

Yrd. Doç. Dr. Akif KÖTEN:

–Valiliğe bırakılacak.

Kemal GÜRAN:

–Birtakım sıkıntılar çıkarır. Şimdi ben görmedim, bilmiyorum ama batıda bulunan birtakım arkadaşlar var. Benim bazı bilgilerime göre batıda ekonomik durumunu

düzeltmiş bazı ülkelerde haftalık tatil üç güne çıkarılmış vaziyette. Cuma-Cumartesi-Pazar. Bizde de vaktiyle Cumartesi günleri öğleye kadar mesai vardı, öğleden sonra tatildi. Sonra Cumartesi tamamen tatil edildi.

Belki bizim Şûramızın teklifi karşısında olmayabilir ama artık Türkiye'nin ekonomik bakımdan geliştiği, refaha doğru gittiği, yahut memurların çalışanların haftalık iki gün dinlenmeyle istirahatlerini ve ihtiyaçlarını karşılayamadığı, nitekim Batı ülkelerinde de bunun bazı ülkelerde üç güne çıkarıldığına dair gerekçeler de var. Efendim Türkiye'de de tatilin üç güne çıkarılması veya en azından 2.5 güne çıkarılması, Cuma günü'nün de öğleden sonra tatil edilmesi gibi birtakım genel fikirlerle namaz kılacaklara göre, herkese göre bir uygulama talep etmek daha ilerisi bakımından netice alıcı olmaz mı diye hatırıma geliyor?

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Peki teşekkür ediyorum, sağolun. Evet, bir dakika Abdülkadir bey, buyrunuz, efendim. Talat bey buyrun.

Talat TACETTİN (Rusya Federasyonu)

-Abdulkadir beyefendinin konuşmasına ilave olarak konuşacaktım.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Afedersiniz, bir dakika, lütfen oturur musunuz. Cuma meselesini ilk önce, Abdülkadir beye sonra döneceğiz. Şimdi efendim, Akif beye başka soru yöneltmek isteyeniniz var mı? Veya sunacak bir şeyiniz var mı? Sizinki de var tamam. Tamam peki siz yine bu konuda, evet buyurunuz.

Dr. Abdulbaki KESKİN:

–Tabii hakikaten Türkiye'de bazen bu işe yanlış yaklaşılıyor. Bana göre lâiklikle belki hiçbir alakası yok bu işin. Vali'nin yetkisine, ramazanlarda da nitekim hatırladığıma göre bazı yerlerde yapmıyorlar mı?

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Evet, evet bir saat önce bırakıyorlar.

Dr. Abdulbaki KESKİN:

–Bir saat önce bırakıyorlar, niçin bırakıyor bunu? Yine bir dini sebeble bırakıyor. Yani bu belki yarım gün istemek biraz daha güç bir şey, bir yaklaşım olabilir, politikacılar vs. açısından bir partininde herhangi bir istismar konusu da yapmasının önlenmesi lazım. Yani Başkanlığın bu Şûra dolayısıyla bir görüşü olarak burada zannediyorum, merkezde Ankara'da Bakanlar Kurulunun yetkisi var. Diğer vilayetlerde de Valinin yetkisi var, onu bir saat şey yapmak için. Geçen yıl Washington'da bu konu tartışıldı ve bir neticeye bağlandı. Oradaki Müslümanlar Cuma günü 1,5 saatini gidip kullanıyorlar, mesai zamanında onların kendi istedikleri vakitler var, belli takvime göre. Ondan sonra Meykap tabir ediyorlar, onu bir başka gün çalışmak suretiyle telafi ediyorlar. Böylece diğerleri ile arasında bir şey sağlanmış oluyor. Bu zikredilebilir.

Yrd. Doç. Dr. Akif KÖTEN:

–Muvazenet

–Tabii tabii, mesainin eklenmesi.

Dr. Abdulbaki KESKİN:

–Amerika'da bir şey ülkedir. Lâik bir ülkedir. İsraili alın. İsrail'de laiko diye bir kanun çıkarıldı. Tamamen dini esasa bağlı bir kanun. O kanunda da domuz etlerinin yenilmesi dini sebeble meclisten çıkan bir kanuna bağlanmıştır. Ayrıca Cumartesi günü çok enteresan bir olay biliyorsunuz. Rusya'da Gorbaçov devrinde başlayan bir şey var, resmen başlanmıştır şeye, Cumartesi günü bunlar devlet resmen public transportation dedikleri belediye arabaları devlete ait arabaları kullandırmıyorlar. Sırf dini sebepten. Cumartesi günü göçmenler geldi. Rusya'dan hava alanında kaldılar, şimdi özel bir fetva çıkarıldı. Zarurete binaen onlar oradan taşındılar şeye.

Bunlar lâik ülkelerde görülen, yapılan şeylerdir. Ben diyorum ki beyefendinin teklif ettiği şekildeki yaklaşımla daha rahat şeyler yapılabilir. Meseleye probleme çözüm getirilebilir. Şûranın da görüşü olarak aksederse bu diye düşünüyorum.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Evet lütfen şimdi şöyle, afedersiniz, Ahmet hocam, mesela bizim üniversitemizin bir uygulaması var efendim. Kayserimizde diyelim ki 20 kala oluyorsa 12, biz 12'de kılıyoruz. Tatil 12'de olacağı için bütün memurların da gidebilmesi için 12'ye alınıyor. Tabii önce olan yerlerde Ankara'da böyle bir şey yani bu mahalli olarak bazı yerlerde çözülebilir gibi geliyor.

Yrd. Doç. Dr. Akif KÖTEN:

–İki cümle eklemek istiyorum. Şimdi Cuma günü öğle tatilini 2 saate çıkarılması lâikliğe aykırı olmak bir tarafa, lâikliğin gereğidir. Madem ki lâiklik, bakın dün devlet erkanını dinledik. Hepsi de aynı ifadeleri kullandılar. Lâiklik dine karşı değildir. Din düşmanlığı değildir, din hürriyetini ve vicdan hürriyetini bir teminat altına almaktır.

Öyle ise bir Müslümanın cuma günü öğle namazı vaktinde cuma namazını kılması farzdır. Bu vatandaşa bu imkan tanınmalıdır. Yani ben şunu teklif ediyorum. Eğer tensip ederseniz. Lâikliğin gereği olarak Cuma günü öğle tatilinin 2 (iki) saate çıkarılması ve bir saatin mesaiye eklenmesi şeklinde ve bu konuda kamuoyu oluşturmak ta lazım.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Çıksa çıksa laikim diyen insanlar çıkar buna karşı, yoksa kimse bir şey demez. Evet Ahmet Hocamız buyrunuz.

Ahmet Bey:

–Evet efendim. **"Din Şûra'sının"** görüşü olarak bu konu gerçekten gitmeli. Ben namaz konusu açılmışken bir şey arz etmek istiyorum. Akif beyin tebliğinden önce cemaatle ilgili bazı hususlar söylendi. Efendim hakikaten tesbih çekme konusu, zaman kaybetme konusu, bazı kişiler belki cemaatten uzaklaştırıyorsa bunun zaruri olmadığı, zaman zaman ifade edilmesinde yarar var. Bilhassa Ramazan günlerinde akşam namazı pek çok camilerimizde, Türkiye'mizde maalesef cemaat olmuyor. Efendim bu sene

Ramazanda Suudi Arabistan'a gitmek kısmet oldu. Bir mahalle camiinde namaz kılmak gerekti. Bir evde iftar ettik. Adam iftarlık getirdi, hurma getirdi. Buyrun mescide gidelim dedi. Gittik, çocuk ve yaşlı olmak kaydıyla 6 saf cemaat vardı ve gecekondu gibi bir mahalleydi bu, Medine-i Münevvere'nin bir kenar mahallesinde. Son derece mütehassıs oldum. Akşam namazında bizim camilerimizde belki nöbetle ezan okunuyor. Cemaat tamamen terk ediliyor. O vaziyeti bildiğimiz için, oradaki manzaradan son derece mütehassıs oldum. Bu konunun üzerinde gerçekten durmamız gerekir. Bunu eğer mümkünse bu cemaatin devam konusu üzerinde durmamız gereken bir konu. Ramazan-ı Şerif'te bilhassa böyle bir durumun olması nasıl önlenecek? Evvelce dedelerimiz, babalarımız, iftarlıklarını alır, mahalle camiine gider, iftarlarını orada açarlar, ondan sonra eve gelirler, yemek yerler ve bunun yeniden hakikaten ihyası gerekiyor. Bir bu noktaya şey yapmak istiyorum.

Bir başka noktada şu, madem namaz konusu açıldı. Türkiyemizde kılınan teravih namazları, afedersiniz yarışa mı çıkıyoruz, koşuya mı çıkıyoruz? Belli değil. Orada şunu gördüm. Her yerde icabında hatimle kılınıyor. Sabah namazı mı, akşam namazı mı, yatsı namazı mı, teravih mi? Bilemezsin. Kur'an-ı Kerim okunma şekli Teravihde ayrı, diğer namazlarda ayrı olmaz ki!..

Bir de namazın o süratli kılınma meselesi; bunun üzerinde gerçekten Türkiye olarak durmamız gerekiyor. Niye teravih namazı o kadar süratle kılınıyor? Tadili erkan ve diğer hususlar niye yerine getirilmiyor? Kıraat niye yerli yerince olmuyor. Başkanlık görüşü olarak ve Şûra'nın da bir teklifi olarak bu konu üzerinde durulmasını teklif ediyorum.

İlave olarak, sonra da hoş olan birşeyi de ben arz edeyim: Kâbe-i Muazzamada farzı kıldıktan sonra teravih kılmayana bir şey demiyorlar, adam gidip tavaf ediyor. Başkaları teravihi kılarken, o gidip tavaf ediyor veya sekiz rekat kılıyor, bırakıp gidiyor. Niye arkadaş bıraktın gidiyorsun demiyor. Nafile ibadet oluşu bir bakıma orada gayet güzel tezahür ediyor. Bu konuyu da belirtmek istedim.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Hocam, siz birşey mi söyleyecektiniz, rica ediyorum.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİBOĞLU:

–Afedersiniz, ben geç geldiğim için eğer Cuma namazı için vakit meselesi teklifinde bulunulacaksa bunun kanuni bir gerekçesi de söylenebilir. Meselâ bir bayram namazları hadisesi var. Bayram namazları bizde cuma farz olduğu halde, bayram namazları farz sayılmaz. Değil mi? Buna rağmen devlet, bayramları tatil etmiştir. Resmen tatildir. Farz olmayan bir ibadeti tatil edebilen bir devlet, farz olan bir ibadet içinde haydi haydi tatil yapar.

–Evet İsmail bey, buyurun, yine namazla ilgili değil mi? Abdulkadir beye sonra geçeceğiz. Buyrun efendim.

Prof. Dr. İsmail Lütfi ÇAKAN:

–Şu ana kadar söylenenlere ilave edeceğim bir şey yok. Sadece programda görmediğim için ayrıca tebliğ olarak ele alınmayacağı için. Madem Resulullah (s.a.s.)'ın dönemindeki uygulamayı günümüze taşımak gibi bir düşünce ağırlık kazandı.

Tebliğimde bunu biraz da mekan tanziminde uygulasak. Şimdi değişik zamanlarda Anadolu'da geziyoruz. Camilere gidiyoruz, namaz kılıyoruz. Camilerimizin bir standardı var. Cami içindeki levhaların, yazıların o kadar sakîl, acaip, yanlış, hatta ve gerçekten sanat değeri olmayan çiniyle yapılmış öyle acaip yazılar var ki, siz de şaşırıyorsunuz. Yazılar mı, hatta zevkine mi, perişanlığına mı? Yani netice itibariyle bunun devamı olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'mızın mabet içi standartı mı diyelim bilmiyorum artık.

Bir kurumdan izin aldıktan sonra camiye insanlar birşeyler yapabilir. Rastgele camiye ben bunu camiye bağışlıyorum diye getiriyor, koyuyor. Saati bir acayip. Yani bugün herhalde kiliseye herkes istediği herşeyi götürüp bırakamaz. Bu işlerde bir ciddiyet kazandırmak lazım. Belli bir standartı, temizliği sağlamamız şekil vermemiz, lazımdır. Bir ünite oluşturmamız lazım. Aksi halde gerçekten çok üzülüyor insan. Böyle bir camide Cuma namazı kıldık bir ilçemizde. Bir ekip olarak oradaydık. Yani ne yapacağımızı şaşırdık. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Afedersiniz, İsmail efendim. Milli Eğitim Bakanlığı'nın zannediyorum okullar için bir standartı var. Acaba Diyanet İşleri Başkanlığı'mıza da böyle bir şey soruluyor mu bir cami inşa edilirken?

–Tabii o şehrin imar planı ile ilgili.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Hayır hocam camiin şekli ve içi ile ilgili.

–Şekli, bakın camileri, vakıflar, dernekler yapıyor. Hatta bazen Müftü'nün bile haberi olmuyor. Tabii dernekçiler gidiyor, toplanıyor.

Yrd. Doç. Dr. Akif KÖTEN:

–Cami içine konan levhalar falan.

Yok efendim levhalarla falan değil.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Öyleyse biz caminin gerek dış planında, gerekse iç tanziminde mümkün mertebe ilgili merci olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'na sorulması, oradan donelerin, modellerin alınması.

–Hatta öyle durumlar oluyor ki mesela halıların tek tip olması, renklerinin birbirlerine uygun olarak camide serilsin diyorsun, görevliye bu talimatı veriyorsun, birkaç gün sonra görevli gelip hocam olmadı.

Niye?

"İşte benim halının yerini niye değiştirdiniz?" diyor. Geliyor vatandaş, "benim halım burada duracak" diyor.

–Evet Abdulbaki bey, lütfen.

Dr. Abdulbaki KESKİN:

–Şimdi Kemal Bey hatırlarlar. Türkiye Diyanet Vakfı birkaç model camiler planı hazırlamıştır. Mümkün mertebe cami yapmak isteyenlere, özellikle vakıftan yardım talep edenlere veriliyordu. Mimari de de bir standarta, birliğe gidilmesi için. Mimaride de bir yozlaşma var.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Bolu'daki camiyi düşününüz.

Dr. Abdulbaki KESKİN:

–Belki bunlar sıfıra indirilemez ama asgariye belki indirilebilir.Bu gerek iç tanzimi bakımından, gerek mimari model bakımından projeler geliştirilebilir.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Teşekkür ederim, Ahmet bey buyrunuz.

Ahmet ARPA:

–Bu camilerin yapıldığı yerler daha ziyade belediyelerle ilgili ve bazı öyle yerler var ki, binaların altında şimdi bunları yapıyorlar. Bize de çoğu zaman sormuyorlar. Yapıyorlar, yaptıktan sonra imam istiyorlar. Şimdi imam vermeyiz desek bile birgün bizi aşıp oraya bir imam verileceği muhakkak.

Politikacılar araya giriyor. Dolayısıyla kimin nasıl yaptığı da belli değil. Birşey yapıyorlar, yeterli ya da yetersiz. Biz de oraya imam veriyoruz. Oraya uygun mu değil mi? Bunu hiç araştırmıyoruz bile. Daha ziyade belediye ile Diyanet mi ilgi kuracaktır, ne yapacaktır? Bunu bir tanzim etmek lazım.

Bir de işin başka tarafı var. Şimdi bir caminin 250 metre öbür tarafına mesela Van'da tutmuşlar bir cami yapmak için bir arsa bağışlamışlar. Şimdi ben 250 metre oraya cami yapacağım diyor. Ben şimdi bunu yaptırmamak için fetva grubunu topladım. Dedim ki böyle bir şey var mı, araştırın, bir şey var mı? Nihayet bütün mezhepleri karıştırdılar, nihayet mezheplerin çoğunluğu bunun satılıp ta bir başka yerin verilmesi taraftarı değil. Ve böylece oraya mutlaka cami yapılacaktır fikri de var. Ve böylece dini yönden mahalli olarak ta işin içerisinden çıkma ihtimali orada bazı Şeyhülislamlar var, çok güç.

Diyanet İşleri Başkanlığı bir fetva getirmesi lazım. Arasındaki mesafeler tesbit edilmesi lazım. Nüfus kesafeti gözönünde bulundurulması lazım, en azından adam üstünde oturup, Allah'ın evi altında olmaz. Yani ben bu şekilde onların hislerini tahrik etmeye de çalıştım. Olmaz, ama yapıyorlar, nihayet bizde onlara şey yapıyoruz.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Meselâ, kadro verilmeyebilir değil mi efendim. Böyle plana uymayan şekliyle yani önleyici tedbir olarak diyorum.

Abdulkadir SEZGİN:

–Sayın Başkan,bu konuda bir söz almak istiyorum.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Afedersiniz bu konuda mı buyrun.

Abdulkadir SEZGİN:

– Efendim, şimdi 250 metre değil, Zonguldak'ın yanlış hatırlamıyorsam Çaycuma'da Devrek'te yanyana duvarları bitişik camiler var. Yalnız kanun çalışmalarında tabii bu imar iskân meselesi. İskân kanunuyla, belediye kanunuyla ilgili olduğu için Diyanet İşleri Başkanlığı kanun çalışmalarında nereye cami yapılacağı konusundaki ruhsatın müftülüklerden alınması şeklinde düşünceler var. O gerçekleşirse yeri hallolur, yalnız iç kısmındaki İsmail beyin söylediği diğer şeyler, Diyanet İşleri Başkanlığı hizmet standartı, bina standartı, malzeme standartı gibi birtakım standartları geliştiriyor ve yaygınlaştırıyor, diğer dairelerden de standart geliştirmesi bakımından ileride. Cami içinde de levha standartı yahut cami içi düzenlenmesindeki eşya standartını getirebilirse o zaman herkes istediği levhayı ya da parlak kağıda basılmış bir şeyi getirip cami içine asamaz.

Demirbaş meselemiz var. Görevlilerde demirbaş listesi var. Yine demirbaş olarak muhafaza edilir, bir yere konulur. Bağışlanmış eşya da ya satılır, onun belli kaideleri vardır. Yönetmelikleri vardır. O standartın geliştirilmesi önemli. Cami içinde kullanılacak malzemelerin standartı. Onunla levhalar hallolunabilir efendim.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

– Evet, teşekkür ediyorum. Buyrun buyrun abi.

Ahmet ARPA:

–Şimdi efendim. Bu namazların cemaatin sünnete uyma meselesi. Bu söylenmesi çok kolay bir hadise ama pratikte birtakım zorlukları var. Çünkü mezhepler arasında büyük farklılıklar var ve biz bunu yaşıyoruz. Şimdi bu büyük farklılıklar mutlaka bir mezhep imamından veya bir müçtehidin görüşü ve sünnete uygun değil diyemezsiniz.

Meselâ biz Hanefi Mezhebi olarak büyük ölçüde bir tesbih namazını cemaatle kılmaya bid'at derken, Şafiî orada diyor ki; sünnettir. Şimdi hangisi sünnet hangisi bid'at. Bunun içinden çıkmak ta çok güç ve dolayısıyla bunu halletmekte o ölçüde güç. Onun için zannediyorum biz şu anda bu gibi şeylerde müftülük olarak daha ziyade kendi irademizden ziyade halkın mahkumu gibiyiz. Çünkü halk ne derse, halk ne yapıyor, hangi tarafa eğim yapıyor, şimdi bunu gözönünde bulundurmak durumundayız. Bulundurmadığımız takdirde en azından bizim hislerimiz diyor ki bu burayı idare edemedi. Doğru mu yanlış mı diye bakmıyor. Dolayısıyla biz orada herhangi bir ses çıkmasın, sosyal karışıklık olmasın diye o şeye hem razı oluyoruz. Hem razı olmuyoruz ve böylece idare etmeye çalışıyoruz. Bu halk hattı zatında yanlışın tutup müftülüğe hakim edilmesi demektir. Buna razı oluyoruz.

Şimdi benim demek istediğim şudur. Bizim evvela onların altında da mutlaka onların içerisinde onların itimat ettiği hocalar var ve bu konularda sanıyorum çok çok eğitime tabi tutmak lazım. Kendilerini, demin de ifade ettiğim gibi Şeyhülislam zanneden kişileri mutlaka eğitmek lazım. Uzun süreli kurslardan geçirmek lazım ve özellikle bu konular üzerinde yoğunlaşması lazım. Çünkü öyle uygulamalar var ki

meselâ Van'da Cuma namazını kılıyoruz. Cuma namazını kıldıktan sonra hemen sağ tarafımızda cemaatle zuhri ahir kılınıyor.

Şimdi bir taraftan işte meselâ rekâtte bir celse vardır, bir kısmı oturuyor Allahuekber derken o oturacak da kalkacak. Ben zaten direk kalkıyorum, onu mu bekleyeceğim ben. Bir bakıyorsunuz ki imamdan önce ben yukarı kalkmış oluyorum. Meselâ köylerde farzları kılıyorsunuz, biz bütün namazı kıldıktan sonra dua ederken onlar farzları kılıyorlar, dualarını yapıyorlar, tesbihlerini herşeylerini yapıyorlar, bitiriyorlar, e ne oldu? Bir bakıyorsunuz ki bu sefer sünnet kılmaya kalkıyorlar. Yani bir araştırıyorsun, işte biz böyleyiz. Meselâ diyelim ki bir Şafi'den Remli veyahutta İbn Hacer gibi bunlara itibar ediyoruz, diyorlar. Bunları dedin mi bu iş bitmiştir ve bundan da onları vazgeçirmek imkânsızdır. Yani işimiz çok zor. Allah yardımcımız olsun.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Evet buyrunuz.

Yrd. Doç. Dr. Akif KÖTEN:

–Efendim, bir iki cümle söylemek istiyorum. Hocama katılıyorum ben. Altı yıl Diyanet İşleri Başkanlığı'nda çalıştım. Yani cemaatin durumunu da biliyorum. Başıma gelen bir iki olayı anlatayım. İlk imam olduğum köyün muhtarı dedi ki; hocam ben filân yerde gördüm, sabah namazından önce salâ veriyorlar, güzel oluyor, sen de salâ ver, vereceksin gibi. Dedim böyle şey olmaz, bu sonradan çıkarılmış uydurma bir şeydir, aslı yok.

Fakat bakın bir kaza müftüsüne, kazanın Kaymakamı emrediyor, diyor ki; Cuma akşamı, yatsı namazından yarım saat önce salâ verdireceksin. Camilerde benim daha önce görev yaptığım yerde böyle yapıyorlardı iyi oluyordu ve bu müftü arkadaş buna direnmedi, direnemedi. O âdet başladı, devam ediyor. Dinle ne alâkası var, bunun yeri var mı?

Bir diğer husus yerel imkânları yani bir kazanın müftüsü diyelim ki bu konuda iyice enforme olmuşsa ve bunu müezzinlerine, imamlarına anlatabilmiş, benimsetebilmiş ise yavaş yavaş bazı ilaveleri, aslı olmayan ilaveleri çıkartabiliriz. Meselâ bugün müezzinliğin bilmiyorum Diyanet İşleri Başkanlığı'nda bir standartı var mı? Yani camide cemaatle namaz icra edilirken ezandan itibaren müezzin şöyle şöyle takip edecek, şu duaları okuyacak gibi birşey yok, bir standart. Herkes kendi kafasına göre, bakıyorsunuz biri şey ekliyor, öbürü daha başka şey, bazan da müezzinler kendilerini göstermek için bunu bir vitrin olarak kullanıyor, şov yapıyor. Bunların hiç olmazsa.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Müsaadenizle, Rıdvan bey arkadaşımız da oradaydı. Benim orada üzerinde durmak istediğim konu vardı. Sayın Riyasetimizden istirhamımızın bir tanesi de şu: En kısa zamanda bir hac rehberi hazırlanmasını, ama şu açıdan söyleyeceğiz, kusura bakmasınlar. Biliyorsunuz halkımız, Mehmet Aydın beyin tesbiti budur, öne düşmüş erkek arkasında hanımı da belinden tutmuş, Ya Rabbi diyor, anamı affet, babamı affet, beni affet, bütün köylümüzü affet diyor. Bu vatandaşımızın eline aldığı zaman bu rehberi, kendi efendim görevini yapıp dönecekmiş şekilde halkımızın eğitim seviyesini

dikkate alarak arkadaşımızın çok değerli hakikaten kitabı ama, işin içinden köylümüz çıkamıyor. Hocam yani onun anlayacağı şekliyle öyle bir rehber hazırlanmasında şey yapılırsa efendim. O da dünkü temennilerimiz arasında. Mehmet bey çok iyi olur kanısındayım, buyurun efendim, kim takdim edecekse Başkanlığın görüşünü, Rıdvan bey, buyur kardeşim.

Tamam Hocam özetleyiniz lütfen.

Ha şimdi tercüme yapılacak değil mi lütfen?

Rıdvan ÇAKIR:

–Sayın üye ve davetliler.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–İngilizce konuşan var mı? Acaba İngilizce sırf ingilizce bilen yok. Herhalde değil mi? Hiç yok değil mi efendim, peki tamam, o zaman kolay işimiz.

Rıdvan ÇAKIR:

–Dünkü görüşmeler sırasında Sayın Başkanın bildirisindeki tenkitlerle ilgili şunu ifade etmek istiyorum. O konular esasen bilegeldiğimiz konulardı. Bunların o tesbitlerinden bu yana bir kısmı giderildi, bir kısmı giderilmeye çalışılıyor, bir kısmının da giderilmesi imkansız gibi görülüyor. Ama ileride inşaallah giderilir.

Bir de Dr. Lütfi Doğan hocam yok bugün, ona teşekkür ediyorum. Biz yani methedilelim istemiyoruz. Ne kadar tenkit edilirsek o kadar hatalarımızı bulur da daha iyiye gitme konusunda bize azim verir, bunu düşünüyoruz.

Bu ifadelerden sonra ben zamandan da tasarruf etmek için Sayın Kemal Güran Hocamızın tebliği ile çakışan başkanlık görüşünü, çakışan noktalarına da değinmeyerek özetlemek suretiyle başkanlık görüşünü arzetmeye çalışacağım.

Bizim Hac faaliyetlerimiz de hac organizemizde 1974 yılı bir dönüm noktası yani milattan önce, milattan sonra gibi bir mihenk taşıdır. Bu başkanlık görüşüne mesnet teşkil edecek, daha doğrusu başkanlık görüşünün neden böyle olduğunun gerekçesi olarak 1979 dan önceki Türkiye'deki Hac Organizeleri ile ilgili konuların bazılarına temas ederek başkanlık görüşünü arzetmeye çalışacağım.

Bu, 1979 öncesiyle ilgili olarak arzedeceğim hususlar genelde Dışişleri Bakanlığı'nın ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın o zamanki usulü içerisinde gönderdiği küçük heyetin verdiği raporlara dayanarak ortaya çıkmış konulardır. Bu raporlardan, 1979 öncesinde Türkiye'den giden hacı sayısının tamamı devamlı yüzbini geçtiği ve bu sayının 1976'da da yüzellibini bulduğu ifade ediliyor.

Bu dönemde Türk hacılarının organizesinde bir dağınıklık, bir başıbozukluk ve bir başıboşluğun olduğu hepimizce malum. Bu dönemde isteyen herkes İstanbul'daki lokantacı dahil iki otobüs sahibi olan herkesin kendi başına istediği şekilde ve canının istediği usullerle hac organizasyonu yaptığını görüyoruz.

Bu cümleden olmak üzere 1972 yılında düzenlenen raporda karayoluyla hacca gidenlerin Halep ve Şam'daki manzaraları pek perişan ve acıklı idi. Suudi Arabistan'a giriş vizesi alamadıkları için Suriye'de bir aya yakın beklemişler, çoğunun parası

tükenmiş ve sefil olmuşlardır. Bunları vize almadan yola çıkaran menfaatperest, şahsi çıkarları için yüzlerce vatandaşı perişan etmişlerdir, şeklinde bir ifadenin bulunduğu görüyoruz.

1970 yılındaki raporda da, Türk hacılarının kıyafetlerinin pejmurde olduğu ve Türk milletinin onur ve gururuna yakışır bir kıyafetlerinin bulunmadığı ifade ediliyor.

1963 yılındaki raporda da aynen şöyle; "Türkiye'deki bazı seyahat acentalarının Türkiye dışındaki limanlardan ve bu arada Laskiye'den yerli ve yabancı vapur şirketleriyle bilet verdikleri ve Laskiye'ye gelen hacı adaylarının mevcut olmayan bu nevi seferler dolayısıyla pek müşkül vaziyete düştükleri görülmüştür."

1969 yılı raporu yine ona benzer. Ayrıca 1972 yılındaki raporda bunların halli için bu sorumluluğun bir kuruluş tarafından yüklenilip organize yapılması, ve yine aynı raporda hactan önce Türkiye'ye gelen bazı delillerin hacı toplamak için bazı kişilerle menfaat ilişkisi kurduğu ifade ediliyor.

Bu uzayıp giden bu raporları ve bu durumu özetlersek, 1979 öncesi haccın tamamen ticari maksatla götürülen insanların ibadetlerinin tam olup olmamasına da fazla dikkat edilmeksizin yapılageldiği, bundan da hem millet olarak milli gururumuz olarak zedelendiğimiz, milletimizin üzüldüğü sonucunu çıkarmak mümkün. Bütün bu birçoğumuzun gördüğü, bulduğu bu sebeblerden dolayı 1979 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kuruluş ve görevleriyle ilgili olan 633 sayılı Kanuna dayalı olarak 26.4.1979 gün ve 7/17439 sayılı resmi gazetede yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararıyla, o tarihten itibaren Türkiye'de hac organizesinin tamamen Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülmesi kararı alınmış ve 1988'e kadar bu tek elden, Diyanet İşleri Başkanlığı organizesi olarak hac organizesi yapılmıştır. Bu uygulama sırasındaki düzen ve tertibi hepimiz bildiğimiz halde, ben bir iki noktayı da yine burada hatırlatmak istiyorum.

Birincisi; hacca gidecek olan vatandaşımız belirli süre içerisinde müracaat ediyor ve hangi süre içerisinde müracaat edeceğini biliyor. Müracaat ettikten itibaren de hangi süre içerisinde ve belirli bir süre geçtikten sonra müracaatından kısa bir süre geçtikten sonra da hangi gün, hangi saatte nereden, hangi vasıta ile gideceğini biliyor ve ona göre hazırlık safhasına girmiş oluyor.

Vatandaş biliyor ki artık kendisinin hacla ilgili bir problemi yok. Bir problemi olmayacak, niye? Çünkü kendisini devlet teslim almıştır. Yani kendisini devlete teslim etmiştir. Bu süre içerisinde herhangi bir problem olursa, devlet, kendisiyle devletin görevlileri ilgilenecek, dönünceye kadar problemlerini halledecektir. Her otobüse, otobüsle seyahat ettiğimiz dönemde bu organizeyi karayolu ile yaptığımız dönemde, her otobüse bir din görevlisi, uçakla seyahat ettirdiğimiz hacılarda ise her 40 veya 45 kişiye bir din görevlisi, ayrıca her 4 veya 5 otobüse bir kafile başkanı ve her uçağa bir kafile başkanı verdiğimiz için, görevlilerimiz bir manâda devamlı hacılarla hep beraber ve bir de hacı biliyor ki bu başındaki olan kişinin sorumluluğu herhangi bir şirkete, bir şahsa, yahutta bir kuruluşa ait değil, devlete ait, bu devletin başına koyduğu kişidir. Bu herhangi bir problem çıkarırsa müracaat edeceği bir makam vardır, bir devlet vardır. Halbuki şirketlerde başında bir görevli olsa bile zaten şirketin adamıdır, şeklinde bir itimatsızlık vardır.

Bu şekilde bütün problemleriyle ilgilenen bir insan buluyor ve ayrıca bu insanın da devlet vasıtasıyla verildiği için, kendi emrinde, devletin kendisine tahsis ettiği, devlete olan güvenini bir mânâda orada tazeleyerek, her zaman sıkıntılarını, problemlerini götürebileceği, hatta problemi olmayan birtakım özel şeyleri de götürüp kendisine hallettirebileceği bir kişinin yanında bulunmasından dolayı kendisine bir itimat gelmiş oluyor. Hacılar sadece kendi yanlarında bu görevlilere kalmadan da öte, bir takım kurduğumuz ekipler vasıtasıyla kendilerinin doğrudan doğruya anlaşabileceği, problemleri doğrudan doğruya götürebileceği, kendi lisanını konuşan ekiplere muhatap olabiliyorlar.

Özellikle sağlık konusunda, doktorla hastanın karşılıklı anlaşması önemli bir olaydır. Biz bu sebepten dolayı kendimiz buradan bir sağlık ekibi götürüyoruz. Bu sağlık ekibine hasta olan hacı, doğrudan doğruya kendi derdini anlatıyor ve doktorun kendisine söylediğini anlayabiliyor. Bu maksatla orada kurduğumuz belli çaptaki hastahanemiz de de belli seviyeye kadar ki hastalıkları tedavi etme imkanımız var. Bu da hacı için önemli bir husus. Bu da ancak 1979'dan sonraki organizasyonda var. Daha önceki dönemlerde 150 bin kişi götürmüş olmamıza rağmen, hacının kendi diliyle anlaşabileceği bir doktorun bulunmaması bir eksiklik olarak görülüyordu.

Anahatlarıyla belirttiğimiz bu faydalarına rağmen 1988 yılında belirli bir siyasi eğilimle hac organizasyonuna bazı şirketlerin de iştirak etmesi bir rekabet ortamı meydana gelmesi hususunda zamanın hükümetinin aldığı bir karar var. Bu kararla, daha önceki kararnamenin 3'ncü maddesinde değişiklik yapıldı. Bu değişiklik üzerine A grubu seyahat acentelarından Bakanlıklararası Hac Komisyonunun uygun bulacağı seyahat acenteları da hac organizasyonu yapmaya başladı.

Bu kararın gerekçelerinden bir tanesi de rekabet ortamının meydana gelmesi, yani hacı 79'dan 89'a kadar yani 79'da başladı, 88'de bitti ve 89'da A grubu seyahat acenteları da o mevsimde ilk defa hacı götürmeye başladı. Sadece Diyanet İşleri Başkanlığıyla gitmek mecburiyetindeydi. Başka bir alternatifi yoktu. A grubu seyahat acentelarını da devreye sokarsak burada hacının tercihi olacak, yani isterse Diyanet İşleri Başkanlığı'yla gidecek, isterse daha iyi hizmet veren seyahat acenteları ile gidebilecek şeklinde bir gerekçeydi bu. Halbuki bu gerekçe 1989'da yürürlüğe girmiş olmasına rağmen, o günden bugüne geçerli değildir. Niye geçerli değildir, şunun için geçerli değildir. Çünkü şu günde de hacının tercih imkanı yoktur. Şunun için tercih imkanı yoktur. Çünkü bir kota vardır. Bu kota tesbit edildikten sonra biz, seyahat acentelarıyla, A grubu seyahat acentelarıyla Diyanet İşleri Başkanlığı'nın götüreceği hacı sayısını bakanlıklararası hac komisyonunda tesbit ediyoruz. Geçen sene öyle olduki biz 37.000-57.000'den 37.000 hacıyı kaydetme durumunda idik. 1 hafta içerisinde bizim illere dağıttımız kontenjanlar doldu ve hatta Antalya'da 24 saatte doldu. Şimdi o 24 saatten sonra 1 ay kayıt süremiz var ama, o 24 saatten sonra sizin kapınıza gelen hacıyı siz alamadığınız için ister istemez bu defa seyahat acentelarına gitmek mecburiyetinde.

Halbuki rekabet, her iki tarafında kapısının sonuna kadar açık olmasıyla mümkündür. Şimdi buradaki en önemli özellik, seyahat acentelarıyla Diyanet İşleri Başkanlığı arasındaki en önemli özellik, bir defa seyahat acenteları bu işe para kazanmak için giriyor yani ticari bir maksatla giriyor. Şimdi burada ticaretle bir yerde

hizmet yarışacak ama yarışma imkânı bulabilirse. Aslında yani seyahat acentelarından da kimse olmadığı için gıyablarında konuşmakta hoş bir şey değil, ancak 5 seneden beri yani bu haccın seyahat acentelarından da organize edilmesinden itibaren ben bu işin içinde olduğum için devamlı onlarla da karşılaşıyoruz. Bunları kendi yüzlerine de rahat söyleyebiliyoruz.

Olay şu; Seyahat acentelarının ekseriyeti yani istisnaları hariç çoğu, haccın ibadet olduğu konusunda şüpheleri olan kişiler ve bunlardan öyle kişiler tesbit ettik ki, organize ile ilgili olarak Cidde'ye kadar gidiyor. Cidde'den Arefe'den bir gün önce, 2 gün önce dönüp geliyor, şimdi bu anlayışla Türkiye'de ibadet işlerini yönetme mükellefiyetini devlet tarafından üstlenmiş olan bir kuruluş. Şimdi bu olay çerçevesinde bu işi yaparken tabii bir takım sıkıntılar çıkıyor.

Sıkıntılar şu: Siz istiyorsunuz ki, buradan gitmiş olan her vatandaş, yani ister seyahat acentelarıyla, ister Diyanet İşleri Başkanlığı organizesiyle gitmiş olan her vatandaş, hac ibadetini yaparak buraya dönmüş olsun. Çünkü Bakanlar Kurulu aynı zamanda A grubu seyahat acentelarının sorumluluğunu da bize yüklemiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gözetim ve denetiminde diyor.

Tabii biz ayrıca hem hac organizesi yapan bir kuruluş ve aynı zamanda Türkiye'nin bir sesi oluyoruz. Çünkü Suudi Arabistan hükümeti her devletten hac sorumlusu bir heyet görmek ister. Biz Diyanet İşleri Başkanlığı olarak hem Türkiye'nin hac heyeti, hem de hac organizesi yapan bir kuruluşuz. Bu münasebetle, hem kendi organizemizden hem de A grubu Seyahat Acentelarının organizesinden, Suudi Arabistan hükümetine karşı da sorumluyuz.

Tabii Başkanlık organizesi belli bir tecrübeye dayanıyor. Bir işi yaptığınız zaman bu sene gördüğümüz hataları müteakip sene düzeltme konusunda bir gayrete giriyorsunuz ve belli bir tecrübe ediniyorsunuz. O tecrübe çerçevesinde bu organizasyonu yapıyorsunuz. Bütün bu deneyimler çerçevesinde yaptığınız organizenin hatalı olmayan taraflarının getirdiği bir takım kolaylıklar oluyor.

1990 yılında meydana gelen tünel faciasında Türk hacılarından vefat edenlerin %85'i A grubu seyahat acentelarının hacılarındandır. Bizdeki %15 de bir an önce şeytanını taşlayıp tekrar görevine dönüp, görevini devralmak için yolda bulunan sağlık ekibinden olmuştur. Hacılarımızdan 7 civarında kaybımız olmuştur. Onlar da kafile başkanı ve din görevlisini dinlemeyen, sen anlamazsın bu işten, biz daha iyi yaparız. Bir an önce taşlayıp geleceğiz, diyen kişilerdendir. Tesbitimiz bu.

A grubu seyahat acenteları ile beraber yaptığımız düzenlemeler sırasında biz, bakanlıklararası hac komisyonunu da bu organizasyonlara hem bizimkini, hem A grubu seyahat acentelarının eksiklerini görsünler, tesbit etsinler ve bize bildirsinler ki biz kendi açımızdan eksikliklerimizi görelim diye 1 sene hacca gönderdik. Bakanlıklararası Hac Komisyonunun üyelerinin tamamını, bunların verdiği raporlarda da A grubu seyahat acentelarının uzun uzun bahsedilen eksiklikleri var. Ancak onları burada detayı ile sayarak vaktinizi almak istemiyorum. Bunlar zaten tebliğ olarak Başkanlığın görüşü, hepinize takdim edildiği için oradan takip etme imkanınız da vardır.

Bu konunun en çarpıcı yönünü de 1993 yılı yani geçtiğimiz hac mevsiminde

yaşadık. Bizim kontenjanımız dolunca A grubu seyahat acentelarının da kontenjanı dolunca hac organizesi yapma yetkisi olan veya olmayan bir takım seyahat acentelarının kendilerine verilen kontenjandan çok fazla hacı kaydetmek suretiyle bunların bir kısmını Türkiye'de yüzüstü bırakıp gittiler. Ayrıca bunların bir kısmı da diğer ülkelerden, Türkî ülkelerin bir kısmından, buradaki vatandaşlara vize almak suretiyle Suudi Arabistan'a hacı olarak götürdüler bu kişileri.

Ayrıca 1993 yılında Türkiye'ye tanınan kontenjanın dışında 20.000 küsür. Bizim raporumuzda 20.000 geçiyor. Aslında net ve kesin rakam da var, biz işçi bulma kurumundan tesbit ettik. 20.000'nin üzerinde Türk vatandaşı kasap, geçici işçi olarak, geçici işçi adı altında Suudi Arabistan'a hacı olarak gitti.

Bu sene Bakanlıklararası Hac Komisyonu olarak toplandık, ilgili kuruluşları iş ve işçi bulma kurumunu da çağırmak suretiyle bununla ilgili alınacak tedbirler tesbit edildi ve Türkiye'den ancak belirli şartlarda belirli evsafta ve belirli yolla geçici işçi götürülebilecek. Bu da önümüzdeki günlerde bir hükümet bildirisi ve Hac İşleri Yüksek Kurulu kararı olarak Resmi Gazete'de yayınlanacak.

Bütün bu ifade ettiklerimden sonra, Başkanlık olarak biz hac organizasyonunun Diyanet İşleri Başkanlığı kanalıyla birtakım ticari anlayıştan kurtarılarak tek elden yürütülmesini görüş olarak huzurlarınıza getiriyorum. Sabırla dinlediğiniz için teşekkür ediyorum. Sormak istediğiniz bir husus varsa elimden geldiği kadar cevaplandırmaya hazırım.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Bakan soru sormak istiyor. Sayın Bakan sorusunu Rıdvan beye mi yöneltecekler. Onu bir sorar mısınız?

Suudi Arabistan Hac Bakanı Dr. Mahmud Muhammed SEFER:

İkinci defa sizlere hitabetme fırsatını bana veren Sayın Başkana teşekkür ediyorum. Oturum sırasında sözü edilen bazı konuları açıklamak istiyorum. Suudi Arabistan'a gecici işçi sıfatıyla gelenler hakkındaki son konudan başlayayım. Bu işçiler iki kısma ayrılır. Birinci kısım, kasaplardır ki, bunlar hacılar adına iş yapan, İslâm Kalkınma Bankası bünyesinde çalışan işçilerdir. İkincisi ise, şoförlerdir ki, bunlar da genellikle Türkiye'den ve diğer yerlerden şoför istihdam eden şirketler nezdinde çalışmaktadırlar. Her iki kısım da bir zorunluluktan doğmuştur. Birincisi hacıların kurbanlarını kesmekte, ikincisi de hacıları Mekke'den Arafat'a, sonra Müzdelife'ye nakletmektedir. Biz Türkiye'den, Mısır'dan ve diğer İslâm ülkelerinden bu gibi işçileri getirmeye muhtacız.

Ancak normal olarak biz, meselâ Türkiye'den getirdiğimiz bu işçileri hiçbir şekilde Türkiye'nin kotasına dahil etmeyiz. Onlar Amman Kongresi kararı uyarınca Türkiye hacısı sayılmadıkları için onlara ayrı, geçici bir işçi vizesi vermekteyiz. Böyle bir ihtiyacımızı karşılamak için Türkiye Hükümetinin de yardımına ihtiyacımız vardır. Aynı konuda tecrübemizden de yararlanarak gördük ki; bu işte de bazı hatalar yapılmakta ve özellikle bu tür işçi vizelerinin alımı konusunda zayıf karakterli bazı insanlar, bu hatalara sebep olmaktadırlar. Biz bu sene İslâm Kalkınma Bankası ve

Taşımacılık Şirketleriyle sağlam bir planlama ve işbirliği yaparak vize işlemlerine başka ellerin karışmasını önleyip, yalnız bilfiil çalışacak işçilere vize verilmesi yönüne gideceğiz. Bu konuda karşılaşılan problemler çoktur.

Meselâ; işçi vizesiyle hacca gelen bu tür kişilerin, daha sonra işçi olmadıkları, oradaki hac organizesiyle ilgili Türk yetkililerce de tesbit edilmektedir. Orada bunların kasap değil, hacı oldukları ortaya çıkmaktadır. Bu tür sürpriz karşılaşmalar, hem Türk hac organizasyonu sorumlularını, hem de Suud Makamlarını rahatsız etmektedir. Çünkü vize alma konusunda bir yolsuzluk durumu ortaya çıkmıştır. Zira onlar kasap vizesi almışlardır. Böylece ortaya birtakım hatalar çıkmış oldu. Biz bunları bu yıl bertaraf etmek istiyoruz. Yalnız hac ibadeti için gelenlere izin vereceğiz.

İşçi sıfatıyla gelenleri hacı olarak kabul etmeyeceğiz ki; sıkışıklığa sebep olup diğer hacıların hakkı yenmesin, bizim gibi Türk hac organizasyonu mensupları da rahatsız olmasın. Bu sizin de çok iyi bilmenizi istediğim önemli bir konudur. Şüphesiz kesin delillerim yoktur ama edindiğim bilgiye göre, bazı şirketler, diğer bazı şirketler adına vize işlemlerini yürütmekte ve belirli bir kâr karşılığı, kasap olmayanlar için sanki kasapmış gibi vize alıp girişimlerde bulunmaktadırlar. Biz de orada Türk organizasyonuyla bunların problemleriyle karşı karşıya kalıyoruz. İşte bu sene gerek kasap, gerek şoförler için kendi adlarına özel vize verilmesi uygulamasına gideceğiz.

İkinci konu ise, konuşmacının değindiği, Suudi Arabistan'a hacı götüren şirketlerle ilgili olarak, Suudi Arabistan'a hac organizasyonunu üstlenen yetkililerle yardımlaşma konusudur. Buna göre pek çok şirket bu işten kâr amacı gütmektedir. Bu, ispatı gerekmeyen bir gerçektir. Bu sözlerimin Türkiye'nin İçişlerine müdahale şeklinde algılanmamasını umarım. Aksine hayırlı işlerde yardımlaşmak ve her işi gerektiği gibi yapabilmek için bu ifadelerde bulunuyorum. Yıllardan beri bizimle hac işlerini görüşmek üzere gelen Türk Heyetlerine bizim, Türk Hükümeti tarafından hac için seçilebilecek resmî bir makamla işbirliği yapmak istediğimizi belirtiyoruz. Çünkü bunda pek çok yararlar vardır.

Meselâ böylece hizmetleri hacılara ulaştırmamız daha kolay olacaktır. İşte bu sebeple yalnız resmî bir makamla bu konuda işbirliği yapmak istiyoruz. Türkiye kendi içişlerini dilediği gibi düzenlesin. Fakat iş bize intikal edince, Suudi Arabistan makamları olarak biz resmî bir görüşmede de belirttiğimiz gibi, Türkiye Hükümetinin seçeceği bir resmî makamla muhatap olmayı arzu ediyoruz. Diğer İslâm ülkeleri de aynı uygulamayı yürütmektedir. Yani bu görüşümüz sadece Türkiye için değil, herkes içindir. Çünkü hizmetlerin bu şekilde yürütülmesi daha verimli olacaktır. Bu yılki hac talimatında da özel bir madde vardır. O da her İslâm ülkesinin hac işleriyle ilgili yalnız bir organizasyonu bulunması ve Suud Makamlarının başka bir kişiyle muhatap olmaması konusudur. Bunun Türkiye'deki kardeşlerimize açıkça anlatılmış olacağını umarım.

Son olarak burada sözünü edeceğimiz bir üçüncü konu vardır: Gördük ki; Anavatan'ın dışında, Avrupa'da, Avustralya'da, Afrika'da ve bütün dünyada Türk toplulukları vardır. Gördük ki; bu ülkelerde bulunan Suud Büyükelçilikleri, belirli usullerle kendilerine sunulan pasaportlar için hac vizeleri vermektedir. Meselâ; geçen

sene ve daha önceki seneler, Türkiye'nin hacı kotası altmışbin iken, Türkiye'den Suudi Arabistan'a gelen Türk hacılarının sayısı bunun çok üstünde olmuştur.

Bunun sebebini önce anlayamadık. Sonra öğrendik ki; Türkiye içinde, belki bazı şirketler, ya da bazı makamlar hacıların pasaportlarını toplamakta ve belki kimseye ve hatta Türk Hükümetine bile haber vermeden-biz hiç kimseyi itham etmek istemiyoruz, fakat bu konuda yardımlaşabilmek için duruma açıklık getirmek istiyoruz- bu pasaportları Türkiye dışındaki Büyükelçiliklerimize vize için göndermektedirler. Oysa pasaportların sahipleri burada, Türkiye'de yaşamaktadırlar. Büyükelçiliklere gönderilen bu pasaportlar için vize alınmakta ve Türkiye'den çıkışı gibi aynı süratle tekrar Türkiye'ye getirilmekte ve sahiplerine dağıtılmaktadır.

Biz de bunların çokluğu sürprizi ile karşılaşıyoruz. Çünkü bunlar Türkiye'den gelmektedirler. Aynı zamanda Türkiye'de yaşamaktadırlar. Fakat pasaportları Türkiye dışındaki Büyükelçiliklere gönderilmektedir. Bunun sebebini bilemiyoruz. Konuyu Türk organizasyonuyla da görüştük ve bunun Türk hacıları için iyi olmadığı üzerinde fikir birliğine vardık. Zira bu durum bize pek çok problemler doğurmaktadır. Sizler de çok iyi bilirsiniz ki, biz altmışbin hacıya hizmet götürme konusunda anlaşıyoruz. Türk hükümetiyle de bu konuda düzenlemeler yapıyoruz. Sonra yeni yeni sayılarla karşılaşıyoruz. Bunları da geri çeviremiyoruz. Çünkü ellerindeki vize, bizce güvenilir bir sefaretten verilmiş hac vizesidir. Biz onların Avrupa'da yaşadıklarını ve Anavatan'a döndükten sonra oradan hacca geldiklerini sanıyoruz. Oysa onlar Türkiye'de yaşıyorlarmış.

Biz bu konuyu Türk hacılarına hizmet alanında Türk Hükümetiyle işbirliğine kesin kararlı olduğumuzu ifade ederken söylüyoruz. Biz bu hacılara gerçekten en güzel hizmetleri sunmak istiyoruz. Suudi Arabistan Hükümeti ve onun Kralı, aynı hizmeti samimiyetle yürütme gayreti içindedir. Rahat hizmet yolundaki bu tür engeller, bazen hizmetleri tökezletmektedir.

Biz Avrupa'da ya da Anavatan dışındaki diğer yerlerde yaşayan Türk hacılara vize verilmesi konusunda üzerimize düşeni yapıyoruz. Suud Büyükelçiliklerine, bu gibilere vize vermeleri konusunda özel talimatlar verilmiştir. Bu arada bu elçilikler Türkiye'den gelmiş olsa bile kendilerine sunulan pasaportlara da hac vizesi vermişlerdir.

Türk hac organizasyonunun ve Suud makamlarının orada karşılaştıkları zorlukları anlamanız bakımından bu konunun açıklığa kavuşmuş olmasını umarım. Bu sene bu konuyu geniş kapsamlı olarak araştıracak, gerek bizim tarafımızdan ve gerek Türk Hac Organizasyonu tarafından uygulanacak kurallar koyacağız. Türk Hac Organizasyonu konuyu görüşmek üzere geldiğinde bütün bunları ortaya dökecek ve bu konuda açık olacağız.. Çünkü kardeşler arasında açık ve doğru olmak; problemleri çözmenin ve hataları ortadan kaldırmanın en doğru yoludur. Çünkü biz hacca karşı aşkını takdir ettiğimiz kardeş Müslüman Türk halkının önünde Suud hükümetinin kusurlu olarak görülmesini istemiyoruz. Şüphesiz Suudi Arabistan Krallığı, halkı ve kralıyla, gelen bütün hacılara en mükemmel hizmeti sunmaya gayret etmekte ve ibadetini yapmasına yardım etmektedir. Bu konunun açıklığa kavuşmuş olmasını umarım.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Anlaşıldı mı? Riyaset tarafından efendim. Konu hakikaten çok önemli, hocam biliyorsunuz bu gibi durumlar.

Rıdvan ÇAKIR:

–Evet müsaade ederseniz ben bir iki şey söylemek istiyorum. Sayın Bakan buraya kadar teşriflerine bir defa daha ben hacdan sorumlu bir kişi olarak teşekkür etmek istiyorum. Şu açıklamalar gerçekten bizim bu toplantımızın ve özellikle komisyonumuzun yaptığı işlerin belkemiğini teşkil etti benim açımdan. Bir defa tesbitlerimiz müşterek, yani benim konuşmam sırasında zaman zaman değinmeye çalıştığım, diğer ülkelerden vize alarak gelenler olduğu dediğim konusu onlarca da tesbit edilmiş bir.

İkincisi kasap ve işçi olarak işçi adı altında ama bu işi yapmak için değil de hacı olmak için gidenler noktasını da tesbitimiz müşterek, yine aynı noktaya gelmişiz. Bu konuda sıkıntı doğduğu konusundaki tesbitimiz de müşterek. Çünkü onlara da sıkıntı oluyor, bize de sıkıntı oluyor.

İşte ifade ettikleri gibi bunlar rüsum ödemedikleri için bunlarla ilgili çadır kurulmuyor. Çadır kurulmayınca Türk oldukları için sizin çadırınıza geliyor. Hasta oldukları için sizin hastahanenize geliyor, yolda kaldığı zaman yine size geliyor ve yani öyle oluyor ki belki söylemek doğru değil, arkadaşlarınız arasında üçer-beşer para toplayıp bunları Türkiye'ye uçak bileti alıp gönderdiklerimiz var. Bütün bu sıkıntılar bizim açımızdan var. Suudi Arabistan hükümeti açısından da sıkıntı olduğu kendileri tarafından ifade edildi, bu noktalarda müşterekiz. Kendileri de bu konuda birtakım tedbir alacaklarını ifade ettiler. Bizde bu konuda bir takım tedbirlerimizin olduğunu önümüzdeki günlerde yayınlayacağımızı ifade ettik.

Yalnız baştan ben Sayın Bakanın bu kasaplar ve işçiler konusunu gündeme getirirken Suudi Arabistan hükümetini yahutta yetkilileri itham mânâsında değil, durumu tesbit mânâsında arz etmek istedim. Kendilerine teşekkür ediyorum. Gerçekten çok istifade ettik ve belirli noktalarda birleşmiş olduk. Demek ki alacağımız müşterek birtakım tedbirler de var. Biz o tedbirleri her zaman görüşmeye, almaya, bu konuda elimizden gelen herşeyi yapmaya hazırız. Tekrar teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Buyurun İbrahim Bey.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Bismillahirrahmanirrahim.

–Muhterem başkan ve üyeler, davetliler, muhterem Kemal Güran hocamızın tebliğinden çok yararlandık. Konunun kapsamını öngören meseleleri bizzat yaşamış, üzerine fikir yormuş bir kişi tarafından hazırlandığı gayet açık. Fakat benim dikkatimi

çeken bir nokta oldu. Vaktin kısa olması sebebiyle belki tebliğde olduğu halde bahsetmemiş olabilir. Hac hizmetlerinin tek elden yürütülmesinin faydaları, mahsurları adını taşıyor tebliğ. Fakat tek elden yürütülmesinin mahsurları konusuna değinildiğini ben hatırlamıyorum. Yani tebliğin başlığı objektif olarak meseleyi ele alma görünümü taşımakla beraber, tek elden yürütülmesinin sakıncaları nelerdir, konusuna değinilir ve bu sakıncaların izalesi için çaba sarfedilirse herhalde daha çok semere alınmış olunurdu, diye düşünüyorum.

Hemen bunun paralelinde bir nokta daha var. Meselâ, Diyanetin kendi organizasyonu ile gidenlerin memnuniyetini ve ademi memnuniyetini tesbit eden anketler tertiplediğini bize aktardılar sayın hocamız. Fakat burada şu husus boşlukta kalmış gibi görünüyor. Özel şirketlere müsaade edilmesini takiben bu yolla gidenler arasında da bir anket yapılmış mıdır? Yaptırılmış mıdır acaba? Bu 89 sonrası uygulama özel seyahat acentalarına verilen bu imkân neticesinde bu yolla gidenler bazı memnuniyetler izhar ediyorlarsa bu hangi noktalarda temerküz etmektedir ki o memnun kalınan noktalar da tesbit edilsin. Diyanette kendi organizasyonunu mükemmelleştirmeye yaklaştırsın. Bu hususa da değinildiğini hatırlamıyorum.

Meselâ Ahmet Uğur hocamız, ferdî olarak birtakım tesbitler yapmış. Bu ferdî planda yapılan çalışma daha profesyonel hale getirilebilir. Kamuoyu yoklamalarının pekçok teknikleri gelişmiştir. Bu teknikler ışığında herhalde Diyanet'e yöneltilen haklı tenkitler varsa bunlar asgariye indirilmiş olur. Gayet tabii ki Ahmet Uğur hocamızın bahsettiği karalama türündeki tenkitler mutlaka bir ölçüde kalacaktır. Bunları izale içinde birtakım televizyon programlarından yararlanmak suretiyle halkı herhalde aydınlatmak gerekiyor.

Başkanlık görüşünde temas edilen rekabet gerekçesinin geçerliliği konusu hakikaten burada vurgulanmalıdır. Çünkü verilen örnek ilginçtir. Bu bir rekabete benzemiyor. İşte kota ile belirlenmiş ve o sayı bittikten sonra müracaat imkanı ilgililere bırakılmıyor. Fakat bu rekabet fikrinin veya gerekçesinin geçersizliği konusu bizim oturumumuz bakımında bana bir taan noktası gibi geliyor, yani burada kendilerine açık ihtimal ettiğimiz de işin içinden gelen muhterem hocalarımız, muhterem yetkililer birtakım bilgiler veriyor, biz gayet tabi bunlara güveniyoruz.

Fakat eğer bu konu tartışmaya muhtaç değilse, burada tartışmaya açılmaması gerekir. Tartışmaya muhtaç ise, bir karşı görüş sahibinin de olması gerekirdi, diye düşünüyorum. Yani metodik ve usul açısından bir arızamız var gibi geliyor. Meselâ bu seyahat acentalarının temsilcilerinden veya karşı görüşe sahip bir davetli acaba celp edilse ki bizim tüzüğümüze göre onlara tebliğ sunma yetkisi de verilmiş, oy hakkı olmamakla beraber, karşı görüşü de dile getiren bir tebliğ burada olsaydı, diye ben şahsen temenni ederdim.

Muhterem hocamız dün işaret buyurdular, yani tenkidi, eleştiriyi son noktaya kadar açık tutarsak hakikatler daha çok vazıh hale gelir, açık bir şekilde önümüzde görünür. O bakımdan burada hep tek istikamette görüş belirtildi, belirtilmiş gibi bir manzara hasıl oldu. Bunun izalesi nasıl olabilecekse ben o yönde temennilerimi sunmak istedim, teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Ben de teşekkür ediyorum. Sağolunuz. Şimdi konuşmacılara tek tek beşer dakika cevap hakkı vereceğim efendim. Sayın hocam lütfeder misiniz?

Dr. Lütfi DOĞAN:

-Bana mı söz verdiniz?

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Evet Hocam.

–Teşekkür ederim. Uzun konuşmayacağım.

1) Sayın Yardımcı arkadaşımızın, İbrahim beyin buyurdukları gerçekten doğru. Zaten işin kuruluşunda bir kurucu olarak düşünüyorum o günkü günleri. Diyanet İşleri Başkanlığı taraf değildir. Yani şirketler bir taraf, Diyanetin yaptığı bir taraf değildir. Diyanet İşleri şirketlerle taraf değildir. O bakımdan bunun tartışılmasından yanayım. Yararı şu olur; gidenlerin hayatını kolaylaştırmada, rahatlaştırmada belki maddi konularda bir yarışma olabilir. O bakımdan yalnız şu ilke çok önemli. Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye'de herhangi bir kurumla taraf değildir. Ve nitekim çalışmasında da o görülmüştür. A grubu seyahat acentaları, gidişlerinde yapacakları hatadan Diyanet İşleri Başkanlığı sorumludur. Bu sorumluluk kendinde olduğuna göre taraf değil, daha işin başında bunu planlarken bazı kendisiyle beraber giden hacıların durumlarını merkez olarak tezekkür etmek mecburiyetinde. Aynı zamanda diğer ticarî şekilde gidenlerin üzerinde sorumluluklarını idrak ederek hareket etmek zorundadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı hiçbir kuruma, bî taraf değildir. Ve şemsiye gibi olmak durumundadır. Bu bakımdan, Sayın İbrahim beyin dediğini- tabii vakit geçti, bunun üzerinde bu sene fazla duramayız- ilerdeki imkânlar dahilinde geniş ve kapsamlı şekilde gerekirse oto kritiklerimizi açıklık içinde yapmak, Allah yolunda bu ibadetimizi rahatlaştırıcı bir hale getirmek hepimizin isteğidir.

İkinci konu: Biz, isteriz ki Kur'an-ı Kerim'de buyurulduğu gibi (من استطاع اليه سبيلا) gücü olan her Müslüman gitsin hacca. Ama zarûretler dünya nüfusunun katmerli olarak artışı, yerlerin belirli oluşu, büyütme imkânı olmayışı bize bu sınırlamayı getirmiş. Amennâ ve Saddeknâ. Bizde Müslüman olarak kabul ediyoruz. Müslüman âlimleri olarak, akıllı Müslümanlar olarak. Efendim bu sınırlamaya Türk Müslümanları olarak katılıyoruz. Dünkü günde bunu konuştuk.

Ancak bu arada benim eklemek istediğim şu: Bu iş için samimi sonuç alınabilmesi için burada önermek istediğim-Suudi Arabistan Müsteşarı burada– Acaba Suudi Arabistan kendi ülkesinde; Mekke'de, Medine'de, Riyad'da, hacca gitmek isteyenleri, dışardaki milletlere yaptığı sınırlamanın bir misillü unsurunu kendisinde de yapabilir mi? Çünkü biz Ankara'dan gelirken çok yoruluyoruz ama Riyad'dan bir adamın hacca gitmesi çok zor bir şey değil. Bütün kadınlarını, çocuklarını toplar, basar arabaya yallah gider. Acaba Suudi Arabistan'da kendi yurttaşları için bır sınırlama var mı? Bu sınırlama zaruret olduğuna göre ve dışarıda İran'a, Türkiye'ye sözü tam geçsin diye ihlasla

olabilmesi için önce insan kendini sınıra alır, sonra dışarı söyler. Böyle bir şeyleri var mı? Bunu öğrenmek istiyorum.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

Buyrun Müsteşar bey.

Suudi Arabistan Müsteşarı

–Öncelikle Dr. Lütfi Doğan'a teşekkür ederim. Suudi Arabistan Hükümeti, kota kararına daha önce belirtilen zaruretlerden dolayı bağlıdır. Zannederim herkes de bunu uygun görür. Çünkü bizi ilgilendiren şey, hacıların rahatını temin etmek ve onların mukaddes topraklardaki ibadetlerini yapmalarını sağlamaktır. İşte Suudi Arabistan Hükümeti ve Kralı, bu karara bağlı kalmaya çalıştığı gibi, Suudlu vatandaşlar ya da Suudi Arabistan'da ikamet etmekte olan Müslümanlar hakkındaki karara da bağlı kalmaktadır.

Nitekim Suudi Arabistan'da ikamet etmekte olan birbuçuk milyonun üzerinde yabancı vardır. Bunlara, ancak ikametlerinin beşinci yılından sonra haccetme izni verilmektedir. Bu uygulama yıllardan beri devam etmektedir. Bu konuda çok titiz araştırma yapılmaktadır.

Suud'lu hacılara gelince; konuyla ilgili bölge valiliklerinden bütün vatandaşlara tamimler yayınlanmaktadır. Meselâ; hac ile ilgili makam sahipleri bile hacca gitmeleri durumunda bu tamimler gereğince, ailelerini beraberlerinde götürememektedirler. Hac Bakanı, Hac Bakanı Müsteşarı ve diğer bütün Bakanlar bile hangi gaye ile olursa olsun, ailelerini hacca götürememektedirler. Hatta hac işleriyle ilgili memurlara da, hacılara daha iyi hizmet edebilmek için hac elbisesi olan ihramı giymek yasaktır. Suudi Arabistan'ın doğu, kuzey ve Riyad gibi diğer bölgelerdeki vatandaşların hacca gitmeleri konusunda da özel tamimler vardır.

Buna göre yerli hacılara ancak kısıtlı oranlarda izin verilmektedir. Hatta biz Bakanlık ve Hükümet olarak, önceki yıllarda olduğu gibi hacılarımıza izin vermekteyiz. Bilindiği gibi önceleri hacı sayısı az idi. O zaman Suudlu vatandaşlar için özel bir yer ayırıyorduk. Ancak şimdi durum değişti. Bugün sadece yerli hacı müesseselerine çok kısıtlı sayıda izin verilmektedir. Bunun gayesi Suud'lu hacıların sayısını azaltmaktır.

Halbuki gerek Kral, gerek Hac İşleri Yüksek Kurulu, gerek bizzat Hac Bakanı tarafından daha çok sayıda vatandaşımızın hacca gitmesi tekliflerine rağmen biz, basınımızda ve yaptığımız toplantılarda kısıtlamamız gereğini vurguluyor ve bunu uyguluyoruz. Çünkü her Suud'lunun hac gayesiyle dışardan gelen ziyaretçilere fırsat vermesi gerekir. Bizim yaptığımız budur. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

Ben de teşekkür ederim efendim. Akif bey buyurun. Lütfen çok kısa.

Yrd. Doç. Dr. Akif KÖTEN:

Kısaca bazı hususları ele alacağım. Şüphesiz ki hac'ta namaz, oruç, zekat gibi bir

ibadettir. Ve hacc ibadetinin de Diyanet İşleri Başkanlığı'nın riyasetinde yapılması bir esastır. Bu konuda Diyanet İşleri Başkanlığı, hükümet nezdinde daha köklü girişimlerde bulunularak, laikliğin gereği de budur zaten. Laiklik, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması olduğuna göre en kaba tarifi burada. Diyanetin tabiri caizse bastırması ve bu işin adının bu şekilde mutlaka konulması lazımdır.

Ancak, bunun yanında hac organizasyonu Diyanet İşleri Başkanlığı'na çok büyük bir yük getirmektedir. Öyleki, ben İlâhiyat Fakültesinde öğretim üyesiyim. Ama daha önce Diyanet İşleri Başkanlığı'nda çalışmış biri olarak yakından biliyorum, bütün arkadaşlarda biliyorlar. Hacc evvelinde ve sonrasında aşağı-yukarı üç ay Diyanet İşleri Başkanlığı kilitlenmektedir. Öyleyse Diyanet İşleri Başkanlığı'nın omuzundaki bu yükün haccın bir ibadet olduğu esprisi korunarak hafifletilmesi lazımdır. Bunun hafifletilebilmesi de hac organizasyonunun tam mânâsıyla Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kontrolü altında, onun izniyle onun uygun görebileceği özel sektörce de bir kısım organizasyonunun devri ile mümkün olabilir.

Şimdiye kadar olan uygulama yani son 5 yıldır olan uygulama A grubu seyahat acentaları yılda asgari 1 milyon dolar döviz getiren ve son 5 yılda belirli bir miktar döviz getiren firmalar bu işi yapabilir şeklinde. Bu tür firmalar ise hepimizin bildiği gibi genellikle mutlak mânâda seyahat firmaları yani yılın bütün günlerinde Avrupa'ya, Amerika'ya, Maldiv Adalarına seyahatlar tanzim eden firmalar. Yani bu firmaların hac ile en küçük bir alakası yok, hiçbir hazırlığı yok. Tabii ki onlara kota verilince bu kotayı daha küçük taşaron firmalara komisyon karşılığı satmakta ve bunun neticesinde de büyük facialar meydana gelmektedir. Bu bir istismardır. Bu istismarın mutlaka ama mutlaka önlenmesi lazımdır.

Yani bizim Müslüman hacı kardeşimiz 200-300 dolara bir yerden bir yere satılır hale gelmekten mutlaka kurtarılması lazımdır. Bunun kurtarılabilmesi için şimdi bir de şunu görmezlikten gelemeyiz arkadaşlar. Türkiye'de özelleştirme rüzgarları çok kuvvetli bir şekilde esiyor. Özelleştirme bu kadar revaçtayken biz bu işi sadece Diyanet yapsın tezini Türk Kamuoyuna kabul ettiremeyiz. Yarın televizyonda, basında, şurada, burada bu tip insanlar istismar ederek basbas bağıracaklardır. Ve Türk Kamuoyunu da etkileyebileceklerdir.

Onun için Diyanet İşleri Başkanlığı bu işi organize etmeli ve yükün bir kısmını da özel firmalara ama nasıl özel firmalara? Yine A grubu seyahat firması olması şarttır. Bu 1 milyon dolar döviz getirme veya son beş yılda şu kadar döviz getirme gibi mecburiyetler kaldırılarak ki, bu firmaları en iyi şekilde tanıyan yine de Diyanet İşleri Başkanlığı ve bilhassa Türkiye Diyanet Vakfı çok güzel bir şekilde bunları tanımaktadır. Bunların arasında hakikaten umre ve hacc seyahati düzenlemek niyetiyle kurulan küçük çapta ama samimi insanların kurduğu firmalar da vardır. İşte bu firmalara imkân vererek -fakat tekrar ediyorum- Diyanet İşleri Başkanlığı'nın tam kontrolü altında bu işin yapılmasında zaruret vardır.

Aksi takdirde sadece Diyanet bu işi yapsın dersek, Diyanetin omuzlarına çok ağır bir yük yüklüyoruz. Diğer taraftan Türk Kamuoyuna da bu meseleyi anlatmamız zorlaşır. Diyanet İşleri Başkanlığı meseleyi bu şekilde ele alarak ve devlete bir kere

haccın adını kondurtması lazım. Hacc bir ibadet midir, seyahat midir? Onu mutlaka tevsik ettirmek, Bakanlıklararası Hacc organizasyonunun Diyanet İşleri Başkanlığı'nın başkanlığında bir organizasyon haline getirilmesi şarttır. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Teşekkür ederim. Şükrü Beyim kusura bakma, ben seni atlamışım. Buyrun şimdi söz sizin.

Şükrü ÖZTÜRK:

1) Ben sayın Müsteşarımızdan, bir konunun açıklanmasını istirham ediyorum. Malumları olduğu üzere hacca giden insanlarımızın Suudi Arabistan'a ilk girdikleri yer hudut kapılarıdır. Havayolu ile gidilirse Cidde'den veyahutta karayolu ile gidilirse diğer karayolundaki kapılardan bu her iki kapılarda girişlerde oldukça büyük sıkıntı var.

Meselâ havayolu ile olan bölümlerde saatlerce 5 saat, 6 saat, 8 saat gibi hacı kuyrukta bekliyor. Yaşlı ve burada pasaport işlemleri yapılırken, pasaportun bütün kayıtları orada bilgisayara işleniyor. Pasaporttaki bilgileri işleyenler ordaki memurlardır. Acaba bu işi kolaylaştırmak için havayolu ile gidenler için daha önce hazırlanmış olan listeleri var. Görevlilerin elinde listeler tesbit edilir, alınır, sonradan içeriden bir başka bölümde bir memur grubu, onlar orada yavaş yavaş listeyi bilgisayara geçebilirler. Hacılar orada beklemekten kurtulurlar, orada büyük bir zahmet vardır. Zaten karayolu açıldığı takdirde karayolu ile gelenler için günlerce beklemek vardır. Altı, 7 saat değil, günlerce. Bunun için acaba bir tedbir düşünüyorlar mı, bu bir. İsterseniz bunu tercüme edin.

2) Müessese dediğimiz kurum tarafından Medine'de de Deliller Birliği dediğimiz birlik tarafından pasaportlar teslim alınıyor. Şimdi pasaportlar teslim alınıyor burada ve bu pasaportlar götürülüyor. Müessesede belli yerler var, yerler hazırlamışlar, belli ölçüde orada bu işleride bilmeyen genç çocuklara teslim ediliyor. Pasaportlar, çantalar ve zaman içerisinde Mekke'de de olsun, Medine'de olsun bu pasaportlar birbirine karışıyor.

Şimdi pasaportunuz lazım olduğu zaman oradan pasaport almak büyük bir müşkilattır, büyük sıkıntı var ve orada karışıklıklar oluyor. Nitekim bu sene Özbekistan'dan gelen 63 hacıdan 6 tanesi Mekke'den Medine'ye gidemediler, pasaportları orada kayboldu. Teslim aldıkları pasaportu karıştırdılar, birbirlerine, pasaportların içinden seçilip alınamadı. Avusturya'dan gelen diri hacımıza ölü muamelesi yaptılar, orada pasaportları karıştırdılar. Ve günlerce hastahane kapılarında, polis kapılarında meşgul olundu. Bunlarda karışıklık oluyor. Halbuki daha önceleri pasaportlar alınmıyordu. Pasaportlar bizde kalıyordu. Yani biz teslim alıyorduk, muhafaza ediyorduk ve hiçbir sıkıntı çıkmıyordu. Ancak, son senelerde hac talimatına böyle bir madde konulduğu için, pasaportlar müessese tarafından alınıyor. Acaba hacc talimatında bu pasaportların müessese tarafından alınmasının kaldırılması düşünülüyor mu? Ben bunun açıklığa kavuşmasını istiyorum.

Suudi Arabistan Müsteşarı:

Soru soran kardeşime belirtmek isterim ki; Suudi Arabistan Hükümeti ve özellikle Hac Bakanlığı, hac ile ilgili bütün kolaylıkları gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Bu konuyla ilgilenen, özellikle havaalanlarında ve kara sınır kapılarındaki bu işleri inceleyen komitelerimiz vardır. Meselâ şu anda hacıların pasaportlarıyla ilgili görüşmeler yapmak üzere toplanmış olan bir komitemiz vardır. Çünkü biz de gördük ki, pek çok hacı pasaportu kaybolmaktadır.

Buna bağlı olarak yeni bir görüş ileri sürülmektedir. Buna göre; her hacı için kendi ülkesindeki Suudi Arabistan Sefareti nezdinde bir kimlik hazırlansın ve Suudi Arabistan'a gönderilsin. Hacı, Suudi Arabistan sınırlarına girdiği zaman pasaportu alınıp gerekli bütün işlemler yapıldıktan sonra kendisine önceden hazırlanan bu kart verilir.

Hüviyet niteliğindeki bu kartla hiçbir zorlukla karşılaşmadan Mekke, Cidde veya Medine'ye gidip gelebilecektir. Ayrıca, banka ve resmî daire işlemleri de bu kartla yapılabilecektir. Bu konu henüz düşünce safhasındadır ve tartışılmaktadır. Tescil işlemleri ise Hac Bakanlığı olarak bizim ayrıca ilgilendiğimiz bir konudur. Usûlen hacı gelirken bir kart doldurmaktadır. Biz de Deliller Birliği'nden hacı ile ilgili bütün bilgileri kaydetmekteyiz. Bu durumda hacı bazen giriş işlemlerini gecikmeli olarak yapmaktadır.

Ancak bu konuda başka bir görüş vardır. O da uçakta hacılara verilen kartlarla ilgilidir. Bu kartlar mümkün olduğunca dikkatli ve titizlikle doldurulsa, bu kartlardan faydalanılabilir ve herhangi bir gecikme de olmaz. Ancak bu durumda hacının ismi karta net bir şekilde yazılabilmeli ve pasaport dairesindeki sorumlu kişi, ismi yazılan kişinin aynı şahıs olduğu konusunda emin olmalıdır.

İçişleri Bakanlığı'na bağlı Pasaport İşleri Genel İdaresi de hacıların pek çoğunu meşgul eden bu işlemlerden kurtulup, bu işlerin kolaylıkla çözülmesini arzu etmektedir. Bunun için, Suudi Arabistan'a gelen Hac Koordinasyon Heyetinden ricam, bu konuyu da programa almasıdır ki, Hac Bakanlığı kimle muhatap olabileceğini bilsin ve bu işlemlerin kolaylaştırılması konusunda İçişleri Bakanlığı'na bağlı ilgili makamla işbirliği yapsın. Madem ki, hem Türk Hükümeti, hem de Suudi Arabistan Hükümeti, Türkiye'de Hac işlerinin Diyanet İşleri Başkanlığı'nca organize edilmesini istemektedir. Hacca giden kişi için yapılması gereken mühim şeyler vardır. Bu hacılar için çok kolaylıklar sağlayacaktır.

Bildiğiniz gibi, Başkanlığın Mekke'de Hac Bakanlığı ile sürekli irtibat halinde olan bir Müşavirliği vardır. Bu Müşavirlik, Mekke ve Medine'deki Hac Bakanlığı temsilcileriyle ve Bakan Özel Kalemiyle gerektiğinde irtibat kurmakta, hac ile ilgili talimatı oradan almakta ve bu konudaki problemlerini beraber çözmeye çalışmaktadır.

Hac organize komiteleri, Suudi Arabistan'a geldiği zaman biz de arzu edilen gerekli kolaylıkları araştırıp sunmaya çalışıyoruz. Normal olarak hac komiteleri iş programını ve önerilerini liste halinde Vakıflar Bakanlığı sorumlularına sunmaktadır ki, Hac Bakanlığı da kendisini ilgilendiren bölümlerini gündeme alıp resmî görüşmelerde çözüm yollarını arasın.

Emin olunuz ki biz ve özellikle Sayın Bakanımız, hacıların geçişlerinin düzenli ve

kolay olması için bütün çabamızı harcıyoruz. Bu konuda Hac Bakanı ve diğer ilgili Bakanlar tarafından devamlı surette kolaylaştırıcı emirler çıkmaktadır. Ayrıca hacıların işlemlerini kolaylaştırma konusunda herhangi bir İslâm ülkesinden gelebilecek önerileri de uygulamaya gayret ediyoruz. Çünkü bu konu hem Bakanlık olarak bizi birinci derecede, hem de Sayın Kral'ımızı yakından ilgilendirmektedir. O da tavsiyeleri ve yönlendirici emirleriyle hacıların işlerini kolaylaştırma konusunda ve ülkelerine dönerken Suudi Arabistan'da gördükleri hizmetlerden memnun olarak dönmeleri konusunda gayretlerini sarfetmektedir.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Evet, dünkü konuşmalarda kıyıda köşede kalan varsa sabaha kadar düşünülen sesler varsa onları da lütfen efendim. Buyurunuz.

Efendim, Abdulkadir beyin konuşmasında bir nokta vardı.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-İsterseniz onu da çağıralım.

-Olur tabii.

Onu direk ilgilendiren bulunduğu yöre ile ilgili konu tabi, aynı konu Türkiye'yi de bizi de ilgilendiriyor. Mesele şu, şimdi dini nikâh kıyma olayı tabi kanunen belediyeler malum, muhtarlara, öğretmenlere verilmiştir. Resmî nikâh olayı, din görevlilerine ve müftülere bırakılmamıştır. Üstelik eğer resmî nikah kıyılmadan malum, dini nikâh kıyacak olursa hocamız, bu suçtur. Şimdi bu Türkiye genelinde bir problem buna bir çare bulunması gerekiyor. Nasıl ki resmî nikah öbür bir takım mercilere bırakılmış ise, en azından bizde bir o kadar resmî daireyiz. Müftülüklere de bırakılabilir, köy imamlarımız da yapabilir bu işi. Vatandaş bir resmî nikah kıydırıyor, ondan sonra bir dini nikâh kıydırıyor.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Gayri resmî dini nikâh kıydırıyor.

Yani vatandaşı bu ikili durumdan kurtarmak lazım. Tek nikâh kıydırmak suretiyle, vatandaş istiyorsa belediyeye gitsin, isterse müftülüğe gelsin, isterse imama gitsin. Tabii bu suç olmasın. Tabi görevlilerimiz bu müşkilden kurtulsunlar, bunu arzetmek istiyorum hocam, teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Çok afedersiniz, geçen bir açık oturum vardı. Bilmem dinleyebildiniz mi? Onyedi tane evlenmiş, boşanmış, benim kızım da orada idi, onlara bir soru sordu. Dedi ki ona, peki ne yaptınız? Onyedi de bulamadığınızı kaçta bulmak istiyorsunuz- Eğer arıyorsanız mutluluğu-Abdulkadir beyle direk ilgili değilmiş tamam. Hocam adam diyor ki bu hali ile beraber bütün hepsinin de dini nikâhı var hocam. Bu beni sevindirdi. Bizi idare edenlere büyük mesajdır. Yani çok enterasan Kemal Ağabey. Hepsinde dini nikâhımı yaptırdım ben diyor. Evet şimdi uzmanına bırakıyoruz.

Prof. Dr. İ. Kafi DÖNMEZ:

-Afedersiniz, dini nikâh yapılması için müsaade edilmesi noktasında bir açıklık

lazım. Resmî nikâh kıydırmasa bile bir kimse müftülüğe gelsin, isterse dinî nikâhını kıydırabilsin, o anlamda mı bir düzenleme.

-Hocam resmî nikâh kıyma yetkisi nasıl ki belediyelere verilmiş, köy muhtarlarına hatta öğretmene verilmiş ise aynı şey bize de verilmeli.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Veya ikisi beraber de olabilir.

-Resmî nikahı kıyma yetkisi verilince zaten dini nikâhı da kıymış oluyoruz.

Prof. Dr. İ. Kafi DÖNMEZ:

-O manada güzel tabii ama, o önemli bir külfette getirir değil mi hocam. Çünkü bu kayıtların falan tutulması lazım.

-Biz onlara razıyız hocam.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Yani hocam şöyle olabilir, en basitinden şunu düşünüyorum. Devlet dairelerinde resmî nikah kıyan memurun yanında bir de imam arkadaşımız olabilir, o da dinî vecibeyi yerine getirebilir, kayıt yine defterimize göre tutulabilsin orda. Dinî nikâhı da bilmiyorum tabii, hocalarımızın konusu, olabilir. Vatandaşı hiç olmazsa bu şeyden de kurtarabiliriz. Dini nikah yaptım mı yapmadım mı diye? Yalnız şu oluyor hocam. Benim de başımdan geçiyor. Biz nişan olur olmaz dini nikahımızı ben iki tane kızımı, biri evlendi birini de gelin yapacağız, Allah cümlemizin çocuklarına nasip etsin. Ben nişandan sonra hemen dini nikahı yaptırıyorum. Çünkü geliyor gidiyor, yani gayri resmî,bir şey kazanmış olmasa bile biz nâmahremlikten kurtulmuş oluyoruz.

-Bu bir vakıa, sizin söylediğiniz çok doğru, onun için bu durumda siz çağırdınız hoca efendiyi, geldi dini nikahı kıydı. Resmî nikah olmamıştır. İleride bir pürüz olması durumunda hoca efendi suçlu ve hocayı içeri atıyorlar. Problem burada şimdi.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Allah korusun.

Yrd. Doç. Dr. Akif KÖTEN:

-Şöyle özetliyorum. Kanuni şartlar hazırlanarak müftülere de resmî nikah kıyma yetkisi verilmelidir.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Din görevlilerine, din görevlilerine.

-Köydeki öğretmenin bu yetkisi var, muhtarın da var.

Abdulkadir SEZGİN:

-Belediye de cenaze işlerini yapıyor ama, onu bir din adamına yaptırıyorlar. Şimdi nikah işlemini de belediye müftülüğün tayin edeceği din adamına yaptırırsa mesele biter. Yine belediye yapsın.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-İşte o kadar.

-Köyde öğretmen yapıyor, imam yapamıyor.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Abdulkadir bey onu güzel bir cümle haline sokarsanız raporumuzun sonuna ilave edelim.

Abdulkadir SEZGİN:

-Belediye cenaze imamlarını istihdam ettiği gibi, nikah memuru olarak da din adamlarını istihdam edebilir, şeklinde bir cümle.

-Bir din görevlisinin nıkah kıymakla görevlendirilmesi bir bakıma iyi ama, bir takım mahzurları da olabilir.

-Müftülere, köy muhtarlarında olduğu gibi nikah kıyma yetkisi verilmesi.

-Nikah dini bir akit olmakla beraber aynı zamanda resmî ağırlığı da vardır. Adam dinini onunla muhafaza etmiş.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Efendim, ben İngilterede bulunurken Kıbrıs'lıların yaptığı tek şey vardı. Sünnet ve mevlit. Hiçbir şey yapmasa bile adam o ikisini yaptırdı mı? Hele o mevlid okuttu mu bütün şeylerden baştan aşağı onunla koruyabilmiş o birliğini, başka bir şey yok yani.

Nasrullah Bin ABDULLAH (Türkmenistan):

(Besmele-hamdü sena ve selamdan sonra)

Değerli alimler, öncelikle ben Türkmenistan Müslümanları tarfından gönderilen derin saygıyı size sunmak istiyorum.

İslâm, Halife Muaviye b. Ebi Süfyan zamanında, yani yedinci asrın ortalarında ülkemizde yayılmıştır. O devirde Said b. Osman, Hz. Peygamberin amcası Abbas'ın oğlu Hüsam, ensardan Yezid, Hasib ve Kays b. Asım (R.A), ülkemize kadar gelmişlerdir. Bizim değerli atalarımız da bu temiz dinin neşri, takviyesi ve geliştirilmesi konusunda büyük rol oynamışlar ve şu âyet-i kerimenin ifadesini gerçekleştirmişlerdir: **"Siz, insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz, iyiliği emreder, kötülükten men edersiniz"** (Âl-i İmran, 110)

Yüce Allah, fazl ve keremiyle halkımızdan bazılarını şereflendirmiştir. İçlerinden değerli alimler ve tasavvuf ehli büyük şahsiyetler çıkmıştır. Meselâ; Süfyan-ı Sevri, eski Merv kentinde doğup büyüyen büyük hadisci Abdullah b. Mübarek el-Mervezi, Ebu Yakup İshak b. İbrahim Rahaviyye, büyük alim İmam Nesei -(Neseî'nin mensup olduğu bu Nesa kenti, Aşkabad'a yakın eski bir kenttir) Ebu'l-Kasım Muhammed b. Ömer ez-Zemahşeri, Necmeddin Kubra, bu alimler arasındadır.

Selçuklu sultanları Alparslan ve Sencer'in, yedinci asrın ortalarına doğru yapılan türbeleri hâlâ birer mimari antika gibi insanların beğenisini kazanmaktadır.

Fakat maalesef, İslâm Dini son yetmiş yıl boyunca zulme uğrayanların dini haline

gelmiştir. Meselâ, Müslüman kişi herhangi bır idari kadroya girmeyi ancak hayal edebilirdi. Fakat çok şükür ki Allah'ın yardımıyla devletimiz Sovyet Sosyalist tahakkümünden 22 Ekim 1991 tarihinde kurtulup istiklâline kavuşmuştur.

Türkmenistan hükümeti, istiklâlden sonra bu kötü durumu ortadan kaldırmış, buna paralel olarak da dini inançlarımız, adetlerimiz, milli kültür değerlerimiz, Kur'an-ı Kerime ve Peygamber (S.A.S)'in sünnetine uygun olarak yeniden canlandırılmıştır. Daha sonra da çok sayıda cami ve medrese inşa edilmeye başlanmış, ya da onarılmıştır.

Bu yıl da T.C.'nin Cumhurbaşkanı Sayın Süleyman Demirel'in yardımlarıyla, Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Başkanımız Sefer Murad Niyazov'un da muvafakatıyla Aşkabat'da Kıbçak Köyünde ve Nibita kentinde büyük cami inşaatlarına başlanmıştır. Oradaki Müslüman çocuklar dini bilgilerini, Taşkavuz, Çarjov ve Aşkaabad'da camilerin müştemilatı içinde Mahmud Zemahşeri adına açılan medreselerde öğrenmektedirler.

Ayrıca Türkiye Cumhuriyetindeki Kur'an kursları ve İmam-Hatip okullarında ikiyüz kadar öğrencimiz vardır. Buna ek olarak Ezher'de, Şam'da ve diğer Arap şehirlerinde bazı öğrencilerimiz, eğitim ve öğretimlerini sürdürmektedirler.

Rebiulevvel ayında, ülkemizin bütün Müslümanları, Peygamberimizin doğumunu kutlamaktadırlar. Bu da onların Hz. Peygambere ve onun fikirlerine karşı olan samimiyetlerinin bir ifadesidir.

Çok kısa olarak, Türkmenistan işte budur. Bu vatanın Müslümanları mescidlerde Allah'a dua etmekte ve yüce Allah'tan bütün insanlığa saadeti ve refahı bahşetmesini dilemektedirler.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Çok teşekkür ediyorum, sağolunuz, varolunuz. Dün de söyledim, bu şimdi tebliğ biz sizi dinleyeceğiz, sizi bırakmayacağız. Biz her yerde her zaman söylüyoruz. Sizler bizi İslâmla müşerref kıldınız, Allah'a şükürler olsun, biz bugün ayaktayız. Sizlere yardıma her zaman hazırız. Yapabildiğimiz kadar. Her şeyi yapmazsak Cenab-ı Allah'ın huzurunda biz mesuluz o zaman. Babalarımıza bize İslamı menbaından akıtan insanlara ihanet etmiş oluruz, hakaret etmiş oluruz. Biz her gelene böyle söylüyoruz. Ama yapıyor muyuz, yapamıyor muyuz, bilmiyorum. Ama o niyetin içinde olduğumuzu biliniz lütfen. Siz şimdi isterseniz biraz daha konuşunuz. Bunlar soracağınız sorulara cevap versinler.

Kemal GÜRAN:

-Şimdi efendim, ben bir problemimi veya Ankara'daki arkadaşlarımın bu yurtdışındaki kardeşlerimize sunulacak hizmetlerle ilgili problemlerimizi arzetmek istiyorum. Bunda görüş tesbitinde fayda olduğu kanaatindeyim. Abdulkadir bey burda, tebliğinde özellikle, Azerbaycan'da ve Türk Cumhuriyetlerinde ve diğer İslam ülkelerinden gelen çeşitli grupların, kuruluşların, herkesin kendine göre orada bir hizmet programıyla ortaya çıktığını söyledi. Burada tevhidin sağlanabilmesi için de efendim Allah'ı ve Rasulûllahı öğretelim, dedi programında. Ancak, biz bu gün Ankara'daki arkadaşlarımızı kasdediyorum. Bu kadar basit bir programla karşı karşıya değiliz. Şimdi Ankara kulislerinde bu ülkelerle ilgili olarak çeşitli konular gündemdedir. Mesela bu

ülkeler kril alfabesini kullanıyor. Bir alfabe değişikliği yapılacak. Lâtin alfabesi olsun. eski Arap alfabesi olsun veya Osmanlıların kullandığı alfabeler olsun, ihtilaflar var gibi. Efendim bu ülkeler kendi ülkelerinde bir dini teşkilata ihtiyaçları var. Şu ana kadar dini teşkilatları var ama, bu teşkilatlar son derece yetersiz durumdadır. Ve ülkeler arası teşkilatlar niteliğini de taşıyor. Mesela, Taşkent'teki müftülüğün-burada dün Abdulkadir bey söyledi- Özbekistan ve Kazakistan bölgesini kapsayacak bir şekilde teşkilat idi. Ama şimdi Kazakistan başka ülke olmuştur. Özbekistan başka ülke olmuştur. Şimdi Özbekistan'daki bir dini idare Kazakistan'a nasıl hükmedecek veya orada nasıl hizmet verecek? Keza Azerbaycan Bakü'deki müftülük bütün Kafkasları içine alan niteliğe sahip. Halbuki Kafkaslarda bugün pek çok ülke meydana çıktı. Keza Ufa'daki Talat Tacettin Bey'in müftülüğü öyledir. Hadi yine orası Rusya'nın şemsiyesi altındadır. Bir dini teşkilatlanma meselesi Türkmenistan için, nitekim duyduğum kadarıyla Türkmenistan'da bir teşkilat kanunu da çıkarılmıştır. Henüz uygulamaya konulmamakla beraber, belki de uygulamaya konulmuştur. Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilatına benzer bir teşkilat kanunu çıkmıştır. Efendim teşkilat meselesi, ondan sonra din öğretimi ve eğitimi meselesi, bu ülkeler ya yabancı ülkelerde ya da kendi ülkelerinde kendi şartları içinde kurdukları bizim Kur'an kurslarının biraz daha gelişmiş şekli diyebileceğimiz din adamı yetiştiren bir öğretim sistemi gelmiştir. Şimdi bu da yetersizdir. Bu konuda modelimiz, teklifimiz ne olacaktır? Ondan sonra cami yapım meselesi, çok çeşitli şekillerde camiler yapılıyor. Türkiye özellikle Diyanet Vakfı kampanya açtı. Bu ülkelerde Türk-Osmanlı mimarisine uygun cami projeleri geliştirme ve uygulama gibi bir takım çalışması ve çabası var. Şimdi diğer ülkeler kendilerine göre bir çalışma içindeler. Şimdi biz Ankara'daki arkadaşlar olarak ben çeşitli toplantılarda bulundum. Son bir beş yıllık kalkınma planı hazırlanıyor orada. Kültür komisyonu bünyesinde bir alt komisyon ve dil komisyonu diye bir komisyon kurmuşlar, o komisyonda benim de görevim vardı. Türk Demokrasi Vakfı, Türk Ocakları Vakfı, Türkiye Diyanet Vakfı bir seminer yaptı. Sayın Cumhurbaşkanımız o zaman Başbakandı. Teşrif etti. Orada bu konuları Türkiye dışındaki Türk topluluklarının millî, manevî, siyasî problemleri konusunda bir seminer yapıldı. Bu seminerde keza bu konular işlendi. Bu ülkelerin manevi meseleleri ile ilgili olarak orada benim bir tebliğim vardı. Bu konulara temas etmek zorunda kaldım. Şimdi biz diyoruz ki, burada da görüşmemizde yarar var. Hata ediyorsak dönelim. Doğrusunu yapıyorsak ısrar ederek devam ederiz. Bir, alfabe meselesinde Türk dünyasının kültür birliğinin sağlanabilmesi için bu ülkeler krili mutlaka bırakcaklar. Er veya geç bıraktıkları takdirde Türkiye ile kültür irtibatlarının devam edebilmesi için bu ülkeler her halukârda İslâmî münasebetlerinde İslâmî kültür münasebetlerini de daha çok Türkiye ile devam ettireceklerdir. Bunun başka şekli olması mümkün değildir. Bize göre binaenaleyh, lâtin alfabesini tercih etmelerini tavsiye ediyoruz. Birincisi bu. İkincisi, din teşkilatı bakımından Türkiye'deki Diyanet İşleri Başkanlığı modeline benzer bir modelin bu ülkelerde de geliştirilmesini tavsiye ediyoruz.

Ancak, burada şûrada da Abdulbaki beyin tebliği ile ilgili olarak seçim sistemiyle getirilen bir Diyanet İşleri Başkanı doğrudan Cumhurbaşkanlığına bağlı olan Diyanet İşleri Başkanı ve onun idaresi altında bir dini teşkilat tarzında bir Diyanet Teşkilatı modelini bu ülkelere tavsiye ediyoruz. Din eğitimi ve öğretimi bakımından gene Türkiye modeline benzer bir modeli İlahiyat Fakülteleri, İmam-Hatip Liseleri ve Kur'an

kursları modelini öneriyoruz. Bu ülkelere genel öğretim kurumlarında gene Türkiye modeline benzer bir din öğretimi ve eğitimini imkânlar ölçüsünde öneriyoruz ve cami yapımında daha çok belki bu ülkelerin her birinde birer tane Osmanlı mimarisi tarzında bir büyük cami başkentlerde inşa edelim. Onun ötesinde diğer işleri halka bırakalım. İmkanımız varsa maddi yönden destekleyelim. Onlar hangi projeyi, hangi şekillerde uygularlarsa uygulasınlar. Bunu bir mesele olarak ele almayalım diyoruz. Şimdi bu konuda isabet ediyorsa ben şahsen isabet ettiğimiz kanaatindeyim. Zira bu ülkelerin mevcut şartları itibariyle bu modeli bile kabul etmeleri son derece zordur. Şimdi Kazakistan'ın nüfusunun %50'sinden fazlası hâlâ gayri müslimdir. Efendim bu nisbet diğer ülkelerde en az Özbekistan'da %10'un üzerindedir. %20, 25, 30 nisbetinde olan ülkeler var. Şimdi bu şartlarda bulunan bir ülkede kalkıp bu modelin ilerisinde bir modelle bu ülkelerin başarısına çıkılmasının peşinen başarısızlığa mahkum olmak manasına geleceği kanaatindeyim. Hazmedebilirse bu ülkeler ancak bu modeli hazmedebilirler diye düşünüyoruz. Bu konunun burada görüşülmesinde yarar olduğu kanaatindeyim.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Teşekkür ederim. Buyrun Hocam.

Haydar HATİPOĞLU:

-Kemal GÜRAN beyin tesbit ettiği hususlar alfabe meselesi, Diyanet modeli meselesi. Kanaatımca bu Cumhuriyetlerin İçişlerine bir müdahale mahiyetindedir. Bizim Şûrada böyle bir teklifte bulunmamız uygun değildir. Genel bir şeydir. Ayrıca, alfabe meselesi bugün Şûrada bile İslâm ülkelerinden gelen temsilciler var. Çeşitli alfabeler kullanılıyor. İslâm ülkelerinde, İran'da, Arap ülkelerinde, Pakistan'da diğer bazı ülkelerde değişik alfabeler kullanılıyor. Şimdi burada Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nın bir takım girişimleri var alfabe konusunda. Buna karşılık diğer ülkelerinde girişimleri var. Din Şûrası ise, bütün siyasi çalışmaların ötesinde, üstünde, kutsal bir çalışma mahiyetindedir. Dine yöneliktir. Bu bakımdan Şûranın alfabe meselesi üzerinde durması bizi yıpratır. Yanlış birtakım değerlendirmelere de yol açabilir. Kanaatimce bunun bu şurada tartışılması ve bir karar alınması bizi yıpratır. Ne yönden yıpratır? Model bakımından.

Diyanet modeli bakımından da onlar, kendileri açılarından başka türlü bir model seçebilirler. Yani bizim kalkıp da Türkiye'de kurulmuş olan Din Şûrası'nda Diyanet modeli olarak bizim onlara birtakım şeyleri empoze etmemiz zaten pek tutarlı da olmaz, geçerli de olmaz ve bir nevi müdahale gibidir. Ama bizim Ateşelerimiz, Müşavirlerimiz, görevlilerimiz oradaki dini idarelerle görüşmelerinde bizdeki modeli onlara münasip bir üslupla anlatabilirler. Bizdeki Diyanet Teşkilatı böyledir. Takdir onlarındır. Bir Diyanet müdahalesi üç beş ülkeyi de ilgilendirebilir, kapsayabilir veya tek Cumhuriyeti de kapsayabilir, benim kanaatime göre bunun üzerinde durmak isabetli olmaz.

Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

Sayın Hocam, bu Şûra gerçekten bütün ülkelerin İslâm sorunlarını bir esasa

bağlamak üzere toplanmıştır. Tarihi bir görevi ifa etmek üzere toplanmıştır. Kemal hocamızın tavsiyeleri dünya genelinde İslâm kültür birliğinin nass birliğinin sağlanmasında temel unsurdur. Kültür birliği, nass birliği, orada Kril alfabesine dönülmesini onlar da istemiyor. Türk alfabesine dönüşmesi konusunda geniş bir faaliyet var. Ben de orada bulundum. Şimdi İran gocunuyor. Diyor ki, Arapça olarak başlasın, bizimle münasebette bulunsun, kültür faaliyetlerini beraber müşterek götürelim, diyor. İran'ın oradaki düşüncesi bu. Zira orada İran'da, 20 milyon Türk var. Eğer Türk alfabesi burada yürürlüğe girerse, bütün dengelerimiz bozulur. Bu konu çok önemli, hayati bir konudur.

Burada müşterek bir görüşe varılırsa eminim ki oradaki bütünlüğü ve birliği sağlamış tarihi bir görevimizi de böylece yerine getirmiş olacağız. Bunu hayati bir konu olarak görüyorum.

Mahmut GÜRGÜR:

Sayın Başkan.İsmail bey bu şûranın bütün dünya çapında İslâmî meseleleri çözmek üzere ilkesinden hareket etti.

-Evet Ahmet bey, belki ona göre öyle ama teknik olarak öyle değil tabi. Hadise Türkiye Diyanet Teşkilatı hizmetlerini geliştirme amacına yöneliktir. Bu Şûra kendimizi bir değerlendirme şûrasıdır. Hakikaten nazik bir konudur bu. Yani ülkeler arası ilişkilere yönelik meselelerin veya birtakım siyasi yorumlara vesile olabilecek görüşmelerin, bu şûranın dışında tutulması icabeder. Bu konuda biraz hassasiyet gösterilmesi gerektiği kanaatindeyim. Bu meseleler kanaatimce daha özel faaliyetteki toplantılarda, daha konusu belirgin belli edilmiş konulu toplantılarda ele alınabilir. Fakat böyle bir şûrada esasen çerçevimizin biraz da dışına çıkıyoruz gibi geliyor bana. Böyle bir karar hakkında tartışma açmanın pek isabetli olmayacağı kanaatimi belirtmek istiyorum.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Peki teşekkür ederim efendim. Efendim şimdi şöyle fazla konuyu şey yapmayalım. Avusturyalı bir Profesör vardı Kemal Ağabey bize dedi ki, aylar önce bir konferansında; Avrupa sizi kabul etmiyor. Din meselesi değil, sizden korkuyor açıkçası, dedi. Çünkü Avusturya'da 100 tane manav varsa, 80 tanesi Türk'tür. Sabahleyin kalkıyor, abdestini alıyor, namazını kılıyor, taze meyvesini getiriyor, açıyor herşeyini, yapıyor adam, dedi. Bizim kalkıp şey yapana kadar iş işten geçiyor. Avrupa sizden korkuyor. Siz kardeşlerinize gideceksiniz, yalnız söylemek istediğim şudur: Rusya'ya rağmen gitmeyeceksiniz, Almanya'ya rağmen gitmeyeceksiniz, şuna rağmen gitmeyeceksiniz, denize bir takım oltalar atılır, bunun bir kısmı yemdir, bir kısmı oltadır. Yem der gidersiniz, oltaya düşersiniz, hepsi oltadır der giderseniz yemsiz kalırsınız, dedi. Şimdi isterseniz şöyle bağlayalım. Geçen ben bir nebze oradayken şöyle bir konuşma oldu. Kemal Ağabey, şimdi biz kaç senede buraya geldik? Malûmu âlileriniz biliyorsunuz, bunların alt yapılarını da düşünmek lazım. İsterseniz şöyle diyelim efendim. Yeni Türk Cumhuriyetlerine Diyanet ve Riyasetimiz gerekli şeyi mümkün mertebe tavsiyede bulunsun, modeller sunsun, zatı âlinizin dediği gibi ama demin de hocamın dediği gibi o kendilerine ait olsun, biz çalışalım, gayret gösterelim, iddiaya girmeyelim, yardımcı olalım. Hem onları incitiriz, hem de bunlar netice vermezse bir şeyler olabilir ve bir de alt yapıyı düşünmemiz lazım. Alt yapı çok mühim.

Şimdi Diyanet modelini biz kaç sene sonra daha kanun çıkmadı dediniz, dün zatı âlileri burada belirttiniz.

Şimdi bu adamlara son model, bu kadar alt yapısı gelişmiş bir Diyanetin teşkilatını sunacak olursak buyrun cenaze namazına gibi olur. İsterseniz bir cümle ile yeni Türk Cumhuriyetlerinde, Bulgaristan'da, efendim Arnavutluk'ta, Yugoslavya'da, Bosna-Hersek'teki kardeşlerimizin bizle yapacağı işbirliği içerisinde olarak mümkün mertebe modellerde ve tavsiyelerde bulunmak, isteklerine dayalı olarak tabi onu öyle söylersek herhalde daha tabii. Bunu getirelim, fakat dediğim gibi tam spefisik konular değil de Ağabey, genel olarak da şey yaparsak daha iyi olur. Ben de şu var. Benim üzerimde bir emanet var. Sayın Riyaset ilgilileri de buradayken soruyorum: Bu her şehire bir mescit yapmak kampanyası diye bir kampanya açılmıştır malûmu âlileriniz. Onun için de para toplanmıştı. Bana orada görevli olan bir arkadaşımızın anlattığı çok enteresan hadiseler var. Tabi onu burada tartışacak değiliz. Ama diyorlar. Bu şey ne oldu? Efendim acaba ne yapıldı, yapılıyor mu, devam ediyor mu, etmiyor mu? Biz buradan para verdik, Allah rızası için gönderdik, ama durum ne âlemdedir. Bize bir haber getirirseniz biz yine memnun olacağız diye bir şey var. Acaba bu hususta bize bilgi vermek isteyen yetkili bir arkadaşımız olacak mı?

-Tabii, Vakıf cenahından sayın hocam bu işlerin ustası.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Buyurun Kemal bey.

Kemal GÜRAN:

-Ben vakıfta aktif bir görevde olmakla birlikte konuyu biliyorum. Benim mütevelli heyette bulunduğum dönemde aşağı-yukarı bu fasılda 20 milyar'a yakın para toplandı. Şu anda Kazakistan'da fiilen başlamış bir cami inşaatında kullanılıyor. Azerbaycan'da bir cami yapımı için çalışmalar son safhaya geldi. İlaveten 4 cami daha yapılması için çalışmalar devam ediyor. Burada kullanılacak, bunun ötesinde son Mütevelli Heyetinde bulunan arkadaşlarımız bu ülkeleri aralarında taksim etmişler, oralara gittiler, dolaştılar, oralarda yapılmakta olan bir takım camilere bu paradan ihtiyaca göre bir tevziat yapıldı. Bulgaristan'a ben bir iki defa gittim, geldim. Oradaki bir takım camiler bizzat benim aracılığım ile yapıldı. Son bir heyet Kırım ve Rusya çevresindeki ülkelere gittiler, oralarda bazı çalışmalar var, devam ediyor, bu paranın harcanması ile ilgili konular.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Evet, evet. Peki teşekkür ediyorum efendim.

Nasrullah bin ABDULLAH: (Türkmenistan)

-Cami yapılması Türkmenistan'da olsun, diğer Türk Cumhuriyetlerinde olsun, ülke mimarisine uygun olsa bizim için çok iyi olur. Çünkü başka modelde olursa bizim dindar kişilerimizin korkusu bu. Korktuğumuz şey geldi başımıza.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Mimari belki uymayabilir, iklim şartları şunlar bunlar.

Nasrullah bin ABDULLAH: (Türkmenistan)

-Aşkabat Din Hizmetleri Ataşesi Kadir Bey var.

-Abdulkadir bey mi?

-Hayır hayır Kadir ALBAYRAK.

-Ha Kadir ALBAYRAK. O bizimle çok ilgileniyor. Talebeleri seçerek aldık. Her köyden, her şehirden, Bilecik'te Kütahya'da, İçel'de talebelerimiz öğrenim görüyor. Fakat Türkiye'deki talebelerimizin durumları iyi değil. Çünkü, İçel'deki talebelerimizden bir kaçı ile bir hafta kadar önce telefonla görüştüm. Bilecik'teki 20 talebemizden 10'u dönüyor. Niye dönüyorsunuz diye sordum. Bazı şikayetleri var. Onların anne ve babaları öğrenim görmelerini istiyor, fakat kendileri dönmek istiyor. Durum müsait değil.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Şimdi efendim, buralarda talebelerimiz var. Fert fert bunlarla ilgilenmez isek çok kötü oluyor. Şu bakımdan ben bunlara iki defa konferans verdim. Şöyle efendim, 70 senelik rejim bunlara o kadar şeyler öğretmiş ki, adam Selâmün Aleyküm diyor, Bismillahirrahmanirrahim diyerek içki içiyor. Babası içki gönderiyor, viski gönderiyor. Şimdi giden arkadaşlarımız direkt bunlarla dini temas kurduğu zaman adamlar usanıyor ve kaçıyor. Affedersiniz biraz da Türkmen aşiretinden olduğum için kendi memleketimizi anlattım, kendi törelerimizi anlattım, yakınlıkları var mı, ne gibi intibalarla bizleri bağlayan diye, bu gibi şeylerle istirham ediyorum, bütün illerden gelen müftü ve diğer ilgili arkadaşlarımız bunlarla ilgilenelim. Bunlar kaçarlarsa İran bunları bağrına basacak, İngiltere bunları bağrına basacak, Fransa bunları bağrına basacak ve Rusya, bunları zaten biliyorsunuz. Onun için lütfen bu yavrularımızın bize benzeyen taraflarıyla alarak, ecdadımızın haşa söylemiyorum Yeniçeriyi nasıl ki, mücâhid, fî Sebilillâh yaptıysa, bunların hepsini biz şey yapabiliriz. Biliyorsunuz onlar da 4 sene köylü yanına veriliyordu. Gidiyor orada dilini öğreniyor, dinini öğreniyor, ondan sonra asker ocağına tekrar dönüyorlar idi. Bunların biraz alışkanlıkları var, inşaallah bunları bırakırlar ise, zannediyorum bizim ilerideki millî ve manevî rabıtamızın kuvvetlenmesine büyük vesile olurlar. Onun için üzerimize düşen büyük veballer var gibi geliyor. Ahmet Yesevi'ler nasıl ki, bize İslâm'ın nurunu Buhariler ve buna benzer şeyler, bizde bunlara yardım edelim. Ama bunların ayıplarını görmeyerek, lütfen ayıplarını görmeyerek. Çünkü 70 sene bunlara dediğim gibi Bismillahirrahmanirrahim diyor, adam şey yapıyor yani. Arkadaşımız dedi, hacca giderken viski götürüyor, en büyük şey oluyor. Bunlar üzerinde en büyük şikayetler bunlardır. Adapte olamıyor, gurbette zaten çocuk bunlar. 14, 15, 16 yaşında çocuklar bunlar. Bilhassa şunu istedim il müftülerimizden. Bayram namazlarımızı bunlara gösterelim, sünnet düğünlerimizi bunlara gösterelim. Millî ve manevî anlarımızı bunlara gösterecek olursak, onlar da bir ma'şeri şuurla herhalde bize bağlanmaları daha güzel olur gibi geliyor.

Gurbette çocuklarımız bunlar. Yardım da istemiyor bunlar, gururlu insanlar, yardım da istemiyorlar ama başka şeyler altında oradaki arkadaşlarımızla temasa geçerek bilhassa Abdulkadir bey gibi, işte dün söylediğimiz arkadaşlar gibi, daha güzel olacağı kanısındayım. Ben bunu bir vecibe olarak sizlere söylemekle ben kendimi biraz mesuliyetten kurtulmuş hissediyorum. Şükrü bey şu bitsin de.

Şükrü ÖZTÜRK:

-Fakat bu, bu konunun devamıydı.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Afedersiniz, öyleyse buyrun.

Şükrü ÖZTÜRK:

-Şimdi burada zannediyorum birazcık konunun açılmasında fayda var diye düşünüyorum, şu bahsettiğimiz konu.

Şu anda gerek Türk Cumhuriyetlerinden ve gerekse diğer Türk Cumhuriyeti olmadığı halde azınlık olarak yaşayan Türklerin bulunduğu yerlerden veyahutta sadece Türk olmadıkları halde Müslüman olan ülkelerden gelmek isteyen öğrenciler var. Meselâ, Arnavutluk'tan, Makedonya'dan, Bulgaristan'dan, Yunanistan'dan ve Türk Cumhuriyetlerinden. Şimdi bu çocuklar değişik yerlerde okuyorlar, Türkiye'de üniversitelerde okuyanlar var. Bir grubu var, üniversitelerde öğrenci olanlar var. Biraz önce bahsettiği, arkadaşımızın Kütahya, Bilecik'te öğrenciler, İmam-Hatip Liselerinde okuyan öğrenciler var bizim bildiğimiz. Bir de bizim bilmediklerimiz de var içerisinde. Türkmenistan'dan gelen 58 öğrenci geldi, bize değişik şekillerle. Bu 58 öğrenciyi de biz İçel'de, İçel Müftümüz de burada. Bunların sayısı nedir, efendim?

-Türkmenistan'tan bizim kanalımızla gelenler 58. Fakat, değişik kanallardan da gelenler var. Kur'an Kurslarında barındırıyoruz.

Şimdi burada değişik birkaç şey var: Birincisi; bunların geliş ve seçim şekilleri farklı, gidiyor burdan birisi orda diyor ki ben öğrenci götüreceğim. Kim olduğu da belli değil. Onlarda kanıyorlar, böylece alıyorlar ordan bir grup öğrenciyi getiriyorlar. Meselâ, geçen gün olduğu gibi Samsun'da Müftülüğün kapısında bir otobüs belirdi, kim getirdi sizi, getiren belli değil, nereden geldiniz? Çeçenistan'dan geldik, henüz ortada hiçbir şey yok. Onun için şimdi bunun birazcık burada konuşularak şekillenmesi lazım. Bir defa burada sizin söylediğiniz konulara can-ı gönülden katılıyorum. 70 senenin verdiği bir şeyler var. Alışkanlıklar var, örfler var, bir şeyler var.

Ona göre çok çok iyi birşey, bana göre yanlış olabiliyor veya biz biraz yadırgıyoruz. Bizim onu hoşgörmemiz çok güzel birşey ama Türkiye'nin de halini biliyoruz. Kendi şartlarımızı biliyoruz. Türkiye'deki bizim şu anda çocuklarımızın nasıl okuduğunu biliyoruz. Hangi yerlerde kaldıkları belli. O gelen çocukları biz gene bütün bu şeylere rağmen biz bunları Tanrı Misafiri olarak kabul ediyoruz. Anadolu insanın özelliği bakımından ama belki onlar tatmin olmuyor bundan.

Mesela, kabul edin ki oralardaki görebildiğimiz kadarıyla alt yapı dediğimiz şeyler, bize göre daha gelişmiş, okulların sahaları çok geniş, bahçeleri, ağaçlandırılması, çiçekleriyle spor sahaları, yüzme havuzlarıyla falan bir sürü imkanları var. Şimdi onları getiriyorsunuz, sadece dört duvarın arasında bir yere koyuyorsunuz. Bahçeniz var mı? Yok. Spor salonunuz var mı? Yok. Bunlar aranıyor, bulamıyorsunuz. Tabii mukayese, belki bizim onlardan farklı tarafımız olmakla beraber eksik taraflarımız da var belli yönleriyle. Böyle olunca orada bir problem var. Gelenleri de mutlaka memnun etmeyi gönlümüz arzu ediyor.

Şimdi Of'ta öğrencilerimiz var, şu anda şikayet ediyorlar hallerinden, devamlı şikayet ederler. İstanbul'da öğrencilerimiz var, şikayet ederler. İçel'de öğrencilerimiz var, şikayet ederler. Konya'da öğrencilerimiz vardı, şikayet ettiler oradan aldık niye? Bizim onlara yaptığımız şeyler, verdiğimiz imkanlar, bizim öğrencilerimize verdiklerimizin altında değil üstünde ve bizim şartlarımız da bu. Daha fazlasını vermemizin imkanı yok.

Bu şartlar içerisinde iken bir sıkıntı geliyor ve benim hatta aklıma şu geliyor. Bu gelecek öğrencilerin seçiminin biraz daha dikkatli yapılması lazım. Önüne gelen herkese bu arkadaşlarımız en azından dini idareler önüne gelen insanlara öğrenci vermemeli. Bizim şu anda bu ülkelerin hepsinde müşavirliklerimiz var. Müşavirliklerimiz kanalıyla evvela bize bunlar bildirilmeli. Biz hangisini alıp okutabileceksek, bir defa, buyursun demeliyiz ve buyur dediklerimizi ancak alabilmeliyiz.

İkincisi, bu işin biraz daha pratik yönü. İntibak edemiyor çocuklar, bir sıkıntı olduğuna göre. Evela şöyle olması lazım. Bu arkadaşlarımız orada kendi imkânlarına göre bir hazırlık yapmalılar ve onlar bizden öğretmen istemeliler. Öğretmen göndermek biraz daha kolay, öğretmen gönderirseniz, yerinde eğitirsiniz, annesinin, babasının yanında eğitilir ve bu eğitimini biraz daha geliştirmek isteyen orada o kanalla seçilir ve buraya bizatihi okumaya gelir bu öğrenciler. Şu ana kadar gelen öğrencilerden ben tabii işin içinde sorumlusu olduğum için söylüyorum, gelen öğrencilerin %90'ı okumak için gelmiyor buraya. Gaye, bir yabancı ülkeye gitmek, seyahat etmek, gezmek, birtakım bazı şeyler var.

Geliyor, burada bakıyor ki ders var. Ben çalışmam diyor, çalışmam diyor. Oku diyorsunuz, okumuyor, gezmeye çıkıyor, dolaşacak. Onların kendi alışkanlıklarına göre, o örflerine göre birtakım şeyler var. Burda örfler yadırganıyor. Şimdi böyle olunca içlerinde okumayı arzu eden çocukların sayısı az. Bunlar azınlıkta olduğu için ötekisinin etkisinde kalıyor bunlar.

İkinci bir pozisyon daha çıkıyor, bir de kendi aralarında bir grup oluşturuyorlar. Çevreye saldırıyorlar, içerde huzursuzluk çıkarıyorlar. Kur'an Kurslarında, İmam-Hatip Liselerimizde diğer çocukları dövüyorlar. Gruplaşıyorlar. Problem yani insanın bulunduğu yerde problemler çıkıyor. Tabii bu tip sıkıntılar çıkıyor, onun için benim kanaatim bu iş mutlaka yapılmalıdır. Yürütülmelidir ama biraz daha derli toplu olması lazım. Baştan gelirken okuma niyetiyle gelmesi lazım. Okuma niyetiyle gelecek olan adamında bir seçimi lazım. Kim gelecekse onun seçilmesi lazım. Bu seçimi de şimdilik ben böyle görüyorum.

Bir de Kur'an Kursları ve İmam-Hatip Liselerimize gelecek olan çocuklarımızın yaşının da belli olması lazım. Mesela bizim geçen sene 49 yaşında adam geldi, yani 20 ile 49 yaş arasında adamınız var, o adamları eğitmeniz mümkün değil. Bu sebeple biz dedik ki kesinlikle bunlar olmaz dedik. Onları biraz daha eledik, şu anda 18 yaşı alıyoruz. Fakat gördük ki bu 18 yaş da büyük gelmeye başladı.

Yani 18 yaşındaki çocuklar büyük. Ve nitekim gazetecilere intikal etti, bildiğiniz olay. İstanbul'da yöneticisi durumunda hakikaten çocuğu tanıdığım için söylüyorum. Kayseri'li, İlahiyat Fakültesi mezunu bir çocuk, şeker gibi. İşini bilen bir çocuk. Pedagoji, herşeyi bilen bir çocuk. Gecesini gündüzünü bunlara feda etmiş olan çocuğu tuttular yıktılar aşağıya, çullandılar hepsi öldürüyorlardı çocuğu, çocuk hayatını

kurtarabilmek için çakısını çıkarınca da tuttu birisi öldü. Şimdi çocuk adam öldürmekten hapse girdi. Ne şeyi var bu çocuğun orada?

Yani onun için bizim arzumuz şu: Bu arkadaşlarımızdan genel arzumuz birincisi, öğrencilerini orada okutmak evvela belli bir süre, en azından bir sene orda okutmak üzere bizden hoca istesinler, istedikleri kadar biz hoca gönderelim. Orada yer hazırlasınlar. Çocuğu okutacak yeri bulsunlar, biz adam gönderelim. Ondan sonra orda seçeceğimiz öğrencileri alalım. Biz burada onları biraz daha okutalım ve buraya getirecekleri veya gönderecekleri çocuklara mutlaka kendileri bu telkini yapmalılar. Oraya okumak için gidiyorsunuz. Orada prensipler var, onlara uymak durumundasınız. Oradaki şartlarda bunlar gibi şeyleri duyması lazım. Yoksa biz onlardan hiçbir şey esirgemedik, üzerlerini giydirmeden, iç çamaşırlarına, cep harçlıklarına varıncaya kadar biz hiçbir öğrencimize Türkiye'deki kendi yavrularımıza, kendi öğrencilerimizin cebine o kadar harçlık koymuyoruz.

Ama bu çocukların cebine harçlık koyuyoruz biz, niye onlara özel bir muamele yapılmasına rağmen yine de iyiliğe geçmiyor, şikayetler oluyor, rahatsızlıklar belirtiliyor. Bu bakımdan biz bu arkadaşlarımızdan tamamından bunları istiyoruz. Yani gelirken, şartlandırarak göndermeleri lazım.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Çok teşekkür ediyorum. Şimdi iki kişimiz var isteyen. Arnavutluktan gelen hocamız var, hocanın ismi neydi? Sabri KOÇİ beyefendi.

Nasrullah bin ABDULLAH: (Türkmenistan)

-Şurada bir mesele var.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Bir mesele var mıydı? Afedersiniz, bir dakika efendim.

Nasrullah bin ABDULLAH: (Türkmenistan)

Bizim Türkmenistan Cumhuriyeti'nde dini teşkilatlarda şu öz Türkmenistan şeklinde olsun. Türkiye modeli olmaz, İran modeli olmaz, başka model olmaz, bize yardım edilsin, modelini biz tesbit edelim. Teşkilatlar modeli. Camiler modeli değil, teşkilatlar modeli. Çünkü biz çok teşekkür ediyoruz. Geçen sene bizden 140 hacıya Türkiye Diyanet Başkanlığı yardım etti; otel verdi, otobüs verdi. Suudi Arabistan'da bize Türkiye gibi muamele yaptılar. Çünkü Arapça konuşma bilmiyorlar, Türkçe olarak anlatıyorlar. Kardeşlerimiz orada, gelecek yılda hacılarımıza aynı yardımı yapmanızı istiyorlar.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Çok teşekkür ediyoruz. Abdulkadir Bey bu konuyu halledelim, ondan sonra mı geçelim? Peki buyrun o zaman. Ama Mehmet bey vardı. Mehmet bey sizden önceydi, çok özür dilerim. Buyrun Mehmet bey.

Mehmet ALTUNKAYA:

-Sayın Başkan, bize gelen 58 tane öğrencinin hepsi terbiyeli çocuklardı. Yalnız

gelişi amaçsız gelmiş, kimi İmam-Hatip diye, kimisi İlahiyat diye, kimisi Üniversite diye gelmiş, bu konuda hiçbir bilgi verilmemiş. Hocamında buyurduğu gibi bir de 22-25 yaşlarında olanlar vardı. İki çocuk babası olanlar vardı. Buna rağmen biz kendilerine iki tane Türkçe öğretmeni bulduk, 4 tane de bizim kendi öğretmenlerimizden verdik. Bunları kısa süre içinde Türkiye'deki bütün camilerimizde Cuma namazı kıldırır ve cemaatimize nasihat eder hale getirdik. Bir kısmı da hafızlığa başladı. 8-10 sahife ile gidiyorlar. Belki hocamın buyurduğu gibi orada seçme yapılırsa, küçük yaşlarda gelirse amaçları da Kur'an kursunda okumak olursa çok istifade edilir. Ben bunu arz etmek istedim.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Teşekkür ediyorum.

Dr. Lütfi DOĞAN:

-Usûl bakımından rica ediyorum. Biz bazı arkadaşlarımızı tam bilemiyoruz. Kendilerini tanıtsalar. Seslerini de biraz yükseltseler, yükseltmeyeceklerse şurda gelsinler, konuşsunlar. Çünkü herkesin yaşı böyle genç değil.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Hocam demin konuşan hocamız İçel Müftümüz, Mersin Müftümüz Mehmet ALTUNKAYA efendim.

Dr. Lütfi DOĞAN:

-İsmini biliyorum ama,

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Şimdi Abdulkadir bey, buyurun.

Abdulkadir SEZGİN:

Talebeler konusunda birkaç yol var. Bugüne kadar gelen talebelerin Şükrü beyinde ifade ettiği gibi gelenler farklı yollardan gelmiş talebelerdir. Ancak halen gelmekte olan talebelerden, mesela, Çeçenlerden Samsun'a otobüsle gelenlerin Şükrü bey tarafından bilindiğini zannediyorum. Çünkü o talabeleri getiren Samsun'da Üniversiteliler Derneği. Azerbaycan temsilcisi diye elinde kağıtlar bulunan Ertuğrul Coşkun diye bir arkadaştır. Azerbaycan'dan da 80 civarında talebe getirmek için Başkanlığa müracaat etmiş ve noterden de bir belge vermiş. Bunların masraflarını ben karşılayacağım diye ama masraflarını karşılayacak mali imkanı yok ve gidip herkes noterden eliyle belge düzenletebiliyor. Çeçenistan'dan da uçakla getirdi. Sonra otobüslere koydu, sonra Diyanetin başına problem olacak gibi geliyor.. Azerbaycan'dakiler için gelme ihtimali biraz zor gözüküyor.

Şimdi yaşlı talebelerin bir kısmının gelmesi lazım. Çünkü oradaki bütün köylerde namaz kılmak, dini öğrenmek işinde Kur'an öğretmeni veya imam istiyorlar. Her köye Türkiye'den imam götürmek imkanı yok, uygunda olmaz. Onun için de yaşı 18 yaşın üstünde orada Kur'an okumayı öğrenmiş insanların getirilerek hiç olmazsa 8 aylık, 1 yıllık özel bir hizmetiçi eğitim kursunda, bunların bir yıl sonra kendi bulundukları merkezlerde imamlık yapacak kadar yetişmeleri lazımdır. Yani oradaki acil ihtiyaca

cevap vermesi bakımından birisi bu.

İkincisi de; talebelerin, gençlerin buraya getirilip okutulması yerine, buradan orada okul, Kur'an Kursu açılmasının daha faydalı olacağına inanıyorum. Yalnız bu işte buraya gelecek her talebe için harcanacak iaşe, ibate masrafının hiç olmazsa %25'inin para olarak oraya gitmesi lazım. Azerbaycan'a bugüne kadar Kur'an Kursunda, İmam-Hatip Lisesinde okuyan talebeler için gelmiş bir tek kuruş para yoktur.

Yani şunu yapıyoruz, bunu yapıyoruz. Ama oralara gelen hiçbir şey yok. Kur'an-ı Kerim'i zorla buluyoruz. Hatta bir ara ben sayın Başkan Yardımcısına telefon ettim. Bir Kur'an-ı Kerim gönder de fotokopi yaptırıp İmam-Hatip Okullarına dağıtalım, dedim. Sağolsunlar, acilen 200 tane Kur'an-ı Kerim gönderdiler. Sonra vakıftan bir 500 Kur'an-ı Kerim daha geldi. Şu anda Azerbaycan'da 2000'e yakın Kur'an Kursu talebemiz var. Aşağı-yukarı birbuçuk aydır Kur'an-ı Kerim bekliyoruz.

Yani birtakım şeyleri orada öğretmen göndermek yetmiyor. Öğretmenle beraber malzemenin gönderilmesi lazım. Birtakım Kur'an okunan çevrenin boya badana için para lazım. Harab olmuş camiler var, onların Merkez ittihaz edilerek onun etrafında yapılması için onların restorasyonu lazım ve öğretmenin vaktinde gelmesi lazım. Mesela bizim Şeki'de 6 tane öğretmen ihtiyacımız var, diye sayın Büyükelçinin imzasıyla nisan ayında yazı yazdık. Bize üç ay sonra iki öğretmen geldi. Orada 400 talebemiz var.

-Ne öğretmeni efendim?

Abdulkadir SEZGİN:

-Kur'an öğretmeni efendim.

Talebelerimiz arasında Ruslar var, anası-babası Rus. Niye siz buraya gönderiyorsunuz da papaza kiliseye göndermiyorsunuz? diye sordum ben kadına. Sabah namazına ve yatsı namazına ana-babası nöbetle getiriyorlar. "Biz hiçbir dine sahip olamadık, istiyoruz ki, çocuklarımızın bir dini olsun. İlk önce buraya da siz geldiniz, onun için sizin dininizi öğrensin" diye gayret gösteriyorlar, şeklinde cevapları var. Ama onlara yetecek kadar yardımcı olamıyoruz. Yeterli olamıyoruz.

Bu arada da gelen başka ülkeler var. Ürdün, Suudi Arabistan, İran, Afganistan, Filistin Kurtuluş Teşkilatından, Türkiye'den ve başka yerlerden adamlar var. Bu gelenlerin herbirisi kendi mezhebini anlatıyor. Mezhep şuurunu anlatıyor. Onun içinde ben dün anlattım, orada bir Ortak İslâm Merkezi kuralım. İslâm merkezinde Müslümanlığı anlatalım. Mezhep şuuru yerine İslâm şuurunu, Tevhidi anlatalım. Birlikte anlatalım. Belli bir proje dahilinde her yere gidelim. Yani aynı merkezde S. arabistan'lı Vahhabiliği anlatıyor. Gelen kişiler arasındaki rekabet sebebiyle de hizmet azalıyor. Halbuki belli bir koordine içerisinde İslâmı, birbirimizin yüzüne bakacak şekilde anlatmamız lazım.

Bu merkez bütün İslâm ülkelerinden gelecek yardımı ve İslâm ülkelerine gidecek öğrencilerin organizasyonu ki oralarda hem İmam-Hatip Okulu hem İlâhiyat Fakültesi açılması mümkündür. Azerbaycan'da bu örneği gördük, yaptık. Diğerlerinde de bu yapılabilir. Ama bunu yaparken bizim mezhepte olsun Azerbaycanda sünnî müslümanların büyük çoğunluğu Şafî, Türkiye'den giden Hanefiliği anlatıyor. Öbür

taraftan gelen Bahaîliği anlatıyor. Beriki bilmem neyi anlatıyor. Biz Hanefi hoca gönderiyoruz. Yani adamlarda Şafî olsun da demiyorlar. Madem ki Türkiye'nin Müslümanlığı bu, bunu öğrenelim yani farketmez diyorlar. Namazı öyle kılacağımıza böyle kılalım diyorlar. Yani o hoşgörü cemaatte var, fakat bizde yok, efendim.

Sami AKYOL:

Hocamın konuşmasına bir ilave yapmak istiyorum. Konuşmasındakine Hocam, oralardaki okullara veya Kur'an'ı,İslâm'ı öğrenmek isteyen kardeşlerimize Diyanet İşleri Başkanlığımızdan Kur'an-ı Kerim veya diğer kitapları talep ettiklerinde alamadıklarını söylediler. Burada ben şunu ilave etmek istiyorum. Efendim bu İmam-Hatip Liselerimizde, Kur'an kurslarımızda da aynı sıkıntılar var, sıkıntılar içindeyiz. Fakat burada bir şeyi ilave etmek gerekiyor. Bu hizmeti bütünüyle istemek değil, bu hizmeti isterken oradaki insanlarında katkıda bulunmasını sağlamak çok yerinde oluyor.

En azından o hizmete o insanlarda maddi veya bir başka şekilde katkısı sağlanmış oluyor. Ben burada Afyon'daki bir olayı dile getirmek istiyorum. İmam-Hatip Liselerimizde bildiğimiz gibi öğrenciler Kur'an-ı Kerim derslerinde Kur'an-ı Kerim'i getiriyorlar. Ancak Kur'an-ı Kerim'i okula getirip götürürken diğer kitapların yanında tam saygı gösterilemiyor. Kur'an-ı Kerim'e en azından çantaya koyuyor, sallıyor vs. veya okulun içerisinde bakıyorsunuz sınıflarda bir başka yerde, yarısı kopmuş Kur'an-ı Kerim'ler baş sayfası kopmuş Kur'an-ı Kerimler ve İmam-Hatip Liselerinde en büyük saygı gösterilmesi gerekirken,saygısızlığın en büyüğünü görüyorsunuz. Bu bizi bir hayli rahatsız ediyordu, biz bunun için sınıflarda özel Kur'an-ı Kerim koymak için özel dolaplar yaptık. Mesela bir sınıfta 50 öğrenci varsa 50 Kur'an-ı Kerim alabilecek dolapları önce yaptırdık ve bunu halktan bir kişinin katkısıyla yaptırdık. Fakat oralara Kur'an-ı Kerimleri koyamadık.

Bir yerde yeri geldi, dinî bir mecliste oranın çok zengin bir vatandaşı sordu. Siz İmam-Hatip Lisesinde ne yapıyorsunuz? Öğrencilere neler veriyorsunuz. dedi. Ben kısa ve öz birkaç cümleyle ifade ettikten sonra "siz ne yapabiliyorsunuz" dedim. Yani bu maddi gücünüzle. Ne yapabilirim, dedi. Ben bunu dile getirdim, kendisine bir girişimimiz var ama bunu neticelendiremedik, dolapları yaptırdık, içini Kur'an-ı Kerimle dolduramadık diye söyledim. Bu vatandaş; ne kadar tutuyor dedi. Üç yıl önce 20 milyon kadar tutuyordu. Öğrenci adedince Kur'an-ı Kerim alacağız, o dolaplara koyacağız. Kur'an-ı Kerim'ler devamlı o dolaplarda olacak, öğrenci öğretmeninin başkanlığında alacak, sıraların üzerine koyacak, okuduktan sonra tekrar yerine koyacak. Ben dedi, bunun 7 milyonunu verebilirim 20 milyona yakın olan bu paranın dedi. Biz o parayı aldık, müftülüğümüzün minibüsüyle hiçbir irtibat falan da kurmadan Diyanet İşleri Başkanlığı'na geldik, aynen durumumuzu arzettik. Halit Güler bey hocam vardı herhalde, bu hocamla da ilk defa karşılaşıyorum. Hiçbir referansım da yok. Direkt samimice hocama durumu arzettim. Bize iyilik gösterdi. Hocam, dedi, çok büyük adet dedi. Buna gücüm yetmiyor, ben bunu öğleden sonra komisyona götüreyim.Komisyonda kabul edilirse ben temin edeceğim, niyetiniz çok halis ve öğleden sonra hocam komisyondan çıkarttı, bize öğrencim adedinde 20 milyonluk Kur'an-ı Kerimi 7 milyona verdi. 13 milyonu Diyanet İşleri Başkanlığımızdan. Kur'an-ı Kerim'leri minibüse doldurduk, Afyon'a götürdük. Şu anda pırıl pırıl tertemiz dolapların içinde duruyor. Yani bakın Diyanetin bu yaklaşımı gerçekten çok duygulandırdı. Ama

buna giderken de bizim belirli bir gayretimiz, samimiyetimiz de herhalde buna şey oldu. Bu kardeş ülkelerden de bu tür girişimlerde en azından halkın belirli bir katkısı veya böyle girişimlerinde faydası olacaktır zannediyorum. Huzurlarınızda bu olayı dile getirirken Diyanet İşleri Başkanlığımıza gerçekten teşekkür ediyorum ve bunu unutmuyorum.

Abdulkadir SEZGİN:

Mali imkân, Türk Cumhuriyetlerinde sıfırın altındadır. Yalnız elimizde meselâ Müslümanlığı anlatan bir tek kitap yok. Dr. A. Kemal Belviranlı'nın İslâm Prensipleri kitabını biz orada bastırdık. 10.000 adedi 500 dolara mal oldu. Türkiye'de bunun kâğıdını almak mümkün değildir. 10.000 kitap, 10 formalık 500 dolara. Burada mümkün değildir. Ama orada elimizdeki Müslümanlığı bütün anlatan tek kitap İslâm Prensipleri kıtabıdır. Onun da her tarafına katılmamız mümkün değildir. Kitabı buradan götürmek yerine oradaki matbaalara bastırmak hem nakliyeyi, hem de aynı fiyata belki 10 kat basmayı gerektirebilir. Ancak oranın böyle bir katkısı olabilir. Oradaki halkın mali gücü buna müsait değildir, sıfırın altında mali güç.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

İmtiyaz Ahmed çok değerli bir arkadaşımız. Diyanet İşleri Başkanlığı dairesinde çalışıyor. Defalarca Türkiye'ye geldi, unutmamış hiç beni de, 4-5 sene önce gördüğü halde hatırlıyor. Türkçeyi anlıyor, onu da söyleyeyim. Dilleri Arapçayı, Türkçeyi, Farsçayı anlıyor. Biz kendisiyle İngilizce konuşuyoruz.

Suudi Arabistan Müsteşarı:

Bismillahirrahmanirrahim.

–Gerçek şu ki, Suudi Arabistan Krallığı, bütün Müslüman ülkelerdeki ve özellikle Sovyetler Birliği'nden ayrılan ülkelerdeki İslâmî gelişmeyi dikkatle ve önemle takip etmektedir. Nitekim özellikle bu ülkelerde İslâmî hareketler yeni yeni canlanmaya başlamıştır. Bu meyanda Hac Bakanı Başkanlığında bir heyet, Gorbaçov zamanında Sovyetler Birliğini ziyaret etmiştir. İmam Tirmizi konulu bir toplantı yapılması sözkonusuydu. Ayrıca Müslümanların genel durumları ve özellikle Kur'an-ı Kerim ihtiyaçları konusunda da faydalı görüşmeler olmuştur.

Bildiğiniz gibi Medine'de Kur'an-ı Kerim basımı için kurulan Melik Fahd Kompleksi her yıl milyonlarca Kur'an-ı Kerim basmakta ve bunlar gerek Suudi Arabistan'daki camilere ve gerekse Suudi Arabistan Krallığı'ndan istenmesi halinde, diğer bütün İslâm ülkelerindeki camilere dağıtılmaktadır. Şüphesiz ki bu Kur'an-ı Kerim'in basılması işi, Kur'an ve Şeriat ilimlerinde uzman olan kişilerin kontrolünde yapılmaktadır. Medine mushafı titizlikle hazırlanmıştır. Onda hiçbir şüphe yoktur. Bildiğiniz gibi Kur'an-ı Kerim, özellikle Kur'an ve tefsir ilimleriyle meşgul olanların önemli gördükleri konularda, meselâ, harflerinin, harekelerinin yazılmasında, herkesten özel gayret istenmektedir.

Ayrıca Suudi Arabistan tarafından önemle üzerinde durulan bir de tefsir konusu vardır. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'i tefsir etmek ve özellikle bilinen ve tedavülde bulunan, İslâm ülkelerinin dilleriyle yayınlamak üzere kurulmuş özel bir komisyon vardır. Allah'a çok şükür bu şekilde hazırlanan ve değişik İslâm ülkelerine dağıtımı yapılan bir kaç tefsir vardır.

Bu noktada ifade etmek istediğim bir husus daha vardır. O da Suudi Arabistan Hükümeti devleti ve halkıyla İslâmî ilimler konusunda uzman heyetlerle bu ülkeleri ziyaret edip, oradaki Müslümanların durumlarını inceleyip, ihtiyaçlarını tesbit ettikten sonra gerekli hizmeti ve yardımı sunmak gayreti içindedir. Bu yardım sadece mushaf dağıtımı değil, cami yapımından onarımına kadar pek çok konuda olabilmektedir.

Bu arada bir de mescidler yüksek komisyonumuz vardır. Bu komisyon her yıl toplanmakta, diğer İslâm ülkelerindeki şubelerinin ihtiyaçlarını görüşmekte, yeniden yapılacak ya da onarılacak mescidleri gündemine almaktadır. Aziz kardeşimin sorusuna vereceğim cevap bundan ibarettir.

Soru: Kur'an-ı Kerim hattında bazı problemler doğmaktadır. Biz Hafız Osman hattına alışmışız. Bu konuda ne buyurursunuz?

Cevap: Şüphesiz pek çok hat çeşidi vardır. Kur'an-ı Kerim'de yalnız bir hatta göre basılmamaktadır. Yapılan taleplere göre basılabilmektedir. Ben şahsen bu matbaa ile ilgili değilim. Şayet bu konuda bir talepleri varsa, şu adrese taleplerini bildirebilirler:

المدينة المنورة – مجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف على المجمع / سعيد عبد العزيز الخندورى

Soru: Sovyetler Birliği'nden ayrılan Cumhuriyetlerden ve Türkiye'den davetli olarak hacca gelenleri vergilerden muaf tutmak mümkün müdür?

Cevap: Özellikle bu noktayı bizzat izah etmek istiyorum. Suudi Arabistan Hükümeti, hacılardan herhangi bir vergi ya da harç almamaktadır. Hacının ödediği şey, kendisine verilen hizmetler karşılığıdır. Bu da eskiden mutavvıf, delil, zemzemci ya da Cidde'de vekil olanlara verilmektedir. Tabii bu ödemeler sözkonusu kişilerin herhangi bir yolla verdikleri taşımacılık hizmetlerine karşılık yapılmaktadır. Meselâ, herhangi bir insan, herhangi bir turizm bürosu ya da taşımacılık şirketi ile bir yere gitmektedir. Tabi bu ödemeler sözkonusu kuruluşlar tarafından hacılara sunulan hizmetlerle kıyaslanmayacak kadar azdır.

Suudi Arabistan Hükümeti ise, aslında hiçbir hacıya vergi ya da harç yüklememektedir. Aksine daha fazla harcamayı biz yapıyoruz. Zaten 294 riyal tutan ve gerçekten az olan bu ödemelerin arttırılması teklifi geldiği zaman, Suudi Arabistan Hükümeti ve Hac Bakanlığı bu arttırma teklifini reddetmiştir. Halbuki bu miktar yaklaşık 20-25 yıl öncesinden belirlenmiştir. Hayat şartlarının ağırlığına ve masrafların yükselmesine rağmen, bu teklif reddedilmiştir.

Oysa bu kuruluşlar, hacılara gerekli hizmetleri sunarken, bu hizmetler için idari kadroları ve rehberleri yetiştirirken çok fazla harcamalar yapmaktadırlar. Hatta aldıklarının üçte ikisini böylece harcıyorlar. Kendilerine ancak üçte bir meblağ kalmaktadır.

Tabi bazı özel davetliler vardır ki, onlar normal olarak bu tür hizmetlerin karşılığından muaftırlar. Hatta başlangıçta, bildiğiniz gibi, meselâ, bir ya da iki yıl önce, Suudi Arabistan Hükümeti yahut Kralı, bu konuya önem vermişler ve Sovyetler Birliği Cumhuriyetlerinden gelenleri teşvik etmişlerdir. Çünkü o zaman onlardan çok az sayıda kişiler hacca geliyordu. Bu arada çok ağır külfetlerin altına giriyorlardı.

Bunun için birinci ve ikinci senede Kralın emriyle yalnız Sovyetler Birliği

hacılarından yetmişbin civarında hacı misafir edilmiştir. Arnavutluk'tan ve diğer İslâm ülkelerinden de gelenler olmuştur. Tabi bu başlangıçta idi. Fakat devam edebileceğini tahmin etmiyorum. Zira diğer İslâm ülkelerindeki kardeşlerimizin itirazları ile karşılaşılabilir.

Teşekkür ederim.

Kemal GÜRAN:

–Ahmet bey, buradaki Türkmenistan temsilcisi arkadaşımızın bir talebiyle ilgili olarak beyefendi ile ilgili bir hususu bu vesileyle hatırlatmakta yarar görüyorum.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Neydi efendim o?

Kemal GÜRAN:

-Efendim dedi ki geçen yıl Diyanet Vakfı, Diyanet, Türkmenistan'dan gelen hacıları misafir kabul etti. Bu sene de gene aynı takviyeyi bekliyoruz, dedi. Şimdi Suudi Arabistan Hükümeti de çeşitli Orta Asya Cumhuriyetlerinden, Kafkaslardan gelen hacı müslümanları bazen kendisi misafir olarak kabulleniyor, her türlü masraflarını geldikleri takdirde üstleniyor. Bazen de Türkiye Diyanet Vakfı ve Diyanet İşleri Başkanlığı aracılığı ile giden bu müessese tarafından masrafları karşılanan hacıların hiç olmazsa toprak bastı paralarının alınmaması konusunda talepler oluyordu, bu genelde kabul edilmiyordu. Bunun da kabulu için bir duyuru yapılmasında yarar görüyorum.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Şimdi Ahmet bey, çok enterasan, ağabeyimizin bir teklifi sayın Müsteşarımız burda iken diyor ki, o memleketten gelen hacıları hakikaten biz misafir ediyoruz. Suudi Arabistan Hükümeti de misafir ediyor. Yalnız bunların toprak bastı paralarından muaf tutulması acaba mümkün mü? Bu Cumhuriyetlerden gelenlere bir taltif olsun diye, müellefei kulub.

Suudi Arabistan Müsteşarı:

–Suudi Arabistan Krallığı hiçbir vergi almamak istiyor. Ancak hacı giderken ödemiş olduğu 200 küsür riyal karşılığındaki para, mutavvıflara (tavafçılara) ve ziyaretçilere zemzemde ve tavafta hizmet eden özel kuruluşlara gitmektedir. Yani devlet olarak biz hiçbir vergi almıyoruz. Hatta geçen sene de talepleri vardı, artırılması için. Bu miktar 25 yıl önce kararlaştırılmıştı. Bakanlık bu isteklerini reddetti. Suudi Arabistan Krallığı zaten kendi davet ettiklerinden herhangi bir şey almıyor. Mesela geçtiğimiz yıllarda 70.000 civarında hacıyı, gerek Sovyetler Birliği'nden ayrılan Cumhuriyetlerden, gerekse Arnavutluk'tan ve Bosna-Hersek'ten kendileri için uçak göndererek getirtti ve onlardan da bunları dahi almadı.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

– Çok teşekkür ediyorum. Şimdi efendim, Pakistan'dan din görevlisi olarak gelen şeyhimiz, buyurunuz Ahmet bey. Şükrü bey bir dakika lütfen.

Prof. İmtiaz Ahmed SAEED: (Pakistan)

– Bismillahirrahmanirrahim.

Ben böyle bir şûrayı topladığı için Türk Hükümeti ve Diyanet İşleri Başkanlığı'na bana bu fırsatı verdiği için çok teşekkür ediyorum.

Pakistan bir ideoloji devletidir. Müslüman devlettir. Bağımsızlığına kavuştuğu 1948'den bu tarafa çeşitli mücadeleler yapıldı ve üç defa Anayasa hazırlandı. Bunun üçünde de devletin Dini İslâm'dır ibaresi geçti. 1973-1974'de federal şeriat meclisi kuruldu. Bunlar mümkün mertebe kanunları dini emirlere göre yapmaya başladı. Hatta Pakistan'ın yüksek mahkemesi de bunların istekleri kabul etti. Yani esaslar Kur'an'a göre yapılmaya başlandı.

Din İşleri Bakanlığı'nda üç birim var, müdürlük var; 1. Hac İşleri, 2. İrşad, 3.Basın, yani Kur'an ve Dini yayınlarla ilgilenir, temel olarak üç tane ana temel müdürlük var.

Hac İşleri, Suudi Arabistan'ın bize tanıdığı kotaya göre ayarlanır ve her sene 100.000 hacı katılır Pakistan'dan. Bunun 40.000'i kendi uçaklarımızla, 60.000'i ise diğer organizasyon veya firmalar kanalıyla gönderilir. 60.000'i de gayri resmi yollardan giderler ama nasıl giderler bilmiyorum?

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

– Hacılarımız diyor hocam, ben Malezyalılarda gördüm, hocam aynen sayın Riyasetimizin ilgilileri burada, herhalde Mukaddes yerlerin maketini yapmışlar, oraların tatbikatını yaptırıyorlar, öyle yaparlarmış.

Prof. Dr. İmtiaz Ahmed SAEED: (Pakistan)

– Hacılarımızı büyük eğitimden geçiririz. Üç önemli kitap vardır: 1. Haccın farziyyetiyle ilgili, 2. Menasikin ne şekilde yapılacağını anlatıyor, 3. Bunları eğitecek insanlarımızı ikaz irşad ediyor. Bunların dışındaki eğitimler camilerde olabilir. İlim adamlarımız tarafından hac mevsimi yaklaştığında Üniversitelerden gelen hocaların konferansları kanalıyla da bu eğitim takviye edilir. Bu eğitime gelecek hacılar için çadırlar kurulur, orada eğitim de yapılır.

Bir de Cidde'de Pakistan'ın hac organize komitesi vardır. Mekke ve Medine'de de bunun ayrı birimleri var. Bunların dışında Rehberler, herhangi bir kaza gibi hadisede yardım edecek ilk yardımları ve bunların dışında Doktorlar, Hasta bakıcılar, Hemşireler kafileyle birlikte bu hizmeti ifa ederler. Suudi Arabistan'a vardıklarında bunların yer, iaşe-ibate ihtiyaçlarını karşılar ve bu yine Hac Bakanlığı yıl boyunca umre görevlerini de bu vesileyle yürütür.

1991 de meclis, Pakistan insanının, milletinin İslâma göre yaşaması için bir hazırlıklara kanun, yürütme ve yasama hakkına girişti. İki şeyin üzerinde duruyorlar. 1. Eğitim, 2. Ekonomi. Bunların üzerine şimdi çok çok ağırlık verdiler ve devam ediliyor. Eğitim 1 yaşından 18 yaşına kadar dini eğitim mecburidir.

Bir de üniversitede milletlerarası İslâm Üniversitesi diye bir Üniversite kuruldu. Burada İslâmî eğitim verecek hocalar, hüküm verecek kadılar ve vaaz verecek insanların eğitimine mesailerini harcamaktadır. Bir de Dava Akademisi kurulmuş ki, bu da vaazı nasihat edecek insanlara örnekler sunmak ve İslâmî araştırmalar yapmak isteyenlere yardımcı olmak üzere kurulmuş.

Ekonomide de yapılan şu faizi kaldırdık, kâr-zarar meselesine döndük. Öşür

1980'de geldi, arazide ve zekatta bankadaki durumuna göre geldi. Farz oldu. Yani nisbette zekatını vermesi de farz oldu.

Kanun açısından ele alacaksak, Kanun da şeriata göre uygulanmaya başladı. Bu hususta had-kısas-diyet getirildi ve kadıların faydalanması için ve hüküm vermede yararlanması için ne gibi şeyler gerekliyse onları yapmaya yöneldik.

Bu diğer hayatta da baskı ve yayın işlerinin de Kur'an'a göre olmasına çalışılıyor. Sosyal hayatta da çeyiz evlenme için verilen paralarda dine göre organize edilmeye çalışıyor. Giyim meselesini de İslâm'a göre organize etmeye çalışıyoruz.

Memurların odalarında, ofisinde namazını kılabilmesi için çalışmalar yapılıyor. Din İşleri Bakanlığı, yayına da çok ehemmiyet veriyor. Kur'an'ın gerek kitap olarak, gerek Arapça metninin basılması ve gerekse diğer azınlık olarak Müslümanların yaşadıkları ülkelere tercümeler, tefsirler yapmak suretiyle büyük bir kadro ile çalışma içerisinde. Bizim finans gruplarımız da ona göre ayarlanıyor. Fabrika vb. yerlerde İslâm'a kendisini adapte etmesi için, va'z-nasihat yapanlarımız onları yönlendirmeye çalışıyor. Biliyorsunuz, "Siret Kongresi" her sene Pakistan'da yapılıyor. Ve burada en iyi tebliğ sunan yazarların kitapları, dünyada en iyi kitap olarak, en iyi takdim olarak basılıyor ve bütün dünya dillerine terceme edilerek dağıtılıyor. 1976 ve 1985 senelerinde iki kongre yapıldı. Onların kitapları ve tebliğleri basıldı.

Bunun dışında görevler, devletin dışında bizim dışımızda, dini cemiyetler var. Onlar tarafından da bu işler yürütülmeye çalışılıyor. Ama bunlar, Din İşleri Bakanlığı ile koordineli bir şekilde çalışıyorlar. Evet efendim, benim Pakistan'daki dini hayat ile ilgili anlatmak istediğim, kısaca bunlardır.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Sormak istediğiniz var mı?

Ahmet ARPA:

-Pakistanlılar genç geliyorlar, acaba yaş sınırı uyguluyorlar mı?

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Başka varmıy dı?

-Eğitim de dini okullarda bütün İslâmî eğitim mi veriliyor- Yani diğer kültür dersleri de veriliyor mu?

Prof. Dr. İmtiaz Ahmed SAEED: (Pakistan)

Cevap 18 yaşın üzerindekilere herhangi bir sınır yoktur. 18 yaşını dolduranları göndeririz. Üç çeşit eğitim var: Birincisi genel eğitim okulları ve kolejlerdir. İkincisi dini okullardır. Camilerin yanındadır. Ders-i Nizami dediğimiz yerlerdir. Orada eğitim görürler. Medrese sistemi ve İlâhiyat fakültelerinde olduğu gibi... iki çeşit eğitim varmış, biri genel okullar, diğeri bizim medaris-i İslâmî dediğimiz, camilerin yanında eğitim veren okullar. Bunlar, lise seviyesinde olan okullar. Bir üniversiteleri, fakülteleri varmış, yeni başlamışlar. Üniversite, tamamen İslâmî açılmış onun içinde çeşitli bölümler halinde yeni veriliyor.

Hocam benim sorum şu?

- 73-74 den sonra kanunlar dini kurallara göre yapılmaya başlandı. Bu konuyu biraz açar mı? Nasıl yapıyorlar bunu? Zekât gibi, faiz gibi...

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

Cevap: Bunu sonra, dışarıda soralım, söz veriyorum, size tercümanlık yapacağım.

Evet Buyrun **Kemal GÜRAN:**

–Efendim, bu hac işleri, Bakanlık bünyesinde bulunan bir hac dairesi tarafından organize edildiği anlaşılıyor. Ancak, bu organizasyonun ne seviyede olduğunu pek iyi anlayamadık. Benim sorularım şunlar: Bir defa, resmî kanalla hacca gidecek olan hacı parasını nereye yatırıyor? İkincisi bunların eğitimi, çadır kuruluyor falan dedi ama bunların tamamının eğitimi bir merkezde mi yapılıyor? Yoksa çeşitli merkezlerde mi yapılıyor? Üçüncüsü de, bunların seyahatının tamamı havayolu ile mi yapılıyor? Öyle gibi anlaşılıyor. Dördüncüsü de gayr-i resmi gidenlerin resmî gidenlerden fazla olduğunu söyledi. 60.000 falan dedi. Bunları kim organize ediyor? Bir de Suudi Arabistan sefaretinden bunlar nasıl vize alıyor?

Prof. Dr. İmtiaz Ahmed SAEED: (Pakistan)

–Oraya, o idareye ödüyorlar. Birisi Pakistan'a göre Rubi ödeyen hacılar var. Yabancıların paraları dışarıdan ödenir. Bir akrabası dışarıda çalışıyor, şurda, burada Suudi Arabistan'da çalışıyor. Onlar tarafından ödenenler var.

Kemal GÜRAN:

-Ben para cinsini kasdetmedim, yani nereye ödüyorlar?

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–İşte oraya, idareye ödeniyor.

Prof. Dr. İmtiaz Ahmed SAEED: (Pakistan)

Bir de şu var. Kendileri oraya gider. Bize müracaat eder hacılar. Suudi Arabistan'ın verdiği kotayı geçerse, biz ona karışmayız. Kendi işlerini kendileri yaparlar. Ama biz aldığımız bu hacıları bilgisayara geçeriz

Bütün işleri kendimiz yaparız. Bütün memleket boyunca eğitime açarız. İmamlar, Müftüler ve hocalar kendi hacılarını kendileri götürenler de orada eğitim verirler. Onlara biz karışmayız, ama biz onlara kitap yayınlarız, bu konuda Radyo ve Televizyon kanalıyla bu işleri yaparız.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Suudi Arabistan Müsteşarı Pakistan hacıları hakkında kısa bir şey söylemek istiyor.

–Vallahi kusura bakmayın.

Suudi Arabistan Müsteşarı:

-Pakistan'ın tanziminden çok memnunuz. Gerek devlet tarafından gelsin, gerek diğer taraftan gelsin. Orada mesul bir kimse var. Güzel bir tanzim var. Filmleri var.

Pakistan'dan çıkan bir hacı, haccın menasikini, nasıl yapılacağını gidip dönene kadar bunu öğretiyor ve hacılarını karşılıyor. Pasaportlar güzel bir şekilde tanzim ediliyor. Ben ziyaret ettim ve çalışmalarını gördüm, memnun oldum. İnşaallah Pakistan, diğer ülkelere örnek olur. Kolaylık olur.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Ağabey rica ediyorum. Şimdi lütfen bir rehberimiz var. Rıdvan beyin yazdığı, başka neyimiz var. Onu da kaç kişi anlıyor istirham ediyorum.

Kemal GÜRAN:

-Kitap ve doküman bakımından öyle de.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Hayır, onu diyor, haklısınız.

Kemal GÜRAN:

-Hacıya sahip olan eleman bakımından, karşılama bakımından.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR: Prof. Dr. İmtiaz Ahmed SAEED, Tercüme:

-Bir de diğerini söyledi; Kemal ağabey, oda yok, bir de diyor ki; bizde gayri resmi olarak gidenler bile bütün vizelerini Pakistan Devleti kanalıyla Cidde'deki Mekke ve Medine'deki Memsikaları, biz onları biliriz. Yani dağınık; giden orada akrabası olup da giden hacı bile bunlar kanalıyla vize alabiliyor. Oradaki mesuliyetleri kanalıyla aldırabiliyoruz. Biz, tek otorite tanıyoruz. O da Cidde'deki esas hac merkezi. Pakistan'ın Mekke ve Medine'deki görevlileridir, diyor. Onu söylemek istiyor.

Dr. Lütfi DOĞAN:

–Efendim, Pakistanlı kardeşimizin açıklamalarından çok mutlu oldum, çok sevindim. Allah'a hamd ediyorum. Dolayısıyla, İslâm ülkeleri arasında gerçekten her yerde bizim siyasi alanda, ekonomi alanında gerçek kardeşimiz olan Pakistan'lıları, beyefendinin kişiliğinde selamlıyorum. Rahmetli büyük Muhammed Ali CİNNAH'ı ve onun fikir büyüğü Muhammed İKBAL'i ve ondan sonra Pakistan'ı oturtan o büyük mücahitlerin hepsini, Pakistan'ın kuruluşundaki şehitleri rahmetle anmak istiyorum. Ulu Allah, onların hepsini ve bir cami minaresinin gölgesinde yatmak isteyen ebedi hayatındaki İkbal'in, Padişahi camisindeki yerini gördüm. Onun için bu münasebetle bunu belirtmek istedim. Allah, Pakistan'ın yeni tecrübesinde, demokrasi tecrübesinde. Çünkü, şimdi çok kritik bir noktada. Demokrasiyi yaşatmakda diğer İslâm ülkelerine örnek olmalarını, sürdürmelerini dua ediyorum Ulu Allah'tan. Çünkü çok müşkil bir durumdalar. Biz her ne kadar kendi Devlet yapımızda Müslümanlar olarak metod bakımından onlar gibi hareket etmiyoruz. Onların durumu çok kritik bir durumda.

Yeni değişen koşullar var vs. Şimdi meseleyi uzatmıyorum. Ancak, demokrasiden vazgeçmemelerini, Ulu Allah bu demokraside, bu İslâmın güzelliklerini yaşatmada Allah onlara yardımcı olsun. Allah rahmet eylesin.

-Amin, amin.

Prof. Dr. İmtiaz Ahmed SAEED: (Pakistan)

-Çok teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Şu memleketi bize bırakan ecdat var ya hocam, İkbal'in dediği gibi...

Dr. Lütfi DOĞAN:

-Türkiye kâfir devlet diyen, acaba hangi cehennemde yanacak.

H.Hafız Sabri KOÇİ (Arnavutluk)

(Besmele, salat ve selâmdan sonra)

Sayın Başkan, değerli dostlar, değerli kardeşlerim. İzniniz olursa kendi adıma ve Arnavutluk Müslümanları adına İslâmın selâmıyla sizleri selâmlamak istiyorum.

Öncelikle bu değerli kongreye kabul edildiğim için Yüce Allah'a şükrediyorum. Sonra da bu toplantıdan dolayı T.C. Hükümetine ve halkına da teşekkürlerimi sunuyorum. Şüphesiz davet, Yüce Allah tarafından tavsiye edilen ve uygulanan çok önemli bir özelliktir. Zira ilk davetçi kendisidir. **"Allah kullarını selâm yurduna davet ediyor ve o dilediğini doğru yola iletir"** (Yunus, 25) Yüce Allah, daveti şerefli kılmış, insanların en hayırlılarını davetle görevlendirmiş ve Hz. Peygamber (s.a.s.)'in ana görevi olduğunu belirtmiştir. Yüce Allah şöyle buyurur: **"De ki, işte bu benim yolumdur. Ben, Allah'a çağırıyorum, ben ve bana uyanlar aydınlık bir yol üzerindeyiz"** (Yusuf, 108) Bu davet, O'na tabi olan herkesin yoludur. Bütün İslâm ümmeti de Hz. Peygamber (s.a.s.)'in sahabilerinin sıfatlarını taşıması gerekir. O sahabeyi Yüce Allah şöyle vasıflandırıyor: **"Muhammed Allah'ın elçisidir, beraberinde bulunanlar da kafirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler"** (Feth, 29)

Her Müslümanın da diğer bütün Müslüman kardeşleriyle münasebetlerinde merhametli olması gerekir. İman esaslarına bağlı oldukları sürece birbirlerine karşı hoşgörülü olmalıdırlar. Bu, Yüce Allah'ın ve tevhid dini olan İslâm'ın bir lütfudur. Zira İslâm vahdet ve tevhid dinidir.

Nitekim Yüce Allah şöyle buyurur: **"Gerçekten bu, bir tek ümmet olarak sizin ümmetinizdir. Ben de sizin Rabbinizim. Öyleyse bana kulluk edin."** (Enbiya, 92)

Böylece Yüce Allah, Müslüman ümmetin nasıl olması gerektiğini ifade buyurmuştur. Bu da iyiliği emretmek, kötülükten nehyetmektir. Zira iyiliği emretmek, Müslümanlara teslim edilmiş bir emanettir. Kötülükten sâde, orta bir ümmet olarak yaratılmıştır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: **"İşte böylece sizin insanlar üzerinde şahit olmanız için sizi orta (dengeli) bir millet kıldık."** (Bakara, 143) Bu şahidlik bütün ümmetler için yapılacaktır. Nitekim diğer ümmetler, Allah'ın azabıyla karşılaştıkları zaman, "Bize peygamber gelmedi" diyecekler. Bunun üzerine Hz. Muhammed'in ümmeti çağırılıp ona sorulacak:

"Bu doğru mudur?

"Hayır" diyecekler."Ey Allah'ımız. Onları İslâm'a davet eden bir Peygamberi

onlara gönderdin."

Nitekim ayet-i kerime'nin devamında; "**...Peygamberin de sizin üzerinizde bir şahid olması için...**" buyurmaktadır. Yani Hz. Peygamberin bu şahitliği ceza ve mahşer gününde bizim şahitliğimizi de kuvvetlendirecektir.

Yüce Allah yine şöyle buyurmaktadır: "**Sizden, hayıra çağıran, iyiliği emredip, kötülükten sakındıran bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir.**"(Âl-i İmrân, 104)

Yüce Allah kitabına ve dinine bağlanmayı da emretmiş ve şöyle buyurmuştur: "**Hep birlikte Allah'ın ipine sımsıkı yapışın ve parçalanmayın.**" (Âl-i İmrân; 103) Müslümanlar arasındaki bu ayrılığa hayret! Müslümanlar aslında bir tek insan gibi olmalıdır. Bu ayrılık nedir? Bu dünyada daimi kalacaklarını mı sanıyorlar? Halbuki "dünya, evi olmayanın evi ve malı olmayanın malıdır. Aklı olmayanlar ona sahip çıkar. Bu dünyaya ihtiyaçtan fazla sarılmak, ancak üzüntü getirir" diyen ne doğru söylemiş: Bir kitapta görmüştüm ki, Hz. Hüseyin'in kılıcı üzerinde şu yazı vardı: "Uzun yaşama ve dünyalık hırsını bırak, tamahkâr olma. Fazla mal toplamaya kalkışma. Çünkü kim için topladığını bilemezsin. İhtiyacın olanı almakla yetin. Çünkü rızık zaten dağıtılmıştır. Kötü zan ise faydasızdır. Hırs sahibi daima fakirdir, kanaatkâr ise zengindir..."

Kanaat, tükenmez bir hazinedir. Zira, "Köle kanaat ettiği sürece hürdür. Hür ise tamah ettiği sürece köledir." Yüce Allah şöyle buyurur: "**Allah'ın size olan nimetlerini hatırlayın, hani siz birbirinize düşman kişiler idiniz de O, gönüllerinizi birleştirmiş ve O'nun nimeti sayesinde kardeş kimseler olmuştunuz.**" (Âl-i İmrân, 103) "**Her kim Allah'a dayanırsa kesinlikle doğru yola iletilmiştir.**" (Âl-i İmrân, 101)

Değerli arkadaşlar. Yüce Allah bize iyilikte yardımlaşmayı emir buyurmuştur: "**İyilik ve Allah'ın yasaklarından sakınma üzerinde yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerine yardımlaşmayın.**" (Mâide, 2) Şu halde kötülüğü tavsiye edenleri ve iyilikten sakındıranları terketmemiz gerekiyor.

Yine Yüce Allah buyurur: "**Sulh daima hayırlıdır.**" (Nisâ, 128) "**Mü'minler ancak kardeştir. Öyleyse kardeşlerinizin arasını bulunuz ve Allah'tan korkunuz.**" (Hucurat, 10) Yine yüce Allah, Hz. Muhammed (S.A.S)'e hitapla şöyle buyurmuştur: "**Sen affı (kolaylık yolunu) tut, iyiliği emret ve cahillerden yüzçevir.**" (A'raf, 199)

Son olarak bu kongreye katılan herkese saygı ve şükranlarımı sunmak istiyorum. Özellikle Cumhurbaşkanı Sayın Süleyman Demirel'e teşekkür ediyorum. Makam sahiplerine küfretmekle kalplerinizi işgal etmeyiniz. Fakat onlara dua ediniz. Çünkü Peygamber (S.A.S) hep; "Allah'ım, kavmime hidayet nasip eyle" diye dua etmiştir. O hiçbir zaman kimseye lanet etmemiş, kimseye sözlü saldırıda bulunmamıştır. O, "herkese rahmet olarak gönderilmiştir."

Yine bilelim ki insanlar kendi kendilerini değiştirmedikçe Allah da onları değiştirmez. Biz de Arnavutluk'ta değişip İslâmı terkettik. Bunun için bu musibet başımıza geldi.

Teşekkürler.

Fikri Salih HASAN: (Bulgaristan)

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على رسولنا محمد وعلى اله وصحبه اجمعين

–Sayın Başkan, değerli delegeler, Müslüman kardeşler. Sözlerime, bana bizim için çok önemli olan Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hazırlamış olduğu I. Din Şûrası'na katılma imkanı veren Allah Zü'l-Celâl Hazretlerine şükran, hamd ve sena ile başlamak istiyorum.

İnsanı yaratan ve ona ifade gücü veren, ona Kur'an-ı Kerim'i indiren Allah'a hamd ederim ki, O Allah, Kur'an'ı imanlı kimselere öğüt, şifa, hidayet ve rahmet kılmıştır. İnananlar için Kur'an nur, güçlü bir delil ve sağlam bir kitap olarak indirilmiştir. Bütün yaratıklarının en hayırlısı Hz. Muhammed (S.A.V)'e salat ve selâm olsun. O Peygamberdir ki, nuru kalpleri nurlandırmış, dünyaya gelişi insanlığa rahmet olmuştur. Selâm, hidayet yıldızları ve Kur'an yayıcısı olan o yüce Peygamberin ashabına ve ona uyanlara olsun. Bizleri buraya toplayan Diyanet İşleri Başkanlığı'na ayrıca teşekkür eder, Büyük Allah'tan kendilerinden razı olması niyazında bulunurum.

I. Din Şûrası'nın gündeme getirdiği konular: İrşad, Hac, Dini Yayınlar Meseleleri. Bulgaristan'da yaşayan müslümanlar olarak bizleri de çok yakından ilgilendirmektedir.

Bütün Müslüman âleminde en güncel konular olan bu meseleler, hele de Hıristiyan ülkelerde yaşayan Müslümanlar, ateizm zehiriyle zehirlenmiş olan bizler için çok önemlidir. Bizler, menfur komünizm devrinde, gece gündüz beynimize enjekte edilmiş ateizm zehirini kısa zamanda kafamızdan çıkarıp atmak, yediden yetmişe kadar insanlarımıza dinimizi öğretmek, onların sadece büyük kitabımız Kur'an-ı Kerim'in ipine sarılmalarını temin etmek durumundayız.

Bu iş ise ancak tebliğ ve irşad ile olacaktır. Her eve Kur'an-ı Azimüşşan'ın nurunu, Hz. Muhammed (S.A.V)'in sünnetini, insanların sinesine sokmakla, insanlarımıza İslâmiyeti yaşamakla olacaktır. Büyük Allahımıza şükürler, binlerce şükürler olsun ki, biz Bulgaristan Müslümanlarını da komünizm belasından kurtardı. Memleketin artık demokrasi yoluna girmesinden istifade ederek, derhal irşad işlerine başladık. Herşeyden önce yarım yüzyıldan beri kapalı tutulan camilerimizin küflü kilitlerini kırdık, ibadete açtık. Şu anda Bulgaristan'da 1000 (bin) dolayında camimiz vardır ve ibadete açıktır.

Camilerdeki Kur'an Kurslarında 7 ila 15 yaşları arasında 15.000 dolayında yavrumuz, mübarek dinimizin temel kuralları ile tanışmaktadır. 4 İmam-Hatip Lisemizde, 500 kadar gencimiz okumaktadır. Sofya'daki İslâm Enstitüsü bu yıl ilk mezunlarını vermiştir. Türkiye'de, Arap ülkelerinde yüzlerce gencimiz her düzeyde, dinî okullarda tahsil görmektedir.

Ancak, son yıllarda İslâmiyetin böyle gelişmesi, bizim imkanlarımızı, boyumuzu çok aştı, birçok sorunlar yarattı. Bunların başında yeterli sayıda ve hazırlıklı mürşidlerimizin bulunmaması. Bulgaristan, Müslümanların çok iyi hazırlıklı, sağlam imanlı mürşidlere, camilerimizde imamlara, vâizlere, Kur'an Kurslarında hocalara, İmam-Hatip Okullarımızda müderrislere büyük ihtiyaç vardır.

Halkımız, Kur'an-ı Kerim'e susamıştır. Ne yazık ki, biz her eve, bırakınız Kur'an

Kurslarına gelen her talebemize birer Kur'an, Kelâmullah veremiyoruz. Her çeşit din bilgilerini ihtiva eden kitaplara çok ihtiyacımız var. Örneğin, güzel yazılmış bir namaz hocası, bir tecvid bizde onbinler harcar. Bu ihtiyaçlarımızı Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, Türkiye Diyanet Vakfı'nın biçilmez yardımları ile gidermeye çalışıyoruz.

Türkiye Diyanet Vakfı bize, değerleri yüzlerce milyon lirayı aşan Kur'an-ı Kerimler, okullarımıza ders kitapları, araç-gereçler gönderiyor. Birçok Kur'an Kursları yöneticileri, İmam-Hatip Okullarında, İslâm Enstitüsünde, öğretmenlerimizin de Vakıflar tarafından gönderilen imanlı, yetenekli mürşidler. Bunlar, gece-gündüz çalışıyorlar. Yedi yaşından yetmiş yaşına kadar Müslümanlarımızı irşad ediyorlar. Halkımıza İslâmiyeti öğretiyorlar. Biz bunlara müteşekkiriz.

Ancak, ihtiyaçlar çok fazla olduğu için, bu yardımlar devede kulak misali kalıyor. Gönül arzu ediyor ki, Bulgaristan Müslümanlarının ihtiyaçları, devlet bazında ele alınsın. Diyanet İşleri Başkanlığı ile oturulup, ayrıca bir irşad programı hazırlansın. Ve ihtiyaçlar birer birer ele alınarak köklü çözümlere bağlansın.

İnşaallah sizlere bahsetmek istiyorum. Son zamanlarda Bulgaristan'da, Türk-Müslüman cemaatin durumunun ne olduğunu tabii burada özet olarak geçtik. Hepimiz biliyoruz ki, bizim 600 senelik bir tarihimiz var Bulgaristan'da. Hele Plevne, kimsenin kalbinden silinmemiştir. Tabii,Tuna nehri akmam diyor, etrafımı yıkmam diyor, Şânı büyük Osman Paşa, Plevne'den çıkmam diyor. Her nasılsa Osman Paşa'yı Plevne'den çıkardılar. Fakat, Türklüğü ve İslâmı çıkaramadılar. Allah'a şükür biz oradayız ve orada kalmak niyetiyle kimliğimizi, varlığımızı, İslâmı meydana getirmek suretiyle, orada kalmak niyetindeyiz, İnşaallah.

Türkiye Diyanet İşlerinin, bilhassa Diyanet Vakfının sağlamış olduğu 300.000 dolar, bizim ihtiyaçlarımızı bir yere kadar karşıladı, karşıladık Allah'a çok şükür. Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 300.000 doları. Bunların 200.000'i, tabii Kemal GÜRAN beyimiz de burada, kendisi de söz alabilir. Kendisi Bulgaristan'da Müslümanların, Türklerin durumunu çok yakından bilen, 2 kere bizim misafirimiz oldu, gerekli yerlere götürdük. Kendisi de gezdi, yani kendisinde bilgiler var.

Bizlere şu anda belirttiğimiz gibi; iki görev birden düşüyor: 1. Müslümanlığı yayın etmek, 2- Biz aynı zamanda Türküz. Buna da şahid olarak, 1984-85 senelerinde hepiniz şahidsiniz. Belene kampları da doldu. Hatta, Türkiye'de doldu, Bulgaristan'daki Türklerden. Ne yazık ki, bizi üzen bir olay varsa işte bu demokrasinin gelmesi ile beraber Bulgaristandaki Türk Cemaati Türkiye'ye aktı. Yani bu da, Allah'ın huzurundan kaçmaktır. Bizim düşüncemiz öyledir. Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelmek, şu anda iki bavulla kaçmak demek, Allah'ın huzurunda sorumluluktan kaçmak demektir. İnşaallah biz, elimizden gelen her yolu araştırıyoruz. Nasıl bu gizli göçün önünü alalım. Maalesef T.C. Hükümeti de efendim, bu konuda birşey yapmıyor. Hâlâ Türkler, Müslümanlar buraya gelmekte, bunların sayısı da efendim, 700.000'i aşmış. Allah muhafaza etsin.

Şu anda da, belirttiğimiz gibi 3 İmam-Hatip Okulu var Allah'a çok şükür. Ve bir de yarı Yüksek İslâm Enstitüsü var, Sofya'da. Bu İmam-Hatip Okullarını, devlete kayıtlattırdık, Allah'a şükür ve tanıttırdık. Yani orada, İmam-Hatip Okullarından çıkan talebelerimizin başka okullara devam etme hakkı vardır. Yani, Enstitü, Fakülte, Yüksek Okullar vs.

Allah razı olsun. Şimdi şu anda biz Bulgaristan'da yani İslâmiyete bismillahtan başlıyoruz. Bismillahtan ne demek? Türkiye'nin 1940-45 veya 50'li yıllarında olduğu gibi başlıyoruz. Zamanında T.C. Hükümeti Bulgaristan'dan hoca alırmış, buraya, yani bizim bildiğimize göre. Şimdi ise tam tersi oldu. Şimdi hocayı buradan biz alıyoruz. T. Diyanet Vakfı'nın yardımı ile 8 görevli bizde hizmette bulunmaktadır. Aynı zamanda Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden de iki doçent bekliyoruz, Sofya'daki İslâm Enstitüsüne. Çok önemli ve belirttiğimiz gibi Bulgaristan'da, çok önemli, İslâmiyetin temeli nasıl atılıyor? Maalesef Mestanlı'da İmam-Hatip Okulu açıldığında....

Birkaç sene boşa da gitse inşaallah Allah'ın izniyle arkası gelir. En önemlisi bunu yapabildik.

Üç İmam-Hatip Okulu resmi kayıtlıdır ve İslâm Enstitüsünde kayıtlıdır. Allah'ın izniyle, sizin yardımınızla Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı, Diyanet Vakfı'nın yardımıyla iki okula daha ihtiyacımız var.

Şu anda Bulgaristan hükümeti bir bunalım dönemidir. Bildiğiniz gibi Bulgaristanda hak ve özgürlük hareketleri vardır. Allah'a şükür şu anda Meclisimizde 24 milletvekilimiz vardır. Şimdi bu boşluktan istifade ederek biz istediğimizi yapıyoruz. Yani Allah'ın izniyle Rodoplara bir daha İmam-Hatip Okulu açmak istiyoruz. Orada Pomak Müslüman kardeşlerimiz var. Onlara biz sahip çıkalım.

Çünkü Bulgaristan'da bu siyaset yönetilirse aynı zamanda İslâmiyeti yok etmek, şu anda 24 milletvekili temsilcisi olarak başta Ahmet Doğan'ın partisini yok etmek siyaseti yönetiliyor. Tabii bunu da herkes bir Müslüman olarak ta biliyor. Avrupada Müslümanlığı kökten yoketme niyeti var. Yani hepimiz şahidiz ki bugünkü Bosna-Hersek'teki katliam, Azerbaycan'daki olaylar vesaire, bunlar hepimizi üzmektedir. Belirttiğimiz gibi hak ve özgürlük hareketleri ancak 24 milletvekili bizim isteklerimizi mecliste onlara sunup kabul ettirebiliyoruz. Bir yere kadar.

Son zamanlarda tabii Kemal GÜRAN bey de biliyorlar, vakıfları meydana çıkarmak için çok büyük güçlüklere katlanıyoruz. Komünist rejimi 45, 50 senedir herbir belgeyi, tapuyu gereken belgelerin hepsini yok etmiş. Şu anda yalnız Filibede bunu belirtmek istiyorum, yazılı olarak 99 tane merkezde vakfımız var.

Elimizde yazılı olarak bunlardan 99 tanesinden bir tanesini alabildik. Yani binlerce camimiz yıkılmış.

Mesela, Plevneyi vermek istiyorum. İnşaallah Bulgaristana geldiğinizde mukaddes yerleri sizlere gösteririz. Tabii bizim eski yerlerimiz oralar, ileride inşaallah yine bizim olur. Allah'ın izniyle. 13 tane cami varmış Plevnede. Yani orada bir müze var, içeri girildiğinde Plevne'nin eski şeklini gösteriyor. Şu anda bir cami kalmış, yani 1878 senesinde Rus-Türk savaşından sonra o zamandan başlanan bir siyaset yıkım, Türklüğü, Müslümanlığı parçala, yut demek.

İnşaallah herşeyden önce biz Allah'a, sonra da Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı'na ve İslâm âlemine dayanarak hep bu güçlüklerden çıkarız. İnşaallah son zamanlarda gazetelerde de okuyorsunuz. Bulgaristan'da bir müftülük davası var.

Yani bu müftülük davasını yürüten de eski komünizm rejiminin tayin etmiş olduğu Nedim Gençef denilen adam, komünistleri, dinsizleri Bulgaristan'da Hıristiyanlar, onu

kullanarak aynı zamanda iki müftülük çıkarmak niyetiyle Hak ve Özgürlük hareketini yok etmek niyetiyle bu adam kendini adamış. Elinden gelen engellemeleri yapıyor, şu anda bile biz mahkemedeyiz. 20-30 tane yazımız var, başsavcıda. Tabii başsavcı bizi haklı taraf görünceye kadar o da dikkat etmiyor. İşte şu anda böyle bir rahatsızlık var, Türk-Müslüman cemaatinin.

Adam kendisini yine başmüftü olarak gösterdi. Son zamanlarda tabii benim üzerime bile bu Türkiye gazetelerinde bir takım iftiralar vardır, yani bunları yapan kendisi, bunu da yazdılar.

Bulgaristan'da bunları yapan ancak Nedim Gençef'tir. Biz bunlara fırsat vermeyip Allah'ın ipine sarılarak inşaallah herşeyden önce Müslümanız ve sonra da Türk'üz. Türk olduğumuzda, aramızda bir farkta yok, yani dilimiz de aynı dil. Zaten biz buradan 600 sene evvelisi bizim ecdadımız Konya'dan Balkanlara yerleştirilmiş. Allah'ın izniyle sizlere güveniyoruz, yapacağımız bir iş varsa, Bulgaristan'da İslâma temel attığımız halde hep birlikte olalım. Bu yönden bizim tecrübemiz de az. Bilgimiz de az, yani burada sizin huzurunuzda bir yandan sıkılıyorum. Hep Doçent, Doktor vesaire. Biz bunları rüyada görmüşüz. Şimdi ise canlı olarak gördüğümüze seviniyoruz.

Tabii bildiğiniz gibi 45 senedir bizim Bismillah demeğe bir yerimiz yoktur.

NUVAP denilen bir okul var. Ahmet Davutoğlu, Osman Keskioğlu, Emrullah Efendiler, ancak Şumnu'da Nuvap okulunun öz öğretmenleri ve bunlarda Mısır'da eğitim görerek o zamandan 1989 senesine kadar bizden bir talebe dış ülkelerde eğitim görmemiştir. Bilhassa bu 1989-1990 senelerinde başmüftülük yani o eski şeytanoğlu şeytan o Nedim Gençef ve onun etrafında avânesi bir yazısı çıktı.

Türkiye Cumhuriyeti bizim işlerimize karışmasın, tabii hepiniz okumuşsunuzdur bunu. Ancak Bulgaristan'da Türk-Müslüman yoktur diye böyle bir yazısı da çıktı. Şu anda yine iktidara dönmek istiyor. Allah muhafaza etsin.

Allah, cümlenizden razı olsun. Teşekkürler.

Prof. Dr. İ. Kafi DÖNMEZ : (Marmara Üni. İ. Fak. Meslek Yüksek Ok. Md.)

-Muhterem heyetinizi hürmetleyerek sözlerime başlıyorum.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Beyefendi Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Meslek Yüksek Okulu Müdürlüğünü yapıyor. Arkadaşımız İslâm Hukuku, sahanız değil mi?

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Evet hocam.

-Efendim, benim mütevazi tebliğim esasen kısa: "Din Görevlisi Yetiştirmeye Yönelik Yüksek Öğretim Programlarının Önemi." Esasen bu kısmına fazla ağırlık vermedim tebliğimde. Tebliğimde ikinci kısım ağırlıkta: "İlahiyat Meslek Yüksek Okullarında Bir Değerlendirme." Birinci başlıkla ilgili olarak birkaç hususa değinip geçeceğim.

Din Görevlisi Yetiştirmeye Yönelik Yüksek Öğretim Programlarının Önemi:

Toplumun dini konularda aydınlatma görevinin ağırlıklı bir kısmının din

görevlilerinin omuzlarında bulunduğu ve bu görevlilerin toplumla doğrudan bir iletişim içinde oldukları dikkate alınırsa, bu görevlilerin özel bir eğitim-öğretim görmeleri gereği üzerinde çok şey söylemek herhalde gerekmez. Günümüz şartlarında, bu öğretimin yüksek öğrenim düzeyinde olmasının kaçınılmaz bulunduğu da açıktır. Şu kadar var ki, ülkemiz gerçekleri, müezzin-kayyım, imam-hatip ve hatta Kur'an kursu öğreticisi kadrolarında daha bir süre lisans düzeyinde öğrenim görmemiş elemanların görev yapmasını zorunlu kılmaktadır. Fakat bu hususta ara çözüm olarak önlisans düzeyinde özel öğretim veren kurumlardan yararlanmak mümkündür ki, ben bunu ikinci bölümde kısaca ele alacağım.

Lisans düzeyinde dini eğitim veren kurumlara gelince, bilindiği gibi ülkemizde bu işi üstlenen kurumlar ilâhiyat fakülteleridir. Bu kurumlarda izlenen programlar, belirli bilim dallarında uzmanlık kazandırıcı düzeyde olmadığı gibi, belirli istihdam alanlarına yönelik olarak da düzenlenmiş değildir. Buralarda genel bir ilâhiyat tahsili sağlanmaktadır. Ancak 1991-1992 Öğretim yılından itibaren geçerli olan (bazı fakültelerde daha sonra yürürlüğe konan) yeni lisans programında seçimlik ders yelpazesinin genişletilmesi ve özellikle bazı fakültelerde bu derslerin gruplandırılarak verilmesi, uzmanlık kazandırma yönünde değilse de, belirli dallarda daha fazla yoğunlaşmak isteyen öğrencilerin bu ihtiyacını karşılama yönünde olumlu bir adım olmuştur.

Hemen kısa bir bilgi arzedeyim: İlahiyat Fakülteleri Lisans öğretiminde bir değişiklik yapıldı. Bunun semereleri henüz alınmış değil. Birkaç sene sonra ancak alınabilir. Seçimlik dersler yelpazesi genişletildi. Bazı fakültelerde de biraz daha, yani bölüm şeklinde olmasa bile, belli dallarda daha çok yoğunlaşmak isteyen öğrencilere imkan tanındı. Mesela bizim fakültemizde altı grup ders oluştu. Diyelim bir öğrenci tefsirde, hadiste, İslâm hukukunda, İslâm felsefesinde daha çok yetişmek istiyorsa, o gruptaki dersleri alma şansına sahip.

Fakat gerek din öğretimi alanındaki tecrübeler, gerekse diğer alanlarda tüm öğretmenlik dallarına ve değişik mesleklere has proğramlar açılmış olması gerçeği, artık ilâhiyat fakültelerinde de, bir yandan belirli mesleğe yönelik proğramlar açılması, bir yandan da öğretmenlik mesleği icra edecek olanların din kültürü ve ahlâk bilgisi dersi ya da imam-hatip liselerinde meslek dersleri okutmalarında ölçü olacak veya öncelik sağlayacak ihtisas dalı uygulamasına gidilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Öğretmenlik mesleğine yönelik program içindeki alt düzenlemelerin nasıl olması gerekeceği, ayrı bir incelemenin konusu olmak gerekir. Bizim burada vurgulamak istediğimiz husus ise, İlâhiyat Fakültelerinde, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesindeki hizmetlerin daha verimli bir şekilde yürütülebilmesi için gerekli elemanların yetiştirilmesini sağlamak üzere "din hizmetleri proğramı" veya benzeri bir ad altında özel program açılmasının lüzumudur. Böyle bir programa nasıl öğrenci kabul edileceği ve hangi müfredatın uygulanacağı meselesi de şüphesiz özel çalışmaları gerektirecektir.

Şu hususun gözönünde bulundurulması herhalde yararlı olur. Her ne kadar İlahiyat Fakülteleri de, Hukuk Fakülteleri ve Tıp Fakülteleri gibi düşünülerek buralarda değişik bölüm ve proğram uygulanması yönüne gidilmemişse de, gerçekte istihdam şartları ve uygulama açısından bu iki öğretim kurumu ile İlâhiyat fakülteleri arasında önemli

farklar vardır. Genellikle bu İlahiyat Fakültelerinde bölüm uygulaması ki, ben bölümde ısrarlı değilim ama, en azından bir program açılması şeklinde düşünülebilir.

Yüksek öğretim kurulunca hep reddedilegelmiştir. İlahiyat Fakülteleri, hep Hukuk Fakülteleri ve Tıp Fakültelerine benzetilmiştir. Bu iki Fakülte tek bölümlüdür. Halbuki, bu fakültelerin mezunlarının istihdam şekli ile bizim fakültelerin mezunlarının istihdam şartları aynı değildir. Mesela bir Hukuk Fakültesi mezunu, gerçekten bir dava dilekçesi dahi yazmadan mezun olur. Fakat o, birbuçuk veya 2 sene gibi bir süre kendi mesleğinde staj görür. Hatta, devlet memuru statüsünde bu görevi yapıyorsa, mesela stajyer hakimse, ona devlet 1,5-2 sene maaş öder. Mesleğini nasıl icra edeceğini öğrenir. Tıp Fakülteleri zaten malum. Belli stajlardan geçmektedir.

Halbuki bizim İlahiyat mezunlarımız, doğrudan doğruya mezun olduğu gün görev alır-almaz, bilfiil işin içine girmektedir. Ve belli bir stajyerlik döneminden geçmemektedir. Yani o, genel memurluk statüsünün stajyerlik süresini kasdetmiyorum. O, belli bir sürenin doldurulmasıdır, asaletin tasdiki için. Ben, bilfiil görevin icra edilmesinde maharet kazanmak için staj görmeyi kasdediyorum ki, bizde bu imkan yoktur. Sadece Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde meslekiçi eğitim programından bir ölçüde yararlanılmaktadır.

O halde dün ve daha evvelki günde müftülerimizin ve Diyanet İşleri Başkanlığı üst düzey yöneticilerinin de bahsettiği gibi, bizim fakültelerimizin mezunları, bu teşkilat bünyesinde görev aldıkları zaman büyük eksikliklerle karşılaşılıyor, bunların telafisi kolay olmuyor. Onun için yüksek öğretim programı düzeyinde din hizmeti görevini üstlenecek kişiler için özel düzenlemeler yapılması zarureti görünüyor.

Ben, şu anda Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin yaklaşık %50'sini, aşağı-yukarı yarısını ilgilendiren ikinci bir mesele var ki, o da İlahiyat Meslek Yüksek Okulları konusu. Ona daha çok ağırlık vermek için şimdi izninizle o konuya geçeceğim.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, 15.6.1988 tarihli bir yazısında, bu alanda duyulan ihtiyacın resmi olarak bildirilmesi ve ilgili kurumların, yani üniversitelerin ve benzerlerinin olumlu mütalaaları üzerine, Yüksek Öğretim Yürütme Kurulu'nun 29.12.1988 günkü toplantısında açılması kararlaştırılan İlahiyat Meslek Yüksek Okullarının hedefi şu iki noktada özetleniyordu:

1- Memleketimizde daha nitelikli görevliler istihdam etmek,

2- Halen görev yapmakta olan din görevlilerinin bilgi düzeyini yükseltmek.

Yukarıda anılan Yükseköğretim Kurulu kararı ile, Ankara'da, Marmara Üniversitesine bağlı olarak İstanbul'da, Uludağ Üniversiteleri bağlı olarak Bursa'da ve Dokuzeylül Üniversitesine bağlı olarak İzmir'de 4 yüksek okul açılması kararlaştırılmıştı. Fakat bunlardan Ankara, açma kararı vermedi. Yani YÖK, bunu kararlaştırmakla beraber Rektörlüklerin tekliflerine bıraktığı için, bilfiil eğitime başlamasını Ankara karar vermedi. Bu arada bir de ek bir kararla, Atatürk Üniversitesine bağlı olarak Erzincan İlahiyat Meslek Yüksek Okulu açıldı. Şu anda 4 Meslek Yüksek Okulu bulunuyor.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın anılan yazısında, bu okulların açılmasını zaruri kılan gerekçelere değinilirken özetle şu hususlara dikkat çekilmiştir:

1- İmam-Hatip Lisesi mezunu personel, Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilatının ve toplumun dini ihtiyaçlarına cevap verememektedir.

2- İlkokul öğretmenlerinin atanmasında yüksek öğrenim görmüş olma şartının aranması ve lise düzeyinde öğrenimi olan mevcut öğretmenlerin de açıköğretim proğramları vasıtası ile yüksek öğrenim diplomasına sahip kılınmaları, -en küçük yerleşim birimi olarak köy esas alındığında-öğretmen ile imam-hatip arasındaki dengenin imam-hatip aleyhine bozulması sonucunu doğurmuştur.Yani gerçekten biz, hep öteden beri köylerde imam-hatip ile öğretmen arasındaki dengeden sözederdik. Fakat Milli Eğitim Bakanlığı bir özel formül ile mevcut bütün öğretmenlerini, ilkokul öğretmenlerini Yüksek Öğretim diplomasına kavuşturdu. Ve bu denge imam-hatip aleyhine bozulmuş oldu.

3- Avrupa Topluluğu'na katılma başvurusu yapmış bir ülke olarak Türkiye'nin, din görevlilerinin eğitim-öğretim seviyelerini yükseltmesi kaçınılmazdır ve her alanda olduğu gibi bu alanda da ara elemana büyük ihtiyaç hissedilmektedir.

Bir diğer gerekçe de, bu nokta önemli, çünkü bir istatistiğe dayanıyor herhalde. Türkiye'de yeni açılan camiler ile Kur'an kurslarının sayısı ve çeşitli sebeplerle değişik kadrolardaki boşalmalar, birlikte dikkate alındığında, her yıl nitelikli 3500 imam-hatip ile 700 Kur'an kursu öğreticisine sürekli ihtiyaç duyulduğu ortaya çıkmaktadır.

Gerekçeler ve hedefler dikkate alındığında, bu okullara gerek halen görevli İmam-Hatip Lisesi mezunlarının daha nitelikli hale getirilmesini, gerekse belirtilen görevliler için nitelikli elemanlar yetiştirilmesini sağlamak üzere -halen görevli olup olmadığına bakılmaksızın -öğrenci alınması beklenirken, bu konuda getirilen "mesleğinde iki yıl çalışmış olma" şartı, bu okulların hizmet alanını oldukça daraltmıştır.

Şu anda İlahiyat Meslek Yüksek Okullarına başvuru yapılırken, Üniversiteye giriş 2.basamak sınavında bir şart var. Mesleğinde iki yıl çalışmış olmak şartı diyor. Bu şartı belgelendirebilenler ancak bu okullara kayıt yaptırabiliyor. Hatta pek çok yerde, pek çok yüksek okulda, kontenjan kaybı da var. Ve şu anda bu yüksek okullar amacına hizmet etmekten oldukça uzak, çok sınırlı bir hizmet verebilmektedir.

Herşeyden önce, Diyanet İşleri Başkanlığı personelinden bu okullara girmek için büyük bir istek ve rağbet bulunmamaktadır. Zira, okulun bulunduğu şehire nakli sağlansa bile, bir imam-hatibin veya Kur'an kursu öğreticisinin bu yolda katlanılacak sıkıntıları göze alması kolay değildir. İşte evini nakledecek, iki yıllığına yeni bir düzen kuracak, yeni görev yerine intibak edecek, bir taraftan görev yaparken diğer taraftan devam yükümlülüğünü yerine getirecek, bu kolay değil.

Kaldı ki, bütün bu zorluklar bir yana, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın da bu okullara devam edecek personelini okulun bulunduğu şehirlere nakletmesinde de değişik açılardan büyük zorluklar ve sıkıntılar bulunmaktadır. Bu zorlukların ve sıkıntıların göğüslenmesi halinde de, nakledilebilecek görevli personel sayısı da çok sınırlı kalmaktadır. Nitekim dört yıllık bir tecrübeden sonra Başkanlığın imkanlarının bu konudaki ihtiyacı karşılamaya elverişli olmadığı iyice ortaya çıkmıştır. Nitekim 1993-1994 öğretim yılındaki nakil sorununu çözebilmek için, dört ildeki dört Meslek Yüksek Okulu öğrencisi personel için Başkanlık toplam 55 kadro ayırılabilmiştir. Yani

düşününüz Başkanlık bütün imkanlarını zorlamak suretiyle ancak şu kadar kadro ayırabilmiştir.

Halihazırdaki bu kadrosuzluk ve imkansızlıkların aşılabilmesi ve bu okulların bulunduğu her şehire (sırf bu iş için) mesela 200'er sabit kadro tahsis edilebileceği ve böylece dört yüksek okuldan her yıl yaklaşık (tabii yüzü ikiye böleceksiniz iki sene çünkü ve çarpı dört, dörtyüz görevlinin mezuniyetinin) sağlanabileceği farzedilse bile, denilebilir ki Başkanlık biraz daha uğraşsın, bu işin ehemmiyeti üzerinde dursun. Her şehre 200'er kadro tahsis etsin. Sırf bu iş için sabit kadrolar bulunsun dense bile, bunu farzetsek bile, fakat buna rağmen 400 görevlinin mezuniyeti sağlanırsa, ancak 100 senede 40.000 rakamına ulaşılacaktır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nda halen görevli bulunan İmam-Hatip Lisesi mezunlarının sayısı da bu civardadır. Yani demek ki, bu yolla bu amaca, bu hedefe ulaşılması mümkün değildir.

Şu halde bütün zorluklar aşılıp, sakıncalar göze alınsa dahi, Meslek Yüksek Okullarının kuruluşunda hedeflenen iki gayeden ikincisinin (mevcut görevlilerin bilgi düzeylerinin artırılması) sağlanması ancak çok cüzi bir nisbette mümkün olabilecektir.

Öte yandan hatıra gelebilecek öteki formüller, mesela mevzuatta bu yüksek okullarda okuyacak Diyanet personelini maaşlı, hatta maaşsız izinli sayma, hizmetiçi eğitime çağırma, alma gibi bir imkan var mı diye düşünülebilir. Böyle bir imkân da bulunmamaktadır.

İşte, bir yandan Diyanet İşleri Başkanlığını, bu okulların bulunduğu şehirlerin müftülüklerini ve buralara nakledilen personelin bulunduğu yerlerin müftülüklerini, bir yandan bu şartlar içinde okumaya çalışan personeli, diğer yandan da Meslek Yüksek Okulları idarelerini ve öğretim kadrosunu bu uygulama karşısında, meseleye bir çözüm getirmek üzere Başkanlıkça 1992-1993 öğretim yılının bahar döneminde İstanbul'da ve 1993-1994 öğretim yılının güz döneminde, yani geçtiğimiz aylarda Ankara'da iki toplantı tertip edilmiştir.

Bunlardan birincisine Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı, Din Eğitimi Dairesi Başkanı, Din Hizmetleri Dairesi Başkanı, İlâhiyat Fakültelerinin temsilcileri ve İlahiyat Meslek Yüksek Okullarının Müdürleri katılmıştır. İkincisine de, Diyanet İşleri Başkanı, Başkan Yardımcıları, Din Eğitimi Dairesi Başkanı, Personel Dairesi Başkanı, İMYO Müdürleri ve İMYO bulunan illerin Müftüleri hazır bulunmuşlardır.

Her iki toplantıda ulaşılan sonuçlar birbirine yakın olup, özellikle şu iki husus vurgulanmıştır:

1- İlâhiyat Meslek Yüksek Okullarına girebilmek için "mesleğinde iki yıl çalışmış olma" şartı kaldırılmalıdır.

2- Diyanet İşleri Başkanlığı'nda çalışan İmam-Hatip Lisesi mezunu görevlilerin eğitim seviyelerinin makul bir sürede yükseltilebilmesi için İlahiyat Meslek Yüksek Okullarında "ekstern öğretim"e de imkan sağlanmalıdır. Ekstern Öğretim deyince bir hususu arzetmek isterim. Bundan maksat açıköğretim değildir. Bazı fakültelerde halen uygulanmakta olan bir ekstern öğretim usulü var ki, normal öğretimden tek farkı, devam mecburiyetinin bulunmayışıdır.

Tabii ki bu okullarda ekstern öğretimin çağrıştırdığı bazı sakıncalar vardır.

Herşeyden önce, bu tür okullarda yüzyüze eğitimin zor olduğu ve meslek yüksek okullarında ekstern öğretime rastlanmadığı söylenebilir. Fakat bize öyle görünüyor ki, pratikte gerçekleşme şansı ve getireceği sıkıntılar tamamen gözardı edilerek teorik planda en ideal çözümü aramakla yetinilmeyecekse, bu teklif üzerinde durulması gerekir.

Bu konuda sağlıklı sonuçlara ulaşılabilmesi için öncelikle şu iki seçenekten hangisinin tercih edileceği belirlenmelidir: Bitiriyorum. Burası işin özünü oluşturuyor.

1- Sayıları 40.000 civarındaki İmam-Hatip Lisesi mezunu olan personelin hali üzere bırakılması. Yani, tercihimizi yapmamız lazım. Bu bizim meselemiz değil, görevlerini bu hal üzere yapsınlar, gelişmeye ihtiyacı yoktur, denebilir. Bu mesele bu şekilde kapatılabilir.

2- 1988 yılında Ankara'da gerçekleştirilen "Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri"nde ve yukarıda işaret edilen Diyanet İşleri Başkanlığı yazısında dile getirilen ihtiyaç doğrultusunda ki üniversitelerin görüşü de bu doğrultuda olmuştur, sözkonusu personele yüksek öğrenim imkanı sağlanması. Yani biz 5 sene önce Din Öğretimi ve Din Hizmeti alanında yapılan seminerde bunun bir ihtiyaç olduğunu dile getirmişiz. Başkanlık bunu dile getirmiş, Üniversiteler buna katılmışlar. Demek ki buna ihtiyaç var. Eğer buna ihtiyaç olduğunu kabulleniyorsak ikinci görüşün benimsenmesi halinde yukarıda açıklandığı üzere de, devamlı öğrenci statüsü korunarak, hedeflenen sonuca ulaşmak mümkün değildir.

Ekstern öğretimin sakıncalarını asgariye indirmek için ise değişik tedbirler alınabilir. Bu cümleden olmak üzere:

1- Diyanet İşleri Başkanlığı'nın eğitim merkezlerinde bu kapsamdaki personele uygulamalı dersler için yoğunlaştırılmış hizmetiçi eğitim kursları düzenlenebilir. Bu konuda daha fazla verim alınabilmesi için, İlâhiyat Fakülteleri ve Meslek Yüksek Okulları ile işbirliği sağlanarak bu kurumların öğretim kadrolarından da bir ölçüde yararlanılabilir.

2- Teorik derslerde, öğrencinin hazırlanmasını ve sınavların yapılmasını kolaylaştırmak üzere, Diyanet İşleri Başkanlığı ile anılan kurumlarla işbirliği yapılarak özel yayınlar gerçekleştirilebilir. Bu imkanın din öğretimi alanındaki telif çalışmaları için iyi bir motivasyon sağlayacağı açıktır. Gerçekten böyle bir yola girilmesi halinde bir taraftan kendi vazife yerlerini, kendi cemaatini, müftülüklerini rahatsız etmeden, bir taraftan bilgi seviyelerini yükseltici, kendilerini yenileyecek görevliler olacaktır. Bir taraftan da onlara bu malzemeyi ulaştırmak üzere fakülteler, yüksek okullar, hatta Diyanet İşleri Başkanlığı'nda bir hareketlenme olacak. Telif çalışmalarına bir motivasyon sağlanacaktır diye umuyoruz.

Son olarak şu hususa da değinmek yararlı olacak kanaatindeyiz: Dört yılı aşan bir düzenlemeden sonra İMYO'ların müfredat programlarının gözden geçirilmesi, bu kurumun mezunlarına tanınacak olan hakların mevzuata yansıtılması konusu üzerine eğilinmesine şiddetle ihtiyaç bulunmaktadır.

Benim tebliğim özetle budur. Sonucu, izin verirseniz okuyayım. Dört madde halinde: Üçü bu yüksek okullarla ilgili.

1- İlâhiyat Meslek Yüksekokulları, bir taraftan nitelikli din görevlileri yetiştirmek, diğer taraftan mevcut görevlilerin bilgi seviyesini yükseltmek amacıyla açılmış olduğuna göre, bu kurumların hizmet alanını daraltan "mesleğinde iki yıl çalışmış olma" şartı kaldırılmalıdır.

2- Mevcut imam-hatip lisesi mezunu personele yüksek öğretim imkanı sağlamak üzere (sadece bu kapsamdaki kişilere açık olmak üzere) "ekstern öğretim"in mahzurlarından bahsediliyor ama, orada bir kayıt konacaktır. Mesela, İlahiyat Meslek Yüksek Okulu stünunda mesela 100 kontenjan, herkese açık kontenjan, 500 kontenjan veya 1000 kontenjan, o yüksek okulun kapasitesine göre, oradaki özel şartlar bölümünde denilecektir ki, mesela Diyanet İşleri Başkanlığı personeli olmak gerekir, denilecektir. Bunlara mahsus ekstren öğretim kontenjanları ayrılmalıdır.

3- İlâhiyat Meslek Yüksek Okullarının müfredat programlarını gözden geçirmek ve bu kurumlardan mezun olacaklara tanınacak olan hakların mevzuata yansıtılmasını sağlamak üzere çalışmalar yapılmalıdır.

4- İlahiyat Fakültelerinde din hizmetlerini üstlenecek görevliler yetiştirmeye yönelik özel bir program açılmalıdır.

Ülke şartları, İmam-Hatip ve Kur'an Kursu öğreticisi kadrolarına atanacaklarda da lisans öğrenimi görmüş olma niteliğinin aranmasına elverişli hale geldiğinde,İlahiyat Meslek Yüksek Okulları ile bu programların birleştirilmesi yönüne gidilebilir. Yani zamanla bu iki program da tevhid edilebilir. Artık önlisans düzeyine gidilmesine ihtiyaç yoktur. Yetersizdir denilirse, bunlar birleştirilerek sırf Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde görev alacaklara has bir Din Hizmetleri Programı haline gelebilir. Sabırla dinlediğiniz için teşekkür ediyorum, hürmetlerimle.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

Kıymetli dinleyenlerim, celsede bugün öğleden sonra devam edecek konuşmaları Rabbime şükür sizlerin sabrı, arkadaşların gayretiyle bitirdik. Şimdi önümüzde iki yol var; ya yemeğe kadar isterseniz teklif haline getirdik biz bu konuşmaları ve teklifleri. İbrahim bey kardeşimiz rapor haline sokacak. İsterseniz bunu da okuyalım, dağılalım. İsterseniz kalan konularımızı öğleden sonra hal ederek burada keselim, yoksa bitirelim, öyle kapatalım celsemizi. Ben sizlerin yüksek huzurlarınıza sunuyorum.

Dr. Lütfi DOĞAN:

Şimdi genellikle biz Türk Hükümeti Yunanistan'daki Türklerin müftü meselesiyle ilgileniyor, Bulgaristan'dakiyle çok ilgilenilmiyor. Onun için biri not halinde Bulgaristan'daki Müslüman Türklerin Yunanistan'daki müftü yönetiminin ve hükümetin ilgisine ihtiyaç duyduğunu oraya not alırsanız.

Türk Hükümeti olarak biraz Türklerin isteklerine Bulgaristan'da aynı, Yunanistan gibi. Hiç olmazsa gürültü yapıyoruz orada. Burada hükümet olarak ilgilenmiyoruz.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Efendim şimdi usul olarak söyliyeyim, yani bugün bu konuyu bitirelim mi? Bu sabah celsemizde.

Dr. Lütfi DOĞAN:

-Celseden sonra.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Hepinizden özür diliyorum. Yaptığımız hatalarımız varsa kusura bakmayınız. Vakit meselesiydi ve hayırlı neticeler alacağınıza, kıymetli vakitlerinizi bizim için harcadığınıza çok teşekkür ediyorum.

Gittiğiniz yerlere gurbetten selamlarımızı götürünüz, her zaman kalbimiz sizlerle beraberdir. Gerek Müslüman-Türk Milleti olarak, gerek arkadaşınız, meslekdaşınız olarak hiçbir zaman yalnız olmadığınızı unutmayınız. Yapabileceğimizi devlet olarak, millet olarak yapmak azmindeyiz. Yapılan çalışmaların gayesi de zaten kendimize ve dışardaki kardeşlerimize hizmettir. Ben tekrar sizlere Allahaısmarladık diyorum, hakkınızı helal ediniz. Hayırlı neticeler.

Kemal GÜRAN:

-Başkan, bir tebliğ daha vardı.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Yok bitti. Hangisi?

Kemal GÜRAN:

-İlber ORTAYLI'nın.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

-Bitti. O dün okundu. Tekrar Allaha ısmarladık.

Prof. Dr. İ. Kafi DÖNMEZ:

-Allah'ın lütfuyla Komisyon çalışmalarımızın sonuna gelmiş bulunuyoruz. Bosna-Hersek'ten Selimovski bir söz istemişti, ama sanıyorum biraz gecikerek gelecek, daha sonra söz hakkını mahfuz tutarak biz çalışmalarımıza devam edelim, müsaade ederseniz.

Öğleden önceki tebliğlerle ilgili söz almak isteyen muhterem üyelerimiz, önce o kısmı tamamlayalım. Sonra sonuç raporunu müzakereye açalım. Hocam, isminizi kaydedelim. Öğleden önceki tebliğlerin müzakeresine geçtik, söz almak isteyen varsa not alıyorum. Buyurun Lütfi DOĞAN hocam.

Dr. Lütfi DOĞAN:

Dış ülkelerde Arnavutluk, Azerbaycan ve diğer Türk Cumhuriyetleri olsun, 70 yılın verdiği yokluktan, yeniden İslâmın zenginliğine geçerken bir çok yardımlara ihtiyaçları vardır. Türkiye'de de bu yardımı karşılamak isteyen birtakım müesseseler, kurumlar, kişiler var.

Bundan ötürü Dış İşleri Bakanlığı'nda TİKA diye bir yardım müessesesi var. Bunun gibi Diyanet İşleri Başkanlığı'nda veya vakfında böyle bir kuruluş olması ve bu kuruluşun bu yardımı bir projelendirmesi. Çünkü yardımın maddi ve manevi kısmı var. Kişisel veya müessese bazında yardımlar nasıl olmalıdır? Nasıl verilmelidir?

Mesela; örnek olarak, bir takım felaketlerde Türk Hükümeti diyor ki, Kızılay'a yardım yapacaksınız, Kızılay aracılığı ile tek elden gidip te bazı uyumsuzluklarla, olumsuzluklarla karşılaşmamak için bence Türk ülkelerine yapılacak yardımın maddi ve manevi yardımın, önce projelendirilmesi. Bir insan şimdiki zamanda ne kadar çok bilse, bunu örgütlü bir proje haline getirmedikçe bir sonuç alamaz, bunu rica edecektim. Belli bir projenin içinde yardım fonu olursa Diyanet İşleri, Diyanet Vakfı ne kadar çok yardım etse bazı yerde zayıf kalabilir.

Milletin, camilerde olduğu gibi diğer yerlerde de yardımlarını sağlayacak bir proje haline getirmek lazım. Dolayısıyla bu dediğim projede yalnız mesele maddi yardım değil, oraya gidişlerin Sayın Abdulkadir'in dediği gibi her gelen kendi mezhebini anlatmaya çalışıyor. Dolayısıyla orada çok olumsuz manzaralarla karşılaşabiliriz. Bu bakımdan muhakkak surette proje içinde detaylı aydınlatma işi nasıl olacak, yardım işi nasıl olacak, kimler nasıl gidecek? Böyle bir kuruluşun vakıftan daha resmî olarak gösteriyorum. Diyanet İşleri Başkanlığı içinde biliyorum. Vakıfta bazı kuruluşlar var, tek olarak Proje bazında bu kuruluşlar ayarlanmalıdır. Teşekkür ederim. Bir ünite oluşturulsun.

Prof. Dr. Ahmet UĞUR:

–Buyurun sayın hocam.

Seyfettin YAZICI:

-Benim de İlahiyat Meslek Yüksek Okullarıyla ilgili olarak teklifim olacak. Önce teklif olarak bunu gündeme getirdiğiniz için teşekkür ediyorum. Burada, taşrada görev yapan müftü arkadaşlarım da var, bende aynı meslekten geliyorum. İlahiyat Meslek Yüksek Okullarının açılmasıyla ilgili gerekçelerde belirtildiği gibi İmam-Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakülteleri, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ihtiyacına ve halkımızın beklentilerine cevap verecek nitelikte değildir, programları itibariyle. Bu nazari olarak programlardan kaynaklandığı gibi bir de laboratuvarsız eğitim yani uygulamasız olduğu için gerek İmam-Hatip Lisesi mezunları, gerek İlahiyat Fakültesinden mezun arkadaşlarımız uygulama sahasına gelince birtakım sürprizlerle karşılaşıyoruz. İlahiyat Meslek Yüksek Okulları bir ara eleman yetiştirilmesi için düşünülmüştür.

Müfredat programların hazırlanmasında ben de görev almıştım. Görüyorum ki şimdi tabii çok yavaş gidiyor ve sayı ile zatıâlinizde, belirttiğim gibi 100 sene lazım, tamamlanması için. Buna bir çare bulmamız lazım. Ancak adı konmasa bile açık öğretim şekline dönüşürse imamlarımız belki maddi bakımdan, öğretmenlerle aleyhlerine olan dengeyi düzeltmiş olabilirler ama halkımızın isteklerine gene cevap veremezler. Tekliflerimi şöyle sıralayacağım:

Üniversite ile, YÖK ile, Diyanet İşleri Başkanığı temsilcileri arasında biz şu nitelikte eleman istiyoruz. Hatta bu Milli Eğitim Bakanlığı'yla oturulup İmam-Hatip Liseleri içinde konuşulması lazım gelen bir husustur. Biz şöyle eleman istiyoruz. Üniversiteye şöyle, İlahiyat Fakültesi mezunu istiyoruz. Oturulup konuşulması ve ondan sonra buna bir yön verilmesi gerektiğine inanıyorum. Türkiye'de din hizmetleri iyi yetişmiş elemanlarla yürütüleceğine göre, bana göre Şûra'nın en önemli konularından birisini de bu teşkil ediyor.

İmam-Hatip mezunları için, İlahiyat Meslek Yüksek Okulları için ve İlahiyat Fakülteleri içini yani Diyanet İşleri Başkanlığı'nda görev alacak kişilerde bizim isteklerimiz nelerdir, hangi programların olması lazım?

Bir İlahiyat mezunu din kültürü ve ahlâk derslerini rahatlıkla okutabilir. Onda bir sıkıntı yok. Bu bir vaizlik, müftülük, imamlık, hatiplik bunlar takdir edersiniz ki başka başka mesleklerdir.

Bu konuda bir şey kurulmasını istiyorum. Diyanet İşleri Başkanlığı ile ilgili kuruluşlar arasında konunun çözümlenmesini istiyorum.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Teşekkür ederim hocam.

Şimdi diğer hocalarımız farklı konuya temas edeceklerdir. Ertan bey Bulgaristan meselelerine temas edecektiniz. Dikkatin dağılmaması için ufak bir ilavede bulunmak istiyorum. Şimdi İmam-Hatip Liseleri'nin özellikle İlahiyat Fakültelerinde programların Diyanetin ihtiyaçlarına da cevap verecek hale getirilmesinin yolu din hizmetleri programı adı altında ve benzeri ad altında bir program açılmasıdır. Biz bunu buraya komisyon raporu olarak herhalde yansıtmamız gerekiyor.

İlahiyat Meslek Yüksek Okullarıyla ilgili olarak zatıâlinizin ifade buyurduğu endişe herkes tarafından kabul ediliyor. Yani hali hazırda meslekte olan 40 bin civarındaki bu İmam-Hatip Meslek Lisesi mezunu görevlinin. Yüz yüze bir eğitimden geçmeden, kısmen açık öğretim gibi ekstren denilen bir yolla, ama bunun birtakım eksiklikleri telafi edilerek bilgi seviyesinin bir ölçüde yükseltilmesi ve diploma bakımından da Milli Eğitim mensuplarının düzeyine getirilmesi bazı sakıncalar taşısada herhalde yine de faydaları sayılamıyacak kadar çoktur. Bu daha çok (مالا يدرك كله لايترك كله) anlayışından hareketle bulunmuş bir formüldür. Yoksa bundan daha iyi formül var ise muhakkak oraya meyledilecek.

Ben sabahki celsede süratle okumakla yetindim. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu konuda ciddi, samimi girişimi oldu. Onların hakikaten lütûfkâr girişimleriyle iki toplantı yapıldı. Üst düzeyde bu konular ele alındı. Şu söylenenler dışında bir formül bulunamadı. Yani şimdi YÖK'le de oturulsa, Üniversiteyle de oturulsa Diyanetle başbaşa gelip kararlar almaya çalışsa, netice itibariyle YÖK diyecek ki, o zaman siz elemanlarınızı şu veya bu şekilde görevlendirin, bu şehirlerde bulunsun. O noktaya geldiğimiz zaman çözüm bulamıyorsunuz.

Dolayısıyla en asgarî hasarla kendi bulunduğu yerden onları bir tazeleme, yenilemeye vesile kılması açısından bu programlar yararlı olur diye düşünülür. Bunun dışında bir formülde görülmüyor. Bu kadar kapsamlı bir personele başka bir formül de görünmüyor. Herhalde onu sizde makul karşılıyorsunuz. Ben biraz önceki ifadelerinizden buna başka bir çözüm bulunmalı gibi bir mana çıkardım. Ama başka bir teklif varsa yani burada hakikaten bunun istişaresinin yapılacağı ortamdır. Bu ortamı değerlendirelim. Ben, izin verirseniz buradaki sıraya göre söz vereyim. Yalnız Akif bey, peki o zaman bu konuyu sürdürelim. O zaman sürdürelim. Ertan bey buyrun. Teşekkür ederim.

Ertan YÜLEK:

–Teşekkür ederim.

-Efendim, ben galiba burada meslek dışı birisiyim, mühendisim. Onun için mazur görün, katkılarım başka yönlü olacak. Şimdi önce sabahki Bulgaristan'dan gelen arkadaşımızın bir teklifi vardı. Bu teklifinde oraya yardım yapılması ve bu hususta hükümetin dikkatinin çekilmesine ben bir şey daha ilave etmek istiyorum. Belki bu bildiriye konabilir, veya hükümete iletilebilir. Bulgaristan'dan göçün engellenmesinin tedbirlerinin alınması, bunu Türkiye Cumhuriyeti yapıyor. Şöyle yapıyordu: Mesela, Suriye'de Türk asıllı olan kimseler Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak istediği zaman buna mani olunan, çok müşkülat çıkarılan bir hadisedir. Aynı şey Batı Trakyadakiler içinde yapılıyor ama maalesef iki iktidarın hatası Bulgaristan'dan gelenlere kapıyı sonuna kadar açtığımız gibi, bir de burada iskân edebilecek büyük yatırımlara girişti.

Ben ilk hadisenin olduğunda Ulaştırma Bakanlığı Müsteşarıydım. O zaman benim bir teklifim vardı ki bunları yerleştirmeyiniz. Bunları tıpkı Peşmergelerde olduğu gibi mülteci halinde Ankara'da, Trakya'da veya diğer belli yerlerde kamplara alınız. Çünkü bu zulüm bu şekilde devam etmeyecektir, edemez, payidar olamaz. Bunları iki şekilde kullanırız:

1- Yabancı heyetler gelir, bu zulmü görürler, onlara yaşatılır. Çünkü Afganistan'daki aynı Pakistan'da olduğu gibi. Bu bizim için lehte propaganda olur.

2- Bunların zaten meselesi Trakya'da, Balkanlar'da Müslümanlığı yok etmek. Dolayısıyla zorunlu bir göçe tabi tutmak. Bu zorunlu göçe tabi tutulan insanlara, bizim vazifemiz mani olmaktır.

Fakat bakın o iktidar o hatayı yaptı, bu günde biraz önce kardeşimiz söyledi. Orada neyi var, neyi yok bırakıyor, iki bavulunu alıp geliyor, Türkiye'ye yerleştiriliyor ve burada bu insanlar fevkalade kabiliyetli, çalışkan, becerikli insanlar. İş verenimizde hemen oradaki Türkiye Cumhuriyeti vatandaşımızın işini ona veriyor. Haklıdır da en iyisini bunlar yapıyor. Binaenaleyh özet olarak re'sen biz bunların gelişine mani olucu hatta gelenleri geri gönderici tedbirlerini almak mecburiyetindeyiz.

Bosna'dan sonra sıra Arnavutluk-Yugoslavya, Makedonya, Bulgaristan, Batı Trakya ve netice İstanbul'dur. Teferruatına girmek istemiyorum.

Bütün mesele, Müslümanlığı buradan itmektir. Binaenaleyh bu göç hadisesine Türkiye'nin dur demesi lazımdır. Bunun tedbirinin alınması lazımdır. Bu bir. Uzun vaktinizi almıyorum. Yunanistan'ın bu konudaki tedbirleri vesaireyi dinleyenler, söyleyenlerin arif olması lazım, ki buradaki kardeşlerimiz bizden çok ariftirler.

İkinci mesele, ben bu eğitime başka türlü yaklaşmak istiyorum. Bakınız son günlerde Drakya diye bir adamcağız, Fütürist değil bu. "Post Kapitalist Toplum" diye bugünkü toplumun daha ilerisinde ne olacak diye bir kitap yazdı. Bu adam Fütürist değil, yani kâhin de değil, gelecekten anlayacak, ama ne olmasını tahmin eden bir adam.

Orada eğitim kısmını ele aldığında diyor ki; "Gelecekte, eğitim toplumu bilgi toplumu olacaktır. Bu bilgi toplumu bir kimsenin herşeyi bilmesi mümkün değil. Ancak herşeyi nasıl öğreneceğini bilmesi lazım ve okulların şekli bu şeyleri öğreten değil ama nasıl öğreneceğini öğreten bir müessese haline gelecektir. Dolayısıyla gelecekte artık,

böyle geçmişte olduğu gibi eğitim, üretim olsun, şu olsun. Hiçbirisi böyle olmayacak. Bir kimse kendi kendine yeterli her türlü bilgiyi bulan, onu üreten, başkalarına da satan veya veren kimse olacaktır" diyor. Komple olacaktır. En azından komple olmasa bile kendi bünyesinde aradığı herşeyi bulabilecektir.

Bu imkânı teknoloji getiriyor. Dikkat buyurulursa ecdadımızın geçmişteki alimlerinin bilgileridir. Yani bugünkü Profesör değil. Eski âlim, herşeyi bilen kimsedir. Şimdi yine herşeyi bilebilen, ancak bu bilgiyi içinde her türlü araca-gerece sahip olan, kendi içerisinde devamlı bilgi üreten bir toplum olacaktır, 2010 ile 2025 arasında, diyor. Şimdi bu meseleyi dikkatten uzak tutmamak lazım. Yani biz gelecek için yaşıyoruz ve geleceğimizi şimdiden yapmamız lazım.

Ancak ben başka bir noktaya değinmek istiyorum. Şimdi bu genel olarak yani bu nerden bu çözümü getirir. Bu meslek okulları veya İlahiyat Fakülteleri. Bir şey daha söylüyor, onu unuttum. Diyor ki; "Her müessesede kendi okulunu kendi kuracak" diyor. Yani bu Diyanet İşleri Reisliği kendi okulunu kendi kuracaktır. Hatta daha da ileri gidiyor mahalli olarak. Mahalli idarelerde kendi okulunu kendi kuracaktır.

Türkiye'deki eğitimi düşünürken, bugünkü Türkiye Cumhuriyeti eğitim sisteminin dışına çıkmak lazım. Çünkü şurada görüyorum ki, ben dışarıdan görüyorum, hâlâ Diyanet İşleri Reisliğinin istediği elemanı, bizim maarif sistemimiz yetiştirmiyor, sıkıntısı çekiliyor. Diyanet İşleri Başkanlığı kendi içerisinde hizmetiçi eğitimden mi, yoksa kendi içerisinde çeşitli okullar mı açar, kurslar mı açar?

Bu insanların eğitimini yapması lazım. Drakya bir şey daha söylüyor. Diyor ki; "Eğitim ve öğretim ömür boyu sürecektir." Yani okuldan sonra eğitim, öğretim kalmayacaktır. Ömür boyu devam edecektir. Dolayısıyla ben bu adamcağızdan bir şeyler verdim. Bunu Diyanet'e uygulamak mümkün. Özetle zannediyorum, Diyanet İşleri Reisliği hizmetiçi eğitimi veya yeni okullarını açmak suretiyle bu eksikliği giderir. Bir şey daha söylüyorum. Türkiye Diyanet İşleri Reisliği kendi okulunu kendi açmalıdır.

Tarım Bakanlığı Tarım Lisesini açıyor, kendisi yönetiyor. Emniyet açıyor. Sağlık Bakanlığı açıyor. Tapu Kadastro okulunu açıyor. Peki Diyanet İşleri Reisliği bukadar, yani bu kadar basit midir? kendi okulunu kendisi açmasın.

İhtiyacını kendisi görüyor, hocası kendindendir, sistemi kendindendir. Ondan sonra kendi ihtiyacını kendi elemanını kendisi yetiştirecektir. Onun için Diyanet biraz farklı düşünmekte kastım budur. Teklifim budur.

Diğer bir husus, bakınız bizim geçmişte mazur görün ben biraz şey olarak diyorum, bu maarif meselesidir. Hep planlamadan gelir. Ben planlamadan geldim. Yani mühendisim ama planlamadayken Müsteşar Muavinliği, vekilliği yaptım. Türkiye'nin maarif meseleleriyle çok yakından alakadar olma mecburiyetini hissettim. Şimdi bakınız, Türkiye'de bir ilkokul yaptırmak bile Meclisin kararına varestedir. Nasıl? Maarif Bakanlığı taleplerini planlamaya bildirir, planlama programa koyar. Programa koyduktan sonra, Yüksek Planlama Kurulunda kabul edilir. Oradan Bakanlar Kuruluna gider.Sonra Meclisten o sene programı çıkar. Fakat Türkiye'nin 5 milyar liralık yatırımıdır.

Bütün bir milletin, hatta dünyanın geleceği olan maarif sistemi, bir Bakanın veya

Müsteşarın iki dudağının arasındadır. Geldim, sınıfta kalmayı kaldırdım. Bu kadar basit bu iş, demekki bu kadar hafife alınmaması lazım. Dolayısıyla bir şey söylüyorum. **Diyanet İşleri Reisliği, bir Bakanın veya politik bir takım meselelerin dışında icraat yapması lazım.**

İhtiyacını kendisi biliyor, hertürlü programını kendisi yapıyor. Bunu giderken de bir şey daha söylemek istiyorum. Ben hep bunu düşünmüşümdür. Bakınız Osmanlı maarif sistemine, Mehmet Akif, Baytar Mektebi mezunudur. Zannediyorum, şimdiki meslek lisesi ayarında Baytar Mektebinden mezun olduğunda Türkçeyi en iyi şekilde, şiir yazacak şekilde biliyor. Osmanlıcayı, Arapçayı Kur'an-ı Kerim'i tefsir edecek kadar biliyor. Farsçayı şiir yazacak kadar biliyor. Bunun yanında Fransızca'yı okuyup anlayacak kadar biliyor. Bu tahsil ne? Bu günkü lise tahsili ne?

Peki bu insanlar bizden çok mu zekiydi, çok mu akıllıydı, hayır. Sistemde. Hemen misal vereyim size. Buradaki hocalarım mazur görsünler. Bizim bir medrese sistemimiz vardır. Doğudaki medreselere gidiniz, bakınız, maalesef şeyi kuruyor. Buradan mezun olan arkadaşlarımız, kardeşlerimiz, hocalarımız, bizim İlahiyat Fakültesinden özel eğitim alanlar hariç. Özel eğitimden kastım, ya Kur'an Kursuna gitmiştir, hafızlık yapmıştır. Sonra Arapça tahsil almıştır. Onlar hariç onlar yine ayrı bir eğitimden geçmiştir.

Ama bu gün İlahiyat Fakültesinden mezun olanların yüzde 95'inden bunların Arapçası çok daha iyi. Farsçları var, kürtçeleri var, Türkçeleri var. Bir dostum benim halen Milletvekili bir dostumuz dedi ki; ben, 17 yaşında icazet aldım. İcazet aldığım zaman müderrislik yaptım. 21-22 yaşına kadar. Neyi biliyordum? Bütün İslâmî ilimlerin eski sistem ile hepsini. Arapça mükemmel biliyor, Farsça biliyor. Türkçe biliyor. Bu arkadaşımız daha sonra üzerine İngilizce, Fransızca'yı koydu.Bugün bir Milletvekili, ismini söylemiyorum.

Demekki buradan nereye gidiyorum? Bizim maarif sistemimizin en azından Diyanet'te kendisine hoca yetiştiren sistemi bir yargılaması lazım. Bir düşünmesi lazım. Bizim atamız bunu nasıl yaptı? Ve şu andaki medreseler bu işi nasıl yapıyor? Dolayısıyla medresenin tekniği ile bugünün modern tekniğini birleştirerek eminim ki çok daha mükemmel hocalar yetiştiririz.

Bu neticeyi böyle düşünmediğimiz takdirde, şu Türkiye'nin resmi ideolojisi kalıpları içinde düşünüldüğü sürece ne sizin yetiştirdiğiniz meslek yüksek okulundaki insanlar bizim derdimize çare olur, ne de İlahiyat Fakülteleri. Sadece ve sadece bir meslek edinmek için orada mazur görün dini bilgimi, eğer bir kimse sırf maişeti için dini eğitim ve tahsil yapar ise Allah'ın laneti üzerinde olsun diye ya bir hadisi şerif ya da bir âyet-i kerime var, hocalarımız daha iyi bilir.

Demek ki bu meseleyi o halden kurtarmak lazım. Sabrınıza teşekkür ederim. Özetle şunu diyorum.

1- Bulgaristan'la olan, hükümetin bu meseleye dikkatini çekip ve bu göçün durdurulması lazım diyorum.

2- Eğitim sistemi içerisinde maarifin dışında bir model geliştirilerek mevcut insanlarımızı yani Diyanet'teki insanları yetiştirmenin, kurslar, okullar vesaire olmak üzere.

3- Diyanetin kendi okullarını açmasını, yapmasını.

4- Bunu yaparken de Avrupalının veya şunun bunun Cumhuriyetin modellerini değil, bizim geçmişimizde bu insanlar nasıl yetiştirilmişse o modellerle modern teknikleri birleştirerek yeni modelimizi kurmak durumundayız.

Teşekkür ederim.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

–Bizim camiamız dışında görev yapmakla beraber, meselelerimize gönül vermiş, bunun heyacınını duyan bir misafirimizden bu sözleri duymak bizi sevindirdi. Katkıları için teşekkür ederiz. Ben o fikirleri özetle nota aldım. Biraz sonra rapora ne kadar, neler yansıtılabilir? Onları tabii görüşmeye açacağız. İzin verirseniz söz almak isteyen diğer üyelere söz vermek istiyorum. Kemal GÜRAN bey buyurun.

Kemal Güran:

-Efendim, Seyfettin Hocam Diyanet İşleri Başkanlığının istediği elemanı bizim dini eğitim kurumlarımızın vermediğini gerekçeleriyle uzun uzun izah ettiler. İşin o tarafına girmek istemiyorum. Netice olarak pratik sonuçlara varmak istiyorum. İlahiyat Fakültelerinde mutlaka sizin tebliğinizde söylediğiniz tarzda din hizmetleri programı uygulamasına kesin surette geçilmelidir. En kısa zamanda en süratli bir şekilde geçilmelidir. Bunda sanıyorum ki buradaki üyelerin hepsi müttefiktir. İlahiyat Meslek Yüksek Okulları uygulamasının sizin tebliğinizden de anladığımız kadarıyla bugüne kadar ki uygulamayla başarılı olmadığı anlaşılmaktadır. Yahut cüzi bir başarı ile hizmetini sürdürdüğü anlaşılmaktadır.

Bunun genişletilmesi araştırması içinde olduğumuz anlaşılıyor. Gerek Diyanet İşleri Başkanlığı, gerek İlahiyat Meslek Yüksek Okulları idareleri olarak ve çözüm olarak da açık öğretim sistemine benzer bir sistem, yanlış anlamadıysam, açık öğretim sistemine benzer bir sistemle belki daha yoğun bir şekilde öğrenciyi yayımlarla desteklemek suretiyle yürütülmek istenen bir uygulama, anlayabildiğim kadarıyla. Öyle midir? Efendim, anlayabildiğim kadarıyla sizin semantik eğitim diye.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Ekstren öğretim, üniversite klavuzundaki programlar itibariyle ifadesi budur.

Kemal GÜRAN:

-Yani Açık Öğretim karşılığımı dır? Tam yoksa daha başka ifadesi var mıdır?

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Açık bir örnek vereyim: Diyelim ki, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesine başvuran bir öğrenci, bakar klavuza, işte 300 der, kontenjan, yanından 300 veya 500 ekstren der hattızatında hukuk fakültelerinde ekstren olması veya alması çokta fazla pratik sonucu yoktur. Ama bunlarla onlar arasında hiçbir fark yok.

Kemal GÜRAN:

-Yani İlahiyat Meslek Yüksek Okullarına öğrenci alıp, eğitim-öğretim devam ettiği gibi, bunlara ilaveten dışardanda aynı şartlara tabi olmak suretiyle yüzyüze gelmeden imtihanlara girerek mezuniyet kapısıdır değil mi efendim?

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Sadece Diyanet mensuplarına, sırf mezuniyet kapısı değil, aynı zamanda yetiştirmeyi hedeflemek üzere Diyanetin özel imkânlarının eğitim merkezlerinden yararlanarak, yüzyüze yapılması gereken dersler yoğun bir şekilde verilebilir.

Kemal GÜRAN:

-Ama bu teklife göre şu andaki mevcut İlâhiyat Meslek Yüksek Okulları uygulaması da devam edecektir, tamam.

Bu bir ilave kapasite getirme arayışı, güzel bir şey bunada bir karar alalım. Teklif edelim diye şahsen teklif ediyorum. İlaveten. Bu da girsin şeyimize.

Aslında Diyanet İşleri Başkanlığının hizmetiçi eğitim yoluyla personelini eğitmeden daha yoğun bir çalışma içerisine girmesi gerektiği kanaatindeyim. Ve bunu maalesef istediğimiz tarzda işletemedik. Hem eğitim merkezlerinin sayısı bakımından, hem eğitim merkezlerinin eğitim-öğretim kadrosu bakımından ve hem de maalesef devletin bu işe gerekli maddi desteği, finansmanı vermemesi açısından.

Diyanet İşleri Başkanlığımız ne yapacaksa yapmalı. Önce devletten, hizmetiçi eğitimi müesseselerimizin maddi finansmanının geniş çapta alma, çarelerini aramalıdır, bulmalıdır. Bunun üzerine en önemli mesele olarak Diyanet İşleri Başkanlığı gitmelidir. Maalesef son yıllarda bu konuda devletin bütçe tasarrufları mülahazası ile kısa kısa bu gün eğitim merkezlerini işleyemez hale getirmiştir Hükümet.

Diyanet İşleri eğitim merkezlerinde bunu yırtmak lazım. Burada çok yoğun bir eğitim faaliyetini Diyanet İşleri Başkanlığının sürdürmesi lazım. Bunu ne yapacaksa yapmalı, başarmalıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın en önemli meselelerinden birisidir.

Sayın Yülek'in teklifine şahsen katılamıyorum. Din hizmeti verecek elemanların genel eğitim sisteminin dışına çıkarma teşebbüsü, faydaları yanında nâmütenahi mahsurlarını da yanında getirecek taleptir, tekliftir. O yola, Diyanet İşleri Başkanlığı kesin surette gitmemelidir. Yani orta öğrenim seviyesinde okullar açmak gibi, Yüksek öğrenim seviyesinde okullar açmak gibi bir yola girmemelidir.

Aksi halde Diyanet İşleri Başkanlığı kendine eleman yetiştiren müesseseleri kurarsa genel eğitim sisteminin dışına çıkar ki bu son derece mahzurlu bir şey olur. Diyanet İşleri Başkanlığı, Sayın Yülek'in teklif ettiği tarzda eğitimi, eğitim merkezleri aracılığı ile yapma imkânına her zaman sahip, yeter ki o müesseseleri işletebilsin.

Nitekim Hasekide bir örneği, Konya'da bulunan iki tip, iki yıl süreli İlahiyat tahsili yapmış elemanları almak suretiyle teksifi eğitime işaret buyurdukları eski ve yeni metodu birleştirmek suretiyle eğitim yapan müessesesi Diyanet İşleri Başkanlığı'nın zaten var. Yapılacak şey, bunların adetlerini çoğaltmak, geliştirmek. Eğitim seviyelerini yükseltmektir. Genel eğitim sistemi dışına çıkmak suretiyle, özel eğitim müesseseleri kurma şekli değildir. Onun nâmütenahi mahzurları olduğu kanaatindeyim.

Bulgaristan konusunda biraz sabrınızı suistimal edeceğim sanıyorum. Ben ilâve bazı bilgiler arz etmek istiyorum. Bulgaristanla ilgili olarak. Müftü Efendi de işaret etti. Ben Türkiye Diyanet Vakfı adına Bulgaristan'daki dini hizmetleri takipeden bir arkadaşınızım. Bu görevim dolayısıyla Bulgaristan'a üç seyahat yaptım.

İlkini Bulgaristan Müslümanlarının toplandığı kurultay vesilesiyle yapmıştım.

Kurultaya katıldım ve Bulgaristan'da olan Müslümanların, kendi cemaatlerinin temsilcisi olan 700 kişiyi bir kurultay'da toplamak suretiyle son derece canlı, hareketli ve şahsen çok faydalandığım bir genel kurul akteddiler. Türkiye'de bile zor aktedebileceğimiz tarzda bir genel kurul akteddiler.

Son derece dolu, heyecanlı, fikir atmosferi yüksek bir kongre topladılar ve o kongrede bu zatı müftü seçtiler, büyük ekseriyetle. Fakat kendisinin de işaret buyurdukları gibi eski idare zamanında müftülük yapmış olan, daha sonra bu yeni yönetim tarafından görevden alınmış olan Nedim Gençev adındaki zat, bu kongreyi tanımadı, bu kongrenin yapılmaması için var gücüyle çalıştı.

Kongre yapıldı, bu zatı seçti. Buna rağmen Bulgar makamlarının da desteğiyle, halkın seçtiği meşru müftüyü kabul ettirmemek için vargücüyle çalışmaktadır. Açtığı bir iptal davası dahi vardır. Bunun da bilinmesinde yarar vardır. Bütün İslâm ülkeleri bunu böyle bilmelidir.

Yani bu arkadaşımız Bulgaristan Müslümanlarının seçtiği meşru temsilcisidir. Bir taraftan da bunun çalışmalarını kösteklemek isteyen birisinin olduğunu bilmekte yarar var. Bulgaristan Müslümanları, Bulgaristan nüfusunun aşağı yukarı dörtte birini teşkil ediyor. Bu çok önemli bir rakamdır. Bütün göçlere rağmen hâlâ dörtte birini teşkil etmektedir. Bunlar üç grupta ifade edilebilir:

Birincisi Türkler, diğeri Pomak Müslümanları. Onlar da kendilerini Türk sayıyorlar. Fakat ırk itibariyle Pomak oldukları, Bulgar soyundan geldikleri iddiaları da var. Ama kendileri, kendilerini Türk kabul ediyorlar, fakat Türkçe bilmiyorlar.

Bir üçüncü grup, çingeneler var. Bunlar da kendilerini Türk ve Müslüman kabul ediyorlar. Fakat dini hayatları son derece zayıf. Ama bunlarda büyük bir yekünü teşkil ediyorlar. Müftü Efendinin işaret ettiği gibi siyasî bakımdan partileşmiş durumdalar. Ve mevcut partilerin 24 milletvekiliyle teşekkül eden 2 koalisyonda da görev aldılar. Hak ve özgürlükler Hareketi Partisi, yani Türklerin Müslümanların partisi koalisyonun ortağı durumundadır. Dolayısıyla siyasi bakımdan da ciddi manada bir etkinlikleri var.

Bulgaristan idaresi bunları müstakil cemaat halinde bırakmışlar. Hristiyanları da, Türkleri de müstakil cemaat halinde bırakmışlar. Müslümanların Baş Müftülüğü var. Hristiyanların da kendi teşkilatları var. Yedi bölge müftülükleri var, din görevlileri var, İmam-Hatip Liseleri var, v.s. böyle bir dini teşkilatları var.

Fakat bu demokratik döneme geçmeden önce eski müftü, gerek diğer İslâm ülkelerinden gerekse Bulgaristan hükümetinden ciddi manada maddi destek alıyor. Bu son durumda maalesef bu maddi destekler de kaybolmuştur. Ve maddi yönden Bulgaristan Müslümanları ve Bulgaristan Müslüman idaresi büyük sıkıntılarla karşı karşıyadır. İmam-Hatip Liselerinin İslâm Enstitüsünün yönetiminde tamamen baş müftülük idaresine bağlı durumdadır.

Biz Türkiye Diyanet Vakfı olarak kendilerinin de dedikleri gibi 200 bin dolarını da harcadık. İmam-Hatip Liselerinin araç-gereç ihtiyacı, bina ihtiyacı, öğrencilerin yatma-kalkma ihtiyaçları, soyunma dolabından, yemekhanesindeki masasına kadar, yemekhanenin inşaatına kadar yapılan faaliyetleri destelemek için ve müftülüğün bazı ihtiyaçlarını karşılamak için harcamış bulunmaktayız.

Kalan 100 bin Dolar da bu istikamette harcanacak ve bana göre Bulgaristan İmam-

Hatip Liselerinde ve Yüksek İslâm Enstitüsünde sanki alt yapı oluştu. Ama üst yapı dediğimiz öğretim kadrosunda sıkıntılar vardı. Bu sene 8 öğretmen, Müftü efendinin ifade ettiği gibi gitti. İki öğretmen de Yüksek İslâm Enstitüsü için gidecek. 8 öğretmen İmam-Hatip Liseleri için gitti. Bunlar da giderse eğitim-öğretim hizmetleri bakımından dini öğretim hizmetleri bakımından gerekli destek bana göre tamamlanmış olacak.

Ancak, Müftülüğün cami hizmetleri, İmam-Hatiplere ödenecek maaşlar, müftülüklerin maaşları vesaire konusunda ciddi sıkıntıları var. Bunlar tabii şûraya katkı niteliğinde şeyler değil, mütemmim bilgi niteliğindedir.

Aslında daha çok söylenecek şeyler var ama, sabrınızı suistimal etmemek için bu kadarla iktifa ediyorum. Arz ederim.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Teşekkür ederiz hocam, değerli bilgileriniz için.

Bunlar diğer tekliflerle birleştirilerek hakikaten rapora nasıl yansıtılabilir? Bir ölçüde bu bilgilere mi ihtiyaç var? Ama onların ışığında belki bizimde fikri bir katkımız olabilir. Şimdi onları görüşeceğiz.

Yusuf ALTAŞ bey, buyrun efendim.

Yusuf ALTAŞ:

-İki yıllık İlahiyat Meslek Yüksek Okulları üzerinde birkaç hususu ifade etmek istiyorum. Şu anda bu işin problemini, okulların bulunduğu il müftülükleri yaşamaktadır. Bu işin tabii bilhassa, şunu belirtmek istiyorum. Sizin konuşmanızda gayet güzel tedbirler getiriliyor. İnşaallah daha geliştirmek suretiyle daha faydalı hale gelir. Ama şu anda aksak yürüyor. Üç yönden aksaklığımız var.

Bunlardan birisi, gelen elemanlarımız, yani öğrencilerimiz, çoğunlukla evli geliyorlar. Bir kere ailevi yönden problemleri var. Bunu nazari itibara almamız gerekiyor bir. İkincisi tayin konusunda. Tabii Başkanlık bize veriyor, yetkili başkan yardımcısı buradalar, bu sıkıntılar halen devam ediyor. Öyle oluyor ki bu öğrencimizi 100-150 kilometre uzakta bir yere vermek durumundayız. Takdir edersiniz, okula nasıl gelecek, göreve nasıl gidecek? Bir de bu yanı var.

Bir üçüncü yönü de; cemaat açısından problemlerimiz var. Her ne kadar deniyorsa ki çift görevli olsunlar, ikinci bir görevli olarak verin diyorlar ama bunu tatbikatta temin etmek hiç mümkün değildir.

Çünkü zaten görevlilerimiz yetmiyor. İzin alan, rapor alan, naklen giden. Açılan yerlere devamlı çift görevlilerden bir tanesini veriyoruz. Ve devamlı tek görevli kalıyor. Yani çift görevli olayı uygulamada, pratikte geçerli olmuyor. Onun için de cemaat devamlı müftülüklere sıkıntı getiriyor. Problem getiriyor. Hocamız yok diyorlar, cami açılmıyor diyorlar, görevliyi sıkıştırdığımız zaman, efendim, ben talebeyim, okula gitmem gerekiyor, diyorlar haklı olarak. Onun için bu üç boyutta da mesele gündeme gelmişken ileride müzakere edildiğinde bu üç yönüyle daha teferruatlı düşünülmesini ben şahsen arzu ediyorum. Teklif ediyorum.

Sayın mühendis misafirimiz çok güzel ifadelerde bulundu. Sayın Kemal GÜRAN hocamız görüşlerine katılmadı, her ne kadar katılmadıysa da ben şahsen görüşlerine katılıyorum. Tasvip ediyorum. Şu bir gerçek, Kur'an-ı Kerim küçük yaşta öğreniliyor.

20-25 yaşında bir adamı alıp ta yanlış okuduğunu düzeltmek çok zor, hatta mümkün değildir, diyeceğim.

Hocalarım beni bağışlasınlar, okutulurken mahreç doğru okutulursa bu doğru okumakta devam ediyor. Ama yanlışı düzeltmek fevkalade zor.

Nitekim Antalya Eğitim Merkezi'nde kaldım. İki yıl görev yaptım. Orada başından sonuna kadar hocalarımızın emek vermelerine rağmen, bir hayli değiştiremediğimiz insanlar var. Hatta değiştirdiğimizi kabul ettiğimiz insanlar, göreve gittikleri zaman öğrendiklerini değil, daha önceki bildikleri yanlışı okumaya devam ediyorlar. Bunu çok yerlerde gördük, onun içinde elemanlarımızı kendimizin yetiştirmesi kanaatindeyim.

Teşekkür ederim.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Efendim, biz de teşekkür ediyoruz.

Dr. Lütfi DOĞAN:

-Efendim bu konuda konuşmalar bittiği zaman bende rica edeyim sonunda.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Hay hay hocam.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Efendim ben işaret ettiğim toplantılar, son toplantıyı bu okulların bulunduğu illerin müftülüklerinden biri olması sıfatıyla Yusuf bey katılamamıştı. Burada ulaşılan sonuçlara teyit olması bakımından belirttiği hususları memnuniyetle karşılıyoruz. Bu meseleyi yakından yaşamış olmak, hakikaten önemli konu. Şu anda okul idareleriyle, o illerdeki müftüler yaşıyor. Bir de, Diyanet İşleri Başkanlığı. Tabii merkez teşkilatı bunun sancıları içinde. Bu bakımdan bunun tekrar ifade edilmesi yararlı oldu. Başkanlığın kendi görevlilerini yetiştireceği okullar meselesi için eğer bizim raporumuza intikal ettirilmesi düşünülüyorsa, fikrimizi biraz daha geliştirebiliriz. Farklı görüşler de varsa, onları da alabiliriz şimdi. Akif KÖTEN bey sıra sizin buyurun.

Yrd. Doç. Dr. Akif KÖTEN:

– Ben de iki noktayı ele alacağım.

Birincisi; Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kendi elemanını yetiştirmesi meselesi. Türkçemizde güzel bir söz vardır: "Yitik, kaybolduğu yerde aranır." Yani bu gün Diyanet İşleri Başkanlığı hep şikayet ediliyor. Neden? Biz eleman yetiştirmiyoruz. İstihdam ediyoruz. İstediğimiz gibi de yetiştirilmiyor. Türkiye'de bugün gelinen nokta, 70 yılın sonunda Milli Eğitimde gösteriyor, tam bir başarısızlık ve bu gün batı eğitim sistemlerinde büyük çapta örneklik yapan Osmanlı eğitim sistemleri, biz onu kaldırdık. 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile batıyı örnek almaya çalıştık.

Ne onu örnek alabildik, ne de eskiyi yaşatabildik. İki arada bir derede. Bu arada hizmetler her kesimde aksadı ve bakın bugün Tevhid-i Tedrisat kanunu delik deşik edilmiştir. Diyanetin eğitimi dışında.

Çünkü Tarım Bakanlığı, yetişen elemanı kabullenememiş, ihtiyacını görmemiş. Sağlık Bakanlığı öyle, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü öyle, Polis Okulu öyle, Askeriye öyle.

Herkes bu kanunu delmiş ama din eğitimi sahasında bu yasak devam ediyor. Fakat bu sahada yasağın devam etmesi de önemli bir noktadır. Çünkü Tevhid-i Tedrisat Kanununun çıkış sebebi budur. Ama bugün Türkiye'ye artık bu elbesi yetmiyor, dar geliyor.

Merhum Cumhurbaşkanımız bu konudan söz edecek oldu. Türkiye'de tabular yıkılmalı falan derken bir ara bir Tevhid-i Tedrisat dedi ve epey şeyler karıştı. Ama bugün Türkiye artık bir noktaya gelmiştir ki bu Din Şûrası'nın 28 yıl sonra yapılması bunun göstergesidir. Bu Şûra bu konuda bir karar almalıdır. Yani Diyanet İşleri Başkanlığı, genel öğretimin dışında da olmayabilir.

Ben Kemal bey hocamızın endişelerine katılamıyorum. Genel öğretimin içinde de olabilir. Şöyle içinde olabilir. Bakın bugün Türkiye'de Milli Eğitim tıkanmıştır. Çözüm yolu olarak, çare olarak özel okullar ile Fen Liseleri ve Anadolu Liseleriyle aşılmaya çalışılmaktadır. Artık genel liseler terk edilmiştir. Yani devlet onları gözden çıkarmıştır. 80 kişilik sınıflarda eğitim-öğretim olamaz.

Esasen İmam-Hatip Okullarında bir tıkanma var. Sayı itibariyle artık öğrencilerimiz arttı. Fakat eğitim kalitesi hayli düştü. İmam-Hatip Okulları için yani din eğitimi için de bir çıkar yol belki bu, Anadolu İmam-Hatip Liseleri ve bir de Diyanet Vakfı gibi büyük vakıfların eğitim sahasına girmesiyle mümkün olabilir.

Bugün Türkiye Diyanet Vakfı gibi iftihar ettiğimiz ve Türkiye'de Vakıflar Genel Müdürlüğü de dahil olmak üzere bunlar içinde en güçlülerden birisi de Türkiye Diyanet Vakfı. Tükriye Diyanet Vakfı ne yapabilir?

1- Özel İmam-Hatip Liseleri açabilir. Bunun için fazla bir mevzuata da gerek yoktur.

2- Özel Üniversite açabilir. Zaten bugün bakın bir Üniversitenin açılmasında da YÖK yanılmıyorsam beşerî bilimler, sosyal bilimleri şart koşuyor ağırlıklı olarak. Zaten Diyanet sahasında istihdam edilecek elemanlarda İlahiyat Fakülteleri, Edebiyat Fakülteleri gibi sosyal içerikli Fakültelerdir.

Diyanet İşleri, Diyanet Vakfı bunu da yapabilir ve bunu da yapmak için sistemi zorlamak lazım. Yasalar içinde. Eğer siz kabınızı doldurup da taşmaya başlamazsanız size hayat hakkı verilmez. Yani bulunduğunuz mekanı doldurup, sınırlara kadar ulaşacaksınız ki ondan sonra size yeni, yeni mekanlar verilebilsin.

Bugün Diyanet İşleri Başkanlığı'da, Türkiye Diyanet Vakfı'da Türkiye'deki dini eğitim ve öğretimle meşgul olan elemanlar da bu güçtedir. Ama maalesef biz bu gücümüzün farkında değiliz. Başkaları bizi bizden daha fazla güçlü buluyor. Son zamanlarda çıkan hezeyanlar da, saldırılar da bizi güçlü görmelerindendir. Onun için Diyanet İşleri Başkanlığı veya Türkiye Diyanet Vakfı kendi elemanını yetiştirmenin yollarını aramalıdır.

Bu arada hizmetiçi kursları güzel bir şeydir. Eğitim merkezleri güzel bir şeydir. Geliştirmeli, ama bunlardan başka kendi elemanını yetiştirmek için Diyanet Vakfı'nın, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gayret sarf etmesi lazımdır.

İkinci husus; Diyanet İşleri Başkanlığı'nda istihdam edilen elemanlar, İmam-Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakülteleri tarafından yetiştiriliyor. Bu okullarda uygulama yok.

Halbuki uygulama şansı en fazla olan okullar bu okullardır. Laboratuvarımız o kadar çok ki, Türkiye'nin her yerinde laboratuvarımız var. İmam-Hatip öğrencilerini düşünün. Bu öğrenciler lise birden ikiye, ikiden üçe geçtikleri yaz tatillerinde desek ki biz bunlara tabi, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'yle birlikte, oğlum yazın bir ay bir camide müftülüğün nezaretinde staj yapacaksın, görev yapacaksın.

Bakın Mühendislik Fakültesinde Fabrikalara şuraya buraya gönderiyorlar. Okul yer bulmuyor, git kendin yerini bul, stajını yap, gel. Binbir müşkülatla bulunur. Şimdi bizim müftülüklerimiz var. Her kazada, her köyde imamımız var. Her camide imamımız var. İmam-Hatip Okulu ile müftülük arasında kurulacak bu koordinasyon bizim öğrencilerimizin şöyle çok güzel bir şekilde birer aydan iki ay uygulama yapmasına fırsat verir ve o yaştaki çocuklar mihraba rahat ısınır.

Ama belirli bir yaştan sonra mihraba hiç geçmemişse ona mihrabın tedirginliğini attırmak mümkün olmamaktadır. İlahiyat Fakültelerinde de aynı şey yapılabilir.

Yani İlahiyat Fakültesi mezunu arkadaş, Diyanet İşleri Başkanlığında görev almak istiyorsa ek bir bonservis gibi şart koşulur. Yaz tatillerinde belirli bir süre müftülüklerde ya da camide sadece cami olmayabilir, İlahiyat Fakültesi mezunu için, çünkü müftülüklerde de görev yapacaktır. Müftülük ve benzeri organlarda staj yapması şart koşulabilir. Bu esasen kolay bir imkandır. Maddi bir külfet de getirmez. Ama bu uygulanabilirse Diyanet İşleri Başkanlığı eğitimin yanında uygulama imkanı da görmüş elemanları istihdam etme imkânına kavuşur.

Bu hususun mümkünse rapora geçmesini, yani İmam-Hatip Okulu ve İlahiyat Fakültesindeki öğrencilerin yaz tatilinde müftülükle koordineli olarak uygulama, pratik yapma imkanı verilmesi.

İkincisi; bundan daha önemlisi, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Diyanet Vakfı'nın özel okullar, özel üniversite statüsünde okul açabilmesi, bu mevcut şeyler içinde bu arada Tevhid-i Tedrisat Kanununun da tekrar gözden geçirilmesi. Bu hususta aksaklıkların giderilmesi için gayret sarf edilmesini, teklif ediyorum. Teşekkürler.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

– Teşekkür ederiz Akif Beyciğim. Ben notları aldım. Daha sonra tevhid edeceğiz. Efendim şimdi Şükrü ÖZTÜRK beyden rica edelim, buyurun hocam.

Şükrü ÖZTÜRK:

– Hocalarımızı dinledik, güzel teklifler getirdiler. Fazla sabır taşırmayı istemiyorum. Bir noktaya değineceğim. Sadece, bir defa İlahiyat Meslek Yüksek Okulları konusunda, ki sizin tebliğinizde ki tekliflerinizi aynen rapora alınmasını düşünüyorum. Ertan beyin teklifleri içerisindeki konunun, göç konusunun münasip bir şekilde bir ifadeyle durdurulması. Bir tavsiye şeklinde o konunun da girmesinde bir fayda görüyorum.

Ancak, gerek İmam-Hatip mezunları veya Akif beyin veya Ertan beyin bahsettiği Diyanetin kendi okulunu kendisinin açması konusu bugünkü Türkiye şartlarında bana cazip gelmiyor. Bugünkü şartlarda. Bütün şartları biliyorum, içerisinden geldiğimiz müesseselerdir. Bu okullarda yetiştik. Okulların başında senelerce müdürlük yaptık ve ondan sonra bu şeyleri talep ediyoruz.

Öyle bir müesseseye gittiğimiz zaman, Türkiye'de bu kadar Milli Eğitimin genel eğitim sistemi içerisindeki İmam-Hatip Okullarını ne yapacaksınız? Bütün bu okulları ne yapacaksınız? Bu kadar öğrenci ve bu okullar ne olacak? Ve bundan sonra bu okulları nasıl yaşatacaksınız? Gerçeklerle beraber. O bakımdan çünkü Diyanetin bunun içerisinden alacağı şeyi personeli bellidir. Bu bakımdan, Diyanetin bu işi yapabilmesi için yapacağı işlerin bu kadar içindeki şeyin, bugünkü şartlar içinde alacağı iyi sıkı bir imtihan yapacak.

İhtiyacı olan yetişmiş personeli alacak ve ondan sonra bugün bu noktaya gelmiştir. Atama, yer değiştirme yönetmeliklerinde gerekli değişiklikler yapılmıştır. Alınacak olan imamlık şartları içerisinde bunlar ayrıca "imam olur" belgesi şeklinde hizmetiçi eğitim kurslarına alınacak.

Ataması yapılmadan önce 6 ay veya bir 'sene içerisinde yeniden eğitime tabi tutulacak. Ve buradaki çocuklar yetiştirilip te İmam olma seviyesine geldikten sonra bunların atamalarını yapmak en sağlam yoldur. Ayrıca gerek vakfın olsun, gerek Diyanetin olsun, bugün Türkiye'de Tevhid-i Tedrisat Kanunu bir tarafa, ikincisi bu okulların özel dini eğitimli, askeriye eğitimli, emniyet eğitimli okulların özelinin açılamayacağı, kurumlar tarafından açılamayacağına dair ayrı bir kanunda var. O kanun Türkiye şartları içinde bugün kanunu iptal ettireceksiniz. Tevhid-i Tedrisat kanunu gibi dokunulmazlığı olan kanunda değişiklik yapacaksınız. Ondan sonra böyle bir yere girmeyi ben şu anda böyle bir şeyin gündeme getirilmesini bugün için erken buluyorum. Bu bakımdan o bölümün raporda kalmasını şimdilik erken buluyorum. Şimdilik rapora alınmamalıdır.

Hizmetiçi Eğitimin geliştirilmesi için gerekli desteğin sağlanmasında Kemal Beyin işaret ettiği o nokta çok önemlidir. Niye biz her sene geriye gidiyoruz? Özellikle geriye gitmemizin tek sebebi, her sene ödenek eksikliğidir. Bir bakıyorsunuz, geçen sene ödeneğe az bir ilave yapılıyor, onun getirdiği devalüasyonlarla beraber götürüyorsunuz. Yaptığı iş azaldığı için biz Hizmetiçi Eğitimde hizmetiçi eğitim için yapacağımız bu konuda artırılması konusunda belki bir tavsiye kararı alabiliriz ve Hizmetiçi Eğitimin geliştirilmesi, Eğitim Merkezlerinin artırılması, eğitim ödeneklerinin artırılması şeklinde olmalı diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Efendim, biz teşekkür ederiz. Niha-i karar var iken, tek karar ile bunlar müzakere edilir. Lütfi DOĞAN hocam, buyurun.

Dr. Lütfi DOĞAN:

– Bu konu eğitim konusu sizin getirdiğiniz konu öyle sanıyorum çok ciddi bir konu. Burada söylediğimiz ve düşüncelerimiz bazan birbirimize aykırı olabilir. Ve bu düzeyde, çok ciddi konu için sorun çıkartmak biraz zor gibi geliyor bana. Çünkü sayın mühendis bey kardeşimizin söylediği mesele, ta tarihin derinliklerine gitmek gereken bir konudur. Burada medreseyi savundular, ama Medrese hep aynı şekilde kalmıyor.

İslâm toplumu çağdaş, ileriye doğru atılım içine girmiştir. Bu yeni atılımda yetişen iki tür insan var:

Birisi MÜTÛN şerhiyle meşgul olan, metin çizgisi bulunan, o metni çok iyi anlayan, onu şerh eden adam. Ama bunlar birşey üretmiyorlar. Ama şimdi İslâm

toplumu o halde yeni sorunlar, yeni konular getirir hale gelmiş ki, düşünce üretmek gerekiyor. Bunlarda araştırıcı eski İslâm âleminde gördüğümüz gibi durmadan hadis toplarken bile ülke ülke gezen, araştıran, düşünen kafalara ihtiyaç var.

Şimdi İslâm düşüncesini geliştirmek, benim tezim oydu, üretmek. Bu dediğimiz bu tip sayın mühendis, müsteşar bey kardeşimizin söylediği tip insanlar, üretmezler. Onlar iyi bilirler, bu tür insanlara da ihtiyacımız var. Ama İslâm âleminin geleceği için bütün eğitim olanaklarını bu türlü insanlara inhisar ettirirsek, İslâmiyeti bence küçültürüz. Ne ise meseleyi burada tartışmak ta istemiyorum.

Şuna ihtiyaç gösteriliyor ki Türkiye'de Müslümanlara İslâm Dinini öğretecek, İslâm düşüncesini üretecek yani âlim daha büyük kafalı insan yetiştirecek. Yetiştirmek için dini kurumların amaçların tespit edilmesi gerekli. Bakın kaç tane İmam-Hatip okulu var, ama hiçbirisi imam yetiştirmiyor. Yani çoğu yetiştirmiyor. Yetişen var, büyük bir yarış var. Hepsi İlahiyat Fakültesine, hatta İlahiyat Fakültesini biraz şey buluyorlar, kusura bakmayın başka türlü görüyorlar. Tıbbiye, Siyasal Bilgiler varken kim gider İlahiyat Fakültesine. Var ya, İlahiyat Fakültesine gidenler, kimdir onlar? Tıbbiyeyi, Hukuku kazanamayanlar ve uzatıyorum sanıyorum. Onun için diyorum ki kısa söyleyeyim.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Afedersiniz, hem ortamı biraz rahatlatmak, hem sizi ferahlatmak için söyleyeyim. Bir öğrencimiz geldi, bu sene kaç puan dedik. 528. Çok yüksek puan, bir çok yere göre. Kaçıncı derecede istedin burayı, birinci derecede yazdım, dedi.

Dr. Lütfi DOĞAN:

-Hay Allah razı olsun. Aynı şeyi ben de kendim için söylüyorum. Benim zamanımda Arapça okuyan yoktu.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-"Biz 53 kişi İlâhiyatı birinci sırada tercih ettik".

Dr. Lütfi DOĞAN:

-Var Sevgili Profesörüm. Bu türlü ferdi konular var ama, henüz genel havayı aşamadık, onun için diyorum ki ben bu iş yeniden ele alınmalı.

İlâhiyat Fakültesinden, Diyanet'ten, Milli Eğitim'den, otursun ciddi bir konu fazla şey ettirmeden. Ne istiyoruz biz, imam, cami, müezzin, başka müftü, vâiz, âlim istiyoruz. Şöyle şöyle istiyoruz. Nasıl imam istiyoruz, böyle böyle imam istiyoruz. Bu imam tipini dışardan değil, İslâmın kendi içinden bulacağız.

Bu amaçlar doğrultusunda yeni bir eğitim planlaması yapılmasından, bir proje üretilmesinden imam için bir proje olsun, biz nasıl bir imam istiyoruz? Nasıl imam yapacağız? Çok rica ediyorum. Bunu aklım almıyor, başlarken almadı.

400 İmam-Hatip okulu var. Diyanete imam gelmiyor. Ne yapacağım, kusura bakmayın. Siz okul müdürüsünüz, siz meslektensiniz, okul açalım. İlahiyat Fakültesi var. O da olsun. Biz o kadar zengin değiliz.

–Sevgili kardeşim. Biz Anadolu çocuğunu getirip imam okulunda 7 sene okutup, imam yapmayan, İlahiyat Fakültesinde 4 sene okutup da hoca yapmayan, vâiz, müftü

yapmayan bu kadar hovarda bir adam değiliz. İleri memleketler sürekli projeyle koyuyor. Projeyi uyguluyor, sonuç alıyor. Ben diyorum ki İslâm konusunda İmam-Hatipli hepsi birden yeniden yeni kurumları ayarlayarak yeni bir şey çıkartmaktan yanayım.

Burada konuşursak, 5 gün konuşsak yine sonuç alamayız. Bence düşüncelerimiz ihtilaflı olur. Biz yapıcı değiliz. Ben de Kemal beyin düşüncesindeyim. Milli Eğitimin dışında olmaması lazım. Hiç olmazsa biraz. Çünkü şimdi bu günlerde zengin müessese açın, İmam-Hatip okulu açın serbest. Hocamız Kafi Dönmez hoca ve kimse çocuğunu kolay kolay yollamaz. Biliyorum, çünkü halkın arasında bulundum. Kısacası sizin dediğiniz gibi haklı olduğu taraf var. Metni okumasını bilmeyen bir adam, hoca olur mu, olmaz. Ama bence bu işin yeniden ele alınmasını sağlarsak. Burada düşünce üretmeyelim. Burası meclis değil. Bir şey yapacak halimiz yok. Ama bu işi yeniden Milli Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı özel ciddi bir program, din görevlilerinin gerçekten ehliyetli yetişmesini sağlayacak programlar yeniden üretelim. Benim teklifim budur. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

–Fikirler aşağı-yukarı olgunlaşıyor. İhtiyacı belirtelim diyor hocamız. İhtiyacın nasıl karşılanacağı, belki daha sonra koordineli çalışmalarla da olabilir. Gerçekten, onu uygun bir şekilde ifade ederiz.

... -Afedersiniz, usul hakkında bir şey söyleyebilir miyim?

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

... -Buyurun.

–Burası Şûra'dır. Şûrada alınan kararlar istişarîdir. Sonra bu kanuna uymaz, devlet böyle dedi, böyle denirse şûra olmaktan çıkar, usulü içinde. Şûrada her türlü fikirlerin serbestçe ifade edildiği ve lisani münasiple de neticede bir rapora dercedildiği yerdir. Burada demek değildir ki, biz bugünden yarına bütün kanunları değiştiren bir şey değil. Ama Şûra'nın bizatihi kendi yapısında olan hadise bu gibi çeşitli fikirlerin, insanların gelecekteki düşüncelerine sevk etmek için çeşitli projeler hazırlaması için birer fikir üretim yeridir. Böyle kabul edince ben usül olarak diyorum, kendim için demedim. Yani bazı meseleleri yazmakta bir beis yok diyorum.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

– O konuda sizi rahatlatalım. Zatı âliniz burda yok iken bu konu konuşuldu, icabında kanunun değiştirilmesi yönünde teklif bile bu şûra'da konuşulabilir. Sanıyorum hocalarımızın hassasiyeti daha sırf mevzuata aykırılık, aykırı olmadan ziyade realize şansıdır. Yani ülke gerçeklerine göre realize şansını da dikkate alalım, tekliflerimizi daha çok bu yönde yapalım, şeklinde ben öyle anlıyorum. Yoksa o manada bir endişesi bizim Şûramızın yoktur. Teşekkür ederiz.

Mahmut GÜRGÜR:

–Sayın Başkanımız, muhterem dinleyicilerim. Esasen konuşulmadık bir şey kalmadı ama müsaade buyurursanız, İmam-Hatip Liselerinde çok uzun yıllar yöneticilik yapmış, Diyanet İşlerinde çalışan bir insan olarak çok teknik bir konunun gündeme getirilmesi dolayısıyla bir iki şeyi ifade etmek zaruretindeyim.

Evvela şunu ifade edeyim. Diyanet İşleri Başkanlığı'nda çalışan personelin eğitim

düzeyinin yükseltilmesi bizim en büyük arzumuzdur. Teşkilat olarak bu konuda bütün gayretleri takdirle karşılıyoruz. Hedefimiz şu andaki gündemimizin birinci maddesini bu konu işgal etmektedir.

Meslek Yüksek Okulları, sadece nitelik bakımından elemanları geliştirmek amacına yönelik değildir. Açıklanmasında yarar gördüm. Özlük hakları bakımından bu arkadaşlarımızı iyileştirmeye matuf bir amacın da mahsulüdür. Ama şu anda bir takım teknik sıkıntılar vardır. Bu teknik sıkıntılar belki zaman içerisinde aşılacaktır.

Şimdi bunu böyle kısaca geçip İmam-Hatip Liseleri konusunda Sayın Ertan bey gündeme getirdi. Cenâb-ı Hakk'a şükürler olsun ki, şu anda nitelikli din görevlisi yetiştirilmiyor diye serzenişte bulunduğumuz bu okul mezunlarımız sayesinde ve bu gün Türkiye'de din görevlileri hizmet yürütmektedir. Bu konuyu ifade ederken bana göre geldiğimiz nokta ile bulunduğumuz noktayı da çok iyi tefrik etmek lazım.

Bakınız, Diyanet teşkilatındaki bütün personel İmam-Hatip Lisesi mezunudur. Ve şu Şûra, bu okul mezunlarınca düzenlenmiştir. Ben 3, 4 şûraya katıldım, değişik kurumlarda. Samimiyetimle ifade ediyorum ki bütün şûralar çok iyi geçti. Ama birinci Din Şûra'sı fevkalade geçiyor. İşte bu okul mezunlarıdır, bu şûra'yı düzenleyen. Noksanlıklarımız vardır, eksikliklerimiz vardır. Hiç birimiz mükemmel değiliz. Fakat mevcut olan okulların nasıl açıldığı, nasıl geliştiği bugün ne durumda olduğu konusu çok ince bir noktadır. Çok teknik noktadır. Eğitim meseleleri esasen malumunuz olduğu üzere teknik konulardır. Hocama katılıyorum. Mesele burada kısa bir oturumla çözümlenecek bir durumda değildir.

Yıllarca bu konuda çalışmış bir insanım. Bu itibarla söz almayı mecburiyet hissettim kendimde. Biz bu konuların üzerinde çok çalıştık. Bir deliği kapatalım derken 10 delik açarsınız ki, hiç kimse kapatamaz. Bu okulları sıkıntılı duruma düşürürsünüz. Bunu yazmak çok kolay, belki açılabilir de, mevcutları ne yapacaksınız? İmam-Hatip Okullarının bir tek amacı vardır. İmam-Hatip Liseleri, imam, hatip ve Kur'an kursu hocası yetiştiren okullardır. Aynı amaçla Diyanet'te bir okul açtığınız zaman ne yapacaksınız, öbürünü? Müsaade buyurun bu konuyu mütehassısları daha iyi değerlendirsin.

Bu teknik konuyu burada böyle yazmakla, çizmekle olacak hadiseler değildir. Mesele nedir? Uzun vadede düşünülmesi icap eder. Bu itibarla hüsnüniyetle gündeme getirildiğine kesinlikle kaniyim. Yanlış anlaşılmasın. Yalnız, mevcut durumları değerlendirmek, bu mevcut okulların geleceğini çok iyi hesaplamak zorundayız. Bugün bu okullar, aranan okullar haline gelmiştir. Benim okuduğum zamanda 1955'li yıllarda kapı kapı gezilerek öğrenci toplanıyordu. Bu okullarda okuyan bir insanım, yani bu okullarda okumanın çilesini de, nimetini de, kahrını da çekmiş bir insanım. Ama bugün Ankara'da, değil Ankara'da, gidiniz en küçük şehre gidin, orada üçbin kişi, ikibin kişi müracaat ediyor. Bu okullara girmek için, ne yapacaksınız bunları? Şimdi bu itibarla yazılacak, çizileceklere çok dikkat etmek lazım. Bu sebeple diyorum ve sonra bu okullarda nitelikli eleman yetiştirilmiyor. Diyanetin açacağı, imam-hatipte yetiştirebileceğini kim garanti ediyor? Yani bir müessesede bir takım eksiklikler var, çözüm o müesseseyi yıkalım, yenisini kuralım mı, yoksa o kurumu geliştirelim mi? Yani evimizin badanasını, boyasını terk edip yeni bir ev mi alalım, yoksa bu evi daha mamur bir hale mi getirelim?

Bana göre olacak hadise şudur: Diyanet İşleri Başkanlığı, İlahiyat Fakülteleri ki teklifimde bu çok güzel var. Ve Milli Eğitim Bakanlığı nitelikli din görevlisi yetiştirme konusunda sıkı bir iş birliğine girsinler. Ve şunu ifade edeyim ki, bugün, İmam-Hatip Lisesi programlarını istediğimiz gibi düzenlemek mümkündür. İstediğiniz tarzda. Yani deyiniz ki biz sabahtan akşama kadar Kur'an okutacağız. Hiç okutmayın denmez.

Ama onu yaparken de dengeyi tutturmak zorundasınız. Onu da bakın biz yetkimiz olduğu halde bir denge hesabı yapıyorduk. Neden; bu okullar, diğer okullara, diğer Yüksek Okullara gidebilme hakkını kaybetmesinler.

Yani lise dengi olma noktasından geriye gidilmesin. O itibarla bütün fikirleri takdirle karşılıyorum. Gerçekten bu konuda düşüncelere de ayrıca teşekkür ederim. Çok güzel, çok hüsnüniyetle fevkalâde; yalnız, o dediğiniz hedefe yeni okul açarak değil, mevcut okulları sıkı bir işbirliği yapma, çünkü oradakilerde bizim arkadaşlarımız.Yani onlarda bu konuları dert etmiş insanlardır. İşbirliği yapmak suretiyle daha güzel hale getirilebilir noktasında bir işbirliğinin sıklaştırılması sadedinde ifadede bulunulabilir. Çok teşekkür ederim. Mazur görünüz, belki biraz uzun oldu. Teşekkür ederim, sağolun.

Dr. Lütfi DOĞAN:

– İki cümlelik bir teklifim var. Şimdi İlahiyat Fakülteleride, diğer fakülteler de yapıyor bunu. İlahiyat Fakültelerine tahsis, kendi puanı üstünde. Sayın Başkanın buyurdukları gibi, çok üstün puanla katılanlara benim kişisel teklifim, Türkiye Diyanet Vakfı o kişilere burs mu verecek, hangi yolla olursa olsun bir ödüllenme yaptırsın ve bunu da gazetede ilan etsin. Çok üstün puanla İlâhiyat Fakültelerinden herhangi birine girmiş olana, mezuniyetlerinin takdiri, Avrupa'da iki sene ihtisas yaptırılacaktır. Bir ödüllenme lütfen.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

–Hocam bunu not aldım. Hakikaten bunu görüşelim. Afedersiniz isminiz, Engin DOĞU beyfendinin söz hakkı var. Sami Akyol ve İsmail Lütfi Çakan beylerin var. Daha sonrası için önce konuyu müzakereye açıyorum. Çay aralığı geliyor. 15.30. Galiba bu sonuçların çay arasından sonra müzakeresini mi heyetimiz kararlaştırır? Yoksa her şeyi bitirip dağılalım, başka komisyondan, komisyonların görüşlerinden yararlanalım fikri var mıdır?

Dr. Lütfi DOĞAN:

-İşimizi bitirelim. Yarın şuraya geldiğim zaman size orda telaşa etmeyeyim başkan olarak. İşimizi bitirelim, ondan sonra ne halimiz varsa görürüz, rahat rahat.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-İşimizi bitirip dağılalım, peki buyurunuz Engin Doğu bey.

Engin DOĞU:

–Değerli vakitlerinizi almak istemiyorum. Benden önce söz alan değerli konuşmacıların fikirlerine aynen katılıyorum. Bu arada şunu ifade edeyim. Gerçekten meslek okulları meselesi Türkiye'de bir dert haline gelmiştir. Adalet Meslek Yüksek Okulları açılmıştır. Oradan yetişen çocuklar ise maalesef Adliye camiasına intisap edememektedirler. Hukuk Fakültelerine gitmektedirler. Orada master yapıp serbest sahaya geçmektedirler. İmam-Hatip Liselerini inceledik ve gördüğümüz şudur:

Gerçekten İmam-Hatip Liselerinde yetişenler, bugünkü Milli Eğitim'in okullarından daha iyi yetişmektedirler. Bunu da YÖK'ün ÖSYM sınavlarından inceledik.

Gördük ki çok başarılı olmaktadırlar. Ama İmam-Hatip Okulları niçin kurulmuştur? Nedir Kanundaki amaç? O giderek kaybolmaktadır. Nasıl kaybolmaktadır? İmam-Hatip Liselerinden mezun olan çocuklar Tıbbiyeye gitmektedirler. Bazı siyasilerimizde onların önlerini açmaktadırlar. Yani İmam-Hatip Liselerinin kuruluş amacının dışındaki mesleklere doğru yönelmektedirler. Onun da yollarını açmak gibi bir eğilim vardır. Bugün İmam-Hatip Liselerinden buyurduğunuz çok güzel İlâhiyat Fakültesine giren, gönülden bu heyecanı duyanlar geliyorlar ve çok güzel bir şey bu. Zaten olması gereken de budur. Beklenen de budur.

. Bu okulların açılmasında, burada öğretim yapılmasındaki amaçta bu. Ama oradaki çocuklar artık başka mesleklere yönelmeğe başlamışlardır. Bu böyle olmamalıdır. Gerçekten İmam-Hatip Liselerini aydın din adamı yetiştirecek, Diyanet'in istediği nitelikte eleman yetiştirecek şekilde çok güzel söylediler, müfredat programlarında değişiklik yapılabilir.Ama ülkenin bir de iç piyasası vardır. İç piyasasındaki çocuk, eğer başka başka yerlerden daha başka imkanlar sağlamak arayışına ister istemez gidiyorsa, o zaman yine beyefendinin söylediği gibi dengeyi korumak sorumluluğu ortaya çıkmaktadır.

Yani diğer Milli Eğitim okullarının dengesiyle beraber götürmek zorunluğu ortaya çıkmaktadır. O halde yeteri kadar imam-Hatip Lisemiz var. Yeniden meslek okulunun açılmasının hiç te verimli ve yerinde olacağı kanaatini taşımıyorum. Bizim Devlet Planlama Teşkilatında araştırmalarda zaten böyle bir sonuç vermektedir.

Diğer taraftan göç meselesi. Ona da değinmek istiyorum. Bu bir devlet politikasıdır. Bütün uluslar aslında başka ülkelerde bulunan azınlıklarının kendi ülkelerine gelmesini istemezler. Orada kalmalarını isterler. Orada yaşatmak, orada onları daha iyi imkânlardan yararlanmalarını istemektedirler. Ama şartlar zaman zaman Türkiye'de 1926, 1950 ve 1980 gibi bazı şartlar ortaya çıkmıştır. Oradaki rejimden kaçmak isteyen, ülkemizdeki özgürlüklere koşmak isteyenlere herhalde kucağımızı açmamazlık edemezdik. Aslında genel Devlet politikası, gerçekten her azınlığın kendi bulunduğu ülkede barındırılması ve onlara oradaki hayatı kolaylaştırıcı politikalar üretilmelidir. Bunun da bu kanunda yine de yer almasından yana değilim. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

–Çok teşekkür ederiz, değerli fikirlerinizden ötürü siz Bulgaristan meselesine temas etmek istiyorsunuz, son olarak sanıyorum. Zaten bu konuda bir temenni var, gerçekten ama temenninin bu Şûra kararları arasında nasıl ifade edileceğinde bir sıkıntı da var. Siz onu uygun bir teklif haline getirirseniz yine görüşelim. Ama şöyle denmesi münasip olur mu?

Hükümetimiz, Bulgaristan'dan göçü önlemelidir.

–Siz onu formüle edebiliyorsanız Din Şûrasıyla bağlantı kurdurarak, ona bir gerekçe göstererek yani Müslüman nüfusunun zayıflamasına yol açacağı mülahazası gibi mi demek istiyorsunuz. Ama ne demek istiyorsanız.

–Oradaki Müslümanların bir baskı altında bulunduğu ve onların göçe zorlandığı tesbit edilmiştir, bu hakikattır.

İnsan haklarına saygı babında bu insanların dinlerinden ötürü zorlanmalarına mani olacak tedbirlerin hükümet tarafından alınması ve bunların da göçlerinin teşvik ettirilmemesi.

-Afedersiniz, bu bütün dünyada var, sadece Bulgaristan'da olan bir durum değil.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Genel bir ifade bulunabilir. Hay hay efendim, onu genel bir şekilde ifade edelim.

Sami AKYOL:

–Konuşmalar bir an öyle bir noktaya geldi ki, Türkiye'deki bütün dini hizmetlerin adeta olumsuz sorumlusu İmam-Hatipler gibi bir ana geldi. Buna başka başka formüller aranma yoluna gidildi. Ancak Sayın Hocam, esas cephede siz ne kadar komutan merkezden emir verirse versin, esas cephede savaşı göğüsleyen insanlar. Bunu bilmiyorum ama bir şeyleri daha açıktır. Hocam, bu cephede göğüsleyerek, çalışarak biri olduğu için çok güzel bunu dile getirdi. Bu günkü dini hizmetlerde birtakım problemler varsa, bunların sorumlusu İmam-Hatipler değildir. Bugün İmam-Hatip Liseleri ve İlahiyatlar o kadar güzel çalışıyor ki, tabii olumsuz tarafları olabilir.

Bu bugün halkımızın teveccühü ile en güzel şekilde ortaya çıkıyor. Önceki gün Erzurum İmam-Hatip Lisesi müdürü ile okul meselelerini kısaca görüşürken şöyle ifade ettiler. 1500 erkek öğrenci müracaat etti, ancak 200 ün üzerinde alabildim. 1000 kız öğrenci müracaat etti, ancak 100 kız öğrenci alabildim. Peki bu insanımız yanılıyor mu? Bu kadar teveccüh gösteriyor, yanılıyor mu? Hayır. İnsanımızın elbette ki yanılgıları olabilir, ama bu kadar yanılamaz. Bence İmam-Hatip Liseleri gerçekten güzel çalışıyor. Eksikleri var şüphesiz, ama bunu İmam-Hatiplere yüklememek lazım. Bunun sistemimizin içinde bir başka problemleri vardır. Bir tane misal vermek istiyorum:

İmam-Hatip Liseleri kürsülerde imamlığın en güzelini yapabilecek öğrencilerini yetiştirebiliyor. Bu oran %10-%20 olabiliyor. Hiçbir zaman yüzde yüz İmam-Hatip Liselerinde bütünüyle öğrenci imam-hatip yetiştirilecek tarza getiremezsiniz. Bu kabiliyet meselesidir. Başka etkenler vardır.

İmam-Hatip Liseleri Türkiye'de kürsüye çıkıp vaaz verebilecek, imam-hatiplik yapabilecek elemanı yetiştiriyor. Ancak bu yönde bir başka sebepler var. Bir misal vermek isterim:

Geçen yıl bir öğrencim mezun oldu. Bu öğrencim hiçbir zaman imamlık yapamazdı, kürsüye geçemiyecek düzeydeydi. Okula geldiğinde "ne yapıyorsun yavrum şu anda" dediğimde; Afyon'da belki en büyük camilerden birisinde, "hocam ben imam oldum" deyince şöyle odam başımda dönüverdi. Nasıl oldun dediğimde, Hocam benim babam muhtardır. Bir Milletvekili devreye girerek benim imam olmamı sağladı, şeklinde ifadelendirdi.

Bu suç imam-hatibe yıkılmamalı, bunun başka sebepleri var. Oralara götürülmeli. Meseleye bu açıdan bakmakta yarar var. Bir de hocamın İmam-Hatip Liseleri mevcudunun sınırlandırılması konusunda bu çok konuşuluyor. Bunu bizim dışımızdaki insanlar çok konuşuyor. Bence bu memleketin evlatları bu yönde okumak istiyorsa, yani

diyorsa ki ben İmam-Hatip Lisesinde dinimi en iyi şekilde öğreneceğim, pozitif ilimleri en iyi şekilde öğreneceğim. İnancımla kendi kültürel değerlerimi kabul ederek, doktor olmak istiyorum. Hâkim olmak istiyorum. Avukat olmak istiyorum, diyorsa. Hani Demokrasiyle yönetilen bir memleketimizde buna niçin engel olunur?

Geçenlerde bir toplantıda, Afyon'da, ismini de vereyim Şuayıb Demirel şu anda Afyon'da televizyonda, yine bir başka arkadaşlar var, aynı şekilde bu arkadaşlar televizyonda Afyon'da örnek iş adamı olarak tanıtıldı, gösterildi. Bunlar imam-hatip çıkışlı. Peki bunlar İmam-Hatibe gelmeseydi, imam-hatiplerin mevcudu ya da sayıları sınırlandırılsaydı bu memleket için bir kayıp olmayacak mıydı?

Şunu demek istiyorum; Memleketimizdeki kabiliyetler ister imam-hatiple, ister başka bir yönle yetişsin memleketimize ne türlü hizmet edecekse bunun önü tıkanmasın, bu tıkanmayı bir başkaları bir başka niyetle yapıyor ama bu güzel Şûra'da da bu teklif olarak getirilirse hakikaten pek hoş olmuyor.

Tabii fikir olarak gelinir, gelinir söylenir ama ben İmam-Hatip Lisesinde şu anda hizmet eden birisi olarak, bana hizmet aşkı veren şey, oradaki hizmeti bir ibadet kabul edip, sabah okula 7 'demi gitmek gerekiyor, benim içindem 6.30'da gitmek gerekiyor. Hatta günlerimi, saatlarımı okulda geçirme arzusu, iştahı var. Bunu bana veren inancım, imanım, kültürel değerlerim bunlar. İmam-Hatiplere biraz da böyle bakmak gerek diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

–Efendim, izin verirseniz buradaki sıraya önce komisyonun aldığı karara göre görüşmemizi bir tamamlayalım. Sonra tekrar ben sıra vereceğim.

–Efendim, ben hiç bir zaman İmam-Hatipler kapatılsın demedim. İmam-Hatipler suçlu demedim.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Efendim bu manaları burada çıkaran hiç bir kimse yok. Kimsenin olduğunu sanmıyorum. Efendim kamuoyunda bu mesele çok canlı olduğu için oradan çağrıştıran fikirler burada görüşülüyor. Yoksa doğrudan doğruya size karşı bir şey olduğunu sanmıyorum.

Şimdi İsmail Lütfi bey, daha önce vadetmiştik. Muhterem Yakup Selimovski teşrif etti ama, bizim bu çay arası var. İsterseniz İsmail Lütfi bey konuştuktan sonra ara verelim. Sonrada tekrar devam ederiz, buyurun hocam.

Prof. Dr. İsmail Lütfi ÇAKAN:

Dün sunduğum tebliğde Diyanet İşleri Başkanlığı, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü ve İlahiyat Fakülteleri yetkililerinin sürekli koordine içinde bulunmasının bizim problemlerimizin haliyle büyük fayda sağlayacağını anlatmaya çalıştım.

Buna göre insan da Türkiye'nin, İslâm dünyasının, bizim insanımızın ne olması lazım geldiği şekline göre biçimlendirilmelidir. Toplum, ne tür insana ihtiyaç hissediyorsa onun yetiştirilmesi esas baz alınmalıdır. Şimdi bana, bir dergi sordu: "Halkımızın İmam-Hatip okullarına bunca rağbeti var. İmam-Hatip okulu yaptırılmış, binası hazır, açılmıyor. Bu rağbeti nasıl değerlendiriyorsunuz?"

Benim şahsen söylediğim birkaç cümle var, hatırımda kalanını söyleyeyim: "Bu milletimizin kendi kendisini aramasıdır. Bu manadadır ki, orta öğretimin imam-hatipleştirilmesi mesajıdır. Bu memlekette eğer bir şey yapılmak isteniyorsa, bu milletin istediği insanı üretilmek isteniyorsa, orta öğretimi imam-hatipleştirin demektir, bu milletin bu rağbeti." Yani illa belli kalıplar içinde düşünmek zorunda değiliz. Ben, bu şûrada konuşulmadı, kimse söylemedi ben söyleyeyim, şu açılmak üzere hazırlanmış imam-hatip binalarının, okullarının açılması teklifinin, din şûrasının teklifi olarak geçmesini istiyorum.

Bir şeyin de ihtiyacını hissettim burada. Diyanet İşleri Başkanlığı'mızın Haseki gibi diğer eğitim merkezleri var. Kendi personelini yetiştirme amacıyla açılmış merkezler. Haseki Eğitim Merkezi Müdürü de davet edilmiş olsaydı bu şûraya. Hocaları var veya o eğitim merkezinden de keşke bizim konuştuğumuzda birisi olsaydı da o merkeze rağbet nasıldır? Ben şahsen merak ediyorum.

O merkeze ilk iştirak edenlerden biriyim. Bitiremedim ama, İrfan ağbimizle birlikte yani bende bazı duyumlar aldık. Giderek o merkeze ve eğitime tabi tutulma isteğinde bir gerileme var gibi. Eğer böyle bir problemimiz varsa, bunun sebepleri üzerinde durulmalıdır. Biz bir taraftan Diyanet kendisine eleman yetiştirsin teklifleri yaparken, hararetle yeni müesseseler bile aramaya giderken, elimizde açtığımız müesseseyi eğer yeterince çalıştıramıyorsak bir problemimiz var demektir. Bunu da samimiyetle oturup burada konuşmamız gerekir.

Teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

–Efendim, Komisyonun onayından geçen söz hakları kullanılmış oldu. Mehmet Altunkaya bey söz istiyor.Şimdi oylarınıza sunuyorum. Ara verdikten sonra devam edelim ve Komisyonun ulaştığı sonuçlara bir şekil verelim diye mi karar verirsiniz? Yoksa çok kısa diyor Mehmet bey, tamamlayalım. Yakup bey daha sonra, herhalde şimdi çıkmak zorundayız sanıyorum. Oralarda kimse görünmüyor ama peki buyurun.

Mehmet ALTUNKAYA:

–Sayın Başkan, Şûra'mızda çok güzel konulara temas edildi, ancak şu ana kadar bir konuya temas edilmedi.

Bu da Kur'an Kursları meselesi. İmam-Hatip Lisesine, İlahiyat Fakültesine, İlahiyat Yüksek Okullarına ve dolayısıyla Müslüman cemaatimize Kurultayca olumlu bir kelimenin, temel müesseselerimizin ve Başkanlığımızın başta gelen hizmetlerinden bir tanesi olan Kur'an Kursları var. Bugün Kur'an Kursları, uygulama yapılan bu 8 yıllık uygulama ile kapatılma tehlikesiyle karşı karşıya gelmiş durumda. Bu müesseseleri bu tehlikeden nasıl kurtaracağız?

Kur'an kurslarını yaşatmak için buna bir çözüm bulunmalı, çare aramak herhalde bu şûrada görüşülmesi gereken konulardan birisi olmalı. Çünkü bu müessese yalnız imam olmak için veya müezzin olmak için veyahutta İlahiyat Fakültelerine gitmek için çaba gösteren kardeşlerimize hizmet etmekle kalmıyor. Bugün Türkiye'de 60 milyon Müslümanın, zannediyorum 50 milyonu Kur'an-ı Kerim'den mahrum. İlmihal bilgisinden mahrum.

Tek kelimeyle mensup olduğu İslâm Dininin temel esaslarını bilmekten mahrum. Üstelik Kur'an kurslarının fonksiyonu iyi anlaşılmadığı için, yalnız imamlara, müezzinlere hizmet eden bir müessese olarak görüldüğü için de sık sık kapatılması yönünde gündeme teklifler geliyor. İmam-Hatip Liselerinin çokluğundan yine bahsediliyor, kapatılması veya azaltılması isteniyor. Halbuki bu memleketin nüfusunun yüzde 99.5'buçuğu Müslüman olduğuna göre Kur'an kurslarımız, İmam-Hatip Liselerimiz bir defa her Müslümanın ihtiyaç duyduğu müesseselerdir.

Bu müesseselerde temel bilgiler öğretilir, ondan sonra isterse istediği sahaya, istediği fakülteye intisap edebilir. Benim hassasiyetle durduğum konu, Kur'an kurslarının uygulayıcısı olarak, başında bulunan bir mesul kişi olarak birkaç yıl sonra Kur'an kurslarımızın kapısına kara kilitin vurulucağını burada ifade etmek istiyorum. Büyük bir tehlike vardır, bu tehlikenin önüne nasıl geçilecekse bu şûrada birtakım tavsiye kararlarının alınması ve ilgili mercilere iletilmesinden yanayım. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

–Bu konuya hakikaten değinilmemişti. Sadece bu meslek yüksek okullarının amaçlarından birisi, yani, Diyanet İşleri Başkanlığı bu teklifi yaparken ben onu ifade etmeğe çalıştım. Kur'an kursu öğreticilerine olan ihtiyaç da ifade ediliyordu. Hakikaten lise mezunu kişileri, bu kurslarda istihdam ederseniz hoca olarak yetersiz kalıyor. Bu anlamda oralara kalifiye nitelikli elemanlar yetiştirilmesi ihtiyacı ifade edildiğine göre Başkanlıkça, demekki buraların korunması lazımdır.

Bunu Başkanlık gözardı etmiş değildir. Bu konuya ihtiyaç var. Fakat bizim şûramız bu konuya sahiplenme anlamındadır. Bir cümleyle rapora intikal ettirilmeli diyorsunuz. Onu not aldık. Teşekkür ederim. Efendim izin verirseniz bu oturumu kapatıyorum.

Yakup SELİMOVSKİ (Bosna-Hersek):

Bismillahirrahmanirrahim.

– Bildiğiniz gibi, eski Yugoslavya devleti altı Cumhuriyetten oluşan bir birleşik devlet idi. Fakat şimdi birçok devlete bölünmüş bulunmaktadır. Şu anda eski Yugoslavya'dan ayrılan bağımsız beş hükümet vardır. Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Güneyde Makedonya ile kendi ovalarında yeni bir birlik halinde üçüncü Yugoslavya'yı oluşturan Sırbistan-Karadağ Cumhuriyetleri.

Eski Yugoslavya'da olduğu gibi bugün de Müslümanlar değişik bölgelerde yaşamaktadırlar. Bu bölgeler, Bosna-Hersek, Sancak, Kosova ve Makedonya'dır. Ben bunların üçünden söz etmek istiyorum. Zira bu bölgelerde Müslümanlar pek çok problemlerle ve işkencelerle karşılaşmaktadırlar.

Bunlardan birincisi Bosna-Hersek'tir. Bildiğiniz gibi bütün dünyanın Bosna-Hersek Cumhuriyetini bağımsız bir Cumhuriyet olarak tanıdığı ve Birleşmiş Milletlere üye kabul edildiği dönemde, Sırbistan'ın saldırısına uğramıştır. Diğeri de Sırbistan Cumhuriyetinin içinde bulunan Sancak bölgesidir. Kosova bölgesi de aynı şekilde Sırbistan'ın içindedir.

Bilindiği gibi bu yılın başında Sırbistan'a bağlı ikiyüzbin kişilik Yugoslavya ordusu Bosna-Hersek'te bulunuyordu. Aynı zamanda Bosna-Hersek'te kırkbinden fazla

ağır silah vardı. Bütün bunlar Müslümanlara karşı kullanılmıştır. Oysa, o zaman Müslümanların elinde silah bulunmadığı gibi Bosna-Hersek'in düzenli bir ordusu da yoktu. Bütün cephelerde savaş devam ederken, Bosna ordusu kurulmaya çalışıldı. Şüphesiz Bosna-Hersek'teki Müslümanlar kendi işlerini kendileri düzenlediler ve yanlarında bulunan hafif silahlarla Sırplara karşı savaşmaya başladılar.

Başlangıçta bazı silahlar Hırvatistan yoluyla Bosna ordusuna gelmeye başladı. Fakat Sırplar bütün ağır saldırılarını, yüzde yetmişi Müslüman olan Bosna-Hersek'in doğu kısmında yoğunlaştırdılar. Bunun sonucu olarak Drina nehri kıyısında bulunan kentlerdeki Müslümanlar başka yerlere kovuldu ve Sırplar, Müslüman topraklarında Müslümanlara karşı vahşi tutumlarını sürdürdüler. Daha sonra Sırplar, Bosna-Hersek Nazi askeri kampları kurdular. Geçen yılın sonunda gerek Bosna-Hersek ve gerekse Sırp kuvvetlerinin elinde bulunan Hırvatistan ya da Sırbistan'da kurulan nazi kamplarının sayısı yüzelliye ulaşmıştı.

Bununla beraber Sırplar, Osmanlılardan ve Bosna-Hersek'in fethi zamanından kalmış olan İslâm kültürünü yıkmaya azmedip, bugüne kadar **yediyüzelliden fazla camiyi** de yıktılar. Diyebiliriz ki, yıkılan bu camilerin yüzde ellisi tamamen yok edilmiş, yerlerinde herhangi bir belirti bile bırakılmamıştır. Biz minareli olsun veya olmasın, ibadet için yapılan binaların hepsine mescid diyoruz. Bunlar arasında minaresiz olanların tamamını yok ettiler.

Bosna-Hersek'te elli kadar tekke binası vardı. Bunların da çoğunu tahrib ettiler. Ancak sadece Saraybosna kentimiz içinde bunların pek azı kaldı.

Ayrıca Saraybosna'da sayıları bin civarında olan Vakıf binaları vardı ki, tamamen yok edildiler.

Sırpların yaptıkları en çirkin şeylerden birisi de kadınları, henüz yedi-sekiz yaşındaki küçük kızları ve altmış-yetmiş yaşındaki kadınları alıp götürmeleridir. Bu gaye ile Bosna-Hersek'te alınıp götürülen kadınların sayısı elli bini bulmuştur.

Şu anda Müslümanlar Bosna-Hersek'teki Sırp kuvvetleri tarafından uygulanan iki askeri baskı altında yaşamaktadırlar. Bunların birisi içte bulunan sırp askerleri, diğeri de Sırbistan'dan gelen Sırp askerleri tarafından yapılıyor. Buna ek olarak Bosna-Hersek'te Hırvat ordusundan oluşmuş bazı düzenli gruplar vardır ki, onlar da Müslümanlarla kendi vatanlarında çarpışmaktadırlar.

Biz İslâm cemaati olarak (tabi orada siyasi bir yönetim de vardır) son zamanlarda hissediyoruz ki, Bosna-Hersek'teki olaylar dünyanın gündeminden düşmeye başlamıştır. Meselâ; savaşın başlangıcında geçen yılın sonuna kadar Bosna-Hersek olayları, gazetelerde, radyo ve televizyonlarda ve diğer yayın organlarında bütün dünyada ilk sırayı alıyordu. Fakat şimdi bu olaylar ikinci ve üçüncü sıraya inmiş bulunmaktadır. Hatta bazı İslâm ülkelerinde bile bu olaylar ikinci, üçüncü sıraya düşmüştür.

Zira onların yayınlarında bile artık Bosna-Hersek'le ilgili haberler dinleyemiyoruz. İşte bu önemli bir meseledir. Yani biz şayet Bosna-Hersek'teki olayları gündeme getirmeyi ihmal edersek, işte bu önemli bir mesele olur. Çünkü Bosna-Hersek İslâm âleminin özüdür. İslâm âleminin özü olmaya da devam etmelidir. Zira Bosna-Hersek'teki Müslümanlar, Avrupa'nın ortasında Müslümanların öncüleridir. Şayet bu İslâm cemaatı Bosna-Hersek'te kalırsa Siyonizm tehlikesi ve Avrupa Hıristiyanlığı tehlikesi diğer İslâm ülkelerine giremez. Bunun için biz, şayet mümkün olursa

Ankara'da toplanan bu kongreden, Bosna-Hersek Hükümetine, gerek Birleşmiş Milletlerde ve gerekse Avrupa Topluluğu nezdinde değişik Müslüman hükümetlerinin ve heyetlerinin siyasi desteğini sağlayacak bir kararın çıkmasını bekliyoruz.

Bu yardımı sağlayacak hükümetlerin başında Türk Hükümeti gelir. Çünkü o aynı zamanda NATO'nun bir üyesidir. Avrupa Topluluğu tarafından yapılan barış girişimleri ve özellikle şu anda Soutenberg'de bulunan Lord OWEN ve Syrus WENCE'in Bosna-Hersek'i üç ayrı etnik devlet haline getirmek konusundaki planları ve çalışmaları kesinlikle Müslümanların lehine değildir. Çünkü Müslümanlar Bosna'nın bütün bölgelerinde yaşamaktadırlar.

Şayet bu tür bölünme gerçekleşirse, Müslümanlara, Bosna-Hersek'in ortasında dört bir taraftan Sırp veya Hırvat Hristiyan kuvvetlerce kuşatılmış ince bir şerit kalmış olacaktır. Bu ince şerit, İslâm âleminden büsbütün kopmuş olacaktır. Çünkü bugün Bosna-Hersek' sadece Sancak, Makedonya ve Bulgaristan yoluyla İslâm âlemine bağlanmaktadır. Şayet Bosna-Hersek içinde birçok devletten oluşan küçük bir devlet meydana getirilirse, bu ne Müslümanların lehine olur, ne eski Yugoslavya topraklarının lehine olur, ne de Balkan Yarımadası Müslümanlarının lehine olur. Kısa cümlelerle Bosna-Hersek hakkındaki görüşlerim bundan ibarettir.

Sancak Bölgesi ise, daha önce de belirttiğim gibi Sırbistan toprakları içindedir. Bu bölgede dörtyüzelli binden fazla Müslüman yaşamaktadır. Fakat bugün Sancak iki kısma ayrılmıştır. Biri Sırbistan içinde diğeri de Karadağ içindedir. Bu ise siyasi bir problemdir. Fakat problem sadece bununla da kalmıyor. Çünkü Sırp ordusu Sancak'taki bazı şehirleri ağır silahlarla tamamen kuşatmış bulunmaktadır. Önümüzdeki günlerde de şayet Bosna-Hersek konusunda bir çözüm bulamazsak burada da savaş başlayabilir.

Aynı şeyi Kosova için de söylemeniz mümkündür. Çünkü **Kosova Bölgesi** nüfusunun yüzde doksan dokuzu Müslümanlardan oluşmaktadır. Yani Kosova'da yaklaşık iki milyon Müslüman yaşamaktadır. Bunların da çoğu, yüzde doksan beşi Arnavuttur. Hatta bunlar, milli gruplardan oluşan bu bölgenin Halk Meclisi kararıyla Kosova bağımsız Cumhuriyetini kurdular ve **İbrahim Rukova**'yı başkan seçtiler. Ne var ki, Kosova'da hayat şartları çok zordur. Bu bölgede aktivitenin ve dini hareketin durumundan söz etmek mümkün değildir. Çünkü Kosova'daki gençlerin yüzde sekseni, Sırplar tarafından askere alınıp Bosna-Hersek'li Müslümanlara karşı savaşa sokulma korkusuyla bölgeyi terketmişlerdir.

Evet bu sebeple ülkeyi terketmişler ve onlar şu anda İsviçre'de, Macaristan'da, Almanya'da ve diğer Avrupa ülkelerindedirler. Bu, işin siyasi yönü. Bir de ekonomik yönü vardır. Bilindiği gibi bugün Sırbistan'a bir ekonomik ambargo uygulanmaktadır. Kosova iki ekonomik tehlike ile karşı karşıya yaşamaktadır. Birincisi Birleşmiş Milletler, diğeri de Sırbistan kaynaklıdır. Nitekim Sırbistan Kosova'ya gönderilen herhangi bir yardıma izin vermemektedir.

Diğer önemli bölge ise, **Makedonya Bölgesi**dir. Bu bölge Müslümanların yaşayışları ve seçimleri bakımından eski Yugoslavya'nın en güzel bölgesidir. Bilindiği gibi Makedonya'da yaşayanların yarısı Hristiyan, yarısı da Müslümandır. Bu bölgede Türk, Arnavut ve diğer milletlerden değişik ırklara mensup insanlar yaşamaktadır. Orada da bazı problemler vardır. Meselâ, İslâmî mahallere, tarihi binalara ve saat kulelerine haçlı bayrakların asılması bunlardan biridir.

Bu İslâmî yerler vakıf toprakları üzerinde inşa edilmiş ve İslâm cemiyetinin koruması altındadırlar. Buna rağmen Osmanlı'nın Rumeli Valisinin oturduğu meşhur şehir Manastır'daki ve Brite şehrindeki kulelere birer haç dikmişlerdir. Bütün bunlardan dolayı sizin ve bütün İslâm âleminin bu zor günlerde bizimle beraber olmasını istiyoruz. Önce duygusal açıdan, sonra da maddi yardımlar açısından, Bosna-Hersek'i ve diğer Müslüman bölgeleri, Kosova ve Sancak'ı hürriyetine kavuşturmak için bunu istiyoruz.

Son olarak ifade etmek isterim ki, bu teklifimizi biraz daha genişleterek Müslüman hükümetlerin, herhangi bir yerdeki Müslümanları savunmak için ortak bir askeri kuvvet oluşturması teklifini sunmamız mümkün olmaz mı? Çünkü, bütün milletlerarası toplulukların birer savunma kuvvetleri vardır. Sadece dünya Müslümanlarının ortak bir savunma gücü yoktur. Buradan şayet mümkünse, Müslüman ülkelere ve devletlere böyle bir kuvveti oluşturma teklifini sunabiliriz. Değerli vaktinizin bu bölümünü bana ayırdığınız için teşekkür eder, İslâm ümmetine faydalı olacak kararların bu kongreden çıkmasını temenni ederim.

Sadece, Bosna-Hersek'teki Müslümanlar değil, 1918'de kurulmuş olan eski Yugoslavya Krallığı ve İkinci Cihan Harbi ile kurulan Komünist Sosyalist Yugoslavya'daki Müslümanlar da daima ikinci sınıf insan muamelesi görmüşlerdir. Bosna-Hersek'teki saldırılar çok partili demokratik seçimlerden ve özellikle İslâm Demokrat Partisinin katıldığı seçimlerden sonra Bosna-Hersek'e saldırılar başlamıştı. Çok kısa zamanda ve çok süratli bir şekilde bu saldırılar başladığı için kendimizi savunmak üzere gerekli adımları atmaya vaktimiz yoktu.

Bosna-Hersek'te üç ayrı etnik grup vardır: Müslümanlar, Sırplar, Hırvatlar... Nüfusun yüzde ellisini Müslümanlar oluşturmaktadır. Diğer etnik grupların oranları dikkate alınacak olursa, Müslümanlar çoğunluktadır. Fakat Bosna-Hersek Hükümetindeki idari kadroda bulunan Müslümanların sayısı oldukça azdır. Meselâ Bosna-Hersek'teki Sırpların oranı %30 iken, güvenlik güçlerinin %70'ini ellerinde bulunduruyorlardı. Maliye Bakanlığı'na bağlı bankalara büyük şirketlerin genel müdürleri sırplardandı. O zaman bağımsız bir ordu değil, birleşik bir ordu vardı.

Tarihî yönden de belirtmemiz gerekir ki, Sırpların eskiden beri Büyük Sırbistan'ı kurma planları vardı. Bu, savaşın başladığı yıllardan değil, çok eskiden, 1884'lerden beri böyleydi. **Neçertanya** adıyla anılan bu milli planları, aşırı ırkçı **İlya Garaçani** tarafından çizilmişti. Bugün de onlar Balkan Yarımadası'nda Büyük Sırbistan'ı oluşturmak için çizilmiş olan hedefleri gerçekleştiriyorlar. Bunların hedeflerinden biri de Sırpların bulunduğu her yerin Büyük Sırbistan'a bağlanması hedefidir. Bosna-Hersek savaşından tam bir yıl önce Hırvatlarla aralarında çıkan savaşın sebebi budur.

Bu felâketin Bosna-Hersek üzerinde başgöstermesinin başlıca tarihi sebebi budur. Vaktin darlığından dolayı fazla açıklamalarda bulunamıyorum. Kısaca ifade etmek gerekir ki; Bosna-Hersek'te bulunan siyasi gücün, bu bölünme krizi sürecinde takip edeceği başka bir yolu yoktur. Bunun sonucunda da olan oldu. Hal böyle olunca Bosna-Hersek'i savunma konusunda hepimiz tek güç halinde olmalıyız. Nazi kamplarında vuku bulan bazı olaylar hakkında elimde raporlar vardır. Bazı Müslümanları zorla da olsa Hıristiyanlaştırma merkezleri, Bosna-Hersek'te kaçırılan kadınların ve yıkılmış camilerin listeleri hakkında raporlar... Bütün bu raporlar maalesef sadece İngilizce ve

Arapça'dır. Bunları Sayın Başkana sunacağım. Onları çoğaltıp size dağıtmak mümkündür.

Teşekkürler.

Dr. Lütfi DOĞAN:

Sayın Başkan, benim bir düşüncem var. Çok güzel açıklamalarda bulundu. Gerçekten şahsen beni çok mutlu etti. Çünkü geçen hafta aynı konuda İsviçre'de bir toplantıda bulunmuştum. Bosna-Hersek Dışişleri Bakanının acılar içinde bunların anlatımlarını bütün NATO devletlerine ve bütün Birleşmiş Milletler devletlerine anlattığını duyduk. Biz burada din şûrası olarak dinledik bunu. Biz burada tavsiye kararları arasında hoca efendinin isteyeceği biçimde bir cümleyi koyabiliriz. Tavsiye kararları arasında, bu bir.

İkincisi, özellikle Bosna-Hersek'te bütün Türkiye'nin ve din şûrasına katılan diğer İslâm ülkelerinin bilginlerinin dilinde birlikte sonuç bildirisi olarak Bosna-Hersek'te olan camilere, mabetlere ve insanların, Müslümanların hayatına yapılanların büyük bir vahşet olduğunu, yalnız İslâmiyetin değil, bütün dinlere özellikle Avrupa uygarlığını oluşturan dinlere Yahudilik, Hristiyanlık ve bütün dünya dinlerine bir saldırı olduğunu belirten veciz birkaç cümleyi koymak mecburiyetindeyiz.

Bosna'daki olan, şimdi insan haklarına bir tecavüz olduğunu, yalnız İslâmiyete değil, burada yıkılan mabetler aynı zamanda kiliselerin, havraların, sinagogların yıkılmasını bir tecavüz olduğunu belirtir ve bütün dinlerin, Avrupa'daki bütün dinlerin Bosnadaki insanlık haysiyetini perişan eden insan haklarını tahrip eden bu manzara karşısında Bosna'daki Müslümanların hayatına, yalnız İslâm âleminin değil, Allah'a inanan, din sahibi olan bütün insanların, mabede giden bütün insanların Bosna'daki Müslümanlarla birlikte olmasını biz söyleyebiliriz, diyorum.

Bilhassa bunu belirtelim. Bu vahşet yalnız buradaki Müslümanlara değil, bütün dünya dinlerine, Allah'a inananların hepsine, yalnız oradaki uygarlığa değil, bütün insanlık uygarlığına bir tecavüz olduğunu, bu tecavüzü durdurmada bütün dünya milletlerinin, Birleşmiş Milletlerin bu meseleyi çözmede görevleri olduğunu Din Şûrası'nın tavsiyeleri arasında belirtmeliyiz bu bir.

İkincisi de bu, İngilizce veya Arapça olarak sunulan bu metinleri belki biraz özetlemek mecburiyetinde kalırsak, ama bunu Türkiye Diyanet Vakfı'nca basılmasını da öneriyorum. Bastıralım, Arapça, İngilizce ve Türkçe. İngilizce kısmını bizim aracılığımızla, Dışişleri Bakanlığı kanalıyla Avrupaya, diğerlerini İslâm ülkelerine dağıtalım. Bunu istirham ediyorum ve ben yaşadım. Dış İşleri Bakanlığı'nın anlatmalarını, televizyonda, hatta şayet Şûra başkanı, Diyanet İşleri Başkanı aracılık yaparsa, efendi hazretlerinin de Türkiye radyolarından burada yaptığı konuşmanın bir özetini yapmasını istirham ediyorum. Yarın ne zaman, şûra bitiminde sonuç bildirgesi yapıldığı zaman, o gün henüz kafalarda taze bu haber varken, efendi hazretlerinin orada bir konuşmasından yanayım.

Hatta isterse Dışişleri Bakanlığı'yla temas kurdurmakta yarar var. Türkiye'ye gelmişken Dışişleri Bakanlığı'yla da görüşmesinden yanayım. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

–Şimdi bu ikinci söylediği hocamızın, bu dokümanlar, belgeli kısmı herhalde özel

olarak söyleyeceğiz. İlgililere, yetkililere. Fakat komisyon raporuna geçmesi gereken husus, bu saldırıların bütün dinlere ve insanlığa tecavüz anlamına geldiğine dair bir tel'in ifadesinin konması.

Kemal GÜRAN:

-Sayın Başkan. Komisyon raporu olurda, şimdi burada verilen tebliğler ayrıca Şûra dokümanları arasında yayınlanmıyacak mı? Mutlaka yayınlanacak, bunlar da o dokümanlar arasında yayınlansın.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Sayın hocam. Muhterem Yakup beyin şu anda programda yeralan bir tebliği yok. Bize özel bilgiler sunmuş oldular. Bu arada birtakım dokümanlar veriyorlar, bunların o belgeler arasına girip yayınlanması elbette mümkün, biz onları teklif ederiz yetkililere. Ama yani şu temenninin ayrıca raporda ifade edilmesine herhalde gerek kalmıyor. Başka Yakup beye tevcih edilecek olan sual yoksa, kendisine teşekkür edeceğiz. Efendim bir de dua edelim, fatiha okuyalım. Şehitler için.

Dr. Lütfi DOĞAN:

-Şehitler için el-Fatiha.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

–İzninizle efendim bu oturumun ikinci maddesine intikal ediyorum. Arkadaşlarımız, burada kayda geçilen hususları mümkün olduğu kadar ayıklayarak birer cümle haline getirmişler. Fakat bunlar tabii bu kadar geniş bir malzemenin içerisinden çıkarılıp seçilirken evvela fazla bir sıra veya gruplama amacı güdülmeksizin konmuş. Şimdi ben muhterem heyetinize bu özeti sunuyorum. Bunlardan bazılarını sonra biz gruplandırırız. Yani birbiriyle fikri insicamı sağlamak için. Alâkalı olanları tek madde haline getiririz. Önemli olan bunları heyetin tasvip edip-etmediğidir, bir. İkincisi, burada yer almayan ve ilavesi gereken hususları da ifade edelim, kararlaştıralım. Biz sonra onların redaksiyonunu inşaallah sizin adınıza sağlarız:

1- İmam-Hatip Liselerinde branşlaşmaya ve ihtisaslaşmaya gidilmesi gerekir fikri, buraya dercedilmiş. Bu İmam-Hatip Liseleri derken, İmam-Hatip Lisesi öğretmenlerinin yetiştirilmesi değil mi?. Evet o kasdediliyor. Aşağıda da var ya, onlarla birleştiririz, birbirine yakın konular var.

2- Diyanet İşleri Başkanlığı'nda hizmetlerin daha verimli yürütülmesi için gerekli elemanların yetiştirilmesi için din hizmetleri programı adı altında bir program uygulanmalı.

3- İlahiyat Fakültelerinde zaten az önceki konuşmalarda da hocam özellikle onu ifade ettiler. Amaca yönelik eğitim, öğretim programlarını geliştirme, ilgili kurumlar arasında koordine sağlanarak bu programlar yapılmalıdır diyoruz.

4- İlahiyat Meslek Yüksek Okullarında, mesleğinde iki yıl çalışmış olmak şartı kaldırılmalıdır.

5- Diyanet İşleri Başkanlığı'nda görevli İmam-Hatip Lisesi mezunlarına, yüksek öğretim imkanı sağlamak üzere İlahiyat Meslek Yüksek Okullarında ekstren öğretim kontenjanları ayrılmalıdır.

6- İlahiyat Meslek Yüksek Okullarının müfredat programları gözden geçirilmelidir. Bunlar bir grup konu oluyor.

Kemal GÜRAN:

-Sayın Başkan. Bu nokta ile ilgili olarak şimdi sizde tebliğinizde dediniz ki, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu okullarda okuyacaklar için, görevli elemanlar için tahsis ettiği kadro çok yetersiz, en az bunların 400'er adet kadro olması ihtiyacı var. Sanıyorum Diyanet İşleri Başkanlığı'nın mevcut kadro imkanları itibariyle bu imkanı olduğu var gibi geliyor bana, yani bu imkanı bu İlahiyat Meslek Yüksek Okulları için Diyanet İşleri Başkanlığı bu okullara bu imkanı tanımalı. Bu fakültelerin, bu okulların bulunduğu illerde torba kadro gibi kadrolar ihdas etmek suretiyle ikinci imam olarak müftü efendinin ileri sürdüğü mahzurları da bertaraf etmek için camilere ikinci imam olarak bunları kullanmak üzere bu kadroların adetlerinin çoğaltılmasını da talep edelim diye düşünüyorum.

Mahmut GÜRGÜR:

-Şimdi efendim. Kemal bey o konu şöyle, şu anda kadro imkanları malum. Bu çocuklara ilave kadro verilmesi bir tarafa hizmete hazır camilerden bir kısmına dahi kadro veremiyoruz. Bu zorlama ordan kaynaklanıyor. Dediğinizi gerçekleştirebilseydik biz o illere yeterince kadro vermek suretiyle bunu telafi etme cihetine gidecektik. Bu arayışımız onu çözümlediği için imkan yok diyoruz.

-Şu anda imkan yok.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Sayın hocam. Bu konuda daha iyi bir çözüme ulaşabilinceye kadar Diyanet İşleri Başkanlığı elinden gelen bütün çabaları sarfedip bunları destek vermeye çalışıyor, çalışacağını biz umuyoruz. Ama buralarda kadroyu artırmakta aslında çok ideal bir çözüm olmuyor. Başta arzettiğim gibi pek çok problemleri beraberinde getiriyor. Geldiği yerin görev şartları, ayrıldığı yerin şartlarıyla birlikte düşünürseniz ve bir aile düzenini değiştirdiğini düşünürseniz, iki seneliğine bu şu anda görevde olanlar için çok ideal bir program değil, aslında görevde olanlar için. İdeal olan ekstren meslekiçi eğitim imkanlarından yararlanarak eğitim merkezlerine takviye vermek gibi ama bu tamamen ilga edilmiş değil, gayet tabii o sonuca ulaşıncaya kadar Başkanlık mümkün olduğu tahsisatı yapıyor.

Kemal GÜRAN:

-Üç problem var görebildiğim kadarıyla.

Bir, görevinden ayrıldığı yerdeki hizmet problemleri var, geldiği yerde hizmet problemleri var, bir de âilevi problemleri var. Eğer kadro meselesi çözülürse yeni geldiği yerdeki kadro boşaltılırsa, yeni geldiği yerde yeni kadro verilirse ve ikinci kadro olarak verilebilirse, bu her iki yerdeki hizmet problemleri ortadan kalkabilir. Sadece ailevi bir problem kalır. Kadro verilebilirse, ek kadro verilebilirse bunların imkanı yok diyor Mahmut bey.

Mahmut GÜRGÜR:

-İkincisi de okulların sayısı geçen sene 3 idi, 4 oldu, 5 olacak. İlahiyat Fakülteleri çoğalacak, kadro ile de bunun peşinden yetişmek zor iş.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

Kolay değil tabii. Mesela bir Erzincan için yani ne kadar kadro tahsis edebilirsiniz?

Mahmut GÜRGÜR:

-Şu anda Erzincan'da çift görevli var, yok başka.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Bir diğer madde de;

7- Orta öğretimde ilk iki yılda Arapça ve yabancı dile çok ağırlık verilmelidir. Lise bölümünde diğer başka diller de ilave edilerek geliştirilmeli. Bu sanıyorum Prof. Dr. İlber ORTAYLI beyin tebliğinden alınma bir özet idi. Burada uygun bir şey vermek lazım.

8- Bir de İlahiyat Fakültelerine İbranîce ve Aramca ilave edilmelidir, deniliyor.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Evet, şimdi bunları bir şekle bağlayalım.

-İmam-Hatiplerde ve İlahiyatlarda dil öğretimi takviyesi geliştirilmesi,

-Tabii burada bir madde daha var. Yabancı dil öğrenimi için gençlerimizi yurtdışına göndermekten çok, bunu memleketimizde çözmek lazımdır. Bu üç maddeyi bir toparlayalım ve özet olarak diyelim ki;

Gerekli ihtisas dallarının ihtisas adamlarını yetiştirebilmek için dil imkanları sağlanmalıdır mı? diyelim yani.

-Sağlansın, 7 sene içinde nasıl sağlayacağız. Ben bugüne kadar tatbikatta da gördüm.

-Yok o mümkün değil. O değil de, özel ihtisas adamları için mesela burada şikayetlenildi, şu dinin mütehassısı yok, bu dinin mütehassısı yok. Ama, İlahiyat Fakültelerinin de aslında daha kuruluşu Ankara İlahiyat Fakültesini istisna ederseniz, Anabilim dalı haline gelişi- bu dinler tarihinin- nihayet on yıllık mazisi vardır. On yılda siz kaç tane genel dinler tarihi mütehassısı yetiştireceksinizç de bir de her dinin mütehassısını yetiştireceksiniz, bu zamanla olabilecek bir konudur. Şu anda bizim fakültede mesela dinler tarihinde yüksek lisans yapacak arkadaşlar da bu dillerden birini öğrenme şartını getiriyor. Hocalar da, sen İbranice öğreneceksin ki ben seni alayım diyor. Bu zaten hadisenin kendi tabii seyri içerisinde bu şartlar oluşuyor. Bunu ayrıca ifade etmememiz o kadar lüzumlu değil.

Mahmut GÜRGÜR:

-Şimdi efendim zaten programlarda koordinedir diyoruz, bu hususlar ayrı.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Bunu onun kapsamında düşünelim.

9- Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, İlahiyat Fakülteleriyle birlikte branşlaşmayı beraber yürütmelidir. Bu koordineye atıfta bulunalım.

10- İlahiyat Fakültelerinde yapılacak bilimsel çalışmalara Diyanet İşleri

Başkanlığı ve Din Öğretimi Genel Müdürlüğü de katılmalıdır. Bu aynı kapsama giriyor, koordine kapsamına.

11- Diyanet İşleri Başkanlığı'nca, "Türkiye Din Hizmetleri Haritası" çıkarılmalıdır.

Şimdi ben bu konunun şu manada yer almasını istiyorum. Diğer komisyonda da bir haritalanma meselesi bir tebliğ konusu yapılmış ve orda da uygun görüldüğü söylendi. Tenkitlerde inanç haritası, orda biraz daha farklı şeyler söylenmiş yani böyle hizmeti biraz daha yerel özelliklere göre götürebilecek bazı imkanlar yuvarlak ifadeyle orada da söylenmiş.

Seyfettin YAZICI:

-Sanıyorum ki, bana göre bugünkü ortam da birtakım istifhamlara yol açacağı için sakıncalı ve benimsenmesin. Bunu bilelim amma şûra yoluyla yayınlanacak tebliğ haline getirmek, yayınlamak bana göre mümkün değil.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Ben aslında Başkanlıkta gördüm, bir harita yapmışlar yani o kadroların yoğunlaşması vs. ile ilgili sayım istatistikleri yansıtan bir şeyler var da, fakat o söylenen dini hassasiyetleri falan yansıtacak şekilde bir haritanın bir takım sakıncaları sözkonusu olabilir.

12- Hac organizesinde emir komuta zinciri eksiktir ve bir otorite boşluğu vardır. Bunlar, tabi fikirler özetlenmiş. Yine benzeri şeyler.

13- Görevliler düzeyinde, sağlık hizmetleri düzeyinde, genel hizmetlerde eksiklikler ve kopukluklar vardır.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Şimdi bu şeyler eleştiri ifadeleri. Belki biraz daha değiştirilerek şu konulardaki aksaklıklar giderilip şöyle olmalıdır diye temenni haline gelmelidir herhalde değil mi. Mesela Hacla ilgili aşağıda başka maddeler var.

14- Hac organizesinin resmi bir din kuruluşu tarafından ve tek elden yapılmasında ve yürütülmesinde zaruret vardır.

15- Hac seyahatı bir ticari ve turistik seyahat olarak görülmemelidir. Bu seyahatten asıl maksat bir farzı ve ibadeti yerine getirmedir. Bir de,

16- Suudi Arabistan hükümeti, Türk hacılarının resmi bir kurumun organizasyonu ile hac etmeleri uygulamasından son derece memnundur. Hac, ibadet ağırlığı dikkate alınarak bugünkü ikili uygulamaya son verilmeli, 79-89 öncesindeki uygulamaya dönülmelidir.

Şimdi bunların hepsini toplayıp hacla ilgili tek madde meydana getirilmeli. Ağırlıklı olarak vurgulanması gerekli olan nokta 79-89 arasındaki bir uygulamaya dönülerek efendim resmi kurum tarafından tek elden yürütülmesi temennisi var. Bu arada da bir öz eleştiri manasını da taşıması bakımından daha sonraki 89 sonrası uygulamalarının neticelerinden de yararlanmak suretiyle filan gibi bunu Diyanetin yine tek elden bu konudaki aksaklıkları dikkate alarak, izale ederek, bunlarla ilgili çalışmalar yaparak, gibi genel ifadeler koyalım ve tek elden yürütülmesi fikrini vurgulayalım, uygun mudur efendim?

Kemal GÜRAN:

-Bu işin bir ibadet oluşunu vurgulayalım.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Buna Hac diyoruz.

17- Azerbaycan'da ve diğer yerlerde sosyal, psikolojik, ahlakî ve siyasî sonuçlar ciddi olarak incelenmeli ve çareler aranmalıdır. Şimdi isterseniz bu dış şeylerle ilgili maddeler varsa tamamlayalım.

Mahmut GÜRGÜR:

-Müsaade ederseniz bir iki şey ifade etmek istiyorum. Bu Türk Cumhuriyetleri ile alâkalı olarak düzenlenmeli, incelenmeli, tertiplenmeli, yani bu konular böyle değil de yani buralara din hizmetleri açısından Diyanetçe alâka gösterilmeli, tarzında bir madde ile geçiştirmek yararlı olur. Bazen çok hüsniyetle bazı işlere giriştiğiniz zaman bir bakıyorsun tahmin etmediğin bir durum ortaya çıkıyor. O bakımdan genel bir şey istedikleri takdirde istekleri doğrultusunda yardımcı olunmalıdır

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

Olabildiğince içişlerine müdahale fikrini yansıtacak ifadelerden kaçınılmak ve Lütfi DOĞAN hocamızın bir teklifi vardı. Zannederim onundu. Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Diyanet Vakfı bünyesinde dış ülkelerdeki Müslümanlara yardım. Bu maddi ve manevi yardımları koordine edecek, programlayacak ve uygulayacak bir ünite kurulsa diye bir temenni de bulundular. Bu temenniyi komisyonumuz nasıl karşılıyor? Bununla alakalı da onun için size bakarak sordum.

Kemal GÜRAN:

-Zaten vardı. Öyle üniteler vardı. Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde Dış ilişkiler Dairesi Başkanlığı var. Onun bünyesinde müdürlükler var. Keza Türkiye Diyanet Vakfı bünyesinde hem Dış ilişkiler Müdürlüğü var, hem de yeni Türk dünyasına yönelik hizmetlerle ilgili bir müdürlük var. Bunlar var aslında. Şöyle diyebiliriz: Türkiye dışındaki Türklerin dini ihtiyaçlarını karşılama bakımından istekleri de dikkate alınarak kendilerine rehberlik yapılmalı, kendilerine yardımcı olunmalıdır.

Mahmut GÜRGÜR:

-Ve yapılan çalışmaların geliştirilmesi. Şöyle bir şey olabilir mi acaba, mescidlere yapılan tecavüzler. Şûra olarak inanca ve kadınlara tecavüzler vs. umumi efkâra ayıplarını telin edici kınadığımızı falan bir ayrı bildiriyle sunsak olmaz mı?

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Oraya geleceğiz, onu not aldık.

–Onu ayrı gireceğiz.Bu yardım dış ülkelere rehberlik etme ve geliştirme ile ilgili.

Kemal GÜRAN:

-Yalnız burada özellikle şunlar denebilir mi? Mesela dînî yayın ihtiyacı mâbet ihtiyacı, eğitim-öğretim ihtiyacı vs. gibi, biraz böyle muşahhaslaştırılarak, özellikle şu konularda diyerek.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Efendim buraya bir özet ifade daha konmuş zannederim. Abdulkadir beyin tebliğinden.

18- Buralarda Hazreti Muhammed devrindeki irşad metodu ile hareket edilmeli ve irşadda birlik içinde olmalı ve İslâm'ın birlik dini olduğu verilmelidir.

-İrşad konusu diğer komisyonlarda ağırlıklı olarak ele alınıyor.

19- Azerbaycan'da bütün bunları yapabilmek için acilen bir İslâm Merkezi kurulmalıdır, denmiş.

-İşte az önceki söylediğimiz kapsamda düşüncede bir ülke, tavsiye etmeye gerek yok.

-Burada alevîlerle ilgili dört madde halinde özet fikirler var. Ben onları arzedeyim size. Alevî köylerine kendi talepleri olmadan Bayındırlık Bakanlığı, Karayolları Genel Müdürlüğü, Köy Hizmetleri gibi kuruluşlarca cami yaptırılmamalıdır. İsterseniz hepsini okuyayım.

-Bu alevî köylerinde özel hizmetiçi eğitimden geçmiş öğretmenler eliyle, Kur'an kursu hizmeti verilmelidir.

-Bu köylerde görev yapan öğretmen, hemşire, ebe ve benzeri bütün devlet memurları irşad hizmetinden yararlandırılmalıdır.

-Alevî köylerinde dedelerden bir kısmı zarûrat-ı diniye dahil bir çok şeyi bilmediklerini söyleyip yardım istiyorlar. Bunlara yardım edilmelidir.

-Affedersiniz **Yusuf bey söz istedi. Buyrun Yusuf bey.**

-Affedersiniz, şimdi bu alevî köyleri her ne kadar bu şekilde denilmişse de şimdi alevi yörelerde ben görev yaptım. Alevî köyünde cami başlatıyoruz. Fakir oldukları için bir şey yapamıyorlar, para toplayamıyorlar ve müftülüklere yük oluyorlar. Biz şehirden para topluyoruz, malzeme gönderiyoruz ve inşaatla uğraşmak zorunda kalıyoruz. Eğer Köy Hizmetleri yapacaksa böyle bir camiyi yapsın, niye mani oluyoruz.

Kemal GÜRAN:

-Ben de tereddüt ettim yani, neden bu ihtiyacı duydukları halde.

M. Zeki ARSLAN:

-İstemedikleri için.

Kemal GÜRAN:

-Niye istemesinler ki zaten onlar istemiyorlarsa bu nevi kurumlar zaten oralarda böyle bir şey yapmazlar.

Camisiz köy bırakılmaması gibi şey yapsak, hassas bölge falan demesek değil mi efendim.

Seyfettin YAZICI:

-Alevî kelimesini kullanmadan, camisi olmayan köyler diyelim.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Sizin farklı fikriniz var mı?

-Eğitim ağırlıklı, fakat orda önemli olan eğitim ağırlıklı camidekiler ama eğitiminde din eğitiminde onunla ilgili bir şey var.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Yok bu alevî köylerî meselesi, ben baştan ifade etmek istemedim. Benim nâciz fikrimde bu konuya böyle açıklıkla değinmek doğru görünmüyor.

Kemal GÜRAN:

-Şöyle desek; alevî meselesini hiç karıştırmasak, sadece genel olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ülke içindeki hizmet programlarını hazırlarken, yaparken, ülkemizde yaşayan vatandaşlarımızın mezhep farklılıkları da dikkate alınmak suretiyle bir hizmet programlaması yapması filan gibi denebilir mi? Genel bir ifadeyle.

Mahmut GÜRGÜR:

Onu hiç ifade etmesek burda, bu irşada giriyor.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Evet irşad komisyonu buna daha fazla kafa yorarak uygun ifadeler bulmuşsa biz onunla yetinsek. Ben şahsen öyle düşünüyorum. Farklı düşünen varsa ben komisyona arzediyorum. Peki bizden ziyade o komisyonun. Onlar ne demişlerse,

-Başkanlığın hizmetleriyle ilgili bir komisyon ya, Başkanlığın hizmetleri daha çok cami kanalıyla köylere gittiği için yani bu açıdan girerek. Evet Başkanlık hizmeti gitmeyen ve mescidi, camisi olmayan köylere hizmet götürülmesi, cami yapılması konusunda çalışmalar yapılması gibi.

Mahmut GÜRGÜR:

-O zaten yapılıyor şimdi. Yapılıyor da.

-İnceden inceye irdelenecek. Hiç bizim aklımızdan geçmeyen yorumlara vesile olacak ifadelere gerek yok.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Evet biraz kaçınmak lazım.

Şimdi biraz ihtiyatlı olalım ama bana göre çok fazlasına da gerek yok bence. Mahmut bey biraz müsterih olsun. Onu yapacak adamlar ne kadar ihtiyatlı davransanız yine altından birşeyler çıkarırlar. Biz neyi söylemek istiyorsak biz onu evvela kendi üslûbuzla söyleyelim.

Mahmut GÜRGÜR:

-Hayır ben şöyle istiyorum. Bakın bu 1. Din Şûrası, yani bu ilktir. Yani bunun bırakacağı intiba iyi olmalıdır. Bundan sonraki şûraların yapılmasına bu çok etki yapar. O itibarla bu şûranın bana göre kararlarıyla, itibariyle de hassasiyet gösterilmesinde yarar mütalaa ediyorum.

Kemal GÜRAN:

-Sayın Başkan, cami meselesi şöyle bir şey. Meselenin bir tarafı ele alınıyor da bir tarafı daha var. Camisi olmayan köylerin meselesi var gündemimizde. Bir de camisi olmayan mahalleler meselesi var. Şimdi Ankara gibi, İstanbul gibi büyük şehirlerde

mantar gibi mahalleler bitiyor, buralarda cami problemi var, arsa tahsis edilmiyor. İmar planlarında belediyeler gerekli şekilde arsa tahsis etmiyorlar. Hatta hatta belediyeler kanunu görüşülürken belediyelerin belediye hizmetleri arasında cami yapımı hizmetini de (korunması, konulmasını) meselesi sözkonusudur. Gündemdedir. Binaenaleyh, bunları toparlamak suretiyle şöyle diyebilir miyiz? Camisi olmayan, teşekkül etmiş büyükşehirlerdeki mahallelerde de ve camisi olmayan köylerde de cami yapımı Devlet imkânlarıyla ve Türkiye Diyanet Vakfı gibi gönüllü kuruluşların imkanlarıyla desteklenmelidir. Bu arada Belediye imar planlarında cami ihtiyacı bulunan mahallelerde cami yerlerinin tahsisi konusunda gerekli titizlik gösterilmelidir ve belediyeler kanununda yapılacak değişiklikle belediyelerin bir belediye hizmeti olarak cami yapımına da katkı sağlamalarına, sağlamaları için gerekli imkânlar hazırlanmalıdır gibi bir ana madde koysak derim.

-Genel hizmet politikası gibi.

Mehmet Zeki ARSLAN:

-Okul falan yaparken belediye yapmıyor, yer ayırması yönünde.

Kemal GÜRAN:

-Şimdi efendim farklı şey. Zeki bey, okulu Devlet yapıyor, fakat camiyi devlet yapmıyor. Binaenaleyh madem devlet yapmıyor, hiç olmazsa bir belediye hizmeti olarak belediyelerde yardım yapmak istedikleri anda kanunlarda böyle bir imkan olmadığı için yardım da yapamıyorlar. Gayri meşru şekilde gayrı kanuni şekilde bazı belediye başkanları kendilerini tehlikeye atarak böyle şeyler yapıyorlar. Haklarında tahkikat yapılsa, işten el çektirilmesine sebep olabilecek kadar suçlar işliyorlar. Neden kanunlarında buna fırsat veren bir imkan olmasın?

-Sayın hocam, müsaade ederseniz belediye imar planlarında cami yeri ayrılmıyor.

-İşte onu da orada ifade etti, Kemal ağabey söyledi. Genel bir ifade konulacak.

Kemal GÜRAN:

-Belediye imar planlarında ihtiyaç duyulan yerlerde cami yeri ayrılmasının temini, camisi bulunmayan mahallelerde ve köylerde belediye imkanlarıyla, devlet imkanlarıyla ve Türkiye Diyanet Vakfı gibi gönüllü kuruluşların imkanlarıyla cami yapılması hususu desteklenmelidir. Maddi yönden desteklenmelidir veya desteklenmesi sağlanmalıdır.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Camisi olmayan köy ve mahallelerde ve yeni kurulan mahallelerde cami yapılması, Diyanet İşleri Başkanlığı ilgili devlet kuruluşları ve Türkiye Diyanet Vakfı gibi gönüllü kuruluşların yardımıyla sağlanmalı. Belediye imar planlarında bu konunun gözönünde bulundurulmasının temini için gerekli mevzuat değişiklikleri yapılmalıdır. Başka eksiklik var mı?

Kemal GÜRAN:

-Belediyeler, gönüllü kuruluşlar, Türkiye Diyanet Vakfı gibi gönüllü kuruluşlar sadece o değil de onun gibi gönüllü kuruluşlar, dernek olabilir.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Siz burda şimdi Diyanet İşleri Başkanlığını katmış oldunuz hocam, farkı o oldu galiba. Diyanet yapıyor mu böyle bir şey?

Mahmut GÜRGÜR:

-Sağlanmalı, Diyanet'te olacak ki versin. Böyle bir faslı var.

-Kemal GÜRAN:

-Şimdi efendim ben Diyanet demiyorum. Bakın belediyeler, devlet ki, köy hizmetleri falan devlet bütçesinden yapıyor bu işi. Türkiye Diyanet Vakfı gibi belediyeler devlet gibi gönüllü kuruluşların maddi imkanlarıyla cami yapımı desteklenmelidir. Yani buraya Belediyeleri katıyoruz, daha çok.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Evet, ilgili devlet kuruluşları, Belediyeler ve Türkiye Diyanet Vakfı gibi gönüllü kuruluşlar.

-Evet buraya acaba bir şey de daha ekliyebilir misiniz? Planlanıp da hali hazırda yapılamayan imam lojmanı meselemiz, planlanmış şu seneye kadar evsiz imam kalmayacak denildi, ama bir şey yapılmadı.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Şimdi burda konuşulup da buraya yansımayan bir husus vardı. Bu vesile ile onu bir hatırlatayım. Bu camilerin gerek dış mimarisi ve gerekse iç düzenlemeleriyle ilgili olabildiğince birliğin sağlanması yönünde. Ne diyelim böyle bu konuda bir fikir, proje geliştirilmesi. Başkanlık bünyesinde bu konunun özel etüde alınması mı diyelim?

-Cami yapımı için Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ve taşra teşkilatının öncülük etmesi mi diyeceğiz, ne diyeceğiz ona?

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Öncülük zor.

-Adam kendi kendine proje olduğundan istediği yere başlıyor.

-Konu şu idi aslında gereksiz yere camiler yapılıyor. Mesela 50 cm. ara ile Devrek'te iki cami var, arada 50 cm. var, bu kadar. Şimdi onda mı Cuma kılacaklar, bunda mı kılacaklar, beraber mi kılacaklar? Bayağı problem oldu. Ankara'dan Müfettişler geldi, halk arasında bir hayli ikilik meydana geldi, yani böyle gereksiz camiler yapılıyor. İstiyoruz ki bu camilerin planlanmasında da bizim yetkimiz olsun. Yani müftülüğün görüşü alınmalı.

Mehmet Zeki ARSLAN:

-O şekilde olsun.

Mahmut GÜRGÜR:

-Camilere hazırlanacak planların tescili konusunda Diyanet İşleri Başkanlığı ile Türkiye Diyanet Vakfı arasında işbirliği yapılması, tip projeler üretilmesi tarzında bir ifade kullanılması.

Kemal GÜRAN:

-Aslında bu camilerin yerinin tesbiti meselesi şehirlerde imar planı meselesidir. Köylerde ise zaten problem sözkonusu olmayabilir.

-Hocam köylerde de problem var. Çok yakın ufak bir köyde iki tane cami yapılıyor, birisi fazla.

Kemal GÜRAN:

-Şöyle desek efendim. Cami yerlerinin tesbiti ve buralarda yapılacak camilerin mimari projelerinin hazırlanmasında, tesbitin ve iç düzenleme meselesinde, camilerin iç düzenlemeleriyle ilgili hususlarda, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın etkinliği daha da artırılmalıdır.

-Hocam bu kelimeye kıble tesbitini katalım.

-Tabii, tabi.

-Kıble kendiliğinden geliyor zaten.

Kemal GÜRAN:

-Diyanet İyleri Başkanlığı daha etkin bir fonksiyonu icra etmelidir filan gibi şey, zaten yapıyor da daha etkin olur.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Evet.

Hocam burada affedersiniz hadise şu: müftü bence bu işe karar vermeli, buraya cami yapılacak mı? Yapılmayacak mı?

Kemal GÜRAN:

-Efendim, bu kanun meselesidir. 633 sayılı kanun çıkarılırken de bu konular çok tartışıldı. Bu vatandaşların iradesine el koymak olur. Demokrasiyle bağdaşır mı, bağdaşmaz mı, çok tartışmalar oldu orada.

-Hocam, şu olabilir mi? yani bazı yerlere teklif götürdüğümüz zaman bizim burdaki kararları alıp da burda var mı, yok mu diye bir pürüz çıkar mı?

Kemal GÜRAN:

-Çıkmaz da, burdan güç alır, yani buna dayanarak bir şeyler söyler. Savunacak olan buna dayanarak savunabilir de.

Mahmut GÜRGÜR:

-Şûrada böyle birşey vardı diye onu detaylandırabilir.

Kemal GÜRAN:

-Ona destek sanıyorum, maksat nasıl olabilir?

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Hocam onu not aldık tamam. Bir madde daha var. Kafkaslardaki kardeş ülkelerde Türkiye'deki Diyanet modeline, İlahiyat modeline, İlahiyat liselerine modelinin uygulanmasını teklif ediyoruz gibi.

Kemal GÜRAN:

-Onu genelledik.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Onu genellemiştik. Tamam şimdi daha sonra bu özetin hazırlanmasından sonraki

görüşmelerden çıkardığımız farklı bir şey var mı diye bakıyorum. Bu Din öğretiminde gerek ortaöğretim gerekse yüksek öğretim düzeyinde olmak üzere din öğretiminde uygulamaya ağırlık verilmesi, hatta staj düzenlemelerinin yapılması denmişti.

Mahmut GÜRGÜR:

-O koordinasyonda ifade edilebilir. Hani varya, 1.maddemizde İlahiyatlar, İmam-Hatipler diye, o bölümde ifade edilebilir.

Şükrü ÖZTÜRK:

-Açıklık getirebilir.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Evet.

Din öğretimi alanında öğretim gören, başarılı öğrencilerin özendirilmesi için Diyanet İşleri Başkanlığı ve Diyanet Vakfı'nca ödüller verilmesi.

Bu Müslümanlara ve mukaddes mekânlara yapılan saldırılarla ilgili az önce konu olan tel'in ifadesi konulacak. Biz Genel kurula teklif götürelim. Bu konudaki hassasiyetin dile getirilmesi.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Kur'an kursları meselesi vardı. Mehmet ALTUNKAYA bey işaret etmişlerdi, bu Kur'an kursları için muhterem Şükrü ÖZTÜRK beyler yardımcı oluyorlar. Bunu okuyayım mı Ahmet BALTACI beyin de ismi var.

Şükrü ÖZTÜRK:

-İsterseniz ben okuyayım.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Yardımcı olursanız.

Şükrü ÖZTÜRK:

-Yardımcı olayım.

1- Din hizmetlerinin ifasında, Allah Kelâmı Kur'an-ı Kerim'in öğrenilmesinde, ezberlenmesinde, milli birlik ve bütünlüğümüzün sağlanmasında önemli fonksiyonları olan Kur'an kurslarının statüleri; eğitim-öğretim metodları, günümüzün değişen ve gelişen şartları ve ihtiyaçları gözönünde bulundurularak yeniden ele alınmalı ve geliştirilmelidir.

Zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılması halinde Kur'an kurslarının zarar görmemesi için özellikle 222 sayılı ilköğretim ve eğitim kanununda değişiklik yapılmasına dair kanun tasarısını da "5 yıllık ilkokul üzerine en az 3 yıl süreli Diyanet Kur'an Eğitim Merkezlerinde verilen eğitim zorunlu eğitimden sayılır", hükmünün yer alması sağlanmalıdır. Bir madde olarak böyle girmelidir diye düşünüyoruz.

2- Eğitim bölümünde yine şöyle bir maddenin durmasında ihtiyaç duyuyoruz. Hizmetiçi eğitim çalışmalarına ağırlık verilmesi, bunun için de eğitim ödeneklerinin çoğaltılması, hizmetiçi eğitim merkezlerinin sayılarının ve kapasitelerinin artırılması. Özellikle ihtisas kurslarına verilen önemin artırılması sağlanmalıdır' diye bir ifadenin yer almasını arzu ediyoruz.

Kemal GÜRAN:

-Şimdi sayın Başkan burada bir şey aklıma geliyor. Bu İlahiyat Fakülteleriyle, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın eğitim merkezlerinin eğitim ve öğretim kadrosu bakımından işbirliği halinde olması mevcut üniversiteler yasası muvacehesinde sağlanamaz mı? Acaba, ben üniversite mevzuatı konusunda çok fazla bilmiyorum.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Hocam, ben bilgi arzedeyim.

Kemal GÜRAN:

-Mesela görev verebilir mi? Diyelim ki İstanbul'da bir eğitim merkezimiz var. Tamamen bir İlahiyat Fakültesi öğretim görevlisine burada bir görev verilebilir mi? Ve kanuni dersleri arasından bu saatleri de kabul edebilir mi, edemez mi? Filan gibi daha çok mâli tarafını da düşünerek soruyorum.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Bilgi arzedeyim. Bu gayet mümkün, üniversite mevzuatı açısından bu gayet mümkündür. 2547 sayılı Kanunun 38. maddesine göre, bu görevlendirmeler hep yapılıyor ve yapılabilir. Biraz önce sayın hocamızın, Ahmet BALTACI hocamızın bir temennisi vardı. O vesile ile işaret edeyim. Ahmet BALTACI diyor ki, siz bunları devamdan muaf sayamazsınız. Mesela yüksek lisans öğrencisiymiş, doktora öğrencisiymiş, biz sıkıntı çekiyoruz. Biz bu sıkıntıları hep yaşıyoruz, bu yönde çözüm nedir? diye iki kurum yetkilileri biraraya gelip de kafa yormuş değiller. Bu nerden başlar. Diyanetten başlar. Çünkü İlahiyat Fakülteleri şimdi kalkıp ta Diyanetle irtibata geçelim de meseleyi konuşalım diye birilerinin bu başlatması beklenemez. Mümkün değil. Fakat Diyanet İşleri Başkanlığı bu işin daha verimli hale gelmesi nasıl mümkündür, diye bu soruyu ortaya atsa, başlatsa, bunlara çözüm mutlaka bulunur.

Başka söz almak isteyen yoksa, ben şahsi görüşümü söyleyeceğim.

Hizmetiçi eğitim ile ilgili ödenekler artırılmalı diyoruz, doğrudur.Artırılmalıdır. Ve bu merkezler yüzde yüz kapasiteyle çalışır hale getirilmelidir.Ama bu arada acaba bir zamanlar şu kadar verim alınırken, şu kadar istek varken, şimdi şu kadara düşmüşse bunun sebepleri nedir? Bunun üzerine biraz düşünmek, program geliştirmek ve çareler aramak gerekmez mi diyorum? Niçin yani bu verimler düşmüştür? Alınamamıştır. Bunların üzerinde herhalde biraz düşünmek lazım.

Genel bir ifade var, malum. "Marifet iltifata tabiidir" diye. Buralarda eğitim görenler karşılığını göremiyorlar, onun için mi gelmiyorlar? Yani bunları tek tek düşünüp veya verilen program yetersiz mi görülüyor? Bunların konuşulmasında yarar var. O bakımdan bu hizmetiçi eğitim imkanlarının arttırılması gerektiğini ve bunun daha verimli hale getirilmesi için de Kemal GÜRAN Hocının da ifade ettiği gibi İlahiyat Fakülteleriyle işbirliği sağlanmasını, Üniversitelerle işbirliği sağlanması temennisine burada yer versek uygun mudur, acaba?

Kemal GÜRAN:

– Özellikle eğitim-öğretim elemanı bakımından filan diyerek.

Şükrü ÖZTÜRK:

– Hayır, bunlarla şey yapılabilir. Ve bunlarla işbirliği tabiri kullanılabilir. Ben

çözüm olsun diye söylüyorum. Tabi o dediğiniz şeyler bizim önümüzdeki problemlerimizdir. İşbirliği yapılabilir. Problemlerin çözümü için şu ana şimdiye kadar geniş çapta iki defa Başkanlıkta toplantı yapıldı. Geçen hafta içerisinde yine özel çapta bir toplantı yapıldı. Bu son gelişmeler çerçevesinde bu konuyu Başkanlık olarak devamlı gündemimizde, çalışıyoruz.

O ihtisas gruplarıyla ilgili. O bakımdan ifadeyi ben öyle ihtisas kurslarına verilen önemin artırılması tabirini de biraz gereksiz buluyorum.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

– Afedersiniz, konuyu üniversitelere de açtınız mı? Şükrü bey.

-Açarsanız hocamızın temennisi yerini bulur. Ben de şahsen o kanaatteyim. O zaman fikir fikiri açar, gelişir, olgunlaşır.

Şükrü ÖZTÜRK:

-İçimizde bir olgunlaştırma safhası devam ediyor.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-İşbirliğine gidilmesi şeklinde koyuyoruz. Ben Mahmut beyin ifadesiyle onu şekilde koyuyoruz. Efendim bir madde de İsmail Lütfi beyin teklifi vardı, o aldığım notlara göre.

-Açılmaya hazır imam-hatip liselerinin açılması teklifi vardı, bu konuda farklı görüşü olanlar var mı? Buraya yansıyacak.

Kemal GÜRAN:

-İmam-Hatip Liseleri meselesine gireceksek şayet ve bu komisyon o konuda kendini yetkili görüyorsa, bu İmam-Hatip Liselerinin öteden beri İlahiyat Fakülteleri de buna dahildir. Eğitim-öğretim müesseselerinin bu bir takım siyasi ve dini kliklerinden arındırılmasında gerekli titizlik ve hassasiyetin gösterilmesi filan diye bir şeyi de bu şûra söylemeli miydi? Bana göre söylemeliydi. Eğer İmam-Hatip Liselerinin şu kalanları da açılsın diyeceksek böyle bir yarayı da böyle bir meseleyi de söylemeliyiz, yani bugün yeterli elemanı yetiştirememesinin temelindeki ana sebeplerinden bir tanesi çocuklarımızın kendi mesleklerinin dışında işlerle ilişkilendirilmiş olması büyük çapta tesirli olmaktadır. Binaenaleyh, bunlardan arındırılmalı, kendi meslekleriyle ilgili alanda bunların yetiştirilmeleri için gerekli titizlik ve gayret gösterilmesi gibi bir şey söylenmeli miydi?

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Peki, teşekkür ederiz.

-Hocam, İsmail beyin bir sözü var.

İsmail Bey:

-Şu ana kadar görüşmelerde Başkanlığın gösterdiği bir hassasiyet vardı. Belli kelimeleri kullanalım mı, kullanmayalım mı? diye Kemal bey müsaade ederlerse burada da aynı hassasiyeti gösterelim. Siyasi bilmem ne falan gibi bunları biz kendimiz söylemeyelim. Suçlayıcı mahiyette bir şey koymayalım oraya, sadece milletin bir eğilimi var. Devletin bir armağanı var. Bunca şey yapılmış, hazırlanmış, bunların açılmasını biz temenni edelim. Öbürü bizim iç meselemiz.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Yani diyorsunuz ki eğitim.

Yrd. Doç. Dr. Akif KÖTEN:

-Binası yapılmış, açılmaya hazır imam-hatip okullarının açılması.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-İsmail bey şunu mu kasdediyorsunuz, affedersiniz? Yani diyorsunuz ki, "eğitim seferberliğinin teşvik edildiği bir ortamda halkın gönüllü bir katkısının ifadesi olan bu binaların hizmete açılması" diye yetinelim diyorsunuz.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Buyrun.

-Din Öğretimi Genel Müdürümüz buradaydı, dün bir ayak üstü konuşurken yeni Milli Eğitim Bakanıyla görüştüğünü ve bu konuyu gündeme getirdiğini ve Sayın Milli Eğitim Bakanının da bu işe olumlu baktığını, binası yapılan okulların açılacağına söz verdiğini ifade ettiler, takdir sizin efendim.

-Bizi desteklemiş olurlar.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Tevafuk etmiş olur, diyorum. Hocam buyrun.

Seyfettin YAZICI:

-Ben şahsen bir şey girelim, demiyorum. Benim söyleyeceğim, bu yeni açılsın diyen çevreler biliniyor. Kim ısrar ediyor bu işte, bana göre bu işe girmeyelim. Gireceksek Kemal beyin dediği problemde ciddi bir sıkıntıdır bana göre böyle.

Kemal GÜRAN:

-Milli Eğitim hiçbir şey değilmiş gibi görerek işten uzak durmakta, bende aynı kanaatteyim ve katılıyorum.

-Hiç girmeyelim.

Mahmut GÜRGÜR:

-İbrahim bey müsaade ederseniz ben bir şey arzetmek istiyorum. Tabii biz bu okulların sahibiyiz. Bazı şeyler kendiliğinden çözülüyor. Aslında bu mesele bu kadar uzamayabilirdi de. Öyle bazan, bazı çıkışlar şey yapıyor yani, bakın şu ana kadar İmam-Hatip Lisesi açılmadı kanaatı var halkımızda. 100'e yakın İmam-Hatip Lisesi açıldı ve şu anda da devam ediyor. Hatta ben isim vermeden ifade edeyim bir bakanımız şu açtıklarını dahi söylemiyor hakikaten, yedi sekiz ay sonra açıldı farzediyor. Gönlümüz o tarafa yani açılması tahmin ediyorum bir çözüm gelmiş vaziyette. Şûramızı da direk alâkadar etmiyor, uygun görürseniz bu konuya hiç temas etmesek.

Aramızda farklı bir düşüncenin olduğunu ben zaten düşünmüyorum. Fakat madem öyle uygun bir noktaya gelinmiş. O bakan da yarın yaptığı zaman bu işi, eğer açarsa hakikaten zaten bakan onu münasip görmüştür ve Şûranın bir kararı olarakta alınmıştı diye bizi destek görebilir bir. Biz sadece Şûrada belli bir kesimi düşünmek değil görevimiz, biraz da Müslümanları da rahatlatacak bir şeyi de hesap etmeliyiz. Ben

dışarıdan bir vatandaş olarak ben siyasi şeyleri hiç karıştırmıyorum. Bahsettiğiniz şeyleri biliyorum, hepimiz bunların sıkıntısını yaşıyoruz. Ama bu bir müessesedir. Falanlar istiyor, falan kesim daha çok istiyordan çok bu müessesenin lüzumuna inanıyorsak, milletin bu meylinin değerlendirilmesini istiyorsak temenni olarak yazmamız bence işe müdahale etmemiz manasına gelmez. Sadece o istikametteki eğilimi desteklemiş oluruz ve bu da sanıyorum Müslümanları rahatlatır.

-Şimdi bu bir müdahale olarak değil de yani bu iş şöyle oluyor; bu iş sessiz sedasız halledilsin kanaatı var. Yani benim bu son günlerdeki görüşmelerimde arkadaşlarımızdan duyduğum. Yani tamam gündemden şey yapılmış gibi olsun ama görülsün. Öyle bir şey var yarın, tamam biz böyle demiştik ama yine halâ şurda burda mesele ediliyor, sanki biz ters söylüyormuşuz gibi bir anlamaya da gidiliyor bilemiyorum.

-Sayın hocam, yine bu konuyla ilgili sayın şu anki Milli Eğitim Bakanımız Valimdi, bir müddet beraber çalıştık. Zonguldak'ta kendi tabiatı itibarıyla da bazı meseleleri, sessizce halleden bir insandır. Yani o tarafını da biliyorum, onu da arz etmiş olayım.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Evet, teşekkür ederiz.

Seyfettin YAZICI:

-İmam-Hatip Liselerinin açılmasında gecikme biraz da bizim yüzümüzden olmuştur. Bir takım şeyleri ürkütmüştür. Onun için konmuştur. Ben bu işe girmemiz taraftarı değilim.

-Rapora koymasak .

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Efendim öyle anlaşılıyor ki Akif bey buyurun.

Yrd. Doç. Dr. Akif KÖTEN:

-Şimdi bu raporu kamuoyu ve sadece vatandaşta bekleyecektir. Bu rapordan bir şeyler zaten öyle zannediyorum ki, bu şûranın pek çok meseleyi almadığı ve almayacağı gibi kamuoyunun bazı kesimlerinde görüşler var. Şimdi bu binası bitmiş İmam-Hatip Okullarının açılması gibi önemli bir meselede rapora girmezse, bakın buna bile taraf değil, bu şûra diye ithamda edebilirler. Yani Raif beyin dediği gibi raporda bir eksiklik olur gibi geliyor bana.

-Ve diğer bir hususta şu, vatandaş hakikaten problemle karşı karşıya, işte biraz önce söylendi. İkibin müracaat beşyüz talebe alınıyor. Binbeşyüz kişi dışarıda, yeni açılacak okullar belki bu dışarıda kalan öğrencileri okula alacak yani vatandaşın problemi de böylece çözülmüş olacak. Şimdi bu eğer hükümet bu niyette ise onu destekler, eğer yapmak niyetinde değilse hiç olmazsa, Müslümanların gönlüne bir ferahlık getirmiş olur.

-Şube kelimesini kullanabiliriz herhalde, şube açıyorlar herhalde.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Şube kelimesini biz olabildiğince kullanmamaya çalışalım.

Kemal GÜRAN:

-Yok, kullanıp kullanmamak önemli değil efendim.

Ben meseleye şu yönden yaklaşmak istiyorum. İmam-Hatip Liseleri meselesi, İlahiyat Fakültesi meselesi, örgün din öğretimi meselesi. Eğer bizim gündemimizin konusu olacaksa, bu konu sadece bu konudan ibaret değil. Meseleye daha başka cihetiyle daha başka boyutlarıyla bakmak gerekirse ona dair de çözümler teklifler getirmek lazım. Şimdi bunların içerisinden bir tek meseleyi alarak bir teklifle gelmekte yadırgatıcı olur. Binaenaleyh eğer gireceksek kökten bütün meseleleriyle girelim, girmeyeceksek hiç bir tarafına dokunmayalım. Bu şûra din öğretimi-eğitimi şûrası değildir. Bu şûra, genel din meseleleriyle ilgili bir şûradır. Binaenaleyh hiç girmeyelim, diye düşünüyorum.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Evet artık bağlamamız gerekiyor. Bir daha söyleyeyim buyrun. Teklif sahibine son bir söz.

-Şimdi yukarıdaki neticeler, yukarıdaki teklifleri içerisinde İlahiyat Meslek Yüksek Okulu ile ilgili teklifimiz olacak. Kur'an kurslarıyla ilgili teklifimiz olacak. İlahiyat Fakülteleriyle ilgili teklifimiz var, neden İmam-Hatip okullarını bunun içinden çıkarıyoruz. Ben de bunu anlamıyorum. Yani biz zaten Din Hizmetlerini Geliştirme Komisyonu olduğumuza göre, bir münasip bir lafla Din Hizmetlerinin giderek günün şartlarına uygun hale getirilmesi talebinde şu müesseselerde şu gibi tedbirler başta alınacak, tekliflerimiz var. Bu arada da işte açılmış hazır olan okulların açılmasında bu temennilerimiz arasında yer almaktadır dersek, bunun kendi görevimizin dışına taşmak veya başkalarının işine karışmakla ne ilgisi olur. Ben böyle münasip bir şekilde yer almasını ısrar ediyorum.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Peki şimdi naciz kanaatım şu, daha sonra gerekirse oylarız da. Bir defa İmam-Hatip Liselerinin açılması konusu doğrudan doğruya bizim komisyonumuzun maddeleriyle çok bağlantılı değil o. İlahiyat Meslek Yüksek Okulları, Fakültelerdeki programlar hakikaten din hizmetinin geliştirilmesine yönelik ve hatta İmam-Hatip Liselerinin sayısının çoğaltılmasının teklif etmek, bir manada bizim buradaki tebliğlerimizle aslında çelişir ama, fakat bu son söylediğinize ben şahsen katılamıyorum. Ama başta söylediğinize katılıyorum. Yani kamuoyunun bu şûradan bir takım beklentileri vardır. Bu konuya temas edilmezse biz onlara hiç tercüman olmamış oluruz, konumuna düşeriz gibi geliyor bana da. Bunu acaba komisyon olarak ifade etmemiz halinde belli başlı bir sakınca varmı dır? Yani birilerini illa ürkütmüş olur mu? Çok böyle yumuşak kimseyi itham etmeden, sarsmadan, sataşmadan, yıkmadan yumuşakça ifade etsek bir mahsuru varmı dır? Faydası konusunu demekki biraz tartışmalı görüyoruz. Ama mahsuru yoksa bunun kamuoyuna intikal edip etmemesi konusuna müşterek komisyon karar versin, yani şûranın bildirisi içinde yer alır veya almaz ama biz bu kamuoyunun beklentisine bir manada cevap vermek üzere böyle bir şey koysak, büyük bir sakınca taşır mı? Nitekim bizim bakın Din Hizmetlerini Geliştirme ile hiç alâkası olmayan bazı temennilerimiz var. İşte filan yerde saldırıların tel'in edilmesine dair uygun şeyler dile getirilmeli diyoruz. Mesela onları not alıyoruz. Bu da biraz onun

gibi, biraz hissiyatımıza dayanarak söylediğimiz bir konudur. Yani akılcı bakarsak konuya bizim gündemimizde değildir bu. Ama biraz da hissiyatımızın dile getirilmesi manasında da burda bazı maddeler vardır. Bunu onlar zımmında kabul edipte koyarsak sakıncası varmı dır? Bunu ben muhterem heyetimizin görüşüne sunuyorum. Sakıncalıdır denirse onu çıkaralım.

Yrd. Doç. Dr. Akif KÖTEN:

-Bu konuda Genel Müdürün görüşünü alsak, şûra üyesi olduğu için, ne dersiniz.

-Gerek yok.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Gerek yok yani şûra bunu genel bildiriye koyar veya koymaz. Komisyon olarak bu temennimizi dile getirsek, bir mahsuru yok deniliyorsa bunu bu şekliyle hiç kimseyi de itham etmeden koyalım. Peki sabırla bu komisyon raporunun daha olgun hale getirilmesi için burada karar verelim.

Kemal GÜRAN:

-Burda Sayın Keskin'in tebliğinde de vardı. Bendeniz de üzerinde durdum. O tebliğin müzakeresi sırasında şimdi Diyanet İşleri Başkanlığı'nın statüsü meselesi burada konuşuldu. Ve bu statünün biraz daha **Diyanet İşleri Başkanlığını kısmen de olsa özerk hale getirecek bir konuma kavuşturulması** istikametinde görüşler serdedildi. Bu şûranın bence en önemli taleplerinden tekliflerinden biri bu olmalı.

Diyanet İşleri Başkanımız, Din İşleri Yüksek Kurulu'nun örneğinde olduğu gibi seçimle atanmasını temin edici, gerekirse doğrudan Cumhurbaşkanlığına bağlanmasını sağlayıcı idari düzeltmeler yapılmalıdır, gibi bir temenninin olmadığını gördüm. Bu notlar arasında yok.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

-Bu notlarımız arasında, bu özetin arasında çıkmadı. Bu konuda aslında ben de birşeyler söylemiştim. O zaman muhterem heyetin evvela görüşüne sunalım.

Kemal GÜRAN:

-Diyanet İşleri Başkanlığı'nın statüsünün lâiklik ilkesi doğrultusunda yeniden değerlendirilmek suretiyle.

Yrd. Doç. Dr. Akif KÖTEN:

-Lâikliğe gerek yok.

Şükrü ÖZTÜRK:

-Statüsünün.

Kemal GÜRAN:

-Yani Statüsünün.

-Hocam, müsaade eder misiniz, buraya isterseniz Din Hizmetlerini koyalım. Lâiklik ilkesi değil de din hizmetlerinin gerekleri falan diye tamamen biz kendi komisyonumuzun ismine uygun ifadeler kullanalım.

-Türkiye'de din hizmetlerinin geliştirilmesi için Diyanet İşleri Başkanlığı statüsünün değiştirilmesi ve Din İşleri Yüksek Kurulu üyeliği seçiminde, örneğinde olduğu gibi Diyanet İşleri Başkanını da seçim esasına dayanan bir usülle tayinini ve siyasi diyelim mi demiyelim mi, bilmiyorum. Siyasi iktidarlara değil, doğrudan milletin birliğini temsil eden Cumhurbaşkanına bağlı olacak bir statüye kavuşturulmasını temin etmek için gerekli idarî ve hukukî düzenlemeler yapılmalıdır.

Mahmut GÜRGÜR:

-Şimdi yalnız burada bir şey var. Yani seçimle gelme meselesi. İşte Din İşleri Yüksek Kurulu örneği. Tartışılabilecek konular ama statüsünün iyileştirilmesi diyelim.

Kemal GÜRAN:

-Ama nasıl iyileştirilecek?

Mahmut GÜRGÜR:

-Örnek vermeyelim. Örnek verdiğimiz zaman örneğin çok tartışılması lazım. Yani şu andaki altyapı itibariyle böyle bir seçimin nasıl olacağı konusu tartışılması lazım. Yani bunu koymayalım. Şu yol demeyelim ama statünün iyileştirilmesi diyelim.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

Affedersiniz. Mahmut Bey görüşünüzü söylediniz değil mi?

–Yusuf Bey bir şey söyledi. Buyrun:

– Şimdi orda eksik notlara alınmamış nikâh konusu vardı.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

Nikâh meselesi, anladım. Onu ben not aldım. Nikâh meselesi kabul ediliyor değil mi? Müftülüklere yalnız bu imamlara dersek dağılır iş yani müftülüklere denmesi lazım. Tabii o köylerde en küçük mülki bir birim olduğu için muhtarlara verilmiş birşey olabilir o. Ama tabii.

Seyfettin YAZICI:

-Vatandaşı bu ikili külfetten kurtarmak, resmî yaptırıyor ve de dinî nikâh yaptırıyor.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

–Yani isteğe bağlı olarak yani ihtiyari, medeni nikâh sistemi zaten dünyanın bir çok ülkesinde kabul edilmiş bir şeydir. Ben ona katılıyorum ama tabii Medeni Kanunda şu anda değişiklik tasarıları var. Onların arasına girebilirse bir temenni olarak dikkate alınması muhakkak iyi olur.

Bu konuda başka görüşü olan var mı? buyrun.

Şükrü ÖZTÜRK:

–Şimdi Başkanlıkta uzun zamandan beri teşkilat kanunu çalışmaları devam ederken orda aşağı yukarı Başkanlıkta belirlenmiş bir görüş var. O kanunun maddelerinin içerisine de girmiş durumu vardır. Son olarak genelde seçim şeklidir. Burda belli bir seçim şekliyle oraya doğru yöneltilmiştir. Başkanın geliş şekli o bakımdan bence bellidir.

Kemal GÜRAN:

–Başkanlığın görüşünde belli mi?

Şükrü ÖZTÜRK:

–Aşağı yukarı bellidir. O bakımdan biz orda statü tabirini kullanırsak statü çok yalın ortada kalır. Ne olacağı belli değildir. Onu belirlememiz lazım diye düşünüyorum. Ve belki biraz daha ufak rötuşla beraber Kemal Beyin ifade ettiği üslup içerisinde bir ifadenin bu tebliğde yer alması şarttır, diye düşünüyorum. Din Hizmetlerinin geliştirilmesi ve toplum tarafından daha da benimsenmesi ve toplumun buna itibar edilmesinin sağlanması için Diyanet İşleri Başkanının şu şekilde gelmesi tabirinin kullanılmasında fayda görüyorum.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

–Şimdi ben de şahsi görüşümü arzetmek istiyorum.

Kemal GÜRAN:

–Diyanet İşleri Başkanlığı yasasının bir an önce çıkmasının temini ve bu yasada, Diyanet İşleri Başkanının da seçim esasına bağlı bir usule dayanılarak seçilmesinin ve siyasi iktidarlara bağlı olmaktan arındırılarak, doğrudan Cumhurbaşkanlığına bağlı bir statüye hatta örnekte verilebilir gerekirse, Üniversite ve TRT kurumunda olduğu gibi diyerek statüye kavuşturulması için gerekli idarî ve hukukî düzenlemelerin yapılması, çünkü Anayasa ile ilgili tarafı var. Kanunla arasında ilgisi var vs.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

– Teşekkür ederim hocam. Ben şahsi görüşümü arz edeyim heyete. Esasta ben sizin gibi düşünüyorum. Fakat usül bakımından Mahmut beyin haklı olduğu bir nokta şu; bu konu burada enine boyuna görüşülüp de tartışılıp da bir sonuca ulaşılmış değil. Yani bu konuyu derinlemesine ele almadık ve ele almayışımız bu şûranın kusurlarından biridir. Yani ben burada bir madde de şöyle olmalı diyorum: Bir sonraki şûra'nın gündemini belirlemek için şûra üyelerinden teklifler alınmalı, bu yönde tüzük değişikliği yapılmalıdır, diye Şûra gündeminin daha verimli sonuçlar almaya elverişli hale getirilmesi için bir madde koysak diyorum. Bu cümleden olmak üzere bu Şûramızda hakikaten yapılması çok büyük başarı olmakla beraber bazı hususlar eksik kalmıştır. Bu nokta çok küçük bir tebliğle geçiştiriverilmiştir. Öyle olmamalıydı. Diyanet İşleri Başkanlığının, kanun tasarısı hazırladığı, bize istitraden verilen bilgiler arasındadır. Halbuki bu böyle olmamalıydı. Bu doğrudan doğruya şûranın, hazır böyle bir ortam oluşturulmuşken, şûranın bilgisine sunulmalı, onun görüşü alınmalıydı. Benim acizane kanaatim budur. Şimdi bu bir eksikliktir, yapılmamıştır. Yapılmadığı halde biz şimdi gelip de nihai sonucu burada belirlemek yerine biraz genel bir şeyleri söylersek, biraz Şükrü beyin söylediğini toparlarsak, yani desekki pardon siz demiştiniz galiba, Kanun Diyanet İşleri Başkanlığının teşkilat kanunu ile ilgili değişiklik değil mi? Hocam.

Şükrü ÖZTÜRK:

–Kanun çıkarılması lazım, yeniden çıkacak.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

– Çıkacak da şu an bir kanun var.

Şükrü ÖZTÜRK:

–Bir kaç maddesi kaldı, yani onun için kanunun çıkarılması diyeceğim.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

– Kanunun biran önce çıkarılması,

Şükrü ÖZTÜRK:

–Ve bu konuda şu konuya yer verilmesi,

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

–Burada üniversiteler ve benzeri kuruluşlarda olduğu gibi seçim esasının benimsenmesi ve bu konudaki görüşlerin olgunlaştırılabilmesi içinde ilgili kurumlardan seçilecek bir komisyon toplanması mı? diyelim Hocam. Biraz bu konu mütalâa edilmeli, etüd edilmeli değilmidir yani?

–Görüşülmüş yasa hazır.

Kemal GÜRAN:

–Ve oradada dercedilmiş. Burada şûranın ona destek vermesi lazım.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

–Peki hocam tamam.

Seyfettin YAZICI:

–Bazı şeyleri o genel kurula onu da kurulda görüşülmesi. Belki diğer komisyonlarda da bir şeyler olmuştur.

Şükrü ÖZTÜRK:

–O birleşebilir.

Bununla normalleştirilebilir.

Seyfettin YAZICI:

–Şekillense diyorum yani.

–Burda şekilleşsin.

Şükrü ÖZTÜRK:

–Orda gürültüye gidebilir, endişe ederim bundan.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

–Tamam. Bu şekilde ifade edilmesine müsaade ediliyorsa tekrar ediyorum. Diyanet İşleri Başkanlığı Kanunun bir an önce çıkarılması ve burada şekillenmesi.

Şükrü ÖZTÜRK:

-Orda iki şeye dokunalım hocam.

Kemal GÜRAN:

–Özerklik meselesi.

Şükrü ÖZTÜRK:

–Özerklik meselesi bir de Cumhurbaşkanlığına bağlı olması için Üniversitelerin ve TRT'nin olduğu gibi diyelim yani.

DİN HİZMETLERİ GELİŞTİRME KOMİSYON RAPORU

DİN HİZMETLERİ GELİŞTİRME KOMİSYONU SONUÇ RAPORU

I. Din Şûrası "Din Hizmetlerini Geliştirme Komisyonu" 1.11.1993 Pazartesi öğleden sonra yaptığı ilk oturumla çalışmalarına başlamış, gündemindeki tebliğlerin görüşülmesine geçmeden önce oturumları yönetmek üzere Prof. Dr. Ahmet UĞUR'u Başkanlığa, Prof. Dr. İbrahim Kâfi DÖNMEZ'i Başkan Yardımcılığına, Yrd. Doç. Dr. Akif KÖTEN ile Sami AKYOL'u Raportörlüğe seçmiştir.

Din Hizmetleri Geliştirme Komisyonu 01-03.11.1993 tarihleri arasında beş oturum yaparak çalışmalarını tamamlamış ve aşağıda belirtilen sonuçların Şûra Genel Kurulu'na sunulmasını kararlaştırmıştır.

1. Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilât Kanunu bir an önce çıkartılmalı, bu çalışmalar çerçevesinde özellikle;

a) Diyanet İşleri Başkanlığına, YÖK, TRT vb. kurumlarda olduğu gibi özerklik verilmesi,

b) Diyanet İşleri Başkanının seçim esasına göre belirlenmesi,

c) Diyanet İşleri Başkanlığının Cumhurbaşkanlığı makamına bağlı hale getirilmesi,

için gerekli hukuki düzenlemeler yapılmalıdır.

2. Çağımız branşlaşma ve ihtisas çağı olduğundan, İlahiyat Fakültelerinde branşlara yönelik eğitimin verilmesi için gerekli düzenlemeler yapılmalı ve özellikle din görevlisi yetiştirme amacına yönelik bir "din hizmetleri proğramı" açılmalıdır.

3. İlahiyat Meslek Yüksek Okullarına girişte, mesleğinde iki yıl çalışma şartı kaldırılmalı; Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilatındaki İmam-Hatip Lisesi mezunu görevlilerin bilgi düzeylerini artırmak ve bunlara yüksek öğrenim imkanı sağlamak üzere sözkonusu yüksek okullarda sadece bu görevlilerin yararlanabileceği "Ekstern Öğretim" kontenjanları ayrılmalıdır. Ekstern öğretime kayıtlı personele uygulamaya yönelik derslerin okutulabilmesi için Başkanlığın eğitim merkezlerinde yaz aylarında yoğunlaştırılmış kurslar düzenlenmeli, bu konuda daha fazla verim alınabilmesi için de İlahiyat Fakülteleri ve İlahiyat Meslek Yüksek Okulları ile işbirliği yapılarak bu kurumların öğretim kadrolarından yararlanılmalıdır.

4. Dini öğretim veren Orta ve Yükseköğretim kurumlarında uygulamaya ağırlık verilmeli, staj ile ilgili özel düzenlemeler yapılmalıdır.

5. Din bilimleri araştırmalarını, din hizmetlerini ve din öğretimini ilgilendiren meselelerin sağlıklı çözümlere ulaştırılabilmesi için, İlahiyat Fakülteleri, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nce sürekli, planlı ve koordineli olarak

müşterek çalışmalar yapılmalı; gerekli koordinasyon ve müşterek çalışmanın sağlanabilmesi için Diyanet İşleri Başkanlığı'nda bir birim oluşturulmalıdır.

6. Haccın bir turistik seyahat olmayıp, farz bir ibadet olduğu dikkate alınarak, hac organizesinin Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından tek elden yapılması sağlanmalıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı, sözkonusu organize ile ilgili aksaklıkların dikkatle izlenmesi çalışmalarını sürdürmeli ve gerekli önlemleri almaya özen göstermelidir.

7. Diyanet İşleri Başkanlığının hizmetiçi eğitim imkanları artırılmalı, özellikle hizmetiçi eğitim ödeneklerinin, hizmetiçi eğitim merkezlerinin sayılarının ve kapasitelerinin artırılması yönüne gidilmeli ve ihtisasa yönelik kurslara daha fazla önem verilmelidir.

8. Din hizmetlerinin ifasında, Kur'an-ı Kerim'in öğretilmesinde, ezberlenmesinde, milli birlik ve bütünlüğümüzün sağlanmasında önemli fonksiyonları olan Kur'an Kurslarının statüleri, müfredatları, eğitim-öğretim metodları günümüzün gelişen ve değişen şartları ve ihtiyaçları gözönünde bulundurularak yeniden ele alınmalı ve geliştirilmelidir.

Zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılması halinde Kur'an Kurslarının zarar görmemesi için özellikle 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununda değişiklik yapılmasına dair Kanun tasarısında "Beş yıllık ilkokul üzerine en az üç yıl süreli Diyanet Kur'an Eğitim Merkezlerinde verilen eğitim, zorunlu eğitimden sayılır" hükmünün yer alması sağlanmalıdır.

9. Camisi olmayan köy ve mahallelere ilgili devlet kuruluşları, belediyeler ve Türkiye Diyanet Vakfı gibi gönüllü kuruluşların yardımı ile cami yapılması sağlanmalı, ayrıca belediye imar planlarında da bu ihtiyacın gözönüne alınmasının temini için gerekli mevzuat değişikliği yapılmalıdır. Camilerin yapımında, mimari planında ve iç düzenlemesinde Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Diyanet Vakfının işbirliği ile hazırlanacak proje ve teklifler esas alınmalıdır.

10. Dini nikâh konusunda toplumumuzda yaşanan rahatsızlıkların giderilebilmesi için, isteyenlerin resmi nikâhlarının, müftüler ve müftülerin yetkili kılacağı görevliler tarafından kıyılmasına imkân verecek mevzuat değişkiliği yapılmalıdır.

11. Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Diyanet Vakfı, Türkiye dışındaki Türklerin ve Müslümanların dini yayın, mabet ve dini eğitim-öğretim alanlarındaki taleplerini karşılama konusunda çalışmalarını geliştirerek sürdürmelidir.

12. Çalışanların Cuma ibadetini rahat bir şekilde yapabilmelerini sağlayacak düzenlemeler gerçekleştirilmelidir.

13. Halkımızın, devletimizin eğitim seferberliği çağrısına uyarak gönüllü olarak yaptırmış bulunduğu İmam-Hatip Lisesi binaları da bir an önce eğitime açılmalıdır.

14. Şûranın sonuç bildirisinde, dünyanın değişik yerlerinde ve özellikle Bosna-Hersek'te Müslümanlara ve mukaddes mekânlara yapılan saldırıları kınayan bir açıklama yapılmalı ve bu meseleye acil çözüm getirilmesi için tüm dünyaya özellikle inananlar dünyasına çağrı yapılmalıdır.

DİN HİZMETLERİ GELİŞTİRME KOMİSYONUNA KATILAN ÜYE, TEMSİLCİ VE DAVETLİLER

DİN HİZMETLERİ GELİŞTİRME KOMİSYONU

I- ÜYELER

1- Dr. Lütfi DOĞAN (İmza)
2- Kemal GÜRAN (İmza)
3- Hasan EGE (katılmadı)
4- Dr. Ahmet BALTACI (İmza)
5- Yakup İSKENDER (İmza)
6- Mehmet KAYMAKÇI (Katılmadı)
7- İrfan YÜCEL (İmza)
8- Seyfettin YAZICI (İmza)
9- Haydar HATİPOĞLU (İmza)
10- Yaşar İŞCAN (İmza)
11- Mahmut GÜRGÜR (İmza)
12- Mehmet GÜRLER (İmza)
13- Şükrü ÖZTÜRK (İmza)
14- M. Zeki ARSLAN (İmza)
15- N. Tayyar TAŞ (İmza)
16- Mehmet ALTUNKAYA (İmza)
17- Habib GÖRÜN (İmza)
18- Ahmet ARPA (İmza)
19- Yusuf ALTAŞ (İmza)
20- Raif KORKMAZ (İmza)
21- S. Mehmet AHSEN (İmza)
22- Ahmet EKİNCİ (İmza)
23- Abdülkadir SEZGİN (İmza)
24- Prof. Dr. Ahmet UĞUR (İmza)
25- Prof. Dr. İ. Lütfi ÇAKAN (İmza)
26- Prof. Dr. İ. Kâfi DÖNMEZ (İmza)
27- Yard. Doç. Dr. Akif KÖTEN (İmza)
28- Dr. Hüseyin KÜÇÜKKALAY (İmza)
29- Sami AKYOL (İmza)
30- Osman KILIÇ (Katılmadı)

II- TEMSİLCİLER

1- Engin DOĞU

III- DAVETLİLER

1- Prof. Dr. İlber ORTAYLI
2- Prof. Dr. İmtiaz Ahmed SAEED (Pakistan)
3- Doç. Dr. A. K. M. Shamsu'l ALAM (Bengladeş)
4- Nasrullah b. Abdullah (Türkmenistan)
5- Fikri Salih HASAN (Bulgaristan)
6- H. Hafız Sabri KOÇİ (Arnavutluk)
7- Selman MUSAOĞLU (Azerbaycan)
8- Talat TACETTİN (Rusya Federasyonu)
9- Mehmet Emin AGA (Batı Trakya)
10- Yakup SELİMOWSKİ (Eski Yugoslavya)
11- Dr. Mahmut Muhammed SEFER (Suudi Arabistan)

YAYIN HİZMETLERİYLE İLGİLİ BAŞKANLIK GÖRÜŞÜ

YAYIN HİZMETLERİ HAKKINDA BAŞKANLIK GÖRÜŞÜ

GİRİŞ

Basılı, sesli ve görüntülü yayınların günümüzdeki deyimiyle medya'nın fert ve toplum üzerindeki etkileri bilinmektedir. Günümüzde medyanın girmediği yer, etkilemediği fert ve toplum yoktur.

Eğitim ve öğretimde, toplumu yönlendirmede, göze ve kulağa hitapeden sesli ve görüntülü yayınlar daha da etkili olmaktadır.

Günümüzde bir milletin kültür ve gelişmişlik düzeyi, o ülkede yayınlanan eserlerin çokluğu, başka bir ifade ile tüketilen kağıt miktarı ve yayınların trajları ile ölçülmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı'da kuruluş tarihi olan 3 Mart 1924 yılından beri *"halkımızı din konusunda aydınlatma"* görevinin gereği olarak yayınlar yaparak halkımıza intikal ettirmiştir. Gelişen şartlar da dikkate alınarak son zamanlarda sesli ve görüntülü yayın konusunda da epey mesafe katedildiği söylenebilir.

1924-1950 yılları arasında, Dini Yayınlar Döner Sermayesi kurulmadan önce, yayın hizmetlerinin Zat İşleri Müdürlüğü'nce yürütüldüğü dönemde bastırılan 30 kadar eserin toplam baskı adedi 352.000 olup, bunların tamamı halkımıza ve özellikle din görevlilerine ücretsiz dağıtılmıştır. 1951-1973 tarihleri arasında ise, süreli yayınlar dışında 144 eser neşredilmiştir. 1993 yılı itibariyle bu sayı 350'ye ulaşmıştır.

YAYIN HİZMETLERİNİN KISA TARİHÇESİ

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kuruluşuyla ilgili 429 sayılı Kanun'da yayın hizmetleriyle ilgili hükümler yoktur. Konu ilk defa TBMM'inde 1925 yılı Diyanet bütçesinin görüşülmesi sırasında ağırlıklı olarak ele alınmış; bu cümleden olarak, bir Kur'an-ı Kerim tefsiri yazdırılması ve bir kaynak hadis kitabının terceme ettirilmesi kararlaştırılarak bu maksatla 1925 yılı Diyanet bütçesine 20 bin TL. ek ödenek konmuştur. Böylece Elmalı'lı M. Hamdi YAZIR'a hazırlattırılan "Hak Dini Kur'an Dili " adlı 9 ciltlik tefsir ile, Babanzâde Ahmed Naim ve Prof. Kâmil MİRAS tarafından hazırlanan **"Sahih-i Buharî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi"** adlı 12 ciltlik Hadis külliyatı halkımızın istifadesine sunulmuştur.

Ahmet Hamdi AKSEKİ tarafından kaleme alınan 2 ciltlik **"Yeni Hutbelerim"**, **"İslâm Dini"**, **"Askere Din Dersleri"**, **"Ahlâk Dersleri"**, **"İslâm Fıtrî Tabiî ve Umumî Bir Dindir"**, **"Yavrularımıza Din Dersleri"**, Kıvamüddin BURSLAN ve H.Hüsnü ERDEM'in terceme ettiği 3 ciltlik **"Riyazü's-Sâlihîn Tercemesi"**, Prof. Şerafettin YALTKAYA'nın **"Va'zlar"**, **"Dinî Makalelerim"** ve **"Benim Dinim"** adlı eserleriyle, H.Hüsnü ERDEM'in terceme ettiği **"Ebedî Risâlet"**, İsmail Hatib ERZEN tarafından terceme edilen **"Bâtınîlik ve Karmatiliğin İçyüzü"**, ile M. Asım

KÖKSAL'ın **"Peygamberimiz"** adlı manzum siyeri gibi önemli eserler, döner sermayenin kuruluşundan önce bastırılıp halka parasız dağıtılan önemli eserlerdir.

1950'den önce Başkanlıkça yayınlanan eserlerin ilk baskı dışındaki yayım hakları alınmadığı için, genellikle müteakip baskıları Başkanlıkça yapılamamıştır. Bunlardan sadece "Tecrid-i Sarih" ve "Riyazü's-Salihin"in telif hakkı daha sonra alınarak müteakip baskıları devam ettirilmektedir.

1950-1993 tarihleri arasında gerçekleştirilen basılı yayınlarımız:

1. Kaynak Eserler
2. İlmi Eserler
3. Halk Kitapları
4. Cep Kitapları
5. ÇocukKitapları
6. Mesleki Kitaplar
7. İslam ve Türk Büyükleri
8. Edebî Eserler
9. Sanat Eserleri

olarak 9 seri altında sınıflandırılmıştır.

Ayrıca, 1968 yılından itibaren bu alandaki istek ve ihtiyaçlar dikkate alınarak süreli yayınlar devreye sokulmuştur.

1972 yılından itibaren Diyanet Duvar Takvimi çıkarılmaya başlanmıştır. Bu takvim son iki yılda yurtiçi-yurtdışı 2.500.000. adetten fazla basılmaktadır.

Basılı yayınlarımız içinde, son iki yıldan beri (1992-1993), ağırlık verilen ve bir ihtiyaç neticesi Kril Alfabesi ile bastırılan eserlerin ayrı bir önemi vardır. Türk Cumhuriyetlerine yönelik Azeri Türkçesi, Özbek Türkçesi, Tatar Türkçesi, Kazak Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Gürcü Dili ve Arnavutça bastırılan kitapların toplam adedi 500.000'i bulmuştur. Sözkonusu eserler soydaşlarımıza ücretsiz olarak gönderilmiştir. Ayrıca çok miktarda Kur'an-ı Kerim de Türk Cumhuriyetlerindeki soydaşlarımıza ücretsiz olarak dağıtılmıştır.

Son yıllarda gelişen yayıncılık şartları da dikkate alınarak Başkanlıkça sesli ve görüntülü yayınlara önem verilmiştir. Bu cümleden olarak, çizgi filmler, drama, televizyon dizileri, paket programlar, belgeseller hazırlanmıştır.

1924'den bu yana 70 yıldır Başkanlığımızın gerçekleştirdiği yayınları üç ana bölümde inceleyebiliriz:

1. Kitap Yayınları
2. Süreli Yayınlar
3. Sesli ve Görüntülü Yayınlar.

Başkanlık, aslî vazifelerinden olan *"halkımızı dinî konularda aydınlatma"* görevini yukarıda belirtilen yayınlarımızla gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

Şimdi sırasıyla bu yayınlarımızı ve bunların amaçlarını kısaca belirtelim:

1. Kitap Yayınları

Din konusunda halkı aydınlatmak için, her kesimden insana hitabeden eserlerin

telif ve tercemesinin sağlanması Başkanlığın kanunî görevidir. 1924-1950 yılları arasında bu maksatla bastırılan eser sayısı 30 kadardır. Bunların hemen hepsi kaynak niteliğinde ilmî eserlerdir. Daha sonraki yayınlarla bu sayı bugün 350'ye ulaşmıştır.

1950'den sonra basılan kitapların büyük kısmı ilmî araştırma mahsûlü meslekî eserler olmakla birlikte, meslekî, edebî, tarihî, çocuk ve halk tipi yayınlara da ağırlık verilmiştir. Bu eserlerle, bir yandan Başkanlık personelinin eğitilmesi ve yetiştirilmesi, dinî-meslekî kültür seviyelerinin yükseltilmesi, diğer yandan, halkımızın din konusunda aydınlatılması ve doğru bilgilerin kendilerine ulaştırılması amaçlanmıştır.

2. Süreli Yayınlar

1961 yılından itibaren süreli yayına başlanmıştır. Bu tür yayınlarda halkımızı dinî konularda bilgilendirme ve aydınlatma yanında millî ve manevî değerlerimiz, dinî-meslekî genel kültür ve teşkilâtla ilgili haberler konularında da bilgi sahibi olmaları sağlanmaktadır.

İlk süreli yayın, halen üç ayda bir yayımlanmakta olan **"Diyanet"** adlı dergidir. Bu dergi akademik ve ilmî araştırma mahsülü makalelerin değerlendirilmesi düşüncesiyle ilk defa 1961 de yıllık olarak, 1962 den itibaren de aylık olarak çıkmaya başlamıştır. Zaman zaman sekteye uğramışsa da, halen 3 aylık olarak yayınını devam ettirmekte olup, trajı 7.000'dir.

Süreli yayınların ikincisi, halen **"Diyanet Aylık Dergi"** adıyla yayımlanmakta olan **"Diyanet Gazetesi"**dir. Diyanet Gazetesi, 22 Kasım 1968 de 15 günde bir (ayda iki nüsha) yayımlanmak üzere yayın hayatına girmiş, bir süre ara verdikten sonra aylık olarak yayımlanmıştır. 1991 başından itibaren adı, "Diyanet Aylık Dergi" olarak değiştirilmiş, şekil ve muhteva yönünden geliştirilmiştir. Bununla, yayının güncelleştirilmesi ve gelişen dergicilik ortamına uyum sağlamak amaçlanmıştır. Böylece aktüel konulara daha çok yer verilmiştir. Daha çok Başkanlık personeli tarafından okunmakta olan bu dergiyi isteyen vatandaşlarımız da edinebilmektedir. 1993 yılı itibariyle baskı adedi 93.000'dir.

"Diyanet Çocuk Dergisi", Temmuz 1979'da yayına başlamıştır. Daha çok ilkokul, ortadereceli okullar ve Kur'an kursu öğrencileri tarafından okunmaktadır.Aylık olarak yayımlanan derginin trajı 66.000'dir.

Her üç süreli yayın da, halkımız ve görevlilerimiz tarafından beğenilmekte ve rağbet görmektedir. Bu yayınlarla birlikte, zaman zaman bazı ilaveler de verilmektedir.

Abonelerinin önemli bir bölümü yurtdışındaki vatandaşlarımız olan süreli yayınlarımız Milli Eğitim Bakanlığı tarafından okullara tavsiye de edilmiştir.

3. Sesli ve Görüntülü Yayınlarımız

Başkanlığımız, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, sesli ve görüntülü yayınların toplum üzerindeki etkilerini dikkate alarak 1988 yılından itibaren bu konudaki çalışmalara başlamıştır.

Başlangıçta Kur'an-ı Kerim tilâveti, **vaaz** ve **ilâhî** kasetleri yaptırmıştır. Daha sonra çocuklar için çizgi film yapımına geçilmiştir. 1991 yılından itibaren de televizyon dizileri, drama, belgesel, paket programları hazırlatmıştır.

Hazırlanan sesli ve görüntülü yayınlarımızdan bazıları şunlardır:

Emre (çizgi film), Yusufcuk (Drama-Dizi film), İnsanlar Yaşadıkça (Drama-Dizi film), Süleyman Çelebi ve Mevlid (Dramatik Belgesel), Paket Program (Televizyon Programı), Hz. Muhammed (Teyp Kaseti), Dinî Musikî (Teyp Kaseti).

Sesli ve görüntülü yayınların tamamı bazı özel televizyonlarda, bir kısmı Devlet televizyonunda yayınlanmış; ayrıca, band ve kaset olarak çoğaltılmış ve halkımızın istifadesine sunulmuştur.

1993 yılı içinde de benzerî programlar yaptırılmakta olup, bunların çoğu tamamlanma aşamasına gelmiştir. Yıl sonuna kadar hepsi tamamlanmış olacaktır. Yapılmış ve yapılmakta olan yayınlarımızın bir kısmı, Hüzün Gezegeni (Çizgi film), İslam ve Ekoloji (Belgesel- Tv filmi), İslam ve Hayat (Dini Paket Program), Dinî Musikîden örnekler (39 parça dinî, tasavvufî musikî), Türk-İslâm Dünyasından Çizgiler (Belgesel)'dir.

SONUÇ

1924'te kurulan Diyanet İşleri Başkanlığı, kendisine kanunla verilen görevleri en iyi şekilde yerine getirme gayreti içindedir. Halkı din konusunda aydınlatmak için cami ve va'z hizmetleri yanında basılı, sesli-görüntülü yayınlarıyla da hizmet sunmaktadır.

Kuşkusuz daha iyi ve etkili hizmet vermek için:

a) Süreli yayınların kalite ve muhteva yönüyle geliştirilmesi, daha geniş kesimlere hitap edecek düzeye getirilmesi,

b) Kitapların daha çok ve çeşitli olarak halkımıza ulaştırılması ve ucuza satılması, kaynak eserlerin çoğaltılması,

c) Gerçekleştirilen sesli ve görüntülü yayınların daha fazla gösterilme imkânı sağlanması,

gerekmektedir.

Ayrıca mevzuatlarda yapılacak değişikliklerden sonra Başkanlığa Devlet Televizyon kanallarından birinde, her gün belirli süre yayın imkânının sağlanması ve süresinin giderek artırılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Halkımızın kısa yoldan bilgi sahibi yapılması, İslâm dinini yabancılara tanıtması amacıyla da yeni projeler düşünülmektedir. Ancak bunların gerçekleştirilebilmesi için imkân ve ortam hazırlanmasına ihtiyaç vardır.

DİNİ YAYINLAR İLE İLGİLİ TEBLİĞLER

DİNİ YAYINLARIN DİYANETÇE DEĞERLENDİRİLMESİ VE TOPLUMUN AYDINLATILMASI HAKKINDA DÜŞÜNCELER

Dr. İbrahim ATEŞ
Vakıflar Genel Müdürlüğü
Kültür ve Tescil Dairesi Başkanı

Sayın Başkan, Saygıdeğer konuklar, Değerli dinleyiciler,

Yüce Heyetinizi hürmet ve muhabbetle selamlıyorum. Bu şûranın düzenlenmesi yolundaki düşünceyi ortaya atan yetkililere teşekkürlerimizi, tertib eden görevlilere takdirlerimizi ve gerçekleştirilmesine katkıda bulunan üyeler, temsilciler ve davetlilerin tümüne sevgi ve saygılarımızla Şurâ'nın başarılı olması yolundaki samimi duygularımızı sözlerimin başında arzetmek istiyorum.

Değişik tarihlerde ve muhtelif konularda çeşitli şûrâların yapıldığı ülkemizde, bazı din hizmetlerini konu alan böylesine seviyeli ve kapsamlı bir şûranın düzenlenmesinden duyduğum haz ve heyecanı dile getirmeden konuşmamın konusuna geçemiyorum. Başlatılan bu hayırlı hizmet yolunda atılan adımların gelecekte gelişerek ve genişleyerek devam etmesini diliyorum. Diyanet İşleri Başkanlığı'nca düzenlenen ve birçok kamu kuruluşunun temsilcileri ile teşkil edilen böylesine anlamlı ve önemli bir dinî şûrada mensubu olduğum Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün temsilcisi ve tebliğ sunan konuşmacıların bir ferdi olarak aranızda bulunmanın ve sevincinizi paylaşmanın saadetini yaşıyorum. Konunun uzmanlarıyla, alanın azimli ve âlim insanlarının arasında benim gibilerinin söz söylemesini zâid görüyorum. Ancak bazı ziyâdelerin faide sağlayacağı inancı ve çorbada tuzumuzun bulunması düşüncesiyle huzurunuzda bulunma bahtiyarlığına eriyorum.

Bilindiği üzere yurdumuzda her alanda olduğu gibi dinî alanda da yayınların her geçen gün artan bir tempoyla çoğalması mucib-i memnuniyet olan bir husustur. Dinî yayınların tür ve miktarının gözle görülür bir şekilde artış göstermesi ve grafiğinin günbegün yükselmesi sevindirici bir gelişmedir. Ancak doğruluk, sıhhat, samimiyet ve verim bakımından hepsinin aynı katagoride olduğunu söylemek mümkün değildir. Çekici adlar ve göz kamaştırıcı kapaklarla piyasaya sürülen bir kısım yayınların boş, bir kısım yayınların da nâhoş olduğu ehlince bilinmektedir. Tahsil-i hâsıl türünden tekrarlamalar çok, yenilik ve yorum getiren türden ciddî ve ilmî eserler azdır. Samimî ve ciddi çalışmalarla takdire şâyân olan bir takım dini eserler meydana getiren ilim adamları ile araştırmacıların çalışmaları her türlü takdir ve tavsifin fevkindedir. Bunun yanında tekrarı sanat edinen, başkalarına aid eserleri ufak tefek değişikliklerle kendilerine mal etme cihetine giden, yazmış olmak için yazan, hakikatlardan çok

hurafelere yer veren, yenilik yapayım derken yersiz görüşlere yönelen ve toplumda tutunmak için tavizkâr tavırlar takınan şahısların eserlerinin az olmadığını söylemek acı da olsa bir gerçeği dile getirmek olur. Bu kadar çok ve çeşitli yayınları gören ama hangisinin doğru ve yararlı olduğunu bilmediğinden dolayı bocalayan vatandaşların ızdırap ve sıkıntısını gözardı etmek de sorumsuzluk olur.

Günümüzde yayınlanan dinî yayınları incelediğimizde arz edilen özelliklere haiz çok ve çeşitli eserleri Türkiye'de ve İslâm âleminin her yerinde görebiliriz. Bunların tamamını değilse de önemli bir kısmını aşağıdaki şekilde altı ayrı gurupta mütalâa etmek mümkündür:

1) İslâmî kaynaklara uygun olup, doğru ve sıhhatli bilgileri ihtiva eden te'lif ve terceme türünden ciddî ve ilmî yayınlar,

2) İyi niyetle kaleme alınıp genelde güzel ve faydalı bilgileri bünyelerinde bulundurmakla beraber, yazarlarının konu hakkında detaylı ve geniş bilgiye sahip olmadıklarından veya benzeri hususlardan dolayı bazı yanlış bilgilerin bulunduğu yayınlar,

3) Arapça, Farsça ve Klasik Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınan eski eserlerin Türkçeye çevirisi veya sadeleştirilmesi yapılarak neşredilen eserler arasında, bazan orijinal eserdeki bir kısım bilgileri kaldırarak, bazan da orijinalinde olmadığı halde mütercimi tarafından ilâve edilip, müellifine ait olduğu imajı verilerek tab edilen yayınlar,

4) Bazı âyet ve hadisleri, mensubu oldukları İslâmî ekollerle tarikat ve cemâatların görüşleri istikametinde yorumlayan, bu arada bir kısım fıkhî hükümleri de, belirtilen doğrultuda izah ve takdim eden kişiler tarafından kaleme alınan yayınlar,

5) Sahih olmayan rivayetlerle hurafeleri İslâmın özü ve sözü olan hakikatler gibi sunmaya yönelen yayınlar,

6) Batılı müsteşriklerin tesirinde kalarak ve yenilikçi bir tavır takınarak, İslâm ulemâsının ittifakla ya da ona yakın bir çoğunlukla kabûl ettiği ma'mulün bih veya müftâbih olan görüş ve ictihadlarla tezat teşkil eden görüşleri yansıtan yayınlar.

Bu yayınlar, dinî kitapları satan yayınevlerinde bol miktarda bulunmaktadır. Zaman zaman düzenlenen Dinî Yayınlar Fuarlarında da satışa sunulmaktadır. Bu kadar çok ve çeşitli dinî yayının bulunduğu bir ortamda bulunan vatandaşların okuyabilecekleri kitapları tesbit ve temin etmedeki çektikleri sıkıntıyı düşünmek gerekir. Dinî konularda doğru bilgileri bulacakları kitapları temin etmelerine ışık tutacak önlemlerin alınması icabeder. Dinî konularda ihtiyaç duydukları yayınları rahatlıkla alıp, huzurla okuyacakları güven ortamını oluşturmak gerekir. Bu ortamı oluşturmak için de Diyanet İşleri Başkanlığı'na önemli bir görev düşmektedir. Bu görev, dinî yayınların derlenip değerlendirilmesi ve sonuçlarının belirli aralıklarla yayınlanacak bültenlerle kamuoyuna duyurulmasıdır.

Dinî alanda yayınlanan kitap, dergi, gazete, broşür, bant, video bant ve benzeri basılı, sesli ve görüntülü her türlü eser titizlikle takip ve tetkik edilmelidir. Tespit edilen yanılgılarla hatalı hususlar, belirtilen bültenlerle topluma duyurulmalı ve dikkatleri çekilmelidir. Bu bültenleri isteyenler, müftülüklerden temin edebilmelidirler. Basınla

ilgili mevcut mevzuatda bu tür çalışmalara mani bir madde var ise, uygun bir çözüm yolu araştırılmalıdır. Yararlı ile zararlının ayırt edilmemesinin saf zihinleri bulandıracağı gözönünde bulundurularak doğruya destek ve eğriye engel olunmalıdır. İyiler teşvik, kötüler tenkid edilmelidir. Aksi takdirde yanlışı düzeltilmeyen, doğru yaptığını sanarak daha rahat hareket edecek yanlışlar ve yanıltıcı sözler, ardarda ve zincirlemesine birbirini izleyecektir.

Evet, basın ve fikir hürriyeti, herkesin düşüncesini serbest olarak dile getirmesine imkan tanır. Ancak hürriyet, başkasının hürriyetini ihlâl edecek şekilde sınırsız ve sorumsuz olmamalıdır. Düşüncelerin ifade edilmesi, diğerlerini yanıltmaya yönelik olmamalıdır.

Basın ve yayınla ilgili yürürlükteki mevcut mevzuat muvacehesinde, dinî alanda neşredilen eserlerin denetlenmesi ve uygun olmayanların yayınlanmasının önlenmesi mümkün olmayabilir. Ama, bu yayınları inceleyip, yanlış ve yanıltıcı olanlarını tespit ederek toplumun aydınlatılmasının mümkün olamayacağı söylenemez. Hele İslâmî ilkelere tezat teşkil eden yayınlara cevaplar hazırlanarak durumuna göre tashih, tenkid ve tekzib edilmesine kimse mâni olamaz. Fikre fikirle karşı çıkıp, yanlışı doğru ile gidermeye, başka bir ifadeyle fikri fikirle çürütüp, yanlışı doğru ile eritmeye kimse engel olamaz.

Dine dil uzatıldığı veya dinî konulardan biri hakkında yanlış açıklama yapıldığında ya da yanıltıcı bir görüş yayınlandığında, Diyanet İşleri Başkanlığı derhal devreye girip doğruyu dile getirmelidir. Gerek kurumlar, gerekse şahıslar tarafından yapılan, hertürlü dinî yayın Diyanet İşleri Başkanlığı'nca izlenip, incelenmeli ve derlenip değerlendirilmelidir. Doğru ile yanlış, yararlı ile zararlı mutlaka ayırt edilmelidir. Diyanet İşleri Başkanlığı irşad konusunda olduğu gibi, dinî yayınlar konusunda da yön verici ve yönlendirici fonksiyonunu icrâ etmelidir. Bu arada İslâmî inanç, ilke ve esaslarla dinî düşünce, duygu ve davranışların dile getirileceği yayınların tür ve miktarını çoğaltma cihetine gitmelidir. Bu alandaki takdire şayan olan faaliyetlerini daha da arttırarak tefsir, hadis, fıkıh, akâid, siyer ve benzeri konularda gelişen dünyada beliren ihtiyaçlara cevap verecek nitelikte yeterli ve yeni yayınlar yaparak vatandaşların ihtiyaç duydukları kitapları Diyanet Yayınlarından temin etmelerine imkan sağlamalıdır.

Burada şöyle bir soru akla gelebilir:

Diyanet İşleri Başkanlığı, belirtilen şekilde dinî yayınları derleyip değerlendirme ve tespit edilen yanlışlarla yanılgıları yayınlayacağı bir bültenle kamuoyuna duyurarak, bu hususta toplumu aydınlatmaya yetkili midir?

Böyle bir soruyu cevaplandırabilmek için din hizmetleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı ile ilgili eski ve yeni mevzuatı incelemek icabeder. Bu hususla ilgili olarak yaptığımız araştırmada, Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmadan önce din hizmetlerini yürütmekle görevli olan Mülga Meşihat-i İslâmiyye Teşkilatının bünyesinde "Tedkik-i Mü'ellefât Hey'eti" yani, "Eserleri İnceleme Kurulu" adında bir birimin olduğunu görüyoruz. 2 Kânûn-ı Sânî 1339 R. (15 Ocak 1923 M.) tarihli emir üzerine Mülga Meşihat Dairesinin Harem, Selamlık ve Aksâm-ı sâiresinde bulunan demirbaş eşyanın, beş kişiden oluşan bir Komisyon tarafından 11 Şubat 1339 R. (24 Şubat 1923 M.)

tarihinde yapılan sayım ve inceleme sonucunda düzenlenen ve 47 sayfadan ibaret olan mazbatanın 27.sayfasında "Tedkîk-i Müellefat Heyeti Odası" başlığı altında 20 kalem ve toplam 44 parça demirbaş eşyanın adı yazılıdır. Bu odaya ait eşya arasında ilk sırada üç yazıhane ve 3 hokka takımının yer alması, üst seviyeden üç kişinin yazılan dinî eserleri incelemekle görevlendirilmiş olduğu kanaatini doğurmaktadır. Ayrıca sözkonusu odayla ilgili demirbaş eşya arasında iki adet ufak yazıhane bulunmasından, alt seviyeden de iki kişinin aynı hizmetle görevli olduğu düşüncesini teyid etmektedir. Mezkur mazbatanın 37.sayfasında ise, "Hey'et-i Te'lifiyye" odasındaki demirbaş eşyanın miktarı tadât edilmektedir.

Bundan da Meşihat Dairesi bünyesinde bir de "Te'lif Hey'eti" yani "Yazı Kurulu" olduğu anlaşılmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kuruluşu ile ilgili ilk ve son kanuna baktığımızda da, toplumu aydınlatma konusunda görevlendirilmesi ile ilgili bariz bir gelişme kaydedildiğine tanık oluyoruz. Şöyle ki:

1) Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti ile Erkân-ı Harbiye-i Umumiyye Vekâletinin ilgâsı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve "Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyâseti" yani "Genel Kurmay Başkanlığı"nın kurulmasıyla ilgili olan 26 Receb 1342 H. (19 Şubat 1924 M.) tarihli (1) 14 maddelik kânunun 1.maddesi aynen şöyledir:

"Türkiye Cumhuriyetinde muâmelât-ı nâsa dâir olan ahkâmın teşri ve infâzı Türkiye Büyük Millet Meclisi ile onun teşkil ettiği hükümete âid olup, din–i mübîn-i İslâmın bundan ma'adâ itikâdât ve ibâdâta dair bütün ahkâm ve masâlihin tedviri ve müessesât-ı diniyye'nin idaresi içün Cumhuriyetin makarrında bir "Diyânet İşleri Reisliği" makamı tesis edilmişdir."

Sözkonusu kanunun bu maddesiyle, itikad ve ibadetlerle ilgili bütün hükümlerle işlerin yürütülmesi ve dinî müesseselerin yönetilmesi için Cumhuriyetin merkezinde Diyanet İşleri Başkanlığı makamının kurulduğu hükme bağlanmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurulduğunu belirleyen bu maddede Başkanlığın, biri itikad ve ibâdetlerle ilgili hüküm ve işlerin yürütülmesi, diğeri de dinî müesseselerin yönetilmesi olmak üzere iki önemli görevle yükümlü kılındığı vurgulanmıştır.

2) Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki 633 Sayılı Kanun (2)'un Birinci bölüm, Kuruluş ve Görevleri, başlığı altındaki birinci "Görev" maddesi aynen şöyledir:

"İslâm Dininin inançları, ibadet ve ahlâk esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibâdet yerlerini yönetmek üzere Başbakanlığa bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur".

İncelendiğinde de anlışalacağı üzere bu kanunda bir öncekine oranla önemli bir yenilik getirilmiş ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görevlerine iki husus daha

(1) VGM, VKA, Defter no: 953, s.90, sıra.106.

(2) 22.6.1965 tarihinde kabul edilen, 2 Temmuz 1965 tarih ve 12038 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 633 sayılı Kanun.

eklenmiştir. Getirilen yeniliklerin birincisi, 26 Receb 1342 H. (19 Şubat 1924 M.) tarihli sözügeçen kanunun 1.maddesinde yer alan "İtikâdât ve ibâdâta dâir bütün ahkâm ve masâlihin tedvîri" cümlesine, ahlâk da ilâve edilerek "İslâm Dini'nin inançları, ibâdet ve ahlâk esasları ile ilgili işleri yürütmek" şeklinde yapılan değişiklik olmuştur. İkincisi ise "Din konusunda toplumu aydınlatmak" şeklinde getirilen ilâve olmuştur. Böylece Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görevleri konusunda bâriz bir gelişme kaydedilmiştir. 1924 yılında iki önemli görevle yükümlü kılınan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 1965 yılında bir önemli husus daha eklenerek görev sayısı üçe çıkarılmıştır. Bu görevler şunlardır:

1) İslâm Dininin inançları, ibâdet ve ahlâk esasları ile ilgili işleri yürütmek,

2) Din konusunda toplumu aydınlatmak,

3) İbâdet yerlerini yönetmek.

Görüldüğü gibi din konusunda toplumu aydınlatmak, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görevleri arasında ikinci sırada bulunmakta ve yükümlülüğünün üçte birini oluşturmaktadır. Aydınlatmadan, sadece cami ve mescidlerde yapılan va'z ve nasihatlerle okunan hutbeler anlaşılmamalıdır. Bunların yanında basılı, sesli ve görüntülü yayın imkânlarının tümünden faydalanarak, toplumun aktif bir şekilde aydınlatılması da anlaşılmalıdır. Bu arada vatandaşların ihtiyaç duydukları dinî eserleri yayınlamanın yanında, Başkanlık dışındaki diğer kurum ve şahıslar tarafından yapılan yayınların derlenip değerlendirilmesi, izlenip incelenmesi ve tespit edilen yanlışlıkların giderilmesi için gerekli girişimlerde bulunulması ve yukarıda arzedilen şekilde yayınlanacak bültenlerle toplumun aydınlatılması cihetine gidilmelidir.

Teklif bizden, takib sizden, tevfik Allah'tandır.

Saygılarımla.

GAYRİ MÜSLİMLERE İSLÂM'I TANITACAK YAYINLAR NASIL OLMALIDIR?

Prof. Dr. Amiran Kurtkan BİLGİSEVEN
İst. Üni. İktisat Fak. Emekli Öğrt. Üyesi

İslâm'ı gayri müslimlere tanıtmakla Müslümanlara tanıtmak, birbirinden apayrı olarak ele alınabilecek hedefler değildir. Çünkü İslâmiyetin çeşitli dünyevi ilimlere temel teşkil eden ölümsüz hakikati, halen Müslüman halklar tarafından da gerektiği gibi bilinmemektedir. İslâm ülkelerindeki geniş halk kitleleri, hatta bazı aydınlar İslâm'ın hakikatinden habersiz hale gelmişlerdir. İslâmı, gerek gayri müslimlere gerek Müslümanlara gerektiği gibi tanıtabilmemiz için, önce bu habersizleşmenin sebeplerini belirtmemiz uygun olur.

I- İslâmî Hakikatin Bilinemez Hale Gelmesinin Sebepleri

İlk olarak, asırlardan beri "şeriat" ve "hakikat" arasına adeta bir çelik duvar gibi aşılmaz bir sınır çizilmesini sözkonusu edebiliriz.

A- "Şeriat"-"Hakikat" Ayrılığı

Bu ayrılık, İslâm'ın hakikatini öğrenme gayretlerini kösteklemiştir. Böylece İslâmî hakikat'i meydana getiren İlm-i Ledün'ün (yani tevhid ilmi'nin), bütün ilimlerin olduğu gibi, sosyal ilimlerin de temelinde yer alan ana ilim olma özelliği unutulmuştur. Bu durum bizim kendi ekonomik, hukuki, siyasi ve kültürel politikalırımızın sadece dinî açıdan değil, fakat aynı zamanda sosyal ilimler açısından da yanlış temellere oturtulmasına yol açmıştır.

B- İlimde Geri Kalışımız

İkinci olarak da, bu yanlış temellere oturtmayı daha da teşvik eden bir sebep olarak, âyetlerin gerektiği gibi yorumlanmasını sağlayacak ilmî ilerlemeye yol açan İslâmî paradigmanın da kaybedilmiş olduğunu ifade etmeliyiz. Pozitivizmin tek taraflılığının Batı'da bile artık terkedilmiş olmasına rağmen, bizde bunun müdafaacıları, bu tek taraflılığa bağlı kalmaya devam etmişlerdir ve bazıları devam etmektedirler.

II- İslâmî Hakikatin Hem Müslümanlara Hem de Gayr-i Müslimlere Tanıtılmasını Gerekli Kılan Sebepler

Bir şeyi tanıyabilmek için onu tam anlamıyla tanımadığı fikrinden harekete geçmek lazımdır. Bu harekete geçiş ise tanımayı ve tanıtmayı gerekli kılan sebepleri bilmekle olur.

A- İslâm'ı Tanıtmayı Bizim İçin Gerekli Kılan Sebepler

Tanıtma işleminin gecikmesi, hem kendimiz için hem de dünya için mahzurlu neticeler meydana getirmektedir. Bu durumun bizim için taşıdığı tehlikeler şöylece özetlenebilir:

1) İslâm'dan Kopanların Artması

İslâmiyet, zamanla ölümsüz hakikati olan iç özelliklerine nüfuz edilemez hale getirildiği için sadece bir dış kılıftan ibaret zannedilir olmuştur. İslâmın iç özelliği ve hakikati olarak tanıtılan iyi ahlak, dürüstlük, namusluluk gibi kavramlar, diğer dinlerde de vardır. Bunları İslâm'ın diğer dinlerden ayırt ettirici özelliği olarak tanıtabilmek de mümkün değildir. Kalıplaştırılmış merasimler, Hristiyanlıkta daha hafif, daha kuralsız olduğu ve İslâm'ın ilimlere temel teşkil eden hakikatinin, kendine has üstünlüğü ise unutulduğu ve bilinmez hale geldiği için, bunu bilmeyen gençlerimizin din değiştirmeleri, bazı çevrelerde, bir elbise değiştirmek kadar kolaylaşmıştır. Bundan ötürü halen İstanbul'da St. Antuan ve Moda kiliselerinde bir çok Müslüman hanımlar ve genç kızlar, âyinlere iştirak etmekte ve kilisenin de cami gibi "Allah'ın Evi" olduğunu söylemektedirler. Onlara göre Hristiyanlık da İslâmiyet gibi bir dindir, aralarında hiç bir fark yoktur (1).

2) İslâmî İlim Paradigmasının Kaybedilmesi

İslâm'ın özü ilimlerde bir derinlik ve vukuf kazanılmadan kavranılması imkansız bir hakikattir. Zaten İslâmı mümkün olduğu kadar derinlemesine kavradığımız dönemde İslâm âlemi, ilimde öncülük yapma şerefine sahip bulunuyordu. Şimdi bu öncülüğün Batı'nın eline geçmiş olması bizi yanıltmamalıdır. Çünkü Batı'nın ilminde bir noksanlık vardır. Bu noksanlık, Batı ilminin mânâ etrafında bütünlük arzetme yani tevhidci olma karakterinden yoksunluğudur.

İslâmı sadece onun hakikatini tam anlamıyla bilmeyen kendi halkımıza tanıtmak varken, neden gayri müslimlere de tanıtılmasını istiyoruz? Bu hususu aydınlatmaksızın tanıtıcı yayınların nasıl olması gerektiği meselesini ele alamayız.

---

(1) Amiran Kurtkan Bilgiseven, Türkiye'de Sosyal Çözülme Tehlikeleri, Filiz Yayını, Bayrak Matbaacılık, İstanbul 1990, sf. 283.

B- İslâmı Tanıtmayı Gayri Müslimler İçin Gerekli Kılan Sebepler

Tanıtma işleminin gayri müslimlere de yöneltilmesini gerektiren sebepler dört noktada özetlenebilir:

1) İslâm Peygamberi Bütün İnsanlara Gönderilmiştir

Peygamberimiz son peygamberdir. Getirdiği mesaj ilme dayalı bir mesaj olmasaydı, onun bütün insanlığa gönderildiği iddiası dayanaksız kalırdı. Fakat Kur'an'da İslâm Peygamberine yöneltilen bazı ifadelerde "sana bu kitabı verdik" denilecek yerde "sana bu ilmi verdik" denilmektedir. Çünkü kitabımız bütün ilimlerin temelindeki bir ilmin (ilm-i ledün'nün, tevhid ilminin) hakikatleri ile doludur. İlimler ilerledikçe bu gerçek daha iyi ortaya çıkacağı için İslâm Peygamberinin bütün insanlığın peygamberi olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

2) Dünyada İslâm Düşmanlığı Yaygınlaşmaktadır

Bugün dünyanın birçok yerlerinde müslümanların ülkelerine tecavüz edilmekte, müslüman kanı akıtılmakta ve Avrupa devletleri bu duruma seyirci kalmaktadırlar.

3) Dünya Bir Bütündür

Dünya bir tevhid alemidir, yani bir bütündür. Milletlerin farklılıkları işbirliği içindir, mücadele için değildir. Tarihte Müslümanlar Avrupa'ya yayılmışlardır ama, bu yayılma bir feth işlemi olmuştur, işgal değildir. Feth, açmak demektir. Avrupa'yı fethetme sayesinde Türkler "doğuştan verilen statüler", "sömürü" ve "kast ayırımı" ihtiva eden bir kültürü taşıyanların kültürünü "insan hakları", "ferdi gayretle elde edilen statüler" ve "eşitlik" getiren kültür değerlerine açmışlardır. Avrupa'nın serflerine bu değerler götürülmüştür.

4) İslâmî Mesaj İlmî Bir Mesajdır

Az önce sözkonusu ettiğimiz bütün değerler, İslâm'ın getirdiği dünya düzeninin temel taşlarıdır. Fakat bu dünya düzeni bir dış kılıftır. Bunları uygulayarak müslüman olursunuz. İslâma iman etmiş olmanız, yani İslâmı Hak Din (Din sayılmaya layık tek inanç) olduğuna kanaat getirmeniz, onun getirdiği düzenin ilmi açıdan da en mükemmel düzen olduğunu anlamanıza ve bu konuda ikna durumuna ulaşmanıza bağlıdır. İknanın en mükemmel şekli ilimle olur. İlim de genel bir faraziye gibi ele alınacak bir mesaja ihtiyaç hissettirir. Mesaj getirmeyen bir inancın ilimle ilişkisi olamaz.

Böyle olmakla beraber, siz İslâm'ın mesajına uyarak, mesela kendi alt tabakanızı ne kadar orta sınıflaştırmak ve millî gelirinizi ne kadar adil bölmek isterseniz isteyin, eğer gayri müslim milletler sizi sömürüyorlarsa, milli geliriniz küçük kalmaya mahkumdur. Çünkü dünya bir bütündür. Bu durumda müslüman olmanız yani dış kılıfa veya İslâm'ın kurallarına uyarak millî geliri adil bölüştürmeniz "sefalette eşitlik" sağlamaktan başka hiç bir işe yaramaz.

Bundan kurtuluşun yolu, İslâm'ın hakikatine uymanın her milletin menfaatine

olacağına bütün dünya milletlerinin ikna edilmesidir. İkna edilmeyen milletler "tek dünya" prensibini kendileri inanmadıkları halde öne sürerler. Bunu bir örtü, bir paravana olarak kullanıp, arkasında kendi sömürgeci politikalarını saklarlar. Yani çifte standart uygulamaya devam ederler.

III- Tanıtmanın Konusu ve Metodu Nasıl Olmalıdır?

Tanıtmanın konusu ve metodu neyi ve nasıl tanıtacağımızı dikkate almayı gerektirmektedir.

A- İslâmiyetin Hangi Özelliklerini Tanıtacağız?

İslâmiyetin ilk olarak tanıtmamız gereken özelliği objektifliğidir.

1) Objektifliği

Kur'an, bütün peygamberleri Hak Peygamber olarak tanıtır. Kur'an'a göre bütün peygamberler tevhid mesajını getirmişlerdir, fakat Kur'an'dan başka bütün kitaplar tahrif edilerek bu mesaj bozulmuştur.

2) Mesaj Getirmesi ve Mesajının Değişmezliği

İslâmî mesajın özü tevhiddir ve iki anlamda ele alınabilir:

- Tek ilah anlamında tevhid

- Tek varlık anlamında tevhid

İslâmiyetten başka inançlarda "tek ilah" anlamında tevhid anlayışı dahi bozulmuş, Allah'a babalık isnad edilmiştir. Kur'an böyle bir isnada şiddetle karşı çıkmaktadır.

Bütün mukaddes kitaplarda (tahrif edilmezden önce) ilimlerin de temelinde yeralan "tek varlık" anlamında tevhid gerçeğinin mevcut olduğunu Mevlana çok güzel izah eder:

"Bir attar, bir kağıt parçasına ilaç sarsa, sen; 'bütün dükkan bunun içinde der misin? Bu aptallık olur. Nihayet Musa, İsa ve daha başkaları zamanında da Kur'an vardı, Hak kelamı mevcuttu. Fakat Arapça değildi" (2).

Demek ki, tahriften önceki halleri ile bu kitapların özleri ve hakikatleri Kur'an'dakinin aynıdır. Burada "kanun" kelimesi ile bu kitapların şeriatlarını kastetmiyoruz. Hepsinin lafz kalıbının zamanın şartlarına göre dile getirdiği müşterek "tabii kanunu", yani tevhid kanununu (tevhid'e dayalı özü) kastediyoruz. Çünkü Fatır,

---

(2)Mevlana, Fihi Ma Fih, MEB Yayını, Çeviren: Meliha Ülker Ambarcıoğlu, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1990, sf.129.

43'de "Allah'ın kanununda bir değişme bulamazsın" buyurulmuştur. Bu anlamda tevhid kanunu şeriat değildir, ilimdir. Bundan ötürü İslâm'ın tanıtılması gereken üçüncü karakteri mesajında mevcut özün ilimlere temel teşkil etmesidir.

3) Mesajının İlimlere Temel Teşkil Etmesi

Kur'an, körükörüne inancı hoş karşılamamakta ve mesajının ilmî açıdan sınanmasını istemektedir. Mülk sûresi'nin 3'ncü âyetinde (ister makro, ister mikro düzeydeki) gökyüzüne, tevhide aykırılık yakalamak gayesiyle gözü çevirmemiz emredilmiştir. Bu bakış alelade bir bakış ve bu göz alelade (aletsiz, çıplak) bir göz değildir. Tek kökenden gelişin aksini yakalamak ve kainatın yaratılışında bir başıboşluğun göstergelerini aramak için emredilen bu bakış, ilmî bir sınamadır. Fakat yine Mülk sûresinin 4.üncü ayetinde bu başıboşluğu arayan gözün onu bulmaktan aciz kalarak yorgun düşeceği belirtilmiştir.

O halde, getirdiği mesaj bütün ilimlerin temelinde yer aldığı için, İslâm, mü'minlerini 4.ncü inanç (yani din) tabakasına yükseltebilen tek inançtır. İlk üç tabakada kalan diğer inançlar ise basit inançtır, din değildir.

İnancın ilk tabakası, bir fikri, bir ifadeyi herkesten duymak ve farkına varmadan akla yerleştirmektir. Bu ifade, güç kaynağının Allah veya bir put, bir peygamber, bir yıldız, güneş, ateş veya herhangi başka bir şey olduğunu belirten bir ifade olabilir. Bir hükmü bu şekilde akla yerleştirme tabakası, inanca hazırlık tabakasıdır. İkinci tabakada fert, bu ifadeyi, inanmak istediği güç kaynağına (mesela put'a) adak adayarak sınar. İşi olursa, sınama işlemi basit bir şekilde başarılmış ve inanca ulaşılmıştır. Üçüncü tabaka, inancın olgunlaştırılması tabakasıdır. Bu tabakada, inanan insan, inancına uygun amel (icraat) yapar ve mesela o puta veya güneşe... ibadet eder.

Bu üç tabakada kalan Müslüman düz Müslümandır, daha doğrusu sadece müslümandır. Dördüncü tabakaya yükselemeyişi açısından onun bir Hristiyandan farkı yoktur. Sadece Tanrı anlayışı farklıdır, fakat inanış tarzı aynıdır. Çünkü ancak 4.üncü tabakaya yükselen fert, Kur'an'ın getirdiği mesajın ilimlere nasıl temel teşkil ettiğini anlayarak veya anlayan ilim adamlarının izahlarını kavrayarak, Kur'an'ın emrettiği "basîrete dayalı iman" mertebesine yükselmiş olur.

Buraya kadar ele aldığımız konular, İslâmiyetin "kendine has" olan hangi özelliklerini tanıtmamız gerektiği sorusuna kısa bir cevap teşkil etmiştir. Şimdi, bu özellikleri nasıl tanıtmamız gerektiği meselesini ele alabiliriz.

B- İslâm'ı Hangi Usullerle ve Nasıl Tanıtmalıyız?

Üzerinde durmamız gereken ilk husus, ilmin değişkenliği karşısında İslâm'i mesajın rolünün ne olabileceğini tayin etmektir.

Bazı kimseler bize şu itirazı yöneltebilirler; sabit bir ilmi gerçek bulduğumuzdan hiçbir zaman emin olamıyoruz. Çünkü, ilimler Popper'in de belirttiği gibi, yanlışlamalarla gelişiyorlar. Bu durum karşısında Kur'an'ın getirdiği tevhid mesajının sınanması nasıl mümkün olabilir?

Bu soru, İslâmı nasıl tanıtacağımıza karar verirken açıklamamız gereken ilk meselenin "paradigma" tayini meselesi olduğunu ortaya koymaktadır.

1) İslâmî İlim Paradigmasının Tanıtılması

İslâm'da ilim ve Batı'da ilim birbirinden farklı gerçekleri ortaya koyan disiplinler olarak anlaşılamaz. İlim, her yerde ilimdir. Fakat ilim paradigması farklılık arzeder.

Paradigma, model anlamına gelen bir kelimedir. Batılı ilim adamları farkında olsalar da olmasalar da en uygun ilim paradigmasının İslâmî paradigma olduğu bu gün artık ortaya çıkmıştır. Bu paradigma ise 10. ve 11.nci asırlarda Birûnî gibi, İbni Sina gibi büyük müvahhid âlimlerimizin kullandıkları paradigmadır.

Paradigmaların değişme seyrini Batı açısından kısaca özetlersek, düşünce modelinin karanlık çağda sırf tümden gelimci olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü, karanlık çağda Batı, ilimden yoksundur. Her olay, Allah'ın o olaya taalluk eden (o olaya ilişkin) iradesi ile izah edilmektedir. Yani herhangi bir olay, şöyle veya böyle cereyan etmişse, Allah o spesifik olayın, o anda, öyle olmasını istediği için öyle olmuştur. Bu tarzda bir izah getiren fert, ne gerçek anlamda dindardır, ne de gerçek anlamda âlimdir. Gerçek anlamda dindar değildir. Çünkü, ferdî sorumlulukları yok farzeden bir anlayışa sahiptir. Gerçek anlamda âlim de değildir, çünkü, olaylardan faraziyeler çıkartıp o faraziyeleri sınama hususunda son derece tembeldir.

Hristiyan Batı'nın daha sonraki ilim paradigması tek taraflı olarak akılcı metodun (yani tümden gelim'in) uygulandığı bir paradigma olmuştur. Descartes'ın temsil ettiği bu dönem tek taraflılıkta aşırılığa gittiği ölçüde, kendinden sonra uygulanan paradigmada da aksi yönde aşırılğa gidilmiştir.

Böylece üçüncü safhada sırf tecrübeci bir paradigma ile karşılaşıyoruz. Tecrübeciliğin temsilcisi olan Bacon'dan sonra, özellikle XX. yüzyıldaki fizikalist akımda en aşırı noktasına varan ve fiziği yücelten bu paradigma da sonradan tek taraflılık damgasını yemekten kurtulamamıştır.

Başlangıcı Claude Bernard'a kadar varan ve ondan sonraki dönemde de geliştirilen paradigma, iki metodun, akılcı ve tecrübeci (tümdengelimci ve tümevarımcı) metodların bir bileşimi olarak görülmektedir. Claude Bernard, aynı zamanda üç disiplinin, ilim, felsefe ve din'in işbirliği yapmaları gerektiğine inanmış ve tümdengelim metodunun, sadece insan aklının ürettiği faraziyelerle ve teorilerle değil, dinden ilham alınarak ortaya atılan kapsamlı görüşlerle de zenginleştirilmesi gerektiğini öne sürmüştür (3).

Bizim âlimlerimiz de bu paradigmayı uygulamışlardır. Büyük Türk matematikçisi el-Câbir, Kur'an'daki her şeyin çift yaratıldığı hükmünden ilham alıp, negatif sayıları öne sürerek cebir'in temellerini attığı zaman, faraziyesindeki bu negatif sayılar, sırf tümden gelimci ve akılcı bir çalışmanın mahsulü olarak kabul edilmiş olabilirdi. Çünkü,

(3) Amiran Kurtkan Bilgiseven, Sosyal İlimler Metodolojisi, Filiz Yayını, Bayrak Matbaacılık, İstanbul 1989, sf. 71-76.

içinde yaşadığımız bu maddi dünyada, kantarlarımız sıfırdan hafif ağırlıkları tartamamaktadır. Fakat, ışık hızını aşma durumunun dikkate alındığı hallerde, maddenin enerjiye dönüştüğünün bilindiği çağımızda uzayla ilgili çalışmaların bu negatif rakkamlarla yapılması mecburiyeti ortaya çıkmıştır.

İslâm'ın hakikatine vakıf olduğumuz dönemdeki âlimlerimiz, kendi araştırmalarına ait spesifik faraziyelerini, Kur'an'ın büyük bir şemsiye gibi, bütün realitelerin ve o realiteleri inceleyen ilimlerin üzerine gerdiği genel kanunun (la hüve illa Hüve anlamında tevhid gerçeğinin) bir küçük realiteye yansıtılması olarak öne sürüyorlardı. Şu halde, tümden gelimci davranıyor, fakat Kur'an'ın genel hükümlerini Mülk, 4'de emredildiği gibi, bundan kendi spesifik faraziyelerini üretip sınayarak, tüme varım metodu ile tamamlıyorlardı.

Burada, şöyle sorular zihinlere takılabilir; İslâm'ın önerdiği bu paradigmayı niçin kabule değer bulalım ve onu kendi gençlerimize ve batı ilim çevrelerine tanıtılmaya layık görelim? Bu bizim faraziye üretme gücümüzü kısıtlamaz mı? Faraziyeleri niçin Kur'anın çerçevesi içine sığdırmayı en mükemmel paradigma olarak tanıtmaya çalışalım? Böyle bir tanıtma, İslâm'ın kısıtlayıcı bir özelliğe sahip olduğunun tanıtılması değil midir? Bu soruların karşılığı "İslâmı nasıl tanıtmamız gerekiyor?" sorusunun cevabını teşkil eden ikinci bir şıkkın muhtevasını oluşturmalıdır.

2) Kur'an'ın "Matrix" formüllerinin Tanıtılması

"Matrix" şekil verici kalıp anlamına gelen bir kelimedir. Kâinata veya sosyal hayata ait veriler çok sayıda ve çeşitlilikte ise sebep-netice ilişkilerinin fazlalığı karşısında, bu münâsebetler kargaşasının tek bir açıdan bir "matrix" formulleme (matrix formulation) yardımı ile genel bir izaha kavuşturulmasına ihtiyaç vardır (4). Dökmecilikte kullanılan kalıplar, nasıl içine gömülen her malzemeye aynı şekli verme niteliğine sahipse, karanlık bir odadan, belli şekli olan bir delikten o odaya girerek geçen bir ışık demeti nasıl kendi şekline göre karanlığın içinde aydınlanmış bir kalıp meydana getirirse, Kur'anda bütün ilimlerin verileri ile doldurulduğu zaman ilmî gerçekliğe sahip olduğu ortaya çıkan kalıplarla ve kalıplar arası ilişki formülleri ile bizim kaosumuzu aydınlatmaktadır. Bu formülleri Kur'anda matematik ifadeler halinde bulabileceklerini zannedenler, yanıldıklarını anlarlar. İlimlerin temelinde yatan ilm-i Ledün (din ilmi, tevhid ilmi) gerçeklerini meydana getiren bu kalıplar arası ilişkiler matematik formüller değildir. Bunlar Kur'an'ın çeşitli âyetlerinde va'zedilmiş olan, kâinatın bir'liğinin çeşitli açılardan idrakini bize birlikte sunan kalıplar arası ilişkilerdir.

Bu formülleri âyetlerden çıkarabilmek Kur'an'ın iç yüzünü görmekle mümkündür. Bunun için de hem dünyevî bir ilmi bilmek, hem de Kur'andaki ilm-i ledün gerçeklerine aşkla talip olmak lazımdır. Mevlâna'ya göre Kur'an, peçeli bir güzel gibidir.Kendisine aşk duymaksızın bakanlara peçesi ile (yani ayetlerinin dış manası ile) görünür. Fakat

(4) Allen H.Barton and Paul F. Lazarsfeld, Some functions of Qualitative Analysis in Social Research, "Sociology-The Progress of a Decade" kitabı içinde, Prentice Hall Inc. N. J. 1961, sf. 116.

kim ona olan aşkı ile durmadan çalışıp didinirse, o peçeli güzelin tarlalarını çapalar, zararlı otları ayıklar, onun hizmetini görür, ona olan aşkının gerçek olduğunu ispat ederse Kur'an ona peçesini açar ve şahane güzellikteki iç yüzü ile (yani ayetlerinin iç anlamı ile) görünür (5).

Âyetlerin ancak iç anlamları bazı "matrix" formüllerin ortaya konulmasına elverişlidir ki, bu formüllerin kalıplarını hangi ilmin verileri ile doldurursak dolduralım, kalıp değişmez, içeriği (muhtevası) değişir. Formulün doğruluğu da her ilim için geçerlidir.

Mesela "fark+cem= Tevhid" formulünü ele alalım. Hz. Ali'ye atfedilen bir ifadeye göre (6), cemsiz fark şirktir. Farksız cem ise zındıklıktır. Cem ve fark idraklerinin birbirine ilave edilmesi ile ortaya çıkan anlayış gerçek tevhid anlayışıdır.

Fark, kâinattaki mazharların (yani Allah'ın mahal-li zuhuru, kısmen ortaya çıkış mahalli olan her şeyin) çokluğunu (plurality) ifade eden bir kavramdır.

Cem, dış yüzü ile farklı olan bu mazharların iç yüzü itibariyle tekliğini (oneness) ifade eder.

Bu idraklerin sadece birini veya diğerini benimseyen bir fert ne gerçek müslüman ve ne de gerçek âlimdir. Gerçek müslüman ve gerçek âlim olmanın yolu bu iki idrakin ikisini de ele alıp birbirine ekleyerek tevhid gerçeğini anlamaktan geçer.

Fizikten bir misal verecek olursak, ayrı ayrı enerjilerin varlığını görüp, bunların, bildiğimiz tek bir enerjiden geldiğini idrak edemezseniz (ve onun da Allah'a ait, mahiyetini bilmediğimiz bir enerjiden-bir kudretten-kaynaklandığına hükmedemezsiniz) satıhta kalıyorsunuz demektir. İdrakiniz sırf fark idrakidir. Fakat bu farklılıkla birlikte, kökendeki bir'liği de idrak ediyorsanız, fark ve cem idraklerini birbirine ekleyerek hem tevhid gerçeğini layıkı ile anlamış bir müslüman, hem de gerçek âlim olursunuz.

Bizim konumuz, İslâm'ın gayr-i müslimlere tanıtılması olduğuna göre misallerimizi siyaset-sosyolojisinden almamız daha uygun olur. Bugün Batı âlemi, hem ırkçılık gütmekte, hem de sömürü yaparak sıfr fark idrakine bağlı kalmaktadır. Bu tutum, İslâm'dan uzak bir şirk davranışıdır. Çünkü batı âlemi karşısındaki milletlerde Hakk'ın tecellisini görmüyor. Gerçi Allah'ın tamamen kâinat halinde tecellisi imkânsızdır. Çünkü o, "mutlak sonsuz" dur. Fakat Kur'an'a göre her şey ve herkes O'ndan gelmiştir, hepsini içten ve dıştan kuşatan O'dur. O halde emperyalist Batı, kendisinden başka halklarda Hakk'ın varlığını inkâr etmiş ve fark idraki güderek kendi menfaatini putlaştırmış oluyor ki bu da İslâm'a göre şirktir.

Biz Türkler ise, Osmanlı döneminde her millette Hakk'ın varlığını gördüğümüz için "Osmanlılık" kavramının kapsamı içinde bütün milletleri cem etmek istedik.

(5) Mevlana Fihi Ma Fih, Sf. 349.

(6) Hz. Ali'ye atfedilen ifade şudur:
"El Farku bilâ cem, şirk
El Cem'u bilâ fark, zındıka
El Cem'u maal fark, Tevhid"

İdaremiz altındaki milletleri kendi milliyetlerini ve dinlerini muhafaza açısından serbest bırakarak onlar için fark şartını da sağladığımız halde, bu şartı kendimiz için gerçekleştirmeyip, milliyet idrakimizi körelttik. Neticede dünya adaletini sağlama gayretlerimizde de, bir çok topraklar elimizden çıktığı için, başarısızlığa uğradık. Çünkü fark idrakini kendi açımızdan ihmal etmiştik.

Batı daha büyük bir çöküntüye gidebilir. Çünkü onlar, cem idrakini ihmal etmiş durumdadırlar. Böyle bir tutum içinde olmalarına rağmen, dünya gelirinin büyük bir kısmını onlar alıyor iseler de bu durum bizi yanıltmamalıdır. Çünkü bu pay, tevhidci olmayan bir dünyanın küçük olan gelirinden alınan büyük paydır. Yani, tevhid gerçeğini görmezlikten gelen Batı, küçük bir tepsideki böreğin büyük bir kısmını alıyor. Lakin tevhid'e uyulan bir dünyada içindeki börekle birlikte tepsinin yani dünya gelirinin büyüyeceğini ve kendisi oran olarak daha adil, daha az pay alsa da, bu büyük tepsiden daha az bir oranla alınan payın, öteki küçücük tepsiden daha büyük bir oranla alınan paydan börek dilimleri halindeki miktarının çok daha fazla olacağını idrak edemiyor (7). Bütün sanayi dallarında hep kendisi önde olmak istiyor. Daha fazla üstün olduğu dallarda ihtisaslaşıp, üstünlüğünün daha az olduğu sanayi dallarını başka milletlere bırakmak istemiyor. İngiliz iktisatçısı Ricardo'nun (Hz. Ali'nin şerhettiği Fark+Cem=tevhid kanununun iktisattaki ifadesinden başka bir şey olmayan) "mukayeseli üstünlük kanunu"nu görmezlikten geliyor. Halbuki bu kanunun ne kadar doğru olduğunu biz günlük hayatımızda bile görebiliriz.

Siz, bütün tercümanlardan daha hızlı tercüme yapabilen, fakat roman yazmadaki üstadlığı tercümedeki ustalığından çok daha üstün olan hangi romancının tercüman kullanmayı reddederek, yeni bir roman yazacak yerde vaktini bir önceki romanının tercümesine sarfettiğini gördünüz? İşte, Batı, bu tutumu gösteriyor.

Bunun neticeleri neler olabilir? Daha şimdiden dünya üzerinde (yeni keşif ve icatlarla gelecekteki dünya gelirini büyütecek olan) süper zekâlar ziyan edilmeye başlanmıştır. Afrika'ya eğitim yardımı değil, yetersiz miktarda gıda yardımı yapılıyor. Afrikadaki (tabiatın ırkçılık yapmaksızın her nüfusta %2 oranında ortaya çıkardığı) süper zekâlı çocuklar ölüp gidiyorlar. Gelişmekte olan ülkelerdeki gençler, eğitim imkânından yoksun kalıyorlar. Ama, diğer taraftan, Batı'nın nüfus piramidi de tersine dönüyor. Yani çocukları ihtiva eden taban kısmı geniş, ihtiyarlardan oluşan tepesi sivri bir piramit olmaktan çıkıp, ihtiyarları çok, gençleri az bir piramit haline geliyor. Bu durumda, gelecekte yeni keşifler ve icatlar yapacak gençlik, Batı'da da azalacaktır. Çünkü (refahın, dünya zevkleri açısından ayakbağı olarak hissettirmesinden ötürü) kadınlar çocuk yapmamaktadırlar.

O halde, Kur'an'ın içyüzünü görmeksizin ve bize sunduğu "matrix" formullerini ortaya koyma işini başarmaksızın, İslâm'ın hakikatini ne kendimiz tanıyabilir, ne de başkalarına tanıtabiliriz. Bu tanıma ve tanıtma işinde başarılı olmamız, üçüncü bir şartın daha gerçekleştirilmesine bağlıdır.

(7) Amiran Kurtkan Bilgiseven, Din Sosyolojisi, Filiz Yayını, Haşmet matbaası, İst., 1985, sf.26-27 ve sf. 120-125.

3) Tanıtma İşleminde Tasavvuf ve İlmin Birlikte Kullanılması

Kendi ilim paradigmamıza geri dönebilmemiz, gençlerimizi tasavvufta ve ilimde aynı zamanda derinlemesine bilgi sahibi kılmamıza bağlıdır. Çünkü tasavvuf, Batılı bir kavram olan mistisizmden tamamen farklıdır ve mistik duygu gibi gelip geçici olan bir hal değildir, bir ilimdir, ilimlerin temelindeki ilm-i ledün'dür, tevhid ilmidir. Bundan ötürü tarihteki büyük mutasavvıflarımız, aynı zamanda çağlarının büyük âlimleri olmuşlardır.

Tasavvuf, mistisizmden farklı olarak bir melankolik halde değildir. Tam aksine Hak vücudu olan kâinatın sırlarını öğrenmekten doğan bir zevktir. Bu öğrenme işinde gençlerimizin başarılı olabilmeleri ve İslâm'ın üstünlüğünü dünya milletlerine de tanıtabilmeleri, aynı zamanda Kur'an tercümelerinin yabancı mihrakların etkisinden kaynaklanan yanlışlıklardan tasavvufî yorumlarla temizlenmesine de bağlıdır.

Bu şartlar yerine getirildiği takdirde din, ilmi teşvik edecek ve ilim, din'i doğrulayacaktır. İslâm'ı tanımak ve tanıtmak ancak bu suretle olur. Ancak bu suretledir ki, Hz. Muhammed'in mürşitliği (aydınlatıcılık vasfı), hiç kimsenin itiraz edemeyeceği şekilde müeyyed (teyid edilmiş, doğrulanmış) bir mürşitlik olacaktır. Şeyh Galip bu gerçeği ne güzel belirtmiştir:

Sen, Ahmed ü Mahmud u Muhammed'sin Efendim
Hak'dan bize mürşid-i müeyyedsin Efendim.

TRT-TV'DE DİNİ YAYINLAR

Dr. Asaf DEMİRBAŞ
TRT Ankara Televizyonu
Dinî ve Ahlâkî Programlar Müd.

1- Kurumumuz, 1950 yılından itibaren radyoda, 1975 yılından itibaren de televizyonda, "DİN VE AHLAK PROGRAMLARI" yayınlamaktadır.

2- Bu programlar, Anayasamızın laiklik, din ve vicdan hürriyeti esaslarına, Atatürk ilke ve inkılâplarına, İslâm Dini'nin ruhuna bağlı olarak, millî birlik ve bütünlüğümüzü güçlendirici, hayata dönük, çağdaş uygarlık anlayışına ve ilmî düşünceye uygun bir şekilde yapılmaktadır.

Bu yayınlarda, siyasi akımlara çağrışım yapılmadığı gibi, dinî duyguları rencide edici veya din istismarına imkân tanıyıcı yaklaşımlardan kesinlikle kaçınılmaktadır.

Bu yayınlarda, İslâm Dinî; gerçeklere uygun, akla, mantığa, ilmî ve çağdaş düşünceye ters düşmeden, tarafsız bir biçimde anlatılmaktadır.

3- Kurumumuz, din ve ahlâk programlarının hazırlanmasında, aşağıdaki mevzuatı ve ilkeleri takip etmektedir:

a. ANAYASA,

b. 2954 SAYILI TÜRKİYE RADYO VE TELEVİZYON KANUNU'NDA ÖNGÖRÜLEN "YAYIN ESASLARI",

c. RADYO VE TELEVİZYON YÜKSEK KURULU TARAFINDAN 2954 SAYILI KANUN'UN 7.NCİ MADDESİNİN (a) BENDİ GEREĞİNCE TESBİT EDİLEN İLKELER,

d. YILLIK GENEL YAYIN PLANI,

e. YILLIK TELEVİZYON PROGRAMLARI YAPIM VE UYGULAMA TALİMATI,

f. KURUM PROGRAMLARININ SON DENETİMİ HAKKINDA YÖNETMELİK.

4- Diğer taraftan, 2954 sayılı Kanun'un 25 inci maddesinin üçüncü fıkrası, "TÜRKİYE RADYO-TELEVİZYON KURUMU YAYGIN EĞİTİME YÖNELİK PROGRAM PLANLAMALARINDA İLGİLİ BAKANLIKLARIN GÖRÜŞLERİNİ ALIR." amir hükmü gereğince, Kurumumuz, program planlamaları çalışmaları, safhasında, sadece ilgili Bakanlıkların değil, konu ile ilgili diğer Kurum ve Kuruluşların da görüşlerini almaktadır.

5_ Yukarıda açıklanan mevzuat hükümleri çerçevesinde, programlar, tümüyle Kurumumuz'un yönetim, denetim ve sorumluluğunda hazırlanmakta ve yayınlanmaktadır.

Programların hazırlanması safhasında, Kurum ve Kuruluşlarla yürütülen ilişkiler, sadece işbirliği ve yardımlaşma çerçevesinde olmaktadır.

Nitekim, din ve ahlâk programlarının hazırlanmasında da, Diyanet İşleri Başkanlığı, İlâhiyat Fakülteleri, Millî Eğitim Bakanlığı Din Eğitimi Genel Müdürlüğü, Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği ile işbirliği ve yardımlaşmaya gidilmektedir.

Bu programların hazırlanmasında, ayrıca, dinî alanda ihtisas yapmış ve temayüz etmiş kişilerden de faydalanılmaktadır.

6_ Öte yandan, 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu'nun "YAYINLAR DENETİMİ" kenar başlıklı 31 nci maddesinin birinci ve ikinci fıkraları, "TÜRKİYE RADYO-TELEVİZYON KURUMUNUN YAYINLAYACAĞI PROGRAMLARIN SON DENETİMİ, GENEL MÜDÜR ADINA VE GENEL MÜDÜRE DOĞRUDAN BAĞLI YAYIN DENETLEME KURULU BAŞKANLIĞI TARAFINDAN YAPILIR. BU DENETİMİN USUL VE ESASLARI YÖNETMELİKLE DÜZENLENİR. RADYO VE TELEVİZYON YAYINLARI, YAYINDAN ÖNCE AYRICA TÜRKİYE RADYO-TELEVİZYON KURUMU DIŞINDAN HİÇ BİR KİŞİ VEYA KURULUŞ TARAFINDAN DENETLENEMEZ. TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİYLE İLGİLİ YAYINLAR HAKKINDA GENELKURMAY BAŞKANLIĞI'NIN OLUMLU GÖRÜŞÜ ALINIR." hükümlerini âmir bulunmaktadır.

7_ Açıklanan bu mevzuat çerçevesinde, diğer programlarda olduğu gibi, din ve ahlâk programlarının da hazırlanması ve yayınlanmasında her türlü görev, yetki, denetim ve sorumluluk Kurumumuz'a ait bulunduğundan, bu görev, yetki, denetim ve sorumluluğun bir başka Kurum veya Kuruluş ile paylaşılmasına hukuken imkân bulunmamaktadır.

Ancak, yukarıda da açıklandığı gibi, Kurumumuz, bu programların hazırlanması safhasında, ilgili Kurum, Kuruluş veya uzmanların işbirliği ve yardımlarını talep etmekte ve gerekli gördüğü hallerde de talep etmeğe devam edecektir.

1993 YILI TRT YAYIN PLANINDA YERALAN TALİMATLAR:

1- Hz. Muhammed'in hayatının çeşitli yönleriyle anlatılması ve Hz. Peygamber sevgisinden örnekler verilmesi,

2- İslâm dininin insan sevgisine, dayanışmaya, yardımlaşmaya, birlik ve beraberliğe verdiği önem,

3- Türklerin, İslâmiyetin yayılması ve kökleşmesi için gösterdiği başarılar.

4- İslâm dininde:İnanç, ibadet ve ahlâk konuları,

5- Çocuğun anlama ve kavrama düzeyi gözönünde bulundurularak, çocukları; iyiye, güzele, doğruya yönlendirecek konular,

6- Yurtdışında yaşayan vatandaşlarımıza İslâmiyeti tanıtıcı, benimsetici konular,

7- Türklerin İslâm dinine ve dünya medeniyetine olan katkıları ile bu konuda tarihe malolmuş Türk Büyükleri,

8- Vatandaşların dinî konularda aydınlatılması, Kur'an'ın Türkçe meali ve tefsiri ile hadislerden örnekler,

9- Kültürel bağlarımızı güçlendirmede rolü olan, halkın gönlünde yer etmiş, belli devirlere damgasını vurmuş Türk-İslâm bilim adamı, düşünür ve kahramanları,

10- Türk toplumunun temelini teşkil eden aile yapısına, İslâmiyetin verdiği önem,

11- İslâm dininin din ve inançlara karşı hoşgörüsü,

12- Din-vicdan hürriyeti ve lâiklik,

13- İslâm dininin insan hayatına verdiği değer, yaşamanın önemi ve dinde intiharın yeri,

14- İslâm dini açısından; vergi, zekât, sadaka,

15- Toplum barışında İslâm dininin rolü, İslâmiyette doğru söz, iş ve ilişkilere verilen önem ile bunun kişi, aile ve topluma olan faydaları,

16- İslâmiyette helâl kazanca verilen değer ile yasak olan hırsızlık, rüşvet ve hertürlü haksız kazanç. Çeşitli meslekler açısından icraatta meslekî ahlâk,

17- Hurafe ve batıl inançlar ile bunların kişi ve topluma zararları,

18- Modern insan hakları ve Veda Hutbesi,

19- Hac ve Umre seyahati konuları.

TRT YÜKSEK KURULU'NUN BELİRLEDİĞİ YAYIN İLKELERİNDE İSE DİNİ YAYINLAR ŞU ŞEKİLDE YER ALMAKTADIR:

Anayasa'nın, din ve vicdan hürriyeti anlayışına uygun olarak millî bütünlük için şart olan lâikliği esas ve özünü ilmî olarak açıklayıcı ve gerçek anlamının kavranmasını sağlayıcı yayınlar yapılacaktır. İslâm dinî hakkında yapılacak yayınlarda, dinin akıl ve inanç uyuşumuna, hak, sevgi ve hoşgörü esaslarına ve millî yapımızdaki birleştirci özüne önem verilecek ve bu gücü engelleyen kadercilik anlayışının İslâmiyetle bağdaşmadığı vurgulanacaktır.

Dinin ahlâka yönelik ve sosyal dayanışmayı güçlendirici esaslarının açıklanması hususunda özen gösterilecek, özellikle bu yönden din büyüklerine ait örneklere yer verilecektir. Dinin birleştirici ve bütünleştirici özellikleri vurgulanacak ve konu ile ilgili ayırıcı ve bölücü etki yapabilecek yayınlardan kaçınılacaktır.

Hangi özel şartlar içinde bulunursa bulunsun, insan şahsiyetinin saygı değer bir varlık olduğu gerçeğini benimsetici yayınlar yapılacaktır.

ŞU ANDA YAYINLANMAKTA OLAN PROGRAMLAR:

İNANÇ DÜNYASI : Haftada bir Perşembe günleri I.Kanal, 40'

İSLAM VE İNSAN : Haftada bir Cuma günleri II.Kanal 30'

İNSAN VE AHLAK: Haftada bir Salı günleri 5.Kanal ve GAP TV, 15'

TÜRK-İSLAM MEDENİYETİ: Haftada bir AVRASYA, 40'

İFTARA DOĞRU : Ramazan aylarında hergün, 45'

SAHUR ÖZEL : Ramazan aylarında hergün, 60'

İFTARA DOĞRU VE İNANÇ DÜNYASI PROGRAMLARI, TRT-INT KANALINDA TEKRAR YAYINLANIR.

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN VARLIĞI, YAPISI, GENEL HİZMET POLİTİKASI HAKKINDA BAZI MÜLAHAZALAR

Dr. Abdulbaki KESKİN
Washington Din Hizmetleri Müşaviri

Gelişen İletişim Araçları ve Dini Yayın:

Sayın Başkan, Başkanlığımızın değerli mensupları, Değerli konuklar...

Kimilerinin bilgi çağı, kimilerinin teknoloji asrı, kimilerinin de kominist felsefenin yıkıldığı yüz yıl dediği (1), son çeyreğini bitirmek üzere bulunduğumuz Yirminci yüzyıl, iletişim yüzyılı olarak da nitelenebilir...

Nitekim, bundan bir nesil önce, Sosyal Teorisyen Mrashal Mc Luhan, üzerinde bulunduğumuz planetin, herkesin bir birini tanıyabileceği global bir köy haline geleceğini iddia ediyor, iletişim araçlarının, sınırları kaldırılmış bir dünya yaratacağını söylüyordu (2)...

Biz, Mc Luhan'ın bu görüşlerinin gerçekleştiğini, modern harp teknolojisi ürünlerinin ağırlıklı bir biçimde kullanılması bakımından yüz yılımızın en büyük savaşlarından biri diyebileceğimiz Körfez olayında açıkca gördük...

Hemen hemen dünya nüfusunun tamamına yakın büyük çoğunluğu, takriben 150 ülke, bu savaşı, daha olaylar meydana gelirken, "Cable Television" denilen "CNN"in kurduğu uydu ağı ile saniyesi saniyesine izleyebilmiştir.

Hatta, harekatı planlayan, "Pentagon" uzmanlarının, Başkomutan sıfatı ile savaşı ilan eden ABD Cumhurbaşkanının bile, savaşa ilişkin gelişmeleri değerlendirirken, CIA, KGB, MOSSAD gibi ajan kuruluşların raporlarına dahi büyük ölçüde ihtiyaç duymadan, "CNN"in anında tesbit ettiği görüntülerden yararlandıkları bildiriliyor.

Gerçekten, Allah'ın, en şerefli yaratığı olan insanın, akıl ve gayreti ile ortaya koyduğu bu harikulade araçlar, bütün dünyayı, tüyler ürperten faciaları ve çılgınlıkları ile hergün evlerimize taşımaktadır...

---

(1) A. KESKİN, YİRMİBİRİNCİ YÜZ YIL NELERE GEBE, Diyanet Aylık Dergi, Eylül 1991, Sayı 9.

(2) TIME, January 6, 1992.

Düşünüyorum...Acaba, bu araçlar, günlük izleme zorunda kaldığımız bu facialar ve çılgınlıklar yerine; insanlığın ıstırabını dindirecek, onu, var oluş gayesinden haberdar edecek İslâmın, sevgi, kardeşlik ve barış mesajlarını taşıyamaz mıydı?..

Bundan 1400 küsür yıl önce, Hz. Muhammed (s.a.s.)'in bahadır süvarileri ile çevredeki devletlere; Veda Hutbesinde, ağızdan ağıza 124 bin Sahabeye ulaştırdığı İslamın mesajını, aynı canlılık, aynı bilgi ve ihlas ile "CNN" gibi bir iletişim aracını kullanarak, şimdiye kadar, tüm insanlığa duyurabilseydik, şüphesiz, bugün çok daha farklı bir dünya ve çok daha farklı bir insan toplumu içerisinde yaşıyor olacaktık.

Özünde ve ruhundaki problemlere rağmen kilise (3), bugün bu araçları en yüksek volyumda kullanıyor.

Halen, sadece, Amerika Birleşik Devletlerinde 1300 den fazla radyo istasyonu dini yayın yapıyor. Yayınlar, bu istasyonların pek çoğunda, haftanın 7 gününde 24 saat sürdürülüyor. "The New Inspirational Net Work"; "Bible Broadcasting Network"; "CBN Radio Network" gibi kuruluşlarla, "Family Radio Network" gibi, sadece aileyi; "The Children's Sonshine Network" gibi, sadece çocukları hedef alan Radyo istasyonları bunlardandır.

Bu ülkede ayrıca, 24 saat dini yayın yapan televizyon kurumları da var. "ACTS, American Chiristian Television System"; "TNA, Tele Communication Inc."; "EWTN, Eternal Word Television Network"; "Family Channel" gibi kuruluşlar ülke çapındaki yayınlarına devam ederken; "Family Net, The Family Television Network" adındaki başka bir televizyon kuruluşunun da tam 115 milyon aileye dini yayın sunduğu belirtiliyor (4).

Tabiatıyle, bu yayınlardan önemli bir kısmı da, uydular aracılığı ile Amerika Kıtası dışına taşınmaktadır.

Mesela, tanınmış papazlardan Dr. Robert A. Schuller tarafından 1969 da kurulan ve "Cristal Churc" diye bilinen kiliseden, Latin Amerika, Kanada, İngiltere, Hollanda ve Doğu Avrupa'nın bazı kesimleri dahil, toplam 22 ülkeye "Tele Cast" olarak naklen dini yayın yapılmaktadır.

Bu yayınların 1000. programının tamamlanması vesilesiyle 24.9.1989 tarihinde televizyonda "The hour of the power" başlığı ile sunulan konuşma sırasında ABD'nin eski Cumhurbaşkanlarından Richard Nixon, Gerald Ford, Ronald Regan ve George Bush, eski Çalışma Bakanı Elizabeth Dole ve sanat dünyasından tanınmış kişiler ekrana çıkarak papaz Dr. R.A. Schuller'e gayretlerinden dolayı teşekkür etmiş ve hizmetlerinin devamını dilemişlerdir (5).

"Tomorrow's World" programı etrafından toplanmış entellektüel Hıristiyan din adamları ile, papalığın, sadece 22 ülkeye değil, bütün dünyaya yönelik olarak yaptıkları yayınları, herhalde hatırlatmaya gerek yok sanırım.

---

(3) A. KESKİN, KİLESİNİN KRİZİ, Diyanet Aylık Dergi, Ekim 1991, Sayı 10.

(4) SATELLITE PROGRAM SERVİCES, New Jersey.

(5) A. KESKİN, KİLİSE, Diyanet Gazetesi, Haziran, 1990.

Ancak bütün bunlara rağmen, tüm insanlığın duymak, anlamak, kavramak, inanmak ve kurtulmak için beklediği başka bir mesaj var.

Sayın Başkan, bu mesaj, Yahudilik ve Hristiyanlığın orjinallerini de içeren, dünyanın en genç ve en son İlâhî Dini İslâm'dır.

Fakat bu kurtarıcı ve evrensel mesajı insanlığa kimler, hangi bilgi, hangi ihlas ve hangi araçla sunacaklardır... Asıl mesele bu.

Kur'an-ı Kerim'in, "Siz, insanlar için ortaya çıkarılan, doğruluğu emreden, fenalıktan alıkoyan, Allah'a inanan hayırlı ümmetsiniz..." (6) sözleri ile tanımladığı ümmet, acaba, bugün nüfusu bir milyara ulaştığı ileri sürülen İslam Dünyası mıdır?

Şüphesiz, biz öyle olduğuna inanıyoruz. Ama ne var ki, bugün bu dünyanın pek çok yerinde, bırakınız başka ülkeleri, kendi insanlarına bile yapılan dini yayınlar, zaman bakımından son derece sınırlı, içerik bakımından kontrollu, çok defa, ladini, şu veya bu prensiplere angaja olmuş, saygı telkin etmeyen, antipatik, muhtevasız kişiler tarafından sunulmaktadır.

Globallaşan Kültürün Ahlakî Prensipler ve Moral Normlar Üzerine Etkisi

Sayın Başkan, iletişim teknolojisindeki bu gelişmelerin tüm insanlığı tehdit eden bir başka yönü de var...

Hatırlanacağı gibi, adi bir suçlu olan, Roney King adında bir siyahı öldürürcesine döğen Los Angeles Polisinin, 92'nin Mayıs ayı içerisinde, mahkemece suçsuz bulunarak salıverilmesi üzerine, bölgedeki siyahlar ayaklanmış ve bu yüzden 58 kişi ölmüş, 4000 kişi yaralanmış, 12000 kişi gözaltına alınmış, yağmalanan dükkanlar, yıkılan evler, tahrip edilen iş yerleri ile de 1 milyar dolarlık maddi zarar tesbit edilmişti (7).

Olayı, kimileri adaletsizliğe tepki, kimileri ekonomik sefalet, kimileri ırkçılık, kimileri dünkü, kimileri de bugünkü federal hükümetlerin uyguladıkları politikaların başarısızlığı olarak nitelerken, Cumhurbaşkanı eski yardımcılarından Dan Quayle, ABD toplumunun büyük bir kesimini ilgilendiren ve bize göre de hadisede önemli payı olan başka noktalara dikkatları çekmişti...

Quayle; "...Amerikan toplumunda aile yapısının çöküşünü, kişisel sorumluluğun büyük ölçüde ortadan kalkmış olduğunu, bu yüzden sosyal nizamın yer yer yıkılmaya başladığını, ırkçılığın hala çok kötü bir problem olarak varlığını sürdürdüğünü, gayrı meşru cinsel ilişkilerin, uyuşturucu kullanımının yaygın olduğunu..." (8) belirttikten sonra, bu gelişmelerden sorumlu tuttuğu televizyonu, özellikle, Candice Bergen tarafından oynanan, "situation comedy" karakterini eliştirmiş, Hollywood'a ve "cultural elite" dediği, liberal aydın takımına da hücum ederek, bunların halkın gerçeğinden

(6) 3/110

(7) The Economist, May 9 th-15 th, 1992, P.25.

(8) TIME, June 1, 1992, PP.29-31.

kopuk, Amerikan toplumunun değerlerini küçümseyen, hatta aşındıran kişi ve kuruluşlar olduğunu..." (9) ileri sürmüştür.

Sayın Başkan, bu sözler hangi amaçla ve kim tarafından söylenilmiş olursa olsun, sadece Amerikan toplumunda değil, maalesef, tüm Batı ve Batıdaki yaşam biçimini benimsemiş toplumların tamamında farklı derecelerde görülen acı bir realitedir.

Quayle, çökmekte olan aile yapısından söz ederken, "...Aile önemlidir. Çocukların babalara, annelere, onların gözetim ve denetimlerine, disiplin, şefkat ve sevgilerine ihtiyaçları vardır. Devletin verdiği işsizlik çeki, kocanın yerini tutmaz..." (10) diyordu.

Babası belirsiz, gayri meşru yoldan çocuk sahibi olmayı teşvik eden ve "...bu da tercih edilebilecek bir yaşam biçimidir..." (11) diyen "Murphey Brown" karakterini de bunun için eleştiriyordu.

1992'nin Haziran ayı içerisinde, Amerikan televizyon ve radyolarında tüyler ürperten bir haber dinledik...

Bu haberde, Washington sokaklarındaki çöp bidonlarında, bir hafta içerisinde, kimi üç günlük, kimi beş günlük, kimi bir kaç aylık beş çocuk cesedinin bulunduğundan söz ediliyordu.

Evet, yanlış duymadınız, çöp bidonlarında bulunanlar, öldürülmüş kedi veya köpek yavruları değil, Allah'ın şerefli yaratığı, mükerrem kıldım dediği insanoğlunun çocuklarının cesetleri.

Düne kadar Kominist Dünya ile Hür Dünya arasında çıkacak nükleer bir çatışmanın, yeryüzünden insanlığı sileceği endişesi vardı...

Sovyetler Birliği'nde kominizmin çöküşünden sonra bu endişe büyük ölçüde azalmış, ancak bu defa da tüm insanlığı tehdit eden başka bir tehlike ortaya çıkmıştır.

Sayın Başkan, bu tehlike, Batı kültürünün ürettiği, insan sevgisinden yoksun, süfli duyguları ve kişisel çıkarları için her şeyi mubah sayan ve kendisini herhangi bir moral kaide ile bağlı saymayan insan tipidir.

Bu tipi yaratan kültür, bugün, "self-destructive" denilen biçimde, sadece kendi toplumlarını değil, maalesef, Batı nüfuzunun uzandığı bütün ülkeleri, Budist, Hindu, Yahudi, Müslüman, tüm toplumları içteniçe kemirmeye ve çürütmeye başlamıştır...

Bu yüzden bu akımın kurbanlarına biz artık sadece Washington'da, Londra'da, Paris'te değil, Bombey'de, Tokyo'da, Telaviv'de, Ankara'da, Bankong'da, Cakarta'da da rastlıyabiliyoruz.

Bu kültürün dili olan İngilizce, bundan dokuz asır önce sadece bir buçuk milyon insan tarafından konuşulurken, bugün, yediyüz milyon kişi tarafından kullanılmaktadır (12).

(9) The Washington Post, June 10, 1992; Ibid., June 12, 1992; Ibid., June 15, 1992.

(10) TIME, June 1, 1992, P.31

(11) Ibid., June 1, 1992, P.31

(12) The Washington Post, July 5, 1992.

Hatta, dünyanın izlediği, bir Amerikan kurumu olan "CNN" televizyonu ile, yine dünyanın dinlediği ve bir İngiliz kurumu olan "BBC" radyosu, İngilizceyi yediyüz milyonun değil, nerede ise bütün bir dünyanın dili haline getirmiştir.

Eski Cumhurbaşkanı yardımcısının eleştirdiği, yaşam biçiminin temeli olan bu kültürün, büyük ölçüde yapıcısı ve yayıcısı Hollywood'un görüntüleri ise, artık sadece Amerika'da veya Avrupa'da değil, tüm dünyada büyük kitleler tarafından seyrediliyor.

Temelde, "Anglo-Saxon" veya, "Anglo-American" dediğimiz bu kültürün, gelişen iletişim teknolojisi sayesinde, evrensel bir biçimde yayılışı, Batı dünyasının bir parçası olan Fransayı bile çileden çıkarmaya yetmiştir.

Fransız Kültür Bakanı, Amerikan film ve müziğinin, Fransa'da oldukça popüler hale geldiğini, 1991 yılında ülkesinde en çok izlenen filmlerden onunun Amerikan, onbirinin de Fransız olduğunu kaydederken, aynı ülkenin Milli Eğitim Bakanı da, son on yıl içerisinde İngilizce öğrenen gençlerin sayısının dört katına çıktığını ifade ediyor...

Fransız gençlerinin günlük konuşmalarında yer alan cümlelerden çoğunun İngilizce olduğunu ve bu gelişmeler karşısında, Fransız Parlamentosunun, 1992 yılının Haziran ayı içerisinde yaptığı bir anayasa değişikliği ile, "Fransız Cumhuriyetinin dili Fransızcadır ve Fransızca kalacaktır..." biçiminde bir madde tedvin etmek zorunda kaldığı belirtiliyor (13).

Anglo-Saxon kültürünün Fransa'yı etkilemesine karşı çıkan Fransız aydınlarından bir kısmı da, Amerika'nın ünlü eğlence merkezlerinden biri olan "Disney Land"ın bir modelinin, Paris'in 20 mil doğusunda bulunan "Mrne La Vallee"de kurulması olayını, Rusya'da meydana gelen Chernobyl felaketini anımsatan bir biçimde, "Cultural Chernobyl" diye nitelendirmişlerdir.

Sayın Başkan, acaba, ülkemiz televizyon ve sinemalarında gösterilen filmlerden yüzde kaçı Hollywood yapımı, yüzde kaçı yerli yapımdır. Müzik programlarımızdan yüzde kaçı Batı kaynaklı, yüzde kaçı gerçek Türk Müziğidir.

İlgililerin bu sorulara cevapları ne olursa olsun, gözüken o ki, Türkiyemiz'de Fransız aydınlarının, Chernobyl felaketine benzettikleri yabancı kültürün tahribatı altındadır.

Aile yapımızı, temel değerlerimizi, temelinden sarsan, toplumumuzu, özellikle gençlerimizi tanınmayacak bir biçimde deforme eden bu gelişmeler karşısında Türk parlamentosunun, Türk aydınlarının, din adamlarımızın, eğitimci ve sosyologlarımızın tepkileri nelerdir, neler söylüyorlar veya söylemiyorlar.

Quayle in, "Cultural elite" dediği, sol takımdan "CNN"de "Crossfire" programının yöneticilerinden biri olan Mike Kinsley, 25 Mayıs 1992 tarihinde yayınlanan, "Homoseksüellerin hakları için mücadele" konulu tartışmada, son 10 yıl içerisinde, Amerikan Ordusundan 13.000 erkek ve kadının eşcinsellikleri yüzünden ihraç edildiklerini yana yakıla anlatıyor ve böyle bir yaşam stilinin niçin meşru olmayacağını soruyordu (14).

---

(13) The Washington Post, July 11, 1992.

(14) "CNN Crossfire" Transcript No. 579, Air Date, May 25, 1992.

Geçen yıl, "CBS" televizyonunun bir haberinde de (15), çoğunluğu "Middle Class" ortadirek denilen kesimden, her yıl 2 milyon- üçte ikisi çalışan veya hali vakti yerinde olan normal ev hanımı-kişinin dükkanlardan eşya çaldığından, "Shop-lifting"den söz ediliyordu.

Sayın Başkan, Batı dünyasının önemli siyasi simalarından ABD'nin eski Cumhurbaşkanlarından J.F.Kennedy, 1960 larda halkına hitaben yaptığı bir konuşmada, insanların sadece ekmekle yaşıyamıyacaklarını, daha kompleks varlıklar olduklarını söylemişti.

Bu lafın edildiği tarihten 30 küsür yıl sonra bugün, insanlığın en büyük sorununun yine ekmek değil, ahlak sorunu olduğu ortaya çıkmıştır.

Zira, çalışıp kazanan veya hali vakti yerinde olan normal bir ev hanımının hırsızlık yapması eğer patolojik bir olay değilse, şüphesiz bir ahlak sorunudur.

Cinsi sapıklıkları yüzünden Amerikan ordusundan kovulan 13.000 kişinin problemleri eğer patolojik bir olay değilse, şüphesiz bir ahlak sorunudur.

Bunun içindir ki, Batı Dünyasında sağ duyu sahibi bir kısım politikacı, dinadamı, eğitimci, sosyolog bugün artık nükleer bir çatışmanın sebep olacağı bir faciadan çok, bu gidişin insanlığı sürükleyeceği büyük bir felaketten endişe duymaktadırlar.

Eğer konuya daha global olarak yaklaşılacak olursa, yüz yıllardan beri dünyamızın geçirdiği acı tecrübeler, karşılaştığı felaketler ve halen yaşamakta olduğu facialarin sebeplerini, bugüne kadar denenen, beşeri karakterli ve daha çok güçlü ulusların tahakküm ve zulümlerini, güçsüzlerin ıstıraplarını yansıtan ekonomik, politik, kültürel ve sosyal sistemlerde, bu sistemlerin dayandığı dünya görüşünde aramak icap eder.

Öyle inanıyoruz ki, korkuları yenecek, endişeleri bertaraf edecek, insanlığı topyekün sürüklenmekte olduğu uçurumun kenarında tutuverecek el, bundan bindörtyüz küsür yıl önce olduğu gibi, bugün de İslam'ın eli olacaktır.

Sayın Başkan, Başkanlığımızın değerli mensupları, değerli konuklar...

Adım adım yaklaşmakta olduğumuz Yirmibirinci yüzyılda, insanlığın kurtuluşu için, dünyadaki ideolojik, politik, ekonomik, dini, sosyal ve kültürel gelişmeleri, değişmeleri ve bunların ortaya çıkardığı meseleleri günü gününe izleyecek, analiz edecek, doğru olarak değerlendirecek, yukarıda izah etmeye çalıştığımız sebeplerle küreselleşmiş olan problemlere, evrensel çözümler içeren projeler üretebilecek kapasitede İslam stratejistlerine, İslam araştırmacılarına ve bu anlamda İslamî kurum ve kuruluşlara, havaya, suya olan ihtiyacımız kadar ihtiyaç var.

Sayın Başkan, şimdi, bu tesbitlerimizin ışığı altında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın varlığı, yapısı, genel hizmet politikası ve bu hizmetleri etkileyen faktörlerle ilgili bazı mülahazalarımızı sunmak istiyoruz.

(15) 29.6.1992 Pazartesi, 19.30 haberleri .

Modern Astronominin kurucusu Polonyalı bilgin Copernicus (1473-1543), ilk olarak planetlerin Güneşin etrafında döndüğü teorisini açıklayınca (16), bu görüşleri Kitab-ı Mukaddese aykırı bulan kilise, ayaklanmış, hatta, teori taraftarlarından bir kısmını İnquisition mahkemeleri kararları ile acımasız bir şekilde ateşte yakarak öldürtmüştü (17).

Ancak mesele bu kanlı olaylarla bitmemiş, yeni buluşları ile Copernicus doktrinini destekleyen ünlü Matematikçi, feza bilimcisi, İtalyan asıllı Galileo (1564-1642), "Dialogue" adı altında yazdığı bir kitabı ile aynı fikirleri ileri sürmesi üzerine, konu yeniden alevlenmiş, kilise, bu defa da Galileo'ya hücum etmeye başlamıştır.

Son derece dindar bir insan olan Galileo, bu hücumlara karşı görüşlerini savunurken, "...İncil bize, Cennete nasıl gidileceğini öğretiyor, dünyanın nasıl döndüğünü değil,...Kaldı ki, dinin de tabiatın da yaratıcısı Allah'tır. Tek kaynaktan gelen iki şey arasında bir çelişki sözkonusu olamaz..." (18) demiş, aynı kaynağa dayanan din ile ilim arasında bir uyuşmazlığın olamıyacağını, şayet ikisi arasında bir çelişki varsa, bunun, Kitab-ı Mukaddesin yanlış yorumlanmasından meydana gelmiş olabileceğini münasip bir dille ifade etmeye çalışmıştır.

Ancak bu beyan, kiliseyi tatmin etme yerine daha da azdırmış ve 70 yaşında hasta, çok zayıf durumda olan Galileo'nun Roma'da, Papalığın Inquisition mahkemesine celbedilmesine sebep olmuştur.

Üç gün aralıksız devam eden soruşturma sonunda, mahkeme huzurunda diz çöktürülen Galileo'ya, görüşlerinin yanlış olduğunu, bunlardan nedamet duyduğunu, Copernicus doktrininin de doğru olmadığını içeren bir itirafname okutturulmuş ve kendisinin de hayat boyu hapse mahkum edildiği bildirilmiştir.

Bunun üzerine bulunduğu yerden ayağa kalkmaya çalışan ihtiyar bilginin; "Ama dünya dönüyor" anlamına gelen, "E Pur Si Mouve" şeklinde bir cümle mırıldandığı işitilmiştir (19).

Bazı araştırmacılar, böyle bir cümlenin yaşlı bilgin için o anda son derece tehlikeli olduğunu ileri sürerek, söylememiş olabileceği ihtimali üzerinde dururken, Filozof Bertrand Russel, "..Bu cümleyi bizzat Dünya söylemiştir.."(20) diyor.

Sayın Başkan, konuşmamızın bu bölümünde, bu tarihi sözü, sadece hafızalarınızı tazelemek için değil, biraz sonra temas edeceğimiz önemli bir konu münasebeti ile hatırlattık...

---

(16) Dictionary of Scientific Biognaphy, Charles Coulston Gillispie, V., 3.P,. 401.

(17) Eric M. Rogers, Astronomy for the İnquiring Mind, the Grgwth and Use of Theory in Science, p., 95. Princeton University Press, Princeton, New Jersey.

(18) Ibid., p. 93.

(19) Ibid., pp. 93-95.; Gerald E. Tauber, Man s View Of the Univers, pp. 142-147, Crown Publishers, INC. New York.

(20) Eric M. Rogers, Astronomy for the İnquiring Mind, p.95

Geçen yıl, T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı Protokol Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü'nce hazırlanan basın özetlerini gözden geçirirken, 28.6.1992 tarihli bir derginin, Diyanet İşleri Başkanlığının yapısı, varlığı, görevi ve bütçesi hakkında hazırladığı bir araştırma yazısı dikkatimizi çekti...

Bu yazıda işaret edilen konularda, sağdan-soldan bir kısım kişilerin fikirlerine başvuruluyor ve bu arada, Atatürkçü görüşleri ile tanınan, araştırmacı-yazar diye takdim edilen birisinin, "Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye'nin en tehlikeli kurumlarından biridir. Osmanlı döneminde olmayan yetkilerle donatılmıştır. Son yıllardaki Diyanet İşleri Başkanları, Atatürk döneminde olsalardı İstiklâl mahkemelerinde ipe çekilirlerdi" şeklinde bir ifadesine yer veriliyor.

Copernicus'un doğumundan buyana 520 yıl geçti. Şüphesiz, geçen bu uzun zaman zarfında çok şeyler değişti. İmparatorluklar çöktü, rejimler yıkıldı, milletler parçalandı, milletler birleşti, sınırlar altüst oldu, düşünceler, insanlar, dünyamız değişti.

Dün, Allahsızlığı devletlerinin resmi ideolojisi haline getiren Vladimir Lenin'lerin, Joseph Stalin'lerin, Nikita Khrushchev'lerin, Leonard Berjnev'lerin torunları, bugün, Allah'a inandıklarından söz ediyorlar.

Artık uygar ülkelerde hiç kimse ilmi görüşlerinden veya dini inançlarından dolayı, ne anayasalarla susturuluyor, ne Inquisition ve ne de, İstiklal Mahkemelerinde ölüme mahkum ediliyorlar.

Ama gelin görün ki, 21.yüzyılın eşiğinde, Türkiye'de, vicdanları anayasalarla ipotek etmek, insanları inançlarından dolayı İstiklal Mahkemelerinde ipe çekmek isteyenler var.

Evet çok şeyler değişti. İmparatorluklar çöktü, rejimler yıkıldı, milletler parçalandı, milletler birleşti, sınırlar altüst oldu, düşünceler, insanlar, dünyamız değişti. Ama, Türkiye'de bir kısım insanların kafaları bir türlü değişmedi.

Değişmeyen bu kafalarca, Türkiye'nin en tehlikeli kurumlarından biri Diyanet İşleri Başkanlığı olduğuna göre, tehlike bakımından aynı nitelikte olduğu ileri sürülen diğer kurumlar acaba hangileridir, diye akla bir soru geliyor.

Acaba bunlar, sık sık gündeme getirdikleri İmam-Hatip Liseleri mi, Kur'an Kursları mı, yoksa camiler mi? veya bizzat dinin kendisi midir?

Müslümanların vergileri ile ayakta duran devletin, Müslümanlara hizmet sunan insanlara ödediği parayı özellikle son bir kaç yıldan beri dillerine dolayan, bütçeye yük sayan ve böylece, Din Hizmetleri aleyhine sinsice bir kamuoyu oluşturmaya çalışan kafalar, şüphesiz insanları düşüncelerinden, inançlarından dolayı İstiklâl Mahkemelerinde ipe çekmek isteyen kafalardır.

Beş asır öncenin kilise hıncı ve taassubu ile düşüncelere, inançlara karşı çıkan fosilleşmiş kafalar acaba dünyanın döndüğünün hala farkında değiller mi?

Sayın Başkan, bu noktada, muhafazakar kesime de seslenirken, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın mevcut yapısı, fonksiyonu ve sorumluluğuna ilişkin, özeleştiri kabilinden bazı şeyler söylemek istiyoruz.

Bildiğimiz, gördüğümüz ve içerisinde bulunduğumuz kadarı ile, bu müessese,

kurulduğu günden buyana, sahip olabildiği imkanlarla Müslüman halkımıza samimiyetle hizmet etme, milletimizin birlik ve beraberliğini koruma çabası içerisinde olmuştur.

Daha da önemlisi, kurucularının amaçları ne olursa olsun, bugüne kadar dinimizin esaslarına ters düşen, inançlarımızla bağdaşmayan herhangi bir sapma da göstermemiştir.

Mümkün olduğu kadar günlük siyasi ilişkilerden ve etkilerden uzak kalmaya çalışmış, herhangi bir dini grup veya kılikle de, organik bir bağ kurmamaya özen göstermiştir.

Bugün nisbeten gelişmiş olan imkanları ile yurtiçinde ve yurtdışında Din ve Din Kültürü Hizmetlerinin disiplinli, ciddi ve verimli bir şekilde sunulmasını temin etmiş ve bu hizmetlerin idamesine gayret göstermektedir. Herhalde, önce bu doğruları kaydetmek bir insaf ve bir hakşinaslık borcudur.

Ancak bütün bunlar, bu müessesenin çok mükemmel olduğunu, sorumluluğunu bütünü ile yerine getirebildiğini söylemek anlamına da gelmez.

Yukarıda, kendimize yönelik bir özeleştiri yapacağımızdan söz etmiştik. Bunun rahatlığı içerisinde, ülkemizde, Diyanet İşleri Başkanlığı müessesesini ve top yekün dini hayatı etkileyen sebepleri incelerken, bunlardan çok önemli addettiğimiz bazıları üzerinde durmak istiyoruz.

Türkiye'de öteden beri, bir kısım sözde entellektüelin, bir kısım politikacının bir kısım basının ve kendilerini bazı şeyleri korumakla görevli sayan bir kısım kurum ve kuruluşların, dinin fonksiyonuna ve ilgi alanlarına ait saptırılmış bir kamuoyu oluşturma ve böylece, ülkemizde dini hayat, din müesseseleri ve dindarlar üzerinde manevi bir baskı kurma amacında oldukları bilinmektedir.

Bunlara göre din, politikanın dışındadır. Bu kesimden bazıları da, aynı maksadı ifade eden başka bir cümle ile, ama bir saygı gösterisi kurnazlığı içerisinde, din, politikanın üstündedir derler.

Pekala, politika nedir?... İngiliz Muhafazakar Partisi Genel Sekreterine göre politika, hayatın ta kendisidir (21).

Eğer politika hayatın ta kendisi ise, din de, politikanın dışında veya üstünde ise, o halde dinin hayatla hiç bir ilgisi yok demektir.

İşte, Türkiye'de yaratılmak istenen din imajı budur.

Osmanlı döneminde olmayan yetkilerle donanmış olma gülünç iddiası bir yana, üzerine giydirilmiş dar bir elbiseye benzeyen mevzuata rağmen, Diyanet İşleri Başkanlığı, bu çarpıtılmış din imajı yaklaşımına karşı çıkmalı ve durun bakalım beyler, politika hayatın ta kendisi ise, din de hayatın ta kendisidir, demeli ve gerekçelerini şöyle açıklamalı idi:

---

(21) Fazla bilgi için, orijinal başlığı, "DİN VE POLİTİKA" olan, ancak Diyanet Aylık dergisi'nin Ağustos 1991 tarih ve 8 sayılı nüshasında, "AMERİKA'DA DİN VE TOPLUM" başlığı altında yayınlanan yazımıza da bakılabilir.

Dinler, insanların refah ve mutluluğunu sağlamak, onların, yaratılış amacına uygun, insanca ve kardeşce yaşamalarını temin etmek için gönderilmiştir.

Binaenaleyh, insanları gerek bireysel, gerek toplum, gerek ulusal ve gerekse uluslararası bazda ilgilendiren her şey dini ilgilendirir.

Dinin, insanlarla, onların problemleri ile ilgilenmesinin de hiç bir zaman günlük politikaya bulaşmak olmadığını, din, kendi gerçeğini, kendi ölçüleri içerisinde, her zaman, her yerde ve her şartta söylemek durumunda olduğunu, eğer söylenenler, bazan bir politikacının görüşlerine, bir partinin siyasi gündemine uygun düşüyorsa, bu, o politikacının veya o partinin desteklendiği anlamına gelmediği gibi, bunun aksi de, herhangi bir politikacının veya siyasi partinin yerilmesi demek olmadığı gerçeği açıkca ifade edilmeli idi.

İslam Dininin ölçülerinin ve meselelere yaklaşımının evrensel olduğu, bu bakımdan, ister toplumun bir kesiminden, isterse bizzat devletin kendisinden gelmiş olsun, insanların inançlarına, düşüncelerine yönelik her türlü baskının, insan hakları ihlallerinin kabul edilemez olduğu açıkca ortaya konulmalı idi.

Mesela, Batı ülkelerinde yaşayan ve çalışan Müslümanlardan bir kısmı için (22) Cuma namazlarını vaktinde ve usulüne göre eda edebilmeleri kanunla temin edilmiş bir hak iken, %99'u Müslüman olan ülkemizde, devlet kurumlarında veya özel sektöre ait iş yerlerinde çalışanlara, resmen bu imkanın verilmemesinin, insan haklarının en önemlilerinden birisi olan "ibadet etme" gibi, kutsal bir hakkın açık bir ihlali olduğu; Türk Devletinin temelinde yatan felsefe, Batılı olmaktır diyenlere Milletin huzurunda anlatılmalı idi.

Sovyet Kominizmi yıkılmadan önce, Batı tarafından Avrupa'ya yerleştirilmek istenen orta menzilli nükleer silahlarla ilgili karara karşı çıkan ve cübbeleri ile sokaklarda bu kararı protesto eden Hristiyan din adamlarının bu tavırları, ne Hür Dünyaya karşı bir isyan ve ne de Kominist Dünyaya karşı bir dostluk gösterisi olmadığı, sadece bir kanaatı vicdaniyye veya dini bir anlayış olarak değerlendirildiği bir örnek olarak hatırlatılmalı idi.

Hulasa, bunlar ve bunlara eklenebilecek benzeri örnekler, Müslüman halkımızın, dinimiz adına, bizden sergilenmesini bekledikleri tavırlardı.

Üzüntü ile kaydedelim ki, bu beklentilerin pek çoğuna, haklılığı veya haksızlığı tartışabilecek sebeplerle, belki, gerektiği tarzda karşılık verilememiştir.

Tabiatıyle, bu sebeplerin tartışılması veya tahlili ayrı bir tebliğin konusu olacak hacımdadır. Bu yüzden bunlara burada ayrıca temas etmiyoruz.

Ancak şunu hemen belirtelim ki, dün ve bugün bu müessesenin en üst kademesinden, en alt kademesine kadar, her seviyede görev ve sorumluluk yüklenmiş muhterem zevatın ne inançlarından, ne iyi niyyetlerinden, ne azimlerinden ve ne de gayreti diniyyelerinden zerre kadar şüphemiz vardır.

---

(22) Amerika Birleşik Devletlerinin Başkenti Washington da olduğu gibi.

Bu eleştiriler de özellikle herhangi bir zatı hedef almamaktadır. Daha önce de kaydettiğimiz gibi, bu bir anlamda, hepimize yönelik bir özeleştiridir.

Ülkemizde birkaç yıl önce başlayan çok seslilik genel eğiliminin doğal bir sonucu olarak, bugün hükümet gündemine de girmiş olan, anayasa değişikliği ve bu çerçevede diğer bazı konularla birlikte Diyanet İşleri Başkanlığının varlığı, yapısı hakkında ileri sürülen farklı görüşlerin, çeşitli mahfilde enine boyuna tartışılmakta olduğu bilinmektedir.

Biz de bu tarihi toplantı dolayısıyle, konuya ilişkin düşüncelerimizi sayın parlementerlerin, kanun yapıcıların dikkatlarına kısaca sunmak istiyoruz.

Kanaatımızca, Türkiye'de, Din hizmetleri cemaatlara bırakılamaz.

Zira, ülkemizde Müslümanlar, azınlık cemaatları değil, milletin kendisidir. Bu bakımdan hiç bir devlet, hangi gerekçe ile olursa olsun, ülkesinin nüfusunun %99'unu ilgilendiren böylesine önemli bir hizmetten kendisini müstağni sayamaz.

Kaldı ki, bu tarzdaki bir yaklaşım, bizzat İslam Dininin ictimai ve evrensel yapısına, vahdet (birlik) esprisine de ters düşer.

Ayrıca böyle bir uygulama, son 30 küsür yıldan beri, şu veya bu isim altında, suni bir şekilde teşekkül etmiş olan dini gruplar arasındaki ihtilafları, dahili, harici başka bir takım unsurların da eklenmesi ile daha da derinleştirebilir.

Neticede bu uyuşmazlık, ülkemizde sadece mabetlerin ayrılmasına değil, milletimizin birlik ve beraberliğini bütünü ile tehdid edecek boyutlara bile ulaşabilir.

Nitekim, Batıda, cemaatlar halinde yaşayan Müslümanlar arasında bunun acı örneklerine sık sık rastlanmaktadır.

1987'de ABD'ye yaptığımız bir ziyaret sırasında, San Fransisco da bir Cuma günü, aynı binanın altlı üstlü iki katında, aynı dine, aynı mezhebe ve hatta aynı etnik kökene bağlı iki cemaatın ayrı imamlar arkasında aynı zamanda Cuma namazı kıldıklarına üzülerek bizzat şahit olduk.

Maalesef, Washington'da da, benzeri olayı, her cuma, sadece üzülerek değil, biraz da çevredeki insanlardan utanarak yıllardan beri seyrediyoruz.

Uzağa gitmeye ne hacet, Almanya'da kendi soydaş ve yurttaşlarımızdan aynı şekilde cuma namazı kılanları biliyoruz.

Sayın Başkan, Müslüman halkımıza yönelik Din ve Din Kültürü Hizmetlerinin verimli, kaliteli, birleştirici, barıştırıcı ve amaca uygun bir biçimde sunulabilmesi:

Millet olarak varlığımızı ve birliğimizi borçlu olduğumuz yüce Dinimizin bir bütün halinde, ictimai ve evrensel karakterinin korunması şartı ile Diyanet İşleri Başkanlığı'nın anayasal bir kuruluş olarak, Aziz Milletimizin gönlündeki mevkiine denk bir yere yükseltilmesine ve asrın mantığına uygun bir şekilde ilmi ve idari özerkliğinin sağlanmasına bağlı olduğu kanaatımızı saygılarımla arzediyorum...

DİYANET, DİN ALEYHİNDEKİ YAYINLARA CEVAP VERMELİDİR!

Doç.Dr. Musa K. YILMAZ
Harran Üni. İ.Fak. Öğr.Üyesi

GİRİŞ

İman ve Küfür Mücadelesi:

Bilindiği gibi iman ve küfür mücadelesi, ilk insan ve aynı zamanda ilk peygamber olan Hz. Adem (a.s) ile başlamış, günümüze kadar devam etmiş ve kıyamete kadar da sürüp gidecektir.

Bir tarafta Allah ve Resulünü dinleyen, nefis ve şeytana uymayan sağduyu sahipleri insanların oluşturduğu-Kur'an'ın deyimiyle-mustaz'af bir grup; öbür tarafta kendini beğenmiş, nefis ve şeytanı dinleyen-yine Kur'an'ın deyimiyle,-mütekebbir ve zalim insanların oluşturduğu diğer bir guruh...

Nuh (a.s)'un davetine kulaklarını tıkayıp, örtülerini başlarına çekerek diretenler ve küfürlerinde ısrar edip kibirlenenler ne ise (Nuh, 6,7), Hz. İbrahim (a.s)'in "Sizin şu karşısına durup taptığınız heykeller nedir?" sorusunu "Onu ateşe atıp yakın" (Enbiya, 52, 68) diyerek karşılayanlar da aynı kimselerdir. Yine yoldan çıkan Fir'avn'a ve onun kavmine nasihat eden, yerde ve gökte ancak bir tek ilahın bulunduğunu, onun da Rabbu'l-alemin olan Cenab-ı Allah olduğunu ilan eden, tanrılık davasından vazgeçip Allah'a kulluk etmesi gerektiğini öğütleyen Hz. Musa(a.s)'yı zindana atmakla tehdit edenler (Şu'ara, 29) aynı guruhtur.

Dün Mekke'de, insanların tümüne kucak açan, onları dalalet yollarından kurtarıp hidayet nurlarına kavuşturmak isteyen, adeta bir eliyle cehennemin kapısını kapatarak öbür eliyle insanları cennete sevkeden ve tüm alemlere rahmet olduğunu ilan eden Hz. Muhammed (s.a.v.)'e "delidir, mecnundur, sihirbazdır" diyerek onun anlattığı ebedi hakikatlere kulak tıkayan zavallılar da yine aynı guruhtu. Zamanla, insanlar, araçlar ve ifade biçimleri değişmişse de, hakkı susturmak için kullanılan şeytani metodlar, tavırlar ve hileler değişmemiştir.

Tarih boyunca devam eden iman ve küfür mücadelesinde guruplar ve gurupların liderleri karşılıklı olarak birbiriyle kıyasıya mücadele etmekten çekinmemişlerdir. Deyim yerindeyse, her Musa'nın karşısında bir Fir'avn ve her Fir'avn'ın karşısında bir Musa olmuştur. Ancak imanı, hakkı ve hakikatı temsil eden müminler hiçbir zaman kendi başlarına hareket etmemişlerdir. Başka bir ifadeyle, iman gurubunu oluşturanlar, daima, vahyi esas alarak Allah'a ve onun elçilerine itaat etmişlerdir. Şer ve inkar

cephesini oluşturanlar ise, daima şahsi olan geçici lezzet ve menfaatlerini önde tutarak hile ve hud'a yolunu takip etmek suretiyle hasımlarını kandırmaya çalışmışlardır.

Müminlerin, hasımları karşısında zaaf göstererek verdikleri tavizler nisbetinde başarı grafikleri de düşmüştür. Başka bir tabirle, müminler ne zaman iki şeyi birbirine karıştırmışlarsa inkarcı ve şer cepheye yem olmaktan kurtulamamışlardır. O iki husus da şudur:

Ferdî ve toplumsal haklar:

Bilindiği gibi insanın yaşadığı toplumlarda ferdi ve toplumsal olmak üzere iki türlü hak vardır. Allah'ın hakları toplumsal hak kategorisinde mütalaa edilmektedir. İnsan, şahsi haklarından fedakarlıkta bulunabilir. Hatta bu bir feragat ve fazilet örneğidir. Fakat Allah namına ve onun izni olmadan, onun haklarından fedakarlıkta bulunmak bir feragat ve fazilet örneği değil, tam anlamıyla bir tavizdir. Hatta tavizden de öte bir hiyanettir.

Nitekim Resul-i Ekrem (s.a.v.), kendi şahsi hakları sözkonusu olduğu zaman en gaddar düşmanını da affedebilirdi. Zamanımız kısıtlı olduğu için örnekler vermeyeceğim. Tevazuda, feragatta, güzel ahlak ve fazilette onun benzeri ne dünyaya gelmiş ne de gelecektir. Fakat Allah'ın hakkı, yani onun dini sözkonusu olduğu zaman, iman ile küfrün mücadelesi mevzu bahis olunca, zerre taviz vermesi mümkün değildir. Böyle durumlarda en kararlı düşmanın karşısında bile ondan daha çok kararlı davranır ve son sözleri şu olurdu: "Eğer güneşi sağ elime, kameri de sol elime koysanız, ben yine bu davadan vazgeçmeyeceğim. Ya Allah bu konuda bana yardım eder, ya da ben bu uğurda feda olurum." (Beyhaki, Delailü'n-Nübüvve, II, 2757)

Emr-i bi'l-Maruf ve Nehy-i ani'l-Münker ve Diyanet:

Kuşkusuz mü'minleri cihad meydanında durdurmaya mecbur eden şey, Kur'an ve hadisin bu hususlaki emirleridir. Allah şöyle buyuruyor: **"İçinizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk olsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir"** (Al-i İmran, 104). Bu ayet-i kerime İslâm'da irşad teşkilatının kurulmasını gerekli kılmaktadır. Ya da hak ve hakikata davet için bir gurubun yetiştirilip görevlendirilmesini emretmektedir. Kısaca "emr-i bi'l-Maruf ve Nehy-i ani'l-Münker" şeklinde ifadesini bulan bu husus, müminler üzerine farz kılınmıştır.

Bugün Türkiyemizde, irşad ve emr-i bi'l-Maruf için-dikkat buyurun, sadece emr-i bi'l-Maruf için-kurulan bir teşkilatımız vardır. T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı. Yani Diyanet, hayra davet etmek ve dolayısıyla kötülüklerle mücadele etmek için kurulmuş bir teşkilattır. Ancak Diyanetin, şu veya bu gerekçe ile, din aleyhindeki yayınlara yeterince cevap verdiği, yani emr-i bi'l-maruf'u ve nehy-i ani'l-Münkeri yerine getirdiği söylenemez. Bunun birçok sebepleri vardır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, dini anlatmak ve müdafaa etmek konusunda tam yetkili kılınmadığı hususu bir tarafa bırakılacak olursa, 20. yüzyıldaki din mücadelesinin eski zamanın mücadelesinden çok farklı olduğu aşikardır. Ne yazık ki 20. yüzyılda müminlerin aleyhine bir durum sözkonusudur. O da şudur:

Çağımızda küfür ve inkarı temsil edenler, sözde dinin içinde olduklarını iddia ederek çok dessas bir metodla hareket etmektedirler. Daha açık bir ifadeyle, bugün müminlerin karşısında Allah'ı ve dini açıkça inkar eden bir gurup değil, çoğu kez yerine göre, "Ben de müslümanım, inşaallah, maşaallah ve Allah Allah" diyen bir müslüman gurup yeralmaktadır. O yüzden dini temsil eden Diyanet İşleri Başkanlığı'nın işi oldukça zordur. Çünkü hakikatte din düşmanı olan bu gurup, dinin ve imanın arkasına sığınarak daima dine ve dindara hücum ettikleri halde Diyanet bunlara cevap vermek için bir çıkış yolu bulamamıştır. Bu gurubun, hücumlarında kullandıkları biricik silahları iftiradır. Dün olduğu gibi, bugün de aynı silah... Dün imanı temsil edenlere "mecnun, deli, sihirbaz" deniyordu... Bugün ise, müminlere "şeriatçı, yobaz, gerici, mürteci, muhafazakar ve sağcı" gibi sözler yakıştırılmaktadır.

Düşünün; Türkiye'de bir bakanın, bir genel müdürün, bir generalin ya da bir valinin şeriatçılıkla suçlanması sözkonusu ise, mutlaka o bakan, o genel müdür ve o vali namazını muntazam kılıyor, içki içmiyor ve kumar oynamıyor demektir. İşte bir bürokratın şeriatçılıkla suçlanması için bunlar yeterli malzemelerdir.

Diyanet İşleri Başkanlığı, idarede öyle bir yere oturtulmuş ki, din aleyhindeki yayınlara seyirci kalmak durumunda... İşin üzücü tarafı ise, bu nadide teşkilatımızda yerleşen geleneğin, Türkiye'de meydana gelen her türlü olaya hiç karışmamak ve bir üst makama karşı saygıda kusur etmemek şeklinde yerleşmesidir.

Türkiye'de müminlere atılan iftira okları:

1950'den, 1960'a kadarki on yıllık dönemde milletin yüzü birazcık güldüyse de, şer cephesini oluşturanlar, yine dini ve şeriatçılığı bahane ederek kanlı bir ihtilalin gerekçelerini hazırlamaya başladılar. İhtilalin gerekçeleri arasında yeralan en geçerli suçlama ezandı, İmam-Hatip Okulları ve Kur'an Kurslarının açılmasıydı. Sonuçta, milletin yüzde 80'inin oylarıyla seçilen bir hükümet başkanı, vatana ihanet suçundan idam edildi. Bu dönemde halk yine gizli komitelerin baskısı altındaydı. Nitekim 1950'den sonraki dönemlerde dindar insanlara "nurcu ve tarikatçı" damgası vurulmuştu. Kim namaz kılıyor ve haramları işlemiyorsa, onun bu hareketi çağdaşlığa aykırı bulunuyor ve kendisine ya "nurcu" ya da "tarikatçı" deniyordu.

Bu durum 1960 ihtilalinden sonra da devam etti. Hatta rahmetli Menderes'e ve bugünkü Cumhurbaşkanı Sayın Demirel'e de bu tür yakıştırmalar yapılmıştır. 1970'ten sonra ise, gençliğin giderek İslâma ısındığını gören dinsiz komiteler, dindar insanları siyasi bir partiye üye olmakla suçladılar. Oysa ülkede demokrasi vardı ve isteyen istediği partiye üye olabilirdi. Peki sözgelimi (A) partisine üye olmak neden sakıncalı sayılmaktaydı? Çünkü şer cephesini oluşturanlar öyle istiyorlardı da ondan. 1980 ihtilalinden sonra ise dindarlar için yeni ve taze bir iftira çamuru yoğruldu. Öyle bir çamur ki, bu çamurla lekenenler icabında "vatan hainliği" ya da "casusluk"la da suçlanabilirdi. Bu çamur "Humeynicilik" idi. Hangi genç namaz kılıyor, kimin sakalı varsa ona "Humeynici" demek kolaydı.

İftiracıların bu hareketi, bir çok insanı lüzumsuz yere itikadından ederek şiiliği savunur hale getirdi. Bu durum da 1990'lara kadar sürdü. 1990 sonrası ise, "laik ve anti laik", "Atatürkçü ve şeriatçı" gibi daha net ve daha iyi anlaşılır sloganlar ve iftira okları

icat edildi. Daha sonra dindarlar için kullanılan "İslamcı ve şeriatçı" kelimelerine ilaveten bir de "Fundamantalist, teokratik, radikal ve kökten dinci" gibi saçma sözler de kullanılmaya başlandı.

Azıcık tefekkür eden kimse, bu kelimelerin arkasında vurulmak istenen asıl hedeflerin, hakiki dindarlar ve İslâm dini olduğunu hemen farkedecektir. Oysa şeriat, Allah'ın koyduğu kanunlardır. Şeriat Kur'an'dır. Şeriat İslâmiyettir. Şeriat Hz. Peygamber'in yoludur. Şeriat imandır. "Teokratik", "radikal", "fundamantalist" ve "kökten dinci" tekerlemelerine gelince bunların ne müslümanla ilgisi vardır, ne de İslâmiyetle...

Medyadaki plânlı din aleyhtarlığı:

Medyada yıllardır sudan bahanelerle dine ve dindarlara sövülüyor. Yıllardır, özellikle 1980'den bir yıl öncesine kadar Kur'an'ın emri olan başörtüsüne karşı bir savaş ilan edilmişti. Sırf Allah emrettiği için başlarını örten birçok üniversiteli kızımız mağdur edildi. Konu devlet televizyonunda tartışıldı, fakat diyanetten bir yetkili çağrılmamıştı. Başörtüsüyle ilgili olarak konuşan bir çok gazeteci ve sözde bilim adamı, yaşlı hanımların başörtülerine karşı olmadıklarını, fakat genç kızların özellikle de üniversitede okuyan genç kızların başörtülerine şiddetle karşı olduklarını ifade ettiler. Onlara göre başörtüsünün yaygınlaşmasıyla, rejimin temelini oluşturan laiklik ilkesi büyük darbe yiyebilirdi. Onların bu görüşleri devletin resmi görüşü olarak benimsendi.

Huzurlarınızda kendisine teşekkürü bir borç bildiğim Diyanet İşleri Başkanı sayın Mehmet Nuri Yılmaz bey, ilk defa başörtüsü konusunda bir adım atarak, Allah'ın kitabına dokunan tartışmaları kısmen de olsa durdurdu. Kendisi tüm basına bir beyanat vererek gayet vakur bir eda ile "kızların başörtüsüyle uğraşılmasın" diyerek bu çirkin tartışmalara kısmen son verdi. Bu sözün o kadar tesiri oldu ki, medyada bu konudaki tartışmalar ekseriyetle sona erdi. Muhterem Diyanet reisi Mehmet Nuri Yılmaz bey, aslında zaman zaman müslüman olduklarını söyleyen bir guruhun, başörtüsünü değil, Allah'ın kitabı olan Kur'an'ı tartıştıklarını biliyordu.

Onun hemen arkasından YÖK başkanı Sayın Prof. Dr. Mehmet Sağlam bey, kamu vicdanına tercüman olarak bu doğrultuda bir adım daha attı ve başörtülü kızların üniversiteden atılmalarına kısmen engel oldu. İşte biz diyoruz ki, Diyanet İşleri Başanlığı, başörtüsü konusunda olduğu gibi, tüm İslâmî konularda, din aleyhindeki yayınlara cevap vermelidir. Hatta sırf din aleyhindeki yayınlara cevap vermek üzere Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanlarından bir heyet teşkil edilmeli ve verilen cevaplar bir üst makamın denetiminden geçtikten sonra basına aynen dağıtılmalıdır. O zaman göreceksiniz ki, dinin bir kısmını kabul edip, bir kısmını inkar etmek suretiyle, yanlış bir dini ve eksik bir İslâmiyeti toplumumuza benimsetmek isteyenlerin çabaları boşa çıkar.

Diyanetin, anında cevap vermek, yerine göre dine yapılan saldırıları tekzip ve protesto etmek hatta mahkemeye vermek suretiyle ortaya koyacağı tavır, saldırganlık istidadında olan bir takım odakları etkisiz hale getirecektir.

İlginç örnekler:

Türkiye'nin Cumhurbaşkanlığı'nı yapan bir zat, bir tarihte başörtüsüyle ilgili çok ilginç bir beyanat vermişti. Diyordu ki: "Aslında başörtüsü bir takım hocaların dediği gibi Allah'ın emri falan değildir. Türk kadınları, saçlarından dökülen kılların yemeğe düşmesini önlemek için başlarına bir örtü bağlamışlar ve zamanla bu adet haline gelmiştir". Aynı zat, çarşafla ilgili olarak da benzer gayri ilmi açıklamalar yapmıştı. Fakat o dönemdeki Diyanet reisinin, yardımcılarının, bütün il ve ilçe müftülerinin, vaizlerin ve imamların hanımlarının başı örtülüydü ve halâ örtülüdür. Ama ne yazık ki hiçkimse kalkıp tesettür emrinin Kur'an'da yeraldığını söyleme cesaretini gösteremediler. Eğer zamanın Diyanet İşleri Başkanı kalkıp, kimseye herhangi bir sataşmada bulunmadan, İslâm'ın tesettürle ilgili emirlerini bir gazetede yayınlasaydı, hem o zat cevabını almış olurdu, hem de halk yanlış bir şekilde bilgilendirilmekten kurtulmuş olurdu.

Aynı şekilde, yıllardır dini nikah ve resmi nikah tartışmaları sürdürülmektedir. Oysa yüzde 99'u müslüman olan bir toplumda dini nikahın tartışılması kadar abes bir şey olamaz. Çünkü bir erkekle bir kadını birbirine helal hale getiren sadece Allah'tır. İslâmiyet bunu böyle emrediyor. Resmi nikah ile dini nikah arasındaki fark, birisinin Allah adına, diğerinin yetkili memur adına kıyılmasıdır. Diyanetin bu hususu açıkça belirtmesinde sayısız faydalar vardır. Çünkü yetkililerin büyük bir kısmı iyi niyetlidir. Ancak işi karıştıranlar gizli komitelerdir. Diyanet, cesur davranmak suretiyle o iyi niyetli yetkilileri yanlışlık yapmaktan korumuş olur. Kalbinde iman bulunanların Diyanete karşı büyük sevgi ve saygı beslediklerini biliyoruz.

Bakınız, sürekli şekilde, İslâm'ın aleyhinde yazılar yayınlayan bazı gezeteler, Ramazan ayı girince ulu-orta İslâmî konuların işlendiği "Ramazan sayfasını" açarlar. Bundan 20 gün önce gazetelerde şöyle bir haber çıktı: Katar devletinin futbol takımı, rakip sahaya çıkmadan önce, namaz vakti girdiği için cemaatle namaz kılmışlar. Gazeteciler de bu gurubun fotograflarını çekerek yayınlamışlar. Ancak musabaka sonunda Katar devletinin takımı yenilmiştir.

Bizdeki çok satan ve ticaret zihniyetiyle Ramazan sayfalarını açan bir gazete ise haberi şöyle geçmişti: "Namaz, Katar devleti sporcularının yenilgisine engel olamadı". İşte bakınız, Ramazan'da cüz cüz Kur'an dağıtan bu gazete, namazın ne olduğunu bilmeyecek kadar dinden uzaktır. Namaz galibiyet için mi kılınmıştı ki, bu konu haber yapılıyor? Hayır, namaz sırf Allah rızası için kılınır. Dünyaya ait hikmet ve faydalar ibadet için ancak tercih edici sebepler olabilirler.

Kanaatimce Diyanet İşleri Başkanlığı bu haberinden dolayı o gazeteye bir tekzip göndermeliydi. Eğer gönderilen tekzip aynı sütunda yayınlansaydı, o gazete ya kendisine çeki düzen verirdi, ya da bu mazlum milletin nefretini kazanır ve bir daha hiç bir müslümanın cebinde camilere giremezdi.

Bundan 8-10 yıl önce İzmir İktisat Kongresi düzenlenmişti. O kongrede konuşan bir profesör kalkıp: "Faizin haram olduğunu söyleyen hocalara inanmayınız. Allah Kur'an'da faizi yasaklamamıştır, aksine faiz yiyenleri övmüştür. (اولئك هم الفائزون) ayeti bunu göstermektedir" diye cek kadar eblehçe konuşabiliyor. Eğer kendisine

cevap verecek bir makamın bulunduğunu bilseydi o profesör bu kadar pervasızca konuşamazdı.

Diyanetin Gerçek Statüsü

Türkiye'de madem dini ve dindarları temsil eden bir kuruluşumuz vardır o da Diyanet İşleri Başkanlığı'dır. O halde bu tip yayınlara anında cevap yetiştirmek zorundadır. Bizim devlet geleneğimizde siyasi iktidar daima dini teşkilatlarla birlikte hareket etmişlerdir. 1924'de Diyanet İşleri Başkanlığı kurulduğu zaman Diyanet teşkilatı meşihat ve hilafet manalarını deruhte etmiş olarak kurulmuştu. Diyanet gerçek statüsü de budur. Ama ne yazık ki siyasi iktidarların bir kısmı, deruhte ettiği görevleri yerine getirme konusunda diyanete destek vermediler. Sürekli bir şekilde Diyaneti kanunlarla korkuttular.

Diyanetin başına getirilen insanlar da, dinin aleyhindeki yayınları sineye çekerek bu odaklarla mücadele etmeyi göze almayıp, laik rejimin her türlü yanlış ve İslâm'a aykırı talepleri karşısında susmayı tercih ettiler. Nitekim, Diyanetin iyice pasifleştiğini gören bir eski bakan, "Diyanet Reisi bir tapu kadastro müdürü gibidir. İstersem kolundan tutar atatırm" diyecek kadar cür'etlenmişti.

Evet Diyanet reisi de Allah'ın kuludur. O da, tapu müdürü de Allah'ın kanunları önünde eşit muamele görürler. Fakat temsil noktasından ikisi aynı olmamalıdır. Hem de dinden haberi olmayan bir bakan, dini ve dindarları temsil eden bir zatın kolundan nasıl tutup atabilir? Kuşkusuz bakan, bu cür'eti Diyanetin suskunluğundan almıştır. Konuşan ve cevap veren bir Diyanetin karşısında hiçbir müslüman bu kadar cür'etkâr olamazdı. Üstelik din aleyhindeki yayınlara cevap verdiği için kolundan tutulup atılan bir Diyanet reisi de yoktur. Keşke din ve dindarlar aleyhindeki yayınlara cevap verdiği için kolundan tutulup atılan bir kaç tane Diyanet İşleri Başkanı bulunsaydı! Bu Aziz Millet böylelerini ebediyyen unutmayacaktı.

Günümüz yetkililerinde görülen dinle ilgili tedirginlik:

Şimdilerde bir adalet bakanı çıkıyor ve Kur'an kurslarının ortaokul haline getirilmesine engel oluyor. Sebep olarak da, Kur'an kurslarının birer tehlike kaynağı haline gelebileceği hususu gösteriliyor. Bir diğer siyasi, İmam-Hatip Liselerinin çokluğundan ve rejimi tehdit eder hale geldiğinden şikayet ediyor. Kuşkusuz Diyanet, kendisine eleman yetiştiren kurumları müdafaa etmek zorundadır. Biliyorum, Diyanette görevli bir yetkili çıkıp diyecektir ki, "Kardeşim, sen hangi devirde yaşıyorsun? Diyanet, bir cevap verme teşkilatı mıdır?" Bunu diyeceğini biliyorum. Şunu katiyetle ifade edeyim ki, Diyanet İşleri Başkanlığı dine saldırılara cevap verseydi, bir bakan kalkıp din ve dindarlar aleyhinde bir planlamadan söz edemez, bir diğeri, "İstersem Diyanet reisinin kolundan tutar atarım" diyemezdi.

Biz kendimize birçok bahaneler bulabiliriz. Ama yarın yevm-i kıyamette Allah (c.c); "Ey dinimi temsil edenler, ey kürsüye çıkınca 'Burası Rasulullah'ın kürsüsüdür' diyerek vaaz veren müftüler, vaizler ve hocalar! Meslek hayatınız boyunca, dini uğruna

hayatı hakir görenlerin menkıbelerini kürsülerde anlatıp durdunuz. Ama dininize hakaret edilince neden sustunuz?" demeyecek midir?

Anayasa Mahkemesi başkanı olan bir zat kalkıp altmış milyonun gözünün içine baka baka "Ezan Türkçe okunmadan, Türkiye çağdaş bir statüye kavuşamaz" diyebiliyor. Bu zat bununla da kalmıyor; "Laik olmayanlar insan bile olamazlar" diyerek yüzde sekseni belki laik olmayan bu Aziz Milleti rencide edebiliyor. Fakat ezanın değiştirilemeyeceğini ve bu milletin yüzde 80'nin laik olamayacağını çok iyi bilen bu zata Diyanet İşleri Başkanlığı'nın cevap hakkı doğmuyor. Din aleyhindeki yayınlara müftülerin ya da vaiz ve imamların cevap vermeye kalkışması doğru değildir. Çünkü bu zevat, doğrudan doğruya halkla içiçe yaşıyorlar ve sözleri yanlış anlaşılabilir. Cevap işinin merkezden yapılması hem daha çok etkilidir, hem de bir çok kimsenin kendisine çeki düzen vermesi bakımından gereklidir.

Bir Başbakan geliyor, Diyanet'in konferans salonunda konuşuyor ve "Din, siyasetin emrinde olmaz. Siyaset, dinin emrinde olur" diyerek temel bir hakikatı ifade ediyor. Ama iş tatbikat safhasına geldiğinde bunun tam tersi yapılıyor. Ertesi gün siyasi zeminlerde, siyasetin emrinde olmaması gereken Diyanet İşleri Başkanlığı'nı üzecek çok sözler söylenebiliyor ve hiçbir suçu bulunmayan birçok müftü ve vaizin tayinleri siyasilerin emriyle çıkarılıyor. Din ve din görevlileriyle ilgili bir gündem olunca "siyaseti camiye sokturmayacağız" sözü hemen sarfediliyor. Oysa camide siyaset yapmak, o kadar sübjektif bir hadisedir ki, çoğu zaman senede ya da haftada bir kez camiye uğrayanların hoşuna gitmeyen bir cümle bile, camide siyaset yapıldığı anlamına getirilebiliyor.

Günümüzde iktidar olanlar "açıklık politikası" sloganıyla halkın önüne çıktıklarına göre, şu veya bu bahaneyle dinden veya dindarlardan kuşkulanmaları gerekmez kanaatindeyim. Bugün ülke, her zamankinden daha çok birlik ve beraberliğe muhtaç bir durumdadır. Bu cümleyi, neredeyse her akşam yetkililerden işitiyoruz. Ülkenin başına ne gibi çorapların örülmek istendiğini buradan anlatmama gerek yok sanıyorum. Ülkemizde ve İslâm dünyasında çıkarılmak istenen yangınları söndürmeye giderken birileri kolumuzdan tutup "dikkatli olunuz, sizde laiklik ilkesi çiğneniyor, irtica hortlamak üzere" gibi laflarla bizi oyalamaya çalışıyorlar. Daha dün, 29 Ekim'de Cumhuriyet'in 70. yılını kutlarken bile devlet televizyonunun ekranına getirdiğimiz ağırlıklı konu "laiklik ilkesinin" muhafazasıydı. Dinden ve dindarlardan bu memlekete ne zaman zarar geldi ki bugün gelsin? O halde yetkililerin tedirgin olmasına gerek yoktur. Din bir imtihandır. Hepimiz imtihan oluyoruz. İmtihanı kazanmak ya da kaybetmek hepimiz için mukadderdir.

Diyanet'in bugünkü durumu:

Bugün demokratik bir ülkede yaşıyoruz. Diyanet İşleri personeli dahil herkesin söz söyleme özgürlüğü vardır. Diyanet İşleri Başkanlığı, 90 bine yaklaşan personeli ve trilyonları bulan bütçesiyle, sadece ezan okuyup namaz kıldıran bir müessese olmaktan kurtulmalıdır. Çünkü müslümanlar parasız olarak da ezan okur ve eğer camiler açıksa namazlarını da kılarlar. Kanaatimce Diyanetin asıl görevi, hayatın her safhasında İslâmî hizmetleri yaptırmak ve organize etmektir. Konuşan bir Türkiye'de konuşan bir Diyanet

de istiyoruz. Diyanet mensupları, doğru bir İslâmiyeti ve İslâmiyete layık bir doğruluğu ancak konuşmak suretiyle halka tebliğ edebilirler.

Türkiye'de Diyanet, 10 yıl öncesine nisbetle çok gelişme kaydetmiştir. Fakat memlekette kumarhanelerden geçilmiyor. Camiler ise, patlama yapan nüfusa rağmen az denecek seviyede gelişmişlerdir ve yeterli değillerdir. Kuşkusuz din görevlisi olmak bir takım kanunların himayesine girerek rahatını düşünmek demek değildir. Din görevlisi demek, Rasulullah'ın davet metodunu benimsemiş bir tebliğci demektir. Din görevlisinin uhdesinde olan birinci görev, irşad görevidir. Eğer irşad yaptığımız halde kimse bizi dinlemiyorsa kusuru önce kendimizde aramalıyız.

Hasılı, eğer Diyanet, din aleyhindeki yayınlara cevap vermezse, kendisine umut bağlayan milyonlarca insanın, dini yanlış bir şekilde anlamalarına sebep olacağı gibi, onların Diyanete karşı duydukları güveni de sarsmış olur. Diğer taraftan Diyanete görevli yetiştiren İmam-Hatip Liselerindeki öğrenci ve öğretmenlerin şevkleri kırılır, gençler, sadece midelerinden Diyanete bağlı kimseler durumuna düşerler.

MİSYONERLİK FAALİYETLERİNE KARŞI ALINABİLECEK TEDBİRLER NELER OLMALIDIR?

Prof. Dr. Mehmet AYDIN
Selçuk Üni. İlahiyat Fak. Öğrt. Üyesi

Özellikle Hristiyanlıkla birlikte bir mânâ bütünlüğü taşıyan mission kelimesinin, önce, etimolojik bir tahlilini yapmakta fayda vardır. Mission kelimesi, lâtince missio kelimesinden gelmektedir. Onun da aslı mittere fiilidir. Mittere ise, göndermek anlamına gelmektedir. Hristiyan dini atmosferi içinde, mission kelimesi birçok anlamda kullanılmıştır. Meselâ, teolojik planda mission, kutsal şahsiyetlerin birbirleriyle olan ilişkilerini belirtmektedir. Bundan dolayı Hristiyanlıkta, Baba tarafından gönderilen Oğul'un misyonundan ve pentekot günü havarilere gönderilen kutsal-Ruh'un misyonundan bahsedilmiştir (1).

Kilise hukukunda mission, bir görevi ifa etmek amacıyla gönderilen delegasyon gücünü ifade etmektedir. En yaygın anlama göre mission, İncil'i, Hristiyan olmamış halklara yaymaktır (2). Bu amaçla İsa'nın da mission'u "İsrail evinin kaybolmuş koyunlarını kurtarmaktı" (3). Bunun için İsa'nın hayatında da mission'un izleri vardır. Fakat gerçek manada mission için, Helenistlerin, yahudi olmayanlara İncil'i vaaz etmelerini beklemek gerekecekti (4). Neticede sen Paul'un, putperestlerin sünnet olmadan da İncil'i kabul etmeleri için verdiği mücadele de gerçek anlamda bir mission'du (5).

Görüldüğü gibi Hristiyan mission'unun kaynağı, oğulun, Kutsal Ruhun ve kilisenin misyonu olarak karşımıza çıkmaktadır. Hristiyan İlâhiyatına göre "İsa Mesih bu dünyaya, Allah'la insanlar arasında gerçek arabulucu olarak gönderilmiştir. Çünkü o, insan tabiatı içinde Tanrıydı. O yeni âdemdi. O, inayet ve hakikat doluydu" (6). Gerçek bir enkarnasyon yolu ile Allah'ın oğlu, insanları, Tanrısal tabiata iştirak ettirmek için gelmişti (7). Bundan dolayı İsa, hizmet edilmek için değil, hizmet etmek için gelmiştir.

---

1) Dictionnaire des Religions, Paris, 1984 (Presses Üniversitaire) Mission maddesi, s. 1115.

2) A.g.e., s. 1115.

3) Matta, XV, 24.

4) Resullerin işleri, XI, 20.

5) Galatyalılara Mektup'a bakılabilir.

6) Yuhanna, I, 14.

7) Les Actes du Concile Vatican II, textes İntegraux, Paris, 1966, s.III, 224.

Bu amaçla da hayatını fidye olarak vermeye gelmiştir (8). Yine Hristiyan İlâhiyatına göre İsa, baba'nın yanından Kutsal-Ruhu, insanların ruhlarında kurtuluşunun eserini tamamlaması için göndermiştir. Pentekot günü, havarilerle oturmak için gökten inmiştir (9). Böylece bu anlayışa göre kilise, açıkça birçok milletin önünde tezahür etmiştir. İncil, Vaaz'la başlamış, nihayet imanın evrenselliği içinde, milletler birliği tezahür etmiştir (10).

Hristiyan missionu'nun bu temel prensiplerine göre İsa, görevinin başından beri, kendini dinleyenleri çağırmıştır. Böylece etrafına topladığı on iki havariyi de vaaz için göndermiştir (11). Havariler, kutsal hiyerarşinin çekirdeğini oluşturmuşlardır. İsa'nın ölmesi ve tekrar dirilmesiyle, insanlığın kurtuluşunun ve dünyanın restorasyonunun sırları tamamlanmıştır. Bütün iktidarını gökten alan İsa, yeryüzünde kilisesini, göğe yükselmeden önce kurtuluş sakramenti olarak kurmuştur (12). Kendisi baba tarafından gönderildiği gibi (13), O da havarilerini şu emri vererek dünyaya göndermiştir: "İmdi, siz gidip bütün milletleri şahit edin, onları Baba ve Oğul ve Ruhu'l-Kudüs ismi ile vaftiz eyleyin, size emrettiğim herşeyi tutmalarını onlara öğretin ve işte, ben bütün günler, dünyanın sonuna kadar, sizinle beraberim" (14). İşte, Hristiyan kilisesinin mission'u bu emirden kaynaklanmaktadır. Kilise, başlangıçtan beri, kendi dışında insanlara hep şu çağrıyı hatırlatmıştır: "Vakit tamam oldu ve Allah'ın melekutu yakındır, tevbe edin ve İncil'e iman eyleyin" (15).

Misyonerliğin dayandığı temelleri ifade eden bu sözler, kilisenin, misyonerlikten uzak kalamıyacağını göstermekte ve tüm dünyanın İncil vaazıyla karşı karşıya bulunması da buradan kaynaklanmaktadır. Çünkü II. Vatikan konsilinde misyonerlik için alınan Ad Gentes yasasında bile bu durum şöyle açıklanmıştır: "Kimse günahtan kendi başına kurtulamaz. Ne de kimse zaafından, yalnızlığından kurtulamaz. Herkesin İsa'ya ihtiyacı vardır. İsa, modeldir. Kurtarıcıdır. Hayat verendir" (16).

Kilise, tarihi boyunca, Hristiyan dini müesseseleri, klerje sınıfı ve Hristiyan devletlerinin birçoğu, hep bu kutsal mission faaliyetlerine kendilerini adamışlar; İncil'in bu sözünü yerine getirebilmek için hertürlü yola başvurmuşlardır. Hristiyan kilise medeniyetinin hertürlü düşünceyi, baskı ve terör altında tuttuğu ortaçağ skolastiği döneminde Hristiyan mission'u haçlı seferleri adı altında en barbar şekilde kendini göstermiştir. Sadece, Müslüman dünyasında, Hristiyan misyonu için şehid olabilme

8) Markos, X, 45.

9) Yuhanna, XIV, 16.

10) Les Actes du Concile Vatican, II, s. III. 226.

11) Matta, III, 13; Matta X, 1-42, Les Actes du Concile Vatican II, s,III-226.

12) Resullerin İşleri, I, 11.

13) Yuhanna, XX, 21.

14) Matta, XXVIII, 19-20; Markos XVI, 15.

15) Markos, I, 15.

16) Les-Actes du Concile Vatican II, s, III-233.

vecdi ve heyecanı, o dönem Avrupa'sında estirilen en korkunç rüzgardı [17]. Bu uğurda doğuya yapılan sayısız akının, yüzyıllar aralığı ile tekrarı ve sonunda Avrupa'nın yediği İslâm şamarı ile haçlı ruhunun mezara gömülmesi, İslâm-Hristiyan tarihinin Hristiyanlık aleyhine yüzkarası ile kapanmıştır. Ama, Hristiyan Avrupa'nın ve onun dini teşkilatlarının mission ruhu bununla da bitmemiştir. Hristiyan mission faaliyetleri çoğu zaman askerî, ekonomik ve hatta kültürel sömürgecilik hareketleriyle, birleşmiş, batı hegemonyasının zeminini hazırlamıştır. Bütün bunlarla hedef "Hristiyan iman ruhunu" insanların kabul etmesine zemin hazırlamak olmuştur. Bunun için Hristiyan imanını yaymakla görevli olan misyoneri, bazan bir asker, bazan bir doktor, bazan bir öğretmen, bazan da bir barış gönüllüsü olarak görebilirsiniz. Yine onu herkesin yardımına koşan bir rahip ve rahibe, bir sosyal faaliyetçi veya bir düşkünler evi kurucusu da bulabilirsiniz. Misyoner, kendini, kiliseye adayan adamdır. O, İncil'in bir neferidir. O, her an İsa ile ve Hristiyanlık uğruna canını veren mistiklerle beraberliğini düşünmektedir. Misyoner, bu hedefi için herşeyi yapmayı göze alabilir. Hiç kimsenin çalışmadığı yerlerde çalışabilir. Bunun için de yıllarca cüzzam hastanelerinde hemşire ve doktor olarak çalışan misyonerler vardır.

Bundan dolayı tarihin hiçbir döneminde misyonerlik faaliyeti sona ermiş değildir. Şu veya bu kılık altında bu faaliyet sürekli canlıdır. Ortodoks veya protestan mezheplerinin bünyesinde oluşmuş tarikatler, gençlik teşkilatları, dini cereyanlar sürekli misyonerlik ruhunu canlı tutmuşlar ve ilgili kilise merkezlerinden ve hatta devletlerinden destek bulmuşlardır. Katolik dünyada, halâ adları ve müesseseleri yaşayan, faaliyet gösteren Dominikenler, Fransiskenler, Cizvitler ile [18] Ortodoks dünyada faaliyet gösteren "ortodoks gençlik hareketi", Paris'teki "Saint-Serge İlahiyat Enstitüsü, New York'taki "Saint Wladimir Papaz Okulu" [19], Protestanlık dünyasında ise "Genç Hristiyanların Evrensel İttifakı" (1855'de Paris'te kurulmuştur), "Genç Kızlar Hristiyan Birliği Evrensel İttifakı" [20] gibi bazı Hristiyan teşkilatları bugün bir yandan Hristiyan birliği için faaliyet gösterirken, diğer yandan Hristiyan missionu'nun gereği için çaba göstermektedirler. Bugün hemen hemen istila yolu ile sömürge faaliyetleri sona ermiş görünmektedir. Belki geçen yüzyıla göre Hristiyan misyonerlik faaliyetleri de yörünge değiştirmiştir. Geçen yarım asırlık dönemde birçok Avrupa sömürü düzenleri yıkılmış, yerine millî devletler meydana gelmiştir. Ancak, millî devletlerin yönetici kadroları, Batı kültürü modeli içinde yetiştikleri için yine Hristiyan misyonu'nun emellerine hizmet edecek durumdadırlar. Bunun için bugün belli ölçüde misyonerlik faaliyetleri kılık değiştirmiş vaziyettedirler. Yani, Hristiyan misyonunun propagandistleri, doğrudan doğruya Hristiyanlığı yayma yerine, Batı uygarlığının körükörüne takipçilerinden de önce bir kültür tahribatı yapmayı tercih etmektedirler. Hristiyan misyonerleri için en tehlikeli ortam, sağlam değerler sistemine dayalı toplumlardır. Burada Hristiyan misyoneri iki tutum içine girmektedir: Ya, mevcut inanç

17) Albert M. Bernard, Hristiyan İlâhiyatı, Türk. çev. Doç. Dr. Mehmet Aydın, Konya, 1983, s. 41.

18) Hristiyan İlâhiyatı, s. 43.

19) A.g.e., s.78-80.

20) A.g.e., s. 121.

ve değerler sistemini hiç tenkit etmemekte ve hatta onları destekler görünmektedir. Böylece, çevrede güven kazanmaktadır. II. Vatikan konsilinde bu konuda şöyle denmiştir: "Bedenleşmiş oğlunda tam olarak milletine görünen Tanrı, her devrin kültür tiplerine göre konuşmuştur" (21). Yine kilise, İsa'nın mesajını tam olarak ifade edebilmek için, muhtelif kültürlerden yararlanmıştır. II. Vatikan konsilinde tartışılan bu kültür konusu, II, Jean Paul'un 2 Haziran 1980'de Paris'te bir Unesco Formunda; daha önce de 5 Kasım 1979'da Roma'da kardinaller önünde dediği "Kilisenin zamanımız kültürleri ile diyaloğu, hayatî bir konudur. Bunun hedefi, kilisenin ve dünyanın kaderidir" (22) sözünün istikametinde şekillenmiştir. İşte bu politikanın bir sonucu olarak da 20 Mayıs 1982'de Vatikan'da bir kültür konseyi kurulmuştur (23). Aynı şekilde II. Vatikan Konsili'nde alınan bir karara göre, medeni toplum içinde din hürriyeti için hertürlü zorlamanın kaldırılması önerilmiştir. Bu konuda şöyle denmiştir: "Din hürriyeti, insanın ahlâkî ödevi, İsa'nın kilisesi ve gerçek din karşısında geleneksel katolik doktrine, hiçbir peşin hüküm getirmez" (24). Çünkü insanın dini hürriyeti, hakkıdır. Yani, din konusunda vicdanının aksini yapmaya, hiçkimse zorlanmamalıdır. II. Vatikan konsilinde alınan bu kararlara rağmen, Vatikan'ın, Afrika'daki ve diğer ülkelerdeki Hristiyanlaştırma faaliyetlerine karşı bir tedbir alamadığı görülmektedir.

Geleneksel değerler ve inanç sistemlerine sıkı sıkıya bağlı olan cemiyetlerde misyonerlerin tercih ettikleri ikinci yol ise, toplumu dejenere ve yozlaştırma yoludur. Yani, ahlâkî değerleri zayıflatma, dini duyguları gevşetme, kısaca toplumu dayandığı temellerden koparmadır. Böylece misyoner, sarsılmış, boşlukta kalmış insanlara daha çabuk yaklaşabilmektedir. Bu dejenerasyonu sağlamak için de, müstehcen filimlerden, mevcut dini kötülemeye, aile hayatını aşağılamaya kadar herşeye misyoner açık bir kapıdır.

Her iki durumda da Hristiyan Missionu'nun görevlileri, daima bulundukları bölgedeki kendilerinden olan Hristiyan teşkilatları ile işbirliği içindedirler. Hatta diğer uluslararası teşkilatların bölge temsilcileri ile de dirsek temasındadırlar.

Şimdi buraya kadar çizdiğimiz teorik mission temeli üzerinden ülkemize bir göz atacak olursak, durumun hiçte içaçıcı olmadığını göreceğiz. Türk Milleti, bütün tarihi boyunca, kendi dışındaki din mensuplarına yeryüzünde hiçbir milletin göstermediği toleransı göstermiş ve evrensel medeniyete "Çokluk İçinde Birlikte Yaşamak" prensibini getirmiş olmasına rağmen, hâlâ Hristiyan Avrupa karşısında, bir korku unsuru olarak görünmektedir. Bu korkunun insanî unsurdan ziyade, dinî olduğunu söyleyebiliriz. Yani, Batı'nın korkusu İslâm'dır. Hristiyanlık, sahip olduğu ve mensuplarına telkin ettiği credosu ile yani Amentüsü ile, artık batı entellektüellerini tatminden uzak kalmaktadır.

---

21) Prof. Dr. Mehmet Aydın, Hristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili, Konya, 1991, s.88.

22) Paul Poupard, Eglise et Cultures Jalons pour une pastorale de L'İntelligence, Paris.

23) Hristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili, s.88.

24) Le Concile Vatican II. s,106-107.

Bugün İslâm ülkelerindeki radikalleşme hareketleri, batı devletlerini ürkütmektedir. İran'daki İslâmi modeli, Cezayir'deki kıpırdanışlar Batı'nın dikkatini öncelikle Türkiye üzerine çekmiştir. Batı için Türkiye, ciddiyetle takip edilmesi gereken bir konumdadır. Türkiye'deki İslâmî hareketler, batının uykularını kaçırmaya yetmektedir. Batı için Türkiye, laik kalmalıdır. Hatta lâikliği de kendileri gibi değil; dinsizliğe giden bir basamak olarak anlatmaktadırlar. Kendi kültür değerlerinden kopmuş bir Türkiye, her zaman batının arzu ettiği bir dava olmuştur. Çünkü böyle bir ortam, Hristiyan misyonerliği içinde çok elverişli bir ortamdır. Türk halkı, İslâmiyeti ne kadar bilmezse, manevi değerlerden ne kadar uzak yaşarsa, Hristiyan misyoneri için o kadar kolay nüfuz edilebilen bir malzeme olacaktır. Ülkemizde faaliyet gösteren Yehova Şahitleri, Mun'lar ve Bahailer gibi İslâm'ı bilmeyen, millî ve manevî değerlerinden uzaklaşan, korkak, güven duygusundan yoksun, endişeli tiplerdir. İşte bu tip insanlar, Hristiyan missionu için en elverişli insanlardır. Bu tip insanlara misyonerler, dinin kurallarıyla yaklaşmamakta, bilakis her türlü dini kayıtsızlıktan söz etmektedirler. Hatta bir dinler senkretizminden bahsetmektedirler. Yani, her dinin en iyi yönlerini alarak, dinler üstüne çıkma propagandası yapmaktadırlar. Türkiye'de misyonerlik faaliyeti yapan İsviçre kökenli bir dini hareketin broşüründe şunları okuyoruz: "Çoğumuz, Hristiyanlığı bir din olarak kabul etmemeyi tercih ederiz. Çünkü dinlerde âyinler, şekiller, merasimler, yazılı dualar, modası geçmiş âdetler vardır. İsa, din telkin etmek için dünyaya gelmedi. İnsanlara hakiki hayat vermek için geldi. Yazılı dualar değil, fakat Allah'ın hakikatini ve insanın kalbinden gelen cevabı telkin etmeye geldi" (25). Hristiyanlıkla bile bağdaşmayan bu düşünceleri, ülkemizde yaymaya çalışmaktadırlar. Bundaki hedef, İslâm'ın yükümlülüklerinin ağır olduğunu, oysa, daha kolay bir din imajını sergilemek ve psikolojik olarak Hristiyanlığı sempatik göstermektir. Yapılan Hristiyan propagandasında Hristiyanlığı sadece bir sevgi dini olarak göstermek adet haline gelmiştir. Bu da, diğer din mensuplarının kendi dinlerini zor göstermelerini empoze etmek için yapılmaktadır. Çünkü Hristiyanlık sadece sevgiden ibaret bir din değil; ahlâkî ve dinî normları da olan bir dindir (26).

Hristiyan misyonerlerinin Türkiye üzerindeki emelleri, şark problemi ile birlikte başlar. Osmanlı İmparatorluğunun çöküş dönemlerinde olanca hızıyla devam eden Hristiyan emellerinin gerçekleşmesi faaliyeti, bugüne kadar değişik bir metod ve taktiklerle devam etmiştir. Ülkemiz üzerinde, Güney Anadolu topraklarına kadar yayılan yabancı mission okulları da bu faaliyetlerin bir sonucu olmuştur. Bugün de durum belki biraz değişik stratejilerle de devam etmektedir. Almanya'da, Fransa'da, Belçika'da ve İskandinav ülkelerinde kilise teşkilatları harıl harıl kendi ülkelerinin vatandaşları yapmak üzere Türklere kucak açmaktadırlar. Özellikle iltica talebinde bulunan Doğu ve Güneydoğu Anadolu insanlarına sempati ile bakmaktadırlar ve onları teşvik etmektedirler. 20 Aralık 1991 tarihli Pelerin Magazin Dergisi, "kürt çocuklarının Noeli" başlığı altında bir oyuncak toplama kampanyası başlatmıştır (27).

25) Samiha Ayverdi, Misyonerlik karşısında Türkiye, İst. 1969, s. 29.

26) Samiha Ayverdi, s. 29.

(27) 20 Aralık 1991 tarihli Pelerin Magazin Dergisi.

Türkiye bugün, Orta Asya Türk devletleriyle birlikte daha da gündeme gelmiş bulunmaktadır. Yetmiş yıldan fazla bir zaman dilimi içinde kominizmin materyalist felsefesiyle eğitilen ve dinin sosyal hayattan çekilmeye çalışıldığı, Orta Asya Türk bölge insanları, herşeye rağmen dinlerini terketmemişler ve kimliklerini İslâm Dini ile birlikte korumaya muvaffak olmuşlardır. Bugün hürriyetlerine ve bağımsız devletlerine kavuşan Rusya Türk Devletleri, Batı devletlerinin iştahını kabartmaktadır. Avrupa Birliği'nin sınırlarının "Atlantikten Urallara" kadar uzanmasının plânları yapılmaktadır. Hristiyan dini yayınları bu konuyu şöyle ifade etmeye başlamışlardır: "Avrupa, Atlantikten Urallara kadar uzanan bölgedir. Doğu Avrupa'daki karışıklıklar bize, Avrupa'nın çok büyük ve spiritüel yönden çok zengin olduğunu hatırlatmıştır. Otuz yıldan beri kilisede "zamanın alâmetleri"nin okunması gerektiğini tekrar ediyoruz. Bu demektir ki Allah insanlara, dünya olaylarından bahsetmektedir. Bu ise, kiliseye yeniden misyonerlik yollarını açabilir" (28). Görüldüğü gibi Hristiyan Avrupa'nın siyasî-dinî kadroları, hizmet alanları için Rus topraklarında yeni imkanların doğduğunu görmektedirler.

Rusya eski devlet başkanı Gorbaçov, perestroikada 1987 yılında şöyle diyordu: "Biz Avrupalıyız. Eski Rusya, Avrupaya Hristiyanlıkla bağlıydı. Rusya'nın tarihi, Avrupa'nın büyük tarihinin bir parçasını teşkil eder" (29). Gorbaçov'un bu ifadesi, yetmiş yıla yakın bir zaman Avrupa'dan kopan Rusya'ya batının el uzatması için bir çağrıydı. Görüldüğü gibi Gorbaçov batının dini duygularından medet umuyordu. Şüphesiz Gorbaçov'un bu çağrısı, cevapsız kalmadı. İlk cevabı Papa II. Jean Paul, Spire katedralinin önünde 55 bin kişiye hitap ettiği zaman şöyle diyerek vermişti: "Avrupalılar, doğuda olduğu gibi, batıda da devletler ve ittifakları tehdit eden milletlerarası karşılaşmaları aşacaktır. Bu, Atlantik'ten Urallar'a kadar yeni bir birleşik Avrupa meydana getirmek içindir" (30). Yeniden canlandırılmış bir Hristiyanlık bazında birleşik bir Avrupa, 1978'den beri Papa II. Jean Paul'un sürekli konusu olmuştur. Yine, Papa II. Jean Paul, 1982'de İspanya'da yaptığı bir konuşmada Batı'da olduğu gibi, doğuda da Kıt'anın manevî mirasını bütün Avrupa'ya teşvik etmiştir. O, Avrupalıları, köklerini keşfetmeye ve köklerine hayat vermeye davet" etmiştir (31).

Konuya nereden bakarsak bakalım Türkiye, Orta Asya'ya kadar uzanan zemin üzerinde Hristiyan Avrupa için çok önemli bir manevi yatırım alanı teşkil etmektedir. Hristiyan Avrupa'nın köklerini keşfetmesi demek, eski Bizans'taki havari mirasını bulup, onun manevi heyecanı ile yaşamak demektir. Roma İmparatorluğu'nun ve Bizans'ın topraklarında ekilen Hristiyanlığın manevi mirasının yeniden canlandırılması, Hristiyanlığın yeni bir dinamizm kazanması demektir. Bunun için Hristiyan Avrupa, Türkiye'deki Hristiyanlık mirasına da çok önem vermektedir. Kapadokya adının, Hristiyan Avrupa nezdindeki önemi, oranın vaktiyle bir Hristiyan kültür merkezi olmasından ileri gelmektedir. Efes'in, Antalya'nın durumu da öyle. Turizm gelirleri için yapılan yatırımların, Hristiyanlığın spiritüel canlanmasına hizmet etmemesi gerekir.

(28) Hristiyan dinî yayınları.

(29) Perestroika-1987-Gorbaçov.

(30) Papa II.Jean Paul-Spire Kadedralı.

(31) Papa II.Jean Paul-1982, İspanya konuşması.

1987 yılında İznik'te VII. Genel Konsilin 1200. yılının sene-i devriyesi kutlanmıştır. Bu demektir ki, Hristiyan Avrupa, Hristiyanlığın manevi miraslarını unutmamaktadır. Ülkemizdeki Hristiyan manevî miraslarının, kültürel ve sanat değerleri yönüyle muhafazasında bir sakınca yoktur. Hatta bunlar teşvik bile edilmelidir. Ancak siyasî turizme hizmet edecek şekilde bunların âlet edilmesine imkan verilmemelidir. Bir diğer önemli konu da Turizm amacıyla, Hristiyanlardan çok Hristiyan kesilme imajını yaratma ahmaklığına da düşmemek gerekir. Durup dururken Antalya'da bir Noel Baba motifini canlandırmanın bir anlamı yoktur. Antalya, Noel Babasız da dünya turizminin kalbini oluşturacak bir yapıdadır.

Netice olarak diyebiliriz ki, ülkemiz bugün, yüzyılların en yoğun kültürel yatırımlarının yapıldığı bir dönemi yaşamaktadır. Uydu antenler, turizm yatırımları, Avrupa Ortak Pazar hayalleri, Güney doğudaki bölücü yatırımlar, ahlâkî ve dinî dejenerasyon faaliyetleri hep bu ülke insanının benliğini tahribe yönelmiş vaziyettedirler. Tük insanının yönetimine talip olan siyasî kadroların bu ülke insanını tehlikelerden korumaları, kendilerine düşen başlıca görevleridir. Dış mission güçlerine karşı Türk halkı eğitilmelidir. Bunu da başta televizyon yapmalıdır. Türk Millî Eğitiminde yabancı dinler, kültürler hakkında bilgi verilmeli, İslâmiyet iyi öğretilmelidir. İslâmiyetten korkmamak gerekir. Bu millet, ne kadar müslüman olursa, dış güçlere karşı o kadar dayanıklı ve şuurlu olacaktır. Kısaca, bu milleti yöneten siyasi kadroların, muhalefet partilerinin başlıca görevi, kendi insanının temel değerlere göre yetişmesini sağlamak, yarınki Türkiye'yi sağlam bünyeli, sağlam kafalı ve gönüllü insanlara emanet edecek hale getirmeleridir.

Diyanet teşkilatının da böylesine yoğun bir faaliyet karşısında, lâkayt kalması düşünülemez. Önce, İslâmın ülke çapında öğretilmesi görevinin, diyanet mensuplarına düşen kısmının çok iyi icra edilmesi gerekmektedir. Bu, yaz tatillerindeki camii kurslarından tutun da, camilerdeki vaazlara ve hutbelere kadar aynı şekilde önem taşımaktadır. Çünkü misyonerler, dinlerini bilen insanlara değil, dinlerini bilmeyen cahil insanlara yanaşmaktadırlar.

Özellikle cuma ve bayram hutbeleri gibi halkın yoğun şekilde toplandığı cemaatlere, misyonerlik konusunda bilgi vermek gerekir. Fakat bu konuda önce, konuşan görevlinin bilgilendirilmesi şarttır. Bunun için bölge bölge toplantılar düzenleyerek, misyonerlik konusunda din hizmetleri veren şahıslar bilgi sahibi yapılmalıdır. Bu toplantılar, hizmet içi eğitim kursları çerçevesinde de yapılabilir.

Diğer yandan yurt dışında din hizmetleri verecek şahısların, mutlaka gideceği bölgenin dinî coğrafyası hakkında bilgi sahibi yapılması kaçınılmaz bir vazifedir. Bunun için de yurtdışı adaylarının belli bir süre kurslardan geçirilmeleri ve o ülkenin dilini öğrenmeleri gerekmektedir.

Ülkemizde yapılan yoğun misyonerlik faaliyetlerinin kaynaklarını, karakterlerini takip ve tespit edecek ve bu konudaki gerek yurtdışı ve gerekse yurtiçi neşriyatı toplayarak sistematik şekilde fişleyecek bir büronun mutlaka diyanet teşkilatı bünyesinde kurulması ve bu büronun bu işten anlayan insanlardan gelen bir çalışma grubundan oluşması icabeder. Bu büro, yutdışı yayınları rahat bir şekilde takip edebilecek seviyede yabancı dil bilen sekreteryalara sahip olmalıdır.

Diyanet teşkilatı bu büro sayesinde, halkı aydınlatmak amacı ile yayınlar yapmalıdır. Yine bu büronun çalışmalarından istifade ederek, radyo ve televizyon programları sunmalıdır.

Diyanet teşkilatının misyonerlik konusunda hizmet vermesi gereken bir diğer alan da "Orta Asya Türk Devletleri" dir. Bugün bu coğrafya parçası üzerinde katolik, ortodoks ve protestan misyonerleri kol gezmekte ve birbirleriyle çatışmaktadırlar. Bu boş alanda, bölge müslümanları da onların propaganda alanı içine girmiş vaziyettedirler. Bunun için Türk Cumhuriyetlerine de Diyanet Teşkilatının el atması gerekmektedir. Bu bölgelerde de İslâm'ın iyi şekilde öğretilebilmesi için, Diyanet Teşkilatının geniş şekilde yatırım yapması ve bölge insanlarını "yabancı ellere" karşı uyaracak faaliyetlerde bulunması önemli görevlerden biri haline gelmiştir.

Sonuç olarak, gelecek yüzyıllarda, yeniden, mazideki rolünü üstlenmeye gebe görünen Türkiye ve Türk Dünyası, üzerindeki düşmanca emellere karşı uyanık olmak zorundadır. Devletimizin Müesseseleri de bu uyanıklığı zinde tutmalı ve insanımızı tehlikelere karşı korumalıdır. Bu mukaddes vazifede Diyanet mensuplarının kendilerine düşen görevleri bihakkın yerine getireceklerine olan güvenim ve imanımla hepinizi selamlar ve saygılar sunarım.

DİYANET TELEVİZYONU
(ÖZEL TV YA DA ÖZEL BİR SAAT)

Mustafa İSKURT
Trabzon İ.H.L. Müdürü

Saygıdeğer Diyanet mensupları, ilim adamları, devlet yöneticileri, eğitimciler, TRT ve basın görevlileri, çok kıymetli izleyiciler. Önce böyle bir şûrayı tertipleyerek, bizlere bu tebliği sunma fırsatı veren devlet ve Diyânet erkânımızı ve bizleri dinlemek için buraya teşrif eden siz izleyicilere şükranlarımı arzederek sözlerime başlamak istiyorum.

Huzurunuzda arzedeceğim bu tebliğin muhteviyatındaki bilgiler, her türlü ideolojik yaklaşımdan uzak, tamamen fıtrat dini İslâm'ın "halk kitlelerine daha iyi nasıl ulaştırılabileceği" sorusuna cevap olarak verilen ilmî ve objektif tesbitlerden ibarettir.

I- Televizyonun Çağımızdaki Önemi:

Muhterem dinleyicilerim!

Yedi sene sonra veda edeceğimiz 20.yüzyıl için, kimileri "bilgi çağı" dedi, doğru. Kimileri, "teknoloji çağı" dedi, o da doğru. Kimileri de, "kan ve gözyaşının oluk oluk aktığı çağ" dedi, o da doğru. 20. yüzyıl için doğru olan bir vasıf daha vardır ki, o da çağımızın aynı zamanda bir "iletişim çağı" olmasıdır.

Marschal Mc Luhan sosyal bir teorisyendir. Bundan bir nesil önce, üzerinde yaşadığımız dünyanın herkesin birbirini tanıyabileceği global bir köy haline geleceğini söylüyor, iletişim araçlarının sınırları kaldırılmış bir dünya yaratacağını söylüyordu (1). O zamanlar Mc Luhan'ın bu sözlerini tebessümle karşılayanlar olmuştu. Koca bir dünyanın, global bir köy haline geleceği iddiası onlara biraz hayal geliyordu. Ama zaman Mc Luhan'ı haklı çıkardı. İletişim teknolojisindeki hızlı gelişmeler, gerçekten dünyayı oldukça küçültmüştür. Dünyanın neresinde olursa olsun meydana gelen bir olayı, iletişim araçlarının bir hediyesi olarak anında öğreniyor olmamız,bu teknolojinin ulaştığı seviyeyi göstermez mi?

Körfez Savaşı'nın belki de insanığa verdiği tek müsbet mesaj şu olmuştur: İletişim araçlarının, bir savaşı dahi sıcağı sıcağına kitlelere izlettirebilecek bir seviyeye ulaşmış

(1) Dr. Abdulbaki KESKİN, Gelişen İletişim Araçları ve Dini Yayın, Diyanet Dergisi, Sayı 15, Sayfa 44

olduğunu göstermesidir. CNN Televizyonu maç nakli yapar gibi, savaşı anında bütün dünyaya naklen yayınlamıştır.

II- Televizyon ve Dinî Eğitim:

Muhterem dinleyicilerim!

Şimdi sözün tam burasında, bu güçlü iletişim aracının mevcudiyeti, bizi şu soruyu sormaya zorluyor: Niçin din eğitim ve öğretimi adına televizyondan âzamî ölçüde yararlanmayalım?

Batılılar bu soruyu yıllar önce sormuşlar ve televizyonu din eğitim ve öğretiminin emrine vermişlerdir. Bugün Batı dünyasında resmî veya özel birçok televizyon kuruluşu, harıl harıl dinî yayın yapmaktadır.

İşte Amerika Birleşik Devletleri... Bu ülkede günün 24 saati dinî yayın yapan televizyon kuruluşları vardır. Bu cümleden olarak, "ACTS= American Christian Television System", "EWTN= Etarnel Word Television Network", "Family Channel", "The Family Television Network" bunlardan birkaçıdır. Yine ABD'de tanınmış papazlardan Dr. Robert A. Schuler tarafından kurulan ve "Cristal Churc" diye bilinen kiliseden Latin Amerika, Kanada, İngiltere, Hollanda ve Doğu Avrupa'nın bazı kesimleri dahil, toplam 22 ülkeye "Tele Cart" olarak dinî yayın yapılmaktadır (2).

Ve işte Kıta Avrupası... Hıristiyanlığın zirve noktası olan Vatikan, sadece dini yayın yapan bir TV istasyonuna sahiptir. İngiltere, İtalya, Almanya ,İsveç, Norveç ve Finlandiya gibi bazı Avrupa ülkelerinde de sırf dinî yayın yapan TV kuruluşları vardır. Sonra Avrupa'nın hiçbir ülkesinde haftada dört saatten aşağı dini yayın yapan bir devlet televizyonu bulamazsınız. Mesela İtalyan Devlet Televizyonu RAI, 1. ve 2. kanallarında haftada yaklaşık 4 saat dini yayının yanısıra Pazar günleri de kiliseden naklen yayın yapmaktadır. Ayrıca dünyanın değişik bölgelerinde cereyan eden hadiselerin dini perspektiften tahlil edildiği haber programlar da yayınlanıyor (3).

Evet, Batı dünyasında durum kısaca böyle...

Pekâlâ Türkiye'de durum nedir? Devlet veya özel televizyon kuruluşlarında, kitleleri tatmin eden dinî yayınlar yapılmakta mıdır? Bu sorunun cevabı kesin "HAYIR"dır. Tabirimi lütfen hoş karşılayınız. Türkiye bu meselede "Sefiller"i oynamaktadır. Birçok konuda Avrupa'yı örnek alan Türkiye, neden dinî yayınlar konusunda da Avrupa'yı örnek almaz, anlamak mümkün değildir. Dinî yayın yapan özel televizyon kuruluşlarından vazgeçtik, milletin dinî işleriyle ilgilenen Diyanet'in bile bir televizyonu yoktur. Üzülerek söylüyorum, bu, Türkiye'nin bir ayıbıdır.

Takip edebildiğim kadarıyla, Türkiye'de bu mesele ilk defa Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ayda bir neşrettiği Diyanet Dergisi'nin 14. sayısında gündeme getirilmiştir. Dergide değerli ilim adamlarımızın ve Diyanet mensuplarımızın görüşleri yer almaktadır. Bu muhterem zevatın birleştikleri ana noktalar aşağı-yukarı şunlardır:

---

(2) Dr. Abdulbaki KESKİN, A.g. dergi, sayfa 44.

(3) Alişen BAŞGÖNÜL, "PAPANIN SESİ", DİYANET DERGİSİ, SAYI:9; SAYFA 39.

a- Devlet Televizyonu TRT'de dinî yayınlar zaman olarak kesinlikle yeterli değildir.

b- TRT'deki dinî yayınlar, muhtevâ açısından da yeterli değildir.

c- Devleti yönetenler, ya TRT'nin bir kanalını Diyanet'e tahsis etmeli, ya da Diyanet'in özel bir televizyon kurmasına imkân vermelidir.

III- Diyanet Televizyonu ve Faydaları:

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bir televizyona kavuşması halinde, bunun, gerek bize, gerekse bütün insanlığa kazandıracağı faydalar nelerdir? Şimdi sizlere bu hususdaki görüşlerimi arzetmek istiyorum.

A- Türkiye Açısından:

İslâm'ı doğru olarak öğrenmenin iki yolu vardır:

Birincisi, İslâm'ı kendi kaynaklarına inerek öğrenmektir. Fakat Kur'an ve Sünnet'i bizzat incelemeye karar vermek, her şeyden önce düşünmenin, incelemenin ve sabırla okumanın zahmetine katlanmayı gerektirir. Bugün Türkiye'de İslâm'ı kendi kaynaklarına inerek araştırmaya çalışacak insan sayısı, parmakla gösterilecek kadar azdır. Hele hele son yıllarda kitap okumayı sevmeyen bir millet haline gelmiş olmamız, bu yolun başarı durumunu adeta sıfırlamaktadır. Sonra bu zahmetli yolu seçen insanlarımız çıksa bile, Türkiye'ki bütün müslümanlardan bunu beklemek bugünün şartlarında mümkün değildir. Yani herkesten bunu bekleyemezsiniz.

İkinci yol ise, İslâm'ı, onu hakkıyla bilen ehil insanlardan dinleyerek öğrenmektir. Bu yol, birincisine göre çok daha kolaydır. Zahmeti, sadece dinlemektir. Fakat bu yolla İslâm'ın mesajını, doğru olarak ne kadar insana ulaştırabilirsiniz? Eğer hedef Türkiye'deki bütün müslümanlar ise o zaman bu yolun sınırlı kalacağı ortadadır.

Görüldüğü üzere her iki yolla da arzu ettiğimiz hedefe ulaşamadık. Tabir caizse yarı yolda kaldık. İşte İslâm'ı kitlelere doğru olarak ulaştıramadığımız içindir ki, halkın şurdan-burdan öğrendiği İslâm'la, Kur'an ve Sünnet'teki İslâm arasındaki mesafe bir türlü kapanamamaktadır. Neticede ne oluyor? Olan şu: İçine hurafe ve batıl inançların karıştığı bir din ortalıkta dolaşmaya başlıyor, dolaşıyor da...Hoşumuza gitmese de Türkiye'nin acı bir gerçeğidir bu.

Bugün Türkiye'de İslâm'ın ilme ve ilerlemeye mani bir din olduğu kanaatini taşıyan insanların sayısı az değildir. Demek ki biz kendi insanımıza, halâ İslâm'ın ilme ve ilerlemeye mâni bir din olmadığını anlatabilmiş değiliz. Bu yanlış kanaatin bugüne kadar yaşıyor olmasının sebebi nedir? Sebebi: İslâm adına ortalıkta dolaşan dinin tâ... kendisidir. Her defasında İslâm, ortalıkta dolaşan bu dine bakılarak sanık sandalyesine oturtulmuştur. İşte bu yanlış kanaatin oluşması da böyle olmuştur.

Öyleyse yapılacak iş bellidir: Dün televizyon yoktu ve İslâm'ın mesajları insanımızın tamamına ulaştırılamıyordu. Ama bugün televizyon var ve hiçbir mazeret de geçerli değildir. Eğer hurafe ve batıl inançlara bulaşmış bir dinin ortalıkta dolaşması bizleri rahatsız ediyorsa-ki mutlaka ediyordur-o zaman en kısa zamanda bir Diyanet

Televizyonu kurulmalı ve ehil kişiler tarafından yapılacak sürekli yayınlarla insanımıza Kur'an ve Sünnet'teki İslâm tanıtılmalıdır.

Bir Diyanet Televizyonu'nun kurulması, arzedeceğim şu meseleden dolayı da gereklidir demiyorum, onun da ötesinde adeta farzdır.

Bilindiği gibi güzel Türkiye'miz, bir ateş çemberiyle sarılmış durumdadır. Her taraftan burnumuza barut kokusu gelmektedir. Doğu Anadolu'daki PKK terörünü de buna ilâve ederseniz, durumun vehameti daha iyi anlaşılmış olur.

Bu durumda millet olarak her zamankinden çok, ama çok daha birlik ve beraberliğe ihtiyacımız var demektir.

Yıllarca başımızı ağrıtan, canlar alıp kanlar akıtan PKK terörünün belini kırmak mı istiyorsunuz? Öyleyse yapacağınız ilk ve en önemli iş, bu örgütün halk arasında taban bulmasını kesinlikle önleyeceksiniz. Yani PKK örgütü, Doğu'da yaşayan Kürt kökenli müslümanlar arasında taban bulduğuna göre, oradaki Müslümanları Türk kökenli müslümanlarla mutlaka barıştıracaksınız. Kısaca Müslümanlar arasında inanca dayanan vahdeti sağlayacaksınız. Nasıl olacak bu iş? Ayırımcılığın kol gezdiği Şırnak, Mardin ve Diyarbakır'ın dağına taşına "Ne Mutlu Türküm Diyene" sözünü yazmakla değil tabii ki...Çünkü bu söz, Doğu'da birleştiren değil, zaten var olan ayırımcılığı körükleyen bir rol oynamaktadır. Siz "Ne Mutlu Türküm Diyene" derseniz, onlar da "Ne Mutlu Kürdüm Diyene" diyeceklerdir. Öyleyse bize ayıran değil, Türkiye'deki bütün müslümanları birleştiren, kaynaştıran sözler lazımdır. Nereden alacağız bu sözleri? Bu sözleri, müslümanların mensup oldukları dinden, yani İslâm'dan... Çünkü inanca dayanan sözlerin insan psikolojisinde yapacağı müsbet tesirleri, başka hiçbir söz yapamaz. Sosyal Psikoloji ilmi böyle diyor. İşte Hucurât Sûresi'nin 13.âyeti kerimesi: "İnneme'l-mu'minûne ihvetün= Mü'min, mü'minin kardeşidir". Bu söz, ırklarüstü mana taşıyan bir sözdür. Yani hangi ırka mensup olursa olsun, bütün müslümanlar kardeştir. Şimdi siz bu âyet-i kerîmeyi Şırnak, Mardin ve Diyarbakır'ın dağına-taşına yazsanız, oradaki Kürt kökenli müslümanları, Türk kökenli Müslümanlara yaklaştırmış mı olursunuz, yoksa zaten varolan ayırımcılığı körüklemiş mi olursunuz? Elbetteki yaklaştırmış olursunuz. Öyleyse biz, İslâm'ın vahdeti sağlayıcı mesajlarını ısrarla, bıkıp usanmadan, tekrar tekrar oralara iletmemiz gerekmektedir. Pekâla kim yapacak bu işi? İşte bu mesajları iletecek kişi ve kuruluşların kimlikleri de çok önemlidir.

Sosyal Psikoloji ilmi der ki: "İnsanlar, saygı duydukları kişi ve kuruluşlardan gelecek mesaj ve telkinlerin, diğerlerine göre daha çok tesiri altında kalırlar."

Bu kurala istinaden Türkiye'de İslâm'ın vahdeti sağlayıcı mesajlarını Doğu'daki müslümanlara iletmede en münâsip kişiler, İslâmî ilimlerde uzmanlaşmış kişiler, en münâsip kuruluş da Diyanet İşleri Başkanlığı'dır.

Öyleyse hiç vakit geçirilmeden bir Diyanet Televizyonu kurulmalı ve ehil kişiler tarafından yapılacak sürekli yayınlarla İslâm'ın birlik mesajları Doğu'daki Müslümanlara iletilmelidir. Bu iş ciddi olarak yapıldığı takdirde PKK Örgütü'nün halk arasında taban bulması büyük ölçüde önlenmiş olacaktır.

B- Türk Cumhuriyetleri Açısından:

Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan ve diğer Türk Cumhuriyetlerinde yaşayan soydaşlarımız, tam yetmişyıl, ateizmi devlet ideolojisi haline getiren eski Sovyetler Birliği'nin tahakkümü altında yaşamışlardır. Bu soydaşlarımız, millî kimliklerini kaybetmediler ama dinlerinden çok şeyleri kaybettiler. Oraları gezip gören dostlarımızın söylediklerine bakılırsa, müslüman olduğunu söylemekten öteye İslâm'a ait hiçbir şey bilmeyen, hatta "Kelime-i Şehâdet"i dahi söyleyemeyen insanların sayısı hiç de az değildir. Onların bu hali normal karşılanmalıdır. Çünkü yetmiş yıldır ateizm propagandasına muhatap olan, yasak olduğu için din eğitimi alamayan bu insanlardan daha fazlasını beklemek insafsızlık olur.

Onların bu halini tenkit etmek yerine, bir Diyanet Televizyonu kurularak, Türk Cumhuriyetlerine onların konuştukları şîveyle İslâm'ı tanıtıcı yayınlar yapılmalıdır.

C- Bütün İnsanlık Açısından:

İslâm Dini'nin temel özelliklerinden iki tanesi; onun "cihanşümûl" bir din olması, diğeri de "fıtrat" dini olmasıdır.

Kur'an-ı Kerim'de "Yâ Eyyuhe'n-Nâs= Ey İnsanlar" hitabı, Allahu Tealâ'nın "âlemlerin Rabbı" olması ve Resûlullah'ın da bütün âlemlere "rahmet" olarak gönderilmesi, İslâm'ın cihanşümûl bir din olduğunu göstermektedir bizlere.

İslâm'ın diğer özelliğinin de "fıtrat" dini olduğunu söylemiştik. Fıtrat dini olmak demek, insanoğlunun doğuştan getirdiği ve bütün insanlarda ortak olan özellikleri önce birer realite olarak kabul etmek, sonra da insanın fıtrî ihtiyaçlarına huzur getirici ve mutlu edici çözümler getirmek demektir.

İslâm'ın cihanşümûl özelliği, bütün müslümanlara tebliğ vazifesi yüklemektedir. O ki İslâm, bütün insanlığa gönderilmiştir. Öyleyse müslümanlar bu dini bütün insanlara tebliğ etmekle mükelleftirler. İslâm'ı tebliğ etmelidirler ki, "huzur, huzur arıyorum, ama bir türlü bulamadım" diye inleyen insanlık, İslâm'ın sıcak atmosferinde aradığı huzuru bulabilsin.

Öyleyse bir Diyanet Televizyonu kurulmalı ve en az üç dilde Almanca, Fransızca ve İngilizce olarak İslâm, sürekli yayınlarla bütün insanlığa tebliğ edilmelidir.

IV- Netice:

Netice itibariyle hem Türkiye, hem Türk Cumhuriyetleri ve hem de bütün insanlık açısından, yukarıda arzettiğim sebeplerle Diyanet İşleri Başkanlığı en kısa zamanda, vakit geçirmeden bir televizyon istasyonuna sahip olmalıdır, diyorum.

Muhterem dinleyicilerim.

Sözlerimi burada noktalıyor ve huzurlarınızdan hürmetle ayrılıyorum.

GÜNÜMÜZDE HAZIRLANACAK İDEAL ANLAMDA BİR MEAL VE TEFSİRİN METOD VE MUHTEVA AÇISINDAN NİTELİKLERİ NELER OLMALIDIR?

Prof. Dr. Abdülkadir KARAHAN
İst. Üni. Edeb. Fak. Öğr. Üyesi

Kur'an-ı Kerim, âlemleri yaratan Allah (c.c) tarafından-vahy yoluyla-en sevgili kulu ve son kitaplı elçisi Hz. Muhammed (s.a.s)'e indirilen Kitabu'llah'tır. O, insanlara dünya ve âhiret saadetine nail olmalarının kapılarını açarak, iman ve İslâm şartlarını yerine getirmeğe davet eder; kötülüklerden sakınmayı, günahlardan uzak durmayı emir buyurur; ahlâk ve fazileti, salih amelleri telkîn ve tavsiye ile imanı, ibadeti, ahlâkı ve muâmelatı din kurallarına uygun olanlara cenneti müjdeler. Aksine davranan, hareket edenleri de cehennem azabiyle korkutur.

Arap dilinde ilk eser, Kur'an-ı Kerim'dir. O, âlemlerin Rabbı olan Hak Tealâ'nın bir lütfu olarak ilâhî vahyleri Cebrail (a.s) vasıtasıyle alıp o zamana kadar gerçekten bilinmeyen yeni, cihanşümul ve milletlerüstü bir temel üstüne kurulu etnik tesirlerden arınmış bir kültürü, bir medeniyeti beşeriyete armağan etmiştir. Muhatabı bütün insanlar olan bu hidayet rehberi bireye ve toplumlara-hiç bir sınıf farkı tanımaksızın-bütün çağlarda ve bütün ülkelerde en imrendirici, en huzurlu, inançlı ve başarılı bir hayat sürmenin anahtarlarını da teslim eylemiştir.

Konuya girerken şu gerçeği hatırlamalıdır: Kur'an, kesinlikle Allah (c.c) kelâmıdır. Bu gerçek Cenab-ı Hak tarafından, başka türlü inanan ve düşünenlere meydan okunarak, iddialarını ispata davet yapılmak suretiyle açıkça belirtilmiştir: "Yoksa onu (peygamber) kendiliğinden uydurdu mu? diyorlar.? De ki: Öyle ise, eğer (iddianızda) doğru söyleyiciler iseniz, siz de onun benzeri bir sûre (meydana) getirin. (Bu hususta) Allah'tan başka gücünüzün yettiği (güvendiğiniz) kimler varsa onları da (yardıma) çağırın." (Yunus sûresi, 38.âyet).

Yine böylece el-İsrâ sûresinin 88. âyetinde Allahu Tealâ, Resûl-i Ekremine, Kur'an-ı Kerim'in bir benzerinin veya ona eşit bir söz söylemenin imkansız olduğunu beyan buyurmuştur. Meâl şöyledir: "De ki: And olsun, ins ve cin şu Kur'an'ın benzerini (meydana) getirmeleri için bir araya toplansa, yekdiğerine yardımcı da olsalar, yine onun benzerini getiremezler".

Peygamber Efendimizin vefatı (632) üzerinden milâdî bu kadar uzun zaman geçmiş olmasına (1361) rağmen, bugüne kadar da hiç bir kimse ne bir tek âyetine, ne de en kısa bir sûresine benzer, muadil bir nazire yazamamış, bir söz söyleyememiştir. Kıyamete kadar da O, eşsiz kalacaktır. Kur'an'daki derinlik, etkinlik, uslûp güzelliği,

ifade kudreti, tefekkür enginliği, mecaz zenginliği, olağanüstü ahenk ve okuyucuyu sevinçle kanatlandıran müjdeler, ürperten korkutmalar benzersizdirler.

23 yıl zarfında (610-632) değişik zaman ve yerlerde, kısım kısım, 114 sûreden oluşarak nazil olan Kur'an-ı Kerîm'in, kıyamete kadar korunacağı da Allah (c.c) tarafından vaad buyurulmuştur. El-Hicr sûresi'nin 9. âyetinin meâli şöyledir: "Kur'an-ı biz indirdik. Onun koruyucusu da şüphesiz Biz'iz."

Kur'an-ı Mecid'in tertip tarzı da, Arap belâgatçılarının tanıdıkları, vücuda getirdikleri hiç bir eserde rastlamak ihtimali olmayan şekildedir. Fesahat, bedi' ve beyan O'nu hakkıyle kavramağa güç yetiremez. Nazmı, bilinen kurallarla ölçülemez. Okurken, iman sahiplerini, öyle derin bir heyecan, öyle bir tefekkür atmosferi, öyle kalbin derinliğine işleyen bir duygusallık kaplar ki; O'nun bir mucize olduğu her özelliğiyle duyulur, sezilir.

Kur'an-ı Kerim aydınlığında din; insan, duygu, düşünce, medeniyet ve kültürünü yöneten evrensel bir olay olarak göze çarpar.

Beşer hayatının her safhasında yaşanan olaylar, türlü türlü konular, geçmiş devirlerin peygamberlerine karşı gelen çeşitli halkların hataları, günahları yüzünden uğradıkları akibetler-ders ve ibret alınacak güçlü bir uslup ve etkinliği ruhlarda iz bırakacak tarzda-düşündürücü, dokunaklı şekilde ifadelendirilmiştir. Burada Kur'an-ı Azimü'ş-şan'ın tevhid ilkesini, olağanüstü bir vuzuh ve hayranlık uyandıran bir coşkunlukla açıklamasını da hatırlatmak isteriz. O, dinî düşünceyi, ahlâkî esasları, insan ve İslâm sevgisini Arap Dil ve Edebiyatına kazandırmış, bu konuları dünya tarihinde daha canlı ve heyecanlı ifadesi mümkün olmayan bir uslupla ebedileştirmiştir. Şüphesiz merkezî konu ve daima tekrar zikredilecek temel prensip: Tek, eşsiz, benzersiz olan ve kendisine iman ve ibadeti, birinci şart niteliği taşıyan Allah (c.c)'a samimiyetle bağlanmak, O'nun emirlerine ve nehiylerine-tereddütsüz-itaattır.

I- el-Furkan, el-Kitab, Kitabullah gibi isimlerle de zikredilen Kur'an-ı Kerim: Arap dili ile vahy edilmiş olmakla beraber, onun değişik dillere-aynen olmasa bile-meâlen tercümesi ve tefsiri hususunda dinî açıdan bir engelin mevcudiyetini iddia etmek, beyanda bulunmak yanlış olur. Cenab-ı Hak celle ve alâ, İbrahim sûresi'nde şu meâldeki âyet-i kerime ile (âyet 4) bu izni insanlara lutfetmiştir: "Biz, her peygamberi, apaçık anlatabilmesi için kendi milletinin dili ile gönderdik. Allah, dilediğini saptırır ve dilediğini de doğru yola eriştirir. Güçlü olan, hakîm olan O'dur."

Hz. Muhammed (s.a.s), sadece Araplara değil, bütün beşeriyete Kur'an-ı Kerim'i tebliğ vazifesi ile gönderilmiş Allah (c.c)'ın son elçisidir.

Kur'an'ın buyrukları ve yasakları, her hususdaki hükümleri dünya durdukça geçerlidir. Hal böyle olduğuna ve yer yüzünde yüzlerce ayrı dilde konuşan, okuyan ve yazan da mevcut bulunduğuna göre, tabiatiyle başka dillerle de Kur'an-ı Kerim meâlleri vücuda getirilecektir. Sûreler, âyetler insanlara tebliğ edilmek ve onları bu yolla irşat eylemek için gönderilmiş olduğundan elbette muhatabı oldukları toplumların dillerine meâlen olsun çevrilmeli, yorumlanmalı, tefsir edilmelidirler ki; umulan, beklenen, istenen sonuç elde edilebilsin. Yalnız-elden geldiğince-asıllarındaki i'caz ve belâgatın muhafaza edilemeyeceği bilinmekle beraber yine de azamî dikkat ve gayret harcanarak hazırlanacak meâlin kusursuz olmasına son derecede itina gösterilmesi icap eder.

Şüphesiz meâl ve tefsirleri hazırlayacak kişi veya kişilerin din ilimlerinde, islâmî edebiyatta, yazarlıkta, hatta takvada ön planda gelen yetkili ve yetenekli bilginlerden olmaları da şarttır kaydını koymağı da burada unutmayacağız.

II- Şimdi günümüzde hazırlanacak ideal anlamda bir meâl ve tefsirin-yukarıdan beri açıkladığımız görüşler ışığında-metod ve muhteva açısından niteliklerinin nelerden ibaret olması gerektiği hakkında mutâlaalarımızı, daha rahat şekilde beyan edebiliriz. Tartışmaya açık olarak-ve görüşlerimizin mutlaka en iyi olduğunu iddia etmeksizin-şöyle düşünebilir, değerlendirmeler yapabiliriz:

İlkönce bu çok önemli görevi üzerine alacak heyeti veya heyetleri tesbit etmenin önemine değinmek yerinde olacaktır. Ülkenin Kur'an-ı Kerim, tefsir, hadis ile birlikte fıkıh, kelâm, arapça, İslâm edebiyatı, lugat ve benzeri ilimlerde eser vermiş, yetkili ve yetenekli, güvenilir, tarafsız ve tanınmış ulemasından en az 20 kişilik bir genel kurulu olmalıdır. Bunlar iki komite halinde ayrılmalı ve her bir komitede 5 asıl görevi yüklenen üye, 5 te yardımcı ve redaksiyon esnasında fikir ve mutâlaalarından yararlanılacak üye sıfatını taşımalıdır. Her bir cüz'ün meâl ve tefsiri tamamlandığında onar kişilik ortak toplantılar tertip edilmeli ve gerekirse-arasıra da olsa-yirmi kişilik tam kadro da biraraya gelmelidir. Tartışmaların tam ilmî usullerle yapılmasında, değişik görüşlerin ortaya konulmasında ve sonunda bir anlaşma ile kararın, mümkünse oy birliği ile alınmasına çaba harcanmasında yarar görürüz. Sadece bir ilimde uzman olmak meselâ Arapçayı çok iyi bilmek veya yalnızca tefsir ve hadiste yetenekli bulunmak yetmez. Kur'an-ı Kerim uslûbuna hakkıyle aşina, onun mecazlarına vakıf, dil ve uslûp üstünlüğü yanında anlam derinliğini her zaman ve her mekânın ihtiyaçlarını karşılayabilen geniş bir kültürle mücehhez olmak da gereklidir. Bu da ancak bir kişinin sahip olabileceği yetki ve yeteneği aşacak ölçüde önemli olduğu için, değişik ilimlerde ve genel din konularında türlü dallarda otorite sayılmağa değer üyelerden kurulu heyetlerce gerçekleştirilebilir.

Yapılacak mesainin ve harcanacak emeğin, Kelâmullah'ın meâlini en iyi şekilde kapsamında bulundurması esas şart olduğu gibi, tefsir'in sadece hacim bakımından değil, aynı zamanda, yorumlar, açıklamalar, hadîslerden alınacak iktibaslar ve bunların âyetlerin vazıh kavranması hususundaki yardımları sayesinde geniş görüşlere yer verilirken çok dikkatli olmak da önemlidir. Bir de meâl ve tefsirin, okuyucunun ruhunu uyandıracak, onu salih amellere yöneltecek, duygulandıracak ve Kur'an'ın eşsizliğini, üstünlüğünü sezdirecek etkilemeğe elverişli nitelikte olması gereği, her zaman gözönünde tutulmalıdır.

III- Teşkil edilecek heyetin incelemesine, araştırmasına, her türlü çalışmasına elverişli, huzurlu ve çağın teknik araçları ve imkânlarıyla donatılmış bir atmosferin vücudu elzemdir. Önce istenilen, arzulanan bir sekretarya kurulmalıdır. Buradaki elemanların da din bilgilerinin çeşitli dallarında ve yöneticilikte, bilgisayar ve faks gibi araçların kullanılışında tecrübeli ve yetenekli personelden oluşmasına itina edilmelidir. Sonra da yalnızca İslâm dinini ilgilendiren kaynaklarla yetinmeyip çağımızın din ve kültür alanlarındaki gelişmelerle temasın muhafazası için o konulardaki eserlerle de zenginleştirilmiş bir kütüphaneye ihtiyaç olacaktır. Bu kütüphanenin kapsamındaki bütün eserlerin ve bazı önemli dergilerin en modern ilmî tasnif usulleriyle bilgisayarlara geçtikten sonra, fişlerle de tesbit edilip her istenilen saatte derhal bulunabilmeleri ve

istifadeye arz edilmeleri de düşünülmelidir. Özellikle kütüphaneye alınacak elemanların hem Arapça ve Farsça gibi Müslüman milletlerin dillerini ve yazılarını iyice bilmeleri, hem de hiç olmazsa Fransızca, Almanca ve İngilizce gibi önemli batı dillerinden birine de vakıf olmaları şart koşulmalıdır.

Heyetin ana çalışma salonunda müracaat kitapları, hemen salondaki raflara dizilmeli ve özellikle bunların başında Kur'an-ı Kerim ve Tefsir ilimlerinin ünlü ve önemli-eğer yazmalarının mikrofilm ve fotokopileri sağlanamamışsa-eserlerinin son ve en doğru baskıları yer almalıdır. Böylece her arzulanan veya ihtiyaç görülen anda hem lûgat, ansiklopedi, biyografi ve bibliyografi mahsulleri heyetin yanıbaşında hazır bulunur; hem de Kur'an-ı Kerim ve Tefsir için ana kaynaklardan her an istifade imkânı sağlanmış olur.

IV- Şüphe yok ki her şey hazır olsa da, bütün araç ve gereçler temin edilmiş bulunsa da en önemli faktör; işi üstlenecek olan heyet üyeleri ve onların uyumlu çalışmaları olarak düşünülmek icap eder. Tabiatiyle iş yapacak insanların kaynakları iyice tanımaları ve onlar arasında seçim yaparak en çok değerli olanlarını nazara almaları iktiza eder. Yalnız bu hususta da gereğinden fazla tereddüde düşmenin, vehimlerle zaman kaybetmenin yararlı olacağını söylemek fazlaca kılı kırka ayırmak anlamına gelebilir. Görüşümüz şöylece belirtilebilir:

A. Türkçe Kur'an-ı Kerim ve tefsirlerinden tesbit edilecek olanlar;

B. Arapça tefsirler'den seçilenler;

C. Batı dillerindeki (Fransızca, İngilizce v.b.) Kur'an-ı Kerim tercüme ve yorumlamaları arasından tarafsızlıklarına ve doğruluklarına güvenilenlerden bir kaçı...

a. Uygur harfleriyle arzulanan bir tercüme elde olmadığı ve esasen o harflerle yazılmış tam bir tercüme elde olsa bile onu okuyup değerlendirmek güç olacağı için bu hususa değinmiyoruz.

Biz, Arap ve Latin harfleriyle istinsah edilmiş veya daha doğrusu mütercim ve müfessirleri tarafından bu alfabelerle yazılmış, sonra da ya müstensihler tarafından el yazılı kopyaları kütüphanelerde bulunanları, yahut varsa asıl mütercim ve müfessir nüshalarını bahis konusu etmeği düşünmüştük. Fakat bu işin zahmetli olacağı ve bilebildiğimiz Türkçe Kur'an-ı Kerim meâlleriyle tefsirlerinin en şöhretlilerinin basılmış olduğunu hesaba katarak ve esasen bir çok tercüme ve tefsirin doğrudan matbaa harfleriyle yayınlandığını da görerek, sadece matbu olanlardan bir kaçına işaretle yetinmeği daha uygun bulduk. İsteyenler en eski tercümeler için meselâ: Abdülkadir İnan'ın Kur'an-ı Kerîm'in "Türkçe Tercümeleri Üzerinde Bir İnceleme" (Ankara, 1961) çalışmasına bakabilirler. Hem el yazma nüshalar, hem basmalar (Arap ve Latin Harfleriyle) için Prof. Muhammed Hamidullah'ın "Kur'an-ı Kerim Tarihi ve Türkçe Tefsirler Bibliyografyası" (Bunun sonlarında Macit Yaşaroğlu'nun Kur'an-ı Kerîm'in Türkçe Tercemelerinin Kronolojik Bibliyografyası" yer almaktadır), (İstanbul, 1965) gibi bazı eserler de bizlere bu hususta yeterince yardımcı olabilir. (M. Hamidullah'ın adıgeçen eserinin Fransızca'dan Mehmet Sait Mutlu tarafından çevrildiğini de kaydetmeliyiz). Gerekli görüldüğü takdirde kütüphanelerden yazma veya piyasada tükendikleri için mevcudu olmayan tercüme ve tefsirlerin mikrofilm ve fotokopilerinin sağlanmasının da düşünülebileceğine işaret edilebilir.

Burada zikrini uygun bulduğumuz ve günün birinde gerçekten bir fotokopisi elde edilebilirse önemi anlaşılacak, şimdiye kadar bir yerde bahis konusu edildiğini görmediğimiz eski bir yazma Kur'an-ı Kerim nüshasına işareti faydalı buluyoruz: 1970 Mart'ında (Muharrem 1390) Meşhed'te toplanan Şeyhü't-Tâife et-Tûsî Milletlerarası Kongresi sırasında İmam Rıza Kütüphanesi girişinde sadece bir öğle sonrası açık tutulan bir elyazmaları sergisinde Gazneli Mahmud (970-1030)'un kızı-yanlış hatırlamıyorsam-Ümmülmülûk Seyyide adına hazırlandığı, ketebesinde kayıtlı nüshanın tamamının değil, bir kaç sayfasının fotokopisini bile bir kaç defa yazmış ve istemiş olmamıza rağmen elde edemedik. Ama hiç olmazsa bu bilgimizi belirtmekten de kendimizi alamadık.

Bizde matbaa harfleriyle ve eski yazı ile basılan ilk tefsir, bildiğimize göre, Ayıntaplı (Antepli) Muhammed b. Ed-Debbağ (vefatı 1111 h.)'ın "Terceme-i Tibyan" adlı Kur'an-ı Kerim tercüme-tefsiri olup (İstanbul, 1307) 4 ciltten oluşmuştur. Bunun başka baskıları da vardır (Bulak, 1257 ve İstanbul 1290). ondan sonra Hüseyin Vâiz Kâşifî' (vefatı 1505)'nin Farsça kaleme aldığı "el-Mevâhibu'l-Aliyye"sinin Ferruh İsmail tarafından "Tefsirü'l-Mevâkib" (İstanbul, 1282, 1323 v.b.) adıyle yapılan tercümesini zikretmek gerekir. Eski yazı ile yayınlanmış daha bir haylı Kur'an tercüme ve tefsiri mevcut olmakla beraber, bir tebliğin dar sınırları içinde bunlardan söz açmağa zaman elverişli değildir.

Yeni alfabemizle yayınlananlara gelince, onlardan da sadece misal olmak üzere bir kaçını zikretmekle yetineceğiz:

Evvelâ hem yeni yazı ile yayınlananların en tanınmışı ve geniş muhtevalısı, hem de yorumlarındaki özellikleri ve elden geldiğince itinalı ifadesi bakımından ilk planda geleni olarak Muhammed Hamdi Yazır (Elmalılı)'ın "Hak Dini Kur'an Dili, Yeni Meâlle Türkçe Tefsir" (İstanbul, 1935-38, 8 cilt tefsir ve 9. cilt te Fihrist)'ini; sonra da Hasan Basri Çantay'ın "Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerim" (İstanbul, üç cilt olarak, 1954, 57, 58, 62, 65 v.b.)'ini, bu alanda yeni yazı ile yayınlananlarının başında kaydedeceğiz. Bunlara yine sadece örnek niteliğiyle ekleyeceğiz. Yeni yazı ile özellikle son otuz yıl içinde ya yeniden yazılan, yahut daha önceleri basılıp, her halde nüshaları tükenmiş olduğu için, bir daha basılan bir çok tercüme ve tefsirin de katılması yararlı olurdu. Konumuzdaki bibliyografik eserlerden bunları mütercim, müfessir ve tercüme veya tefsir adlarını öğrenmek kolaydır. Bizim amacımız ancak bir kaç örnek vermek ve bu alanda hazırlanmış olan eserlerin çoğunluğunun yukarıda sözünü ettiğimiz kütüphaneye kazandırılmasının faydalı olacağını hatırlatmaktan ibarettir.

b. Arapça tefsirlerden seçmeler. Hiç şüphesiz Kur'an-ı Mecid'in en mükemmel, en geniş, en çok günümüze kadar şöhret ve tesirleri süregelen tefsirleri Arap Dili ile yazılanlardır. Biz bu müracaat kaynaklarından da sadece mahdut bir miktarını zikretmeği, misal niteliğiyle yeterli buluyoruz:

Taberî (839-923), Câmiu'l-Beyan (Kahire, 1321-1330 ve 1955-1960) Bu en tanınmış, büyük ve temel kaynaklardandır. Ünlü ve önemli tefsirlerin başında yer alır.

Ebu'l-Kasım Cârullah Zemahşerî (Vefatı 538/1144), El-Keşşâf (Beyrut, 1366). Bu tefsir de nev'inin ünlü, önemli bir müracaat kıtabıdır.

Fahru'd-din Râzi (1149-1209), Mefâtihu'l-Gayb (Kahire, 1324-27). Bu Osmanlı ülkesinde diğer ikisi kadar, hatta bazı medreselerde onlardan bile fazla tanınmış olan

tefsirin hâmişinde-tabii bu belirttiğimiz baskıda, Ebu's-Suûd efendinin İrşadû'l-Aklî's-Selim tefsiri de mevcuttur. Ö. Nasuhi BİLMEN'in, Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri (İstanbul-8 cilt, 1962)'ni zikredebiliriz.

Kadı el-Beyzavî (vefatı 1291)," Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl" (Bulak, 1282-83 ve İstanbul, 1285). Bu tefsir de İslâm dünyasının, nevinde şöhretli ana eserlerdendir. Son olarak ülkemizde olduğu gibi, bir çok İslâm ülkesinde de vuzuhu, nisbeten az hacimli oluşu, isabetli görüşleri dolayısıyle bugün de revaçta olan bir tefsiri daha kaydedeceğiz. Bu, Celâleddin el-Mahallî (vefatı 1459)'nin yarısını hazırlayıp vefatı üzerine talebesi meşhur Celâleddin es-Suyûtî (1445-1505)'nin tamamladığı ve bu itibarla "Tefsirü'l-Celâleyn" (Kahire, 1954) adını alan 2 ciltlik değerli tefsirdir.

c. Batı dillerinde bir çok defalar Kur'an-ı Kerîm tercümeleri yayınlanmıştır. Bu hususta o dillerdeki bazı çevirilerde muhtelif ülkelerin dillerindeki tercümelere de işaret olunmuştur. Biz, Muhammed Hamidullah'ın "Traduction Intege rale et Notes" kelimeleriyle "tam ve notlarla tercüme" olduğu belirtilen LE CORAN (Le Club Français de Livre, 1959) meâlinin baştarafındaki 29 sayfalık (IX-XXXVII) yazının sonlarına eklenen "Liste de Traductions de Coran en Langues Europeennes/ Avrupa Dillerinde Kur'an Tercümeleri Listesi" (XXXIX-I)'ni hatırlatabiliriz. Burada Almanca'da 29, İngilizce'de 37, Fransızca'da 26, Latince'de 36 tercüme kaydedilmiştir. Diğer Avrupa dillerinde de sayıları kabarık bir çok tercümenin varlığı görülmektedir. Sadece misal niteliğiyle Almanca tercüme için: B.M.Ahmad, Der Qur'an (Arapça metinle birlikte) (Wiesbaden, 1954); İngilizce: A.J. Arberry, Qur'an Interpreted, 2 cilt, (Londres-New York, 1955); Fransızca: Eduard Montet, Le Coran, Paris, (1925, 1929, 1949) ve M. Kazimirski, Le Koran Tradıvetion Nomelle Faite sur Tette Arabe (Paris, 1948) gibi çevirileri zikirle yetinilebilir.

V- Çalışma plân ve projeleri tamamlanıp sekretarya kurulduktan, ihtiyaç duyulan araç ve gereçler sağlandıktan, zengin ve temel kaynak kitaplarla donatılmış bir kütüphane de işler duruma getirildikten sonra artık meâl ve tefsiri ideal anlamda gerçekleştirecek heyetlerin işi kolaylaşmış, muhteva yolu da belirtilen metod çerçevesinde-kısmen olsun-düzene girmiş, açılmış, hattâ başlamış olur.

Kurullar-tesbit ettikleri gündem çerçevesinde-haftanın belli günlerindeki toplantılarda iş bölümlerine uygun şekilde rahat çalışabileceklerdir. Herkes kendine ayrılan işbölümünün sınırları içinde; meâl veya tefsirden hissesine düşen üzerinde emek harcarken, Arapça tefsirlerin-yukarıda işaret ettiklerimiz başta olmak üzere-ve Türkçe meâl ve tefsirlerle gerektiğinde yabancı dillerdeki diğer-güven verici ve tarafsız oldukları ümit edilen-çevirilerin de ihmal edilmemesi kaydiyle başarılı ve ideal bir sonuç elde etmenin heyecanını duyacaktır. Daha sonra, önceden kararlaştırılacak şekilde, beşer kişilik heyetler bu sefer bir arada kontrol görevini yerine getirecektir. Her cüz'ün tamamı hazır duruma gelince, bu defa onar kişilik gruplar toplanarak metinleri yine gözden geçirecek, gerekiyorsa bilimsel tartışmalar yapılacak ve redaksiyon o cüz için tamamlanacaktır.

Önemli ve dikkat edilecek hususlardan bir başkası: Meâl veya tefsirin dili sorunudur. Bu dil, ne Osmanlıcanın kurallarını, kelime ve deyimlerini bugünkü neslin anlamayacağı, kavrayamayacağı bir ölçüde kapsamında bulundurmalı; ne de dil devrimcilerinin uydurmacıların anlaşılmaz, nereden kaynaklandıkları çoğu zaman iyice

belirtilemeyen ve Türçe'nin selikasına, güzelliğine, halkın telâffuzuna yabancı veya garip gelen sözcüklerle zedelenmelidir. Ancak dinî terimlerin-imkân ölçüsünde- asılları yazılmalı, parantez içinde karşılıkları da gösterilmelidir.

Uslûp meselesi de en çok itina isteyen, meâl veya tefsirin değerlendirilmesinde büyük pay sahibi bir sorundur. Kur'an-ı Kerim'i, bütün kudreti, i'cazı, etkinliği, olağanüstü ifadesi, hayranlıkla okunan ve insanları "salih ameller işlemeğe heveslendiren emsalsiz tavsiye ve müjdeleri" umutları kanatlandıran mecazları ile bir başka dile nakletmenin beşer gücünü aştığı gerçeği hatırdan çıkarılamaz. Ancak imkân ölçüsünde meâli veya tefsiri okuyacak olanın dil güzelliğine hayran olunacak bir Türkçe ile karşılaşmasına gayret sarfedilir, kelimelerin karşılıkları özenle seçilir, onların yanyana gelişinden doğacak ahengin kulakları okşamasına önem verilir, anlaşılma güçlüklerinden kaçınılır, fesahat ve belagat kurallarına uyulur ve özellikle metne sadakatta ilk planda gözden uzak tutulmazsa; ideal anlamda beklenenin tehakkuku mümkün olur görüşündeyiz. Seleflerin (daha önce gelenlerin, eskilerin) görüş ve anlayışlarına saygılı davranmak ve onların mesailerini samimiyetle takdir etmek manevî bir görev olmakla beraber, günümüzdeki ihtiyaçlar, kültür ve medeniyetin gelişmesinin doğurduğu yeni sorunlar dolayısıyle, hükümleri kıyamete kadar bakî kalacak olan Kitabullah'tan değişimler ve yeniliklere ışık tutacak ve genç nesli eğitip sosyal alanda cihazlandıracak hususlarda daha geniş ölçüde yararlanmanın gerekli olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Kur'an-ı Kerim'de, insanın hayatı boyunca duygu, düşünce ve fiiliyatını tanzim yolları ve esasları mevcut. Bu bakımdan onun meâlini veya tefsirini hazırlarken, günün ihtiyaçlarını hesaba katarak-ve şüphesiz ilâhî metinden asla ayrılmaksızın-ondan alınacak güçle cihazlanmış olarak yeni görüşlere, açıklamalara, tavsiyelere de yer verilmelidir. Çünkü Kur'an-ı Kerîm'de kıyamete kadar bizlere rehberlik edecek her şey vardır. Ondan, zaman ve mekân ne olursa olsun samimiyetle yararlanarak ve onun irşatlarına uymayı, o yolda hareket etmeyi, o açıdan ayrılmadan meâl ve tefsirlere canlılık kazandırılmalıdır.

Yine önemli ve gözden ırak tutulmaması gereken hususlar arasında Kur'an-ı Kerim'de: "muhkem" âyetlerin de, "müteşabih" âyetlerin de (muhkemat ve müteşabihat) özelliklerinin bulunduğudur. Bunların açıklamaları yapılırken dikkatli olmak ve üzerlerindeki mutâlaalarda hataya düşmemek için ihtiyatlı davranmak icap eder.

Kur'an-ı Kerim'de, bu konuda Âl-i İmran sûresi'nin 7. âyetinde meâlen şu uyarma vardır: "(Habibim) Sana Kitabı indiren O'dur. Onda bir kısım âyetler muhkemdir ki; bunlar Kitabın anası (temeli)'dır. Diğer bir kısmı da müteşabihlerdir. İşte kalplerinde eğrilik bulunanlar sırf fitne aramak (ötekini berikini saptırmak) ve (kendi arzularına göre) onun te'viline yetlenmek için onun müteşabih olanına tabi olurlar. Halbuki onun te'vilini Allah'tan başkası bilmez. İlimde yüksek payeye erenler ise: Biz O'na inandık. Hepsi Rabbımız katındandır, derler. (Bunları) Salim akıllardan başkası iyice düşünmez."

Bir noktaya daha işaret yararlı olabilir: Kur'an-ı Kerim'de "mücmel" âyetler bulunduğu gibi, "mufassal" âyetler de mevcuttur. Bazı âyetler, başka âyetlerin aynı konudaki tefsiri, yorumu, açıklaması niteliği taşır. Ayetlerin meâlinin kapalı veya açık olmasını da gözardı etmemek gerekir. Bu gibi durumlarda selefe (eski ve yetkili zatlara) uygun hareket etmek, bununla beraber kaynaklardan edinilen izlenimlere aykırı düşmemeye gayret edilerek yeni görüşlere, yorumlara da yer verilebilir.

Kur'an-ı Kerim'in, ideal anlamda bir meâl ve tefsiri hazırlanırken, birinci planda gözönünde tutulacak vazgeçilmez bir husus da hadis-i şerifler'den yararlanmağı ihmal etmemektir. Sünnetin (Hz. Peygamberin sözleri, takrirleri, davranışları veya huzurlarında uygulandığı halde hoşlukla karşıladığı) her zaman bu çalışmalara yol gösterici, anlamları kavramakta önemli ölçüde yardımcı olacağı akıldan çıkarılmamalıdır. Kur'an-ı Kerim, Allah (c.c.) tarafından, insanlara tebliğ edilmek üzere, Hz. Muhammed (s.a.s)'e gönderilen bir mesajdır. Bu bakımdan O'nun ilk ve en büyük muhatabı, yorumcusu olan Hz. Peygamber'in sözlerinden, davranışlarından müstağni olmanın düşünülemeyeceği âşikardır. Ayrıca Resulullah'ın ashabının ve onlar arasında özellikle Kur'an-ı Kerim âyetlerini tefsir niteliğiyle açıklayanların, yorumlayanların, güvenilir kitaplara geçen sözlerinden de meâl ve tefsir için elbette yararlanmak ihmal edilmemelidir.

Tefsirlerde hem Hz. Peygamber (s.a.s)'den ve ashabından gelen rivayetleri, hem de müfessirlerden bazılarının akıl ve zekâlarını da kullanarak edindikleri görüşleri, birbiriyle uyuşturup kullanmak ta ayrı bir çalışma ister. Eskilerin "rivaye(t)" ve "diraye (t)" meselelerindeki mesailerine-mümkün olduğu takdirde-katkıda bulunmak arzusu yersiz olmamakla beraber çok dikkat ve itina ister.

Kur'an-ı Azîmüşşân'da, bazı gerçekler vardır ki, bunların bir bölümü, zamanımızda müsbet ilimlerin gelişmesiyle bilgi sınırlarımıza girmektedir. İcabında tezahür eden bu hakikatlere de değinmekte yarar vardır. Böylece genç neslin dine ve onun emirlerine bağlanmalarına hizmet edilmiş olabilir.

Kur'an-ı Kerim'in eşsiz nitelikleri hususunda İslâm âlimleri, mütefekkirleri, şairleri eserler yazarak O'nun insanlara en doğru yolu gösterdiğini, iman, ibadet, ahlâk ve muamelatta dünya ve ahiret mutluluğuna kavuşma ve huzurlu yaşama için gerekli bütün imkânları bağışladığını güzel ve imrendirici uslûplarla dile getirmişlerdir. Birçok Batılı Doğubilimci veya İslâmiyet tetkikçisi de bu konuda inceleme ve araştırmalar yayınlamış, sohbetlerinde, kongre ve konferanslarda hayret ve hayranlıklarını belirtmişlerdir.

Bu çalışmanın sonlarında,buna bir misal vermeyi yararlı buluyorum:

1949-50 yıllarında Paris'te genç bir Sorbonne öğrencisi-ama İstanbul Üniversitesinde doktorasını tamamlamış bir asistan-iken, ayrıca bazı kurslarına devam ettiğim, daha doğrusu bir çok defalar İslâmî konularda sohbetinde bulunduğum "College de France" profesörlerinden L. Massignon ile bir konuşmamızda bana şu tarzda sözler söylediğini kaydedeceğim:

"Dr. Karahan, Kur'an'da belki, beşer kelâmıdır diye bir izlenim bırakan âyetler olduğunu düşünen, söyleyen Avrupalılar bulunabilir. Fakat öyle âyetler, sûreler vardır ki, bunların bir insanın söylemesi imkân ve ihtimali yoktur. Bunlar ancak Allah tarafından gelmiştir. İnsan, bazan sanki binlerce metre yükselen bir uçaktan birdenbire hızla yere çakılacakmış gibi olur da, sonra aniden yükseliverir. Duygunun, düşüncenin, umut ve korkunun birarada sizi sardığını sezer, ürperirsiniz."

Şimdi özetle şunları hatırlatalım: Kelâmullah olan Kur'an-ı Kerim, hiçbir dile, aynı güzellik, aynı fesahat, aynı tesir, aynı mana derinliği ve aynı uslûp ve ifade ile hakkıyle tercüme edilemez. Fakat devamlı çaba harcanarak ehli âlimler, dil ve din uzmanları,

İslâm kültürüyle gelişmiş zatlar tarafından meâl olarak başka dillere çevrilebilir. Tefsir şeklinde, yine gerekli kaynaklardan genişçe yararlanmak, şahsan ilgili bilimlerde yetişmiş ve gelişmiş bulunmak şartı ile açıklanabilir, yorumlanabilir. Biz, gücümüzün yettiği ve zamanımızın elverişli olduğu nisbette-inceleme için konulan sınırı da aşmamağa gayret ederek-yukarıdanberi metod ve muhteva açısından ideal anlamda bir meâl ve tefsir için gerekenlerin neler olduğunu-eksik ve kusurlarımızın olabileceğini de kabul ederek-belirtmeğe gayret ettik. İnşaallah, yakın bir gelecekte arzulanan, beklenen ve gerçekleştiği takdirde kamuoyunun da takdir ve teşekkürüne mazhar olacak böyle bir meâl ve tefsir'e ülkemiz ve halkımız kavuşur. Tevfik ve hidayet ancak Allah (c.c.)'tandır.

YURTDIŞINA YÖNELİK DİNİ YAYINLAR

Prof. Dr. Sabri HİZMETLİ
Ank.Ü. İlâhiyat Fak. Öğrt. Üyesi

İkinci Dünya Savaşı sonrasında insanlık dünyası çok önemli olaylar yaşadı. Birçok Afrika ve Asya ülkesi sömürülmekten kurtulup bağımsızlıklarına kavuştu. İnsan Hakları ve özgürlükler konusunda uluslararası seviyede birçok kararlar alındı, kaydadeğer gelişmeler sağlandı. Dünya milletleri daha rahat ve müreffeh yaşama yarışına girdiler. Bu amaçla sanayileşmiş ve kalkınmış ülkeler daha çok üretmek ve satmak, daha fazla kazanmak ve zenginleşmek düşüncesini politikalarının temel amacı seçtiler. Bu hedefe yönelik faaliyetlerinde işgücü açıklarını dışarıdan kapatma yoluna gittiler. Çeşitli ülkelerden işgücü talebinde bulundular. Sanayileşmemiş ve kalkınmamış ülkeler ise, mevcut işgüçlerini dışarıya sevketmek zorunda kaldılar. Batılı ülkelerin işgücü taleblerini memnuniyetle karşıladılar.

Türkiye'de 1957'li yıllardan itibaren işsizlik problemi önemli bir artış gösterdi. Türkiye Cumhuriyeti Devleti 1960 yılından başlamak üzere fazla işgücünü Almanya, Belçika, Hollanda, Fransa, Libya, S. Arabistan, Irak ve Kuveyt gibi ülkelere sevketti.

Anılan ülkelere yönelik "işçi göçleri" ülkemizin yakın tarihinin önemli olaylarındandır. Ülkemizin sosyal ve ekonomik yapısını önemli ölçüde etkiledi. Daha çok Anadolu'nun kırsal kesimlerine mensup bulunan gurbetçilerimizin çoğunluğu okur-yazar bile değildi. Gittikleri ülkelerin dillerini, dinlerini, örf ve âdetlerini de bilmiyorlardı. Sosyal hayatın dışına atılmışlardı. Gerçekten yabancıydılar, yalnızdılar. Camilerinden, ezan seslerinden, ailelerinden, yakınlarından ve dostlarından, vatanlarından ve özyurtlarından uzakta yaşıyorlardı. Artık gurbet eldeydiler. Birçok maddi ve manevi problemleri vardı. İşte bu yabancı ve yalnız durumdaki insanlar 40 yılı aşan bir süreden beri gurbette yaşıyorlar. Çocukları oralarda doğdu ve büyüdü. Yetişen bu ikinci neslin tamamına yakını okullarda okudu, iş ve meslek sahibi oldu ama, bir türlü birinci sınıf insan muamelesi göremediler. Onların çocukları olan üçüncü nesil de tümüyle yaşadıkları ülkelerle uyum sağlayamadılar, çünkü çok önemli ruhî ve ahlâkî problemlerle karşılaştılar. Kimlik ve kişilik arayışı içinde oldular.

Türkiye ile ilgili ülkeler arasında yapılan ikili anlaşmalarla göçmen işçilerimizin iş güvencesi ve işsizlik hakları belli seviyede temin edilmeye çalışılmıştır. Fakat onların dinî ve ahlâkî hakları ya hiç gündeme gelmemiş ya da üstü kapalı bir kaç kelime ile geçiştirilmiştir. Oysa Avrupadaki işçi vatandaşlarımızın inanç ve kültür yapısı itibariyle yabancı bir ülkede ve farklı bir toplum içinde; Hristiyan ülkelerde, Hristiyanlarla birlikte yaşamaktadırlar. İslâm hakkında sağlam ve yeterli bilgileri olmadığı gibi, Hristiyanlık ve Yahudilik dinleri hakkında da birşey bilmiyorlardı. Milli ve manevi değerlerini

sağlam ve yeterli ölçüde bilecek kadar eğitilmeleri ve bilgilendirilmeleri lazımdı. Gerek kimliklerini ve kişiliklerini koruyup yaşatmak, gerekse çeşitli yıkıcı ve zararlı faaliyetlere karşı koymaları için bu şarttı. Halbuki İspanya, Portekiz, Eski Yugoslavya, İtalya ve Yunanistan gibi yurtdışına insan gücü sevkeden ülkeler gurbetçilerinin ruhi ve manevi meseleleriyle yakından ilgilenmişler; bu durumları ikili anlaşmalarda en önemli gündem maddelerinden biri saymışlardır.

Değerli dinleyenlerim! 9 yıla yakın bir süreyle yurtdışında bulundum ve işçi vatandaşlarımızla içiçe yaşadım. 12 yıldan beri de Türkiye'nin Sesi Radyosu'nda yurtdışındaki vatandaşlarımıza yönelik, dini ve ahlâkî programlar yapıyorum. Dolayısıyla onları ve problemlerini iyi tanıyorum. Ekonomik problemlerini önemli ölçüde çözümlemiş olmalarına ve mali durumlarını iyileştirmiş bulunmalarına rağmen, vatandaşlarımızın ruhi ve ahlakî pek çok problemleri vardır. Farklı dilden, kültürden, dinden, örf ve ananeden olan insanlarla beraber yaşamak durumunda bulunan bu insanlarımız birçok tehlike ve saldırıyla da karşı karşıya bulunmaktadırlar. Müslüman Türk kimlik ve kişiliklerine yönelik bu tehlike ve saldırıyı karşılayacak durumda olmadıkları için çok önemli kayıplar vermektedirler. Daha rahat ve müreffeh bir hayata kavuşmak gayesiyle göçeden gurbetçi insanlarımız, huzursuz ve mutsuzdurlar. Elleri para tutmuş, gözleri para görmüş ama, ruhi ve manevi yapıları yaralanmış ve zayıflamış, aile düzenleri de bozulmuştur. Çocuklar ve gençlerden çoğu millî ve manevî değerlerini yitirmiş, müslümanlıklarını ve Türklüklerini unutur hale gelmişlerdir.

Okul çağındaki çocuklar ve gençler misyonerlerin etkisi altına düşmüştür. Devlet tarafından onları bu saldırılara karşı korumak için alınmış tedbirler bulunmamaktadır. Kreşlerdeki çocuklar da hıristiyan din adamlarının bakımına terkedilmiş durumdadırlar. Çeşitli imajlar yoluyla kendilerine hıristiyanlık ya da hıristiyan kültürü aşılanmaya çalışılmaktadır. Dili, kültürü, örf ve âdetleri unutturulmuş bu çocuklar ve gençler dinlerini de bilmemektedirler. Örgün ve yaygın eğitim yollarıyla yapılan hıristiyanlık propagandalarının etkisi altında yetişmektedirler.

Cahillik ve ilgisizlik gibi sebeplerle çalışan vatandaşlarımız arasına nifak girmiştir. Siyasi ve dini zümrelere ayrılmışlardır. Dernekler kurarak teşkilatlanmışlar ve kutuplaşmışlar; hususi mescitler, camiler ve Kur'an kursları açmışlardır. Sonuçta bölünmüşler ve parçalanmışlardır.

Bütün bunların yanısıra, çalışan vatandaşlarımıza ve çocuklarımıza yönelik olarak çeşitli faaliyetlerde bulunulmaktadır. Hıristiyanlık, Yahova Şahitliği, Kadiyanilik, Bahailik, Mataryalistlik ve dinsizlik propagandaları işçi vatandaşlarımız arasında yaygındır. Propagandacılar amaçlarına ulaşmak için çok değişik araçlar kullanmaktadırlar. İnsanlarımızdaki fıtrî din duygusu, sağlam ve doğru bilgilerle beslenip güçlendirilmezse zamanla onun yerini başka inançlar, felsefî ya da ideolojik düşünceler alır. Bu cümleden olarak, Hıristiyanlık misyoner faaliyetleri ile materyalizm ve ateizm propagandalarının işçilerimizi ve çocuklarını büyük baskı altında tuttuğunu vurgulamak isterim. Müslümanları gerçek din duygusundan uzaklaştırmaya, birbirine düşman müslüman topluluklar oluşturmaya çalışan misyoner teşkilatı da çok aktif olarak vatandaşlarımız arasında faaliyet göstermektedir.

Genel bir durum değerlendirmesi yapacak olursak, şunu söyleyebiliriz: Yurtdışında yaşayan vatandaşlarımız ile gurbetçi işçilerimizin dini ve ahlakî ya da ruhi

ve manevi çok önemli problemleri vardır. Sayıları dört milyonu aşan bu insanlarımızı kendi hallerine terketmek, problemlerinin çözümüne yardımcı olmamak, ihtiyaçlarını karşılamamak doğru değildir. Unutmamak gerekir ki, dış ülkelerde yaşayanlar da, bu ülkenin insanlarıdır. Pekala onlarla kimler ilgilenecek? Sorumlu kurum ve kuruluşlar yok mu?

Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki 633 sayılı Kanunun 1. maddesi "din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek" vazifesini Diyanet İşleri Başkanlığı'na vermiştir. Bu madde gereğince Diyanet İşleri Başkanlığı'nın nerede yaşarlarsa yaşasınlar Türk vatandaşlarına dinlerini, diyanetlerini, İslâm'ın ferdi, ailevi ve içtimai hayatla ilgili hükümlerini öğretmek vazifesi ve mesuliyeti vardır.

Diyanet İşleri Başkanlığı, bu vazife ve mesuliyetini ifa etmek gayesiyle, yurtdışında teşkilatlanma yoluna gitmiştir. Dış ülkelerdeki vatandaşlarımıza birtakım dini hizmetlerde bulunmak üzere din hizmetleri müşavirliği ve din hizmetleri ataşeliği kadroları ihdas edilmiş, Türkiye'den gönderilen din görevlileri camilerde halkı aydınlatmaya çalışmışlardır. Camilerde ve Kur'an kurslarında vatandaşlarımıza birtakım dini hizmetler götürülmesi çok olumlu tesir icra etmiştir.

Ancak, yurtdışındaki vatandaşlarımıza yönelik din hizmetleri, İslâm'ın inanç, ibadet ve ahlâk esaslarını öğretme faaliyeti camilere inhisar ettirilemez. Günümüzde daha çok etkili iletişim araçları bulunmaktadır. Bu araçlar kullanılarak camilerin dışında çok yararlı hizmetler yapılabilecektir. 15'in üzerinde Din Hizmetleri Müşavirliği, çok sayıda Din Hizmetleri Ataşeliği bulunan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu alanda yapabileceği çok önemli vazifeleri vardır. İşgücü ve malî imkanları da oldukça tatminkar seviyededir.

Ne var ki, Diyanet İşleri Başkanlığı, bilebildiğimiz kadarıyla, kuruluşundan bugüne kadar çağımızın etkili iletişim araçlarından vatandaşlarımızı "din konusunda aydınlatmak"da yararlanamamıştır. Oysa, iletişim-haberleşme-düşünme ve öğrenmenin başlangıcını oluşturmaktadır. Fikirler, düşünceler ve açıklamalar onunla taşınır, aktarılır ve paylaşılır. Kitle haberleşme araçları olan basılı yayınlar (gazete, dergi, broşür ve kitap) ile kaset, radyo ve televizyon gibi kulağa ve göze birlikte hitabeden yayın araçları fert ve toplum yaşantısını yönlendirebilme gücüne sahiptir. Öyleyse, Diyanet İşleri Başkanlığı, yurtdışındaki vatandaşlarımızı dini konularda aydınlatma vazifesini yerine getirmede bu iletişim, eğitim ve öğretim araçlarından yararlanmalıydı.

Dini eğitim-öğretim yerlerinin, mabetler ile onların çevresinde inşa edilen merkezler olduğu tarihi bir vak'adır. Ancak yaygın din eğitim-öğretimi araçlarından birisi de basılı dini yayınlardır. Diyanet İşleri Başkanlığının Kuruluş ve Görevleri ile ilgili 633 sayılı Kanunla "dini eserleri telif ve tercüme etmek, din ile ilgili yayınları derlemek" vazifeleri Diyanet İşleri Başkanlığına verilmiştir. Fakat Diyanet İşleri Başkanlığı yurtdışındaki vatandaşlarımıza yönelik, hususi yayınlar yapmamıştır. Muhteva ve metot itibariyle hususi nitelikler taşıması gereken bu dini yayınların yapılmamış olması, din bilgisi ve kültürü yetersiz olan gurbetçi vatandaşlarımızı çeşitli yıkıcı ve zararlı karakterdeki neşriyatın saldırısına ve etkilerine maruz bıraktığı gibi "göbeğini kendi elinle kes" felsefesiyle, kendi aralarında teşkilatlanmalarına, cemaatleşmelerine ve hususi dini merkezler kurmalarına ve dini neşriyat meydana getirmelerine sebep olmuştur. Neticede yurtdışındaki vatandaşlarımız çeşitli dini

cemaatler halinde kümeleşmişler, özel nitelikte yayın faaliyetinde bulunmuşlardır. Kurslar, öğrenci ve gençlik kuruluşları, kültür merkezleri, dernekler ve pansiyonlar, biçki-dikiş, halıcılık, muhasebecilik ve daktilo kursları isimleri altında kurumlaşan ve örgütleşen bu dini cemaatler, millî ve manevî varlıklarını koruyup yaşatma gayreti içinde olmuşlardır.

Bu açıklamalardan sonra tekliflerimizi şöyle sıralayabiliriz:

1. Yurtdışında yaşayan vatandaşlarımıza yönelik basılı dini yayınlar yapmak; Diyanet İşleri Başkanlığı, çeşitli sebeplerle şimdiye kadar gerçekleştirememiş olduğu "yurtdışına basılı yayınlar" faaliyetine vakit geçirmeden başlamalıdır. Yapılacak olan bu yayınlar gazete, dergi, broşür, kitapcık ve kitap türlerinde olmalıdır. Eğiticilik ve öğreticilik temel karakterini taşımalıdır. Çünkü yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın en çok önem verdikleri konulardan birisi şüphesiz ki din eğitimi-öğretimi konusudur.

Yurtdışına yönelik basılı dini yayınlarda sosyal güvenlik, milli birlik ve beraberlik konularından tutunuz, aile düzeni, beşeri münasebetler, işçi hakları, yıkıcı ve zararlı cereyanlar, kötü alışkanlıklar ve misyoner teşkilatlarının faaliyetlerine varıncaya kadar dış ülkelerdeki din kardeşlerimizin öğrenmek ve bilmek durumunda oldukları tüm konulara yer verilmelidir.

Basılı dini yayınlarda bir yandan İslâm'ın inanç, ibadet ve ahlâk esasları Kur'an ve sahih sünnet'in ışığında ilmi metotla ve anlaşılabilir dille açıklanmalı, diğer yandan zararlı dini neşriyatın, batıl inanışların, hurafelerin ve İslâm'a yönelik taarruzların etkileri yok edilmeye çalışılmalıdır.

Basılı dini yayınlarda vatandaşlarımızın yaşadığı ülkelerin dinî, ahlâkî, içtimaî, siyasi ve iktisadî yapıları gözönünde bulundurulmalı ve bu konularda aydınlatıcı bilgiler verilmelidir.

Basılı dini yayınların asıl gayesi yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın din bilgisi ve ahlâk kültürünü geliştirip yaşatmak, müslüman Tük kimlik ve şahsiyetini korumak olmalıdır. Bu noktada İslâm Dini, kültür ve medeniyetini sağlam temeller üzerinde ortaya koymak; Hıristiyanlık, Yahudilik dinleri hakkında öz bilgiler vermek, yıkıcı ve zararlı cereyanları tanıtmak en önemli hususlar olarak değerlendirilmelidir. Ayrıca dini yanlış anlamak ve yorumlamaktan doğan problemlere, kültür, sanat ve medeniyet telakkilerine, devlet-millet münasebetlerine, dinlerarası diyalog konularına açıklık getirilmelidir. İslâm'ın esaslarından olmadığı halde, çeşitli sebeplerle birtakım düşünce ve ananenin sonradan İslâm kültürüne sokulmuş olduğu uygun bir lisanla ifade edilmelidir.

Basılı dini yayınlar uzman akademisyenlerce hazırlatılmalı ve bu konuda İlâhiyat Fakültelerindeki öğretim elemanlarından azami ölçüde istifade edilmelidir.

Basılı dini yayınlarda muhatap olan insan kitlesinin hangi kuşak olduğu belirlenmeli, konu seçimi, anlatım ve açıklamalar ona göre yapılmalıdır. Bu yönden aşağıdaki hususların gözönünde bulundurulması gerekir:

a) Okuyucuların büyük çoğunluğu yurtdışında doğmuş ve yurtdışı ortamında yetişmiş insanlardır.

b) Anadillerini yeterince bilememektedirler.

c) Çeşitli ülkelerin oluşturduğu "Ortak kültür ortamı"nda çok farklı kültürlerin etkisinde yetişmişlerdir.

d) Yaygın ve örgün eğitim yollarıyla yapılan Hıristiyanlık propagandasının taarruzlarına hedef olmuşlardır.

e) İdeolojik ve etnik zümrelerin propagandalarının etkisi altında bulunmaktadırlar.

Bunlara ek olarak, basılı yayınlar yoluyla dini bilgiler verilirken seslenilen insanların yaş gruplarının, çocukluk, gençlik ve olgunluk çağlarının nazar-ı itibara alınması lazımdır. Sözgelimi 0-6 yaş grubuna dini bilgiler, okul öncesi dini ve millî motifli boyama kitapları yoluyla; 6-8 yaş grubu için resim ağırlıklı, bilmece-bulmaca ve hikaye türünden kitaplar aracılığı ile; 8-12 yaş grubu için Ana dili Türkçe'yi de geliştirici nitelikteki hikaye türünden kitaplar vasıtasıyla; 12 üstü yaş grubu için soru-cevap tarzında hazırlanmış ilmihal bilgileri, millî ve manevî duyguları geliştiren konuları içeren hikaye, roman ve kitaplar yoluyla verilmelidir. Üniversite gençliğine yetişkinlere ise dini bilgiler daha kapsamlı ve ilmi nitelikli kitaplarla sunulmalıdır.

Kitle haberleşme araçlarından olan gazete ve dergi, belirtilen amaçlara ulaşmada çok önemli araçlardır. Diyanet Çocuk Dergisi, Diyanet Gazetesi ve Diyanet Dergisi yurtdışındaki vatandaşlarımızın ihtiyaçları doğrultusunda özel olarak hazırlatılıp çıkarılırsa, bu hususların gerçekleşmesinde, fevkalade faydalı hizmetler görebilecektir.

2. Radyo ve televizyon günümüzde en etkili iletişim araçlarıdır. Yurtdışındaki vatandaşlarımıza dini bilgilerin öğretilmesinde yararlı bir biçimde kullanılabilir. Basılı yayınlar yoluyla ancak binlere, onbinlere ya da yüzbinlere seslenebilinirken, radyo ve televizyon aracılığı ile milyonlarca insana ulaşılabilinmektedir. İnsanın duyular dünyasını birçok yönden kuşatan radyo ve televizyonun fert ve toplum üzerindeki etkisi oldukça önemlidir. Bu durumda, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın çağımızın bu iki etkili iletişim aracından en iyi şekilde yararlanması gerekmektedir. Dini bilgilerin öğretilmesinde, din hizmetlerinin yerine getirilmesinde, İslâmî mesajın etkili bir biçimde ulaştırılmasında radyo ve televizyondan yararlanması şarttır.

Ancak Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı bu alanlarda radyo ve televizyondan yararlanamamıştır. En azından TRT ile işbirliği yaparak vatandaşlarımızı dini konularda aydınlatıcı programlar hazırlanabilirdi. Türkiye'nin Sesi Radyosu aracılığı ile temel dini ve ahlâkî bilgileri veren programlar hazırlanarak vatandaşlarımıza Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından bir takım eğitim-öğretim hizmeti götürülmüş olurdu. Fakat Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bilebildiğimiz kadarıyla, bu yönde teşebbüs ve teması olmamıştır. Oysa Türkiye'nin Sesi Radyosu, yurtdışındaki vatandaşlaımızın yoğun istekleri üzerine, ayda 20 saatten fazla dini yayın yapmaktadır. "Din ve Dünya, Dini Bilgimiz, Dini Kültürümüz, Çocuklar İçin, Sorularınız-Cevaplarımız" adlarındaki özel dinî-ahlâkî programlar hazırlatmasının yanısıra, Ankara Radyosu'nda yayınlanan dini programları da alıp yeniden yayınlayarak yurtdışına aktarmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı, yurtdışındaki vatandaşlarımızı "Din Konusunda Aydınlatma" vazifesinde mutlaka radyo ve televizyondan yararlanmalıdır. Mümkünse TRT ile işbirliği yapmalı ve dini programlar yayınlamak, eğer bunu gerçekleştiremiyorsa, mevcut kanunlar ve yönetmelikler çerçevesinde, kendi radyo ve televizyonunu kurmalıdır. Eğer ikinci imkana da sahip olamıyorsa, vatandaşlarımızın

yoğun olarak yaşadığı ülkelerin yetkilileriyle görüşerek radro ve televizyonlarından yararlanma yoluna gitmelidir. Nitekim bugün Hollanda'da, Hollanda parlamentosu'nun aldığı bir kararla, 1987 yılında İslâm Radyo Televizyonu kurulmuştur. Bu radyo ve televizyonu yönetecek bir genel müdürlük kurulması da aynı kararda yer almıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı Hollanda Din Müşavirliği'nin de Hollanda İslâm Radyo-Televizyon kurumunun kurulmasında önemli rolü olmuştur. Aynı şekilde gerek Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gerekse mahalli din müşavirliklerinin teşebbüsleriyle Almanya, Fransa, Belçika, Danimarka ve öteki ülkelerde özellikle müslümanlara yönelik yayın yapan radyo ve televizyon kurulabilir.

Yurtdışına yapılacak olan radyo-televizyon dini yayınlarının yetkili kimselerce ve gurbetçi vatandaşlarımızın ihtiyaçları gözönünde bulundurularak hazırlanmış olması şarttır. Bu yönden de, İlâhiyat Fakültelerimizdeki öğretim elemanlarından yararlanmalıdır. Ayrıca yayınlanan programların çeşitli yaş gruplarına, farklı bilgi ve kültür düzeyinde insanlara göre hazırlanmış olması gerekir. Sözgelimi çocuklar, gençler, kadınlar ve yetişkin erkekler için özel programlar hazırlanmalıdır. Millî ve manevî duyguları güçlendiren, milli birlik ve beraberliği pekiştiren, tarihimizi, örf ve ananelerimizi tanıtan, kültür ve medeniyetimizi öğreten sohbet, piyes, film, belgesel ve benzeri programlara ağırlık verilmelidir. Böylelikle vatandaşlarımız özdeğerlerini tanıyacaklar, dinlerine ve mukaddes varlıklarına daha sıkı bağlanacaklar, taklitten, başka dinlerin ve ideolojilerin etkisinden, misyonerlik taarruzlarından kurtulmuş olacaklar. Neticede Müslüman Türk kimlik ve kişiliklerine kavuşacaklardır. Yurtdışına yönelik dini yayınların asıl gayesi işte budur.

EN İDEAL TEFSİR, EN GERÇEKCİ TEFSİRDİR

Prof. Dr. Sadık KILIÇ
Atatürk Üni. İlahiyat Fak. Öğrt. Üyesi

Allah katından rahmet, hidayet kılavuzu, müjdeleyici olarak gönderilmiş bulunan; ilâhîlik özelliğini teyit eden ve ortaya koyan delil ve emarelerin de gösterdiği üzere, kuşkular ve kuşku uyandıran eksiklik ve yetersizliklerden uzak olan; bir beşer, düşünür, çok duyarlı ve hayalhanesi zengin bir birey sözü olmayıp, herhangi bir ruhanî güce de isnat edilemeyecek berraklıkta ve netlikte Rabbanî olan Kur'an, insanlara ulaştırılmış olan bir belge ve istekler mecmûudur. Her risale gibi, bir amacı vardır. Bu amaç, beşeriyete Kur'an vasıtasıyla konuşan Allah tarafından şöyle ortaya konulmuştur: **"En doğru olana iletmek..", "Her şeyi beyan edip ortaya koymak", "Hidayet kılavuzu olmak", "Rahmet kaynağı olmak", "Müjde olmak", "Şifa olmak", "İhtilafları çözüme kavuşturmak"** vb. O halde Kur'an, "beşerî" olan, yani kaynağı ve amacı bakımından beşer hayatının ta ortasına , merkezine yönelen; hayatın, onsuz mana ve gayesi anlaşılamayıp gerçekleşemiyecek olan bir "düstûr-ı ilâhî"dir. İnsanlığın mebdeinden itibaren peyderpey beşer ufkuna doğan, kendi dönemleri içinde insanlığa yolunu aydınlatan mukaddem mesajların, kendisinde kemâle erdiği; böylece, ilâhî istekler silsilesinin, kendisiyle, kısmîlik ve nisbîlik hususiyetinden evrensellik ve genel geçer oluş vasfına erdiği mükemmel ve mükemmil, aynı zamanda müheymin belge..

Bakî ve ebedî bir mucize oluşunun göstergesi olarak, beyan ve izaha muhtaç kapsamlı, geniş manaları çağrıştırıcı, esnek ve başka anlamlara delalet ya da işaret eden vecîz ve câmi lafızlarla yüklü Kur'an'ın, mesajın yerine ulaşabilmesi ve misyonun tamamlanabilmesi için, açıklanması, yani tefsirinin yapılması kaçınılmaz olacaktı.. Bu zaruretten dolayıdır ki, Hz. Muhammed, bir yandan mesajın taşıyıcısı anlamında **"Resûl"**; beşeriyete ulaştıranı anlamında **"Mübelliğ"** olarak nitelenirken, öte yandan da, onun müfessiri, yorumlayıcısı, hatta uygulayıcısı anlamında **"Mübeyyin"** olarak tanımlanmıştır. Hz. Peygamber de zaten, bu aslî görevine bağlı olarak Kur'an'ı hem telâkkî edip almış, hem onu tebliğ etmiş, hem de bir taraftan söz gücüyle, diğer taraftan da uygulamalı olarak açıklamış, beyan etmiştir..Yorumlama yoğunluğu, özellikle namaz, oruç, hac, zekât gibi ibadetlerle, hukûku'l-ibâd'a taalluk eden miras, had'ler, ailevî ilişkiler gibi hususlarda daha fazla olmuştur. Hadis derlemelerinin "Kitabu't-tefsir" bölümleri, bize bu konuda bol örnekler sunacak zenginliktedir.

Peygamberî bir misyon olan tefsir (1), O'nunla son bulmamış.. Hayatın zorlamaları ve yeni ihtiyaçlar karşısında, müteakip nesil, yani sahabe topluluğu da, Kur'an'ın, beşerî gelişme ve değişimlerle atbaşı gitmesi gerekliliğinin işareti olmak üzere, tefsir faaliyetlerinden geri durmamıştır. Meselâ müfessir sahabîlerden Abdullah İbn Mesûd, *"Her kim, öncekilerin ve sonrakilerin ilmini arzularsa, Kur'an'ı harmanlasın, onu iyice tedebbür etsin"* (2) demektedir. Çünkü Kur'an, Hz. Peygamber'in anlatımıyla, her vadide ve her mevsimde devşirilmeyi bekleyen, tazeliğini hiç yitirmeyen bir turfanda gibidir (3). Hz. Peygamber'in bizzat kendisi de sahabesinden bunu beklemiş, bilindiği üzere Abdullah İbn Abbas için, *"Ey Allah'ım, O'nu dinde derin anlayışlı kıl ve ona, "te'vîl"i, yani lafzın kendisine raci olacağı manayı bulup çıkarma kabiliyetini öğret.."* (4) dua ve niyazında bulunmuştu. Bu alanda temayüz etmiş olan kimi sahabe de, Kur'an hususunda özgün bir anlayışa mazhar kılınmayı hususen zikretmiştir. Kendisine, "Sizin yanınızda, Allah'ın kitabında mevcut olmayan bir vahiy parçası var mı?" diye sorulduğunda Hz. Ali, "Hayır.. Daneyi çatlatan ve canlıyı halkeden Allah'a andolsun ki, böyle bir şey bilmiyorum. Bende olan ancak, Allah'ın Kur'an hakkında bir kimseye lütfedeceği anlama ve sezme kabiliyetidir" (5) şeklinde cevap verir.

O halde tefsir, bir yerde durmayan, atâlet ve durgunluktan uzak, kesintisiz bir süreçtir. Günümüze intikal etmiş olan çalışmalara baktığımızda da, bunu anlarız. Herbir tefsir eğilimi onun, bitmeyen gözalıcılıklarını ve hep taze olan sırlarını bulup ortaya koymaya çalışmıştır. Bu gayretler bundan sonra da muhakkak ki devam edecek, Kur'an semâsının yıldızları, yıldızlar ötesi gökadaları (6) hissolunup, ışığı insanlara yansıtılmaya çalışılacaktır. Bilhassa, insanlığın, huzur verici bir kaynak arayışı içinde çırpındığı günümüzde..

---

(1) Etimolojik olarak, muğlak ve müşkil bir ifadeyi açıklamak ve beyân etmek (izhâr, tebyîn) anlamlarına gelen **"Tefsîr"** kelimesinin (İbn Manzûr, **Lisânu'l-Arab,** Dâru Sâdır, Beyrut, ts.,V/55; ez-Zerkeşî, **el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'an,** 2.bsk., Dâru'l-Marife, Beyrut, ts., II/147; et-Tahir İbn Aşûr, Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr, ed-Dâru't-Tunûsiyye li'n-Neşr, ts., I/10) **"el-Fesru"** ya da **"es-Sefru"** kökünden kaynaklandığı hususunda şöyle bir ayırım yapılmıştır: el-Fesru maddesi, aklî ve manevî halleri izhar etmek için vaz olunmuştur. Teşhis için idrâr nümunesine bakmaya da **"el-Fesru"** denilir (İbn Manzûr, a.e., a.,.; Rağıb el-Isfehanî, **el-Mufredât fî Garîbi'l-Kur'an,** thk. Muhammed Seyyid Kîlânî, Beyrut, ts., s. 380; ez-Zerkeşî, **el-Burhan,** II/148). es-Sefru maddesi ise, cisimleri ve eşyayı izhar etmek, ortaya koymak anlamlarını gösterir.."Gün ışığı ortaya çıktı, gün doğdu" anlamında, bu kökten olarak, **"Esferatı's-Subhu"** denilir. Bkz. Müddessir, 34.

(2) Ebû Hamid el-Gazalî, **İhyâu Ulûmi'd-Dîn,** Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyye, ts., I/290; ez-Zerkeşî, **el-Burhan,** II/154.

(3) (غضا او رطبا , Ahmed İbn Hanbel, **Müsned,** I/7.

(4) Ahmed ibn Hanbel, **Müsned,** I/266, 314, 328.

(5) ez-Zerkeşî, **el-Burhan,** II/161; İbn Aşûr, **et-Tahrîr,** I/15, 29, 32.

(6) **"Lehû nücûmun ve alâ nücûmihî nücûmun..."**, et-Tabatabâî, **el-Mîzan fî Tefsîri'l-Kur'an,** 3.bsk., 1397, I/10.

Gerçekci Bir Tefsir Çalışması İçin Bazı Öneriler

Kaynağının müteâl ve ilâhî olması ne derece kat'i ve şüphesiz ise, onun yöneldiği hedefin de aynı derecede somut, beşerî olduğu da muhakkaktır. İnsanî alâkalardan uzak, idealize edilmiş bir zaman ve mekan ortasında öylece asılı ve sessiz bir ihtişam içinde gömülü bir belge olmayan, O, yani Kur'an, bilinç ve eylem süreçleriyle, ölümlü insanı ve toplumları, ölümsüz, tek Bakî Allah'a bağlama, raptetme ekseni etrafında dönüp dolaşır (7). Değil, realiteden uzaklaşıp mücerret bir dünyaya sığınmak, aksine, realiteyi kuşatmak, onu yorumlamak, kendi ilâhî ölçüleriyle yerini tayin edip, ona bir yol çizmek ister.. O, en hayırlı yola ileten bir rehber olma makamındadır. Çıkmazları, sorunları ve en olumlu neticeleri beyan etme, çözümleme ve elde etme kitabıdır (8).

İşte böylesine hayatiyet ve dinamizm dolu bir kitabın tefsiri de, aynı şekilde dinamik, hayata dönük, insanı-bütün alâkalarıyla-kuşatıcı, daima konuşan, ürkek ve çekingen olmayan, doğruyu bulma uğruna muhtemel hataları Hz. Peygamber'in duası cümlesinden bilen bir anlayışla ele alınmalı. Ve Kur'an, insanlığa bu âna değin yöneltilmiş en güçlü ses, en yenilmez güç ve doğrularına karşı durulamıyan bir gerçektir (9). Bu sesin, kulaklarına ve gönüllerine ulaştığı ve olumlu bir tepki ile mukabelede bulunduğu fert ve toplumlar da, en gözüpek, hiçbir şeyden yılmayan, içlerindeki imanın sağladığı şahsiyeti, kendi mümince yaratıcılıklarına bitmez tükenmez bir güç kaynağına dönüştüren o özgün insanlar olmuşlardır. Dünyayı, derinden derine yeniden yorumlayan, onu ayakları üzere yeniden diken ışık adamlar.

Kur'an, bu gün de, onu hayata katacak; konuşmanın ve susmanın, yapmanın ve yapmamanın miyârı haline getirecek ışık yorumculara, gözüpek mütefekkir ve aksiyoner ruhlu çağı aşma cehdindeki Allah adamlarına muhtaçtır. Bir elmastıraşın keskin kontrasyonunu ve mahir ellerini bekleyen, işlenmeye hazır saf karbon gibi, o istidâdı haiz olarak, Kur'an işte önümüzde.. Nitekim O'nun bu potansiyel yönüne işaret edilen peygamberî sözde, *"Kur'an, pekçok vecihleri bulunan ve çok manayı kapsayan "zelûl" bir kitaptır. O halde O'nu, mana ve delâletlerin en güzel olanına hamlediniz"* (10) uyarısı yapılır. Bu, gereklilik ifade eden bir emirdir. Kur'an hakkında yapılan bu tanımlamaya göre, ifadede geçen "zelûl" kelimesi, Kur'an'ın, onu yorumlayanlara boyun eğip onların diliyle konuşmasını; **"zû vucûh"** terkibi de, O'nun, çok muhtelif çözümleme ve bakış açılarına elverişli olduğunu dile getirir. O'nun insan hayatı ve ilgilerinin tamamı için çözümler kaynağı olduğu da, ancak, O'na dair pekçok yön ve anlayış biçimleri ortaya koymakla anlaşılacaktır. Gerçek bir anlayış (**el-Fıkh**) da, böylece gerçekleşebilir (11).

Bu genel girişten sonra şimdi, gerçekci bir tefsir çalışmasında riayet edilmesi gereken esasları şöyle sıralayabiliriz:

---

(7) Prof. Dr. Suat Yıldırım, **"Kur'an-ı Kerim'e Bir Bakış"**, Yeni Ümit, Ekim-Kasım-Aralık, yıl:4, sayı: 14, 1991, s. 10.

(8) et-Tabatabâî, **el-Mîzan**, a.y.

(9) Enbiya, 18.

(10) ed-Deylemî, **el-Firdevs**, III/228; ez-Zerkeşî, **el-Burhan**, II/154; et-Taberî, **Mecme'u'l-Beyân**, Dâru'l-Ma'rife, 1.bsk., Tahran, 1406/1986, I/81.

(11) el-Gazalî, **İhyâ**, I/290; ez-Zerkeşî, **el-Burhan**, II/154.

1- Öncelikle şunu tesbit etmek lâzım: İslâm toplumu bugün, motivasyon ve atılım gerekçelerini, amaçlarını yitirmiştir. Teli, gerginlik ve dinginliğini kaybetmiş bir yay durumundadır. Ya da, başka kaynaklarla sürekli beslenip güçlenemediği gibi, başka kaynaklara ulaşmak suretiyle devinim ve arınma, netleşme hattında bulunmayan, durgun bir su havzası gibi..Mâlik bin Nebî'nin tesbitiyle, "bir hayat bunalımı" içinde (12). İşte, zaten hayatın mayası olan ve bakışlarını daima âna ve geleceğe yönlendirmiş bulunan Kur'an tefsiri de, toplumun, bu ölüme giden yoldaki sessizliğini yeniden diriliş, hayatı cesurca karşılama sevinci ve özgüven kıvancına dönüştürmenin fikrî, itikadî ve ümrânî altyapısını, temel sütununu oluşturacaktır. Kısaca, hayatın öz ve anlamını yitirdiği bir toplum mahbesinde tutuklu kişiliksiz birey ve toplum yerine, ahd ü peyman eylediği büyük misyonu başarıyla ifa edecek bir toplum inşasını amaçlayacaktır. Bu ise, Kur'an'ın sürekli olarak vurguladığı değişimci ve atılımcı bir gerekliliği (13) benimsemiş, toprağını, zamanını ve yeteneklerini büyük amacının gerçekleşmesi yolunda kullanarak (14), tarih içinde büyük yürüyüşü yeniden başlatacak insanlar eliyle gerçekleşecektir.

Böylesi bir fikir, atılım ve eylem coşkusunu yönlendirecek olan yorumcu, yani müfessir, her şeyden önce, Kur'an lafızlarının delalet imkânını sonuna kadar kullanmalı, taşıdığı doluluk sebebiyle, lafza yüklenecek sınırlı anlamları aşıp taşan yorum akışının önünü kesmemelidir. Böyle bir çalışmada hem güvenilir ve müdekkik bir nâkil, hem de yeni hükümler çıkaran "müevvil" (hüküm istinbatçısı) (15) fonksiyonları aynı anda işlerlik kazanır. Bu yolla, bir âyetin üzerinde dururken, müfessir, onu iyiden iyiye düşünür (**et-Teemmul, et-Tedebbur**), bu esnada zihnine, Arabların o lafzı kullanımlarındaki farklı üslûb ve vecihler itibariyle, terkibin ve lafzın elverişli olduğu pekçok mana gelir. Yapması gereken şey, manaları sınırlama cihetine gitmemek, ifadenin kullanımı ve terkibi buna elverdiği halde, lafzı, diğerleri de muhtemel olabilecekken, onlara zıt bir biçimde tek bir manaya hamletmemektir..(16). Bulutsuz gökler kadar açık ve duru olan Kur'an Arabçası'nın mana yıldızlarını belirleyebilmek için de, klâsik dil, bedî-beyân, i'râbu'l-Kur'an, garîbu'l-Kur'an, vb. alan ve ilimleri hazmedip, pratik bir değere dönüştürerek daha ileri bir seviyeye taşımalı; düşünce ve medeniyet ile dil arasındaki yapısal ve zorunlu ilişkiden dolayı (17), düşünceyi daha sağlam temellere oturtmanın bir yolu olarak karşımıza çıkan dilbilim (**Linguistique**) ve semantik ışığında örgülendirilerek kullanılabilir hale getirilmelidir. Böylece bu alan, Kur'an lafızlarının değişken anlam ve açılımlara delâletini belirlemede, vazgeçilemeyecek bir düşünce ve hikmet damarı addedilmelidir.

---

(12) Mâlik bin Nebî, **Beyne'r-Reşâd ve't-Teyh**, Dâru'l-Fikr, 2.bsk., 1408/1988, s. 87.

(13) Enfâl, 53; Ra'd, 11.

(14) Mâlik bin Nebî, **Şurûtu'n-Nahda**, trc. Abdussabûr Şahîn-Ömer Kâmil Sekâvî, Mektebetu Dâri'l-Urûbe, 2. bsk., Kahire, 1961, s.104.

(15) ez-Zerkeşî, **el-Burhan**, II/166.

(16) İbn Aşûr, **et-Tahrîr**, I/97.

(17) (لسان الفتى نصف ونصف فؤاده ولم يبق منه الا صورة اللحم والدم) **"Kişinin dili, onun yarısıdır; diğer yarısı da, gönlü (fuâd) ve düşüncesi.. Geriye kalansa, sadece ten ve kandır"** (Zuhayr bin Ebî Sulmâ)

Yeni durumlar ve düşüncelerle âyetler arasındaki alâka ve münâsebetleri kurarken, şu kaideye mutlaka riayet edilmelidir: "Lafzın, Arabça olarak uygun ve elverişli olduğu çerçevenin dışına çıkmamak, kesin bir delil olmaksızın zahir ve racih manadan uzaklaşmamak, apaçık bir zorlamaya (et-Tekelluf) düşmemek ve nihayet, aslî anlamdan udûl etmemek" (18). Zira, Kur'an'ın genel çerçevesini zorlayacak olan bir yorum tekniği ve akla uyarlama girişimi, Kur'an ötesi değil, tam tersine Kur'an dışı, daha açık bir anlatımla, Kur'an'dan başka bir şey olacaktır. O halde, Kur'anî lafızların delâlet imkânını son sınırlarına kadar götürürken, amacı, beşeriyeti mebde ve müntehâ buutları içinde kemâle erdirmek olan Kur'an çerçevesi, tefsir eğilimlerine, dışına taşamıyacakları bir mecrâ olmalıdır (19).

Kur'an lafızlarının bu genel belirleyicilik çerçevesini bozmadan, Kur'an'ın amacına uygun olarak ve usûle riayet ederek aslî manalara eklenecek olan bazı nisbî ve ince manalar, o lafızların esneklik ve uyarlanabilirliğinin; farklı yorum ve anlayışlara elverişli olma istidâdının bir ifadesi sayılmalıdır. Böylece, Kur'an lafızlarının aslî anlamlarına ilave edilen bu izâfî manaları anlama hususunda bazı kimseler hazır ve o seviyede olacakken, diğer bazıları da, henüz müsait olmadıkları bir anlayış tarzıyla yüzyüze geleceklerdir (20).

Kur'an lafızlarının mana akışının önünün açık tutulması gerekliliğini, O'nun, mana katmanlarıyla örgülü (**el-Mesânî**) olduğuna işaret eden şu Peygamberî söz (21) de gösterir: *"İnzâl buyurulmuş olan her Kur'an âyetinin bir "zahr"ı ve bir "batn"ı; herbir harfin de, bir "hadd"i ve bir de "matla'ı" vardır"* (22). Hakkında değişik açıklamalar yapılabilecek olan (23) bu ifade, her şeyden önce, Kur'an nazmına koyulmuş ve O'na hakim kılınmış olan çok yönlülüğü; lâ mütenâhî yorum vecihlerinin bulunduğunu anlatmaktadır. Çünkü her lafzın, bir tilâveti ve buna bağlı olan manası ile, anlamaya ve mana istihracına medar olan içi, "bâtın"ı; öte yandan uygulamaya konu olan hükmî ciheti (hadd) ve, va'd ile vaîde, yani kullarda, teşriî uygulamaların altyapısını oluşturacak "matla'ı": Ruhlara doğacak manevî ve ahlâkî bir derinlik boyutu bulunur (24). Kur'an'ı yorumlamak isteyen kimse de, onu karşılayan ilâhî lafzın bu istidâdını

(18) İbn Aşûr, **et-Tahrîr**, I/44.

(19) A.e., I/95.

(20) A.g.e., I/45.

(21) İbn Âşur, muhtelif varyantları olan bu ifadenin, muhtemelen İbn Abbas'tan gelebileceğini, çünkü O'nun, "Kur'an'ın '**zahr**'ı tilavet edilip okunmasıdır; '**batn**'ı da, mana ve tevîlidir" demiş olduğunu belirtir (et-Tahrîr, I/34).

(22) Hadis, el-Gazalî'nin belirttiğine göre (**İhyâ**, I/99, 290) İbn Hibbân'da bulunmaktadır.

(23) Meselâ, zahirî, kıssalar olup ,önceki kavimlerin helâk olduğunu bildirmektedir; bâtını ise, sonrakilere öğüt vermektir. Veya, zahiri, o ayetle bir kavmin amel etmesi; bâtını da, yine başka bir kavmin de onunla amel edeceğidir... Her harfin bir "**hadd**"inin olması, Cenâb-ı Hakkın irade buyurduğu mananın varacağı son sınır, "müntehâ"; "**matla**" ya da "**muttala**'" ise, her gizli mananın bilgisine ulaşılacak bir varış noktasının olmasıdır (ez-Zerkeşî, **el-Burhan**, II/169-170. Yine bkz. et-Tabatabâî, **el-Mîzan**, I/5).

(24) eş-Şeyh Muhammed Haseneyn el-Adevî, Medhalu İlmi Usûli'l-Fıkh, Matba'atu's-Saâde, ts., s. 29 (Kısmen).

daima gözönünde bulundurmalı, onu kısır ve yetersiz anlayışlara mahkûm etmemek için, bütün bu cihetleri yoklamalıdır.

Burada, şu terkibin altının çizilmesi gerekir: **"Kur'an'ın batn'ı, bâtını"**. Bu ifadeye, Kur'an'ın zahirî ve muhkem manasıyla Arabça lafzın en son tahlilde delâlet edeceği anlamdan bile uzak ve bağımsız yorumlama manasını vermek, Kur'an'ı, onun amacına uygun olarak değil de bir takım düşünce ve inanışların arzusu doğrultusunda anlamak olur ki, böyle bir çaba, Kur'an ruhu ile hiçbir münasebeti olmayan, sübjektif veya, en iyimser bir ifadeyle, esoterique bir bakış açısı olur. Bundan dolayı Kur'an'ın bir takım hevâ ve arzulara boyun eğdirilmesini önlemek gayesiyle, bâtın mananın geçerli olabilmesi için, şu iki kayıt zikredilmiştir: a) Batınî mananın, Arab Dili'nde gözetilen maksatlara uygun düşecek biçimde, zahire aykırı olmaması.. b) Başka bir yerde o mananın doğruluğunu gösterecek bir nass ya da zâhir bir delâlet şeklinin bulunması.. Bunlardan birinci şarta göre, bir âyetin manası olarak öne sürülen şey, Arabça'nın ifade ve delâlet alanı içinde olmalıdır. Aksi durumda, ulaşılmış olan o mana, "Kur'an'ın ne lafzında ne de manâsında ona bir delâlet bulunmayan bir şeydir. Böyle bir şeyi kesinlikle Kur'an'a isnat etmek doğru olamaz. Çünkü, medlûlü budur diye Kur'an'a böyle bir isnadda bulunmak, onun tam zıddını isnadda bulunmaktan daha evlâ değildir ve onlardan birini diğerine tercihi gerektirecek bir delil de yoktur (...) İkinci şarta gelince; eğer o manayı destekleyen Kur'an'ın başka yerinde bir delil bulunmaz ve aksine onunla çelişen durumlar bulunacak olursa, yapılan şey, Kur'an hakkında ileri sürülen iddialardan biri olur. Delilden yoksun kuru iddialar ise, âlimlerin ittifakı ile makbul değildir" (25).

Buna, "lâmütenahî anlamlar, çok gelişmiş dahi olsa, nihayet sınırlı olan muayyen bir dilin çerçevesi içine hapsedilmek istenmektedir; bu ise doğru değildir!" denilerek itiraz edilemez. Çünkü, Kur'an kelimeleri, ilâhî bir seçimle tesbit ve tanzim olunmuş; hem vahiy ânına yönelik bir söz (parole) olarak, hem de bütün zamanlara bir mesaj olan dil olarak (langue), özgünlüğe sahiptir. Pekçok Kur'an pasajı arasında, meselâ, **"Bu Kur'an bana, sizi ve kendilerine ulaştığı herkesi kendisiyle uyarmam için vahyolundu"** (En'am, 19) âyetinde ifadesini bulan evrenselliğinin bir neticesi olarak, lafızlarındaki bereket ve **"tenezzülât-ı Kur'aniyye"**, her kuşak ve her toplum insanını, kendi özel ve genel koşullarında ilgi sahasına almaktadır. Kur'an ruhunun zevkine ulaşan kimse de, onun, geçmiş olan **nüzûl** keyfiyeti yanında, işte, kıyamete kadar bakî bu **"tenezzül ediş:** yeniden beşer idrakine ve tefsirine inmek" (26) zindeliğini yakalayacak, bir anlamda Kur'an'ın manası müfessirin kalbine yeniden tenezzül edecektir.

2. Tefsirde Kaynak Geniş Tutulmalıdır

Kur'an'ın ihtiva ettiği hakikatlerin idrak edilebilmesi, onun, beşeriyete sunduğu

(25) Şatıbî, **el-Muvâfakât**, Türkçesi: Dr. Mehmet Erdoğan, İz Yayıncılık, İstanbul-1993, III/381. Daha geniş açıklamalar için bkz. a.e., III/368-390.

(26) Kur'an'ın bir **"nüzûl"**ü vardır, bir de **"tenezzülü"**.. **"Nüzûl"**üne gelince, bu geçmiş, yani Kur'an inmiştir. **"Tenezzül"**ü ise, Kıyamet ânına kadar bakîdir" (ez-Zerkeşî, **el-Burhan**, II/161).

hidayetin, tüm insanlar için yegane çıkış yolu olduğunun gösterilebilmesi için, onun yorumu yapılırken müracaat edilecek ilmî disiplinlerin dağılımı geniş tutulmalıdır. Çünkü Kur'an, beşerî gelişme ve ihtiyaçlar nisbetinde boy atan her türlü ilmî anlayış ve gelişmeye makes olabilecek bir yapıdadır.

Öte yandan, insanlığın ihtiyaç ve beklentileri değişmiş ve farklılaşmıştır. Farklı durumlara cevap verme, çözümler önerme makamındaki Kur'an'ın yorumu yapılırken de, aynı şekilde, Kur'an maksatlarının gerçekleşmesi için (27), başka ilimlerden yararlanılması şarttır. Giriftleşmiş meselelere ışık tutması için, derin bir okyanus durumundaki Kur'an'ın mana ve maksatlarını ancak, her biri farklı ilim dallarında ihtisas kesbetmiş, öte yandan bütün tavırlarında Allah takvâsıyla davranan kimseler kavrayıp (28), insanlığa sunabilir.. Hatta, çok şeyler söylemek durumunda olan müfessirin, kendi yaşadığı dönemde insan hayatını alakadar eden her ilimden yararlanması zarureti vardır (29).. Zaten Kur'an hakkındaki anlayışımız da, Kur'an ile başka ilimler arasında kurulmuş olan bu tefekkürî köprüler sayesinde genişlemiştir. Alimlerimizce dillere virdedilen, (لا تنقص عجائبه) yani *"Kur'an'ın hayranlık uyandıran hüküm ve hikmetleri tükenmez"* ifadesi de ancak, bu yolla tefsire getirilecek olan dinamizm sayesinde mana ve yorumların genişlemesi ile bir gerçeklik kazanabilecektir (30). Farklı ilmî disiplinlerle temas kurmak, müfessire, kendi müktesebatı yanında, Kur'an-ı Kerim'e farklı ve yeni bakış açıları kazandırırken, zenginleşen Kur'an'î anlayışı ile, insanlara, ne denli aktif ve üretken bir kitap huzurunda bulunduklarını gösterme imkânı verecektir. Bir anlamda, bu muhtelif ilim dallarını Kur'an'ın gayesine hizmet ettirecektir.

Ancak şu temel kaideye riayet ederek: Bu bilim dallarından kısaca bahsedilip, ölçülü davranılmalı (31); mutlak olan kelâm karşısında, ilimlerin ulaştıkları neticelerin nisbî olup mutlak gerçeği temsil etmedikleri hatırda tutulmalı; zamanlar üstü kitab, zamanla çürütülebilecek teori ve görüşlerle daraltılmamalı.

Kur'an ile beşerî gelişme arasında bir bağ kurulmaya çalışılırken, onun esasen bir inanç kitabı olduğu unutulmamalı. Kendilerinden yararlanılacak pekçok unsur ortasında, Kur'an'ın ana gayesi değişmez merkezî noktayı oluşturmalı. Daima, Kur'an ruhu galip olmalı.. Şu halde tefsir, bilimsel ilerlemelerin, ekonomik gelişmenin, vb. kategorik usûllerini öğreten tarifeler yekûnu olarak görülmemeli. Cognitif ve somut çözümlemelerde, hep, Kur'an'î şuur ve ahlâk çerçevesi gözetilmeli. Çünkü, "Geçici bilimsel teorilerin ötesinde, Kur'an'ın bize öğrettiği ve geçici olmayan bir nokta vardır, o da dünya görüşüdür. Her bilimsel teori, her yeni bir hakikatin keşfi, bu dünya görüşüne, yaratıcı bir ufuk açar" (32).

---

(27) İbn Aşûr, **et-Tahrîr**, I/45.

(28) ez-Zerkeşî, **el-Burhan**, II/153.

(29) İbn Aşûr, **et-Tahrîr**, I/18, 26.

(30) A.e., I/28.

(31) A.e., I/43.

(32) Roger Garaudy, **İslâm ve İnsanlığın Geleceği**, çev. Cemal Aydın, Pınar Yayınları, 1990, s. 85.

3- Müfessir, Kendisine İntikal Etmiş Olan Tefsir Birikimi Karşısında Seçmeci ve Değerlendirici Bir Tavır Takınmalı.

İlim, devam etmekte olan bir süreçtir. Geçmişi, ânı ve geleceği vardır. Bu bakımdan onu bu bütünlük içinde ele almak lazım. Konusu, Allah'ın kelâmı olan Kur'an ve onun lafızlarından murad edilen manayı bulup ortaya çıkarmak olduğu için "Eşrefu'l-ulûm" diye nitelenen tefsir de böyle bir bütünlüğe sahiptir.

Günümüzde, tefsir ve müfessir için çok muazzam bir birikim, malzeme ve kaynak bolluğu mevzûbahistir. İnsana ve hayata dönük bir tefsir çalışmasında, bu hazine yeterince değerlendirilmeli; gerek yöntem gerekse veri olarak bu müktesebattan istifade edilmelidir. Onu görmezlikten gelerek, bu sahayı yeniden keşfetmek iddiası, bu ilmin ciddiyeti ve sorumluluğuyla bağdaşmaz.. Ve zaten yeni görüş ve öneriler de, ilim silsilesinde, ulaşılmış olan seviyeyi biraz daha yükseltmek şeklinde kendini gösterir. Ulaşılan ilmî neticelerin kabûl ve geçerliliği de, geçmişle olan özsel münasebet sayesinde güç kazanır.

Böyle bir yaklaşım biçimi, Kur'an pasajlarına hâlâ, yüzyıllar önceki ulemânın gördüğü biçimde ele almak; bir bakıma, yüzyıllar sonrasını yüzyıllar öncesinin gözüyle, yani "ölü gözler"le yorumlamaktan da farklıdır. Tefsir'in salt bir rivayet, nakilcilik ve hikâye etme olmayıp, yorumlama; Kur'an'ın lafız ve manaları üzerinde, muteber yöntemlerle kafa yorma, görüşler ve öneriler üretme, "tedebbür", "ta'akkul" ve "tezekkür"de bulunma anlamlarını kapsadığından hareketle, kendi çağımızın ihtiyaç ve meselelerini, onların ibâre ve terkîplerini aynen tekrarlamakla değil, ama onların sorun çözücü, dinamik yöntemlerinden ilham alarak karşılama yoluna gitmeliyiz (33). Bu ilmin muazzam vadisine büyük katkı sağlamış olan otoriteleri, onların eserlerini, ilmî telâkkî ve sorumluluğa aykırı olarak abartılmış bir saygı ve bağlılık ruhuyla, kendi zihnî ve fiilî atılım gücümüzün önüne engel yapmamalıyız. Böyle bir şeyden zaten, onların ruhaniyetleri de muzdarip olacaktır. O halde, Kur'an'ı, hayat gerçeği ile yeniden tanıştıracak ve Allah'a olan imanımızı tarihin mayası yapacak olan bir tefsir ve Kur'an'ı tarama, yeniden kurulacak bir âna ve geleceğe, korunup aynen sürdürülmek istenen bir geçmişten daha fazla önem atfetmeli; mazinin kabuk bağlamaya yüz tutmuş velûd hayat ısısını, varlık ve diriliş kıvılcımını yeniden kor haline getirmeli.. Ancak böylece, sorumlu bir insan olan müfessir, ilâhî evrensel gayeyi yeniden kavrayabilir ve de kavratır (34). Bu seçmeci ve eleştirel yaklaşım, çağların, Kur'anî anlayışımızda oluşturduğu ve geçici ve nisbî olan zihnî ve sosyal kavramlar yükünü silkeleyecek, Kur'an'ı başka bakış açılarıyla yeniden yorumlama cehdini getirecektir. Böylece bu tarihsel birikim, müfessiri, çağından ve onun, cevap bekleyen problemleriyle yüzyüze gelmekten alıkoyan bir unsur olarak algılanmıyacaktır.

Esasında, ulemâya duyulması gereken saygı normal boyutların dışına taşmış, kutsamayla karışık bir duyguyla, araştırıcıların yolunu kesen aşılmaz bir duvar konumuna yükseltilmiştir. Onları reddetmeyi değil, anlayıp özümsemeyi kapsayacak

(33) Roger Garaudy, **20. Yüzyıl Biyografisi**, çev. Ahmet Zeki Ünal, Fecr Yayınları, 1989, s.292.
(34) A.e., s.324.

olan bir tefsir çalışmasında zaten, mütekaddimûn ulemânın bir meselede görüş beyan etmiş olması, müteahhirûnu, aynı konuda değişik bir görüş beyan etmekten alıkoymamıştır. Aksi halde, müteahhirûn ulemânın tefsir konusunda istinbat yoluyla ulaşmış olduğu pekçok nükte ve inceliklerin reddolunması gerekecekti (35). Fakat, hiç de böyle olmamıştır.

Bu konu şunun için çok önemlidir: Allah'ın kitabını yorumlayıp insanlara ulaştırmak isteyen kimse, ancak ve ancak Kur'an'ın ruhuyla mukayyet olabilmeli.. Allah'ın kitabını yorumlarken, hep önceki ulemâ ve müfessirlerin görüşlerine mutabık olma, muârız olmama endişesini taşıyan bir müfessir, böylesi bağımlı bir ruh ve kafayla, problemlere çözümler öneremez. O sadece, geçmişi şu anda da yaşama endişesi duyan birisidir.. *Kur'an üzerinde tefekkür ve tedebbür müktesebatı olan bize kadar ulaşmış tefsirler, her ne kadar onu anlamamıza yardımcı oluyorlarsa da, ancak ne var ki, onların doğrulukları dahi, nihaî tahlilde, Kur'an'ın bizatihi kendisinden elde edilecek anlayış (Kur'an dünyası, Kur'an ruhu) ile değerlendirilecektir* (36). *Neticede de, İslâm toplumunda şu anda müşahede ettiğimiz, verileni aşamayan, bilinenin daha da ötesine geçemiyen, yeni tarihî safhalar katedemiyen; yenilenme ruhundan uzak ve yeniyi de özümseyip ibdâ yolunu açamayan durgunluk ve güçsüzlük* (37) böylece aşılabilecektir.

4- Tefsir, Kur'an'ı Hayata Yansıtma Arzusuyla Dolu, Gelişmeci ve Dinamik Bir Ruhla Kaleme Alınmalıdır..

Kur'an, tarihin aktif öznesi olmak üzere inzal olunmuştur. O'nun, değerler ve eylemler şemasının odak noktasını oluşturan **Yaratıcı ve Fa'âl Allah inancı da,** "yeryüzünde ahlâka dayalı sosyopolitik bir düzen kurmakla, çok yakından ve dinamik bir şekilde ilgilidir" (38). Bu büyük amaç doğrultusunda, tefsire de bu ruhu, daha doğrusu böyle bir ruhun nidasını ve coşkun kabarmalarını hakim kılmak, bir metod olarak bunu benimsemek gerekir. Başka düşüncelere açıklık; kendini sürekli yenileme, gerilim ve heyecanında tutmak da, bu yöntemin kıvam ve ritmini meydana getirecektir. Böylece, dogmatik olmayan, olgunlaşmaya açık, sürekli yenilenebilme potansiyelini içinde barındıran kımıl kımıl bir tefsir..

Kur'an pasajlarından fışkıran bu açık görüşlülük ve fikrî özgürlük sayesindedir ki, İslâm'ın ilk öncüleri, "Hikmet, herkesten çok müslümanın sahiplenmesi gereken bir değerdir" telâkkisinin yankısı olarak, girdikleri her ortamın bilgi dünyasıyla temas kurmuş, salt tercüme faaliyetleri yanında, aynı zamanda onları özümsemiş ve özgün, İslâmî sentezlere ulaşmışlardır.. Çünkü, dışımızdaki dünya gerçeğine açık olmamız, bizi, hayalkırıklıkları ile bitecek bir "narsisizm" (temelsiz bir kendi kendine yeterlilik duygusu; ya da, evrende tek kültür ve bilgi adasının kendisi olduğu kuruntusu)'den uzak

---

(35) İbn Aşûr, **et-Tahrîr**, I/29.

(36) Fazlur Rahman, **İslâm ve Çağdaşlık**, çev. Alpaslan Açıkgenç-Hayri Kırbaşoğlu, Fecr Yayınları, Ankara, 1990, s. 75 (Vurgulama, tarafımdan yapılmıştır. S.K.).

(37) Malek Bennabı, **Vocation de l'İslâm**, Editions de Seuil, Paris VI, 1954, s. 29.

(38) Fazlur Rahman, **İslâm**, s. 88.

tutacağı gibi, karşılaşma ve karşılaştırmalar yapma yoluyla daima dinç ve dinamik kalmanın da, sistemini oluşturacaktır. Kendi kültürel kaynaklarımıza olan itimadımız da böylesi gözüpek girişimleri gerekli kılar.. Aksi halde, ürkek bir biçimde kendi üstüne kapanma ve katlanma, yabancı görüş ve düşüncelerden kaçınma, bir zaaf ve kendine güvensizliğin işareti sayılmalıdır. Böylesi olumsuz bir motivasyonun neticesi ise, "Kendi mirasının eleştirmeli bir incelemesini yapmak zorunda kalmamak için, dışarıdan öğrenilecek hiçbir şeyin olmadığına inanmak (39), kendi içinde donuklaşmak olur. Bu ise, bir organizmanın kendi kendisini yok etmesi demek olan "intihar"dan başka bir şey değildir.

Kur'an dünyası bunu asla tecviz etmemektedir. Nasıl olur ki? O, "tarihin akışına giren, ona müdahale eden, onu değiştiren ve sonuç itibariyle insanı, süreklilik arzeden bir inanç ve ahlâk çizgisinde tutmak isteyen bir din" (40)'e çağırmaktadır. O'nda kendini ifade eden ilâhî irade, her olgu için değerler taşımaktadır. Tarihin ta ortasına atılan coşkusunun arka planı da, özel çözüm ve modellerin gerisindeki ebedî öz ve ruhun bu sonsuzluk boyutudur (41). O'nun, nübüvvet ve tebliğ süreçlerinin sonunda, değiştiren ve yeniden yapılandıran ilâhî boyutun en son ve en olgun meyve olmasının doğal sonucudur bu. Tarihî süreç içinde Kur'an, zihinsel değişimle birlikte, yapısal değişim; daha tam bir ifadeyle, en mükemmele doğru gelişme rüzgarı estirmiştir. Bu bereketli rüzgar iledir ki, bir avuç Kur'an aydını, dünyayı dalga dalga değiştirmiş; insanlara, idealize ve ütopik tasavvurları aşacak biçimde, fakat gerçekliğin ta kendisi olan bir model oluşturmuştur.

O halde, kendi mutlak, ulaşılamaz ve yüce (müteâl) ihtişamı içindeki mücerret bir Kur'an ve tefsir anlayışı yerine, her kelime ve cümlesiyle insana yönelik olan; en keskin virajlarında bile onunla dinamik bir münasebet içinde bulunmak iradesini taşıyan bir Kur'an ve tefsir anlayışı gelişmelidir.

Tarihî ve beşerî değişimlere duyarlı olması gereken tefsirde, gözüpek girişimler, epistomolojik ve metodolojik çabayla, Kur'an pasajları hakkındaki anlayışlarımızı sürekli gözden geçirmeler zorunlu olurken, bunun arkasındaki şu gerçeği daima gözönünde bulundurmak gerekir: Nasları anlama, yorumlama ve uygulama süreçlerinin meydana geldiği belli bir psiko-sosyal çerçeve mevcuttur. Ve bu çerçeve de asla statik, değişmez değildir!

Bu nedenle, değişim rüzgarları karşısında Kur'an medeniyetini ayakta tutabilmek için, onu, daima genel ve farklı durumlara uygulanabilen yasaların anadinamosu olarak görmemiz gerekir. Hususî hadise, şahıs, özel haller vb. hakkında inmiş bulunan ayetlerden toplumsal, ekonomik, cezaî genel ilkeler elde edilmeli. Yapılacak tefsir, en önemli amaç olarak, genel durumlara uygun yorumlar getirmek zorundadır. Buna göre, "Kur'an'ın nazil olduğu zamandaki toplumsal-tarihî ortamı gerektiği şekilde gözönünde

(39) Garaudy, **İslâm ve İnsanlığın Geleceği**, s. 88.

(40) Mehmet S. Aydın, "**Değişim Sürecinde İslâm**", İslâmî Araştırmalar, cilt:6, sayı:4, ts., s. 225.

(41) Mehmet S. Aydın, "**Fazlur Rahman ve İslâm Modernizmi**", İslâmî Araştırmalar, cilt:4, sayı:4, 1990,s.283 (İslâmic Modernisme, s.332'den naklen).

tutarak, Kur'an'ın somut durumları değerlendirmesini temel alıp genelleme" (42)ler yapılmalıdır. Burada, âyetin tarihî ortamı ile, cevaplanan olayı; bu arada o dönem insanının sosyal, psikolojik, dinî vb. karakteristiklerini iyi tanımak, lafızların ve onlara isnat edilmiş bulunan hükümlerin özünü, mentalitesini, gaye ve amacını daha iyi anlamımaza imkan verecektir.

5- Çağımızda Hazırlanacak Olan Tefsir, Dirayet ve Tefekkür Ağırlıklı Olup, Düşünce ve Muhakemeden Olabildiğince Yararlanmalıdır.

Günümüzde insanlar, somut ya da soyut meselelerine, makûl ve ikna edici cevaplar beklemektedir. Geleneksel tefsir birikimiyle verilen cevaplar, bu nedenle, çoğu kez yetersiz kalmakta, insanları tatmin etmemektedir. Böylesi bir ortamda, tefsir tarihinde, "re'y ile tefsir, dirayet tefsiri" olarak yerini almış bulunan yöntemi benimsemek, elimizdeki gerek Kur'an, gerekse sahîh hadis verilerini anlaşılır bir üslûb ve dil ile yorumlamak; bunlardan elde edilecek mananın ışığında ilmî iç disiplini bozmadan, yeni yorumlar ve görüşler sunmak gerekecektir. İlim, anlayış, takva ve tedebbür keyfiyetlerini haiz bir kimsenin Kur'an'ın özüne ulaşmasının yolu da budur (43). Burada önemli olan, yanlışlar üzerinde ısrar etmeyip, isabetli olmayan görüşlerimizi, tüm ümmet için bir yasa haline getirme saplantısına düşmemektir (44).

Yapılması gereken tetebbuâtı yapıp, Kur'an'ı, herhangi bir özel düşünce ya da inancın hâdimi yapmaksızın; ilmî yollardan giderek yorumlama, mezmûm olmayıp, aksine övgüye değer bir yaklaşımdır. Nitekim, "Allah'ın kitabındaki bir âyet hakkında eğer kendi şahsî görüşümle ya da hakikatini bilmediğim bir şeyle konuşursam, beni hangi yer barındırır, hangi sema gölgesi altına alır?" diyen (45) ve bu konuda bir örnek teşkil eden Hz. Ebu Bekir, daha sonra kendisine bir mesele arzolunduğunda, o mesele hakkında ne Kur'an'da bir nass, ne de sünnette bir haber bulabilmiş, bunun üzerine, kendi re'yiyle içtihadda bulunmuş, daha sonra da, "Bu, benim kendi görüşümdür. Eğer doğru (es-Sevâb) ise Allah'tandır. Eğer hatâ ise, o da bendendir. (Böyle olması halinde) Allah'tan bağışlanmamı dilerim" (46) demiştir. O halde, *"Kur'an'ı kendi re'yiyle tefsir eden kimse, gerçeğe ulaşmış olsa bile, hatâ etmiştir"* (47) şeklinde rivayet edilen haberi, mutlak olarak anlamayıp, takyit etmek gerekecektir.

Herşeyden önce şu kesin bir hakikattir: Kur'an-ı Kerim, tefekkürde bulunup "istinbât"a teşvik etmiş, buna giden yolu açıklamış ve bunu yapanları methederek, **"Bunu, onlardan "istinbât" edenler bilecekti"** (48) buyurmuştur. Buna karşılık,

(42) Fazlur Rahman, **İslâm**, s. 95.

(43) ez-Zerkeşî, **el-Burhan**, II/155.

(44) Hz. Ömer şöyle demiştir: "Yasa (es-Sunne), Allah ve Resûlünün yasa kıldığı şeydir.. Sizler, yanlış görüşleri ümmet için yasa haline getirmeyin!" (Ebu'l-Izz, **Şerhu'l-Akîdeti't-Tahâviyye**, thk. Dr. Abdullah İbn Abdilmuhsin et-Turkî-Şuayb el-Arnavût, 5.bsk., 1413/1992, II/550).

(45) A.e., a.y.

(46) A.e., II/551.

(47) Ebû Davûd, Sünen, **İlm**, 5 (III/320); et-Tirmizî, **Sünen**, Tefsîr I (V/200).

(48) Nisa, 83.

Kur'an'ı tedebbür etmemeleri ve onun üzerinde tefekkürde bulunmaktan geri durmaları sebebiyle de, diğer bazı kimseleri kınamış ve **"Kur'an'ı halâ düşünmüyorlar mı, ya da kalbleri üzerine, onlara özgü kilitler mi vuruldu?!"** (49) buyurmuştur (50). Öte yandan, Peygamberî bereketle donanmış olan İbn Abbas'tan aktarılan rivayetlerin ekserisi, kendi re'y ve kanaatleriyle ifade etmiş olduğu görüşlerdir (51). O halde bu da gösteriyor ki, sözkonusu haber ile, Kur'an hakkında re'y ile görüş belirtmek mutlak olarak nehyedilmemiş olup, aksine yöntem ve delil cihetinden hata edildiği anlatılmak istenmiştir. Nitekim Muhammed ez-Zehebî, re'y ile tefsir yapan kimselerin sakınması gereken hususları belirtirken (52), bu muhtevayı şu şekilde teyit etmektedir:

a- Arapça'nın kaidelerini ve Şeriat'ın esaslarını bilmediği ve ancak kendileri sayesinde tefsir yapmanın caiz olacağı ilimleri haiz olmaksızın, Allah'ın kelamından murad edilenin ne olduğunu beyan etmeye yönelmek...

b- Bilgisini, Allah'ın kendi zatına ayırdığı meselelere dalmak.. Bu, ancak Allah'ın bilebileceği müteşâbih'e dalmak gibidir. Bu nedenle, müfessirin, Cenab-ı Hak onu kendi sırlarından bir sır kılıp kullarına perdeledikten sonra gayba yüklenmesi, onu kurcalaması caiz değildir.

c- Kendi hevasına ve güzellik anlayışına (el-İstihsân) uymak.. Buna göre onun, hevasına göre tefsir yapmaması, kendi güzellik ve doğruluk anlayışına göre tercihte bulunmaması gerekir.

d- Yine müfessirin, mezheb ve görüşünü asıl, tefsiri de ona tâbi kılarak, yanlış tevîle saparak manayı kendi inancına döndermesi ve son derece ilgisiz ve garib olsa bile, mümkün olan herhangi bir yolla yorumunu kendi mezhebine çevirmesi suretiyle, fasit bir inancı (el-Mezheb) doğrulayan tefsirden kaçınması gerekir.

e- Aynı şekilde, ortada bir delil bulunmadığı halde, ulaştığı netice hakkında, Allah'ın muradının kesinlikle o olduğunu söyleyerek tefsir yapmaktan da kaçınılmalı..

Görüldüğü üzere, gerekli temel şartları taşımak, herhangi bir görüş ve anlayışın galib tesirinde kalmamak, ilmî titizlik ve dürüstlük göstermek ve nihayet, halis bir niyet taşımak suretiyle re'y tefsirini benimsemek, Kur'an hakkında anlayışımızın zenginleşmesinin ve O'nu insanlara daha çok yaklaştırmanın vazgeçilemez yoludur. Hadiste geçen ve kınanan re'yden kastedilen de, muhtemelen şunlar olabilir:

a- Ne Arapça'nın delillerine, ne de dinin maksat ve amaçlarına bakarak, hiçbir delile dayanmaksızın, sadece kalbe ve akla gelen şeylerden bahsetmek.

b- Âyet üzerinde gerektiği kadar düşünmeyip, âyetin muhtelif yönlerini ve tefsirin değişik konularını iyice ihata etmeksizin, hatırına ilk geldiği şekilde âyeti yorumlamak.

c- Herhangi bir akıma veya bir mezhebe ya da bir inanç biçimine eğilimli olup, böylece de Kur'an'ı, kendi görüşü istikametinde tefsir ve tevîl etmek; onu, Cenâb-ı Hak

(49) Muhammed, 24.

(50) et-Tabersî, **Mecme'u'l-Beyân**, I/80-81.

(51) İbn Aşûr, **et-Tahrîr**, I/32.

(52) **et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn**, Dâru'l-Kutubi'l-Hadîse, 2.bsk., 1396/1976, I/275.

tarafından murad edilenden döndererek, ona, zorla, malûm ve müteâref mananın teyit etmediği bir anlam yüklemek.. (53).

Netice:

Bugün benimsenmesi gereken tefsir çalışmasının karakteristiği şudur: Rivayet edilen malzeme ve görüşleri bütünüyle ihmal etmeksizin, fakat onları bir seçime ve değerlendirmeye tabi tutan; bugün için pratik bir değeri olmayan bilgi yığınını ayıklayan; tefekkür ve tedebbür ağırlıklı; Kur'an'ın genel amacı ve gayesini her vesileyle vurgulayan fikir ve motivasyon yüklü; insanları ruh ve duygu köklerinden sarsıcı; imanın bilgisel (cognitif) yanından çok "şuurî-estetik" boyutunu kımıldatıp, heyecan ve aksiyon yolunu açan; her anki fikrî, beşerî ve toplumsal gelişmeleri takip edip, anında, Kur'an ışığını onların üzerine düşüren kesintisiz oluşum halinde ve yolunda olan; ifadesi berrak ve Kur'an mesajını iletmekten başka bir kaygının yükünü taşımayan; Kur'an ve tefsir terminolojisiyle okuyucu arasında bir ülfet kurmayı başarmış; Kur'an'ın bedî ve beyân cihetlerine taalluk eden nüktelerini anlatımın sadeliğine yedirmiş; her başlangıç ve bitişte insana uzanan; geniş bir kaynak bazında, gerektiğinde muhtelif dillerde yazılmış eserlerden bilgi ve yorumlar taşıyan bir tefsir..

Yine bana göre, arzettiğim nitelikleri taşıyan "Asrın Büyük Tefsiri"ni gerçekleştirebilmek için, şahıs ya da şahıslar kifayetsiz kalacaktır. Burada da bir kurumlaşma zarureti vardır.. Yani, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi örneğinde olduğu gibi, bir **"Kur'an ve Tefsir Araştırmaları Enstitüsü"** kurulması zarureti.. Bu sayede, geçmiş ile bugün ve gelecek arasındaki bağlar sürdürülürken, en ideali yakalamanın yolu olan yapılaşma ve süreklilik kazanma da gerçekleşecektir.

Bu başlık altında muhakkak ki, başka mülahazalar da zikredilebilir.. Bunlar, benim açımdan önemli olan hususlardır. Konuşmama son verirken, beni sabırla dinlediğiniz için teşekkür eder, saygılar sunarım...

(53) İbn Aşûr, **et-Tahrîr**, I/30, 31.

İDEAL ANLAMDA BİR MEAL VE TEFSİR YAZABİLMEK İÇİN METOD VE DÜŞÜNCE TAZELİĞİ ŞARTTIR

Prof. Dr. Süleyman ATEŞ
19 Mayıs Üni. İ.Fak. Öğrt. üyesi
Diyanet İşleri Eski Başkanı

Yirminci asrı bitirmek üzere olduğumuz şu sıralarda, İslâm âleminin durumu ve müslümanların genel düşünce düzeyini gözönüne getirince fazla umutlu olamıyorum. Bilgiye ulaşımın son derece kolaylaştığı bu çağda biz, temel kaynaklara uzanacağımız yerde hâlâ taklitçilik bataklığında sürünüp durmaktayız. Orijinal, üretici ve gerçek bir fikir düzeyine ulaşabilmek için önce zihniyetimizi programlayan gelenekçi çevre koşullarından kurtulmamız, bizi bilgiye, gerçeğe ulaştıracak bir metodla düşünmemiz, yani kendimizi tazelememiz gerekir.

Kafamızı yığın yığın rivayetlerle doldurmak, bizi tazelemek şöyle dursun, iyice taklidin, gelenek ağlarının içine düşürür. Düşünce yapımızın temel hipotezi olması gereken yüce Kur'an-ı, bu rivayetlerin etkisi ve objektifiyle değil; bunlardan sıyrılarak, doğrudan doğruya tedebbür ile okumalıyız. Önce bu rivayetleri öğrenir de sonra Kur'an'a bakarsak; Kur'an'ı bunların renginde okuruz ve Kur'an'da olmayan şeyleri onda buluruz.

Burada, dayısı Serî'nin, Cüneyd'e söylediği sözü anımsadım. Küçük Cüneyd, ilk tahsili sırasında dayısının şu duasına muhatab olur:

-"Allah seni bir sûfî muhaddis değil, bir muhaddis sûfî yapsın!".

Bu sözün anlamı şudur: Sen önce tasavvufu öğrenir de sonra hadislere yönelirsen, hadisleri hep mutasavvıfların gözlüğüyle görür ve öyle değerlendirirsin. Peygamber sözü olmayan birçok rivayeti Peygamber sözü sanırsın veya Peygamber'in sözlerini, mutasavvıfların anladığı biçimde yorumlarsın. Ama önce hadîs ilmini öğrenir de sonra tasavvufa yönelirsen, tasavvufta neyin dine uygun, neyin aykırı olduğunu anlar; böylece hurafeci değil, doğru bir mutasavvıf olursun.

Gerçekten insan, çevreden aldığı geleneklerle programlanınca artık düşünce sistemini kolay kolay değiştiremiyor; Kur'an ve Sünnette olmayan birçok şeyi Kur'an ve Sünnet hükmü sayıyor; hatta Kur'an âyetlerini de kafasındaki inanç haline getirdiği düşünceye göre yorumluyor; böylece birçok âyet, geleneğin etkisiyle tahrife varan zorlama te'villerle gerçek anlamından saptırılıyor.

Son zamanlarda başlayan meâl furyasıyla piyasaya sürülen meâllerde bol miktarda görülen bu anlam saptırmalarına bir örnek olmak üzere, üniversite öğretim üyelerinden oluşan bir kurulun hazırladığı meâl'den, Bakara 62. âyete verilen anlamı anacağım:

Meâlin birinci baskısında âyet: **"Şüphesiz senden evvel peygamberlere iman edenler, yani Yahudilerden, Hristiyanlardan ve sâbiîlerden Allah'a ve ahiret gününe hakkıyle inanıp salih amel işleyenler için herhangi bir korku olmadığı gibi,**

onlar üzülmeyeceklerdir" şeklinde mânâlandırılmıştır. Burada âyette olmayan "Senden evvel, peygamberler ve yani" sözleri âyete ilave edilmiştir.

Daha sonra bu mânâ mealcileri tatmin etmemiş olacak ki ilaveyi azaltmışlar ve meâl şöyle olmuştur: **"Şüphesiz iman edenler; yani yahûdilerden, hıristiyanlardan ve sâbiîlerden Allah'a ve âhiret gününe hakkıyle inanıp salih amel işleyenler için herhangi bir korku olmadığı gibi, onlar üzülmeyeceklerdir."**

Bu haliyle de âyet, asıl anlamından kaydırılmıştır. Çünkü âyete, kendisinde olmayan yani (Arapça karşılığı ey) koyunca; korku ve üzüntüye uğramayacakların, sadece yahudi, hıristiyan ve sâbiî inanırların olduğu anlaşılır. Sanki âyette son din mensuplarına bir müjde ve umut verilmemiş olmaktadır. Bunlar düpedüz tahriftir.

Âyetlere yapılan bu eklemeleri ve anlam kaydırmalarını her gün cami kürsülerinden dinleriz. O kadar ki artık Fakültedeki öğrencilerimiz dahi bunlarla programlanmış ve şartlanmıştır. Fakültede Meâl dersi okuturken öğrencilerin, özellikle "Kul: Söyle" emri geçen veya "Sen" hitabı bulunan yerleri "Ey habibim Muhammed, söyle" şeklinde terceme ettiklerini tesbit ettim.

-Oğlum, bak, o senin söylediğin mânâlar şu "Kul" veya "İnneke" kelimelerinde var mı?

- Hayır,

- Kul, ne demektir?

- Söyle, demektir.

- Öyle ise sen ne diye âyette olmayan şeyleri âyete yüklüyorsun? Buna hakkın var mı? Öyle olsaydı, vahiy öyle gelirdi. Burada ilk muhatap Hz. Muhammed olsa bile, tek muhatab o değildir. Kur'an'ı okuyan herkes bu sözlerin muhatabı olur. Meselâ "Akımi's-salâh: Namazı kıl!" hitâbı sadece Hz. Muhammed'e mi yöneliktir? Bu âyeti okuyan herkes bu hitabı alır. O zaman ne diye bu hitabı sadece Hz. Muhammed'le sınırlayalım ve âyette bulunmayan "Habibim, sevgilim, resûlüm" sözlerini âyete yükleyelim? Hem yücelerden gelen emirde "Sevgilim" gibi sıfatlar uygun düşmez. Rab kuluna emir verir, ona yalvarırcasına bir ifade kullanmaz. Hz. Muhammed de Rabbin itâatkâr kulu ve elçisidir. O makama uygun hitap "Söyle!"dir ve âyetler de böyle yüce, kesin emir şeklindedir.

Bazan Kur'an'ı tahrif ölçüsüne varan mânâlar, hep bu çevre ile, geleneklerle şartlanma sonucunda âyetlere yüklenegelmiş ve bu husus, sadece meâllere değil, tefsirlere de yansımıştır. Bunlardan birkaçı üzerinde durmak istiyorum:

Çok yaygın olan zorlama te'villerden biri, iki vücud organının yıkanmasını, ikisinin de meshedilmesini emreden Mâide 6.âyette "Vemsehû: Meshediniz" yükleminin iki tümlecinden sonuncusunu, akıl ve mantık kurallarını da çiğneyerek ondan önceki "Fağsilû: Yıkayınız" fi'line tümleç yapmaktır. **"Ey inananlar, namaza başlayacağınız zaman yıkayınız: yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi; meshediniz: başlarınızı ve aşıklara kadar ayaklarınızı!"** şeklinde olan âyet, gayet açık biçimde ayakların meshini emrediyor. (*) Ama nasıl olmuşsa olmuş, mutlaka Emevî devrinin yöneticileri,

(*) **Diyanetin Notu:** Bu yorum; dil bilgisi kurallarına, sünnete, Peygamberimizin uygulamasına aykırıdır. Başkanlığı bağlamaz.

herhalde Peygamber torunu olan Ali evlâdının yaptığına ters olsun diye ayakları yıkamayı teşvik etmiş; hatta rivayetlerden anlaşıldığına göre zâlim Haccâc halkı böyle yapmağa zorlamış; otoritenin baskısıyle yıkama eylemi, tahrif edercesine zorlanarak âyete yüklenmiştir. Bunun ayrıntılı izahına girmek istemiyorum. Yalnız şu kadarını söyleyeyim: (**)

Ayette emredilen, yüzün ve kolların yıkanması, başın ve ayakların meshedilmesidir.

Yıkanması emredilen organlardan birincisi (yüz) tek; ikincisi (kollar) çifttir. Meshedilmesi emredilen organlardan da birincisi (baş) tek, ikincisi (ayaklar) çifttir.

Su bulunmadığı zamanlarda Kur'an, temiz toprağa teyemmüm edilmesini emrediyor. Sadece; "Temiz toprağı yüzlerinize ve kollarınıza sürünüz" buyuruyor. Başın ve ayakların teyemmüm edilmesinden söz etmiyor. Baş ve ayaklar, abdestte meshedilen organlar olduğundan, teyemmümde düşüyor. Ama abdestte yıkama organları olan yüz ve kolllar meshediliyor. Eğer ayak yıkama organı olsaydı, teyemmümde ayakların da meshedilmesi gerekirdi.

Ayrıca meshedilecek organın kendisine mesih caiz olduğu gibi, üstüne giyilen bir şeye de caizdir. Bundan dolayı sarığın ve mestin üzerine meshedilebilir. Ama yıkama uzvunun üstüne giyilen bir şey üzerine özürsüz meshedilemez. Mutlaka giyilen giysinin çıkarılıp veya çemirlenip organın kendisinin yıkanması gerekir.

Aslında *"Vamsehû bi-ruûsikum ve arculikum ilâ'l-kâ'beyn"* âyetinde "arcul" kelimesinin mansub okunma vechi de, vamsehû'dan önceki fağsilu'ya mef'ûl olmasından dolayı değil, **bi-ruûs'un** mahalline atfından dolayıdır. Çünkü vamsehu'dan sonraki birinci mef'ûl'de bulunan (bi) zâiddir. Sadece vurgu için gelmiştir. O olmasa âyet **vamsehû ru'ûsekum** şeklinde okunur. Yani ruûs, nasb yerinde bulunmaktadır. Çünkü tümleçtir, tümleçler mansub olur. İşte çoğunluğun kanısına göre arcul'ü mansub okuyanlar, onu ruûs'un mahalline atfen mansub okurlar. Gerçi onu, hemen bağlı bulunduğu fi'li atlayıp daha önceki fağsilû fi'line tümleç yaparak mansub okuyanlar da olmuştur ama bu, açık, hattâ tahrife yol açan bir zorlamadır. Kur'an, ayakları meshetmeyi farz kılmış, Sünnet de bazı farzlara yaptığı ilaveler gibi abdestte de ayakları yıkamayı getirmiştir. Ama bu farz değil, sünnettir. Ayete taşımadığı anlamı yüklemeye kimsenin hakkı yoktur.

İşte çevreden, geleneklerden alınan etkilerle şartlanmalar, insanları, âyetleri tahrife varan yorumlara götürmüş, yaptıkları bu işi de Allah'a itâatin son haddi olan takvâ sanmışlardır: **"İşleri hep çıkmazda olduğu halde onlar, iyi yaptıklarını sanıyorlar"** (1).

Bir diğer husus da şefaat konusundaki anlayışlardır. Kur'an, İlâhî Mahkemede iltimasın, şefaatin olmadığını, Allah izin vermedikçe meleklerin dahi şefaat edemeyeceğini (2), meleklerin, ancak Allah'ın izniyle ve O'nun râzı olduğuna şefaat

(**) **Diyanetin Notu:** Abdestte ayakların yıkanması, Rasulullahın emriyle sabittir. Bu hususta sahih hadisler mevcuttur.

(1) Kehf: 18/104.

(2) Necm: 53/26.

edebileceklerini (3), Allah'ın huzurunda kimsenin konuşmaya cesaret edemeyeceğini, konuşmasına izin verilenin de sadece doğruyu söyleyeceğini ve doğru şahidlikte bulunacağını (4), İlâhî Mahkemede herkesin ancak kendi niyyet ve eylemlerine göre değerlendirileceğini, mutlak adâlet merkezi olan o yüce mahkemede iltimasın, kayırmanın yeri olmadığını; zira herkesin neler yapmış olduğunu Allah'ın kendilerine söyleyeceğini gayet net ve açık biçimde vurguladığı halde gelenek, bu âyetlerin söylediğinin tam tersi bir ifadeyi, Peygamber (s.a.v.)'in ağzına koyup inanç haline getirmiştir: *"Şefaa'âtî li-ehli'l-kebâiri min ummetî:* ***Şefaatim, ümmetim içerisinde büyük günâh işleyenlere mahsustur.***"(5).

Kur'an-ı Kerim'in ve sahih hadislerin ifadesinden büyük günâhlar: Allah'a ortak koşmak, adam öldürmek, yalan söylemek, zina etmek, yetim malı yemek gibi Kur'an'ın yasakladığı haram şeylerdir. Şimdi başta şirk olmak üzere bu haram şeyleri yapan kimseyi, Kur'an en azından fasık saymaktadır. Şirk dışındaki günahlar, tam küfür olmasa da fısktır. Yine Kur'an'ın anlatımına göre Allah, fâsıklardan razı olmaz (6). Yani büyük günah işleyen kimseden Allah razı değildir. Peki, Allah'ın razı olmadığına Peygamberler değil, melekler dahi şefaat edemezken, nasıl olur da Peygamber Aleyhisselâm, adeta Kur'an'ı hükümsüz bırakırcasına şefaatinin, büyük günâh işleyenlere özgü olduğunu söyler? Oysa kendisine: **"Sana vahyolunana uy"** (7) buyurulmuştur.

Ayrıca Kur'an, kendini savunmak için değil, kasden (durup dururken) ma'sûm bir mü'mini öldürenin cehenneme gideceğini; hata dışında, inanan bir insanın kasden adam öldüremeyeceğini vurguluyor. Bunların affını sadece samimi tevbelerine ve Allah'ın rahmetine bağlıyor. Yoksa: **"Hiçbir şefaatçinin şefaatinin onlara bir yarar sağlamayacağını"** vurguluyor (8).

Evet, meleklerin ve Peygamberlerin, salih kulların şefaati olacaktır ama şefaat, İlâhî Mahkeme esnasında değil, bundan sonradır. Şefaat suçluya değil, Allah'ın razı olduğu kimseyedir. Şefaat, teki çift yapmak, yalnız kalana dost ve arkadaş olarak onun yalnızlığını gidermek demektir. İşte melekler ve peygamberler, İlâhî Mahkemede berâat edenlere, cennette arkadaş olarak onlarla sohbet edecekler, onların yalnızlıklarını gidereceklerdir. Allah'ın razı oldukları, cennette Allah'ın nimetine eren Peygamberler, sıddîkler, şehidler ve salihlerle beraber olacaklardır (9). İşte şefaat, İlâhî Mahkemeden sonra kurulacak dostluk, beraberlik, cennet arkadaşlığıdır.

İlâhî Mahkeme esnasında hiç kimse suçluya arka çıkamaz ve buna cesaret edemez. Suçluyu beraat ettirmeğe çalışmak da kimsenin haddi olamaz. O esnada, Peygamberler, şefaat değil, tanıklık yapacaklardır. Suçluların aleyhine tanıklık:

---

(3) Enbiya: 21/28.

(4) Zuhruf: 43/86, Nebe: 78/37.

(5) Tirmizî ve Beyhekî rivayet etmiştir. Tirmizî garib olduğunu söylemiştir: Keşfu'l-hafâ ve muzîlu'l-ilbâs ammâ'ş-tehere mine'l-ahâdîsi alâ elsineti'n-nâs, 2/14.

(6) Tevbe: 9/96.

(7) En'am: 6/106, Yunus: 10/109.

(8) Müddessir: 74/48.

(9) Nisa: 4/69.

"Her ümmetten bir tanık çıkarırız, sonra nankörlere izin verilmez ve özürleri kabul edilmez" (10).

"Her ümmet içinde aleyhlerine bir tanık, seni de bunların aleyhine tanık olarak getiririz" (11).

"Her ümmetten bir tanık, seni de bunların aleyhine tanık olarak getireceğimiz zaman bunların halleri nice olur?" (12).

"İsa da kıyâmet günü onların aleyhine tanık olacaktır" (13).

Evet, Mahkeme esnasında Peygamberler, ümmetlerinin davranışlarının, kendi prensiplerine uygun olup olmadığı, kendi yollarında gidip gitmedikleri konusunda tanıklık edecek; yanlış inançlar benimsemiş ve yanlış yollara girmiş olanların, kendi duyurularına uygun davranmadıklarını söylemek suretiyle suçluların aleyhine tanıklık yapacaklardır. Yüce Mahkemede şefaat yok, iltimas yok, adaletin tam tecellisi, davaların tutanaklı ve tanıklı olarak adil karara bağlanması vardır. Kur'an'ın anlattığı İlâhî Mahkeme sahnesi böyledir. Ama zamanla müslümanlar, Kur'an'ın bu net anlatımını düşünmeden İlâhî Mahkemeyi adeta bir iltimas ve kayırma yeri gösteren abartılı şefaat rivayetlerine takılmışlar ve vahid haberi olan o kuşkulu rivayetleri, asla kuşku bulunmayan İlâhî vahyin açık ve net anlamına tercih etmişlerdir. Terğib (imrendirme) ve terhib (korkutma) amacıyla yayılan rivayetler, Kur'an mantalitesini sislendirmiştir.

Kur'an, güzel sesi, güzel sanatları övmüş; Hz. İsa'nın, çamurdan kuşlar yaptığını (14), Süleyman Peygamber'in heykeller yaptırdığını (15), Davud'un melodili tesbihiyle dağların yankılandığını, kuşların onun nağmesine katıldığını söyleyip sanatı, müziği teşvik etmiş, âhirette cennetliklerin müzik şöleniyle ağırlanacaklırını bildirmiş iken (16), Peygamberimiz de bayramlarda, şenliklerde o zamanın yegane çalgısı olan davul, def dinlemiş (17); eğlenenleri seyretmiş (18), sefere giderken develeri coşturacak hidâ (şarkı)cılar götürmüş iken (19) dini tamamen dünyâ nimetlerinden uzaklaşma yolu gibi gösteren bazı vaizler, müzik dinleyenin, âhirette kulağına kurşun dökületeceği yalanını, hiç araştırmaya gerek görmeden Peygamber sözü olarak halka anlatırlar.

"Musa, belirlediğimiz vakitte bizimle buluşmağa gelip de Rabbi ona konuşunca: 'Rabbim, bana görün, sana bakayım' dedi. Rabbi: 'Sen beni göremezsin' dedi" (20), **"Gözler O'nu görmez. O gözleri görür. O, lâtif (gözle**

(10) Nahl: 16/84.

(11) Nahl: 16/89.

(12) Nisâ: 4/41.

(13) Nisâ: 4/159.

(14) Al-i İmran: 3/49, Mâide: 5/110.

(15) Sebe: 34/13.

(16) Rum: 30/15.

(17) Buhârî, İdeyn: 3; Müslim, ideyn: 16.

(18) Buhârî, Salât: 69, İdeyn:25, Cihâd: 79, Menâkıb: 15, Nikâh: 114; Müslim, İdeyn: 17,21,22, Mesâcid: 18.

(19) Buharî, edeb: 95; Tayâlisî, Müsned: s.273, h.2048; Müslim, Fedâil: 70-73; Ebû Dâvud, Buyû: 14; Nesâî, Hac: 50,52, Buyû, 52; İbn Mâce, Menâsik: 40; Dârimî, Buyû: 43.

(20) A'raf: 7/143.

görülmez), habîr (bilen)dir" (21) ve Şûrâ: 42/51, A'râf 7/155, Bakara 2/55, Nisa 4/153 ncü âyetler, bu gözle Allah'ı görmenin mümkün olmadığını; Allah'ın, bir insana ancak perde arkasından hitabedeceğini vurgulamaktadır. Buna rağmen Hz. Peygamber'in, Mi'râc'da doğrudan doğruya Allah'ı gördüğü ve O'nunla perdesiz olarak, yüzyüze konuştuğu halka anlatılmaktadır.

Kur'an, herşeyin başında tevhidi, mescidlerde Allah'tan başkasına dua edilmemesini ısrar ile vurgulamış; ölülerden meded ummanın bir yararı olmayacağını; çünkü onların, yapılan duaları duymayacaklarını, duysalar bile bir şey yapamayacaklarını söylemiş: **"Sen ölülere işittiremezsin; arkasını dönüp giden sağırlara işittiremezsin"** (22) demiştir. Ama rivâyetçiler, Peygamber'in ömür boyu kazımağa çalıştığı şirki tekrar geri getirmeğe çalışmış: ***"İzâ tehayyertum fi'l-umûr, festa'înû min ehli'l-kubûr: İşlerinizde hayrete düşer (ne yapacağınızı bilemez)seniz, kabir ehlinden yardım isteyiniz"*** (23) yalanını, şirke karşı savaş vermiş olan bir Peygamber'in ağzına koymuşlardır.

Artık ölülere kendinden geçercesine yalvarmaların, Ebû Eyyûb-i Ensârî'nin veya benzeri evliyânın karşısında divan durup dileklerde bulunmaların dozajı artarak sürmüş ve bunun adına da dindarlık denmiştir.

Ve haramlar, haramlar...

Kur'an, âyetlerle yasaklananlar dışındaki bütün güzel ve temiz şeyleri helâl kılmıştır: **"De ki: 'Size bütün güzel şeyler helâl kılındı'."**, **"Bugün size güzel şeyler helâl kılındı"** (24), **"De ki: 'Allah'ın, kullarının yararı için çıkardığı süsü, güzel şeyleri kim haram etti?' De ki: 'Onlar, dünya hayatında inananların, ahirette de sadece onlarındır'** (25), "(Allahın Elçisi) Onlara güzel şeyleri helâl, çirkin şeyleri haram kılar. Üzerlerine binen yükleri, kendilerini bağlayan (batıl inançlardan oluşmuş) zincirleri kaldırıp atar" (26), **"Ey inananlar, Allah'ın size helâl kıldığı güzel şeyleri haram yapmayın"** (27) âyetleri, güzel şeylerin helâl olduğunu belirtmiş ve haram kılınanların da sadece Allah'ın Kitabında okunacak olanlar olduğunu vurgulamıştır: **"Size okunacak olanlar dışında kalan davarlar, sizin için helâl kılınmıştır"** (28).

Bize okunacak olan haram (eti yenmez) hayvanlar da, esasen Mekke'de inen iki sûre (En'am, Nahl)'de Medine'nin ilk yıllarında inen Bakara ve son yıllarında inen Mâide sûrelerinde açıklanmış olan: leş, akıtılmış kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına boğazlanmış olan hayvanların etleridir. İslâm'da genişlik, kolaylık vardır. Güzel olan şeylerin hepsi helâldir. Yalnız Allah, bazı şeyleri, zararlarından dolayı haram kılmıştır. Allah'tan başkası adına boğazlanan hayvanın haram kılınmasındaki temel amaç, şirkin kökünü kazımaktır. Haram kılmanın amacı, kulun maddesini ve manasını zararlı şeylerden korumaktır.

---

(21) En'âm: 6/103 ve Şûrâ: 42/51, A'râf: 7/155, Bakara: 2/55, Nisa 4/153 ncü âyetler.

(22) Neml: 27/80.

(23) Kemalpaşazâde'nin Erba'îni, Keşfu'l-hafâ: 1/88.

(24) Mâide: 5/4-5.

(25) A'raf: 7/32.

(26) A'raf: 7/157.

(27) Mâide: 5/87.

(28) Maide: 5/1.

Âyetler, insanın önüne bu kadar geniş ufuklar açmış, insanlığın elini kolunu bağlayan birçok yasağı kaldırmıştır. İsrailoğullarını kasdederek: "(Allah'ın Elçisi) Onların yüklerini, üzerlerindeki zincirleri kaldırıp atar" diyerek İsrailoğlu din adamlarının, birtakım kıyâs ve ictihadlarla dine soktukları yasakları, haramları kaldırdığını belirtmiştir. Aslında İsrailoğullarına da bütün güzel şeyler helâldi. Sonra Ya'kub, bir rüya üzerine **"Şu organın etini yemeyeceğim"** diyerek kendisine bir yasak koydu. Daha sonra gelenler bu bir tek ictihad yasağına pek çok yasak ekledi̇ler. Bu yüzden yasaklar arttı, din zorlaştı, yozlaştı. Kur'an, şu âyette buna işaret etmektedir:

"Yahûdilere, bütün tırnaklı hayvanları haram ettik. Sığır ve koyunun da yağlarını onlara haram kıldık. Yalnız (hayvanların) sırtlarının, yahut barsaklarının taşıdığı, ya da kemiğe karışan yağlarını haram etmedik. Aşırılıkları yüzünden onları böyle cezalandırdık" (29).

Bu âyette Yahudilere, haram kılınan bu hayvanların, aslında haram olmadığı, fakat onların aşırı gitmelerinin cezası olarak bunların onlara haram kılındığı belirtilmektedir. Yani bu hayvanlar helâl idi, fakat Yahudiler, vehimlerine kapılıp kendi kendilerine bazı şeyleri haram saydılar. Onların bu isteği yaygınlaşıp bir gelenek halini alınca, bunlar artık haram olarak dinleşti, halk arasına yerleşti, din de zorlaştı.

Şimdi Tevrât'a bir göz atalım:

"Hiçbir mekruh şey yemiyeceksin. Yiyebileceğiniz hayvanlar şunlardır: Sığır, koyun ve keçi, geyik ve ceylan ve dağ keçisi ve karaca ve ahu ve dağ koyunu ve hayvanlar arasında tırnağı yarık ve tırnağı çatal olan ve geviş getiren her hayvanı yiyebilirsizinz. Fakat geviş getiren, yahut tırnağı yarık olanlardan şunları yemiyeceksiniz: Deve ve tavşan ve kaya porsuğu; çünkü geviş getirirler fakat çatal tırnaklı değildirler, onlar size murdardır ve domuz, çünkü çatal tırnaklıdır, fakat geviş getirmez. O size murdardır. Bunların etinden yemiyeceksiniz ve leşlerine dokunmayacaksınız."

"Sularda olanların hepsinden şunları yiyebilirsiniz: Bütün kanatlı ve pullu olanları yiyebilirsiniz ve bütün kanatsız ve pulsuz olanları yemiyeceksiniz. Bunlar size murdardır."

" Bütün tâhir kuşları yiyebilirsiniz. Fakat onlardan yemiyeceğiniz şunlardır: Kartal ve tavşancıl ve karakuş ve toy ve şahin ve cinsine göre çaylak ve cinslerine göre bütün kargalar ve devekuşu ve buhu, ve kukuma ve cinsine göre atmaca, küçük baykuş ve büyük başkuş ve saka kuşu ve akbaba ve karabatak ve leylek ve cinsine göre balıkçıl ve hüdhüd ve yarasa ve bütün kanatlı haşerat size murdardır; yenilmiyeceklerdir. Bütün tahir kuşları yiyebilirsiniz" (30).

"Ve yer üzerinde sürünen bütün haşerat mekruhtur, yenilmiyecektir. Yerde sürünen haşeratın hiçbirini, karnı üzerinde sürünenlerin ve dört ayak üzerinde yürüyenlerin ve çok ayağı olanların hiçbirini yemiyeceksiniz, çünkü onlar mekruhtur" (31).

(29) En'am: 6/146.

(30) Tesniye: 14/1-19.

(31) Levililer: 11/41-42.

"Dört ayak üzerinde yürüyen, kanatlı haşerat mekruhtur. Ancak bunlardan ayaklarının üzerinde sıçrayabilecek bacakları bulunanlar yenilebilir. Şunlar yenilebilir: Cinsine göre çekirge ve cinsine göre solam ve cinsine göre hargol ve cinsine göre hagob (32). Fakat dört ayağı olan kanatlı haşeratın hepsi sizin için mekruhtur."

"Sürünen haşerat arasında şunlar size murdardır: Gelincik ve fare ve cinsine göre keler ve anaka ve koeh ve letea ve homet (33) ve bukalemun. Bütün sürünen hayvanlar arasında size murdar olan bunlardır, onların ölüsüne dokunan her adam akşama kadar murdar olacaktır" (34).

Özellikle Tevrat'a dayanılarak yazılmış olan Mişna'yı okuyunca insan sanki fıkıh kitaplarını okuyormuş hissine kapılmaktadır. Bundan da Kur'an'ın söylemediği şeyleri dine sokan ulemanın, direkt veya endirekt olarak nerelerden etkilendikleri ortaya çıkmaktadır.

Yahudilere tırnaklı hayvanların haram kılındığını söyleyen Enâm 6/146. âyetin tefsirinde Abdullah İbn Abbâs: "Tırnaklıdan kasıt, yalnız devedir, başka bir rivayete göre de deve ve devekuşudur" demiştir. Abdullah İbn Müslim'e göre zufurlular, gagalı kuşlar, tırnaklı hayvanlardır (35).

Şimdi tırnaklı hayvanların tefsiri ne olursa olsun, Kur'an, bunların dinde aşırılıkları ve haksızlıkları yüzünden Yahudilere haram kılındığını söylüyor ama Müslümanlara da haram kılındığını söylemiyor. Müslümanlara haram kılınanların, sadece dört cins et olduğunu, ayrı ayrı zamanlar içinde inen dört âyette vurguluyor. Böyle iken fakihlerimizin Tevrat, Mişna ve Talmud'da anlatılanları Kur'an hükmü gibi şeriat kitaplarına geçirmeleri, Kur'an'ın açtığı geniş yolu daraltmaktan başka ne sonuç vermiştir?

Fahreddin Râzî şöyle diyor: "Ayette anılan zufur, genel anlamda tırnak değil, gagalı ve vahşi hayvanların yırtıcı, paralayıcı tırnaklarıdır. Çünkü gaga, avlanmada paralayıcıdır. Yırtıcı kuşların paralayıcı aleti gaga; canavarların, köpek ve kedilerin paralıyıcı aletleri de tırnaktır. Yırtıcı hayvanlar ve gagalı kuşlar yahudilere haram idi. Onlara haram kılınan bu şeyler, Müslümanlara haram değildir. Yırtıcı hayvanlar içinde paralayıcı dişleri olanların ve gagalı kuşların haram olduğu hakkında rivayet edilen haber, zayıftır. Çünkü bu haber, Allah'ın Kitabına aykırı, tek kişi yoluyla gelen bir haberdir. Mâlik de bu görüştedir. Bu görüşte olan Malik'in düşüncesi güçlüdür (36).

Yüce Allah, insanlara acıyıp son dinde, büyük inkılâb yaparak insanların din haline getirdikleri tüm yasakları kaldırıp atmış iken (37) tekrar bunları, aynen Tevrat ve Mişna'da olduğu gibi tefsir ve fıkıh kitaplarındaki haramlar listesine almak, elbette Allah'ın muradına aykırıdır ve bu işi yaparak dini zorlaştıranlara yönelen ilâhî tehdid, bize de yönelmiş olmaktadır.

---

(32) Solam, hargol ve hagob İbrânicede çekirge türleridir.

(33) Bunlar kertenkele türleridir.

(34) Levililer: 11/13-19, 27-31.

(35) Mefâtihu'l-gayb: 13/223.

(36) Mefâtihu'l-gayb: 13/223.

(37) A'raf: 7/157.

Dinin yanlış anlaşılmasına ve zorlaşmasına neden olan faktörlerden biri de nesih anlayışıdır. Yüce Allah, bir âyeti neshettiği veya unutturduğu zaman onun yerine mutlaka onun dengi veya ondan daha iyi bir âyet getireceğini bildirmektedir (38). Bu âyetlerde kasdedilen nesih, unutma ile beraber bulunmaktadır. Allah'ın bir hikmeti uyarınca Hz. Muhammed (s.a.s.), kendisine gelen bazı ayetleri unutmuş; işte o unutulan âyetlerin yerine yenileri vahyedilmiştir. Yahut da bu âyetlerde kasdedilen nesih, daha önceki Kitaplarda bulunan bazı bağlayıcı, zorlaştırıcı hükümlerin kaldırılması demektir. Nitekim Kur'an'ın, Tevrat'ta bulunan birçok yasağı kaldırmış olduğunu ve zaten Hz. Muhammed'in görevlerinden birinin de insanları bu tür zorluklardan, bağlardan kurtarmak olduğunu biraz önce görmüştük.

Fakat İslâm bilginleri, hep birbirlerinden esinlenerek Kur'an'ın bazı ayetlerinin, diğer bazılarını geçersiz, hükümsüz bıraktığı savlarını artırmışlar ve **seyf âyeti** dedikleri bir tek âyetle pek çok âyetin içini boşaltmışlar; kimi neshedilen âyet sayısını beşe kadar indirmişken, kimi de bu sayıyı 565 âyete kadar çıkarma başarısını (!) göstermiştir.

Önce prensip olarak neshin, sadece inşa kiplerinde yani hüküm bildiren âyetlerde olacağını, haberlerde olamayacağını söylemişler ama, sonra bu prensibi de bozarak birçok haber âyetini de neshetmek suretiyle hâşâ Cenab-ı Hakk'ı yalancı durumuna düşürmüş olduklarının farkına varamamışlardır. Meselâ:

"Göklerde ve yerde bulunanların hepsi Allah'ındır. İçlerinizdekini açıklasanız da, gizleseniz de Allah, sizi onunla hesaba çeker; dilediğini bağışlar, dilediğine azabeder. Allah herşeye kadirdir" (39) âyetinin **"İçlerinizdekini açıklasanız da, gizleseniz de Allah sizi onunla hesaba çeker"** cümlesi, güya sahabîlerin ağırına gitmiş. Bunun üzerine **"Allah, hiçbir kişiye gücünün üstünde bir şey yüklemez"** (40) âyetini indirerek bir âyet önceki âyetin bu cümlesini neshetmiştir (41). İbn Kesir'de Buhârî ve Müslim'de bulunan rivayetlere dayanarak bu âyetin, kendinden sonraki âyetlerle neshedildiği kanısındadır. Fakat Alî İbn Ebî Talha, İbn Abbâs'ın, âyetin neshedilmediği kanaatinde olduğunu rivayet etmektedir (42).

Âyeti neshedenlerin amacı, kalbe gelen düşüncelerden ötürü insanın sorumlu olmayacağını anlatmaktır. Oysa âyetin amacı, kalbe gelen her düşünceden insanın sorumlu olacağını söylemek değildir. Çünkü insanın kalbine tamamen sahibolması, istediği düşüncenin kalbine girmesine izin vermesi, istemediğinin de kalbine girmesini önlemesi mümkün değildir. Allah, insana gücünün üstünde bir şey yüklemez. Zaten: **"Yanılarak yaptığınız işlerde size bir günah yoktur, fakat kalblerinizin bile bile yaptığında günah vardır"** (43) âyeti, kararsız düşüncelerden ötürü insanın sorumlu olmayacağını belirtmiştir. Sorumluluk getiren düşünce, insanın eyleme geçirmeğe kararlı olduğu, kesin düşüncedir.

Üzerinde durduğumuz âyet, borç ile ilgili âyetin ardından gelmektedir. Bir önceki

(38) Bakara: 2/106, Nahl: 16/101.
(39) Bakara: 2/284.
(40) Bakara: 2/286.
(41) Câmi'u'l-beyân: 3/142-143.
(42) Zadu'l-Mesîr: 1/342-343.
(43) Ahzab: 33/5

âyette borcun korunması, inkâr edilmemesi, şâhidlerin bildiklerini gizlememeleri, bildiği tanıklığı gizleyenin, günâhkâr olacağı belirtilmiştir. Onun ardından da Allah'ın, kötü niyyet besleyen insanları bildiği, onları bu kötü niyyetlerinden ötürü hesaba çekeceği vurgulanmaktadır.

Allah, insanın içinden geçen bütün düşünceleri bilir, sonra dilediğini bağışlar, dilediğine azabeder. İşte bağışlanacak düşünceler, insanın elinde olmadan kalbine gelen düşünce ve vesveselerdir. Ama azimle, insanın içinde taşıdığı, fırsat bulduğu zaman uygulamağa kararlı olduğu düşüncelerdir ki insanı sorumlu kılar: **"Allah, lağv ile yaptığınız yeminlerinizden ötürü sizi cezalandırmaz; fakat kalblerinizin kazandığı şeylerden ötürü sizi cezalandırır"** (44) âyeti, kalbin kazandığı yeminlerden ötürü insanın sorumlu olacağını bildirmektedir. Kalbin yemîni kazanması, yemîne karar vermesi demektir ki bu, düşünceden ibarettir. Zaten kasıtsız, bilinçsiz yapılan işlerden insan hiç sorumlu olmaz; ne sevap alır, ne günâh kazanır. Sorumlu eylemlerin temeli, gönül işi olan niyyettir. **"Kulak, göz ve gönül, bunların hepsi yaptığı işten sorumludur"** (45) âyeti, kulak ve göz ile birlikte kalbin de yapılan işlerden sorumlu olduğunu vurgulamaktadır. **"İnananlar içinde edepsizliğin yayılmasını isteyenler için dünyada da, ahirette de acı bir azab vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz"** (46) âyeti de çirkin sözlerin yayılmasını sevenlerin, dünyada ve ahirette acı azaba uğrayacaklarını bildiriyor ve Allah'ın bu tür insanların gönüllerindeki niyyeti, amacı bildiğini vurguluyor. Çirkin sözleri, edepsizliği yaymayı sevmek, bir gönül işidir, düşüncedir. İşte kişinin gönlündeki bu düşünceyi bilen Allah, bu kararlı düşünce sahibini cezalandırır. Ama bu düşünce kasıtsız, gelip geçici bir anı, bir vesvese değil, eyleme dönüşecek bir karardır, hatta karardan da öte, sevgi haline dönüşmüş, temelli bir düşüncedir. İşte bundan ötürü Allah, o kimseyi cezalandırmaktadır. Âyetin anlamı bu iken bilmem ki bu râvîler, neden bu nesih mes'elesine bu kadar merak salmışlar ve sanki Allah'ın kelâmını hükümsüz kılmanın yollarını aramışlar?

Kur'an-ı Kerim, Allah'a ibadetten sonra en çok ana-babaya iyilik edilmesini vurgular. Yine Kur'an, her insanın, geriye bırakacağı malın nasıl harcanacağı konusunda bir vasiyyet yapması gerektiğini de belirtir. İşte yapacağı bu vasiyyette, yine önce ana-babasını düşünmesini, onlara ve yakınlara uygun biçimde vasiyyette bulunmasını emreder (47). Esasen yüce Allah, bundan başka yerlerde de insana, valideynine iyilik etmesini tavsiye ettiğini bildirmiştir (48).

Yaygın kanaate göre Bakara 2/180. âyet, anne-babanın ve akrabanın miras alacaklarını belirleyen Nisa 4/11.âyetten önce inmiştir. Nisâ sûresinde, yakın akrabanın miras payını belirleyen 11.âyet indikten sonra Bakara 180. âyetin anne-babaya ve yakın akrabaya vasiyyet hükmü kaldırılmış, uzak akrabaya vasiyyet hükmü devam etmiştir. Kimine göre de anne-babaya vasiyyet hükmünü kaldıran Nisâ 11.âyet değil, ***"Vârise vasiyyet olmaz"*** (49) hadisidir.

---

(44) Bakara: 2/225.
(45) İsrâ: 17/36.
(46) Nûr: 24/19.
(47) Bakara: 2/180.
(48) Lokman: 31/14, Ahkâf: 46/15, Ankebut: 29/8.
(49) Ebû Dâvûd, Vasâyâ: 6; Tirmizî, Vasâyâ: 5.

Önce Kur'an'a göre Kur'an âyeti, ancak onun dengi bir âyetle neshedilebilir. Hadis, mütevâtir de olsa, âyetin dengi olamaz. Kaldı ki vâhid haberi, zaten kuşkulu bir haberdir, onunla asla âyet neshedilemez. Bu bir.

İkincisi: Mirâs âyetlerinde akrabanın payları belirtildikten sonra bu bölüştürmenin, ancak vasiyyetin yerine getirilmesinden ve borcun ödenmesinden sonra uygulanacağı belirtilmektedir. O halde önce vasiyyet hükmü geçerlidir. Kişinin, malında tasarruf hakkı vardır. Kendi hayatında malını isterse falana veya filana hibe edebilir. Bunu kimse engelleyemez. Vasiyyet de kişinin, sağlığında yaptığı ancak, ölümünden sonra yerine getirilmesini istediği bir hibedir. Öyle ise mal sahibinin yaptığı hibe çıkarıldıktan sonra kalan, mirasçılar arasında bölüştürülür. Nitekim Kadî-i Beydâvî de şöyle demiştir:

"Mirâs âyetleri, bu âyetin hükmü ile çelişmez, tam tersine bunun hükmünü pekiştirir. Zira mirâs âyetlerinde belirtilen miktarların, vasiyetten sonra verileceği bildiriliyor ve vasiyyetin mutlaka öne alınması emrediliyor. Bu âyetin neshedildiği hakkındaki rivâyet ise âhâd haberlerindendir. Ümmetin bunu kabul etmiş olması, bu tek kişi haberini mütevatir haber sınıfına katamaz" (50).

Beydâvî'nin bu sözünü aktaran M. Reşid Rıza da şöyle diyor: "Yani zan ifade eden hadis, kesinlik ifade eden (mütevatir) hadisi dahi neshedemezken, kesin olan Kur'an'ı nasıl nesheder? Kaldı ki Üstâd Muhammed Abduh'un dediği gibi mirâs âyetlerinin, buradaki vasiyyet âyetinden sonra inmiş olduğuna dair kanıt olmadığı gibi, sözkonusu neshi de reddetmektedir. Zira yüce Allah, insanlara, geçici bir süre için emrettiği ve kısa bir süre sonra neshedeceğini bildiği bir hükmü, buradaki vasiyyet emri gibi kuvvetle vurgulamaz. Çünkü bunun, korunanlar üzerine bir borç olduğunu belirtmiş, bunu değiştireni şiddetle uyarmıştır. 'Mirâs âyetlerinde sözü edilen vasiyyet, vâris olmayan akrabaya mahsustur' dersek, âyetleri bağdaştırmamız mümkün olur. Meselâ vefatı sırasında müslüman olmayan ana-babasına vasiyyet ile mal bırakmak, bu âyetin kapsamına girer. Keza seleften bazıları, varisler arasında ihtiyacı çok olan kimselere vasiyyet ile de mal bırakılabileceğini söylemişlerdir. Meselâ vârislerden biri zengin, diğeri yoksul ise, o yoksul vârise, vasiyyet ile biraz fazla mal bırakılabilir. Adamın babası, annesini boşamış ise; babası zengin iken annesi de fakir, kendisinden başka ona bakacak kimsesi de yok ise vasiyyet ile annesinin payını artırabilir. Yoksul çocuklarından birine vasiyyet ile mal bırakabileceği gibi, kendi çocuğu bulunduğu için mal alamayacak durumda olan kardeşine de vasiyyet ile mal bırakabilir. Amcaları bulunan çocuğa, dedesinden miras kalmaz. İşte dede, bu durumda bulunan yetimini mahrum etmemek için vasiyyet ile ona mal bırakabilir" (51).

Görüldüğü gibi mirâs âyetleriyle vasiyyet âyeti arasında hiçbir çelişki sözkonusu değildir. Binaenaleyh onların, bu âyeti neshetmesi de sözkonusu olamaz. Mirâs âyetleri, kişinin, kendisinden sonraya bıraktığı malın, vârisler arasındaki bölüştürülmesini gösterir. Bu konudaki her iki âyetin sonunda da bu bölüştürmenin, **"Kişinin yapacağı vasiyyetten, ya da borcunun ödenmesinden sonra olacağı"** vurgulanır (52). Vasiyyet ise kişinin, sağlığında iken malı üzerindeki tasarrufudur. Kişi sağlığında dilerse malını hibe eder, vakfeder, vasiyyet ile bağışlar, dilediğini yapar. Tasarrufunda serbesttir. Öyle

(50) Envâru't-Tenzîl: 1/134.

(51) Tefsiru'l-Kur'ani'l-Hakîm: 2/136-137.

(52) Nisa: 4/11.

ise mirâs âyetlerinin, bu âyeti neshettiği yolundaki haberin aslı ve değeri yoktur. Peygamber'in kendisi de: "Bu âyet neshedilmiştir, artık bunun hükmü yoktur" demediğine göre, Allah'ın Kitabındaki âyetleri hükümsüz kılmağa kimsenin hakkı yoktur. Böyle vahid haberleriyle Kur'an'ın kesin emri neshedilemez. Kur'an'da bulunan bütün âyetlerin hükmü geçerlidir, uygulama zamanı ve yeri vardır. Müslümanların, öyle bir iki kişinin sözüyle değil, Allah'ın buyruklarıyle hareket etmeleri, Allah'ın Kitabının hükümlerini uygulamaları gerekir.

Bu nesih iddialarından biri de Nisa 4/15.âyet için yapılmıştır. Şimdi bu âyetlerin anlamını görelim:

"Fuhşa varan kadınlara, içinizden dört şahid getirin. Eğer onlar, kadınların aleyhine şahidlik ederlerse o kadınları, ölünceye kadar, yahut da Allah onların yararına bir yol gösterinceye kadar onları evlerde tutun. İçinizden iki erkek fuhşa varırsa onlara eziyet edin; eğer tevbe eder, uslanırlarsa artık onlardan vazgeçin. Çünkü Allah, tevbeyi çok kabul edendir, esirgeyendir" (53).

Müfessirlerin genel kanısına göre birinci âyette anılan fuhuş da, ikinci âyette anılan fuhuş da zinâdır. Birinci âyette zinâ eden kadınlar ölünceye, ya da Allah onların yararına bir yol gösterinceye dek evlerde hapsedilmeleri; ikinci âyette zinâ eden erkeklere de eziyet edilmesi emredilmiştir. Daha sonra, iniş sırasına göre 102 nci sûre olan Nûr sûresinin ikinci âyetinde: **"Zinâ eden kadın ve erkeğin her birine yüz sopa vurunuz, Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız, Allah'ın bu cezasını yerine getirme konusunda acıma duygusuna kapılmayınız. Onların cezalandırılmasına bir grup mü'min de tanık olsun"** âyeti inerek Nisâ sûresindeki hapis cezası kaldırılıp yüz sopaya çevrilmiş; zinâ eden evlilerin recmedileceği hakkındaki hadis ile de bu son âyetin hükmü sadece bekâr zânîlere tahsis edilmiştir. Yani bu âyet de, bir vâhid haberiyle neshedilmiştir.

İşte bu akıl yürütmeler, bu değiştirmeler, hep geleneğin Kur'an'a egemen kılınmasıyla âyetlerin biri alınıp öbürüne çarpılmış, birbirini hükümsüz kılar hale getirilmiştir. Gerçekte her âyetin hükmü yerli yerinde durmaktadır. Ebû Müslim'in de dediği gibi Nisa 4/16 ncı âyette fuhşa varan kadınlar, çoğuldur. Bu iş birkaç kadın arasında yapılan bir eylemdir ki **"Vellâtî"** kadınlar şeklinde çoğul yapılmıştır. Bu lezbiyenlik, yahut sevicilik denilen, kadınlararası sapık ilişkidir. Bu eylemi yapan kadınların cezası, bu edepsizliğin önüne geçmek, namuslarını korumak için bu kadınların evlerde gözetim altında tutulmasıdır. Çünkü kadın serbest bırakılırsa yine gidip o işi yapacaktır. Allah'ın onlar yararına göstereceği yol da recm olamaz.Çünkü recm, kadının yararına değil, zararınadır. Allah'ın, onların yararına göstereceği yol, evlenme yoludur, nikâh bağıdır. Kadın evlenince korunmuş olur, artık böyle edepsiz işlerden kurtulur.

Eğer burada amaçlanan fuhuş, erkek kadın ilişkisi olsaydı, ism-i mavsûl, tağlib kuralı uyarınca müzekker kipte **"Vellezîne"** olurdu. Nasıl ki tüm mü'minleri kapsayan emir ve nehiyler müzekker kipiyle getirilmiştir: **"Yâ eyyuhellezîne âmenû izâ kumtum ilâ's-salâtî..."**, **"min zekerin ev unsâ, ba'dukum min ba'dın"** gibi. Burada mevsûl'ün müennes kipte olması, bu eylemin içinde erkek olmadığını kanıtlar.

(53) Nisâ: 4/15-16.

İkinci âyette anılan fuhuş, iki erkek arasında yapılan fuhuştur ki, âyet erkek tesniye (ikil) kipiyle başlamıştır. Öyle ise bu eylem de zinâ değil, homoseksüelliktir. Bunu yapanların da halk içinde eziyet edilerek cezalandırılmaları, böylece utandırılıp bu işten vazgeçirilmeleri istenmektedir.

Nûr sûresinde ise **"zinâ eden kadın ve zinâ eden erkek"** diye iki cins ayrı ayrı belirtilmektedir. İşte karşıt cinsler arasındaki gayri meşrû ilişkinin adı zinâdır. Bunun cezası da yüz sopadır. Caydırıcı olması için bu cezanın, halk arasında uygulanması emredilmiştir. Hükmün genelliğini daha açık belirtmek üzere zâniye ve zânî ayrı ayrı anılmıştır. **Zâniyân** veya **zâniyetân** diye tek cinse ait bir tesniye (ikil kip) kullanılmamıştır. Çünkü zinâ, karşıt cinsler arasındaki cinsel ilişkinin adıdır. Oysa ötekilerden birincisi, sadece kadınlar arasında olur. Onun için kadın çoğul kipi getirilmiştir. İkincisi sadece iki erkek arasında olur, bundan dolayı erkek ikil kipi getirilmiştir.

Zinâ cezasını belirleyen Nûr 2.âyetin hükmü geneldir. **"el"** ta'rif harfi istiğrak içindir, bütün kadın ve erkekleri kapsar. Evli veya bekâr fark etmez. Bu âyetin genel hükmünü neshettiği söylenen hadiste ise dikkatten kaçan ilginç bir ifade var: O da **"Seyyib ve seyyibe"** ifadeleridir. Seyyib dul demektir. Dul, evlendikten sonra eşinden ayrılmış veya eşini kaybetmiş kadın ve erkeğe denilir. Dul olan erkek ve kadının şehvet dürtüsü, bekârınkinden güçlüdür. Çünkü alışmışın, kudurmuştan beter olduğu bir kural olarak anlatılır.

Ayet, evli, bekâr bütün insanları kapsar. Zaten evliye de, bekâra da zinâ cezasının, sadece sopa ile işkence olduğu; zinâ ile suçlanan evli kadına yapılacak li'ân durumunu izah eden âyetlerin sonunda açığa çıkmaktadır. Çünkü kocası tarafından zinâ ile suçlanan kadın, dört defa yemin edip kocasının yalan söylediğini, beşinci kez de eğer kocası doğru söylüyorsa Allah'ın gazabının kendi üzerine olacağını söylemesinin, kendisinden azâb (işkence) cezasını kaldıracağı buyurulmaktadır (54). Eğer evli kadının zinâ suçu recm (taşlayarak öldürme) olsa, artık bu cezaya işkence değil, öldürme veya recm denilirdi. Oysa âyette: **"Böyle şâhidlik etmesi, kendisinden azâbı savar"** denilmektedir. Öyle ise evli olsun, bekâr olsun zinâ edenin cezâsı, âyette belirtilen azap (yüz sopa)dır.

Kaldı ki Nisa: 4/25.âyette evlendiği halde zinâ eden câriyenin cezâsı, hür, evli kadının cezâsının yarısı olarak belirlenmektedir. Hür kadının cezası yüz sopa ise, yarısı elli sopadır. Ama recmin yarısı yoktur.

Bütün bunlar, âyetlerin hepsinin hükmünün yürürlükte olduğunu gösterir. Ama Yahûdilikteki recm, bir kez gelenek haline geldiğinden, İslâm hukukuna geçirilmiş ve bunun için de o ağır hükmü kaldırmış olan bu Kur'ân'a âyetlerini geçersiz kılacak rivâyetler ortaya çıkmıştır.

Ne Yapmalı?

İşte bu ve benzerî birçok yanlış görüş, yorum, rivâyet yeniden ele alınıp dinin asıl kaynağı olan Kur'ân süzgecinden geçirilmedikçe, Kur'ân'ın ruhuna aykırı olanlar ayıklanmadıkça, müslümanların bilimsel, fikrî bir sıçrama yapmaları mümkün değildir.

(54) Nûr: 24/8-9

Oysa artık bir milyara varan nüfusuyla müslümanların, yeni bir uyanışa ve bilimsel bir sıçramaya, çağdaşlaşmaya, başka bir deyişle bir rönesansa şiddetle ihtiyaçları vardır.

Bugün Türkiyemizde İmam-Hatip Liseleri, İlâhiyat Fakülteleri mevcuttur. Dinî teşkilâtımız, eğitim müesseselerimiz hiçbir İslâm ülkesinde emsali bulunmayacak ölçüde yaygındır. Ama kalite bakımından diğer ülkelerden pek farkımız olduğunu söyleyemem. Bu müesseselerin, Kur'ân'a gönülden bağlı, ama bilimsel düşünen, bağnaz olmayan dinbilimcilerini yetiştirebilecek bir düzeyde olduğunu söylemek güçtür. Buralarda verilen eğitim ve öğretim, yine statükocu, iskolastik zihniyet aşılamakta; tarihî mirasımız hiç sorgulanmadan öğretilmektedir. Buralardan yetişenlerin çoğunluğu da bizzat araştırma yerine dinî klasik metodla öğrendikleri için Kur'an'a ters yorum ve düşüncelerin hâlâ farkına varamamakta, bazı noktalardaki yanlışları doğru kabul etmektedir.

İnsanımız, Kur'ân'ın söylediğini değil, falanın veya filânın düşüncesini din diye kabule yönlendirilmektedir. Kur'ân, hiç düşünülmeden okunduğu için okuyanların kafasında da bir Kur'ân düşüncesi oluşmamaktadır. Oysa önemli olan, Kur'ân'ı çok okumak değil, bilinçli olarak okumaktır. Nitekim sahâbîler: "Kur'ân'dan bir âyetin anlam ve ahkâmını bellemem, bana göre bütün Kur'ân'ı hatmetmekten iyidir" prensibiyle, âyetleri anlayarak okumaya özen göstermişlerdir. Burada İmam Gazâlî'nin şu sözlerini hatırlatmak istiyorum:

"Bir grup da Kur'ân okumakla aldanmıştır. Öyle Kur'ân okurlar ki gündüz ve gecede Kur'ân'ı hatmederler. Dillerinden Kur'ân'ın kelimeleri geçer ama kalbleri başka vâdilerde dolaşır. Kur'an'ın anlamlarını düşünmezler ki tehdidinden çekinsin, öğütünden öğüt alsınlar. Zannederler ki Kur'an'ın indirilmesindeki gaye, gaflet ile hemheme (paldır küldür okuma)dır. Bunların durumu, efendisinin yazdığı; kullandığı toprakta yapacağı işleri bildiren ta'limat mektubunu anlayıp gereğini yapma yerine, sadece mektubun sözlerini tekrar tekrar okumakla vakit geçiren, ama mektupta yazılanları yapmayan köleye benzer. Oysa amaç, mektubu anlamadan sürekli okumak değil, okuyup anladıktan sonra yazılan emirleri uygulamaktır. Bu köle ise mektubun içeriğini anlamağa çalışmaz, sadece sözlerini ezberler ve efendisinin yazdığı emir ve yasaklara aykırı gitmeğe devam eder. Fakat ezberlediği mektubu her gün sesli, nağmeli olarak yüzkere okur. Bu köle, sonunda cezayı hak eder. Çünkü mektuptan amacın, onun içeriğini uygulamak değil, sözlerini okuyup tekrar etmek olduğunu sanarak aldanmıştır" (55).

Öyle ise din eğitimi veren okullarımız ve fakültelerimizdeki müfredat programları yeniden düzenlenmeli, Kur'an'a ters ve yanlış olduğu açıkça anlaşılmış bulunan konular ayıklanmalı, yeniden yazılmalı ve din, asıl temel kaynağı esas alınarak öğretilmelidir.

Böylece insanların ellerini kollarını bağlayan pek çok güzel şeyi haram kılan, insanları yasaklarla çevreleyen geleneğin biçimlendirdiği İslâm yerine, Kur'an'ın anlattığı sade, kolay, arı-duru İslâm açık-seçik ortaya konmalıdır.

Bu kadar yasak, düşünceye özgürlük tanımama, belli kalıplarla programlanma, grupçuluk...insan düşüncesini kilitlemekte, fikir üretme ve geliştirmeyi büyük ölçüde

(55) İhyâ: 3/499.

önlemiştir. İlâhiyat Fakültelerinde Kur'an'ın benimsenmesine ve yayılmasına katkıda bulunacak orijinal, tazeleyici düşünceler geliştirilememekte, tersine bazı gruplarca bağnazlık körüklenmektedir. Eskiden türban, eşarp mücadelesi veriliyordu. Şimdi de gözlerden başka her tarafı kapatan bir kıyafeti yerleştirme uğraşını verenler çıktı. Oysa el, yüz, hatta Hanefi mezhebine göre ayaklar kadında avret değildir. Hatta evde, babasının, kardeşinin yanında başını kapatmayı gerekli gören kızlarımız var. Oysa bu, dinin buyruğu değildir. Bu, aile içinde serbest ve rahat yaşamayı güçleştirir. Allah, dinde insanlar için zor değil, kolay hükümler getirmiştir.

Hanefî fakîhi ünlü Alâu'd-dîn Kâsânî, Bedâi'u's-sanâi fî tertibi'ş-şerâi' adlı eserinde şöyle diyor:

Nikâh düşmeyen mahrem erkeklerin, kadının başına, saçına, kulaklarına, göğsüne, pazusuna, memesine, bacağına, ayağına bakması helâldir. Ancak göbekle diz kapağı arasına bakılamaz. Göbekle diz kapağı arası örtülü ise buralara dokunmak da mahrem erkeklere helâldir. Süt ile mahrem olanlar da diğer mahremler gibidirler.

Nikâh düşen kadınlara gelince: Onların, yüzleri ve elleri dışında kalan yerlerine bakmak haramdır. Ancak âyette zinet yerlerine bakılmasına müsâade edilmiştir. Zînet yerleri de yüz ve ellerdir. Sürme yüzün zîneti, yüzük de elin zinetidir. Kadın, alış-verişte ellerini kullanmak zorundadır. Ebû Hanîfe'ye göre ayaklara bakmak da helâldir. Çünkü Hz. Aişe'nin: ***"Ancak kendiliğinden görünen müstesna"*** cümlesini, "Kendiliğinden görünen kulb ve fetha (bilezik, ayak parmaklarına takılan yüzük)dür" dediği rivayet edilir. Yüce Allah, kendiliğinden görünenleri, gösterme yasağının dışında tutmuştur. Ayaklar kendiliğinden görünür" (56).

İmam Taberî şöyle diyor: "Görüşlerin en doğrusu, (Kendiliğinden görünenler) kaydıyla yüzün ve ellerin kasdedilmiş olmasıdır. Böyle ise sürme, yüzük, kına da gösterilmesi haram olmayan zînete girer. Çünkü herkes, namaz kılan insanın göstermesi gereken yerlerinin, kadın ve erkekte neler olduğu konusunda oybirliği içindedir. Buna göre kadın, namazında yüzünü ve ellerini açar, bunun dışında kalan kısmını örter. Ancak Peygamber (s.a.v)'in, kadının dirseklerine kadar olan kolunun yarısını gösterebileceğini de söylediği rivayet edilir. Bu konuda bilginler görüş birliği içinde olduklarına göre kadının, namazında avret olmayan yerlerini, diğer zamanlarda da gösterebileceği, kendiliğinden ortaya çıkar" (57).

Halkın Kur'an ile daha yakından tanışması gerekir. Yüce Allah, namazda **"Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyunuz"** buyurmuştur (58).

Bir üniversite kentinde, bilimsel bir toplantının akşamında bir hayır vakfının yemeğindeyiz. Konuşmamı istediler. Konuşmağa başladım, güzel, feyizli bir hava vardı. Anlattıklarımızdan etkilenen bir zat:

-Hocam, dedi, anlıyorum ki biz Kur'an'dan uzak kalmışız. Dinimizi daha iyi anlayabilmek için Kur'an'ı okuyup anlamamız gerekir. Biz, namazda hep belli sureleri okumağa alışmışız. Bunları tekrar edip dururuz. Ama asıl Kur'an'ın buyruklarını,

(56) Bedâ'iu's-sanâ'i: 6/2952-2957.

(57) Câmi'u'l-beyân: 18/119-120.

(58) Müzzemmil: 73/20.

öğütlerini, ibret veren kıssalarını içeren kısmından haberimiz olmaz. Çünkü onlar ezberimizde yoktur. Zaten okuyanların çoğu da anlamaz. Acaba ben, namazda Mushafa bakarak, düşüne düşüne Kur'an okuyabilir miyim? Böyle yapılırsa günde beş kez namaz kılan, her rek'atte birkaç âyeti düşünerek okuyacak ve çok şey öğrenecektir. Ne dersiniz?

Ben, ülkemizde böyle bir uygulamanın olmadığını biliyordum ama uzun yıllar kaldığım Arabistan'da ve Cezayir'de Hanbelîlerin, Şafiilerin, Malikîlerin bakarak okuyanlarına rastlamıştım. Dedim ki:

-Bir zaman bana böyle bir soru sorulmuştu. Ankara'da önemli bir matbaanın sahibi bana, lise çağındaki gençlerin namaz surelerini bilemedikleri için namaz kılamadıklarını; bunlara bir kolaylık olsun diye Fatiha'yı ve namaz surelerini levhalara yazıp bedava dağıtmayı düşündüğünü; böylece bilmeyenlerin önlerine bu levhaları koyup bakarak okumak suretiyle namazlarını kılacaklarını, böyle yapa yapa da bir gün sureleri ezberlemiş olacaklarını düşündüğünü söyledi ve bunun caiz olup olmadığını sordu.

O zaman bu mes'eleyi asıl kaynaklarından incelemeden, bunun caiz olmadığını söyledim. Sonradan konuyu inceleyince, işin aslının öyle olmadığını anladım. Nitekim daha sonra gittiğim Suudi Arabistan'da ve Cezayir'de teravih namazında bazı imamların, ceplerinden çıkardıkları Mushafa bakarak okuduklarını gördüm.

İşte o toplantıda soruyu soran arkadaşa cevaben: Kur'an'ı ezbere bilemeyenlerin, bakarak da okuyabileceklerini, böylece Kur'an üzerinde düşünmeleri ve Kur'an kültürüne sahib olmaları imkânının doğabileceğini söyledim.

Orada oluşmuş bulunan çok güzel hava, bu cevabım üzerine birden dağılıverdi. İki İmam-Hatip öğretmeni, sert biçimde itiraz etti:

-Bu amel-i kesîrdir, ya huşû nerede kalır?

-Peygamber'in böyle yapılacağına dair bir hadisi var mı?

-Yüzüne bakarak okunabileceğini ifade eden bir söz veya uygulama var mı?

gibi sorularla atmosfer bozuldu, maalesef.

Fakülte hocalarından biri de adeta onları kışkırtırcasına bir konuşma yaptı, bunun caiz olduğunu söylemenin kolay olmadığını ileri sürerek delile dayanmayan, içi boş afâkî sözlerle oradaki avamdan parsa toplamak istedi.

Öyle oldu ki artık İmam-Hatip öğretmenini bırakın, ziraat profesörü, istatistik hocası, halıcı esnafı gibi konu ile hiç ilgisi olmayanlar bize itiraz ettiler.

-Amacımız Kur'an'ı anlamaktır. Delil istiyorsunuz, delil: **"Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyunuz!"** (59) âyetidir. Bunun caiz olduğunu gösteren bir söz istiyorsunuz. Önce siz, caiz olmadığını gösteren bir delil getirin. Eşyâda asıl olan ibâhadır. Haram olduğu hakkında bir hüküm bulunmayan herşeyin helâl olduğu temel bir kuraldır. Mübahların delili aranmaz, haramların delili aranır. Her mübâh olan şey, ayrı ayrı Kitaba yazılsa, milyonca cilt kitap yazmak gerekir. Yasak olan eylemler belirtilir, bunun dışında kalanlar mübahtır, helâldir, dedim ve kendi kendime düşündüm:

(59) Müzzemmil: 73/20.

Namazda Kur'an'a bakmanın amel-i kesîr olduğunu söylüyorsunuz ama Peygamberimizin, namazda sırtına binen çocuğu eliyle tuttuğu, onunla rükûa ve secdeye vardığı kaynaklarda yazılıdır. Bir insan namazında Kâ'be'ye veya mihraba bakarsa namazı bozulur mu? Peki mihrabda âyet yazılı ise ona bakanın namazı neden caiz olmasın?

Namazda Mushaftan okumayı yasaklamak, aslında bu milletin Kur'an ile içli-dışlı olmasını kısıtlamak demektir. Maalesef bu zihniyet müslümanları, Elemtere'den aşağıya hapsetmiştir. Oysa bu küçük surelerin mesajı, diğer Kur'an sûrelerine göre sınırlıdır. Çünkü Kâfirûn, İhlâs ve Muavvizetân dışındakiler, Kureyşi ilgilendiren konulara işaretten ibarettir. Oysa Kur'an'da bütün insanlığa hitabeden ne kadar mesaj, öğüt, ibret ve hüküm var. Her namazda bunlardan birkaçı düşüne düşüne okunursa namaz kılan insanda bir Kur'an kültürü oluşur. Namazda Kur'an'a bakmaya engel olmak, bu kültürün oluşmasını güçleştirebilir.

Denilebilir ki bunları okumayı engelleyen kim? İsteyen Kur'an'ı ezberler, dilediği yerden de okur. İyi ama dilediği yerden okuyabilecek kadar Kur'an'ı ezberlemek kolay mıdır? Herkes bunu yapabilir mi? Ve herkes buna vakit ve imkan bulabilir mi? İşi başından aşkın işçiler, işadamları, yaşlılar, hafızası zayıf olanlar? Hatta hafız olduklarını iddia edenler içinde gerçekten Kur'an'ın her yerinden okuyabilecek kaç kişi var? Bundan dolayıdır ki hafız olanlar dahi **Elemtere**'den aşağıya dayanırlar.

Gerçekten iddia edildiği gibi namazda Mushafa bakarak Kur'an okumak yasak mıdır, namazı bozar mı? Şimdi bu meseleyi kaynaklardan inceleyelim:

Buharî'nin tahrîcine göre Hz. Aişe, Mushaftan okuyarak namaz kıldıran, azâdlı kölesi Zekvân'ın arkasında namaz kılardı (60).

Buhârî'nin bu rivayetini Ebû Dâvûd, Kitâbu'l-Mesâhif'te Eyyûb İbn Ebû Melîke yoluyla; İbn Ebî Şeybe de Vekî-Hişâm İbn Urve-Ebubekr ibn Ebî Melîke ve Ebû Melîke-Aişe'den nakletmiştir, anlamı şöyledir:

"Aişe'nin azâdettiği bir kölesi vardı. Bu köle, Ramazan'da Mushaftan okuyarak namaz kıldırırdı."

Şâfiî ve Abdu'r-Rezzâk bu rivayeti, başka bir yolla İbn Ebî Melîke'den şu şekilde çıkarmışlardır: "İbn Ebî Melîke, babası Ebû Melîke, Ubeyd ibn Umeyr, Misver ibn Mahreme ve daha birçok insanla beraber, A'lâ'l-Vâdî'de bulunan Aişe'ye gelirler; Aişe'nin henüz azâdedilmemiş çocuk kölesi Ebu Amr (yani Zekvan) onlara imamlık ederdi..."

Bu rivayet, namazda Mushafa bakarak okumanın caiz olduğuna delil sayılmıştır. Ancak kimi de amel-i kesîr olur, gerekçesiyle Mushaftan okumanın caiz olmadığını söylemiştir (61).

Bu konuyu ele alan Hidâye sahibi Burhânu'd-dîn Ebûl-Hasan Alî el-Mergînânî (ö.593/1196) şöyle diyor: "İmam Mushaftan okursa Ebû Hanîfe'ye göre namaz bozulur. İmameyn (Ebû Yusuf ve Muhammed)'e göre namaz tamdır, çünkü ibadete ibadet eklenmiştir. Ancak bu, Kitap ehlinin eylemine benzediğinden mekruhtur.

(60) Buhârî, Ezân: İmâmeti'l-abdi ve'l-mevlâ.

(61) Fethu'l-Bârî, 1/155.

Ebû Hanîfe'ye göre bu, Kitap ehline benzeme yanında, Mushafı taşımak, yapraklarını çevirmek gibi amel-i kesîr olan işleri de içerir. Ayrıca bu, Mushaftan öğrenmedir.

Ebû Hanife'nin, bu eylemde amel-i kesîr bulması bakımından düşünülürse, Mushafın elde taşınması ile, yere konmuş olması arasında fark vardır. Yazılı bir şeye bakıp mânâsını anlayanın namazı bozulmaz. Taşımadan sadece Mushafa bakanın da namazı bozulmaz.

Ama öğrenme olması bakımından düşünülürse, Mushafın yerde olması ile elde taşınması arasında fark yoktur. Her iki durumda da öğrenme olacağı için Ebû Hanife'ye göre namaz bozulur.

Serahsî de el-Mebsût'unda şöyle diyor: "Ebû Hanîfe'ye göre amel-i kesîr ve öğrenme olan Mushafa bakarak okuma namazı bozar. İmameyne göre, Zekvân hadîsinden ötürü namaz bozulmaz. Ayrıca bunda amel-i kesîr de yok, sadece eliyle Mushafı taşıma ve ona bakma vardır. Başka bir şey taşımakla namaz bozulmazken Mushafı taşımakla niçin bozulsun? Ancak Kitap ehlinin ameline benzediği gerekçesiyle imameyn bunu mekruh görmüşlerdir. Şafiî'ye göre mekruh da değildir. Çünkü biz, Kitap ehlinin her yaptığına benzemekten menedilmiş değiliz. Zira biz de onların yediklerini yeriz" (62).

Hidâye şârihi Aynî, Hidâyenin ibâresini şöyle şerh ediyor:

"İmam Mushaftan okursa Ebû Hanîfe'ye göre namaz bozulur". Said İbn Müseyyib, Hasan Basrî, Şa'bî ve Sülemî de bu görüştedirler. Ebû Yusuf ve Muhammed'e göre Mushafa bakarak okuyanın namazı tamdır, ancak mekruh olur. Çünkü bu, namazlarında Kitaba bakan Kitap ehlinin eylemine benzer. Ebû Hanife'ye göre bundan ayrı olarak bu işte amel-i kesîr ve öğrenme vardır."

Ebû Hanîfe, görüşünü iki gerekçeye dayandırıyor: Birincisi bu işin amel-i kesîr olması, ikincisi öğrenme olması. Birinci durumda eğer bakarak okurken Mushafı elde taşıma, yapraklarını çevirme gibi namazda yapılmayacak eylemler varsa namaz bozulur. Şayet önüne konan Mushafı, taşımadan, yapraklarını çevirmeden; ya da mihraba yazılı Kur'an'a bakarak okursa amel-i kesîr olmadığı için namaz bozulmaz.

Fakat Aynî, Kur'an'ı taşımanın, yapraklarını çevirmenin namazı bozacağı savını,Peygamber'in uygulamasına aykırı bulmaktadır. Çünkü Peygamber (s.a.v), namazda bundan daha çok olan eylemi yapmıştır: Ebû'l-As'ın kızı Ümame, kendisinin omuzunda olduğu halde namaz kılar, secdeye vardığında kızı yere bırakır, kalktığında tekrar alırdı. Bakmak neden caiz olmasın? Bakmak, ibâdetin ibadete eklenmesidir. Mushafa bakmak, mihrâbdaki nakışlara bakmaktan daha fazla bir şey değildir. Nakışlara bakmak namazı bozmazken, Kur'an'a bakmak neden bozsun? Yaprakları çevirmek ise amel-i kalîl (az bir eylem)dir (63).

Mushafa bakıp okumanın, öğrenme olacağı görüşünü kabul etmeyen Hidâye şarihi Kemâlu'd-dîn, "Bu, telakkun (öğrenme)dir sözü, galattır. Yazılı Mushafa bakmak,

(62) el-Mebsût: 1/201, Beyrut.

(63) el-Binâye fî şarhi'l-Hidâye: 2/425-427, 1980.

namazı bozacak ölçüde bir öğrenme değildir" diyor ve Serahsî'nin sözlerini aktarıyor: "İmam namazda Mushaftan okursa, Ebû Hanîfe'ye göre namaz bozulur, Şâfiîye göre kerahetsiz caizdir. Şafiî diyor ki: Eğer Kitap ehli, namazlarında Kitaba bakıyor diye Mushafa bakarak okumak mekruh olursa, ezbere okumak da mekruh olur. Çünkü Kitap ehli içinde ezbere okuyanlar da vardır. Ayrıca biz de onlar gibi tasadduk eder, onlar gibi yer, içeriz. Bunlar mekruh değildir (Mushafa bakmak neden mekruh olsun)?

Şeyhu'l-İslâm Pezdevî diyor ki: "Mihrâba baksa da 'Namazında huşû et!' ibâresinin yazılı olduğunu görse; bu ibâreyi düşünüp anlasa, şeyhlerimizden bir bölümüne göre-meselâ Ebû Yusuf'a göre-namazı bozulmaz. Ancak İmam Muhammed'e göre bozulur.

Fakihler bu mes'eleyi şu yemin mes'elesine kıyas etmişlerdir: Adam falan kitabı okumayacağına yemin ettikten sonra eline geçen o kitaba baksa ve mânâsını anlasa, ama diliyle okumasa Ebû Yusûf, bu adamın yeminini bozmadığına, çünkü okumanın, ancak dil ile olacağına hükmetmiş; İmam Muhammed de adamın yeminini bozduğuna, zira bakıp anlamanın okumak olduğuna hükmetmiştir. İşte İmam Muhammed, bu görüşün, namazda yazıya bakmaya da uygulamış, baktığı yazıyı anlayanın namazının bozulacağını söylemiştir.

Ancak şeyhlerimizden kimi de bakmanın namazı bozmayacağı kanısındadır. Çünkü Kitabı okumak, bizzat amaç değildir. Asıl amaç, Kitabın içindekini bilmektir. Öyle ise amaç aranır. Kitaba, anlamak için bakılır.

Fakat namazda okumak buna benzetilemez. Namazda olanın bakmasında bir sakınca yoktur. Delili de şudur: Karısının alnında: "Sen boşsun", kölesinin alnında da "Sen hürsün" diye yazılmış olduğunu gören kimse, bu yazıya bakıp mânâsını anlamakla ne kadın boş olur, ne de köle azadedilmiş olur. Bu da gösteriyor ki İmam Muhammed (Allah rahmet eylesin) anlamayı okumakla, özellikle kitap okumakla eş tutmuş; ama konuşma ile ilgili diğer hususlarda anlamayı okumaya eş tutmamıştır (64).

Bu görüşleri Bedâiu's-sanâ'ide ele alan el-Kasânî de şöyle diyor:

"Namazda Mushafa bakarak okumayı caiz görenler, Aişe'nin Zekvân adlı azadlı kölesinin, Ramazanda Mushaftan okuyarak halka namaz kıldırmasını delil gösterirler. Ayrıca Mushafa bakmak ibadettir. Okumak da ibadettir. İbadetin ibadete eklenmesi, bozmayı gerektirmez. Ancak Kitap ehlinin eylemine benzediğinden mekruh olur. Fakat Şafiî'ye göre biz, her konuda Kitap Ehline benzemekten menedilmiş değiliz. Zira biz de onların yediklerini yeriz."

Bu konuda Ebû Hanîfe görüşünün iki yönü vardır:

1) Eğer Mushafı taşıma, yapraklarını çevirip bakma gibi namazda yapılmayacak eylemler varsa namaz bozulur. Buna göre önüne konulmuş olan Mushafa bakarak okumak, çok amel olmadığı için namazı bozmaz.

2) Bakarak okumanın başkasından öğrenme olacağı, öğrenmenin ise namazı bozacağı noktasından ise Kur'an'ın elde taşınıp taşınmaması arasında fark yoktur.

Zekvân hadisine gelince, Hz. Aişe'nin ve onun görüşünde olan sahâbîlerin, Kur'an'a bakmanın öğrenme olduğunu bilmedikleri anlaşılıyor. Namazda öğrenme

(64) Kemâlu'd-dîn Mahmûd ibn Abdu'l-Vâhid, Şarhu Fethi'l-Kadîr: 1/351-352.

mekruhtur. Onlar bunun öğrenme olduğunu bilselerdi, gerek olmadığı halde bütün Ramazan boyu bu mekruh işi sürdürmezlerdi. Ya da ravinin, "Ramazanda halka imamlık yapardı, Mushaftan okurdu" sözü, iki ayrı durumu anlatmış olabilir. Yani "Ramazanda halka imamlık yapardı" ve "Namaz dışında Mushaftan okurdu". Bu sözüyle onun, Kur'an'ı ezbere bilmediği anlatılmış olur. Ancak Kur'an'ın tamamını değil, bazı sureleri okuyarak namaz kıldırırdı. Ya da her gün, o gece okunacak Kur'an'ı ezberliyordu ki Ramazan ibâdetinde (teravihte) bütün Kur'an'ı okumanın farz olmadığı bilinsin..." (65).

Şu açıklamalar, fakihlerin, mutlaka mezheplerinin görüşlerini haklı çıkarmak için nasıl kelime oyunlarına girdiklerini göstermektedir. Hz. Aişe gibi Peygamber'in en yakın zevcesi, yıllarını Peygamber ile aynı odada, hatta aynı yatakta paylaşmış olan ve Peygamber'in sözlerini, yaşayış tarzını, aile yaşantısını sonraki nesillere aktarmada temel kaynak olan bir mü'minler annesini, namazda neyin mekruh, neyin caiz olduğunu bilmeyecek kadar bir cehaletle suçlamanın mantıkî yanı, kabul edilir tarafı olamaz. Sonra nakledilen: "Mushaftan okuyarak halka namaz kıldırırdı" sözünün anlamı gayet açık iken, bu sözü fakihin istediği mânâya getirebilmek için iki cümleye parçalamak ve namazdan önce Kur'an'ı okuyup öğrendikten sonra halka namaz kıldırdığı biçimine sokmak, tahriften başka ne olabilir?

Görüldüğü üzere din, bu kelimelerin taşımadığı mânâlara uzanan kimselerin görüş yığınları, çelişkili açıklamaları değildir. Din, Kitabullah'ın ve Allah Elçisinin Kitaba uygun sözlerinin bildirdiği kurallardır. Helâl açıklanmıştır, haram da açıklanmıştır. Allah'tan başka kimsenin helâl ve haram hükmü koymağa, kendi görüşünü, düşüncesini, yorumunu dinleştirmeğe hakkı yoktur.

Müslümanların bu bağnazlıkları aşıp Kur'an'da birleşmeleri ve yeniden Kur'an'dan ilham alıp fikir üretmeleri, Kur'an'a uygun yasalar ve dünya nizamı olabilecek düşünce sistemi geliştirmeleri gerekir. Bunun için herkesin, mümkün olduğu kadar çok Kur'an okuması, ama anlayarak ve düşüne düşüne okuması gerekir. Hatta namazda bile, eğer daha bir düşünmeye sevk edecek, daha bilinçli kılınmasına, Kur'an'ın anlaşılmasına yardım edecekse-ki bunda kuşku yoktur-bakarak Kur'an okunabilir. Böylece yanılırım, unuturum korkusundan uzak olarak huzur ile Kur'an okunur ve okunan Kur'an'ın mealdeki anlamı da düşünülürse daha huzurlu ve bilinçli namaz kılınmış olur. Zaten bilinerek, anlaşılarak okunması, Allah'ın da buyruğudur: **"Ey inananlar, ne dediğinizi bilmeniz için sarhoş iken namaza yaklaşmayınız"** (66).

Sarhoş iken namaz kılmanın yasaklanması, okunan şeyin anlaşılması içindir. O halde okuduğunu anlamayan ayık insanın, söylediklerini anlamayan sarhoştan ne farkı kalır?

Yeni ufuklara, uyanışa, fikrî sıçramaya varabilmek için Kur'an'a dönelim, okuyalım, düşünelim. O zaman Kur'an bizi, ilk fetihlere ulaştırdığı gibi, şimdi de aydınlık düşüncelere, büyük fetihlere ulaştıracaktır!.

(65) Alâu'd-dîn Ebû Bekr ibn Mes'ud el-Kâsânî el-Hanefî (ö.587), Bedâ'iu's-sanâ'i fî tertîbi'ş-şerâ'i, Kahire, 2/611-612.

(66) Nisâ: 4/43.

TELEVİZYONUN DİNÎ HAYATTAKİ ROLÜ

Prof. Dr. Nevzat YALÇINTAŞ
İst. Üni. İktisat Fak. Öğrt. Üyesi

GİRİŞ

Günümüz toplumlarında insan, şahsiyetini, bilgi ve davranışlarını geliştirebilmek için çok yönlü olumlu etkilenmelerin muhatabı olmak zorunluğundadır. Bu müsbet ve manen, fikren besleyici nitelikte olması ve bozucu tesirlerden daha güçlü bulunması gereklidir. Çünkü zamanımızda hayatın akışı sadece sür'at kazanmamış ve fakat yoğun bir şekilde maddileşmiş, şahsi çıkar ve kazanç arzuları ön plana geçerek inanç ve ahlak telakkilerini gerilere atma eğilimini göstermiş, bedonizm yaygınlaşmıştır.

Böyle bir ortamda, insan yaşayışının ömür süresince tanziminde, çocukluk ve gençliğin ilk dönem yaşlarında yapılıp sona eren örgün eğitim süresi kâfi değildir. Eğitimin bir taraftan hayat boyu bir mahiyet kazanması, diğer taraftan da kişiyi hep olumlu etkileyecek bir kültür çevresi oluşturması zaruri olmaktadır.

I- Televizyon ve Sosyal Hayat

İşte bu noktada günümüzdeki kitle iletişim araçlarının (Mass Media) kritik önemi ortaya çıkmaktadır. Bunlardan özellikle televizyon artık insan kitlelerinin sosyal ve kültürel hayatlarının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir ve bu niteliği evrensel mahiyettedir. Gelir seviyeleri yüksek olmayan aileler dahi televizyon sahibi olmakta ve şehirlerin, köylerin en fakir sayılabilecek evlerinin çatılarında TV antenleri yükselmektedir.

Bu yaygınlaşma, şaşırtan bir gelişmedir. İnsanların bu talepleri yanında televizyon teknolojisinde de çok önemli gelişmeler olmuş ve bunlar halen devam etmektedir. Kanal sayıları süratle artmakta, yayınlar renkli hale dönüşmekte "gelişmiş görünümlü" (High Definition) TV'nin ticarileşmesi zamanı yaklaşmaktadır. Bu iki yönlü hızlı gelişme, televizyonun insanlar üzerindeki etkisini daha da arttırmaktadır. Sosyal ve kültürel hayattaki tesirler, özellikle şu alanlarda belirgin hale gelmektedir.

1- Dünya görüşünde, telakkilerde,

2- Beşerî davranışlarda,

3- Dil ve kültür hayatında,

4- Dini yaşayış ve inançlarda,

5- Eğitim ve bilgide,

6- Haber akışında,

7- Siyasette.

Bu sahaları daha da çoğaltmamız kabildir. Fakat bu 7 alanla iktifa etsek dahi mukadder sualin mahiyeti değişmeyecektir. Televizyon 7 başlı canavar mıdır veya 7 oluklu temiz bir pınar mı?

II- Türkiye'de Televizyon

Dünyadaki gelişmeye paralel olarak ülkemizde de televizyon yayınları sür'atli bir ilerleme göstermiştir. 1960'ların sonlarına doğru başlayan ve tam kanuni zeminde olmayan yayınlar, 1970'lerde gelişmekle beraber, tek ve renksiz kanal olarak devam etmiş, 1980'lerde ise renklenerek kanal sayısı arttırılmıştır. 1990'lı yıllar ise Türkiye'de özel televizyonların, Anayasa yasağına rağmen tam bir patlama dönemidir. Halen renkli olarak yayın yapan televizyon kanalı 15'i bulmuştur ve daha da artma temayülündedir. Bu ise, A.B.D. hariç, bir çok gelişmiş ülkede rastlanmıyacak bir sayıdır.

Türkiye'de TV yayınlarının bu şaşırtıcı artışı ile birlikte çok büyük ve yaygın şikayetler, tenkidler ortaya çıkmıştır. Çok geniş bir kitle bu yayınların ekseriyetinde ortaya konulan edepsizce sahnelerden, hayasız ve sapık ilişkilerden, bozuk ifadelerden, Türkçenin kötü kullanılmasından, yoz müzikten, alkol kullanımının teşvikinden, şiddet sergilenmesinden ve diğer tahripkâr yayınlardan son derece müteessir ve müşteki olmuş ve bunlar çeşitli şekillerde dile getirilmiştir. Siyasi idarenin böyle bir gidişatı durdurmaması ve devlet televizyonunda da benzer durumların olmasının politik neticeleri olmuş ve seçimlerde bir partimizin önemli oy kaybında TV yayınlarından şikayetin rolü olduğu yine aynı parti yöneticileri tarafından ifade edilmiştir.

Yayınlarda ortaya çıkan bu olumsuz unsurlar hiç şüphesiz toplumu etkilemeye başlayacak ve ahlak, inanç, sağlıklı düşünce ve dini hayat üzerinde tahripkâr neticeler ortaya çıkaracaktı. Nitekim bu bozucu tesirler cemiyetimizde artık çok açık bir şekilde müşahade edilmektedir. Sayısı 15'i bulan televizyon kanallarından 3'ü ancak böyle bir bozucu ve yıkıcılığın dışındadır. Bunlar ahlakî ve islâmî esasları gözetmeyi kendilerine şiar edinmişlerdir.

III- T.R.T.'de Dini Yayınlar

Türkiye'de televizyonda dini yayın ve programlar, önce devlet televizyonunda, TRT 1'de 1975 yılı ortasında başlamıştır. İlk muntazam dini programlar, o senenin Ramazan ayı dolayısıyla başlatılmıştır. Fakat böyle bir dini yayının yapılması kararını almak çok şiddetli bir iç direnme ile karşılaşmıştır. TRT Yönetim Kurulu'ndaki bazı üyeler, Televizyonda dini program yapılmaması gerektiğini savunmuşlar ve radyodaki yayınla iktifa edilmesini istemişlerdir.

Hür dünyanın televizyonlarında dini programlar mevcutken ve bu uzun senelerden beri yapılırken bazı TRT Yönetim Kurulu üyelerinin Türkiye'de bunun yapılmasını

önlemeye çalışmaları ve ileri sürdükleri sakim görüşler ayrıca üzerinde durulması gereken hususlardır.

Fakat bu çeşit olumsuz direnmelere rağmen, 1975 yılında dini yayınlar TRT'de başlamış, bugüne kadar hep geliştirilerek getirilmiştir. TRT'deki dini programlar seyirci ve dinleyicilerin en çok sevip takip ettiği yayınlardır. Yapılan çeşitli anket ve araştırmalar bu sonucu göstermektedir. Şüphesiz bu yayınların daha da takviye edilmesi yerinde olacaktır.

IV- Bugünkü Durum

Türkiye'de halen yayınlarında dini programlara düzenli bir şekilde yer veren sadece devlet televizyonları ve 3 özel kanaldır. Bunların dışındaki özel televizyonlar maalesef dini programlara yer vermedikleri gibi dini esaslara açıktan zıt düşen dini yaşayış ve ahlâk telâkkilerini tahrip eden yayınları sürekli bir şekilde yapmaktadırlar. Bunların Türk Toplumunda meydana getirdikleri olumsuz etkiler hiçbir zaman küçümsenmemelidir. Bu menfi yayınlara karşı her çeşit önleyici mücadele meşru zeminlerde yürütülmelidir. Yeni hazırlanan radyo-televizyon kanununda toplumu bu çeşit yayınlara karşı koruyucu hükümlere yer verilmelidir.

Özel televizyonlar arasında İslâm inanış ve kültürünü, ona uygun yaşayış tarzı ve ahlakını ön plana çıkarıp, özendiren, yayan ve destekleyen çok az sayıda kanal vardır. Bunların içinde TGRT, en yaygın ve etkili olandır. TGRT, yayına başladığı 22 Nisan 1993 tarihinden itibaren her gün mutlaka en az 1 saat dini yayın yapmakta ve dini haberlerle olaylara olumlu bir biçimde yer vermektedir. Onun bu özelliği sonucunda TGRT kendisini izleyen bir önemli seyirci kitlesine sahip olmuştur.

Milletimizin manevi değerlerini, dinimizin esaslarını benimseyip yayan mahdut sayıdaki TV kuruluşlarına sahip çıkıp onları desteklemek herkesin terkedemiyeceği görevidir.

Hem TRT'de ve hem de az sayıdaki özel TV'lerde yapılan çok faydalı dini yayınların daha da geliştirilmesi zarureti vardır. Bunların takviyesi yönündeki gayretlere yardımcı olunması, ileri sürülen fikirlere yapıcı bir mahiyet kazandırarak doğrudan doğruya ilgililere ulaştırılması herkes için bir vazife olmalıdır. Bu programların gerçekleştirilmesi çok gayret ve mali harcama ile mümkün olabilmektedir. Bu olumlu davranışın yanında yıkıcı, bozucu yayın yapan televzyonların zararlarını önleme sorumluluğu hepimiz için devam etmektedir. Televizyonun etkisi büyüktür ve süreklidir.

YENİ BİR TEFSİR İHTİYACI

Kazım GÜLEÇYÜZ
Yeni Asya Gazetesi
Genel Yayın Müdürü

Diyanet İşleri Başkanı Sayın Mehmet Nuri YILMAZ'ın bir süre önce gündeme getirdiği yeni bir Kur'ân tefsiri projesi, beklenen ve arzulanan seviyede olmasa da, kamuoyunda akis bulmuş, olumlu tartışmalara vesile olmuştur. Bu tartışmaların, ilgili zemin ve mahfillerde daha da canlanarak devam etmesi lâzımdır. Neticeye, bu kabil yapıcı fikir alışverişleriyle adım adım varılacaktır.

Kur'ân, Kıyamete kadar geçerliliğini koruyacak olan son ilâhî kitaptır. İnancımıza göre, kıyamete kadar gelecek olan bütün çağların ve bütün insanların ihtiyaçlarına Kur'ân'da cevap verilmiştir. Mesele, bu cevapları bulup çıkarabilmek ve merhum Mehmed Âkif'in deyişiyle, asrın idrakine sunabilmektir.

Kur'ân'ın nâzil olduğu zamandan bu yana geçen on dört asrı aşkın süre içinde, pek çok tefsir yazılmıştır. Bunların her biri, mukaddes kitabımızın daha iyi anlaşılmasına vesile olmuş; Müslümanların dünyasını aydınlatan hakikatleri gün ışığına çıkarmıştır. Bu uğurda eser veren İslâm âlimlerine ve Kur'ân müfessirlerine şükran borçluyuz.

Çağımızın büyük İslâm âlimlerinden Bediüzzaman Said Nursî'nin şöyle bir sözü var: "Zaman ihtiyarlandıkça, Kur'ân gençleşiyor". Zamanın akışı içinde ilmin kaydettiği inkişafa paralel olarak insanlığın idrakinde meydana gelen genişleme, Kur'ân'da gizli olan birçok hakikatin açığa çıkmasına ve anlaşılmasına vesile olmaktadır.

Bugün önümüzdeki mesele şudur: Çağın getirdiği gelişmeler ışığında, temel esasları ve ruh-u aslîyi bozup rencide etmemek kaydıyla, Kur'ân'ı yeniden yorumlamak; yeni suallerin ve yeni ihtiyaçların cevaplarını yine Kur'ân'dan bulup çıkarmak.

Bu hususta yine Bediüzzaman'ın ilk olarak 1911'de neşredilmiş bulunan Muhakemat isimli eserinde yeralan tahlillerinden hareketle, bazı tesbitleri ortaya koyalım. Bu tahliller, ideal bir tefsirin hazırlanmasında takip edilecek metod ve bu tefsirin nasıl bir muhtevaya sahip olması gerektiği konusunda orijinal görüşleri ihtiva etmektedir.

"Efkâr-ı âmme bir tefsir-i Kur'ân istiyor".

Evet, bugün de kamuoyunda yeni bir Kur'ân tefsiri beklentisi vardır.

"Her zamanın bir hükmü var. Zaman dahi bir müfessirdir. Ahval ve vukuat ise, bir keşşaftır".

Zamanın, hadiselerin ve gelişmelerin ortaya koyduğu yeni gerçekler ışığında, Kur'an hakikatlerinin yeniden yorumlanmasına ihtiyaç vardır.

"Efkâr-ı âmmeye hocalık edecek, yine efkâr-ı âmme-i ilmiyyedir".

Kamuoyunu aydınlatıp rehberlik ve hocalık vazifesini üstlenecek olanlar, ilim dünyasının önde gelen simalarının teşekkül ettirdiği ilim kamuoyunun temsilcileridir.

"Müfessir-i azîm olan zamanın taht-ı riyasetinde, her biri bir fende mütehassıs, muhakkikîn-i ulemâdan müntehab bir meclis-i meb'usan-ı ilmiyye teşkili ile, meşveret ile bir tefsir telif etmekle, sair tefâsîrdeki münkasım olan mehasin ve kemalâtı mühezzebe ve müzehhebe olarak cem etmelidirler". (Muhakemat, s.16)

İlerleyen zamanın açığa çıkarıp tefsir ettiği hakikatlerin ışığında, herbiri ayrı bir fende uzmanlaşmış ve seçilmiş ilim adamlarından müteşekkil bir ilmî heyet kurulmalı ve,

Bu heyet, meşveret ile yeni bir Kur'an tefsiri hazırlamalıdır.

Tefsir hazırlanırken, şimdiye kadar yazılmış olan sair tefsirlerde dağınık halde bulunan isabetli ve güzel yorumlar süzülerek ve yeni bir üslûpla parlatılarak bir araya getirilmeli ve yeni tefsirin muhtevasına temel teşkil etmelidir.

Bediüzzaman'ın bu teklifini, 1915'de kaleme aldığı İşârâtü'l-İ'caz isimli eserinin takdiminde daha tafsilâtlı ve teferruatlı bir şekilde, tatminkâr gerekçelere dayanarak ortaya koyduğunu görmekteyiz.

Sözkonusu takdimde,Kur'an'ın anlaşılması ve yorumlanmasına dair şu tesbitlere yer verilmiştir:

"Kur'an-ı Âzimüşşan, bütün zamanlarda gelip geçen nev-i beşerin tabakalarına, milletlerine ve fertlerine hitaben Arş-ı A'lâdan irad edilen ilâhî ve şümûllü bir nutuk ve umumî, Rabbânî bir hitabe olduğu gibi; bilinmesi, bir ferdin veya küçük bir cemaatin iktidarından hariç olan ve bilhassa bu zamanda, dünya maddiyatına ait pek çok fenleri ve ilimleri câmidir.

Bu itibarla, zamanca, mekânca, ihtisasca, daire-i ihatası pek dar olan bir ferdin fehminden ve karihasından çıkan bir tefsir, bihakkın Kur'an-ı Azîmüşşaâna tefsir olamaz.

Çünkü, Kur'an'ın hitabına muhatap olan milletlerin, insanların ahvali ruhiyelerine ve maddiyatlarına, câmi bulunduğu ince fenlere, ilimlere bir ferd vâkıf ve sahib-i ihtisas olamaz ki, ona göre bir tefsir yapabilsin.

Hem, bir ferdin mesleği ve meşrebi taassuptan hâli olamaz ki, hakaik-ı Kur'aniyeyi görsün, bîtarafane beyan etsin.

Hem, bir ferdin fehminden çıkan bir dâvâ, kendisine has olup, başkası o davanın kabulüne davet edilemez. Meğer ki, bir nevi icmanın tasdikine mazhar ola".

Peki, bilhassa bu zamanda bir ferdin veya küçük bir cemaatin kabiliyet ve anlayışına bırakılamayacak kadar azametli ve mühim bir vazife olan Kur'an'ın tefsiri işini yapacak heyet, ne gibi özelliklere sahip olmalıdır?

Bu suale Bediüzzaman şu cevabı veriyor:

"Binaenaleyh, Kur'an'ın ince manalarının ve tefsirlerde dağınık bir surette bulunan mehasininin ve zamanın tecrübesiyle fennin keşfi sayesinde tecellî eden hakikatlerinin tesbitiyle, her biri birkaç fende mütehassıs olmak üzere, muhakkikîn-i ulemâdan yüksek bir hey'etin tetkikatiyle, tahkikatiyle bir tefsirin yazılması lâzımdır.

Evet, Kur'an-ı Azîmüşşanın müfessiri, yüksek bir deha sahibi ve nafiz bir içtihada mâlik ve bir velâyet-i kâmileyi haiz bir zat olmalıdır. Bilhassa bu zamanda bu şartlar, ancak yüksek ve azîm bir hey'etin tesanüdüyle telâkuk-u efkârından ve ruhlarının tenasübüyle birbirine yardım etmekten ve hürriyet-i fikirle taassuptan âzâde olmakla tam ihlâslarından doğan dâhî bir şahs-ı manevîde bulunur; ve o şahs-ı manevî, Kur'an'ı tefsir edebilir. Çünkü 'Cüzde bulunmayan, küllde bulunur' kaidesine binaen, her fertte bulunmayan bu gibi şartlar, hey'ette bulunur". (İşârâtü'l-İ'caz, s.8)

Bu ifadelerde, hey'etin çalışma metoduna dair üç önemli tesbit dikkatimizi çekiyor:

Birincisi: Tefsir çalışmaları, Muhakemat'tan yaptığımız iktibasta da belirtildiği gibi, "meşveret" tarzında yürütülmelidir. Sûrelerin, genellikle ansiklopedi ve tercüme faaliyetlerinde uygulandığı gibi iş bölümü yoluyla taksim edilip bilâhare ortaya çıkacak eserlerin "monte" edilmesi tarzından ziyade, hey'et her safhada müşterek bir çalışma ortaya koymalı; her bir âyet üzerinde tek tek durarak çalışmalıdır.

İkincisi: Hey'ette vazife alacak üyelerin ruhlarının tenasübü çok önemli bir şarttır. Müşterek bir ilim heyecanı, bütün hey'et üyelerince paylaşılmalı, böylece ihlâs sırrının tecellîsi temin edilmelidir.

Üçüncüsü: Hey'et çalışmaları tam bir fikir hürriyeti çerçevesinde yürütülmeli, taassubî yaklaşımlardan kaçınılmalıdır. Her bir hey'et üyesi, her konuda fikrini serbestçe ifade edebilmeli, fikirler rahatça tartışılabilmeli ve neticeye olabildiğince geniş bir mutabakat ile varılmalıdır.

Böyle bir çalışma metodunun uzun zaman alacağı muhakkaktır. Ancak, önemli olan, uyum içinde çalışabilecek, hazırlanacak eserin heyecanını tam manasıyla hissedip paylaşabilen, ihlâs sırrının tecellî edeceği bir hey'etin teşekkülüdür. Bu hey'et kurulabildiği takdirde, çalışmaları daha sür'atli ve pratik hale getirmenin çarelerini de bulacaktır. Ve sonunda, hem hey'eti, hem de yeni ve orijinal bir Kur'an tefsirini merakla bekleyen kamuoyunu tatmin edecek mükemmel bir eser ortaya çıkmış olacaktır.

Şu an için, gerek Türkiye'nin, gerekse İslâm dünyasının, böyle bir tefsiri vücuda getirebilecek ehliyet ve liyakatte ilim kadrolarına sahip olup olmadığı, ayrıca üzerinde durulup araştırılması gereken bir husustur.

Bunun için de, konunun çok ciddî bir proje haline getirilmesi ve Diyanet İşleri Başkanlığımız tarafından ön araştırma ve istişareleri yapmak üzere bir müteşebbis hey'etin teşkili gerektiğine kaniyiz.

Bu heyet, resmî ve gayriresmî ilim müesseseleriyle yoğun bir irtibata geçmeli; teklifler almalı; tefsir heyetinde vazife alabilecek isimlerle ilgili geniş bir araştırma yapmalı; çalışmalar belli bir merhaleye geldikten sonra, Din Şûrâsına benzer bir platform teşkil edilerek, konunun enine boyuna istişaresi cihetine gidilmelidir.

Tertiplenecek ikinci bir Din Şûrâsının gündemi, tamamen bu konuya tahsis edilebilir.

Ayrıca, böyle bir tefsir projesine hazırlık olmak üzere, İlâhiyat Fakültelerimizin Tefsir bölümlerinde, tez çalışmaları bu hedefe yönelik olarak yaptırılabilir.

Sözgelişi, şimdiye kadar yazılmış olan belli başlı tefsirlerin incelenip taranması ve bir tez disiplini içinde tahlil ettirilmesi sağlanabilir.

Fen bilimleri ve sosyal bilimler alanlarında konuyla bağlantılı tez çalışmaları teşvik edilebilir.

Bu çalışmalar, Türkiye Diyanet Vakfı başta olmak üzere, çeşitli vakıf ve özel kuruluşların verecekleri burslarla desteklenebilir.

Basın-yayın kuruluşları vasıtasıyla bu yönde bir kamuoyu oluşturulması temin edilebilir.

Netice olarak, ilim kamuoyunda bu manada bir "tefsir seferberliği" açılıp, konu, sistemli ve koordineli bir şekilde takip edilebildiği takdirde, Kur'an'ı çağın idrakine hakkıyla sunabilecek mükemmel bir tefsir çalışmasına fazla uzak olmayan bir istikbalde başlanabileceği kanaatindeyiz. Böyle bir eserin her bakımdan çok güzel gelişmelere vesile olacağı ise, izahtan varestedir.

DİNLER VE MEZHEBLER ARASI DİYALOG

Prof. Dr. Zahid AKSU
İnönü Üni. İlahiyat Fak. Dekanı

Kur'an-ı Kerim, ilk günlerden itibaren, putperest arapları İslâm'a davet ederken: Kendinden önce gelen peygamberlerle aynı "çağrıya" davet ettiğini; kendilerine kitap gönderilenlere sormalarını, Resulûllah'a bildirmektedir. Kur'an'ın bu tür referansları, Medine Devrinde'de giderek artmıştır. Nitekim, Medine de, Ehl-i Kitâb'ı, "Tevhid"e davet ederken aynı şekilde, kendi Kitap'larını tahrif etmemelerini ve bir "Kelime"de, "Tevhid"de birleşmelerini teklif ediyordu ve şu "çağrı"yı yapıyordu.

بسم الله الرحمن الرحيم

فسئل الذين يقرؤن الكتاب من قبلك (يونس : ٩٤)

"Senden önce Kitap okuyanlara sor" X. Yunus, 94 (Mekkî)

ادع الى سبيل ربك بالحكمة والموعظة الحسنة وجادلهم بالتى هى احسن ان ربك هو اعلم بمن ضل عن سبيله وهو اعلم بالمهتدين (النحل : ١٣٤)

"(Rasûlüm) Sen, Rabb'ının yoluna hikmet ve güzel sözle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et! Rabb'in kendi yolundan sapanları en iyi bilendir ve O, hidayete erenleri de çok iyi bilir." (16 Nahl:135)

قل يا اهل الكتاب تعالوا الى كلمة سواء بيننا وبينكم الا نعبد الا الله ولا نشرك به شيأ ولا يتخذ بعضنا بعضا اربابا من دون الله فان تولوا فقولوا اشهدوا بانا مسلمون (آل عمران : ٦٤)

"(Resulüm) de ki: Ey Ehl-i Kitâp! Sizinle bizim aramızda müşterek olan bir söze (Tevhid'e) geliniz:Allah'dan başkasına tapmayalım; O'na hiç bir şeyi ortak tutmayalım ve Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilahlaştırmasın.

Eğer onlar yüz çevirirlerse, işte o zaman; "Şahid olun ki biz Müslümanlardanız"III. Âl-i İmran (Medeni):64.

Şu iki, üç örnek gibi, bir çok ayette, Kur'an-ı Kerim'in Ehl-i Kitab'a ılımlı ve olumlu tekliflerle yaklaştığını ve bir "Kelime"ye davet ederken de, hep mantıki delillerle hitap ettiğini görüyoruz.

Hz. Peygamber'in, Hicret'ten hemen sonra, Medine'de "şehir devleti" kurduğunu

ve Ehl-i Kitap'la ortak anlaşmalar imzalandığını biliyoruz. Hatta, Müslümanların ilk Kıblesi'nin Kudüs yönünde olduğu malumdur. Fakat, bu sıcak yaklaşımın yanında, "Tevhid" inancında, tam bir kararlılıkla "çağrı"ya devam edilmiştir.

قل اطيعوا الله واطيعوا الرسول فان تولوا فانما عليه ما حمل وعليكم ما حملتم وان تطيعوه تهتدوا وما على الرسول الا البلاغ المبين (النور :٥٤)

"De ki: Allah'a itaat edin; Peygamber'e de itaat edin. Eğer yüz çevirirseniz şunu bilin ki, Peygamber'in sorumluluğu kendine yüklenen (tebliğ görevini yapmak), sizin sorumluluğunuz da size yüklenen görevleri yerine getirmektir. Eğer O'na itaat ederseniz doğru yolu bulmuş olursunuz. Peygamber'e düşen (görev), sadece açık-seçik çağrıdır." XXIV Nûr (Medenî):54

Ve en sonunda, Necrân'dan gelen Ehl-i Kitâp heyeti ile, Medine'de, Mescid-i Nebevî de yapılan dinî tartışmalar, yeminleşme ve bedduâlaşma teklifle neticelenmiştir.

Sahabe Devri, Hilâfet tartışması ile başlamış ve Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Ali ve Hz. Osman'ın hilâfetleri ile sona ermiştir. Bu devre, bir çeşit istişari cumhuriyet devri denilebilir. Kur'an'ın cemi, zekatı kabul etmeyen, reddeden, Yemen'lilerin üzerine ordu gönderilmesi, Hz. Ömer zamanında fethedilen Irak topraklarının, Sevâd-ı Irak denilen arazinin eski sahiplerinin ellerinde ibkâ edilmesi ve daha bir çok mesele hakkında verilen kararlar olsa da, icma veya ekseriyetin reyi ile uygulanmıştır.

Emeviler Devri, Hz. Ali ve Hz. Muaviye arasında Hz. Osman'ın şehâdeti ile ilgili farklı siyasi görüşlerin sonucunda ortaya çıkan siyasi-dinî fırkaların çatışmaları ile başlar. Daha ziyade siyasi nedenlerle başlayan bu iç çatışmaların boyutları günümüze kadar uzanmaktadır.

Abbasiler Devri, Emevi yönetimine karşı mevâlinin, (arap olmayan müslüman unsurların) isyanı ile başlar. Emevilerin İslâm'ı uygulamayıp arap ırkçılığı yaptıkları iddiası ile kurulan Abbasi Devleti, daha ilk yıllarında İslâm'ı uygulamada güçlüklerle karşılaştı. Tecrübeli bir devlet adamı, devlet katibi olan İbn Mukaffa ilk Abbasi halifelerinin dikkatlerini, devletin karşılaştığı hukuk anarşisi problemine çekti. Çünkü aynı fıkhi mesele hakkında, fukahanın farklı içtihatları, muhafazakar bir müessese olan hukuki ıttırâdı, kanuni uygulama birliğini sağlayamıyordu. İslâm'ı uygulayacakları vadi ile iktidara gelen ilk Abbasi halifeleri, hukuki ıttırâdı sağlamak için Medine'de İslâmî ilimler okutan İmâm Malik'e başvurdular. Muvatta isimli, ameli hadisleri topladığı ve Medine'lilerin günlük örf ve adetlerine ağırlık verdiği fıkhi eserini yazmış olan İmam Malik, önce bu teklife olumlu bakmışsa da, hac için Mekke'ye gelen ve Medine'ye kadar da yürüyerek İmam Malik'i ziyaret eden Abbasi Halifesi Harun Reşid'in teklifini "sizin memleketinizdeki âlimler, o bölgelerde yaşayan halkın ahvalini, günlük yaşayışlarını benden daha iyi bilirler; onların, böyle bir kitap yazmaları daha doğru olur" diyerek reddetmiştir.

Bu nedenle, Abbasiler Devri, yeniden yapılanma, itikadi ve ameli müesseselerin kuruluş devri olmuş ve gelecek asırlardaki gelişmelerin hareket noktası, örnek plânını teşkil etmiştir.

Endülüs Emevileri, Büyük Selçuklular, Anadolu Selçukluları, Osmanlı devirlerinden günümüze kadar, sosyal ve kültürel müesseseler hep aynı doğrultuda gelişmiş; gayr-i müslimlere karşı, Kur'an-ı Kerim'in çizdiği plâna, genelde uyulmuştur.

Fikri plânda, ilmi düşünce hürriyetinin dokunulmazlığı, her türlü baskıdan masun tutulmuştur. Gazali, Şehristanî, Birûnî, İbn Hazm gibi alimler ve bir çok İslâm bilgini, dinler tarihi araştırmalarında ilmî hasbiliğe, gerçek objektif araştırma metoduna, eserlerinde riayet etmişlerdir. El-Milel ve'n-Nihal, el-Fasl Beyne'l-Milel ve'n-Nihal ve el-Munkızu mine'd-Dalâl gibi eserlerde objektif bir metodla inceleme ve tesbitler yer yer görülmektedir.

Batı'da şarkiyat araştırmalarının 19.yüzyıl başlarında Napolyon'un Mısır Seferi sonrası başladığı, sosya-ekonomik ve kültürel ilişkilerin bu tarihten sonra geliştiği söylenmektedir. Bu tarihten önce İslâm'a ve İslâm Dünyası'na müşrik, paienns nazarıyla baktığı hakaret edildiği için, bence bilimsel ilişki İgnace Goldziher (1850-1921) ile başlamıştır. Budapeşte Üniversitesi Sami Diller ve Edebiyatları Profesörü olan Macar tebealı ve yahudi bir aileden olan Goldziher, bir Motesguieu veya Molieve gibi müslümanlarla alay etmiyor; Le Dogme et la loi de L'İslâm (İslâm inancı ve Kanun) adlı eserinde, bazan İslâm Peygamberi ile, imalı da olsa alay etmekten kendini alamıyor ama hiç değilse İslâm'ın orijinal kaynaklarını ve bazı müslüman alimleri değerlendirmekten de çekinmiyor.

İ. Goldziher'le başlayan Orientalizm, giderek kapsam ve metodu bakımından çok gelişmiştir. Bir Thecdor Noldeke Blachere, Kaytani, Massignonn ve O'nun yetiştirdiği Orientalist Prof. hocalar, İslâm tasavvufu, felsefesi tarihi, sosyolojisi ve değişik İslâmî branşlarda araştırmalarını sürdürmektedirler. Vatikan II. seksiyonunda İslâm-Hıristiyan diyaloğu araştırmaları yıllardan beri devam etmektedir. İslâm Dünyası ile, anlayış ve yakınlaşma arayışı içinde, bazı tenkit ve teklifler yapmaktadırlar.

Küçülen bu dünyada, diğer dinlerle diyalog kurmak Kur'an-ı Kerim'in de emridir; Diyanet İşlerinin bünyesinde kurulacak bir "Dinler ve Mezhepler Arası Diyalog Merkezi" en doğru ve faydalı bir araştırma müessesesi olacaktır.

DOĞRU BİR KUR'AN TERCÜMESİNDE SEMANTİK METODUN ÖNEMİ

Prof. Dr. İsmail YAKIT
S. Demirel Üni. İlahiyat Fak. Dekanı

I- Semantik Hakkında

Semantik kelimesi Grekçe "sémantiké-sémantikos"dan gelme bir kelime olup, "anlam veren, anlamlıyan, anlamını belirten" demektir. Buradan hareketle bir disiplin olarak "semiologie= anlam bilimi" anlamına gelir ki, Arapçada buna "ilmu'l-ma'nâ= anlam bilimi" terimi karşılıktır.

Semantik, bir bilim dalı olarak, kelimelerin anlamlarını analiz eder, etimolojik kökten itibaren tarih boyunca kazandığı müştakların ve anlamlarının bir analizini verir. Hangi anlamın sonradan girdiği, hangi anlamın çarpık ve kökten uzak olduğu kendiliğinden ortaya çıkar. Bir kelimenin veya bir kavramın semantik analizini yapabilmek için, ilkin o kelimenin veya kavramın etimolojisi bilinmelidir. Daha sonra semantik kurallar gereği, tarih boyunca diğer anlamları ve o kelimeden üretilen diğer kelimelerin anlamlarını tesbit etmek gerekir. Bu işlemlerden sonra etimolojideki anlam esas tutulmak kaydıyle hepsinde gizli olan bu kök manâ aranmalıdır. Buna uygun olmayanlar sonradan kazandırılmış anlamlardır. Uygun olanlar zaten semantik tanıma hazırdır. Semantik tanımlar, esas itibariyle dilin mantık örgüsüne uygundur. Etimolojik sözlüğü tam olarak hazırlanmamış bir dilin kelimelerinin semantik analizini yapmak mümkün olmaz. Semantik analizi yapılamayan bir dil üzerine ilmî terminoloji oturtulamaz. Bugün semantiği yapılabilen ilme temel olmuş diller bilindiği kadarıyla; Sanskritçe, Grekçe, Arapça ve Lâtince'dir. Bugün Avrupa dilleri bile kendi etimolojilerini Grekçe ve Lâtince üzerinden yapmakta, semantik analizleri de bu dillerden gelen kelimelere göre yürütülmektedir. Meselâ İngilizce'nin kendi başına bir semantiği yoktur. Zira İngilizcede bir fonotik birlik yoktur. Pekçok kelime müstemlekelerden toplanmış olduğundan, etimolojileri de farklıdır. Türkçe'miz, semantik analize uygun bir görünüm arzetmekte ama tarihî ihmal ve ihanetler sebebiyle etimolojisi hazırlanmamıştır.

Semantiğin birçok çeşitleri vardır: Analitique, structurale, synchronique, diachronique (historique) vs. gibi. Bunların her birini açıklamak tebliğimizin sınırlı çerçevesi içinde pek müsait olamayacağından burada sadece ismen bahsetmek istiyoruz. Kısaca semantik anlam ile kelime, kelime ile obje ilişkilerini, anlam değişikliklerini, kavram kargaşalığını, eş anlamlı, çok anlamlı kelimeleri ve onların yapısını vs.

inceleyen bir bilim dalıdır. İlim olarak kuruluşu yeni ama, varlığı dillerin ortaya çıkışı kadar eskidir. Bir ilim olarak değil de kısmen de olsa semantikle meşgul olanlar yok değildir. Aristo, İbn Fâris, İbn Sinâ, İmam Mâturidî'yi sayabiliriz. Günümüzde İzutsu, zıt kavram semantiği üzerinde durmuş bir Japon araştırıcıdır. Batı'da Bloomfield, Buyssens, Guirand, Katz, Saussure, Mounin vs. gösterebiliriz. Şurası muhakkaktır ki, Batılılar Grekçe ve Lâtinceye dayalı bir semantik yapmaktadırlar.

Kısaca semantik bir ilim dalı olduğu kadar, kavram kargaşasını önlemede, doğru anlamı bulmada bir metottur. Ülkemizde bu ilim henüz çok yenidir. İzutsu'nun "Kur'an'da Allah ve İnsan" adlı eserini tercüme eden Dr. S. Ateş, zıt kavram semantiği konusunda bazı bilgileri dilimize kazandırmıştır. Prof. H. Atay, kardeşleriyle beraber hazırladıkları "Arapça-Türkçe Büyük Lügat"ta semantik tahlile imkân verecek etimolojiler üzerinde durmuştur. Ayrıca bu satırların yazarı da, son 15 yıldır bu konuya kafa yormaktadır. Nitekim şimdiye kadar yaptığım analizlerden bazılarını neşrettim. Özellikle 1982'de Fransızca olarak kaleme aldığım, "Analyse sémantique et Sens scientifique du mot "alaqa" dans le Coran" (Kur'an'daki alaka kelimesinin semantik analizi ve ilmî anlamı) adlı makalemi, Kahire Arap Dil Akademisi Başkanı Sayın Dr. İbrahim Madkur'un tensibiyle, Prof. Z.M. Hudayrî tarafından "El-alaqatu ve hakikatuhe'l-ılmiyyetu" (Alaka ve ilmî gerçeği) adıyla Arapçaya tercüme edilip "El-Urvetü'l-Vusqâ"da yayımlanmıştır.

II- Arap Dil Semantiği

Yukarıda Arapça'nın tarihte bir ilim dili olarak kullanıldığını ve semantik analizler için son derece elverişli olduğunu, bunun için de etimolojik sözlüklerinin çok güzel ve geniş hazırlandığını söylemiştik. Arapça'dan dilimize geçen kelimelerden bir kaçını örnek alarak semantik analizler sonucu ortaya çıkacak gerçek tanımlarını yaptıktan sonra asıl konumuz olan Kur'an ve semantik ilişkilerine geçeceğiz.

"Akıl" kelimesi, dilimize Arapça'dan girmiş ve "ukl" kökünden gelen bir kelimedir. Semantik olarak "bağlamak" anlamındadır. Zira etimolojik olarak öz Arapça'da "deve kösteği"nin adıdır. Devenin muayyen bir mekandan uzaklaşmaması için ön ve arka ayaklarından birerini çaprazlama olarak bağlayan kösteğin veya bağın adı iken, bilâhere bu kelime insanın başına kadar bir evrim geçirmiş ve semantik anlamını orada da korumuştur. Çünkü "duygu ve düşünceleri, kavramları ve olayları birbirine bağlayan ruhî melekeye" akıl denmiştir. Batı dillerinde akıl kelimesi "İntelligence" kelimesiyle karşılanmaktadır. Lâtince "Intellectus" olan bu kelime, Grekçe "Selectus"tan gelmedir. Selection yani, seçme, tercih etme anlamındadır. O halde Batı dillerinde akıl "iyi ile kötüyü, büyükle küçüğü, faydalı ile zararlıyı vs.yi seçen, ayıran veya ayıklayan melekemize" denmektedir. Öz Türkçe'de akıl "us" kelimesiyle ifade edilmektedir. Negatif hali kullanılmayan bu kelimenin etimolojisini henüz bilmediğimizden, kullanılışına göre bir hüküm vermek gerekirse, herhalde "davranışları kontrol eden melekeye" denir demek daha doğrudur. Görüldüğü gibi akıl, ruhî bir melekedir ve Arapçada bu melekenin " bağlama" özelliği dikkate alınırken, Grekçe ve Latincede "ayıklama" vechesi esasa alınmış, Türkçede de "kontrol etme" yönü vurgulanmıştır. Şu halde aynı ruhî melekenin farklı vecheleri dikkate alınmıştır.

"Hikmet" kelimesi de tıpkı akıl kelimesi gibi, dilimize Arapça'dan girmiştir. Kök harfleri "H-K-M"dir. Bu kök, etimolojik olarak "Devenin dizginlerini tutmak, taşkınlığına mani olmak" anlamındadır. Buradan anlaşılıyor ki, bu kök kısaca "engel olmak" anlamındadır. Bu kökten türeyen kelimeler şayet bu kök anlamı ihtiva edecek bir tanıma müsait iseler, türeyen ile kök arasında semantik bağ vardır denir. Şayet böyle bir bağ tesis edilemiyorsa, o zaman tanımda bir hata vardır ve o tanım sonradan kazandırılan bir tanımdır denir. Şimdi "H-K-M" kökünden gelen müştakları verelim ve onların semantik tanımlarını gösterelim:

HâKiM	: Zulme engel olan
maHKeMe	: Zulmün engel olunduğu yer
HeKiM	: Hastalığa engel olan (Hakim kelimesinin tahfifi)
HaKeM	: Kuralsızlığa engel olan
taHKiM	: Yıkılmaya, çökmeye engel olan
istiHKâM	: Düşmanın ilerlemesine engel olan
HüKüMet	: Anarşi ve kanunsuzluğa engel olan
HaKîM	: Sapık fikir ve inançlara engel olan
HiKMet	: Sapık fikir ve inançlara engel olma, dalâlate engel olan bilgi.

...

Bu semantik tanımlar uzun araştırmalardan sonra elde edilmiş olup, burada sadece neticeleri gösterilmiştir. Görülüyor ki, "hikmet" kelimesi, "hakikat dışı olan ve kişiyi dalâlete sevkeden herşeyi engelleyen bilgi veya iksir"e ad olmaktadır. Buna ister ilham veya vahiyden kaynaklanıyor diyelim, isterse ilim veya felsefeden kaynaklanıyor diyelim farketmez.

Semantik için son derece önemli olan kelimelerin etimolojisi, aynı zamanda o kavmin öz kültürünü de yansıtır. Mesela, eski dilcilerin şu sözü meşhurdur: Arapça deve dilidir. Deveden örneği olmayan bir kelimenin muarrap (arapçalaşmış yabancı) olduğu düşünülebilir. Türkçe ok, yay ve at dilidir. Kelimelerin etimolojilerinde bunlarla ilişki veya bunlardan örnekleri olmalıdır. Grekçe deniz dilidir. Denizcilik veya balıkçılıktan örnekleri olan kelimelerle mücehhezdir. Semantik bağ kurulurken cisimden isme, isimden mefhuma geçişte bu özellikler önem taşır.

III- Kur'an ve Semantik Metod

Konuyu Kur'an açısından ele alırsak, meselenin ne kadar önemli olduğunu rahatlıkla görebiliriz. Kur'an'î kavramların semantik analizler, Kur'an'ı çok daha iyi ve doğru anlamamıza yarayacaktır. Bu hususa bizzat Kur'an işaret etmektedir. Kur'an'da birçok kere geçen "lisânen arabiyyen", "Kur'anen arabiyyen" tabirleri, bir yandan Kur'an'ın Arapça olduğunu vurgularken, diğer yandan da Arapçayı bir lisan haline getiren temele veya köke dayanıldığında daha iyi anlaşılacağını ima etmektedir. Çünkü

onun Arapça olduğunu vurgulamak muarrap olmadığını ispat etmektir. Bunun için de öz Arapça'da kelimenin kökünü aramaktır. Tabiri caizse kelimelerin deveden örneklerini bulmaktır. Dolayısıyla semantik bağları oluşturmaktır. Öyleyse semantik metod Kur'an'ın metodur. Zaten Kur'an, diğer yandan kendi sistematiği içinde ayetleri birbiriyle tefsir etmekte, bir ayete verilen anlamın diğer ayetlerle tevfiki vurgulanmakta ve insanoğlu ayetler üzerinde tefekküre davet edilmektedir. Bir kere daha tekrar etmek gerekirse, semantik, Kur'an'ın bize önerdiği kendi metodudur diyebiliriz.

Semantik analizler sadece kavramlarda değil, kontekstlerde ve stilistik anlatımlarda da görülür. Kontekst semiolojisi diyebileceğimiz bu özellik Kur'ân'î icazda daha sık rastlanmaktadır. Meselâ:

واذ قال ربك للملئكة انى جاعل فى الارض خليفة قالوا اتجعل فيها من يفسد فيها ويسفك الدماء ونحن نسبح بحمدك ونقدس لك قال انى اعلم مالا تعلمون (٢/٣٠)

âyet-i kerîmesini hemen hemen her müfessir veya mütercim "Hatırla o vakti kim Rabbin meleklere "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım" demişti. Melekler de "orada kan dökecek, fesat çıkaracak birini mi yaratacaksın? Halbuki biz seni hamdinle tesbih ediyor ve seni takdis ediyoruz" dediler.Allahda "Ben sizin bilmediklerinizi bilirim" dedi" şeklinde tercüme ediyorlar ki, böyle bir tercüme kontekst semiolojisi bakımından yanlış bir tercümedir. Bir kere "ce'ale halifeten" halifeyi tayin etmek demektir ve buradan gelen "câ'ilun...halîfeten" (halifeyi tayin etmekte olan hattâ tayin eden) demektir. Cenâb-ı Hakk, burada gelecekte yapacağı bir işi değil, halihazırda yapmakta olduğu bir işi haber veriyor. Öte yandan kontekste göre, halife yaratmak sözkonusu değil. Yaratma bitmiş, sıra halife tayinine gelmiştir. Kontekste göre sözkonusu olan da budur. Bu tayinin insan türü lehine bir gelişme göstermekte olduğuna şahit olmakta olan melekler de gelecek (istikbal) sigasıyla değil "hal" sigasıyla "orada fesat çıkarmakta ve kan dökmekte olanı mı halîfe tayin ediyorsun Ya Rabb" şeklinde ifadede bulunuyorlar. Bu konudaki geniş açıklamaları Fransızca kaleme aldığımız Doktora tezinde belirttik. Kısaca bu ayet-i kerime şöyle tercüme edilmelidir (Allahu A'lem): "Hani Rabb'in meleklere: "Ben yeryüzünde bir halife tayin etmekteyim" dediğinde onlar da: "Orada fesat çıkarmakta ve kan dökmekte olanı mı Ya Rabb tayin ediyorsun. Halbuki biz seni hamdinle tesbih ediyor ve seni takdis kılıyoruz" dediklerinde Allah da onlara; "Ben, sizin bilmediklerinizi bilirim" dedi".

Bu şekilde bir tercüme Kur'an'ın nassına en uygun olan tercümedir. Pek çok tefsir hatalarından bizi korur. Pekçok sorunun cevabı kendiliğinden ortaya çıkar. Müslümanları bir takım yahudi hurafelerinden ve muharref Tevrat yorumlarından korur.

Semantik analizlerin kontekstle alakalı olanları hakkında Kur'an'dan pekçok örnek gösterebiliriz. Bunlardan en meşhur ve en çarpıcı olanını ele alalım. Kur'an'ın ismini vermediği ama geleneğin "Hızır" adını verdiği zatın fiilleriyle ilgili kontekstin tahlilidir (Kehf sûresi, 65-82). Çok kısa belirtmek gerekirse burada üç fiil söz konusudur: Geminin delinmesi, birinin öldürülmesi ve duvarın doğrultulması. Dikkat edilirse yorumlar kısmında bu fiilleri meydana getiren iradeler ve hatta fail farklı gösterilmektedir. Şöyle ki: Gemiyi deldiğinde (فاردت ان اعيبها)"onu kusurlu kılmak

istedim"; birini öldürdüğünde (فاردنا ان يبدل لهما): Bundan daha hayırlısıyla değiştirmek istedik; duvarı doğrulttuğunda (فاراد ربك) "Rabbin istedi" şeklinde açıklamada bulunmaktadır. Şu halde birinde "ben istedim" derken, ikincisinde "biz istedik", üçüncüsünde ise "Rabbin istedi" diyerek adıgeçen fiilleri farklı iradelere dayamaktadır. Bu bir anlamda bütün fiilleri üç ana kategoride toplamamızın mümkün olduğuna, aynı zamanda bir işarettir: 1) Kişinin kendi iradesiyle meydana gelen fiiller, 2) Tanrı'nın iradesiyle kulun iradesinin ayniyetiyle meydana gelen fiiller ("oku sen atmadın, Allah attı" ayetinde olduğu gibi). 3) Sadece Tanrı'nın iradesiyle meydana gelen fiiller. Bütün bu olaylar genel anlamda elbette Tanrı'nın iradesiyle cereyan etmiştir ama Cenab-ı Hakk'ın kullara verdiği yetki ve irade neticesi kullar da bazı fiilleri işlerler. Kehf suresinde geçen bu hadiselerin semantik analizlerini değerlendirmelerini uzun uzun ele alacak değiliz. Bizi burada ilgilendiren en önemli iki hususa işaret edip, tekrar edilegelen bir tefsir hatasını göstereceğiz:

1) Ayette geçen "el-ğulâm" kelimesi "çocuk" diye tercüme edilmektedir. Böyle bir tercüme hem kontekste hem de Kur'an'ın özüne uymamaktadır. Çünkü "ğulâm" kelimesi, ana babaya nisbetle "evlat" anlamındadır. Babası diyelim ki seksen yaşında olan altmış yaşındaki bir kişi, ebeveynine nisbetle onların ğulâmıdır. Hatta İbn Sîde'nin dediği gibi, doğumundan saçların ağarmasına kadar hayatın her safhasıdır. Şu halde ayette geçen "el-ğulâm" kelimesini reşit biri olarak anlamak ve onu "evlat" veya "delikanlı" diye tercüme etmek daha doğrudur.

2) Yeryüzünün hiçbir hukuk sisteminde olmadığı gibi, ilâhî hukukta da olmayan bir yorum sözkonusu edilegelmiştir. O da istikbalde işlenmesi muhtemel bir fiilin, daha işlenmeden en ağır bir ceza ile tecziyesidir. Bu husus, tekrar edilegelen bir tercüme ve hatta bir tefsir hatasıdır. Kontekstin semantik bir analizi yapılmadığından bu nevi tercüme hataları ortaya çıkmaktadır. Delikanlının veya anası-babası mü'min olan evladın katli konusunda, olaya bir açıklık getiren zat onu واما الغلام فكان ابواه مؤمنين فخشينا ان يرهقهما طغيانا و كفرا (Kehf: XVIII/80) şeklinde belirtmektedir. Bu ayete hemen hemen her mütercim ve müfessir "çocuğa gelince, onun anası-babası mü'min idiler. Çocuğun onları isyana ve küfre sevkedeceğinden korktuk" şeklinde tercüme etmekte ve bu minval üzere yorumlamaktadırlar. Böyle bir tercümenin yanlış olduğunu hep beraber görelim: Ayette geçen (خشى) fiili, genel olarak "ummak" ve "korkmak" manasınadır. Kendisine "nâ" zamiri bitiştiğine göre, bu zat yalnız değildir. Yukarıda belirttiğimiz gibi, İlâhî irade ile kulun iradesinin ayniyetiyle işlenmiş bir olay söz konusudur. Durum böyle olunca "haşiye" fiilinin yaygın anlamları olan "ummak" ve "korkmak" anlamları bu tefsire uygun düşmez. Zira Allah ne umar ne de korkar. O halde bu fiilin semantik bir analizi gerekecektir. Uzun tahlillerin kısa neticesini burada göstermeye çalışalım. Buraya uygun olan semantik anlam "kerihe" uygun bulmamak, uygun görmemek anlamıdır. Ayrıca (ان يرهقهما) mastar müevveldir. Mastarlar isim grubundandırlar ve zamansız fiildirler. Şu halde bu mastarı istikbal sigasiyla tercüme etmek yerine hal sigasıyla tercüme etmek kontekste daha uygundur. Yani "sevkedecek" şeklinde değil, "sevketmekte" şeklinde tercüme en uygun olanıdır. Bütün bunları bir araya getirirsek ayetin tercümesi şöyle olur:

"Delikanlıya gelince, anası-babası mü'min idiler. Onun, onları küfür ve isyana sevketmekte oluşunu uygun görmedik".

Bu tercüme, Kur'an nassına en uygun olan tercümedir. Semantik analiz sonucu ortaya çıkan tercüme budur. Delikanlı, o suçu işlemiş ve işlemektedir. Anası-babası mü'min olduğuna göre kendisi değildir. Dinsizin dindar üzerinde bir baskısı vardır. Bu keyfiyet semâvî dinlerin hukukuna göre katli gerektiren bir fiildir. Nitekim infaz edilmiştir. İnfaz bir sâbiye değil, bir reşite olmuştur. Kısaca Kur'an muciz, insanoğlu acizdir.

Görüldüğü gibi, semantik metod, Kur'an'ın kendi metodudur ve onu en iyi anlıyabileceğimiz bir metoddur.

TEKLİF

Yeniden yapılacak olan Kur'an meal ve tefsirinin mutlaka Kur'an'ın kendi metodu olan semantik metodla yapılmasını, Kur'an'î kelime ve kavramların semantik analizlerinin bir ekipce gerçekleştirilmesini ve buna göre bir uzman heyet oluşturulmasını teklif ediyorum. Aksi halde tarihi tercüme ve tefsir hatalarını bir kere daha yineletmiş olmanın vebali kimindir? Allah bilir.

ÇAĞDAŞ PROBLEMLER VE İNANÇ BUHRANINA KARŞI DİNİ YAYINLAR

Prof. Dr. İsmail YAKIT
S. Demirel Üni. İlahiyat Fak. Dekanı

Bu tebliğimiz, insanımızın, özellikle gençliğimizin geçirdiği birtakım merhalelerin, onları inanç buhranına iten belli başlı âmillerin ve bunlara karşı yapılan dini yayınların bir değerlendirilmesi ve nasıl olması gerektiği konusundadır. Daha önce gençlik kongresinde ele aldığım bu konuyu (Bkz. İ.YAKIT, Gençliğimizin İnanç Buhranına Karşı Dini Yayınların Paradoksal Tutumu, III. Milli Gençlik Kongresi, Konya 1989, Ufuk Çizgisi, sayı 7, İstanbul, 1990 s.2-8), temel hususiyetleriyle burada daha şumûllu bir şekilde yeniden ele alırken, gayr-i müslimlere yönelik yayınlar konusuna yer vermek ,dini yayınların nitelikleri hususunda bazı teklifler sunmak istiyoruz.

I- Çocukluktan Gençliğe Kadar Geçirilen Krizler:

İnsan dediğimiz bu meçhul varlık, diğer canlı varlıklara nisbeten eksik doğar ve gelişimini doğumundan ölümüne kadar devam ettirir. Yeni doğan çocuğun kendi başına kendi işlerini göremediği ve bir bilgiye de sahip olmadığı gözlenen fenomenlerdendir. Gelişim süreci içinde, eğitim ve öğretime tabi tutulacağı ve hayata hazırlanacağı tabiidir. Verilecek bilgiler, inançlarına temel olacak ve hayatının pek çok problemine karşı, onu dirençli veya dirençsiz yapacaktır. Varlık şartından doğan ve iştiyak anlamına gelen bazı krizleri, eğitim ve öğretimiyle çabuk veya geç atlatabilecektir. Aslında, birbirinden kesin olarak ayıramayacağımız ve Metafizik, Fizyolojik ve Psikolojik diye adlandırabileceğimiz bu krizler en bariz olarak çocukluk ve gençlikte gözükür ama, daha sonraki dönemlerde de depreşebilir. Başta felsefe ve psikoloji olmak üzere, diğer yakın branşların da konu edindiği bu krizler, esas itibariyle çocuğun konuşmaya başladığı dönemden delikanlılık çağına kadar üç ana safhada ele alınabilir.

1- Metafizik Kriz:

Üç yaşından büluğ çağına kadar devam eden krizdir. Bu safhada bütün problemler birer soru olarak tezahür eder. Bu soruların hepsi metafizik kökenli sorulardır. "Nereden geldik?", "Biz nasıl olduk?", "Allah şimdi nerededir ve ne yapıyor?", "İnsan ölünce nereye gidiyor?", "Niçin ölüyor?", "Hayat ve ölüm nedir?", "Allah bizi nasıl görüyor?", "Niçin biz onu göremiyoruz?", "Cennette oyuncak var mıdır?" vs. gibi daha yüzlerce

soru hep bu dönemin temel sorularıdır. Mahiyetini idrak edemediğimiz ama inandığımız sahayı ilgilendiren bu sorular, düşünce tarihi boyunca cevabını tam olarak bulamamış, çok çeşitli tefsir ve inançlar doğrultusunda cevaplanagelmiş sorulardır. Tabiri caizse, çocuk, bu çağda metafizik problemleri çözmeye çalışan bir filozoftur. Ama ne yazık ki, bu filozofun henüz idrakı açılmamış ve zihni mücerret kavramları anlayamamaktadır. Zaten o, bu sorularının cevabını en yakın çevresinden beklemektedir. Soyut (mücerret) kavramları idrak melekesi henüz gelişmediğinden, kendisine verilecek her cevap onda somut (müşahhas) bir karakter bırakacaktır. Çocuğun bu metafizik sorularını tam olarak kimse cevaplayamaz ama onu ikna edebilir. Ancak ikna için yanlış örnekler verilirse ileride tehlike büyür. Büyüyünce ebeveyne itimat sarsılır. "Böyle şeyler yoktur" gibi inkarla geçiştirilirse, gençlik çağlarında bunalıma girer. Çocuğun aklı erdiği nisbetince basit cevaplar verilmelidir. Bazı soruları da onu ürkütmeden ilerleyen yaşlarında cevaplandırılmalı ve faydalı yayınlar verilmelidir.Çocuğun zihninde yanlış imajların oluşmasına meydan vermemelidir. Bir arkadaşım anlatmıştı. Küçükken "Allah nasıl bir varlıktır?" diye ebeveynine sorduğunda kendisine; "gökte oturan , yaramazları ve kötüleri cezalandıran büyük bir varlık" diye cevap verilmiş. Akadaşım 40 yaşına gelmesine rağmen, her "Allah" lafzını duyduğunda, halâ "gökte sert bakışlı büyük bir insan" olarak tasavvur ettiğini ve bu imajdan kurtulamadığını söyler. İslâm inancına göre, her türlü vehmin ve tasavvurun dışında kalan Allah inancı ona küçükken tecessüm etmiş bir varlık gibi gösterilmiş. Halbuki bu sorunun cevabını mücerred düşünce kendisinde açılmaya başladığı dönemde verilmesi gerekiyordu. Şu halde metafizik kriz, sorularla geliyor ve alacağı cevabın kendisini ikna edişine göre, tezahürü ileride meydana çıkacak şekilde hafif veya şiddetli atlatılabiliyor.

2- Fizyolojik Kriz:

Bu safha bülûğ çağından reşitlik çağına kadar devam eder. Bu safhada bir önceki safhadan bazı izler taşır. Ancak metafizik konular tâli dereceye düşmüştür. Bedeninde fizyolojik birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. İrsiyet ve çevre onun için önemli faktörlerdir ama çevre ağır basmaktadır. Karşı cinse olan ilgi gün geçtikçe artmakta, fizik çevre ilgisini daha fazla çekmekte, Freud'ün "Id" dediği ve İslâm Düşüncesi'nde "nefs-i emmâre" adı verilen kötü dürtüler; kaynayan bir tencerenin sıkışan buharının kapağı kaldırması misalinde olduğu gibi, faaliyet alanına çıkmak istidadındadırlar. "Süper ego" denen ve tencere kapağını oluşturan bu baskılar, çocuğun eğitim ve öğretimiyle doğrudan ilgilidir. Din, ahlâk ve hukukun müeyyideleri, her hangi bir yanlış davranışta fren görevini yerine getirecektir. Din, günah; ahlâk, ayıp; hukuk ise ceza müeyyidesi ile daima ona, hareketlerini kontrol etmesi gerektiğini hissettirecektir. Bu dönem zaten aksiyona yönelik ve istidatların kazanılmaya başladığı dönemdir. Verilecek eğitim ve öğretim çocuğa muayyen bir karakter kazanmasına en büyük âmil teşkil edecektir. Bu dönem aynı zamanda mücerret düşüncenin başladığı dönem kabul edilir. Bir önceki safhadan arta kalan sorular bu çağlarda daha anlaşılır bir şekilde açıklanabilir.

3- Psikolojik Kriz:

Reşid çağından orta yaşlılığına kadar devam eden bir kriz olarak kabul edilebilir.

Bir diğer tabirle gençlik dediğimiz kesimin içinde bulunduğu krizdir. En yoğun dönemi 18-25 yaş arasıdır. Metafizik kriz ilköğretim, fizyolojik kriz ortaöğretim sıralarında atlatılırken, psikolojik kriz, üniversite gençliğini tehdit etmektedir. Gençler, bu dönemde daha ziyade idealisttirler. Dünyayı toz pembe görürler. Hayat onlara oldukça uzunmuş gibi görünür. Bu dönemde, ekonomik, sosyal ve kültürel değerler ve problemler dış çevreden iç âleme doğru yansır ve gençlerin ruh dünyasında tamamen yeni bir dünya oluşur. Her yalnız kalışında bu ideal dünyasıyla dış âlem arasında bazı karşılaştırmalar yapar, muhakemeler yürütür. Dış âlemi olduğu gibi değil de olmasını istediği gibi görür. Kendi ideal dünyasıyla reel âlemin değerleri çatıştığında asabîleşecek, taşkınlıklar yapacaktır. Durgunlaştığı zamanlarda romantikleşecek ve kendi ideal dünyasının hayalini yaşayacaktır. Bu dönemin eğitimi çok önemlidir. Zira, mesleğini ve eşini bu dönemde tayin edecek, karakteri yine bu dönemde rayına oturacaktır. Üniversite eğitimi, meslekî eğitimlerin yanı sıra gençliğe istikamet verecek yayın ve konferansları sıklaştırmalıdır. Gençlik, bu dönemde zaten bir arayış içindedir. En fazla TV, Radyo, kitap, gazete ve mecmualar gibi yaygın eğitimin mahsullerinden azamî ölçüde istifade etmektedir. Fizik ve metafizik konulardaki sorularını araştırmakta, bilgiler edinmekte, inancı azalmakta veya çoğalmaktadır. Bildikleri ve inandıkları arasında irtibatlar kurmaktadır. Aldığı eğitim ve kazandığı iman ile öğrendikleri arasında çatışmalar meydana geldikçe, psikolojik krizin ötesinde yeni bir inanç buhranı kendisi için kaçınılmaz olmaktadır.

II- Gençliği Bir İnanç Buhranına İten Belli Başlı Amiller

Gençlik dediğimiz kesim, yukarıda safhalarıyla ifade etmeye çalıştığımız zorunlu üç kriz dönemini geçirmekte olan veya geçirmiş bir kesimden ibarettir. Şayet gençlik bu dönemlerde gerekli dinî bilgilerini alamamış, problemlerini çözememiş ise, hatta daha da kötüsü menfî yönde bilgiler edinmiş ve kendini onlara kaptırmışsa, manevî bir buhranın girdabında demektir. Bu girdabtan sıyrılmak için kendisine birtakım yeni uğraşlar arayacak ve hatta kötü alışkanlıklara tevessül edecektir. Gençliğin bu buhranına amil olabilecek sebepler başlıca üç ana noktada toplanabilir.

1- Ailevî ve kültürel sebepler

Genç insan, ailesinde metafizik kriz dönemindeki sorularına tatmin edici bir cevap bulamamış veya kendisine yanlış şeyler öğretilmiş ve hatta inkar tavsiye edilmişse, bunlar kendisi için birer buhran sebebi olabilir. İnsan tabiatının gereği olan bu iç arayışında, ruhundaki çelişkiler ve kafasındaki istifhamlara okulunda da gerekli cevaplarını bulamamışsa, bir diğer tabirle yeterli, doğru ve faydalı bir dinî kültür elde edememişse, kendisinde ruhî çöküntüler başgösterecektir.

2- Sosyal ve ekonomik sebepler

Genç, dindarların alay edildiği, dini konular tahfif ve istihza yoluyla karikatürize edildiği bir grub içinde sürekli kalmak mecburiyetinde kaldığında kendisinde bir basıklık hissedecek ve bu basıklıktan kurtulmak için onlara ayak uydurmak

mecburiyetinde kalabilecektir. Bu husus onda ruhî ve ahlâkî çöküntü meydana getirebilir. Yine bir genç, ekonomik problemlerinden dolayı, fakirliğinden şikayetle isyana ve inkara gidebilir. Zengin olan arkadaşlarına gıpta edip, güya ilâhî bir "adaletsizlikten" dem vurabilir. Bunun neticesi olarak inançsızlığına bir kurtuluşmuş gibi sarılabilir. Netice olarak o da kendi çarpık yargılarının kurbanı olur.

3- Bazı felsefî ve psikolojik doktrinlerden doğan sebepler

Bazı felsefî ve ilmî doktrinler, bir takım kavramları ve değerleri, odak noktası olarak problemleri, o perspektiften çözmeye çalışır. Noksan ve yetersizlikleri hatta yanlışlıkları mukabil doktrinlerle gösterilir. İnançsızlığa amil olabilecek ve hatta bugün geçerliliklerini tamamen yitirmiş olan bazı doktrinler vardır ki, günümüzün bazı hikaye, roman, tiyatro ve sinema yazarları tarafından sürekli canlı tutulmak istenmektedir. Özellikle her şeyden şüphe etmeyi telkin eden "septicisme", maddeden başka hakikat kabul etmeyen "materyalisme", ilmî tecrübenin determinist kurallarının dışındaki değerleri gözardı eden "positivism" ve J.P.Sartre'ın temsil ettiği ve varoluş psikolojisinin krizinden doğan bir haykırıştan başka bir şey olmayan "existentialisme", her şey bir hiçten ibarettir diyen "nihilisme" vs. gibi felsefî; Freud, Adler ve E. From gibi psikanalistlerin eserlerinde yer alan bazı ateist unsurlarla "egoisme" gibi psikolojik doktrinlerdir. Bu doktrinlerin artık üniversel değerleri olmadığı üzerlerinde yapılan ciddi araştırmalarla ortaya çıkmıştır. Yanlış ve eksik tarafları gösterilmiştir. Ancak, yukarıda da belirttiğimiz gibi, bazı yazarlar tarafından gerek siyasî ve gerekse ideolojik olarak hâlâ birer hakikatmiş gibi tenkitler gözardı edilerek gençliğe sunulmak istenmekte ve bu doğrultuda pek çok neşriyat yapılmaktadır. Böylece gençliğin bir nihilizme ve ateizme doğru sürülmekte olduğu gözlenmektedir. Şurası muhakkaktır ki, ateizmin felsefî bir temeli yoktur. Bir doktrin ve sistem de değildir. Gençlik bu doğrultudaki eserlerle, yayınlarla tenkitlerini dikkate almadan, problemlerine cevap ararsa daha da çıkmaza girecektir. Bir de bunlara müstehcen neşriyat da eklenince bunalımlı, problemli bir gençlik kitlesi ülkeyi tehdit eder hale gelecektir.

III- Dinî Yayınların Paradoksal Tutumları

Ülkemizde dini yayınların paradokslarını tesbite geçmeden önce, müslüman cemaatlerin genel telâkkîleri hakkında bilgi vermek gerekecektir. Çünkü yapılan yayınlar büyük ölçüde bu grublar tarafından yapılmaktadır. Şurası muhakkak ki, geçmiş senelerde yeterli ve doğru bir din eğitimi devlet eliyle verilemediğinden, insanlarımız maalesef kendi dinini kendi imkanlarıyla öğrenmeye mecbur kalmış, çeşitli kişilerin etrafında çöreklenmiş, şu veya bunun peşinden gitmek zorunda bırakılmıştır. Dinini öğrenmek istediği kişiler fazla dinî bilgileri olmayan çeşitli tarikat ve mezheplere mensup olan kişilerdir. Bunların her biri, kendi dar perspektiflerinden başka bir bakış açıları olmadığından, İslâm toplumunu küçük gruplarla birbirine düşman hale getirmiştir. Çok partili dönemlerde oy kaygısında olan bazı siyasi partiler de bunlarla diyaloğa girmiş, böylece hem dinî ve hem de siyasî anlamda "şucu" veya "bucu" adı altında dinî gruplar çoğalmıştır. Bu çevreler, kendi aralarında cereyan eden bazı tartışmaların sonucunda kendileri gibi düşünmeyen diğer müslümanlara "kâfir",

"zındık", "münâfık" vs. lakapları rahatlıkla isnât edebiliyorlar. Bir diğer tabirle müslümanı önce kâfir yapıyor, sonra da ona cihad açıyor. Muarızı da aynı şekilde davranınca aralarında kapanması çok güç uçurumlar meydana geliyor. Bazı çevrelerce "dindar" ve "dinci" kavramları da karıştırılmaktadır. Her müslüman az veya çok dindardır veya olmak zorundadır. Bu ise onun, dininin emir ve nehiylerini yerine getirmesi demektir. "Dinci" tabiri ise, sonundaki "ci" takısından da anlaşılacağı gibi, "dini kendisine meslek edinen"lere denir. Bu din görevinde çalışanlar değil, din alıp satanlar yani dini şahsi çıkarlarına ve ticaretlerine alet edenlere denir. Tıpkı lahmacuncu, muhallebici ve leblebicideki "ci" takısının fonksiyonu gibi, "dinci" sözündeki "ci" takısının fonksiyonu da aynıdır. Tamamen skolastik bir eğitim yapan çökme devrinin medreselerinin günümüzdeki uzantılarıyla, çeşitli sözüm ona bazı tarikatların yanlış eğitim ve öğretimleri sonucu İslâm'ın özü ve ruhu bazı gruplarda kaybolmuş ve İslâm'ın 5 şartı, tabiri caizse: 1) sakal bırakmak 2) şalvar giymek 3) takkeyle gezmek 4) Atatürk'e düşman olmak 5) filan partinin veya tarikatın üyesi olmak, şekline girmiştir. Türkiye'de din üzerinde yapılan tartışmalarda, genellikle dini bilmeden savunanlarla dini bilmeden saldıranların arasında çok daha şiddetli olduğu gözlenmektedir. Problemleri bilenler arasında kayda değer bir niza yoktur. Kültürlü din aydınları kesiminin pek azı istisna olmak kaydıyla ülkemizde maalesef müslümanlık araştırılmıyor, kim ne kadar müslüman o araştırılıyor. Araştırılan şahsiyetler ister geçmişte yaşamış ve isterse günümüzde yaşıyor olsun. Araştıranların pek çoğu kendi perspektiflerinden doğan bir İslâm anlayışına sahip olduklarından İslâm adına iman ölçmeye çalışıyorlar. Bu keyfiyet günümüzde oldukça revaçta tutulmak istenmektedir. İşte bu ve benzeri tesbitlerimiz, bugün dinî yayın caimasının ekseriyetini oluşturan cemaatin din anlayışlarının genel bir görünümünden ibaret tesbitlerdir.

Yayınlar...

1) Bazı tasavvuf çevrelerinin yayınları

Yine pek azı istisna kılınarak, ekseriyetinin kendi görüşlerini yansıtan yayınlar yapmakta oluşudur. Bazı tasavvuf felsefesine ait kavramlar çok yanlış tefsir edilmektedir. Özellikle, "vahdet-i vücut" kavramı, farkında olunmayarak materyalist bir panteizm şeklinde tefsir edilmektedir. Batı mistisizmi ile bir paralellik arzeden bu tefsirler, gençliğin problemlerini çözmekten ziyade, kafalarını karmakarışık edecektir. Görünen herşeyin Tanrı olduğunu iddia etmek (ki bu panteizmdir) ile, Tanrı'nın varlığından başka bir varlık yoktur (ki bu vahdet-i vücûdtur) demek ayrı ayrı şeylerdir.

2) Fanatik çevrelerin yayınları

Yayınların çoğunu tercümeler oluşturmaktadır. Yabancı din adamlarının eserlerinden yapılan çeviriler ilk sırayı oluşturmaktadır. Bir "Seyyid Kutup", "Mevdudi" ve "İbn Teymiyye" akımı oluşturulmuştur. Bunun yanı sıra İslâmoloji diye bir "İranoloji" yapanlara da rastlanmaktadır. İslâm'ı bir din olmaktan ziyade bir ideoloji şekline sokan yayınlar bu kategoride incelenebilir. Bunların gençliğin problemlerini çözmekten ziyade, onları bu ideolojik atmosfere çekmeye çalışan yayınlar olduğu gözlenebilir.

3) Ticarî maksatlı dinî yayınlar

Bu konuda ansiklopediler ve mecmualar ilk sırayı almaktadır. Ansiklopedi hazırlamak en kolay ve en kârlı bir yayıncılıktır. Eski ansiklopedilere bazı maddeler ilave ederek ve muhtevada birtakım değişiklikler yaparak yeni ve daha zengin bir ansiklopedi neşretmek günümüzde bir moda haline geldi. Muhtevayı kontrol edecek kişiler veya ansiklopedinin yayın kurulu, doğu ve batı dillerini çok iyi bilen aydın düşünceli kişilerden oluşturulmamışsa ve yeniden yazdırılan maddeler o sahanın mütehassısları tarafından yazılmamışsa, faydalı olacağı iddia edilemez. Bilhassa "İslâm Ansiklopedisi" konusunda iddialı olabilmek için hem ilimleri, hem de İslâm'ı çok iyi bilen mütehassısların oluşturduğu bir bilim kurulu kurmak zarureti vardır. Aksi halde beklenen faydayı vermez. Bilimsel hatalar ve hurafeler yığınından ibaret kalır. Gençlik üzerinde müsbet değil, menfî etki yapar. Ticarî olmaktan başka bir fayda da getirmez. Madde yazarları da görmedikleri kaynakları, bilhassa bilmedikleri dillerdeki kaynakları dipnotlara almamalıdırlar. Hele diğer ansiklopedilerdeki dipnotları ve kaynakları tetkik etmeden ve görmeden aynen aktarmak ilmî ahlâk kurallarıyla bağdaşmaz. Aslında Mehmet Akif'in ifadesiyle; "asrın idrakına İslâm'ı söyletmek" için, ansiklopediden ziyade ciddî, ilmî araştırmalar yaptırmak ve bunları neşretmek daha faydalı olur, kanaatindeyim.

Ticari maksatlı yayınların en bariz şekline mecmualarda rastlanmaktadır. Sonucu düşünülmeden "belki çok satarız" diye veya "şunu basarsak millet imana gelir" diye yapılan neşriyatlar vardır ki, bunların farkında olmadan İslâm'a verdiği zarar çok daha büyüktür. Mesela: Dinî bir dergi, üzerinde "Allah" lafzı yazılı bir petek fotografını kapak yaparak 1983'lerde neşretmiştir. Derginin bu sayısı çıktığında Erzurum İlâhiyat Fakültesi'nde "Din Felsefesi" dersini okutmaktaydım. Hatta o günlerde "Tanrı inancının rasyonel temelleri" üzerinde dersler yapmaktaydım. Hemen hemen her öğrencinin elinde o sayıyı görünce meseleyi araştırdım. 7 göbekten arıcı olan bir ailenin ferdiyle karşılaştım ve arıların nasıl böyle bir yazı yazabileceğini ona sordum. Aldığım cevap son derece enterasandı: "Hocam istiyorsanız arılara resminizi bile çizdirir, imzanızı attırırım" dedi. Bunun üzerine: "Bu nasıl oluyor?" diye sordum. Bana şunları anlattı: "Arılar, oğul çıkarmak için daha önce kraliçe arı tarafından yumurtalar bırakılmış gözlere bir parça bal koyarak gözlerin tamamını kapatırlar. İçeride kurtçuklar kuluçka devrini tamamlayıp çıkaracakları zaman işçi arılar tarafından bu gözler teker teker açılır. İyi bir arıcı bu gözlerin senenin hangi ayının hangi günlerinde açılacağını bilir. Arılara bir şey yazdırmak veya yaptırmak isterseniz; onu daha önce kartona işleyip kesersiniz ve tütsü vererek peteği çıkarır, hazırladığınız kartonu yapıştırırsınız. Arılar, petekteki gözleri açtığı günlerde vakit geçirmeden tekrar peteği kovandan çıkarıp kartonu sökersiniz. Yazı veya şekil açılmadık petek gözleri halinde aynen çıkmıştır. İşte bu derginin kapağındaki "Allah" lafzı da aynı şekilde yapılmıştır. Sadece bir Kayseri'li arıcının kovanındaki arılar mı okur-yazar da diğerleri değil. Benim arılar da aynını yaptı. Hatta bir keresinde ben arılarıma üç adet Atatürk resmi çizdirdim. Bir tanesini 9. Kolordu Komutanlığı'na hediye ettim. Karargaha astılar. Diğerini evde sakladım. Üçüncüsünü ise, kovandan geç aldığım için resim biraz bozuk çıkmış. Zira gecikme halinde arılar kartonun altından işleyerek gözleri açmaya başlamışlar."

Şimdi hep beraber düşünelim. Diyelim ki, Dergi'nin mesajına uygun şekilde bu

resme bakarak imana gelen bir kişi, bilahere bunun insan eliyle suni olarak arılara yaptırılmış olduğunu öğrenince öyle bir sükutu hayale uğrar ki, kendisine artık doğru ve tabi olan bir şeyi inandıramazsınız. Halbuki Tanrı inancı, rasyonel olarak kozmolojik bir delile oturtulacaksa, alemde değişmez kanunlara ve insan elinin erişemeyeceği her türlü sunilikten uzak delillere irca ettirilmelidir. Bunun güzel bir örneği veciz bir şekilde Hz. İbrahim ile Nemrut kıssasında görülmektedir. Allah konusunda Nemrut'la diyaloğa giren Hz. İbrahim: "Rabbim öldüren ve diriltendir" deyince o, "Ben de öldürür ve diriltirim" dedi. Bunun üzerine İbrahim: "Allah güneşi doğudan doğduruyor, sen de onu batıdan doğdursana" dedi. (Kur'an II/258) Burada Hz. İbrahim, taklidi insan tarafından mümkün sıfatlarla cevap verince beriki ben de yapabilirim diyor. Fakat, taklidi gayr-i kâbil olan bir esas üzerine konuyu temellendirince, Nemrut itiraz edemiyor. Bu itibarla Tanrı inancı, suni değil tabii delillere dayandırılmalıdır. Aksi halde yapılacak her yayın, faydadan ziyade telafisi güç zararlar verebilir.

4) Bazı klasik kaynakların tercümeleri

Tefsir, hadis ve İslâm tarihiyle ilgili kaynak eserlerin tercümeleri günümüzde hızlanmıştır. Ciddi olduğu kadar çalakalem tercümeler de vardır. Bu faaliyet her ne kadar bize eski kaynakların dilimize kazandırılması gibi bazı faydalar veriyorsa da, maziyi uzun süre meşgul eden pek çok israiliyatı da aktarmaktadır. Bunları okuyanlar ise, yahudi kaynaklı pek çok hurafenin İslâm'ın özünden vücut bulduğu vehmine kapılabilir. Dolayısıyla günümüz insanı, İslâm imanını, hurafelerle israili hikayelerle donatacaktır. Tercümeler yapılmasın değil, yapılsın ama bu nevi hurafe, efsane, israiliyat ve yanlış inançlar tetkik edilip yapılan tercümelerin dipnotlarında behemahal gösterilmelidir.

5) TV ve radyodaki dinî yayınlar

Dinî ve ahlâkî konuların dışında kalan, özellikle ilim-din münasebetleri açısından yapılan yayınlarda dini konuda yeterli olmasına rağmen, ilmî konuda yeterli bilgisi ve o sahada hiçbir ilmî araştırması olmayan kişiler konuşturulmamalıdır. Modern ilmî gelişmeler ile İslâm inancı arasında bir paralellik kurulmak isteniyorsa, ilmî meseleler en azından o sahanın mütehassısları tarafından veya o sahada çalışmaları bulunan kişiler tarafından verdirilirse çok daha faydalı ve tatminkar olur. Aksi halde bu nevi yayınlar tatmin edici ve inandırıcı olmaktan uzak bir program halinde kalırlar.

6) Müsbet ilimler ve Kur'an'ı konu alan dinî yayınlar

Bazı ilmî değerlerle dinî nassları uzlaştırma eğiliminden doğan veya dinî ilimle, ilmi de dinle tefsire çalışmaktan ortaya çıkan yayınlardır. İnananların imanını kuvvetlendirmek, inanmayanları imana davet gibi halisane niyetlerle yapılan bu nevi yayınlar, pek çok konuda paradokslar meydana getirmektedir. İfrat ve tefritin en fazla yapıldığı saha burada olmaktadır. İfrat içinde olanlar, her şeyin Kur'an'da varolduğu tezinden ortaya çıkmakta, yarının keşifleriyle değişebilecek henüz tamamlanmamış ilmi buluşları ve kanunları Kur'an'da göstermek için azami gayret sarfetmektedirler.

Konuyla ilgili olsun olmasın, bazı müteşabih ayetler o doğrultuda te'vil edilmekte ve bunun için kendilerini hayli zorlamakta oldukları gözlenmektedir. Geçmişte olduğu kadar, günümüzde de bu türden yayınlar vitrinleri süslemektedir. Şimdi merhum olmuş bir zat, vaktiyle "Kur'an'da telefon", "Kur'an'da telgraf" diye küçük kitaplar neşretmişti. Rahmetli şimdi sağ olsaydı muhakkak "Kur'an'da video", "Kur'an'da bilgisayar" diye kitapçıklar neşrederdi.

Bu konuda tefrite kaçanlar ise, imanla veya Kur'an'la ilmi araştırmalar ve verileri arasında kalın bir duvar oluşturmuşlardır. Bunlara göre, dini inanç ve Kur'an âyetleri her türlü tarihi yorum ve tefsirleri ve israilî hikayeleriyle, dokunulmadan aktarılmalı ve ilmî araştırmalar kendi sahasında ilerlemeli, dolayısıyla aralarında herhangi bir irtibat kurmamalı kanaatindedirler. Böyle bir görüş de inananların kafasında zuhur eden tenakuzlara, inanç buhranına bir çare olmayacaktır. Zira inanan bir insanın inandığı dini değerler ile bildiği ve öğrendiği ilmi gerçekler arasında istese de istemese de bir korelasyon kurma ihtiyacı vardır. Bu korelasyonu kuramadığı takdirde, inandığı ile bildikleri arasında zorunlu bir çelişki doğar. Şu halde ifrat ve tefrit, her ikisi de çare olmaktan uzak, yanlış ve paradoksal tutumlardır.

Şurası muhakkaktır ki, bir konuda birbirine zıt iki ayrı hakikat olmaz. Hakikat tektir. İlmî verilerle dini nasslar şayet bir çelişki durumuna düşmüşse, ya ilmi veriler noksan ve hipotezleri yanlıştır, ya da dini nasslar yanlış tefsir ve te'vil edilmektedir. Öte yandan hakikatin fizik ve metafizik cephesi arasında bir bağ kurulamıyor demektir. Bu gibi durumlar bu sahada yapılacak ilmi araştırmalarla tesbit edilir ve ona göre gerekli korelasyonlar kurulur. Bunun için hem dini hem de müsbet ilimler açısından kendini yetiştirmiş "teorisyenler"e ihtiyaç vardır. Zaten bugüne kadar İslâm aleminde iki türlü alim yetişmiştir: 1. "nakilciler"dir. Bunlar geçmiş asırların bilgilerini ayıklamaya pek lüzum görmeden aynen aktarırlar, nakillerde bulunurlar. Bunlara dayanarak yeni problemlere eski görüşlerle ışık tutmaya çalışırlar. İçtihat düşüncesi onlara yabancıdır. Bunların içinden bazılarının görüşüne göre, geçmişte her şey yazılmış, söylenmiş, hiç kimse onları geçemez, dolayısıyla yeni izahlar bid'attır. İlmî ilerlemeler bunları enterese etmemektedir. 2. ise "teorisyenler"dir. Değişen sosyal ve kültürel şartlara göre yine nasslara dayanarak yeni teoriler ve metodlar teklif etmektedirler. Kaynakların esasına inerek yeni hükümler ve yeni teoriler geliştirmek ve böylece çağdaş problemlere çözüm yolları aramak, onların başlıca şiarıdır. Bu ikinci kategoride gösterdiğimiz "alim" tipi daha verimli bir yaklaşımla problemleri çözebilir.

Şurası muhakkaktır ki, Kur'an, bir ilim ve felsefe kitabı olmaktan ziyade bir hidayet kitabıdır. İçindeki ilmi ve felsefî düşünceye açık ayetler, insanın hidayetini artıracak birer delil hüviyetindedir. İki dünya saadetini elde etmek isteyen kişi, kendinin ve kainatın varoluşundaki hilkat sırrını araştırmaya, Tanrı'nın gücünün ve ilminin bizatihi bilinmesine davet edilmektedir. İnananlara olduğu kadar, inanmayanlara ve şüphe içinde bulunanlara da aynı davet vardır. Şayet Tanrı, ilmî meselelere taalluk eden ve felsefî yorumlara açık ayetler göndermişse, bütün bunlar kişinin hidayeti için elzem olan deliller olmasındandır. Aynı konudaki ilmi buluşlar elbette bunlara ters düşmeyecektir. Kur'an'da önemli olan bir diğer husus da şudur: Kur'an'da neyi ararsak onu bir parça buluruz. Zaten bütün İslâm mezhepleri ve tarikatları kendi görüşlerini teyid edecek ayetler serdede gelmişlerdir. Burada bir tefsir problemi sözkonusudur. Bir

ayetle hükme gidilmez. Nasıl ki, orman hakkında araştırma yapacak kişi, bir çam ağacına bakarak hüküm vermezse, bir ayete verilen anlam veya yapılan te'ville sonuca gitmek yanlıştır. Öyleyse, bir ayete verilen anlam, diğer ayetlerle teyid edilmeli ve Kur'an'da bir anlam zinciri oluşturulmalıdır. Bu yapılmazsa, problemler yeni yeni boyutlarla müslümanların karşısına çıkacaktır.

Şunu bilhassa belirtmek isterim ki, müsbet ilimler vakıalara dayanır. Bu vakıaların herbiri bir müsbet ilmin fenomenidir. İlim, o fenomeni değerlendirir, kanunlarını koyar ve açıklamalarını formüle ederek sunar. Yani önce olay vardır, sonra ilim o olayı kanunları içinde açıklar. Olay (ilmi fenomen) değişmez ama, ilmi kanunlar yeni buluşlar ve yeni şartlar doğrultusunda değişkendir. Onun için bugün ilmi olan bir şey yarın arka plana atılabilir. O olayı açıklayan yeni bir kanun ortaya çıkar, eskisi klasik bir değer olarak o ilmin tarihinde yerini alır. İşte Kur'an'daki ilmi ayetler vakıanın (ilmi fenomenin) sabitliğini gösteren, ama yorumunu ilmi araştırmaların gelişmesine bırakan ayetlerdir. Bu fenomenlerde kişiyi hidayete götürecek sırlar vardır. Onun için pek çok yerde araştırma ve düşünmeye dayalı emirlerin gelmesi bu yüzdendir. İlmî zihniyet ve kanunlar değişse de, o fenomenler değişmeyecek ve her asırda söz konusu edilebilecektir. Bunun yanı sıra ayetlerin bütünlüğü içinde o fenomenin fizik ve metafizik hakikati görülebilir. Bunu tesbitte ilmi gerçekler ışık tutabilir. Önemli olan ilmin ve Kur'an'ın aynı konudaki pozisyonlarını sergileyebilmektir. Bu tesbitleri evrim nazariyesinin gerek ilmi ve gerekse Kur'an'daki durumuyla ilgili çalışmalar yaparken farkına vardım. Gerçi çalışmalarımı ve konudaki yayınlarımı dikkatlice okumayanlar arasında beni "ilmi bir telakkiyi hakikat zannederek Kur'an'da göstermeye çalışan bir ifratçı gibi değerlendirmeye uğraşan sözüm ona aydınlar da yok değil. Önemli olan meseleyi tamamen akademik ölçüler içerisinde ele alıp, problemi çözmek, inançla bilgi arasındaki korelasyonu kurabilmektir.

IV- Gayr-i Müslimlere Yönelik Yayınlar

Bu konuda dikkat edilmesi gereken bazı hususlar vardır. İlk önce, İslâm'ı Kur'an'a uygun ve doğru bir şekilde tanıtan yayınlar yapılmalıdır. İslâm'ın propagandasını, birtakım israiliyat adı verilen yahudi hurafeleriyle değil, tamamen Kur'an'a ve sünnete dayalı esaslarla yapmalıdır. İslâmiyet, müslümanlar arasında örnek gösterilerek anlatılmamalıdır. Olabilir ki müslümanların hataları, yanlışları İslâmiyetten kaynaklanıyor zannedilebilir. Bu husus İslâm'ı yeni tanıyan bir çevrede yanlış telakkilere sebeb olur. Daima kaynağı esas almak ve ona doğru yorumlar getirmek gerekir.

Yabancı ülkelerde yapılacak yayınlar konusunda dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta, diğer dinlerin çözüm getiremediği konuları İslâmî açıdan mantıklı ve tutarlı açıklamalar yaparak işlemektir. Böylece, bir gayr-i müslim, kendi dininde cevap bulamadığı veya dininin tutarsız cevaplar serdettiği insanlığın çağdaş bir probleminin, tutarlı ve tatmin edici cevabını İslâmî eserlerde bulabilmelidir. Mesela, benim, "Kur'an'da İnsanın Yaratılışı ve Evrimi (Ufuk Çizgisi, sayı 6, Mart 1990.) adlı makalemi okuyan müslüman olmuş bir Japon kardeşimiz, İstanbul Üniversitesi'ndeyken bizzat odama gelerek makalemi Japonca'ya tercüme etmek ve iznimi almak istediğini

söyledi..."Japonya'da herkes "insanın maymundan geldiğine" inanmaktadır. Japon dinlerinin insanın orijini ve meydana gelişi ile ilgili hiçbir fikri yoktur. Halbuki makalenizden öğrendiğim kadarıyla, "Kur'an'da evrimci yaratma doktrininin bir sistematiğini bulmaktayız. Organik dünyanın birbiriyle akrabalığının yanısıra, maymundan gelmeden insanın bir evrim geçirdiğinin ve her evrim etaplarının yaratma fikriyle te'lifinin güzel örneklerini görmekteyiz" şeklinde beyanlarda bulundu ve kendisinin makaleyi iyice anlamış olduğu kanaati bende hasıl olunca tercüme iznini verdim. Şu halde çağdaş meselelere, diğer dinlerin çözüm getiremediği, cevap veremediği veya yanlış cevaplandırdığı problemlere İslâmî cevabı ilmî açıklamalar ışığında sunmak gerekir. Bu işi de o sahada çalışan bir uzmanın yapması daha doğrudur. Bu nevi çalışmalar Hıristiyan Batı alemi için de aynıdır. Geçen asırda yapılan evrim tartışmalarının Kilise'yi ve Batı'yı ne hale getirdiğini hepimiz biliyoruz. Halbuki aynı mesele Kur'an açısından ne kadar bariz ve ne kadar tatminkârdır. Kur'an'ın bu konudaki cevabını ilmî açıklamalar ışığında öğrenen Batı'lılar İslâm'a yönelmektedirler.

Gayr-i müslimlere yapılan yayınlarda İslâm'ın tevhidci üniversel bir din olduğu gerçeği gözden uzak tutulmamalıdır. Politeist dinlerde tevhidçilik ve üniversellik yoktur. Budizm'de üniversellik olsa da Tanrı inancı yoktur. Yahudilik monoteisttir ama üniversel değildir. Hıristiyanlık üniverseldir ama monoteist değildir. Bütün bunlara karşı İslâmiyet, hem monoteist hem üniverseldir. Yapılan yabancı dildeki yayınlarda bu özelliğe dikkat edilmelidir.

Gerek müslimlere ve gerekse gayr-i müslimlere karşı yapılacak yayınlarda dikkat edilmesi gereken en önemli noktalardan biri, kişinin inandıkları ile bildikleri arasında kuracağı korelasyondur. İnsan, ilmen bambaşka şeyler bilir ve dinen onun zıddı şeylere inanırsa, iç dünyasında bir çatışma başlar. Pek çok inanç buhranı buradan kaynaklanır. Onun için dinî açıklamalar, ilmi veriler arası korelasyon kurmaya elverişli yayınlar yapmak gerekir. Nitekim Batı, geçen asırda bu konuda büyük bir sarsıntı geçirdi. Kilise'nin ilmî açıklamalara ters tutumu, Batı insanını ateizmin kucağına itmiş ve böylece Kilise kendi otoritesini kendisi sarsmıştır.

Bütün bu açıklamalar ışığında çağdaş problemler ve inanç buhranına karşı Dinî Yayınlar'ın nitelikleri hususuna teksif ettiğimiz tekliflerimizi şöyle özetleyebiliriz.

V- Teklifler

-Dini Yayınlar, gençliğin krizlerini dikkate alarak ve onların metafizik, fizyolojik ve psikolojik problemlerini çözebilecek bir nitelikte olmalıdır. Her yaş grubuna hitap edebilecek yayınlar, uzmanlar tarafından yapılmalıdır.

-İnananların, inandıklarıyla bildikleri arasında bir korelasyon kurabilecekleri yayınlar olmalıdır. Yahudi hurafelerinden arınmış, ilmi veriler ışığında yapılmış yayınlar olmalıdır. Müsbet ilimlerle alakalı dini yayınlar, fenomenin sabitliği, izahın değişebilirliği esası dikkate alınarak yapılmalıdır.

-Dinî yayınlar, devlet eliyle özellikle Diyanet İşleri Başkanlığı ve İlahiyat Fakülteleri gibi resmî kuruluşlar eliyle ciddi şekilde yapılmalıdır. Farklı dini telakkilerden doğan fanatik çevrelerin, klik şuuruna dayanan cahilane yayınları,

toplumun sosyo-kültürel inanç yapısını bozar. Dini bütünleşmeyi zedeler. İnanç bütünlüğünün alacağı her yara unutulmamalıdır ki, milli bütünleşmeyi de yaralar.

-Nass ile ilmî veriler arasında herhangi bir çelişki varsa, iki şıktan biri üzerinde durmak gerekir. Ya nass yanlış yorumlanmakta veya ilmî veriler eksik değerlendirilmektedir. Bu husus dikkate alınarak yayınlar yapılmalıdır.

-Batı dünyasının Kilise'ye düşmanlığı, ilme karşı yanlış ve tutarsız tavırlar ortaya koymasından olduğu dikkate alınarak; dinî yayınlarımız, bilimsel araştırmalardan ve bu konuda Kur'an'ın hükmüne ve özüne vakıf olduktan sonra yapılmalıdır. Ayrıca, Kilise neşriyatına karşı dikkatli olunmalı ve onlara cevap niteliğinde yayınlar çoğaltılmalıdır.

-Yurt dışına yapılacak dinî yayınlar, diğer dinlerin cevap veremediği, beşeriyetin temel konularına İslâmî açıklıklar getiren, yabancı dillerden yayınlar olmalıdır.

DİNİ YAYINLAR KOMİSYONU MÜZAKERELERİ

DİNİ YAYINLAR KOMİSYONU

Prof. Dr. Abdulkadir KARAHAN:

-Bismillahirrahmanirrahim.

Demin Sayın Süleyman ATEŞ beyin güzel konuşmasının sonunda birşey mevzu bahis oldu. Ben şahsen Türkiye'de işin nasıl inkişaf edeceğini iyi bildiğim için 2 çeşit tebliğ hazırladım: Bir on sayfa ciddî hazırladım, bir de beş sayfa gayr-i ciddi hazırladım, onu da Arapçaya çevirttim. Şimdi benim elimde 5 sayfalık Türkçe, 5 sayfalık Arapça var. Tabi size beş sayfalığını okuyacağım. Şimdi bunu benim cehaletime vermeyin, Türkiye'deki ilmin cehaletine verin, lütfen. İkincisi lütfen hepimiz göndermişsek tebliğlerimizi çünki bizden istediler. Sayın Hatiboğlu'nun ben doçentlik jürisinde bulundum. Eğer mümkünse, bizim tebliğlerimizi lütfeder alırsanız, onlardan da bir özet çıkarabilirsiniz. Şimdi ben burada size beş sayfayı okuyacağım. Lütfederseniz herhalde 20 dakikayı aşmaz.

Kur'an-ı Kerim gibi Cenab-ı Hakkın yüzde yüz kelâmı olan ve ilk müfessiri de bence Hz. Peygamber efendimiz olan- çünki ona geldiğine göre, Hamidullah bey bana öyle dedi- Kur'an-ı Kerim'i Peygamber'den iyi anlayan adam yeryüzüne gelmez. Ve onun esrarını da kıyamete kadar da bazı insanlar keşfedemiyecektir. Biz işte bir denizden bir damla alarak, sizin gibi kendilerini İslam'a ve insana bağlamış olan Müslüman Türklerin karşısında konuşmaya da açık söyleyeyim, 2000 kişinin karşısında da nutuk çekmekten daha aciz ve muhterem bir vazife sayıyorum. Allah eksikliğinizi vermesin.

Şimdi her konuya göre hazırladım. Benimkinin tarzı zannediyorum başka birşey olacaktır, bizim metodumuzda başka: **"Günümüzde Hazırlanacak İdeal Anlamda Bir Meal ve Tefsirin Metod ve Muhteva Açısından Nitelikleri Neler Olmalıdır?"**

Kur'an-ı Kerim, âlemlerin Rabbi olan Allah Celle Celâlühün Hz. Muhammed'e vahiy yoluyla indirdiği kitaptır. O, insanları imana, İslâm'a davet eder. Kötülüklerden sakınmayı ahlâk ve fazilete önem vermeyi emreder. Böylece, dünya ve ahiret saadetine ermeyi de müjdeler. O, yeni ve cihanşumul, etnik etkinliklerden arınmış, milletler üstü bir temel üzerine kurulu bir medeniyetin anahtarlarını beşeriyete hediye eylemiştir.

Allah kelamı olan el-Furkan, el–Kitab, Kitabullah gibi isimlerle de zikredilen ve Arap diliyle 23 yıl, 610-632 değişik zaman ve mekanlarda 114 sûre olarak indirilen Kur'ân-ı Kerim, dil, uslüb, ifade ve anlam bakımından belâgatin zirvesinde, eşi ve benzeri bulunmayacak olan tek eserdir. O'nun nazmı, bilinen kurallarla ölçülemiyeceği gibi, ifade kudreti de, etkili üslübundaki mükemmeliyeti, ruhlara işleyen ahengi, teşbihleri, mecazlarıyle da bir mucizedir. Sûresinin muâdilini kimse meydana getiremez.

Onun konularının genişliği baş döndürücüdür. Tevhid esası, dünya ve ahiret meseleleri ,ibadetler, kusursuz bir ahlâkın ilkeleri, salih ameller, geçmiş medeniyetlerin hataları sonucu olarak vuku bulan olaylar hep tam manasıyla önümüzdedir.

Kur'an-ı Kerim, insanlara tebliğ edilmek üzere gönderildiğine göre, Arap diliyle vahyedilmiş olması, onun başka dillere nakledilemiyeceğini göstermez. Hz. Muhammed (SAV) Araplara gönderildiği gibi, bütün beşeriyete de Allah'ın son kitaplı elçisi ve en sevgili kulu olarak gönerilmiştir. Kur'an'ın hükümleri de dünya durdukça bütün toplumlar için geçerlidir ve uyulması gerekli buyruklar ve yasaklardır. Durum böyle olunca ve yeryüzünde yüzlerce dil mevcud bulunduğu nazara alınırsa, elbette o dillerde konuşanların ilâhi hükümleri öğrenme gereği kendiliğinden ortaya çıkar. Gerçi Türkçe'ye değil dünyanın hiçbir ilim dalındaki belâgatle, îcazla ve aynı etkinlikle çevrilmesi mümkün değildir. Ama elden gelen bütün çabayı harcamak, İslâm dininin konularını oluşturan bilimlerde uzman olmak, Arapçayı iyi bilmek ve edebiyatın bütün kollarında da söz sahibi olmak kaydıyla, pekala Kur'an-ı Kerim azîmüşşan, meâlen olduğu gibi tefsir suretiyle de, başka dillerdeki insanların istifadesine sunulabilir. Hatta böyle yapmanın yararlı olduğunu belirten ayetler vardır.

1— Günümüzde hazırlanacak ideal anlamda bir meal ve tefsirin metod ve muhtevası açısından niteliklerine geçerken önce alınması icab eden tedbirler, yapılması yararlı olacak hazırlıkları kısaca söyleyelim. İlk önce ülkenin Kur'an, Hadis, Fıkıh, Kelam, Lugat, Arapça, İslâm Edebiyatı ve benzeri ilimlerinde söz ve eser sahipleri, tanınmış ülemadan en az 20 kişilik bir heyet kurulmalı ve bunlardan 5'er kişinin meal ve tefsir için ayrılması, diğer 10 kişinin yine 5'er, 5'er meal ve tefsiri ayrı ayrı hazırlayacak zatlara yardımcı nitelikte redaksiyonun da daha mükemmel olması hususunda yardımcı olmaları gereklidir.

2— Kurulacak heyetin çalışmasına elverişli çağın teknik imkanlarıyla cihazlandırılması rahat ve huzurlu bir bina sağlanmalıdır. Burada zengin ve meal tefsiri konularında müracat edilebilecek hemen bütün eserleri kapsayan bir kütüphanenin ayrıca kurulması icab eder. Aynı zamanda bunun personelinin hemen mümkün ise kütüphanecilik şubeleriyle dil ve edebiyat bölümlerinden mezun, tasnif işlerine âşinâ kişilerden oluşması icab eder. Aynı zamanda yeter kadrolu bir sekreterya ve lüzumlu araç ve gereçlerde vazgeçilmez olup, ciddi ve fiili mesaiye başlarken bu zorunluluklar gözönünde bulundurulmalıdır.

3— Meal ve tefsir için başvuru kitapları niteliğinde sayılan ana eserler, hemen çalışmanın büyük salonunda raflarda hazır bulundurulmalıdır. **Mesela Taberî tefsiri 839923 ün Camiu'l-Beyan-ı Kahire 1330 baskısı** ve tarihleri söylemiyorum hepsinin günleri var. Ebul Kasım Carullah Zemahşeri'nin (vefatı 1144 'tür) El-Keşşâf'ı, El-Beyzâvi'nin, Envâru't Tenzili ve Esrâru't-Te'vil-i, (bu bende var) Fahreddin Râzî'nin Mefâtihu'l Gaybı gibi Kahire 1327 vs. baskılı eserler başta olmak üzere belli olmalıdır. Bunlara birde Avrupa da çıkmış olan Kur'an tercümelerini de ilave etmelidir. Hepsini gavurdur diye küçümsemek gerekmez, inançları farklıdır, bazı yanlışları vardır. Fakat açık söyleyeyim ki mesela yabancı dilde bir Hamidullah beyin tefsirini, herhangi bir İngilizce yazılmış olan, eksik olmasınlar Pakistanlı zatın tefsirlerini de gözönünde bulundurmamız hayırlı olabilir. Daha sonraki zamanlarda Celâlu'd-Din Suyûtî'nin veya Ebu's-Suud efendinin tefsirlerini de ihmal etmezler.

4— Türkçe meal ve tefsirler için el yazmaları da ayrı bir değer taşımakla beraber onların ancak mikrofilm ve fotokopilerini sağlamak mümkün olur. Mesela biz 1971 'de Meşhed'e gitmiştik. **Ebu Cafer Muhammed bin Hasan et-Tûsî**'nin 1000. yıldönümüydü, İmamcılar Türbesinin önünde muazzam bir kütüphane var. Orada bize bir takım kitaplar gösterdiler. Fakat Şah bizi bekliyordu, bekleyemedik, **Sultan Mahmud Gaznevi**'nin kızı Emine için, Türkçe olarak Kur'an-ı Kerim satırları arasında altta kelime kelime Türkçe tercümesi vardı, ben bu sefer ne yaptım. İlhan bir türlü bana göndermiyor, ben, şimdi gelmiş bir tane onu söyleyeceğim, yani zannediyorum Türkçenin en eski Kur'an-ı Kerim tefsiri odur ve bugüne kadar Türkiye bundan haberdar değildir. Bir de **Abdülkadir İNAN** olsun, başkaları olsun, Kur'an-ı Kerim'in el yazması tefsirleri hakkında epeyce şeyleri olur, hatta bizim talebelerimizden **Topaloğlu Ahmet** bey de bir Kur'an-ı Kerim tefsiri tercümesini yaparken bunun üzerinde çalışmıştır.

5— İster telif, ister tercüme suretiyle olsun şimdi yine kısaca, önce Arap harfleri sonrada Lâtin harfleriyle yayınlanan bir kaç meal ve tefsire de temas edeceğim. Baştan beri bildiğimize göre matbaa harfleri ile bizde basılan ilk tercüme tefsir nitelikli eser olarak Ayıntab'lı Muhammed b. Ed-Debbağ, vefatı 1111'dir. **Tercüme-i Tibyân** diye tanınıyor, İstanbul da 1307 de de basılmış, bende de var, onu zikretmek istiyorum. Sonra da **Hüseyin Vâhid Kâşif**'in tercümesidir ki 1505 de ölmüştür. **Mevahibu'l Âliye**'nin, **Ferruh İsmail Efendi** tarafından yapılan tercümesi vardır, bunlar elde olmalı.

Yeni yazıya gelince, başta **Muhammed Hamdi Yazır**'ın şimdi elhamdülillah iki tane yeni ayrıca da bugün sadeleşmiş Türkçesi çıkıyor. Zaman gazetesi ve başkaları tarafından, aslı da bizdedir. Ona bakmalıdır, yani **Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerim** en iyisi bence odur, **Hasan Basri Çağatay**'ındır. Belki şimdiye kadar 20 kere basıldı ve ben en çok ondan istifade ederim, doğrusu bu. **Hüseyin Atay** ile **Yaşar Kutluay**'ın yaptığı, **Ömer Nasuhi BİLMEN**'in yaptığı bugüne kadar yüzlerce demiyeyim ama, onlarca Kur'an-ı Kerim tefsiri benim kütüphanemde var. Herhalde onlar da bulunmalıdır. Batı dillerinde yayınlanmış olan Kur'an-ı Kerim tercümelerinde kütüphanelerde bulunması lazımdır.

Meselâ İngilizce de 37 defa Kur'an-ı Kerim tercüme edilmiş, 29 defa Almanca da, 36 defa sadece Lâtince tercüme edilmiş, biz burada meselâ Kur'an-ı verebiliriz Traduction İntegrale M. Hamidullah'ın var. Traduction'u ve'l -Fetsu'l Teks Arap Kazımırskı var. Hamidullah bey tercüme yaparken benden almıştı buna bakmıştı sonra İngilizcesi var yani benim kanaatime göre bugüne kadar yapılmış olan Kur'an-ı Kerim, çok selahiyetli adamlar var, bunların 3 tane kusuru varsa kusurdur. Hepsi Arapçayı yiyi biliyor hepsi iyi Müslümanlardır ama bir çoğu yabancı dil bilmiyor. Kim ne derse desin, bugün Türkiye'de ciddi İslamiyete ait bir ilmi eser yazmak için Avrupa dillerinden birini bilmek şarttır, niye bilmek şarttır? Adamlar binlerce yazmışlar yani gidiyoruz İngiltereye, gidiyoruz Fransa'ya Nevzat Beyin herhalde hatırlamış olması lazım. Bakıyoruz ki adamlar İslâm üzerine bizden çok söz yapmış, Pakistanlılar İngilizceye yapıyor ben ne yapayım yani Urducada yapılacak ben bu cemiyetin başkanıyım. Dünyayı bilmeye mecburuz. Yanlışını almak için değil adamın yanlışını da bulalım. Sonra birde on tane kitaba bakıyor Kur'an-ı Kerim tercüme ediyor. Veya bu Kur'an-ı Kerim o kadar kolay tercüme edilen birşey değil. Ben açıkça söylüyorum benim Arapçam ahım şahım değildir, bana 100 milyon teklif etti Kur'an-ı Kerim

tercümesi için, ben bu 100 milyonu reddettim, çünki kendimi layık görmüyorum. Adam zannediyor ben biraz Arapça biliyorum ve ayrıca da Türkçen güzel olmalı. Çünkü Allah'ın kelamını okuyacak adam, o Kur'an-ı Kerim'in güzel edebiyatı altında tesir altında kalmalı. Yüz adam Yunus Emre'nin söylediği tasavvufu yazmış ama Yunus kalmış ebedi. Yüz adam M. Akif'in, Y. Kemal'in dünyada mevzuu mahduttur. O mevzuyu en güzel şekilde söylemek lazımdır. Fuzûlî'nin gözüm, canım, efendim, sevdiğim, devletlü sultanım'ını, ben 5 çeşit söylerim, 5 ide aynı vezin aynı kafiyede olur ama bir sütun bir dizgi gibi olmaz. Kaç dakika kaldı? Yani sen beni susturamazsın burda ben rahat konuşmuyorum yani yazdıklarımı açıyorum, sonra okuyanlar okusun.

Efendim, Kur'an-ı Kerim, kendi gündemi dahilinde haftanın belli günlerinde yaptığı iş bölümü çerçevesinde, bu durumda rahat çalışabilecek adamlar tarafından tercüme edilir ve Devlet bunları adamakıllı yahut Diyanet İşleri maddi imkanlarla tatmin etmelidirki adamlar eve gidipde et almanın hesabını düşünmesinler. Herkesi kendine ayrılan işler çerçevesinde çalıştırmalı ve memleket böyle bir tercümenin veya tercüme demiyeyim meal'in ve böyle büyük bir tefsirin Türkiye'nin müstakbel din görüşünün temel kitabı olarak bunu beklemesini öğrenmelidir. Önemli olan hususlardan biri de, meal veya tefsirin dilidir. Bu dil ne eski Osmanlıcayı andıracak, ne de devrimcilerin bir çok uydurma kelime, deyim ve tamlamasıyla çığırından çıkarıldığı gibi Türkçe olacaktır. Şimdi, Zamanı tercüme eden 4 arkadaş 3'ü talebemdir. Bilhassa Emin Işık gibi, Nusrettin Bolelli gibi, İsmail Çakan gibi talebelerim iyi yapıyorlar, iyi yapıyorlar ama hiçbiri de Türk edebiyatının veyahutta bir büyük edib değil yani mesela Necib Fazıl Arapçayı iyi bilmez bizimde dostumuzdur ama yani Türkçeyi onun gibi, Y. Kemal gibi M. Akif gibi kullanabilen adam bulmalı ki bu tercüme okuyan genç üzerinde büyük bir tesir yapsın yani yanlızca قل هو الله احد deyip de "Allah birdir" demek kâfi değildir, onun bir çaresini bulmak lazımdır benim kataatime göre. Kur'an-ı Kerim olanca kudreti, îcaz etkinliği, olağan üstü ifadesiyle başka dile nakletmenin beşer üstünde bir gücü aştığını unutmayacağız. Ama imkan ölçüsünde okuyucunun meali mesela okurken çok zevk alacak çok duygulanacak ve işte en güzel Türkçe ifade budur diyecek bir başarıya ulaştırması lazımdır. Kurallarda kırıcı olmamak şartıyla tartışmaların yararlı olacağına da kaniyim. Bütün kurul üyelerinin aynı hakka sahip olduklarını ve hemen hemen herbiri kendi bilim dallarında değerli birer uzman oldukları cihetle, onların kendi açılarından eleştirilerde bulunmalarında yarar vardır. Seleflerin görüş ve anlayışlarına saygılı davranmak esas olmakla beraber, aradan geçen zamanların yeni ihtiyaçlar doğurduğu ve Kur'an-ı Kerim de her konunun en güzel çözüm yolunun bulunduğu da bilindiğine göre esas emir ve yasaklara iman, ibadet ve ahlâkla ilgili açık beyanlara ters düşmemek kaydıyla yeniliklerden, keşiflerden, hayatın akışından mülhem unsurlardan çekinmemelidir. Bugün Kur'an-ı Kerim de atomu görüyoruz, Kur'an-ı Kerim de arzın döndüğünü görüyoruz, bugün Kur'an-ı Kerim de feleklerin döndüğü 50 sene evvel bu bilinmiyordu yani beşeriyet yenilendikçe yenilikler arttıkça insan kudreti sonsuz derecede Allah'ın azmiyle genişleyipte bir çoklara hakim oldukça Allah'ın kudreti daha büyük şekilde görülür. O zaman Kur'an-ı Kerim de bir takım ifadelerin, bir takım îcazların, birtakım mecazların, birtakım gizli sırların künhüne vâkıf olmak büyüklüğünüde Allah bize verir. Madem ki demiştir ki biz onu muhafaza edeceğiz, o halde o muhafaza kudretini de Cenab-ı Hak inşallah bize verecektir. Unutulmaması gereken bu esaslar arasında ayetleri muhkem veya müteşabih karakterde olanlarının

anlamlarının belirtilmesinde veya açıklanmasında da üyelerin dikkatli olmaları icab eder. Sonra mücmel ayetlerle, mufassal ayetlerin, kapalı olanlarla açık olanlar hususunda da ihtiyatı elden bırakmamak mecburiyetindeyiz.

Bir de çok önemli bir hususta Kur'an-ı Kerim'in meali veya tefsiri hazırlanırken asla hadisi şerifleri sünneti, eshab-ı kiramın eserlerini ikinci plana almamak gereğidir. Ben bir kere bunu TV de söyledim, bence bu akıllı bir iş değildir. Efendim hadislerde uydurma var, tamam, hadislerde vacip olmayanlar vardır, bütün bunlar doğru ama ecdadımız gelmiş Kütüb-i Sitteyi yazmış, Ahmet b. Hanbel olsun, İmam-ı Malik olsun birşeyler yapmış ondan sonra Celaleddin SÜYÛTÎ'ye kadar bir çok adamlar mevzû hadislerde de kitaplar yazmışlar ve bugün için artık kalkıp ta Peygamber'in Allah'ın son kitaplı elçisi olduğu ve Kur'an-ı Kerim de وانك لعلى خلق عظيم diye kendisi ve

لولاك لولاك لما خلقت الافلاك

"Sen olmasaydın biz kâinâtı yaratmazdık" hadisi kudsîsi bulunan bir zatın hadislerine dil uzatmak en az Kur'an-ı Kerim'i de belki de günün birinde bir takım aklı evvellerin efendim işte şu şöyledir bu böyledir manasını çıkartıp 20. asra göre, inkılâplara göre Kur'an-ı Kerim'i izah etmeye kalkan birileri fakat onların karşısında demir gibi kılıç gibi çıkar. Kim olursa olsun ister devletin başında olsun, ben Kur'an-ı Kerim'i Allah'ın kesin olarak kelamı orada yalnız işine geleni alıyorlar, işine gelmeyeni almıyorlar. Cihadı almıyor bilmem mütemadiyen sulh hayır. Gerektiği zaman Kur'an-ı Kerim cihad da edin diyor, cihad etmese ne işi vardı Endülüs'te, ne işi vardı Buhara'da veya Semerkant'ta. Bizi davet mi ettiler, pullu mektup mu geldi? Allah'ın îlâyi kelimetullahı için İstanbul'a geldik aldık. Eğer küffar kötüyse eğer İslâma karşıysa, eğer bizim ırzımıza, namusumuza tecavüz ediyorsa, eğer bizim hak ve hakikatimizi yiyorsa, eğer Allah'ın emirlerine karşı gelip ve Müslümanları zulümle eziyorsa, bende onun karşısına dikilirim. Herşeyi benden bekliyemez, Allah bize başınızı eğin, benim Peygemberim eğmemiş ben niye eğeyim? Bedir'de, Uhut'ta, Huneyn'de Peygamber efendimize söyleyeyim, onların önünde baş mı eğdi? Gelin barışalım, birbirimiz kucaklayalım, onlar bizi kucaklarsa başımız gözümüz üzerine, onlar bize karşı gelirlerse kıyamete kadar Kur'an-ı Kerim'in ayetlerine dayanarak, ben İslamı ezenlere veya ezmeye çalışanlara İslam'ın kudret ve gücünü göstermeninde vazifemiz olduğunu söylüyorum. Bazen ben heyecanlanıyorum kusura bakmayın.

80 yaşındayım, bu yaşta bu heyecanla konuşmanın her halde bana bir faydası yok, sizden Allah'tan başka kimseden de birşey beklemiyorum. Başbakandan da beklemiyorum, orta bakandan da beklemiyorum, ama düşüncelerimi söylemek istiyorum. Eğer biraz bizim gibi şehitler olmasa o söz gâzileri boşunadır. Bir gün İkbal'e demişler ki, sen söz gâzisisin, evet demiş, ben eğer çalmazsam siz oynayamazsınız, demiş. Birde çok defa tedbir yüzünden mahvolduk diyor. Yani tedbir, tedbir diyoruz memleket gidecek elden. Kur'an-ı Kerim bize **"Mü'minler kardeştir"** diyor. Ama müminler kardeştir diyor, kâfirler kardeştir demiyor ki, Allah'ın yanında ان اكرمكم عند الله اتقيكم doğru ama, اتقيكم diyor, mütteki olanınız diyor. Muttaki gelsin başımın üzerine otursun. Demiyor ki, Azerbaycan da şunu yapana, Ermenistan da şunu yapana, Bosna Hersek'de şunu yapana, Afganistan da şunu yapana, Pakistan da,

Keşmir'de şunu yapana, git boynuna sarıl, aman kardeşim gel barışalım de. Gavurlar barışmıyor. Kur'an-ı Kerim icabında وجاهدوا فی سبیل الله diyor ve farz-ı kifayedir, size açık söyliyeyim. Hatta bazı zamanlar vardır ki, eğer bir kısmı cihad etmezse hepimiz günahkâr oluruz, cenaze namazı gibidir. Cihadın farzolduğu zamanlar, ben demiyorum ki, illa gidelim harb edelim. Yanlış anlaşılmasın, ama ben diyorum ki, eğer hakiki Müslümansak, İslâmın şerefini kullanıyorsak, eğer Kur'an-ı Kerim'e hakikaten bağlıysak sulh kadar, selamet kadar, sevgi kadar, İslâmlık kadar icabında savaşı da, mücadeleyi de, hakkı ve hukuku koruyabilmek için kılıçlarımızı çekmek mecburiyetindeyiz. İslâm bence bunu da emreder. Çünkü الجنة تحت ظلال السیوف ben bunu çok yerde gördüm, Cennet kılıçların gölgesindedir. Ee, bunu da Peygamber söylüyor. Şehitler niye o kadar büyüktür. Âlimde şehit kadar büyüktür. Yani çok büyük bir şeydir ki, bir adama şehit deniyor. Allah yolunda ölen adam şehit oluyor ve cennete gidiyor. Hatta elbisesiyle gömüyorsunuz adamı. O halde, bu kadar şehit olmuş insanlarda gavur geldi mi? hayır yani öyle cesaretle harp edenler varki, yani açıkcası insan hayran oluyor.

Kur'an-ı Kerim de bazı hakikatlerin zamanımızda müspet ilimlerin gelişmesi sonucunda bilgi sınırlarımıza girdiğini de hatırlayıp icabında tezahür eden bu gerçeklere de kendiliğinden birşey katmamaya dikkat göstermek şartıyla genç neslin dîne ve onun emirlerine bağlanma temayülünü güçlendirmekle de vazifeliyiz. Ve Kur'an-ı Kerim'in Allah kitabı olduğuna olan imanı da bütün memlekete kuvvetle yaymak mecburiyetindeyiz.

Kur'an-ı Kerim'in emsalsiz nitelikleri hususunda birçok hatalı doğu bilimci veya İslamiyet bilgini zanneden aptalların bilhassa dışardaki yani Müslüman olmayanların hayret ve hayranlığını göstermek yanında, bazen de şeytanlıklarından arada bir fesat koyduklarını ve bizi yanlış yola götürmek istediklerini düşünüyoruz.

Allah rahmet etsin. Kasım Kusevi'nin güzel bir kitabı var, "Peygamber Efendimize Dil Uzatanlar" diye, orada hakikaten o garplıların, o âlim adamların kitaplarının faydalarının yanında orada bir İslamiyete de nasıl şöyle veya böyle çimdiklediklerini bize çok güzel gösteriyor.

1949 -1950 yıllarında Paris'te genç bir Sorbone talebesi, fakat doktorasını İstanbul da yapmış olarak *Fransız Profesörlerden Louis Massignon* sohbetinde bana Kur'an-Kerim hakkında söylediği şu sözleri aynen size tekrar edeceğim. *İnanın ben bunu yazdım da, Dr. Karahan, Kur'an-ı Kerim'de belki beşer sözü olan veya onun gibi görülen taraflar olabilir. Bunu diyen bir Hıristiyan. Ama genellikle onun bir tek Allah'tan başkasından gelmeyeceğini gösteren öyle ayetler, öyle sûreler mevcuttur ki, insan sanki binlerce metre göklere yükseliyor, sonra birden bire yere çakılmış gibi hızla alçalıyor fakat tekrar yükseliyor. Bu beşer işi olamaz, Allah kelamıdır,* diyor.

İşte burada demek isteriz ki, Allah Celle Celâlühün kelamı elbette aynı nitelik, aynı tesir, aynı güzellik ve aynı insanları aciz bırakan üslupla ne mealen olsun tercüme edilebilir, ne de tefsir. Fakat devamlı bir çaba harcanarak anlam bakımından bir dile çevrilirken, hem Arapça, hem de çevirisi yapılacak dilde üstad olanların, din âlimlerinin, bilgili insanların hakkıyla büyük emek harcamaktan yorularak Hak Tealâ'nın izniyle başarılı mealler ve tefsirler hazırlayabileceklerine inanıyorum ve Türkiye'nin bugünkü ilim potansiyelinin de buna kâfi olduğuna da kesinlikle inanıyorum.

Elhamdülillah, bu kadar İlahiyat Fakültemiz var, bu kadar din âlimlerimiz var, bu kadar günlük yazı yazanların arasında gerçekten inanmış ve Kur'an-ı Kerim'i ve İslâmiyeti cân-u gönülden müdafaa eden, samimiyet kalemlerinden akan dostlarımız var, onların bu ideal anlamda arzulanan bir Kur'an-ı Kerim'i cüze getireceklerini ümit ediyorum.

Beni sabırla birazda mevzuun dışına çıktığım için müsamaha ile dinlediğiniz için size çok teşekkür ederim. Allah hepinizden razı olsun.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

Buyrun Sayın Hocam.

Prof.Dr. İsmail YAKIT:

–Ben de besmele çekerek başlıyorum. Allah'ın selamı hepinizin üzerine olsun. Benim bu oturumdaki tebliğim; **"Kur'an-ı Kerim'in Doğru Anlaşılmasında Semantik Metodun Önemi"**, hakkında olacaktır.

–Semantik, ülkemizde henüz tam olarak bilinen bir ilim dalı değil. Ancak Sayın ATEŞ hocamızın **İzussu**'dan **Kur'an-ı Kerim'de Allah ve İnsan** adında bir çevirisiyle yavaş yavaş tanınmaya başlandı ve bu İzussu da kendisi sanıyorum geçen ay vefat etti galiba, aldığım bir habere göre Semantikçi idi.

Arap dilinin semantikçisiydi, daha ziyade zıt kavram semantiği üzerinde çalışırdı. Yani varlık, yokluk, cennet, cehennem, birlik, çokluk gibi böyle zıt kavram semantiğiydi. Nitekim Kur'an-ı Kerim'deki zıt kavram semantiği ile ilgili dini bir takım kavramları açıklamayı başarmıştı ve bu kıymetli eseri de hocamız dilimize kazandırmıştır.

Tabii semantik o kadar geniş bir alan ki, analitik semantik var, konteks semantikleri var, tabii dilin kendi içerisinde var. Bunların hepsini malumat verecek değilim, en az 15-16 yıldır da bu sahada da acizane bazı çalışmalarım var Kur'an-ı Kerim'deki bazı kavramlar üzerinde bilhassa felsefi düşünceye açık kavramlar üzerinde de bu semantikolojik çalışmalara devam ediyoruz.

Şimdi dil mantığı ve dil felsefesi açısından semantik çalışmalar son derece önemlidir. Dilin mantığı bütün dillerde aynıdır. Mantık itibarıyla aynıdır, kelimeler değişir. Ve kelimeler ortaya çıkarken, ihdas edilirken, bir âdeta **Cultura Natura** dediğimiz bir ilişkinin içinde doğar kelimeler. Yani diyelim ki, bir çöl ortamında kelimeler, çölde en geçerli olan şeyler, özellikle, Arabın nakil vasıtası deve. Hatta Zamahşeri'nin bir ifadesiyle Arapça, deve dilidir. Deveden şayet örneği yoksa muarrap olduğu düşünülebilir, ifadesi vardır. Ve Türkçe ok, yay ve at dilidir, yani bir çok kavramları bunun üzerine oturtulmuştur.

Yunanca, klasik grekçe yani, denizcilikle ilgilidir, hatta Aristotalesin **Cevher** kelimesini ifade için **Hipokeymenon** dediği, yani **sandalın omurgası** kelimesini yani denizcilikten almıştır, bu kelimeyi koymuştur.

Şimdi tabii İslâmi bir takım kavramlar, bir takım felsefî terminoloji, Arap dili üzerine oturtulurken, elbetteki Arap dilinin bu özelliklerinden hareket ederek,

seminolojik irtibatlar kurularak ortaya inşa edilmiştir. Meselâ **Akl** kelimesi hepimizin bildiği gibi **deve kösteği**dir. Devenin kaçmaması için sabit bir yerden belli bir yerden daha uzaklara gitmemesi için çaprazlama olarak ön ve arka ayaklarını bağlayan kösteğe ukl, akl, bağ, köstek manasına onu bağlamak mastarındadır. Ve insan aklına geçirdiği bu evrimle ne nasıl bir mana kazanmıştır? duyguları, düşünceleri ve kavramları birbirine bağlayan melekeye ad olmuştur.

Tabii az önce dil mantığı açısından dedim, dünya dilleri aşağı yukarı sadece kelimelerde farklılık gösterir. Mesela Lâtinler ne diyor: Akl kelimesine **"Entellektus".** Bu nerden gelme, Yunanca **Selektustan** gelme. Yani selection, seçme. Nedir, iyiyle kötü, büyükle küçük, efendim faydalıyla zararlı arasındaki seçim yapan melekeye akıl demişler. Dolayısıyla Araplar kavramları duyguları, düşünceyi birbirine bağlayan melekeye "Akl" derken, onlar aynı hepsi başka bir yerden hatta bugün **Entelajans** servis de vardır. Ve de seçim yapan uluslararası, kim suçlu kim suçsuz, hangisi fişli hangisi fişsiz, ona Entelajans servis denir. Yani akıl kelimesi kullanılır.

Türkler, **us** kelimesini ifade ederken, ahlâkî bir düstur olarak görmüşler. Hocamız daha iyi bilir. Uslu ol, dediğimiz zaman, yani, davranışlarını kontrol et anlamında kullanmışlardır. Bir örnek verdim, bir örnek daha vereyim: **Hikmet** kelimesi çok tartışılır ve çok anlamı olan bir kelimedir. Herkes Hikmet şudur, Hikmet budur, falana göre Hikmet böyledir, filana göre Hikmet böyledir. Efendim semantiği yapıldığı zaman, en dip manaya, yani Etimolojik kökene indiğimiz zaman, بمعنى منع yani engel oldu olur. Şimdi bütün müştaklarında, bu mana var, Semiyolojik tanıma uygun bir kelimedir. Yani her kelime de uygun olmayabilir. Nedir bu bütün müştaklarında. Meselâ **hâkim,** hekim tahrif edilmiş telaffuzuyla. Hakîmin, hekim, mahkeme, istihkam, tahkim, hakm, hikmet, bütün müştaklarını kullanalım. Acaba hepsinde de semantik olarak "menea" fiilini yani engel oldu anlamı varsa, bu semiyolojik tahlile uygundur. Hâkim, semantik tanıtımını getirelim, o zaman zulme engel olan adamdır.

Demek ki **hâkimler** hiçbir zaman adalete tesir edemez, ancak olsa olsa zulme engel olabilir. Peki **hekim**, aslında hakimdir de hekim olarak telaffuz edilir. Hastalığa engel olan olur, o zaman. **Mahkeme**, zulmün engel olunduğu yerdir, ismi mekân olarak. **Tahkim**, yıkılmaya engel olmaktır. Çünkü istinat duvarları. Peki **istihkam** nedir? Düşman birliğinin ilerlemesine engel olmak demektir. Öyleyse hikmet, sapıklığı ve yanlış fikir ve inanışlara engel olan iksirdir. Hikmetin tanımı da budur. Mutlaka bir engel olma anlamı olacak. Öyleyse **hakîm**, yani **filozof** manasında sapık ve yanlış düşüncelere engel olan kişidir. İşte bu anlamda daha pek çok şeyler var.

Bunu ben bir sözlük olarak hazırlamaktayım. İnşallah ilerde neşredeceğim. Birde konteks semantiğinde Kur'an-ı Kerim'den örnekler vereceğim. Bir çok mealler var. Hasbelkader ben de bu çalışmaya girdim ama Allah nasip ederse ilerde tamamlayabiliriz. Bu semantik tahlillerle ilgili bazı kavramlardan çıkan yeni manalar mesela Bakara sûresindeki 30. واذ قال ربك للملئكة انى جاعل فى الارض خليفة ayetinde hemen hemen bütün mealler; **"Hani Rabbin meleklere demişti ki, ben yeryüzünde halife yaratacağım."** Bir kere halife yaratacağım kavramını, nerden, manasını Türkçe nasıl çıkarıyorlar? Bir kere onu bulmak lazım. (جاعل خليفة جعل خليفة) veya (جعل خليفة)'den halifeyi tayin etmektir. Yani yaratma bitmiş orda

yaratacak, vs. daha sıfırdan başlayacak değil, halife tayin edilecek, herşey bitmiş. Cenab-ı Hak işte halife şudur budur, onun tartışmasına girmiyorum, onun semantiği gene ayrı, halifeyi tayin edecek, yani istikbal sîgası değil, halihazırdaki sîgadır. Zaten kelimenin muzârî gelişi, şimdi anlamı da, geniş anlamı da kapsamasıdır. Ve melekler diyor ki; ... اتجعل فيها من يفسد فيها ويسفك الدماء şimdi tercümeler şöyle yapılıyor; kan dökecek, fesat çıkaracak, zulum yapacak, işte şunları yapacak, edecek, kılacak birini mi? Halbuki semantik mana burda; **"kan dökmekte, fesat çıkartmakta olanı mı Ya Rab, kaldı ki, biz seni tesbih ediyoruz"** şeklindedir.

İkinci olarak, ancak 8-9 senede keşfetmeye çalıştığımız, Allah'ın lutfettiği bir husus var. O da Kehf Sûresindeki bir ayeti kerimedeki bir hukuk problemidir. Hz. Musa (a.s.) kıssası hepiniz biliyorsunuz. Ledün sahibi bir zat ile yola çıkar, üç hâdise meydana gelir ve bu üç hâdisenin yorumları istenir ve yapar. Buralarda ise ilerde anasını, babasını saptıracak, tuğyan ve küfre itecek olan, sevkedecek olan..... Günümüzde hazırlanacak ideal anlamda bir meal ve tefsirden bahsedildiğine göre, demek ki diyorum ben elimizdeki mevcut tefsirlerden razı olunmuyormuş gibi, hoşnut olunmuyormuş gibi bir intiba var bazı yerlerde, Diyanetten tefsir istiyorlar. Şimdi Diyanet'te soruyor? Siz ulemaya, eğer dine Diyanet'ten ideal bir tefsir istiyorsanız, bu tefsir nasıl olsun, metod ve muhteva açısından, lütfen o sahada yoğunlaştıralım şeylerimizi istiyoruz hocamızda ondan bahsediyorlar.

Prof. Dr. Süleyman ATEŞ

..... Teyemmümde düşüyor, ama abdeste yıkama uzuvları olan yüz ve kollar meshediliyor. Eğer ayak, yıkama organı olsaydı, teyemmümde de meshedilmesi gerekirdi. Aslında وامسحوا برؤسكم وارجلكم الى الكعبين (Maide: 6) ayetinde ارجل kelimesinin mansub okunması, وامسحوا dan önceki فاغسلوا ya mef'ul olmasından dolayı değil, برؤس nun mahalline atfından dolayıdır. Çünkü, oradaki bâ zâiddir. Sadece vurgu için getirilmiştir. O bâ kaldırıldığı zaman وامسحوا رؤسكم olur. Binaenaleyh onun, o وامسحوا nun mef'ulü olmasından dolayısı ile رؤس، | رجل ، وامسحوا رؤسكم وارجلكم الى الكعبين mahalline atfından dolayı, mansub okunmuştur. Ulemanın çoğunun ittifakı yani Kurrâ'nın çoğunun ittifakı böyledir. Ama وارجلكم okuyanlar da var. Ama onu فاغسلوا ya atfen وارجلكم okuyanlar da var. Evet Kasimî gibi büyük müfessirlerin kanaatine göre, Taberî de dahil, birincisi doğrudur. Yani وارجلكم الى الكعبين hayır, mesih doğrudur. Ama, Peygamberimiz yıkamamış mıdır? Peygamberimiz aynı zamanda ayaklarını yıkamıştır. Nasıl ki, Peygamberimiz kendisine emredilen namazların üstünde sünnet olarak bazı namazlar da kılmıştır. Abdeste ayakları yıkamak farzdır. Fakat ona ilave olarak, sünnet olarak kendisi ayakları yıkamıştır, fakat meshettiği zamanlar da vardır. Bu konuda geniş bilgi için Taberi'ye Kasımî'ye bakabilirsiniz, Mehâsinü't-Te'vîl'e.

İlahi mahkemede herkesin ancak kendi niyyet ve eylemlerine göre değerlendirileceğini, mutlak adalet merkezi olan o yüce mahkemede iltimasın, kayırmanın yeri olmadığını, zira herkesin neler yapmış olduğunu Allah'ın kullarına söyleyeceğini gayet net ve açık biçimde Kur'an-ı Kerim vurguladığı halde gelenek, bu ayetlerin söylediğinin tam tersi bir ifadeyi, Hz. Peygamber (s.a.v) in ağzına koyup,

inanç olarak yerleştirmeyi başarmıştır. Meselâ شفاعتی لاهل الکبائر من امتی şimdi bu, Kur'an'a tamamen terstir. Çünkü, büyük günah! işleyenler.... Büyük günahlar nelerdir? Adam öldürmek, zina etmek, namaz kılmamak, hırsızlık etmek, yalan söylemek..... bunlar büyük günahlardandır. Bunların başında da Allah'a şirk koşmak, vardır. Şimdi meselâ bunlardan birisini yapan, adam öldüren büyük günah işlemiş olur. Hz. Peygamber sanki adam öldürene, yalan söyleyene, zina yapana şefaat va'dediyor. Yani Kur'an'ın dediğinin tam tersini söylemiş oluyor, halbuki Kur'an ne söylüyor?

ومن يقتل مؤمنا متعمدا فجزاؤه جهنم خالدا فيها وغضب الله عليه ولعنه واعد له عذابا عظيما

Evet, **"Kim bir mü'mini kasden öldürürse onun cezası ebedi cehennemdir, Allah'ın gazabı ve lâneti onun üzerinedir ve Allah ona büyük azab hazırlamıştır."** (Nisa: 93) Şimdi Kur'an böyle söylüyor ve Peygamber de beri taraftan diyor ki, **"Ümmetim içerisinden büyük günah işleyenlere şefatim vaciptir ve şefaat edeceğim".** Şimdi Kur'an-a dönelim, Kur'an Ne diyor?

يا ايها الذين آمنوا انفقوا مما رزقناكم من قبل ان يأتى يوم لا بيع فيه ولا خلة ولا شفاعة...

Bakara 254

Yine Kur'an واتقوا يوما لا تجزى نفس عن نفس شيأ ولا يقبل منها عدل ولا تنفعها وكم من ملك فى السموات لاتغنى شفاعة ولاهم ينصرون (Bakara :123) Yine Kur'an شفاعتهم شيئا الا من بعد ان يأذن الله لمن يشاء ويرضى (Necm Suresi : 26) Demek, şefaat hiç yok değil, şefaat var ama, şefaat, Allah'ın razı olmadığına, veya şefaat büyük günah işleyen kimselere değil, Allah'ın razı olduğu kimselere vardır. Allah'ın razı olduğu kimse suçlu değildir. O halde, şefatin manası nedir? Şefaat, teki çift yapmak, yani yalnız kalana yardımcı olmak demektir. Şefaat, cennete girecek olan kimselere, Peygamber (s.a.v.) in arkadaş olması, yani o kimselerle, sıddıklarla, şehidlerle ve salihlerle beraber olması demektir. Yoksa şefaat, ilahi mahkeme esnasında, tam adaletin tecelli edeceği o mahkemede Peygamberin kalkıp ta bir suçluyu, o suçundan beraat ettirmek demek değildir. Böyle bir şeyden Cenab-ı Hakda münezzehtir, Hz. Peygamber'de münezzehtir. Kur'an-ı Kerim böyle bir şefaatten söz etmiyor. Ve Kur'an-ı Kerim bunun aksine, Peygamberlerin şefaatinden değil de, Peygamberlerin şahadetinden söz ediyor. Bu şehadet de, lehte bir şehadet değil aleyhte bir şehadettir. ويوم نبعث فى كل امة شهيدا عليهم **"Her ümmetten, kıyamet gününde kendi aleyhlerine bir şahid bir tanık getireceğiz."**

فكيف اذا جئنا من كل امة بشهيد وجئنا بك على هؤلاء شهيدا

"Her ümmetten kendi aleyhlerine bir şahid, seni de bunların aleyhine şahid getirdiğimiz zaman bunların hali nice olacak?" Demek ki, Peygamber (s.a.v.) o mahkeme esnasında şahid. Bir tutanak var, insanların yaptığı eylemler zaten tesbit edilmiş, yapılan suç, ikinci bir delille tesbit ediliyor. O delil de, Peygamberlerin şahidliği... Peygamber diyecek ki, bu adamın yaptığı, benim getirdiğim prensiplere, dîne uymuyor. Demek ki, Peygamberin mahkeme esnasındaki rolü, yapacağı iş,

şehadettir, şefaat değil. Ama şefaat o mahkemeden sonraki bir hadise, cennette olacak bir hadisedir. Bu konuda pek çok ayet var. Bunların hepsini burada saymaya imkan yok, çünkü, benim bu tezim zaten aslında iki saat sürer. Burada sadece ana hatlarına işaret edeceğim. Çünkü hemen hemen de vakit dolmak üzere değil mi?

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

–On beş dakikayı doldurduk hocam, başka deyineceğiniz konular varsa bir beş dakika daha verelim size.

–Başka bir başlık **"Nesh"** meselesi. Kur'an-ı Kerim ayetleri içerisinde tenakuz arayanlar, ihtilaf arayanlar, ayetlerde bir çelişki arayanlar, bazı ayetleri bazı ayetlerle çarpıştırmışlar ve bazı ayetlerin, daha sonra inen ayetlerle nesh edildiği hükmünü koymuşlardır. Kimisinin mensuh saydığı ayeti, başka bir âlim muhkem saymış ve bu mesele böylece ihtilaflı bir halde devam edip müstakil devam etmiş, müstakil bir ilim halini almıştır.

Bazıları neshedilen ayet sayısını beşe kadar indirmiş, Suyutî yirmi, Şah Veliyullah Dehlevî'de beş'e indirmiş. Bir kısım ulema da daha büyük bir maharet göstererek beşyüzaltmışbeşe kadar çıkarmıştır.

Biliyorsunuz nesh meselesi hüküm ayetlerinde olur, haber ayetlerinde nesh olmaz. Haber yani, bir vakanın şöyle veya böyle olduğunu bildirmektir. Şimdi bunun tersini söylemek, yalan söylemek demektir. Haşa Cenab-ı Hak'ka böyle bir şey yakışmaz Binaen aleyh, haber ayetlerinde nesh olmaz. Ya nerde olur? İnşalarda, yani emirlerde, hüküm bildiren ayetlerde olur. Hüküm bildiren ayet sayısı Kur'an-ı Kerim'de, yüzelli civarındadır. Siz, beşyüzaltmışbeş ayeti nesh ederseniz, zaten Kur'an kalmaz ki, geriye.

Aslında Kur'an-ı Kerim ayetleri arasında hiçbir çelişki, hiçbir ihtilaf yoktur. Çünkü Kur'an-ı Kerim, Allah'ın sözünün değiştirilemeyeceğini söylüyor. Evet, ولا مبدل لكلمات الله "Allah'ın sözü değiştirilemez. لدي Şimdi, benim katımda söz değiştirilemez, diyor. Cenab-ı Hak kendi sözünü değiştiriyor, bu nasıl olur? افلا يتدبرون القرآن ولو كان من عند غير الله لوجدوا فيه اختلافا كثيرا Kur'an, Allah'ın kelamında ihtilaf olmadığını söylüyor, ihtilaf yoksa nesih de yok. Çünkü, ihtilaf olan yerde ancak nesih olur. Yani ikinci ayet birinciye ters olur, İkinci ayet birinci hükme ters olduğu için, birinci hükmü ortadan kaldırır. Ama Kur'an-ı Kerim'de böylebir şey yok. O halde kim, bu konuda Hz. Peygamberden bir tek rivayet gelmiş değil, şu ayet mensuhtur, bunun hükmü yoktur, diyebilir. O halde, bizim ayetlerin içini boşaltmaya ne hakkımız var? Konulardan birisi de buydu.

Bir başka konuda, Kur'an-ı Kerim'in, acaba namazda bakarak okunması caiz midir, değil midir? O halde ben bu işi burada bırakıyorum. Bir dakika ile bu iş bitmez.

Özetle, müsaade ederseniz bir dakikada bunu söyleyebilirim. Özetle biz Kur'an-ı Kerim'i iyi anlayabilmek için yeniden Kur'an-ın üzerinde, önce kendisinin üzerinde derin tedebbür ile düşünmeliyiz. Ondan sonra Kur'an'ın iniş şartlarını çok iyi bilmeliyiz. Kur'an-ı Kerim ayetlerinin, kelimelerinin Arab dilinde ifade ettiği manalardan ayrılmamalıyız. Onlar esastır. Çünkü, kafamızdaki babalarımızdan, atalarımızdan, dedelerimizden veya falan filan, onbeş elden yazılmış kitaplardan aldığımız bilgileri Kur'an'a yüklememeliyiz.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Sayın hocamı kürsüye davet edelim; Abdülkadir bey buyrun.

Prof. Dr. Abdulkadir KARAHAN:

Bismillahirrahmanirrahim.

–Sayın Süleyman ATEŞ beyin güzel konuşması sonunda bir mevzu bahis oldu. Eğer ben şahsen iki çeşit tebliğ hazırladım. Biri 10 sahife ciddi hazırladım, bir de 5 sahife gayri ciddi hazırladım. Onu da Arapçaya çevittirdim, şimdi benim elimde 5 sahifelik Türkçe, 5 sahifelik Arapça. Ben 5 sahifeliğini okuyacağım. Bunu benim cehaletime vermeyin, Türkiye'deki ilmin cehaletine verin lütfen.

İkincisi, lütfen hepimiz eğer göndermişsek tebliğimizi, bizden istediler, sayın HATİPOĞLU'nun doçentlik jurisinde bulundum. Ayın 15'inde Yüksek İslâm'da;

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Tarihini ben söyliyeyim mi hocam?

Prof. Dr. Abdulkadir KARAHAN:

– Söyle,

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

–1967,

Prof. Dr. Abdulkadir KARAHAN:

– Evet eksik olmasın ismini söylemiyeceğim, gelir buradan sorabilirsiniz, bir arkadaşım juride idi. O kadar kıymetli bir tez'e TAPLAMACIOĞLU'da şahidim, ölmediyse. Menfi vermek istedi. Dedim sen şu kitabındaki yanlışları gazetede görürsün, ya da düzeltirsin? Gitti sonunu düzeltti. Şimdi binaenaleyh eğer mümkün ise bizim tebliğimizi lütfeder alırsanız, onlardan da bir özet çıkarabilirsiniz. Yoksa,

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

–Hocam verirseniz alacağım.

– Hayır ben vermişim, gününde göndermişim, 15 Ağustos 1993'te gönderdim. Şimdi ben burada size 5 sahifeyi okuyacağım. Onun için lütfederseniz herhalde bir yirmi dakikayı aşmaz, en iyisi ezbere konuşmaktansa, Kur'an-ı Kerim meselesidir, bu beş sahifelik kısa metni okuyum. Gene de sözümü keserseniz ben yine kesmem onu da size söyleyim. Bir kısmının hoşuna gitmiyor ama, siz aksi halde kendiniz bir şey yapamazsınız, devlette yapamaz. Ben herkes gibi hürmetle, mürmetle selamlarım demiyorum. Ama Kur'an-ı Kerim gibi Cenab-ı Hak'kın % 100 kelamı olan ve ilk müfessiri de bence Hz. Peygamber (s.a.s.) Efendimiz olan, çünkü O'na geldiğine göre Hamidullah bana öyle dedi, Kur'an-ı Kerim'i Peygamberden iyi anlayan bir adam yeryüzüne gelmez ve onun esrarının bir kısmını da kıyamete kadar bir kısım insanlar keşfedemiyecektir. Biz işte bir denizden bir Türklerin karşısında konuşmayı da açık söyliyeyim 2000 adamın karşısında nutuk çekmekten çok daha aziz ve muhterem bir vazife sayıyorum. Allah eksikliğinizi vermesin. Şimdi ben konuya göre hazırladım. Yani benimkinin tarzı zannederim başka bir şey olacaktır. Bizim metodumuz da başka.

Günümüzde hazırlanacak ideal anlamda bir meal ve tefsirin metod ve muhteva açısından nitelikleri neler olmalıdır?

Kur'an-ı Kerim, âlemlerin Rabbi olan Allah (c.c.) Hz. Muhammed (s.a.v.)'e vahiy yolu ile indirdiği kitaptır. O , insanları imana, islâma davet eder. Kötülüklerden sakınmayı, ahlak ve fazilete önem vermeyi emreder. Böylece dünya ve ahiret saadetine nail olmayı da müjdeler. O yeni ve cihan şumûl etnik ve etnikliklerden arınmış milletler üstü bir temel üzerine kurulu bir medeniyetin anahtarlarını beşeriyete hediye eylemiştir. Allah kelamı olan El–Furkân,–El Kitap, Kitabullah gibi isimlerle de zikredilen ve Arap diliyle 25 yıl zarfında (610-632) değişik zaman ve mekanlarda 114 sûre olarak indirilen Kur'an-ı Kerim; dil, uslûp ifade anlam bakımlarından belâgatın zirfesinde eşi ve benzeri bulunmayan, bulunmayacak olan tek eserdir. Onun nazmı bilinen kurallarla ölçülemeyecek gibi ifade kudreti de etkili uslûbundaki mükemmeliyeti ruhlara işleyen ahengi, teşbihleri, mecazlarıyla da bir mucizedir.

Ondan sonraki devirde gelen İslam'ın üstündeki bütün dinleri iptal etmiş kabul ediyorum. Ayakları mesh etme meselesinde 200 tane Süleyman Ateş gelse ben ayağıma mesh vermeyi tereddütle karşılıyorum. Ne derse desin oda misalde gösterir şuda gösterir. Fakat Peygamber'imizin çok güzel bir sözü var. الحلال بين والحرام بين **helâl ve haram bellidir.** Birde şüpheyi bırakın diyor. Birde kalbinizden fetva isteyin diyor Binaenaleyh Allah'u Teâlâ'nın ارجلكم – ارجلكم diye ikisi de okunabiliyor ve ulema her ikisine de değer verdiğine göre, o oraya gider buraya gider kızmasın çok hoşuma gider, ben ona birşey söylemek istiyorum. Hamidullah beyden çok duyardık "Ey arabi diyor, korkuyorum ki bu yol ile Kâbe'ye gidersin, bu yol Türkistan'a gider". Zararı yok Türkistan da iyidir, Kâbe de iyidir ama ben onu demek istemiyorum. Yanlış anlaşılmasın katılıyorum, yani elbette, en az Kur'an-ı Kerim tefsir etmiş, Diyanet Reisliği yapmış bir adam. Hakikaten benim herhangi kötü düşünme durumunda değilim. Böyle bir düşüncem yok. Şimdi şefaat meselesine gelince, vallahi ben ona inanıyorum. Namık çok güzel söylüyor diyor ki "Kimdir bizimle eyliyecek bağ-ı cinandan mevrusu pederdir gireriz hane-tü cindir"

Hz. Adem hata işlemeseydi zaten biz cennetteydik. Allah insanı devamlı cehenemde bırakmaz derdi babam, bir ayette: ما يفعل الله بعذابكم ان شكرتم وآمنتم yani **"Allah size azap etmez, şayet şükreder ve iman ederseniz."** Ben şuna inanıyorum ki, bir adam Allah'a inanıyorsa, Peygamber'e, Kur'an'a, Ahiret'e, Amentüye inanıyorsa diğer günahları kebâir dahi olsa yanar. Fakat cehennemin azabını gördükten sonra cennet daha tatlı gelecektir doğrusu bu. Yani müslümanlar eninde sonunda cennete girecektir. Şimdi bir de ayetlerdeki çelişkiye gelince bunada inanmıyorum. Yüz sene kadar önce adama Parise iki saatte gidilecek dense inanmazdı kimse. 50 sene evvel atom parçalanırdı deseniz gülerdi. Amerika'da adam konuşacak, ben aynı anda onu burada göreceğim.

Demekki bir o kadar da keşfedilmemiş esrar-ı ilahiye var. Eflatun'un dediği gibi duvardan içeriye giren bir parça ışıkla bütün ışık hakkında hüküm veriyoruz. Onun için, biz Kur'an-ı Kerim'i 100 kişide çalışsa, bütün dünyada çalışsa, Allah'ın iradesinin, Peygamberinin anladığı tarzda anlamının zevki yoktur. Miracı sordum kendilerine bana dedi ki; Peygamberimizin konuşması ile senin benim konuşmam bir değilki, ama onun

küçük bir cüzünü kavramaya senin benim aklım ermez. Ama herkese değişik akıl vermiştir. Çölde toteme tapan adama verdiği akılla size verdiği akıl farklıdır.

Onun için ben şuna inanıyorum ki, Kur'an-ı Kerim'den nâsihi de mensûhu da müteşâbihi de onun için her ilimden anlayan bir heyet olacak büyük bir imkân, kütüphane, sekreterya, bütün bilgisayarlar falan yani ileri ülkeler neye sahipse, öyle bir enstitü gibi kurup adamları getirirsin. Bu adamlar A partisinin B partisinin olmamalı, devlet getirip buralara kendi adamlarını yerleştirmemeli, tutup akrabası ya da sana iyi dalkavukluk edeni, senin düşüncene göre hareket edeni koyuyorsun. Hayır eğer doğruyu söylüyorsa benim düşüncemin aksine olan adamı getirirsin ve hakikat o şekilde doğar. Onun için ben şunu söylüyorum, Türk Milleti çok zekidir. Bu kadar ülke gördüm. Vallahi Afrika'lıdan, Fransız'dan, Alman'dan da normal şartlar içinde aynı imkânlarda yanyana gelelim aynı tedrisatı görelim. Biz onların canına okuruz. Şimdi ne yapacağız. Bütün bunlardan sonra.

Bir. Evvela teknik imkanları hazırlayacağız, saniyen salâhiyetli insanları bulacağız, sâlisen Türk dilinin en güzel ifadesini yapabilecek şekilde bir redaksiyon heyeti kurulması lazım. Bunlardan sonra da bütün tefsirleri yan yana getireceğiz, ben buna inanmıyorum. Adam vaktiyle benim gibi, sizin gibi değil ki efendim, bin tane işimiz var. Bir arabaya biniyorum ben evimden Etilerden Gaziye gitmek için 60-80 dakika tutuyor. Onlar camide medresede oturmuşlar her şey beleşten geliyor ve bütün ömrünü ona vermişler. O halde onların düşünceleri, çalışmaları senden de benden de yüksektir. Açık söyliyeyim zamana göre ne İmam-ı Gazali oluruz, ne Fahreddin Râzi oluruz, ne Zamahşeri oluruz.

Biz onlardan istifade etmek şartıyla zamanımızda doğan yeni ihtiyaçları Kur'an-ı Azimü'şşandaki yeniden ışıklandırılan meyvenin mahsûlünü toplamaya çalışalım. Böyle birşey için Türkiye yeterince hazırdır. Cenab-ı Hak hepimize bu kudreti ve bu Diyanet İşlerine ve Türk gençliğine bunu nasib etsin. Neden nasib etsin? Gençlik elden gidiyor da ondan.

Açıkçasını söyleyim bugün bütün gençlerimiz -lafla olmaz- ben ezanı duyuyorum, ben Kur'an-ı okuyorum demekle ne çıkar yani. Getirelim imtihan edelim, kaç gençten kaçı otuz iki farzı sayabilir ve bu kafi de değil, kim ne derse desin. Ben Müslümanım diyen adam, en azından namazı zorda kalmadığı zaman mutlaka kılan adamdır.

İkincisi, evet Türk Milleti Müslümandır buna şüphe yok. Ama Türk Milleti, Müslümanlığın asgari, ahlaki, itikadi ve ibadetle ilgili alakalı kısımları olsun haydi bir tarafa koydum şeyi, muamelâtı, yâ Allah yâ sabır, yani koymuyorum o da bazen doğrudur, mecburidir. Lâiklik v.s. gibi bir takım laflar dolayısıyla onu da kendimize göre yani benim inancıma göre adam hem tam Müslüman, hem de tam lâik çok güç oluyor. Çünkü Peygamberimiz (s.a.s.), hem kumandan, hem devletin reisi hem de Peygamberdir. Şimdi eğer O'nun yolundan gideceksek, yani kanuni bir suç işlememek için fazla bir şey söylemiyorum.

Prof. Dr. Nevzat YALÇINTAŞ:

– Suç değil, niçin suç olsun hocam.

–Yani demek istiyorum ki mümkün mertebe devletin kanunlarına riayet ederek ve günahı gerektiriyorsa T.B.M.M'nin çıkardığı kanunlara ben karşı gelmiyeceğim. Allah bana sorarsa kıyamette, Ya Rabbi Sen bana ulul emre itaat et demiş, Allah'a Peygambere, o halde ben onlara itaat ettim onlardan sor, binaenaleyh ben devletin kanunlarına karşı gelmeyeceğim. Fakat devletin kanunlarının bana verdiği imkân ölçüsünde İslâmiyetin Türkiye'de gelecek nesillerimizi koruması, Türkiye'de ihtisasın önüne geçmesi, fitnenin katilden daha kötü olması dolayısıyle, fitnenin ortadan kalkması ve hakiki bir Müslüman kardeşliğinin, Türk vatanını koruma aşkının bir kenetlenmiye sebep olabilmesi için iyi bir Kur'an-ı Kerim, yalnız tercümesi-meâl değil- iyi bir tefsir ister.

Çünkü, meâl sadece bir nevi tercümenin genişidir. Ama bunun haricinde daha çok okumak ister. Daha geliştirmek isteyen, daha geniş ilme kendini vermek isteyen şeyler için de iyi bir tefsir olmalı. Cenab-ı Hak sizi muvaffak etszin.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

–Ve bu tefsirde diyorsunuz hocam; bugünkü Türkiye'de mevcut olan ulema sınıfı yapabilecek durumdadır, diyorsunuz.

–Evet, öyle diyorum. Ona inanıyorum.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

–Yeterki kendilerine bu imkân verilsin, bunu arzu ediyorsunuz.

–Evet.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Hocama cevap vakti kaldımı ki, Süleyman bey buyrun.

Prof. Dr. Süleyman ATEŞ:

– Şimdi gayet iyi doğru, yalnız cevap vermiyeceğim. Yalnız iki cümle söyliyeceğim. Bu kadar insan benim söylemediğim şeyleri, sanki söylemişim gibi önlerine koyarak onları nazari itibare alarak onları gözönünde tutarak bana saldırdılar, açıkçası.

..... – Size saldıran olmadı.

–Evet, evet saldırdılar veyahut sataştılar deyim, biraz hafifleteyim. Halbuki burada Zahid bey dedi ki, bunlar söylenmemiş şeyler değil ki. Zaten söylenmemiş olduğunu kimse iddia etmiyor ki. Yalnız bu hatalar yapılmış, bunlar tenkit de edilmiş, şimdi yeni yapılacak tefsirde bunları nazarı itibare alarak yeni bir metodla rivayetler sorgulanarak, yeni bir tefsir yapmak lazım. Benim arzetmek istediğim budur. Bu örnekleri de bunun için vermiştim. Ben burada ne Hristiyanlar cennete gider dedim, ne Yahûdîler cennete girer dedim. Yalnız, bu ayete verilen bu meâl doğru mudur, yanlış mıdır, vicdanen söyleyin, doğru mudur?

....– Doğrudur, sizin söylediğiniz doğrudur.

– Doğru ise niçin buna itiraz.

Prof. Dr. Abdulkadir KARAHAN:

– Bir müddet tayin edebilir misiniz?

– Ne müddeti, siz çok konuştunuz hocam. Müsaade ederseniz biz de konuşalım. Siz konuştunuz. Hep sizi dinledik, halbuki sizin yapacağınız sadece bir soru sormaktır. O kadar. Burada cevap hakkı benimdir. Çünkü bana söyleniyor, bana itiraz ediliyor. Evet, ama her biri kalkıp bir 15-20 dakika konuşma yapıyor, o zaman ne oluyor? Belli şeyler söyleniyor.

Prof. Dr. Abdulkadir KARAHAN:– Siz de konuşun.

–Efendim işte konuşuyorum, bakın sabredemiyorsunuz.

Prof. Dr. Abdulkadir KARAHAN:

– Yo, ediyorum. Konuşun diyorum, kötü bir şey söylemiyorum. Sizi dinleyelim.

–Dinleyelim ama, vakit geçecek, vakit kalmadı ki, aslında güzel şeyler söyliyecektik, güzel şeyler... Biz buraya kendi adımızı duyurmak için değil, belki bir katkımız olur diye geldik. Ama aynı şeyler tekrar edilecekse hiç lüzumu yok. Yani bu tür şeylerle bir netice çıkacağını zannetmiyorum. Eğer klasik şeyler tekrar edilecekse, Devletin bu kadar masraf etmesine gerek yoktur. Fazla bir şey söylemiyeceğim, akşam namazını da geçirmek istemiyorum.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Bundan sonraki konuşmalarımızda da vesile olunca söz alınabilir. Yarın ki toplantıda olsun başka şeyler de. Buyurun İsmail bey;

Prof. Dr. İsmail YAKIT:

– Affedersiniz. Bir cümle söyliyeceğim, söylemek istediğim bir çok şeyleri malûm âliniz sorulara bırakmıştım. Fakat bu nasip olmadı. Benim yarından sonraki ikinci bir tebliğim daha var, o da ilim din münasebeti açısından yapılacak yayınlarla ilgili. Artık orada söyliyebilirim. Eğer şimdi var ise cevaplayım, değil ise o zamana bırakalım.

Prof. Dr. Abdulkadir KARAHAN:

– Yalnız Mehmet bey benim için mühim bir şey; mühim bir şey söyliyecek kimse varsa söylesin. Çünkü ben de konuştum. Benim de 3-5 dakika sorulara cevap verme durumum var.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Hocam, konular aslında bitmedi, bir de sonuçlar alınmadı. Ne yazık ki alınan sonuçlar, bir karara bağlanmadı, karar alınabilecek mi?

–... Moda olan, revaçta olan fikirlerin yarım hurafe sayılıp, taklit edilip edilemeyeceğinden emin miyiz? Bu gün bir Fahreddin RÂZÎ'yi, Taberî'yi nasıl teklitçilikle kabul etmiyorsak, çok değil yani 1000 sene 500 sene değil, bir nesil sonra gelecek olan kişiler de bizim düşüncelerimizi, o günün ilmi verilerine dayanarak hurafe sayarlarsa ve bizi gafletle suçlarlarsa, Kur'an-ı Kerim ile düşüncelerimizin arasına taklitçiliği koymakla itham ederlerse bunun haksız olacağı kanatindeyim. Kendimizi onların yerine koyup, ona göre yapılacak olan değerlendirmeleri, yani bundan 50-100

sene evvelki gelişmeleri, ilmi verileri de dikkate alarak yapılacak Kur'an'la ilgili tefsirlerin daha tutarlı, daha geçerli olabileceğini düşünüyorum.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

–Tefsirde madem gayemiz Kur'an-ı Kerim'i hayata geçirmek, O'nu canlı tutmak, yaşar hale getirmek ve bu yolda yapılacak şeylerde eğer hataya düşürsek hocam, başkaları bizden sonra gelenler de bizi düzeltir, ne yapalım. Bu zaman içinde böyle olmuş.

Prof. Dr. Nevzat YALÇINTAŞ:

– Sayın Başkan, bu şûra Diyanet İşleri Başkanlığı'nın meslekî şûrası. Bunda maksat ne? Sabahleyin ben çok kısa olarak din hizmetlerinin verimi ile alakalı tesiri artırmak, meseleleri bu çerçevede ele alıp, formule etmek lazım. Lütfi bey bir iki defa teşebbüs etti. Bu çerçeveyi oturtmak için usül yönünden, ben sadece ona temas edeceğim. Sizin Başkanlığınızdaki raportörlere de bir rapor vereceğim. Bu raporda Genel Kurul'da okunacak..... Ama şunu da kabul ediyorum ki bir şey söylenmiş, o şey kabul edilmiyorsa, elbetteki onu da düşünülen, inanılan şeklinde söylemek böyle bir meclisin vazifesidir. Ben de ona girmiyorum. Ona çok fazla girersek Genel Kurul'a götürülecek formülasyon olmaz. Bir şey götürülmesi lazım. O açıdan bu komisyonun bu günkü celsesini; günümüzde hazırlanacak ideal anlamda bir meâl ve tefsir metod ve muhteva açısından nitelikleri olması lazım diyorum. Bazı meâl ve tefsir, metod ve muhteva açısından nitelikleri olması lazım. Bazı nitelikleri biz zikredelim. Bu nitelikler kabul görüyorsa raporumuza koyalım. Ve bunu genel kurula götürelim. Çünkü, bu Türk Milletine hitap edecek bu şûra, yarın bütün gazetelerde, televizyonlarda, millet için yapılıyor. Yoksa herhangi bir üniversitemiz oturup bu işleri enine boyuna mutahassıslar icra eder.

Benim anladığım şu noktalar çıktı. Zikredilmeyen bir husus, birinci olarak her halde biz, her eve bir Kur'an meâlinin girmesini hedef almalıyız.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Sayın hocam, müsaade ederseniz bir şeye tekrar ağırlık vereyim, vurgulayım:

Günümüzde hazırlanacak ideal anlamda bir meâl ve tefsirden bahsedildiğine göre demek ki diyorum, ben elimizdeki mevcut tefsirlerden hoşnut olunmuyormuş gibi bir intiba var. Bazı yerlerde Diyanet'ten tefsir istiyorlar diyelim. Şimdi Diyanet de soruyor, siz ulemaya. Eğer Diyanet'ten ideal bir tefsir istiyorsanız bu tefsir metod ve muhteva açısından nasıl olsun. Lütfen o sahada yoğunlaştıralım istiyoruz. Hocamız da onu bahsediyorlar.

Prof. Dr. Nevzat YALÇINTAŞ:

– Ben de tam o noktanın üzerinde duruyorum ve bunların çoğu benim fikrim değil. Süleyman beyin, aziz hocamın ve İsmail beyin söylediği noktalar. Bir iki de benim söyleyeceğim var. Onları formule edin. İlave getirdim, bir hedef çizelim. Diyanet, veya başkaları her Türkün evine bir Kur'an meâlinin girmesini hedef almalıdır.

Tabiî basıldı. İşte İsmail beyde var. Ama bulamıyoruz. Mesela ben aradım bir arkadaşa hediye ettim. Memnun oldu. Demek ki bulunamıyor. Ana hedef şu şûranın alacağı kararlardan birincisi her Türkün evine bir Kur'an Tefsiri girmeli.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Affedersiniz. Meâlini mi kasdediyorsunuz, metnini mi?

–Meâlini. Hani biz talebeyken H. Basri ÇANTAY'ın meâlini alır, talebelere hediye ederlermiş. Yani her talebenin bir tane meâli olsun diye, İstanbul'da böyleydi. Bu iş bir kere Diyanetin hedefi olmalı. İkinicisi, yine buradaki münakaşalarda ben gördüm bunlar heyet tarafından yazılmalı, yani meâli kaleme alacak bir âlim, iki âlim olabilir. Ama, bu görülmüştür ki bu gün ilerliyen ilimler karşısında bu ilimlere mensup mütehassısların katkıları olmalıdır. Onlar oturup, meâl yazacak değil, ama bir tıp mütehassısı Kur'an-ı Kerim'de tıbba ait hususlarda, bir gök bilimcisi bunu söyleyebilmeli, yani böyle bir heyet aynen mecmuayı Fıkh-ı İslâmi de olduğu gibi iki gruba çıkarıyor ve buna semantik dahil semantiğin ne güzel örneklerini belirttik.

Üçüncüsü, hocamız tarafından da belirtildi. Türkçesi çok iyi olmalı. Burada hassas bir noktaya geliyoruz, bizde vâizler çok iyi Arapça biliyor. Arapçayı o kadar iyi biliyorlar ki Türkçeleri perişan oluyor "an" ekini "den - dan" diye telaffuz ediyorlar. E haliyle yahşâdan kötülüğü belirtmek lazım. Kötülükten men etmek lazım. Yani işler Arapçanın tesiriyle şeyediyor. Bu metinlere de giriyor. Metinlerde biz bunu görüyoruz güzel Türkçe eğrilip büğrülüyor. Demek ki, üçüncü nokta herhalde bu olmalı.

Dördüncüsü, burada belirtilen Süleyman ATEŞ bey hocamız tarafından belirtildiğini zannediyorum. Yer yer çok önemli noktalarda karşı fikirler cevaplandırılmalı, bu alta not düşülüyor, bu çok değildir. Yani İslâm'ın her yerde karşımıza çıkarılan 8-10 konusu var. İşte en çok kadın konusu vs. Bunları da bazı yerlerde not düşersek iyi olur. Bu konularla her Müslüman bunlarla karşılaşabilir. Sadece mütehassıs Müslümanlar değil ki vatandaş karşılaşıyor. Dışarı gidiyor, içeri giriyor. Dinsiz adamlarla, ataistlerle, ehl-i kitapla vs. aşırı militanlarla karşılaşıyor.

Bir diğer ve beşinci nokta kafayı karıştıracak, Müslümanı tereddüde düşürecek şeylere yer verilmemeli. Süleyman hocamız çok güzel söyledi. İslâmda tezat yoktur diye. Öyleyse şüpheden uzaklaştıralım. Kaş yapalım derken göz çıkarmayalım. İslâm kültürünün bu kadar zayıfladığı bir toplumda fetret devrini yaşadık. Toplumda insanlarımızın kafaları karıştırılacak. Böylemiydi, şöylemiydi bunlar bu milyonlara hitap ediyor.

Artık toplumsal hareketlerin fikir bazlarının unutulduğu dünyada, bunları da kafa karıştıracak şeyleri de koymamalı. Bu gibi hususlar mütehassısların kendi aralarında, tebliğlerinde olur. Ama bunlar halk arasında olmamalı.

Diğer bir nokta intex durumu, mutlaka benim kanaatim böyle bir meâl-tefsir hazırlanacak, çok geliştirilmiş bu günün ihtiyaçlarına cevap verecek "indeksler"olmalı. Bundan şunu kasdediyorum. Genellikle tefsiri ve mealleri yapan kardeşlerimiz veya eski ulema daha çok teolojik manada ilahi ilimler anlamındaki hususları koyuyorlar. Bunlar itikada ait hususlar, ibadete ait hususlar.

Fakat bir de bugün toplumun alâkadar olduğu kavramlar var. Kur'an'da var bu kavramlar ve ihmal ediliyorlar. Bir çok dindar, imanı bütün olan bilim adamı çok değişik sahada, bir mühendis, bir işletmeci kendi konusunda bir şey bulamıyor. Çünkü yapılan indeksler bildiğimiz gibi klasik mefhumlar.

Yedinci nokta gelenek, gelenekte mütehassıs değilim ama bir konuya sosyolojik açıdan bakmak lazım. Şöyle ki, din belli bir noktadan sonra kültür olur. Yaşayan bir sosyal müessese olur. Onu artık insanlar oturup aslı faslı neydi filan diyerek milyonlarca insanı araştıramazlar mümkün değildir. Böyle bir kıstas nedir? Kültür haline gelmiş olan mesele, eğer işin özüne aykırı değilse, bu sosyal bir olaydır. Eğer bunu verilen örneklerden affınıza sığınarak söylüyorum.

Bu örnekler çok iyi oldu, meseleyi biraz müşahhaslaştırdı. Bizim milletimiz bu ayetin tefsirindeki hadislerden, yıkamayı öne almışsa, el yıkıyorsa artık bu böyledir. Bu yıkama yıkama keyfiyeti de bu işin aslına aykırı değilse, aykırı ise mesele yok. Teşekkül etmiş gelenek sosyal bir kurumdur artık. İnsanlar kültürle yaşar ve davranışları ailelerinden analarından, babalarından alırlar ve kolay kolay değişmezler.

Bunlar gene İslâm'ın, Kur'an'ın esaslarına aykırı değilse bu tür gelenekleri de münakaşa konusu yapmanın, geniş bir tefsir ve meâl çalışmasında bence yeri yoktur.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

–Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Zahid AKSU:

–Benim kanaatimce bunların hiçbirinde orjinallik yoktur. Hepsi söylenmiştir, tartışılmıştır, geçmiştir. İstersen onu tercih edersin, istersen bunu tercih edersin. Bu sizin şahsi tutumunuzdur, diyebilirsiniz ama, madem bir meâl yazılacak, bu maksatla toplanmış gibi vaziyet onu gösteriyor, o zaman bazı temel prensiplerde anlaşmak mecburiyetindesiniz yani biz şimdi asistan arkadaşlarla "**Cassâs**'ın **Ahkâm-ı Kur'an**'ını" okuyoruz. Biliyorsunuz ki, "Ahkâm-ı Kur'an" en meşhurlarından birisidir. Ama o daha önsözünde diyor ki, "Benim usûlümü okumadan okuma bunu" sonra aksi durumda lüzumsuz bir sürü münakaşaya girmek zorunda kalırız, içinden çıkamayız. Binaenaleyh; Kur'an-ı Kerim'i doğru anlamak için ne lâzım, bana sorarsanız tartışılmıştır. Branşların üzerine disipline konmuştur. Usuller vardır.

Mesela usulü fıkıh bilmeyen bir arkadaş İslâm hukuku mantığını kavrayamaz. Kendi kendine de bir takım Arapça biliyorum diye bazı noktalardan hareket edemez veya sadece benim mantığımdır diye de hareket edemez. Bir misal olsun diye söyleyeceğim. Dışarda doktora yapmış bir zat ile karşılaştım bir yerde. O sırada o diyor ki ben bir zamanlar Şam'da Sefirdim. Bir sabah bayram namazına gittim baktım ki Arap, Kur'an-ı Kerim herbirisinin elinde başının altında lâubali bir şekilde dolaşıyor. Yahu bu ne rezalettir dedim.

Çünkü bizde Kur'an-ı Kerim'ler en yüksek yerlere asılır, muhafaza edilir. Mâverâdan gelen bir ses gibi hürmetle dinlenir, ben bunu yadırgadım diyor. Eve gelince yavere dedim ki, git bana bir Kur'an meâli bul, o da İngilizce bulmuş getirmiş. Baktım ki Arap haklı diyor. Çünkü bunun içerisinde söylenilen sözler, güzel sözler de öyle pek duyulmadık ahım şahım hiç duymadığımız orijinallikler değil.

Herkesin her gün tekrar ettiği sözler şimdi bu bir münevver.

Şimdi siz buna tutup fıkıhla ilgili orijinal bir şeyi, tartışmayı götürürseniz bir şey anlatamazsınız, o tamamen bir ihtisas alanıdır. İhtisas alanı da ihtisasçıların konusudur, denir. Ama bizim baktığımızda burada sokaktaki Müslümanın da rahatlıkla

anlayabileceği ve rahat edebileceği bir meale ulaşmaksa ki bu bakımdan Süleyman bey'in meâlini de takdir ederim. Ama lüzumsuz münakaşalarla orijinallikler getirmeye çalışmanın hiç kimseye faydası yoktur.

Hamidullah beye bir gün dedim ki; hadisçilerle tefsirciler, fukaha ne kadar kavga etmişler, şu hadisçiler olmazsa bizde rahat edecektik. Dediki; Bizdeki hadisler, batıdaki incillerden daha sahih, daha isnat dediğimiz kaidelere oturtulmuş bir disiplindir. Siz bunu kaldırırsanız İslâmı yok edersiniz, dedi. İslâmi hükümlerin % 90'ı belki hadislerle sabittir. Yani hadis, usulü konmuşsa bu usulün tartışılması gerekir derseniz, tartışalım. Ama gittim ben ABD'ye de orada Müslüman bir kızın gayr-ı müslim bir erkekle evlenmesine cevaz verdim. Niye verdim hocam? Ayet-i kerime gayet açık ولعبد مؤمن خير من مشرك müşrik miydi, değil miydi kızı neye göre verdiniz? Çünkü ayet gayet açık. Dedi ki; ben mesâlih'a göre verdim. Mesâlih tartışmaya açık bir şey, bu fayda nazariyesi çok geniş bir nazariye. Bu manada kısaca şunu söylemek istiyorum.

Eğer meseleyi böyle ilmi ortamların münakaşası olarak ele alırsanız bu iş burda bitmez ama benim kendi kızım da İlahiyat Fakültesi mezunu bana diyor ki, Baba iyi ki bana Arapça öğrettin de ben Allah'ın kelamıyla haşır-neşir oluyorum. Fakat bir çok problemim var diyor. Yani İlahiyat mezunu çok da başarılı bir çocuk, ama birçok problemim var diyor, niye söylüyor? Demek ki meseleyi bu noktada ele alacaksanız bu ortamda bu bağlamda tartışalım bence daha isabetli olur. Yoksa bu bir orijinallik değil herkes bildiğini söyler. Söylemişte....Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Birkaç cümle ile kendi intibalarımı size bildirmeye çalışıyım. Bugün bizim ihtiyaçların, Diyanetçilerin dışında okuyan bir nesil var. O.D.T.Ü. de okuyor, Bilkent de okuyor, başka yerlerde okuyor ve eline alıyor Kur'an-ı Kerim'i, bakıyor ki sonunda söylediği sözler bizim için bir edepsizlik oluyor. Yahu bize Kur'an-ı Kerim dediniz dediniz, açtık içini birşey bulamadık diyor bazıları. Bazıları anlamadan söylemiş bunu, bazıları da orada Kur'an-ı Kerim'i bugünkü hukuk açısından rastladığı ahkamına takıyor kafayı ve siz diyor hâlâ bir kadın, iki kadın yanında bir adamın şehadetini Kur'an-ı Kerim'de söyler durursanız, ben bu Kur'an-ı Kerim'e inanmam diyor. Hâlâ diyor adamın, hırsızın elini keserseniz böyle bir Kur'an-ı Kerim'e ben buna inanmam, diyor ve çoğaltıyor.

Şimdi böyle bir neslin karşısına biz Kur'an-ı Kerim'i nasıl kabul ettirebiliriz? problem burada. Eğer Kur'an-ı Kerim'in bu ahkamını dünya ile ilgili meselelerine yeni bir yorum getiremezseniz, Kur'an-ı Kerim'i kabul ettirmek, onu canlı halde tutabilmek imkânına sahip olamayız gibi düşünüyorum ben.

Ve âcizâne olarak o İslâmî Araştırmalar dergimizin ilk sayısında yazdığım bir makalenin sonuna eklediğim bir metin vardı. O metini-zannediyorum-bizim müfessirlerimiz hiç kaale almamışlar, şimdiye kadar. Fahrettin Râzî'den naklettim. O kadar enteresan bir misaldir ki o Fahrettin Râzî'nin İmam-ı Atâ'dan naklettiği o metin bugün Kur'an-ı Kerim'in ahkam ayetlerine, zamanın icaplarına göre yorum getirme selahiyeti veriyor. Ama diyeceksiniz ki İmamı Atâ'ya göre böyledir. Sen bunu kabul etmeyebilirsin ama İmamı Atâ'lar çoğaldığı zaman ne olacak.? Bakın ne diyor.

Hulâseten kısaca arz edeyim, Mâide suresinin 5. ayetinde اليوم احل لكم الطيبات وطعام الذين اوتوا الكتاب حل لكم وطعامكم حل لهم... diye başlıyor ve orada Müslüman erkekler ile ehli kitap kadınlarının evlenmesine helal gözüyle bakıyor ayet. Yani Yahudi hanımı, Hristiyan hanımı alabilir o ayete göre bir Müslüman. Şimdi İmam-ı Atâ, 1. asrın sonlarında yetişmiş büyük bir âlim, getirdiği tefsir şu Fahreddin Râzî'nin bu ayete tahsis ettiği tefsirlere bakın lütfen, انما رخص الله تعالى بالتزوج بالكتابية فى ذلك الوقت "Allah Tealâ diyor ehli kitap hanımıyla evlenmeyi o vakit, yani Peygamberin zamanında ruhsat vermişti" diyor. Neden, çünkü kadınlar azdı, kıllet vardı diyor, yani sayıları azdı. Müslüman erkeklerin kadınlarla evlenmeye ihtiyacı var, ehli kitap kadınları almaya ihtiyaçları var. Ama elhamdülillah şimdi Müslüman hanımlar çoğaldı, ruhsat da zâil oldu. Yani artık ehl-i kitap hanımı alamazsın diyor, kendi zamanında bunu söylüyor.

Şimdi bu ayeti bu şekilde yorumlamak bizim usulü fıkhımıza göre küfürdür. Arkadaşlar, sayın hocalarım, bizim mecelleye göre küfürdür. Bu bir nass'dır. Ama bu nassı bu şekilde izah etmeye İmam-ı Atâ nereden selahiyet buldu diyeceksiniz. Ve bunun benzerleri varmıdır? Böyle bir yoruma gitmek selahiyetine biz sahip miyiz? O gün bakanımız, dikkat ettim ben, diyor ki, Kur'an'ın ahkam ayetleriyle devlet açısından bugünkü kabul ediliş şekli şudur. Diyanete vermiş olduğu çerçevedir. Diyanete vermiş olduğu 1924 tarihli Diyanet kanununda Diyanet, İslâmın akâidiyle, ahlâkiyle ve dinî ibadetleriyle meşgul olacaktır. İslâmın bundan maada işlerinin tenfizi TBMM'ye aittir diyor, kanunda. Şimdi bugün Sn. Bakanın da ifade ettiği şey budur. Şimdi bugün Hz. Peygamberimiz (s.a.v.) ne demiş, gelmiş benim vazifem tebliğ demiş.

İtiraz ediliyor bu kesinlikle böyle değil.

Bu Diyanete verilmiş olan 1924'teki anlayışın bir tekrarıdır. Kur'an-ı Kerim sadece Peygamber'i tebliğle emretmedi, bizzat Kur'an-ı tatbikle emretti. Kur'an-ı Kerim vergi al diyorsa, Cenab-ı Hak, Peygamber emrediyor bunu ... خذ من اموالهم صدقة . Siz bugün sadaka kelimesini, zekat kelimesini Hamidullah bey hocamız gibi tamamen devletin almış olduğu bir vergi şeklinde izah edebilirsiniz. Bugün Hamidullah bey diyor ki, "devlete verilmiş vergi tamamiyle zekattır". Ama biz Diyanet'ten veyahut başka kaynaklarda ne gibi TV de şey veriyoruz, vergi ayrı, zekat ayrı, diyoruz. Bu gayet açıktır. Bunu böyle söylüyor Diyanet, bu doğru mudur, eğri midir?

Şimdi biz Kur'an-ı Kerim'in bu tip ayetleriyle başımız dertte bugün, cemiyet olarak, toplum olarak da. Bunlara nasıl çözüm getireceğiz biz. Benim bu derdim 1945 de babam öldüğünde benimde başıma geldi. Babam öldüğünde ilk hanımından 2 kızı vardı. Biz dört erkeğiz annemden. Dediler ki mirası neye göre teksim edeceğiz. Şerîate göre mi, Kur'an-ı Kerim'in emrettiği ayete göre mi, yoksa medeni kanuna göre mi?

Kız tarafı dedi ki medeni kanun, çünkü ikisi farklı. Bugünün genci benim kızımda soruyor, bugün Kur'an-ı Kerim okuduğu zaman bu ayeti hâlâ biz metin olarak mı, anlayacağız yoksa gelişmelere tâbi olarak yeni bir yorum getirebilecek miyiz. Şimdi benim şahsen problem ettiğim husus burası. Ben bu vereceğim cevabı neye göre verebilirim onu düşünüyorum, verebilirsem bunu ben önce, İslâm alimleri bunu nasıl düşünmüşler, nasıl halletmişler. Bunun bir tarihi mecrâsını bilmek zorundayım, diye hissediyorum şahsen.

O bakımdan Râzî'lere bakıyorum ama dikkat ettim. Bende 15 kadar tefsir var Arapça, hiçbirinde İmam-ı Atâ'nın bu tefsirine Râzî'den başka bir yerde rastlamadım. Ve bunun başka meselelerde benzerleri de var. Henüz İslâm kültürünü-13 asırlık diyorum ben- İslâm kültürünün ilmî bir tahlili yapılmadıkça yeni bir tefsir yorumlarına ne kadar çalışırsanız çalışın muvaffak olamayız, benim şahsi kanaatim budur. Biz henüz kendi kültürümüzü, tahlil etmiş, değerlendirmiş değiliz.

Sayın hocalarım, benim şahsî kanaatim bu. Bu bakımdan ben her zaman istemişimdir ki Diyanet toplu bir meâl vereceğine Cenâb-ı Hak insanlığa ne vahyetmiş bunu mevzulara göre, konulara göre ayırımlı bir nüshasını verse, daha faydalı mı olur yoksa zararı mı olur? diye düşünmüştüm. Yani toplu bir meâl vermektense Cenab-ı Hakk'ın İrşadlarını, fikirlerini, prensiplerini ayrı ayrı ortaya koyacak bir kitaba ihtiyacımız var diye düşünüyorum şahsen. Eğer böyle bir ihtiyacı ön plana alırsa toplu mealden önce böyle bir çalışmaya da gitmesi öncelikle tavsiye edilebilir, diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Prof.Dr. Amiran Kurtkan BİLGİSEVEN:

–Şimdi ben sosyologum. Onun için sosyologça düşünüyorum. Benim görüşüme göre biz kendi görüşümüzü tahlil etmeyeceğiz, İslâmı tahlil edeceğiz ama, islâm'ın getirdiği istikameti tahli edeceğiz. Bizi bir tevhidci kültüre doğru istikameti gösteriyor. Yani bizim kültürümüzün temelinde aslında İslâm var. İnsan hakları, adalet, eşitlik, kadın-erkek hakları eşitliği bir istikamet olarak bize din tarafından verilmiş. Yani biz ozon tabakasını nasıl hazır bulmuşsak, bitki örtüsünü nasıl hazır bulmuşsak, kültürümüze temel teşkil eden ana prensipleri, dinden hazır bulmuşuz. Allah bize hediye etmiş. Ve Allah'ın bize gösterdiği istikamette bakacağız. Mesela diyelim ki, eskiden 30 kadın alabilen Arap erkeğine bir dörtlü sınırlama getirmiş ama, onu bugün herkes dörtlü müsamaha olarak algılar. Hayır o bir sınır koymaydı. Sınırlama olduğuna göre gösterdiği istikamet tevhitçi istikamet, yani kadın-erkek eşitliği.

Tevhitçi istikamet demek; aslında ne erkeği kadına, ne kadını erkeğe ezdirmemek demek. Yani ikisini tevhid edebilmek, gösterdiği istikamet bu. Ondan ötürü benim kanaatim şu ki, biz kendi kültürümüzü değil evvela İslâm'ın gösterdiği bu istikameti tahlil edelim sonra kültürümüzü ona doğru dürüst oturtmayı başaralım. Bu istikameti doğru tayin edemezsek, teşhis edemezsek ve kültürümüzü buna oturtamazsak o takdirde bir takım problemler çıkıyor. Meselâ; bizim öğrencilerimiz geliyor bana sorular soruyorlar. "Efendim her şey erkeklere huriler olacakmış. 70.000 huri bazı hadislerde 70.000 köşk bunlarda her bir odada bir huri, acaba diyorlar insanlar mı dirilecek, kadınlar ne olacak? Taaddüd-ü Zevcat da aynı şey; bakın araştırma yapıyoruz. Türkiye çapında ben araştırmanın yürütücüsüyüm.

Tehlikeli bir gidişi tesbit ettik. Türkiye'de ibtidai aile sistemine doğru bir gidiş var. Nedir o? İki hukuk sistemi birden varsa bir ülkede, bazı açıkgözler kâh birine, kâh öbürüne sıçrayarak, kendi işini yoluna koyuyor, ezilen hep kadın oluyor. O yüzden ben diyorum ki kendimizi tahlil etmek yerine biz kendi kültürümüzü tahlil edersek Orta Asya'da da tevhidci bir kültür yaşıyorduk. Belki de bize gönderilen Peygambere uyan millet bizdik de ondan Allah bizi methediyor, ondan İslâmı biz kolayca kabul ettik. Kendi kültürümüzü bu anlamda değilde, bu gün kendi kültürümüzü eğer inceleyecek

olursak, işte Taaddüd ü Zevcata inanan var, hurilere inanan var, kadınlar dinden soğuyor.

Bugün İstanbul'dan St. Antuan kilisesinde ve moda kilisesinde yüzlerce genç kadın gelip Hristiyan papazların vaazlarını dinliyor org eşliğinde ve gidiyorlar mum yakıyorlar falan. Ben bir öğrencimi gönderdim. Son kitabım benim "Türkiye'de sosyal çözülme tehlikeleri" o öğrencim kendisini Hristiyan olmak isteyen birisi gibi tanıttı, soruyorlar niye hristiyan olmak istiyorsun? Bu daha kolay. İslâmın hakikatini, özünü bırakmışız, İslâm felsefesini bırakmışız bütün ilimlere, dinlere temel teşkil eden İlm-i Ledünü bırakmışız, sadece doğruluk namusluluk falan, onlar hristiyanlıkta da var. Tırnakları öjeli daha rahat, kolay ibadetini yapıyor çıkıyor. Evet diyeceksiniz ki, sayısı az olabilir ama yarın çoğalmayacağını kim garanti edebilir?

Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

–Evet Sayın hocam buyrun.

Prof. Dr. Abdulkadir KARAHAN:

–Gerçekten ittifak ettik desem doğru olur ve çok olgun, çok bilen adamların arasında olduğumu hissediyorum. Gerçekten birçok toplantılarda bulunuyoruz.

Bu kadar geniş bir platform üzerinde arkadaşların çok da sakin ve birbirini tamamlayıcı fikirleri dinlemiş olmanın zevkini duydum. Allah hepinizden razı olsun. Ben Süleyman Ateş beyin kendisine de söyledim, konuşma tarzı güzel ama, benim inancım, görüşüm, hayat talekkim kendisiyle paralel değil. Bir adam bir şeye o öyle inanır, ben böyle inanırım. Belki Namık KEMAL'in dediği gibi "Müsademe-i Efkârdan barîayı hakikat doğar" ama, İslâm Dininde bu biraz güçtür. Onun için ben öbür mevzulara temas etmiyeceğim. Sadece isim söyleyeceğim. Fakat Nevzat beyin, zatiâlinizin konuşma çerçevesi içinde bazı birleştirici düşünceleri söylemek istiyorum. Şu kadarını söyleyim her halde kendiside böyle düşünmesi lazım.

Yani Hristiyanların, sabiîlerin vb. en azından ehli iman gibi muamele göreceklerine ben inanmıyorum. Hz. Peygamber'e vahiy gelinceye kadar geçen zaman için Âmennâ ve Hz. Peygamberimiz'e Kur'an nazil olduktan sonra hristiyanında yahudinin de kaldı ki ben geçen hafta Urfa'daydım, fırsat çıktı ve Harran ve Hz. Şuayb'in yaşadığı kabul edilen beldesini ve sabilerin merkezi olan bir iki kısmı, Hz. İmam BAKIR'ın makamını filan ziyaret ettim. Yıldızlara tapan, ayı sin mabeti kabul eden veya orada çok parlaklık gördüğü için bazı tevhid risalesine karşı hafifçe yaklaşan kısımlar hakkında birşey söylemiyorum.

Ben kendim iç âlemim "doğru veya yanlış" ve Peygamberimiz risaletle şereflendiği, bir hadisi şerifte ويل للاعقاب من النار yani **"ayaklarını kuru bırakanlar ateşte yanacaklardır"** buyrulmaktadır. Fukaha müçtehidler, bu hadisleri değerlendirmişler ve ayaklara mesh etmenin farz olduğuna kanaat getirmişler ve onun için de bize 1400 seneden beri abdestin farzının 4 olduğunu kitaplara da dercetmişlerdir. Bu konuda maruzatım bu kadar. Diğer şeylerimi de söyleyeyim mi? Şimdi, müsaade buyurunda başka diğer konuları da söyleyeyim mi hocam? Şimdi şefaatle ilgili hocama bir sorum var.

Prof. Dr. Süleyman ATEŞ:

– Şu mesele bitsin de ondan sonra şefaat konusuna girelim. Hepsine birden cevap veremem ki unuturum. Müsaade ederseniz. Aynı kafa ile hareket edersek hiç bir yere varamayız.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

–Burada şimdi bir fıkhî meseleye, fıkıh tarihine falan girme imkanına sahip miyiz? Şimdi tefsir yazılıyorken bu fıkhî malumatı ne dereceye kadar tefsire aksettireceğiz. Fıkıh meselesine mi gireceğiz şimdi burada. Yani eğer bu fıkhi malumata girersek bunun altından kalkamayız hocam.

Prof. Dr. Abdulkadir KARAHAN:

–Sayın Başkan, ben diyorum hayatımız için çok önemli, şimdi görüyorum ben burada bile rahat bir abdest alamıyoruz açıkçası ve içinden rahat olmayan bir abdestin farzını kılarken, sünnetini kılarken de onların Cenab-ı Hak'kın katında ne derece kabul olacağına dair bende bir huzursuzluk meydana geliyor. Beyefendi ben söyleyeyim onu, ayakta kaldınız.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

–Affedersiniz, bir dakikanızı rica edeyim. Bu mevzulara daldığımız zaman neler inceleyeceğiz, diyeceğiz ki eski tefsirlerde sadece mezhebe hangi mezhep sahibi ise o tefsir yazanlar onu nasıl teftişleyeceğiz. Süleyman bey istiyor ki bütün mezheplerin görüşleri alınsın, bugün ortaya çıkan netice nedir? Ona bakalım arzu ediyorlar. Yani yazacağımız tefsirlerde bütün görüşleri içine alan bu yolumu tutacağız, yoksa mezhep sahibi yazarın mezhebi neyse onu mu güdeceğiz.

Prof. Dr. Abdulkadir KARAHAN:

–Yani benim aklıma şu geliyor. Yani benim aklıma öyle geliyor ki Peygamber Efendimiz böyle ayaklarının içerisine bazılarının ucu püsküllü şey giydiği, çok soğuk diye. O meshe izin vermiştir. Yani öbür zamanlarda Allah'ın o koca Arabistan'ında aklımız var, bu ayağın üzerine mesh etmekle ayak temiz olmaz değil. İkincisi şimdi Kur'an-ı Kerim'de وثيابك فطهّر var. Yani şu kadar ki bana öyle geliyor ki, İslâmiyette temizlik son derece önemli ve bugün bizim önem vermediğimizden çünkü bir hadisi şerifte mevcut. Peygamber Efendimiz Hz. Ömer ile gidiyormuş, bir cemaat görmüştü, üstü başı perişan, Ya Rab, bize bunu ver, bize bunu ver diye dua ediyormuş. Önce evvela Allah'tan bunu istemek için Allah'tan istemeye layık bir şekilde olmak lazım. Ben evimde hanımıma başı örtülü pijamayla namaz kılmaya müsaade etmiyorum. Yani Süleyman bey kendi kanaatlarına göre söylüyor. Biz ilmî kanaatlara karşı değiliz. Fakat aynı zamanda bir İlahiyat Fakültesi hocası, Diyanet İşleri Reisliği yapmış kusura bakmasın Kur'an-ı Kerim tercüme etmiş birisi; ben ondan yani bütün şeyleri kendi kafasında bekletsin, halkın daha çok yapması için. Çünkü bunu söyler de, bakmışsın Türkiye'de zaten doğru dürüst namaz kılan yok, bakarsın bu sefer herkes ayağını mesh eder, bütün pis ayaklarla camiye gider, bizde ondan rahatsız oluruz.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

–O tefsirlerini yazarken kendi tavsiyelerini muhakkak yazıyorlardır.

– Yani siz diyorsunuz ki وارجلكم olması lazım değil mi? Bizde diyoruz ki وارجلكم olması lazım.

Prof. Dr. Süleyman ATEŞ:

–Öyle diyenlerde var, öyle diyen de var.

Prof. Dr. Abdulkadir KARAHAN:

–Sen gel bize itaat et.

Prof. Dr. Süleyman ATEŞ:

–Hayır, ben size itaat etmem. Sizin sözleriniz bana huccet değil.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

–Usül üzerinde Lütfi beyin bir şey diyeceği var.

Lütfi ŞENTÜRK:

–Usül üzerinde bir şey diyeceğim şimdi. Konumuz Kur'an-ı Kerim'deki şu ayetlerin bu şekilde tercüme edilmesi ve edilmemesi şeklinde değildir. Konumuz bir tefsirin neleri ihtiva etmesi ve hangi metodla yazılması konusudur. Hocam şimdi bu metodla ilgili bir tek şey söylemiştir. Demiştir ki önce siz bir takım çevrelerin, bir takım rivayetlerin, dedikoduların tesirinde kalarak şartlanmışsınız, sonra size Kur'an böyle diyor, dendiği zaman bir türlü kabul etmek istemiyorsunuz. Kendi görüşünüze Kur'an-ı uydurmaya çalışıyorsunuz. Bundan sonra kat-i nazar yani biz Kur'an-ı tefsir ederken, tercüme ederken hiçbir şartlanmanın etkisinde kalmadan evvela Kur'an-a bakacağız. Kur'an nedir? Şimdi bu medot da ihtilafımız var mı? Yani bunu tartışalım. Bu sözlerin o rapora girmesi lazım. Gelen bu maddede ihtilaf varsa ayrı bir konu. Şimdi bir iki örnek verdi bana, bu örneklere katılırız, katılmayız, onlar ayrı bir konu, onlar ayrıca tartışılabilir. Yani, o وارجلكم mü? وارجلكم mü? diğer verdiği bir iki örnek daha vardır. Fakat biz aslında onların hepsini şey tutacak maddeyi almak zorundayız. Yani herkes Kur'an'a göre şartlanmalı, daha önceki şartlanmasına Kur'an-ı uydurmamalı bu bir madde olarak kabul edilsin mi, edilmesin mi? Yani şimdi biz daldık başka şeye وارجلكم mü veya وارجلكم mü, ve öbür tarafta sabaha kadar çıkamayız bunun içerisinden?

– Ne sabahı? Daha bir ay sürer.

– Çok güzel hocam, bunu şey yapalım.

– Karar olarak şey yapabiliriz.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

–Buyrun bu bir usüldür.

–Şimdi sorularda ilgili bir maruzatım olacak sayın hocam; eğer sorulara cevap verecek zat, soruları herkes sorarsa muhtelifse ayrı ayrı ifade ederler, müsterekse bir başlık altında toplanır. Böylece zamandan tasarruf edilmiş olur diye düşünüyorum ben şahsen. Yani ben soruların hepsi sorulsun derim. Sorulara cevap verecek zat'ta not alsın, şeyi ona göre tasnif etsin, zamandan tasarruf imkansız olur diye düşünüydorum. Onu arzetmek istedim.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Onu biz düşündük, tatbik edemedik, bir daha denemeye çalışalım.

Efendim müsade ederseniz şimdi sefaatle ilgili hocama bir sorum var; Sayın Hocamın konuşmasından şefaat var mı, yok mu? gibi sanki şefaat yokmuş gibi bir intibaa geldi bana, belki yanlış anlamış olabilirim. Şefaat olmaz dediler, yani günah işleyen cezasını çekmelidir. Halbuki biliyoruz ki şefaat Kur'an-ı Kerim'de birçok ayetlerle sabittir ve Hz. Peygamber'e verilmiş bir özelliktir yani من ذى الذى يشفع عنده الا باذنه şefaat vardır, mutlak değil, Allah'ın iznine bağlıdır, yani Allah müsade ederse, Resulüllah şefaat edecektir ولا تنفع الشفاعة عنده الا لمن اذن له Yine bir ayeti kerimede, binaenaleyh şefaatin aslı vardır, Resulüllah şefaat yapacaktır ve ancak Allah'ın iznine bağlıdır bu. Biz kitaplarımızda bu ayet-i kerimelerinde gösterdiği gibi böyle anlıyoruz, belki ben yanlış anlamış olabilirim

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU: Buyurun.

–Şefaate "leh" diye yaklaşan ayetleri, siz Peygamberimiz'i de dahil ediyorsunuz. Yani Peygamber efendimiz şefaat edecektir. Ancak Allah'ın müsade ettiklerine edecektir. Yani Allah'ın izin vermediklerine şefaat olmayacaktır. شفاعتى لاهل الكبائر من امتى hadisine gelince, bunda yadırganacak birşey yok ki, Hz. Muhammed رحمة للعالمين dir. Yani segâir işleyenlere de o şefaat eder Kebâir işleyenlere de eder. Bunların önüne bir set çekmemizin bir anlamı yok ki. Sonra birşey daha var zaten kul hakkı biliyorsunuz şefaatle affedilmeyecektir. Ama hukukullaha taalluk eden konularda Cenab-ı Hak müsade ederse Resulüllah şefaat edecektir. Bizim inanç sistemimiz budur, bunu arzetmek istiyorum. Ve birşeyler daha var onları söylemeyeceğim. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. İhsan Süreyya SIRMA:

–Süleyman bey ayakta konuştuğu için ben de ayakta soracağım. Kendi tabirlerini kullanarak söylüyorum. Son zamanlarda meşhur olan bu ayet-i kerimeye göre Süleyman Hocam dediler ki:

Yahudiler de, Hıristiyanlar da cennete girecek, yani Resulullah'a inansalar da, inanmasalar da.

Prof. Dr. Süleyman ATEŞ:

-Hayır ben öyle bir şey söylemedim.

Şimdi müsade ederseniz tashih edeceğim ben sizi dinledim. Bakın ben söyleyeceklerimi unutuyorum. Tefsir hocaları bize fakültelerde bize ilahiyatçı olarak dediler ki Kur'an-ı Kerim'in bize bir ayetiyle asla hüküm çıkarılmaz. Allah'ü Teâlâ'nın Kur'an-ı Kerim'de belirttiği bir eğitim metodu vardır. Meselâ hepimizin bildiği en kısa sûre والعصر sûresinde Allah'u Teala diyor ki والعصر. ان الانسان لفى خسر . الا الذين امنوا وعملوا الصالحات وتواصوا بالحق وتوا صوا بالصبر Bütün insanlar hüsrandadır.

Bakın burada ahirete iman bile yok. Yani ayetleri biz toplam olarak alırsak o zaman olur. Yoksa bir ayeti aldık orada diyor ki işte şunlar şunlar kurtuluşa erenlerdir dersek biraz yanlış oluyor. Bu arada bir hatıramı anlatayım. İki sene önce Trabzon'dan

Erzurum'a dönüyordum bir konferanstan. Gece otobüsteyim. Arkamdaki koltukta iki genç konuşuyor. Gencin birisi dedi ki diğerine Allah bu hocaların belasını versin, öteki arkadaşı tabii. Ben de içimden dedim ki bazılarına âmin, öyle dedim. Arkadaşı dedi ki niye yahu. Dedi Kardeşim bize senelerce namaz kıldırmışlar, bize oruç tutturmuşlar, bize bilmem ne yapmışlar. Diyanet İşleri eski Başkanı Tefsir Profesörü Sayın Süleyman ATEŞ bey diyor ki, kim Allah'a inanırsa, ahirete de inanırsa ve güzel ameller yaparsa o cennete gider diyor. O zaman biz niye bu namazı kılalım, ve ben dehşete kapıldım. Bunun sayıları da az değil, namazı terk edenler çok, acaba gerçekten biz mi yanlış anlıyoruz? Tabii ben İslâm tarihçisiyim benim konum değil, ama biraz da içindeyiz. Gerçekten İslâmın bizim bildiğimiz, Resulullah'ın tebliğ ettiği İslâma inanmayan Yahudiler'de ki, namaz kılmıyorlar, hacca gitmiyorlar ki, bize düşmandırlar, bunlarda cennete nasıl girecekler yani?

O zaman biz niye böyle bir din şûrası kuruyoruz ki Yahûdi kardeşlerimizi çağırmıyoruz buraya?

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

–Buyurun İbrahim Bey.

Dr. İbrahim ATEŞ:

–Efendim bendenizin sayın hocamın temas ettiği ان الذين امنوا ayeti, ondan sonra برؤسكم deki ب harf-i ceri, şefaat kelimesinin çiftleştirme olayı ve nesih kelimelerine bir Arapçacı olarak değinmek istiyorum. Bilindiği üzere ان الذين امنوا والذين هادوا ayetinde vav harfi atıftır. Atıf ise mâtûfun aleyhle, mâtûf arasında mugayeret gerektirir. العطف يقتضى المغايرة kesin nahiv alimlerinin ittifakla kabul ettiği bir kuraldır. والذين هادوا ile الذين امنوا ve diğerlerinin bir olmadığını, birbirlerine mugayir olduğu gramer kuralınca sabittir. Bu bir.

İkincisi و harfi atfının diğer bağlaçlara oranla özelliği المطلق الجمع yani ma kabli ile ma badini cem etmek için kullanılır. Ma kabli ile ma badinin cem edilmesi, ikisinin de cennette olması için. Öyleyse mâtûfun aleyh matufun; matuf matufun aleyh hükmünü alırsa iman esasında o zaman ikisi cennette cem edilir. Binaenaleyh iman edenler, Yahûdiler, Hristiyanlar ve Sabiîler Cennettedir, ayetini acaba bugünkü Yahûdiler, Hristiyanları mı anlayacağız? Yoksa Tevrat'ın indirildiği zamanda ona iman eden, onun tatbikatını fiilen yapan, tahrif etmeyen Yahûdileri mi anlayacağız? Hristiyanlarda keza öyle, sorumun biri bu.

İkincisi abdest ayetinde amaç temizliktir. İnsanın pislikle temas eden ter ve benzeri, insanları iğrendirici şeylerin hasıl olduğu en çok abdest organı ayaktır. Demin sayın Hocamız ويل للاعقاب من النار hadisi şerifini belirttiler. Ben onu belirttikleri için değinmeden geçeceğim.

Ancak bu hususta sabit sahih bir hadisi şerif daha var. Bu hadiste, Buharî ve Müslim'de sabit ve sahih olan bu hadiste Peygamber Efendimiz buyururlar ki, من لم يخلل بين اصابعه بالماء خلله الله يوم القيامة بالنار **"Her kim parmaklarının arasını abdest alırken su ile iyice, suyu onun her tarafına değdirecek şekilde tahlil etmez,**

suyu iyice değdirmezse, Allah'u Teâlâ kıyamet günü onun parmaklarının arasını ateşle o şekilde dokunduracaktır." Bu bize ayağın yıkanmasının ne denli gerekli olduğunu vahyin indirildiği zat Hz. peygamber tarafından belirtilmiştir. Bir de sayın Hocamız abdest ayetini açıklarken affedersiniz برؤسكم deki ب harfi cerine zaide denilir. Oysa ب harfi cer'i Arapçada zaide olmasından daha çok beyâniye ve de daiye de oluyor. Yani açıklayıcı ve ya da bazı, bir kısmı anlamında olan ب dir.

Nitekim birçok mezhep alimleri de Hanefi Mezhebi de başın meshedilecek farz miktarının 1/4 ya da bir kısmı demeleri buradaki (ba) nın bâ-ı teb'ı diye olduğundan yola çıkmışlardır.

Bir atıf konusu da geçti yine abdest konusunda وارجلكم mü وارجلكم mü her ne şekilde olsa iki kıraat te caizdir. Buyurdukları gibi وارجلكم de var وارجلكم de var, ama وارجلكم şeklindeki kıraat برؤسكم üzerine atfedildiği takdirde onun hükmünü alması için değil. Hepimiz ilim ehliyiz, biliyoruz ki yine Arapça'da bir kural vardır. قد يأخذ الجار بجرم الجر Arap edebiyatında bu kesin kabul edilen bir kuraldır. Bazen komşu komşusunun cürmüyle muaheze edilir. Bazen mücaveretten dolayı o mücaveret hakkı için onun okunuşu öbürüne uygulanır. Dolayısıyla bu mücaveretten dolayı وارجلكم kıraeti برؤسكم e daha yakın mücaveretinden dolayı atfedildiği kanaati bilinmektedir.

Şefaat kelimesinde ben de sayın Hocamızın anladığı gibi şefaatin olmayacağı yolundaki beyanını öyle anladım. Sayın Ateş hocamızın şefaati شفع kökeninden lügat manasıyla alarak "vitr"in tersi çift, eş, doğrudur. Ancak Kur'an-ı Kerim'in yüzlerce ayetinde açıklamaları lügat manasıyla yapmıyoruz. Hakikatın yanında kinaye vardır, mecaz vardır, istiare vardır. Buradaki شفع şefaat kelimesi çift anlamında kullanılmamıştır. Cennete girdikten sonra herkes istediği arkadaşını yanına alır kim buna mani olur? Önemli olan cennete girmeden önce suçları bağışlatıcı bir girişimde bulunmak ve girişimle bir başkasına yardım elini uzatmaktır. Odur İslâmdaki şefaat.

Demin okunan ayetlerde belirtildiği gibi فما تنفعهم شفاعة الشافعين ayetinde inanmayan, müşrik olan kişilere şefaat edecek kişilerin şefaatlarının ona fayda vermeyeceğini belirten Allah'u Teâlâ, inananlara ama âsi olanlara şefaat edenlerin şefaatlerinin fayda vereceğini mefhum-u muhalefetiyle ortaya koymaktadır. Nesih ayetine gelince.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

–Sayın hocam metod açısından bir şey söylemeye çalışacağım. Şimdi burada yapılması düşünülen bir tefsir varsa bu tefsirde ne gibi bir metod uygulanmalı, ne gibi bir muhteva şey yapmalı.

Dr. İbrahim ATEŞ:

–Hocam metodda mutabıkız yani, Kur'an-ı Kur'an'a göre anlamada mutabıkız. Kur'an'a göre derken, siz şimdi diyorsunuz ki birde Kur'an-ı Kerim'i gramere göre, Arap lugatine göre de anlamak lazım.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

–Gayet tabii. O muhakkak, şüphe yok. Acaba Kur'an-ı Kerim'i anlatıyorken, tefsir yazıyorken bir de geleneği de anlatmaya lüzum var mıdır? Sünnetin müdahalesi burada ortaya çıkıyor. Peygamber efendimizin eğer daha evvellerden gelen bir sünneti bahis konusuysa, ayetlerin anlatılmasında bu geleneğin tabiatıyla katkısı olabilecek. Şimdi Süleyman bey hocamıza belki bu şeyler üzerinde sorular sorulabilir. Siz tefsir yazıyorken geleneği de tefsir izahları arasında koyacak mısınız, koyamayacak mısınız? gibi. Eğer furu'at üzerinde bir tartışmaya girersek emin olun vakit doldu. Bakın on dakikamız var.

Dr. İbrahim ATEŞ:

–Metod üzerinde mutabıkız. Kur'an-ı Kur'an'dan yola çıkarak açıklamak lazım. Ama lugat manası ile.

Lütfi ŞENTÜRK:

–Efendim bir soru belki sorardım ama ben bu sorular üzerinde durmuyorum metod üzerinde duruyorum. Ve söylediğim şey şimdi biz bununla vakit öldüreceğiz, bunlar bitmez. Bu sadece üç tane ayet değildir Kur'an-ı Kerim'de. Biz metodu koruz da sonra müfessir o metoda göre yapar, yapmaz o ayrı bir şey amma, biz müşterek ortaya bir şey çıkarmamız lazım. Şimdi bu ayetlerde biz anlaşamayız mı, mümkün değil mi? yani şimdi o öyle dedi şu böyle dedi onları bırakacağız da metod önemli yani şurda ittifak edebiliyorsak şunda oy birliği yapabiliyorsak Kur'an-ı Kerim'i hiçbir etki, hiçbir şartlanmanın etkisinde kalmadan Kur'an'a bakarak terceme etmekte anlaşabiliyorsak onu öbürleri o tercemeyi yapacak olanların şeyine tercihine kalmış bir şeydir.

Prof. Dr. Mehmet AYDIN:

–Sayın Hocam Süleyman bey hocamın çalışmalarını tenkit mahiyetinde değil de bir düşünme payı için bu soruyu tekrar bir düşünmemiz için bir şey söyleyeceğim. Şimdi ben sadece Yahudi-Hristiyan konum icabı sabiîler üzerinde durmak istiyorum. Tabi bu bir bizim ilahi dinler konusundaki fikrimiz aslında yetersiz, Sabiî sistemi de ilahi din olma ihtimali çok kuvvetli. Bir peygamber gelmiş olabilir ama, bugüne kadar herhangi bir kayıt gelmemiştir elimize. Şimdi burada hakikaten düşünmemiz gereken konu, üç konu var. Allah'a iman, Ahirete iman, Ameli salih konusu.

Şimdi hangi Allah'a iman. Yahûdilikte bir Yahova var, tanrı inancı var, bugünkü Yahudilikte milli bir tanrı telâkkileri var. Her ne kadar bu bir evrenselliğe girdiyse de bir Yahova inancı hakim. Ahirete iman Hz. Musa'nın getirdiği beş tevrat kitabında herhangi bir şeyden bahsedilmiyor. Ahiret telakkisi yok. Tezekkir kitabında sadece âhiretten bahsediliyor. Orada diyorlar ki, bugünkü Tevrat muhtevası Bâbil istilası sırasında İran'lılardan alındığı söyleniyor. Yani öbür Tevratlarda bir takım Kur'an-ı Kerim'le benzerlikler bazı ayetlerde var ama yine ahiret telâkkisinde Yahûdilikte fevkalâde bir kemiyet var.

Ameli salih, hangi ameli salih. Yahûdi komşusunun malını rahat alabilir. Yahûdiye göre bu bir ameli salihtir. Mısır'dan çıkarken Yahûdi mallarını almışlardır ve işte şeyde buzağı yapmışlar çölde bu çalınan malları yani burada biraz daha düşünmemiz gerekiyor gibi geliyor tabii.

Cennet meselesine gelince bu konu herhalde bizim de tekelimizde değil gibi geliyor. Yani biz Müslüman olarak da kendimizin cennete gireceğimizi söyleyemeyiz, yani garantimiz yok.

Yani **Aşereyi Mübeşere**'nin dışında kim cennete girecek, bilmiyoruz. Ama ameli salih işleyen insanlar, mü'minler için bir kurtuluş olabilir. Yani ben tenkid için değil de bir yönlendirme için bunu söylüyorum. Bu ayetlerin izahında biraz bu konulara dikkat etmemiz gerekiyor. Bugünkü Hristiyanlık da aynı şekilde. Bugün Hristiyanlık aslında arkadaşımız demin temas etti, hakikaten asliyetine göre bir problemimiz yok. Hz. İsa'nın getirdiği de İslâm, Hz. Musa'nın getirdiği de İslâm. O konuda eğer onların emirlerine göre ameli salih işleyenler varsa ki olmuşsa onlar için kurtuluş düşünülebilir. Ama bugünkü Hristiyanlık ve Yahûdilik için bu konu üzerinde biraz temkinli davranmamız lazım.

Çünkü dikkat ederseniz Kur'an-ı Kerim'de hele Kur'an-ı Kerim'de Yahûdi itikatı üzerinde fazla bir tenkit yok. يدالله مغلولة ayetinde Hristiyanların itikatı konusunda çok şiddetli ayetler var. ثالث ثلثة Kimdir nedir, biraz düşünmemiz gerekiyor. Onun için burda ben müfessir arkadaşlarımızı yani yönlendirmek için acaba bu ayet-i kerimeyi kendi aslî kitaplarına göre mi anlamalıyız-terceme ederken ve yorumlarken-yani Hz. Musa'nın, Hz. İsa'nın getirdiği kitaplara göre mi iman edenler ameli salih işleyenler mi, yoksa İslâm'a geldikleri takdirde onları yaptıkları takdirde ben ne bırakmıştım onlar gibi bunlar ne bırakacaklar gibi anlayacağız. Onun için bu konularda arkadaşlarımızın biraz daha düşünmesi gerektiği kanaatindeyim. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

–Evet sayın Uludağ. Buyurun.

Prof. Dr. Süleyman ULUDAĞ

–Ben daha ziyade bir açıklama şeklinde Kur'an-ı Kerim'i tefsirde, usule dair bir iki şey söylemek istiyorum. Bunda kimsenin ihtilafı yok. Yani kendi mantığı içerisinde tefsir edilmeli. İhtilaf bundan sonra başlıyor. Sahih hadisler konusunda da ihtilaf olmamakla birlikte, sahih hadislerin, tesbitindeki ölçü konusunda büyük ihtilaflar var.

Buradaki konuşmalardan anladığım kadarıyla, Buhârî ve Müslim'de ittifakla rivayet edilen-diğer sünnet kitaplarının da iştirak ettiği-meselâ **şefaat-ı uzma** hadisi dahi Kur'an-ı Kerim'e aykırı görüldüğü için reddedilmiştir. (*) Şimdi Kur'an-ı Kerim'in mantığına aykırı deniliyor. Bu sünnî geleneğinde de vardır. Hz. Peygamber de %50'den fazla bir ihtimalle bunu söylemiştir. İttifak %100 değildir, bunu kabul etmemiz gerekiyor.

Fakat bir de burada şu konuya işaret etmek istiyorum: **Ehli sünnet**'in telâkkisinde bulunmuştur, gelenekçi bir telâkki. Kur'an-ı Kerim de şefaatten maksadın bu olduğu konusunda bize bir ışık tutabilir. Gelenekçi, yani gelenek sağlam ise fazla itiraza uğramamış ise bu bir ölçü olabilir.

(*) **Diyanetin Notu:** Müellifin de dediği gibi şefaat meselesi, Sahih Sünnetle sabittir.

Kur'an-ı Kerim 'deki ayetleri tefsir ederken bu ölçüye dikkat ederek bu ölçüye uygun düşen hadislerin de delil olarak kullanılması, tefsirde bunların dikkate alınması icap ettiği, böyle olması halinde daha doğru neticelere ulaşılacağını söyleyeyim. Yani yazılan tefsir kabul olmaya mazhar olabilir diye düşünüyorum.

Yine şefaat konusu. Bence şefaat konusu fıkıh konusu. Bakın bu konu tefsir konusuyken bir fıkıh konusu tarifi getiriliyor. Bir Arapça gramer konusu haline getiriliyor. Meselenin tabiatı icabı da bir yerde. Halbuki bizim konumuz bu değil. Eğer fıkıh, hadis konusunu tartışacaksak konuşmanın şeyi de fıkıh hadisi olmalı, fıkıh da bu nasıl olmalı, halbuki değil bu, mesele burda tefsir. Başka bir yönde örnekler verilebilir. Şimdi şefaat konusunda Mutezilenin görüşü var. Başka muhalefeti var.

Hocamızın dediği tarzda bir şefaatı kabul ediyor. Savunuyor. Bu fikirler yeni de değil. Ama ille Mütezile savundu diye reddetmek de gerekmez. Fakat ben bu iki akıl muvacehesinde Ehl-i Sünnet ve Mutezile tartışması muvacehesinde sünni görüşün ve bu görüşün dayandığı hadislerin ve buna delil olarak bazı arkadaşlarımızın burada ifade ettikleri bazı ayetlerin de o şekilde yorumlanması Sayın Ateş'in dediği gibi değil. Ayetler öyle yorumlanmaya, tefsir edilmeye de müsaittir. Öbür şekilde yanı ille de Kur'an-ı Kerim'in mantığı onu gerektiriyor diye bu şahsi bir kanaattir.

Bütün Müslümanlara teşhir edilmesi gereken bir kanaat olmaz. Binaenaleyh şuraya gelmek istiyorum. Tefsirde hadislerin geniş ölçüde bir yeri olmalı. Yani Kur'an mantığıyla ki onu da kendi ölçülerimize göre tesbit ediyoruz. Şeriatımıza, kendi kültürümüze göre tesbit ediyoruz. İşte müttefikun aleyh de olsa bu hadis doğru değildir. Kur'an-ı Kerim'e uygun değildir diye yola çıkacak olursak bu hadislerin bana göre : % 60, %70 ile amel edilmemiş olur. Öyle bir durum hasıl olur. Buda birçok yanlışlara sebep olur, dinî açıdan, dinin özelliği itibarıyla.

İkinci husus bırakın hadisleri bir tarafa sahabenin sözleriyle çünkü bunlar Hz. Peygamber'le beraber yaşamış vahyin nüzulünde şahit olmuş, uygulamasını görmüş, sahabenin sözüyle tabiînin sözüyle de yerine göre belli ölçülere uygunluğuysa, ölçü olarak tefsirde kabul edilmesi mutlak olarak değil ve bunları ben taklitçi olarak da görmüyorum. Sırf mesela İbni Abbas böyle dedi diye kabul etmeyiz. Biz bunu öbür ölçülere uygun olması şartıyla sahabe, tabiîn, etbâuttâbiînin görüşlerinin, sözlerinin tefsirimizde bir malzeme olarak kullanılması gerektiği, tefsirde vereceğimiz bilgiler için başvuracağımız bir kaynak olarak ele alınması gerektiği düşüncesindeyim.

Ondan sonraki durumlara gelince yani bu üç kavimden, üç nesilden sonra müctehid imamlar dönemi vardır ki, bunlarda fıkıh hadisinde, Kur'an-ı Kerim'de güzel yorumlar getirmişler. Daha sonra kelam açısından yorumlar yapılmış, daha sonra gramer açısından da Kur'an-ı Kerim tefsir edilmiş. Ben bunların deminki söylediğim fikirlerin doğrultusunda bir bilgi kaynağı olması, Müslüman düşüncesinin Kur'an-ı Kerim-i tefsir ederken bilgi kaynağı olarak kabul edilmesinin gerekli olduğuna inanıyorum. Öyle olursa faydalı olur.

Son olarak şunu ifade etmek istiyorum. Şimdi bütün Hz. Peygamber'den başlayıp günümüze kadar gelen tefsir ile fikirler, çünkü bunlar çok çeşitlidir. Tasavvufi var, fıkıh'a göre, kelam'a göre, nahiv esaslarına göre yapılan tefsirler var. Bunlar rivayettir. Bunlar gelenektir. Bunları kabul etmek taklittir. Bunları kabul etmek Kur'an'daki ilahi

hükmü olduğ gibi, Allah'ın murad ettiği tarzda anlamamıza engel değil ise acaba bunları değerlendirirken neyi ölçü alıyoruz? diye düşünüyorum. Bizim zihnimiz, aklımızdaki bilgiler % 100 de yenilenen bilgiler midir? halihazırdaki bilgilerimiz. Ona baktığınız zaman bakıyoruz ilkokuldan itibaren, temyiz çağımıza geldiğimizden itibaren çevremizden aldığımız.

Teşekkür ederim.....

Prof. Dr. İsmail YAKIT:

–Bütün hukuk sistemlerinde önce suç, sonra cezadır. Bütün hukuk sistemlerinde öyledir. Dolayısıyla burada tabii soru gelirse ileride biraz daha açabilirim. Ben sadece neticeyi söyleyeceğim, bilmiyorum, süremi aşmak da istemiyorum, burada فخشينا ان يرهقهما طغيانا وكفرا... üzerinde düğümleşen bu mana, "**anasını-babasını küfre ve isyana sevkedecek oluşundan**" şeklindeki açıklama, aslında anasını-babasını küfre sevketmekte oluşuna sevkedeceğinden değil, sevketmekte oluşundan, yani suçu işlemiş ve suçüstü yakalanmıştır. Sorunuz olursa bunu biraz sonra derinleştireceğim. Efendim kısaca sanıyorum sürem doldu. 10 dakika mı? Ben peki o zaman ben biraz daha, pek ikaz almayı sevmediğimden demekki biraz daha açıyorum efendim.

Şimdi bu konuda yeryüzünün bütün fiillerini 3 grupta toplamak mümkün. Buradaki kontekse göre:

1— Geminin delinmesi,

2— Çocuğun öldürülmesi. Bu çocuğa değil, aslında "gulam" kelimesine baktığımız zaman İbn–i Sîna bilhassa ana karnından saçının ağırmasına kadar hayatın bütün etaplarına "gulam" denilir, diyor. Demekki Arabın saçı 60 yaşında ağarıyorsa, o 60 yaşında da gulamdır. Hatta doğmayan çocuğa bile gulam deniliyor. Nasıl benim gulamım olabiliyor? diyor Hz. Meryem. Daha Hz. İsa'nın cismi ortada yokken, nasıl gulam olabilir? Hiçbir beşer bana değmedi derken, demekki doğmayan çocuğuda demek ki, babaya anaya nispetle evlat manasındadır burada. Şu halde babaya anaya nispetle evlat manasında olduğuna göre bunu çocuk diye tercüme etmenin hiçbir mantığı yoktur. Reşittir ve 18 yaşından büyüktür bence. Çünkü hiçbir hukukta çocuğa bu cezanın verilmesi söz konusu değil, ama ölüm cezası hiç verilmez.

Bilmiyorum İslâm hukukçularının sahasına girmek istemiyorum, belki bazı hallerde olabilir ama reşit olmayan birine bir ölüm cezasının verildiğini söyleyemeyiz. Dolayısıyla reşittir, o zaman delikanlı diye tercüme etmek daha uygun ve daha doğru olacaktır kontekse göre.

3— Üçüncüsü de duvarın yapılmasıdır. Fakat üçününde izahında fiillere baktığımız zaman; fiillere, fâillere baktığımız zaman değişik çıkıyor. اما السفينة فكانت meselâ diyorki, gemiye gelince o denizde çalışan yoksullara aitti, onu kusurlu kılmak istedim, فاردت ... فاردت ان اعيبها لمساكين يعملون فى البحر ben istedim . Şimdi delikanlıyı o öldürünce فاردنا ان يبدلهما çoğul oldu, burada biz istedik, فاراد ربك demekki, üçünüde o yapmış değil ama üçünde de hikmetler gizli.

1— İnsanların kendi iradesiyle işlediği fiiller.

2— Allah iradesiyle insan iradesinin ayniyetleşmesiyle meydana gelen fiiller.

3—Allah'ın iradesiyle meydana gelen fiiller olmak üzere. Yeryüzündeki bütün fiillerin üç ana grupta toplanmış olduğunu görebiliyoruz burada.

Ben yine şu kelimeye döneceğim. واما الغلام فكان ابواه مؤمنين فخشينا ان يرهقهما طغيانا وكفرا (٨٠) فاردنا ان يبدلهما ربهما خيرا منه زكوة و اقرب رحما (٨١) سورة الكهف Delikanlıya gelince anası babası mü'mindi onun. İnanan kişilerdi, anasını babasını küfre ve isyana sevketmekte oluşunu uygun bulmadık. Bu şu demektir; haşiye fiilini tam dokuz sene aradım. Çünkü iki manası yani hergün aramış değilim, dosyamda zamanım boşaldıkça bu çalışmalara eğildim, haşiye fiilinin yaygınlaşmış bir manası var. Ümit etmek ve korkmak. Çünkü 3 tane fiil var, 3'ününde failleri farklı. Burada failde, Cenab-ı Hak da var, biz istedik diyor. Çünkü ilahi irade ve beşeri irade semaniyetleşmesi var, yani sen atmadın onlar attı ayetlerinde de aynı şekilde izah edilebilir.

Dolayısıyla burada Cenab-ı Hak için ne ummak söz konusu olabilir, ne de korkmak öyleyse bu fiilin semilojik bir başka manası olması lazım. Sadece Keşşaf'ta benim söyleyeceğim şeyin üzerinde durmuyor sadece Tayy kabilesi diyor, bi mânâ "kerihe", yani uygun bulmadı kerih gördü. Ama, bu mana o kadar oturdu ki dolayısıyla semiolojik olarak burada ne oluyor? anasını babasını küfre ve isyana sevketmekte oluşunu uygun bulmadık yani Cenab-ı Hak'ta uygun görmedi bizde uygun görmedik.

Müşterek bir irade ayniyetleşmesi söz konusu burada. Ve dolayısıyla bu çocuk bu suçu işlemiş. Yani dinsizin dindar üzerine baskısı var. Çünkü anası babası mü'mineyn diye orada manayı kuvvetlendiriyor. Cenab-ı Hak bir önceki ayetle belirtiyor. **Burada çocuk dinsiz, ateist biri. Ne yapıyor, anası babası üzere baskı uyguluyor ve bu baskıyı devam ettiriyor ve bu da dinsizin dindar üzerine baskısı, bütün hukuklarda ölümdür.**

Yani bir Müslümana efendim bir Müslümana eziyet eden, Müslümanı darda bırakan, Hocamızın Cihad konusunda da belirttikleri gibi gerekli dersi vermek lazım, nitekim de öyle olmuştur. Tabii bütün bu tahliller, bütün bu semantik analizler yapıldığı zaman Kur'an-ı Kerim'imiz çok daha iyi anlaşılacak bu bir zaman işidir, ekip işidir, derin çalışma işidir.

Tercüme veya meal, kamus işi değil, sözlükte şu manadır diye değil, ayetler arası koralasyonlar kurarak bir ayete verilen manayı bir başka ayet tekzip etmemeli senin mananı, tevfik etmeli, doğrulamalı.. Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim bir anlam bütünlüğü içersinde ele alınmalı ve Kur'an-ı Kerim'de tespit edilen kavramların semantik analizleri yapılmalı.

Bu işler, bu çalışmalar hemen başlatılmalı. 10 sene 20 sene 30 sene sonra olur bir ekibe verilmeli bu. Benim şimdilik söylemek istediğim, arzetmek istediğim hususlar bunlardır. Sorunuz olursa o konularda da biraz daha detaya inebiliriz. Sabırla dinlediğiniz için saygılar sunarım.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

–Bir ara verelim, sonra tartışma devresi var. Dışarı çıkalım bir nefes alalım. Sağolun.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

–Bu konu problem olmaktan çıkmıştır. Meselâ, Diyanet İşleri Başkanlığı Yüksek Din Kurulu'na bir kitabı sokup belki çok daha zor geçer, bizim yayınlardan daha kolay geçeceğini ben iddia ediyorum. Şimdi bu yayınlar belirttiğim gibi anayasamızın din ve vicdan hürriyeti esasları, İslâm Dininin ruhu, millî birlik ve bütünlüğümüzü güçlendirici, hayata dönük, çağdaş medeniyet ve uygarlık anlayışına, ilmî düşünceye ters düşmeyecek bir biçimde yapılmaktadır. Yani bir defa efendim biliyorsunuz, Kur'an-ı Kerim'de ve İslâm Dininin esaslarında akla ve mantığa ters düşen birşey yoktur.

Yani bizim birinci hedefimizde, bu yayınlarda insanın aklına, mantığına ters gelecek ki, dinde böyle birşey olmadığına inanıyoruz, bir yayın yapmamaya çalışıyoruz, tabii her şey akılla çözülmez, insanın manevi dünyasının da bu konularda önemli rolü var, onu kabul ediyoruz ve Kur'an-ın, sahih hadislerin bize bildirdiği çizgiden sapmamaya çalışıyoruz. Bu yayınlarda siyasi akımlara hiçbir zaman çağrışım yapılmamıştır ve yapılmıyor. Bunun dışında dini duyguları rendice edici, din istismarlarına imkan tanıyıcı, tarikatlara sinyal verici hiçbir yayın yapılmamıştır ve yapılmayacaktır. Bu çok önemli, eğer biz bu yayınlarda bir siyasi grubun veya tarikat veya İslâm Dininin esas ruhundan ayrılmış bir cereyanın tesirinde kalırsak, bunun sonu gelmez.

Çünkü bu yayınları bir propaganda saati olarak görmek isteyenler var, biz buna hiçbir zaman imkan vermiyoruz. Bu yayınlarda İslâm Dini gerçeklere uygun, akla ve mantığa, ilmî ve çağdaş düşünceye ters düşmeden, tarafsız bir biçimmde anlatılmaktadır, tabii dinden yana tavrımız vardır.

Efendim bir önemli nokta da, 2954 sayılı TRT kanununun 25. maddesinin 3. fıkrasında şöyle bir hüküm var. Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, yaygın eğitime yönelik proğram planlamalarında ilgili bakanlıkların görüşlerini alır. İşte koordinasyon kurulu toplanıyordu ya işte o kurul, bakanlıklardan da görüş istiyor. Mesela; Milli Eğitim Bakanlığı'na, Kültür Bakanlığı'na, Diyanet İşleri Başkanlığı'na yazıyor, diyor ki: Bu yayınlarda siz neler düşünüyorsunuz? Bunlarda bilmiyorum, değerlendirmeye alıyorlar, hangi ölçülerde ne derecede faydalanacağına o kurul karar veriyor, o kurulun kararları da bize yansıyor.

Kurumumuz proğram planlamaları çalışmaları sırasında sadece ilgili bakanlıkların değil, konu ile ilgili diğer kurum ve kuruluşların da görüşlerini almaktadır. Yukarıda açıklanan mevzuat hükümleri çerçevesinde proğramlar, tümüyle TRT kurumunun yönetim, denetim ve sorumluluğunda hazırlanmaktadır. Şimdi TRT yasasında bu programların efendim nasıl, kimin sorumluluğunda yapılacağına dair bir madde var. Diyor ki, TRT kurumunun yayınlanacağı programların son denetimi genel müdür adına veya genel müdüre doğrudan bağlı yayın denetleme kurulu başkanlığında yapılır. Bu denetimin usul ve esasları yönetmelikle düzenlenir. Radyo ve Televizyon yayınları, yayından önce ayrıca Türkiye Radyo Televizyon Kurumu dışında hiçbir kişi veya kuruluş tarafından denetlenemez, Türk Silahlı Kuvvetleriyle ilgili yayınlar hakkında Genel Kurmay Başkanlığının olumlu görüşü alınır.

Bir de bazı Dışişleri ile ilgili programlarda meselâ, bir ülkeyi tanıtıyoruz, Suudi Arabistan'ı veya Libya'yı bazı orada siyasi şeyler de oluyor. O konuda da bir Dışişleri

yetkilisiyle işbirliği yapılıyor. Programların hazırlanması safhasında, kurum ve kuruluşlarla yürütülen ilişkiler, sadece işbirliği ve yardımlaşma çerçevesinde olmaktadır. Nitekim, Din ve Ahlâk Programlarının hazırlanmasında Diyanet İşleri Başkanlığı, İlahiyat Fakülteleri, Milli Eğitim Bakanlığı, Din Eğitimi Genel Müdürlüğü, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğiyle işbirliği ve yardımlaşmaya gidilmektedir. Bu programların hazırlanmasında ayrıca dinî alanda ihtisas yapmış, temayuz etmiş kişilerden de faydalanılmaktadır.

Şimdi mesela bize diyorlar ki Asaf bey, din adamı değil, ilahiyatçı değil. Diyanette çalışmıyor, niye bu arkadaşları konuşturuyorsun diyorlar, şimdi ben burada şahsen yani hepimiz biliyoruz İslâm Dininde ruhban sınıfı yok. Yani bu din olayı, belirli bir şeyin tekelinde olmamalı, evet kanunen Diyanet İşleri Başkanlığımız, toplumu din yönünden aydınlatmada görevli bir kuruluş, yetkili, yetenekli bir kuruluş, biz bunu kabul ediyoruz ve Diyanet İşleri Başkanlığı'mızla övünüyoruz ama, Diyanet İşleri Başkanlığı'mızın bu çalışmalarına Abdülkadir Karahan Hocam, Nevzat bey hocam da yardım ederse, bence çok daha iyi olur ki, bunu sizde kabul edip mesela, onları da buraya davet ediyorsunuz, ilahiyatçı değil ama bu işe gönül vermiş kimseler. Biz bu noktada hareket ederek yani din ve Diyanete gönül vermiş, hizmetinden yararlanabileceğimiz kişileri de bu proğramlara davet ediyoruz.

Şimdi beni bu proğramlarda tenkit ediyorlar. Diyorlar ki, meselâ, siz bir generali çıkarıyorsunuz, konuşturuyorsunuz, yani arkadaşlar Türk Silahlı Kuvvetlerinin generali dindar olmasın mı? Bu general, vatan savunması üzerine konuşmasın mı? ben yani bu zihniyeti anlayamıyorum. Efendim Sabancıyı çıkarıp konuşturuyorsun, şu mesajı vermek istiyorum, Sabancı zengin olmuş ama, dinini, diyanetini, imanını da unutmamış. Dinle, diyanetle samimi olarak bağlantılı olan insanlar böyle başarılı olabiliyor, bu mesajı da vermek istiyoruz biz. Yoksa yani Sabancı şu bu herhangi bir hedefimiz yok yani hedef İslâm Dininin yüceliğini her kesimden insan vurgulasın, anlatsın yani, bugün burada Cumhurbaşkanımız ayetler hadisler okuyor, dini, diyaneti övücü konuşma yapıyorsa, biz bundan fayda sağlamıyor muyuz?

Nitekim geçtiğimiz kutlu doğum haftasında Başbakanın konuşması ki, Diyanet te o konuşmaya metin bakımından yardımcı olmuştur. Güzel olmadı mı? Ben bunu tamamen televizyonda verdim. Vallahi kadınlar erkekler ağlayarak dinledik diyorlar. Yani biz çıkıp da başı açık adam, başı açık kadın din yayınların da konuşmaz gibi bir görüş serdedersek, bu yani doğru mudur? Onun için bu yayınlarda efendim, İslâm Dininin ruhuna ters düşmeden, bu dinin yüceliğini anlatabilecek ruhta, kişilikte, ahlâkta her arkadaştan yararlanmayı düşünüyoruz.

Efendim açıklanan bu mevzuat çerçevesinde diğer programlarda olduğu gibi, din ve ahlâk programlarının hazırlanması, yayınlanmasında her türlü görev, yetki, denetim, sorumluluk TRT kurumuna ait bulunduğundan bu görev yetki, denetim ve sorumlu bir kişi başka bir kurum ve kuruluşla paylaşılmasına, hukuken imkan yoktur. Şimdi burada çok ince bir anlayış getirmek lazım. Diyanet İşleri Başkanlığı'mız olsun, İlahiyat Fakültelerimiz olsun, bizleri yetiştiren, bilgili, büyük hocalarımızın, kuvvetli ilim adamlarımızın toplandığı bir yer, biz onların ilimlerine, kişiliklerine, düşüncelerine her zaman hürmetle saygı duyuyoruz ve onlardan yararlanmak için çırpınıyoruz, bu da bizim görevimiz.

Yalnız şöyle bir durum var efendim, şimdi TRT; Milli Eğitimle ilgili, kültürle ilgili, tarımla ilgili, Silahli Kuvvetler, Emniyet yani Türkiye'deki bütün resmi kuruluşları ilgilendiren konularda yayın yapıyor. Bunlarla görüşüyor, konuşuyor, fikir alıyor. Ama hiçbir zaman onlara gelin, siz şu saati size veriyoruz, yayın yapın veya bu saatleri, bu prograları denetleyin demez ve diyemez.

Ancak şöyle olur, mesela bizde şimdi tarım programları var. Yayçep diyoruz buna, çiftçi eğitim programları, burada Tarım Bakanlığı bize para veriyor, diyor ki: Yarım saate 100 milyon veriyoruz sizin teknik elemanlarınız benim uzmanlarım biraraya gelin bu saatlerde yayın yapın. Her yarım saate sanıyorum 100 milyon civarında para veriyor. Aynı şeyi biz Diyanet İşlerine teklif ettik, dedik hac proğramı için para ayrılmış 600 milyon biz kamera, teknik eleman verelim, siz efendim parayı ortaya koyun birşey yapalım.

Mesela bak bir senedir uğraşıyoruz, yapacağız ama zaman gerektiriyor, yani biz de o yöne gidiyoruz veya Diyanet İşleri Başkanlığı, hükümetimiz olsun, Diyanet Vakfı olsun, maddi imkanları var, proğram yaptırıyor dışarıya , özel firmalara, nitekim yaptırdı, bizde yayınladık, başka kuruluşlar da yayınladı. Yani o paraları mesela TRT ile anlaşılır oturulur, konuşulur, önceden, beraber biz teknik imkanları koyarız, onlar para koyar, düşünce koyar, fikir koyar, emek koyar, bu işler olmayacak işler değil, yani biz zaten Diyanetin içindeyiz yani ben TRT den maaş alıyorum ama, gönlümde Diyanet İşlerindeki arkadaşlarla, ilahiyat'taki hocalarımla beraberdir. Şimdi bir de din anlayışı konusu var efendim.

Mesela aşağı yukarı bir aile olduk, birbirimizi tanıyoruz şimdi Nevzat bey hocamın dini yaklaşımı, Lütfi Şentürk hocamın yaklaşımı, Süleyman bey hocanın yaklaşımı belki Mustafa Ateş bey hocamın yaklaşımı hafif nüans farklarıyla birbirine yakın olmakla beraber farklılıklar olabilir, oluyor. Şimdi mesela biz bir arkadaşla programa çıktığımızda onun kamuoyundaki düşüncesini benimsemeyen arkadaşlar eleştiriyor, diyor ki, niye bunu çıkarıyorsun, bu işte şöyle böyle. Şimdi bu programları belirli kişilerin emrine vermekte tehlikeli, kamuoyunun ve İslâmi geleneğimizin kabul etmediği kişilerin görüşlerini vermekte yanlış, ama bu işte belirli bir şeyi tutturmakta çok zor yani ölçüyü.

Şimdi Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Üyeleri 14 kişi. Bu 14 kişiden bir veya iki fetva çıkarmak için zannediyorum 1 ay tartışmayı gerektiren zaman oluyor icabında. İşte onun için biz çok yoğun ve süratli çalışıyoruz. Niye o kadar çok yayın var ki efendim mesela haftada 40 dakika İnanç Dünyası, 30 dakika İslâm ve İnsan, 20 dakika İnsan ve Ahlâk, 40 dakika Türk İslâm Medeniyeti, Ramazan da her gün 45 dakika iftar, 60 dakika sahur proğramı. Bu sene 90 dakika olacakmış bu sahur programı.

Efendim mevlut yayınları, bayram özel günler, Mevlâna, Yunus Emre gibi büyük şahsiyetlerin özel programları, hemen hemen bergün dini yayın var. Bunu tabi zamanınız olup izleyemiyorsunuz. Şimdi biz bu yayınları 20 yıldan beri yetiştirme telaşı ile uğraşıyoruz. Yani doya doya çekelim bir seyredelim neresi noksan neresi şey fırsat olmuyor yani. Onun için bizim belki bazı seçimlerde, bazı yaklaşımlarda hatalarımız olabilir, bir şey demiyoruz ama niyetimiz halis ve samimi.

Onun için mesela Süleyman Ateş hocamla program yapıyorum ona kızanlar diyor ki, niye onu çıkardın. Yani biz niye korkuyoruz, İslâm Dininin iman esasları, genel ahlâk esasları, ibadet esaslarını sarsıcı olmadıktan sonra yani görüşler toplumda bir çalkantı meydana getirsin, böyle olunca da monoton oluyor toplum biraz uyuşuyor gibi geliyor bana. Onun için yani korkmamak lazım, Nevzat bey de konuşmalı, Süleyman bey de konuşmalı ben de konuşmalıyım, hocama çok yalvarırız, iyi konuşur, ama yanaşmaz, niye, bilmiyorum. Hepimiz konuşmalıyız ve bu yayınlarla dinimize, milletimize, memleketimize, iyi niyetle hizmet etmeliyiz.

Şunu tekrar ediyorum, bu yayınlarda biz efendim mevzuattan bir kere kesinlikle ayrılamayız ama mevzuatta bizi bu yayınlar konusunda kısıtlayıcı veya zararlı yayın yapıcı hiçbir hüküm yok. Zaten bugün dini alanda Türkiye'de bilmiyorum her türlü hürriyet var. Onun için niyetlerimiz birlikte iyiye, doğruya, güzele hareket etmek olursa, başaramayacağımız hiçbir şey yoktur. Hepinize teşekkür eder, Saygılar sunarım.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

–Hanımefendi yerinizden mi konuşacaksınız?

Prof.Dr. Amiran Kurtkan BİLGİSEVEN

–Evet. Efendim ben, usül hakkında konuşmak istiyorum. Biliyorsunuz, bu komisyonların çalışmaları bittikten sonra bir faaliyet raporu hazırlanıyor. Bizim hazırlayacağımız rapor, münhasıran öyle zannediyorum ki, yayınlar nasıl olmalıdır? konusundaki küçük bizim tespitlerimizi, ihtiva edecek. Onun için bazı konuşmacılar olan biteni anlatıyorlar, tespitleri yok. Yani yayınlar nasıl olmalıdır. Madde 1, 2, 3, 4 şeklinde tespitler olmalı ki, raportörlerimiz güçlükle karşılaşmasınlar. Yoksa bizim raporumuz en kötü rapor olur. Onun için ben teklif ediyorum, diyorum ki, her konuşmacı bu maddeleri, kendi konuşmasıyla ilgili bu maddeleri bir hazırlasın. 1, 2, 3, 4, 5 kaç madde getirirlerse. Ve raportör arkadaşlarımıza versin. Raporu hazırlamak için onların hem zamanı az, hem de bazı konuşmacılar bunları tesbit etmiyorlar, durumu tasfiye ediyorlar. Sonra güçlükle karşılaşacaklar.

Bunun dışında, usülle igili konuşmanın dışında, benim takıldığım noktaları Asaf beye sormak istiyorum. Eğer yanlış anlamadımsa, siz dediniz ki, kontrol etmeden yayınlıyoruz, yani geliyor irticalen konuşuyor.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

–Yok o denetim olur, yani denetim olur. Şunu demek istedim, müdahale etmiyoruz, yoksa çekim yapılıyor, çekimden sonra ön denetim, başkanlık denetimi, genel müdürlük denetiminden 3 arkadaş bir de ben olurum, 4 kişi denetliyoruz. Yani, hiç denetlenmeden yayınlanma yoktur.

Prof. Dr. Amiran Kurtkan BİLGİSEVEN:

–Ama, islâm Dininin ruhuna aykırı konuşmalar yapılmıyor, diyorsunuz. Halbuki, amme efkarını rencide eden, İslâm Dininin ruhuna aykırı konuşma yapanlar var. İnsanlar rahatsız oluyor. Mesela, bir konuşmacının sözlerini ben nakledeyim: "İslâm'ın özünü size anlatmak istersem, bir cümleyle anlatmak istersem, Allah'ın bütün mahlukatını sevmektir." diyor. Karahan hocamız dün çok güzel bir tespit yaptı,

kendisine müteşekkir ve minnettarım. İslâm'ın özüne aykırıdır böyle bir ifade yaptı, kendisine müteşekkir ve minnattarım. Bu İslâmın özüne aykırıdır böyle bir ifade.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Kim söylemiş, hangi proğramda söylenmiş, yani o boşluğa söylenmiş bir laf. Bu hangi proğramda? -Haa Konferans.

Prof. Dr. Amiran Kurtkan BİLGİSEVEN:

– Bir konferanstan çekim yapmış ve bu adam orada dedi ki; size İslâm'ın ruhunu tek kelimeyle özetlemek istersem, diyebilirim ki Allah'ın bütün mahlukatını sevmektir. Yani benim bildiğim kadarıyla Cenab-ı Hakk, el-Mücâdele sûresinin 14. ayetinde buyuruyor ki; **"Allah'ın düşman edindiği kavmi dost edinmeyin"**. Allah'ın emri bu ayet gözünüzün önünde durup dururken, bu bir İlahiyatçı beyefendinin oraya çıkıp ta altmış milyon insanın huzurunda gözü önünde, İslâmın özü Allah'ın bütün mahlukatını sevmektir derse bu milleti pasifize etmektir.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Şimdi çok özür dilerim, öyle bir ayet veya hadis olacak.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Asaf bey, hanımefendi bitirsinler ondan sonra;

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Peki buyrun;

Prof. Dr. Abdulkadir KARAHAN:

–İslâm hem mücadele dinidir, dün onu söyledim, farzı kifayedir. Gençlik ve Türk milleti savaşa da hazır olmalıdır. O psikolojiyi de memlekete aşılamalıyız.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Hocam ona şüphe yok yani.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Hocam müsaade buyurur musunuz? Konuşmacılar kendi şeylerini bir bitirsinler, ondan sonra sizlere söz verelim.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Hocam fert fert cevap vereyim. Mesela hocam, sorsun cevap vereyim. Tutamam aklımda, boşa gider o, kısaca.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU

–Şimdi hanımefendi konuşmasını bitirecekler, ondan sonra buyurun.

–O konuşmasını yaptığı esnada kürsünün üzerine bir yılan bıraksa birisi, onu sevecek mi, acaba!

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Vallahi onda da sevilecek yön bulmak lazım, benim görüşüm. Yalnız orada bir

eksiklik var. Yani bu gayri müslim'dir, bu düşmandır diye onlara ölüm, hücum, kılıcı ele alıp boynunu uçuracak gibi bir felsefemiz yok.

Peygamberimiz (s.a.s.) En güzel şekilde mücadele edin, diyor. Kendisi tedrice riayet etmiştir. Yani İslâm Dininde tedrice riayet prensibi vardır, en güzel şekilde mücadele vardır. Zorlama yoktur. Orada Mevlânanın bütün felsefesi de sevgi. Yani İslâmiyet yalnız ondan ibaret değil ki.

Prof. Dr. Amiran Kurtkan BİLGİSEVEN:

–Olur mu? Yunus'un şiirleri var ama, "Sen gerçek aşık isen, dostun dostu ile dost ol. Böyle davranmaz isen, dosta değil yakışık, " diyor. Yani dostun dostu ile dost olmak var beyefendi. Allah'ın dost edindiklerine dost olmak var, düşman edindiklerini ben ne diye dost edineyim, Allah'ın düşmanlığını kazanırım o zaman. Allah'ın hakkı yok mu? Şimdi ben, bana birisi gelse dese ki, ben seni çok seviyorum, boynuma sarılsa, sonra gidip benim can düşmanımın boynuna sarılsa, ben onun dostluğundan şüphe ederim, benim bu kadar hakkım yok mu?

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– O zaman kinin sonu gelmez, hanımefendi. Dün Kırım'dan geldim. Meselâ orada gayr-i müslimler, Hristiyanlar var. Bizim Müslüman kardeşlerimiz de şimdiki din hürriyetinden yararlanarak camilerini yapıyorlar, ibadetini yapıyor. Yani biz onlar için öyle düşünürsek, onlar da bizim için öyle düşünürler. Burada, düşmanlıktan ziyade gene dostluk olmasında bence fayda görüyorum. Ve İslâmiyette öyledir. Başka dinden olanlara hayat hakkı tanıyor. Biz hazırlanacağız ama

Prof. Dr. Amiran Kurtkan BİLGİSEVEN:

– Adil olanlara evet.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Nasıl adil olanlara? Bir defa İslâmiyette bize taarruz edilmeden taarruz diye birşey yok. Biz hazırlanacağız ama.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

–Şimdi müsaade buyurun, münakaşanın mevzu itibariyle karşılıklı cevap verme durumu hasıl olabilir, Asaf bey cevap verme durumunda kalıyor, sabredemiyor. Asaf bey, tekrar rica edeyim, konuşmalar bittikten sonra başlarsanız cevaplandırın.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Hocam, burada bir heyecan, birşey olacaksa böyle olur bu iş. Yoksa hoca söylemiş, ben söylemişim, onun bir kıymeti yok ki.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Şimdi selametle yürütebilmek için bir usulü dairesinde konuşmamıza ihtiyaç var. Tabii samimiyet her şeyden önce geliyor.

–Taarruzdan bahsettiniz, ama şimdi aleni taarruz yok bu 20. yüzyılda, daha çok gizli taarruz var.

Lütfi ŞENTÜRK:

–Usül hakkında bir şey söyliyeceğim. Usül ile ilgili şimdi üyelerimizden birisi sorulan şeye karşı fikir ortaya koydu ve konuşmacı onu cevaplandırdı. Seçim işini de bize bıraksınlar. Yani karşılıklı o fikri zorla enpoze etmeye kalkmayın. O seçim işi bize kalsın. Yani bu herhalde bu tartışmanın usulüdür. Şimdi bir itiraz var, efendim o itiraza verilen bir cevap var bitti. Artık o itirazı mı benimseyeceğiz, yoksa verilen cevabı mı benimseyeceğiz? Bu yüce heyetin takdirinde olmalı.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Sayın hocam, usül derken sayın konuşmacı suallerinin hepsini toplasın ondan sonra mı cevaplandırılsın diyoruz, yoksa her sualin arkasından mı cevap verelim. Şimdi her sualin arkasından cevap vermeyi tercih ediyorlar benim anayabildiğim kadarıyla Asaf bey.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Hocam o zaman benim heyecanım gidiyor, konuşamam.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Şimdi böyle her sualin arkasından cevabı eğer tasvip buyuruyorsanız öyle gidelim. Şimdi madem ki Asaf bey bu heyecanı yitirmemeyi tercih ediyorlar, her sualin arkasından kısaca cevap verirse öteki suale geçelim, olmazsa sizin sualiniz devam edecek herhalde.

–Bitti.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

–Bitti mi efendim teşekkürler.

Prof. Dr. İhsan Süreyya SIRMA:

–Asaf beyle biz devre arkadaşıyız. Heyecanlanın fakat kızmayın. Heyecanlanalım ama birbirimize kızmayalım.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Estağfirullah, siz benden bir sene öncesiniz.

Prof. Dr. İhsan Süreyya SIRMA:

– Bunun adı Din Şûrasıdır. Maksat biz gerçek dini nasıl öğrenelim ve öğretelim? Sizin de göreviniz budur. Benim bir iki şey kafamı takıldı müsade ederseniz. Mesela; siyasi akımdan söz edilemez dediniz. Siyasi akımdan maksat nedir? Zannediyorum hiçbir İlahiyatçı meslekdaşımız çıkıp bir partinin propagandasını yapmaz. Eğer siyaset oysa, ama siyaset şuysa dün Hatipoğlu hocamız da söyledi, dinin şu tarafını anlatamazsınız, eğer maksat o diyen tarafa akmaksa, onu ben öğrenmek istiyorum. İkincisi, tabii denetim yapılıyor, sizde bizim gibi oradasınız, belki elinizden fazla birşey gelmiyor ama, sizi denetleyenler acaba ehil mi, İlahiyatçı mı? Bunu merak ediyorum. Bir husus daha var, orada size katılmıyorum. Onu size söyleyeceğim. Dediniz ki, siz Sabancı'nın da Müslüman olduğunu gösterelim şu millete, size zaten 30 dakikayı Sabancı'nın efendim Vehbi KOÇ'un Müslüman olup olmadığına ayırırsanız siz dini ne zaman anlatacaksınız?

Ben orada itirazım diyorum ki, Sabancı'ya gelinceye kadar bir çok sahasında ehil olan hocalarımız var, bunlar dini anlatsınlar. Sabancı Müslümanmış değilmiş; o onun bileceği iş.

Koca bir ramazan proğramını izledim, kendi tesbitlerimi söylüyorum. Tesbih Müslümanlığından bıktık artık biz, bir bu var. Sonra Sabancı nasıl bir din anlatıyor. Güzel bir şeye değindiniz, ben de katılıyorum. Dediniz ki tek taraflı olmasın, çalkantı olsun.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

–Çalkantıdan ziyade hareket yani.

–Yani, Süleyman bey hocamıza, Hatiboğlu hocamıza veya bana katılmayanlar olabilir ama, çalkantı olsun bu çalkantı var, fakat malesef tek taraflı çalkantı var. Ben esas bunu size sormak istiyorum. Hep bir taraftan çalkantırıyorsunuz, denizi, diğer taraflara hiç dokundurmuyorsunuz. Meselâ, İlâhiyatlarda hoca bitti mi? Efendim hep kendi kendimize konuşuyoruz. Devamlı Yaşar beyi getiriyorsunuz. Bize de soruluyor, siz Asaf beyi tanıyorsunuz, söyler misiniz?

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Sizinle de yaptım proğram hocam.

– Bir defa ve son.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

–Ama bir daha da hiç aramadın sen.

Yani, sahalarında temayüz etmiş hocalarımız var. Tefsir dalında bir şey yapılacaksa herhalde, Sabancı hoca değil de Süleyman hoca gelir.

–Efendim hadisi Vehbi KOÇ'tan duymayız, Hatiboğlu hocamızdan olursa daha iyi olur diyorum. Teşekkür ederim.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

–Efendim, çok teşekkür ediyorum. Şimdi burada ifade aynen şöyle. Birincisi siyasi akım meselesi şöyle, bu yayınlarda siyasi akımlara çağrışım yapılmadığı gibi dini duyguları rencîde edici veya din istismarına imkân tanıyıcı yaklaşımlardan kesinlikle kaçınılmaktadır. Şimdi ben, İslâm Dinini, evet, İslâm Dininin kendine has bir siyaseti var. Biz o konuya inanıyoruz ama biz, İslâm siyasetiyle ilgili proğram yapmıyoruz. Şöyle yapıyoruz, yapmıyoruz değil, mesela Nevzat bey hocamızla yaptık. Yani, İslâm dünyasının durumu, İslâm dünyasına ne gibi yardımlar yapılabilecek, İslâm dünyasının nasıl uyanabileceği? Yani bunlardan bir nevi sosyal siyaset. Yani biz şunu demek istiyoruz. Biz, şu veya bu partiye belli etmeden, bir göz kırpma gibi bir eğilimimiz yok. Böyle birşey kesin. Hak veriyor musunuz? bana.

Prof. Dr. İhsan Süreyya SIRMA:

–Tabii

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– O sorunun cevabı tamam.

Prof. Dr. İhsan Süreyya SIRMA:

– İslâmın siyaseti yapılıyor fakat, yapılmıyor herhalde.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Efendim biz kalkıp ta Hasan Mezarcı gibi hilâfeti getirelim, diyemeyiz.

– Dedim ki muâmelat, İslâmın muâmelatı filan.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Onları da bu programlarda içkinin aleyhine program yapılmadı mı, yapıldı. Faizin aleyhine program yapılmadı mı, yapıldı daha ne yapılsın? Hepsi yapıldı veda haccı hutbesini verdim ve faizin canına okudum, içkinin, sigaranın hepsini yaptık.

– Bu yeşilayın görevi. Sizin göreviniz daha farklı.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Nasıl Yeşilayındır. Bak şimdi bizim toplumun yanıldığı bir noktada şu. Bana diyorlar ki, niye Orman Haftası yapıyorsun? Peki kardeşim, Türkiye, ormanlarını koruyan bir ülke olmasın mı? Niye sigara ile ilgili proğram? Sigaradan daha melun, bir insana zararlı alışkanlık var mı? bana diyorlar efendim şey yani hayata tatbik edildik İslâmi teoloji programları mı iyi, hayata tatbik edilen islamiyeti anlatan programlar mı iyi? Yani ben orda arkadaşa da katılmıyorum keşke biz sigarayı toplumdan kaldırabilsek, içkiyi kaldırabilsek, faizi kaldırabilsek işte o zaman asıl İslamiyetin özünü anlatmış oluruz. Yoksa, Berzah alemindeki bir durumu da onu da anlatalım ama, anlat anlat ne faydası var ki, nasıl olsa o nerede ise yerin orada bulacak.

Denetim konusuna gelince, HATİPOĞLU; denetleyenler sizden daha mı âlim? diyor denetleyenler arasında ilahiyatçı arkadaşlar var. Bizim ilahiyat fakültesi mezunu ve orada denetleyicidir. Sonra şunu söyliyeyim, denetim de sorun olmamaktadır. TRT'de yani arkadaşlar bize inanıyorlar, güveniyorlar, seyrediyorlar ve zorluk çıkarmıyorlar.

Sabancı'ya gelinc,e biz Sabancıyla program yaptık ama, kalkıpta o îman ahlâk esaslarından veyahut şeyden bahsetmedi. Vakıf kurmanın faydaları, kendisi mesela bugün Kadıköy'de 250 milyara sakat çocuklar için yer yaptırıyor, temel atacak. 250 milyar, yani böyle bir adamı, 250 milyarlık yatırım yapan bir adamı, İslâma hayır yapan için ben niye iki kelimeyle röportaj yapmayayım. Yalnız din yayınlarını muhafaza eden bir kütüphanesi var, İstanbul'da gittin gördün mü? Burada bizim gayemiz, bu zengin adamları, paralarından bir kısmını böyle yerlere harcasın örnek olsun, teşvik etmek, yoksa Sabancı İslâmiyeti tabii bilmez amaç o yani. Yalnız, hayıra bu adam, bu sene 500 milyar para ayıracak, ben bunu ekrana getiririm, hiç kimse de engel olmasın. Gidipte İsviçre'de Amerika'da şurada burada boşuna para yemiyor. Bu topluma hizmet verecek bir eser meydana getiriyor, sadakayı cariyedir.

Dediniz ki, belirli şahıslar, belirli şahısları çıkarmıyorum, asıl ben her kesimden insanı davet ediyorum. Ve hiç kimseye engel çıkmıyor. Şimdi belki Yaşar bazen çok çıkmış olabilir, ona birşey demiyorum ama bana hazırlansın gelsin herkese imkan tanırım, hiçkimseye mani olmadım. Hocam biliyor, evine de gittim telefon da ettim yalvardım hâlâ aradığımda gelmez. Çok nazlı, bir kere geldi bu programlara yani benim

mi, kabahat? İsmail Cerrahoğlu, Talat Koçyiğit hocamız kaç kere rica ettim gelmediler. Yani o zaman kabahat benim mi, oluyor.

Ayrıca istatistik vereceğim, bu programlardan daha çeşitli kesimlerden eleman çağıran başka bir program yoktur. Siz yani belirli insanlar hatırınızda kalıyor da ondan. Hemen hemen her hafta değişik kişiler geliyor. Ama diyorum, hatasız kul olmaz, olabilir.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

–Teşekkür ediyorum. Şimdi Lütfi bey, sizin bahsedeceğiniz bir şey varmı?

Lütfi ŞENTÜRK:

– Evet var. Şimdi Sayın Demirbaş'a bu yayınların denetimi konusunda ısrar edenlerden birisi benim. Şimdi bir kere denetimden herkes rahatsız oluyor. Ne olursa olsun, yaptığı işi birisi denetliyorsa, konuşması denetleniyorsa, rahatsızlık duyar bundan ve denetime tabi olmak istemez. Yani, bu insan tabiatında olan bir şeydir. Fakat insan denetimsiz de olmaz. İnsanı bizzat Allah denetliyor. İnsan kendisini bu denetimin dışında hissettiği zamanki davranışlarıyla, bu denetimin sorumluluğunu hissettiği zaman ki davranışları elbette farklıdır.

Şimdi, biz kimsenin konuşmasına müdahale etmiyoruz, dediniz. Bu yanlıştır, denetleyeceksiniz. Şimdi siz orada birbiriyle çelişen bir kaç fikri kamuoyuna yansıttığınız zaman, kamuoyu ne yapacak? Yani, hangisi doğru diyecek? Bunlar ikisi de aynı kanaldan, aynı denetimin, aynı yönetimin şeyinde yayınlanıyor derse, ne diyeceksiniz? Tabii buna karışmıyoruz. Zaten bizim alacağımız kararlar tamamen iştişârî maheyette ve temenniden ibaret olacak, yoksa kalkıpta bizim ne TRT kanununu değiştirmeye gücünüz yeter, ne de birşey. Bunlar tamamen kanunun yetki verdiği kimselerin sorumluluğunda hazırlanmaktadır. Başka söyleyeceğimiz bir şey yok ama.

Din Şûrası'nda da şu temenniler yer alıyor diye belki faydalı bir katkıda bulunmuş olacağız ve siz de bundan etkilenmiş olacaksınız. Şimdi yalnız sizin için demiyorum, sizin kanal için değil Türkiye'de radyo ve televizyondan yapılan yayınlara halkın büyük tepki gösterdiği muhakkak. Şimdi, diğer kanallarda da yayın yapılıyor. Aslında benim şahsi kanaatim, bütün yayınların denetlenmesi lazım. Bazı kanallarda öyle bir din, anlatılıyor ki, İslâm Dininden başka bir din anlatılıyor. Yani peki bunlar bu denetimden geçmiş olsaydı.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Hayır kanalları belirt, TRT'de mi, TRT'nin dışında mı?

– Evet diyorum. TRT'nin dışındaki kanallarda.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Cesur söyle hoca, korkma yahu.

Şimdi size de geleceğim diyelim. Sabancı veya başka zattan bahsettiğiniz, şimdi o zatın çeşitli vesilelerle çalışmalarını, yaptığı hayri hizmetleri getirip anlatabilirsiniz önemli bir şey değildir.

Ama ayrılmış olan bir din saatinde konuşacak bir kimsenin uzman olması lazım.

Yani o konuyu bilmesi lazım. Bundan daha normal ne olabilir? Hatta, o uzman da olabilir. Ben onunla da yetinmiyorum, onun yaptığı konuşmanın denetlenmesi lazım. Şimdi, az önce dediniz ki, Din İşleri Yüksek Kurulu'ndan bir konu ..... doğrudur. Halit bey yok şimdi burada, Başkanlıkta, Din İşleri Yüksek Kurulu'nun çıkaracağı kitap kararları, dergide çıkacak yazılarla ilgili kararlardan yöneticiler de rahatsız, geç çıkıyor. Beğenilmiyor, üzerinde ittifak olamıyor ama, çıktığı zaman mükemmel bir yazı çıksın, gaye bu. Şimdi sizin de öyle. Siz o zatı başka bir vesile ile çıkarın. Ama ayırdığınız o bir saat içerisinde, halk şimdi dini bir konuşma istiyor, dini öğrenmek istiyor. Yani, din ağırlıklı olsun. Yapılan din hizmetiyle ilgili, o ayrı bir konu, o ayrı bir saatte çıksın sayın Demirbaş.

Bir de konuşmaların denetime tabi tutulması denetlenmesi sizi rahatlatır. Siz rahat edersiniz bu işte. Bu konuşmaları denetimden geçecek? Ha işte o önemli. Tabii bu sizin sorumluluğunuzda, sizin yetkinizde, ona bir şey söylemiyoruz ama, bir de bu ülkede, devlette aslolan bütünlüktür. Şimdi devletin bir kurumu var yani, Diyanet İşleri Başkanlığı, burada bir Din İşleri Yüksek Kurulu var. Bu, Din İşleri Yüksek Kurulu'nun bir tayin şekli var. Yani yarı seçim, yarı tayin gibi birşey vardır. Niçin bu , bu şekilde olmuş? Efendim, buradan çıkacak kararlar artık, son söz burada söylenmiş olacak. Şimdi, ben diyorum ki, sonuç itibariyle, yalnız sizde değil, özel televizyonlarda da yapılan yayınları kim yaparsa yapsın, mutlak surette bunların denetimden geçmiş olması lazım. Mesela bir örnek vereyim. Diyelim ki bir kanalda tasavvuf ağırlıklı bir konuşma yapılıyor. Sizin kanalınızda da tasavvufun dinde yeri yoktur diye bir konuşma yapıldı. Peki, vatandaş ne yapacak şimdi? Yani vatandaş sormaz mı, hangisi doğru bunun bu birisi.

O da diyelim aynı ünvanlı birisini konuşturuyor. İlahiyat profesörü, o da ilahiyat Profesörü, din adamı, o da din adamı, ilahiyatçı o da ilahiyatçı. Efendim, dini konularda uzman. Birisi karşı çıkıyor, birisi de dinin tasavvuftan ibaret olduğunu söylüyor. Peki, şimdi vatandaş oturup ne yapacak yani? Bir de onu düşünmemiz lazım. Şimdi biz burada vatandaşa din hizmeti mi götürüyoruz. Ha, bu bir örnek, bunun daha çeşitli şeyleri de olabilir. Onun için, siz diyorsunuz ki, benim konuşmamda görmediğim eksiklerim vardır, hatalarım vardır. Onlar tamamlansın giderilsin, mükemmel bir şekilde kamuoyunun önüne çıkaralım o konuşmaları. Bu açıdan diyorum ki, ne olursa olsun, mutlak surette televizyonlarda yapılan konuşmalar, bu konuda uzman bir kurul tarafından denetlensin.

Diyanet İşleri Başkanlığı'mızın uygun gördüğü bir uzmanlar grubu tarafından, televizyonlarda yayınlanan dini yayınların kontrol edilerek yayınlanmasında bir sakınca yoktur.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

–Tabi bu mevzular üzerinde biz de fikirlerimizi serdedebiliriz. Önce söz alan hocalarımız bir konuşsunlar, ondan sonra.

Asaf DEMİRBAŞ:

– Lütfi beye bir cevap vereyim mi?

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Kısa olmak şartıyla tamam. Buyur.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ

–Şimdi düşünce hürriyeti diye bir şey vardır Hocam. Sizin söylediğiniz konu kanunen, anayasal olarak da olamaz yani bugün Türkiye'de bir kitap yayınlanırken, bir üniversite profesörü kitap neşredecek, Din İşleri Yüksek Kurulu'ndan geçecek, İlahiyatçı bir profesör, bu mümkün müdür? Hüseyin Atay'ın veya Süleyman Ateş'in yaptığı yayını, Din İşleri Yüksek Kurulu denetleyecek, öyle izin verecek, eğer adil düşünüyorsak, TRT yayınları da böyledir. Yalnız biz şunu yapıyoruz, Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan yetkili arkadaş Din Hizmetleri Daire Başkanı Abdurrahman Bey, ben ona diyorum ki Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan kimler konuşacaksa görüş, onların konuşmalarını al, bana göndermeden sen, kurulundan mı geçireceksin, başka birine mi göstereceksin, göster, ama bana geldikten sonra ben bunu artık kimseye denetletmem. Ama yine amaç ne oluyor, gerçekleşiyor, bana gelmeden Diyanet İşleri Başkanlığı istediği elemanından, istediği müftüsünden, istediği kurul üyesinden alsın, denetlesin, kontrol etsin bana göndersin, ben bunu yayınlarım.

Ama ben, hocamla yaptığım programı, Din İşleri Yüksek Kurulu'na iki yönden sokamam. Düşünce hürriyetine aykırıdır, sansürdür, TRT yasasına aykırıdır. Bunları bir tarafa bırakırsak, ben gelirim size, usulen hocam benim tereddütüm var. Bu konuda ne diyorsun, şöyle bir konuşma var, gidelim seyredelim, nitekim bazı filmleri ben evimde dahi size seyrettirdim. Diyanet İşleri Başkanı'nı çağırıyorum, kendi konuşmasını iki defa seyrediyor. Birinci de yayınla diyor, ikincidi, kaldır, diyor, kaldırıyorum. Yani ben bu esnekliği gösteririm. Ama böyle bir resmi kuruluş teşekkül etsin dedin mi, kıyamet kopuyor. Bir defa üniversite hocaları ayaklanıyor, yani bütün ilahiyatçılar ayaklanıyor, onun için hiç bu konuda yorulmayalım, hocam yaklaşalım birbirimize.

LÜTFİ ŞENTÜRK:

– Cevap değil, açıklama şimdi bu fikir hürriyeti şeyi de şimdi gider dinlersiniz, bir kitap yayınlanıyor, değişik anlayışta, burda takdim ediyor, bu normal, buna kimse kalkıp da niye sen bu kitabı yayınladın, bu kitap o şeye aykırı sana ne? yayınlar. Niye bu tür konferans verdin? Ama burası öyle değil. Şimdi ben size bir örnek vereyim. Şimdi birisi gelip dese ki ben sizinle sağlık konusuyla ilgili bir röportaj yapacağım falan barajın suyunu ben okulun.....

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Ben öyle proğramı yapmam zaten.

–Ben örnek veriyorum, yaptığınızı düşünün. Adam gelip diyecek ki, işte şöyle oldu, böyle gitti, aldım okudum üfledim. Yok artık oraya yanaşmayacak dediğiniz zaman bunu yayınlayabilecek misiniz, yayınlayamazsınız? Ama bu da fikir hürriyetidir. Ama fikir hürriyeti vardır diye diyelim ki yayınladığınız konu ile ilgili Din İşleri Yüksek Kurulu'na adam müracat ediyor, burda böyle söylüyorlar, buna ne diyorsunuz diye. Bu defa biz sizinle karşı karşıya geleceğiz. Gelmeyelim diyoruz. Belki diyeceğiz ki hayır yanlıştır. Niçin yanlıştır, şu şu sebeplerden yanlıştır. Dediğimiz zaman biz sizinle karşı karşıya gelmiş olacağız. Gelmeyelim uyum içinde olalım.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Bizde uyumsuzluk var mı hocam?

–Değil, hayır bir takım ufak tefek yok değildir, vardır.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Biz yirmi senedir, ikimiz proğram yaparız. Benim kanadımdan bir porblem çıktı mı? En azından elli kere proğram yaptık.

Sayın DEMİRBAŞ bu sizin konunuz değil.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Şimdi bakın haklısınız, aynı isteği Kültür Bakanlığı istiyor, aynı isteği Milli Eğitim Bakanlığı istiyor, o zaman TRT'ye gerek yok yani. Devletimiz Diyanet'e Din İşlerini, TRT'ye yayın işlerini; Tarım Bakanlığına tarım işlerini vermiş. Kendisi işin koordinasyonunu, denetimini ve gözetimini yapıyor, onların da özel kanunları var, ben değil kanunlar yürütüyor bu işi, onun için hocam bu konu çok zor, aynı şeyi başka kuruluşlar da istiyor. Bir zaman denedik biliyorsunuz, siz içindesiniz. Ben gizli gizli gösterdim de ama bütün hocalar ayaklandı ve en sonunda da Tayyar bey'in başı yendi.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Şimdi affedersiniz bu medya günümüzün meselesi. Ortada bir devletin ortak olduğu bir medya tarafı var, bir de özel şirketlerin ortak olduğu taraflar var. Bu tam bir basın mevzuunda da böyledir. Devletin bir gazetesi olur, vatandaşların bir gazeteleri olur. Şimdi bunlar da herhangi bir müdahale söz konusu olamıyor, ama devletin yaptığı bir yayında devletin bir müessesi ile müştereken gidelim arzusu var. Yani Diyanet'te bu devletin bir müessesidir TRT'de. Bu ikisinin arasında en azından bir uyum sağlansın arzusu var, bazı hocalarımızda.

Ama öteki kanallardan yapılacak dini yayınlara herhangi bir müdahale söz konusu olamıyacağına göre, bu iş sonunda nereye varacak. Herkes serbest pazar ekonomisine dönecek bu mevzuularda, malını iyi takdim edebilen müşteri kazanacak. Bakacaksınız, başka bir kanal hususi bir kanal TRT'yi hiç dinlenmez hâle getirebilecek, ama bunun tersi de doğru olabilecek. Bu yolda inşaallah hayırlı yolda her iki tarafta hizmet vermeyi devam ettirirse, memleket kazançlı çıkar zannediyorum.

Şimdi sayın AYDIN bir saatimizi doldurmuş durumdayız. Lütfedin.

Prof. Dr. Mehmet AYDIN:

–Asaf beyi yıllardır tanıyoruz, iyi niyetli bir arkadaşımız. Bilindiği kadarıyla, bulunduğu müessesenin içerisinde bir takım faaliyetler gösteriyor. Tabii bu toplantının amacı, hem kendisine hem de Türkiye genelinde iyi attığı adımlar için yardımcı olmak. Ve bu yayınlar konusunda bir yönlendirme yapmak. Şimdi hepimiz şu konuda bir defa müttefikiz. Televizyonda konuşan kişi, mükemmel olmalı. Hitabetinden tutunda, mimik ve jestlerine kadar her şeyiyle konuya hakim olmalı ve karşısındaki dinleyiciyi dil yönünden dahi sıkmadan meseleyi anlatabilen bir rahatlık içerisinde olmalı. Fakat bu nasıl olacak? Bu, alışkanlık ister.

Yani bu konuda bir defa Asaf beyin içinde bulunduğu müessesenin çok dikkatli olması lazım. Yani oraya, insanların şu veya bu olmasından ziyade, tarafsızlığı sağlayacak insanların oraya çıkıp İslâm adına iyi mesajlar vermesi gerekir. Benim bir takım mektuplardan edindiğim şu, vatandaş bir defa orada tutarlı konuşma istiyor. Ben

öyle fazla mektup alan bir adam falan değilim. Ama, bir bayandan bir mektup aldım. Diyor ki, sizin konuşmanızdan sonra bu mektubu yazmak zorunda kaldım. Ben o gün ne konuştum bilmiyorum ama, mantıksal, güzel ve konuşma bütünlüğü olan bir konuşma oldu, diyor.

Mesela, orada konuşan insanın güzel bir dil kullanması lazım. Maalesef, dini camiada en büyük problemimiz budur. Zannediyorum, galiba dün de bahsedildi. Orada kimisi çok ağır Arapça konuşuyor, kimisi mantık kurallarının içinde gidemiyor, konuya giremiyor. 10-15 dakikalık konuşmada 15-20 konu anlatılıyor, buna gerek yok. Bir konu, bütün konu, detayı ile anlatılabilmeli. Ve arkadaş, vereceği mesajı iyi tesbit etmeli.

İkincisi benim üzerinde durduğum konulardan birisi de, bu dini yayınlar, özellikle televizyon Türkiye'de Müslümanları ilgilendiren yayın yapmalı. Herkesi ilgilendirmeli bu konuşma. Adam, televizyonu açtığı zaman, yahu bu konu beni ilgilendirmiyor dememeli. Onun için konu seçimi yapılmalı her konu değil. Önemli ortak konular üzerine ağırlık verilmeli. Bir örnek vereyim, mesela son aylarda, bu tenasül meselesi gündeme geldi. Hatta bir dergi özel bir ek çıkardı bu konuda.

Ben isterim ki, Asaf bey bu konuda bir iki arkadaşımızı çağırsın, bu konuda vatandaş aydınlatılsın. İslâm'a göre bu mesele nedir? Vatandaş bu beklenti içersinde, herhalde, ben kaçırmadıysam böyle bir program görmedim. Konferenslarda tabiki çok iyi niyetle sevdiğimiz arkadaşların Asaf bey konferanslarını, aldırıyor. Fakat konferans yararlı değil. Çünkü konferans, bir konu bütünlüğü içinde verilir, fakat sizin saatiniz buna kafi gelmiyor. Siz, 45 dakikalık proğramda veremiyorsunuz onu, tam konunun ortasında pat, diye kesiyorsunuz. Dolayısıyla, ne konu anlaşılıyor ne de konuşmacının verdiği mesaj yerine ulaşıyor ve orada bir takım problemler oluyor.

Benim en çok üzerinde durduğum konu, konu bütünlüğü ve dil bütünlüğü olmalı, anlaşılan dili konuşmalı. Buna azami dikkat gösterilmeli. Bir de, efendim sizin müdürlüğünüz, bir ekip çalışması içinde olmalı, yani sekreteryanızla beraber. Gerçi çalışmanızı bilmiyorum ama, bunun için de şu olmalı, Türkiye'deki gündeme gelecek önemli İslâmi konular nelerdir? Bunu tesbit edebilmeli, size malzeme vermeli bu sekreterya. Bu misyonerlik olabilir, vehhabîlik olabilir, yahova şahitliği olabilir. İşte bir sürü şey olabilir. Diğer taraftan ekipleriniz olmalı, proğram yapmak için Türkiye'nin her tarafına adamlar göndermelisiniz. Vatandaşların her zaman Ankara'ya gelmeleri mümkün olmayabilir. Sonra canınız da istemiyor. Belki şimdi Oran'a götüreceksiniz, bu bir sürü külfet. Yani biraz daha iyi konuşmacıları bularak ayağına gitmek, tabi memleketimiz açısından sizinde müesseseniz açısından herhalde çok iyi yararlar sağlayacaktır. Hocam teşekkür ediyorum, benim konuşmam bu kadar.

Prof. Dr. Süleyman ATEŞ:

–Efendim ben, Asaf beyden ziyade hanımefendinin Asaf beye yönelttiği bir düşünce üzerinde fikir beyan etmek istiyorum.

Birisi demiş ki, İslâm'ın ruhu, bütün Allah'ın yaratıklarını sevmektir. Bunu kim söyledi bilmiyorum. Yanlış bir düşünce kalmasın, bunu ben söylemedim.

Prof. Dr.Amiran Kurtkan BİLGİSEVEN:

–Hayır, siz söylemediniz.

–Bunu kim söyledi bilmiyorum. Fakat ben bu kanaatte değilim. Ancak şu var, İslâm'ın ruhunda sevgi var. Yani sevgi, Allah'ın rahmetinin tezahürüdür. Binaenaleyh, Allah'ın rahmeti gazabından fazladır. Allah'ın gazabı da vardır فقد سبقت رحمتی علی غضبی rahmetim gazabımı geçmiştir وسبقت رحمتی کل شیئ Binaenaleyh, Allah'ın sevgisinde fani olan kimseler ki, buna tasavvufta Fena Fillah diyorlar. Kendi kalplerin de hiç kimseye karşı düşmanlık görmezler. Hatta meşhur Râbiatül ADEVİYYE bir gün rüyasında Hz. Peygamber (s.a.s.) i görüyor. Diyor ki, Râbia beni seviyor musun? Diyor ki, Ya Rasûlallah, sana canlar feda olsun, seni kim sevmez ki? Ancak, Allah sevgisi kalbimi öyle istila etti ki, O'ndan başkasına hiç yer kalmadı. Yani onlar da temel gaye, Allah'ın sevgisinde fani olmaktır. Allah'ı sevdikleri için yaratıkları da severler. Bu da Yunus'un sözü, yaratılanı severim yaratandan ötürü. Kur'an-ın ruhu da insanları bu sevgiye yöneltiyor.

ادفع بالتی هی احسن فاذا الذی بینك وبینه عداوة کانه ولی حمیم

En güzel biçimde savun, en güzel biçimde tatlı tatlı savunursan davanı seninle, aranda düşmanlık bulunan kimse, sıcacık bir dost oluverir kurar.

Prof. Dr.Amiran Kurtkan BİLGİSEVEN:

– Fertler için mi?

–Gayet tabii fertler için, yoksa sana saldırana, sen de boynunu eğ, o vursun, yok öyle birşey. Ama İslâm'ın ruhu bu. Hz. Peygamber (s.a.s.) in sahabilerinin şeyi de bu idi. Evet düşmanlara karşı şiddetli.

... اشداء علی الکفار رحماء بینهم...

Kafirlere, yani saldırganlara karşı elbette katıdırlar, boyunlarını eğmezler. Ama kendi aralarında mütevazidirler. Her halde bu arkadaşımız da bunu söylemiştir. Fakat, neyi söylediğini bilemem. Ama sanıyorum ki, bunu söylemiştir. Arzetmek istediğim bu, yalnız bir teklifim var. Bu TRT yayınları ile ilgili, ben şahsen yayınlardan rahatsız değilim. Ancak daha iyi bir seviye tutturulabilir. Bunun için de TRT içinde çeşitli konularda uzman olan İlahiyat Fakültelerinden seçilmiş 3 kişilik bir komisyon kurulup, Dini Yayınların bu komisyonun denetiminden geçirilmesini ben teklif ediyorum.

Prof. Dr. Nevzat YALÇINTAŞ

–Sayın Başkan, kısaca söz almak istiyorum. Birincisi, bu yayınlara bakış tarzını hepimiz düzeltelim. Zannediyoruz ki, kendi dünyamız içerisinde bulunuyoruz ve bu tip yayınların, tam garanti, fevkalâde bizim kazanılmış hakkımız Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak bu his hepimize geliyor. Türkiye böyle değildi, bu yayınlar, hele başlangıçta hâlen çok geniş bir karşıt grup bu yayınların kalkmasını istiyorlar, okullarda din derslernin kalkmasını istiyorlar. Diyanetin devlet bünyesinin dışına çıkmasını istiyorlar.

Şimdi kapalı dünyayı terkedelim, öyleyse bu yayınlara, sadece eleştirisel dedikleri bir açıdan bakarsak bu olumsuz bir hava yaygınlaştırır ve başkalarının ekmeğine yağ sürer. Öyleyse, eleştiri çok iyi niyetle yapılıyor, herkes, hepimiz bundan en ufak şüphemiz yoktur, ama meselenin kritik bir yönü vardır. Öyleyse herşeyden evvel değerlendirme yönüne bakalım, değerlendirelim, teşvik edelim, omuz verelim, bunun

büyük bir nimet olduğunu kabul edelim, onun içerisinde şu veya bu durum oluyorsa söyleyelim. 20 senedir yaşayan tek program haberler dışında dünyanın her türlü yayın medyasında haberler vardır. Onu dışarı vurursak hiçbir program bu kadar uzun ömürlü olamaz kalkardı. Yani ikinci sene sonunda kalkardı, bir rezalet çıkardı, bir mezhep meselesi, bir alevîlik şeyi, bir tasavvuf münakaşası, bir manşetler, Veleddâllin âmin. Bunun 20 sene götürülmesi, bu gencin dengeli gitmesinin neticesidir. Bir kere bunu kabul edelim.

Denetime gelince, birşeyin ifradı tersine münkalip olur. Denetlendikçe hiçbir şey neticesi çıkmazsa seyredilmeme neticesi çıkar buyurdunuz. Çok güzel söylediniz, diğer bir özel kanal açılsa onlarda dini yayın yapacaklar, aman Allah'ım neler çıkar. Burayı da bağla bağla, düğüm, düğüm sonunda öyle tatsız tuzsuz teolojik konuşmalar çıkar ki, ancak çok ufak bir grup, bir neslek grubu takip eder. Bunların canlı olması lazım, cafcaflı olması lazım. Şeriat usullerinin, şeriat prensiblerinin dışına çıkmak asla. Ama parlak, cazip memleketin her türlü şeyini aksettirmesi lazım. Ama talihsiz bir dönemden dolayı böyle problemler çıktı. Öyle bir grup arkadaşı belirdi ki Diyanet'in içerisinde bile buna sahip çıkmak istedi. Bu program Diyanet'in programı olur mu öyle şey? Şimdi bu arkadaşlar bugün yoklar, bu arkadaşlar o zaman dengeli, Türkiye'nin bütün şartlarını bilen fakülteli, fakülte dışında insanlar var, entellektüel insanlar var, yazarlar var, emekliler var, hepsi de bu konuları bilen insanlar. Bilim adamları kapandı sonunda bu durum oldu, netice şudur, böyle bir tavsiye girmemelidir. Tavsiyeye şöyle girmelidir, diyalog ve değerlendirme diyaloğudur. Diyanet İşlerinden istediğimiz mesleki diyaloglar ve değerlendirme yapmalıdır. Teşekkür ederim.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ

–Şimdi Sn. Nevzat bey hocam benim ruhumdan, zihnimden, kalbimden, gönlümden geçirmek istediğimi, geçirdiğimi en güzel şekilde özetle ifade etti. Şu yönden onun görüşleri hüsnü kabul görmeli.

1— TRT'yi, TRT'ciliği, TRT'deki dînî yayınları başlatan kişi olarak,

2— Din ve Diyanet'le ilgili alandaki çalışmaları, gayretleri olarak bu işe en güzel şekilde yaklaşan bir kişi. Ben şahsen bu görüşe katılıyorum ve kendisi ile birlikte düşündüğümü söylüyorum, bütün hocalarıma teşekkür ediyorum. Bu yayınlar sizlerin, bize destek vermesiyle çok daha iyi noktaya gidecek, bundan emin olun. Yani biz Anadolu'nun öz evladıyız, İslâm Dini için gönlümüzü, ruhumuzu vermişiz ve bugün benimle çalışan iki tane daha ilahiyatçı arkadaş var, denetim kademesinde de var, daha da olacak. Bir noktada bize ekip meselesi dediniz ya, o konuda istenilen destek henüz sağlanamadı, bu da zamanla sağlanacak. Yani bizim teknik yönden, personel yönünden sıkıntımız var, belki programlar çok daha güçlü olacak ama, bu yönden Diyanet İşleri Başkanlığı'mızın ve TRT'mizin ve sizlerin bizi desteklemesi lazım. Bu iş yani iyi gidecek. Sağolun.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Dr. İbrahim ATEŞ bey hocamız, vakıflarımızın başkanlarından. Vakıflar Genel Müdürlüğü Kültür ve Tescil Dairesi Başkanı. Libya İslâmi İlimler ve Arap Dili Edebiyatı bölümü mezunu.

Prof. Dr. Abdulkadir KARAHAN:

– Libyanın hangi üniversitesinden?

Dr. İbrahim ATEŞ:

– Muhammed Ali Senûsi Üniversitesinden efendim.

Dr. İbrahim ATEŞ:

— Bislillahirrahmanirrahim. Sayın Başkanım değerli divan, muhterem ilim ehli, saygıdeğer dinleyiciler, güzide heyetinizi hürmet ve muhabbetle selamlıyorum. Değişik tarihlerde ve muhtelif konularda çeşitli şûraların düzenlendiği yurdumuzda, bazı din hizmetlerini konu alan böylesine seviyeli, kapsamlı bir şûranın düzenlenmesinden duyduğum haz ve heyecanı dile getirmeden, konuşmamın konusuna geçemiyorum. Bu hayırlı hizmet alanında atılan adımların, gelecek yıllarda gelişerek ve genişleyerek devam etmesini Yüce Mevlâdan niyaz ediyorum.

Sözüme başlamadan önce birşeyi düzeltmek istiyorum. Programda benim konuşmamın başlığı, "Dini Yayınların Başkanlıkça Denetlenmesi" denmiş. Oysa benim sunduğum tebliğ metninin başlığı, "Dini Yayınların Diyanetçe Değerlendirmesi ve Kamuoyunun Aydınlatılması Konusunda Düşünceler" idi. O noktadan maruzatımı sunmaya çalışacağım.

Efendim, bilindiği üzere yurdumuzda, birçok alanda olduğu gibi, dînî alanda da yayınların her geçen gün artan bir tempoyla çoğalması mûcibi memnûniyet olan bir husustur. Dini yayınların tür ve miktarının gözle görülür bir şekilde artış göstermesi ve grafiğinin her geçen gün yükselmesi, sevindirici bir gelişmedir. Ancak, doğruluk sıhhat, samimiyet ve verim bakımından, hepsinin aynı kategoride olduğunu söylemek maalesef mümkün değildir.

İlgi çekici isimler göz kamaştırıcı kapaklarla piyasaya sunulan dînî yayınların bir kısmının boş, bir kısmının da nahoş olduğu ehlince bilinmektedir. Tahsili hasıl türünden olan tekrarlamalar çok, ama yenilik ve yorum getiren ciddî ve ilmî eserler oldukça azdır. Samimi araştırmalarla bir takım takdire şayan olan dini eserleri meydana getiren ilim adamlarımız ve araştırmacılarımızın çaba ve çalışmaları hemen itiraf edeyim ki her türlü takdir ve tavsifin fevkindedir. Ancak bunun yanında tekrarı sanat edinen, yazmış olmak için yazan, başkalarına ait eserleri ufak tefek değişikliklerle kendilerine maletme cihetine giden, hakikatlarden çok hurafelere yer veren, yenilik yapayım derken, yersiz görüşlere saplanan ve nihayet toplumda tutunmak için tavizkar tavır takınan insanların eserlerinin az olmadığını söylemek acı da olsa bir gerçeği dile getirmek olur.

Bu arada, bu kadar çok ve çeşitli yayınları gören, ama hangisinin daha doğru, faydalı olduğunu bilmediğinden bir bocalama içerisinde olan vatandaşlarımızın sıkıntı ve ızdırıbını göz ardı etmekte en azından sorumsuzluk olur. Bunun için meselenin üzerine dikkatle, basiretle ve samimiyetle eğilinilmesi gerekir. Günümüzde neşredilen, dinî alanda neşredilen eserleri incelediğimizde arz ettiğim özellikleri haiz, çok ve çeşitle kitapları memleketimizde ve İslâm âleminin hemen her yerinde görmemiz mümkündür. Bunların tamamı değilse de bir kısmını aşağıda arzedeceğim şu 6 kategoride mutalâa etmek mümkündür. Demin hanımefendinin belirttiği öneriler, o türden olacak maruzatım.

1— Dînî kaynaklara, İslâmî kaynaklara uygun olup, yararlı, doğru bilgiler ihtiva eden telif ve tercüme türünden ciddî ve ilmî eserler.

2— İyi niyetlerle kaleme alınmış olup, genelde güzel ve faydalı bilgiler bünyelerinde bulundurmakla beraber, yazarlarının konu hakkında detaylı ve geniş bilgiye sahip olmadıklarından, ya da benzeri hususlardan dolayı bir kısım yanlışları içinde bulunduran yayınlar.

3— Arapça, Farsça ve klasik Osmanlı Türkçesiyle kaleme alının eski eserlerden Türkçe'ye tercüme edilerek veya sadeleştirilmesi yapılarak yayınlanan eserler arasında, bazen eserin orijinalinde olduğu halde bir kısım bilgiler kaldırılarak bazen de eserin orijinalinde bulunmadığı halde mütercimine veya sadeleştirmesini yapan kişiye ait olan düşüncelerin eserin orijinalindenmiş imajı verilerek yayınlanan yayınlar var.

4— Bazı ayet ve hadisleri, mensubu oldukları İslâmî ekoller, tarikatlar veya cemaatlerin görüşleri doğrultusunda yorumlayan ve bir kısım fıkhî hükümleri de bu düşünceler doğrultusunda izah ve takdime çalışan kişilerin eserleri var.

5— Sahih olmayan rivayetlerle, hurâfeleri, İslâm'ın özü ve sözü olan hakikatler gibi sunmaya çalışan yayınlar var.

6— Bir takım batılı müsteşriklerin tesirlerinde kalarak veya yenilikçi tavır takınarak İslâm ulemasının ittifakla veya ona yakın bir çoğunlukla kabul ettiği içtihadlar, benimsediği görüşlere tezat teşkil eden indî düşünceleri yaymaya yönelik eserler var.

Bu yayınlar memleketimizde ve İslâm dünyasının her yerinde dînî kitapların satıldığı yayınevlerinde bol miktarda bulunmaktadır. Hatta zaman zaman düzenlenen dînî yayınlar fuarlarında da satışa sunulmaktadır.

Böyle bir ortamda bu kadar çok ve çeşitli yayının yer aldığı bir ortamda bulunan vatandaşların, okuyabilecekleri dînî yayınları tesbit ve temin etmede çektikleri sıkıntıları çok iyi düşünmek lazım.

Dînî konularda, aradıkları doğru bilgileri bulabilecekleri eserleri temin etmede onlara ışık tutacak önlemleri almak gerekir. İhtiyaç duydukları kitapları rahatlıkla alıp, huzur içinde, güven ortamında okuyabilmelerine imkan sağlamak gerekir.

İşte bu güven ortamını oluşturmada da, bizi bugün burada toplayan Diyanet İşleri Başkanlığı'mıza önemli bir görev düşmektedir. Bu görev kanaatimce, dînî yayınların derlenip değerlendirilmesi ve sonucunun kamuoyuna belirli aralıklarla yayınlanacak bültenlerle duyurulmasıdır.

Dînî alanda neşredilen kitap, dergi, gazete, broşür, plak, bant, vs. sesli ve basılı yayınların tümü titizlikle takip ve tetkik edilmelidir. Tespit edilen yanlışlar, yanıltıcı hususlar, hatalı hususlar, arz ettiğim bültenler vasıtasıyla vatandaşlara duyurulmalı, kamuoyunun dikkati çekilmelidir. İsteyen her vatandaş bu tür bültenleri, müftülüklerden temin etme imkanına sahip olabilmelidir.

Doğru ile yanlış muhakkak ayırt edilmelidir. Mevcut basın yayınla ilgili mevzuatta bu tür çalışmalara manî bir madde varsa da uygun bir çözüm yolu araştırılmalıdır.

Doğru ile yanlışın ayırt edilmemesinin, saf zihinleri bulandıracağı gözönünde bulundurularak, doğrulara destek, eğrilere de engel olmak gerekir. İyiyi takdir, kötüyü de tenkit etmek hepimizin görevidir. Aksi takdirde yanlışı düzeltilmeyen insan, doğru iş yaptığını sanarak daha rahat hareket edecek, yanlışlar, yanılgılar, hatalı sözler, ardarda ve zincirlemesine birbirini takip edecektir.

Evet basın ve fikir hürriyeti, her insanın düşüncesini serbestçe dile getirmesine imkan tanımaktadır ama, kişi kim olursa olsun onun, hürriyeti ihlal edecek ve zedeleyecek kadar sınırsız ve sorumsuz olmamalıdır. Düşünceleri dile getirmek kesinlikle başkalarını yanıltmaya yönelik olmamalıdır.

Basın ve yayınla ilgili yürürlükteki mevcut mevzuat muvacehesinde demin de dile getirildiği üzere, dini yayınların denetlenmesi mümkün olmayabilir. Ama bu yayınların derlenip değerlendirilmesi, izlenip incelenmesi ve tespit edilen yanılgıların kamuoyuna duyurulmasının da sakıncalı oludğu söylenemez. Fikri fikirle çürütüp, yanlışları doğrularla eritmeye bir başka ifadeyle, fikrin üzerine fikirle gidip, yanlışları doğrularla yok etmeye, kimse engel olamaz.

Dine dil uzatıldığı, dînî konulardan herhangi biriyle ilgili yanlış açıklamalar yapıldığı veya dinî hususlardan biriyle ilgili yanıltıcı yayınlar yapıldığında, Diyanet İşleri Başkanlığı, kanaatimce derhal devreye girerek doğruları dile getirmelidir. Gerek kuruluşlar, gerekse şahıslar tarafından yapılan tüm yayınlar arz ettiğim şekilde izlenmeli, incelenmeli ve değerlendirilmelidir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'mız İrşad konusunda olduğu gibi, dînî yayınlar konusunda da yönlendirici ve yön verici fonksiyonunu icra etmelidir. Bu arada islâmî inanç, ilke ve esaslarla dînî düşünce, duygu ve davranışların dile getirileceği yeni ve yararlı eserlerin sayısını çoğaltma cihetine gitmelidir. Bu alanda yaptığı takdire şayan olan çalışmalarını daha da artırarak , özellikle tefsir, dün konu edildi hadis, fıkıh, akâid, siyer ve benzeri konularda gelişen dünyamızda beliren ihtiyaçlara cevap olacak nitelekte yeni eserlerin tür ve miktarını çoğaltarak ihtiyaç duyan vatandaşların ihtiyaçlarını, Diyanet yayınlarıyla gidermesine imkan sağlamaktır.

Burada şöyle bir soru akla gelebilir, ben şunu söylemek istiyorum. Bu tür çalışmayı yani dînî yayınları derleyip değerlendirmeyi ve kamuoyunu aydınlatmayı yapmaya Diyanet İşleri Başkanlığı yetkili midir? Bununla ilgili bir tetebbuatım, bir incelemem var. Dilerseniz soru sorarsanız onu cevaplandırarak arzederim, dilerseniz şimdi müsade ederseniz, ben bu düşüncelerimi böylece özetleyerek hepinizi sevgi ile, saygı ile selamladıktan sonra sorularınızı alıp cevaplandırmaya çalışacağım.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Şimdi hocamızın ben de kalan şeyi, arzettikleri husus Türkiye'mizde olsun dünyamızda olsun İslâmiyet hakkında yalan yanlış bu kadar yayın var. Bu yayınlara en başta cevap vermesi, bunları denetlemesi gereken müesseselerin başında diyelim Diyanetimiz var. Diyanetimiz böyle işleri yapsın diyoruz, bunun imkan dairesi nedir? Bu mevzuda eğer bir görüş alış veriş yapacaksak, benim de acizane söylemek istediğim şeyler var. Önce sayın iştirakçilerimizden hiç konuşmayan hocalarımızdan.

Mustafa Çetin BAYDAR:

–Hepinizi saygıyla selamlıyorum. Efendim tebliğin gelip dayandığı nokta,

yayıncının sorumluluğudur. Benim kanaatimce burada tartışılması gereken konu yayıncılık değil, yayın yapan kişi değil, yayın için kurulmuş, örgütlenmiş müesseselerdir. Ve bu müesseselere hiç dokunulmadığı, değinilmediği için de, ben, tebliğin bu noktada zayıf kaldığı kanaatindeyim. Şimdi, biliyorsunuz dünyada iletişim konusunda dehşetli gelişmeler var. Yayın dediğimiz hadise, batılıların "telecomunication" dediği, muhatabın yüzünü görmeden yapılan yayındır. Muhatabın yüzünü görerek yapılan yayın yani yüz yüze yapılan yayın, Hz. Peygamber'den beri, özellikle camilerde yapılan yayındır.

Kitle haberleşme araçlarının, matbaa başladıktan ve peşinden elektromanyetik yayınlar, radyo televizyon girdikten sonra, tamamen yepyeni bir disiplindir. Ve benim kanaatimce, tebliğcilerin, irşadcıların aşağı-yukarı en uzak oldukları konulardan birisidir, bu konu. Ve mesele onların karşısına kendisini kabul ettirerek çıkmıştır. Ve hiç fazlalığı da yoktur. İrşadçıların bu kitle iletişim araçlarını kullanma konusunda. Allah'ın kanunu değişmez bugün, klasik devletin, İslâm'da, batı da buna dahildir. 3 tane prensibi vardır: 1- Teşri, yani yasama. 2— Yürütme ve 3. Yargı. İslâm devletinde de bu var, batı devletlerinde de var. Ama İslâm 4. bir prensip getiriyor devlete. Bu da Emr-i bi'l- maruf ve nehy-i ani'l -münker. Yani devleti sürekli test etmek.

Şimdi batılılar, tabii İslâm'dan haberdar olmadıkları için, Allah'ın hikmeti, 4. kuvvet diye, Emr-i bil ma'ruf ve nehyi anil münkeri basın olarak hayatlarına sokmuşlardır. Fakat biz, 14 asırdan beri bundan haberdarız. Şimdi burada ben, şunu kısaca söylemek istiyorum. Tebliği bir yönden tamamlamak istiyorum. Şimdi batıda devlet dışı ve ticaret dışı medyalı iletişim tartışılıyor. Yani toplumun, ticari medyaya, devlet medyasına da güveni yok. Neden güveni yok? Çünki, birisi devletin çıkarlarını savunuyor, diğeri de ticari çıkarlarını savunuyor. Bu bakımdan biz eğer, müesseseleri tartışarak sonuca gitmek istiyorsak, yani siz bu tebliğinizde tamamen devletin mekanizması ile yani yayıncılığın denetim mekanizması çok küçük bir bölüm olur. Şimdi burada dikkatimi çeken bir şey, ticari, dînî medyayı ve devlet dînî medyasını savunan, sembolize eden ki, arkadaşımızın çok güzel uyuştuklarını gördüm. Bence bu uyuşmaların çok dikkatle değerlendirilmesi gerekir.

Aslında batılıların büyük tecrübelerden sonra buldukları devlet dışı ve ticaret dışı medya kavramı, aslında bizi bir tebliğ ve irşad teşkilatının kurulmasına götürmelidir. Yani irşad ve tebliğ teşkilatı, eğer herhangi bir ticari endişe, herhangi bir devlet endişesi, hatta, gizli bir endişe olmaksızın kurulur. Yani, yapısal olarak sorunlar çözülürse, devletin sorunu çok rahatlıkla çözümlenir. Mesele yayıncıdan değil, yapıdan kaynaklanmaktadır. Yani dînî yayınlarda görülen eksiklikler, sapmalar, yayıncıdan değil kurumdan kaynaklanmalıdır. İletişimin altyapısından kaynaklanmaktadır. Bu itibarla ben tamamlamak istedim, hepinize saygılar sunarım.

Prof. Dr. Süleyman ATEŞ

–Anladığıma göre arkadaşımız dînî sahada yapılan yayınların sıkı bir şekilde denetlenmesini ileri sürdü ve bunlara cevap verilmesini söyledi. Elbet yapılan yanlış yayınların cevaplandırılması gerekir ve bunun cevaplandırma merkezi Diyanet İşleri Başkanlığıdır. Ama yasak zihniyetle bir yere varılamaz, ilmi gelişme için hürriyet gerekir. Bilimsel gelişme hürriyet ister, hürriyetin olmadığı yerde bilimsel gelişmeden de söz edilemez. Bu memleket ne Libya'ya dönüştürülebilir, ne S. Arabistan'a

dönüştürülebilir. Memlekette bir basın hürriyeti vardır, herkes kafasındakini yazar, güçlü olan ona cevap verir, onun yanlışlarını söyler, o da yazar, o da yazar. Böylece hakikat ortaya çıkar ama, böyle zorlamayla yasaklamayla değil, fakat ikna ederek, halkı inandırarak doğru düşünceye götürür. Yoksa bir fikire yasak koyarsanız, hatta kanunen yasaklatırsanız, toplattırırsanız o kitabı, o kitaba karşı halkta rağbet uyanır ve daha da çok okunmasına sebeb olur.

Şimdi Diyanet İşleri Başkanlığı aslında çıkan yanlış yayınlara cevap verme hakkını kullanıyor mu, bu görevini yapıyor mu, yapmıyor. Dünya kadar din aleyhinde neşriyat yapılıyor. Şimdi küçük şeylere takılıyorsunuz. Ama pekala Turan Dursun'un kitabı var, yıkıcı, sosyete mahfillerinde bu kitap satılıyor ve çok kimse ben inanıyordum, artık inanmıyorum diyor. 20. baskı yaptı. Cevap veren oldu mu? **İlhan Arsel**'in **Kadın ve Şeriat** diye kitabı var, nasıl saldırıyor, bütün bu Diyanet İşleri Başkanlığı'nın neşriyatından istifade ederek saldırıyor, verdiği kaynaklar doğrudur. Referanslar doğrudur, kim cevap verdi? O halde önce bunların ele alınması lazım, kendi kendimize saldırıyoruz. Dine hizmet etmiş adamlara saldırmakla birşey olmaz, birşey çıkmaz, asıl onlara hücum edeceğiz, güçbirliği yapacağız. Bunu arzetmek istiyorum.

Dr. İbrahim ATEŞ:

Cevap: Efendim ben bunu cevaplandırayım. Sayın hocam zannediyorum yanlış anlaşıldı maruzatım. Ben hiçbir yayının denetlenmesine dair bir ifade kullanmadım. Değerlendirme dedim. Sayın Diyanet İşleri Başkanlığı tebliğimin başını da yanlış bastığı için sözümün başında bunu düzelterek başladım bu bir. İkincisi Türkiye'yi ne S. Arabistan'a ne Libya'ya, ne de başka bir Arap devletine benzetmeye ne sizin, ne benim, ne de şuradaki hiçbir kimsenin yetkisi ve hakkı yoktur. Üç, dediğiniz zevatın İslâm'ı tezyif edici, Müslümanları ayak altına alıcı o yayınlarının Diyanetçe hazırlanacak cevaplarla yerine göre tashih, tekzip veya tenkit edilmesinin zarûretine işaretle, önemle üzerinde durmaya çalıştım efendim.

Yoksa ilim adamlarımızın samimi, ciddiyetle yaptıkları çalışmaların da her türlü takdir ve tavsifin fevkinde olduğunu arzetmeye çalıştım.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

–Bu bakımdan görüşme açarsak saatlerce sürebilir.

Keşke vaktimiz olsa da bunları bir deşsek. Gerçekten de Türkiyemiz'de Diyanet'ten milletin beklediği şeylerin yapılmadığı kanaati var. Ben iki seneye yaklaşıyor Yüksek Din İşleri Kurulu'nda, üniversitenin bir temsilcisi olarak bulunuyorum. Haftada ancak iki gün gidebiliyorum ve orada yapılmasını arzu ettiğim şeyleri dile getiriyorum fakat maddi imkansızlıklar, kadro imkansızlıkları o kadar belimizi büküyor ki...

İnşaat safhasını gösteren bir binamız var. Bu bina yapıldıktan sonra bütün bu işler yoluna girecek diyoruz. Herşeyden evvel bunlara cevap verebilmek için büyük bir kütüphaneye ihtiyacımız var. Türkiye'mizde olsun, İslâm dünyasında olsun, Batı dünyasında olsun İslamiyetle ilgili her türlü yayını burada tedarik etmek birinci vazifemiz diyoruz, fakat yeterince kitabı koyacak yerimiz yok efendim, kendi kendimize olduğumuz için söylüyorum. İnşaallah bu bina yapılır yapılmaz bunların hepsi yoluna girecektir.

–Şimdi Yılmaz bey kısaca.

Doç. Dr. Musa Kazım YLMAZ:

–Önce tebliğ sunan hocama teşekkür ederim. Gerçekten benimde tebliğim o konuyla ilgili. Biraz daha değişik bir boyutunu ben size getireceğim Allah izin verirse öğleden sonra. Gerçekten Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bir cevab hakkını bugüne kadar kullanmadığı kanaatindeyim. Cevap hakkını kullanmak mecburiyetindedir. Bu dinen böyledir. Hemde halkın güveni açısından cevab ve beklentisi açısından bu böyledir. Şu veya bu sebeble bu hakkı kullanmamıştır. Ben bir iki örnek biliyorum. Cevap verilmiştir, fakat denetlenmiş. Bu aleyhimize kullanılır, bizi mahkemeye verirler denmiş, kitap basılmamıştır. Onu biliyorum ben. Yani bir çok kitaplara cevap verme teşebbüsü olmuştur, fakat yarıda kalmıştır. Ben aynı konuyu tekrar inşaallah öğleden sonra dile getireceğim.

– Önce iki günden beri tebliğ sunan hocalarımıza, arkadaşlarımıza teşekkür ederek söze başlamak istiyorum. Çok kısa bir şeyi hatırlatmak istiyorum. Bunlardan bir tanesi bir kardeşimiz ülkemizde son zamanlarda özellikle dînî yayınların arttığını söylediler. Doğrudur ancak biz bir şeyi gözden kaçırıyoruz gibi geliyor bana, ben öyle düşünüyorum.

İstikbal çocuğu kazananındır derler. Bu bakımdan ben gerek TV'deki yayınlarımızdan, gerekse diğer dînî yayınlarımızdan çocuklara yönelik yayınlarımızın az olduğunu düşünüyorum. Bu bakımdan bu tür yayınların çoğaltılmasını düşünüyorum ve bunu teklif ediyorum, saygılarımla.

İsmail KARAKAYA:

–Efendim Diyanet İşleri Başkanlığı Dînî yayınları değerlendirmiyor, ya da denetlemiyor bu bir gerçek. Ama Başkanlık kurulduğundan itibaren günümüze kadar bazı yayınlar hakkında Din İşleri Yüksek Kurulu'nun mütalâları var. Suç unsuru olarak yakalanan kitaplar Diyanet İşleri Başkanlığı'na bilir kişi vasıtasıyla gönderiliyor. Ve Din İşleri Yüksek Kurulu daha önceki adıyla müşavere heyetini yada dînî eserleri inceleme müşavere heyeti, müşavere heyetinin ve Din İşleri Yüksek Kurulu'nun pek çok kitap hakkında çok cesur ve çok güzel kararları vardır. Bunu hatırlatayım istedim. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Efendim bu kararlar cümlesinden Kazım beyin işaret ettiği şeyler var. Kadın ve Şeriat mevzusundaki kitaplara cevaplar verilmemiş değildir, verilmiştir. Fakat hukuki açıdan bazı mahsurlar görülerek Diyaneti koruma endişesiyle, bunlar nerdeyse basılmış haldeyken geri çekildi. Yayıma verilmedi yani bu tür şeyler var.

Diyanet'in bütün arzusu kadrolarını tamamlayıp kendisine terettüb eden bütün işleri zamanında yapmak- derdi budur- ama buna yetişmek mümkün olmuyor. Efendim o kadar bir tevazu var ki ben içindeyim, bir, iki senedir, mesela Diyanet reisimiz bir gazetecimizi hacca götürüyor davet ediyor, orada Diyanet reisimizin yaptığı bir konuşmayı tenkit yollu bir mektupla aksettiriyor ama nasıl aksettiriyor. Ben okudum mesela diyelim ki reisimiz orada demiş ki türbelerden istimdat etmek caiz değildir. İslâmiyette kısaca belirtiyorum gönderilen mektup da hacca götürüldüğünden dolayı teşekkür ettikten sonra sen diyor cahilane laflar ediyorsun, koca bir reise bu hitapla

mektup gönderiyor bu gazetecimiz ve diyor ki orada senin söylediklerin yanlıştır, türbelerden pekâla istimdat edilir, pekâla orada yatan zatlardan yardım istenir, sen bunları öğren diyor, bir de yazılar döşeniyor. Ve bu tip mektuplar yüzlerce geliyor.

Biz bunların altında eziliyoruz, ben hangi biriyle ugraşayım arkadaşlarımızla beraber. Kitaplarla mı uğraşacağız, bu mektuplarla mı uğraşacağız ve vatandaşın gönderdiği taleplere cevap vermekle mi uğraşacağız? Diyanet teşkilatı kadro imkânlarının yoksunluğu, bina imkanlarının yoksunluğu ve muhtelif sebeblerle o kadar imkânsızlıklar içindedir. Bakın yabancı basında Diyanetle, İslamiyetle ilgili bu kadar yayın vardır, fakat Diyanetimizde hâlâ bunları temin edici bir müessese, bir kurum yoktur, mütercimleri yoktur, dergileri sağlayacak elemanları yoktur.

Bunların ihtiyaçlarını senelerce dile getirdik ama deniyor ki bunlar için inşaallah bu yeni binamızda gereken herşey yapılacaktır. Şimdi onu bekliyoruz.

Prof. Dr. Abdulkadir KARAHAN:

– Hocam bu konuda bir müsaade eder misiniz? Bu konuda.

Prof. Dr. Abdulkadir KARAHAN:

– Vallahi ben şimdi konuşayım. Yahu çok güzel konuşuyorsun. Ezbere şimdi bu kadar güzel konuşulmaz, vazgeçin, gelin. Çok güzel konuşuyorsun, belki bir haftada senden yazarım, konuşursan yazmam. Vazgeç, yani ben çok tarafsız adam değilim ben size açık söyliyeyim. Ben Karahan'ım

– Evet biliyoruz

–Ben istersem adamı kulağından tutar yere çalarım. İstersem göğe çıkartırım.

–Hocam çok güzel konuştuğunuzu kabul ediyoruz.

–Bak dün gözünüzle gördünüz Necmettin Beyin elini sıktım, o kadar adamlara el verdim.

–Tabi öpecekler hocam, hepsinin hocasısınız.

–Geçende Türk Kongresi oldu, adam gelmemişti. İşaret ettiler gel buraya dediler. Ankara'da ki o Türk Ocağı ama ben bunu büyük bir vazifede kabul etmiyorum size açık söyleyim. Bir kere git-mit teklif ettiler reddettim.

Kütüphanemi verdim. Urfa'ya 10 milyarlık kütüphane yaptılar. Evimi verdim karıma, ben şimdi elbiselerimle kalmışım. Gazete para vermese. Peki efendim.

Arzedeyim; Türkiye'nin içinde, dışında 300 kere toplantıda bulundum. Ama Türkiye'de ciddî, ilmî çok tarafsız olmamakla beraber doyurucu ve konuşulanlarında sahalarında da üstün adamların olduğunu bana hissettirdiği için Cenab-ı Allah'a teşekkür ediyorum. Biz öyle bir zaman yaşadık ki benim babam kendi ailemizden bazılarına Kur'an-ı Kerim okuturdu. Büyük bir hocaydı. Yukarda damda bir bekçi beklerdi. Acaba Siverek'ten Jandarma geliyor mu? Bugün Elhamdülillah Türkiye'de birkaç yüzlerce Kur'an Kursu var, İlahiyat Fakülteleri var. Hâlâ İstanbul'da bir dekanla İlahiyat Fakültesi var. Eksik olmasın rektör bana diyor ki:

–KARAHAN senin bakanlarla aran iyi, şu İstanbul Müftülüğünün orda, bizim bir binamız daha var. E..... orayı bize versinler. Dedim ki, yahu insaf et, orası Şeyhülislâmlık makamı "siz Dekanlık makamınızın dairesini bize verin ki, biz hakikaten

Diyanet'in ve Şeyhülislâmlık makamını İstanbul'daki kudretini müdafaa edelim. Bu işten sonra: Ben asa, kaka kavga ediyorum. Yüzüne söylüyorum ama son bir iki senedir kendisinin vazifesindeki ciddiyetini ve bugün burada açık söyleyim sahasının tam adamı olduğunu açık şekilde: Tarihini, kanununun maddelerini Nevzat bey kardeşimiz kendileri çok çok iyi bilirler yakından. Başlayan bu güne kadar gelen tekâmül şeklini göstermek suretiyle bize ciddi, rahat ve memnun edici bir durum beliriyor. Hiç mi kusur yok; var. Dünya üzerinde Peygamberlerin dışında kusuru olmaya hiçbir adam da yoktur. Ama ben ümit ediyorum ki bu tempo içerisinde kendisinden bir şey beklediğimiz şey yok. Bu tempo içerisinde, vazifesinde devam ederse ve hatta günün birinde bu teşkilatı biraz daha geniş bir kadro içerisinde çalıştırırsa memlekete büyük faydalar temin eder.

اختلاف امتی رحمة

Bir hadisi şeriftir biliyorsunuz aramızdaki ufak tefek münakaşalar, hatta hatta kenarından çimdiklemeler olmazsa, bu toplantının lezzeti de olmaz.

İkincisi, dünde söyledim, hani barikayı hakikat, müsademeyi efkârdan doğar. Bizimki, müsademe de değil. Kendi aramızda, belli bir seviyeye gelmiş insanların ve elhamdülillah, 50 sene önce Türkiye'de dînî tedrisatın yasak olduğunu düşünürsek, bugün ne seviyeye geldik. Ben makam sevdalısı değilim. Beni bakan çağırdı, Nuri KODAMANOĞLU sağdır, Mehmet bey öldü. Dedi ki kardeşim ben, Fransa'dan bir papaz getirsem, hadis okutsam, Yüksek İslam Enstitüsünde 1 sene hadis hocasız geçti. İstanbul'da, Beşiktaş'a yakın bir ilkokulun üst katındaydı. Hoca yok. Sen, Of'tan, Tillo'dan sarıklı bir hoca getirsen benim hükümetim kabul etmez.

Senin baban hoca, sen Arapça biliyormuşsun, namaz da kılıyormuşsun dedi, ya bunu kabul edersin ya da günahını kabul edersin. Ben, 10 sene, 20 sene bu memleketin ilk hadis hocalığı yaptım. Buradakilerin yarısı benim talebemdir. O halde, dün hadis okutacak bir hoca bulamayıpta, bir edebiyat doçenti veya profesörünü bu memlekete memur eden Türkiye, bugün en aşağı 20 tane, 30 tane hadis doçenti veya profesörü var. Türkiye, doğru yoldadır. Türkiye hükümeti isterse de bunun önüne geçemez, lâiklik esaslarını muhafaza edebilir ve lâikliği bazı bakanların zannettiği gibi de kabul etmiyorum.

Lâikliği hakiki manasıyla, Fransa'da olduğu gibi anlamalıyız. Ben, bir lâiklik kongresinde bulundum. 1956 yılında İ. Agah Çubukçu son iki gün gittim oraya ve ben Profesör Lakenban Fransa'da iki tane üniversite var ve ikisi de katolik üniversitesi. Birisi Paris'tedir, birisi de Strasburg'dadır, orada hükümet karışmıyor. Orada üniversiteler, Sorbon'da okurken benimle beraber papaz mektebinde okuyanlar, papaz elbisesi ile geliyorlardı. Sonra kendi elbisesiyle geziyorlardı.

Biz Türkiye'de hâlâ hocalarımızı sokakta sarıkla gezdiremeyiz. Yani lâiklikse, ben de onlar kadar lâikim. Eğer Fransa'da lâiklik hakimperverse, İngiltere'de kraliçe başına tacını takıp bir baş papazın elinden alıp giyiyorsa, eğer ABD Cumhurbaşkanı İncil'e el basarak yemin ediyorsa, biz de biraz daha hürriyete gideceğiz. Lâikliği bırakmadan, T.C'ni, İslâmî esaslara daha saygılı, samimiyetle İslâmiyete yakışan ve terörünü de, yanlış fikirlerini de ahlâksızlığını da, Türkiye'nin ileriye dönüş kudretini şu veya bu suretle engelleyecek kuvvetlerini de ezecek güçtedir. Ben onun için Asaf'a teşekkür ediyorum. Kendisi, vazifesini tarafsızlıkla yapmakla beraber, milli ve islâmî duyguları da ayakta tutmak istiyor.

İkincisi, ben dostum Dr. İbrahim Ateş'i yeni tanıdım. Ama ben 6 kere Libya'ya gittim, 2 kere de Nevzat beyle gittim. Orada nutuklar, şunlar, bunlar, itibarım da var, niye yalan söyliyeyim. Şimdi, demekki orada bu kadar rahat konuşan adam da yetiştiriyorlar. Dedikleri 6 maddenin altısı da doğrudur. Ancak, iki noktada kendisiyle beraber değilim: 1. Diyanet İşleri Başkanlığı'na büyük saygım var. Ve mutlaka daha büyük bir teşkilat olmasını, en az bir bakanlık mertebesine çıkmasını istiyorum. Yeğenim sayılan bir bakanın emrinde değil, icabında, demiyorum Osmanlı Devletinde olduğu gibi, Sadrazamla Şeyhülislâm yan yana gelsinler. Tamamen müstakil, kendi imkanlarına sahip olmalıyız. Eğer lâiksek, açık söylüyorum, bütün sattığımız vakıfları geri almamız lazım. Ve hesap etmişler, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bugünkü bütçesinin 3 misli gelir getiriyorlarmış, İslâmi şartlar içerisinde Vakıflar Bankasını onun emrine vermek lazım. Ve tayinlere devlet karışmamalı. Gidin sorun, Fransa'da bir papazı devlet tayin etmez. Bizde ise, bir imamı devlet istediği zaman işinden atabilir. Yani, lâiklik varsa, hakikaten lâikliğin kitaplarda yazıldığı şekilde olması lazım. O zaman şurda taraftar değilim.

Kitapları, Diyanet İşleri Başkanlığı değerlendirmeli, onu tasdik ederim, o doğru. Fakat bu değerlendirme de; acı tenkitli, neşriyat yapan insanları korkutucu ve onları belli bir miktar altında genel oyun tazyiki altında bırakmayacak şekilde olmalıdır. Ben de görüyorum. Kanun müsaade ediyor. 100 sene önce basılmış bir kitabı yanlışı ile beraber basıyor, yüksek fiat koyuyor. 40-50 bin cami var, hepsine mektup yazıyor, bir çoğuna da parasız veriyor ve kitap dağılıyor. Veyahutta, hakikaten İlahiyattan ben memnun değilim. Onu da size söyliyeyim. Bu yanlıştır.

İlahiyat Fakültesinin hocaları herşeyi bilmez. Fuat Köprülü bir üniversite mezunu değil. Ziya Gökalp bir veterinerdir. Mehmet Akif bir veterinerdir. Yani mekteple adam olunmaz. Mektepten eşekte çıkar, adam da. İnsan şahsen çalışırsa kendi gücüyle çalışırsa, ben mektep mektep dinlemiyorum. Ben, eserleriyle, konuşmasıyla, imanıyla, macadelesiyle bu memlekete hizmet eden her adamı, Diyanet İşlerini de başımın gözümün üstünde taşırım, hepinizi sevgiyle selamlıyorum.

M. Çetin BAYDAR:

– Efendim, ben bu tartışmanın olması için ısrar edenlerden biri olarak çok ehemmiyetli bir konu var onun altını çizmek istiyorum. Allah rahmet eylesin, Mümtaz hoca aklıma geldi, biliyorsunuz 1950'lerde onun "Kültür Değişmeleri" diye bir kitabı vardı. Orada o zamanda Türkiye'ye büyük bir tarım teknolojisi giriyordu ve çok eğlenceli bir hikaye anlattı; bir sürü aletleri almış köylüler ama, onları tarlada nasıl kullanacaklarını bilmedikleri için, çoğu biçer döverlere binerek komşu köydeki düğünlere gidiyorlarmış. Şimdi efendim matbuanın, araç, mesajın kendisidir ki, bu gerçekten dünyanın her tarafında kabul edilen en büyük devolisyendir sözü çok dikkate almamız gerekir. Benim kanaatimce şu günkü kültürümüzle, yani haberleşme teknolojisi hakkındaki şu günkü kültürümüzle, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın önüne dünyanın en gelişmiş Radyo-Televizyonu aletlerini koysanız, bir sonuç alamazsınız, neden? kültür değişmeleri gerekir. Matbua, araç, mesajın kendisidir diyor, yani Diyanet yetkilileri, din adamları bir kere bu aracı nasıl dinimizin hizmetine sokacaklarını, bir kere ortaya koymaları lazım.

Mesela, dînî yayın yaptığını söyleyen bir radyo televizyon, sadece tombalaya

katılan kişinin başını örtmek suretiyle dînî yayın yaptığını söylüyor. Yani bu tip şeyler var veya oturuyor, meselâ bir ulu kişi taşın üzerine oturuyor, kalktıktan sonra birileri geliyor Allah aşkıyla öyle oturmuş ki, birileri orada yumurta pişiriyor. İslâm'ın kitlelere açılması, kitle tüketimine açılması her zanan masallaşma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Yani radyo televizyon da, dünyada masal anlatmaya en uygun alettir. En uygun masallar radyo televizyonda anlatılır.

Eğer siz, nasıl kullancağınızı ve aracı nasıl yerleştireceğinizi ortaya koymazsanız bu iş kör döğüşüne döner. Nitekim 1950'lerde mesela mekanizasyon kültür değişmeleri olmadan yapıldığı için aradan 50 yıl geçmesine rağmen bugün hâlâ o aletten, tarım aletlerini köylümüz kullanmasını bilmiyor. Niye bilmiyor? Bizim köylümüz 1950'lerde 400 yıldır çiftçilik yapıyordu. Manuel çiftçiliği çok iyi biliyordu.

Şimdi bizim din adamlarımız da yüzyüze iletişimi çok iyi bilebilir. Ama eğer bilmiyorsa haberleşme teknolojisini ve kendi mesajını nasıl yerleştireceğini, bu manuel tabiriyle, eğer araca hakim olamıyorsa çok yanlış şeyler söyleyeceği kesindir. Ve biz şu anda reaksiyonel bir anlayışla hareket ediyoruz. Şu sözle kapatayım ben. Bugün, herkes televizyon ve Yüksek Din Kurulu başta olmak üzere bütün din adamları bir satır, bir paragraf televizyondaki biçimler hakkında görüş açıklamamıştır. Dram nedir, İslâma uygun mudur? Müzik nasıl yapılacaktır, raks nasıl yapılacaktır? Yani biz yeni tabiriyle bir öykünme içerisindeyiz. Saygılar sunarım.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Şimdi affedersiniz, Diyanet teşkilatı da bu bahsettiğiniz şeylerin farkında, yani kendi aramızda konuşurken bile eğer biz bir televizyon kurmaya kalksak, acaba 2 gün idare edebilir miyiz, endişesi içerisinde olabiliyoruz, fevkalade zor, fevkalade güç bir meseledir. Ama buna alışabilmek, bunu yapabilmek için birde girmek lazım yani işin içinde pişmek meselesi ortaya çıkıyor. Bu bakımdan riyasetin resmi görüşün de bu nasıl yapılması gerektiğini de bir yarım saatlik denemeden geçebilir miyiz, diye düşünüyoruz. Yani kendimiz hemen kuruverelim diye değil, bir yarım saatlik kendimize tahsis edilebilecek bir zaman zarfında bu işlerin tecrübesinden geçilim diye bir düşüncenin içerisindeyiz.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ

–Efendim daha öncede belirttim, Sayın Yalçıntaş hocamız 1975 yılından bu yana bu televizyon yayıncılığının içinde, TRT'den ayrılmasına rağmen, Allah razı olsun hiç bu yayınlardan ilişkisini kesmemiştir. Bütün dertlerimizi dinlemiş, yol göstermiştir, programlara iştirak etmiştir. Ben şahsen kendisinin son konuşmasında bahsettiği 6 maddeye aynen katılıyorum. Onun Rapora bizzat geçirilmesini arzu ediyorum. Zannediyorum tüm arkadaşlarımda öyle düşünüyor. Bir noktada da aynı düşünüyoruz, yani Diyanet İşleri Başkanlığı'mızın bu yayınlarda çeşitli yollardan etkili olmasını biz arzu ediyoruz. Kendilerine bütçeden para ayrılıyor, daha önce 4-5 milyardı, şimdi bilmiyorum ne kadar, planlamadan geçiyor, vakıfta destek veriyor.

Aslında Diyanet İşleri Başkanlığı, deneme mahiyetinde bazı programlar da yaptı, yapacakta. Ama yine şu eksik hocam (diyalog diyor ya, Nevzat hocam) diyalog noksanlığı var. Mesela Diyanet İşleri Başkanlığı bize hiç danışmaz, programlar yapar der ki bunu yayınla, yapmadan önce fikrimi sor, hiç olmazsa kuru laf olarak bir görüş al.

Bir ticari firma yapıyor, sonra TRT'ye yayınla diyor. TRT yayınlama mecburiyetinde değil ama önceden konuşmuş olsa bir fikir verilir. Bizim de hatamız oluyor, bizde yayınlarımızı yaparken belki diyalog eksikliği yapıyoruz. Bütün mesele burada. Şimdi zannediyorum hocam yalnız TGRT uydu kirası olarak ayda 30 milyar ödüyor veya daha fazla. Bunun personeli başka program gideri olsun yani bir televizyon kanalı ayda 100 milyardan aşağı dönmez.

Bakın bir İslâm Ansiklopedisi ayda 1,5 milyar yiyor ve vakıf sıkıntıya düşüyor. Yani bunun hesabını iyi araştırmasının, hocamın dediği gibi yapılması lazım. Çetin bey TRT'den Diyanet İşleri Başkanlığı'na geçme bir arkadaştır, yani bu konulara yabancı bir arkadaş değildir. Kendiside denetim müdürlüğü falan da yapmıştır. Yani bu arkadaşın görüşlerine de ben şahsen itibar edilmesi düşüncesi içersindeyim. Güzel de bir araştırma yaptı, yani Diyanet televizyonu ile ilgili kalın bir kitap hazırladı. Yani birşeyler olur ama bütün mesele iyi bir diyalog ve bu işe gönül vermiş, bu işin uzmanı arkadaşların biraraya gelmesi lazım hocam. Yani bütün mesele burada düğümleniyor.

Meselâ, sizin Nevzat beyin Çetin beyle, Diyanet İşleri Başkan yardımcılarından birisiyle oturulur, konuşulur, birşeyler ortaya çıkar, ben o düşüncedeyim.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Yani bu yayınlarda müstakil olarak herkese bir hür hava içinde bir yarışma ortamı sunulursa, kalite bakımından daha iyileşmeye gidilemez mi, diye düşünüyorum ben.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

–Şöyle olur hocam bak, Diyanet Gazetesini bugün kaç kişi okuyor, televizyonu da o kadar kişi seyreder. Halbuki Diyanet İşleri Başkanlığı TGRT'ye, TRT'ye, Show'a, HBB'ye hepsine program üretirse her kanaldan sesi çıkar. Ben o düşüncedeyim. Tek kanal da olsun, radyosu da olsun, televizyonda olsun ama çok zor, iyi hesabını yapmak lazım.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Şimdi program üretilmesinde şöyle bir mahsur telakki edebilir: Diyanet ben program üreteceğim ama bunu yayınlayıp yayınlamama noktasında karar onlara ait oluyor diyor.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

–Önceden konuşulsa TRT yayınlar, para da öder. Daha onların programına para da öderiz. Başka Kuruluşlara parada ödüyoruz yani.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Yayınlama hürriyetini elinde bulundurmak büyük bir şey bence, o hürriyete sahip olan bir kimse.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Hocam benim o saatime hiç karışmayın ne TGRT verir, ne de TRT verir.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

–O zaman Diyanet kendi başına müstakil kanal kurma teşebbüsüne geçebilir.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

–Ona parası yetermi, gücü yetermi, üretmek mi daha faydalı? Onun hesabını iyi yapalım.

Lütfi ŞENTÜRK:

–Ben önceki arkadaşımızın sunduğu Mustafa beyin tebliği ile ilgili sayın Hocamızın cevaplandırması kaydıyla bir soru soracağım. Şimdi kısmen tabii o Diyanet İşlerinin misyonu. Konya ve İstanbul'un doğruluğuna işaret etti. Yani kadrolu yönetimdir, imkanlardır vs.dir. Ben onlardan kadinazor yani her şey hazır diyoruz, imkanlar var, kadro tamam, eleman mevcut ve hadi dediğimiz zaman bu kanalı yani Diyanet Televizyonu devreye sokabileceğimizi düşünerek soruyu soruyorum. Hukûkî kısım tamam, imkanlar tamam, kadro tamam, eleman tamam, yönetim tamam yani herşey hazır. Acaba müstakil Diyanet İşleri Televizyonu olduğu zaman mı daha çok hizmet imkanı mı vardır yoksa mevcut kanallara program üretme ve mevcut kanallardan bir tanesini belli bir süre için kiralamak mı daha faydalıdır? Şunun için soruyorum bu soruyu, şimdi tabi o takdirde yani düşünüyorum belki yanlış düşünüyorum. O takdir de bu Diyanet televizyonudur diye bunu belli kişiler açıp dinleyecekler. Halbuki bizim mesaj vermek istediğimiz kitle onlar değil. Yani bizi dinlemeye ilgi duyan, bizim televizyonumuzu arzu eden kitleden daha çok bize biraz yabancı, soğuk duran, soğuk bakan kitleye bir mesaj vermeye çalışacağız.

Şimdi S. Arabistan'da özel bir dini yayın yapan radyo var, İzâ'atü Mekke asıl Riyad'dan hariç. Şimdi bu daha çok Afrika'ya yayın yapmak kastıyla kurulmuştur. Tabii oradan da açıp dinlenebiliyor. Bunu ancak özel dinleme ihtiyacı duyan kimse açıyor. Halbuki daha çok diğer radyo dinleniyor. Şimdi bu mevcut kanalların %80'i özel televizyonların müşterisi, seyircileri. Şimdi biz %80'e mi hitap edeceğimiz zaman faydalı olacağız, yoksa belli bir kesime ki, bunun yüzdesi ne olacak bilemiyoruz.

Şimdi, belli bir kesime hitap ettiğimiz zaman mı daha faydalı olacağız? Bu sanki camiye gelen cemaat gibidir. Yani camiye gelen belli kesim vardır, bizde onlara hitap ediyoruz. Halbuki caminin dışında kalan daha kalabalık bir kesim varki bizim onlara camide hitap etme imkanımız yoktur. Şimdi şunu soruyorum:

Acaba müstakil televizyon mu hizmet açısından daha faydalı, yoksa kanal kiralamak mı? Mevcut televizyonlara o sizin işaret ettiğiniz şeylere tamamen katılıyorum, onu başkanlık, tabi imkan, eleman sorunu var, onlarla onu çözerse daha faydalı mı olur sizin tecrübeli birkişi olarak cevaplanmanızı rica ediyorum.

Prf. Dr. Nevzat YALÇINTAŞ:

–Efendim, bütün kardeşlerimizin düşüncelerine katılıyorum, yalnız problemleri koyarken langaj yani uslüp ve söz önemli. Şimdi onu samimi bir şeyle arz ediyorum, Çetin Beyefendiye, ben bu arkadaşların gayretlerini ve niyetlerini biliyorum. Bu gayretleri ve niyetleri bilmesem hepimizin bu yaşa geldiği bu kadar işi arasında omuz vermeyiz. Başını örterek, tombalacının karşısına oturtarak İslâmî yayın yapma sözü o arkadaşların ne niyetlerine ne de çılaşmalarına uygun olmadığını lütfen bir kardeşiniz olarak kabul ediniz, hataları vardır, hataları olabilir, niyet öyle değildir, hizmet öyle değildir, düzeltme şekilleri de. Bu langajları aramızda konuşalım ama, bu kişilere sahip

çıkalım ve bunların yapabilecekleri hataları başka türlü bir uslüp içerisinde söylememizde yarar var. Yani leyyine olmamızda yarar var. Yoksa söylediğiniz, buyurduğunuz şeyler yerindedir ve yetişmeyi gerektirir.

Şimdi Lütfi Beyin, tabii Asaf Beyin de dediğine katılıyorum. Lütfü Bey'in buyurduğu konu tabii işin kalbi, yani Diyanet'in vereceği kararın kalbi burada yatıyor. Kanaatim şu, yapılacak helvaya bağlı, eğer biz bu helvayı herkesin yiyebileceği bir şekilde yapabileceksek, o konudaki kanaatimi biraz sonra söyleyeceğim. Diyanet'in müstakil bir televizyon kurma projesi olumlu bir projedir. Çünkü ismi bir kere Diyanet televizyonu olmayacaktır ki, eğer biz helvayı yapacaksak, ismi şıkır şıkır, pırıl pırıl herkesin hoşuna giden birşey olacaktır. Güzel bir Türkçeyle, iki hecelik birşey var, vereceği şey gibi, Kur'an-ı Kerim, arkasından tefsir, arkasından Kur'an-ı Kerim, arkasından hadis olmayacaktır. Onun da bir dozu hayatımızda öyle değil ki, İslâm'da onu demiyor ki, her an. Yaşayacağımız İslâm'a göre olacak, kültürümüz, ibadetimiz.

Şimdi bu helvayı bugün yapabilir miyiz? işin reel noktasına gelelim. Lütfü Beyciğim, sayın Başkanım, benim kanaatim, Çetin beyin de izah noktadaki gibi, bugün Diyanetimizin helvayı herkesin yiyebileceği tarzda yapabileceğine şu an için kâni değilim, buyurduğunuz tehlikeye düşeriz. Milyarlar harcarız, hesaplarını gayet iyi biliyorum, TRT içinde biliyorum, özel televizyon içinde kendi müşavirliğini yaptığımız televizyon için değil, diğer televizyonlar için, o rakamlar bende var, burada dosyada dahi var. Bu kadar para harcanır, bin bir fedakarlık yapılır, sonra o dar şeye düşeriz, izleyici kitlesine düşeriz. O da bütün mesajı boşa götürür. Öyleyse, yapılacakşey şudur, şimdilik belli bir süre mevcut kanallara , program üretmek yoluna gitmek, insanları çalıştırmaktır. O bize tercübe getirecektir. Burada biraz üzerinde çalışılırsa, model zor değil. İşte Kültür Bakanlığı yapıyor, çok kötü yapıyor, yani işin tam tersini yapıyor. Belli bir bütçesi var, o bütçe içerisinde anlaşıyor, yüzlerce milyon veriyor ve o malum şeyler ortaya çıkıyor. Bunun olumlusu ile başlanabilir, ortada da Türk idaresine örnek vardır, yani Kültür Bakanlığı'nın yapabildiğini niye Diyanet yapamasın, senaryolar görülür, belli artislere belli ölçüler konur. Biz gizli ölçü koyduk TRT'ye zamanımızda, şu hanım artisler ve bey artistler ekrana çıkmayacaktır dedik, Müzikte çıkmayacak.

Şimdi o kadıncağızın, o adamcağızın, öyle kötü bir şöhreti var ki, onu ekrana çıkarmak, onun popüleritesini artırmak oluyordu. Verdik tüzük dairesine çıkarılmadı, biz ayrılana kadar sessiz sedasız çıkarılmadı. Seleksiyon içerisinde benim acizane, buradaki stratejik tavsiyem, program ürettirmek, program yaptırmak, kanalların hepsine açık olmak, bir tek kanal kiralanırsa, diğerleri düşman olur. Sadece o kanalın müşterisi takip eder. Esnek bir politika işidir, iyi üretim yapınca herkes talip oluyor. Hatta yurtdışına talip oluyor. Bu 3 sene, 5 sene devam eder, belli bir olgunluğa gelince tekrar masaya, artık biz o safhaya geldik mi, gelmedik mi, helvayı tam yapacak mıyız? Malzeme konur, evet, dökeriz hep birlikte görürüz. Bilmiyorum tatmin ettim mi?

Prof. Dr. Süleyman Hayri BOLAY:

–Teşekkür ederim. Bir noktaya işaret etmek istiyorum. Sayın Yalçıntaş hocamız güzel izah buyurdular, fakat gerek gazetelerimizin yayınlarında, gerekse basılı yayında, Diyanet'in başarılı olabilmesi için bence evvela yapısının değişmesi lazım. Yani zihniyetinin değişmesi lazım. Bugün Diyanet'in basmış olduğu basılı yayınların, kitap olarak adedine bakın, çok azdır. Niye, iyi niyetle çılışıyorlar, çok kitap geliyor ama

işleyiş tarzı çok farklı, bürokrasiye boğulmuş. Mesela Din İşleri Yüksek Kurulu'na bağlı 40 kadar raportör vardır. Gelen kitapları ekseriyetle onlar inceler. Hatta Diyanet, kendisi lüzumlu gördüğü konuda sipariş verir. Ondan sonra da mesela bir ilim adamının hazırlamış olduğu bir kitabı bir raportör 1 ila 1,5 senede inceler ve o ilim adamına veya onu bilen ilim adamlarına herhangi birşeyi sipariş vermek yahut o hususta onlardan birşey temin etmek mümkün olmuyor. Kitabın basılış safhası ise, ayrıca bazen seneler sürüyor. Sayın Hatiboğlu hocam bu işin içerisinde, bilirler. Evvela bu yapının değiştirilmesi lazım.

Şimdi TV farzedelim kurulmadan önce böyle kuşak programlar hazırladı. O programların muhtevasının hazırlanması hususunda Diyanet mensuplarının birçoğunun bence anlayışlarının da değişmesi lazımdır. Bunu yapamadığımız zaman, orada aynı şeyleri tekrar etmek mecburiyetinde kalınır ve program başlamadan bitmek durumunda kalır.

Ben basit bir misal vermek istiyorum. Bizim kablolu TV vardı, TGRT çıkmıyordu, sonra çıkar oldu. Bu sene Lise 1'e başlayan bir kızım var, 2 gün baktık TV'ye yazın. Açıyoruz film, Orhan beyi zaten arkadaşımız olduğu için ailecek tanıyorlar, onu biraz hatır için dinliyorlar. Sonra sarıklı sarıklı adamlar filmlerde, dedi ki "Baba bunlar hiç bugüne gelmiyorlar mı? niye bunlar hep sarıklı sarıklı" Kızım işte bunlar veliler, evliyalar, bunlar önceki dönemde yaşamışlar. "Peki bugüne hiç gelmiyorlar mı bunlar?" Yani çocuk kendi yaşadığı günü ve ortamı orada görmek istiyor veya bağlantılı olmasını istiyor ve ondan sonrada çocuklar yanaşmadılar o proğramlara.

TGRT'nin haberleri filan gelirse belki şöyle bir bakarlar, diğer programlara, Asaf bey dostumuz gücenmesim ama, onun programlarına bakmıyorlar. Çünkü çocukları çekici bir tarafı yok. Bizim için çekici olabilir ama, çekiciliğini kaybetmiştir, bu bakımdan günümüzle irtibatlı olabilmesi için, bence Diyanet'in evvela yapısal bir değişikliğe gitmesi lazım. Aksi takdirde gerek basılı yayında, gerekse diğer basılı ve görüntülü yayınlarda çalışmalarının bir netice vermeyeceği kanaatindeyim. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Hocam bir dakika mütehassıs bir kimseyi de dinleme ihtiyacı içindeyiz zannediyorum. Hocam lütfeder misiniz en kısa zamanda bir maharet gösterimiz var.

Dr. Faruk ERMEMİŞ:

–Sayın Başkan, değerli hocalarım, değerli konuklar, yayıncılık gerçekten zor bir meslek. Üretimi zor, harcaması -tüketimi çok kolay. Şimdi çeyrek asra yakındır, sayın hocamızın genel müdür olduğu zaman kuruma ilk aldığı kişi benimdir. 20 yıla yakındır bu hizmetin içerisindeyiz. Bir yarım saatlik bir radyo programı hazırlamak için en az 10 daktilo sayfası gerekir. 10 daktilo sayfası yazan insanlarsınız, kaç günde hazırlar yazarsınız. Onun hazırlanışı, yazılışı, daktilo edilişi, yayına hazırlanışı, uzun süreler alır. Şimdi kimileri kağıda yazı yazar, kimileri kuma yazı yazar, kimi suya yazı yazar. Yayıncılıkta da havaya yazıyorsunuz. Kimin nasibi varsa o kadar alacak. Yani tüketimi o kadar kolay ki, hemen atıyorsunuz havaya, ama üretim için günlerinizi, alın terlerinizi harcıyorsunuz, birşeyler yoğuruyorsunuz, bir anda uçuveriyor havaya, nasibi olan alabiliyor.

Şimdi bütün bu havaya atarken, estetik, incelik çok önemlidir. Yani toplumun her kesimine, şimdi bir fırın ekmek pişirir, mecbursunuz alırsınız aç kalmamak için ama ilerde daha güzel bir fırın vardır, o kadar güzel ekmekler pişirir ki, canınız istemese bile o ekmekten 3-5 tane alırsınız. Estetiği güzeldir, tadı güzeldir, doyumu güzeldir.

Şimdi din hayatı da insanları hayata bağlayacak, insanlara umut verecek, Müslümanları çağdaş uygar yürüyüşün gerisinde bırakmadan onunla beraber yürüyecek, Müslümanları dünyanın birinci vatandaşı kılacak tarzda, insanlara onur verecek, haysiyet verecek, güç verecek, şekilde yayın yapmak gerekir.

Ben yıllar önce, değerli dost arkadaşlarıma şöyle bir teklifte bulundum. Özel TV'ler gelişiyor, özel TV'lere yarın geçmek istediğiniz zaman hazırlıksız yakalanırsınız, bu yayın kolay bir iş değildir. Şimdi otururusunuz yarım saat Asaf bey program hazırlar, tabii eleştirilir ama, bu programlar o ana gelinceye kadar yarım saat, bir saat olsun, iki saat olsun. Tabii olsun da bunu yapmak çok zor. Ben şöyle bir teklifte bulundum arkadaşlarıma. Dedim ki Kocatepe Camiî merkez olmak üzere bütün camilere kapalı devre bir TV sistemi kuralım, 52 haftaya bölelim, gerek Türkiye içerisinde Diyanet'in mensupları, İlahiyat fakültelerinin çeşitli ilim adamlarının ve ülke dışındaki ilim adamlarının konularını verelim ve hacla ilgili bir konu konuşulacak o cuma günü, adam Safa'yı bilmez, Merve'yi bilmez, mescid-i Haram-ı bilmez, adam gidiyor, geliyor.

Şimdi Kocatepe Camisinin içerisinde oturur, hiçbir tarafta ses duyamazsınız. Belki düzeltilmiştir, epeydir içine giremedim. Büyük ekranlar kuralım, bunu bütün camilere taksim edelim ve öyle görüntüler koyalım ki adam Kâbe'yi Tavaf'ı anlatırken hoca orada Kâbe karşısına gelmiş, Safa ve Merve arasında say yaparken duaları içine sindire sindire, adam kendisini bir anda hacda zannetsin. Öyle bir program koyalım ki Allah'ın yüceliğini anlatan, tabiattaki bu yücelikleri, incelikleri anlatan öyle bir program koyalım ki ve bunlar banda kaydedildiği zaman, işte Orta Asya'daki Müslüman kardeşlerimiz bizden himmet bekliyor, onlara kendi dillerinde alt yazılarla ulaştırılsın ve böylece siz yavaş yavaş bir temele girersiniz, çoğalırsınız.

Şimdi Ankara'da sabah ezanı okunur, 5 vakit namaz okunur, bazıları yarım saat sürer. Yani Müslümanları da ibadetlerinde rahatsız etmeye kimsenin hakkı yoktur. Sabah ezanı yarım saat sürüyor bazen, abdestinizi aldınız, namazınızı kıldınız, yattınız öbür cami başladı, şimdi kalkmak istiyorsunuz, ezana hürmet kalkamıyorsunuz, yatmak istiyorsunuz yatamıyorsunuz.

Psikolojik bir sıkıntı yaşıyorsunuz. Ama tek bir yerden bir ezan okunur, tüm camilere bağlanır. Amman, öyle yapmış. Gerçekten bütün camilerde aynı anda çok güzel ezan. Mesela bu sesi lâhûti bir sesle duyurmak. Efendim hepinize çok teşekkür ediyorum.

Prof. Dr Nevzat YALÇINTAŞ:

— Sayın başkan ve değerli üyeler. Dün, gören bir arkadaş anlattı. Unesco'nun çıkardığı dünya eğitim raporunun ilk sayfasında Peygamberimizin hadisi alınmış, "Beşikten mezara kadar." Bu beşikten mezara kadar eğitimi biz örgün yapamayacağımıza göre insanları tutup tutup okullara sokamayacağımıza göre, bunu işte böyle bir kitlesel araçla yapmamız gerekiyor. İşte bu kadar kısa bir şekilde mass

medyanın etkisini açıkladıktan sonra bunu şematik olarak bu etkiyi yedi noktada görüyoruz. Şu yedi noktada çok doğrudan doğruya tesir icra ediyor.

1— Dünya görüşü ve telakkilerinde, insanların dünyaya bakışında mass medya mutlak bir tesire sahip.

2— Beşeri davranışlarında, TV öncesi Türklerin, Türk halkının, insanların birbirine davranışları, TV kültürüne maruz kaldıktan sonra ki davranışlarında, fiziki hareketler bakımdan dahi farklar vardır. Artık eskisi gibi sukûnetli bir şekilde başını hafif öne eğerek, Allah'a ısmarladık, hoşçakalın gibi munis cümlelerle değil, eliyle bir işaret yaparak, birden dönerek, o tesir fiziki davranışlara kadar varmaktadır.

3— Dil ve kültür hayatında, TV dili kısa bir dildir. Bütün tercümeler ve telifler çok kısa cümlelerle ve özne, fiil ve tümleç gibi gelir ve biter. Halbuki günlük ve kültür konuşmasında böyle değildir. Daha uzun daha içiçe cümleler söylenir. TV kültürüne maruz kalanlar tek dize...

4— Dini yaşayış ve inanışlarda

5— Eğitim ve bilgide. Bilgi ve TV ile geniş ölçüde aktarılıyor, tek taraflı oluyor, yanlış olabiliyor, çarpıtılmış olabiliyor, doğru olabiliyor.

6— Haber akışında, tamamen bağımlıyız. Basın-yayın krizi neden başlamıştır, neden Türkiye'de gazeteler promosyona gidiyor? çünkü TV gibi çok renkli, çok cazip bir rakip vardır, anında haberi veriyor. Basın-yayın bir gün sonra verecek. Öyleyse haber akışı da etkili olmaktadır.

7— Siyasette. Siyasilerin bu kadar hassas olmalarının sebebi, biliyorlar ki bu alet siyasi tercihlerde rol oynuyor. Bu yedi noktayı tasnif edince sualimizi sorabiliriz. 7 başlı canavar mı, yoksa 7 oluklu temiz bir pınar mı? Bunu, 7 başlı canavar halinden çıkarmak, 7 temiz oluktan akan besleyici, ferahlatıcı su haline getirmek. İşte toplumun tüm kesimlerinin, Diyanet'in ve hepimizin vazifesi. Öyleyse en güçlü tahrip aracı olacağı gibi, en güçlü tebliğ aracı da olabilir. TV'de biz, en güçlü tebliği götürebiliriz, özellikle kitle kültürünün yaygın olduğ bu dönemde.

Şimdi bu ara çerçeve içersinde Türkiye'ye gelelim. Türkiye'de TV nasıl inkişaf etti? ona bakınca bazı meseleler kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Radyo daha şanslıdır. 1920'lerde dünyada radyo çıktı, 27'de Türkiye'de başladı. TV dünyada 30 larda, 36-37'de İngiltere'de başladı, bize 68'de geldi, şu anda 25 sene, bir çeyrek asırlık bir geçmişi var. Teferruatına girmiyorum, hasbelkader geldiğimde bu konunun bir yönüyle karar verici bir devlet organında bulunuyorduk, şu kadarını söyleyip geçeyim.

Türkiye'de korsanlık başlamıştır. Yani korsanlık atfı özel TV'lere yapılmaktadır, bu doğrudur. Ama maalesef Türkiye'de resmî TV'de korsanlık başlatılmıştır. Öyleyse radyonun şanslarına sahip olarak değil, şanssızlıklarına sahip olarak kadro, teçhizat, program, anlayış bakımından bütün bu aksaklığı getirdi ve gelişme gösterdi. 68'den uzun süre biliyorsunuz tek kanal ve renksiz, bu 80'lere kadar geldi, 80'lerde yani 80'le 90 arası renkliye ve çok kanala resmi TV geçişi oldu, 90'larda da özel TV'lerde bir patlama oldu.

Sonuçta bilanço nasıl çıktı. Şu anda Türkiye'de 6 tane resmi kanal var. 1980'e kadar bir tek kanal ve resmi. 90'a kadar resmî çok kanal, şimdi resmî 6 kanal, özel 10

kanal, bu özel 10 kanal derken bütün Türkiye çapında bunlar neşriyat yapıyor, ve kablo dolayısıyla bir çok evlere girmiş yabancı 10 kanal. Öyleyse karşımızda Türkiye çapında yayın yapan tam 16 kanal var, buna yabancı kanalları da eklersek 26 kanal.

Şimdi durumu görebilirsiniz, tek kanaldan 80'e kadar, 13 sene de 26 kanal. Bu şaşırtıcı bir gelişme ve bir sürü meseleyi beraberinde getiren bir mesele halinde çıktı. Buradaki değerlendirmeye girmiyeceğim, konu başka yöne kayar. Fakat, biz o dönemde bu plansız gelişmeyi yapan arkadaşlarımızı, beraber senelerce yanyana çalıştığımız, bunlara karar verenleri şahsen uyarmışızdır. Burada bir yanlışlık yapılıyor, bu gelişmeyi yapalım, bunun planı var, plan yapılmıştır fakat onlar geçmiştir bugün böyledir.

Özel TV'lerdeki gelişme bir başka neticeyi doğurdu. Bütün dikkatler resmi TV üzerine temerküz etmiş durumda iken, 90'dan itibaren başlayan özel TV'ler birdenbire süratle resmi TV'nin takip edilme seviyesini düşürdü. Bugün en çok takip edilen TRT1 %12 ile %17 arasında takip ediliyor. Elimizde muhtelif zamanlarda yapılan ve devam eden ölçüler var.

TRT1 de de biraz evvel görüştüğümüz dînî yayın ve haberler 8:00 ana haber bülteni dolayısıyla ve İnanç Dünyası dolayısıyla onun devamlı bir seyircisi var, birdenbire o saatlerde TRT1'e bir kayış oluyor. Geri kalan büyük nispet ki, TRT1'nin ulaştığı %17'lik rakamı düşersek, %83 kalır, %83 artık özel TV'lerle doldurulmaktadır. Bu rakamları bilince, Türkiye'de yayının ağırlığının nerede olduğu anlaşılacaktır.

Bu büyük kitle özellikle şu beş kanalda dağılmış durumdadır. Show TV, Star, Kanal 6, TGRT ve HBB. Bunların taplamı :80'i bulmaktadır. Yani Türkiye'de %80 kitle, yapılan araştırmalar birbirini teyid ediyor, özel TV'leri takip ediyor. Bunun tabii ekonomik neticesi var, TRT'nin reklam gelirlerinde büyük bir düşüş ortaya çıkmıştır. Bunu seyirciler de görüyor, eskiden dolu olan reklam saatleri bugün fevkalâde cılız hâle dönüştü.

Bu patlamanın getirdiği bir rahatsızlık oldu ve bu rahatsızlık yaygın şikayetlere ve tenkitlere yol açmıştır ve bunda haklı olmuştur Türk kamuoyu. Çünkü devlet ve özel müştereken bir ayırım yapmıyorum, Türk halkını fevkalâde rahatsız eden bazı yayın türlerini ortaya koydular.

Bunların çoğu, kusura bakmayın, kelimeleri yazılı da verdim, edepsizce bir kısmı hayasız sahneleri, hatta bazıları sapık ilişkileri ihtiva ettiği gibi bozuk ifadeler, Türkçe'nin tamamen kötü kullanılması, fevkalâde yoz bir müzik, başka ülkelerde başka, resmi alkol kullanımı teşviki girer çıkar alkol kullanan kahramanlar filmlerden, şiddet ve diğer tahripkar yayınları beraberinde getirdi.

Büyük bir şikayet dalgası yükseldi, hatırlarsınız o seneleri ve sonunda siyasi otorite önce bunu önemsemedi, fakat seçim herşeyin bir ilacı oluyor. Seçimde büyük bir yenilgi alınca bunun hesabı yapıldı ve bizzat kendilerinin ifadesine göre %5 kadar televizyon politikasındaki yanlışlıklar olmuştu. O genel müdür alınıp bir başka ülkeye büyükelçi olarak gönderilmiştir. Görülüyor ki bu yanlış yayınlar, bu rahatsızlığa, bu rahatsızlık siyasi sonuçlara yol açtı.

Türkiye'deki durum, küçük bir çerçevenin içinde daha küçük fakat bizi ilgilendiren çerçeveye geldiğimizde acaba din yayınları bütün bu gelişim ve politika içerisinde nasıl bir durum ve gelişme ortaya çıktı, bugün neredeyiz?

Sabahleyin, kıymetli kardeşimiz Asaf bey anlattılar. Türkiye'de TV'de ilk dînî yayın muntazam ve programlı olarak 1975 Ramazan ayında başladı. Bunun hikayesine girecek değilim, ama şunu hepimizin bilmesi lazım ve bu konuda araştırma yapacakların mutlaka bunun zabıtlarına eğilmesi lazım.

Burada, TV'de, dînî yayının konulması büyük bir mukavemetle karşılaştı. Bunun hikayesini bu salondaki herkesin bilmesini isterim. Bu mukavemet yönetim kurulundan neşretti. Yönetim kurulundaki bazı kişiler, Türkiye'de dînî yayınlar yapılmaması gerektiğini açıkça ilan ettiler. Ve bu tam bir Frenkçe ifadesiyle challenge, bir mücadele, bir bilek güreşi haline geldi. Biz bunların yapılacağını söyledik.

Karşımızda bazı yönetim kurulu üyeleri, yine aynı maskeyi yüzlerine takarak lâiklik ilkesinin arkasına sığınarak ortaya çıktılar. Kendilerine yönetim kurulu toplanmadan 15 gün önce bütün batı dünyasında Mustafa beyin biraz önce rakamlarını verdiği gibi dînî yayınların incelenmesi yapıldı, yani Batı dünyası, lâik dedikleri dünyada dini yayın nasıl yapılıyor. Fakat bu kişiler bunlarla alakası olmayan, kendi özfikirleri olan zevat hepsi değil, bu anut şahislar böyle idi. Bunun fazla teferruatına girmeyeyim, biz kendilerine bu yayınları yaptıracağımızı söyledik. Ya kendileri gidecek ya biz gidecektik. 7 saatlik bir mücadele olmuştur, mücadelenin besmelesinden hitamına kadar teybe alınmıştır ve 7 saatin sonunda parçalanmışlardır, birbirlerine düşmüşlerdir.

Allah rahmet eylesin Karaca bey, Ziraat odalarını temsil eden Saadettin Karaca bey ağır duyuyordu, yaşlıydı, sonunda aslan gibi ayağa fırlayarak o işe muhalefet eden, - o da şimdi Allah'ın inşaallah rahmetine mazhar olmuştur- zatın üzerine yürüyerek, böyle bir dramatik sahneki çok az konuşurdu. Hemen hemen konuşmazdı, fakat o zatlar ezana dil uzatmaya kalkıp, saçmasapan mütalaalar ileri sürünce bu sahnede ortaya çıktı ve sonunda Türk televizyonunda din saati olacağı, ezan okunacağı, Kur'an okunacağı, çocuk saatlerine dînî program konulacağı kararlaştırılmıştır.

Bunu anlatmamızın sebebi, biz sabahleyin de söylediğimiz gibi bu konularda haklı ve yerinde tenkitler yaparken, mutlaka bu işin gerisini bilip hâlâ bu fikirlerin Türkiye'de olduğunu bilmemiz gerekiyor. 75'ten bu yana devam etti ve sabah bir ara söyledim, dengeli devam etti. Gönül arzu ediyor daha güzel olsun, daha iyi olsun, mutlaka hepimiz bu salonda böyleyiz ama zorlukları olduğunu kabul edelim, o zorluklara teferruatlı girmeyelim.

Ama bunun 20 sene aksamadan götürülmesi, güven verilmesine. Dengeli ve inançlı olması-inançlı kelimesini bilerek kullanıyorum-bu işin başındaki arkadaşlar inançlı, bilgili olmasa gitmez. Bu işi bizim gençliğimizde radyoda dîni inkar eden bir kişi götürüyordu. Bunların yazılması lazım. Bu işin doktorasını ve tanıtımını yapan insanın Türkiye'deki eski bir müftüymüş, ben de gelince tanıdım.

Bu zat hem bir yandan hâşa dinle alay edip, bir yandan da dînî şey ve bu adamı atmak vacipti ama birisini almak lazım, şu anda aramızda bulunan Faruk Ermemiş, Allah razı olsun, Diyanetimizin büyük anlayışlı doktoru Dr. Lütfi DOĞAN'a işi açtık, derhal transfer ederek aldık, başka türlü kurtulmaya imkan yoktu. Çünkü daha öncekiler bunu idare ediyorlar, bu zatta bunu yapıyordu.

Demek ki başlangıcı böyle, bugün ağırlık özel TV'lere kaydı. Peki özel TV'lerde dini yayın var mı? Özel TV'lerin bu saydığım ve bütün kanallarla 15'e varan, 16 kanalın,

birde TRT'de var dînî yayın, TRT'nin diğer kanallarında, bunun dışında da 3 tane özel TV'de var. Bu özel TV'ler içersinde 24 saat yayın yapan, Türkiye'yi kuşatan tek kanal da TGRT.

TGRT'deki dînî yayınlar kurulurken prensibi orada, yine şayanı hayret sayılır ama Türkiye'nin realitesini gösterir bir mukavemetle karşılaştık. Garibimize gidiyor değil mi? dini yayında nasıl mukavemet olur? Bu mukavemeti yapan dini konularda önde gelen kişiler oldu. Hepsi değil, bir kısmı doğrudan doğruya Kur'an-ı Kerim okunması, Kur'an-ı Kerim'in manasının verilmesi, hadislerin okunması, bunları pek şey etmiyorlardı.

Tabii geçmiş tecrübelerimizden dolayı bu arkadaşların tutumlarının sebebini derhal keşfetmek mümkün değil. Çünkü bunlar Türkiye'de doğrudan doğruya dînî yayın yapılması, İslâm'ın doğrudan doğruya anlatılmasından eziklik duyan insanlar. Bir yılgınlık, bir tereddüt, bir korku ve daima herşeyi kulaklarını böyle göstererek, dînî doğruları anlatmak değilde, işte efendim kainatta şu oluyor, fizik böyle yapılıyor, dünya şöyle gidiyor gibi konular içerisinde bir şeyler vermek.

Bunu söylememin sebebi hâlâ bazı yayınlarda bu hakim. Kendimizi 2. sınıf vatandaş kabul edip, sanki İslâm'ı, gittiğimiz muhacir olduğumuz bir yabancı ülkede onlara anlatacakmışız, bu ülkenin sahipleri biz değilmişiz gibi. Tabii dedik bu mümkün değil, Kur'an-ı Kerim okunacak, tefsir yapılacak, hadis okunacak bunlar olacak ve bu arkadaşlar bu yayınlara başladılar.

Diğer TV'deki yayınları ben burada değerlendirecek değilim. Ama TGRT'nin yaptığı bu yayınlar biliyorsunuz, Londra'dan Çin seddine kadar uzanıyor. Avrupa geniş ölçüde bu yayınları dinliyor ve ayrıca Makedonya'ya da doğrudan doğruya yayın veriliyor. Makedonya ve diğerlerinin yayın almasının asıl sebebi TGRT yayınlarının biraz önce bahsettiğim hayasızca, saldırgan, şiddet, hedefsiz, sapık fikirleri veren TV'lere alternatif olmasından dolayıdır. Bir de dînî bahislere girdiği için kendiliklerinden müracaatlar olmuştur. Bu müracaatların ilki Makedonya'dan gelmiştir. Makedonya'da bazı özel şirketler alıyor veriyor. İkincisi Tataristan'da, hâlen 7 saat neşriyat yapılıyor. Doğrudan doğruya uydudan alıyor, bizim iznimizde yapılan bir anlaşma sonucu kendi halklarına veriyorlar, araya ilan spotları takıp, onun parasını kazanç olarak elde ediyorlar. Kazakistan, en muntazam çıkmıştır.

Kazakistan resmi TV'si ilişki kurarak, özel TV'lerde var Kazakistan'da, zannediyorum Mansur Bey bizden iyi bilecek, üç özel TV, ikisi Yahudilerin elindedir. Bir tanesi başkalarının elinde ve bizim yaptığımız anlaşma dolayısıyla bu yayınlar verilmektedir. Burada sonuca gelirsek, özel TV'lerin dînî konulardaki yayınları şu anda aslolarak TGRT'de görülüyor ve yanında Flash'ın, HBB'nin kısmî yayınları var.

Flash bütün Türkiye'yi örtmüyor, İstanbul'da belli saatlerde yapıyor, HBB'de zannediyorum cuma vakti geldiği için, cuma namazında hutbe veriyor. Bu ileride değişebilir, yani diğer özel TV'lerde İslâm'ı anlatıcı yayınlara girebilir. Böyle olunca gerek TGRT'nin gerek diğerlerinin ve girebilecek olanların yayınları bazı konularda dikkati çekici bir takip icap ettirebilir. Neden, çünkü bu konu hiçbir konuya benzemez, bu konu itikadi meseleyle gelen bir konudur, ahlâki ve İslâm'ı anlatan birşeydir.

TRT'de büyük problem yoktur, neden yoktur? çünkü demokratik bir yapıya

sahiptir, devletindir. Millet ayağa kalkar, tenkit eder, bağırır çağırır, sonunda orada bir yanlışlık varsa onu da düzeltme imkanı daha fazladır. Çünkü TRT'yi idare eden siyasi organ, halkın beğeni ve tenkitlerine daha açık, daha hassas olmak durumunda ama, özel TV'lerde öyle değil. Orada tamamen sermayenin bir tahakkümü elbette mutlak değildir. Sermaye de beğeniye göre hareket edecektir.

Fakat orada birşey tutturdumu gidebilir. Öyle ise özel TV'lerin dînî yayınlarında yaptıkları hizmetlerde birtakım yanlışların çıkmaması, itikadı bozuca, İslâm'ı yanlış aksettirici meselelerin zuhur etmemesi, ettiği zaman bunun düzeltilebilmesi için bazı mekanizmaların ortaya çıkması lazım. Bu mekanizmaların bir kısmı ferdidir, ona girmeyeceğim, yani fertleri, Müslümanların kendilerini mes'ul addedip, yaygın bir şuurla, böyle durumlar tahaddüs ettiği zaman, izledikleri kanalları uyarmalarıdır. Bu maçlarda oluyor. Son verilen Galatasaray maçı birdenbire yükseltti mesela TGRTyi.

Ama bizim bir yanda da telefonlarımız kitlendi. Sebebi efendim, maçın arasına çok ilan konulduğu için, millet bilmiyor, 400.000.-USD'a alınmış o maç. Niye bu kadar ilan koyuyursunuz, ben frikiki göremiyorum, korner atışını seyredemiyorum. Maçı seyreden anında reaksiyonunu gösteriyor.

Aynı şekilde dînî programların seyircilerinde mutlaka reaksiyonlarını göstermeleri, şunu beğeniyoruz, bunu beğenmiyoruz demeleri lazım. Mesela burada bitmez, meseleyi biraz daha kurumsal hale getirmek lazım, konuların mütehassıslarının mutlaka yayın yapmaları lazım ve ilgilileri uyarmaları lazım. Bunuda ancak konuyu bilenler yapabilir.

Çünkü cahil bir insanın uyaracağı birşey yok. Bunu özellikle şu anda TGRT için yapmak zarureti var çünkü mevcut yayınlar içerisinde sadece en fazla veren değil, kendi yayını içerisinde de %10'a çıkan dînî yayın yapıyor, hergün ortalama programının tümünün %10'u dînî yayına giriyor.

Konumuz Diyanet ve Şûra olduğuna göre orada Diyanet'in hem özel, hem devlet TV'si karşısında tutumu ne olmalıdır? Sualine Şûraya götürülecek olan şu beş noktayı arzetmek istiyorum. Yani sual şudur: Şu Şûrayı toplayan Diyanet İşlerimiz bütün bu devlet ve özel TV'lerdeki dînî yayınlar karşısında konumu nedir, sorumluluğu nedir, yapabileceğimiz birşey varmıdır, yokmudur, yapmalı mıdır? Bir kere hepimiz müspet cevap veriyoruz ki, ilgisiz kalamaz, seyredemez, birşeyler yapması lâzım. Bu konu bizim en büyük zenginliğimiz olan, manevi varlığımızı ilgilendiriyor. Eğer bu ülke varsa bu manevi varlığa, bu imana, bu İslâma sahip olduğu için var. Öyle ise, bunun tertemiz bir şekilde götürülmesi lazım. Şu sorumlulukları yapabileceğini zannediyorum.

Birinci nokta, dînî yayınlar hakkında devamlı değerlendirme yapma hedefini gerçekleştirmesi lazımdır. Biz tabii şu anda TV için konuşuyoruz, TV'lerdeki dînî yayınları, Diyanet İşlerimiz, içinde yeni bir teşkilatlandırmayı yaparak değerlendirmesi lazım. Bunun için bir tahassup etmesi lazımdır, yani bu yayınlar bizim yayınlarımızdır, benim hedeflerime bu yardımcı oluyor. Ben tek başıma Türyiye'deki kanunen bana verilen vazifeyi yapmam mümkün değildir.

Hiçbir teşkilat buna kendi alanında kabil değilki, Diyanet kabil olsun. Biraz evvel yayınları arkadaşlarımız anlattı, Diyanet'in yayınları % kaç toparlıyor, böyle bir

toplumda kitle kültürünün olduğu bir yerde, öyle ise devletin yaptığı da benim sahama giriyor, bunlar beni ilgilendiriyor diye bir tahassup etmesi lazım.

İkincisi takip etmesi lazım. Şimdi buradaki fonksiyon neye benzeyecek, âdeta TRT Yüksek Kurulu gibi. Çünkü TRT Yüksek Kurulu, belki içimizde mutlaka bilen arkadaşlarımız var, bu yayınları takib eden bir sekretaryası vardır, o icra değil ya raporları, ya genel müdürün takdiri, ama dikkatini çeker, yazar, yayınınızın şu şeyinde milli güvenliğe aykırı birşey var, şu anda şu var diye onlar devamlı takip edilir. Diyanet'in yapacağı bu takip, mutlaka etkili olacaktır. Çünkü vazifesi olan ve saygınlığı olan bir yerden geliyor tabii prensip burada, azıcık ilmî olmalıdır, yani dine uygun, objektif olmalıdır, yoksa subjektif değerlendirmeler bu etkinliği ortadan kaldırır. Veyahutta meslek taassubu, bu vardır, hepimizin mesleğinde var.

Birisi iktisadi bir konuyu şey edince, yahu bu adam iktisatçı mı diye kızarız. Halbuki iktisat yaşayan birşey. Bu meslek tekelciliği sonunda, saygınlığı götürür. Ona hiç kaçmadan, Diyanet'in içinde ve dışında olursa olsun bu değerlendirme, raporların hazırlanması, bu raporun ilgililere gönderilmesi, herşeyden evvel yayını yapan yere göndermek lazımdır. Bu arada değerlendirme ve diyaloglar kurulacak. Bu dolaylı denetim esasında.

Ben niçin sabahleyin sayın başkanın denetim meselesine karşı çıktım. Toplumda reaksiyon getirir, toplum der, acaba beni denetleyecekler mi? insanlarda reaksiyon getirir. İşe yumuşak girmek lazımdır. Değerlendirme ve diyaloglara girmek lazımdır. Bu zaten dolaylı bir denetim fonksiyonunu kendiliğinden getirir.

İkincisi, resmi denetim organlarında yer alması lazım. Diyanet teşkilatımız, bir de üst kurul getiriyor yeni kanun, üst kurul sadece TRT için getirilmiyor, Türkiye'deki bütün radyo ve TV'ler için getiriliyor. Orada bir yanlışlık yapılıyor, biz bu yanlışlığı anlatıyoruz, bakana anlatıyoruz, yazıyoruz, işi politikaya döktüler, sadece siyasi partiler dokuz kişi saçecek, dokuzu iktidar partilerinden olacak, dördü muhalefetten olacak, oraya kimlerin getirileceğini biz biliyoruz, söylüyoruz. Siz bu dokuz kişiyi nasıl seçeceksiniz, seçilmeyen eski bir milletvekilinizi, partinizin ileri gelen, kabineye sokamadığınız bir kimseyi, bunları getireceksiniz. Yani politize ediyorsunuz işi, yanlış iş yapıyorsunuz.

Bu ihtisas işidir, mütehassıs insanların gelmesi ve mutlaka bir Diyanet temsilcisinin olması lazım, bu üst kurulda.

Üçüncü nokta, Diyanetimiz film yapımını teşvik ve hatta bizzat program yaptırmalıdır. Bütün mesele gelir, o kutudaki ürüne, ne koyacaksınız içerisine, hepimiz biliyoruz ki bu prodüksiyon denen şeye herkesin ihtiyacı vardır. Hele böyle 16 tane kanal çıkmış ortaya, anormal birşey, yani başka ülkelerde de yok. Bu devamlı yutmak istiyor. Biz zaten ürünün kendisini, Diyanetimiz bazı şeyler yaptı, bunların hepsinden haberdarım ama tek olması TRT'nin kaprisli hâle gelmesi, TRT Genel Müdürlerinin bazıları, hepsi geldi tabi Asaf bey'in omuzuna yıkıldı. Değil Devlet Bakanı Cemil Çiçek'in, Türk ailesi için hazırladı zannediyorum, ismi Yuva idi, böyle şeyleri kestiler vermediler. Bunlar, iç meselelerini çok yakinen bildiğimiz meselelerdir, o zaman tek birşeydi ama şimdi özellikleri var.

Özeller, öyle bir hâle gelmişki %80'i onlar zaten kaplamış. Diyanetimiz

yaptırabilir, zannediyorum tahsisatı konuyor bütçeye, bunlar arttırılabilir, gayet güzel şeyler bunlar. İlk ağızda bir kere gösterilen şeyler değil, on kere, yirmi kere gösteriliyor, hele şimdi yayıldı, Kazakistan'dan Makedonya'ya kadar herkes böyle şeyler ister.

Dördüncüsü, Mustafa bey'in ortaya attığı birşey ama ben bunu şöyle koymak istiyorum şimdilik. Bir istasyona sahip olmayı, etüt ettirmesi lazım, etüde başlanması lazım. Bir istasyona sahip olmak çok zor, çok masraflı, çok başka meseleleri getirir, hukûkî meseleleri ayrı getirir, zannedildiğinden çok büyük bir yatırım gerektirmektedir, rekabet meseleleri getirir ama şimdiden bunun etüdü başlarsa, o etüdün dahi faydası vardır.

Beşincisi, bütün dünyada yapılan bir husustur, genel yayın takibi yapıp zararlı yayınlara karşı vatandaşların uyarılma fonksiyonu. Bu dolaylı dediğim denetimin dışında birşey, bu genel olarak bütün Türkiye'deki TV neşriyatının takibidir. Bunun hukukî bir zemini bulunabilir, icabında ihtisas organları kurulur, onlar yapar. Yani hocalara filan havale edilir, üniversite hocalarına. Mesela demin denildi ki bir kitap neşredilecekti, o kitabın başka türlü yayını var. Bir üniversite onu rızayla halledebilir. Mahkeme, meseleleri, başka türlü halledebilir. Bu hukukî kısmı şey edilerek, zararlı yayınlar önlenebilir. Dolayısıyla sonuç olarak sayın Başkan, yepyeni bir döneme girdi Türkiye.

1990'la birlikte, kitle kültürünün en önemli vasıtası olan TV, sosyal, kültürel hayatımızda büyük bir tesir kazandı. Bunun karşısında bigane kalamayacağımıza göre, bunu kendi inançlarımız, İslâm'ın temiz prensipleri içerisinde Türk halkına yararlı olabilmesi için başta tabi bu şûradan dolayı Diyanet'in sorumluluğu ve hepimizin sorumluluğu içerisinde, gerekli tedbirleri üretmeli ve yapmalıyız, teşekkür ederim.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

–Efendim, şimdi sayın konuşmacılarımızın bahsettikleri konular hakkında tartışma açacak olursak, şu bize verdikleri şeyi nasıl telif edeceğiz? Yemek saati olarak bize 12:30-14:00 denmiş burada. Şimdi bizim saatimizde 12:45, nasıl halledelim?

Prof. Dr. Amiran Kurtkan BİLGİSEVEN:

– Sayın Başkan Sabri beyin tebliği varmı elinizde?

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

–Yok maalesef, Türkistanda idiler, tekrar söylüyorum henüz gelmemişler.

Evet, Kazım YILMAZ beyin Menfî Yayınlara Cevaplar, bu her türlü yayını mı içine alıyor medyanın mı yoksa?

Doç. Dr. Musa Kazım YILMAZ:

–Hocam ben de bir kısa bir açıklama yapmak zorunda olacağım herhalde, benim tebliğimin asıl başlığı öyle değildi. Fakat bu broşürde "Menfi Yayınlara Cevaplar" tarzında geçmiş sanki ben burada onlara cevap verecekmişim gibi bir mana ile bir başlıkla çıkmış aslında öyle değil.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

–Birçok başlıkta bir karışıklık var o bakımdan siz düzeltin.

Doç. Dr. Musa Kazım YILMAZ:

–Diyanet, Menfi Yayınlara Cevap Vermelidir.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

–Evet

Doç. Dr. Musa Kazım YILMAZ:

–Bu menfi yayınlar, medyadaki yayınlar olabilir, bir devlet büyüğünün veya bir bakanın veya bir genel müdürün konuşması olabilir veya bir öğretmenin, bir profesörün konuşması da olabilir. Ben genelde vermelidir diye bir başlıkla tebliğimi sunmak istiyordum.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

–Olur, buyurun.

Doç. Dr. Musa Kazım YILMAZ:

–Değerli hocalarım, kıymetli bilim adamları, ben biraz önce sayın hocamında belirttiği gibi bir müddet Diyanet İşleri Başkanlığı'nın taşra ve merkez teşkilatında çalıştığım için, halkın sorunlarıyla doğrudan doğruya karşı karşıya kalıyorduk ve onların, sorunlarına ve gerek sorularına pratik çözümler bulmak zorunda kendimizi hissediyorduk. Tabii özellikle Din İşleri Yüksek Kurulu'nda uzman olarak çalıştığımız sıralarda bu hadise daha çok kendisini gösteriyordu.Ben tebliğimde biraz tenkit, biraz naz, biraz niyaz, belki bu üçünden müteşekkil bir kavramlarla sunmaya çalışacağım, burada amaçladığım dört şey vardır kısaca tebliğimde:

1— Alışılmış bazı gelenekleri ortadan kaldırmak istiyorum, kaldırılmasını talep edeceğim.

2— Vehmî olan, vehmî diyorum, çünkü gerçekte böyle birşey yok. Vehmî olan bazı korkularımızı üzerimizden atmak.

3— Halkımızın 70 yıldır bizden beklediği birçok meseleleri belki 70 yıl sonra biraz gecikmeli olarak da olsa onlara sunabilmek. Benim tenkitlerime sadece Diyanet İşleri Başkanlığı muhatap değil, Diyanet'i üst kademelerden yönetenler de muhatap olacaktır.

Değerli hocalarım bilim adamları, bilindiği gibi iman ve küfür mücadelesi ilk insan ve aynı zamanda ilk Peygamber olan Hz. Âdem Aleyhisselâm ile başlamış, günümüze kadar devam etmiş ve kıyamete kadar da devam edecektir. Bir tarafta Allah Resûl'ünü dinleyen, nefis ve şeytana uymayan, sağduyu sahipleri insanların oluşturduğu Kur'an'ın deyimiyle müstezaf bir grup, öbür tarafta kendini beğenmiş, nefis ve şeytanı dinleyen, yine Kur'an-ı Kerim'in deyimiyle mütekebbir ve zalim insanların oluşturduğu ikinci bir gruh.

Nuh Aleyhisselâm'ın davetine kulaklarını tıkayıp, örtülerini başlarına çekerek, diretenler ve küfürlerinde ısrar edip kibirlenenler ne ise, İbrahim Aleyhisselâm'ın ما هذه التماثيل التى انتم لها عاكفون **Şu karşısına durup taptığınız heykeller nedir?** sorusunu, **"Onu ateşe atıp yakın"** şeklinde cevaplandıran, karşılayanlar da aynı kimselerdi. Yine yoldan çıkan firavuna ve onun kavmine nasihat eden, yerde ve gökte

ancak bir tek ilahın bulunabileceğini, onun da Rabbü'l-Âlemîn olan Cenab-ı Hakk'ın olduğunu söyleyen ve onun tanrılık davasından vazgeçip, Allah'a itaat etmesini sağlamaya çalışan, onu davet eden, Hz. Musa'yı zindana atmakla tehdit edenlerde yine bu gruhtur.

Dün Mekke'de insanların tümüne kucak açan, onları dalâlet bataklığından kurtarmaya çalışan, hidayet nurlarına kavuşturmak isteyen, âdeta bir eliyle cehennemi kapatarak, öbür eliyle insanları cennete koymaya çalışan Resul-ü Ekrem Aleyhisselâm'a delidir, mecnundur, sihirbazdır diyerek, O'na, O'nun anlattığı edebi hakikatlere kulak tıkayanlar yine aynı gruhtu. Zamanla tabiki, insanlar, araçlar ve ifade biçimleri değişmişse de, hakkı susturmak için kullanılan şeytanî metodlar, tavırlar ve hileler hiç değişmemiştir, sadece şekil değiştirmiş.

Tarih boyunca devam eden iman ve küfür mücadelesinde, gruplar ve grupların liderleri yani yine Kur'an'ın deyimiyle ائمة الكفر karşılıklı olarak birbirleriyle kıyasıya mücadele etmekten çekinmemişlerdir. Deyim yerindeyse her Musa'nın karşısında bir firavun ve her firavunun karşısında bir Musa olagelmiştir. Ancak imanı ve hakkı temsil eden müminler hiçbir zaman kendi başlarına hareket etmemişlerdir. Başka bir ifadeyle, iman grubunu oluşturanlar daima vahyi esas alarak Allah'a ve onun elçilerine itaat etmişler. Şer ve inkar cephesni oluşturanlar ise daima geçici şahsi lezzet ve menfaatlerini önde tutarak hile ve hud'a yolunu takip etmek suretiyle hasımlarını kandırmaya çalışmışlardır.

Mü'minlerin hasımları karşısında zaaf göstererek verdikleri tavizler nispetinde başarı grafikleri de düşmüştür. Başka bir tabirle mü'minler ne zaman iki şeyi birbirine karıştırmışlarsa, inkarcı ve şer cepheye yem olmaktan kurtulamamışlardır. O iki şey de şudur; bilindiği gibi insanların yaşadığı toplumlarda, ferdi ve toplumsal olmak üzere iki türlü haktan sözedilebilir. Allah'ın hakları, toplumsal hak kategorisinde mütalâa edilmelidir.

İnsan şahsi haklarından fedakârlıkta bulunabilir, hatta bu bir ferâgat ve fazîlet örneğidir de. Ama Allah namına ve onun izni olmadan, onun haklarından fedakarlıkta bulunmak bir ferâgat veya fazîlet örneği değil, kelimenin tam anlamıyla bir taviz hatta bir hıyanettir. Nitekim Resulü Ekrem Aleyhisselâtü Vesselâm kendi şahsi hakları söz konusu olduğu zaman en gaddar düşmanını bile affetmekten çekinmemiş, affedebilmiştir. Zamanımız sınırlı olduğu için örneklere girmeyeceğim. Fakat şu var ki tevazuda, feragâtte, güzel ahlâk ve fazîlette onun benzeri ne dünyaya gelmiş, ne de gelecektir.

Yalnız Peygamber Aleyhisselâtü Vesselâm, Allah hakkı, Allah'ın hakkı yani onun dînî söz konusu olduğu zaman, iman ile küfrün mücadelesi mevzu bahis olunca, zerre taviz vermesi mümkün olmamıştır. Böyle durumlarda en kararlı düşmanın karşısında bile, ondan daha çok kararlı davranır ve son sözleri şu olurdu: "Eğer güneşi sağ elime, kameri de sol elime koysanız, ben yine bu davadan vazgeçmeyeceğim, ya Allah bu konuda bana yardımcı olur ya da bu konuda feda olurum". der idi.

Kuşkusuz mü'minleri cihad meydanında durdurmaya mecbur eden Resül-ü Ekrem (S.A.V.)'i uymaya mecbur eden Kur'an ve Hadis'in bu konudaki emirleridir. Allah şöyle buyuruyor, ولتكن منكم امة يدعون الى الخير ويأمرون بالمعروف... İçi**nizden hayra**

çağıran, iyiliği emredip kötülüğü men eden bir topluluk olsun" diyor Cenab-ı Allah. Bu Ayet-i kerime İslâm'da irşad teşkilatının kurulmasını gerekli kılmaktadır. Ya da hak ve hakikate davet için, bir grubun yetiştirilip görevlendirilmesini emretmektedir. Kısaca **emr-i bi'l-marûf ve nehy-i ani'l münker** şeklinde ifadesini bulan bu husus mü'minler üzerine farz kılınmıştır.

Değerli dinleyenlerim! Bugün Türkiye'mizde irşad ve emr-i bil ma'ruf için, dikkat buyurun sadece emr-i bil ma'ruf için diyorum kurulan bir teşkilatımız var, T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı. Yani Diyanet hayra davet etmek ve ama dolayısıyle kötülüklerle mücadele etmek için kurulmuş bir teşkilattır.

Ancak Diyanet'in şu veya bu gerekçeyle din aleyhindeki yayınlara yeterince cevap verdiği, yani emr-i bil ma'rufu ve nehy-i ani'l münkeri yerine getirdiği kuşkusuz söylenemez. Bunun birçok sebepleri vardır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın dînî anlatmak ve müdafa etmek konusunda tam bir yetkili kılınmadığındandır.

Prof. Dr. Süleyman ATEŞ:

–Efendim gerçi buranın konusu değil, aslında bu nikâh meselesi ortaya atıldı, konuya bir açıklık getirmek gerek. Arkadaşlarımızda söylediler izah ettiler kısaca söylüyorum. Dînî nikâh, gayri dînî nikâh diye bir şey yoktur. Nikâh icap ve kabulden ibarettir. Sizde biliyorsunuz, Hz. Peygamber'in kızı vardı. Peygamberimiz'in sahâbileri hatta müşriklerle evlenmişlerdi. Bunlar Müslüman olduktan sonra nikâhlarını tazelemediler. Ayrıca Peygamber'imizin kendi kızları müşriklerle evliydi. Bunlardan birisi de Zeynep idi. Veya cahiliye usulüne göre evlenmişti. Allah adına da değil. Sonra hicret oldu. Peygamberimiz Bedir Muharebesinde esir düşen damadı Ebu'l Âs'tan kızını geri göndermesi şartıyla serbest bıraktı. Ebu'l Âs müşrik idi. Zeynep geldi Medine'ye, aradan 6 yıl geçtikten sonra Ebu'l Âs yine bir hadisede neticede esir düştü ama sonradan Müslüman oldu. Geldi ve Peygamber'imiz hiçbir nikâh kıymadan eski nikâhı ile kızını geri gönderdi. Ebu'l-Âs'a. Bu nikâh İslâmî ve dînî bir nikâh değildi. Eski usûle göre kıyılmış bir nikâhtı. Yani öyle dînî nikâh, gayri dînî nikah yok. Eğer nikâhın unsurları varsa icap kabul ve iki şahit maksat ilan edilmesidir. Bu kadın ile erkek gayri meşru bir ilişkide değiller, bunlar meşru olarak birbirleriyle birleşmişlerdir.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

–Toplumca bilinmesidir.

Prof. Dr. Süleyman ATEŞ

–Tamamsa tamamdır. Ancak yine halk tabii mutmain olmuyor. Bir kere alıştığı için yani dînî nikâhının da kıyılmasını istiyor. Kıyılsın o da güzel, her halde arkadaşımızda ona işaret etmek istedi efendim. O zaman ne yapmak lazım yani keşke ben de o kanaattayım. Böyle nikâh memuru aynı zamanda bir imam olsun bu mesele halledilir. Nikâhı yine aynı resmî usule göre kıyacak ama imam olacak. Böylece mesele halledilir. Bu kadar ama bu laikliğe falan aykırı değil, yine bu usule göre bu sisteme göre. Şimdi ikinci bir husus İsmail bey işaret ettiler.

Doç. Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

–Yahut din adamı olur duasını da eder.

Prof. Dr. Süleyman ATEŞ:

–Evet yani dua etmek şart değil, sünnet de değil, ama yapılırsa daha güzel olur, mübarek olur.

Efendim, ikinci husus önemli tabii asıl konumuzda bu yayınlar meselesi. Diyanet'in yayınlarının kaliteli olması gerekir. İlmî olması lazım. Böyle ilmî bir dergi çıkıyor. Bana da gönderiliyor ama bunları okuma fırsatı bulamıyorum.

Maalesef İslâmi Araştırmalar Dergisi yani Diyanet Dergisi aksi olması lazımken İslâmî Araştırmalar Dergisi bundan çok daha kaliteli benim kanaatime göre. Belki yani yanlış düşünüyor muyum bilmiyorum. Yani İslâmî Araştırmalar Dergisi özel bir vakfın dergisi ama Diyanet, koca milyarların sahip olduğu bir müessese, fakat bu kaliteyi tutturamadı.

Şimdi arkadaşlarımız bu mevlit üzerinde çok durdular. Sanki mevlit dînî bir şeymiş gibi bir şeyin dînî olduğunu nereden biliyoruz biz. Ya Kur'an'da olacak bunun delili ya da sünnette olacak. Mevlit okumak acaba sünnet midir? Yoksa Kur'an'da bunun bir delili midir? Evet ne sünnettir ne de Kur'an'da bir şeyi vardır. Bu mevlit, belki, 500-600 sene sonra çıkmış. Çok mevlit var da ve bizce mevlit, Süleyman Çelebi'nin Hz. Peygamber'e olan aşkının bir ifadesidir. Doğru tarafları var, yanlış tarafları var, öyle şeyler yapılıyor ki bu mevlitte, hurafat dolu. Meselâ "Geldi bir akkuş kanadıyla revân, Arkamı sıvadı kuvvetle heman." Tabi böyle bir şey olmuş mu olmamış mı? herkes kalkıyor ayağa, o onun arkasına o onun arkasına sığınıyor. Bunlar nedir, bunlar islâm'a aykırı şeylerdir, bid'attır. Bunlar, Peygamber'in sünnetinde yok. Böyle birşey sonra ayağa kalkmak, Peygamber doğdu diye ayağa kalkmak. Peygamber 1500 sene önce doğmuş, yani ayağa kalkmak. Kur'an getirirken ayağa kalkmıyoruz. Allah'ın adı zikrediliyor, ayağa kalkmıyoruz. Peygamber'in doğduğu zikredilince ayağa kalkmanın anlamı nedir? Yani dînî bir mesnedi var mı, müsade ederseniz bitireyim, az kaldı.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

–Devam et hocam da, bir çeşni olsun diye, bir hafız efendi mevlid okuyorken aynı buraya gelmiş. Eskişehir de okuyormuş mevlidi, bir yaşlı vatandaş o sırada içeri girmiş millette ayağa kalkmış ya, oturun oturun, zahmet buyurmayın demiş yani kendisine kalkmışlar zannetmiş.

Prof. Dr. Süleyman ATEŞ:

–Evet orada bir ifade var. Mesela mevlidin bir miracı var yani "ben sana âşık olunca Ey Habib, Senin olmaz mı duâlem ey Şerif." Allah bir insana âşık olmaz. Aşk demek bir zaafın işaretidir. Bir insan elde edemediği bir şeye âşık olur, kara sevda denir buna. Türkçe de, yani elde edemiyor ona karşı sevgisi artıyor, artıyor, artıyor, kara sevdaya dönüyor. İşte aşk budur. Allah için böyle şey münezzehtir. Allah böyle şeyden münezzehtir. Allah Hz. Muhammed'i elde mi edemiyor ki ona âşık oluyor da iki cihanı ona veriyor. İki cihanı ona verilmiş olabilir. O ayrı bir şey ama bu ifade yanlış, yani âşık olmak falan bunlar Allah'a bu zaten İslâm kelâmcılarına göre de Allah için âşık, aşk söz konusu değildir diyor.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

–İşte o edebiyatçı şâirin ağzından çıkan artık.

Prof. Dr. Süleyman ATEŞ:

–İyi ama Kur'an-'n nassına uydurmalıyız. İşte onun için diyorum ki yapacağımız yayınlar Kur'an-a uygun olmalı, bid'atlardan uzak olmalı. Bunu eğer geçirirseniz kayıda yani bu bir taleptir bir tespittir. Bu yayınlarımızın Kur'an ve sünnete uygun olmasına bid'atlardan uzak olmasına dikkat etmeliyiz.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

–Efendim teşekkür ederim.

Selahattin KAYA:

–Hocam buradayım da, ben nikâhla ilgili bir iki şey söyleyecektim.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

–Onu bitirdik hocam

Selahattin KAYA:

–Sayın Hocam, meseleyi konuştular benim söyleyecek bir şeyim yok.

Dr. Faruk ERMEMİŞ:

– Efendim ben kısmen ilgili bir konuyu önce arzedeyim. Hepimiz biliyoruz ki bugün dünya küçüldü ve dünyada olan olaylar basın-yayın organları vasıtasıyla hepimize yansıyor. Meselelerimizin bir çok zamanda meselelerin dînî boyutu oluyor ve bu durum okullarda din dersi öğretmenlerimize camilerde de cemaatimiz tarafından din görevlilerimize soruluyor? Ancak görüştüğümüz değerli arkadaşlarımız, din görevlilerimiz veya cemaatimiz burada kendilerine yeterli bilgi ulaştırılmadığı için sanırım burada, mesela diyelim ki bir semtte 2-3 tane cami varsa, her cami imamı farklı boyutta meselelere karıştığı için cemaat arasında bir karamsarlığa bir bulanıklığa sebeb olduğu görülmektedir. Eğer bir okulda 2 tane din dersi öğretmeni varsa, meseleye iki farklı açıdan yaklaşabilmek mümkün. Ben şunu istiyorum, bugün Diyanet İşleri Başkanlığı'mız ve Din İşleri Yüksek Kurulu'muz meseleleri tartışarak süratle müftülüklerimize ve Din Öğretimi Genel Müdürlüğümüz vasıtasıyla da Milli Eğitim Müdürlüklerimize Faxlasa meselelerimizi yani meselelere ilişkin görüşünü ve böylece din dersi öğretmenlerimizle, camilerdeki imam arkadaşlarımız cemaatlerine daha sağlıklı bilgi iletseler de halkımızı yanılgılardan kurtarsalar daha iyi olmaz mı? diye düşünüyorum.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

–Efendim, teşekkür ederim.

Dr. Şevket ÖZDEMİR

– Efendim, sayın konuşmacılarımız, sayın arkadaşlarımız benim söylemek istediğim birçok şeyi söylediler. Yani önemli ölçüde hocamızın ve beyefendinin söylediklerine katılıyorum. Ben aslında bir tebliğe hazırlanırken, tebliğin sınırlarının çizilmesinin yararlı olacağı kanatindeyim, yani bu komisyonun adı ilmî dînî yayınlar komisyonu. O halde burada konuşulması gerekli olan konular daha çok bunu ihtiva etmeli, bunu içermeli. Yoksa Türkiye'deki genel dînî bir takım sorunların tartışıldığı bir

komisyon değil. Bu anlamda konuşmacının tebliği tartışılma gereği duyuldu. Komisyon tarafından bunun sınırı çizilmeliydi diye düşünüyorum, yani sınırını aşmış bir tebliğdir.

İkincisi bir kere bir devlet teşkilatında, teşkilatın bir devlet teşkilat rehberi vardır. Şeması vardır, onda da çeşitli görev ve sorumluluklar vardır. Bunlar sınırları çizilmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın da görevi, yetkileri ve sorumlulukları bellidir. Yani her önüne gelen soruna cevap vermek, karşı çıkmak devletle cedelleşmek gibi ne bir yetkisi vardır ne de gücü vardır. Yani bu devlet teşkilat rehberindeki yerinin, görevinin sorumluluklarının bilincinde olur bu kaçınılmaz birşeydir.

Bir başka diyeceğim, Diyanet İşleri Başkanlığı bir takım politik tasarruflara karşı yapacağı şeyler çok fazla değildir. Hocalarımız belirtti. Cumhurbaşkanı beyanatta bulunuyor, Anayasa Mahkemesi Başkanı beyanatta bulunuyor. İşte falan siyasi parti şöyle tasarrufta bulunuyor, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın zaten onlara karşı çok fevkâlade bir mücadele açması mümkün değildir. Yani görevi sınırlarını aşmamak durumundadır. Bir de ben şöyle birşey sezdim, yani böyle lâik, gayrilâik, öyle birşey yok arkadaşlar. Yani bizim Anayasamız belirlemiş bunu, biz bunun sınırları içersinde işlemlerimizi yerine getireceğiz. Eğer ona karşı bir mücadele açacaksak, onun yeri bura değil, bu Şûra değil, bu toplantı değil. Bu toplantının görevi, bu komisyonun görevi dînî yayınlar konusunda Diyanet İşleri Başkanlığı neler yaptı, daha neler yapabilir, bunu geliştirmek olmalıdır. Eğer bu çerçeve içerisinde kalsaydı belki daha az tartışmaya gerek kalırdı, zamanınızı aldığım için teşekkürler .

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Çok teşekkürler.

Doç.Dr. Musa Kazım YILMAZ:

– Şimdi tenkit eden ve görüşlerini belirten arkadaşlara çok teşekkür ediyorum. Benim tebliğimde yazılı metin olarak da hocamdadır. İsteyen fotokopisini de çekebilir. Ben, ne Diyanet'in devletle cedelleşmesini istedim, ne de bir kavga çıkarılmasını istedim. Böyle birşey istemedim, mümkün de değil Yalnız işaret ettiğim iki hakikat var, o da şu.

Türkiye'de iyi niyetli olan idarecilerimizi, iyi niyetlerinden vazgeçirip, onlara kötü işleri yaptırmak isteyen gizli komiteler var ve dinin aleyhindedirler, bunları biliyoruz.

İşte onların kışkırtmalarıyla, basında veyahut belirli bir bürokratın ağzından çıkan konuşmalara Diyanet'in usûlce ve kimseye sataşma yapmadan ben bunu söyledim ve özellikle belirtelim. Yani Kenan Evren'in konuşmasına cevap verirken dedim ki hiç onun adını da ağzına almadan İslâm'da tesettürü anlatabilirdi Diyanet, o zaman bir polemik doğmazdı. 8-9 yıl süren bir hadise ki yani yine başladı. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın geçen sene ki beyanatı üzerine Allah'a şükür bir müddet kesildi, yani bir senedir kesildi fakat yeni yeni yine başladı. O gereksiz olan tartışmalar sona erecekti daha kısa bir zamanda, benim dediğim bu.

Bir cedelleşme yahut bir kavga, elimize kılıçlarımızı alalım, lâik, antilâik, bunları ben söylemiyorum. Lâik ve antilâik hadisesini medya oluşturuyor. Vatandaşlarımızı, gençlerimizi yeni, net ve anlaşılır bir ifadeyle karşı karşıya getirir, eskiden öyle değildi. 1990'dan sonra ben hadisenin seyrini anlattım, 1950'den sonra şöyle dediler.

Nurcu, tarikatçı dediler, 1960'tan sonra başka şeyler, 1970'ten sonra, 1990'dan sonra lâik - anti lâik, şeriatçı, fandamantalist... Yani bir yerde doğru dürüst görüşümüzü ileri süremiyoruz. Bakıyorsun ertesi gün gazetede birşey çıkmış, efendim fandamantalist tehlikesi var diye. Ben buna işaret etmek istedim. Tartışmanın biraz büyümesinin sebebini de kısaca arz edeyim, yani Türkiye'de tabu sayılabilecek bazı şeylerin yanından geçtim de onun için. Mesele budur o kadar, arz ediyorum, teşekkür ediyorum.

Lütfi ŞENTÜRK:

– Şimdi aslında bu tebliği sekreterya yanlışlıkla buraya havale etmiş. Bu tebliğ toplumu din konusunda aydınlatma komisyonunda okunması lazım gelen bir tebliğdir buranın yeri değildir. Çünkü topluma yanlış aksetmiş olan bir takım fikirleri düzeltme komisyonu, orası yani burada değil. Yayın yani nihayet şöyle kitap çıksın, böyle yayın yapılsın, şöyle kaliteli olsun, ilmi olsun tabi.

Doç.Dr. Musa Kazım YILMAZ:

— Yalnız hocam listede vardı bu soru: Diyanet menfi yayınlara cevap vermeli mi, vermemeli mi? Dini yayınlar sorusunda bunlar vardı konularında.

Lütfi ŞENTÜRK:

– Şimdi bakın sayın Kenan Evren'e Diyanet İşleri Başkanlığı cevap versin mi, vermesin mi? Diyanet İşleri Başkanlığı o günkü hükümete, sorduğu soruya gerekli cevabı vermiştir. Kalkıp kamuoyunu ayağa kaldırıp, yanlış işte, yanlış olan budur ve din bunu tasvip etmez, kesinlikle din bunun karşısındadır. Sonra tarih boyunca bu hiç olmamıştır. Tekrar niye yok? Bu ne yapmıştır, sormuştur, ne diyorsunuz bu büşörtüsü konusunda? O günkü Din İşleri Yüksek Kurulu, buna gerekli cevabı vermiştir, görevini yapmıştır.

Şimdi bir arkadaşımız, bir kerdeşimiz bir ayet-i kerime okudu. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ketmettiği hiçbir konu yoktur. Efendim, katmayın kendinizi yani neyi ketmediliyor? Kur'an-ı Kerim'den saklanan bir ayet mi var? işte meal ortada, tefsirler yazılıyor, Buhariler hadis kitapları yani saklanan birşey söz konusu değildir. Ama siz bunu müşahhassaslaştırdığınız zaman çatışma çıkar. Yani siz kalkıp da ey sen buna göre şusun dersen olmaz. Ama yani gizlenen herhangi birşey yok, ama siz o ayeti kerimeyi okuduğunuz zaman bu çok ağır bir ithamdır, onu kimse kabul etmez. Yani siz Kur'an'dan bazı ayetleri, bazı gerçekleri örtbas etmeye çalışıyorsunuz dediğiniz zaman bu Diyanet için büyük bir itham olur. Bunu Diyanet kabul etmez, böyle şeyi. Binaenaleyh bugüne kadar şunuda söyliyeyim, Diyanet İşleri Başkanlığı kendisine sorulan sorulara gerekli cevapları vermiştir ve vermeye de devam etmektedir. Ama kalkıpta birtakım şeyleri kamuoyuna efendim yayınlamanın doğru olup olmayacağını takdirlerinize sunarım.

Teşekkür ederim.

Konuşmacı:

–Efendim şeytan ayetleri konusunda Diyanet tavır koysaydı, Sivas'taki olaylar olmayacaktı.

Lütfi ŞENTÜRK:

–Koydu.

Konuşmacı

– Koymadı.

Lütfi ŞENTÜRK:

– Açıklaması vardı görmediniz mi? Açıklaması vardı.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Bu karşılıklı anlamamazlık bence şuradan neşhedediyor. Diyanet yaptığı şeyleri hakikatıyla etrafa yayamıyor hâlâ.

Konuşmacı:

– Yaymıyor.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Hayır yaymıyor değil, yayamıyor. Belki imkânları henüz elverişli değil. Biz o imkânları bulmak istiyoruz burada. Hangi yollardan yapacağız diye bu işi.

Doç. Dr. Musa Kazım YILMAZ:

– Hakaret edilince neden sustunuz? Elbetteki böyle diyecektir Cenab-ı Allah. Geçenlerde bir zat kalkıp 60 milyonun gözünün içine baka baka ezan Türkçe okunmadan, Türkiye çağdaş bir statüye kavuşamaz diyebiliyor. Bu zat bununla da kalmıyor, lâik olmayanlar insan bile olamazlar diyerek, %80'i lâik olmayan belki bir milleti rencide edebiliyor. Fakat ezanın değiştirilemeyeceğini ve bu milletin ekseriyetinin lâik olamayacağını çok iyi bilen bu zata, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın cevap hakkı doğmuyor.

Din aleyhindeki yayınlara müftülerin, yada hergangi bir hocanın, yada vaizlerin cevap vermesini tasvip etmiyorum. Bunların cevap vermeye kalkışmaları doğru değildir. Çünkü bu zevat doğrudan doğruya halkla birlikte ve onunla münasebette oldukları için sözleri yanlış anlaşılabiliyor makamları cihetiyle. Cevap işinin merkezden yapılması ve doğrudan doğruya Ankara'da, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından verilmesi daha uygun olur ve daha etkileyici olur.

Bir Başbakan geliyor, Diyanet'in konferans salonunda konuşuyor ve **din siyasetin emrinde olmaz, siyaset dinin emrinde olur**, diyerek temel bir hakikatı ifade ediyor. Çok güzel, hepimiz son derece mutlu olduk bunu duyunca, ama iş tatbikat safhasına geldiğinde bunun tam tersi yapılıyor. Ertesi gün siyasi zeminlerde, siyasetin emrinde olmaması gereken Diyanet İşleri Başkanlığı'nı üzecek çok hadiseler olabiliyor, çok sözler söylenebiliyor ve hiçbir suçu bulunmayan bir müftü yada bir vaizin tayini bir siyasinin telefonuyla yapılabiliyor.

Tabii din ve din görevlileri ile ilgili bir gündem olunca siyaseti camiye sokturmayacağız diyen yetkililerin de haddi hesabı yok. Ancak camide siyaset yapmak o kadar subjektif bir hadisedir ki, çoğu zaman senede veya haftada bir kez camiye

gelebilen bir kimsenin hoşuna gitmeyen bir cümle, dînî siyaseti camiye sokmak anlamına getirilebilir. Bu da gerçekten bizi üzen bir hadise olabiliyor.

Günümüzde iktidar olanlar açıklık politikası sloganıyla halkın önüne çıktıklarına göre şu veya bu bahanelerle dinden veya dindarlardan kuşkulanmalarına gerek yok kanaatindeyim. Bugün ülke her zamankinden daha çok birlik ve beraberliğe muhtaç bir durumdadır. Her akşam bu sözler söyleniyor, ülkenin başına ne gibi çoraplar örülmek istendiği belli, burası onu anlatmanın yeri değildir, çok uzun olur.

Ülkemizde ve İslâm dünyasında çıkarılmak istenen yangınları söndürmeye giderken sanki birileri kolumuzdan tutup dikkatli olunuz, sizde lâiklik ilkesi çiğneniyor, irtica, hortlamak üzere gibi laflarla bizi oyalamaya çalışıyorlar. Daha dün 29 Ekim, Cumhuriyetin 70. yılını kutlama faaliyetleri sürdürülürken, Devlet televizyonunun ekranlarında özellikle ağırlıklı konu, lâiklik ilkesinin muhafazası konusuydu ve ekrana bu getirildi. Sanki lâiklik çiğneniyor, lâiklik tehlikesi var, dindarlar ordular halinde hücum edecekmiş gibi, memleketi yıkacaklarmış gibi bir hava veriliyordu. Halbuysa din bir imtihandır, ben Müslümanım diyen herkes bu devlet başkanı olur, başbakan olur, bakan olur, imtihan ediliyoruz, imtihanı kazanmak veyahut kaybetmekle karşı karşıyayız.

Kısaca ve hulâsa olarak değerli dinleyenlerim. Biraz sabrınızı taşırdım sayın hocam, kısa bir özet yapacağım. Bugün demokratik bir ülkede yaşıyoruz. Diyanet İşleri personeli dahil herkesin söz söylemeye hakkı vardır. Diyanet İşleri Başkanlığı 90 bine yaklaşan personeli ve trilyonları bulan bütçesiyle sadece ezan okuyup, namaz kıldıran bir müessese olmaktan kurtulmalıdır. Böyle bir müessese değildi, çünkü müslümanlar parasız olarak da ezan okurlar ve eğer camiler açıksa yine namazlarını kılarlar. Kanaatimce Diyanet'in asıl görevi, hayatın her safhasında, yani bu gazeteler olabilir, TV olabilir, biraz önce ifade edilen medyadaki hizmeti olabilir, İslâmi hizmetleri yaptırmak ve organize etmektir.

Konuşan bir Türkiye'de konuşan bir Diyanet gerekli. Diyanet mensupları doğru bir İslâmiyeti ve İslâmiyete layık bir doğruluğu ancak konuşmak suretiyle cevap haklarını kullanarak verebilirler. Eğer Diyanet, din aleyhindeki yayınlara cevap vermezse, kendisine umut bağlayan milyonlarca insanın dini yanlış bir şekilde anlamalarına sebep olacağı gibi, onların Diyanet'e karşı duydukları güveni de sarsmış olurlar. Diğer taraftan Diyanet'e görevli yetiştiren İmam-Hatip Liselerindeki öğrenci ve öğretmenlerin şevkleri kırılır. Gençler sadece midelerinden Diyanet'e bağlı olan kimseler olarak karşımıza çıkarlar ve bu maalesef zaman zaman gördüğümüz hadiselerdir, hepinize teşekkür ediyorum, saygılar sunuyorum.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Teşekkürler sayın YILMAZ. Tabiatıyla Diyanet teşkilâtının içinde bulunmuş bir kimse olarak hassasiyetini takdir etmemek mümkün değil. Fakat hocalarımızı dinledikten sonra benim de belki söyleyebileceğim bazı hususlar olacak, önce hocahanımdan başlayalım. Sayın Halit GÜLER bey:

Halit GÜLER:

– Sayın Başkanım, Sayın Delegeler! Ben konuşmaları dikkatle takip ettim. Şimdi tabi Diyanet İşleri Başkanlığı'nı temsilen aranızda bulunuyorum ve konuşmaların büyük

ekseriyeti geçmişi tenkit sadedinde oluyor. Şimdiye kadar olanlar olmuş yapılanlar yapılmış, bunların içersinde yanlışıda olabilir doğrusuda olabilir. Daha çok ben tabiki bu değerlendirmelerde, bu konuşmalarda, tenkitlerde, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hizmetlerine, gelecekte hangi ölçüde ışık tutabilecek, hangi seviyede yol gösterebilecek onu yakalamaya çılışıyorum daha çok ve de affınıza sığınarak lütfen bağışlayın, arz ediyorum ki tabi ki çok güzel şeyler söyleniyor gerçekten, çok değerli görüşler ortaya çıkıyor ama bu tempo ile herhalde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın neler yapması gerektiği konusunu ortaya koyabilmek ve uygulamada farklı hizmet sergiliyebilmek için bu çalışmaların birkaç ay devam etmesi gerekiyor.

Sayın hocam, birkaç ay bu tempoyla bu çalışmaları sürdürelim ki ordan birşeyler çıkarılsın. Zamanımız çok sınırlı. Ben tabi bu kadar değerli hocalarımız, ilim adamlarımız bir araya gelmiş iken, bu bir araya geliş keşke sık sık olsa, ama maalesef olamıyor, zamanımızda sınırlı olduğ için bu bir araya gelmeden, bu değerli ilim adamlarımızın, muhterem hocalarımızın düşüncelerinden faydalanabilmek için bu zamanın iyi değerlendirilmesi gerektiği kanaatindeyim. Onun için de ben şunu arz ediyorum usul olarak biraz uzadı lütfen bağışlayınız. Yani Diyanet İşleri Başkanlığı yayın konusunda, yayın hizmetlerinde efendim bugünkü toplantıda ki, çok faydalı oldu bu TV, sesli görüntülü yayınlar bakımından gerçekten ışık tutucu fikirler ortaya çıktı. Daha çok ben bunu arz ediyorum ve bundan sonraki konuşmalar, değerlendirmeler, Diyanet İşleri Başkanlığı, yayın konusunda neler yapmalı, neler yapabilmeli? Mesela Nevzat Yalçıntaş hocamız burda değiller, dünkü özetlemeleri, dün 7 maddelik bir özetlemeleri olmuştu. O tarz şeylerin olması gerektiği kanaatindeyim arz ederim efendim.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

— Şimdi Musa Kazım beyin, sizin buyurduğunuz istikamette de görüşleri tabiatiyla bu raporundan derlemek mümkün. Şüphesiz anlayabildiğim kadarıyla, Diyanet'in kuruluşundaki temel vazifelerinden birisi, din konusunda milleti aydınlatmak. Şimdi din konusunda yayınlanmış veyahut yazılmış yanlış şeyler olduğu takdirde bunu aydınlatma vazifesini nasıl yerine getirebilecek Diyanet? Sadece bu vazife Diyanet'e verilmiş değil, bütün İslâm ümmetine verilmiş bir vazifedir. Aslında yani emr-i bil ma'ruf mevzuunda buyurdukları hususa bir noktada itiraz edeceğim yani esteizu billah: Emr-i ma'ruf vazifesi sadece bir ümmete, bir cemaate, bir topluma, bir komisyona verilmiş değildir. Bu ayet bence sınırlı anlaşılıyor daha genişletmek lazım. ولتكن منكم امة manası, siz şöyle olan şöyle yapacak bir ümmet haline gelin, demektir. Çünkü ondan birkaç ayet sonrasında, bu ümmeti meydana getirmiş olan ilk İslâm toplumu, esteizu billah: ...كنتم خير امة اخرجت للناس aynı vazifeleri o ilk İslâm ümmetine vasıf olarak veriyor. Siz şöyle hayırlı bir ümmet oldunuz, nasıl hayırlı ümmet, emr-i maruf yapan, nehy-i anil münker yapan bir ümmet oldunuz diyor. Bu oldunuz dediğiniz denen ümmet, bir grup değil, bir cemaat değil, bütün ümmet. Çünkü Peygamber efendimizinde hepinizin bildiği كلكم راع وكلكم مسؤل عن رعيته herkes mesuldür, herkes yapabildiği ölçüde emr-i marufu nehy-i ani'l münkeri becermek ve onun üzerine gitmek durumundadır. Şu halde Diyanet'te bu çerçevede kendi üzerine düşen vazifeyi yapmalıdır. Ama bunun yolları nasıl? onu tartışıyoruz burada. Bu

vazifeyi gazete ile mi yapacak kitapla mı yapacak, medyayla mı, TV ile mi yapacak? TV hepsinde yapacak diyoruz, ama TV mevzuunda olsun, kitaplar mevzuunda olsun, bunun gerçekleşmesi nasıl olabilecek, buna çözümler getirmenizi rica ediyoruz.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Buyrun hocahanım.

Prof. Dr. Amiran Kurtkan BİLGİSEVEN:

– Efendim, şimdi bu rapor yazıldığı zaman tabii aslında komisyona iştirak etmiş olan herkesin adı bulunacak. Yani biz bu fikirlere iştirak etmiş olacağız ve bundan ötürü ben bazı şeyleri anlamak istiyorum, yani bilgi edinmek için soruyorum. Şimdi siz dediniz ki, 20 yy. daki dînî mücadele farklı, artık ilmî açıdan oluyor. Yani Kur'an'ın son defa ilim olduğu artık çağımızda iyi anlaşıldı, bundan sonra daha da iyi anlaşılacak. Eğer Diyanet İşleri, bazı konularda birbirini tutmayan davranışlara girerse, yada ilme aykırı davranışlara girerse, o zaman bu mücadeleyi kaybeder. Şimdi siz dediniz ki, dînî nikâh, resmi nikâh ayrımı var. Dînî nikâh tartışılamaz, çünki Allah bağlıyor, resmî nikâhı da devlet bağlıyor dediniz. Halbuki sosyolijide aileyi farkediyoruz, aileyi şöyle tarif ediyoruz: Aile, ailenin dışından bir teşekkül tarafından tasdik edildiği takdirde aile olur. Dînî nikâh tartışılamaz, her mü'min evlenirken herkesin duasını almak, bir imam tarafından aralarında bağ kurulmak herkes tarafından âmin denilmesi, mutluluk dilenmesi, bunlar yapılmalı ayrı ama, resmi nikâha değil de sadece dînî nikâha bağlı kalırsak o zaman beyefendi,

Doç. Dr. Musa Kazım YILMAZ:

– Hayır öyle bir şey söylemedim.

Prof. Dr. Amiran Kurtkan BİLGİSEVEN:

– Öyle demediniz mi?

Doç. Dr. Musa Kazım YILMAZ:

– Hayır, ben dînî nikâha bağlı kalınsın demedim.

Prof. Dr. Amiran Kurtkan BİLGİSEVEN:

– Birde şu ifade rapora geçmesin lütfen, çünkü Diyanet İşleri Başkanı dahi kendisi Türkiye lâik bir ülkedir dedi. Siz demin konuşmanızda % 80 lâik olmayanlar,

Doç. Dr. Musa Kazım YILMAZ:

–Ben vatandaşlar için söyledim, ülke için demedim.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Siz biliyor musunuz hangi vatandaşın lâik olup olmadığını, istatistik mi yaptınız?

Doç. Dr. Musa Kazım YILMAZ:

– İstatistik hayır.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Peki, öyle fikir veriyorsunuz.

Doç. Dr. Musa Kazım YILMAZ:

– Hayır kendi lafıma göre değil, belli yerler belli mihraklar lâikliği müdafa ettiğine göre, Anadoludaki halk lâik midir?

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Ben müdafaa ediyorum lâikliği, Müslüman değil miyim?

Doç. Dr. Musa Kazım YILMAZ:

– Siz Ankara'da hâşâ ben size Müslüman değildir dedim mi?

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Öyle bir şey getiriyorsun ki burada.

Doç. Dr. Musa Kazım YILMAZ:

– Hayır ben size Müslüman değildir dedim mi?

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Hayır ama, öyle bir şey getiriyorsunuz ki yarısı inanmış, yarısı inanmamış birbirine kılıç alıp saldırıcaklar gibi bir hava yaratıyonrsun.

Doç. Dr. Musa Kazım YILMAZ:

– Hayır öyle değil, hayır öyle demedim.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Sayın Asaf bey.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Sen bir doçentsin yahu bir düşün yani.

Doç. Dr. Musa Kazım YILMAZ:

– Orada yazdıklarım bellidir çıkar onu, kızmaya gerek yok. Öyle demedim sadece belki bir teşekkülün gözü önünde bağlanan bu nikâha, Allah'ın adıyla da başlansa herşey bitecek . Bu kadar yani. Öyle demedim, belki ben ifade edemedim herhalde.

– Dînî nikâh tabi Allah'ın emriyle insanların biraraya gelmesidir. Sosyolojik hadise olarak sizin bahsettiğiniz o nikahın bağlanması ve bir teşkilat haline gelmesi ve müesseseleşmesi elbette ki gereklidir. Fakat yani imam nikâh, dînî nikâha gerek yoktur gibi bu tartışmaları senelerce böyle bu Müslüman milletin gündeminde tutmak yazık oluyor. Yani herkes biliyor ki Türkiye'de çiftlerin dînî nikâhı vardır. Bakınız dindar olmayanların dahi neredeyse dînî nikâhları vardır ama tartışmadan kurtulamıyoruz.

Prof. Dr. Amiran Kurtkan BİLGİSEVEN:

—Birde şu ifade rapora geçmesin lütfen, çünkü Diyanet İşleri Başkanı dahi kendisi Türkiye lâik bir ülkedir dedi. Siz demin konuşmanızda % 80 lâik olmayanlar,

Doç. Dr. Musa Kazım YILMAZ:

– Ben vatandaşlar için söyledim, ülke için demedim. Siz biliyorsunuz hangi vatandaşın lâik olup olmadığını.

İstatistik mi yaptınız? Peki böyle fikir veriyorsunuz.

Kendi lafıma göre değil, belli yerler belli mihraklar lâikliği müdafa ettiğine göre Anadoludaki halk lâik midir?

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Şimdi burada yapılmış olan konuşmaların, müzakerelerin daha sonra sanırım burada kesiliyor değil, daha sonrada devam edecek bu hadiseler. Türkiyemizde İslâmiyetin anlaşılması mevzuunda olduğu gibi başka sahalarda da münakaşalar devam edip gidiyor. Bu hususun çözüme kavuşturulabilmesi için inşaallah önümüzdeki nesiller bize aydınlık ufuk vadediyor. İlahiyat fakültelerimiz başta olmak üzere, İslâmi sahalarda yapılmış olan araştırmaların derinleştirilmesi bu takım problemleri inşaallah halledecektir.

Şimdilik günümüzde, Cumhuriyet idaremizde İslâmiyete bakış açısı bakımından çok çeşitli merhalelerden geçildi. Bir devir geldi, bu memlekette sadece Müslümanları ilgilendiren bir ezan meselesine mesela devlet müdahalesi oldu. Devlet müdahalesinin kaldırılması ne zaman mümkün olabildi? 1950'lerden sonra olabildi. Ama o eski devirlerin tatbikatına alışmış bir matbuat hâlâ ezan meselesini diline dolamaktan senelerce vazgeçemedi bu memlekette, bunu biliyoruz biz.

Ben hatırlarım, Hasan Hüsnü Erdem Hocamız, 60 dan sonra Diyanet İşleri Başkanı olduğu zamanda onu ziyarete gelen basın mensuplarının sorduğu ilk sual şuydu: Hocam dediler, ne zaman ezanı Türkçeleştireceksin? Hoca bunlara bir cevap vermiş, biz o zaman asistandık, geldi bizde de dersleri vardı, bize anlattı nasıl, ne cevap verdiğini. Dedim ki dedi, peki dedim demiş size bir cami tahsis edeceğim, orada namaz Türkçe kılınacak, ezanda Türkçe okunacak. Şimdi parmak kaldırsın bakalım, hanginiz gelecek bu camiye devam edecek demiş.

Hiçbir parmak kalkmamış. Onun üzerine dedim ki dedi rahmetli, demek ki bunlara lüzum yokmuş. Böyle dedim dedi ve meseleyi kapattım dedi. Hakikaten bizim memleketimizde olsun, başka yerlerde olsun, dışardan gazel okuyan çok kimseler var, bunu bir alışkanlık haline getiriyorlar. Herkes kendi ihtisas dahilinde olan şeylerin üzerine gitse ve hoşnutlukla yani gönül rızasıyla meselelere eğilse, yani hayır umarak yapsa meseleleri pek problem haline getirmeyeceğiz.

Burada da zannetmiyorum ki, Kazım bey sizlere ters düşen bir şey söylemiş olsun. Muhakkak istikameti iyidir ama bunun müzakeresini burada hemen yapabilecek durumda değiliz. Bunu inşaallah bir başka zamanda, bir başka mekanda bunların şeyleri yapılabilir .

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Ben şahsen buradaki fikirlerden katılmadıklarım var.

Doç Dr. Musa Kazım YILMAZ:

—Ben konuştum sizde karşı fikir söyleyin.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

—Bir söz hakkı verir misiniz? Mesela nikâh nedir?

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Vereceğim, Sayın Asaf bey, sizden bir ricam, hadiselere yumuşaklıkla varalım.

Burada kendi meselelerimizi görüşüyoruz. Hiç karşılıklı birbirimizi kırmaya gerek yok. Çünkü hepimiz Müslümanız, hepimiz kendi meselelerimizi halletmek ihtiyacı içindeyiz. Benim sizden öğreneceğim var, sizin benden öğreneceğiniz olabilir. O bakımdan burada meseleleri kapatmak diye birşeyimiz yok. Burada açmayacaksak, burada konuşmayacaksak nerede konuşacağız, bu şeyleri?

Şimdi memleketin bir nikâh meselesi var, bu Diyanetin de meselesi. Diyanete sualler geliyor, Din İşleri Yüksek Kurulu olarak bize gelen suallerden bir takımı, bu mevzuulara tahsis edilmiş. Vatandaş diyor ki, ben dînî nikâhla evlendim, çocuğum var ondan sonra bunun mirası ne olacak? diyor. Mirası alabilir mi alamaz mı? Şimdi biz senin dînî nikahın caiz değildir dersek adam bize diyor ki, ya şimdiye kadar biz dînî nikâhla evlenmiş, milyarlarca Müslüman gelmiş geçmiş bunların nikâhları ne olacaktır. Şimdi bunlara cevap arıyor bizden. Benim şahsi kanaatim nedir burada, bugün Türkiye'mizde yapılmakta olan bir nikâh vardır. Nikâhın İslâmdaki yeri nedir? bana göre, İslâmdaki yeri iki müminin Allah'ın emri olan yani nikâhlanma emrini yerine getirmek için birleşmeleridir ve bu cemiyetin şehadeti içinde olacaktır.

Cemiyetin şahadeti ve Devletin o evliliğin mesuliyetleri üzerindeki garantisini taşımak şartıyla. Şimdi bakın bu garanti neydi? Peygamberimizin zamanında nikâhlar varken eğer haksız yere kanun dışı bir boşanma vuku bulursa, devlet, o kadının veya erkeğin zararlarını tekeffül ediyodu. Kanuni müeyyidesini devlet garanti ediyordu, ama şimdi devrimizde, Türkiye'mizde yapılan dînî bir nikâhta böyle bir garanti yoktur.

Yani siz sadece dînî nikâha tabi olarak bir nikâh akdi yaparsanız, bu kadının zarar görmesine mutlak sebeb olabilir. Bunu garanti edemiyor devlet, garanti etmediği için böyle bir nikâhı, böyle bir nikâh günümüzdeki böyle bir nikâh caiz değildir bana göre şahsen, yani dînî nikâhı kasdediyorum. Dînî nikâh dedikleri nikahı kasdediyorum. Üstelik dînî nikâh diye, gayri dînî nikâh diye benim bile bildiğim bir ayırım da yoktur İslâm dünyasında. Böyle bir şey yoktur.

– Şimdi evet Din Şûramızın bu mevzuları bakın hangi sahalara bizi aktarıyor. Böyle bir durumda tabiatıyla saatimizin elverdiği ölçüde burada usanmadan bıkmadan bunları konuşabiliriz gibi geliyor bana evet.

Prof. Dr. Amiran Kurtkan BİLGİSEVEN:

– Yani şunu sormak istiyorum, bu konuşmalar ne şekilde rapora geçecek?

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Şimdi bunlar rapora geçmiyor, geçecek durumda da değil bence. Hayır, hayır, Diyanetin kastı çerçevesinde verilmiş çözümler varsa, biz onları geçirmek istiyoruz.

Prof. Dr Amiran Kurtkan BİLGİSEVEN:

– Konuşmacının getirdiği tekliften ne ölçüde geçecek?

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Onlar bize uygunsa, şûrayla da ilgiliyse onu alabileceğiz, ancak, yoksa onun dışındakileri almak durumunda değiliz. Hoca hanım tekrar ediyorum.

– Burada yapılan görüşmeler, sadece karar olarak kaydedilecek değildir. Biz

burada alacağımız kararları rapor haline getireceğiz ve sizlere sunacağız. Sizlerin tasvibini aldıktan sonra onları takdim edebileceğiz. Şimdi görüşmelere başlayalım.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Şimdi bir defa sayın Doçent benim dostumdur. Kendisini sevdiğimi bilir, proğramlarımda da defalarca yer verdim. Ama şu konuşmasını çok yadırgadım. Öyle bir hava yaratıyor ki, bir tarafta inananlar, bir tarafta inanmayanlar. Niye inananlar inanmayanlara mücadele açmıyor gibi bir hava yaratıyor.

Bir defa bu Türkiye'deki birlik, beraberlik ve İslâm Dininin tevhid ruhuna aykırıdır. Bizim birbirimizin hataları olabilir, bunu biz güzellikle kardeşçe gidermeyi arzulayacağız. Yani bir defa fikirsel yaklaşım bu şeyde hatalı, şu tebliğde.

İkincisi, nikâh nedir? Nikâh, iki şahit huzurunda halkın arasında alenen, iki kişinin akit yapmasıdır, bunu da bir devlet memurunun veya din adamının huzurunda kabul edilmesidir. Yani hocamın dediği gibi dînî nikâh, resmi nikâh diye birşey yok.

Doç. Dr. Musa Kazım YILMAZ:

– Vâkıa nasıl Türkiye'de?

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Hüseyin hocamızda, bir bilim adamı olarak bunu böyle kabul ediyor. Yani siz herşeyde bir ikilik var, Anayasa Mahkemesi Başkanı şöyle dedi. Diyanet buna saldırsın, şu böyle dedi.

Anayasa Mahkemesi Başkanı herhangi bir görüş serdedebilir, ama Diyanet onu karşısına alamaz, gider konuşur. Yani Anayasa Mahkemesi Başkanı şöyle dedi diye Diyanet TV'de veya basınla bunun karşısına çıkması yanlış bir taktikdir, güzellikle konuşulur. Yani Anayasa Mahkemesi Başkanını rahatsız eden bir şey varsa, demek ki Türkiye'de birşeyler var. Anayasa mahkemesi deyip geçme, bir siyasi partiyi kapatabilecek güçte bir mahkeme. Hayır kapatır demiyorum, Anayasa Mahkemesi Diyanet'i kapatamaz.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Şimdi sayın Asaf, hocalarımızın da hassasiyetleri var. İsteniyor ki herkes içinden gelen şekilde, bu memlekette bir nikâh kıyılacaksa diyor asırlardan beri gelen bir tatbikat olarak, eğer bu vazifeyi müftüler yapsa, veyahut dînî hüviyetli birisi yapsa deniyor. Şimdi bundan ne mahsur çıkabilir diyorlar.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

— Öyle bir şey demedik yahu. Öyle bir şey demedim. Allah helâl kılıyor. Kim haram kılabilir. Yani iki şahit huzurunda sizin şahadetinize bir nikâh memurunun huzurunda ben nikâhımı kıyarsam, bu karıma haram mı olur?

Doç. Dr. Musa Kazım YILMAZ:

– Eğer evleniniz demeseydi biz evlenebilir miydik?

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

— Efendim o ayrı bir şey

Doç. Dr. Musa Kazım YILMAZ:

– Ben onu diyorum. فانكحوا diyor.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Haram ve helâli Kur'an-ı Kerim ayırtetmiş,

Doç. Dr. Musa Kazım YILMAZ:

– Ben onu diyorum Müslüman

Prof.Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Bir dakika şimdi Asaf bey, siz orada anlatılmak istenen şeyde belki bir zaafı telif olabilir . Siz orayı farklı şekilde anladınız ve şöyle anladınız zannediyorum. Yani bu işi Allah akdediyor gibi.

Doç. Dr.M. Kazım YILMAZ:

– Allah emretmiş bize evlenin diye ve onun için evleniyoruz. Eğer evlenme deseydi...

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Şimdi hocam çok özür dilerim, Musa bey bizim proğramlarda yaptığımız beraber sohbetler ve tek konuşmalardaki yaklaşımdan tamamen ayrı birşeye girmiş, birşey istiyor. Yani Türkiye'de bir çarpışma olsun istiyor.

Doç. Dr. Musa Kazım YILMAZ:

– Hâşâ, hâşâ, öyle değil, ben sadece diyorum ki...

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Yok yok zannetmem, zannetmiyorum ben öyle birşey istediği yok. Biz böyle bir şey anlamadık. Onun bir hassasiyeti var. Bunların müzakeresini burada, yapmanın bir anlamı yok aslında ama yazılmış birşeyi okutmak durumundayız burada, ama müzakereler daha sonra yapılabilir. Günümüzün mevzuu şimdiki toplanmamızın asıl gayesi, Diyanetimizin, memleketimizin dînî sahadaki hizmetini daha genişletebilmek nasıl mümkün olur bunu medyadan veya basından istifadeyle nasıl daha mükemmel şekle sokabiliriz? bunu konuşacağız. Onun için sizi meşgul eden bazı noktalar varsa onu dışarda da hallederiz, başka yerlerde de konuşuruz, sayın Asaf bey.

Dr. Şevket ÖZDEMİR:

Şimdi efendim, dini yayınlarla biz nasıl Diyanet olarak halka hizmet götürebiliriz? Ve arkadaşımızın tebliğide, Diyanet bugün bu görevi hakkıyla yapamıyor, yapsa daha iyi olur. Mesela ben şimdi birşey diyeceğim. Diyanetimizin 3 tane yayın organı var, benim bildiğim kadarıyla.

1. Dergisi var.

2. Gazetesi var.

3. Bir de kitapları var.

Çocuk dergisi, evet tamam, olabilir.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– 3 dergisi var sayın hocam, bir çocuk dergisi, bir aylık dergi, bir 3 aylık dergi var. Bunun dışında da kitap yayınları var.

Dr. Şevket ÖZDEMİR:

– Ben diyorum ki, Diyanet İşleri Başkanlığımız, bu imkânları elinde varken, şöyle veya böyle kim olursa olsun, isterse Anayasa Mahkemesi Başkanı değil Reisicumhur olsun, bu dine karşı birşey söylüyorsa hiç heyecanlanmadan Asaf kardeşimiz gibi, Diyanet İşleri Başkanlığı bir açıklama yapabilir. Bu suç da değil, bu onun görevidir. Bu bir.

İkincisi bu yapılmayınca ne oluyor, biraz resmî çevreden uzaklaşınca şu anda Türkiye'de iki tane din var.

Birisi, Diyanet'in bir türlü sahip olamadığı, sahip olamadığı içinde, sadece Devletin dîni haline gelmiş olan resmi din var.

Birde biz görevimizi yapmadığımız için başkalarının sahip olduğu bir din var ortada ve bu bizden kaynaklanıyor. Diyanet görevini yaparsa başkaları bunu yapamaz, yanlış bir şeyler söyleyemez. Şimdi ben bir ayet okuyacağım.

بسم الله الرحمن الرحيم

ان الذين يكتمون ما انزل الله من الكتاب ويشترون به ثمنا قليلا اولئك ما يأكلون في بطونهم الا النار

– **Cenab-ı Hakk'ın inzal ettiği şeyleri ketmedenler, yani gizleyenler yarın öteki dünyada ateş yiyecek kimselerdir**, meâlinde olan bir ayet-i kerime ve başka şeyleri satın alıp, menfaaat karşılığında gizleyenler diyor. Yani bunda kastettiği şey Cenab-ı Hakk'ın hakikatlerini ortaya çıkarmakta hiçbir kimse herhangi bir bahane ileri sürmemelidir. Yani istediği bir hürriyet ortamı içinde her türlü şeyi konuşabilme imkanına kavuşabilme imkanına kavuşmalıdır. Bu Cenab-ı Hakk'ın ezelden beri gönderdiği, Peygamberlerine tebliğ ettiği temel hükümlerden birisi fikir hürriyeti. Bunun gerçekleşmesini inşaallah biz kendi zamanımızda da, kendi memleketimizde de göreceğiz ve İslâm dünyasında da göreceğiz ümidindeyim. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Mehmet AYDIN:

– Efendim akademisyen yaklaşım çok farklı birşey, kusura bakmayın, dışardaki insanın yaklaşımı çok farklı. Biz Konya'lıyız, Kapı Caminin oradaki insanlar devlet kurar devlet yıkar, ben bazen gider dinlerim ve gülerim. Şimdi Türkiye'nin geçirdiği bir sosyolojik evrim var, bir de siyasi bir evrim var.

Özal'a kadar daha bu memlekette cuma namazı kılan Cumhurbaşkanı çıkmadı veya biz duymadık. Şimdi ben Türk Yurdu'na yazı yazdım, bu sayıda çıkacak **"İslâm Âleminin Problemleri ve Türkiye"** orada var. Şimdi Bush veya Regan Din kurultayında konuşma yapıyor ve bunu medya Türkiye'ye getiriyor. Cumhuriyet gazetesinde var. Din kurultayında konuşma yapan Regan konuşmayı başlattı diyor. Mitterand kiliseye gidiyor,Teatcher kiliseye gidiyor. Bunları görünce bizim siyasiler biz

ne yapıyoruz? dediler ve akıllarını başlarına toplayarak yumuşadılar. Bu bir realite ve lâiklik bu değilmiş dediler.

İkinci önemli konu, Türkiye'de akademisyen kadrolar, din eğitimi yapan kadrolar, yukarıya doğru tırmandıkça bizim siyasi kadrolara bir yakınlaşma meydana geldi ve bunların yanlışlarını düzeltti, ve bunlar Türkiye'de siyasi dînî yaklaşımı sağladı. Büyük bir kitle var ki, bugün Mumcu'nun cinayetini, kahrolsun Şeriat, diyerek adam protesto ediyor. Yani Mumcu'yu şeriatçılar, Müslümanlar mı öldürdü? Hayır, ama Türkiye'de bir zihniyet var, bu da sosyolojik realite. Bunun da farkına varmak zorundayız. Arkadaşımız haklı ama Türkiye yavaş yavaş bir yerlere varıyor.

Diyanet teşkilâtının kalkıp ta Evrenin konuşmasına yani sen de ben de hocalarım da Diyanet İşleri Başkanı kadar mes'ulüz. Birimiz kalkıp başörtüsü konusunda üniversite olarak bir hareketin içine giremedik. Rektörleri sayın Evren toplantıya çağırdı ve bizim rektörümüz Konya'ya geldi ve dekanları toplayarak başörtüsü meselesini mutlaka uygulayalım dedi ve İlahiyat Fakültesi Yönetim Kurulu olarak Evren'in aldırdığı kararı uygulamak zorunda kaldık ve başörtülü öğrenciyi okula almadık.

Peki Diyanet'in ne suçu var yani şimdi aynı şartlarda biz de öyleyiz. Yani bir sorumluluk varsa hepimize düşüyor. Benim burada şeyim şu: Diyanet İşlerini ateş hattına sürmeyelim de, ağır ama ılımlı bir politika ile yerimizi alalım ve göreceksiniz ki, bizden sonraki nesiller çok daha iyi bir ortamda yaşayacaklar. Türkiye'de devletin ve zihniyetin de İslâmîleşmeye doğru bir gidiş sağlamak zorundayız.

Bugün Türk devletinin İslâm'la barışıklığı yok. Bunu kabul etmek lazım. Korkuyor yani rejimden korkuyor ama biz bunu daha da ileri noktaya götürebiliriz o halde . Ama adımlarımızı dikkatli atmak zorundayız. Yani yavaş yavaş bir yere gelmek zorundayız.

Efendim nikâh konusu, ben bir din tarihçisiyim, katoliklikte, protestanlıkta nikâh dînî sakramenttir. 7 sakrament vardır, bir tanesi marıge, evlenmedir ve dînî bir akittir evlilik. Sosyolojik bakımdan, dînî bakımdan İslâm'da nikâhın dînî bir vâkıa olduğunu kabul etmiyorum ben. Sosyal bir akittir, içtimaî bir akittir nikâh فانكحوا ayeti kerimesindeki emir insan tabiatına uygun bir emridir. Biz ruhban değiliz, Cenab-ı Hakk İslâmı gönderirken insan tabiatını çok iyi biliyor ve bizim fizyolojik ihtiyaçlarımızı çok iyi biliyor, bize evlenme gibi bir şey vermiş yani çok güzel bir şey bu . Nasıl et yemek ne kadar güzelse, evlenmekte o kadar güzel bir sosyolojik olaydır. Hem toplumsal, hem fizyolojik, hem de insan piskolojisini rahatlatan bir olaydır yani. Bunun için nikâhı dînî bir akit gibi düşünmemek lazım, Asaf beyin dediğine ben de katılıyorum, sosyol bir akittir.

Özellikle kadının korunması gerçekleştiği yerde İslâm'ın evlilik taahhüdü gerçekleşmiştir. Hayrettin Karaman bey karşı yazı yazdı, devletteki nikâh dînî akittir dedi, dini nikâh yerine geçer dedi, tartışma konusu açıldı. Bence bu konuları fazla kurcalamakta yarar yok. Şimdi diyelim ki, Kazım bey şu otelde bir kadın bulsanız, ikide şahit götürseniz odanıza yukarda, ben evleneceğim, arkadaşlar şahit olsun desek, İslâmda da böyle nikâh caizdir ve akti yerine getirdi bitti. Şu noktayı da ben hatırlatayım, Diyanet teşkilâtının bugün bir kanunu var mı? Arkadaşlar, daha kanunu olmayan bir teşkilattan neler bekliyoruz yani lütfen. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Evet İsmail Bey

İsmail KARAKAYA:

– Evet efendim, bendeniz tebliğinden dolayı Musa Kazım beye teşekkür ediyorum. Mecelle'de bir kural var: Zararları ortadan kaldırmak.

Aslında biz dînî yayınlar komisyonuyuz. Diyanet dînî yayın açısından ne yapmalıdır. Bugüne kadar ne yapmıştır, özellikle bundan sonra ne, yapmalıdır? konumuz o. Musa Kazım beyin tebliği zararlı yayınları önleme açısından fevkâlade güzel, mantıklı ve tahripkar bir ortamı yumuşatmak, din lehine çevirmek gibi bir gayeye matuf bir tebliğ. O güzel gayesinden dolayı gerçekten tebrik ediyorum. Belki misallerden biri yani cevap verme hakkını Diyanet kullansın deyince, sadece Cumhurbaşkanına cevap versin de demedi. Yani basında çıkan yazılardan da örnek verdi. Ben Diyanet İşleri Başkanlığı'nın dine aykırı yazılardan bir kısmına cevap vermesinin fevkalade uygun olacağını ve halkın Diyanet'e muhabbetinin, bağlılığının artacağını gerçekten kabul ediyorum.

Hatta bir hatıramı naklediyim. 80 öncesi sanırım, bir reklam vardı radyoda, o zaman TV pek yaygın değil? "Bossa görelim neyler" reklam da buydu, bilmiyorum hatırlayanlar varmı? Süleyman ATEŞ hocam da Diyanet İşleri Başkanı. Aklına takılmış Mevlâ görelim neylerdir bunun aslı. Bossa görelim neyler nereden çıktı? Halkın itikadına bir sataşma var dediler kendileri ve bir yazı yazdılar o reklamı neşreden radyoya ve o reklam derhal durdu. Yani bazı meselelerde Diyanet'in hassasiyet göstermesini, illa devlet adamlarıyla çatışma değil.

Ama bir şey daha, bir hatıramı daha arz etmek istiyorum. Merhum Cumhurbaşkanı Sn. Turgut ÖZAL Başbakan iken bendenizi çağırdı. Diyanet meselelerini görüşüyoruz, konuşuyoruz. Ben de din görevlileri federasyonuyla olan irtibatımdan dolayı teşkilatta bazı kesimlerdeki görevlilerin maaşının çok az olduğunu Başbakan olduğu için kendisine arzettim. Dur hoca dedi, sen burada haksızsın. Hemen tepki gösterdi merhum ÖZAL. Ben niye haksız olduğumu merakla bekliyorum. Dedi ki; ben bütün bütçe kanunlarını inceledim, ben mali konulara meraklı bir adamım. Türkiye tarihinde Mustafa Kemal ve İsmet İnönü devri dahil bütçesi reddedilmeyen iki kuruluş gördüm bütçe konularında. Birisi Diyanet İşleri Başkanlığı, diğeri de Genel Kurmay Başkanlığıdır. Sayın Özal'ın ifadesi bu, ben incelemedim ama Sn. Özal böyle söyledi ve bu cümleden sonra dedi ki; "Siz usulünce isteseniz herşey size verilir."

Bunuda şunun için anlatıyorum, Diyanet Başkanı Türkiye'de ve her iktidar döneminde gerçekten fevkâlade müessir bir teşkilattır. Ben o teşkilatın bir mensubu olarak şunu rahatlıkla söyleyebilirim ki, Diyanet İşleri Başkanlarının hangisi olursa olsun, Başbakan da kim olursa olsun, hangi siyasi görüşte olursa olsun, yani şu mesele şöyledir, Sn. Başbakanım diye arzettiğinde reddedilme ihtimalini pek düşünemiyorum. Fakat bu Musa Kazım beyin tebliği, Diyaneti yönetenlerin biraz daha şahsiyetli davranmalarını, kendilerinin Türkiye'de Müslümanları temsil ettiğinin şuurunda olmaları, İslâma aykırı şeyleri hepsini değilse de, yani devletle kavgaya girsinler falan diye istemiyorum, İslâma aykırı şeylerde bazı makamları ikaz etmelerinin Diyanet'e şahsiyet kazandıracağına inanıyorum ve bu Müslümanlar bunu bekliyor Diyanetten.

Bunu yapmadığımız için camiler bizim, camilerin yönetimi bizde, imamlarını biz tayin ediyoruz ama, inanın Sn. Başkanım 100 cemaatimiz varsa 90'ı başkalarınındır. 10'una ancak tesir edebiliyoruz. Şahsiyetimizi ortaya koymadığımızdan sürekli kaybediyoruz, sayıca cemaati kaybetmesek bile etkinliğimizi yitiriyoruz. O bakımdan özellikle medyada, siyaset adamlarını belki hariç tutmanız mümkün, özellikle medyada dine aykırı şeyler çıktığında,

1— Diyanet'in cesurca işin üzerine varması, o işin düzeltilmesini sağlayacaktır.

2— Diyanet'e şahsiyet kazandıracaktır.

3— İnanın medyada diyorum, devlet adamlarını istisna tutarak söylüyorum, medyaya karşı Diyanet'in bu tutumu, Diyanet'i devlet nezdinde de kuvvetlendirecektir. Ben bu inançtayım. Yani Başbakan da bundan rahatsız olmayacaktır, parti liderleri de rahatsız olmayacaktır, Diyanet saygınlık kazanacaktır. Cevap verme hakkının kullanılması bu bakımdan gereklidir. Gelelim yayın meselesine; Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilâtı,

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Afedersiniz Sayın Hocam, gereklidir buyurdunuz da bunu nasıl yapmalıdır, yani hangi yolla yapsınlar?

İsmail KARAKAYA:

– Bakın bir iki örnek verdim meselâ bizim Diyanet'in sadece yayınları değil.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Yo yo medyada, mesela dediniz ki bir şeyi düzeltme ihtiyacı içindedir Diyanet, peki bunu nasıl yapacak? Herhangi bir yayın kuruluna dese, yapmasa ne olacak? O zaman diyoruz ki, Diyanet kendi aletine sahip olursa belki bunu yapabilir. Siz de bu kanaatte misiniz?

İsmail KARAKAYA:

– Onu arz edeyim müsade buyurursanız. 1950'ye kadar Diyanet teşkilatında dini yayınlar yapılıyordu ama parasız dağıtılıyordu. Başbakanlık bazen örtülü ödenekten karşılıyordu, bazen de meclis kararıyla yayın yapılıyor ve bunlar parasız dağıtılıyordu.

1950'den sonra Diyanet'te bir dîni yayınlar döner sermayesi teşekkül etti. Ondan sonrada yayınlar başladı. Birinci Meclisin kararıyla basılan Elmalı ve Buhari'nin dışında, 50'den önce ciddi bir yayın da yoktu. Siz de gayet iyi bilirsiniz, yani biz gençliğimizde çocukluğumuzda Hacı Bayram'a kitap almaya gittiğimizde özel veya resmi kanalla neşredilmiş dini kitap yoktu, böyle bir ortam yoktu, yayınlanmıyordu. Diyanet bir devre, döner sermayeyi iyi kullanarak gerçekten halkın işine yarayacak kitaplar neşretti.

Meselâ herhalde 15 senedir basılmamasına rağmen Ahmet Hamdi Akseki merhumun **"İslâm Dini"** adlı ilmihâli, Türkiye'de halen ferdin yazdığı kitaplar içinde rekoruna ulaşılması mümkün olmayacak bir noktadadır. 1,5 milyonu geçen bir tiraja ulaşmıştır ve 15 yıldır basmıyor zaten. Eğer bassaydı Diyanet, şimdi o tiraj zannediyorum 15 milyonlara falan ulaşırdı.

Diyanet İşleri Başkanlığı yayında bir zamanlar fevkalâde güzel hizmetler

vermiştir, bu hizmet geliştirilebilir. Ben dini yayınlar döner sermayesindeki tavanın kaldırılarak, basılı yayının arttırılmasını istiyorum. Tamam sesli ve görüntülü yayın devrindeyiz, birkaç gündür konuşulan şeylere tamamen iştirak ediyorum, özellikle TV fevkalade müessir ama TV yayıncılığı yapacağız diye basılı yayını ihmal edemeyiz.

Bugün Diyanet İşleri Başkanlığı (son 15 yıldır yada son 20 yıldır yapması gereken basılı yayından bahsediyorum) yayınları yapamıyor. Özel sektör kadar bile olamıyor, yani Diyanet elindeki imkânları değerlendirmiyor. Bugün Diyanet İşleri Başkanlığı 1000'e yaklaşan müftülüğü ile kesinlikle erişilmez bir pazarlama imkânına sahip. Ben Diyanet mensubu olarak, Diyanet'in yayınlarının halka ulaşması kadar kolay bir yayın iletişimi asla olamaz, böyle bir şey düşünülemez bile. Elimizdeki bu imkânı öncelikle, basılı yayında ve halka yönelik yayında ve özellikle çocuklara ve gençlere yönelik yayında kullanmalıyız.

Bugün özel sektör dîni yayında pırıl pırıl namaz hocaları basıyor, milyonlarca basıyorlar, satıyorlar. Bir ticaret metaı haline geldi. Biz hizmet anlayışı içinde yazılı basını ihmal etmemeliyiz. Dergi çıkıyor; aylık dergi, 3 aylık dergi, özellikle 3 aylık dergide biraz daha ilmi yazılar çıkıyor, gerçekten kaliteli yazılar oluyor. Belki münakaşaya açık yazılar değil yani akademik yazılar değil ama, araştırma mahsülü yazılar çıkıyor.

Çocuk dergisi gerçekten çocuklar için yararlı oluyor ama, yapabileceğinin onda biri bile değildir. Bir defa bunu ben üzülerek söylüyorum. Özel sektör yani dün bir müessese kuruluyor, bakıyorsunuz 70 yıllık Diyanet'ten daha fazla olmuş 2-3 yılda yayın adedi, yayın miktarı, yayın cildi. Diyanetin basılı yayında biraz daha aktivitesi olmalıdır.

Sesli yayın konusunda da, en başarılı olacak Diyanettir. Çünkü dini mahiyetteki sesli yayın, işte mevlüttür, İlahidir, o tarz kasetleri hem üretme şansı, hemde bunu okuyacak elemanlar bizde çoktur. Yani Diyanette çoktur. Yani özel sektör yapıyorsa bizim adamımızdan yararlanarak yapıyor, ve bu saha da ihmal edilmemelidir diyorum, Kur'an-ı Kerim bantları ve diğer sesli yayınlar. Görüntülü yayın ve TV'ye gelince bazı şeylerde imkânsızlıktan bahsediyoruz. Ben bu imkânsızlık meselesini pek kabul etmiyorum, Türkiye 50'den önceki Türkiye değil.

Hamdolsun altı bini aşkın Kur'an Kursumuz var. Devlet olarak bırakın onu, kaç camimiz varsa, hepsini Kur'an Kursu haline getirmiyor musunuz bir tamimle, yazın hepsinde okunsun. Kimsenin de müdahale ettiği yok, yani dine karşı tavır alan bir devlet ve devletle Diyanet çelişkisi filan gibi havalar çok yanlıştır. Çünkü hepiniz biliyorsunuz ki özellikle Sn. YALÇINTAŞ hocam, İslâm ülkelerini belki daha çok geziyor, ben de gördüm ki, 50 küsür İslâm ülkesi varmış BM'ye üye, bu 50 küsür İslâm devletleri içinde İslâm'a en çok yatırım yapan Türkiye'dir. Arabistan dahil, 150 milyonu aşkın nüfusuyla Endonezya dahil hiçbir ülke binlerce Kur'an kursunu bütçeden karşılayarak, işte şu kadar İmam-Hatip Lisesi yada milyona yakın talebe yada 80 bini aşkın din görevlisine maaş vermek dünya üzerinde sadece yüce Türk Devletinin yaptığı büyük bir hizmettir.

Devletle Diyanet arasında çelişki var diye iddia etmek abestir. Şunu iddia edebilirsiniz, Diyanet devletin sunduğu imkânlardan yararlanmayı beceremeyen bir teşkilattır. Bunu derseniz kabul ederim ama, devletin itham edilmesine pek gönlüm razı

olmuyor. Onu şunun için söyledim, dağ başındaki bir imamımızın sarığı ve cübbesini genel bütçeden karşılama noktasındayız, öyle değil mi? Devlet, bunu istedik diye bunu verdi. Film çekelim diye para istediğimizde de para verdi. O verdiği günden itibaren her yıl gelişerek bu işe başlasaydık, şimdi sanıyorum bizim de bir TV istasyonunu şöyle böyle idare edecek yayınımız olurdu. Özel TV'lerin bir kısmı, hiçbir iddiası, hiçbir ideolojisi, hiçbir inancı yok. Tercüme ediyor, dublaj yapıyor ve filmi batıdan aldığı gibi neşrediyor.

Ama bakın TGRT, tenkit ettik, tenkit edilecek tarafların varlığını ben de kabul ediyorum, ama takdir etmemek mümkün değildir. 5 sene evvel başladı, henüz Türkiye'de özel TV kurulacak mı, kurulmayacak mı tartışması başlamadan TGRT lafını görmeye başlamıştık. O günden beri sesli yada görüntülü yayın için malzeme topluyorlar. Nerdeyse 8-10 yıldır bir birikimleri var, kaliteli veya değil onların bu uzağı görmeleri ve birgün bu olacak biz de bu işi yapalım, hizmet edelim demeleri açısından takdir etmemek mümkün değildir.

O tarihte Diyanet'in bütçesine hem TGRT lafının gazete sayfalarında görülmeye başladığı tarihte, Diyanet bütçesine, film çekmek için ödemeler konmuştu, o çoğaltılabilirdi, o imkân değerlendirilebilirdi. Geçen geçti diyebilirsiniz, ama bugün Diyanet İşleri Başkanlığı'nın neredeyse Nevzat Yalçıntaş hocamın iş'arından sonra ittifak hasıl olduğu o hususta TV'cilik için şimdiden bir faaliyete girilmesi, proğram üretilmeye başlanması, sonra kendi TV'sini kuracak noktaya gelince de o günü iyice kollayarak bu işi yapması.

Bu bir yoldu, bu bir başka yol, bu hesapları Nevzat hocam gayet iyi biliyor ama bende 1-2 yerden kulak misafiri oldum, burada geçen sene uydu kanalı kiralayarak, işte Makedonya'dan Çin seddine kadar yayın yapacak, yerde bir istasyonu olacak, belki naklen yayın aracı olacak bir TV için 160 milyar lazımdı geçen sene. Bu sene de yani 300 milyar lazım, bu para belki Diyanet için büyük paradır ama, Diyanet Vakfı için büyük değildir. Diyanet'le, Diyanet Vakfını ayrı düşünmek zaten abestir. Şimdi eğer o gücü biz kendimizde bulabilseydik yani bir TV istasyonu kurup, yürütecek hazırlığımız olsaydı vakıf hemen kursun derdik. Şimdi parada değil mesele, para olsa zaten bu necip millet, devletimize verir de. Türk ülkelerinde cami yapacağız dediğinizde, bir cumada 10 milyar, 20 milyar toplamışsınızdır.

Yani paranın mesele olmadığını arz etmek istiyorum. Çok kaliteli TV proğramları üreterek bu işe başlamalı ve medyaya hakim olmadan ülkeye hakim olunmayacağını bilmeliyiz.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Siz söylemediniz ama ben ilave edeyim. Sn. Hocam, maddi her türlü imkâna sahip olmakla beraber, eğer kaliteli bu işleri yapacak elemana sahip değilseniz birşey de yapılamıyor. Ben yayınlara biraz bakar durumdayım. Diyanette emin olun dergilerimize kaliteli yazı toplamakta fevkalade güçlüklere maruz kalıyoruz. Yani bütün okur-yazar takımımız Türkiye'de yardımcı olmuyorlar bu bakımdan. Yani bu hastalığımız müşterek bizim.

İsmail KARAKAYA:

– O hususta birşey arz edeyim hemen, özel TV'ler kurulunca TRT'de yetişen

kameramanından proğramcısına kadar çoğu özel TV'lere geçti, sebep te onlar daha fazla para veriyordu. Profesyonelce bir iş yapacaksanız para vereceksiniz.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Bu teknik iş dediğiniz doğru, orada konuşacak zatı bulmakta.

İsmail KARAKAYA:

– Kesinlikle hocam şunu arz edeyim, Diyanet yayınları yada Diyanet'in kuracağı TV meselâ. Allah rızası için gel şu işi yap diyerek kimseye birşey yaptıramazsınız. Zaten doğru birşey de değildir. Bunun için ben bir tarihte doğuya gönderilmiştim. İşte vaizlikle gitmiştim, doğu dönüşünde o zamanki başkanımız Sn. Tayyar ALTIKULAÇ hocam, oralar nasıl düzelir dedi. Ben de dedim ki; doğuya en seçkin müftünüzü göndereceksiniz, maaşı beşle çarparak ödeyeceksiniz. Yani İstanbul müftüsü ne alıyor, diyelim ki o zaman 1 milyon, Ağrı müftüsüne 5 milyon vereceksiniz. Ama öyle bir insan bulacaksınız ve bunu vakıftan karşılayacaksınız, elinizde vakıf gibi birşey var. Yetişmiş elemanı ben yetiştireyim derseniz, verdiğiniz devlet maaşıyla adam yetiştiremezsiniz.

Yetişmiş elemanı bugün beklemenize gerek yok, ne hikmet bilmiyorum. TRT'de bugün kameraman ve programcıların çoğu Diyanetçilerden daha çok mescide gider yani. Bunu mübalağa olsun diye söylemiyorum. Eğer paranız varsa, genel bütçeden de yapamıyorsanız, vakıf vs ile yetişmiş eleman fazla problem değil, ama para problem.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Yani teknik personeli kastediyorum. Onlarla bir problemimiz olmayabilir ama siz mikrofonun önünde konuşturacağınız zatı her zaman bulabilecek durumda mısınız? mesele problem orada, teşekkür ederim.

Şimdi efendim bir moladan sonra devam edelim. Çıkmayalım mı? Daha 4 arkadaşımız var sırada.

Prof. Dr. Amiran Kurtkan BİLGİSEVEN:

– İster istemez zihnimize takılıyor. O soruya benim acizane verdiğim cevap evet, cevabı oluyor. Çünkü halk kitleleri hatta aydınlar İslâm'ın hakikatinden bugün Türkiye'de habersiz hâle gelmişlerdir. İslâm'ı tanıtabilmemiz için önce bu habersizleşmenin, İslâm'ın hakikatini tanıyamamış durumun sebeplerini belirtmemiz uygun olur. İlk sebep şeriat ve hakikat ayrılığı olmuştur. Şeriatle hakikat arasında aslında bir ayrılık yoktur. Bildiğiniz gibi nitekim Niyazi Mısri çok güzel ifade ediyor bir şiirinde "Şeriatsiz hakikat oldu ilhad, Hakikat nur, ziyasıdır şeriat". Siz nuru kapatırsanız, onun ziyasını da kapatmış olursunuz. Binaenaleyh hakikatten mahrum olan bir şeriat da uyarıcı olamaz, aydınlatıcı olamaz. Bu ayrılık islâm'ın hakikatini öğrenme gayretlerini kösteklemiştir.

Bütün ilimlerin olduğu gibi sosyal ilimlerin de temelinde İlm-i Ledün'ün din ilminin, tevhid ilminin yer aldığı gerçeği unutulmuştur. Bu durum bizim kendi ekonomik, hukuki, siyasi ve kültürel politikalarımızın sadece dini açıdan değil fakat aynı zamanda sosyal ilimler açısından da yanlış temellere oturtulmasına yol açmıştır. Çünkü ilm-i ledün biraz sonra temas edeceğimiz gibi bütün ilimlerin temelinde yer alan bir ilimdir. Daha soyuttur ama, çok daha geneldir, daha köktedir ve bunu ihmal edersek

ilimde de kuvvetli olamayız. Asıl tanıtılacak tarafı da İslâm'ın budur bence, en kıymetli tarafı.

İkinci sebep yani bu İslâm'ın özünden habersiz hale gelmesi kitlelerin hatta aydınların habersiz hale gelmesinin ikinci sebebi, ilimde geri kalışımızdır. Bunu yanlış temellere oturtmayı daha da teşvik eden bir sebep olarak ayetlerin gerektiği gibi yorumlanmasını sağlayacak, ilmi ilerlemeye yol açan İslâmî Paradigmanın da kaybedilmiş olduğunu ifade edebiliriz. Biraz sonra izah edeceğim ne demek istediğimi. Pozitivizmin tek taraflılığı artık batıda bile terkedildiği halde bizde pozitivizmin bayraktarlığını yapanlar vardır. Yani tümevarımın bayraktarlığını yapanlar vardır.

İkinci olarak İslâmî hakikatin hem Müslümanlara hem de gayri müslimlere tanıtılmasını gerekli kılan sebeplerin neler olduğunun belirtilmesi gerekiyor. Bir şeyi tanıyabilmek için, onu tanımadığı fikrinden harekete geçmek lazımdır. Yani evvela itiraf etmem lazım, ben bunu bilmiyorum ondan sonra ancak öğrenme gayretine geçebilirim. Şimdi önce İslâm'ı tanıtmayı bizim için gerekli kılan sebepler üzerinde duralım.

Birinci sebep şudur son zamanlarda İslâm'dan kopanlar artıyor. İslâmiyet iç özelliklerine nüfuz edilemez hale getirildiği için sadece bir dış kalıptan ibaret zannedilir olmuştur. İç özelliği ve hakikati olarak tanıtılan iyi ahlak, dürüstlük, namusluluk kavramları diğer dinlerde de vardır. Bunları İslâm'ın ayırt edici özelliği olarak tanıtırsak, sadece bunları tanıtırsak bunlar diğer dinlerde de var ve seremoniler daha hafif, daha rahat org eşitliğinde, cazip falan olduğu için İslâm'dan kopanlar artıyor. Diyeceksiniz ki şimdilik az, evet şimdilik az olabilir ama bu biz gelişme seyrine bakıyoruz, sosyolog olarak, gelişme seyri maalesef gittikçe arttığını gösteriyor halen İstanbul'da St. Antuan ve Moda kiliselerinde pek çok hanım Hristiyanların ibadetlerine iştirak etmektedir.

Biz bir öğrencimizi araştırma yapmak için gönderdik, kendisini Hristiyanlaşmak isteyen bir müslüman gibi gösterdi ve Hristiyanlaşan müslümanlara sorular sordu. Kendisine verilen cevaplar, burası da Allah'ın evi, bu da Allah'ın dini, arada hiçbir fark yok. Evet arada hiçbir fark yok hale getirdik. Hatta seremoni bakımından daha ağır olduğu için İslâmiyet, ama onun özündeki felsefeyi onun özündeki ilimlere temel teşkil eden ilm-i ledün gerçeklerini ihtiva etme özelliğini biz ihmal ettiğimiz için, artık cazip tarafları kalmıyor yavaş yavaş İslâmiyetin.

İkinci olarak İslâmî ilim paradigmasını da kaybettik.

İslam'ın özü ilimlerde bir derinlik ve vukuf kazanılmadan kavranılması imkânsız bir hakikattir. İslâm'ı derinlemesine kavradığımız dönemlerde 10., 11. asırlarda ilim alemine öncülük yapma şerefine nail olduk. Biyruni'leri, İbn-i Sina'ları yetiştirdik. Şimdi diyebilirsiniz ki batı Hristiyan ama ilimde bizden ileri, evet ama onların ilmi "parça iş" parça iş hüviyetini taşıyor. Bizim 10., 11. yy.lardaki ilmimiz parça iş değildi, bütündü. Yani şöyle anlatayım kâinattaki bütünlüğü biliyordu bizim âlimlerimiz.

Gidin Ayasofya'ya bir pano vardır, ama o panonun karşısına geçin, küçük taşlardan yapılmış bir panodur, ama o panonun karşısına geçtiğimiz zaman hristiyan azizinin görüntüsüyle karşılaşırsınız, bir mana ifade eder. Adamın yüzündeki hüzün ifadesini bile belirtir o taşlar. Bir manalı bütündür pano, rastgele renk renk taşların meydana getirdiği bir duvar değildir. O taşların herbirini birer tabiat kanunu olarak düşünün, panonun üzerinin toz toprakla kaplı olduğunu düşünün, batı tek tek o taşları

temizledi, yavaş yavaş kâinattaki bütünlüğü görmeye başladı. Bunu görebilen âlimler müslümanlaşıyor, zig-zag grubunu misâl olarak gösterebiliriz.

Bizim âlimlerimiz 10. ve 11. yy. da bu bütünlüğü bilerek o toz toprak kaplı panoya yaklaşıyorlardı. Bir taşı temizleyip ortaya çıkardığı zaman, panonun şurasını aydınlattım diyordu. Yani parça iş değildi bizim ilmimiz, bütünün hakikatine vakıf insanların, bütünün parçalarını ortaya çıkarmaları şeklindeydi ve bu çok farklı bir şey. Şimdi İslâm'ı tanıtmayı gayri müslimler için gerekli kılan sebepler üzerinde duralım.

Birinci sebep şu: İslâm Peygamberi bütün insanlara gönderilmiştir, son Peygamberdir. Getirdiği mesaj ilme dayalıdır. O kadar ki bazı ayetlerde benden daha iyi bilenleriniz vardır. Cenab-ı Hak Hz. Peygamber'e hitap ederken sana bu kitabı verdik diyecek yerde, sana bu ilmi verdik diyor. Kur'an yerine ilim kelimesini kullanıyor. O kadar ilme dayalıdır İslâmiyet. Yani bütün ilimlerin temelindeki İlm-i Ledüne dayalıdır. Ondan ötürü İslâm alimleri ilimde derinleştikleri zaman, hatta bütün batı ilimde derinleştiği zaman İlm-i Ledünn'e varıyor.

Bakınız şimdi, satıhta kalırsanız somut, sebep sonuç ilişkilerini aydınlatıyorsunuz. Son derece somut... Daha derine inerseniz soyutlaşma başlıyor, ama genelleşme artıyor. Şimdi meselâ fizikte statik ve dinamik, ayrı ayrıydı bir zamanlar. Enerji ve kitle başka başka şeyler zannediyorduk, biraz derinleştik, aşağı doğru indik, baktık ki statik ve dinamik birbirlerinin aynıymış, aynı tevhidi gerçekmiş, bir görünüşü kitle, bir görünüşü enerji. Aynı gerçek biyolojide, psikolojide, sosyolojide hepsinde var. Konuyu uzatmamak için misâlleri izah etmiyorum.

Acaba biraz daha derine inersek, bu ayrı ayrı ilimlerin kendi temellerindeki bütünlüğün daha da derinine inersek, bütün ilimler için müşterek olan bir sahaya ulaşır mıyız? Hz. Ali evet diyor. Evet temelde ilm-i ledün var. Ondan ötürü kim ilminde derinleşirse, kim ilminde kuvvetli hale gelirse teologlaşıyor. İster istemez teolojiyle ilgili kitaplar yazmaya başlıyor, İslâm'ın hakikatini anlamaya başlıyor. Çünkü ilm-i ledün çok soyut, bir takım matrix formüller getiriyor, Hz. Ali'nin getirdiği formüller gibi.

Ama çok genel o formüllerin kalıplarının içini hangi ilmin doneleriyle doldurursanız formül doğru çıkıyor. Onun için Hz. Ali demiş ki "ilim tektir, cahiller onu çoğalttı." diyor. Cahiller onu çoğalttı derken ihtisaslaşmaya karşı çıkmıyor. Hz. Ali, "ihtisas körlüğüne" karşı çıkıyor. Yani ben sosyoloğum, ne teknolojiye ne şuna bakarım, ne buna bakarım. İlimlerin birbirleriyle yardımlaşmaları lazım ve hepsinin temelinde ilm-i ledün olduğunu ilim adamlarının bilmesi lazım, tektir, derken de bu ilm-i ledünü kastediyor. Onun spesifik, somut görünüşteki gerçekleri, dış yüzeydeki gerçekleri ayrı ayrı ilimler, ama temeldeki soyut fakat çok genel, gerçekleri İlm-i Ledün. Evet İslâm Peygamberi o halde bütün insanlara gönderilmiştir. Madem böyledir, gayrimüslimlere tanıtmamız lazım. Çünkü bizim ilmimizin temelinde de ilmi hakikatler vardı. Gayri müslimlere tanıtmamızı gerektiren ikinci sebepde şu, dünyada İslâm düşmanlığı yaygınlaşmaktadır.

Bugün dünyanın birçok yerlerinde Müslümanların ülkelerine tecavüz edilmekte, müslüman kanı akıtılmakta ve Avrupa devletleri buna seyirci kalmaktadır. Çünkü müslümanların başka ülkeleri zaptettiğini düşünüyorlar. Fetih kavramı ile zaptetmek

kavramını, işgal kavramını birbirine karıştırıyorlar. Biz fethettik, zaptetmedik. Biz sömürü gütmedik. Fethetmek ne demektir? Miftah, anahtar manasına gelir, fetih açmaktır. Biz gayri müslim ülkelerin halklarına İslâm kültürünü götürdük. İslâm kültürünün verdiği hakları götürdük. Hür köylü statüsünü götürdük, Avrupa'nın serflerine kölelerine. Mevlana bunu şöyle izah ediyor, evvela şunu söyleyeyim, bazı öğrencilerim bana diyorlar ki *"hocam biz gittik. Avrupa'ya oradaki insanları aldık, efendim onları kendi teşkilatımıza dahil ettik, asker yaptık. Tekrar ordularla oralara gönderdik, amcasını dayısını öldürttürdük. Bu kültür emperyalizmi değil midir"* diye soruyorlar, değildir. Çünkü biz o insanlara İslâmın hakikatlerini, özünü, hakikatini öğrettik. Gittiğimiz yerlere de bu özü, bu hakikati yani insan haklarını götürdük.

Mevlânâ şöyle ifade ediyor. Bir ziyafet tepsisi düşünün içinde pirzolalar var, efendim tatlılar var, her türlü leziz yemekler var. Siz bir aç'a, çabuk bunu ye diyorsunuz. Aman efendim, niye ona emrediyorsunuz diyemezsiniz. O ona lütuf. Çünkü siz ona lütfediyorsunuz, insan haklarını götürüyorsunuz, hür köylü statüsünü götürüyorsunuz, bu bir lütuftur, bu bir emir değildir diyor. O halde bizimki de kültür emperylizmi değildir . Ve işgal değildir, fetihtir, açmaktır.

İslâm kültürünü miftah olarak kullandık, anahtar olarak kullandık, orayı açtık. Oradaki köylü koşa koşa geldi benimsedi. Ondan ötürü evvela tekke teşkilatı gitti. O zaman tabi ki tekke teşkilatı sonraki tekke teşkilatı gibi değil, Atatürk'ün kapattığı tekkeler birer esrarkeş yuvası haline gelmişti, asker kaçağı yuvası haline gelmişti. Ama o zamanın tekkeleri birer İslâmi akademi. O kadar hürriyet var ki, o kadar fevkalade bir demokratik düzen var ki, özünde ve hakikatinde, yerine bir kadını bırakmıştır. **Hacı Bektaş Veli**. Dünya bir tevhid âlemidir. Milletlerin farklılıkları işbirliği içindir, mücadele için değildir. Onun için diyoruz ki biz fethettik, sömürü yapmadık, kast ayrımı gütmedik, sömürü yapmayan, kast ayrımı gütmeyen, doğuştan verilen statüleri elinin tersiyle itip, ferdi gayretle elde edilen statüleri getiren ki, o doğuştan verilen statüler o zavallı serfleri ölünceye kadar serflikte bırakıyordu. İşte bu kültür değerlerini getiren bir kültürü biz oralara götürdük.

Dördüncü sebep şu, İslâmî mesaj, ilmi bir mesajdır. Çağımız için en önemli özellik bu en önemli sebep bu . İlmi bir mesaj, neden en önemli diyorum. Çünkü bugün bilgi çağına girdik daha da bilgi çağı içinde ilerleyeceğiz. İslâm'ın getirdiği dünya düzeni bir dış kılıftır. Bunları uygulayarak müslüman olursunuz. İslâma iman etmiş olmanız, yani İslâm'n hak din, din sayılmaya layık tek inanç olduğuna kanaat getirmeniz onun getirdiği düzen açısından da en mükemmel düzenin olduğunu anlamanıza, bu konuda ikna olmanıza bağlıdır. İknanın en mükemmel şekli ilimle olur. Mesaj getirmeyen bir inancın ilimle hiçbir ilişkisi olamaz.

Öteden beri mesaj getiren tek din İslâm olduğundan, diğer dinlerde mesaj getirdiği halde o mesaj tahrif edildiğinden halen mesajını muhafaza eden tek din İslâm olduğundan, bizim İslâmın getirdiği mesajın ilme dayalı olması onu gayri müslimlere de kaloylıkla tanıtabilmemize imkan verebilir ve tanıtmamızda gereklidir. Siz İslâmın mesajına uyarak, müslüman olursunuz dedik meselâ kendi alt tabakanızı orta sınıflaştırırsınız, orta sınıflaştırma gayretine gidersiniz. Bunun için zekât alırsınız, İslâm'ın getirdiği bütün kuralları uygularsınız. Ama milli gelirinizi ne kadar âdil bölmek

istesenizde, dünya bir bütündür. Eğer gayrimüslim milletler sizi sömürüyorlarsa, eğer onlar İslâmı tanımamışlarsa, sömürünün sonunda kendilerine kâr getireceğini zannediyorlarsa, İlm-i Ledün'ün gerçeklerinden haberdar olmadıkları için, bunun kendi bindiği dalı kesmek olduğunu anlayamadıkları için, sizi sömürüyorlarsa, sizin milli geliriniz küçük kalır.

İslâm'ın kurallarını uygulamanız sonucunda sefalette eşitlik sağlarsınız, refahta eşitlik sağlayamazsınız, o halde dünya düzeninin İslâmi kurallara dayalı olması lazım. O halde İslâm'ın diğer milletlere de, Hristiyan milletlere de tanıtılması lazım. Bu durumda sizin müslüman olmanız yani dış kılıfa veya İslâm'ın kurallarına uyarak millî geliri âdil bir şekilde bölüştürmek istemeniz, müspet bir netice vermez. Bundan kurtuluşun yolu, İslâmın hakikatine uymanın her milletin menfaatine olacağına, bütün dünya milletlerinin ikna edilmesidir.

İkna edilmeyen milletler tek dünya prensibini bir örtü, bir paravan olarak kullanırlar. Aldatmaca olarak kullanırlar. O örtünün arka tarafında kendi sömürü gayeleri vardır. Sömürgeci politikaları vardır. Bu sömürgeci politikalarını tek dünya prensibi gibi yalanlarla örterler.

Şimdi gelelim, yani çifte standard uygularlar. Şimdi gelelim, tanıtmanın konusuna ve metodun nasıl olmalıdır? konusuna. Tanıtmanın konusu ve metodu, neyi tanıtacağımız ve nasıl tanıtacağımızı dikkate almayı gerektirir. Şimdi neyi tanıtacağımız sorusu şöyle de ifede edilebilir.

İslâmın hangi özelliklerini tanıtacağız. İslâmiyetin ilk özelliği objektifliğidir. Kur'an bütün Peygamberleri hak Peygamber olarak tanıtır. Kur'an'a göre bütün Peygamberler tevhid mesajını getirmişlerdir. Fakat diğer kitaplar tahrif edilmiştir.

İkinci olarak mesaj getirmesi ve mesajının değişmemiş olmasıdır İslâmî mesajın özü tevhidtir. Ve iki anlamda ele alınabilir. Tek ilah anlamında tevhid, tek varlık anlamında tevhid. İslâmiyetten başka inançlarda din demiyorum, çünkü onları din saymaya imkân yok.

Kur'an'ın ifadesine göre tek din İslâmiyettir, onun için onlara inanç diyorum. İslâmiyetten başka inançlarda tek ilâh anlamında tevhid anlayışı dahi bozulmuştur. Allah'a babalık isnat edilmiştir. Erkeklik isnat edilmiştir, onlardan bahseden ayetlerde "Hay Allah kahredesi adamlar" diye belirtiyor, Cenab-ı Hak, kahır okuyor, yani onlara. Bütün mukaddes kitaplarda tahrif edilmezden önce ilimlerinde temelinde yer alan tek varlık anlamında tevhid gerçeğinin mevcut olduğunu Mevlânâ çok güzel izah ediyor.

Şimdi Mevlânâ'dan okuyorum. Diyor ki; Bir attar bir kağıt parçasına ilaç sarsa, sen "bütün dükkan bunun içinde" der misin, bu aptallık olur. Nihayet Musa, İsa ve daha başkaları zamanında da Kur'an vardı, hak kelamı mevcuttu, fakat Arapça değildi. Ama hak kelamı mevcuttu derken neyi ifade ediyor, deva ihtiva ediyordu ve bir dükkândan attar yani o zamanın eczacısı ilaç alıyor, gelmiş Hristiyan milletler yahut da Musevi milletler işte birbirinin gözünü oyan tevhidden mahrum halklar, onlara Hz. Musa eliyle ilaç koyuyor kağıdın içine, bir kitap indiriyor, o ilaç o zamanın şeyi şeriatı, problemlere çare getiriyor. Öz hep aynı, hiç değişmiyor, tevhidçi düzeni sağlamak, alt üst tezatını giderme, kadın erkek tezatını gidermek bölgeler ayırımı tezatını gidermek, ırka göre

ayrım tezatını gidermek falan... Tevhidçi düzeni sağlamak ama ve tevhidçi düzen nasıl bozulmuşsa ona göre çareler getiriyor ama içindeki deva hep aynı. Devrin hastalıklarına çare veriyor o deva.

Demek ki, tahriften önceki halleriyle bu kitapların özleri ve hakikatleri Kur'an'dakinin aynıdır. Burada biz kanun kelimesiyle bu kitapların şeriatlerini kastetmiyoruz. Hepsinin lafz kalıbının zamanın şartlarına göre dile getirdiği müşterek tabii kanunu yani tevhid kanununu tevhide dayalı özü kasdediyoruz. Çünkü fatır 43'te "Allah'ın kanununda bir değişme bulamazsınız" diyor, deniyor. Bu anlamda tevhid kanunu "şeriat" değildir, ilimdir. Sosyal ilimlerinde temelinde yer alan, ayrılıkları giderici cemiyeti, tevhid edici özdür. Bundan ötürü İslâmın tanıtılması gereken üçüncü karakteri mesajında mevcut özün ilimlere temel teşkil etmesidir.

Şimdi üçüncü olarak mesajının ilimlere temel teşkil etmesi gerçeği üzerinde duralım. Kur'an körü körüne inancı hoş karşılamıyor, muhterem dinleyenlerim, sizler hepiniz benden daha da iyi bilirsiniz, mesajının ilmi açıdan sınanmasını istiyor. Böylece bizi basiret üzere inanca ulaşmaya davet ediyor, körü körüne inançtan, basiret üzere inanca geçmemizi emrediyor. Mülk Suresinin 3. ayetinde ister makro ister mikro düzeydeki gökyüzüne bakmamızı emrediyor. Çünkü atom da bir gökyüzüdür, ortasında proton, etrafında elektronlarıyla bir boşluk âlemi. Tevhide aykırılık yakalamak gayesiyle gözü çevirmeniz emrediliyor. Gözünü demiyor gözü diyor. Bu göz aletlerle bakıldığını da ifade edecek bir anlamda genelleştirilmiş. Gözü çevirmemiz emrediliyor.

Kâinatın yaradılışında bir başı boşluğun göstergelerini aramak için emredilen bu bakış, ilmi bir sınamadır, ilmi bir bakıştır. Fakat yine Mülk sûresinin 4. ayetinde bu başıboşluğu arayan gözün onu bulmaktan aciz kalarak yorgun düşeceği belirtilmiştir. O halde, İslâm müminlerini dördüncü inanç tabakasına davet ediyor. Yani din tabakasına yükseltiyor. Din tabakasına yükselten tek inanç halindedir. Bugün çağımızda.

Nedir inancın dört tabakası? ilk tabaka bir fikri, bir ifadeyi hiç üzerinde düşünmeden etraftan duya duya kafasına yerleştirmek, islâmdan önceki putlardan biri aklıma gelse, meselâ bir put Menat, Uzza çok kudretlidir. Falan diyor herkes etrafta onu kafasına yerleştiriyor.

İlk inanca hazırlık tabakası, ikinci tabakada bir adak falan adıyor, sınıyor yani gayet basit bir sınama bu, ilmi sınama gibi değil çünkü mesaj diye birşey yok ortada. Bunu sınıyor, adak adıyor, işi oluyor falan, inanç olgunlaşıyor. Daha üçüncü tabakada artık o putun karşısında secde ediyor, o puta adak adamaya devam ediyor, ona ibadet ediyor. Bu üç tabakada alelade müslümanın Hıristiyandan putperestten, ateşperestten, Museviden hiçbir farkı yoktur. Yalnız tanrıları değişik.

Biri hakikaten diyor ki o tek tanrıya tapıyor, ama neye yarar. Ona tapması onu anlamadıktan sonra onun ne olduğunu, hiç farkı yok yani, puta tapmaktan bence hiç farksız, çünkü anlamıyor.

Cenab-ı Hak öyle olsa üçüncü ve dördüncü ayetlerinde bizi davet eder miydi? Basiret düzeyine önce. Bizi dördüncü tabakaya yükseltmek istiyor. Dördüncü tabaka ancak mesaj getiren dinler için söz konusudur. Dinin bir mesajı olacak, siz o mesajı kendi ilim sahanızda sınayacaksınız ve elhak inandım diyeceksiniz. Binaenaleyh, bu üç

tabakadan dördüncü tabakaya yükselten tek din, insanları bu tabakaya yükselten tek din İslâmiyet.

Şimdi bu özellikleri nasıl tanıtmamız gerektiği meselesini ele alabiliriz. İslâmı hangi usullerle ve nasıl tanıtacağız? Üzerinde durmamız gereken ilk husus ilmin değişkenliği karşısında İslâmî mesajın rolünün ne olacağını tayin etmektir. Bazı kimseler bize şu itirazı yöneltebilirler, onlar namına ben kendi kendime bu itirazı yöneltiyorum. Diyebilirler ki, "sabit bir ilmi gerçek bulduğumuzdan hiçbir zaman emin olamıyoruz. Çünkü ilimler Pobber'in de belirttiği gibi yanlışlamalarla gelişiyorlar. Bu durum kurşısında Kur'an-ın getirdiği tevhid mesajının sınanması nasıl mümkün olabilir"? bu soru İslâmı nasıl tanıtacağımıza karar verirken açıklamamız gereken ilk meselenin paradiğma tayini meselesi olduğunu ortaya koymaktadır.

İslâmi ilim paradigmasını tanıtmamız gerekiyor. İslâmda ilim ve batıda ilim, birbirlerinden farklı gerçekleri ortaya koyan disiplinler olarak anlaşılamazlar. İlim her yerde ilimdir, onun için Hz. Peygamber, Çin'de de olsa git al buyurmuş. Fakat paradigma farklıdır. Paradigma model anlamına gelen bir kelimedir.

Batı ilim adamları, farkında olsalar da, olmasalar da artık zamanımızda en uygun ilim paradigmasının İslâmi paradigma olduğunu bugün ortaya çıkarmışlardır. Bilerek veya bilmeyerek, çoğu bilmeyerek. Bu paradigma ise 10. ve 11. yüzyıllarda Biruni gibi, İbn-i Sina gibi büyük müveyyit alimlerimizin kullandıkları paradigmadır.

Batı açısından düşünce modelinin karanlık çağda sırf tümden gelimci olduğunu söyleyebiliriz. Şimdi bu paradigmanın ne olduğunu anlayabilmek için, Batının serüvenini bir gözden geçirelim kısaca. Karanlık çağda sırf tümden gelimci, Allah öyle istedi öyle oldu, teolojik diyemiyorum, teolojizm yapan bir paradigma, herşeyi Allah'a atfeden, ayağı taşa takılsa, Allah öyle istedi öyle oldu ama, Allah'ın istediğini genel kanunların içine soktuğunu yani birtakım ilmi kanunların geçerlilik kazanmasını kâinatta kendi arzu ederek, kendi idaresini kanalize ettiğini anlayan insanın idraki yok burada.

Spesifik, tek tek vakalar için Allah'a isnat etmek, sebep sonuç ilişkisini bu makbul bir isnat değil. O anda Allah öyle istemiş öyle olmuş, yarın ne isteyeceği belli değil ama, sen tabiat kanunlarını öğrenirsen ne isteyeceğini anlıyorsun, ne istediğini daha doğrusu anlıyorsun, her çağ için ona göre tedbirini alıyorsun, baraj yapıyorsun, şunu yapıyorsun bunu yapıyorsun, medeniyette ilerliyorsun. Bu tarzda bir izah getiren fert ne gerçek anlamda dindardır böyle sadece Allah'a spesifik olayları isnat etmekle yetinip, yan gelip yatan insan ne gerçek anlamda dindardır, ne gerçek anlamda âlimdir. Gerçek anlamda dindar değildir. Çünkü ferdi sorumlulukları yok farzeden bir anlayışa sahiptir, gerçek anlamda âlim de değildir. Çünkü olaylardan faraziyeler çıkartıp o faraziyeleri sınama hususunda son derece tembeldir.

Hristiyan Batının daha sonraki ilim paradigması tek taraflı olarak akılcı metod olmuştur. Bunun temsilcisi bildiğiniz gibi Dekarttır. Masa başında oturup metamatikte genellik kazandırmıştır, fevkalade iyi birşey çağı için, çünkü akla rol veriyor, ama yeterli değil. Daha sonra sırf tecrübeci metod gelişmiştir. Bacon bunun kurallarını tespit etmiştir. Daha sonra 20. yy.da bu tip tecrübeci metod, fizikalist akımda son derece aşırı bir noktaya varmış, fiziği yücelten bir paradigma haline gelmiştir, tek taraflı damgasını yemekten kurtulamamıştır. Daha sonraki dönemde Claude Bernard'da birlikte akılcılık

ve tecrübecilik birleştirilmiştir ve aynı zamanda Claude Bernard ilim, felsefe ve dinin (tabii buradaki din İslâmiyettir. Çünkü mesaj getiren din odur) işbirliği yapmaları gerektiğine de inanmıştır.

Bizim âlimlerimizde, bu paradigmayı uygulamışlardır. Akılcı ve tecrübeci metodu birleştiren, ona dinin getirdiği kuralları genel faraziyeleri... Şimdi muhterem dinleyenlerim, sebep sonuç ilişkisini şöyle bir zincir gibi gösterelim: B olayı O'ya, O, K'ye, K, L'ye sebep oluyor. Bu tarafı bilmiyoruz, bu tarafı da bilmiyoruz. Kur'an'da belirtiliyor ya, size ilimden az birşey verilmiştir diye, zamanda bu zincirin daha başka kısımlarını da öğreniyoruz, ileriye ve geriye doğru zinciri geliştiriyoruz ama gene bilinmeyen alanlar ortaya çıkıyor, bu tarafta neler var? bu tarafta neler var, bilmiyoruz. Kıyamete kadar da bu zincirin tamamını bilmemize kesinlikle imkân yok.

Efendim akılcı metod ister istemez işin içine girecek, her araştırmada zaten bir akılcı metodu kullanıyoruz, bir defa araştırma yaparken bir faraziyeye gidiyoruz. Acaba şunun sebebi şu mudur? faraziye, sonra sınamayı yapıyorum. Yani kendi aklıma uyuyorum, iyi ben kendi aklıma uyuyorum, kendi aklıma güveniyorum. Allah'ın aklına niye güvenmeyeyim? Kur'anda getirilen genel faraziyelerin bir şemsiye gibi o tevhid faraziyesini açmış Cenab-ı Hak, bütün ilimlerin üzerine gelmiş. Benim aklım, Allah'ın aklından daha mı üstün? Allah'ın getirdiği faraziyeleri ele alarak sınamaya neden inanmayayım? Kur'an tıklım tıklım bu faraziyelerle dolu. İşte bunu kullanan alimlerimiz, 10. ve 11. asırda fevkalade ileri bir ilim seviyesine ulaşmıştır.

El Cabir herşeyin çift yaratıldığını hükmünden ilham alarak negatif sayılar öne sürdü. Cebirin temelini attı. Şimdi siz o zaman için çok akılcı gelebilirdi, o negatif sayı eksi 70 kilo bir melek, ya da eksi 2 km uzunluğunda melek göremiyorum ki, cetvellerim ölçmüyor terazilerim tartmıyor, böyle birşey nasıl olur? Bu âlem benim için gerçek, o âleme gittiğim zaman bu âlem hayal oluyor. O alem gerçek oluyor. Yani bu şimdi negatif sayıları getirdi. El Cabir dedik ve cebir ona oturtuldu. İşte o negatif sayılarla bugün yapılan hesaplamalar sayesinde uzaya gidiliyor. El Cabir negatif sayıları getirmeseydi bugün uzaya gidilemezdi. Bütün uzay hesapları bu negatif sayılara dayanıyor? Neden? Çünkü bir noktadan sonra kitle enerjiye dönüşüyor, kitle ile enerjinin ara yerinde kalabilmek ve buna rağmen uzak mesafelere ulaşabilmek hesapları falan yapılıyor.

İslâmın hakikatine vakıf olduğumuz dönemdeki âlimlerimiz kendi faraziyelerini Kur'an'ın büyük bir şemsiye gibi açtığı o tevhid faraziyesinden ilham alarak küçük realitelere yansıttılar ve sınamasını yaptılar. Ondan ötürüde ilimde Avruya'ya öncülük ettik. Hemen kısa bir zaman öncesine kadar, İbn-i Sina'nın kitapları Batının Tıp Fakültelerinde okutuldu. Batı daha yeni geldi ruh birliğine, bedeni ve ruhu tevhid etme noktasına . Fakat biz o devirde İbn-i Sina beden ve ruh arasındaki ilişkiyi görmüştü.

Hiç ekşi yemediğimiz halde midemiz ağrıyor sırf psikolojik sebeplerden ötürü. Demek ki aralarında bir birlik var, bir tevhid alemi söz konusu, burada şöyle sorular zihinlere takılabilir. İslâm'ın önerdiği bu paradigmayı niçin kabule değer bulalım? Bu bizim faraziye üretme gücümüzü kısıtlamaz mı? Faraziyeleri niçin Kur'an çerçevesi içerisine sığdırmayı en mükemmel paradigma olarak tanıtmaya çalışalım. Böyle bir tanıtma İslâm'ın kısıtlayıcı bir özelliğe sahip olduğunun tanıtılması değil midir? Bu

soruların karşılığı İslâmı nasıl tanıtmamız gerekiyor sorusunun cevabını teşkil eden ikinci bir şıkkın muhtevasını oluşturacak.

Nasıl tanıtalım İslâmı? Hazreti Ali matriks formüller getirmiştir. Son derece soyut fakat son derece ihatalı bütün ilimlerin temelinde, o matrikslerin o kalıpların içini hangi ilmin derisiyle doldurursanız doldurun, kalıplar arası ilişki formülü doğru çıkıyor. Sosyolojide El-Hak doğru çıkıyor. Astrofizikçiler aynı şeyi söylüyor. Efendim biyologlar aynı şeyi söylüyorlar. Şimdi matriks şekil verici kalıp anlamına gelen bir kelimedir. Kâinata veya sosyol hayata ait veriler çok sayıda ve çeşitlilikte ise, ki öyle, sebep netice ilişkilerinin fazlalığı karşısında bu münasebetler kargaşasının tek bir açıdan, bir matriks formülleme yardımıyle ki Batı kaynaklarında matrix formülation deniyor, bunun yardımıyla genel bir izaha kavuşturulmasına ihtiyaç vardır. Hz. Ali bunu yaptı.

Dökmecilikte kullanılan kalıplar nasıl içine gömülen her malzemeye aynı şekli verme niteliğine sahipse, karanlık bir odaya bir küçük noktadan giren ışık huzmesi, nasıl oda içinde aydınlanmış bir kalıp meydana getirirse, Kur'an'da bütün ilimlerin verileriyle doldurulduğu zaman, ilmi gerçekliğe sahip olduğu ortaya çıkan kalıplarla ve kalıplararası ilişki formülleriyle bizim konumuzu aydınlatmaktadır. Herkesin kendi konusunu...

Bu formülleri Kur'an'da matematik ifadeler halinde bulabileceklerini zannedenler yanılırlar.

Matemetik formülü değil bunlar bir kağıt alın, bir tarafı bembeyaz, bir tarafı karalanmış çizilmiş, renk renk boyalı. Bu tarafına baktığımız zaman fark âlemidir, bu tarafı cem alemi. Kökenindeki birliği anlatıyor, bu tarafı yüzeydeki farklılıklar, çeşitlenmeleri anlatıyor.

İşte arz ettiğim gibi yüzeyde enerji başka, kitle başka fakat temele indiğiniz zaman aynı gerçek. Bütün ilimlerde öyle, bütün ilimlerinde temeline indiğimiz zaman ilm-i ledün gerçekleri işte bu fark artı cem, eşit tevhid formülü gibi.

Hz. Ali'nin ilm-i ledün gerçekleriyle karşılaşıyoruz. Yani kâinatın birliğinin çeşitli açılardan idrakini bize birlikte sunan, bütün ilimler açısından sunan, kalıplar arası ilişkilerde karşılaşıyorsunuz, en derin tabakada, en temel tabakada. Bu formülleri ayetlerden çıkarabilmek Kur'an-ın içyüzünü görmekle mümkündür. Bunun için de hem dünyevi bir ilmi bilmek, hemde Kur'an-ı Kerim'deki ilm-i ledün gerçeklerine aşkla talip olmak lazımdır. Üstün körü bakan katiyen göremez, mümkün değil, aşkla bağlı olmak lazımdır.

Mevlana çok güzel anlatıyor; Peçeli bir güzele benzetiyor, diyor ki, "Kur'an peçeli bir güzel gibidir" kendisine aşk duymaksızın bakanlara peçesiyle yani ayetlerinin dış manasıyla görünür. Fakat kim ona olan aşkıyla durmadan çalışıp didinirse o peçeli güzelin tarlalarını çapalar, zararlı otlarını ayıklar, onun hizmetini görür, ona olan aşkının gerçek olduğunu ispat ederse, Kur'an ona peçesini açar, ayetlerinin iç yüzünü gösterir, iç güzelliğini gösterir.

Sevgili dinleyicilerim o iç güzellik, işte bu ilm-i ledün, insanı hayran eden taraf, bu ilm-i ledün o iç güzellik. Ayetlerin ancak iç anlamları bazı matriks formüllerinin

ortaya konmasına elverişlidir ki, bu formüllerin kalıplarını hangi ilmin verileriyle doldurursak doğru çıkıyor . Ben buraya misal olarak "Fark+ cem=Tevhid" formülünü almışım. Hz. Ali şöyle ifade ediyor; الفرق بلاجمع شرك الجمع بلافرق زندقة الجمع مع الفرق توحيد Fark kâinattaki mazharların yani mazhar ne demek, Allah'ın mahalli zuhuru, burada elbette şey var, halden hale geçiş var. Allah'ın evet ehadiyet varlığı sonsuz, bizi dıştanda kuşatmış ama içtende içimizde bizi ayakta tutan o ruh çıktığı zaman beden ne oluyor bana söyler misiniz? Bir mezar çukuruna atılıyor, içinde onu tutan ruh çıktığı zaman, içten ve dıştan bizi kuşatmıştır ehadiyet. İşte meselenin fark tarafı, bu çoklukta ortaya çıkıyor.

Cem, dış yüzüyle farklı olan bu mazharların iç yüzü itibariyle tekliğini, oneness diye ifade ettik. Biz ingilizce metninde bu şeyin öteki plurality çokluk, dış yüzeyde çokluk, iç yüzeyde teklik, o tekliği görüyorsunuz. Görmek içinde ilm-ü ledün lazım. Evet fizikten misal verdik.

Şimdi asıl Hristiyan âlemini nasıl tenkit edeceğimizi, ilm-i ledün bilmedikleri için nasıl kendi bindikleri dalı kestiklerini onlara göstermemiz lazım. Bizim konumuz İslâmın gayri müslimlere tanıtılması olduğuna göre, misallerimizi siyaset sosyolojisinden almamız uygun olur.

Bugün batı âlemi, hem ırkçılık güdüyor, hem de sömürücülük yapıyor. Bu sırf fark idrakidir. Kendini farklı görüyor, sen, ben o ayrımı var. Karşısındakinin hakkın mazharı olduğunu göremiyor karşısındaki milletlerin. Bu tutum İslâmdan uzak bir şirk davranışıdır. Ne demişti Hz. Ali , "el- farkı bilacem şirk, cemsiz fark şirk" batı cemsiz fark güdüyor. Binaenaleyh şirk güdüyor. Çünkü batı âlemi karşısındaki milletlerde hakkın tecellisini görmüyor. Gerçi Allah'ın tamamen kâinat halinde tecellisi imkansızdır. Çünkü o mutlak sonsuzdur fakat Kur'an'a göre herşey ve herkes ondan gelmiştir. Hepsini içten ve dıştan kuşatan odur. Birtakım ayetler var ki, herkes bilir. İsmail Cem'e, meselâ şimdi sorsam belki 100 tane ayet söyleyebilir bu konuda. Kendisinden başka halklarda hakkın varlığını inkâr eden Batı, fark idrakine girerek kendi menfaatini putlaştırmış oluyor. Puta tapan durumuna giriyor, bu şirktir.

Biz Türkler ise formüle uymadık, bizde uymadık, Osmanlı Döneminde, Osmanlılık kavramının kapsamı içinde bütün milletleri cem etmek istedik ama, kendi milli farklılığımızı ihmal ettik. Başka milletlere fark idrakını serbest bıraktık, onları milliyetlerinde, dinlerinde, herşeyinde serbest bıraktık ama, kendimiz açısından fark idrakini ihmal ettik. Neticede de dünya adaletini kurmada başarılı olamadık. Çünkü formülü ihmal etmiştik, bir tarafını. Batı daha büyük bir çöküntüye gidebilir, bizden daha büyük bir çöküntüye gidebilir ve gidecektir. Çünkü onlar cem idrakini ihmal ediyorlar. Böyle bir tutum içinde olmalarına rağmen, dünya gelirinin büyük bir kısmını onlar alıyor. Fakat bu durum bizi yanıltmamalıdır. Çünkü bu pay diyelim ki dünyanın % 75'ini alıyorlar, şu kadarcık bir tepsiden % 75 pay alıyorlar. Tevhidçi bir dünyada tepsi büyüyor, tepki o kadar olacak, mutlaka olur. Eğer uygulanırsa o zaman % 10 alsa bile %10, bu %75'ten daha büyüktür, mutlak sayı itibariyle daha büyüktür. İşte Batı bunu göremiyor.

Tevhid gerçeğini görmezlikten gelen Batı, küçük bir tepsideki böreğin büyük bir kısmını alıyor. Tevhide uyulan bir dünyada daha küçük bir pay alsa da, bu küçük payın

mutlak sayı itibariyle daha büyük olacağını göremediği için bir ayette Kur'an diyor ki: "Eğer kendilerine indirilen İncil'de ve Tevrat'ta indirilen o tevhid gerçeğine uysalardı daha büyük bir tepsiden daha büyük pay alacaklardı. Yani ayaklarının altından ve başlarının üstünden yiyeceklerdi. " diyor.

Bunu günlük hayatımızda da görebiliriz. Siz fevkalade güzel daktilo yazan bir yazar düşünün. Bunu Ricardo mukayeseli üstünlük kanunu hâlinde vaaz etmiştir. Hz. Ali'nin formülünden başka bir şey değil, bu formülün ekisatlı ifadesi. Diyor ki, bir millet bütün sanayi dallarında başka milletlerden üstün olsa bile en çok üstün olduğu dalda ihtisaslaşsın, öbür dalları başkalarına bıraksın. Tıpkı bir yazar gibi, fevkalade kudretli bir yazar düşünün, daktilo yazmada da bütün daktilolardan daha süratli olsun, buna rağmen Ricardo'ya göre o yazan daktiloları kendi yapmamalıdır. Kendisi yalnız roman yazmalıdır.

Çünkü roman yazmak daha kârlı bir iştir. Daktilo yazma işini ona bırakırsa hem o para kazanacak, hem kendisi zamandan tasarruf edecek. Zamanını roman yazmaya harcayacak, kendisi de kârlı çıkacak. Yani tevhidçi bir dünya bütün milletlerin istifade ettiği bir dünyadır. Ama batı bunu göremiyor, yalnız kendini kayırıyor, her dalda hep kendisi önde gitmek istiyor.

Onun için şimdi Batı ne olmuştur? Dünya ne hâle geliyor? Afrika'ya eğitim yardımı değil, yetersiz miktarda gıda yardımı yapılıyor? Afrika'daki tabiatın ırk ayrımı yapmaksızın bütün milletlere bahşettiği % 2 oranındaki süper zekâlar açlıktan ölüp gidiyor. Ama batı ülkelerinde de nüfus ihtiyar nüfus, karakterine bürünüyor. Çünkü zengin ülkelerde kadınlar çocuk yapmıyorlar, çocuk ayak bağı, gezmeyi, eğlenmeyi engelliyor.

Neticede batı ihtiyar nüfus haline geliyor, doğunun yahut Afrika ülkelerinin genç nüfusu ilim yapabilecek süper zekâları da ölüp gidiyor. O halde Kur'an-ın iç yüzünü görmeksizin ve bize sunduğu matrix formüllerini ortaya koyma işini başarmaksızın, İslâmın hakikatini ne kendimiz tanıyabiliriz, nede başkalarına tanıtabiliriz. Bu tanıma ve tanıtma işini yapabilmemiz için, tasavvufun ve ilm-i ledün'ün, İslâmın dış kılıfı ile ayrılmaz bir bütün olduğunu idrak etmemiz lazım. Yani Batıdaki mistisizmden çok farklı birşey olan melankolik bir hâli ifade etmeyen, bilakis Niyazi Mısri'nin dediği gibi "Kâinattaki aynalarda hep hakkı görmekten doğan saadeti, sevinci, ilim yapmanın ilimde İslâmı bulmanın sevincini bize sunan tasavvufa hor bakmamalıyız." Tasavvuf ve onun izah ettiği ilm-i ledün ile İslâmın dış kılıfı arasında kopmaz bir bağlılık vardır. Onun için bize bu imkânı getiren Hz. Muhammed'i mürşidliği hiç modası geçmeyecek bir mürşidlik olarak tanıtıyor Şeyh Galip; "Sen Ahmedi Mahmudu Muhammedsin efendim, Haktan bize mürşid-i müeyyedsin efendim". Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Ellerinize sağlık efendim, bu neredeyse bir saat'e varan bombardıman altında ezildik.

Prof. Dr. Amiran Kurtkan BİLGİSEVEN:

– O kadar oldu mu hocam. Affedersiniz çok özür dilerim.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– İsmail Bey'i de dinledikten sonra bir tartışma safhasını açabiliriz zannediyorum. Evet İsmail Yakıt Bey daha evvel de söylediğimiz gibi Isparta İlâhiyat Fakültemizin Dekanı, bulunuyor. Sizin de tebliğiniz aynı başlığı mı taşıyor hocam?

Prof. Dr. İsmail YAKIT:

– Evet tebliğimin başlığı, İman ile bilgi arasında kurulacak koralesyona dayalı yayınlar. Ben de besmele çekerek sözlerime başlayayım.

Bismillahirrahmanirrahim.

Allah'ın selâmı hepimizin üzerine olsun. Sayın başkan ve muhterem dinleyenler. İkinci kez karşınıza çıkmanın mutluluğu içindeyim.

Birincisi, ilk gün Kur'an'ın anlaşılmasında doğru bir Kur'an tercümesinin yapılmasında, Kur'an'ın kendi sunduğu metod olan semantik, yani semantik, yabancı bir kelime olduğu için dışarıdan getirilmiş farklı bir bakış açısı olduğunu düşünebilirler, kelime olarak mânâ ilmi demektir, ki Kur'an bunun üzerinde durur ve sık sık da lisanen Arabiyyen diye Arapçanın dil olmaya başladığı kökene inmemizi, dikkati çekmemizi ifade eder orada. Oraya dayalı bir ilimdi, İslâm âlimlerinden sadece Maturidi, zamanında bu konuya el atmış, fakat nedense bunun üzerinde durulmamış.

Eğer Maturidi'nin metodolojisi, te'vilat'ta ele aldığı metodolojisi bugüne kadar getirilseydi, İslâm âleminin çehresi bir başka olurdu kanaatindeyim. Ama zaman geçmiş değil, daha nice âlimler çıkar, daha nice araştırmacılar çıkar, konuya derinlemesine bir el atarlar ve birçok problemleri çözerler.

Efendim bugünkü konuşmamın konusu, dini yayınlar üzerinde ama bu dini yayınların temel nitelikleri neler olmalı? Yayın yapıyoruz, dinimizi öğretiyoruz, öğretmeye çalışıyoruz ama öğrettiğimiz kişilerin durumunu, psikolojilerini, eğitimlerini dikkate alarak ve hatta içinde bulundukları çeşitli problemleri dikkate alarak yayınlar yapmalıyız. Çok değişen gelişen ve dev adımlarla ilerleyen bir teknolojik çağdayız.

Kur'an, Cihanşûmul üniversal ilkeler vazeden bir eser. Dolayısıyla bu değişimler karşısında Kur'an'ın bu konulara açık ayetlerini nasıl ele almalıyız, nasıl yaklaşmalıyız? Ben konuşmama müsaade ederseniz insan denen fenomenin insan denen varlığın hayatı boyunca geçireceği üç krizi ele alarak başlamak istiyorum. İnsanoğlu üç temel krizle karşı karşıya kalır hayatı boyunca.

1— Metafizik krizi. Bu çocukluk dönemlerinde gelir ve bu krizi atlatmayan hiçbir insan yoktur. Çünkü çocuğun bütün soruları metafiziktir. Kriz burada problemler, sorular ve sorunlar içerisinde yorulmak demek. Bütün hepimiz annemize babamıza sormuşuzdur.

Çocuklarımız bizlere sormaktadırlar. İşte Allah nerede, biz nereden geldik, cennette bisiklet var mı, sen Allah'ı yenebilir misin? gibi hep böyle metafizik konular. Ama çocuk o yaşta bir filozoftur. Metafizik konularla uğraşan bir filozof, ama ne yazık ki henüz idraki açılmamış bir filozof bu konulara el atmıştır.

Çocuğun bu sorularına cevap verecek ebeveyn ise, kendisi de zamanında aynı

krizlerden geçmiş, birtakım kendisini tatmin edici cevaplar bulmuş, bulmamış ama şurası bir kesin gerçek ki, çocuğun bu soruları hiçbir zaman metafizik kökenli olduğu için tam olarak cevabını bulamayacaktır ve her insan bu etaptan geçecektir. 5, 6,7 ve daha sonraki çağlarda ortaya çıkan bu kriz okul dönemiyle tali bir hüviyet kazanır, artık okulu ve güncel soruları birinci plana atar.

Eğer çocuğun o problemlerini onun anlayabileceği şekilde ikna etmeye çalışabilirse belki bu krizi çocuğun atlatmasına sebep olunabilir. Çünkü bu kriz ileride, yaşlılık döneminde yeniden depreşecektir, yeniden bir inanç buhranına düşebilecektir. Şayet zamanında tatmin edici, cevaplar verilemediyse veya hayatının çeşitli safhalarında o ilk dönemdeki krizlere ait eserler karıştırıp veya âlimlere danışıp, onlarla ilgili bilgiler toplayamadıysa bu ileride tekrar depreşebilecektir. İşte meşhur *"Kırkından sonra efendim, teneşir paklar"* dedikleri.

2– Fizyolojik kriz, bazı değişikliklere sebep oluyor. Bu değişikliklerde artık oyuncakçı dükkanlarına bakan çocuk, artık oyuncakçı dükkânlarına bakmıyor, fizyolojik krize girdiği zaman karşı cinse bakmaya ve ilgi duymaya başlıyor. Dolayısıyla birtakım problemleri de beraberinde getiriyor. Hem fizyolojik, hem sosyolojik olduğu kadar dini hüviyetli birtakım problemleri de beraberinde getiriyor.

3–Üçüncü kriz üniversite gençliğini tehdit eden bir kriz olan psikolojik kriz. 18 yaşından sonra reel dünya, kendi kültür dünyasının dışında bir üçüncü psikololojik dünya oluşur. Ve psikolojik dünyasında edindiği birtakım değer yargılarıyla toplum arasında sürekli çelişkiler vardır, çatışmalar vardır. Çocuk kendi psikolojik dünyasında arzu ettiği şeyi dile getirir ama reel dünyanın birtakım değerleriyle çatışır ve onun için o yaşta isyankârdır, o yaşta birtakım değerleri kabul etmez bir haldedir.

Dolayısıyla bu psikolojik krizde inanç buhranına kadar götürebilir, kurtulmak için bazı doktrinlere sarılabilir, kendisini avutmak için eğlence yerlerine atabilir ve çeşitli bağımlılık yapan, efendim, uyuşturucuya gidebilir. Yani çocuğun bu psikolojik kriz dönemi son derece üzerinde durulması gereken bir dönem.

Tabii bütün bunlar daha önceki iki dönemin krizine paralel olarak geliyor. Yani metafizik krizler geçirdiği zaman tatmin edilememiş, hatta inkârcılık öğretilmiş, psikolojik krizde çocuk bu yönden bilgilendirilmemiş, psikolojik krizde çocuk isyankâr ve materyalist bir akımın girdabındadır.

Metafizik kriz döneminde Allah inancının verilmesi son derece önemli. Çünkü çocuk zaten bunu kendisi sorularında söylemekte, ayrıca nasıl bir şey onu da tecessüm şeklinde ifade beklemektedir ebeveyninden. Yani Allah ne kadar büyük, nerededir? Şurada var mıdır? Yani onu çünkü insanda soyut düşünce 15 yaşından sonra gelişir, bundan önce bütün herşeyi çocuk somut düşünecektir. Dağ, taş, toprak, masa ev gibi böyle somut düşünecektir. Dolayısıyla Cenabı-ı Hakk'ı da somut hayal edecektir. Efendim o çok büyük, görebildiği dağlardan büyük bir Tanrı mefhumu düşünecektir. İşte çocuğa o arada çok önemli bilgiler vermek lazım.

Hatta bir arkadaşım anlatmıştı; ben küçükken dedi, bir gençlik kongresinde bu konuda soru olarak gelmişti, ben dedi küçükken babama böyle sorular sorduğumda dedi, hep Allah inancı bana, yukarıda, sert bakan, kötüleri, yaramazları cezalandıran biri olarak tanıtıldı. Yaşım dedi 40'ın üzerinde, hâlâ Allah deyince yukarıda elinde sopayla

bekleyen, kötüleri cezalandıran bir tasavvur olarak aklıma geliyor birden dedi. Çünkü o yaşta bana o imaj verilmiş, büyüklüğümde dahi o imajı atamadım diyordu. Demek ki Cenab-ı Hakk'ı, böyle somutlaşmış bir tanrı inancı vermemek lazım çocuklara ve bunuda yavaş yavaş ileride, 15 yaşından sonraki eğitiminde vermek lazım. Çünkü İslâm inancına göre hepimiz biliyoruz ki Allah ne cisimdir, ne cismani somut olarak tasavvur edilemez, tasavvur dışıdır.

Efendim şimdi yapılacak olan dini yayınlar, metafizik, fizyolojik ve psikolojik krizleri dikkate alan, çocuğun ve gençliğin ve insanımızın bu yaşlarda üzerinde durduğu problemlere cevap getirebilen bir nitelikte olmalı. Bugün piyasamıza bakıyoruz, değerli İbrahim ATEŞ kardeşim, kendi tebliğinde de, belirttiler bu yayınlar üzerinde, ben onun üzerinde durduğu konuları sadece bir iki ismen söyleyeceğim ondan sonra geçeceğim.

Tercümeler, almış başını gidiyor. Şimdi bu tercümelere bakıyoruz, genellikle birçokları kaynak eserlerin tercümesi. Tercümeler yapılmasın demiyorum, yapılsın ama birtakım israiliyat ihtiva eden hususlarda aynen aktarılıyor veya onun dışındaki diğer kaynak eserler dahi müellefin söylemediği hususlar dahi söylenmiş gibi aynen aktarılıyor, gidiliyor ve bu tercümeler daha ziyade dış kaynaklardan yapılmakta. Ayrıca bazı şeylerde müellife söylettiriliyor. Yani filanda böyle diyor bakın diyerek. Yani bir nevi asırlar sonra o kişiyi kendi sözleriyle tashihe gidiliyor ve bu tercümeler daha ziyade kaynaklardan yapılmakta, özellikle batı dünyasına Arap dünyasından da olmakta. Hatta bu tercümeler içerisinde İslâmoloji yapalım derken farkında olmadan ilonoloji yapanlar da var. İsimlerini vermek istemiyorum.

İkincisi bazı telif yayınlar var, bu telif yayınlar tasavvufi içerikli gibi gözüksede maalesef bu telif panteizm kavramında çok yanlış anlaşılmaya müsait yorumlar ve ifadeler var. Panteizm ile pananteizm yani Vahdet-i Vücut ve Batının materyalist düşüncesi İslâm'ın Vahdet-i Vücud görüşüyle karıştırılmakta veya İslâmdaki Vahdet-i Vücutçuların görüşleri bir batılı Panteist düşünür gibi takdim edilmekte buna dair de çok yanlışlıklar içeren tasavvufi nitelikli eserler de var. Ticari maksatlı dini yayınlar var, ekseriyet bu zaten. Çünkü 2500'ün üzerinde yayınevi olduğu söyleniyor Türkiye'de. Ne derece doğru bilmiyorum, ama bu ciddi bir yayınevinin olmadığını gösterir.

Bu kadar parakende ise bu iş, bu işi toptan ele alıp güçlü uluslararası bir yayınevinin olmadığını gösterir. Bilhassa bir çok dergiler kaş yapalım derken göz çıkarıyorlar. Farkında olmadan büyük yanlışlıklar içerisinde bulunuyorlar.

1982-83 yıllarıydı, Erzurum İlâhiyat Fakültesinde Din Felsefesi hocasıyım, Yrd. Doçentim o zaman, o derslere girmekteyim, o zamanda isim vermiyeceğim. Bir derginin üzerinde "Allah Lafza-i Celâle" yani arı peteği üzerine yazılmış Lafza-i Celâle var. Her öğrencinin elinde de bu derginin o sayısı mevcut. İşte kenarında da arıya işte evini şöyle yap, yuvanı böyle yap diye vahyedilen ayeti kerime Nahl suresindeki... Tabii çocuklardan sorular geliyor. O zamanki ders konumda "Tanrı inancının nasyonel temelleri" idi, din felsefesinde bir bahistir bu, onu işliyorduk.

Bu arada bir arıcıyla karşılaştım, hocam siz buna inanıyor musunuz? dedi, neye? Arıların bu Allah Lafza-i Celâle'yi yazdığına. Ben henüz bir araştırma yapmadan birşey söylemeyeyim, bir arıcı olarak senden öğreneyim, dinleyeyim seni, dedim. Ben yedi göbek arıcıyım dedi, atın imzanızı şuraya dedi ben bunu aynen arılara taklit ettireyim

dedi. Veya fotoğrafınız varsa aynen resminizi çizdireyim dedi. Bu nasıl oluyor dedim anlattı.

Efendim dedi gözeneklere dedi kraliçe arı birer yumurta bırakır, işçi arılar oraya bir parça bal koyar ve ince bir balmumu tabakasıyla örter dedi. Oğul çıkaracağı zaman sonra o yumurtalar kurtçuk halinde gelişir, içerdeki o ilk balı yerler. Sonra Şubat veya Mart ayında, iyi bir arıcı hangi kovanın ne zaman oğul çıkaracağını bilir ve deler dedi, delemezse üstteki arılar deler kurtarırlar yavruyu dedi. Şimdi tam bu mevsimden önce tütsü verirsin, çıkarırsın dedi kovandan o petekleri, ne yapacaksın ne yazıyorsun bir isim yazıyorsun, onu kartona yazarsın ve kesersin dedi uhuyla ince etrafını dolaşırsın ve peteğin üzerine yapıştırırsın. Arıları tekrar kovana koyarsın, o yavruculukları çıkarırken onun etrafını dolaşırlar hep dedi. Nerde boşluk varsa, çünkü kartonu kesemez arılar dedi. Aynen o şekil çıkar dedi. Onlar Oğul çıkarmadan önce tekrar alırsın bu sefer kartonu itina ile sökersin, o gözenekler açılmamış bir şekilde yazının şekli aynen çıkar dedi. Ben üç defa M. Kemal'in resmini yaptırdım. Arılara dedi, birincisinde geç almışım, kovandan, çenesi biraz yılık çıkmış onu evde yedik, birini dedi 9. Kolordu Komutanlığına hediye ettim, birini de evde sakladım dedi. Yani Kayseri'li arıcının arıları okur-yazarsa benimkiler de ressam dedi.

Yani bu şu demektir, belki bu işi yapanlar bunu dergiye basanlar şöyle bir zihniyette olabilir. Arkadaşları tenkid etmek vs. değil bunu halisane niyetlerle yaptıklarını sanıyorum. "Efendim biz böyle yaparsak işte kâinattan Tanrı'nın varlığına bir delil daha buluruz ve imanı zayıf olanlar imana gelir, işte imanı olanların imanı artar" diye böyle bir halisane niyetle bu yayını bu dergiye kapak yapmış olabilirler.

Ancak farkında olmadan büyük bir hatanın içindedirler. O da şu ileride bunun insan eliyle arıya yaptırıldığı öğrenilirse o zaman o adamı başka türlü hiçbir şekilde inandıramazsınız. O şekilde imana gelen bir adamı başka türlü hiçbir delille inandıramazsınız. Tanrı inancı taklidi gayrikabil delillere irca edilmelidir. Bunun örneği Kur'an'da var. Nemrut, Hz. İbrahim Aleyhisselâm'a soruyor, senin Rabbin, ne yapar diyor, öldürür diyor. Ben de yaparım diyor, taklidi mümkün bir delil getiriyor. Ama benim Rabbim güneşi doğudan getirir hadi gücün varsa batıdan getir deyince taklidi gayrikabil bir delile irca etti, o zaman o böyle bir şey yapamıyor.

Yani buradan alacağımız mesaj şudur: Tanrı inancı Allah inancı taklidi gayrikabil üniversal prensiplere irca edilmelidir. Eğer taklidi insan eliyle mümkün, insan elinin uzanabileceği veya insanın yapabileceği bir delille irca edersek bu inancı o delilin ilerde taklidi veya suni olduğu anlaşılınca bu sefer o insanı öyle bir küfür girdabına iteriz ki bir daha da inandıramayız. Yani farkında olmadan birçok hataların içerisinde bulunuyoruz. Bunların tabi örnekleri çok, ben bir tane örnek verdim.

Bir de müsbet ilimleri konu alan yayınlar ki buda benim sık sık üzerinde durduğum konu. Yalnız sayın başkanımdan istirham ediyorum, ben hatırlatılma, ikaz edilmeyi, pek istemediğim için geçen konuşmamı çok kısa kestim, vaktim ne kadarsa onu ben bileyim de gerçi konuşmayanlarda var.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

— Efendim burada verilen saate göre 9-11 arasında tebliğlerin sunulması var, 11-11.30 arası ara deniyor. Ondan sonra 11:30 -12:30 arası tartışma. Tartışmaları demekki

11:30 dan sonra yapabileceğiz. 11'e kadar tebliğlerin devam etmesi imkânı var. Eğer vaktimiz olursa dün Türkistan'dan dönüp gelemeyen arkadaşımız bugün geldiler. Sabri Hizmetli bey, eğer ona da bir imkân bulabilirseniz, onu dinleme imkânı lütfederseniz burada ona da söz verme imkânı hasıl olabilecek.

Prof. Dr. İsmail YAKIT:

— Efendim ben o zaman konuşmama devam ediyorum. Bir diğer yayın müsbet bilimleri konu alan dini yayınlar. Günümüzde bu çok oluyor, şimdi rahmetli oldu, bir zat vardı. Biz lisedeyken kitaplarını okurduk. Küçük kitapları vardı. "Kur'an'da Telefon", "Kur'an'da Telgraf" diye. Şimdi rahmetli sağ olsaydı mutlaka "Kur'an'da video", "Kur'an'da bilgisayar" diye küçük kitaplar çıkarırdı. Şimdi hadise ne derece doğru, şimdi bazı yayınlar var, ilim esas alınıyor. Yani ilmî keşifler esas alınıyor ve bu esasa göre Kur'an ayetleri yorumlanıyor. Bazı yayınlarda böyle bir konuyu tamamen tecrit ediyor. Yani artık bir ifrat tefrit gibi bir durum var. Yalnız yıllardan beri bu konunun içinde olan bir adam hatta, Kur'an'a göre, İncil'e göre, Darwin'e göre de evelüsyonizm konusunu ele almış bir kişi olarak, yaratılış ve evrim konusunda doktora yapmış bir kişi olarak bu konuyu yakinen vakıf ve hasbelkader bazı tespitlerim de oldu, onlardan bahsetmek istiyorum. Kur'an'da bahsedilen fenomenlerdir ve bu fenomenler bir sünnetullahtır Güneşin doğması, bir olaydır ama Batlamyus bir teoridir. Koperning bir teoridir. Galile bir teoridir. Güneşin doğması bir olaydır. Bu olay ولن تجد لسنة الله تبديلا Allah'ın sünnetinde bir değişme yok, olayda bir değişiklik yok, sabit. Çünkü ilk ve gerçek faili Allah. Bugün teoriler onun nasıl olduğunu açıklamaya çalışır. Meselâ diyelim ki güneşin doğma hadisesini Batlamyus, dünya sabit Güneş dönüyor teorisiyle açıkladı, başka alternatif bir teori olmadığı için bu hakikat zannedilip asırlarca insanlık dünya sabittir, Güneş onun etrafında dönüyor zannetti, ama Güneşin doğması yine devam etti. Sonra Koperning geldi, gerçi İslâm âlimleri daha önce söylemiştir o konuya girmek istemiyorum hayır Güneş sabit, dünya onun etrafında dönüyor, öylelikle biz Güneş doğuyor diyoruz şeklinde bir görüş getirdiler. Buna inanıldı. Şimdi hem Güneş uzayda hareket etmekte, hem dünya onun etrafında dönmekte. Yani demek ki ilmi kanunlar ilmi buluşlar zaman içerisinde çeşitli değişimlere tabii olarak gelişmekte ve değişmektedir. Ama değişmeyen birşey vardır, hadisedir. Kur'an'ın bahsettiği o hadisedir. Yok bir Koperning, bir Keepler, bir Newton, bir Darwin v.s. Kur'an'da aranmaz. Maalesef bazı yayınlar, ilmi herhangi bir telakki oluyor. Ha bakın Kur'an'da bu var hemen o ayeti pat. Şimdiye kadar neredeydiniz? diyorlar haklı olarak, doğru, madem böyle bir şey vardı niye yorum yapılmıyor? Bu hususa çok dikkat edilmeli yani Kur'an'da bahsedilen fenomendir. Onun yorumu olan teoriler zaman içinde değişir, bugün insanlık buna inanır, yarın öbürüne inanır ama değişmeyen hadise Kur'an'da Allah'ın fiili olarak bahsedilir, sünnetullah olarak bahsedilir. İlmi düşünceye açık olan ayetlerin temelinde bu vardır. Olay vardır. Burada şöyle bir husus var. Nass ile ilmi veri arasında herhangi bir çelişki varsa. Meselâ diyelim, zaten tebliğimin konusu da o. İlim bambaşka bir şey söylüyor, biz bambaşka şeye inanıyoruz. Efendim ilim A diyor, biz B'ye inanıyoruz o konuda çünkü, yanlış anlaşılmasın diye örnekler vermek istemiyorum, evvelki gün hocamız bir örnek verdi, sadece örneğin üzerinde duruldu. Artık muhteva atıldı. O bakımdan ben örnek vermeyeyim ki konu dağılmamış olsun. Nass ile ilmi veri arasında hergangi bir çelişki varsa iki şıktan biri üzerinde durmak gerekiyor. Eğer Dini nass ile ilmi veri arasında her hangi bir çelişki söz konusu edildiğinde, tesbit edildiğinde. Ya

nass yanlış yorumlanmaktadır veya ilmi veri eksiktir. İlim daha o konuda son sözünü söylememiştir. Bu ikisinden biridir. Bunun kilise çok ızdırabını çekti, geçen dönemi de taramış bir kişi olarak, bilhassa bu ilmi gelişmeler, 359 yıl sonra Galile beraat etti, kilise mahkemelerinden daha geçen sene beraat etti Galile... Dini birtakım kilisenin koymuş olduğu nasslar var, kilise onlarda nasstır, yani kilisenin hükümleri nass hükmündedir. Orada yani sadece incil ve tevrat değil, yani kilisenin görüşü nas gibidir. O da kabuldür. İtiraz edilmez, tartışılmaz. Bununla ilmi gelişmelere ayak uyduramadılar. Sonuna kadar mücadele ettiler, sonunda ise yavaş yavaş kiliseye devam eden gençliğin azalması, Avrupa'da Ateizmin % 60'lara varan bir boyuta ulaşması korkuttu ve artık birtakım ilmi doktrinleri kapılarını açmaya başladılar ve hatta Fransa'da bulunan arkadaşlarım bilirler, Bible'in çağdaş tefsiri diye çağdaş yorumu diye bir ekip kuruldu ve bunlar bazı İncil'deki hususları ilmi görüşlere açık olacak şekilde tefsir ettiler. Şimdi bizim en büyük hatamız biraz skolastikten kendimizi kurtarmayışımız yani bazı konularda belirli bazı büyükler tespit ediyoruz ve bu büyüklerin görüşleri ile kendi asırlarında cari olan hükümleriyle 20. asrın problemlerini çözmeye çalışıyoruz. Yani şu demek, ilaç 16. asırda yapılmış, hastalık 20. asrın hastalığı, yani eski bir tedavi yöntemiyle, modern bir çağ hastalığını tedaviye kalkışıyoruz. Yani eski bir tedavi yöntemiyle, modern bir çağ hastalığını tedaviye kalkışıyoruz ve bunda da bazı çıkmazlara giriyoruz. Onun için yeni müctehitlere, yeni araştırmacılara yeni alimlere ihtiyaç var ama çağın problemlerini ele alıp, Kur'an-ı ve İslâm'ı buna çare olarak uygulayabilecek büyük müctehitlere ihtiyaç var, bu kapıyı da kapatmamak lâzım ve her türlü imkânı da hazırlamak lâzım. Onun için Gazzali'nin gerçi Hz. Ali'den İmam Ali'den rivayet ettiği o meşhur sözü *"Hakikat adamlara göre değil, bilakis adamlar hakikate göredir"* sözü bu konularda bir metod olmalı.

Efendim ben süremi aşmak istemediğim için, sorunuz olursa o konuda tekrar değerlendireceğim. Ben tesbit ettiğim beş ana maddeyi şûramızın bu oturumunda kayıtlara geçmesi talebiyle dikte ettirmek istiyorum.

1— Dinî yayınlar gençliğin krizlerini dikkate alarak ve onların metafizik, fizyolojik ve psikolojik problemlerini tatmin edici bir nitelikte hazırlanmalıdır.

2— İnananların inandıklarıyla bildikleri arasında bir korelasyon kurabilecekleri yayınlar yapılmalıdır. Yani bambaşka şeylere inanıyoruz. Bambaşka şeyler biliyoruz. Yani ilmimizle imanımız çatışıyor, iç dünyamızda. Okullarda başka şey öğreniyoruz. Camide başka şeyler duyuyoruz demek istediğim. Yani inandığımızla bildiğimiz arasında korelasyon kuramıyoruz. Bu korelasyonu sağlayacak yayınlar olmalı.

3— Müsbet ilimlerle alakalı dini yayınlarda fenomenin sabitliği, izahn değişebilirliği, esası dikkate alınarak yapılmalıdır.

4— Batı dünyasının kiliseye düşmanlığı, ilme karşı yanlış tavırlar ortaya koyması konusunda ise, dini yayınların bilimsel konulara araştırılmadan, Kur'an'ın özüne vakıf olmadan hüküm verilmemeli ve kilise neşriyatına karşı dikkatli olmalıdır.

Şu bir çok Türkçeye yapılan, bilhassa evrim konusundaki bütün evrim aleyhtarı yapılan bütün neşriyatların Sandiyago papazlarının kurduğu bir Enstitünün yayınlarıdır ve malesef M.E.B.' lığımızda bunlardan birini bir heyete tercüme ettirip yayınladı. Ve kilise neşriyatıdır. Ve yazarların hepsi de papazlardır. O bakımdan bu kilise

neşriyatlarını yani İslâmî bir neşriyat havasıymış gibi veyahut dinin görüşüymuş gibi, o kilisenin görüşünü, İslâm cemaatının efendim İslâm dininin görüşüymüş gibi aktarmanın hiç bir manası yoktur bu konuda.

Evet maddeler olarak arzetmeye çalıştığım hususlar bundan ibarettir. Tartışma bölümünde de sorularınızı bekliyor, hepinize saygılar sunuyorum. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Çok teşekkürler İsmail Bey. Burada söyleyebileceğim husus benim gayrimüslimlere İslâmı tanıtacak yayınlar mevzuunu işliyorken hemen aklıma geliveren husus, bu yayınlardan gayrimüslimler kadar Müslümanların da istifade etmek durumunda olacağıdır. Çünkü dünyamız küçüldü, dünyanın herhangi bir tarfında olan bir problem bizim burada da bahis konusu. Gayrimüslimlerin İslâma yöneltecekleri herhangi bir suale biz kendi içimizden de muhatap olabiliyoruz. Bu bakımdan mesele son derece mühimdir. İnşaallah saat 11'den sonra yapacağımız tartışmalarda mesele daha tavazzuh edecektir ümidindeyim. Şimdi 11'e kadar vaktimiz var. Zannediyorum Hüseyin Hatemi bey teşrif etmediler görebildiğim kadarıyla, ondan boş kalan zamanı acaba. Bu arada Sabri Hizmetli beyi dinleyebiliriz. Buyursunlar efendim. Dün vermeleri gerekliydi. Yurt dışında idiler, yetişemediler "yurt dışına yönelik dini yayınlar" konusunda tebliğini sunmak üzere kendilerini dinleyeceğiz buyrun.

Prof. Dr. Sabri HİZMETLİ:

– Muhterem başkan, çok değerli dini yayınlar komisyonu üyeleri. Bana söz hakkı verme lütfunda bulunduğunuz için hepinize çok teşekkür ediyorum.

Anayurdumuz, babayurdumuz olan Özbekistan'da bulunmam sebebiyle, elimizde olmayan bir takım aksamalar yüzünden geç kaldık özür diliyorum. Ama tekrar bana bu fırsatı verdiğiniz için teşekkür ediyorum. Ayağımızın tozuyla da buraya geldiğimiz için ben konuşma yerine hızlı bir şekilde okuyacağım, dikkatlerinize arz ediyorum efendim. 2. Dünya Savaşı sonrasında insanlık dünyası çok önemli olaylar yaşadı. Birçok Asya ve Afrika ülkesi sömürülmekten kurtulup bağımsızlıklarına kavuştu. İnsan hakları ve özgürlükleri konusunda uluslararası seviyede birçok kararlar alındı. Kaydadeğer gelişmeler sağlandı. Dünya milletleri daha rahat ve müreffeh yaşama yarışına girdiler.

Bu amaçla sanayileşmiş ve kalkınmış ülkeler, daha çok üretmek ve satmak, daha fazla kazanmak ve zenginleşmek düşüncesini politikalarının temel amacı seçtiler. Bu hedefe yönelik faaliyetlerinde iş gücü açıklarını dışarıdan kapatma yoluna gittiler. Çeşitli ülkelerden işgücü talebinde bulundular. Sanayileşmemiş ve kalkınmamış ülkeler ise mevcut işgüçlerini dışarıya sevketmek zorunda kaldılar. Dolayısıyla batılı ülkelerin işgücü taleplerini memnuniyetle karşıladılar. Türkiye'de 1957'li yıllardan itibaren işsizlik problemi önemli bir artış gösterdi.

T.C. 1960 yılından başlamak üzere fazla işgücünü Almanya, Belçika, Hollanda, Fransa, Libya, S. Arabistan, Irak ve Kuveyt gibi ülkelere sevketti. Anılan ülkelere yönelik işçi güçleri ülkemizin yakın tarihini ilgilendiren fevkalade önemli olaylardandır. Çünkü ülkemizin sosyal, ekonomik ve dini yapısına önemli etkilerde bulunmuştur. Daha çok Anadolu'nun kırsal kesimlerine mensup bulunan gurbetçilerimizin çoğunluğu okur-yazar bile değildir. Gittikleri ülkelerin dillerini, dinlerini örf ve adetlerini de bilmiyorlardı. Sosyal hayatın dışına atılmışlardı.

Gerçekten yabancıydılar, yalnızdılar. Camilerinden, ezan seslerinden, ailelerinden, yakınlarından ve dostlarından vatanlarından ve öz yurtlarından uzakta yaşıyorlardı. Artık gurbet eldeydiler. Birçok maddi ve manevi problemleri vardı. İşte bu yabancı ve yalnız durumdaki insanlar kırk yılı aşan bir süreden beri gurbette yaşıyorlar. Çocukları oralarda doğdu ve büyüdü. Yetişen bu ikinci neslin tamamına yakını okullarda okudu. İş ve meslek sahibi oldu ama bir türlü birinci sınıf insan muamelesi göremedi. Onların çocukları olan 3. nesilde tümüyle yaşadıkları ülkelere uyum sağlayamadılar. Çünkü çok önemli ruhi ve ahlâki problemlerle karşılaştılar. Kimlik ve kişilik arayışı içinde bulunmaktadırlar. Türkiye ile ilgili ülkeler arasında yapılan ikili anlaşmalarla göçmen işçilerimizin iş güvencesi ve işsizlik hakları belli seviyede temin edilmeye çalışılmıştır.

Fakat onların dinî ve ahlâkî hakları, ya hiç gündeme gelmemiş, ya da üstü kapalı birkaç kelimeyle geçiştirilmiştir.

Oysa Avrupa'daki işçi vatandaşlarımızın, inanç ve kültür yapısı itibariyle yabancı bir ülkede ve farklı bir toplum içinde, hristiyan ülkelerde hristiyanlarla birlikte yaşadıkları bir vakıadır. İslâm hakkında sağlam ve yeterli bilgileri olmadığı gibi, Hristiyanlık ve Yahudilik dinleri hakkında da bir şey bilmiyorlardı. Millî ve manevî değerlerini sağlam ve yeterli ölçüde bilecek kadar eğitilmeleri ve bilgilendirilmeleri lazımdı. Genel kimliklerini ve kişiliklerini koruyup yaşatmak, gerekse çeşitli yıkıcı ve zararlı faaliyetlere karşı koymaları için bu şarttı.

Halbuki İspanya, Portekiz, Eski Yugoslavya, İtalya ve Yunanistan gibi yurtdışına insan gücü sevkeden ülkeler, gurbetçilerinin ruhi ve manevi meseleleriyle yakından ilgilenmişler, bu durumları ikili anlaşmalarda en önemli gündem maddelerinden biri saymışlardır.

Değerli dinleyenlerim, toplam olarak 9 yıla yakın bir süreyle yurtdışında bulundum ve işçi vatandaşlarımızla iç içe yaşadım. 12 yıldan beride Türkiye'nin sesi radyosunda, yurtdışındaki vatandışlarımıza yönelik programlar yapmaktayım. Yani gurbetçi vatandaşlarımızın problemlerini yakından takip ediyorum. Onlarla ilgili "sorularınız-cevaplarımız" adında bir programım var. Onlar çeşitli problemlerini bana aktarıyorlar, ben de onları gücüm ölçüsünde cevaplandırmaya çalışıyorum.

Dolayısıyla onların problemlerini ve sıkıntılarını iyi biliyorum. Ekonomik problemlerini büyük ölçüde çözümlemiş olmalarına ve mâli durumlarını iyileştirmiş olmalarına rağmen, vatandaşlarımızın ruhi ve ahlâkî pekçok problemleri var. Farklı dilden, dinden, kültürden, örf ve ananeden olan insanlarla beraber yaşamak durumunda bulunan bu insanlarımız birçok tehlike ve saldırılarla karşı karşıyadırlar. Müslüman Türk kimlik ve kişiliklerine yönelik bu tehlike ve saldırıyı karşılayacak durumda olmadıkları için çok önemli kayıplar vermektedirler, daha doğrusu biz de kayıplar vermekteyiz.

Daha rahat ve daha müreffeh bir hayata kavuşmak gayesiyle göç eden gurbetçilerimiz, huzursuz ve mutsuzdurlar. Elleri para tutmuş, gözleri para görmüş ama, ruhi, manevi yapıları yaralanmış ve zayıflamış, aile düzenleri de bozulmuştur.

Çocukların ve gençlerin çoğu milli ve manevi değerlerini yitirmiş, müslümanlıklarını ve Türklüklerini unutur hale gelmişlerdir. Okul çağındaki çocuklar ve gençler, misyonerlerin etkisi altına düşmüştür. Devlet tarafından onları bu saldırılara karşı

korumak için alınmış tedbirler bulunmamaktadır. Kreşlerdeki çocuklar da Hristiyan din adamlarının bakımına terk edilmiş durumdadırlar.

Çeşitli imajlar yoluyla kendilerine Hristiyanlık yada Hristiyan kültürü aşılanmaya çalışılmaktadır. Dili, kültürü, örf ve âdetleri unutturulmuş bu çocuklar ve gençler dinlerini de bilmemektedirler. Örgün ve yaygın eğitim yollarıyla bir şekilde yapılan hristiyanlık propagandalarının etkisi altında yetişmektedirler.

Cahillik ve ilgisizlik gibi sebeplerle çalışan vatandaşlarımız arasına nifak girmiştir. Siyasi ve dini zümrelere ayrılmışlardır. Dernekler kurarak teşkilatlanmışlar ve kutuplaşmışlar, hususi mescitler, camiler ve Kur'an Kursları açmışlardır.

Sonuçta bölünmüşler ve parçalanmışlardır. Bütün bunların yanısıra çalışan vatandaşlarımıza ve çocuklarımıza yönelik olarak çeşitli faaliyetlerde bulunulmaktadır. Hristiyanlık, Yehova Şahitliği, Kadiyanilik, Bahailik, Materyalistik ve dinsizlik propagandaları işçi vatandaşlarımız arasında oldukça yaygındır. Propagandacılar amaçlarına ulaşmak için çok değişik araçlar kullanmaktadırlar. İnsanlarımızdaki fıtrî din duygusu sağlam ve doğru bilgilerle beslenip, güçlendirilmezse, zamanla onun yerini başka inançlar, felsefi ya da ideolojik düşünceler alacaktır.

Bu cümleden olarak Hristiyanlık misyoner faaliyetleriyle materyalizm ve ateizm propagandalarının işçilerimizi ve çocuklarını büyük baskı altında tuttuğunu vurgulamak isterim. Müslümanları gerek din duygusundan uzaklaştırmaya bir birine düşman müslüman topluluk oluşturmaya çalışan misyoner teşkilat da çok aktif olarak vatandaşların arasında faaliyet göstermektedir.

Genel bir durum değerlendirmesi yapacak olursak şunu söyleyebiliriz. Yurtdışında yaşayan vatandaşlarımız ile gurbetçi işçilerimizin, dinî ve ahlâkî ya da ruhî ve manevî çok önemli problemleri vardır. Sayıları 4 milyonu aşan bu insanlarımızı kendi hallerine terketmek problemlerinin çözümüne yardımcı olmamak ihtiyaçlarını karşılamamak doğru değildir. Unutmamak gerekir ki dış ülkelerde yaşayanlar da onlarda bu ülkenin insanlarıdır. Pekala onlarla kim ilgilenecek, sorumlu kurum ve kuruluşlar yok mudur.

Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki 633 sayılı Kanunun birinci maddesinde din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerine yönetmek vazifesi Diyanet İşleri Başkanlığı'na verilmiştir. Bu madde gereğince Diyanet İşleri Başkanlığı'nın nerede yaşarlarsa yaşasınlar, Türk vatandaşlarına dinlerini, diyanetlerini, İslâmın ferdî, ailevî ve içtimaî hayatla ilgili hükümlerini öğretmek vazifesi ve mesuliyeti vardır.

Diyanet İşleri Başkanlığı bu vazife ve mesuliyetini ifa etmek gayesiyle yurtdışında teşkilatlanma yoluna gitmiştir. Dış ülkelerdeki vatandaşlarımıza bir takım dinî hizmetlerde bulunmak üzere din hizmetleri müşavirliği ve din hizmetleri ataşeliği kadroları ihdas edilmiş, Türkiye'den gönderilen din görevlileri camilerde halkı aydınlatmaya çalışmışlardır. Camilerde ve Kur'an Kurslarında vatandaşlarımıza birtakım dini hizmetler götürülmesi çok olumlu tesir icra etmiştir. Ancak yurtdışındaki vatandaşlarımıza yönelik din hizmetleri İslâmın inanç, ibadet ve ahlâk esaslarını öğretme faaliyeti camilere inhisar ettirilemez. Günümüzde daha çok etkili iletişim araçları bulunmaktadır. Bu araçları kullanarak camilerin dışında çok yararlı hizmetler yapılabilecektir. Onbeşin üzerinde Din Hizmetleri Müşavirliği, çok sayıda Din

Hizmetleri Ataşeliği bulunan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu alanda yapabilecek çok önemli vazifeleri olduğu kanaatındayız. İşgücü ve mâli imkânları da oldukça tatminkar seviyededir.

Ne var ki Diyanet İşleri Başkanlığı, bilebildiğimiz kadarıyla kuruluşundan bugüne kadar çağımızın etkili iletişim araçlarından vatandaşlarımızı din konusunda aydınlatmak yönünde yararlanamamıştır.

Oysa iletişim, haberleşme düşünme ve öğrenmenin başlangıcını oluşturmaktadır.

Fikirler, düşünceler ve açıklamalar onunla taşınır, aktarılır ve paylaşılır. Kitle haberleşme araçları olan basılı yayınlar, gazete dergi, kitap, broşür v.s. kaset, radyo TV. gibi kulağa ve göze birlikte hitap eden yayın araçları fert ve toplum yaşantısını yönlendirebilme gücüne sahiptir.

Öyleyse Diyanet İşleri Başkanlığı'mız yurtdışındaki vatandaşlarımızı dini konularda aydınlatma konusundaki vazifesini yerine getirmede bu saydığımız iletişim, eğitim ve öğretim araçlarından yararlanmalıydı. Dini eğitim-öğretim yerlerinin mabetler ile onların çevresinde inşa edilen merkezler olduğu tarihi bir vakıadır. Ancak yaygın din eğitim-öğretim araçlarından biri olan basılı dini yayınlar da vardır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kuruluş ve görevleriyle ilgili 633 sayılı kanunla dini eserleri telif ve tercüme etmek, din ile ilgili yayınları derlemek vazifesi Diyanet İşleri Başkanlığı'na terkedilmiştir.

Fakat Diyanet İşleri Başkanlığı yurtdışındaki vatandaşlarımıza yönelik hususi yayınlar yapmamıştır veya yapamamıştır . Muhteva ve metod itibarıyle hususi nitelikler taşıması gereken bu dini yayınların yapılmamış olması (bu noktaya dikkatinizi çekiyorum) din bilgisi ve kültürü yetersiz olan gurbetçi vatandaşlarımızı çeşitli yıkıcı ve zararlı karakterdeki neşriyatın saldırısına ve etkilerine maruz bıraktığı gibi, göbeğini kendi elinle kes felsefesiyle kendi aralarında teşkilatlanmalarına , cemaatleşmelerine ve hususi dini merkezler kurmalarına, dini neşriyat meydana getirmelerine sebep olmuştur. Neticede yurtdışındaki vatandaşlarımız çeşitli dini cemaatler halinde kümeleşmişler, özel nitelikteki yayın faaliyetinde bulunmuşlardır. Kurslar, öğrenci ve gençlik kuruluşları, kültür merkezleri, dernekler ve pansiyonlar biçki-dikiş, halıcılık, muhasebe ve daktilo kursları isimleri altında kurumlaşan ve örgütleşen bu dini cemaatler milli ve manevi varlıklarını koruyup yaşatma gayreti içinde olmuşlardır.

Dolayısıyla eğer bugün bu ülkelerde yaşayan vatandaşlarımızın cemaatleşmeleri, teşkilatlanmaları, kendilerine ait ibadet yerlerini veya başka tür faaliyetlerini yapabilme mekanlarını ihdas etmiş olmaları bizi fazla rahatsız etmemelidir. Çünkü biz bu insanları kendi hallerine terketmişiz. Onlara fazla sahip çıkmamışız. Elbetteki bu insanlar dinlerini öğreneceklerdi, çocuklarını yetiştireceklerdi, bu konuda kendilerine yardımcı olanların peşine düşmüşlerdir.

1980'li yıllarda yurtdışındaki vatandaşlarımız arasında anket yapılmıştır. En çok ne istiyorsunuz diye TRT kurumu bir anket yapmıştı. Vatanlarından uzakta olan aile hasreti çeken, yanık türkülere aşık olan bu insanların % 90'ından fazlası şarkı türkü bile istememiştir. Dini yayın istemiştir ve dolayısıyla TRT'nin Dış Yayınlar Dairesi Başkanlığı 1980'den itibaren işçi vatandaşlarımızın bu sesine kulak vererek müstakil programlar ihdas etmiştir. Biraz ileride söyliyeceğim Türkiye'nin Sesi Radyosunda

bugün 27 saat civarında toplam olarak dini yayın yapılmaktadır. (Ayda) Türkiye'deki cuma günü yapılan dini yayınların yanısıra, 6 tane müstakil başlık altında dini yayını vardır ve bunların herbiri 3-4 defa değişik şekillerde yayınlanmaktadır.

Ve buna rağmen Diyanet İşleri Başkanlığı en azından TRT'nin bu faaliyetinden örnek alma yoluna gitmediği gibi, kendisi bu proğramların hazırlanmasına bile yardımcı olmamıştır. Yani ben burada bu değerli kurumumuzun, dışarıdaki vatandaşlarımıza ilgisiz kaldığı düşüncesindeyim ve bu bakımdan biraz eleştireceğim. Ümit ederim, Diyanetteki değerli kardeşlerimiz benim bu tenkitlerimi yapıcı olarak değerlendirirler ve bu konuda açıklamalar getirirler. Şimdi tekliflerimi aktarmak istiyorum.

1— Yurtdışında yaşayan vatandaşlarımıza yönelik hususi nitelikte basılı dini yayınlar yapılmalıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından. Oysa bugüne kadar Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bir tane bile böyle yayını yoktur.

Şimdi Eyüp Sanay bey'in bir doktora çalışmasının basılmış şeklini biliyorum efendim, onun içinde ben şimdi anlatacağım, ne kastediyorum. Diyanet İşleri Başkanlığı şimdiye kadar çeşitli sebeplerle gerçekleştirememiş olduğu yurtdışına yönelik basılı yayınlar faaliyetine vakit geçirmeden başlamalıdır. Yapılacak olan bu yayınlar; gazete, dergi, broşür, kitapçık ve kitap türlerinde olmalıdır. Eğiticilik ve öğreticilik temel karakterini taşımalıdır.

Çünkü yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın en çok önem verdikleri konulardan birisi şüphesiz ki din eğitim - öğretimi konusudur. Yurtdışına yönelik basılı dini yayınlarda sosyal güvenlik milli birlik ve beraberlik konularından tutunuz aile düzeni, beşeri münasebetler, işçi hakları yıkıcı ve zararlı cereyanlar, kötü alışkanlıklar ve misyoner teşkilatlarının faaliyetlerine varıncaya kadar dış ülkelerdeki din kardeşlerimizin öğrenmek ve bilmek durumunda oldukları tüm konular yer almalıdır.

Basılı dini yayınlarda bir yanda İslâm'ın inanç, ibadet ve ahlak esasları Kur'an ve sahih sünnetin ışığında ilmi metodla ve anlaşılabilir bir dille açıklanmalı, diğer yandan zararlı dini neşriyatın, batıl inançların, hurafelerin ve İslâma yönelik taarruzların etkilerini yok etmeye çalışılmalıdır. Basılı dini yayınlarda bunlarda kareter ile alakalı.

Vatandaşlarımızın yaşadığı ülkelerin, dinî ahlâkî, içtimaî, siyasî ve iktisadî yapıları mutlaka gözönünde bulundurulmalı ve bu konularda aydınlatıcı bilgiler verilmelidir.

Basılı yayınların asıl gayesi yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın din bilgisi ve ahlâk kültürünü geliştirip yaşatmak, Müslüman Türk, kimlik ve şahsiyetini korumak olmalıdır.

Bu noktada İslâm dini kültür ve medeniyetini sağlam temeller üzerinde ortaya koymak, Hristiyanlık, Yahudilik dinleri hakkında özbilgiler vermek, yıkıcı ve zararlı cereyanları tanıtmak en önemli hususlar olarak değerlendirilmelidir.

Ayrıca dini yanlış anlamak ve yorumlamaktan doğan problemlere, kültür, sanat ve medeniyet telakkilerine, devlet- millet münasebetlerine dinler arası diyalog konularına açıklık getirilmelidir. İslâmın esaslarından olmadığı halde çeşitli sebeplerle birtakım düşünce ve ananenin sonradan İslâm kültürüne sokulmuş olduğu uygun bir lisanla ifade edilmelidir.

Basılı dini yayınlar uzman akademisyenlerce hazırlatılmalı ve bu konuda İlâhiyat Fakültelerindeki öğretim elemanlarından azami ölçüde istifade etme yoluna gidilmelidir. Basılı dinî yayınlarda muhatap olan insan kitlesinin hangi kuşak olduğu belirlenmeli. Konu seçimi anlatım ve açıklamalar ona göre yapılmalıdır. Bu yönden aşağıdaki hususların göz önünde bulundurulması gerekir.

a) Okuyucuların büyük çoğunluğu yurtdışında doğmuş ve yurt dışı ortamında yetişmiş insanlardır.

b) Anadillerini yeterince bilememektedirler.

c) Çeşitli ülkelerin oluşturduğu ortak kültür ortamında çok farklı kültürlerin etkisinde yetişmekte ve yaşamaktadırlar.

d) Yaygın ve örgün eğitim yolları ve yapılan Hristiyanlık propagandasının taarruzlarına hedef olmuşlardır.

e) İdeolojik ve etnik zümrelerin propagandasının etkisi altında bulunmaktadırlar.

Bunlara ek olarak basılı yayınlar yoluyla dini bilgiler verilirken seslenilen insanların yaş gruplarının da gözüönünde bulundurulması gerekir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yayınları vasıtası ile 12 yaş ve üstü yaşgrubu için soru-cevap tarzında hazırlanmış ilmihâl bilgileri, millî ve manevî duyguları geliştiren konuları içeren hikâye, roman kitapları yoluyla verilmelidir. Üniversite gençliğine, yetişkinlere ise dini bilgiler daha kapsamlı ve ilmi nitelikli kitaplarla sunulmalıdır. Kitle haberleşme araçlarından olan gazete ve dergi belirtilen amaçlara ulaşmada çok önemli araçlardır. Diyanet Çocuk Dergisi, Diyanet Gazetesi ve Diyanet Dergisi yurtdışındaki vatandaşlarımızın ihtiyaçları doğrultusunda özel olarak hazırlatılıp çıkarılırsa bu hususların gelişmesinde fevkalade faydalı hizmetler görebilecektir. Buraya kadar olanlar basılı yayınlar ile alakalıydı. 2– Radyo ve TV. günümüzde en etkili iletişim araçlarıdır. Yurtdışındaki vatandaşlarımıza dini bilgilerin öğretilmesinde yararlı bir biçimde kullanılabilir. Basılı yayınlar yoluyla ancak binlere, onbinlere yüzbinlere seslenilirken radyo ve TV aracılığı ile milyonlarca insana ulaşılabilmektedir. İnsanın duygular dünyasında birçok yönlerini kuşatan radyo ve TV'nin fert ve toplum üzerindeki etkisi oldukça önemlidir.

Bu durumda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın çağımızın bu iki etkili iletişim aracından en iyi şekilde yararlanması gerekmektedir. Dinî bilgilerin öğretilmesinde, din hizmetlerinin yerine getirilmesinde, İslâmî mesajın etkili bir biçimde ulaştırılmasında Radyo ve TV'den yararlanmak şarttır. Ancak Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı bu alanlarda radyo ve TV'den yararlanamamıştır. En azından TRT ile işbirliği yaparak vatandaşlarımızı dini konularda aydınlatacak programlar hazırlayabilirdi. Türkiye'nin Sesi Radyosuyla temel dinî ve ahlâkî bilgileri veren programlar hazırlanarak vatandaşlarımıza Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından birtakım eğitim-öğretim hizmeti görütürülmüş olurdu.

Fakat Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bilebildiğimiz kadarıyla bu yönde teşebbüs ve teması bile olmamıştır. Türkiye'deki bazı çalışmalarını biliyoruz. TRT ile anlaşamadığı konular olduğunu biliyoruz efendim. En azından dini programların denetiminin Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yapılması vs. şeklinde ancak bunların reddedildiğinin farkındayız. Ben bunlardan bahsetmek istemiyorum, benim konum tamamen yurtdışıyla alakalı.

Yurtdışında din müşavirliği yapan değerli kardeşlerimiz çok iyi bilirler, oralarda mahalli radyo ve televizyonlar var. Bazen konuşturacak adam da bulamıyorlar. Oradaki din hizmetleri müşavirlikleri, bana göre bu potansiyelden, vatandaşlarımızı eğitme konusunda yeterince yararlanabilirler. Fakat bunların da Hollanda dışında benim bilebildiğim kadarıyla yapıldığı bilgisinde değilim.

Evet, oysa Türkiye'nin Sesi Radyosu, yurtdışındaki vatandaşlarımızın yoğun istekleri üzerine ayda 20 saatın üstünde yayın yapmaktadır. Din ve dünya dini bilgimiz, dini kültürümüz, çocuklar için sorularınız cevaplarımız, anlamındaki özel dinî, ahlâkî, programlar hazırlatılmasının yanı sıra, Ankara Radyosunda yayınlanan dini programlarda yeniden yayınlayarak bu vatandaşlarımıza sunmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı yurtdışındaki vatandaşlarımızı din konusunda aydınlatma vazifesinde mutlaka radyo ve televizyondan azami ölçüde yararlanma yoluna gitmelidir. Mümkünse, TRT ile işbirliği yapmak ve dinî programları yayınlamak eğer bunu gerçekleştiremiyorsa mevcut kanunlar ve yönetmelikler çerçevesinde kendi radyo ve televizyonunu kurarak bu yolda faaliyet göstermelidir.

Eğer ikinci imkâna da sahip olamıyorsa, vatandaşlarımızın yoğun olarak yaşadıkları ülkelerin yetkilileriyle görüşerek radyo ve televizyonlarından yararlanılma yoluna gidilmektedir.

Nitekim bugün Hollanda'da, Hollanda Parlamentosunun aldığı bir kararla 1987 yılında İslâm Radyo ve Televizyonu kurulmuştur. Bu radyo ve televizyonu yönetecek bir genel müdürlük kurulması da aynı kararda yeralmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı Hollanda Din Müşavirliğinin de teşebbüsleriyle bu yönde önemli faaliyetler göstermiştir.

Aynı şekilde gerek Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gerekse mahalli din müşavirliklerinin teşebbüsleriyle Almanya, Fransa, Belçika, Danimarka ve öteki ülkelerde özellikle müslümanlara yönelik yayın yapan radyo ve televizyon kurulabilir. Yurtdışına yapılacak olan radyo ve televizyon dini yayınlarının yetkili kimselerce ve gurbetçi vatandaşlarımızın ihtiyaçlarını gözönünde bulundurularak hazırlanması şarttır.

Bu yönden de İlâhiyat Fakültelerimizdeki öğretim elemanlarımızdan yararlanma yoluna gidilmelidir. Ayrıca yayınlanan programların çeşitli yaş gruplarına, farklı bilgi ve kültür düzeyindeki insanlara göre hazırlanmış olması şarttır. Sözgelimi çocuklar, gençler, kadınlar ve yetişkin erkekler için özel programlar hazırlanmalıdır.

Millî ve manevî duyguları güçlendiren milli birlik ve beraberliği pekiştiren, tarihimizi örf ve ananemizi tanıtan, kültür ve medeniyetimizi öğreten, sohbet, piyes, film belgesel ve benzeri proğramlara ağırlık verilmelidir. Böylelikle vatandaşlarımız öz değerlerini tanıyacaklar dinlerine ve mukaddes varlıklarına daha sıkı bağlanacaklar, taklitten başka dinlerin ve ideolojilerin etkisinden, misyonerlik taarruzlarından kurtulmuş olacaklardır. Neticede Müslüman-Türk kimlik ve kişiliğine kavuşacaklardır. Yurtdışana yönelik dini yayınların asıl gayesi de, işte budur. Beni dinleme lütfunda bulunduğunuz için hepinize teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Sabri bey bu tebliğiyle ilgili olarak bir tartışma mevzu olabilir. Fakat ben şurada bir 8-9 dakikalık zamanımız var. O dakikalar içinde bu yurtdışına yönelik dini yayınlar

mevzuunda konuşuyorken hemen hemen Avrupa'ya gitmiş işçilerimizin çocuklarımızın ağırlık kazandığını gördüm. Acaba yeni açılan bir dünya olarak İslâm âleminin bir parçası olarak diyelim, Türk dünyasına ve oradan yeni gelmiş bir ilim adamı olarak yönelik çalışmalarımızın nasıl olması gerektiği mevzuunda acaba şifai bilgiler sunabilir mi diye rica ediyorum, şimdiki durum nedir? Türkistanda.

Prof. Dr. Sabri HİZMETLİ:

– Teşekkür ederim hocam. Bu konuda bir iki kelime söyleme imkânı verdiğiniz için. Şimdi biz tabii yıllardan beri hasretini çektiğimiz belki zaman zamanda böyle bir durumla karşılaşmayı hayal dahi edemediğimiz bir imkâna sahip olduk. Bu bakımdan Rabbımıza sonsuz hamdüsenalar ediyoruz.

İslâmı Anadolu'ya taşıyan, buralarda İslâmın güçlenip dal budak salmasına sebep olan atalarımızın yurduna gittik. Aslında bu insanlar o zamanlar bize İslâmı getirmişler biz borçluyuz. Şimdi biz bu borcu ödemek zorundayız. Ama bu borcumuzu nasıl, hangi yolla hangi araçla ödemek durumundayız. Ben tabii bu ülkelere gidince, Kazakistan'ı kısmen gördük ama biz asıl Özbekistan'da kaldık.

Hocam daha önce oralara gittiler. Gördüler aslında biliyorlar, biraz önceki yıllarla ilgili tercrübelerim var, Kuzey Afrikayla alakalı, bu insanlarla ilgili bakışım şu uzun süren bir komünizm esaretinden çıkan kişiler, henüz emeklemek durumunda olan bir çocuğa benziyorlar. Kimlik ve kişiliklerini kaybetmiş yıllarca Allah'sız bir rejimin baskısı altında yaşamış çok kötü olan birtakım hususları, vasıfları, belki kimliğinin ve kişiliğinin temelleri yapmış bir toplumla karşılaştık. Ama şunu da kaydedeyim, üç yıla yakın bir süre içersinde çok şeyler yapılmış durumda, bilhassa tarihi eserlerin korunması ve bugüne ulaştırılması sağlanmış olduğu gibi oldukça temiz.

Bir bakıma İslâmın mirasını orada görebiliyorsunuz, çok zengin bir İslâm mirasıyla karşılaştık. Bilhassa Semerkant bu bakımdan eşsiz bir hazine, daha sonra Buhara geliyor.

Şimdi buradaki din kardeşlerimize yönelik dini yayınlar nasıl olmalıdır? Öncelikle tabii bunların dillerinde, şu anda bizim dilimizi fazla bilemiyorlar yani alfabe değişikliğine kadar belki geçici bir süre için, geçici tedbirler alınabilir. Fakat daha ötesinde bir takım çalışmalar yapılması lazım. Bunların en önemli ölçüsüde şu olmalı bana göre, onların kendi kendilerine ayakta durabilmelerini sağlayacak tedbirler alınması lazımdır, yani geçici tedbirler, uzaktan güdümlü tedbirler yerine Özbeklerin, Kazağın, Kırgızın, Azerinin kendi başına ayakta durmasının, milli ve manevi değerlerini yaşatmasını sağlayacak tedbirler alınmalıdır.

Bu insan gücü olabilir öncelikle onlara dinlerini öğretecek bir kadronun gönderilmiş olması lazım. Bunu orada gördük çok değerli kardeşlerimiz var, şahane bir kadro var, genç bir kadro, buradan gitmişler, Allah rızası için onlara bu işi götürme azmi içerisindeler. Çok büyük çalışmalar var, insanın gözleri yaşarıyor bunu da burada sevinerek belirteyim ama bu kadro, bu imkâna kadroya daha başka kadro eklenmelidir.

Bilhassa radyo ve televizyonda onların dillerinde ve Türkçe'de her iki dilde dini yayınlar yapılmalıdır yani temel İslâmi bilgiler öğretilmelidir, daha onlar belki İslâmın "İ"sinden habersizler gibi görünüyorlar, ondan sonra tarihi bilgiler, örf ve ananeleriyle

alakalı bilgiler verilmeli, radyo ve televizyondan bu konuda azami ölçüde yararlanma cihetine gidilmelidir.

Daha sonrada zannedersem temel dini bilgilerle ilgili kitaplar onlara gönderilmeli, bu konuda yardımcı olunmalıdır, aksi takdirde inanırmısınız bunlar başkalarının kucağına atılmış olacaklar, orada gördüğümüz bir husus var. Amerikalılar onlarla çok yakından ilgileniyorlar. Fransızlar, İtalyanlar, Yunanlılar, İsrail ama bizim varlığımız pek öyle önemli, ön planda değil gibi, bayağı ağırlıklı olarak o konulara eğilmiş değiliz.

Bizde bir genel bakış vardır, yani ülkelerle ilgili insanları ekonomik düzeylerine veyahutta belli ölçülerdeki düşüncelerine göre değerlendiririz, değerlendirmediklerimizi de bunlar adam olmaz yani bir babanın çocuklarından bir kısmını, *efendim bu okur, büyük adam olur ama bu adam okumaz, adam olmaz, bunu kaldır bir kenara at dercesine bir anlayışa sahip olmuşuz.* Bu insanlara bakışımız vardır. Bizim hariciyeli olan kardeşlerimiz varsa inşaallah onlar da bunu çok iyi biliyorlar. Hariciyemizin klâsik yaklaşımları vardır.

Belli ülkeleri, belli şablon içerisinde değerlendirirler o şablona göre muamele ederler, oralar ile ilgili değerlendirmeleri de budur; adamların şu andaki durumlarına göre muamele yapılıyor, oysa bu insanlar 70 yıllık bir esaretten çıkmış, yeni istiklallerine kavuşmuşlar ben de insanım, bende Müslümanım deme gayreti içerisinde bunlar, henüz kimliklerini, kişiliklerini bulmuşlar insanlar değil. Bizim görevimiz bir müslüman olarak bir soydaş olarak bir evlattan olarak onlar bizim atalarımız, bunlara kimliklerini ve kişiliklerini bulma konusunda elimizden geldiği kadar yardımcı olmaktır. Bu hem İslâmi bir vazifedir, hem insani vazifedir, hemde kan bağımız soy bağımız din bağımız olan bu insanlara olan bir görev ve sorumluluğumuzdur. Demin söylediğim gibi bir borcun edası, yıllar geçmiş yüzyıllar geçmiş bir borcu var, bunun başka şekillerde artmasından efendim faizinden falan bahsetmiyorum, borcu onların bize verdikleri şekilde ödeyebilirsek bahtiyar olmuş olacağız.

Bu insanlar bizden çokşey bekliyorlar gerçekten çok şeye muhtaç insanlar, çok önemli ihtiyaçları var. Eğer bu kardeşlerimize ellerimizi uzatmazsak Cenab-ı Allah hem bize ruzu mahşerde bunun hesabını soracaktır, hemde birçok görevimizi ve mesuliyetimizi ihmal etmiş olarak onun huzuruna gelmiş olacağız, çok iş düşüyor, hocam, bilhassa basın-yayın konusunda, insan gücü yetişmiş insan gücü, bir İlâhiyat Fakültesi kurulması olayı, henüz birşey yok. İman-Hatip okulları kurulması yalnız bunu yaparken ürkütmeden, usandırmadan, kaçırmadan, korkutmadan ama okşayarak, sevdirerek, kimseyi tepki almaya sevketmeyerek, siyasetide, iktisadî imkânlarıda içtimaî durumu veya şartları da çok iyi kullanarak bu kardeşlerimize yaklaşmak lazım aksi takdirde geriye tepebilir çünkü bunlar Rusya'nın hala etkisi altındalar, önemli ölçüde etkisi altındalar, çok farklı şeyler olabilir.

Ama uygun metod, uygun ifade uygun araçla bunlara, yaklaşırsak çok işler başaracağımıza inanıyorum. Hepsi bize kucak açıyorlar. Yani gözünüzü kapasanız Anadolu'nun bir köyünde, bir kasabasında samimi söylüyorum veya Anadolu'nun bir vilayetinde geziyorsunuz hiçbir fark yok.

Belkide Türklerin Anadoluyu seçmelerinin sebeplerinden bir tanesi, bu coğrafi, fizikî, tabii benzerlik olsa gerek. Yani durup dururken burayı seçmemişler

kanaatindeyim ben. Tamamen benziyor yani herhangi bir köydesiniz burdaki herhangi bir insanla berabersiniz pek fazlada bir kayıp yok bu yönden, hazır bir potansiyel var, ama bu potansiyeli kinetik enerjiye döndürmek bizim görevimiz oluyor. Teşekkür ederim hocam.

– Soru var anlaşılmıyor

Prof. Dr. Sabri HİZMETLİ:

– Eğer yurtdışındaki vatandaşlarımızı ihmal ettiğimiz gibi bunlarıda ihmal edersek, bir takım gerekçelere veyahutta korkakça politikalarla onlara gerektiği zaman ve zemin içerisinde elimizi uzatamazsak başkaları bu boşluğu doldurabilirler. Çok dikkatli olmak lazım, bu konuda çalışanlara da en azından engel olmamak lazım, teşvik etmek gerekirken engel olmamak lazım, ama çalışan, hizmet edenler varsa onları da desteklemek lâzım. Bu yönden gerçekten bize çok iş düşüyor, eğer şeyi kaçırırsak bir daha yakalayamayız, bu büyük bir endişe olarak, oraya katılan değerli hocalarım burada işte, Prof. Hayrani bey, Prof. Suat Yıldırım beyefendi, işte Prof. Sadık Kılıç bey beraberdik, zannederim ve inanıyorum, onların kanaatleri de benim bu söylediklerim doğrultusundadır.

Bizden çok şey bekliyorlar kucaklarını açmışlar hep bizi bekliyorlar diyebilirim yani büyük bir hasret içerisinde, çok heyecanlıydı, ağlatan sahneleri çoktu, bizleri sevindiren sahneleri çoktu, yani insan bu duyguya biz dini bir tedavi diyebiliriz bu 5-6 günlük ziyaretimizi, ömrümüzde belli anlarda olan dini tedavilerden birisini gördük, şeklinde karşılık vereceğim. Yani çok duygulandık, çok güzel şeyler gördük, o günleri bir daha yaşadık.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

— Şimdi buradan şu netice çıkıyor ki benim şey yapabildiğim kadarıyla şimdi Diyanetimize de böyle teklifler var, siz kitap yazın oraya gönderin bunlar herşeye muhtaç. Ne gönderirsen kabul etmek durumundalar. Bu dışardan gazel okumak gibi geliyor bana, bizzat oraya gidip yapılacak dini yayınların muhtevasını tesbit etmede buradan Anadoluya hitap edeceğiniz birşeyi oraya göndermenin tam hastalığa deva olacak bir ilaç olduğu kanaatinde değilim. Ben bizzat oraya gidip kitap yazacak, yayın yapacak arkadaşlarımızın mahalli ihtiyaçları yerinde tesbit etme zarureti var yani, 3-5 günlük bir ziyaretle onların dertlerini anlayabimek mümkün değildir.

70 senelik birşeyde yaşamışlar diyoruz, peki bu 70 sene onlara ne gibi bir kültürel değişim getirdi ve bu değişimi biz müsbete çevirebilmek için nelerin üzerinde ağırlıkla durmamız gerekir bunların mahallinde tesbit etmek lazımdır, düşüncesindeyim.

Bu bakımdan Diyanetimize de biran evvel kadrolarını teşkil edip oralara gönderme vazifesi düşüyor kanaatindeyim. Bilmiyorum herhalde paylaşırsınız. Şimdi efendim saat 11'i bulduk, bir yarım saatlik dinlenmeden sonra tartışma dönemine geçmek üzere izninizi rica ediyorum.

Prof. Dr. Amiran Kurtkan BİLGİSEVEN:

– Soruları yazayım soru soranlar varsa, ondan sonra cevap vereyim.

SORU: Tasavvuf; yaşanarak mı ulaşılır bu zirveye, yoksa bir ekolü var mı?

Tekkeler, dergâhlar kapandığına göre buraya ulaşmak isteyenlerin nerelere başvurup ne yapmaları gerekmektedir?

Prof.Dr. Amiran Kurtkan BİLGİSEVEN:

CEVAP: Efendim yaşıyoruz biz onu. Yani yerçekimini yaşadığımız gibi. Şimdi siz yer çekimine, itiraz etseniz meselâ ben inanmıyorum yer çekimine deyip itiraz etseniz, damdan kendinizi boşluğa bırakıverirseniz, düşer parçalanırsınız. İlmi ledünde böyle. Tevhid bir doğa kanunu. Şimdi ben ne dedim. Fark+cem = Tevhid formülünü ele aldım. Şimdi Hz. Ali'nin Anadoluya gidiyoruz ben kadınlarla ilgili bir araştırmanında yürütücüsüyüm. Türkiye çapında öyle yerler varki kız çocuğunu doktora götürmeye layık görmüyor adam, bu kız çocuğu diyor, yani ölürse ne yapayım kız çocuğu. Kız çocuğunun doğru dürüst gıdasını vermeyen yerler var, erkeği doyuruyor ama bu bir fark zihniyeti erkeği kızdan ayırıyor, farklı görüyor ama realite aynı zamanda bir cem realitesi.

O kız çocuk yarın büyüyecek evlenecek, hamile kalacak, doğuracağı erkek çocuğunun ilk çevre şartları onun cılız rahimi olacak yani erkek çocuk, erkek torun cılız doğacak. O bayıldığı el üstünde tuttuğu erkek torun cılız doğacak, neden? çünkü o fark zihniyetini güttü halbuki realite aynı zamanda bir cem realitesi. Şimdi bakınız Amerika'da bazı yerler tenha, tarım yapılan yerler çok tenha A.B.D.'de ve orada ihtiyarlar dahi tarım işini yürütüyorlar, çünkü mekanik tedbirler alınmış , makineleşme var, seçmen kütlesi az.

Eğer iktidar partisi, misal veriyorum fark+cem= Tevhid formülüne eğer iktidar partisi sırf fark zihniyetiyle hareket ederse sırf kendi parti menfaatlerini düşünürde, burada seçmen sayısı az bunların istedikleri barajı yapmasamda olur, bunların istemedikleri şu tedbiri almasamda olur, derse bu zihniyet yaygınlaşırsa o zaman tarım ürünleri pahalıya mal edilir, tarım ürünlerinin pahalıya mal olmasından ötürü şehirli kitle hoşnutsuz hale gelir ve o parti iktidarı kaybeder çünkü realite aynı zamanda bir cem realitesidir.

Şu sabahleyin konuşmamda verdiğim Richardo'nun mukayeseli masraflar kanunundaki bu formülün somut hayatta karşılaştığımız görüntülerinden biri yani yaşıyoruz. Beyefendi yaşıyormuyuz diye sormuştunuz yaşıyoruz tabii ama bilerek yaşamak başka bilmeden yaşamak başka, Kur'an-ı Kerim'de öyle demiyor mu? Yani bilenlerle bilmeyenler bir olur mu diyor. Bilmeyen vah vah ve felâket nereden başıma geldi diyor ama bilen nereden geldiğini bilir. Felâketin nereden geldiğini bilmemek en büyük felakettir demişler.

SORU: Avam tabakasını biz orta sınıfa nasıl giçireceğiz? Biz bu orta sınıftan havâs cümlesini nasıl geçireceğiz? Yaşam tarzı olarak ilmî tasavvufu veya ledüne de ulaşmak için böyle birşey var mı?

Prof. Dr. Amiran Kurtkan BİLGİSEVEN:

CEVAP: Vallahi şimdi hem var hem yok. Yani eğer etrafımıza bakarsak, ama bilgili kişiler olarak bakarsak var, çok. Demin söylediğim misâller hep bu formülün günlük hayatta karşılaştığımız numuneleri var ama bunu sizin dediğiniz aşağı tabaka yani bilgi seviyesi az olan kişiler bilmiyorlar, anlamıyorlar ama yaşıyorlar yine.

SORU: Ama onları tevhid inancının dışında tutamayız inananları.

Prof. Dr. Amiran Kurtkan BİLGİSEVEN:

CEVAP: Tabii tutamayız ama tevhid inancı var, tevhid inançcığı var. Tevhid inancı tabaka tabaka beyefendi, tevhid inancında işte biz şimdi 20. yy. yaşıyoruz. 20. yy. bilgi çağıdır. Eğer bilgi çağında biz o sizin avam dediğiniz kişileri dahi bilgi bakımından yükseltmeye çalışıyoruz, aksi takdirde biz rekabet yapamayız. Avrupa Topluluğuna girmek istiyoruz değil mi? Orada biz her bakımdan, ilmi bakımdan teknolojik bakımdan gelişmiş bir ülke olarak girebiliriz oraya. Yoksa orada biz eziliriz. Onun için bilginin yaygınlaşması lazım. İlim seviyesinin yükselmesi, eğitim seviyesinin yükselmesi lazım. Böyle bir çağda yaşıyoruz biz.

Düşünebiliyor musunuz, mutfaklarımıza dahi teknik girmiştir. Biraz teknikten anlamayan ev kadını mutfakta bazı aletleri dahi kullanamaz. Hayatın her safhasına teknik girmiştir. Ondan ötürü Lise mezunu insanlar bile cahil sayılıyor. ABD'de. Marx'ın öyle öne sürdüğü o cahil proleterya tarihte kaldı, yok öyle birşey.

Şimdi efendim bütün Türkiye'de bütün insanları dergah mensubu yapamayız. Ama eğer ilm-i ledün bilgisini, bizim dünyevi ilimlerle birleştirerek insanlarımıza sunabilirsek yani ilim-din barışıklığını yapabilirsek o zaman bütün Türkiye bir dergah olur.

Niyazi Mısri, namazı nasıl anlatıyor, sakın seccadeden ayağını kaldırma diyor değil mi? Ne tarafa dönse böyle bir insan her zaman devamlı namaz halindedir demek istiyor, onun nazarında bütün Türk toprakları bir seccadedir. Bütün gök kubbe bir caminin kubbesi gibidir ne tarafa dönse kıbledir. Her yerde vechullah inancı içindedir, nereye dönse Vechullah'ı gördüğünü düşünür, heran kendi yokluğunu hissetmektedir ki, bu en yüksek secde psikolojisidir. Sübhane rabbiyel a'lâ diyoruz secdeye yattığımız zaman, bu bir şekilsel dille söylenen bir şey ama, bunu ifade etmenin en güzel şekli kendi yokluğunu anlamaktır. Kendinde var olanın kim olduğunu anlamaktır. Şimdi bakın Kur'an'da bir ayet var, diyor ki, Allah'ı anmak için günde 5 vakit namaz kıl diyor. Ama ben bir ilim adamı olarak her gerçekte Allah'ı görüyorsam, her yerde kıble değiştiği zaman mü'minler itiraz ettiler.

Hz. Peygamber dedi ki; heryer kıbledir. Neden heryer kıbledir, çünkü herşey Allah'ın razı olmuş şekildedir, mazhardır, mazhar mahalli zuhur. Bunu ilim yoluyla da idrak edebiliyorsam ben ya da bütün insanlara da ilim yoluyla da idrak ettirebiliyorsak, ilim seviyelerini yükselterek ve o ilmi, ilm-i ledünle birleştirerek bu seviyeye getirebiliyorsak insanlarımızı, o zaman bütün Türkiye bir dergâh olur, bütün Türkiye toprakları bir seccade olur, o zaman böyle Alevi-Sünni ayrılığı da olmaz, ırka göre ayrılık olmaz, mezheplere göre ayrılık olmaz, daha fazla bir bütünleşme olur. Bilmem anlatamadım mı acaba?

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Hüseyin PEKER bey, buyurun.

Prof. Dr. Hüseyin PEKER:

– Ben diğer tebliğcilerin belirttiği noktalara ek olarak gayri müslimlere, İslâmı tanıtacak yayınlarda özellikle şu noktalar üzerinde durulması gerektiği düşüncesindeyim. Somut bazı öneriler sunmak istiyorum.

Birincisi İslâm'ın sevgi, adalet ve insan haklarına verdiği önem üzerinde durulmalıdır. Çünkü bugün insan hakları sürekli gündemdedir ve dünyada insan haklarına önem vermeyen, inanç ve fikir hürriyetini baskı altında tutan bir müslüman imajı yaratılmaya çalışılmaktadır. Günümüzde bu imaj oldukça vurgulanıyor, çeşitli olaylar gündeme getiriliyor. Bunun gerçekte böyle olmadığını ihtiva eden yayınlar yapılmalıdır diye düşünüyorum.

İkincisi, İslâm dininin tenkit edilen eleştirilen bazı esasları ve hükümleri gerekçeleriyle anlatılmalıdır. Meselâ miras konusu iki kadının şahitliği konusu, Peygamberimizin çok evliliği, recm olayı, hırsızın elinin kesilmesi vs. Bunlar gayri müslümlerin kafasında İslamla ilgili önemli sorular olarak durmaktadır. Çünkü ben bu tür soruları bu yaz bir kaç ay Köln'deydim. Orada camiyi Alman öğrenciler geziyordu. Gelen Alman öğrencilerin sordukları sorular bunlarla ilgili.

Üçüncüsü, İslâm'ın yapılmasını istediği davranışların fert ve toplum için yararları, yapılmasını istemediği, yasakladığı davranışların yine fert ve toplum için zararlarının neler olduğu anlaşılır bir dille açıklanmalıdır. Hatta bizim kendi ülkemizdeki gençlerimizin de zaman zaman buna benzer sorular sorduklarını görüyoruz. Kendi geçlerimiz için de yararlı olacaktır. Zihnen bu konuda tatmin edilmeyi kendi gençlerimiz de beklemektedir. Hem yurt dışında gayri müslimlerin benzer konulardaki düşünce sorularını cevaplandırma açısından hem kendi gençlerimizin kafalarındaki sorulara cevap verme açısından gereklidir diye düşünüyorum.

Üçüncü şey hakikaten ekliyelim benim 21 maddem var. Burada yapılmamasını istediği davranışlar meselâ; içkiyi istemiyor, zararları var. Türkiye açısından da önemli çünkü; Alevi kitle içki içiyor ama alevi kitlenin fevkalade değerli mutasavvıfları var.

Vücudun Hak vucududur diyen Niyazi Mısrî'yi haklı çıkaran mutasavvıfları var. Vücudun senin değil, Hakkın vücudu, onu zehirleyemezsin, onu öldüremezsin, ona zarar veremezsin, vücudun dahi haktan sana bir hediyedir, diyor.

Tasavvufta bu var, tasavvufu ve ilm-i ledün'ü iyi anlatırsak, o zaman içkiden vazgeçmenin İslamın şartlarından biri olduğunu daha iyi anlarlar. Bunlar yapılmalı, yani, İslâm'ın yapılmasını istediği ve yapılmasını istemediği davranışlar niçin böyle istenmiştir anlatılmalı.

1. maddeye gelince sevgi, adalet, insan hakları. Bir din düşünün ki herşeyi herkesi mazhar olarak tanıtıyor, Hakkın mazharı. Ben o Hakkın mazharına nasıl kötü davranırım, nasıl terbiyesizlik yaparım, insan haklarını nasıl çiğnerim. Hakka terbiyesizlik yapıyorum demektir. Karşımdakinin hakkın tecellisi olduğunu biliyorsam eğer, bilmiyorsam, yaparım. Ama kafamda bir cem idraki varsa, fark idrakinde biz sorumluluklarımız açısından düşünmeliyiz. Çünkü Kur'an'da bir ayet var diyor ki: **"Sana gelen her iyilik Allah'tandır, kötülük kendindendir."** Bir kötülükle

karşılaşıyorsam *"Hak kulunun intikamını yine abdiyle alır, bilmiyen ilm-i Ledün'ü onu abd etti sanır"* diyor bir şair, onu kul etti sanır.

Allah başkalarının iyiliği ile benden intikamını alır ama öyle bir mekanizma harekete geçer ki o mekanizma sonucunda bana o kötülük geri döner. Fakat bu Allah'tan değildir. Allah sanki iyiliğin iyilik, kötülüğün, kötülük getireceği konusunda bir genel hüküm vazetmiştir. Bu hükme uyacak bir şekilde rolleri üstlenmemizi istemiştir. Ben çirkin rolü üstlenirsem, çirkin karşılık görürüm, kuldan görürüm ama işte o mekanizmayı işleten gene Allah'tır.

Sevgiye gelince Cenab-ı Hakk'ın bir takım ayetleri var Kur'an'da. Hay Allah kahredesi adamlar diyor bazı kişilere. Şimdi onlara ben sevgi mi duyacağım. Allah'a babalık isnad ettiler diyor. Azarlıyor onları. Sevgi duyamam acırım belki ama acımak birşey ifade etmez. İşte bizde onun için toplandık burada bu komisyonda.

Adalete gelince adalet elbette lazım. Bütün şu söylediklerimiz, ilm-i ledün baştan aşağı adalete oturtulmuştur. Çünkü karşımdaki Hakk'ın mazharı. Ben ona karşı adaletsiz davranırsam Hakka terbiyesizlik ediyorum demektir.

İkinci meseleye gelince; İslâm'ın tenkit edilen hükümleri gerekçeleriyle anlatılmalıdır. Evet tabii, İslâm'ın tenkit edilen hükümleri, şimdi o hükümlerini bir defa biz bugün doğru anlıyor muyuz, anlamıyor muyuz? bir de o mesele var. Kadın–erkek ayrılığı meselesi.

Prof. Dr. Süleyman ATEŞ

– Afedersiniz bir şey söyleyebilir miyim? Şimdi beyefendi bunları teklif olarak sundu, sizin cevaplandırmanız için değil. Öyle değil mi?

–Evet ben bunları teklif olarak sundum.

Prof. Dr. Amiran Kurtkan BİLGİSEVEN:

– A özür dilerim o zaman, şimdi benim de tekliflerim var onlar da müzakere edilmeyecek mi?

– Evet, peki teşekkür ederim o zaman.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

–Evet Süleyman Bey.

Prof. Dr. Süleyman ATEŞ:

– Efendim hanımefendinin konuşmasından istifade ettik. Ama bana göre bazı meseleler havada kaldı. Yani öyle şeyler söyleniyor ki, bunların ilmi delili yok. Meselâ konuşmasının ağırlığı ilmi ledün. Ama bu ilmi ledün nedir? Yani herkesin ulaşacağı bilgi midir? Bu yoksa çok özel insanlara Allah'ın lütfettiği bir şey midir? Eğer biz mutasavvufların açıklamasına dönersek ilmi ledünün öyle herkese açılan bilgi olmadığını anlarız.

Kendisini Allah'ın sevgisinde ifnâ etmiş kişilere açılan bir bilgidir ki o zaman zaten halka da ifnâ edilmez. İmam Gazali bazı meseleleri izah ediyor, ediyor, sonra diyor ki buraya kadar söylenmesine müsade ediyor. Bundan sonrasını söylemek mümkün değildir. Eğer söylersek dilimiz kesilir.

O halde ilmi ledün özel kişilere bazı özel hallerde açılan şeylerdir. Onu getirip te herkes için bir şey kabul etmek ve bulunması gereken bir bilgi kabul etmek yanlış olur. Bu avamın şeyi değil, bu insanların uyacağı bir şey değil. Bu ilmi ledün'de bazı noktalar var ki Peygamberlerin getirdiği şeriate de aykırı olabilir. Nitekim Peygamber bile ona itiraz etmiştir. Hz. Musa (a.s.)'nın itirazları ortada. Kızının yaptığı bazı şeylere Musa (a.s.) itiraz ediyor neden? Çünkü kendi getirdiği prensiplere aykırı görüyor.

O halde bizim için esas olan o kendisine ledün ilmi verilen kişinin hareketleri değil, çünkü biz onu anlayamayız. Bizim için esas olan Musa (a.s.)'ın getirdiği şeriattır. O lazım, gerçi o şeriat kılıf olarak görülüyor ama bu kılıf esastır. Kılıf olmadan, kaftan olmadan, içine adam koyamazsınız. Yani o zahir bilginin, şeriatın içerisinde hakikat o şeriat zahir bilgi olmadıktan sonra, kılıf olmadıktan sonra hakikatte olmaz. Binaenaleyh *"Şeriat, tarikat yoldur varana, hakikatin meyvası andan içeri"* Yani o dış olmadıktan sonra iç olmaz. Hz. Peygamber'e (s.a.s.) önce وثيابك فطهر "Elbisesini temizle" ve önce dışı temizlemek, dış temizliği yoluyla içe inmek gerekir. Yoksa dış önemli değil derseniz hiç bir değeri olmaz. Şimdi o ledün ilmi muallakta kalıyor.

Ledün ilmi nedir? Ledün ilmini nasıl tatbik edeceğiz? Her söylenen ledün ilmi midir? Çünkü bu işin doğrusu bir çok tarikate bağlı bir çok mutasavvuf tarafından her mutasavvufta mutasavvuf değlidir. İstismar edilmiştir. Bu kadar bilgi ezelden geliyor veya ilmi ledün'ün bilgisidir diyor. Ama adam şeriate Peygamberin getirdiği prensiplere tamamen aykırı şeyler yapıyor. Bunu ilmi ledün perdesine veya prensibine sığınarak yapıyor. Herkesi de buna inandırabiliyor. Saçma sapan şeyler, ipe sapa gelmeyen şeyler, buna da ilmi ledün diyor. Yani ilmi ledün'ün ölçüsü nedir. Ölçüsü Kur'an-ı Kerim'in kendisidir. İlham değerlidir. Kur'an'a uyuyorsa onun bir değeri olabilir ama herkesinde uyması gereken birşey değildir. Şahsın kendisine ilham olabilir.

Meselâ, ilham değildir. Kur'an'a ve sünnete uyuyorsa yine şahsın kendisi için geçerlidir ama bir başkası için bağlayıcı değildir. O şahsa ait birşeydir. Başkasını bağlayıcı bir şey değildir.

Evet bizim için esas olan Kur'an-ı Kerim'in kendisidir ve esas olan da zahir manadır. Bu zahir mânâ bütün bilgi verileri kullanılarak halka açıklanmalıdır. Onun dışında içinde birtakım mânâlar var, onlar insanları bağlamaz, çünkü bunlar şahıstan şahsa Çünkü herkes kendi halini ama Ayette kasdedilen asıl mânâ o mudur. Onu Alah'tan başka kimse bilmez değişir. Her mutasavvufun bir ayetten anladığı mânâ farklıdır. Sonra bazı felsefi şeyler, tasavvufi terimler söyledi hanımefendi, bunlar 3. asırda 4. asırda çıkmış terimlerdir tasavvuf terimlerdir.

Hz. Ali nereden bilecek bu terimleri Hz. Ali bir savaşçıydı. Yani onu kendi durumundan koparıp, getirip bir Cüneydi Bağdadi gibi bir mutasavvuf yapmak yanlıştır. Evet onun bu gibi şeylerden haberi yoktu, onları bilmiyordu, o yaşıyordu. Yaşamak ayrı birşey ama bu felsefi terimleri kullanmak ayrı birşeydir. Bunları Hz. Ali söyledi dersek

ilmi olmaz. Evet maruzatım bundan ibaret. Başka düşüncelerim de var ama onları söylemeye gerek yok.

Prof. Dr. Amiran Kurtkan BİLGİSEVEN

– Efendim evvela son şeyden başlayayım. Hz. Ali savaşçıydı dediniz. Hz. Ali en başta kendi nefsiyle savaşan bir insandı. Hz. Peygamber de zaten bir gazadan döndükleri zaman yanındakilere ***"Şimdi küçük savaştan döndük, büyük savaşa hazırlanmalıyız."*** demiştir. Büyük savaş insanın nefsiyle yaptığı savaştır. Hz. Ali küçük savaşlarda yani insanların birbirine bıçak çektiği bir savaşta, evet savaşçıydı. Ama büyük savaşta da iyi bir savaşçıydı. Nefisle mücadelede çok iyi bir savaşçıydı. Nefisle yapılacak mücadele bilerek olur efendim, bilmeden olmaz.

Şimdi Hz. Ali'nin bir büyük ilim adamı olduğunu Hz. Peygamber söylüyor, ben söylemiyorum ki,

Prof. Dr. Süleyman ATEŞ:

– Meselâ?

Prof. Dr. Amiran Kurtkan BİLGİSEVEN:

– Ali ilmin kapısıdır.

Prof. Dr. Süleyman ATEŞ:

– Hayır uydurmadır. O bütün ulemanın ittifakla söylediği uydurma bir sözdür. Hz. Peygamber söylemiş değil onu. Yani birşey söylediğimiz zaman delile dayanmalıdır. öyle değil midir? Siz hadiscisiniz. Uydurmadır bu.

Prof. Dr. Amiran Kurtkan BİLGİSEVEN:

– Şimdi ne ben uydurma olmadığını ispat edebilir durumdayım, ne de siz uydurma olduğunu isbat edebilir durumdasınız.

Prof. Dr. Süleyman ATEŞ:

– Yo, isbat edebiliriz biz, çünkü mevzuat kitaplarında var bu açık yani isbat ederiz biz bunu.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Şimdi Hz. Ali'nin bir ilim sahibi kimse olduğunu tebaruz ettirmek istemiş olabilir. Peygamberimiz o ifadesini, o kanaatini bu ifadeyle söylemiş olduğunun tesbiti ilim adamlarına bizim hadisçilere başka alimlere bağlıdır. Ve onların dediklerine göre böyle bir şey söylememiştir, bunu biliyoruz. Ama bu Hz. Ali'nin ilimsizliği manasında değildir şüphesiz. Ama şeklen böyle bir ibare çıkmış mıdır, çıkmamış mıdır? bu mevzu sorulduğu zaman hadis âlimleri diyor ki, böyle bir ibare kendisinden menkul değildir. Ama demek değildir ki Hz. Ali cahil bir adam. Katiyyetle böyle bir şey bahis konusu değil.

Prof. Dr.Amiran Kurtkan BİLGİSEVEN:

– Efendim, ben cevap vermedim, bitmedi cevabım. Müsaade ederseniz ben cevap vereyim. Şimdi Hz. Ali'nin diğer halifeler zamanında da fikrine müracaat edilen bir kişi olduğunu biliyoruz değil mi? O zaman ilim sahibidir. Evet ilimde üstünlüğünü kabul ediyoruz demektir. O zaman mesele bitmiştir.

Şimdi ilm-i ledün herkesin ulaşacağı bilgi midir diyorsunuz. Halk türkülerine girmiştir. O kadar çok türkü tespit ettim ki ben bilseydim konuşmanın buraya geleceğini ben size o türkülerden getirirdim. Mesela o bir gölgedir varlık sanırsın diyor. TV.'ye çıkıyor türkücü bu ilm-i ledündür işte.

.....– Ona benzer çok şey var. Ajda Pekkan'ın da söylediği şeyler var. Hepsi ilmi ledün mü?

Prof. Dr.Amiran Kurtkan BİLGİSEVEN:

– Olabilir, Ajda Pekkan'ınkini bilemem ama, türkülerdeki bizzat halktan çıkan bir musikidir. Türkü o bakımdan, yani halkın görüşünü yansıtır bana göre. İlmi ledün herkesin ulaşacağı bilgi olmasa bile ulaşması gereken bir bilgidir beyefendi.

21. yy.'a giriyoruz, bilgi çağına giriyoruz, ilmi ledün gerçekten bütün ilimlerin temelinde yer alıyor, ben buna % 100 eminim, kendi ilmim açısından eminim. Çeşitli sosyolojik misallerle burada size bunu ifade edebilirim ama canınız sıkılır. Onun için şimdi biz 21. yy.'a giriyoruz, herkesin bilgi seviyesini de yükseltmek mecburiyetindeyiz.

Artık memleketimizde öyle ilkokulu bile bitirmemiş, okuma-yazma bilmeyen orta okulu bitirmiş o kadarla kalmış insanlar fosil gibi olacak zamanla. Bakın ben bir araştırma yapıyorum. İlkokul mezunlarını hallaç pamuğu gibi etrafa şey ediyoruz. Ablam ilkokul mezunu, Eskişehir'de bir müessesede ilkokul mezunu arıyorum dedim müdüre, hemen zile bastı odacısı geldi, genç bir kız şık giyinmiş. Kızım dedi sen buranın, benim odacımsın değil mi? dedi. Evet dedi, tahsilin nedir söyler misin hanımefendiye dedi. Lise mezunuyum efendim dedi. Şimdi Türkiye bu mecraya girdi beyefendi. Ama lise mezunları evvela dışta etiket arıyor üniversite muzunlarıda dışta etiket arıyor, onu da buluyor, o kadar çok insana üniversite tahsili yaptırıyoruz ki.

Bir sosyoloğun şöyle bir formülü var. Kendine saygı=başarılar iddialar. Eline diploma vererek iddialarını büyütüyoruz. Fakat iş veremeyerek veya onu odacı olarak kullanarak başarılarını küçültüyoruz. Netice itibariyle kendine saygı duygusu küçülüyor. Halbuki eskiden o Ahi teşkilatında, tasavvuf terbiyesinin verildiği yerlerde insan evvela iç âleminde bir yükselmeyi yaşıyordu. Kendi nefsine hakim olma tecrübesini yaşayarak iç âlemindeki yükselmeden bir tatmin elde ediyordu.

Biz bunu kaldırdık, lüzum yoktur diyorsunuz ama bence çok lüzumu var, asıl bu çağda lüzumu var. Bu çağdan daha fazla buna muhtaç olduğumuz bir çağ ararsak bulamayız. Buna ihtiyaç var.

Gelelim esas olan Kur'an'ın kendisidir diyorsunuz. Kur'an'ın kendisinden neyi kastediyorsunuz siz. Kur'an'ın kendisinden ben size bir ayet okuyayım: **"Bugün kör olan, yarın dahi kör olacaktır."** diyor. Kur'an'ın lafs kalıbı bu. Yani bugün kör olan bir adam fevkalade mütteva, müslüman, beş vakit namazını kılıyor, orucunu tutuyor,

Allah'a aşık, çok iyi bir insan, fakat Cenâb-ı Hak onu cennete kör olarak mı gönderecek zannediyorsunuz?

Siz esas olan Kur'an'ın kendisidir dediniz, ben de diyorum ki lafız kalıbı mıdır, özü müdür esas olan?

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Süleyman Bey esas olan Kur'an'ın kendisidir derken "Bu dünyada kör olan, öbür dünyada da kör olacaktır"ı bilerek söyledi. Mânâsı nedir onu biliyor efendim. O bakımdan.

Prof. Dr. Süleyman ATEŞ:

– Bana izah etmeyin.

Prof. Dr. Amiran Kurtkan BİLGİSEVEN:

– O zaman Süleyman beyin dediği şeyi tekrarlayalım. Onun manası şudur: Ben şunda Hakk'ın varlığını göremiyorsam, bunda Hakk'ın varlığını göremiyorsam, herhangi bir hayvana kamçıyı vuruyorsam, onda Hakk'ın varlığını göremiyorsum, karşımdaki insanı sömürüyorsam, onda Hakk'ın varlığını göremiyorsam, körüm ben. Burada körsem, orada da kör olurum ben. O zaman Kur'an'ın özü, lafız kalıbı değildir. İç anlamlarıdır ayetlerin. Elbette dış kalıbının da önemi var. Birçok ayetlerde dış kalıbının önemi var ama aynı zamanda o ayetlerin iç anlamı da var. öyle ayetler var ki bugün anlamı çıkıyor.

Astro-fizik buna dayandı. ilk defa bir İngiliz Müslüman Huking bunu öne sürdü. Kendisi Müslüman, ak noktasının "künnes"in "hunnes" in ne olduğunu biz o alimin sayesinde anladık. Eski insanlar buna başka mana veriyorlardı. Dış manası o zaman öyleydi, şimdi o dış mananın içinde bir iç mana ilim sayesinde ortaya çıktı. O zaman 21 maddesi okuyayım mı? Okumayayım mı? Sizin şeyinizden geçsin, ama belki itiraz olur. Ben itirazlara hazırım. İtiraz ederse buradaki topluluk, benim fikrimin kabul edilmesi önemli değil. önemli olan gerçeğin ortaya çıkması.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– İhsan SÜREYYA beye sıra gelmişti, buyrun.

Prof. Dr. İ. Süreyya SIRMA:

– Evet aslında bir iki kavram üzerinde hocahanım enteresan bir konuya değindi. Bizim kızlarımız kiliseye gidip din değiştiriyorlarmış, irtidat... Efendim burası bir din şûrasıdır. Tarihte biz bazı yanlışlıklar yaptıysak bunu kabul edelim diye başlamak istiyorum. Bizim 70 senedir rejimimiz hiçbir zaman bu insanlar dinlerini kaybediyor aman sahip olalım diye bir endişeye düşmedik. Mesele buradan kaynaklanıyor. Bu kızlarımız kiliseye gidiyorlarsa, biz onlara sahip olmadığımız için. Ne demek sahip olamamak, bu sahip olamamak onlara gerçek dini anlatmamaktır. Onlara hurafeleri anlatmaktır. Bu çok önemli bir şeydir. Eğer biz hurafelerle bir din uydurursak hep böyle olur. İkinci bir husus;

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Sayın İhsan Süreyya Bey, hanımefendinin o mevzuya temas edişinin sebebi bence şu: Türkiye'mizde de kiliselere gidip din değiştirme vakıası varsa bunun benzerleri dışarıdaki Türkler, Müslümanlar çevresinde de olabiliyor. Bunlara karşı Diyanetimizin nasıl bir yayın politikası olması gerekir?

Prof. Dr. Amiran Kurtkan BİLGİSEVEN:

– Beyefendi onu vurguluyor, ben de aynı şeyi vurguladım.

Prof. Dr. İhsan Süreyya SIRMA:

– Diyorum ki, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın böyle bir endişesi yok dersem Lütfi Bey kızacak. Öyle demiyorum da böyle bir çabası olması lazım diyorum. Bir başka husus zannediyorum, yanıldığımız çok önemli bir hadise daha var. Bize kompleks veriyor. Biz zannediyoruz ki batının ilerlemişliği Hristiyan olduğundandır.

Asla böyle değildir efendim. Biz gerçek İslâm'ı anlatamıyoruz. Allah uzun ömür versin, Hamidullah Hoca'ya bir arkadaşımız sordu Paris'te. Hocam bu İslâm'a nasıl hizmet edelim? Dedi ki, Kur'an nasıl emrediyorsa öyle yaşayın yeter. Biz şimdi inanmadığımız bir dini insanlara anlatıyoruz. Yaşamadığımız, hurafelerle dolu bir dini anlatıyoruz ve kimse inanmıyor. Ben Hollanda'da bir konferansta dedim ki; "Bu memlekete şeriat gelir ama Türkiye'ye gelmez." Niye, bu insanlar hazır efendim. Ben bir kompartımana girince, trene orada kadınlar sıkışıyor, yer veriyor. Bizim Anadolu'da bu Müslümanlar arasında emin olun. 3 kişi oturuyor. Kompartımanı işgal ediyorlar, siz yer bulup oturmayasınız diye. Yani yanlış bir din öğretiliyor. Bir üçüncü şey, bu fetihle işgal, zapt meselesi. Bunlar göreli kavramlardır. Eğer Avrupalı İslâm'a inanmıyorsa tabii Osmanlının zapt stili diyecek yani, bu normal bir şey. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Amiran Kurtkan BİLGESEVEN:

–Ben de teşekkür ederim efendim. Bir cevap yok, aynı paralelde.

Dr. Abdulbaki KESKİN:

–Hocam, daha önce konuşan zevat temas ettiler özellikle. Daha önce bu inanç mertebelerinden bahsediyordu hocamız. İşte bu üçüncü mertebede imanın tatbiki v.s. konusu. Bana göre bir terminoloji şeysi var, kargaşası var, öyle gözüküyor. O bakımdan konu gittikçe uzayacak belki hakikaten daha sonra imkân kalmıyacak. Zaten kısmen hanımefendi cevap verdiler.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Hayrani bey.

Prof. Dr. Hayrani ALTINTAŞ:

– Hocam, ben zannettim ki üç arkadaşa birden soru sorulacak. Onun için söz istemiştim. Şimdi anlıyorum ki sadece hanım efendiye..... Efendim benim soru hakkımı arkadaşlarım için saklarsanız memnun olurum.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Mehmet Aydın bey.(Konya) Buyurun.

Prof. Dr. Mehmet AYDIN:

–Efendim, ben hocahanımla ilgili tam değil aslında, bazı bilgiler vermek istiyorum. Şimdi hocamla ilgili olan taraf şu. Arkadaşlarımız aslında bunu tekliflerinde belirttiler, hocamızın kitapları da var. Lâiklik, tasavvufla ilgili kitapları da var ve Din Sosyolojisi de var. Orda da bazı disipline ters düşen yönleri var. Ben şuradan kaynaklandığı kanaatindeyim. İslâmî mantaliteyi anlamak çok kolay değil. Yani önemli bir bilgi birikimi istiyor. Biz tabii hocamızın çalışmalarını takdir ediyoruz, çok güzel, ama burada arkadaşlarımız bakın itiraz ettiler. Yani zayıf hadisler, mevzu hadisler gibi olayların üzerine birtakım meseleleri yığdığımız zaman bizi hatalı sonuçlara götürüyor. Ama aslında şunu ben bütün cemaatın huzurunda ilan ediyorum, hanımefendi çok iyi niyetli ve İslâm için endişeleniyor, onun için yani benim söyleyeceğim şu; İslâmî konularda biraz daha ılımlı ve tedbirli hareket etmek gereği var. Benim diğer diyeceğim konu, bizim oturumumuzun konusu "gayrimüslimlere İslâmı tanıtacak yayınlar nasıl olmalıdır".

Şimdi önce gayrimüslimin durumu nedir? bunu bilmemiz lazım. Bizim Avrupa'daki yaptığımız birtakım temaslarda öğrendiğim konu şu: İslâm dünyasının ne Almanya'da ne Fransa'da, ne de İtalya'da ciddi bir İslâmiyeti temsil edecek merkezi yok. Bunu siz de biliyorsunuz. Ve Fransızlar bu konudan şikâyetçi. Biz nereden öğreneceğiz İslâm'ı diyorlar. Çünkü belirli grupların merkezleri var.

Diyelim ki İran, İslam'ı kendi görüşleriyle anlatıyor. Kuzey Afrika'da teşkilatlar var. Yani ben şunu anlatmak istiyorum. Avrupa'da gayrimüslimlere İslâmı gerçek anlamda tanıtacak ciddi bir merkezimiz yok. Bu İslâm dünyası için bir yüzkarası. Maalesef bunu hepimiz biliyoruz. Şimdi ben tespit ettim. Batıdan İslâma gelenler nasıl geliyor. Batının durumu şu; Bugün Avrupa'da Hristiyan amentüsü bir defa batı entellektüelini tatmin etmiyor. Bu kesin.

Dolayısıyla batılı şu tablo içerisine giriyor. Ya körü körüne Hıristiyanlık inanç esaslarını kabul etmiş oluyor, atalarımız böyle yapmış biz de bunu yapmak zorundayız, gidiyor kilisesine. İşte formalite de olsa şeyini yerine getiriyor. Büyük bir çoğunluk bugün Avrupa'da böyle.

Ama bu Avrupa'da büyük bir Hristiyan mensubiyetinin zayıflamasına ve azalmasına yol açıyor. Dolayısıyla bunun dışında iki grup daha var. Bunların bir kısmı dinle hiç alakası yok. Hıristiyanlık buysa, ben bütün dinleri kabul etmiyorum, diyor. Veyahutta üçüncü bir grup var ki, bizi ilgilendiren grup arayış içerisine giriyor. Ve bugün Fransa'da, arkadaşlarımız biliyor, Hinduisler var, Budistler var, Müslümanlar var, efendim bir sürü dinî gruplar var. Ve hızla da bu şeyler bu 3 grup arasında arayış içinde olan grup arasında yayılma istidadı gösteriyor.

Şimdi bizim muhatabımız bu grup, yani biz arayış içinde olan insanlara acaba İslâm'ı nasıl tanıtacağız, hangi noktalarda anlatacağız. Bence burada arkadaşlarımızın değindiği noktalar çok önemli. Onların birazcık bilenlerin arayanların kafasındaki problemi yayınlarımızda çözmeye çalışmamız gerekir ama bütün bunların içerisinde yapılacak tek şey İslâm neyse onu anlatmak zorundayız. Bunun artısı ve eksisi yoktur.

Yani İslâmiyet neyse, cumhurun ittifak ettiği İslâm neyse o İslâmî bilgiyi vermek

zorundayız. Eğer bazı konularda birtakım yeni yaklaşımlarımız varsa, onları da zamanla bu araştırmalara ilave edebiliriz.

Avrupa'da İslâmiyete gelen en çok grup tarikatlar yolunda geliyor. Ve bu insanlarla biz toplantılar yaptık. Neden acaba tarikat yoluyla İslâma geliyor? Bu çok enteresan. Benim tesbitim şu: Hristiyanlığın bünyesi tarikatle İslâma gelmeye müsait. Çünkü bir ayine iştirak ettim, ayinler kalkıyor papazın birisi oradaki konuşan susuyor, cemaatten birisi ayakta duruyor, bir menkibe, bir olay anlatıyor. Diyor ki, son derece parasızdım, şuydum, buydum. Birden bire bu bunalım anında önümde para buldum. Onun hayatını fevkalade şekillendiriyor ve dine yaklaşıyor, katolikliğe hızla sarılıyor. Yani menkıbeye çok önem veriyorlar bu katolikler. Dolayısıyla bizim tarikatlarda ki anlattığımız hani şu şeyh uçmaz, uçurur felsefesi var ya katolikte de çok fazla bu dolayısıyla onlara menakutname çok uygun geliyor ve tarikat yoluyla İslâmiyete de bir sürü insan var. Tabii bunların müslümanlığı nasıl bir müslümanlık? O tartışılabilir ama biz burada tartışamıyoruz.

Efendim, şimdi konumuza, esas noktaya geliyorum. Acaba Diyanet'in yeri nedir? Burada benim teklifim şu: Dini anlatacak, son derece de sade mantıksal ve cumhurun ittifak ettiği İslâmı anlatacak kitaplar yazmamız gerekir. Burada Diyanet Teşkilatının elinde çok büyük bir imkân var. Bu Din Ateşelikleri çok önemli merkezler. Avrupa'da ve bu merkezlerin daha aktif bir noktaya getirilmesi gerekir. Çünkü, hristiyan Avrupa, bu merkezlerle temas etmek istiyor. Fakat ne yazık ki oradaki arkadaşlarımızın dil bilmeyişi, burada Diyanet camiasının içinde maalesef üzülerek itiraf edeyim orada 5, 6, 7, 8 yıl kalan arkadaşlarımız doğru dürüst hiçbir dil öğrenmemişler ve hiçbir zaman da bu dil öğrenme gayretine de girmiyorlar. En azından buradan giderken bunu az çok halletmek lazım, ama yeri gelmişken söyleyim. Ankara'da kilisedeki jacop doktora tezi hazırladı, Tanzimattan Günümüze Din Eğitimi, Türkiye'de diye hazırladı. Jacop 1940'ta gelmiş. Ankara'ya. Aynı zamanda felsefe hocasıdır, papazdır ve Hollanda'da doktora tezi hazırladı ve yayınlamadı kitabını, teksir halinde duruyor.

Konuya dikkat edin: 'Türkiye'de Din Eğitimi Tarihi." Çok enteresan. Elin gavuru buraya geliyor, Türkçe'yi öğreniyor ve Türkiye'deki din eğitimini araştırıyor. Biz Diyanet teşkilatından adam gönderiyoruz, fevkalade maddi imkanlar içerisinde, öğrenememiş. Eğer o arkadaşımız öğrenmemişse etrafındaki teşkilat, sekretarya bunu bu dili öğrenen insanlardan oluşabilmeli, bu çok önemli.

.....Bilenler de var hocam.

– Bilenlere sözümüz yok. Onlar hariç bu teşkilatlar yayın yanında konferans vermeli. Yani orada ayda bir, üç ayda bir ilanlarla belirtilip konferanslar vermeli. Bugün hepiniz biliyorsunuz, gazeteler yazdı. İngiltere'de İslâm köyleri kuruluyor. Kıbrıslı Şeyh Nazım'ın büyük etkisi var. Yani batı bir arayış içinde. Gerçekten ve bu arayışa biz yön verebiliriz. Kendi insanlarımıza veremedik ama, inşaallah onlara veririz veya ikisine birlikte veririz yani.

Efendim, bilgi merkezleri kurulmalı, yani bir adam İslâmiyet hakkında bilgi öğrenmek istiyorsa, telefon numaraları vermeliyiz, merkezler kurmalıyız, Avrupa'lı gelip bu merkezlerden İslâmiyeti öğrenmeli. Tabii ki bunların başına bir lisan bilir yetkili insan koymalıyız. İnsan problemi dikkat ederseniz her yerde son derece önemlidir.

Diğer bir konu, Hristiyan toplumunun dini yapısı bilinmeli. .... bir dergi yayınlanıyor Fransa'da bu dergiyi inceledim ve çok enterasan. Bakın ne diyor: "Bir müslümanla konuşurken en çok dikkat edeceğiniz konu şu: 1) Alkol. Bu konuda katiyen alkolün lehinde konuşmayacaksınız. Çünkü bir Müslümanın en hassas noktasıdır. 2) Allah'ı tek olarak kabul eder. Teslisten bahsetmeyeceksiniz" diyor. Adam strateji çiziyor. Yani nasıl yaklaşıyor müslümana. E şimdi bizim de bunları bilmemiz lazım. Yani bir Hristiyana nasıl yaklaşacağız, Hristiyan'ın dinî yapısı nedir, hangi noktalarda hassastır, bunu bilmemiz gerekiyor.

Efendim bir hatıramı anlatayım, cemaatı ilgilendiriyor. Onun için ben Fransa'da bir dükkana gittim. Prof. arkadaşlarımız bilirler. Dedim ki Allah'ın varlığını anlatan bir kitap istiyorum dedim. Bana hangi yaş için diye sordu. Hangi yaş. Tabii ben irkildim anlayamadım. Sonra tekrar ettim. Dedi ki, kimin için? gençler için mi? Büyükler için mi? yoksa çocuklar için mi? istiyorsunuz diye sordu. Bakın enterasan ve üç kitap getirdi bana. 7-15 yaş, 15-30 yaş ve otuzdan yukarı yaşlar için 3 tane Allah'ın varlığı ile ilgili kitap getirdi. Ve bu bir katolik yayınevidir arkadaşlar bilir.

Yani bu güne kadar Diyanet teşkilatının bu kadar güzellikte, parasal imkânları çok önemli, yayın imkânları çok önemli, hiç bir satış problemi yok. 1,5 milyon baskı yapabilen kitaplar yapabilecek bir teşkilatın, yani bu gibi yayınlara bu güne kadar girmemesi bence son derce gecikmiş bir iş. İnşaallah bundan sonra ve bu şûra bize bir ikaz olur, bizi yönlendirir ve hayırlı hizmetler veririz. Efendim, teşekkür ederim.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Buyurduğunuz gibi hakikaten de İslâmiyeti gayrimüslimlere anlatma vazifesi aynı zamanda bizlere de öğretme vazifesini beraberinde götürüyor.

Yani bugün dünyamız küçüldüğüne göre, kendimize de öğreteceğiz, onlara da öğreteceğiz. Ama onlara öğretmeye kalktığımız andan itibaren, onların şimdiye kadar beslendikleri kaynakları bizim bilmemiz lazım. Sizin de işaret ettiğiniz gibi. adamların İslâm dünyasıyla temasları hemen hemen 1000 seneye yakın bir mazileri var. Bu asırlar çerçevesinde İslâmiyete bakışları asır asır koyulaşmış ve ciltleri bulan bir edebî mahsul ortaya çıkarmış.

Şimdi Avrupalı, bu edebî mahsulün neticesinde bir İslâm düşüncesine sahip olmuş. Şimdi adamın bu düşüncesini biz tahlil etmeden, bunun tenkitlerini ilmî bakımdan yapmadan onları kazanmanın imkânı yoktur. Bu mutlak yapılmalıdır.

Çünkü Avrupalı bilhassa Vatikan'ın önderliğinde İslâmiyeti nasıl yok ederim endişesiyle asırlardır çalışıyor ve bu gayeyle müslümanlara müslüman gözlüğüyle yaklaşan eserler ortaya çıkarıyorlar. Ben bir kitapta tesadüfen bulmuştum: "Kartaca geceleri" diye. orada baktım, içinde müftü, kadı ve papazı konuşturuyor. Müftü dediği adam da kendisi, kadı dediği adamda kendisi, papaz da kendisi. Ne konuşuyor. Müslüman güya müslümanlığı anlatıyorken, papaz onu verdiği cevaplarla ilzam ediyor, küçük düşürüyor veya yok ediyor. Yani kendi cemiyetini böyle kendimizden görünerek tahrip etmeye hazırlamış bir edebî faaliyet var muazzam. Küçücük kitaplar içinde bir müslümanı nasıl Hristiyan edersin, şeklinde bir sual atmış, kitap yazıyor adam.

İşte monseyyör molla vardı. Adam kardinallığa kadar yükseliyordu neredeyse. Bu

giritli bir Müslümandı, monseyyör olmuş, onun kitapları çok iyi bir şey olarak Allah'ın bir Lütfu belki İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinin İslâmı Araştırmalar Kütüphanesi'nde vardır. Monseyyör Molla'nın kütüphanesi oraya gelmiştir. Onların arasında bulduğum bir kitap, bir müslünan nasıl hristiyan edilir idi. adı bu kitabın. Şimdi biz bu ve binlerce yayınların muhtevasını bilmeden onlara tesir edebilecek yayınlara geçme imkânına sahip değiliz. Bir defa onları bileceğiz. 1974'ten itibaren Vatikan'da İslâm dünyasına teveccüh etmiş bir faaliyet var ve bunlar ilmî yayınlar çerçevesi içinde sürdürülüyor.

Bugün bir "İslâmo Kristian" diye bir dergi çıkıyor, ilmî bir dergi. Bu derginin bir tek nüshası bizim Diyanetimizde yoktur. Bu derginin muhteviyatına vakıf olan insanlarımız bu parmaklar kadar azdır. İslâm dünyasına teveccüh etmiş binlerce yayın var. Bunlara cevap verecek bir teşkilâta sahip değiliz maalesef. Ben, Diyanetimizde hiç olmazsa, İslâm hakkında yazılmış, batı dünyasında yayınlanmış yazıları tedarik edebilmek için din müşavirliklerimize en azından bir vazife verelim dedim ve bunları yapabilecek bir imkâna henüz kavuşabilmiş değiliz. Şahsen ben bu ızdırabın içindeyim. Ben, Diyanetin kendi malı değilim, yani ben üniversitenin bir adamıyım ve hizmetimiz geçsin diye oraya, Din İşleri Yüksek Kurulu'nda da vazife almış biriyim.

Şimdi bunlar yapılmadan, batı dünyası yakinen tanınmadan, onların fikriyatı tathil edilmeden İslâmiyeti tam tanıtabilme imkânına sahip değiliz. Adam senin namazını nasıl düşünüyor, bizim burada kendi içimizde olan gayri müslim sayabileceğimiz, ismi müslüman kendisi Türk vatandaşlarımız var.

Bir TV programı oluyor çıkıyor ve bir kızımız dedi ki orada İslâmiyeti temsil iddiasında olan bir arkadaşımıza alenen şunu söyledi: Ben, dedi. Hz. İsa eline çamur almış da onu üfürüvermiş, canlanmış diyen bir âyete sahip bir Kur'an'a inanmam, dedi. Böyle gayri ilmi bir kitap olamaz. Şimdi buradan nereye varıyoruz. Kur'an-ı Kerimin ihtiva ettiği bu tip mucizevi âyetlerin, bugünün gençliğine, aydınına nasıl anlatılması gerekir. Bu ihtiyacın içindeyiz. Buna kelâmcılarımız, felsefecilerimiz, sosyologlarımız, psikologlarımız nasıl yanaşıyor, nasıl izah edebileceksiniz, bu işin mucizevi tarafı diyelim.

İşin Kur'an-ı Kerim'in ihtiva ettiği bir hukuki nizam var. Bu hukuki nizamı dile getiriyor adam ve yine aynı TV'de hırsızın elini kesen bir âyeti ihtiva eden bir Kur'an'a ben bugün inanmam diyor. Alenen söylüyor bunu. Artık ağızlara kilit vuracak halimiz yok. Şimdi biz hukukçumuzu, İslâm hukukçularının Kur'an-ı Kerim'in ihtiva ettiği hukuki nizamın izahını yapamadıklarını düşünün. O zaman sizin Kur'an'ı ve İslâmı anlatabilmeniz mümkün olmaz. Bunları karşı çıkarıyorlar. Adam karşınıza bunları getiriyor.

Meselelerimiz son derece mühim ve son derecede geniş. Genişliği şuradan da kaynaklanıyor. Bizim en azından 13 asırlık bir kültür muhtevasına sahibiz. Bu sürede Müslümanların yazdıkları muazzam bir külliyat var ve bu küllüyatı biz tahlil edebilmiş, elekten geçirebilmiş değiliz. Ben Resulullah'ın hadislerini, sünnetini öğrenme gayreti içinde olan bir kimseyim acizane 30-40 senedir bu işin içindeyiz. Ve Kur'an'dan anlayabildiğimiz bir peygamberi anlatmaya kalktığımız zaman başta benim üniversitelerimde hoca olan kimseler itiraz ediyor.

Meselâ, Peygamberimizi yanlış yorumlama tezahürleri diye birşey başlatmak istedim ve burada şu meseleyi dile getirdim. "Peygamberliğin Ölmezliği" meselesini yıkmak istedim. Bugünün vatandaşı ne diyor? Bugünün vatandaşı "Peygamber canlıdır" diyor. وهو حي بروحه وجسده Ben bu raddeye gelmiş diyorum. Bu Hristiyânî bir düşüncedir. Ama benim vatandaşım buralarda üniversitelerde vazife görmüş bir arkadaş bir gazeteye tenkit yazıyor. Niye itiraz ediyorsun diyor, pekala canlıdır. Peygamberimiz canlı olabilir, diyor. Peygamberimiz bugün canlıdır, kabrinde canlıdır.

Çünkü bunu destekleyen kitaplarımız da, hadisler de vardır. "Peygamberlerin cesetlerini toprak yemez" diyen hadisler var. Oradan nereye intikal ediyoruz. Ben bunları fakültemde de doktora derslerinde anlatıyorken, benim Pakistanlı bir doktora talebem var. Dedi ki bana; "hocam, sizin gene burada peygamber canlı diyor. Pek o kadar değil, bakın bizde ne düşünceler var, dedi. Pakistan'da hacca giden vatandaşlarımıza oradaki bazı alimler diyorlarmış ki, sakın Peygamberimizin kabrini ziyaret ettiğinizde oraya bakmayın. Niçin bakmayın diyormuş adama? Sebep neymi?. O anda Peygamberimiz afedersiniz hanımları ile görülmesini istemediği bir durumda olabilirmiş."

Sayın hocalarım bu bir masal değil, bunu bana bizzat anlattı. Böyle bir Peygamber telakkisine sahip kimseler var İslâm dünyasında. Bunlar, bu adamlar İslâmiyeti temsil iddiasında hocam. Önce biz gayrimüslimlere gerçek İslâmiyeti anlatıyorken, demek istediğim bu, kendimizi de ihmal etmeyelim. Biz daha beter düşünceler içinde olan vatandaşlara da sahibiz. Yani bugünün Diyanet Teşkilatı olsun, İlâhiyat Fakültelerimiz olsun, İslâm ilim müesseseleri olsun, fevkalade güç bir vazifeyle karşı karşıyadır. Ama bunları, bu yayın safhasına intikal ettirdiğimiz zaman nereden başlayacağız, nereden bitireceğiz. Lütfen en azından başlayıp ta temel akideler üzerinde değil mi, bir birleşme ihtiyacı içindeyiz. Sayın Bakanımızın çok küçük bir yorumu var.

Dr. Mahmud Muhammed SEFER (Suudi Arabistan Hac Bakanı):

– Özet olarak diyorlar ki ben herhangi bir makam, mevki sahibi olarak konuşmuyorum. Burada sizlerin bir müslüman kardeşiniz olarak ve aynı sıkıntıları, problemleri taşıyoruz. Bizde bu konuda ben de bir küçük katkıda bulunmak istiyorum. Önce müslümanların kendileri İslâm dinini herhangi bir yalan ve yanlış bilgilerden arındırılmış olarak anlamaları gerekir ki, başkalarına anlatabilsinler.

Bugün dünya bildiğiniz gibi büyük bir inançlar açısından bir sapıklık içinde. Aynı zamanda zulümle dolu bir dünyada yaşıyoruz ve çıkışı olmayan bir noktada. Bunun da tek çıkışı bizim İslâmı indiği gibi insanlara anlatmamızdandır.

Biz dini başkalarına öğretmeden önce, biz dini temel olarak kendimizin yaşamamız gerekir. İslâmiyette olduğu gibi ki başkalarına etkili olabilelim. İslâm âlemi dışındaki bölgelerde İslâmı yayarken biz Müslümanlar, oradaki Müslüman cemaatler kendi aralarındaki anlaşmazlıkları, görüş ayrılıklarını diğer yabancılara aktarmamaları ve birbirlerine müsamahakâr bir şekilde davranmalıdırlar.

Ve bugün modern dünyadaki modern iletişim araçlarından da iletilmesini istediğimiz konuları iletmede yararlanmalıyız. Çünkü o aletler alet itibariyle tarafsızdır, biz ona neyi verirsek neyi depo edersek onu iletir. Sonra göndereceğimiz dâvâ adamları

mutlaka hem mazhar görünüm itibariyle, hem de kılık kıyafetleriyle, yaşantılarıyla bir de o ülkenin mutlaka gittiği batılı bir ülkenin dilini çok iyi bilmelidir. Ayet-i Kerimede olduğu gibi **"Biz her Peygamberi, kendi kavminin diliyle gönderdik."** Ben az önceki konuşmacının şu görüşüne tamamen katılıyorum: İnsanlara yumuşak davranın. İşte Hz. Musa ile kardeşine, siz onlara yumuşak dille yaklaşın, yumuşak sözler söyleyin. Sonra yaşlarına göre insanlara yaklaşmak konusuna da tamamen katılıyorum. Çünkü insanlara akıllarına göre yaklaşılmalıdır. Bana söz verdiğiniz için teşekkür ediyorum.

Avrupa'da çeşitli kentlerde İslâm merkezleri kurulması konusundaki fikre katılıyorum. Ama zaten orada İslâm merkezleri var. Tek eksikliği aralarında koordinenin ve diyalog eksikliği. Bir de basit imkânların bunlara sağlanması. Meselâ telefonla görüşme ve telefonla bilgi alma gibi.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Son olarak bir de Lütfü beyi dinleyelim.

Lütfi ŞENTÜRK:

– Yok, artık benimki biraz uzun olacak.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Şimdi vaktimiz 12:30'a kadar tartışma devam edecekti. Şimdi vakti geçirmiş durumdayız. Eğer 3-5 dakika daha dinleme nezaketi gösterir misiniz? Nasıl yapalım. Öğleden sonra mı?

Prof. Dr. Amiran Kurtkan BİLGİSEVEN:

– Bana bir cevap hakkı verin. İki dakika, sadece iki dakika konuşacağım o kadar. Şimdi efendim, ben çok teşekkür ediyorum, size çok teşekkür ediyorum, benim iyi niyetli olduğumu söylediniz. O bakımdan minnettarım hakikaten de iyi niyetliyim. Şimdi yalnız bazı noktalara takıldım, sizin sözlerinizde.

Birincisi şu; dediniz ki, Avrupa'da İslâmı tanıtan bir teşekkülümüz yok. Fakat sonra da dediniz ki batıya Cumhur'un İslâmını vermek lazım. Şimdi burada ben sosyoloğum Cumhur kavramının nispi bir anlamı vardır. Cumhur ne demek. Dün ilkokulu dahi bitirmeyenler Cumhur'du. Bugün tahsil seviyesi gelişmiş olanlar Cumhur kabul ediliyor.

Şimdi biz gençlere, o eski cahil insanları cahilleri tatmin eden bir İslâm düşüncesini aktarırsak, buna göre kendimizi planlarsak, yarın-öbürgün o teşekküller hiçbir işe yaramaz hale gelecek. Çok teşekkür ederim.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Mehmet beyin misyonerlik faaliyetlere karşı alınabilecek tetbirler neler olmalıdır? isimli birde Zahit beyin şeyi var. Sabahki oturumun devamını öne alalım mı. Yoksa bunları dinledikten sonra mı? yapalım. Nasıl arzu buyuruyorsunuz. ..... İsterseniz sabahkini devam ettirelim. ..... En sona bırakalım hepsini birden görüşelim. Birbiriyle ilgili oluyor Şûra değil mi ? Peki. Mehmet Aydın bey, siz buyurun. Konya İlâhiyat Fakültemizin Dinler Tarihi Profesörü.

Prof. Dr. Mehmet AYDIN

–Nihat Keklik bey, kulaklarını çınlatalım. Kendini takdim ederken müzmin felsefe öğrencisi diye takdim etmiş Amerika'da bir toplantıda. Çok saygıdeğer Başkanlık divanı, çok muhterem delegasyon ve sevgili dinleyiciler.

Özellikle Hristiyanlıkla birlikte bir mana bütünlüğü taşıyan misyon kelimesinin önce etimolojik bir tahlilini yapmakta fayda vardır. Misyon kelimesi latince misyo kelimesinden gelmektedir. Onun aslı "mitere" fiilidir. "Mitere" ise göndermek anlamına gelmektedir. Hristiyan dini atmosferi içinde misyon kelimesi birçok anlamda kullanılmıştır. Meselâ teolojik plânda misyon, kutsal şahsiyetlerin birbiriyle olan ilişkilerini belirtmektedir. Bundan dolayı Hristiyanlıkta baba tarafından gönderilen oğlun misyonundan ve pentokot günü havarilere gönderilen kutsal ruhun misyonundan bahsedilmiştir.

Kilise hukukunda misyon, bir görevi ifa etmek amacıyla gönderilen delegasyon gücünü ifade etmektedir. Bu en yaygın anlama göre misyon, incili, hristiyan olmamış halklara yaymaktır. Bu amaçla İsa'nın da misyonu İsrail evinin kaybolmuş koyunlarını kurtarmaktı. Bunun için İsa'nın hayatında da misyonun izleri vardır. Fakat gerçek manada misyon için elenistlerin Yahudi olmayanlara İncili vaaz etmelerini beklemek gerekecekti.

Neticede Saint Paul'un putperestlerin sünnet olmadan da İncili kabul etmeleri için verdiği mücadelede gerçek anlamda bir misyondu.

Görüldüğü gibi Hristiyan misyonunun kaynağı oğulun, kutsal ruhun ve kilisenin misyonu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hristiyan ilahiyatına göre İsa Mesih, bu dünyaya Allah'la insanlar arasına gerçek arabulucu olarak gönderilmiştir. Çünkü o insan tabiatı içinde tanrı idi. O yeni âdemdi. O inayet ve hakikat doluydu. Gerçek bir enkarnasyon yolu ile Allah'ın oğlu insanları tanrısal tabiata iştirak ettirmek için gelmişti. Bundan dolayı hizmet edilmek için değil, hizmet etmek için gelmiştir. Bu amaçla da hayatını fidye olarak vermeye gelmiştir.

Yine Hristiyan İlâhiyatına göre, İsa, babanın yanından kutsal ruhu, insanların ruhlarında kurtuluşunun eserini tamamlaması için gönderilmiştir. Pentakot günü havarilerle oturmak için gökten inmiştir. Böylece bu anlayışa göre kilise açıkça birçok milletin önünde tezahür etmiştir.

İncil, vaazla başlamış nihayet imanın evrenselliği içinde milletler birliği tezahür etmiştir. Hristiyan misyonunun bu temel prensiplerine göre İsa, görevinin başından beri kendini dinleyenleri çağırmıştır. Böylece etrafına topladığı 12 havariyi de vaaz için göndermiştir.

Havariler, kutsal hiyerarşinin çekirdeğini oluşturmuşlardır. İsa'nın ölmesi ve tekrar dirilmesiyle, insanlığın kurtuluşunun ve dünyanın restorasyonunun sırları tamamlanmıştır. Bütün iktidarını gökten alan İsa, yeryüzünde kilisesini göğe yükselmeden önce kurtuluş sakramenti olarak kurmuştur. Kendisi, baba tarafından gönderildiği gibi, o da, havarilerini şu emri vererek dünyaya göndermiştir:

"*İmdi siz gidip bütün milletleri şahit edin. Onları baba, oğul ve ruhülkudüs ismiyle*

vaftiz eyleyin. Size emrettiğim herşeyi tutmalarını onlara öğretin ve işte ben bütün günler, dünyanın sonuna kadar sizinle beraberim".

İşte Hristiyan kilisesinin misyonu bu emirden kaynaklanmaktadır. Kilise başlangıçtan beri kendi dışında insanlara hep şu çağrıyı hatırlatmıştır: *"Vakit tamam oldu ve Allah'ın melekûtu yakındır. Tevbe edin ve İncil'e iman eyleyin."* Misyonerliğin dayandığı temelleri ifade eden bu sözler, kilisenin misyonerlikten uzak kalamayacağını göstermekte ve tüm dünyanın İncil vaazıyla karşı karşıya bulunması da buradan kaynaklanmaktadır.

Çünkü 2.Vatikan konsilinde misyonerlik için alınan *"Ad jant"* yasasında bile bu durum şöyle açıklanmıştır: *"Kimse günahtan kendi başına kurtulamaz. Ne de kimse zaafından, yalnızlığından kurtulamaz. Herkesin İsa'ya ihtiyacı vardır. İsa modeldir, kurtarıcıdır, hayat verendir."*

Kilise tarihi boyunca, Hristiyan dini müesseseleri kırerce sınıfı ve Hristiyan devletlerinin birçoğu hep bu kutsal misyon faaliyetlerine kendilerini adamışlar, İncilin bu sözünü yerine getirebilmek için her türlü yola başvurmuşlardır.

Hristiyan kilise medeniyetinin her türlü düşünceyi baskı ve terör altında tuttuğu Ortaçağ Skolastiği döneminde Hristiyan misyonu Haçlı Seferleri adı altında en barbar şekilde kendini göstermiştir. Sadece Müslüman dünyasında, Hristiyan misyonu için şehid olabilme vecdi ve heyecanı o dönem Avrupasında estirilen en korkunç rüzgardı. Bu uğurda doğuya yapılan sayısız akının yüzyıllar aralığıyla tekrarı ve sonunda Avrupa'nın yediği İslâm şamarı ile Haçlı ruhunun mezara gömülmesi, İslâm-Hristiyan tarihinin, Hrıstiyanlık aleyhine yüzkarası ile kapanmıştır. Ama Hristiyan Avrupa'nın ve onun dini teşkilatlarının misyon ruhu bununla da bitmemiştir. Hristiyan misyon faaliyetleri çoğu zaman askerî, ekonomik ve hatta kültürel sömürgecilik hareketleriyle birleşmiş, batı hegamonyasının zeminini hazırlamıştır.

Bütün bunlarla hedef, Hristiyan iman ruhunu insanların kabul etmesine zemin hazırlamak olmuştur. Bunun için Hristiyan imanını yaymakla görevli olan misyoneri, bazen bir asker, bazen bir doktor bazen, bir öğretmen, bazen de bir barış gönüllüsü olarak görebilirsiniz. Yine onu herkesin yardımına koşan bir rahip ve rahibe, bir sosyal faaliyetçi veya bir düşkünler evi kurucusu da bulabilirsiniz.

Misyoner, kendini kiliseye adayan adamdır. O, İncilin bir neferidir. O her an İsa ile ve Hristiyanlık uğuruna canını veren mistiklerle beraberliğini düşünmektedir. Misyoner, bu hedefi için herşeyi yapmayı göze alabilir. Hiç kimsenin çalışmadığı yerlerde çalışabilir. Bunun içinde yıllarca cüzzam hastanelerinde hemşire ve doktor olarak çalışan misyonerler vardır.

Bundan dolayı tarihin hiçbir döneminde misyonerlik faaliyeti sona ermiş değildir. Şu veya bu kılık altında bu faaliyet sürekli canlıdır. Ortodoks ve protestan mezheplerinin bünyesinde oluşmuş tarikatler, gençlik teşkilatları, dini cereyanlar, sürekli misyonerlik ruhunu canlı tutmuşlar ve ilgili kilise merkezlerinden ve hatta devletlerinden destek bulmuşlardır.

Katolik dünyada hala adları ve müesseseleri yaşayan, faaliyet gösteren Dominikenler, Fransiskenler, Cizvitlerle, Ortodoks dünyada faaliyet gösteren Ortodoks

gençlik hareketi, Paris'teki St. Serge İlâhiyat Enstitüsü, New York'taki St. Viladimir Papaz okulu, protestanlık dünyasında ise genç Hristiyanların evrensel ittifakı, 1855'te Paris'te kurulmuştur. "Genç kızlar Hristiyan birliği evrensel ittifakı" gibi bazı Hristiyan teşkilatları bugün bir yandan hıristiyan birliği için faaliyet gösterirken, diğer yandan Hristiyan misyonunun gereği için çaba göstermektedirler.

Bugün hemen hemen istila yoluyla sömürge faaliyetleri sona ermiş görünmektedir. Belki geçen yüzyıla göre hıristiyan misyonerlik faaliyetleri de yörünge değiştirmişlerdir.

Geçen yarım asırlık dönemde birçok Avrupa sömürge düzenleri yıkılmış, yerine milli devletler meydana gelmiştir. Ancak milli devletlerin yönetici kadroları batı kültürü modeli içinde yetiştikleri için yine hristiyan misyonunun emellerine hizmet edecek durumdadırlar.

Bunun için bugün, belli ölçüde misyonerlik faaliyetleri kılık değiştirmiş vaziyettedir. Yani Hristiyan misyonunun propagandistleri, doğrudan doğruya hıristiyanlığı yayma yerine, batı uygarlığının körü körüne takipçilerinde önce bir kültür tahribatı yapmayı tercih etmektedirler. Hristiyan misyonerler için en tehlikeli ortam, sağlam değerler sistemine dayalı toplumlardır. Burada Hristiyan misyonerler iki tutum içine girebilmektedir. Ya mevcut inanç ve değerler sistemini hiç tenkit etmemekte ve hatta onları destekler görünmektedir. Böylece çevrede güven kazanmaktadır. Mesajını tam olarak ifade edebilmek için muhtelif kültürlerden yararlanmıştır.

2.Vatikan konsilinde tartışılan bu kültür konusu 2.Jean Paul'ün 2 Haziran 1980'de Paris'te bir UNESCO formunda daha önce de 5 Kasım 1979'da Roma'da Kardinaller önünde dediği, "kilisenin zamanımız kültürüyle diyaloğu hayati bir konudur. Bunun hedefi kilisenin ve dünyanın kaderidir." sözünün istikametinde şekillenmiştir.

İşte bu politikanın bir sonucu olarak da, 20 Mayıs 1982'de Vatikan'da bir kültür konseyi kurulmuştur. Aynı şekilde 2.Vatikan Konsilinde alınan bir karara göre; medeni toplum içinde din hürriyeti için her türlü zorlamanın kaldırılması önerilmiştir. Bu konuda şöyle denmiştir: *"Din hürriyeti, insanın ahlâkî ödevi, İsa'nın kilisesi ve gerçek din karşısında geleneksel katolik doktrine hiçbir peşin hüküm getirmez. Çünkü insanın dini hürriyeti, hakkıdır. "*

Yani din konusunda vicdanının aksini yapmaya hiçkimse zorlanmamalıdır." Vatikan'da bir karar alınıyor. Çok güzel bir karar. 2.Vatikan Konsili'nde alınan bu kararlara rağmen, Vatikan'ın Afrika'daki ve diğer ülkelerdeki hristiyanlaştırma faaliyetlerine karşı bir tedbir alamadığı görülmektedir. Karar almış ama faaliyet ve icraatlarda pasif durumda kalıyor.

Geleneksel değerler ve inanç sistemlerine sıkı sıkıya bağlı olan cemiyetlerde misyonerlerin tercih ettikleri ikinci yol ise, toplumu dejenere ve yozlaştırma yoludur. Yani ahlâkî değerleri zayıflatma, dini duyguları gevşetme, kısaca toplumu, dayandığı temellerden koparmadır. Böylece misyoner, sarsılmış, boşlukta kalmış insanlara daha çabuk yaklaşabilmektedir.

Bu dejenerasyonu sağlamak için de müstehcen filmlerden, mevcut dini kötülemeye, aile hayatını aşağılamaya kadar herşeye misyoner açık bir kapıdır.

Burada bir açıklama yapmak istiyorum. İçimizde kilise mensupları da var. Burada tabii biz bütün Hristiyanları itham etmiyoruz. Hatta onların da beğenmediği onların da,

tutmadığı, tasvip etmediği birtakım dini hristiyan cereyanları var. Ve bu cereyanların kilise de hakkından gelemiyor ama bu adamlar Hristiyanlık adına bu dediğimiz şeyleri maalesef yapıyorlar.

Her iki durumda da, hristiyan misyonunun görevleri daima bulundukları bölgelerdeki kendilerinden olan Hristiyan teşkilatları ile bazen işbirliği içindedirler. Hatta diğer ulaslararası teşkilatların bölge temsilcileri ile de dirsek temasındadırlar. Ama bazılarının da mevcut kilise teşkilatıyla alakası yok. Meselâ Yehova Şahitleri, Türkiye'deki kilise teşkilatıyla alakası olmadan çalışmaktadır.

Şimdi buraya kadar çizdiğimiz teorik misyon temeli üzerinden, ülkemize bir göz atacak olursak, durumun hiç de içaçıcı olmadığını göreceğiz.

Türk Milleti, bütün tarihi boyunca kendi dışındaki din mensuplarına,

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Birazda alınganlığın ibaresi olan ibareler de bulundular. Bence zannediyorum ki Diyanet'in dışında İslâm'a hizmet eden bazı müesseselere karşı yapılan hizmetlere karşı Diyanet'in bigane kaldığı böyle onları kaale almadığı şeklinde bir intiba var zannediyorum.

Prof. Dr. Mehmet AYDIN:

– Sahip olduğu ve mensuplarına telkin ettiği amentüsüyle artık batı entellektüellerini tatmin etmemektedir.

Bugün İslâm ülkelerindeki radikalleşme hareketleri, batı devletlerini şiddetle ürkütmektedir.

İran'daki İslâm modeli, Cezayir'deki kıpırdanışlar, batının dikkatini özellikle Türkiye üzerine çekmiştir.

Batı için Türkiye, ciddiyetle takip edilmesi gereken bir konumdadır. Türkiye'deki İslâmî hareketler, batının uykularını kaçırmaya yetmektedir. Batı için Türkiye daima laik kalmalıdır. Hatta laikliği de kendileri gibi değil, dinsizliğe giden bir basamak olarak anlatmaktadırlar. Kendi kültür değerlerinden kopmuş bir Türkiye, her zaman batının arzu ettiği bir dava olmuştur. Çünkü böyle bir ortam, Hristiyan misyonerliği içinde çok elverişli bir ortamdır.

Türk Halkı, İslâmiyeti ne kadar bilmezse, manevî değerlerden ne kadar uzak yaşarsa, Hristiyan misyoneri için o kadar kolay nüfuz edilen bir malzeme olacaktır.

Ülkemizde faaliyet gösteren Yehova Şahitleri, Bahailik gibi İslâm dışı hareketlerin sokuldukları bütün insanlar, İslâmı bilmeyen, millî ve manevî değerlerden uzaklaşan, korkak, güven duygusundan yeksun, endişeli tiplerdir. İşte bu tip insanlar, hristiyan misyonu için en elverişli insanlardır.

Bu tip insanlara misyonerler, dinin kurallarıyla yaklaşmamakta, bilakis her türlü dini kayıtsızlıktan söz etmektedirler. Hatta bir dinler sekretizminden bahsetmektedirler. Yani her dinin en iyi yönlerini alarak, dinler üstüne çıkma propagandası yapmaktadırlar. Türkiye'de misyonerlik faaliyeti yapan İsviçre kökenli bir dini hareketin broşüründe şunları okuyoruz: "Çoğumuz, Hristiyanlığı bir din olarak kabul etmemeyi tercih ederiz. Çünkü dinlerde ayinler, şekiller, merasimler, yazılı dualar, modası geçmiş adetler vardır.

İsa, din telkin etmek için dünyaya gelmedi. İnsanlara hakiki hayat vermek için geldi. Yazılı dualar değil, fakat Allah'ın hakikatini ve insanın kalbinden gelen cevabı telkin etmeye geldi. Hristiyanlıkla bile bağdaşmayan bu düşünceleri, ülkemizde yaymaya çalışmaktadırlar.

Bundaki hedef, İslâmın yükümlülüklerinin ağır olduğunu, oysa daha kolay bir din imajını sergilemek ve psikolojik olarak hristiyanlığı sempatik göstermektir. Yapılan Hristiyanlık propagandasında, Hristiyanlığı sadece bir sevgi günü olarak göstermek âdet haline gelmiştir. Bu da, diğer din mensuplarının kendi dinlerini zor göstermelerini empoze etmek için yapılmaktadır. Çünkü Hristiyanlık sadece sevgiden ibaret bir din değil, ahlâkî ve dinî normları da olan bir dindir.

Efendim, daha önceki toplantılarda da geçti, bu sevgi konusunda biraz hassas olmak zorundayız. Yani sevgi gerçekten, yani hümanist bir anlayışta sevgi güzel bir şey ama, biz materyalist, Allah'sız bir hümanizmi hiçbir zaman kabul etmiyoruz. Onun için bizim insancıl yaklaşımımızda, insanın spuritel yönlerine değer veren ve Allah'la bağlantılı olan bir insan sevgisini biz destekliyoruz. Allah'ın kulu olarak, ama bu insanı biz materyalist bir yapı içerisinde değil, spuritel bir yapı içerisinde sevmek durumundayız.

Hristiyan misyonerlerinin, Türkiye üzerindeki emelleri şark problemiyle birlikte başlar. Osmanlı İmparatorluğunun çöküş dönemlerinde olanca hızıyla devam eden Hristiyan emellerinin gerçekleşmesi faaliyeti, bugüne kadar değişik bir metod ve taktiklerle devam etmiştir. Ülkemiz üzerinde, Güney Anadolu topraklarına kadar yayılan yabancı misyon okulları da, bu faaliyetlerin bir sonucu olmuştur.

Bugün de durum, belki biraz daha değişik stratejilerle devam etmektedir. Almanya'da, Fransa'da, Belçika'da ve İskandinav ülkelerinde, kilise teşkilatları harıl harıl kendi ülkelerinin vatandaşları yapmak üzere Türklere kucak açmaktadırlar. Özellikle, iltica talebinde bulunan Doğu ve Güneydoğu Anadolu insanlarına sempatiyle bakmaktadırlar ve onları teşvik etmektedirler.

20 Aralık 1991 tarihli Pelerin Magazin dergisi, özellikle "Kuzey Iraktaki Kürt çocuklarının noeli" başlığı altında bir oyuncak toplama kampanyası başlatmıştır. Türkiye bugün, Orta Asya Türk Devletleri ile birlikte daha da gündeme gelmiş bulunmaktadır.

70 yıldan fazla bir zaman dilimi içinde, komünizmin materyalist felsefesi ile eğitilen ve dinin sosyal hayattan çekilmeye çalışıldığı Orta Asya Türk bölge insanları, herşeye rağmen dinlerini terketmemişler ve kimliklerini İslâm diniyle birlikte korumaya muvaffak olmuşlardır.

Bugün hürriyetlerine ve bağımsız devletlerine kavuşan Rusya Türk Devletleri, Batı devletlerinin iştahını kabartmaktadır. Avrupa Birliği'nin sınırlarının Atlantikten Urallara kadar uzanmasının planları yapılmaktadır.

Burası çok önemli. Hristiyan dini yayınları bu konuyu şöyle ifade etmeye başlamışlardır. Avrupa, Atlantikten Urallara kadar uzanan bölgedir. Doğu Avrupa'daki karışıklıklar bize Avrupa'nın çok büyük bir spuritel yönden çok zengin olduğunu

hatırlatmıştır. 30 yıldan beri kilisede zamanın alametlerinin okunması gerektiğini tekrar ediyoruz. Bu demektir ki, Allah, insanlara dünya olaylarından bahsetmektedir. Bu ise, kiliseye yeniden misyonerlik yollarını açabilir.

Görüldüğü gibi Hristiyan Avrupa'nın siyasi, dini kadroları, hizmet alanları için Rus topraklarında yeni imkânların doğduğunu görmektedirler. Rusya, eski Devlet Başkanı Gorbaçov, prestroika'da 1987 yılında şöyle diyordu: ***"Biz Avrupalıyız. Eski Rusya, Avrupaya Hristiyanlıkla bağlıydı. Rusyanın tarihi, Avrupa'nın büyük tarihinin bir parçasını teşkil eder."*** Yani bugün Azerbaycan'daki oyunların arkasında neler var veya neler olabilir, bize belki bu cümleler biraz yön verebilir.

Gorbaçov'un bu ifadesi, 70 yıla yakın bir zaman Avrupa'dan kopan Rusya'ya, Batı'nın el uzatması için bir çağrıydı. Görüldüğü gibi Gorbaçov, batının dini duygularından medet umuyordu. Şüphesiz Gorbaçov'un bu çağrısı cevapsız kalmadı.

İlk cevabı Papa II.Jean Paul, Spir katedralinin önünde 55 bin kişiye hitap ettiği zaman şöyle diyerek cevap vermiştir:

Avrupalılar, doğuda olduğu gibi batıda da devletler ve ittifakları tehdit eden milletlerarası karşılaşmaları aşacaktır. Bu, Atlantikten Urallara kadar yeni bir Birleşik Avrupa meydana getirmek içindir. Yeniden canlandırılmış bir Hristiyanlık bazında, birleşik bir Avrupa, 1978'ten beri Papa II.Jean Paul'ün, sürekli konusu olmuştur.

Yine Papa II.Jean Paul, 1982'de İspanya'da yaptığı bir konuşmada, batıda olduğu gibi doğuda da kıtanın manevi mirasını, bütün Avrupa'ya teşvik etmiştir. O, Avrupalıları, köklerini keşfetmeye ve köklerine hayat vermeye davet etmiştir.

Konuya nereden bakarsak bakalım, Türkiye, Orta Asya'ya kadar uzanan zemin üzerinde, Hristiyan Avrupa için çok önemli bir manevi yatırım alanı teşkil etmektedir. Hristiyan Avrupa'nın köklerini keşfetmesi demek, eski Bizanstaki havari mirasını bulup, onun manevi heyecanıyla yaşamak demektir. Roma İmparatorluğunun ve Bizansın topraklarında ekilen Hristiyanlığın manevi mirasının yeniden canlandırılması, Hristiyanlığın yeni bir dinamizm kazanması demektir. Bunun için Hristiyan Avrupa, Türkiye'deki Hristiyanlık mirasına da çok önem vermektedir. Kapadokya adının Hristiyan Avrupa nezdindeki önemi, oranın vaktiyle bir Hristiyan Kültür Merkezi olmasından ileri gelmektedir.

Efesin, Antalya'nın durumu da böyledir. Turizm gelirleri için yapılan yatırımların, Hıristiyanlığın Spuritel canlanmasına hizmet etmemesi gerekir, çok önemli bu nokta, yani turizm yatırımlarının, Hristiyanlığın spüritel canlanmasına hizmet etmemesi gerekir.

1987 yılında İznik'te 7.Genel Konsilin 1200'ncü senei devriyesi kutlanmıştır. Bu demektir ki Hristiyan Avrupa, Hristiyanlığın manevî miraslarını unutmamaktadır. ülkemizdeki hristiyan manevi miraslarının kültürel ve sanat değerleri yönüyle muhafazasında bir sakınca yoktur. Hatta bunlar teşvik bile edilmelidir. Yani sanat tarihi yönünden tamir edilmeli, ayakta tutulmalı, yok edilmemeli, ancak siyasi turizme hizmet edecek şekilde bunların alet edilmesine imkân verilmemelidir.

Bir diğer önemli konu da, turizm amacıyla Hristiyanlardan çok Hristiyan kesilme imajını yaratma ahmaklığına da düşmemek gerekir durup dururken Antalya'da bir Noel Baba motifini canlandırmanın bir anlamı yoktur. Antalya, Noel Babasız da dünya

turizminin kalbini oluşturacak bir yapıdadır. Netice olarak diyebiliriz ki, ülkemiz bugün, yüzyılların en yoğun kültürel yatırımlarının yapıldığı bir dönemi yaşamaktadır. Uydu antenleri, turizm yatırımları, Avrupa Ortak Pazar hayalleri, Güneydoğudaki bölücü yatırımlar, ahlâkî ve dini dejenerasyon faaliyetleri, hep bu ülke insanın benliğini tahribe yönelmiş vaziyettedir. Türk insanının yönetimine talip olan siyasi kadroların, bu ülke insanını tehlikelerden korumaları, kendilerine düşen başlıca görevleridir. Dış misyon güçlerine karşı, Türk halkı eğitilmelidir. Bunu da başta televizyon yapmalıdır. Türk Milli Eğitiminde yabancı dinler, kültürler hakkında bilgiler verilmeli, İslâmiyet iyi öğretilmelidir. İslâmiyetten korkmamak gerekir. Bu millet, ne kadar Müslüman olursa, dış güçlere karşı o kadar dayanıklı ve şuurlu olacaktır.

Kısaca, bu milleti yöneten siyasi kadroların, muhalefet partilerinin başlıca görevi, kendi insanının temel değerlerine göre yetişmesini sağlamak, yarınki Türkiyeyi sağlam bünyeli, sağlam kafalı ve gönüllü insanlara emanet edecek hale getirmeleridir.

Diyanet Teşkilatının da böylesine yoğun bir faaliyet karsışında lakayt kalması düşünülemez. Önce İslâmın ülke çapında öğretilmesi görevinin Diyanet mensuplarına düşen kısmının çok iyi icra edilmesi gerekmektedir. Bu, yaz tatillerindeki cami kurslarından tutunda, camilerdeki vaazlara ve hutbelere kadar aynı şekilde önem taşımaktadır.

Çünkü misyonerler, dinlerini bilen insanlara değil, dinlerini bilmeyen cahil insanlara yanaşmaktadırlar. Özellikle Cuma ve Bayram hutbeleri gibi, halkın yoğun şekilde toplandığı cemaatlere, misyonerlik konusunda bilgi vermek gerekir. Fakat bu konuda önce konuşan görevlinin bilgilendirilmesi şarttır.

Bunun için, bölge bölge toplantılar düzenleyerek, misyonerlik konusunda, din hizmetleri veren şahıslar bilgi sahibi yapılmalıdır.

Bu toplantılar, hizmetiçi eğitim kursları çerçevesinde de yapılabilir. Diğer yandan yurtdışında din hizmetleri verecek şahısların, mutlaka gideceği bölgenin dini coğrafyası hakkında bilgi sahibi yapılması kaçınılmaz bir vazifedir. Bunun için de, yurtdışı adaylarının belli bir süre kurslardan geçirilmeleri ve o ülkenin dilini öğrenmeleri gerekmektedir.

Ülkemizde yapılan yoğun misyonerlik faaliyetlerinin kaynaklarını, özellikle bu parağraf oldukça önemli, karakterlerini takip ve tespit edecek ve bu konudaki gerek yurtdışı ve gerekse yurtiçi neşriyatı toplayarak sistematik şekilde fişleyecek bir büronun mutlaka Diyanet Teşkilatı bünyesinde kurulması ve bu büronun bu işten anlayan ve biraraya gelen insanlardan oluşması icap eder.

Bu büro, yurtdışı yayınlarını rahat bir şekilde takip edebilecek seviyede yabancı dil bilen, sekretaryalara sahip olmalıdır. Diyanet Teşkilatı, bu büro sayesinde halkı aydınlatmak amacıyla yayınlar yapmalıdır. Yine bu büronun çalışmalarından istifade ederek radyo ve tv programları sunmalıdır. Diyanet Teşkilatının misyonerlik konusunda hizmet vermesi gereken bir diğer alan da, Orta Asya Türk Devletleridir.

Bugün bu coğrafya parçası üzerinde katolik, ortodoks ve protestan misyonerleri kol gezmekte ve birbirleriyle çatışmaktadırlar. Bu boş alanda, bölge müslümanları da onların propagandalarının içine girmiş vaziyettedirler.

Bunun için Türkî Cumhuriyetlere de, Diyanet Teşkilatının el uzatması gerekmektedir. Bu bölgelerde İslâmın daha iyi şekilde öğretilmesi için Diyanet teşkilatının geniş şekilde yatırım yapması ve bölge insanlarını yabancı ellere karşı uyaracak faaliyetlerde bulunması, önemli görevlerden biri haline gelmiştir.

Sonuç olarak, gelecek yüzyıllarda yeniden mazideki rolünü üstlenmeye gebe görünen Türkiye ve Türk dünyası, üzerindeki düşmanca emellere karşı uyanık olmak zorundadır. Devletimizin müesseseleri de, bu uyanıklığı zinde tutmalı ve insanımızı tehlikelere karşı korumalıdır. Bu mukaddes vazifede, Diyanet mensuplarının kendilerine düşen görevleri bihakkın yerine getireceklerine olan güvenim ve imanımla hepinizi selamlar ve saygılar sunarım.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Evet, bu mevzuda konuşacak ikinci hatibimiz, Zahit bey, ondan sonra tartışmaya açacağız.

Prof. Dr. Zahid AKSU:

–Sayın Başkanım, hocalarım ve arkadaşlarım. Hepinize saygılar sunarım.

Bismillahirrahmanirrahim.

Ben bu kısa tebliğimde "Dinler ve Mezhepler Arası Diyalog" adı altında bir çalışma yapmaya çalıştım. Arkadaşım benden önce bazı konulara temas ettiği için onları tekrar etmek istemiyorum. Bu arada bazı dikkat çekeceğim nokları da size bildireceğim. Meselâ, Kur'an-ı Kerim'de ilk günden itibaren putperest Arapları davet ederken, kendinden önce gelen peygamberlerle aynı çağrıya davet ettiğini beyan etmektedir. Kendilerine kitap gönderilenler, onlara sorulduğu zaman Resulüllah'ı tanıyacaklardır, denilmektedir.

Kur'an'ın bu tür referansları, Medine Devrinde'de de giderek artmıştır. Nitekim, Medine de, Ehl-i Kitâb'ı, "Tevhid"e davet ederken aynı şekilde, kendi Kitap'larını tahrif etmemelerini ve bir kelimede anlaşmalarını ve aynı kelimede birleşmelerini teklif etmektedir. Meselâ, bir-iki ayet size misal olsun diye okuyacağım:

فسئل الذين يقرؤن الكتاب من قبلك...

"Senden önce Kitap okuyanlara da sor"

Başka bir ayet-i kerimede şöyle buyurmuş:

ادع الى سبيل ربك بالحكمة والموعظة الحسنة وجادلهم بالتى هى احسن ان ربك هو اعلم بمن ضل عن سبيله وهو اعلم بالمهتدين.

Bu son ayet-i kerime Medine'de gelmiş bir ayet-i kerime. Daha önce Mekke idi.

"(Resulüm) **Sen, Rabb'ının yoluna hikmet ve güzel sözle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et! Rabb'in kendi yolundan sapanları en iyi bilendir ve O, hidayete erenleri de çok iyi bilir."**

Başka bir ayet-i kerime daha okuyacağım. Misâl olsun:

قل يا اهل الكتاب تعالوا الى كلمة سواء بيننا وبينكم الا نعبد الا الله ولا نشرك به شيئا ولا يتخذ بعضنا بعضا اربابا من دون الله فان تولوا فقولوا اشهدوا بانا مسلمون.

"(Resulüm) **de ki: Ey Ehl-i Kitâp! Sizinle bizim aramızda müşterek olan bir söze** (Tevhid'e) **geliniz:Allah'dan başkasına tapmayalım; O'na hiç bir şeyi ortak koşmayalım ve Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilahlaştırmasın. Eğer onlar yüz çevirirlerse, işte o zaman; "Şahid olun ki biz müslümanlardanız".** deyiniz.

İşte şu bir-iki örnekte de görüldüğü gibi, bir çok ayette, Kur'an-ı Kerim Ehl-i Kitab'a ılımlı ve olumlu tekliflerle yaklaşmıştır. Ve bir "Kelime"ye davet ederken de, hep mantıki delillerle hitap etmeyi öngörmüştür.

Hz. Peygamber'in, Hicret'ten hemen sonra, Medine'de "şehir devleti" kurduğunu ve Ehl-i Kitap'la ortak anlaşmalar imzaladığını hep biliyoruz. Hatta, Müslümanların ilk Kıblesi de Kudüs yönünde olduğu malumdur. Fakat, bu sıcak yaklaşımın yanında, "Tevhid" inancına, tam bir kararlılık da getirilmiştir. Bununla ilgili bir âyet-i kerime daha okuyacağım:

قل اطيعوا الله واطيعوا الرسول فان تولوا فانما عليه ما حمل وعليكم ما حملتم وان تطيعوه تهتدوا وما على الرسول الا البلاغ المبين .

Bu da Medenî bir ayettir. Nûr Suresinde;

"De ki: Allah'a itaat edin; Peygamber'e de itaat edin. Eğer yüz çevirirseniz şunu bilin ki, Peygamber'in sorumluluğu kendine yüklenen (tebliğ görevini yapmak)**, sizin sorumluluğunuz da size yüklenen görevleri yerine getirmektir. Eğer O'na itaat ederseniz doğru yolu bulmuş olursunuz. Peygamber'e düşen** (görev)**, sadece açık-seçik bir tebliğdir."**

Ve en sonunda, Necrân'dan gelen bir Ehl-i Kitâp heyeti ile yapılan dinî münakaşalar, Mescid-i Nebevî'de yapılan dinî tartışmalar ve başka çare kalmayınca yeminleşmeye yahut bedduâlaşmaya davet eden ayet-i kerime gelmiştir. Âl-i İmrân; 61.

Şimdi bütün bunların ışığında Sahabe Devrine bakıldığı zaman, Hz.Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Ali ve Hz. Osman'ın hilâfetleri bu devri tamamlayan bir zevattan müteşekkildir. Bu devre, bir çeşit istişari cumhuriyet devri denilebilir.

Kur'an-ı Kerim'in cemi, zekâtı kabul etmeyen Yemen ahalisinin üzerine ordu gönderilmesi, Hz. Ömer zamanında fethedilen Irak topraklarının, eski sahiplerinin ellerinde ibkâ edilmesi ve daha bir çok mesele hakkında verilen kararlar sert tartışmalar olsa da, icma veya ekseriyetin reyi ile uygulanıp gelmiştir.

Emeviler Devri, Hz. Ali ve Hz. Muaviye arasında Hz. Osman'ın şehâdeti ile ilgili farklı siyasi görüşler sonucunda ortaya çıkan siyasi-dinî fırkalaşmalar ve çatışmalarla başlar. Daha ziyade siyasi nedenlerle başlayan bu iç çatışmaların boyutları günümüze kadarda uzanmaktadır.

Abbasiler Devri, Emevi yönetimine karşı arap olmayan Müslüman unsurların,

isyanı ile başlayan bir devirdir. Emevilerin İslâm'ı uygulamayıp, arap ırkçılığı yaptıkları iddiası ile kurulan Abbasi Devleti, daha ilk yıllarında İslâm'ı uygulamada güçlüklerle karşılaşmıştır. Tecrübeli bir devlet adamı, devlet kâtibi olan İbn Mukaffa ilk Abbasi halifelerinin dikkatlerini, Devletin karşılaştığı bu tür hukuk anarşisi problemlerine çekmektedir.

Çünkü aynı fıkhi mesele hakkında, fukahanın farklı içtihatları, muhafazakar bir müessese olan hukuki ıttırâdı, yani kanunî uygulama birliğini sağlayamamaktadır. İslâmî uygulamalar vadi ile iktidara gelen ilk Abbasi halifeleri, hukuki ıttırâdı sağlayamadıkları için Medine'de İslâmî ilimler dersleri yapan İmâm Malik'e başvurmuşlardır.

Muvatta isimli, amelî hadisleri topladığı ve Medine'lilerin günlük örf ve adetlerine ağırlık verdiği fıkhi eserini yazmış olan İmam Malik, önce teklife olumlu bakmışsa da, Hac için Mekke'ye gelen ve Medine'ye İmam-ı Malik'in ziyaretine giden Abbasi Halifesi Harun Reşid'in teklifine şu cevabı vermektedir: "sizin memleketinizdeki âlimler, o bölgelerde yaşayan halkın ahvalini, günlük yaşayışlarını benden daha iyi bilirler. Onların, böyle bir kitap yazmalarının daha doğru olacağı kanaatindeyim" diyerek reddetmiştir.

Bu nedenle, Abbasiler devri, yeniden yapılanma, itikadî ve amelî müesseselerin kuruluş devri olmuş ve gelecek asırlardaki gelişmelerin hareket noktası, örnek plânını teşkil etmiştir.

Endülüs Emevileri, Büyük Selçuklular, Anadolu Selçukluları, Osmanlı devirlerinden günümüze kadar, sosyal ve kültürel müesseseler hep aynı doğrultuda gelişmiş; gayr-i müslimlere karşı, Kur'an-ı Kerim'in çizdiği plâna, büyük ölçüde uyulmuştur.

Fikrî plânda, ilmî düşünce hürriyetinin dokunulmazlığı, her türlü baskıdan masun tutulmuştur. Gazali, Şehristanî, Birûnî, İbn-i Hazm gibi alimler ve bir çok İslâm bilgini, dinler tarihi araştırmalarında ilmî hasbiliğe ve gerçek objektif araştırmalar metoduna, eserlerinde dikkatle riayet etmişlerdir. El-Milel ve'n-Nihal, el-Fasl Beyne'l-Milel ve'n-Nihal ve el-Munkızu mine'd-Dalâl gibi eserlerde objektif bir metodun inceleme ve tesbitlerinin yer aldığını görüyoruz.

Batı'da şarkiyat araştırmalarının 19.yüzyıl başlarında Napolyon'un Mısır Seferi sonrası başladığı, sosya-ekonomik ve kültürel ilişkilerin bu tarihten sonra geliştiği söylenmektedir. Bu tarihten önce İslâm'a ve İslâm Dünyası'na müşrik, paiyen nazarıyla bakılıp hakaret edildiği için, bence bilimsel ilişki ancak Goldziher (1850-1921) ile başlamıştır. Budapeşte Üniversitesi Sami Diller ve Edebiyatları Profesörü olan Macar tebealı ve yahudi bir aileden gelme Goldziher, bir Montesguieu ve Moliere gibi müslümanlarla alay etmemektedir: "İslâm inancı ve Kanunu" adlı eserinde, bazan İslâm Peygamberi ile, imalı da olsa alay etmekten kendini alamamaktadır. Ama hiç değilse İslâm'ın orijinal kaynaklarını ve bazı müslüman alimleri değerlendirmekten de çekinmemektedir.

Bu Goldziher'le başlayan Orientalizm, giderek kapsam ve metod bakımından gelişmeye devam etmiştir. Bir Thecdor Noldeke Blachere, Kaytani, Massignonn ve O'nun yetiştirdiği birçok Orientalist Profesörler, İslâm tasavvufu, felsefesi tarihi,

sosyolojisi ve diğer alanlarda, değişik metodlarla çeşitli araştırmalar gerçekleştirmektedirler. Vatikan II. bölümü, İngiltere'de İslâm Araştırmaları Enstitüsü gibi kurumlarda çalışan araştırmacılar da, İslâm Dünyasıyla yakınlaşma arayışı içindedirler.

Küçülen böyle bir dünyada, bu günkü dünyada diğer dinlerle diyalog kurmak teklifi, Kur'an-ı Kerim'in ilk emridir. Ancak, Diyanet İşlerinin bünyesinde açılacak böyle bir "Dinler ve Mezhepler Arası Diyalog Araştırma Merkezi" kanaatimce en doğru ve en faydalı bir hareket olacaktır.

Beni sabırla dinlediğiniz için teşekkür eder, hepinize saygılar sunarım. Eğer sorularınız olursa, onlara da cevap vermeye çalışacağım.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Çok teşekkürler efendim. Evet Cenâb-ı Hak bütün dinleri insanlığa hidayet rehberi olsunlar diye göndermiş. Fakat bu dinlere mensup kimseler asırlar boyu birbirleriyle harp etmek, birbirlerini boğazlamakla meşgul olmuşlar ama, müslümanların inancına göre son din olan İslâmiyetin de bütün bu dinleri kapsayıcı bir hüviyetle bütün dünyaya hakim olması inancını halen tahakkuk ettirememiş olmasını görmekten de muzdaribiz.

Bugün İslâm dünyasının maruz kaldığı felaketlerde, Hristiyan inancına sahip olan kimselerin başı çekmekte olduğunu görmekten de muzdaribiz. Gerek Saraybosna'da olsun, gerek Ermenistan'da olsun, Hırvatların, Sırpların, Ermenilerin, Hristiyan mezheplerine sahip olmaları karşısında, başta Vatikan ve Ortodoks kiliselerinin bu hristiyanların yaptıkları hareketleri takbih edici istikamette faaliyetlerini ve teşebbüslerini görmek istiyor İslâm dünyası ve maalesef bunların hakkıyla, fiili olarak ortaya çıkarılabilmiş örneklerini de görebilmiş değiliz, bunun ızdırabı içindeyiz.

İnşaallah 2.Vatikan Konsili'nden sonra, bilhassa Vatikan'ın önderlik ettiği dinler arasındaki diyalog çalışmaları, bu fiili neticelere de gidebilecek bir örneklere ulaşabilirse, bundan başta müslümanlar ve bütün insanlık kazançlı çıkacaktır muhakkak. Bu ümidimizi belirterek daha evvel konuşmalarını yapıpta tartışmasını yapamadığımız iki arkadaşımızın tartışmalarını bu zamana sığdırma ihtiyacı içindeyiz. Önce öğleden evvelki söz alan hocalarımız.

Dr. Abdulbaki KESKİN:

Soru: Efendim, ben daha doğrusu öğrenmek için soruyorum. İsmail bey hocamızdan öğrenmek istiyorum. Kilise Kanunlarıyla, onların ilâhi kanunları dedikleri, Hristiyanların kanunları arasında bildiğim kadarı ile bir fark var.

Kilise kanunları değişebilen kanunlar, ilâhî kanunlar, değişmeyen kanunlar onlara göre siz ikisini aynı anlamda kullandınız gibi geldi. Şu bakımdan söyledim. Şimdi bir tartışma var. Amerika'da, Avrupa'da, katoliklerin bekârlığı konusu falan. Orada bu konuda otorite olanların bir kısmı, hatta hemen hepsinin söylediği şu; bu bir kilise kanunudur. Hatta benim şahsi yaptığım araştırmaya göre de zannediyorum VII. Gregor'un, onun koyduğu bir kilise kanunu, daha doğrusu evlenmeme yasağı Kilisedeki

evlenmeme yasağı. Ve sebebini de efendim işte papazların çocuklarının kilise emvaline varis olmalarını önlemek, bir de kendilerini dini ibadete bütünüyle vermelerini sağlamak amacıyla. Tabii bunun neticesinde birtakım problemlerin ortaya çıktığı beş yıldan beri yapılan bir araştırma var.

Kilisedeki bünyesindeki homoseksüellikle ilgili, özellikle Kuzey Amerika'da, Kanada'da %50 oranında korkunç bir rakam veriyorlar. Bunlardan %20 si falan aktif diyorlar. Şimdi acaba hakikaten bu bir kilise kanunu mudur ki, onlar öyle ifade ediyorlar, kilise kanunu mudur, yoksa değişmeyen ilâhî prensipler içerisinde midir? Teşekkür ederim.

Prof. Dr. İsmail YAKIT:

Cevap: Efendim, soru için teşekkür ediyorum. Yalnız örnek benim verdiğim örnek değil, ben daha başka örnek vermiştim. Yalnız Hristiyanlıkta kilise teşkilatı bizdeki gibi değildir. Yani bizde bir Diyanet İşleri Teşkilatı var ama, yani ruhban sınıfı değildir, yani Hristiyanlığın anladığı manada ve kilisede tam bir otoritedir. Hatta Luter zamanına kadar, dinler tarihi arkadaşım daha iyi bilir o zamana kadar İncili Tevratta dahil kitab-ı mukaddesi yorumlama ve açıklama yetkisi sadece kiliseye aitti. Onun dışında herhangi bir mümin bir katolik kendi kitabını okuyup yorumlayamıyordu. Demek ki kilise, tam bir otorite, onun sözü tam bir kanun, dinî bir kanundu. Hatta onu değiştirirse ancak kilise değiştirir veya konsüllerle kilise zaten kendini yenilemek zorunda kaldı. Bir örnek vermeye çalışayım, ben bilhassa üzerinde çalıştığım konudan örnek vereceğim. O zaman ben bu Darwin'in 1859'daki "Türlerin Kökeni" adlı eseri neşredildiği zaman, tabii büyük bir infial uyandırdı. Hazır bir ortam vardı. Avrupa'da özellikle İngiltere'de, şimdi teknik ve kozmik gelişmelerden sonra ortaya çıkan bu biyolojik düşünce, tabii o zamanki tesis etmiş felsefî doktrinleri de hayli etkiledi ve zaten Anglikan toplumu da buna hazırdı yani.

Dolayısıyla büyük bir infial oldu kiliseye karşı. Kilise meşhur tavırlarından birini ortaya koydu. Koymuş olduğu tavır tamamen redden ibaretti. Hatta kendisine bağlı beş biyoloji Profesörü ile çeşitli üniversitelerden davet ettiği bir de yüksek rütbeli beş papaz, birde başpapaz 11 kişilik bir komisyon kurarak, Darwin'i bu komisyonda yargılamak durumuna geldi ve kendisine bir mektup gönderildi.

Darwin, o günlerde humma adı verilen bir ateşli hastalıktan yatmakta, bu arada kendisine Thomas Julien isimli Edinburg Üniversitesinde görevli bir zooloji profesörü, ancak Darwin'in fikirlerini benimsemiş ve yardımcı ders kitabı yapmış olan bir zat, Darwin'i ziyarete geliyor. Darwin, kilisenin bu mektubunu ona veriyor. Diyor ki; "beni yargılayacaklar, kilisede açık bir şekilde fikirlerimi, düşüncelerimi ispata davet ediyorlar, şu anda çok ağır bir hastayım, iyileştiğim bir tarihe ertelenmesi için yazacağım". Hiç gerek yok, diyor. Senin kitabında bahsetmediğin pekçok delil bende var. Senin yerine ben gideyim, diyor Thomas Julien Hüngste, diyor bunu. Peki diyor, bir itimat mektubu veriyor, o da geliyor. Tabii Oxford'un bir konferans salonunda yapılıyor. Ve Başpapazın, (Wielbehous adlı, matematikçinin) sorduğu ilk soru şu oluyor:

Söyle bakalım, ana tarafından mı maymundan geliyorsunuz, yoksa baba tarafından mı, diyor. Julien ciddi bir münakaşa yapılacağını zannederek hazırlıklı gitmiş. Elinde

dokümantasyonları hazır. Fakat böyle âmiyane bir soruyla karşılaşınca sinirlenen Profesör, sizin gibi edepsizin soyundan gelmektense mütevazi bir maymunu tercih ederim, deyip terkediyor salonu. Ondan sonra bütün dünyada maymun tartışması başlıyor. Hatta bu bizde Darwinizm diye adlandırılan birçok şeyler, Batıda Hüksleizm olarak tanınır.

Bunun üzerine ne yapıyor? Tabii bu arada Paris papazlarından Löreo, iki kitap yazıyor. Bu kitaplardan birini ben temin ettim. Vatikan toplattığı için diğerini bulamadım. Burada, Darwin'in fikirleri ile Hristiyanlığın ters düşmeyeceğine dair fikirleri var. Ve bu papaz Vatikan'a, Roma'ya çağrılıyor 1895'te. Günlerce gizli bir toplantıdan sonra 1895'te redaksiyon yaptırılıyor. Yani, kendi fikirlerini reddiye. O reddiyelerin fotokopileri falan var. Sonra kitaplar toplattırılıyor ve endekse alınıyor, endeks yasaklar kitabı listesi. Sene 1948'e geliyor. 1948'de artık bu yaratılış konusunda veya evrim konusunda kilisenin sözünü hiç dinleyen yok. Hatta bazı papazlar bile, bu konu açıldığı zaman kilisede oturumu terkediyorlar. Papa, işin ciddiyetini dikkate alarak şöyle bir komisyon kuruyor. Bütün ilimlerden müteşekkil bir heyet bu konuya el atacak, tarihi Hristiyan doktrinin gelişimini de dikkate alacak ve kesin tavrı ortaya koyacak. Bu komisyon iki sene çalışıyor ve bu çalışma sonunda vardığı neticeler, efendim 1895'te endekse aldığı yasaklar listesine aldığı, Paris baş Papazı Lörava'nın kitaplarının adeta bir özeti mesafesinde ve 12 Temmuz 1950'de Papa 12. Pee, dünyaya 48 dile tercüme edilen bir deklerasyon yapıyor.

Kilise, evrim doktrinini artık yasaklamıyor, şeklinden başlayan bir deklerasyon var. Sonra ne yapıyor bunu yapıyor ama bir taktik değiştiriyor. Değiştirdiği taktik şu: Üniversite kadrolarına, kiliseden yetişmiş veya kiliseye bağlı bazı adamları yerleştirmek. Dikkat ederseniz, batının üniversitelerinin pek çoğunda papazlıktan gelme veya kilisenin burslarıyla okumuş, kilise yurtlarında kalmış veya kilisenin rahle-i tadrisinden geçmiş kişiler yerleştiriliyor bir kadrolaşma. Bunların, bilhassa antropolojide, biyolojide ve buna bağlı kürsülere, genellikle böyle adamlar yerleştiriliyor. Görevleri şu; mevcut evrim teorileriyle ispat edilemeyen belgeleri toplamak ve bunları evrim aleyhine delil diye getirmek. Yani henüz Darwin'le, Lamarck'la, diğer mütasyonistlerin görüşleriyle açıklanamayan bazı belgeler, cevapsız kalmaktadır.

Demek ki evrim yoktur, diye evrim aleyhine delil toplamak. Kilise bunlara ne yapıyor? Yaratma Enstitüsü, yaratmayı Araştırma Enstitüsü. Buralara enstitüler kurduruyor, buralara büyük paralar aktarıp o belgeleri oralarda değerlendiriyor. Ama, resmî açıklama yaparken, evrime karşı değiliz, diyor. Ama öbür taraftan açıklama yaparken bunları evrim aleyhine delil diye getiriyor.

Şimdi Türkiye'de birtakım tercümeler yapılıyor, birtakım kitaplar yazılıyor, bu ikinci kanaldan yani enstitülerin neşriyatları yapılmaktadır. Türkiye'de bunların bende listeleri var. Yani demek istediğim şu, kilise bir otoritedir. Hâlâ da bu otoritesini muhafaza etmekte, ama taktik değiştirerek. Taktiğini değiştiriyor, çeşitli stratejiler belirliyor ve ona göre kararlar veriyor, ama tabii eski katılığı yok. Yani bir Galile'yi mahkum etme gibi, yeniden engizisyonlar kurup insanları alel-usul yakma, cezalandırma gibi değil, benim arzetmek istediğim husus şu ama kilisenin önemi ve fonksiyonu hakkında sanıyorum Dinler Tarihi Profesörü Aydın bey daha fazla

açıklamada bulunabilir, bilemiyeceğim. Bana tevcih edilen öbür sorulara geçelim.

Dr. Abdulbaki KESKİN:

– Sayın hocam, ben şeyden bahsetmek istiyorum, Vatikan Konsülünden. Zannedersem bu yıl 25. yılı idi. Bu münasebetle bir şey yayınlandı 25. yılı münasebetiyle 400 kadar papazın...

Müslümanlar arası ilişkiler şunlar, bunların uygulanmadığını da şey yapan kadınlara papazın verilmesi falan çeşitli konularda dahil onları biraz ağır bir dille eleştiren. Zannediyorum 3-5 sayfaya yakın bir rapor neşredildi. Zaten ben dinlerken şöyle yanlış bir zehaba kapıldım. Belki tashih ederseniz yani bu karar alındı. Fakat Vatikan elinde değil misyonerleri durdurmak için buna rağmen sanki isyan ederek bunlar bazı şeyler yapıyorlar gibi bir intiba şey yaptı bende. Halbuki o şeyi durdurmamış, fiiliyatta da durdurmamış kendileri de öyle söylüyor.

Prof. Dr. Mehmet AYDIN:

– Efendim, açıklayayım izin verirseniz. Şimdi hocam önce Vatikan konsili hakkında bilgi vereyim. Ben 85'te Romadaydım ve 20.yılını kutladılar Vatikan Konsili'nin. Vatikan Konsili, bu çok önemli bir konsil.

Çünkü, iki papanın zamanında yapıldı. 23.Jean ve 6. Paul zamanında bitti biliyorsunuz. Aslında kilisenin, batı teknolojisi ve sanayisi karşısındaki, dünyadaki değişimler karşısındaki kendini bir hesaba çekme hareketidir yani.

Ve orada bir hayli karar alındı. Şimdi bu kararların 85'te, 20 sene sonra ne derece uygulandığı konusunda bir muhasebe yapıldı. Fakat enteresan bir olay ortaya çıktı. 2. Vatikan Konsili'ndeki istişârî piskopos heyeti Avrupalı iken, 20 sene sonraki o toplantıda istişâre'ye girenlerin çoğu, Latin Amerika'dan gelmişti. Bu önemli bir göstergeydi, yani Batıda papaz sınıfı kan kaybediyordu. Bu çok önemli bir tespitti ve bunun uzun uzun Roma'daki gazeteler bu toplantı hakkında bilgi verdiler.

Şimdi bu konsilin kararları konusunda Vatikan deklerasyonu yayınlandı. Bütün katolik kiliseleri bunu uygulamak zorundaydı. Ama uygulama oldu mu, olmadı mı, bu alınan bir kararın uygulamaya konması farklı bir şey, ne derece uygulandı onu bilemiyorum ve hala bir tartışma konusu.

Fakat şunu yaptılar, 1974'te şimdi burada bir sekreterya kuruldu. Aslında bu sekreterya Hristiyan olmayanlar sekreteryasıydı.

Bu sekreteryada önemli üç dinle ilişkiler ortaya getirildi. Birisi Yahudilik, Budizm ve İslâmiyetti.

Bu sekreterya bugün faaliyettedir. Bu sekreterya, hocam sabahleyin bahsetti, bugüne kadar önemli hizmetler yaptı, toplantılar yaptı. Fakat bu sekreteryadaki arkadaşlar entellektüel bir kadrodur ve Muhammed Âtun gibi Müslüman bilginler de var. İtalya'da İslâmiyeti kabul edenler de vardır. Bunlar çok ciddi çalışmalar yapıyorlar, literatür bakımından ve İslâm-Hristiyan dergisi çıkarıyorlar. 19.cilt çıkacak bu yılki sayıyla ve cidden çok güzel bir dergi.

Şimdi onların çalışmaları var. Onlara bir diyeceğimiz yok. Sorunuza şöyle cevap vereyim. Vatikan Konsilinde, zorla din değiştirmeye karşı katolik kilisesi karşı

olduğunu belirtti. Ama Vatikan'ın bünyesinde propaganda fiili teşkilatı var, bu imanı yayma teşkilatıdır. Şimdi şunu kabul etmek lazım, yani herhangi bir Hristiyan ben misyoner değilim, diyemez, dine göre diyemez çünkü Hristiyan eşittir, misyoner demek.

Fakat bizim burada karşı durduğumuz konu her Hristiyan değil, aktif Hristiyan propagandası yapan insandır. Yani Hristiyanım der, Hristiyanlığı sorunca anlatır ama biz buna karşı değiliz. Arkadaşlarımızla görüşüyoruz, o mühim değil.

Ama ev ev dolaşarak Müslümanları zorla Hristiyanlığa getirenleri biz burada dile getirdik. Vatikan buna karşı olduğunu göstermekle birlikte bu hareketlerin önüne geçemedi demek istedim.

Dr. Abdulbaki KESKİN

Soru: Sayın Hocamız, uzun süre orada bulundu. Avrupada, batıda daha çok işçilerimizin kesafetli olduğu yerlerde, bulunduklarından bahsettiler ve müşahedelerini gayet azami ölçüde dile getirdiler. Ben başkanlık adına herhangi bir savunma için falan konuşmuyorum şahsen orada ilk hasbelkader Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Avrupa'da ilk müşaviri olarak, tecrübelerime dayanarak bazı şeyler söylüyorum. Bazı yanlış enformeler var.

Affetsin hocam beni, meselâ ben 1978'de gittim oraya. 1980'lere kadar ele alınacak hiçbir kitap yoktu, diyorlar. Eğer ben doğru kaydettimse buraya ve o devrede TRT'nin başlattığı birtakım dini yayınlar var. Halbuki o devrede eğer hacim birşey ifade ediyorsa, 18 tonluk kitap götürdük biz şeye. Yani ilk defa Diyanet İşleri Başkanlığı gidiyordu oraya. Tabii 18 yıl gecikerek gittik, o ayrı bir konu.

Yani Diyanet İşleri Başkanlığı olarak, vatandaş gittikten 18 yıl sonra biz gittik. Onun günahını bilemiyorum. Ben şahsım adına, şimdi Başkanlığı savunuyorum gibi oluyor. Onun dışında daha müşavirlik kurulmadan önce gayet tabii önemli işaret ettiler, katılıyorum görüşlerine.

Meselâ; bu mekanik yayınlar dediğimiz Tv gibi, radyo gibi v.s. ben Daire Başkanıydım. Lütfü Şentürk bey Başkan Yardımcısıydı, eski başkanım Dr. Tayyar Altıkulaç bey'le 21 günlük bir gezi yaptık, müşavirlik kurulmadan önce vatandaşlarımızın oldukları yerlerde mahalli medyadan yararlanabilmek için Fransa'ya, Belçika'ya, Almanya'ya ve bütün vatandaşlarımızın olduğu yerlere. Bunlar söylenildiği kadar kolay şeyler olmuyor. Tecrübem olduğu için söylüyorum yani. Bir kısmı peki dedi, bir kısmı peki demedi v.s. Fakat şahsen Belçika'da biz bu imkândan yararlandık. Orada iki yayın var, Fransızca ve Filamanca yayın yapan Fransızca bölümünde Televizyon dahil olmak üzere yararlanmaya çalıştık. 1 sene sonra nüfus kasafeti çok yoğun olan Almanya'da müşavirliğimiz kuruldu. Belçika'dan sonra, Hollanda'da da aynı şekilde kuruldu. Bahsettikleri devre biraz formativ devre; kuruluş devresi diyelim yani. Diğer taraftan halen 700-800 kadar orada bizim personelimiz var. Bunlar evet camilerde hizmet ediyorlar ama bunlar hapisanelere de gidiyorlar. Bunlar gerektiği zaman herhangi bir salonda gidip konferans da veriyorlar. Bunlar hatta kıraathanelere de gidiyorlar, oradaki insanlarımızla hemhâl olmaya çalışıyorlar. Özel olarak evleri ziyaret eden görevlileri de biliyorum ben.

Yani değerlendirmede belki hocam mükemmelini bekliyor. Mükemmelini

beklediği için biraz insaflı yaklaşmak gerekir yani, bu bizim şevkimizi arttırır.

Diğer taraftan, TRT ile ilişkimiz de söylendi. Temsilci arkadaşımız burada, onun gücü dışında bizim gücümüzün de dışında tam bir kontak kurulamamıştır. Zaman zaman kurulmuştur, zaman zaman kurulamamıştır. O bakımdan bir takım eksiklikleri var, halâ da eksiğimiz var. Hocamın söylediği gibi lisan konusunda büyük eksiğimiz var. Fakat son 5 yıldan beri 9 aylık lisan kursları da açıldı. İngilizce, Almanca, Fransızca. Dil öğrenebilirsiniz 9 ayda, onlar da öğrenmeye çalışır. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

–Zannediyorum cevaba ihtiyaç yok.

Prof. Dr. Sabri HİZMETLİ:

–Cevaba çok ihtiyaç var. Şimdi öncelikle birşeyi söyleyeceğim. Biz burada bu konuşmayı yaparken birşey üretmeye, bir şey ortaya çıkarmaya çalışıyoruz. Belki bunun en önemli yararlarından bir tanesi de Diyanet İşleri Başkanlığı'mızda çalışan değerli kardeşlerimize yardımcı olabilmek. Yani onların söyleyemediği veya düşünüpte gerçekleşmesinde yetersiz kaldığı konulara bu ilmî toplantıda katkıda bulunmak, bu ilmi toplantının görüşü olarak ortaya çıktığı takdirde belki daha etkili olabilir. Ben biliyorum ki, veya inanıyorum ki kesinlikle bu Diyanet İşleri Teşkilatımızda çalışan kardeşlerimizin çoğu bizim düşücemizde en az bizim kadar bu konuda gayret sarfeden istekli ve inançlı kardeşlerimiz. Biz bu kurumdan bahsediyoruz.

Şimdi ben gerçekten Abdulbaki Bey'in konuşmasından çok memnun oldum, benim konuşmamı iyi dinlemedikleri kanaatine de vardım.

Çünkü ben hiç yayınlar yoktur, demedim. Ben şöyle söyledim. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yurtdışına yönelik hiçbir dini yayını yoktur. Takvim dışında. Varsa çıksın desinler ki bana biz şu senede, yurtdışındaki vatandaşlarımıza, gençlere, yaşlılara, çoçuklara yönelik şu yayını yaptık desinler. Bir tane örnek göstersinler. Yurtdışına yönelik, Almanya'ya, Fransa'ya, Belçika'ya, Hollanda'ya hangi yayınız var lütfen söylermisiniz.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Bir dakika ben anlayabildiğimi bir nakledeyim. Önce siz diyorsunuz ki, Diyanetin sadece yabancı ülkelerdeki müslüman Türklere yönelik bir yayını var mı diyorsunuz. Özel yayın. Hocam da diyor ki zannediyorum bizim Diyanetin yaptığı yayınlar oraya naklediliyor.

Dr.Abdulbaki KESKİN:

– Niye gönderemedik? Çünkü bunu fakültelerimizin hazırlamaları lazım ki gönderelim. Çünkü, Diyanet İşleri Başkanlığı bir hizmet kurumudur. Yani bizim bilim adamları hazırlarlar, biz de onlardan yararlanarak oradaki vatandaşa bunu ulaştırırız. Şimdi burada kim kimi eleştiriyor bilemiyorum. Hizmetin tarifi belli başta.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Karşılıklı bir itham söz konusu değil, kendi meselelerimizde üzerinde bir eksik tarafımız varsa onu tesbit ediyoruz. Yani Diyanet diyor ki; biz bugüne kadar elimizden

geleni yaptık, bundan sonra neler yapılabilir?

İstiyoruz ki, bugün siz senelerden beri yabancı memleketlerdeki vatandaşlarımıza hitaben dini yayınlarda bulunan bir kimse olarak, tavsiyeleriniz nedir? Diyanetten beklediğiniz husus nedir?

Prof. Dr. Sabri HİZMETLİ:

– Tamam, arz edeyim. Benim şimdiye kadar ki tespitim Diyanet İşleri Başkanlığı'nın basılı yayın ve TV, radyo yayını olarak yurtdışındaki vatandaşlarımıza yönelik hiçbir yayını olmadığını tespit ettim. Şimdi nedir bizim oraya verdiğimiz, demin Abdulbaki Bey'in de söylediği gibi buradaki yayınlardan 20-30 ton oraya da gönderiyoruz. Burada inanç dünyasında yayınlanan bir programı, Avrasya kanalıyla yurtdışına veriyoruz. Ama oradaki arkadaşlarımıza misyoner faaliyetleri veya oradaki mezheplerin durumu, sosyal hayat, ekonomik durum, yani özel proğramlar yoktur. Bakınız Avrupa'da kilisenin radyosu vardır, TV'si vardır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kendisini göstermesi lazım. Yani var mı yok mu?

Dinin, en azından bizim toplumumuzda bir tehlike olmadığını ispatlaması gerektiği gibi Avrupa'ya da dinin bir tehlike olmadığını, bugün Avrupalıların korktuğu gibi İslâmın bir tehlike olmadığı imajını vermesi lazım. Bu çok önemli bir olaydır. Bunu verirken çeşitli dillerde yayınları olması gerektiği gibi, dini tanıtıcı, bir takım saldırılara karşı savunucu bir takım kitapların olmasını istiyoruz.

Şimdi yabancı ülkelerde TV'lerde dini programlar var. Bizde olmuyor bu, daha biz haccın görüntüsünü veremiyoruz televizyondan. Daha biz haccın menâsiki nasıl yapılır, bunu biz T.C. televizyonundan veremiyoruz.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Allah'tan kork, Allah'tan. En az 10 kere naklen yayın verdim.

Prof. Dr. Sabri HİZMETLİ:

– TV'de 1975 yılında Hollanda TV'sinde ben tamamını izlemiştim. Birde geçen sene, Allah'tan kork diyen arkadaş, kendisi korkması lazım önce. Geçen sene daha ilk defa kısmen verdiler, kısmen. Biz istiyoruz ki...

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Hocanın demek isteği zannediyorum canlı yayın olarak TRT bunu yapsın diyor.

Prof. Dr. Sabri HİZMETLİ:

– Hayır, hayır.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Hocam her sene veriyoruz?

Prof. Dr. Sabri HİZMETLİ:

– Şimdi dinleyin, özetleyeceğim.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Yahu senden bekleniyor böyle bir hizmet. Şimdi onu dinleyeceğiz. HİZMETLİ

bey diyor ki, Asaf bey daha geniş olarak nakletsin bu şeyleri.

Prof. Dr. Sabri HİZMETLİ:

– Özet olarak söyleyeceğim.

Yurtdışına yönelik oradaki gençlerimize, çocuklarımıza bir sürü misyoner tehlikesiyle karşı karşıya olan kardeşlerimize karşı Avrupa'nın veya Hristiyanlık âleminin sahte diyalog tehlikesiyle karşı karşıya olduğu, çifte standardın yaşandığı bir vatandaş kitlesine ki, 5 milyon civarındadır, bir mesaj vermesi lazım. Bunları koruması lazım. Bu insanlara hitabetmesi lazım, bunların ihtiyaçlarını gidermesi lazım.

Biz öyle mektuplar alıyoruz ki, çocukların hristiyanlaşmasından efendim bilmem ne yola düşmesinden dolayı ağlayan anaların, babaların bir sürü mektubu. Buna devletin sahip çıkması lazım. Başta da bu konulardan Diyanet İşleri Başkanlığı'mızın bu kardeşlerimizin problemlerini takip etmesi, onlarla yakinen ilgilenmesi lazım ki, broşür, gazete, dergi ile onlara yardımcı olması lazım. Bir de bizim gibi özel Radyo-Tv kurabiliyorsa kursun, kuramıyorsa Sayın Asaf beyin müsaade ettiği ölçüde Tv veya radyodan yararlanmaya çalışsın. Diyanetin bunlara sahip çıkması lazım.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Bir şey söyleyeyim, mesela siz senelerdir bunlara cevap veren bir programcı olarak sizin verdiğiniz cevapları kitaplaştırabildi mi? Yok değil mi böyle bir şey? Bunun mesela yapılması lazım.

Prof. Dr. Sabri HİZMETLİ:

– Yok, 3000-4000 sayfanın üzerinde program vardır. Ama ne çocuklar için olan proğramını istediler, ne gençler için ne de olgunlar için.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– İstemeye lüzum görmeden siz bizzat başvurmalısınız bundan sonra. Sayın Sabri bey.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Bir konuyu müsadenizle.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Sizden evvel şey.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Tamam, yeter onun konuştuğu lütfen hocam.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Şimdi bu mesele ile mi ilgili Asaf bey

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Evet evet

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Ama kısa olsun.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Şimdi Diyanet İşleri Başkanlığı'mızın içinde 20 yıldır program yapan bir kimse olarak ben Sabri bey'in bu görüşüne katılmıyorum. Ben şu iddiadayım. Diyanet İşleri Başkanlığı, Dış İşleri Bakanlığı'ndan daha iyi çalışıyor yurtdışında. Bunu gidip görmeniz lazım. Onun için bu teşkilatı böyle hiç kimsenin yıpratmaya hakkı yok.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Yıpratma hadisesi yok. Bir eksiklik görülürse onu tamamlamak için onu tenkit ediyor.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Kitap yayını da var, dergi de var. İşte 40 tane cami yapmış. Bu camilerden götürülen hizmet yeter, bırakın bir tarafa TV'yi, kitabı. Yalnız TRT, yurtdışına haftada 80-105 dakika dini yayın yapıyor. Yurtdışına, Almanya'ya, Hollanda'ya.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Asaf bey bu inkâr götürülmeyecek bir hizmette bu yapılan yayınların basılı hale getirilmesi gerçekleşebildi mi mesela?

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Hocam dergi'de çıkıyor, kitap'ta çıkıyor,

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Onu bilmiyordum, elimde müstakil kitaplar yoktu da onun için sordum.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Yalnız şimde siz niye cevap veremiyorsunuz Lütfi bey, ne demek. Son bir senede 10 tane kitap çıktı.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Şimdi burada Diyanetin içinde bizzat bu işleri bilenler var, onların cevapları gelecek. Hocam lütfedin kısa bir şey yapalım.

İsmail KARAKAYA:

– Bugün tebliğ sunan bütün hocalarımıza teşekkür ediyorum. Özellikle komisyonumuz dini yayınlar konusunda Diyanete yön verecek, fikir verecek bir komisyon. Bugünkü konumuzda genellikle yabancılara İslâm nasıl anlatılmalı, yurtdışında İslâmî hizmet nasıl yürütülmeli tarzında. Bazen mübalağalı rakamlar verildi. İşte Diyanet üzerine düşeni yapıyor veya çok yapmıyor tartışması yapıldı. Ya hiç yapmıyor, veya çok yapıyor denildi.

Ama herşey imkânla olur. 1977'de hatta 78'de benim son bildiğim sene, Diyanetin Dini Yayınlar Döner Sermayesi 3 milyondu. 3 milyondan fazlasını hep devlete vermek zorundaydı. O zaman sayın hocam Süleyman Ateş Başkanımızdı. Bir madde yakaladık yönetmelikte. Bağış yoluyla elde edilen meblağ döner sermayeye ilave ediliyor, kâr ilave edilemiyordu.

Sayın Hocamın mektubu ile 2 milyon ilave edilerek 5 milyona çıkarılmıştır. Ve o tarihte 5 milyona tek bir kitap basılamıyordu. Şimdi imkânlarla değerlendirmek lazım. Halbuki Diyanet İşleri Başkanlığı, özellikle Sabri Hocamın tespiti son derece güzel.

Yurtdışında gençlerimiz var. 1. nesil bitmiş, 2. nesil bitmiş, 3.nesil başlamış. Onlara İslâmı takdim edici eserler, ya da batılılar, İslâm düşmanlarına karşı, İslâmı savunucu eserler olmalıydı. Önceleri vardı. Sanıyorum, Savar Paşa'nın, "İslâm Hukuku" Nazariyeti Hakkında bir etüdü, muhteşem bir eserdi.

Hocamın sadeleştirdiği, *"Anglikan Kilisesine Cevap"* o tarzda güzel bir eserdi. Hiç yok dediği bir eser hatırlıyorum ben. Yurtdışındaki işçilerimizin sorularına verilen Diyanet'in neşrettiği bir broşür vardı. Hatta hocam bir tartışma konusu olduğu için, o tartışmayı da burada vermiyorum. Devlet yetkilileri onu mahzurlu da bulmuştu, bir fetvadan dolayı. Yalnız Eyüp hocanınki değil. Bir kaç sahadan dolayı. Takvim yurtdışına yönelik çıkartılıyor, o yıllardan beri ama bütün bunları kesinlikle bütün hocalarıma iştirak ediyorum, yetersizdir.

Çok seviyeli gazete, dergi, kitap, televizyon ve radyo yayını yapılması Diyanetin en güzel, en baştaki görevidir. Zaten, kanunun yüklediği görev de, halkı din yönünden aydınlatmaktır.

Oradaki insanda bizim halkımızdır, bunu en güzel, en verimli şekilde nasıl yaparız? Gündemimiz bu olmalı.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Bunu ayrı bir daire kurarak mı teşekkül ettirmeli, bunları gerçekleştirmeli, yoksa dairelerin bir fonksiyonu olarak mı, bir faaliyet kolu olarak mı? Şimdi.

– Yayın Dairesi, bunu kendi içindeki bir birimle yapabilir. Şu anda yayın Dairesi daha önce Yayın Müdürlüğü olan şey, Yayın Dairesi şekline dönüştü. Malumunuz, işte Süreli Yayınlar Şubesi Müdürlüğü, Derleme ve Yayın Şubesi Müdürlüğü, Kütüphane Şubesi Müdürlüğü gibi pekçok müdürlük vardır. Yurtdışına yönelik yayınlar Müdürlüğü de ihdas edilebilir. Yeni bir kadro değil, yeni imkânlar ve özellikle para da değil, bugün hamdolsun vakfımız var, belki onların da yardımı olur. Özellikle hocalarımdan bu şeye yönelik, biz düşünemeyiz yani 0-7 yaş grubuna nasıl verecek. İşte 7-15 yaş grubuna kim nasıl anlatılacak imanı. Bu ilmi bir mesele, evvela bu halledilmeli. Sonra da Diyaneti tenkit ederken sahip olmadığı imkânlarla hizmet istenmemeli.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Bunlar yapıcı ikazlar, yapıcı ikazlardır.

Dr. Abdulbaki KESKİN:

– Hocam tartışma açmayacak fakat bir kelime teşekkür ederim.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Müsaade buyurun şeyden sonra, Süleyman hocam şimdi ben de hizmet ediyorum bu sahada diyecek.

Dr. Abdulbaki KESKİN:

– Bir daha söz almayacağım, söz veriyorum.

Sayın Aydın Bey hocamıza teşekkür ediyorum. Çok önemli bir konuya değindiler. Ciddi bir araştırma enstitümüz yok yurtdışında. Bu çok önemli bir şey, orada kurulması lazım. Yerli-yabancı hocalarımız gibi orada davet etmek suretiyle onlardan yararlanmamız lazım. Bunun şahsen ben rapora geçmesini istiyorum. Usul nasıl bilmiyorum ama, müşavirliklerimiz de bilhassa Avrupa'da, Amerika'da ciddi araştırma enstitüleri kurulması lazım.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Hiç olmazsa döküman temin etmek..... Süleyman bey sizden evvel söz alan hocalarımız var, nasıl yapacağız bu işi?

Prof. Dr. Süleyman Hayri BOLAY:

– Diyanet ve Diyanet Vakfının yayınları doğrudan bizleri ilgilendirmediği için konuşmak istemiyorum. Diyanet'in Yayın Dairesi Başkanı burada esas söz onun, ne yapılıyor, ne yapılacak ne düşünüyor bilemiyorum. Netice olarak önce bu münakaşayı bitirmemiz lazım. Daha doğrusu esas aydınlatıcı olan o zattır. O da nezaketinden konuşmuyor. O konuşsun.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Şimdi ben tenkitleri bir toparlayım da sonra Abdullah beye söz vereceğim zaten. Şu tartışma mevzuunun bir bitmesi lazım ki ondan sonra hocamız aydınlatsın. ATEŞ hocam siz.

–Müşavirliklerimiz de değil mi efendim?

–Evet.

Mustafa ATEŞ:

– Hocam tabiiki Sabri bey hocama çok teşekkür ederim.

Yurdışında kaybolan, birinci, ikinci özel gücün desteğinin kaybolduğundan bahsediliyor. Şimdi burada bir Devlet var, yani Türkiye Cumhuriyeti Devleti var. Bundan sonra Milli Eğitim Bakanlığı var, Kültür Bakanlığı var ve buna bağlı olarak birtakım kuruluşlar var ve bu kuruluşların milli sınırlar içerisinde kurtaramadığı nesilleri siz, Avrupa'da hangi imkânlarınızla kurtarmaya çalışacaksınız.

Burada Türkiye'de kendi evlatlarımız elimizden kayıp gidiyor. Ondan sonra Diyanetin kısıtlı olan imkânları vardır. Abdülbaki bey arkadaşımız ifade ettiler, yani Diyanetin bütçesi şu kadar trilyondur veya bu kadar milyardır ama, 85 bin personelin maaşının dışında bütçeden özel bir ödenek bu hizmetler için konulmuş değildir.

Diyanet Vakfı diyoruz, Diyanet Vakfı da artık bu hizmetlere ulaşamıyor. Yani resmî ağızların Adriyatikten Çin settine kadar diyemiyorlar. Şimdi de Diyanet Vakfı onu diyor. Diyanet onu demeye çalışıyor, yani bu kısıtlı imkânlar içerisinde. Muhterem hocam, acaba hangi imkânları, hangi hizmetleri götürebiliriz, ilk defa Avrupa'ya, hangi hizmetlerle gitmemiz gerekiyor, onu ben rica ediyorum.

Bir ikincisi de hocam, bu Hristiyan ve Müslüman diyalogu vardır. Artık onu Mehmet Aydın bey mi, yoksa zatı âlileriniz mi onu şey yapar, nedir bu Hristiyan ve müslüman diyalogu? Yani İslâmın özünden tavizler vermek suretiyle, İslâmı, Hristiyanlığa yaklaştırmak oyunu mudur? Yoksa Hristiyanlığı, İslâma doğru veya bir semavi dinler olarak kucaklaştırma usulü müdür? Yani yeni bir oyuna da bizi getirmesinler. Lütfen bunun açıklanmasını zât-ı âlilerinden istiyorum, teşekkür ederim.

Prof. Dr. Sabri HİZMETLİ:

– Şimdi sayın Mustafa Ateş bey hocama bu açıklamasından dolayı teşekkür ediyorum. Yalnız onun ben Türkiye'deki gençlerimizi kurtaramıyoruz, onları bıraktık, dışardakileri de bırakalım demek anlamında söylemediğini kabul ediyorum. Ama bu cümlenin altını da çiziyorum.

Şimdi yurtdışına, öncelikle nelerden başlamalıyız bunun. Kanaatimce Diyanet İşlerinde, özellikle Din Müşavirliklerimizde çalışan, din ataşeliklerinde çalışan, oralarda fiilen görev yapan kardeşlerimizle, buradaki uzman arkadaşlarımızın, biraraya gelip önce öncelikleri tespit etmeleri, yani Diyanet İşleri Başkanlığı dışarıdaki ve içerideki görevlilerimizle akademisyenlerin biraraya gelerek hatta eğitimcilerden yararlanmak suretiyle, hangi konulara öncelik verilmesi gerekir, hangi tür neşriyatta bulunacağız? Demin ben onlara işaret ettim.

Sayın Federasyon Başkanımız da söylediler; 0-6 yaş, 0-8 yaş, 0-12 yaş arası ile ilgili yayınlardan bahsettim. Üniversite gençliği ile ilgili problemlerden bahsettim, bunlara yönelik yayınların karakterinin altını çizdim. Bir de yaşlı olgun insanlar var. Bunlara daha çok televizyonla, radyoyla, çünkü okur-yazar olmayanlar bunlar, yani ilk defa giren vatandaşlarımız var, bunlara yönelik yayınlarımız ne olur?

Şimdi ilmihal bilgileri verirken nasıl vereceğiz? Sadece İslâmın inanç, ibadet, ahlâk esaslarını mı vereceğiz? yoksa, bunların yanısıra, Hristiyanlıkla, Yahudilikle ilgili tanıtıcı bilgilerde mi vereceğiz? Mukayeseli birşeyler mi üreteceğiz? Bunları zannedersem uzmanlardan oluşan komisyonların belirlemesi gerekir. Benim kendi kanaatim vardır o ayrı. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Başta Avrupa'daki vatandaşlarımızın, gençlerimizin ihtiyaçlarını dile getiren en sağlam kaynaklar, onların mektuplarından çıkacak olan neticelerdir. Yani bu mektuplara verilebilecek cevapları biz kitaplaştırabilirsek, din camiasına fevkalade hizmet etmiş oluruz.

Prof. Dr. Mehmet AYDIN

– Şimdi efendim, İslâm-Hristiyan diyalogu aslında bizim için yeni birşey değil.

Mustafa ATEŞ:

– Gündeme birkaç senedir geliyor.

Prof. Dr. Mehmet AYDIN:

–64'te bu sekretarya esas Kabil'de kuruldu fakat daha sonra bu faaliyete geçti. Şimdi yani bu fena ve zararlı birşey değil. Şöyle, sosyal adalet, aramızdaki şey yani, dini ihtilaflara girmeden, tartışmalara girmeden dünya barışı için, vicdan hürriyeti için, sosyal adalet için, fakirlik için, efendim, dünyadaki ezilen milletler için, İslâm

dünyasıyla katolik dünya dirsek dirseğe, omuz omuza mücadele verebilmelidir. Birbirimizi yanlış anlamayalım şeklinde kurulan bir harekettir.

Mustafa ATEŞ:

– Olmuyor ama Avrupa'nın Hristiyanlık böyle bir şeyi yok. Yani iyi niyet gösterisi yok ortada.

Prof. Dr. Mehmet AYDIN:

– Şimdi tabii bu konu burada sadece benim veya sizin veya vazifeli diğer hristiyan teşkilatlarından gelmiş arkadaşların yapacağı bir olay değil.

Meselâ biz, Salman Rüştü olayında, Vatikan'dan bir ses bekledik, bu toplantı yapıldı Vatikan'da. Salman Rüştü'nün kitabına karşı bir toplantı yaptılar ama ses çıkmadı. Bosna-Hersek ile ilgili bir ses bekliyorduk, Vatikan'dan ama ses çıkmadı. Yani bu diyaloğun problemleri yani ama bu demek değildir ki, diyaloğ tehlikeli bir şeydir.

Onun için diyaloğun olmasında yarar var. Birkaç sene önce geldiler, diyaloğ için, arkadaşlar toplantı yaptılar.

Kocatepe Camii'ne Hristiyan papaz arkadaşları götürdü hocam, Cuma namazını onlar seyrettiler, yani tehlikeli birşey değil ama, üzerimize düşen vazifeleri hepimizin yapması lazım. İnfialinizde haklısınız. Gereken, beklenen sesler çıkmıyor.

Prof. Dr. Suat YILDIRIM:

–Şimdi birinci husus, Sabri Bey'in konusuyla ilgili olarak daha ziyade sual veya tenkitten ziyade, teyit bakımındandır. Herhalde Batı'da, özellikle oranın az çok okumuş-yazmış kısmını aydınlatacak nitelikte kitaplarımız, yayınlarımız az. Ben geçen sene Lahey'de Cuma namazını kıldım, namazı müteakip iki Japon üniversite öğrencisi bayan, çıktılar üst kata, İslâm hakkında bizi aydınlatacak birşey istiyoruz dediler. Oradaki din görevlisi arkadaş, olmadığını söyledi.

Bunun üzerine benimle yanımda bir tabip, bir de jeoloji doktorası yapan bir arkadaş vardı, bir şeyler anlatmaya çalıştık. Daha önce de din görevlisi kardeşimiz, hocam niye Cumadan önce haber etmediniz, ben size bırakırdım konuşmayı falan demişti, ondan sonra bir ara ben bir başka tarafa bakarken, bu arkadaş, o tabip arkadaş, yanından küçük bir kitap çıkardı. O Japon bayana bunu okursunuz sonra, istifade edersiniz, bu konuda da biraz aydınlanabilirsiniz, dedi. Baktım ki kitap Sait Nursi merhumun, İslâmın insan anlayışını, İslâm imanının nasıl insanları küfrün karanlıklarından imanın nuruna çıkaracağına dair bilgileri ihtiva eden bir küçük kitap. İngilizce.

Az sonra din görevlisi kardeşimiz bunu farketmiş olacak ki, bir tavrı değişti, daha önce ısrar ediyordu, hocam biraz otursak, konuşsak ve dedi ki hocam vaktinizi fazlaca aldık, yani selâmetle dercesine bizi oradan postalamak istiyordu.

Şimdi ben buradan bir yaklaşıma gelmek istiyorum.

Bu nitelikte kitaplarımız pek olmadığı gibi, bir de önemli olan bir yaklaşım meselesi var ki, ben buna çok ağırlık veriyorum. Ben itham etmek istemiyorum ama, daha çok teferruat meseleleriyle ilgileniyoruz veya temennilerle oyalanıyoruz gibime geliyor.

Halbuki bu Şûra'nın çok önemli ve hemen tatbike konulması gereken neticelere ulaşması lazım. Yoksa onları biz kendi aramızda sohbetlerde, temenniler şey yapıyoruz.

Şimdi bir yaklaşım meselesi beklemektedir Diyanet İşlerini. Ben, dinî manada dini aydınlatan kitap, sonra Paris'te Rabıta'nın merkezi var, oradan sordum. Orada da şifa verecek bir şey göremedim. Hatta maalesef, hem ben Fransızcasından anlarım, Fransızcası bozuk, hatta belki bir sayfada 20 tane matbaa hatası olan birtakım şeyler, bunlar bir yerde yüzkarası, dini tanıtan şeyler değil. Bilakis, başka maksada hizmet eden yayınlar.

Şimdi efendim, o yaklaşım meselesi şudur. Bir kere dini yayın, dini yayma, dini konuda aydınlatma öyle sadece kitabımız bile yok ya, fazla yayın, broşürümüz bile yok ya, onlarla bile olacak şey değil. Bu meseleyi küllî bir bakışla ele almak lazım. Bir hayat meselesi olarak ele almak lazım. İnsanlar hemen böyle bizim yayınladığımız bir broşürü okumakla da o konu aydınlanıyor değil, o konuda kanaat sahibi olacak değil. Onlarla beraber yaşamak, İslâmın yaşanan birşey olduğunu, hadise olduğunu, onlara anlatabilmek lazım. Buradan geliyorum bir başka şeye irtibatlı tabi.

Şimdi daha yeni geldik Özbekistan'dan. Orada Türk Vakıflarının meşgul olduğu 21 tane okul açılmış. Bizdeki Anadolu Lisesi seviyesinde neşriyat yapan hep belli kontenjanı alan, kontenjanının 3-4 misli, müracaatla onlardan seçerek alan ve şu anda 2-3 senelik bir mazisi olmasına rağmen 3 binin üzerinde, zeki çocukları seçip okutan, aileleri memnun eden, velilerini memnun eden birtakım şeylerimiz, yüzümüzü ağartan müesseselerimiz var. Meselâ biz de bir şey tertipledik, ebedî risâlet sempozyumu, diye, buradan giden 300'e yakın Türk içerisinde, en az ellisi üniversite profesörü, öğretim üyesi, 7-8 vali, birkaç emekli general,emekli birkaç eski bakan, böyle entellektüel ve işadamlarını ihtiva eden bir heyet halinde gittik.

Orada daha önceki vakıfların, okulların sağladığı itibar sayesinde BaşbakanYardımcısı da bu sempozyumun ora bakımından organizasyon heyeti başkanlığını yapıyordu. Cumhurbaşkanı karşılarcasına bizi karşıladılar. 5 gün çok itibar ettiler ve fakat, ben şuraya gelmek istiyorum.

Şimdi efendim mesela oradaki din müşaviri kardeşimiz, şu okullar bizim yüzümüzü ağartıyor, iyi çalışıyorlar, Allah razı olsun, lafını duymadık. Ben de o sempozyumun Türkiye bakımından organizasyon heyeti başkanıydım. Bu heyet adına da biz kalkmışız buradan gitmişiz, orada birşeyler yapılmış. Bir cümleyle Allah razı olsun, tebrik ederim, iyi oldu, din müşavirimizden duymadım.

Şimdi neden kaynaklanıyor, oradaki imam efendinin durumu. Belçika'ya bir konferansa davet edilmiştim. Orada büyük bir otelin Brüksel'de büyük bir otelin 700-800 kişi alan salonunu tutmuşlar. Konferansa gidiyoruz, orada din müşaviri hoca efendimiz, lütfedip bir ilgi göstermedi, gelmedi.

Şimdi Diyanetin tavrı bu olursa aziz hocalarım, Diyanetin bu hale gelmiş dünyada yayacağı, ikna edeceği fazla kimse olduğu kanaatinde değilim. Biz istiyoruz ki, Diyanet İşlerimiz hiç değilse dindarlarımızın siyasî-lâik rejim nezdindeki bir müessesemiz gibi çalışsın. Ama bu tersine dönerse, lâik-siyasî rejimin, dindarlar üzerindeki bir uzantısı gibi çalışırsa, biz dini yayamayız. Ve işte, hele yapılan şeyleri takdir etmezsek, orada muazzam bir hadise var. Dediğim gibi en basitinden Özbekistan misâlini verdim. Buna karşın Diyanetin görevlisi daha bir sempatiyle bakan bir tavır ortaya koymazsa, olmaz. Yani yapılması gereken şey nedir?

Uzatmayayım, Diyanet İşleri olarak birtakım kuruluşların, cemaatlerin yaptıkları İslâmî hizmetleri görmezlikten gelemeyiz. Hele bir zamanları maalesef Diyanetin çatışmaya girdiği dönemlerde oldu. Nurcu denilen kimselerle Diyanet arasında birşeyler oldu. Süleymancı adı takılan kimselerle birşeyler oldu. Bir kere böyle şeylere zaten girmemeli. Çok şükür son seneler girmiyor ve fakat görmezlikten de gelmek gene bir inkârdır, bir olumsuz tavırdır, bu da olmamalı. Olması gereken nedir? Bunlar bir realitedir. Dindar toplumumuzun, cemiyetimizin bir realitesidir.

O halde Diyanet İşleri Başkanlığı, bunlar üzerinde bir koordinatör durumunda olmalı. Bunların üzerinde, yani bir konuyu düşünelim. Tepesinde şey olsun Diyanet İşleri Başkanlığı. Ama onlar hep alt kuruluşları şeklinde düşünülsün. Onlarla irtibat halinde olsun, takdir edilecek işlerini takdir etsin, tenkit edilecek işleri varsa gözel bir yönlendirme yapsın ve bu şekilde bir koordinatör durumunda olsun.

Yoksa dediğim gibi bir olumsuz tavır olursa, Diyanet İşleri Başkanlığı fazla birşey yapamaz.

İkinci konu, küllî bir bakış gerekir diyorum. Şimdi bu dini anlatmak için gidip uğraşmak, insanlarla tanışmak, onlara sevgi göstermek şefkat göstermek, yardımcı olmak, diyalog halinde olmak haşır neşir olmak gerekir. Ve bu da sadece sırf ben sana dini anlatıyorum diye değil. Hayat faaliyetinin bir tezahürü olarak bunlar yapılmalı. İşte o zaman bir bakarsınız ki karşıdaki insan size güvenir, sizinle anlaşacağını düşünür, sizin onu ikna ettiğinizi görür. İşte şu okullar, mesela bunun bariz bir misâlidir. Gidip diyorsunuz ki, biz sizinle işbirliği yapmak istiyoruz, sizin imkânlarınız azsa beraber bu işi çözelim,yardımcı olalım, okul, şey yapalım, ondan sonra çocuk orada fizik, kimya Türkçesi öğrenirken de bu arada işte sizin dininizi de öğrenecek. Ben orada, hepimizin gözlerini yaşarttı. Daha okula başlayalı 2 ay olmuş, istiklâl Marşını sonuna kadar okudu, yani ilk iki kıtaya. İsmini sordum İlya, Rus'muş. Rus çocuklarını bile alıp onlara İstiklâl Marşı'nı, Türkçe'yi, onlara birtakım farklı şeyleri de öğretirsek, bazı şeyler yapılabilir.

Şimdi benim söyleyeceğim başka şeyler de vardı. Fakat huzuru işgal etmek istemiyorum. Yani bir batıda entellektüele yönelen dini yayınlarımız galiba çok çok az. Sadece bizim oradaki Türk cemaatini düşünerek değil, bir de işte birçok durumda sual konusu olan hususlara cevap vermek için, yayın faaliyetine girmeliyiz. Birde bu yaklaşımı mutlaka değiştirmeli. Diyanet İşleri Başkanlığı yetkilileri ve bir de dini anlatmayı, sadece böyle münferit dini yayınlar işte radyodaki tv'deki inanç dünyası tarzında. Yani hayat gidiyor, oradan birden bir yama tarzında bu şekilde ele almamalı. Bir hayat meselesi küllî, global bir mesele olarak ele almalı, diye düşünüyorum. Öbür iki tebliği ile ilgili bazı mazuratım olacaktı. Fakat ben fazla işgal ettim huzuru.

Ben birde şunu hatırlatayım şimdi. Şu anda bizi çok ilgilendirmeyen meselelerle meşgul oluyoruz, tabii bunu 30 küsür senedir hristiyanlar şey yapıyor, bu konuda literatür oluştu. Geçen sene Diyanet İşleri Başkanlığı'na gelmeden İstanbul'da İslâmî Araştırmalar Vakfı meselâ İslâm-Hristiyan diyaloğuna tahsis edilmiş bir sempozyum düzenledi. Orada tebliğler var, bunlar az çok tartışıldı. Bendenizin de orada uzunca bir maruzatı oldu. Şimdi bu konuları mesela o gibi şeylere bırakabiliriz diye düşünüyorum. Hürmetlerimle. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Efendim şimdiye kadar çok hararetli geçtiği için diyor hocalarımız, boğazımızı biraz şey yapıp gelelim. 15 dakika sonra şey yapalım.

Prof. Dr. Suat YILDIRIM:

–Önce İsmail Bey kardeşimin hakikaten çok enteresan bulduğum tebliğine soru sormayacağım. Yalnız müsaade ederse bir katkıda bulunmak istiyorum, daha doğrusu bir teklif: Zaman zaman bize şu sorular geliyor, insanlar geliyor, insanımız geliyor, üniversiteli gencimiz geliyor, diyor ki; hocam, benim şöyle bir problemim var. Tesadüfen geçen sene, bizim filolojide okuyan Denizli'li bir kız getirdiler. Hocam diyor, ben inanıp inanmadığımı bilmiyorum, ben ne yapacağımı bilmiyorum, benim seksüel bazı problemlerim var. Şu var, bu var, falan. Bunu ne için söylüyorum? Almanya'dan da telefonlar geliyor. Ben biseksüelim fakat müslümanım, hanımımı ne yapayım, boşayayım mı? Çocuğum var, falan bir sürü problem.

Çok güzel temas etti İsmail bey. Bu fizyolojik, psikolojik, bir de metafizik, bu problemleri içerecek bir teklif. Bu içerikli iki çeşit kitap yazılmasını teklif ediyorum. Diyanet camiası ısmarlayabilir. Bu yaştaki gençlerimizin, seksüalite hakkındaki bilgileri. Bu hala bir tabudur. İslâm tarihinde bunlar anlatılmış, bunlar ayıp şeyler değil. Fakat her nedense bizim toplumumuzda ayıp olmuş. Doğru veya yanlış, Ali Rıza Demircan bir kitap yazdı diye Türkiye'den kovacaklardı. Yahu İslâm'da cinsiyet ne demek? E, canım biz erkek-kadın değil miyiz.

Yani, ben hatırlıyorum, bilhassa, keşke Milli Eğitimden de arkadaşlarımız olsaydı, yatılı okullarda çalışanlar bilir, sabahları bilhassa imam-hatipler yapmış da, Milli Eğitime bağlı yatılı okullarda sabahları sıcak su yok.Müslüman çocukları kalkıyor, hele Erzurum gibi bir yerde, sabah gusül ihtiyacı duyuyor, o soğuk suların altına giriyor, zatürre oluyor ve bunalımlara giriyor. Bunların üzerine düşecek insan yok. Bunalıma girdikten sonra, işte birşeyler oluyor. O bakımdan bu gençlerimizin metafizik, piskolojik ve fizyolojik ihtiyaçlarına cevap verecek kitaplar yazılmasını teklif ediyorum. Bu İsmail beyin tebliği ile ilgili

İkinci tebliğim, Mehmet Bey'in tebliğiyle ilgili yine soru sormuyacağım. Yine müsaade ederlerse bir-iki şey söylemek istiyorum. Misyoner faaliyetleriyle ilgili birşey söylemiyeceğim. Ancak, müsaade ederseniz sû-i edep de saymazsanız bu konuda yazdığım bir kitabı komisyona hediye ediyorum. Bunu döküman olarak kullanabilirler.

Şimdi efendim, keşke Vatikan'dan olan arkadaşlarımız da burada olsalardı, yoklar. Misyonerlik bir vâkıadır. Bir vâkıa ise, biz, bu misyoner arkadaşlarımıza diyoruz ki, arkadaş niye söylüyoruz? Hocam hatırlarlar biz hakikaten çok hoşgörülü bir toplumuz, yani o kadar hoşgörülüyüz ki, ben İlâhiyat Fakültesi 1.sınıfta okurken, Ankara'da bizim sınıfımızda Dave diye bir Amerikalı misyoner vardı. Sonra 2.sınıfa geçti, kayboldu. Ben doktora için Paris'e gidince, bu benim izimi bulmuş, geldi. 1 sene ama 1 sene hiç usanmadan benim kaldığım yurda gelip propaganda yaptı. Bir gün dedi ki, ya ben müslüman olmadan artık gideceğim. Çok güzel Türkçe konuşuyordu. Yani biz müsamaha ediyoruz. Gelip bu bizim toplantılarda oturuyorlar. Keşke onlar da biraz müsamaha gösterseler.

Biz, Kur'an'ın dediği gibi onlara diyoruz, gelin arkadaşlar oturalım bu meseleyi konuşalım. سواء بيننا وبينكم Allah böyle emrediyor. Fakat onlar maalesef böyle bakmıyorlar. Bizim iyi niyetimizi suistimal ediyorlar.

Tabii hocalarım daha iyi bilir, İslâma göre misyonerlik olur mu, olmaz mı? Osmanlılar zamanında, Sultan Abdülaziz zamanında, Şeyh Ebûbekir Efendi diye bir zat gönderilmiş ta Güney Afrika'ya. Orada onların dilini öğrenmiş, onların dilinde İslâm ilmihâli yazmış. Yani bu yapılabilir. Bu misyonerlik faaliyetlerine nasıl mani olalım idi tebliğim. Zannediyorum o misyonerlerden önce yerli misyonerlere mani olmamız lazım. Ne demek, hocamla işte daha uçakla geldik, bilmem Skylife'ı karıştırdınız mı? Skylife'de o uçak dergisinde bir şey var. Nedir o? her ay bir kilise anlatılır. Yaşar Kemal, Efendim Ağrı Dağı'na gitmiş, sanki Ağrı Dağı'nı, bir jeologa anlatamazlardı da, Yaşar Kemal, ne anlatıyor? gitmiş orada Hristiyanlarla beraber Nuhun gemisini aramış. Ve bunu cebimizden çıkan paralarla Skylife veriyor, yani yerli misyonerlik, dış misyonerlikten daha çok faaliyet gösteriyor. Bu, bir değil, iki değil. Bu konuya Mehmet bey değindi, vakti olmadığı için fazla ayrıntıya girmedi.

Antalya'da ben o konuyla ilgilendim. Demre diye bir kasaba var. Orayı Noel Baba'nın memleketi diye ilan ettiler, bir tarihçi olarak dedim ki, yahu nedir bu? Araştırdım, Hristiyanlar bile Noel'i kabul etmiyor. St. Nicola diye bir adam varmış, burası onun memleketiymiş, tapuladılar Demre'yi. Çünkü Meryem Ana diye Bülbül dağı var. Bülbül Dağını İtalyanlara tapu etmişiz, bilmem haberiniz var mı? Bunları bilmemiz lazım. Çok haklı olarak Mehmet bey bir şeye değindi.

Arkadaşlar, mesuliyetimiz büyüktür. Biz sadece Farsçada dedikleri gibi, yani bir mesele olunca oturup konuşurlar, sohbet ederler çekip giderler böyle değil. Siyasi adamlarımıza, devlet büyüklerimize, bunları iletelim. Bakın Mehmet beyin değindiği Kuzey Irak'taki o meseler olunca Türk Müslümanlar, Türkmen Müslümanlar kovulunca, o baas rejimi tarafından, biliyorsunuz çekiç güç geldi. Orada bir Kaymakamımız anlattı, hocam gözümle gördüm, ağladım, bir kamyon İncil gelmiş, diyor. Evet bunları çekiç güç getirdi.

Efendim bir başka husus,meselâ bazılarının haberi yoktur bu seneyi Bizans senesi ilan ettiler batıda. Ve İstanbul'u elimizden almak istiyorlar bir projeleri var. Suriçi diye bir projeleri var. Bu Suriçi ne olacak? Beynelmilel olacak. Önce Kudüs gibi yapacaklar, ondan sonra ne yapacaklarını bilmiyorum. Bizim idareciler de, zavallılar diyeceğim, haberleri yok. Diyorlar ki büyüdü İstanbul, üçe bölelim. Kadıköy, Bakırköy ve Suriçi. Haberleri yok ki, bu proje, Hristiyanların yaptığı bir projedir. Meselâ çok üzüldüm. Patrik Avrupa'ya gitmiş, devlet başkanı olarak karşılanmış. O kimi temsil ediyor? Halbuki Patrik, Eyüb Kaymakamlığımıza bağlı bir memurdur. E, o nasıl öyle karşılanır? bizim bunlardan haberimiz yok.

Tabii, keşke bizim müsamahamızı onlar da gösterecek olsa. Birkaç sene önce Vatikan'da bir toplantı oluyor. Prens Charles'i da davet ediyorlar, toplanıyor. Acaba gönderelim mi? Çünkü onlar Anglikan, onlar Katolik, karar çıkıyor. Bir Anglikan onların toplantısına gidemez. Kendi mezheplerine bile bu kadar gayriciddidirler.

Biraz uzadı ama zararı yok. 10-15 sene önce Diyanet gazetemizde bir makale yayınlamıştım. Çok enteresan, İbn-i Kesîr diye bizim büyük tarihçimiz ve müfessirimiz var. Antakya Patriğine gidiyor, diyor, arkadaş otur bakalım, seninle biraz sohbet edelim. Konuşuyorlar, münakaşa ediyorlar ve bunlar olağan şeylerdir. Son olarak bitiriyorum, bütün bunlar nereden geldi?

Bütün bunlar tanzimatla geldi. Biz Tanzimatta öyle haklar verdik ki bu gayri müslimlere. Müslümanların önüne geçip birinci sınıf vatandaş oldular. Ben hatta bunu şöyle de söylüyorum: Türkiye üniversitelerinde bir papaz mesela, gelip İlâhiyat Fakültesine kayıt olabilir, tüzük müsâittir. Fakat ne İlâhiyat Fakültesi Dekanı, ne Rektör, ne Cumhurbaşkanı o papaza diyemez ki, arkadaş sen böyle giremezsin. Çıkar şu elbiseyi, çıkaramaz. Veya bir Yahudi talebe olabilir, başında takkesi ile. Hiç kimse ona mani olamaz, niye? Azınlık hakları var. Niye bizim çoğunluk haklarımız yok? Hâlâ başörtü deyip duruyoruz yani. Bu, tanzimatta verilen haktır. Ben aradım, bu tanzimat niye bu kadar meşhur? Binlerce ferman var Osmanlı devletinde. Niye bu iki tanesi, Tanzimat ve Islahat meşhur? 3 defa okudum, ha bir yerde diyor ki, bundan böyle Müslüman ve gayri müslim eşittir. İşte mesele bu. Ondan sonra Ermenistan'ı istedi Ermeni, Yahudi Filistin'i istedi, bunlar hep tanzimattan sonradır. Başımıza geldi. Bunu böyle deyip bitiriyorum iki teklifle;

1- Biz oksidantalist yetiştirmemişiz. Bir teklifim var: oksidantalist yetiştirelim, oryantalist yetiştirmişiz ama oksidantalist yetiştirmemişiz. Avrupayı Hristiyanlığı, batıyı bilenleri Allah rahmet eylesin. Bir Yaşar Kutluay hocamız vardı, biraz Yahudilik üzerine çalıştı ama biz istiyoruz ki ikinci teklifimle bitiriyorum.

2- Denildi ki kitap yok, falan. Benim bir teklifim var ve İslâm âleminde zannederim telif almayan bir hocamız var. Allah, ona uzun ömürler versin, Hamidullah Hoca. Hamidullah Hoca'nın dört, belki de 5 dilde yayınlanmış bir kitabı var: "Introduction to Islam". İslâma Giriş. Arapçası da var. Diyanet İşleri Başkanlığı'na teklif ediyorum bu kitabı. Benim başka bir kitap için yaptığım İslamiyet ve Hrıstiyanlık diye, hocanın yine mukayese diye bir kitabı var. Ben onu Türkçe'ye tercüme ettim. Fransızca, Almanca, ingilizce ve Türkçe bir arada ve Avrupa'da çok hizmet görüyor. Ben diyorum ki İslam'a giriş de Diyanet İşleri Başkanlığımız böyle 4 dilde neşrederse iyi olur. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Teklif ettik zaten, çıkacak inşaallah.

Prof. Dr. İsmail YAKIT:

– Efendim, şimdi benim tebliğimle ilgili olarak arkadaşımız buraya geldiği için, ben müsaade ederseniz çok kısa olarak cevap vereyim. Şimdi arkadaşımız, tabii tenkit etmedi, soru sormadı, bir teklif olarak getirdi,ben onu daha önce raporumda teklif olarak yazdım. Hatta birinci madde; "Dini Yayınlar, gençliğin krizlerini dikkate alarak ve onların metafizik, fizyolojik ve psikolojik problemlerini çözebilecek bir nitelikte olmalıdır" şeklinde belirttim.

İkinci olarak, müsadenizle bu arada yurtdışındaki yayınlarla ilgili olarak bir husus vardı. Onu da birkaç cümleyle özetlemeye çalışayım. Yurtdışına yapılacak dini yayınlar,

diğer dinlerin cevap veremediği konulara İslâmî açıklıklar getiren, yabancı dillerde yayınlar olmalıdır, teklifini de ben arz etmek istiyorum komisyonumuza.

Çünkü asırlardır hristiyan âlemiyle temastayız ve değişmez problemlerimiz var. Tevhid-teslis meselesi var, teaddüd-i zevcat meselesi var, miras meselesi var, bunlar hep onların ağzında sakız gibi dolaşıyor ve bizleri üzüyor. Evet, cevap veren yayınlar olsun, olmasın değil, bir de Hristiyanlığın kendi toplumuna cevap veremediği konular var. Boğuluyor, kaçıyor onlardan ve bunlarda tarihi materyalizmin kucağına düşüyor toplum. İşte ona, İslâmî yaklaşımlarla, çözümlerle bir nevi oksidantalizmin paralelinde yapılacak bir şey, bizde bir İslâm misyoneri olarak orada faaliyet göstermeliyiz.

Meselâ ben, kendi başımdan geçen ufak bir şey anlatayım. Ufuk Çizgisi dergisinde 1990'da bir makale neşrettim. İhtisas alanım olduğu için: "Kur'an'da yaratılış ve Evrim" diye. Tabii çok yankılar oldu, tekfir edenler oldu, takdir edenler oldu. Onları geçelim. Müslüman olmuş bir Japon geldi. İstanbul'daki odama İstanbul edebiyatta hoca iken, Türkçesi fena değil anlaşılıyor. Ben bu makalenizi okudum, müsaade ederseniz bunu Japonca'ya çevireceğim, dedi otur bakalım dedim. Kim istemez, bir çalışmasının yabancı bir dile çevrilmesini. Niye gerek görüyorsun, dediğim zaman, bana anlatmak istediği şu: Japonyada Japon dinlerinin insan orjinini açıklayan hiçbir görüşü yokmuş. Yani, insanlık nereden gelmiş, nasıl yaratılmış, v.s. Efendim evrim varmış yokmuş hiç bu problemleri açıklayan bir görüş yok japon dininde ne şintoizm nede başka birisinin. Onun için biz derslerde Darwinizmi okuruz, Darwinin dediği gibi meydana gelişi o şekilde itikat ederiz. Dolayısıyla burada, sizin makalede hem Darwinizmin tenkidi var, hem de maymundan gelmeden insanın kendi orjini içinde tekamül geçirerek meydana gelmiş. Yani, yaratma ile tekamül iç içe olarak Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerde. Bu fevkalâde birşey. Şimdi biz bir Japona, insan evrimleşmemiştir, dersek, bize güler. Çünkü öyle inanıyor. Ama, Darwin'in dediği gibi değil de, bak şöyledir diyebilirsek, bundan çok istifade edebiliriz dedi. Konuyu anlayıp, anlamadığına dair bazı teknik terimler var onlar üzerinde bazı bir kaç defa gitti geldi. Tabii Japonca'ya çevirdi getirdi. Oku bakalım, tercüme et Türkçeye oradan artık konu anlaşılıp, anlaşılmadığına bir kanaat hasıl olduktan sonra; anlaşıldığına dair bilhassa yayınla dedim ve orada yayınlamış pek çok da oradan mektuplar geliyor şey geliyor. Burada şunu söylemek istiyorum.

Yurtdışına yapılacak yayınlarda, orada hangi konulara ağırlık verelim, hangi konulara İslâmî yaklaşımlar, görüşler getirelim, bunun da tespit edilmesi, ben bunu da acizane raporuma aldım. Başkanıma arz ediyorum. Başka sual yoksa, hepinize saygılar sunarım. Sağolun.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Evet geçen devreden kalma , yanlış anlamalar var. Bilhassa Nevzat Bey hocamız bir katkıda bulunmak istediler. Şöyle bir intiba var ki, Diyanetin dışında yapılan İslâmî hizmetlere karşı Diyanet, biraz soğuk bakıyor gibi. Böyle bir şeyin olmadığı kanaatindeyim ben şahsen ama, müşahade etmiş bir kimse olarak Nevzat bey hocamızın da birkaç cümle katkılarını rica edelim.

Prof. Dr. Nevzat YALÇINTAŞ:

– Sayın Başkan, teşekkür ediyorum. Bendeniz Suat bey kardeşimizin konuşması

üzerine, üzerime bir vebal tereddüp ettiği için bunu bildirip yanlış bir anlaşma, anlama olmasın diye söz istedim. Lütfettiniz. Özbekistan'daki bir durumdan bahsedilince, isim vermemekle birlikte oradaki bir arkadaşımızın tavrı olduğu anlaşılıyor. Ben de tanıdığım için ve son haftada orada olduğum için yani Türkiye'deki ekip otele indi. Biz oteli terkettik. Bir yanlış zan teşekkül etmemesi için söylüyorum. Benim müteaddit seyahatlerimde her zaman yaptığım gibi o okuldaki arkadaşlarla konuşuyorum, ziyaret ediyorum ve lokal makamları az çok tanıdığımız için, onların problemlerinin çözümüne katkıda bulunmaya çalışıyoruz. Bu arada bu okulların sorumluları bana her defasında şu son defada dahi büyükelçilikte bizi en iyi anlayan karşısına alan, konuşan, dertlerimize çare arayan bir tek arkadaş biliyoruz o da Rıza bey diye söylemişlerdir. Rıza Selim Başoğlu. Ve bunları söyleyenlerden Taşkent'te yine bir cami, İmam Hatip Okulu halinde oranın problemleri var. Biz o problemlere biraz katkıda bulunmak isterken büyükelçiliğe gittim. Baktım o arkadaşlar yine sadece Rıza bey'i ziyarete gelmişler, dertlerini ona anlatabiliyorlar, ondan yardım alabiliyorlar.

Din müşavirimize gelince, bana müteaddit defalar şu son seyahatimizde de çünkü beraber 4-5 gün beraber olduk. Semerkant'da İmam-ı Buhari hazretleri külliyesinin projesi konusunda o da devamlı olarak bu okulları methedici, bu arkadaşlarımızın gayretlerini övücü, resmi bazı makamlardaki yanlış anlamayla nasıl mücadele ettiğini, yani hiçbirşey yapmıyorsa bu gelen talebeler orada Türkçe öğreniyorlar, Türk kültürü öğreniyorlar diye onları ikna edici çalışmalar yaptığını ifade etmiştir. Böyle bir vebali üzerimden atmış oluyorum. Gönül daha ilerisini ister ve inşaallah daha ilerisi olacaktır. Ama bu iki türlü şey ediyor.

Yani bizim tarafımızdan olabilir, mesela bilmiyorum. Öyle bir toplantıya acaba din müşavirimiz bir konuşma yapmak üzere davet edilmiş midir? Ben programı gördüm, yoktu. Teferruata girmek istemiyorum. Demek istediğim prensip itibariyle anlayış iki taraftan gelmelidir. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Suat YILDIRIM:

– Efendim ben Nevzat bey hocamızın bu şeysinden mütehassıs oldum. Zaten makbul olan iyi bir tavır ortaya konulmasıdır, Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan. Ben bunu Özbekistan'dan dolayı arz etmek istemedim sadece, Belçikadan da misal verdim, Hollanda'dan da misal verdim. Bu da son gördüğüm bir yerdi. Ve Diyanet İşleri Başkanlığı'na karşı bir tavır katiyyen söz konusu değil, Diyanet benim müessesemdir. Ve sadece burada da yapıcı tenkidi arz ediyorum. Yoksa Diyanet bizim müessesemizdir, ona karşı bir tavır söz konusu değil, fakat o yaklaşım üzerinde çok duruyorum. Eğer bu yaklaşımı yaparsa Diyanet, gerçekten çok dikkate şayan bir inkılap olacağı kanaatindeyim din hizmetlerin de. İnşaallah olur.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Onunda yapılmakta olduğunu bizzat görevli kimse olarak öğreniyoruz. İnşaallah size belki eksik aksettirilme durumu olabilir. Onun davet edilmemiş olmasından duyduğu sıkıntı belki böyle birşey yapmış olabilir.

Prof. Dr. Suat YILDIRIM:

– Yok yok taplantıya bir ara gelmiş. Sempozyuma bir ara gelmiş, orada

kalabalıktan göremedim. Hayır ben biraz üzüldüm. Meselenin böyle bir Taşkent meselesi zannedilmesine üzüldüm. Yoksa oraya gelmiş. Davet edilmiştir. Tabii biz misafir durumundaydık. Yalnız toplantıya katıldığını bilmiyorum. Kendisiyle bilahare görüştük otele geldi. Otelde görüştük. Ben işte böyle bir şeyin yapıldığının iyi olduğu tarzında bir cümle işitmedim. Onu arzetmek istemiştim.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– İşitirsiniz efendim.

Şimdi efendim bizim için mühim olan müslümanlar arasında bu hizmetin yapılmasıdır. Biz teşekkür beklemeyeceğiz şimdi, teşekkür beklemek durumunda olan bir adam varsa o da benimdir mesela katiyyen beklemiyorum. Ben ne kadar hizmet ettim. Diyanet bana bir teşekkür etmedi. Hamdullah beyin şu kitabı üzerinde emin olun bir teşekkür etmemiştir. Tercüme, hani Siyer-i Kebir tercümesi varya 4 ciltlik Fransızca, bütün yükü hemen hemen benim üzerimdeydi ama ben bir teşekkür beklemiyorum hiç. Mühim olan şey hizmettir. O bakımdan böyle meseleleri inşaallah hallederiz diyelim.

Prof. Dr. Suat YILDIRIM:

– Hocam lütfen, mesele, gönül meselesi değil, teşekkür bekleme meselesi değil. Bizim öteden beri arzuladığımız bir tavrı var, beklenen Diyanet İşleri Başkanlığı'nın senelerdir beklenen bir tavrıdır bu. O tavrın ben henüz tahakkuk ettiğine kani değilim. Şimdi istiyoruz ki bu din şûrası, buna iyi bir vesile olsun, bu işi ciddi olarak sitümile etsin, harekete geçirsin, maruzat odur efendim.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Diyanet bizim kendi müessesemiz orada sizlerde çalıştınız, bizlerde çalıştık, öteki arkadaşlarımızda çalıştılar. Gerekli gördüğümüz düzeltmeleri birlikte yapacağız inşaallah.

Dr. Abdülbaki KESKİN:

– Sayın Başkan, teşekkür ederim. Sayın hocalarım, değerli arkadaşlarım şükranlarımı arz ediyorum. Ben mümkün mertebe süratle okuyacağım, konuştuğumuz zaman biraz daha uzuyor mesele. "Gelişen iletişim araçları ve dini yayın", tabii, programda yer alıyor başlık. Bir bölümü daha var, aşağıda gelecek kimilerinin bilgi çağı, kimilerinin iletişim çağı, kimilerinin teknoloji asrı, kimilerinin de kominist felsefenin yıkıldığı yüzyıl dediği, son çeyreğini bitirmek üzere bulunduğumuz 20 yy. iletişim yüzyılı olarak ta tanımlanabilir.

Nitekim bundan bir nesil önce sosyal teorisyen Mrashal Mcluhan, üzerinde bulunduğumuz planetin, herkesin birbirini tanıyabileceği global bir köy haline geleceğini iddia ediyor, iletişim araçlarının, sınırları kaldırılmış bir dünya yaratacağını söylüyordu.

Biz, Meluhan'ın bu görüşlerinin gerçekleştiğini, modern harp teknolojisi ürünlerinin ağırlıklı bir biçimde kullanılması bakımından, yüzyılımızın en büyük savaşlarından biri diyebileceğimiz Körfez olayında açıkça gördük.

Hemen hemen dünya nüfusunun tamamına yakın büyük çoğunluğu takriben 150 ülke bu savaşı, daha olaylar meydana gelirken, "Cable Television" denilen CNN'in

kurduğu uydu ağıyla, saniyesi saniyesine izleyebilmiştir.

Hatta harekatı planlayan Pentagon uzmanlarının başkomutan sıfatıyla savaşı ilan eden ABD Cumhurbaşkanının bile, savaşa ilişkin gelişmeleri değerlendirirken CIA, KGB, Mossad gibi ajan kuruluşların raporlarına dahi büyük ölçüde ihtiyaç duymadan "CNN'in" anında tespit ettiği görüntülerden yararlandıkları bildiriliyor.

Gerçekten, Allah'ın en şerefli yaratığı olan insanın, akıl ve gayretiyle ortaya koyduğu bu harikülâde araçlar, bütün dünyayı, tüyler ürperten facialarıve çılgınlarıyla hergün evlerimize taşımaktadır.

Düşünüyorum, acaba bu araçlar, günlük izleme zorunda kaldığımız bu facialar ve çılgınlıklar yerine, insanlığın ızdırabını dindirecek, onu varoluş gayesinden haberdar edecek, İslamın sevgi, kardeşlik ve barış mesajlarını taşıyamaz mıydı?

Bundan 1400 küsür yıl önce Hz. Muhammed (s.a.v.)'in, Bahadır süvarileri ile çevredeki devletlere veda hutbesinde ağızdan ağıza 124 bin sahabeye ulaştırdığı İslâmın mesajını aynı canlılık, aynı bilgi ve ihlas ile "CNN" gibi bir iletişim aracını kullanarak şimdiye kadar tüm insanlığa duyurabilseydik, şüphesiz bugün çok daha farklı bir dünya ve çok daha farklı bir insan topluluğu içerisinde yaşıyor olacaktık.

Özünde ve ruhundaki problemlere rağmen kilise, bugün bu araçları en yüksek volümde kullanıyor.

Halen sadece ABD'de 1300 den fazla radyo istasyonu, dini yayın yapıyor. Yayınlar bu istasyonların pek çoğunda haftanın 7 gününde 24 saat sürdürülüyor. "The New inspirational Net Work" "Bible Brodcasting Network"", "CBN Radio network" gibi kuruluşlarda "Familiy Radio Network" gibi sadece aileyi sadece çocuklara hedef alan Radyo denelin istasyonları bunlardandır. Bu ülkede ayrıca 24 saat yayın sadece dini yayın yapan Tv. kurumları da var. ACTS, American Christian Television System" TNA, Tele Communication İnc." EWTN, Eternal Word Television Network", "Family Channel" gibi kuruluşlar ülke çapındaki yayınlarına devam ederken, "Family Net, The Family Television Networ" adındaki başka bir televizyon kuruluşunun da tam 115 milyon aileye dini yayın sunduğu belirtiliyor. Tabiatiyle bu yayınlardan önemli bir kısmı da uydular aracılığıyla ABD kıtası dışına taşınmaktadır.

Meselâ: Tanınmış Papazlardan Dr. Robert A. Schuller tarafından 1969 da kurulan ve "Cristal Churc" diye bilinen kiliseden Latin Amerika, Kanada, İngiltere, Hollanda ve Doğu Avrupa'nın bazı kesimleri dahil toplam 22 ülkeye telecart olarak naklen dini yayın yapılmaktadır.

Bu yayınların 1000. Programının tamamlanması vesilesiyle 24.09.1989 tarihinde televizyonda "The hour of the Power" başlığı ile sunulan konuşma sırasında, ABD'nin eski Cumhurbaşkanlarından Richard Nixon, Gerald Ford, Ronald Regan ve George Bush eski çalışma bakanlarından Elizabeth Dole ve sanat dünyasından tanınmış kişiler, ekrana teker teker çıkarak papaz Dr. R. A. Schuller'e, gayretlerinden dolayı teşekkür etmiş ve hizmetlerinin devamını dilemişlerdir.

"Tomorrow's world" programı etrafında toplanmış entellektüel Hristiyan din adamlarıyla Papanın, sadece 22 ülkeye değil, bütün dünyaya yönelik olarak yaptıkları yayınları da hatırlatmaya, her halde burada gerek yok sanırım.

Ancak, bütün bunlara rağmen, sayın başkan tüm insanlığın duymak, anlamak, kavramak, inanmak ve kurtulmak için beklediği başka bir mesaj var.

Bu mesaj Yahudilik ve Hristiyanlığın orijinallerini de içeren, dünyanın en genç ve en son ilahi dini İslâmdır.

Fakat bu kurtarıcı evrensel mesajı insanlığa kimler hangi bilgi, hangi ihlas ve hangi araçla sunacaklardır, asıl mesele bu.

Kur'an-ı Kerim, **"Siz insanlar için ortaya çıkarılan, doğruluğu emreden, fenalıktan alıkoyan, Allah'a inanan, hayırlı ümmetsiniz."** sözleriyle tanımladığı ümmet acaba bugün, nüfusu 1 milyara ulaştığı ileri sürülen İslâm dünyası mıdır?

Şüphesiz biz öyle olduğuna inanıyoruz. Ama ne var ki bugün, bu dünyanın pek çok yerinde bırakınız başka ülkeleri kendi insanlarına bile, yapılan dini yayınlar zaman bakımından son derece sınırlı, içerik bakımından kontrollü, çok defa ladini şu veya bu prensiplere angaje olmuş, saygı telkin etmeyen antipatik, muhtevasız kişiler tarafından sunulmaktadır.

Globallaşan Kültürün Ahlâkî Prensipler ve moral Normlar üzerine etkisi.

Sayın başkan, iletişim teknolojisindeki bu gelişmelerin, tüm insanlığı tehdit eden başka bir yönü de var.

Hatırlanacağı gibi, adi bir suçlu olan Roney King adında bir siyahı öldürürcesine döven los Angeles polisinin, 92'nin Mayıs ayı içerisinde mahkemece suçsuz bulunarak salıverilmesi üzerine bölgedeki siyahlar ayaklanmış ve bu yüzden 58 kişi ölmüş, 4000 kişi yaralanmış, 12.000 kişi gözaltına alınmış, yağmalanan yıkılan dükkanlar evler tahrip edilen işyerleri ile de, 1 milyar dolarlık maddi zarar tesbit edilmiştir.

Olayı, kimilerini adaletsizliğe tepki, kimilerini ekonomik sefalete, kimileri ırkçılığa, kimileri dünkü, kimileri de bugünkü federal hükümetlerin uyguladıkları politikaların başarısızlığı olarak nitelerken, Cumhurbaşkanı eski yardımcılarından Dan Quayle, ABD toplumunun büyük bir kesimini ilgilendiren ve bize göre de hadisede önemli payı olan başka noktalara dikkatleri çekmiştir.

Quayle, Amerikan toplumunda aile yapısının çöküşünü, kişisel sorumluluğun, büyük ölçüde ortadan kalkmış olduğunu, bu yüzden sosyal nizamın yer yer yıkılmaya başladığını, ırkçılığın hala çok kötü bir problem olarak varlığını sürdürdüğünü, gayrimeşru cinsel ilişkilerin, uyuşturucu kullanımının yaygın olduğunu belirttikten sonra bu gelişmelerden sorumlu tuttuğu TV'yi özellikle Candice Bergen tarafından oynanan "Situation Comedy" karakterini eleştirmiş ve Hollywood ve "Cultural Elite" dediği, liberal aydın takımına da hücum ederek, bunların halkın gerçeğinden kopkuk, Amerikan toplumunun değerlerini küçümseyen hatta aşındıran kişi ve kuruluşlar olduğunu ileri sürmüştür.

Sayın başkan, bu sözler hangi amaçla ve kimler tarafından söylenmiş olursa olsun, sadece Amerikan toplumunda değil, maalesef tüm batı ve batıdaki yaşam biçimini benimsemiş toplumların tamamında farklı derecelerde görülen acı bir realitedir.

Quayle, çökmekte olan aile yapısından sözederken, aile önemlidir, çocukların babaları ve annelerine, onların gözetim ve denetimine, disiplin, şefkat ve sevgilerine

ihtiyaçları vardır. Devletin verdiği işsizlik çeki, kocanın yerini tutmaz diyordu.

Babası belirsiz, gayrimeşru yoldan çocuk sahibi olmayı teşvik eden ve bu da tercih edilebilecek bir yaşam biçimidir diyen Murphey Brown, karakterini de, bunun için eleştiriyordu.

1992'nin Haziran ayı içerisinde ABD radyo ve TV'lerinde tüyler ürperten bir haber dinledik.

Bu haberde, Washington sokaklarındaki çöp bidonlarında bir hafta içerisinde kimi 3 günlük, kimi 5 günlük, kimi de 1 kaç aylık 5 çocuk cesedinin bulunduğunudan söz ediliyordu.

Evet, yanlış duymadınız. Çöp bidonlarında bulunanlar öldürülmüş kedi veya köpek yavruları değil, Allah'ın şerefli yaratığı, mükerrem kıldım dediği insanoğlunun çocuklarının cesetleri.

Düne kadar komünist dünya ile hür dünya arasında çıkacak nükleer bir çatışmanın, yeryüzünden insanlığı sileceği endişesi vardı.

Sovyetler Birliğinde komünizmin çöküşünden sonra bu endişe, büyük ölçüde azalmış, ancak bu defa da tüm insanlığı tehdit eden başka bir tehlike ortaya çıkmıştır.

Sayın başkan, bu tehlike, batı kültürünün ürettiği, insan sevgisinden yoksun, süflî duyguları ve kişisel çıkarları için herşeyi mübah sayan ve kendisini herhangi bir moral kaideyle bağlı saymayan insan tipidir.

Bu tipi yaratan kültür bugün, self–distratif denilen biçimde sadece kendi toplumlarını değil, maalesef batı nüfusunun uzandığı bütün ülkeleri Budist, Hindu, Yahudi, Müslüman, tüm toplumları içten içe kemirmeye ve çürütmeye başlamıştır.

Bu yüzden, bu akımın kurbanlarına biz artık sadece Washington'da, Londra'da, Paris'te değil, Bombayde, Tokyo'da, Tel–Aviv'de Ankara'da, Bankong'da ve Cakarta da rastlayabiliyoruz.

Bu kültürün dili olan İngilizce, bundan 9 asır önce, 1.5 milyon insan tarafından konuşulurken bu gün 700 milyon kişi tarafından kullanılmaktadır.

Hatta dünyanın izlediği bir Amerikan Televizyonu olan CNN TV'si ile, yine dünyanın dinlediği ve bir İngiliz kurumu olan BBC radyosu, İngilizceyi 700 milyonun değil, neredeyse bütün dünyanın dili haline getirmiştir.

Eski Cumhurbaşkan başkan yardımcısının eleştirdiği yaşam biçiminin temeli olan bu kültürün büyük ölçüde yapıcısı ve yayıcısı olan Hollywood'un görüntüleri ise, sadece ABD ve Avrupada değil, tüm dünyada buyük kitleler tarafından seyrediliyor.

Temelde Anglosaxonveya Anglo Amerikan dediğimiz bu kültürün, gelişen iletişim teknolojisi sayesinde evrensel bir biçimde yayılışı, batı dünyasınının bir parçası olan Fransa'yı bile çileden çıkarmaya yetmiştir.

Fransız kültür bakanı Amerikan film ve müziğinin Fransa'da oldukça popüler hale geldiğini, 1991'de ülkesinde en çok izlenen filmlerden 10'unun Amerikan, 11'inin de Fransız olduğunu kaydederken, aynı ülkenin M.E.Bakanı da son 10 yıl içerisinde ingilizce öğrenen gençlerin sayısının 4 katına çıktığını ifade ediyor.

Fransız gençlerinin günlük konuşmalarında yer alan cümlelerden çoğunun İngilizce olduğunu ve bu gelişmeler karşısında Fransız parlamentosunun 1992 yılının Haziran ayında yaptığı bir anayasa değişikliği ile Fransız Cumhuriyetinin dili Fransızcadır ve öyle kalacaktır şeklinde bir madde tedvin etmek zorunda kaldığı belirtiliyor. Anglo Sakson kültürünün Fransayı etkilemesine karşı çıkan Fransız aydınlarından bir kısmı da, ABD'nin ünlü eğlence merkezlerinden biri olan "Disney Land"in bir modelinin Paris'in 20 mil doğusunda bulunan Magnelavalid'e kurulması olayını, Rusya'da meydana gele Chernobyl felaketini anımsatan bir biçimde "Cultural Chernobyl" diye nitelendirmişlerdir.

Sayın Başkan, acaba ülkemiz TV ve sinemalarında gösterilen filmlerden yüzde kaçı Hollywood yapımı, yüzde kaçı yerli yapımdır? Müzik programlarımızdan yüzde kaçı batı kaynaklı, yüzde kaçı gerçek Türk müziğidir?

İlgililerin bu sorulara cevapları ne olursa olsun, gözüken o ki, Türkiyemizde de Fransız aydınlarının Chernobyl felaketine benzettikleri, yabancı kültürün tahribatı altındadır.

Aile yapımızı, temel değerlerimizi, temelinden sarsan, toplumumuzu, özellikle gençlerimizi tanınmayacak bir biçimde deforme eden bu gelişmeler karşısında Türk parlamentosunun, Türk aydınlarının, din adamlarımızın eğitimci ve sosyologlarımızın tepkileri nelerdir, neler söyloyurlar veya söylemiyorlar.

Quayle'in , "Cultural elite" dediği, sol takımdan CNN"de Crossfine" Programının yöneticilerinden biri olan Mike Kinsley, 25 Mayıs 1992 tarihinde yayınlanan, Homoseksüellerin hakları için mücadele konulu tartışmada, son 10 yıl içerisinde ABD ordusundan 13 bin erkek ve kadının, eşcinsellikleri yüzünden ihraç edildiklerini yana yakıla anlatıyor ve böyle bir aşam biçiminin niçin meşrü olamıyacağını soruyor.

Geçen yıl CBS televizyonunun bir haberinde de, çoğunluğu "Middle Class" ortadirek denilen kesimden, her yıl 2 milyon üçte ikiside çalışan veya hali vakti yerinde olan normal ev hanımı kişinin dükkanlardan eşya çaldığından, "Shop lifting" den söz ediliyordu. Sayın Başkan, batı dünyasının önemli siyasi simalarından ABD'nin eski başkanlarından J.F. Kennedy, 1960'larda halkına hitaben yaptığı bir konuşmada, insanların sadece ekmekle yaşamayacaklarını, daha kompleks varlıklar olduklarını söylemişti.

Bu lafın edildiği tarihten 30 küsür yıl sonra bugün, insanlığın en büyük sorununun yine ekmek değil, bir ahlak sorunu olduğu ortaya çıkmıştır. Zira çalışan, kazanan ve hali vakti yerinde olan normal bir ev hanımının, hırsızlık yapması eğer bir patolojik olay değilse, şüphesiz bir ahlak sorunudur.

Cinsi sapıklıkları yüzünden Amerikan ordusundan kovulan 13.000 kişinin problemleri eğer patolojik bir olay değilse, şüphesiz bir ahlak sorunudur.

Bunun içindir ki, batı dünyasında sağduyu sahibi bir kısım politikacı, din adamı, eğitimci, sosyolog, bugün artık nükleer bir çatışmanın sebep olacağı bir faciadan çok, bu gidişin insanlığı sürükleyeceği büyük bir felaketten endişe duymaktadırlar.

Eğer konuya daha global olarak yaklaşacak olursak, yüzyıllardan beri, dünyamızın geçirdiği acı tecrübeler, karşılaştığı felaketler ve halen yaşamakta olduğu facialarının sebeplerini, bugüne kadar denenen, beşerî karakterli ve daha çok güçlü ulusların

tahakküm ve zulümlerini, güçsüzlerin ızdıraplarını yansıtan ekonomik, politik, kültürel ve sosyal sistemlerde, bu sistemlerin dayandığı dünya görüşünde aramak icap eder.

Öyle inanıyoruz ki, korkuları yenecek, endişeleri bertaraf edecek, insanlığı topyekün sürüklenmekte olduğu uçurumun kenarında tutuverecek el, bundan 1400 küsür yıl önce olduğu gibi, bugün de İslâmın eli olacaktır.

Sayın Başkan, Başkanlığımızın değerli mensupları değerli konuklar.

Adım adım yaklaşmakta olduğumuz 21. yy.da, insanlığın kurtuluşu için, dünyadaki ideolojik ekonomik, politik, dini sosyal ve kültürel gelişmeleri değişmeleri ve bunların ortaya çıkardığı meseleleri, günü gününe izleyecek, analiz edecek, doğru olarak değerlendirecek yukarıda izah etmeye çalıştığımız sebeplerle küreselleşmiş olan problemlere, evrensel çözümler içeren projeler üretebilecek kapasitede İslâm stratejistleri, İslâm araştırmacılarına ve bu anlamda İslâmi kurum ve kuruluşlara havaya, suya olan ihtiyacımız kadar ihtiyacımız olduğu kanaatimi saygılarımla arz ediyorum.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Üçüncü günümüzün çalışmaları arasında bilhassa, gayrimüslimlere İslâmı tanıtma hizmetinde ne gibi faaliyetler içinde olabiliriz, onlara İslâmiyeti nasıl öğretebiliriz? sualinden hareketle, hocalarımız çok kıymetli tebliğler sundular. Ve son tebliğin son saatlerinde sizleri görmek nasib oldu bizlere, hoş geldiniz diyorum tekrar. Bu çerçevede üzerinde anlaşabileceğimiz, üzerinde buluşabileceğimiz nokta, şu oluyor:

İslâmiyet, Hz. Âdem'den beri gelen peygamberlerin sonuncusu olan Resulullah'ın bütün gayesi bütün insanlığı kurtuluşa eriştirmek, hidayete eriştirmektir. Ve o dinin mensupları olmakla şeref duymak durumunda olan bizlerin de vazifesi, o istikamette neticeye ulaşmaya gayret sarfetmektedir. Bu nokta üzerinde hepimiz müttefikiz.

Amma dünyamız bugün küçülmüş bir dünya. Bu dünya bilhassa medyanın sağladığı imkanlar karşısında birbirleriyle görüşüp konuşup anlaşacak insanları ortaya çıkarıyor görüşme ve konuşma mevzularının da doğru istikamette tayin edebildiğimiz ölçüde insanlığı hidayete eriştirebileceğimiz bir muhakkaktır.

Bu bakımdan son senelerde bilhassa garp dünyasının İslâma ve gayri Hristiyani dünyaya yönelik olan faaliyetlerini bizlerin de yeterli ölçüde katkıda bulunmamız ihtiyacı ortaya çıkmış ve bilhassa Vatikan'ın 2. Vatikan konsülünden yani, 1965'ten itibaren yaptığı çalışmalara, İslâm dünyası olarak bir karşılık verebilme, cevap verebilme ihtiyacımız ortaya çıkmış bulunuyor. Fakat gördüğümüz ve tesbit ettiğimiz odur ki, biz dış dünyayı hidayete eriştirme vazifesini düşünüyorken, bundan daha önce kendi içinde bulunduğumuz dünyanın, İslâm dünyasının İslâmiyete layık bir hale getirilmesi ihtiyacında olduğumuzu da biliyoruz. Yani biz hakkıyla müslümanlığımızı biliyor muyuz, müslümanlığımızı tatbik edebiliyor muyuz? Endişesi bizleri derin derin düşündürüyor.

Bundan hareketle, vardığımız ve kabul ettiğimiz neticelerden birisi, en az 13 asırlık bir kültürel malzemesi, hazinesi bulunan İslâmiyetimizi, içine karışmış birtakım yabancı unsurlardan veya yanlış yorumlama tezahürlerinden arındırıp, önce kendimize sonra da bütün dünyaya, İslâmiyeti bütün safiyetiyle tanıtma vazifesiyle lüzumunu hissediyoruz ve memleketimiz açısından da Diyanetimizin bu hizmetlere en büyük katkıya ve şerefe nail olabileceği durumu tespit ediyoruz. Bu noktalar üzerinde

konuşuyorken siz teşrif buyurdunuz. Konuşmak arzu eder misiniz, onu sorayım önce sayın bakanım.

Necmettin CEVHERİ (Devlet Bakanı):

– Sayın Başkan, Diyanet İşleri Başkanlığı'mızın sayın başkanı, değerli arkadaşlarım, sayın milletvekili arkadaşım, komisyonumuza katılan değerli üyeler. Tebliğlerinizde, evelki gün de dilimin döndüğü kadar ifade etmeye çalıştığım gibi, yüce dinimize hergün değişen dünyaya, onun bizi aydınlattığı yolda yetişebilmek için ki değerli hocamın söylediği noktanın üzerinde duruyorum, acaba biz İslam âlemi olarak, İslâmiyete layık anlamına gelen biraz dikkatlice kullandılar. Haklı olarak, değerli başkanımız, onu söylemek istiyorum.

Biz gerçekten Allah'ın en büyük ikramına nail olmuşuz, Müslüman doğmak suretiyle. Başka türlü de olabilirdik başka türlü olanlar da var. Amma biz inanıyoruz ki o iltifata nail olmuşuz, o ikrama nail olmuşuz yalnız iltifata ve ikrama nail olmak yetmiyor. Nail olduğumuz, o ikrama layık olmamız gerekiyor. Bize insanlığın en mükemmel yolunu, en güzel yolunu açmış ve bildiğimiz gibi bizim aklımızla, irfanımızla, iz'anımızla onu bulmayı bize emretmiş veyahut o yolu bize göstermiş.

Ben biliyorum Cenâb-ı Hakk'ın bize *"Ben size yol gösterici gönderirim, ondan sonrasını siz bulursunuz"* şeklindeki emrini, ben yüce Yaratıcının, kendi eseri olan insana duyduğu saygının bir işareti olarak sayıyorum. Bilmiyorum acaba yanlış mı düşünüyorum? Fazla mı düşünüyorum, eksik mi düşünüyorum? O Cenâb-ı Hak ki, Kur'an-ı Kerim'inde bize, bildiğiniz gibi pek çok şeyin üzerine kasem ediyor. Kendi yarattığı şeylerin üzerine kasem ediyor. Kuşluğa kasem ediyor, güneşe kasem ediyor Gündüze kasem ediyor, atlara kasem ediyor. والعاديات ضبحا فالموريات قدحا diye kendi yarattığı mahlukatın üzerine kasem ettiğine göre, ben diyorum ki siz yolu bulursunuz, ben size elçi gönderdim, ondan sonrasını siz bulursunuz, demek suretiyle, kendi yarattığı eserin mükemmelliğine, yani onu sadece bir yerde imtihana tabi tutarım, dediklerimi yaparsanız şöyle, yapmazsanız böyle olurum, ötesinde, yaparsınız bunu diyor. Bilemiyorum ben acaba mübalağalı mı düşündüm. Ben hep böyle anlıyorum. Sayın Başkanımızla da zaman zaman fırsat bulduğumuz zaman, yani şimdi de bir oylamaya yetişmek için saat 5.30'da Mecliste bulunmak üzere geldik.

Bu komisyonlarda mutlaka çok güzel şeyler anlatılacak, çok güzel şeyler duymak ve dinlemek imkânında olacağız, düşüncesiyle Bingöl milletvekili Sayın Haydar Bayraz arkadaşımla dedim, gidelim biraz dinleyelim. Dünyanın hayı huyu durmaz. O çarkın içerisinde dönerken, o çarkın içerisinde bizden hizmet bekleyenlere, veyahut bizden beklenen hizmetlere dönerken, biraz da gidelim burada kendimizi yenileyelim, düşüncemizi yenileyelim, gönlümüzü yenileyelim ve nitekim öyle oldu. Ben hocamın şu cümlesinden dahi birşey çıkardım. Acaba yaratıldığımız o İslam âleminin, İslâm âlemi olarak yaratıldığımız şey, o içinde yaratıldığımız şeye gerektiğince, yeterince vazifemizi yapıyor muyuz? Onu yaptığımız zaman her şeyi aşacağız. Şimdi biraz önce bir başka komisyonda gene benzer çok güzel şeyler dinledik. Onu yaptığımız zaman çok şeyi aşacağız.

Cenab-ı Hakkın insana verdiği en büyük nimet, birisi sevgi, dinimiz de bunu emrediyor. Bir rahmetli milletvekilimiz vardı, herkes tanırdı onu, Kinyas KARTAL,

Allah rahmet etsin. Derdi ki, insanoğlunun Allah'ın kendisine verdiği imkânlarla bulabildiği en kuvvetli silah ne atom bombasıdır ne hidrojen bombasıdır. Ne toptur, ne tüfektir, ne tabancadır, ne şudur, ne budur, sevgidir derdi. Birbirimizi sevdiğimiz zaman yüce dinimizin bize gösterdiği yolda, birbirimizi sevdiğimiz zaman halledemeyeceğimiz hiçbir mesele yoktur, daha doğrusu içine düşeceğimiz hiçbir sıkıntı yoktur.

Niçin olsun ki? İnsanlar birbirini severse, yüce dinimiz diyor ki, inanacaksın, sana verdiğim bu eşi emsali olmayan kitaba layık olmak için ve ben daima sayın hocamızla da konuşurum, müdevenar şekline de dikkat buyurulmasını isterim. Fatiha Sûresinin hemen arkasından Bakara-ı Şerif'in başında diyor ki, sayıyor, gaibe inanan, şu, bu namaz kılacaksınız, verdiğimiz rızk ile infak edeceksiniz dedikten sonra, ikinci bölümünde yani ذلك الكتاب لاريب فيه bu üzerinde şek, şüphe olmayan kitabı kime hediye ettim derken, yani ona layık olanları ona müstahak olanları bir sıraya tabi tuttuğu zaman, bu kitaba inananlar وما انزل من قبلك diyor. Yani bundan önceki Kitaplara inanacaksınız, işte o zaman herşey bitiyor. Yani kitabına inandığımız insanları, onların da bizim kitabımızın son ve hak kitap olduğuna inanmalarını istemek hakkıyla, onların kitabına inandığımız zaman birbirimizi boğazlamamız için hiçbir sebep kalmıyor.

Bunu bu şekilde düşündükten sonra, kendi aynı vatan toprağının üzerinde yaşayan insanlar bizler, aynı kıbleye dönen, o zaman işte herşey bunun içerisinde, herşey burada, bu konuştuğumuz şeyin içerisinde, yeter ki biz o şeyin içerisinde değerli hocaların dediği gibi ona layık olup olmadığımızın imtihanını kendi kendimize yapalım ve ona layık olmak için gereken şeyleri yaptığımız zaman da göreceğiz ki çok şey, daha doğrusu hemen hemen herşey hallolmuş olacak.

Ben değerli başkanın bana tanıdığı imkân ile sizleri selamlamakla birlikte bu naçizane kafamın içerisindeki düşünceleri de size arz ve ifade imkânını buldum. Şimdi eğer müsaade ederseniz istemeye istemeye gönlümüzü burada bırakarak, meclisteki oylamaya yetişmek üzere izninizi rica edeceğiz.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Şimdi 17:30 diyor son. Akşam yemeği 19:00 diyor. Şimdi 17:30 ile 19:00'a kadar bir vakit bulabilirsek şu rapor işlerini bir halledelim diyordum. Ama şurada kısa kısa bir kaç noktaya değinelim.

Ben Abdullah bey'den de rica etmiştim, bizim Diyanetimizin hizmetlerini hiç olmazsa bir anlatsın, hatırlatsın diye bu sahada, hocam lütfeder misiniz.

M. Çetin BAYDAR:

– Rapor hazırlayacaksınız, kayıtlara geçmesi için söylenmesi gereken şeyler var yalnız

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Tamam onları lütfedip, Abdullah beyden sonra mı arzu edersiniz? Daha evvel mi?

M. Çetin BAYDAR

– Abdullah bey de belki cevap verebilir, bizim söyleyeceklerimize şeylere. Aslında şeyin faaliyetlerinin anlatılmasına bence gerek yok...

Abdullah CEYHAN:

– Benimki zaten çok kısa, öz bir şekilde....

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Şimdi bazı arkadaşlar zannediyorlar ki, Diyanet bu alanda hiçbir şey yapmamış gibi bir intiba doğuyor bazı hocalarımızın kafasında o bakımdan...

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Yok Abdullah Bey'in cevap vermesi lazım.

Abdullah CEYHAN:

– Ben şöyle beş dakikada, beş dakikayı geçirmeyeceğim efendim. Değerli Hocam ve muhterem bilim adamlarımız. Efendim Diyanet İşleri Başkanlığı, kendisinin yükümlü olduğu yasalarla, kendisine yasalarla verilen görev çerçevesinde, başkanı bulunduğum, hasbelkader başkanı bulunduğum Dairemin yani, Dini Yayınlar Dairesinin hizmetlerini yürütmeye çalışmaktadır.

Biliyorsunuz ki, bizim yayıncılığımız belli bir Diyanet politikası içerisinde yürütülmektedir. Bu bakımdan, süreli yayınlarımız olsun, matbua eserlerimiz olsun, sesli ve görüntülü yayınlarımız olsun, hepsinde toplumumuzun bir kesimi tatmin edici olarak görmezken, bir kesimi de çok çok İslâmi olarak niteler. Dolayısıyla bu tespit bizim doğru yolda olduğumuzu göstermesi bakımından zannediyorum bize ışık tutuyor. Bu çerçeve içerisinde, hocalarımızın, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yayınları ile ilgili bahsettikleri konularda, ben şahsım adına çok fazla faydalandım. Ve bunları gerçekleştirmek için, elimden gelen bütün gayreti sarfedeceğim inşallah.

Bu yayın dairesindeki ömrüm, hünüz bir seneyi doldurmadı. Ancak, hiçbir şeyde yapmadık diyemeyiz. Tenkitlere açığız, tenkitler bizi kamçılayacak, şevk verecek ve daha iyi hizmete götürecektir. Ancak şimdi söyleyeceğim bazı şeyleri size intikal ettirdiğimde göreceksiniz. Siz de bize diyeceksiniz ki bu çerçevede Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kanunu bile henüz çıkmamışken, döner sermaye limiti bile ortada yokken, bu yapılan hizmetlerde bir mesafe alındığını ve bundan sonra da daha fazla alınması gerektiğini bize telkin edeceksiniz, tavsiye edeceksiniz, biz de o yönde yürüyeceğiz.

Efendim, 3 türlü yayınımız var bizim. Matbu Eserler, Süreli Yayınlar, Sesli ve Görüntülü Yayınlarımız. Sesli ve Görüntülü Yayınlarımızı biraz sonraya bırakacağım. Matbu eserlerimizin adedi tür olarak 9 sınıf içerisinde; kaynak eserler, ilmi eserler, halk eserleri, cep kitapları, çocuk serileri, mesleki, Türk-İslâm büyükleri serisi, edebi seri ve sanat olmak üzere 9 türde bugüne kadar 350 çeşit eser verilmiştir. Yalnız tatmin edici değildir, bu 1350 olmalıydı en azından, bunu kabul ediyorum.

Kaynak eserler noktai nazarından işe baktığımızda, biz Diyanet teşkilatı olarak merhum Elmalılı Hamdi Yazır Efendinin Türkçe Tefsiriyle, Tecrid–i Sarih Tercümesini hemen hemen her toplantıda dile getiririz. Bugün sizlere dağıtmakla veya dün

dağıtmakla şeref duyduğumuz Tebsıratu'l–Edille de, zannediyorum biraz daha bu işe bir kitap olsun katkıda bulunduğumuzu, zannediyorum gösterecek.

Şimdi efendim, Süreli yayınlar "Çocuk Dergimiz" bugün 70 bin basıyor, az. "Aylık Dergimiz" 66 bin–70 bin civarında basıyor. Efendim "İlmi Dergimiz" de 7 bin civarında basıyor. Bunların yarıdan fazlası yurtdışı abonesi olarak kayıtlıdır. Ayrıca 350–400 bin adet takvim, bütün Avrupa ülkeleri ve Amerika da dahil olmak üzere basıyoruz. Değerli hocam, aynı zamanda sınıf arkadaşımdı, Sabri Hizmetli beyefendi, benim 4 yıl aynı sıralarda okuduğumuz arkadaşımız şimdi hocamız, kendilerine bağlı mastırı da kendisinden yapma nasip oldu bana, şeref duyuyorum. Sadece takvimin arkasındaki yazıları kendisi yazdığı için takvime takıldı zannediyorum. Onun dışında birçok eserler var. Takvim de bunun içerisinde

Türk Cumhuriyetleri için yaptığımız hizmetlerden kısaca bahsetmek istiyorum:

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Sataşma var diyemez değil mi sana hocamız.

Abdullah CEYHAN:

– Sabri bey hocama söyledim. Beklersiniz biraz sohbet edelim diye. Nasıl olsa biz seninle konuşuruz, kucaklaşıyoruz. Siz istediğiniz gibi bahsedin dediler ve çıktılar. Türk Cumhuriyetleri için bütün Türkçe Lehçelerinde Azeri, Kazak, Tatar, Özbek, efendim Türkmen, Kırgızca, Arnavutça ve Gürcü dillerinde olmak üzere bir kısmı tamamen basılıp gönderilmiş, ücretsiz olarak dağıtılmıştır ve devlet bütçesinden de 10 milyar civarında sırf bu sene para sarfedilmiştir. Ve bu Türk kardeşlerimize, soydaşlarımıza da ücretsiz olarak bunlar gönderilmiş, diğerlerinin bitim haberini de bugün aldım, Sayın Başkanıma da imza ettirdim para transferiyle, döner sermayeye devri konusunda.

Ayrıca, 50 adet sadeleştirilmesi istenilen ve Din İşleri Yüksek Kurulumuzca da uygun bulunan eserlerin sadeleştirilmesi kararı alınmış ve bu eserlerin bir kısmı bastırılmış, bir kısmı da kurulda halen inceleme safhasında bulunmaktadır.

Bunu kısaca geçtikten sonra ve söz verdiğim beş dakikayı geçirmemek için şunu arz ediyorum, elimizde dizi, çizgi film, drama, belgesel, televizyon dizileri, dini musikî, paket programları olmak üzere haftada 2 saat ayrılıp bize verildiği takdirde bugünden itibaren 2 yıl yetebilecek sesli ve görüntülü yayına sahip, arşivimiz... Ve bu inşallah önümüzdeki yılda da devam edecektir.

M. Çetin BAYDAR:

– Denize dökülen bir kovadır, kova. Sizin yaptığınız denize dökülen bir kova su mesabesindedir.

Abdullah CEYHAN

– Devam ediyoruz, devam ettireceğiz, bu başlanmıştır belli bir mesafe aldık, alacağız inşaallah, daha da ilerleyeceğiz, hocalarımızın, bu işten anlayan zatların yardımlarıyla daha da geliştireceğiz. Meselâ, bizim "Emre" diye bir çizgi filmimiz vardı, 1992 yılında Kültür Bakanlığı, emsalleri arasında birinci olarak ilân etti. Buna

benzer şimdi "Hüzün Gezegeni" diye bir çizgi filmimiz, 13 bölümlük çizgi filmimiz efendim çıkmıştır. Kurul Kararı'na kalmıştır, hazırlıkları bitmiştir.

Yalnız yaptığımız bir başka çalışma, bugüne kadar çok geç kalınmış ama hemen el atılmış, sevineceğinize inanıyorum. Misyonerlerin İslâma karşı yaptıkları faaliyetin, karşıtı bir broşürlerle İslâmı anlatma faaliyetimiz, tercüme safhasındadır. İnşallah en kısa zamanda, küçük renkli, resimli İslâmın özünü anlatan, dinin esasını anlatan iki çeşit metin, broşür haline getirilecek. Tarihi mekânlarda, camilerimize verilecek ve Turizm Bakanlığı ile de işbirliği halinde bu çalışmalarımızı da yürütmekteyiz. Ancak kâfi değildir. Sayın Çetin Baydar arkadaşımızın bahsettiği gibi belki denizde bir kovadır ama, bu kovadan damlayan bir damla olsun diye kollarımızı sıvadık, sizlerden yardım diliyorum. Çok teşekkür ediyorum efendim.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU

– Süleyman Bey bir noktayı arz edivereyim. Bizim burada bu konuşmalar bittikten sonra karar metni olarak birşey hazırlayacağız ve sizlerin de, üyelerin sadece imzalarını alma lüzumu var, Bu hazırladığımız metni okuyup imzalamanız gerekiyormuş, bunu ne zaman lütfedersiniz? Biz hazırlayalım hangi saatte? 6:45, tamam mı? Tamam.

DİNİ YAYINLAR KOMİSYONU RAPORU

DİNİ YAYINLAR KOMİSYONU RAPORU

1 Kasım 1993 Pazartesi günü saat 15.00'de toplanan **Dini Yayınlar Komisyonu**, önce **Şûra** tüzüğü gereği komisyon Başkanlık Divanını oluşturmuş ve açık oyla yapılan seçim sonucunda, Komisyon Başkanlığına Prof. Dr. Mehmet HATİBOĞLU, Başkan Yardımcılığına Doç. Dr. Hüseyin PEKER, Raportörlüklere de Yard. Doç. Dr. Selahattin KIYICI ile Dr. Cüneyt KULAZ getirilmiştir.

Sunulan tebliğlerin müzakeresi ve yapılan görüşmeler sonunda Şûra Genel Kurulu'na sunulmak üzere aşağıdaki kararlar alınmıştır:

A- Basılı Yayınlar:

Halen Başkanlıkça yürütülmekte olan yazılı, sesli ve görüntülü yayın çalışmaları daha da geliştirilip yeterli hale getirilmelidir. Bu cümleden olarak;

1. Halkımızın ısrarlı taleplerini karşılamak üzere yeni bir **Kur'an-ı Kerim Meal ve Tefsiri** hazırlanmalıdır.

Bu meal ve tefsir;

a) İslâm ilimlerinde uzman bilim adamlarından oluşacak bir heyet tarafından hazırlanmalıdır;

b) Heyet, gerekli bütün yazılı kaynaklardan ve bilgisine ihtiyaç duyduğu ilim adamlarından yararlanma imkânına sahip kılınmalıdır;

c) Kur'an-ı Kerim Meali, metnin aslına uygun ve ilavesiz olarak yazılmalı, ihtiyaç duyulan açıklamalar dip notlarda verilmelidir;

d) Mealde, ayetlerin taşıdığı edebî hususiyet aksettirilmeye çalışılmalıdır;

e) Tefsir kısmında ayetlerin açıklanmasında geçmiş ve günümüz müfessirlerinin yaptığı bütün önemli yorumlara işarette bulunulmalı, Kur'an'ın ruhuna aykırı görülen rivayet ve görüşlerin tenkidi yapılmalı ve sonunda heyetin uygun bulduğu görüş belirtilmelidir;

f) Gerek Meal, gerekse Tefsire, okuyucunun ihtiyaç duyacağı ilmî endksler eklenmelidir;

g) Her iki çalışmada da anlaşılır bir Türkçe kullanılmalıdır;

h) Bu Tefsir çalışmaları belli başlı yabancı dillerde de yayımlanmalıdır.

2. Başkanlığın dergi ve kitap dalındaki yayınlarını daha da faydalı hale getirebilmek için;

a) Yayın Dairesine yurt içinden ve dışından Başkanlığı ilgilendiren her türlü yayın temin edecek muhabirler alınmalı, araştırma merkezleri kurulmalı;

b) Yabancı dildeki yayınları zamanında Türkçeye çevirecek tercüman kadroları oluşturulmalı;

c) Özellikle kitap yayınları, çocuklara, gençlere ve yetişkinlere ayrı ayrı hitap eden vasıf taşımalı, yurtiçinde ve dışındaki okuyucularının psiko-sosyolojik özelliklerini dikkate alacak ve dini soru ve problemlerine çözüm getirecek mahiyette olmalı, ayrıca dergi ve kitaplarda İslâma yönelik yıkıcı fikir ve yayınlara cevaplar da verilmelidir.

Bu arada gayri-müslimlere İslâmı öğretebilmek için yabancı dillerdeki yayınlar çoğaltılmalıdır.

B- Sesli ve Görüntülü Yayınlar:

1- Günümüzde sesli ve görüntülü yayınların kamuoyunu aydınlatmadaki çok geniş etkisi karşısında, Başkanlığın özel radyo-televizyon yayınlarına başlaması bir zaruret halini almış bulunmaktadır. Bu hedefe ulaştıracak kanunî düzenlemeler yapılıncaya kadar şimdilik halkımıza bu yollarla sunulacak hizmetlerin mevcut kanallarla karşılanması cihetine gidilmeli ve mevcut paket proğramlar zenginleştirilmelidir.

2- Kiralanacak kanallarda, diğer basılı ve görüntülü dini yayınların ilmi tenkitlerini yapacak proğramlara da yer verilmelidir.

3- Başkanlığın Türk Cumhuriyetlerine yönelik basılı yayın hizmetleri onların kendi lehçelerinde olmak üzere görüntülü yayınlara da teşmil edilmelidir.

DİNİ YAYINLAR KOMİSYONUNA KATILAN ÜYE, TEMSİLCİ VE DAVETLİLER

I- ÜYELER

1- Prof. Dr. Mehmet HATİPOĞLU (İmza)
2- Doç. Dr. Hüseyin PEKER (İmza)
3- Yard.Doç. Dr. Selahattin KIYICI (İmza)
4- Öğr. Gör. Cüneyt KULAZ (İmza)
5- Prof. Dr. Zahid AKSU (İmza)
6- Prof. Dr. Hayrani ALTINTAŞ (İmza)
7- Prof. Dr.Süleyman ATEŞ (İmza)
8- Mustafa ATEŞ (İmza)
9- Prof. Dr. Mehmet AYDIN (İmza)
10- Doç.Dr.M.Faruk BAYRAKTAR (İmza)
11- Abdullah CEYHAN (İmza)
12- Prof. Dr. Salim CÖHCE (İmza)
13- İsmail ÇİMEN (İmza)
14- Halit GÜLER (İmza)
15- Prof.Dr. Sabri HİZMETLİ (İmza)
16- Mustafa İSKURT (İmza)
17- İsmail KARAKAYA (İmza)
18- Dr. Abdulbaki KESKİN (İmza)
19- Prof. Dr. Sadık KILIÇ (İmza)
20- Ömer ÖZCAN (İmza)
21- Prof.Dr. İ. Süreyya SIRMA (İmza)
22- Lütfi ŞENTÜRK (İmza)
23- Prof.Dr. Ş. Ali TEKALAN (İmza)
24- Prof. Dr. Süleyman ULUDAĞ (İmza)
25- Prof. Dr. İsmail YAKIT (İmza)
26- Prof. Dr. Nevzat YALÇINTAŞ (İmza)
27- Prof. Dr. Suat YILDIRIM (İmza)
28- Doç.Dr.M.Kazım YILMAZ (İmza)
29- Hakkı YILMAZ (İmza)

II- TEMSİLCİLER

1- Dr. Şevket ÖZDEMİR

2- Dr. İbrahim ATEŞ

3- Abdullah NİŞANCI

III- DAVETLİLER

1- Prof. Dr. Hüseyin HATEMİ

2- Prof. Dr. A. Kurtkan BİLGİSEVEN

3- Prof. Dr. S. Hayri BOLAY

4- Prof. Dr. M. Kemal ÖKE

5- Prof. Dr. Salih AKDEMİR

6- Prof. Dr. Abdurrahman KÜÇÜK

7- Prof. Dr. Abdulkadir KARAHAN

8- Doç. Dr. Şahin UÇAR

9- Dr. Asaf DEMİRBAŞ

10- Oral ÇALIŞLAR

RAPORLAR HAKKINDA GENEL GÖRÜŞME VE RAPORLARIN KARARA BAĞLANMASI ÇALIŞMALARI

Doç.Dr. Hayri KIRBAŞOĞLU

– Değişen dünyamızın ihtiyaçlarına uygun yeni yaklaşımlarla çağdaş açıklamalar, şerhler ve yorumlar ancak bunlar asrın idrakini söyletmek suretiyle yapılabilir, pek açık bir ifade değil. Onun Türkçe açısından düzeltilmesi.

Birde 8. maddenin son satırında ülkemizde devam ettirilerek sağlıklı din bilgisi beyanlarının deniyor, geniş kitlelere, bu da pek Türkçe değil, sağlıklı din bilgilerinin geniş kitlelere ulaştırılması temin edilebilir, denebilir.

Bundan sonra benim raporda ilâve edilmesini arzu ettiğim hususlar kısaca şunlar; önce bir temennimi iletmek istiyorum, bu raporda ifade alan hususlar çok genel olduğu için, aslında bunların altında da, birçok tartışmalar yattığı anlaşıldı, toplantıda bu maddelerle ilgili, belki herbiriyle müstakil ayrı, bilimsel toplantılar Diyanet İşleri Başkanlığı'nın düzenlemesini ben teklif ediyorum.

İkinci olarak, toplumda ve medyada İslâm ile ilgili olarak tartışılan ve İslâma yöneltilen eleştiriler konusunda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın biraz daha aktif ve zamanında olaya katılır bir tavır almasını da ben daha önceki tekliflerimde belirtmiştim, bu konunun yer almasını arzu ediyorum.

Üçüncüsü, bu raporda yer alan hususlar büyük ölçüde cami cemaatine yönelik oldu, gayet tabi diğer kesimler de var, ancak özellikle Sayın Nur Vergin hocamızın vurguladığı hususların yeterince raporda vurgulanmadığı görülüyor, çünkü esas tebliğ ve irşadın cami cemaatinden ziyade dışarıdaki kesimlere yönelik olması gayet tabiidir. Çünkü, zaten camideki, Müslümana, orada gayet tabi sağlıklı din bilgisi verilecek ama, diğer kesimler daha önemli, bunun raporda yeterince vurgulanmadığı kanaatindeyim.

Yine dinin burada anlatımı, dinî mesajın sunulması için en etkili, hatta bazılarına göre evrensel bir dili olan sanat ve musikî konusuna hiç yer verilmedi. Halbuki direkt bizim burada bütün anlattıklarımız direkt metod yani din şudur, din budur, bu en etkisiz metod bugün, halbuki en direkt metod, hatta sanat ve musikî ve diğer aktivitelerle dinin mesajının iletilmesi yöntemi çok daha etkili olur. Nitekim dün akşam konserde bulunanlar ne kadar yoğun bir dinî tecrübe yaşadığını hepimiz gördük, ama bu raporda sanat ve musikinin hiç yer almadığı, çocuk şarkıları, dinî nitelikli diğer halka yönelik şarkılar, besteler, müzik faaliyetleri son derece etkili olur kanaatindeyim. Bu hususun da raporda yer almasını arzu ediyor gönlüm.

Yine çok önemli bir nokta, fakültemizde öğretim görevlisi arkadaşımızın bir tabiri var, İslamın bugüne kadar yapılan yorumu erkek yorumu. Bunun doğruluğunu bu Şûrada da gördük, katılanların içerisinde %1–2 oranında hanım iştirakçiler ya var, ya yok. Tabiatıyla biz din alanında çalışanların kadın konusuna ne kadar az önem verdiğimizin bir göstergesi.

Diyanet İşleri Teşkilatında kadın konusu son derece zayıf kalıyor. Halbuki irşat faaliyeti verilecek kitlelerin yarısı, belki yarıdan fazlası kadın olduğu halde ve annenin ailedeki, eğitimdeki fonksiyonu son derece etkili olduğu halde, kadınlara yönelik irşat faaliyetleri üzerinde hemen hemen hiç durulmadı. Kadın elemanların din bilginlerinin mürşidelerin yetiştirilmesi üzerinde hemen hemen hiç değinilmedi. Kadın konusu çok önemli bence. Başkanlık Teşkilatında da bazı bayan vaizler var, çok yetersiz bırada bu salonun en az yarısının bayan olması gerekirdi işin doğrusu. Dolayısıyla bu

arkadaşımızın dediği hâlâ geçerli, bugün de İslâm adına erkekler hüküm veriyor erkekler ahkâm kesiyor ama kadınların hiç bu konuda konuşma hakkı olmadığı anlaşılıyor.

Yine burada benim ilâve etmek istediğim diğer bir hususta şu, daima burada irşat görevi yapacak olanlardan hep istedik, bunlara verilmesi gereken şeyler de var, bunun birtakım şahsi haklarının, mali haklarının düzeltilmesi dendi ama 70–80 bin personeli olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın mensupları için sosyal tesisleri, hastanesi, mensupların öğrencileri için yurtlar, hatta bir yardımlaşma kurumu kurarak, mensuplarının daha etkili ve verimli çalışmasını temin etmesi mümkün, bu hususların da ben yer almasını arzu ediyorum.

Ayrıca sayın Başkanın da bugünkü gazetelerde beyanatı var, misyonerlik faaliyetleri konusundaki hassasiyetini dile getirmiş, bu raporda da gerek ülkemizde gerek diğer Türk Cumhuriyetlerindeki misyonerlik faaliyetleri konusunda alınacak tedbirler konusu ya hiç zikredilmemiş veya çok zayıf biçimde vurgulanmıştır yani ben hiç görmedim bu raporda bu maddeyi. Bununda yer almasını arzu ediyorum.

Son olarakta, bu Şûra ile ilgili olarak basında birtakım spekülasyonlar yapılmaktadır, ben daha önce komisyon başkanının önerisi üzerine burada bunu gündeme getiriyorum. Bu toplantının, dinde reform olduğu, namaz kılmayan İlâhiyatçı profesörlerin din adına ahkâm kestiği ve hepimizin İslâmın Martin Luther'leri olduğu yazılmıştır. Bu konunun da bir açıklamayla kamuoyuna duyurulması bu konudaki düzeltilmenin yapılmasını da sayın komisyona ve sayın hazıruna arz ediyorum. Dinlediğiniz için teşekkürler.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Teşekkür ederim. Sayın Dr. Agâh Oktay Güner, buyurun.

Dr. Agâh Oktay GÜNER:

– Muhterem divan, değerli iştirakçiler, öncelikle müzakereleri fevkalâde denilecek bir dikkatle takip edip değerlendiren ve bu raporu müzakere edilmek üzere kaleme alan arkadaşlarımıza teşekkürü bir borç biliyorum.

İkincisi, rapor son yıllarda hasret kaldığımız güzel Türkçenin bir örneğidir.

Üçüncüsü, bu Şûraya sebep teşkil eden sosyal yapımızda yaşamakta olduğumuz buhrandır. Ne yazık ki Türkiye'nin bazı fakültelerinde sosyoloji araştırma enstitüleri kapatılmakta ve hukuk sosyolojisi dersleri de gündemden kaldırılmaktadır. Böylesine sosyolojiden uzaklaşılan bir ortamda, bu Şûra'nın içtimai ihtiyacı tespit ederek toplanması, bunun bütün külfetinin Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından omuzlanması ve cidden mükemmel bir organizasyonun sergilenmesi, kendilerine şükran duygularımız ve teşekkürlerimizi ifade etmemize sebeptir.

Hiç şüphesiz ki her başarıyı kıskananlar, her başarıdan rahatsız olanlar olacaktır. Buraya gelenler ilim adamlarıdır. Rey ve İçtihat sahibi insanlardır. Türkiye'nin en cidd meselesinde düşünce birikimine sahip olan insanlardır. Birtakım insanların yaradılışları ilâhi kaderin cilvesi olarak onları Lut gölünden daha aşağı seviyede yaratmışsa ve onla buraya hakâret ediyorsa, bunu onların kendi seviyelerine bağışlamak, sizlerin ve bu muhterem heyetin sahip olduğu kemâlin tabii neticesi olmalıdır.

Özellikle bu raporda, benim de rica ettiğim pek çok değerli arkadaşımızda bu kürsüde geçmiş günlerde ifade ettiği tecrübî psikolojinin, sosyolojinin çalışmalara getirilmesi yolundaki beyana teşekkür ediyor, bu alınan kararların, Diyanet İşleri Başkanlığımızın çalışmalarında, memleketimize hayırlı neticeler getirmesini diliyorum, çok teşekkür ederim efendim.

Mehmet Nuri YILMAZ:

Teşekkür ederiz. Sayın Celal Yıldırım.

Celal YILDIRIM:

– Sayın başkan, değerli üyeler, hepinizi saygıyla selâmlıyorum. Raporu hepimiz dikkatle dinledik, konuyla hem ilgisi var, hem ilgisi olmayabilir. Ama içimizde bir ukde olarak kalmasın diye ben dile getiriyorum. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın muhtar duruma getirilmesi söz konusudur. İyi irşadda bulunabilmesi için, bugünkü Türkiye'de çoğalan İslâmi ve antiislâmi akımlar karşısında bütün ağırlığını koyabilmesi için bence bu elzemdir. Ve benim gibi düşünenler zannediyorum çoktur. Bir madde olarak bugünkü aşamada, bugünkü ortam ve şartlar içinde mümkün müdür, değil midir? bu bir tartışma konusudur ama, bir madde olarak karara alınmasında zannediyorum ki ilerisi için büyük faydalar sağlayacaktır.

İkincisi, değerli üyelerimiz, irşad Allah adına yapılıyor. İrşadın kaynağı İslâm dinidir. Peki, irşadın kaynağı İslâm dinî olduğuna göre, Resûl-i Ekrem Aleyhisselâtü vesselâm Efendimiz, bu görevle görevlendirilirken, irşadın temel ölçüleri olarak karşısına neler konulmuştur? Bence hareket noktamız bu olmalıdır ve bir madde teşkil etmelidir. Risalet dönemine ayak atarken, استعيذ بالله: يا ايها المدثر. قم فانذر . وربك فكبر. وثيابك فطهر. والرجز فاهجر. ولا تمنن تستكثر. ولربك فاصبر burada Cenab-ı Hak, İslâm adına, irşad görevini yerine getirecek olan Hz. Peygamber'e, yedi maddelik bir temel ölçü veriyor. Ve bu temel ölçü, kıyamete kadar hepimiz için söz konusudur:

"Ey elbisesine veya örtüye bürünen, kalk", yani atalet yok İslâm dininde, hareketsizlik yok. İslâm dini, insan hayatını baştan sonuna kadar harekete sevkeden bir dindir. Atalet yok, kalk.

Ama, mücerred kalkmak, yeterli değil. **"Sen bir görev yap, halkı irşad et, doğru yolu göster, doğruya doğru onları yönelt."** Bunlar temel ölçülerdir. "Yalnız inzar etmek, irşad etmek yeterli değildir. Bu inzar ve irşad, Allah'ın büyüklüğüyle birleşmelidir." Onun büyüklüğünü tanıdığımız, anladığımız, idrak ettiğimiz ve anlatabildiğimiz ölçüde irşad, hedefine ulaşabilir ve bu temel ölçü bizim için son derece büyük bir destek sağlar. Allah'ın büyüklüğü Kur'an'dadır, hadis-i şeriftedir. Allah'ın büyüklüğünü anlatmanın yolları bu iki kaynakta, bütün detaylarıyla gösterilmiştir."

Bu da yeterli değildir. İslâm bir medeniyet dinidir. İrşad, medeniyetin kapılarını açan bir sistemdir. Elbiseni tertemiz tut. Zikri cüz, iradeyi küldür burada yani, elbiseni, bedenini, çevreni, yani, her tarafı tertemiz tut ve temiz tutmaya devam et. Bir mürşidin, eğer kendisini temiz tutamıyorsa, çevresini temiz tutamıyorsa, bir Müslüman, başkası üzerinde tesirli olması sözkonusu değildir. İşte burada hem medeniyetin ölçüsü vardır, hem de irşadın bir temel taşı vardır. Bugün itiraf edelim ki, henüz biz ülkemizde

çevremizi, çevre temizliğini, yeterince sağlayamadık ve bunun tartışmasını yapıyoruz. İslâm 15 asır evvel bunun temel ölçüsünü koymuştur.

Ruhu zedeleyen, bedeni rahatsız eden, aileyi temelinden kaydıran, toplumu kokuşturan, ülkeyi sarsan ne kadar murdar şeyler varsa, bunları terketmekle emrolunuyoruz. İrşadın temel taşlarından biri de budur.

Bir şey verdiğin zaman daha fazla karşılığını alayım diye birşey bekleme. Hizmeti Allah için yap. Din adamı, mürşit, yalnız ikram olunan değil, bir de ikram edendir. İkram etmesini bilendir. Hz. Peygamber ne almışsa, fazlasını vermiştir. Bu onun şahsiyetini koruyan bir ölçüdür. Saygılarımı sunuyorum. Bu bir madde olarak konulursa memnun kalırız.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Teşekkür ederiz. Şimdi;

Sayın Prof. Dr. Yaşar Nuri ÖZTÜRK:

– Sayın divan, saygı değer üyeler, değerli misafirler, benim arzetmek istediğim üç-dört nokta var. Bunlardan bir tanesi, bu kaçıncı madde bilmiyorum, ben üye olmadığım için oy da kullanamadım. Türkiye'nin İstanbul Üniversitesi İlâhiyat Fakültesinin tek temsilciyim ben burada. Zaten henüz ikinci bir elemanı yok. Ve ben üye değilim burada. Her İlâhiyat Fakültesinden 3 üye vardır. İstanbul İlâhiyat Fakültesinin tek temsilcisi üye değil, davetlidir. O bakımdan oy da kullanamadım.

Şimdi bu cemaatlerle ilgili madde, dinler, mezhepler ve cemaatler arası diyalog ve yardımlaşmadan bahsediliyor. Dinler arası diyalog tamam, o zaten Kur'an'ın vahyedildiği gündenberi istediği bir keyfiyettir, onun prosüdürü, siyasi tarafı tartışılır, tartışıldı burada. Ancak bu cemaatler, kelimesinin çağrıştırdığı noktalar, çok iyi sonuçlara bizi görütereceği gibi, çok kötü sonuçlara da götürebilir.

Bu dinin omurgasında biliyorsunuz tevhid yatıyor. Tevhidin karşıtı şirktir. Kur'anda şirk diyor, Türkçemize şirket diye geçmiş, aynı kökten aynı manada tevhid, muvazaa ve pazarlık kabul etmeyen sistemdir. Bir tek kuvvetin söz sahibi olduğu sistemdir. Alt kuvvetler ancak bu tek söz sahibinin buyruğunu, fermanını açıklayıcı rol alabilirler.

Tevhid burada, benim naçizane kanaatim, gündeme getirilmedi, açıklayıcı söz hakkını Allah'ın ortağı söz hakkı durumuna getirmek son derece tehlikelidir. Kur'an-ı Kerim Hz. İsa'yı bu oyuna alet ederek tevhidi şirke bulaştırdıklarını bize ısrarlı bir biçimde haber veriyor. Şimdi tevhidi muvazaa konusu, pazarlık konusu yaparsanız, ortaya şirket manzarası çıkar.

Bugün İslâm dünyası metafizik boyutta bir şirk olayı içindedir. Hz. Peygamber'in "Ümmetim adına en çok korktuğum şirk-i hafidir" dediği şey, tecelli etmiştir. Bu metafizik manasıyla şirktir. Sosyolojik boyutta da bu tefrika halinde görülüyor. Pakistan'da, bir örnek olarak söylüyorum, mezhepler arası çatışmalarda ölen insanların sayısı, Hindularla, Müslümanlar arasında çıkan çatışmalarda ölen insanların sayısından fazladır. Bunlar İslamın yaraları, dertleridir. Bunlar, burada gündeme getirilmedi. Bunlar periferik olarak bile gündeme gelmedi, bırakın merkezi kavram olarak.

Şimdi cemaatlerle uzlaşma ve diyalog, dinlerle tamam, onun manası var, bellidir. Cemaatlerle uzlaşma ve diyalogla neyi kastediyoruz biz? Yani bir anonim şirket mi var da bunun birimleri arasında bir uzlaşma tesis edeceğiz? Bunun bu metinde, legalize edilmesinden ben şahsen rahatsız olurum.

İkinci bir nokta yine bununla ilgili bunun yerine hizmet grupları denebilirdi. Çünkü Kur'an-ı Kerim: فاستبقوا الخيرات **"Hayırlarda yarışın" diyor.** Hizmette yarışmayı, Kur'an getirmiştir. Fakat, tefrikada yarışmak, vahyin, ilâhi iradenin rahatsız olduğu bir numaralı illettir. O halde cemaatler şekline bunu getirir, birtakım hatta bunların birçoğu kendisini din diye lanse ediyor adeta. Kendisi dışındaki İslâmi anlayışları İslâm kabul etmiyor. Şimdi bunu legalize eder mahiyette bu şûradan bir maddenin çıkmasından ben bir Müslüman olarak rahatsız olurum. Hizmet grupları denebilir. Bir şaibeyi daha ortadan kaldırır bu tabir değiştirilirse, Diyanet'in üzerindeki şaibedir o.

Diyanet, siz ne derseniz deyin burada bu kapalı salonda, halkın içine çıktığınız zaman Diyanet 60, 70 yıldan beri, İslâmın temsilcisi olmaktan çok, İslâm mezheplerinden birinin mümessili olarak görülüyor. Ve Türkiye'deki rahatsızlıkların sebeplerinden biri de budur. Diyanet, Kur'an'ın Diyaneti ve Anayasanın Diyaneti olacaktır. Bir mezhebin Diyaneti olursa rahatsızlık getirir. Ondan sonra uzlaşma ihtiyacı duyarsınız. Nitekim olmuştur, efendim. Alevi masası koyalım, ne masa koyuyorsun? burası Şirket değil ki!.. Evet, Alevi masası, Hanefi, Hanbeli masası, Vahhabi masası, Sufi masası, masa masa bu işte, şirket oluyor. O halde Diyanet, bu Şûrada Diyanet, Kur'an'ın tevhidini, vahyin tevhidini temsil eden bir kurumdur, imajını verecek bir ifadenin buraya girmesi lâzım.

Aksi takdirde bakın birbirini takip ediyor, "sağlıklı" kelimesi kullanıldı. Sağlıklı dini bilgi, 60 seneden beri bu yuvarlak, bence biraz uyuşturucu idare-i kelâm ifade eden bir tabirdi. Ne demek sağlıklı? Sağlıklının ölçüsü nedir? Piramit, bellidir. İslâm mirasının sizin, bizim eserlerimizden tutun, hadis müdevvenatından ta tepeye doğru en tepede Allah'ın iradesini, vahyin prensiplerini ifade eden kelâmullah var. Sağlıklının nihayi, onay mercii buradır. Yani sağlıklı nedir? bunun da bir vuzuha kavuşturulması lazım. Herkes kendi beyanını sağlıklı olarak kitlenin önüne çıkarıyor ve işte sonunda da manzara ortada.

Benim sürem doldu, daha bir iki nokta vardı. Bu camiye gelmeyenlerin İslâm dışı sayılmalarını önleyecek bir mesajın da verilmesi lâzım. İnsanımız parça parça edilmiştir. 17 senede ben hizmet verdim, ben yarayı içinden biliyorum, din görevlisi meslekdaşlarımı tenzih ediyorum ama yoktur, diyemezsiniz. Hâlâ camilerde beş vakte gelenleri, yalnız cumaya gelenlerin üstüne salanlar vardır, yalnız cumaya gelenleri, sadece bayrama gelenlerin üstüne salanlar vardır. Şunu, bu Şûra'nın getirmesini ben bir Müslüman olarak istiyordum. Şu mesaj verilsin bizim insanımıza ve din görevlilerimize.

İslâmiyet, inkârla ihmâli birbirinden ayırmıştır. İnsanımızın, ihmâlle malûl olanlarını, din dışı sayan gelişmelerin, bizzat Diyanet'ten, caminin içinden başlayarak durdurulması lâzım. Adeta İslâmiyet, eşittir, camiye müdavim, olmak şekline getirilmiştir. İslâm bundan rahatsızdır. Teşvik edersiniz ama, burada eksikliği olanları, ihmâli olanları, İslâm dışı saymak yetkisini vermiyor. Bu insanlığa bir zulümdür ve

Allah'ın iradesine tecavüzdür. Bunu ifade edecek bu irşad faaliyetleri içinde, o hangi maddeye girer düşünülür, bunu ifade edecek bir mesajın, bir tabirin bir terkibin yer almasını da ben çok istiyordum. Hepinize saygılarımı sunuyorum. Teşekkür ederim.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Teşekkür ederiz. Sayın İbrahim Bey: Buyurun, konuyu tavzih mi edeceksiniz?

Doç.Dr. İbrahim ÇALIŞKAN:

– Arz edeceğim Sayın Başkanım. Söz verdiğiniz için teşekkür ederim, Sayın Başkanım. Efendim, buraya çıkan değerli hocalarımızın serdettikleri fikirlerin kabul edilip edilmemesi, muhakkak ki, hâzırûnun takdiridir. Burada bulunuş sebebim, genel sekreter sıfatıyla, dün kendisiyle görüştüğüm değerli meslektaşım Sayın Öztürk'ün, öğretim üyesi olmasına rağmen ve İstanbul Üniversitesi İlâhiyat Fakültesinin tek temsilcisi olmasına rağmen, davetli sıfatıyla burada bulunduğu noktasına açıklık getirmek içindir.

Prof. Dr. Yaşar Nuri ÖZTÜRK:

– Önemli değil.

Doç. Dr. İbrahim ÇALIŞKAN:

– Önemli birşey. Çünkü sizinle özel olarak görüştük efendim. Ben sizi ikna ettiğim kanaatindeyim. Şimdi Genel Kurul'a bu getirilince, genel kurulda bazı istifhamlar doğabilir, bunların açıklığa kavuşması lâzım, biz burada şeffaflığı getirmeye çalışıyoruz.

Efendim, tüzük hazırlandı. Tüzükte dendi ki İlâhiyat Fakültesi Öğretim üyelerinden, İlâhiyat Fakültelerinin fakülte kurullarınca seçilecek 3'er öğretim üyesi. Sayın Başkanımızın imzasıyla 18.6.1993 tarih ve 479 sayılı yazımız gitti, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğüne. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğünden Prof.Dr. Önder Öztunalı'nın 2.7.1993, 15/721 sayılı yazılarını, aynen arz ediyorum efendim. "Diyanet İşleri Başkanlığı'na. İlgi: 18.6.1993 tarih, 479 sayılı yazınız. Üniversitemize bağlı İlâhiyat Fakültesi yeni kurulduğundan, henüz öğretim üyesi bulunmamakta olup, bir öğretim üyesinin atanma işlemleri devam etmektedir. Bu nedenle Başkanlığınızca düzenlenen I. Din Şûrası'na üye olarak katılacak öğretim üyesinin bulunmadığını bilgilerinize arz ederim."

Prof. Dr. Yaşar Nuri ÖZTÜRK:

- O altıncı ayda Sayın Çalışkan, şimdi onbirinci aydayız.

Doç. Dr. İbrahim ÇALIŞKAN:

– Müsaade eder misiniz? Bakın önemli değil dediniz ama arzedeyim.

Efendim, Şûra çalışmaları, Mayıs ayında başlamıştır. Biz yazışmalarımızı Haziran ayında başlattık. Siz de takdir edersiniz, biz programlar hazırlayacağız, şahıslardan tebliğ isteyeceğiz, bunun için bizim zamana ihtiyacımız var. Kasım ayının başında huzurunuza getireceğimiz bir programın hazırlığını ben Eylül ayında başlatamam. Bu mümkün değil.

Şimdi ikinci noktaya geçiyorum. Biz Sayın ÖZTÜRK'e değer verdiğimiz için, bir de basın yönüyle Hürriyet gazetesinde her Cuma günü yazılarını zevkle okuduğumuz için, bu Şûraya, değerli fikirlerinden istifade etmek üzere tüzüğümüzün ilgili maddesinin davetli sıfatını sayın başkanım özel olarak, yetkisini kullanarak açmak suretiyle kendilerini buraya davetli sıfatıyla çağırmışlardır. Biz mutlu olduk, rahatsızlık olacak bir şeyin olduğu kanaatinde değilim. Arz ederim.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Peki, teşekkür ederim, sağolun.

Prof. Dr. Hamza AKTAN:

– Sayın Başkan, I. Din Şûrası'nın muhterem üyeleri, ilk konuşmacı arkadaşımız Mustafa Sait Yazıcıoğlu'nun ifade ettiği bir husus var, önemli bir konu gerçekten. Biz burada bir program görüşüyoruz. Teklifler paketi görüşüyoruz. Uygulanması lâzım gelen birtakım ilkelerden söz ediyoruz. Ama bunlar netice itibariyle, varıp bunu uygulayacak olan din görevlileri camiasına, o kadroya, o malzemeye dayanacak ve belki de orada tıkanıp kalacak. Çünkü bu bir yetişmiş kadro meselesidir, eğitim düzeyinin yüksekliği meselesidir. Kapasite meselesidir. Bu bakımdan da, önemli olan bu programın işlerliği bakımından bu konuya çok önem verilmesi lâzım. Yani din görevlilerinin mutlaka yetiştirilmesi lâzım. Bu çok önemli bir konu.

Şimdi burada, dünden beri çeşitli konular tartışıldı. Ben gerçekten çok mutlu oldum. Bu tartışmalar, bazılarının ifade ettiği gibi çok aykırılıklar tartışılıyor gibi görünüyor. Bazılarında o kadar fazla aykırılık yok. Aslında netice itibariyle gaye bir, aynı şeyleri söylemek istiyoruz, belki değişik üslupta söylüyoruz, şeklinde değerlendirenler var. Bu ikisi de olabilir, bence hiç önemli değil. İsterse gerçekten büyük aykırılıkları tartışıyor olalım, istersek aynı şeyi söylüyor fakat değişik üslup ve ifadeyle söylüyor olalım, önemli olan, bu konuların burada tartışılabilmiş olmasıdır, tartışılıyor, olmasıdır.

İnsan zihni ilmî disiplinle çalışır. Kaygan bir zeminde ilim olmaz. Dolayısıyla buradaki tartışılan düşünceler, doğrusuyla yanlışıyla cumhurun üzerinde duracağı o ilim disipliniyle ayıklayacağı, elemine edeceği düşünceler bir tarafa ayrılır, bu İslâm tarihinde hep böyle olmuştur, ama genel kabul gören görüşler, doğruları temsil eden görüşler, bunların içinden her zaman çıkacaktır. Ben bu tartışmaları çok kârlı çok verimli buluyorum.

Demek istediğim şey şudur: Din görevlileri kadrosunun yetiştirilmesi bakımından şimdi numarasını hatırlayamıyorum, meslek içi eğitimle ilgili bir madde vardı. O maddeye, şöyle bir ekleme belki yapabiliriz. "Din görevlileri, çağdaş ilim adamlarının görüşleriyle birlikte, itikadî ve amelî mezheplere ait görüşlerin bütün olarak verileceği bir müfredatla meslek içi eğitime tabi tutulmalıdırlar" gibi bir ifade belki yerinde olur diye düşünüyorum.

Yani orada bir mutlak meslek içi eğitimden bahsedildi ama, müfredat programına, İslâmi ilimlerin bir bütün olarak verileceği bir program şeklinde ifade edilmeli. Çünkü dar görüşlülük, belli bir siyasi kadroya angaje olmak, belli bir cemaate angaje olmak, belli bir fikre angaje olmak, onun militanlığını yapmak, mütaassıp bir tavır ortaya

koymanın bir tek sebebi vardır, o da geniş açılı, çerçeveli yetişmemiş olmaktan kaynaklanır. Tek bir görüş, tek bir açıda yetiştirilmiş olmaktan kaynaklanır, dar havsalalığın sebebi budur.

Biz, din görevlilerimize, ne kadar geniş bilgi sunarsak, çağdaş ilim adamlarının, yerli ve yabancı ilim adamlarının ortaya koyduğu görüşlerle birlikte, klasik ulemanın da görüşlerini hiç ayırım yapmaksızın, İslâm ilimlerini bir bütün olarak kabul ederek vermemiz kaydıyla, personelimizin ufkunu açarız, kendisiyle herhangi bir konu tartışılabilir, herhangi bir konuyu tahlil edebilir, terkip edebilir bir seviyeye çıkarabiliriz. Ama, bunda fazla bir mesafe katedilebileceğini de sanmıyorum, ama olabildiği ölçüde hiç olmazsa yapılabilir. O bakımdan din görevlilerinin yetiştirilmesi konusunda, İslâmi ilimleri bir bütün olarak vermek ve çağdaş ilim adamlarının da görüşleriyle birlikte vermek hususu çok önemlidir. Ben bunu o maddeye eklensin diye teklif ediyorum. Saygılar sunarım.

Mehmet Nuri YILMAZ

– Teşekkür ederiz. Sayın Süleyman ATEŞ:

Prof. Dr. E. Ruhi FIĞLALI:

– Sayın Başkanım, Komisyon başkanı olarak bir söz almak istiyorum izin verirseniz.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Buyrun tabii.

Prof. Dr. E. Ruhi FIĞLALI:

– Sayın Başkanım, büyük zerafet gösterdiniz. Arkadaşlarımızdan tekliflerini baştan yazılı olarak vermelerini istediniz. Ama buna rağmen arkadaşlarımız bizim cehaletimizi mutlaka tenvir etmek için, aydınlatmak için lutfettiler büyük bir ilgiyle... (alkışlar) Ancak ikibuçuk saat oldu. İrşad tabii fevkalâde önemli bir iş olduğu için arkadaşlarımızın bizi irşad etmeleri için bir kaç ikibuçuk saate daha ihtiyacımız olacak. 15 maddelik bir komisyon raporunun ikibuçuk gün müzakereden sonra komisyonda bulunan arkadaşlarımız tekrar burada ifade-i meram etme heveslerinden dolayı bizi işgal ederlerse, izin verin biz terkedelim. Onun için Sayın Başkanım lütfen beni bağışlayınız, belki kabalık ediyorum ama, komisyon olarak biz buradaki yüce zevatın bizim atladığımız, görmediğimiz bir takım meselelerin tashihi için huzurunuza getiriyoruz. Zaten Şûra tüzüğü de buna matufdur. Onun için izin verirseniz arkadaşlarımızın şu ana kadar ki muşahhas tekliflerini lutfedip teker teker okuyun, oylayın ve ondan sonra da bu işi sonuca bağlayalım. Çünkü saat yarım oldu efendim. Teşekkür ederim.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Ben teşekkür ederim. Şimdi hocam konuyla ilgili kısa birşey lutfederseniz çok memnun oluruz. Buyrun Sayın Süleyman Ateş.

Prof. Dr. Süleyman ATEŞ:

– Muhterem başkan, değerli üyeler ve davetliler. Ben komisyonun sunduğu rapor üzerinde bir iki ilâvenin yapılmasını arz etmek için buraya geldim, rapor gayet güzel. Ancak, uygulamaya ilişkin bu ilişkilerin de bu raporda yer almasını ümit ediyorum.

Şimdi bildiğiniz gibi Kur'an–ı Kerim anlaşılmak için indirilmiştir. انا انزلناه قرء نا عربيا لعلكم تعقلون Ama bizim camilerimizde Kur'an-ı Kerim lâyıkıyla anlatılamıyor. Cemaat geliyor imam namaz kıldırıyor ama sadece arapça metni dinliyor, imamın sesinden etkileniyor, fakat ne diyor Allah'ın kelamı? onu anlayamıyor, onun için camilere bol miktarda metinli meâl konulmasını teklif ediyorum. Gelen kimse 15–20 dakika önce gelir, orada oturur ve o meâlleri okur, ondan bir şeyler alır, bir mesaj alır, her namazda böyle bir iki ayetin manası anlaşılsa bir İslâm kültürü meydana gelir her insanda. Evet bu teklifin burada yeralmasını istiyorum. Bunu, konu dışı saymayın lütfen.

İkinci husus, vaizlerimizi dinliyoruz ama, va'zların omurgaları maalesef menkıbeler ve uydurma rivayetler üzerinde dolaşıyor. Halkı etkileyecek, duygusal olarak etkileyecek şeyler söyleniyor orada. Ama Kur'an ve sağlam hadis üzerinde ben bunu bilerek kullanıyorum lâyıkıyla durulmuyor. Acaba Kur'an yetmiyor mu bu milleti irşada? Neden Kur'an'ın manası halka güzelce anlatılmıyor? Her vaazda bir yarım cüz anlatılsa, veya yarım sayfa anlatılsa, izah edilse halka, bu birike birike halkta bir İslâm kültürü meydana gelecektir. Bu da yapılmıyor. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bunu sağlayabileceğini ümit ederek, bunun da yapılmasını arz ediyorum.

Bir başka hususta camilerde asıl namazlarda, biliyorsunuz namazları ilmihâl kitapları yazıyor, fıkıh kitapları yazıyor, efendim namazlarda farzlar var, vacipler var, müstehaplar var. Evet peygamberimizin uyguladığı şeyler bunlar, bunun dışında hiç kimsenin dine birşey katmaya veya dinden birşey çıkarmaya hakkı yoktur. Çünkü din koyma hakkı Allah'ındır. Onu uygulayan, yani Kur'an-ı Kerim Allah'ın yasası, peygamberimizin uygulaması ve sözleri de o yasanın yönetmeliğidir. Yönetmelik yasaya yani kanunlara aykırı olmaz. Şimdi böyle olduğuna göre, ilmihâl kitaplarına bakıyoruz, uygulamada yani, müezzinlerimizin yaptıkları uygulamalarda, bu fıkıh kitaplarında olmayan pekçok şey var.

Meselâ farzlardan önce okunan ihlas, başka Kur'an ayeti okunsun. Ama devamlı ihlas okumak sanki onun farz olduğu alamına gelir. Bu konuda Başkanlığın, müezzinlerin dikkatini çekmesini istirham ediyorum. Müezzinler bir de ihlas'tan sonra bir fatiha okuma adetindedirler. Efendim, ifade aynen şöyle, dikkat edin: "Seyyidü'l-müezzinîn Hz. Bilal-i Habeşi hazretlerinin, ifadeye bakınız, bir zat için iki defa hazret olur mu? Sonra, böyle birşeyi Peygamberimiz (s.a.v.) uygulamış mı? Peygamberimizin uygulamadığı bir şeyi biz ne diye getiripte sanki farz, vacip veya sünnet haline sokuyoruz? Evet, bunun da düzeltilmesini istiyorum. Bir de, radyolarda yayınlanan, TV'lerde yayınlanan mevlütlerde dualar var ya, o dualar dua adabına aykırıdır. Sanki insan nutuk atıyor dua yapan kimse, Allah'a emredilmez.

واذكر ربك فى نفسك تضرعا وخيفة ودون الجهر من القول بالغدو والاصال

Herkes manasını bildiği için, sözümü uzatmamak üzere ayeti izah etmiyorum teşekkür ederim efendim, sağolun.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Teşekkür ederiz. Sayın İbrahim Agâh ÇUBUKÇU Hocamız, buyurun.

Prof. Dr. İ. Agâh ÇUBUKÇU:

– Efendim ben evvela muhterem Başkanlığı ve bu Şûraya emeği geçenlere ve sayın delegelere saygılarımı ve teşekkürlerimi arz ederim. Ben bir kelime üzerinde durmak istiyorum. Sabahleyin çok muhterem bir arkadaşım diyaloğ sözünün çıkarılmasını istedi. Oysa ki İslâm tarihini incelediğimiz zaman görüyoruz ki bizzat Sevgili peygamberimiz (s.a.v.) muhtelif gruplarla diyaloga, iletişime girmiştir. Sözgelimi Narjan Hristiyanlarını bizzat misafir etmiş, onlarla diyalog kurmuştur.

Kaldı ki ilk Müslümanlar, müşriklerden çok ızdırap çektikleri zaman Habeşistan'a gitmiş ve Necaşi onları himaye etmiş ve diyaloga girilmiştir. Ayrıca Hudeybiye müsalahasında görüşmeler yapılmış, diyaloğa girilmiş müşriklerle ve bu müsalaha, Müslümanlığın daha çok yayılmasına vesile olmuştur. Onun için, diyalogdan korkmamak lâzım. Benim dinim, Musevilikten de üstün, Hristiyanlıktan da üstün, başka dinlerden de üstün. Diyaloğa girdiğimiz zaman biz bunu anlatacağız, bu daha da çok gereklidir.

Kaldı ki tarihte Türk tarihini incelediğiniz zaman II. Kılıçarslan Malatya patriği Mihael'e gitmiş, huzurunda papazlarla Müslüman din âlimlerini tartıştırmış ve bunlardan olumlu neticeler çıkmıştır. Fatih Sultan Mehmet, Heybeliadadaki ruhban okuluna gitmiş, diyaloğu güzel kurmuş, onların bayramlarına gitmiştir. Bugün arkadaşlarımız 2.000.000 dan fazla insanımız Avrupa'da onlar orada yaşasın, Müslüman memleketlerin parası Avrupa bankalarında olsun, ihracatının %80'ini oraya yap, askeri ittifakı onlarla yap, ondan sonra yok, ben diyalog yapmam.

Bu diyalogu yapacağız, çünkü biz din bilgini olarak din görevlileri olarak, diyalogu yaparsak Müslümanlığı da, haklarımızı da güzel anlatırız. Halihazırda yetkisiz kimseler, beceriksiz kimseler anlatmaktadır. Bugün Bosna'da çekilen ızdırapları, Azerbaycan'da çekilen ızdırapları veyahut dünyanın şurasında, burasında Müslümanların çektiği ızdırapları diyalog sayesinde daha iyi anlatırız. Dünya barışı da böyle gelişir. Nitekim Kur'an'da والصلح خير **"Barış hayırlıdır" b**uyurulmuştur. Saygıyla, sevgiyle, sağolun.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Efendim bir kifâyeti müzakere talebinde bulunuluyor. Fakat iki kişi var. Çok kısa olmak şartıyla bu iki kıymetli hocamıza da söz veriyoruz. Sayın Lütfi DOĞAN:

Lütfi DOĞAN:

– Muhterem başkanlık divanı, muhterem hâzırûn, hepinizi ihtiramlarımla selâmlıyorum. Efendim 3 gün değerli mesaileri ile bu komisyonumuz hakikaten takdire şayan bir rapor hazırladı ve yüksek heyetinize takdim buyurdular. Başta kıymetli başkanımız olmak üzere emeği geçen bütün arkadaşlarıma şükranlarımı arz ediyorum.

Ancak benim bir teklifim olmuştu, o teklif bu raporda yer almadığı için bendeniz yüksek heyetinize arz etmeyi faydalı gördüm. Yazılı olarak da takdim ettim. Daha önce de sözlü olarak arzetmiştim. O da şudur: Şu anda Diyanet İşleri Başkanlığı'mızın bütçeleri, bugün görüşülecektir. TBMM'de, 1993–1994 bütçesine Türkiye'miz için Diyanet İşleri Başkanlığı emrine 100 adet birinci dereceden ihtisas vâizi kadrosunun tahsis edilmesi, eğer Şûramız kararlarına lütfeder alır, bunu tavsiye buyururlarsa, ben

eminim ki, TBMM üyelerimizin hemen hepsi, bu konuda ilgi gösterir, böyle ilmî sahada ilerlemiş şahsiyetinden, ilminden, tecrübesinden, faziletinden yararlanacağımız 100 tane ilim adamını, vaizlerimizi, mürşidlerimizi Diyanet İşleri Başkanlığı'mız görevlendirir, Türkiye'miz, bunların hizmetinden faydalanmalarını sağlar, bu sadece Türkiye'miz için değil, diğer kardeş ülkelerimiz için de hatta yabancı ülkelerde bulunan soydaşlarımız, din kardeşlerimiz için de çok faydalı hizmetler vereceklerdir. Çünkü kendileri bu konuda inşaallah örnek olacaklardır. Diğer hizmet veren zevat ta onlara bakarak çalışma azimleri, hizmet aşkları daha çok gelişecektir.

Teklifimde birinci dereceden ihtisas kadrosu olarak, bir de şunu arzediyorum. Tabii onu Başkanlık makamı düşünür. İl müftülerimize tanınan hatta Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanımıza tanınan statünün tamamı, bu seçilecek zevata tanınması ve bunun her yıl 100'er, 100'er arttırılmasında fayda vardır. İnsanlığın buna ihtiyacı var. Başta da Türkiye'mizin.

Burada şunu da arz etmek istiyorum, Salih Tuğ beyefendi hocamız, son derece önemli bir konuya işaret buyurdular. Öğretim işlerini Üniversitelerimiz ve Milli Eğitim Bakanlığımız üzerine almış bulunuyorlar. Ancak eğitim mevzûunda yani, bilhassa Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kanunla kendisine verilmiş görevi daha mükemmel yerine getirmesinde meslek içi eğitimde büyük faydalar var.

Meselâ şu anda 9, dünde arz ettim, inşaallah sayıları en az 10'u bulur. Bu meslek içi eğitim merkezlerinde, bu 100 şahıs, aynı zamanda kendi sahalarında eğitim verme imkânlarını da bulacaklardır. Bir yönden halkı eğitip, diğer yönden görevlilerimizin ilmî ve hizmet verimlilik seviyelerini yükseltme durumu olacaktır. Bunda büyük fayda görüyorum. Bunun yüksek tasviplerine sunulmasını teklif olarak arz ettim. Takdir yüksek heyetinizindir.

Bu faydalı çalışmalarınızdan dolayı sizlere ayrıca tekrar Başkanlık makamının böyle bir güzide toplantının teminini sağladığı için kendilerine tekrar teşekkürü arz ediyorum. Son cümlem şu, bugün insanlık büyük bir buhrandan geçmekte, burada tavsiye edilecek kararlar eminim ki, kanayan yaralara merhem olacaktır. Hepinize tazimlerimi arz ediyorum. Selâmünaleyküm.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Teşekkür ederiz. Şimdi birkaç yeni teklif var. Bir de tadiller var. Maddelerin tadilleri hususunda verilen yazılı önergeler var. Bunları şimdi okuyalım ve oylamaya sunalım.

Evet buyurun.

– Teklif: Divan Başkanlığına, İlâhiyat Meslek Yüksek Okullar ve Açıköğretim Programı konusunda ilgili makamlara muhtemel bir mevzuat değişikliği teklifine güç ve ağırlık kazandırmak için konunun daha ağırlıklı bir şekilde raporda yer almasında fayda mülâhaza ettiğimi takdirlerinize saygılarımla arz ederim. Prof. Dr. M. Said YAZICIOĞLU.

Kemal GÜRAN:

– Sayın Başkanım. Bir açıklama getirmek istiyorum konuyla ilgili olarak, buradan oturduğum yerden.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Buyrun.

Kemal GÜRAN:

– Efendim bu konu, Din Hizmetlerini Geliştirme Komisyonunun teklifleri arasında var. Teklifin o komisyonun raporunun müzakeresi sırasında ele alınması hususunu arz ediyorum.

Mehmet Nuri YILMAZ:

–Burada da bir madde var. Buraya da girmiş.

–Evet oylamaya sunuyoruz. Kabul edenler, bu rapora ilâvesini isteyenler. Şimdi bu İlâhiyat Meslek Yüksek Okullarıyla ilgili bir teklif var. Bu teklifi, bu rapora da ilâve edebiliriz, öğleden sonra diğer bir komisyonda, Din Hizmetlerini Geliştirme Komisyonunun hazırladığı rapora da ilâve edebiliriz. Orada da var, daha geniş bir şekilde varmış. O zaman öğleden sonra orada görüşelim. Peki efendim. Evet, buyurun okuyun.

– Teklif: 11. maddenin 3. paragrafının sonunda, gerekçesi ne olursa olsun ortaya çıkan ihtilafları, Kur'an ve Sünnet denetiminde, vahyin emirleri doğrultusunda, asgari müştereklere bağlayarak çözüme kavuşturulmalıdır. Doç.Dr. Abdullah ÖZBEK

Teklif: Diğer efendim.

1) Cemaatlerle ilgili madde ki cemaatler deyimi yerine, hizmet grupları deyiminin kullanılmasını,

2) Sağlıklı bilgiler yerine nasslardan onay alacak veya nasslara ters düşmeyecek bilgiler deyiminin kullanılmasını teklif ediyorum saygılarımla. Prof. Dr. Yaşar Nuri ÖZTÜRK.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Buyrun efendim.

Prof. Dr. E. Ruhi FIĞLALI:

– Sayın Başkanım. Herhalde komisyon başkanı olarak bir söz hakkım var.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Buyrun tabi.

Prof. Dr. E. Ruhi FIĞLALI:

– Bu son okunan teklifte sayın ÖZTÜRK'ün farklı cemaat yerine, farklı hizmet grupları ibaresinin yer alması uygun olabilir. Ona katılıyorum. Cemaatlerin farklı hizmet grupları şeklinde değiştirilmesi tamam. Ancak "sağlıklı" burada arkadaşımızın ifade ettiği gibi müphem bir ifade değildir. Çünkü Mezhepler Tarihi içerisinde meseleye baktığınız takdirde sağlıklı görüşten kastın, aslına bağlı fikir olduğu herkes tarafından anlaşılıyor. Bu da bir teknik metindir. Onun için sağlıklı ibaresinin daha şumüllü olması, şemsiyenin geniş olması bakımından yerinde kalması taraftarıyım. Bu tarzda oylamanızı istirham edeceğim. Teşekkür ederim.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Sözünüz bitti mi? Tamam.

– Evet şimdi bu teklifi oylamaya sunuyoruz. Şimdi cemaatler yerine, hizmet grupları. Evet, kabul edilmiştir. Şimdi, sağlıklı bilgiler yerine, nasstan onay alan nasslara ters düşmeyecek biçimde değiştirilmesini istiyenler? Evet, kabul edilmemiştir. Evet, diğer teklif.

– Başkanlık divanına: Diyanet İşleri Başkanlığı'nın; cemaatler, mezhepler ve dinlerle diyaloğuna dair maddenin, aşağıdaki tarzda ifade edilmesini teklif ediyorum. "Diyanet İşleri Başkanlığı, ülkemizde mevcut İslâmi hizmetlerle meşgul olan, dinî cemaatler ve gönüllü kuruluşlarla gerekli durumlarda işbirliği yapmalıdır. Semâvî asıllı dinler başta olmak üzere, diğer evrensel dinleri bilen uzmanlar yetiştirmeli ve onların gelişimlerini yakından izlemelidir." Prof. Dr. Suat YILDIRIM

Prof. Dr. E. Ruhi FIĞLALI:

– Sayın Başkan, biraz önce bu maddeyi oyladık ve yüce heyetin kararıyla değiştirdik.

Prof. Dr. Suat YILDIRIM:

– Ben de teklif sahibi olarak bu tabiri benimsiyorum nitekim onun lehinde oy kullandım. Vazgeçiyorum yalnız bu kısımla ilgili diğer dinlerle diyalog yapılır tarzında olan konuda itiyatlı davranılmasını arz ediyorum. Bu cümleyi, orada da arz ettiğim gibi başta semâvî asıllı dinlerde olmak üzere, diğer evrensel dinlere giren uzmanlar yetiştirilmeli ve o dinlerin geliştirilmesini yakından izlemelidir şeklinde diye düşünüyorum.

– Evet, ikinci kısmını oylamaya sunuyoruz.

Rüştü ŞARDAĞ:

– Efendim, bunun için de yine komisyon başkanına söz verin.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Buyrun. Herhalde siz yoktunuz dün değil mi?

Prof. Dr. Suat YILDIRIM:

– Yoktum.

Prof. Dr. E.Ruhi FIĞLALI:

– Suat YILDIRIM bey bizim komisyonumuzda değil efendim, başka bir komisyondadır.

Sayın Başkanım, değerli üyeler, dikkat buyurursanız bu paragrafta ifade edilmek istenen husus, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ve onun emrindeki vaizlerimizin aktif bir yapıya sahip olmaları, dış çevreye açılmaları ve biraz önce yüce heyetimizin kabul ettiği farklı hizmet gruplarıyla, mezhepler ve dinlerle diyalog içerisinde bulunmalıdır.

Şimdi dinlerin, arkadaşımızın ifade ettiği gibi azizinden başlayarak evrensel bir tabirin içerisine girerseniz esas itibariyle İslâmî düşünüşe aykırı hareket etmiş

olursunuz, Batılı tasnifi burada zikrediyorum. Çünkü İslâma göre, eğer bu davaya inanıyorsak üzerinde duruyoruz, sağlıklı bir zihne sahip olursak, insanlığın dini zaten İslâm.

İnsanlığın muhtelif evreler içerisinde bozulmuş olması, bizi burada, İslâmın onları da şemsiyesi altına alacağı bir anlayışa götürmelidir. Diyalogtan niye bu kadar çekiniyoruz? Niye bu kadar tereddüt ediyoruz? İslâmın korkacak bir şeyi yok ki; İslâm, güvenle kendisini bütün dünyaya açmalıdır, mezheplere açmalıdır ve burada zaten yukardan beri ifade edildi. Kur'an ve Sünnetin şemsiyesi altında bütün insanları toplamak bizim hedefimiz olmalıdır. O halde bu maddenin izin verirseniz, yüce kurulda oylarınıza mazhar olursa, tasvip görürse, aynı şekliyle kalmasını teklif ediyorum.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Evet buyurun.

Prof. Dr. Mehmet S. AYDIN:

– Müsaadenizle, ben Ruhi beyi desteklemek için bir iki söz söylemek istiyorum. Şimdi diyalog kelimesi aslında çok yerinde bir kelime ve diyalogtan Vatikan şunu anlıyor. Yani insanların inançlarını değiştirmek, birbirini zorlamak değil, sosyal adalette, dünya basınında, din hürriyeti konusunda, diğer dinlerle Vatikan ortak tavır almak istiyor. Biz bunu niye reddedelim?

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Şimdi bu maddeyi oylarınıza sunalım. Kalsın mı yoksa değiştirelim mi? Kalsın mı aynen?

– Aynen kalsın, evet kabul edilmiştir.

– 1. Din Şûrası Başkanlığına değişiklik teklifi, 7. madde 2. paragraf ek. Değişen dünyamızın ihtiyaçlarına uygun, yeni çözüm, anlayış ve yorumlar getirebilmek için, çağdaş İslâm düşüncesi alanındaki inceleme ve araştırmalardan da azamî olarak yararlanmak, İslâmı asrın idrakine söyletmek için son derece önem arz etmektedir. Doç. Dr. M. Hayri KIRBAŞOĞLU.

Prof. Dr. E. Ruhi FIĞLALI:

– Sayın Başkan, teklif yerindedir efendim. Bu ifade de gerçekten takip edilmediği zaman muğlak birtakım şeyler olabiliyor, onun için teklifin oylanmasını arz ediyorum.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Peki, teklifi kabul edenler?

– Teklif kabul edilmiştir. Başka var mı?

– Görüşülmekte olan raporda, dinî irşad için, görme özürlüler için özel programlar düzenlenmesi zikredildiği halde, işitme özürlüler, zeka özürlüler için, bu tür bir çalışma ve programlama yapılacağından söz edilmemektedir. Metne bu zümreleri de içine alan bir genişlik kazandırılmasını arz ve teklif ederim. Kemal GÜRAN.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Doğrudur. Oylamaya sunuyorum. Kabul edenler?

– Doğrudur, kabul edilmiştir. Onu ilâve edelim.

– Din görevlileri, çağdaş ilim adamlarının görüşleriyle birlikte itikadî ve amelî mezheplere ait görüşlerin bütün olarak verileceği bir müfredatla, meslek içi eğitime tabi tutulmalıdırlar. Prof. Dr. Hamza AKTAN.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Zaten yapıyorlar evet buyurun efendim.

Prof. Dr. E.Ruhi FIĞLALI:

– Sayın Başkanım, Şûralarda, toplayan kurumun kendi iç yapısına müdahale edecek ve onların belli meselelerine çok bağlayıcı olan noktalara inmek doğru değil. Burada biz komisyon olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'mızın esasen bugüne kadar yürütmekte olduğu birtakım hizmetiçi eğitim kurslarının yürütülmesini ve devam ettirilmesini ve bu meselede daha ısrarlı olmasını istiyoruz. Ve bunun yanında, bu kurslardan yetişen insanların sahip olması gerekli olan vasıflarını sosyolojik, psikolojik, mezhepler tarihi, itikâdî mezhepler gibi husususların da yer aldığını görmüş olacaktık. Onun için müfredat olarak bir belirleme yoluna gitmek, hadiseyi daraltmaktır, çünkü dünya çok çabuk değişmektedir. Yarın belki bir başka şey için kurs açmak gerekir, Şûra karara aykırı diye basına da düşmüş olabilir, onun için bu teklifin nazarı itibare alınmamasını bendeniz arz ediyorum.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Evet, lütfen görüşlerinizi bildirirmisiniz? Kalsın mı?

– Oldu. Kabul edilmedi.

– Komisyon raporunu oyluyoruz. Buyur Hamza Bey.

– Tabii benim branşım, İslâm Hukuku. Hiç İlâhiyat Fakültelerinde İslâm Hukukunu, tek bir mezhebe ait görüşler, şeklinde okutursak, kendi öğrencilerimizi çok düşünceli vakitte gördük. O bakımdan, şimdi metodumuz İlâhiyat Fakültelerinde, özellikle bugün fıkıh dersinin hatta Şia mezhebide dahil, Şia mezhebini de içine alarak vermek gereğini duyduk ve bunun çok faydasını gördük. Bu bakımdan ben bunu bu şekilde teklif etmek istiyorum.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Oylandı. Tamam, başka.

– Divan başkanlığına; irşat, mürşitler vasıtasıyla yapılır. Bugün ise, Diyanet İşleri Başkanlığı irşad hizmetlerini, genelde vaizler vasıtasıyla yürütmektedir. Herşey maddeyle değerlendirilemezse de, maddesiz de hizmet yürütmek mümkün değildir. Bu sebeple, bugün Türkiye'de memurların en düşük ücretinin verildiği vaizlik mesleğine ilginin artması, yetişmiş mürşitlerin bulundurulması çok zordur. Vaizlik mesleğinin cazip hale getirilmesi için, gerekli kanuni düzenlemenin yapılarak, vaizlerin özlük haklarının iyileştirilmesi zorunludur. Bu itibarla, raporda bu konu açık şekilde ifade edilmelidir. Arz ederim. Şükrü ÖZTÜRK.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Herhalde o maddeden başka maddelerde var.

Zaten o konuda bir kanun teklifi de verdik. Şimdi Bakanlar kurulunda. İnşallah, müsbet netice alacağız. Şimdi yeni teklifleri okuyacağız. Evet buyrun.

1. Din Şûrası Genel Kurul Başkanlığına:

1) Camilere gelme imkânı bulamayan hanım cemaatın, cami dışında dinî yönden irşadlarının sağlanması için, hanım vaize kadrolarının ihdas edilmesi ve bu önemli görevin cami dışındaki uygun yer ve salonlarda uygulamaya konulması,

2) Memleketimiz ve yurtdışı camilerimizdeki din görevlilerimizin ekseriyetinin İmam hatip Lisesi mezunu olmaları sebebiyle, irşad hizmetindeki eksik yönlerinin giderilmesi ve daha mükemmel görev yapmalarının sağlanması için, ilk göreve atandıktan sonra, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın uygun göreceği camilerde, müftülüklerin ve görev yapacağı cami imam hatibinin kontrol ve denetiminde en az 6 aylık bir staja tabi tutulması, yukardaki 2 hususun genel kurulumuzca kabul edilerek 1. Din Şûrası nihâi raporuna eklenmesini arz ve teklif ederiz. Halil GENÇOĞLU, Denizli Anadolu ve Merkez İmam Hatip Lisesi Müdürü, Mustafa COŞKUN, Eskişehir Anadolu ve Merkez İmam Hatip Lisesi Müdürü, Mustafa İSKURT, Trabzon Anadolu ve Merkez İmam Hatip Lisesi Müdürü, Halim KARAKAYA, Tekirdağ Anadolu ve Merkez İmam Hatip Lisesi Müdürü, Hakkı YILMAZ, Erzurum Anadolu ve Merkez İmam-Hatip Lisesi Müdürü, arz ederim.

Prof. Dr. Prof. Dr. E. Ruhi FIĞLALI:

– Sayın Başkanım. Bu konular bizim komisyonumuzda görüşüldü. Diyanet İşleri Başkanlığımızın Eğitim Dairesi Başkanı arkadaşımız Şükrü Bey'de bu meselede zaten mevcut olan uygulamayı uzun uzun anlattı. Kadro meselesi hanım veya erkek diye zaten bir kadro ayırımı devletin yapısı içerisinde sözkonusu değildir. Bildiğim kadarıyla hanımlar vaiz kadrosuna atanıyorlar.

İkincisi, zaten şu anda kabul edilmiş olan yönetmeliğe göre Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği'ne göre ilk başlayan kimselerin bu kadar belli bir dönem staj görecekleri konu mevcut onun için bunun girmesini biz zaten komisyon olarak uygun görmedik.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Evet şimdi bu teklifin nihaî rapora alınıp alınmamasını oylarınıza sunuyoruz. Kabul edenler? Kabul etmeyenler? Tamam, alınmaması cihetine gidilmiştir. 2. maddesi neydi onun, 6 ay staj, o da var, evet buyurun.

– Divan başkanlığına: Aşağıda arz edeceğim teklifimin Şûranızın kararlarında yer almasını talep ediyorum. Gereğini arz ederim, saygılarımla. Lütfü Doğan, Şûra üyesi.

1994 mali yılında 100 adet ihtisas vaizliği kadrosu, 1. dereceden Diyanet İşleri Başkanlığı emrine tahsis edilmesi ve bu 100 kadroya en yüksek seviyede irşad görevlilerinin belli bir tüzük uyarınca seçilip atanmasını, bu seviyedeki örnek bilginlerin irşadlarından, bütün yörelerin de yararlandırılmasını Şûra tavsiye eder.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Evet, bu da yeni bir teklif. Hocam, raporda herhangi bir şey yok değil mi bu hususta? Görüşülmedi.

Prof. Dr. E. Ruhi FIĞLALI:

– Sayın Başkanım raporda yok. Ancak Lütfi Doğan hocamız müzakereler sırasında bunu gündeme getirmişti. Ancak burada belki mevzuat açısından birtakım şeyler doğabilecektir. Çünkü zaten bildiğimiz kadarıyla Diyanet İşleri Başkanlığı'nın vaiz kadroları şu anda dolu değil. Bizim bu Şûra'da alacağımız karar sonucunda eğer vaizlik mesleğinin cazip hale getirilmesi için hukukî düzenlemelerde gerçekleştirilirse, ikinci bir talep olarak bu alana gitmek lâzım. Aksi halde benim kanaatimce birbiri içine tekabül eden iki görüş gibi olabilir. Ancak kadro talebi olarak düşünülüyorsa..

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Evet yani ihtisas vaizliği kadrosu ihdas edilmesi gibi bir fikir var. Kabul edenler? Edilmiştir. Evet, devam edelim.

–Teklif: İslâmın güzelliklerinin anlatılabilmesi için, Müslüman ülkeler ilim ve din adamlarını bir araya getirecek bir Müslüman ilim adamları konseyi kurulmalıdır. Bu konsey, İslâm kardeşliğini gözönünde bulundurarak, her yıl veya birkaç yılda bir toplanır, fikir alışverişinde bulunur. İslâm dünyasının problemleri görüşülür. İslâm dünyasının diğer gelişmiş milletler seviyesine ulaştırılabilmesi için araştırmalar yapar. Bu konsey hazırlayacağı tüzük hükümlerine göre hareket eder. Prof. Dr. Hüseyin ATAY.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Evet, Diyanet olarak, böyle bir konseyin hazırlanması için öncülük yapmamız isteniyor, teşebbüste bulunmamız isteniyor. Kabul edenler? Evet, kabul edilmiştir.

– Sonuç raporun 16. maddesine; yurtdışı Türk toplumunda, yüksek öğrenim görmüş kişilerden, isteyenlere üniversitelerin sosyal ilimler enstitülerinde yüksek lisans, master yapmalarını sağlamak üzere, özel kadrolar temin edilmesi için, tedbir alınması tavsiye edilemez mi? Takdirlerinize arz ederim. Hamdi MERT.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Evet, buyrun hocam.

Prof. Dr. E. Ruhi FIĞLALI:

– Sayın Başkanım, bunun Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Şûrası'yla bir ilgisi yok ki. Milli Eğitim Bakanlığı ile Yüksek Öğretim Kurulu bu işi organize ediyor.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Evet tavsiye kararı alınsın mı, alınmasın mı? oylarınıza arz ediyoruz. Peki, alınmayacak.

– Madde 1: TRT'deki dinî yayınların denetimi, bu kurumdaki dinî konularda uzman olmayanlarca yapılmaktadır. Bu mahzurlu durumun düzeltilmesi ve TRT'deki

dini yayınların denetiminde, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın da görev alması için gerekli girişimler yapılmalıdır. Doç. Dr. Hayri KIRBAŞOĞLU.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Evet, buyrun hocam.

Prof. Dr. E. Ruhi FIĞLALI:

– Sayın Başkanım. Bizim başkanı olduğumuz komisyonumuzda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yalnız TRT değil, diğer Bakanlıklarla ilgili münasebetleriyle alakalı olmak üzere uygun maddeler var. Bir birimin denetleme kuruluydu, vesaireydi gibi çok müdahaleci olacaksa Şûra kendi değerini düşürmüş olur. Onun için meselelere biraz yukarıdan bakmak lâzım. Çünkü Diyanet İşleri Başkanlığı Türkiye'de yukarıda olması lâzım gelen bir makamdır. Bu kadar teferruata girmemeliyiz. Orda var.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Sayın Kırbaşoğlu, öğleden sonra görüşeceğimiz raporda varmış. Şimdi efendim bu raporu, yapılan tadilatlarla ve yeni tekliflerle oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler? Etmeyenler? Oy birliğiyle kabul edilmiştir. Peki teşekkür ederiz. Öğleden sonra saat 14.00 de toplanmak üzere.

Teşekkür ederiz.

Mehmet Nuri YILMAZ:

1. Din Şûrası'nın sayın üyeleri, temsilci ve davetliler. Şimdi bu oturumumuzda Din Hizmetleri Geliştirme Komisyonunun raporunu görüşeceğiz. Sayın Suudi Arabistan Hac Bakanı, aramızda bulunuyorlar. Bugün saat 17'00 de Ankara'dan ayrılacaklar. Bu hac ile ilgili konuların görüşülmesini dinlemeyi arzu ettiler. Bunun için öne aldık. Şimdi İbrahim Kâfi bey, Din Hizmetlerini Geliştirme Raporunu okuyacak ve üzerinde tartışma yapacağız. Yalnız süremiz çok az, bir saat değil mi? Bir saat süremiz var. Lütfen buna riayet edelim. Evet buyrun İbrahim Bey.

Prof. Dr. İbrahim Kâfi DÖNMEZ:

–Teşekkür ederim. Din Hizmetleri Geliştirme Komisyonu Sonuç Raporu: 1. Din Şûrası Din Hizmetlerini Geliştirme Komisyonu 1.11.1993 Pazartesi öğleden sonra yaptığı ilk oturum ile çalışmalarına başlamış, gündemdeki tebliğlerin görüşülmesine geçmeden önce oturumu yönetmek üzere Prof. Dr. Ahmet Uğur'u Başkanlığa, Prof. Dr. İbrahim Kâfi Dönmez'i Başkan Yardımcılığına, Yardımcı Doçent Dr. Akif Köten ile Sami Akyol'u raportörlüğe seçmiştir. Din Hizmetlerini Geliştirme Komisyonu 1-3 Kasım 1993 tarihleri arasında 5 oturum yaparak çalışmalarını tamamlamış ve aşağıda belirtilen sonuçların Şûra Genel Kurulu'na sunulmasını kararlaştırmıştır:

1. Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilât Kanunu bir an önce çıkartılmalı, bu çalışmalar çerçevesinde özellikle;

a) Diyanet İşleri Başkanlığına, YÖK, TRT vb. kurumlarda olduğu gibi özerklik verilmesi,

b) Diyanet İşleri Başkanı'nın seçim esasına göre belirlenmesi,

c) Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Cumhurbaşkanlığı makamına bağlı hale getirilmesi için gerekli hukuki düzenlemeler yapılmalıdır.

2. Çağımız branşlaşma ve ihtisas çağı olduğundan, İlâhiyat Fakültelerinde branşlara yönelik eğitimin verilmesi için gerekli düzenlemeler yapılmalı ve özellikle din görevlisi yetiştirme amacına yönelik bir "din hizmetleri proğramı" açılmalıdır.

3. İlâhiyat Meslek Yüksek Okullarına girişte, mesleğinde iki yıl çalışma şartı kaldırılmalı, Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilatındaki İmam-Hatip Lisesi mezunu görevlilerin bilgi düzeylerini artırmak ve bunlara yüksek öğrenim imkânı sağlamak üzere sözkonusu yüksek okullarda sadece bu görevlilerin yararlanabileceği "Ekstern Öğretim" kontenjanları ayrılmalıdır. Ekstern öğretime kayıtlı personele uygulamaya yönelik derslerin okutulabilmesi için Başkanlığın eğitim merkezlerinde yaz aylarında yoğunlaştırılmış kurslar düzenlenmeli, bu konuda daha fazla verim alınabilmesi için de İlâhiyat Fakülteleri ve İlâhiyat Meslek Yüksek Okulları ile işbirliği yapılarak bu kurumların öğretim kadrolarından yararlanılmalıdır.

4. Dini öğretim veren Orta ve Yükseköğretim kurumlarında uygulamaya ağırlık verilmeli, staj ile ilgili özel düzenlemeler yapılmalıdır.

5. Din bilimleri araştırmalarının, din hizmetlerini ve din öğretimini ilgilendiren meselelerin sağlıklı çözümlere ulaştırılabilmesi için, İlâhiyat Fakülteleri, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nce sürekli, plânlı ve koordineli olarak müşterek çalışmalar yapılmalı, gerekli koordinasyon ve müşterek çalışmanın sağlanabilmesi için Diyanet İşleri Başkanlığı'nda bir birim oluşturulmalıdır.

6. Haccın bir turistik seyahat olmayıp, farz bir ibadet olduğu dikkate alınarak, hac organizesinin Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından tek elden yapılması sağlanmalıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı, sözkonusu organize ile ilgili aksaklıkların dikkatle izlenmesi çalışmalarını sürdürmeli ve gerekli önlemleri almaya özen göstermelidir.

7. Diyanet İşleri Başkanlığının hizmetiçi eğitim imkânları artırılmalı, özellikle hizmetiçi eğitim ödeneklerinin, hizmetiçi eğitim merkezlerinin sayılarının ve kapasitelerinin artırılması yönüne gidilmeli ve ihtisasa yönelik kurslara daha fazla önem verilmelidir.

8. Din hizmetlerinin ifasında, Kur'an-ı Kerim'in öğretilmesinde, ezberlenmesinde, milli birlik ve bütünlüğümüzün sağlanmasında önemli fonksiyonları olan Kur'an Kurslarının statüleri, müfredatları, eğitim-öğretim metodları günümüzün gelişen ve değişen şartları ve ihtiyaçları gözönünde bulundurularak yeniden ele alınmalı ve geliştirilmelidir.

Zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılması halinde Kur'an Kurslarının zarar görmemesi için özellikle 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununda değişiklik yapılmasına dair Kanun tasarısında "Beş yıllık ilkokul üzerine en az üç yıl süreli Diyanet Kur'an Eğitim Merkezlerinde verilen eğitim, zorunlu eğitimden sayılır" hükmünün yer alması sağlanmalıdır.

9. Camisi olmayan köy ve mahallelere ilgili Devlet Kuruluşları, Belediyeler ve Türkiye Diyanet Vakfı gibi gönüllü kuruluşların yardımı ile cami yapılması sağlanmalı, ayrıca belediye imar planlarında da bu ihtiyacın gözönüne alınmasının temini için

gerekli mevzuat değişikliği yapılmalıdır. Camilerin yapımında, mimarî planında ve iç düzenlemesinde Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Diyanet Vakfının işbirliği ile hazırlanacak proje ve teklifler esas alınmalıdır.

10. Dini nikah konusunda toplumumuzda yaşanan rahatsızlıkların giderilebilmesi için, isteyenlerin resmî nikâhlarının, müftüler ve müftülerin yetkili kılacağı görevliler tarafından kıyılmasına imkân verecek mevzuat değişikliği yapılmalıdır.

11. Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Diyanet Vakfı, Türkiye dışındaki Türklerin ve Müslümanların dinî yayın, mabet ve dinî eğitim-öğretim alanlarındaki taleplerini karşılama konusunda çalışmalarını geliştirerek sürdürmelidir.

12. Çalışanların Cuma ibadetini rahat bir şekilde yapabilmelerini sağlayacak düzenlemeler gerçekleştirilmelidir.

13. Halkımızın, devletimizin eğitim seferberliği çağrısına uyarak gönüllü olarak yaptırmış bulunduğu İmam-Hatip Lisesi binaları da bir an önce eğitime açılmalıdır.

14. Şûra'nın sonuç bildirisinde, dünyanın değişik yerlerinde ve özellikle Bosna-Hersek'te Müslümanlara ve mukaddes mekânlara yapılan saldırıları kınayan bir açıklama yapılmalı ve bu meseleye acil çözüm getirilmesi için tüm dünyaya özellikle inananlar dünyasına çağrı yapılmalıdır. Hürmetlerimle.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Peki teşekkür ederiz. Şimdi raporun geneli üzerinde söz almak isteyenler. Sabah zaten kabul edilmişti. Evet Salih Akdemir bey. Evet hocam üyelere söz hakkı veriyoruz. Sayın Hocam Karahan bey evet, İbrahim Canan bey, tümü üzerinde bir değerlendirme belki yarın mümkün, yarın olabilir. Hocam konuşmak istiyor musunuz? Peki Sayın Karahan, peki üyelere söz hakkı veriyoruz efendim. O toplantıda olmaz efendim. Evet başka yok herhalde söz hakkı isteyen. Evet Hatipoğlu. Sayın Hatipoğlu, başka Fahri Demir bey, evet. İsimleri bir okuyalım da evet Salih Akdemir bey, İhsan Süreyya Sırma hocamız, İbrahim Canan bey, Abdulkadir Karahan hocamız, Sayın Hatipoğlu hocamız, Fahri Demir bey.

– Evet Prof. Dr. Salih AKDEMİR hocam, buyur.

Prof. Dr. Salih AKDEMİR:

– Sayın Başkan, değerli ilim adamları, saygı değer misafirler. Ben burada İslâm âlemini doğrudan ilgilendirdiği için, hac konusunda bir ilâve teklifte bulunacağım.

Bana göre hacc ibadeti, biz Müslümanlar tarafından daha kolay yapılması gerektiği halde, adeta zorlaştırılıyor. Kur'an-ı Kerim'e göre haccın belli aylarda yapılması öngörülüyor. Oysa bizler, haccı belli bir aya sığdırıyoruz. Belli bir ay Peygamberimizin uyguladığı belli bir aya sığdırıyoruz, belli günlere sığdırıyoruz. Oysa Kur'an-ı Kerim âyetine göre açıkça hac belli aylardadır ve Cenâb-ı Allah, açıkça kim bu aylarda hacca niyetlenirse diye ifade etmektedir. Öyleyse niye belli bir zamanda bütün Müslümanları zor şartlarda bir araya getirelim? Benim önerim bu. Haccın daha geniş alanlara yayılması için çalışmaların yapılması hususunda teklifte bulunuyorum. Teşekkür ederim.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Sayın Profesör Doktor İhsan Süreyya SIRMA beyefendi, buyrun.

Prof. Dr. İhsan Süreyya SIRMA:

–Bismillâhirrahmânirrahîm. Efendim bu hac konusunda sayın Vezir'in hazır bulunmasından yararlanarak bir teklifte bulunacağım. Biz İlâhiyat Fakültelerinde İslâm tarihini okuturken, hac menâsikini, savaşları anlatırken, görsel olarak bazı şeyler vermek istiyoruz. Bir kaç defa nasip oldu. Münferid olarak Suudi Arabistan'a gittim. Film çekmek istedim. Mesela Bedir'de, Uhut'ta falan, haklı olarak bana dediler ki, senin bir yetkin yok, falan. Bu kolay olmadı. Benim teklifim şu: Bizim Diyanet İşleri Başkanlığı, Hac Bakanlığıyla böyle bir temasta bulunursa ve derse ki Türkiye'de bize müracaat edip te oraya gelip araştırma yapmak isteyen ilim adamlarına bir kolaylık tanınsın. Meselâ, bazı yerler gösterilsin. Fotoğraf çekilmesine müsaade edilsin gibi bir husus olursa, bence faydalı olur. Ben Sayın Bakanın hazır bulunmasından istifade ederek bunu sundum, teşekkür ederim.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Sağol, teşekkür ederiz. Sayın Profesör Doktor İbrahim CANAN. Buyrun, evet bu teklifler yazılı verilirse çok iyi olur.

Prof. Dr. İbrahim CANAN:

– Bismillâhirrahmânirrahîm. Muhterem arkadaşlar ben İlâhiyat Fakültelerinin branşlaşmasıyla ilgili bir madde geçti, o konuda birkaç nokta söyleyeceğim. Ancak tahmin ederim komisyondan geçen her mesele, epey bir müzakere, münaşakaşa edilmiştir. Benim tekrar meseleye temas etmem, belki münakaşayı biraz daha uzatma manasına gelebilir ama, bu konudaki kanaatimi de söylemeden vicdanen rahat edemiyeceğim için konuya temas etmek istiyorum.

Şimdi fakültelerimiz hali hazır eğitimiyle, müfredatıyla bölümlere ayrılmıyor. İdari bakımdan üç tane bölüm olsa da bu talebeye yansımıyor, bu durumu ile biz talebelerimize temel islâmî ilimleri, bilimleri vermekten hakikaten aciz kalıyoruz. Dolayısıyle bir de bunun branşlaşmaya gidilmesi, talebenin alması gereken temel bilgilerden bir kısmını almamasına sebep olacak.

Nitekim biz Erzurum'da, YÖK kurulmazdan önce, İslâmî İlimler Fakültesinde bu bölüm işini tatbik ettik. Bölümleşme işi, fiilen tatbik edildi. Ve çok ızdırabını çektik.Dolayısıyla nasıl ki, Tıp Fakültelerinde talebeler, fakülteyi bitirinceye kadar branşlaşmaya gitmiyorlar, hepsi müştereken aynı dersleri, aynı miktarda okuyor, bilahare mezuniyetten sonra ihtisaslaşma diye ayrı programları var, ona göre ihtisas yapıyorlar. Ben şahsen, bugünkü müfredatımız kaldığı müddetçe, bugünkü esaslar aynen muhafaza edildiği müddetçe, İlâhiyat Fakültelerinin branşlaşmaya gitmesine taraftar değilim. Bunun mahzurlu olacağı kanaatindeyim.

Buradaki bir kısım eksiklikler tabii bu konuyu gündeme getiren arkadaşlarımızın haklı olduğu yönler var. Öğrencilerimiz vaiz oluyor, vaizlik noktasında bilgileri eksik oluyor. Arapça hocalığı yapıyor, Arapça hocası noktasından noksanlığı var. İstiyoruz ki Arapça hocası olacaklar daha çok Arapça dersi alsınlar. Vaiz olacak olanlar daha çok vaazlık dersi alsınlar.

Ancak mezun olduktan sonra bunların seçecekleri branşlarda tesadüfe bağlı, yani bizim fakültemizden felsefe ve kelam bölümünden mezun olanlar, İslâmî İlimler Fakültesinin Felsefe-Kelâm bölümünden mezun olanlar, az miktarda Hadis almış olanlar, az miktarda Arapça almış olan, Arapça hocalığına tayin edilirler. Hadis-Tefsir hocalığına tayin edilirler.

Halbuki, bütün beş yıl -İslâmî ilimler beş yıldır-boyunca aldığı hadis miktarı, son sınıfta iki saattir. Başka hadis dersi almadı. Hep Kelâm okudu. Kelâma yakın dersler okudu ama, gittiği zaman direk Arapça dersine girdi. Benim talebem mezun olduğu zaman, benim çocuğuma Arapça hocalığı yaptı Erzurumda. Dolayısıyla bu da gözönüne alınacak olursa, yani bilahare tayinlerinde aldığı şeyin, ihtisasın gözönüne alınamadığı meselesi de gözönüne alınacak olursa, böyle bir şeyin branşlaşmaya ayırmanın talebelerimizin yetişmesi bakımından sakıncalı olacağı kanatindeyim.

Bunun giderilmesi için, ne yapmalı? Duyulan eksikliğin giderilmesi için, bu hizmetiçi eğitim meselelerine yer verilmelidir. O suretle bu işler giderilebilir, bizim daha önce komisyonda da bu hizmetiçi eğitim meselelerine ağırlık verilmesine yer verilebilir. Burada da yer verilmiş, dolayısıyla talebelerimiz aynı miktarda dersleri müştereken alsınlar, mezun olduktan sonra Diyanetin, Müftülük imtihanlarını kazanıp oraya intisap edenler, müftülükle ilgili iç hizmet, meslek, hizmetiçi eğitime tabi tutulur, eksikliğini tamamlar. Vaiz olanlar, vaizlikle ilgili hizmetiçi eğitimi tabi tutulur, orda eksiğini tamamlar.

Dolayısıyla biz talebelerimizi temel bilgileri almaktan mahrum etmeyelim derim. Bu noktada hatta ben şunu da ilâve edeceğim. Şimdi hali hazırda talebelerimiz yüksek lisans ve doktora imtihanlarına giriyor kazanıyor. Kazananlar Fıkh'a mı girdi veya Hadis'e mi girdi? Çeşitli mülâhazalarla burada izahı müşkül olacak bir kısım arkadaşlarımızın anlamakta zorluk çekeceği sebeplerden dolayı Hadis'e girenler sadece Hadis almak, Tefsirden, Fıkıh'tan mahrum kalmak gibi bir durumla karşı karşıya kalıyor. Veya Fıkh'a, Fıkıh'tan doktora yapacak yüksek lisans yapacak arkadaşlarımızın aldığı dersler, hep Fıkıh üzerinde oluyor. Tefsir alamıyor, Hadis alamıyor. Bir de lisans döneminde de bu bölümleşme, branşlaşma sebebiyle alamazsa aynı derslerde eksikliği olursa, hayatı boyu bu eksiklik devam edip gidecek demektir. Bunun önüne geçilmesi için şahsen ben o maddenin kaldırılmasını teklif ediyorum. Arkadaşlarımız bunu takdir etsinler.

Temas edeceğim diğer bir husus, camilerle ilgili. Arkadaşlarımız gayet güzel camiler meselesine temas etmişler. Ben derim ki, bugün camilerimiz sadece bir ibadet mahalli, mabet fonksiyonu icra etmektedir. Halbuki Peygamberimiz (s.a.s.) zamanında camilerin çok yönlü fonksiyonu var. Mescidin hatta planları ona göredir. Bitişiğinde suffe vardır, kadınlar bölümü vardır. Bugün yolcusunuz, bir camiye uğradınız ve yanınızda hanımınız var, nerede namaz kılacak? sıkıntı çekiyorsunuz. Çünkü peygamberimizin bıraktığı mescit planı, zamanla değiştirilmiş, zaman zaman konuşmacı arkadaşlarımız, kadınlarımızın ihmal edildiğini dile getirdiler. Maalesef camilerimizin planı meselesinde de kadın meselesi ihmal edilmiştir. Dolayısıyla ben derim ki; Diyanetimiz, Resulüllah dönemindeki fonksiyonları icra edecek bir cami planı geliştirip, onların icra edilmesi konusunda bir nazım rol oynamalıdır. Saygılarımı sunuyorum.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Teşekkür ederim. Sağolun.

– Evet Sayın Karahan, buyurun. Hocam inşaallah zamana riayet edersiniz.

Prof. Dr. Abdulkadir KARAHAN:

–Bismillâhirrahmânirrahîm. Esselamü aleyküm ve Rahmetullah. Müsaade ederseniz, zannederim hazirûnun yarısı da talebem olduğu için başta aziz Başkanımız olmak üzere saygı selâm yerine, hepinizin gözlerinden öperim diye söze başlayayım.

Aramızda benim de şahsen tanıdığım, burada konuştuğum Hac Veziri Mahmut Muhammed Sefer de bulunduğu için sadece şu raporun hudutu içinde kendimi hapsetmek istemiyorum. Zamanınız da bir saat var, diye söylediniz. Arkadaşlar da lütfettiler çok kolay konuştular. Bana beş dakika iltimas edersiniz zannediyorum. Başkaları da ediyor, yani.

Evvela şu kadarını söylemek istiyorum. Benim babam hocaydı ve bu memleketin uzun müddet din tedrisatından mahrum kaldığı bir zamanda sadece ailemizin genç çocuklarını okutmak için onlara Kur'an-ı Kerim okuturken damda bir de nöbetçi beklerdi, acaba jandarma geliyor mu? O günden Cenâb-ı Hak İslâm âleminin büyük bir toplumu olan ve bir zamanlar yanlış anlamayın Hilafet geri gelsin demem. Allah korusun, kanunlara karşı gelmem. Fakat bir zaman İslâm âleminin Hilâfet merkezini kendi topraklarında temsil edilen bu memlekette, şimdi ilk bir Din Şûrası toplanma saadetine nail oluyoruz. Bundan dolayı bunu hazırlayanları ve memlekete bu imkânı verenleri tebrik ve tes'id ediyorum.

Burada üç kongre veya üç komisyon halinde çalıştık. Ve emin olun en az Türkiye'nin dışında yüz, Türkiye'nin içinde iki yüz kongrede, sempozyumda, büyük toplantıda bulunmuş bir insan sıfatıyla ve seksen yaşına basan bir hoca olarak, çok olgun buldum. Belki henüz bizim İslâm İlimleri sahasında beklediğimiz ideal ölçüsünde hiçbirimiz yetiştiğimizi iddia edemeyiz. Ama ilerisi için bu sizin çoğunuzda gördüğüm arzu, genç arkadaşlarımdaki çalışma şevki, konuşma terbiyesi, konuya hakimiyeti, bana başta Diyanet İşleri Teşkilatında çalışan faziletli arkadaşlarımızla birlikte, İlâhiyat Fakültelerimizde ve onlara benzer İmam-Hatip Okullarıyla, diğer din kuruluşlarında ümidin üstünde bir gelişme vardır. Bu gelişmeyi, Türk milletinin tarihinden gelen İslâmiyete bağlılıkta, âlimlerin, Peygamberlerin varisleri olduğu hadisi ve يوزن يوم القيامة مداد العلماء ودم الشهداء فيرجح مداد العلماء على دم الشهداء hadisindeki âlimlerin mürekkebiyle şehitlerin kanı tartılacak, âlimlerin mürekkebi, şehitlere raci olacaktır, denildiği zaman dünyanın ve kainatın efendisi olan Peygamber Efendimize, **–Ya Resûlallah, şehit kanını veriyor, âlim, mürekkebini, bu nasıl olur? Evet, demiş. Eğer âlim, o mürekkebiyle şehadet mertebesinin yüceliğini anlatmamış olsaydı, kim giderde şehit olurdu?**

Binaenaleyh, eğer Allah Tealâ Kur'an-ı Kerim'de bize cihadı emretmemiş olsaydı, eğer Peygamberimiz Bedir'den başlayan hayatında cihadın faziletini ispat etmemiş olsaydı, kim bizi davet etti de Endülüs'e gittik, Semerkant'a gittik?

Onun için açık söylüyorum, Türkiye'yi miskin, başkasının lütfuna muhtaç, gerek

Azerbaycan'da, gerek Kıbrıs'ta, gerek Bosna-Hersek'te, gerek Afganistan'da, gerek Keşmir'de başkasının huzuruna yüz sürerek haklarımızı müdafaa etmek için değil, bizzat İslâm âlemiyle birleşerek yapmak istediğimizi yapmalıyız. Ve bu gibi toplantılar buna da açık olmalı, bunu da konuşmalı ve bunu da mümkün mertebe devleti, hükümeti incitmeden, vazifemizin salahiyetini aşmadan bir madde olarak herhangi bir komisyonumuzun kararına ilâve etmeliyiz.

İkinci nokta hac meselesi. Gerçekten hepimize farz olan ve ben de Suudi Arabistan'da bu vazifeyi ifa etmiş bir insan olduğum için söyleyebilirim. Devlet Başkanı Fahd hazretlerinin dikkat ve alâkası sayesinde imkânın müsaadesi nisbetinde güzel geçmektedir. Ama gerek Türkiye'nin başta Diyanet İşleri olmak üzere bunu daha çok iyi bir şekilde organize etmesi bir takım uydurma şirketlerin, vatandaşları otobüsle, motobüsle götürmeye kalkışması, vatandaşı perişan etmelerinin önüne geçmesi, önüne gelenin Allah'ın haccını yerine getirmek için değil, ceplerine ticaret metaı olan dolarları koyabilmek için ortada yaptığı bu rezaletlerin önüne geçilmesi lâzımdır.

Ayrıca hac mevsiminde temizliğe biraz daha dikkat edilmesini temenni ediyorum. Filhakika bizim Diyanet işleri en iyi şekilde. Yazıcıoğlu'nun zamanında gitmiştim, bir kere beraber namaz da kılmıştık. Türkler evet Türkler oldukça temiz diyor. Ama Endonezya'dan gelenlere bakın, Gana'dan gelenlere bakın, Sudan'dan gelenlere bakın. Ben, Hadesten Taharet, Necasetten Taharet tamam olmadıkça, haccın eksik olduğuna kâniyim. Mina'da yerde yatanlar, birçok çöplüğün üstünde bulduğunu yiyenler, çarşafları yerlerde sürüklenip te, cübbeleri necasetle şöyle veya bu şekilde ıslananların namazlarından biraz şüphe ederim.

Onun için, bütün İslâm âleminin haccın esâsâtı asliyetine, erkanına, hac farizesi eda edilmeden evvel, biz Türklerin de evvela birer hac kitabı okuyarak öyle hacı olmasını istiyorum. Yoksa sadece uyuyup ta, okuduğu duanın manasını anlamadan, etrafta dolaşmanın yeterli olacağına inanmıyorum. Kim ne derse desin, ben gerçeği söylüyorum. Şimdi tekrar edeyim, yarın gene konuşacağım, daha da heyecanlı konuşurum. Çünkü müsait değiliz. Şimdi beni hoşgörün. Seksen yaşından sonra kimseden bir şey beklemiyorum. Ben devletin büyüklerine de söylüyorum. Ben Allah'ın kuluyum. İnsanların kulu olmayacağım. Ve Cenâb-ı Hakk âlimlere emretmiştir. **İlmi esirgemek helal değildir.** العلم لايحل منعه O halde Cenâb-ı Hakk'ın verdiği ilmi, ben size, halkıma, gazetedeki okuyucularıma anlatacağım. Bunu anlatabilmem için de sizin müsamahanızdan istifade edeceğim.

Son diyeceğim şey şu: Burada biz bulunduk, güzel şey söyledik. Yarın Cuma namazından sonra "ferra, yefirru" usulünü tatbik ederek memleketlerimize, yerlerimize gideceğiz. Gidince bu güzel Şûra'nın bize verdiği yüksek manevi duyguyu etrafımıza aşılayalım. Onlara öğrendiklerimizi veya daha evvel bilip te geliştirdiğimiz fikirleri, bilhassa Türk ülkelerinden gelen kardeşlerimize de söylüyorum. Takviye suretiyle aşılayalım. Yeni bir İslâm'ın doğduğunu, devletin kanunlarına itaatlı olmak şartıyla, çünkü, اطيعوا الله واطيعوا الرسول واولى الامر منكم dür. Ben devletin kanununa karşı gelmeyeceğim amma, kanunun hududu içerisinde İslâmiyeti, İslâmın birliğini, İslâmın manevî kuvvetini, Peygamber Efendimizin lütfundan, faziletinden cesaret alarak yayacağım. Siz de hepiniz yayın. Sizi kucaklarım.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Karahan Hocamıza teşekkür ederim. Şimdi sayın Mehmet Said HATİPOĞLU buyurun.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Sayın Başkanım. Belki benim söyleyeceğim çok şekli kalacak. Onun için tereddüt ettim söz almaktan. Şimdi bir hac organizesi diye bir söz kullanılıyor. Zannediyorum böyle bir tasarı, söz söylemek, organizesi demek yanlış. Ya bunu organizasyonu demeli, çünkü organize dediğimiz zaman Fransızca'daki tabiriyle ismi mef'ul, yani sıfatı kullanmış oluyoruz. Organize Sanayi denebilir, ama Sanayi Organizesi denmez. Bunun gibi, hac organizesi değil, hac organizasyonudur. Veyahut Türkçesini kullanalım bunun. Ya hac ibadeti diyelim, ya hac seferi diyelim, ne diyeceksek diyelim de düzenlenmesi diyelim, birşey diyelim. Birinci bu.

Efendim ikinci arzum ifade ederek huzurunuzdan ayrılacağım. 1986'da daha evvelki Hac bakanımızın lutfettiği bir davetle haccı ifa etmek bizlere de nasip oldu. İnşaallah öyledir. Beraber gitmiştik Hocamızla orada ben arzu ettim ki ilk defa gidiyordum. Peygamber Efendimizin zamanında sahabelerin gezdikleri, gördükleri yerlerin, bugünkü durumla bir mukayesesini yapmak durumunda kaldım. Fakat benzetebilecek, bizim kitaplarımızdan okuduğumuz yerlerle benzetebilecek pek bir şey bulamadım.

Bize Ebûzer mescidi, Ömer Mescidi, şu mescidi, bu mescidi dediler. Amma o mescitler yerinde yeller esiyor, yenileri yapılmış, orijinalleri ile bir alakası yok. Peygamber Efendimizle, Hazreti Aişe'nin yarıştığı yer dediler. O yerlerde binalar var, başka şeyler var. Mekke diyoruz, Mekke bütün hüviyetiyle fevkalâde değişmiş, belki orijinal olarak bir Kâbe'nin taşları kalmış. Ben arzu ettim ki Peygamberimiz zamanında Mekke ve Medine nasıl idi, bunun bir maketi yapılamaz mı? Yani gelen Müslümanlar o devrin hayat şartlarını efkârı umumiyesine belki tesir eder ümidiyle hayat şartlarını böyle bir maket halinde göremezler mi? Bugünün teknik imkânlarıyla bunları canlandırmak gayet basit bir iş diyorlar. Ben bu arzumu dile getirmek istedim. Sayın Bakanımız buradayken onun tahakkukunu rica edeceğim. Çok teşekkürler efendim.

Mehmet Nuri YILMAZ:

–Teşekkürler. Sağolun. Evet sayın Fahri DEMİR.

Fahri DEMİR:

– Sayın Başkan, muhterem üyeler. Bir iki hususu arz etmek için söz istemiş oldum. Bunlardan birisi raporla alakalı değil. Ancak fikirle alakalı olarak burada konuşuldu. Yalnız bu fikir durmadan gelişiyor. Hem de yanlış istikamette gelişiyor. Mescid, cami, Hz. Peygamber (s.a.s.) zamanındaki fonksiyonuna döndürülsün. Sanki oradan uzaklaştırılmış cami, mescid ve ibadethanedir. وان المساجد لله فلا تدعوا مع الله احدا Bağışlayın, eğer Resûl-ü Ekrem (s.a.s.) mescidi mektep olarak ta kullanmışsa, efendim. Diplomatik heyetleri kabul etmek için de kullanılmışsa, mekân meselesi, ihtiyaç meselesi. Yok başka yer, ancak yeni imkân ve şartlar içinde bir mescid yapılmış. Her şey orada yapılmak zorunda, herşeyi Resulüllah yapacak, dini de o yapacak,

dünyayı da o yapacak. Çünkü o günkü şartlar o günkü ihtiyaçlar. Şimdi bu fikri geliştiriliyor. Gelişe gelişe nereye kadar geliyor? Camide kadınlar kısmı, erkekler kısmı, Mescidi Nebevi asırlar sonra, 15 asır sonra kadınlar girişi, erkekler girişi diye resmen ayrılmış. Hatta kulağımıza gelen teklife göre Harem-i Şerifte de Krala kadar götürülmüş o mesele. Harem-i Şerifte de kadınlar günü, erkekler günü yapmaya doğru gidiyor mesele.

Mabet, müşterektir. Erkek kadın farkı yoktur. Muhazat, sadece Hanefi mezhebindedir. Ama huzurlu ibadet etmek için elbette ki hanımların arkada kalması, erkeklerin önde olması bir nezahattir, bir tedbirdir. Kim için? biraz da bizim için, yani henüz fikirde cinsiyet safhasını aşamamış toplumlar için, yoksa karısından başkasına kadın gözüyle bakan, kocasından başkasına erkek gözü ile bakan, daha cinsiyet safhasını aşamamış ibtidai kafalıdır. Bağışlayın, bu şekilde konuşmamı, yani Resulüllah (s.a.v.)'ın gününde şunu, maksadımı anlatmak için hatırlatmak ihtiyacını duymaktayım.

Ve bu dünya çapında anlatılması gerekli bir hadisedir bana göre. Bir Müslüman sahabe geliyor Aleyhisselâma. Hepimizin malûmu, teaccüp ederim ama konuyu anlatmak için, anlatmak mecburiyetindeyim. Diyor ki, ben söz verdim biat sırasında söz verdim. Beş şart arasında, zina da etmeyeceğim. Tamam amma ben hepsine uyuyorum, yalan söylemeyeceğim, adam öldürmeyeceğim, şirk koşmayacağım, iftira etmeyeceğim. Hepsi tamam ama, fakat şu alışkanlığı bırakamayacağım. Ya zina, ya din. Ya müsaade et zina ederek dinime devam edeyim, yahut müsaade edemiyorsan haber vereyim, ben bırakıyorum bu Müslümanlığı, diyor. Hadis hepinizin malûmu. Efendimiz soruyor;

–"Nerede bulacaksın, nerede bulacaksın zina edecek kadını?"

–Çok,

–Allah, Allah. Peki birisi senin, efendim kızınla bu işi yapmaya kalksa razı olur musun?

–Haşa efendim, olmam.

–Eşinle yapsa,

–Razı olmam,

–Ananla yapsa,

–Razı olmam.

–Peki nerden bulacaksın, nerden gelmiş olacak bu kadın ki, aydan mı düşmüş olacak, nerden düşmüş olacak ki, kimsenin anası değil, karısı değil, kızı değil, kızkardeşi değil, nerden bulacaksın?

O zaman ne diyor;

–Ya Resulallah, diyor. Hiç düşünmemiştim bu tarafını, diyor.

O zaman ne buyurmuş Aleyhisselâtü Vesselâm, buyurmuş ki; Yarabbi, bu kulunun kalbinden bu kötülüğü al demiş, dua etmiş. Ne diyor o sahabe, o andan itibaren benim içimden bu kötü arzu gitti.

Bu bize birşey anlatıyor. Ne anlatıyor? Müslümana göre kendi karısından başka

hiçbir kadın, kadın değildir, anasıdır, bacısıdır, kızıdır. Onun için camide de biz kadını kadın diye görürsek Harem-i Şerifte de biz kadını kadın diye görürsek nereye varırız biz?. Biz ne zaman Müslüman oluruz o zaman? bize o zaman Müslüman ahlâkı taşıyan bir kimse denebilir mi?

O bakımdan efendim, şunu arzetmek istiyorum kısaca, çok uzattım sözü, özür dilerim. Vaaz etmeye kalkışmayayım. Şimdi özür dilerim, çok çok özür beyan ederim. Şunu anlatmak istiyorum. Cami; camidir, ibadethanedir. Fonksiyonu tekdir, ibadet fonksiyonudur. Elbetteki hitabet, onun içinde ve ibadettir. Orası dini, ahlâkı ve edebi öğretmek için haftada bir nasihat merkezidir. Orası muayyen günlerde ibadet merkezidir, vaaz yeridir. Orası fonksiyon itibariyle ibadethanedir. وان المساجد لله dir.

Şimdi biz, birtakım heveslerle cami kışla olsun, cami mektep olsun, cami, efendim herşey olsun gibi bir moda yürüyor. Ben şahsen o konuda görüşümü arzetmek istedim.

Bir de efendim, biz durmadan problem çıkarıyoruz. Dinî, milletin kafasında, problem yapmaya adeta gayret gösteriyoruz. Milli Eğitim Bakanlığı'nda bir eğitim düzenlemesi yapılacaktır. İmam-Hatip Okuluna göre değişik bir şey yapalım. İlkokulda bir değişiklik yapılacaktır. Kur'an kurslarına göre bir değişiklik yapalım. Durmadan Kur'an kursuna göre bir değişiklik, İmam-Hatibe göre bir değişiklik, niçin?

Halbuki Kur'an kursu, adı üzerinde Kur'an kursudur. Biz onu kurs yaptığımız takdirde ben bu fikrimi o daireye bakarken de kimseye kabul ettiremedim. Ancak şimdi arzedeyim huzurunuzda bu herkesin Kur'an kursu. Kim istifade etmektedir? Ya hafız olacak olanlar, ya İmam-Hatip Okuluna gidecek olanlar istifade etmektedir. Normal halk çocuğu ortaokul talebesi, lise talebesi Kur'an kursundan istifade edememektedir.

Kur'an kurslarını, kurs yaptığımız takdirde hiçbir şeye engel olmaz. Hiçbir eğitime engel olmaz. Kurs olduğu takdirde, yalnız hafızlık kursu olarak kalır ve zaten ona kanun diyor ki, hafızlık yapana bir derece verilip zamanı değerlendirilecektir. Hafızlık yapacak gencin zamanı değerlendirilecektir. Hafızlık dışında, Kur'an kursunun, mektebi engellemesine gerek yok. Çocuklara iyilik etmeyiz, kötülük ederiz. Eğer ilkokul çocuklarını biz bu vesile ile kursa alıkoyarsak, çocuklara iyilik etmeyiz, kötülük ederiz. O halde Kur'an kursunu, kurs olarak bırakmakta fayda var, diye düşünürüm. Bu iki hususta maruzatımı sunmak için hazırûnu işgal ettim. Biraz da taşırdım sanıyorum zamanı, özür dilerim. Saygılar sunarım.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Teşekkür ederiz. Başka konuşmak isteyen yok. Evet programla ilgili birkaç teklif var. Onları lütfen okuyun.

Teklifler

Divan Başkanlığına:

–Açık öğretim programları içinde yeralan daha çok Diyanet İşleri Başkanlığı görevlilerine yönelik sosyal bilgiler programının gerek ismi, gerekse programlarının ıslahı doğrultusunda gerekli düzenlemelerinin yapılabilmesi için tavsiye kararı alınması uygun olur. Saygı ile arzederim. Prof. Dr. M. Said YAZICIOĞLU.

– Evet konuşmak istiyor musunuz? Peki evet, şimdi bu tavsiyeyi kabul edenler? evet, edilmiştir. Devam edelim.

– Camilerle ilgili maddeye şu ibare ilâve edilmelidir:

– Camilerimizin planı Resulüllah devrinde camilerin verdiği hizmetlere uygun bir plana kavuşturularak bundan böyle yapılacak camilerin bu plana uygun şekilde inşaa edilmesi için, Diyanet İşleri Başkanlığı bu hususta nazım rol oynamalıdır. Prof. Dr. İbrahim CANAN.

İlâhiyat Fakültelerinin branşlaşmaya gitmesi ile ilgili madde yeniden gözden geçirilerek, branşlara ayrılma teklifi çıkarılmalı, branşlaşma fikrini sevk eden eksikliğin hizmetiçi eğitimle giderilmesini sağlayacak tavsiyenin konulmasını saygı ile arz ederim. Prof. Dr. İbrahim CANAN.

Mehmet Nuri YILMAZ:

–Şimdi, Sayın İbrahim Canan'ın iki teklifi var. Bunları ayrı ayrı oya sunalım. Birisi cami plan ve programlarının hazırlanmasında Diyanetin nazım rol oynaması, zaten bizim Peygamber dönemine uygun, evet buyurun. Lehte aleyhte söz almak isteyen varsa birer ikişer buyurun Dr. Lütfi DOĞAN hocam.

– Cami konusunda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yıllardır uyguladığı köyde, kentte olsun, muhtelif çeşitli projeler vardır. Bu projeler uygulanmaktadır. Bence bu, Başkanlığın uyguladığı bu projeler karşısında eleştiri getirmek yersizdir. Çünkü İslâmiyette başlangıçtan itibaren sürekli camilerde İslâm sanatı gelişmiştir. Peygamberimiz (s.a.s.) zamanında ki cami ile, şimdi iftihar ettiğimiz Edirne'deki Selimiye camii ve iftihar ettiğimiz Mekke'deki Kâbe-i Muazzama, ilk önceki dönemde değildir. Ama ilk dönemde olmadığı için Resulüllah'ın cami anlayışına aykırı değildir. Onun için böyle bir şeyi burada oylamak, bizi İslâm düşüncesi bakımından bir garip duruma, kemikleşmeye götürür. Müsaade edin ki inanan İslâm sanatkârları daha güzellerini bulsunlar, böyle kemikleştirerek bir yere koymak, bence İslâmiyete hayır yapmak değildir. Bu açıdan oylanmamasından yanayım.

–Evet buyrun İbrahim ÇALIŞKAN bey.

Doç. Dr. İbrahim ÇALIŞKAN:

–Sayın Başkanım. Sabah aldığımız genel bir karar. Bence bütün komisyonlarda, keyfiyetin gözönünde tutulmasında fayda mülâhaza ediyorum. Şûramızın yapılış amacını hiçbir zaman spesifik konulara indirilemiyecek Şûra kararı, olur mu böyle bir şey? gelecek cümlelerin yer almamasından yanayım. Bundan sonraki komisyonlarda da aynı prensibin geçerli olması konusunda Divan Başkanlığı'nca aynı hassasiyetin gösterilmesini arzederim.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Peki teşekkür ederim, evet buyrun Prof. Dr. Sabri HİZMETLİ bey.

Prof. Dr. Sabri HİZMETLİ:

–Ben bir konuya açıklık getirmek için daha doğrusu benden önce konuşan Sayın Fahri Demir beyin cami ile ilgili mülâhazasını bende bir başka yönden bakmak istiyorum. Caminin illa plan, proje itibariyle Hz. Peygamber zamanındaki duruma dönmesini istemiyoruz. Bugün camiler, zaman içerisinde değişik mekânlarda, değişik görünümlerde gelişebilir. Fakat sayın konuşmacının söylediği gibi, camiler sadece ibadet edilen yerlerde değildir. Bizde öyle bir cami anlayışı gelişmiştir ki, camiye girdiğiniz andan itibaren selâm veremezsiniz. Dünya kelâmı konuşamazsınız. Birbirinize kim olduğunuzu soramazsınız. Yani herşey cami içerisinde yasaktır.

Oysa cami Müslümanların toplandığı, topluluk haline geldiği bir yerdir. Tanışıp, görüşmeleri, konuşmaları, birbirinin dertlerini öğrenmeleri veya çözüm yolları aramaları gereken bir yerken, efendim eğitim-öğretim düzeylerini geliştirmeleri gereken bir yerken, bir yer olması gerekirken, kütüphane vazifesi gören bir yer olması gerekirken, dünya kelâmı konuşmak, hatta tanışmak dahi yasaklanan bir konuma getirilmiştir. Bundan da çıkarılması lâzımdır. Yani ifrat ve tefritten cami anlayışında kaçınmak gerektiği kanaatindeyim. Saygılarımla arz ederim.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Komisyon üyesi İbrahim Kafi bey, buyrun. Bu konuda herhalde bir açıklama getireceksiniz. Evet İbrahim Canan beyin birinci teklifi kabul edilmemiştir. İkinci teklifi, ikinci maddenin çıkarılması, branşlaşmaya gidilmesi veya gidilmemesi konusunda lehte ve aleyhte söz almak isteyenler, buyrun İbrahim Kafi DÖNMEZ bey.

Prof. Dr. İbrahim Kafi DÖNMEZ:

– Efendim, önce güzide topluluğunuzu hürmetle selamlıyorum. Az önce sadece okumak için geldiğim ve hitap etmediğim için ilk defa selamlama fırsatı buluyorum. Komisyon raporunda yer alan hususlara doğrudan temas edilen kısımlarla yetinerek çok kısa bir iki açıklama sunmak istiyorum muhterem heyetinize.

Sayın İbrahim Canan hocanın branşlaşmaya gidilmesinin sakıncaları üzerindeki görüşleri tahmin ettikleri gibi komisyonda görüşüldü, dikkate alındı ve haklılık tarafları mutlaka vardı. Onun için komisyon raporunda İmam-Hatip Liselerinde veya benzeri yerlerde görev yapacaklar için doğrudan bir teklif yok, genel bir temenni vardır.

Fakat, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın doğrudan doğruya din hizmetleri programı adı altında bir program açması, fakültelerde bir program açılması, buna ihtiyaç bulunduğu hararetle ifade edilmiştir komisyonda, o sebeble komisyon raporunda branşlaşma konusunda genel bir atıfta bulunulmuş ama Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilatında görev yapacaklar için onları yetiştiren özel bir programın açılmasına ihtiyaç olduğu hasseten tasrih edilmiştir.

Her ne kadar Tıp Fakültelerinden örnek vermişsede sayın hocam, evet bir Tıp Fakültesinde, bir Hukuk Fakültesinde bölüm yoktur. Genellikle Yüksek Öğretim Kurulu bunları esas alarak bölümleri zaten kabul etmedi. İlâhiyat Fakültelerimizde bölüm konusu ayrıdır, ama burada bir program teklifi sadece vardır ve bizim müesseselerimizin bu fakültelerden farklılıkları vardır. Bir hukuk mezunu, dava dilekçesi bile yazmasını öğrenmeden fakülteyi bitirebilir. Ama göreve fiilen başlamadan önce de kendisine 1,5-2

yıllık gibi bir staj imkânı verilir. Hele devlet memuru statüsünde ise, hakim veya savcı olacaksa hiç fiilen görev yapmadan sırf o mesleği öğrenmek için devlet, kendisine 1,5-2 sene maaş öder. Tıp Fakültelerinin zaten durumu ayrı 5. ve 6. sınıflar zaten bir ölçüde stajdır. Daha sonraki ihtisastır zaten.

Bu itibarla bu konuda muhterem heyetiniz münasip görürse ya din hizmetleri programı açılması zarureti ifade edilmeli veya en azından bu üç kurum arasındaki koordine çalışmaları yapılırken bu hususun etüd edilmesi teklif edilmeli, belki yani, bu daha ince bir tetkiki gerektirebilir. İlâhiyat Fakülteleri, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Din Öğretimi Genel Müdürlüğü arasında koordineli çalışmalarla bu husus bir çözüme bağlanabilir.

Hac ile ilgili söylenen hususlarda daha çok aksaklıklar konusuna da temas edilmiş oldu. Bunlar da zaten komisyon raporunda aksaklıkların dikkatle izlenmesi ve giderilmesi konusundaki çalışmaların sürdürülmesi teklif edilmiştir Başkanlığa.

Son olarak muhterem Dr. Fahri Demir bey de işaret etti. Kur'an kursları, kurs olarak kalmalıdır, fikri isabetli gibi görülüyorsa da, komisyonumuzda şu hususa dikkat çekilmiştir. Meselâ bugün, bazı bölgelerde pilot bölge uygulaması yapılan yerlerde artık sekiz yıl öğretim mecbur tutulduğu için oralarda veliler Kur'an kurslarına çocuklarını verememektedirler. Bu bilgiler bize nakledildi. Bu uygulamanın yaygınlaştırılması halinde Kur'an kurslarının fiilen kapanmış olması gibi bir vakıadan sözedildi. Komisyonda bu ısrarla dile getirildiği için bu konu rapora bu şekilde geçmiştir. Bu bilgileri arz etmek istedim. Hürmetlerimle.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Evet bu ikinci maddeyi kabul edenler?

Branşlaşmaya gidilmemesi biraz önce okundu. İsterseniz bir daha okunsun. Anlaşıldı mı efendim? Yani şimdi bizim ikinci madde kalsın mı, çıkaralım mı? İkinci maddeyi bir şey yapın.

–Madde 2: Çağımız branlaşma ve ihtisas çağı olduğundan İlâhiyat Fakültelerinde branşlara yönelik eğitimin verilmesi için gerekli düzenleme yapılmalı ve özellikle din görevlisi yetiştirme amacına yönelik bir din hizmetleri programı açılmalıdır.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Evet peki kalmasını isteyenler? Evet kalmasına karar verilmiştir devam edelim.

Divan Başkanlığına aşağıdaki noktaların görüşülerek karara bağlanmasını arz ve teklif ederiz:

1- Okullarda, fabrikalarda ve kamu, kurum ve kuruluşlarında namaz kılmak isteyenlerin vakit namazlarını kılabilecekleri birer mescit açılması.

2- İlköğretim okullarında seçmeli ders olarak Kur'an-ı Kerim dersinin konulması.

Haydar HATİPOĞLU, Ahmet BALTACI, İsmail Lütfi ÇAKAN.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Evet kurumlarda birer mescit açılması, kurumlarımızda zaten mescitlerimiz var.

Bilmiyorum gerek var mı bunu oylamaya sunmaya? Evet, ikincisine gelelim. İlkokullarda seçmeli Kur'an dersi, bu zaten bizi ilgilendirmiyor evet, buyrun.

– Burada küçük bir isteğimiz olacak.

– Buyrun. Dr. Lütfi DOĞAN bey.

Dr. Lütfi DOĞAN

– Efendim, resmi yerlerde memurların bulunduğu yerde mescitler var fakat muhterem Başkanlıktan benim istediğim şu: Bu mescitler, herhangi bir bakımdan uzaklar. O daire, daire yönetiminden uzak bulunmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığından da uzak olduğundan ötürü benim Diyanet İşleri Başkanlığından istirhamım, bu mescitlerin belli bir düzen içerisine girdirilmesidir. Bazılarında imam vardır, bazılarında hiçbir şey yoktur. O halde temiz de değildir, havasızdır, namaz kılınacak durumları yoktur. Onun için çok rica ediyorum. Özellikle Din İşleri Yüksek Kurulu'nun tesis edildiği bu dönemde, Sayın Başkandan bunun acısını çekmiş eski bir Diyanet İşleri Başkanı olarak mescit olması layık olmayan yerlerde mescit olamaz.

Mescidin bir vakarı var, orası Allah'ın evi, affedersiniz tuvaletin yanında orada burada olsun diye bir şey olamaz. Onun için adına hiç olmazsa mescit demeyin. Ne derseniz deyin, musalla deyin, namazgâh deyin, amenna ve Diyanet İşleri Başkanlığı bilsin nereye görevli yollayacağını, imam yollayacağını. Onun için heyecanımı bağışlamanızı rica ediyorum. Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan özellikle, Din İşleri Yüksek Kurulu'ndan, buradaki yani otobüs duraklarında, sonra merdivenlerin altında, resmi dairede, apartmanların altında gibi yerlerde Diyanetin veya herhangi bir kontrolün olmadığı ortaya bırakılmış camilerin belli bir düzen içine girdirilmesini istirham ediyorum. Teşekkür ederim.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Sağolun devam edelim. Sayın ÖNER siz devam edin.

– İlâhiyat Fakültelerinde Siyer ve Hac konuları anlatılırken, görüntülü eğitim yapmak istiyoruz. Bunu kolaylaştırmak için Diyanet İşleri Başkanlığı ile Suudi Arabistan Hac Bakanlığı arasında bir koordine yapılmasını teklif ediyorum. Prof. Dr. İhsan Süreyya Sırma.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Bunu bir temenni olarak rapora alınmasını, efendim. Kabul edenler? Kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

- Efendim şimdi burada bir teklif var: Nevzat Yüksel bey diyor ki; bu hac görevlisi olarak, hacı heyetine, Diyanet Personeli dışında da diğer İlâhiyatçılara da görevler verilsin. Zaten Diyanetin de böyle bir uygulaması var. Onun için buna gerek yok. İkinci, Süleyman Ateş'in teklifini okuyun

Aşağıdaki teklifin rapora eklenmesini tasviplerinize arz ederim:

1- Halkımızın Kur'an'ı anlamasına ve Kur'an kültürüne aşina kılınmasına yardımcı

olmak için, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından camilere yeterli derecede metinli meal konulmalıdır.

2- İbadetlerde, sünnet olmayan bid'at kategorisine giren ihlas okuma gibi uygulamalara son verilmelidir. Süleyman Ateş.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Efendim, Süleyman beyin iki teklifi var. Şimdi bunları teker teker sunuyorum. Birincisinde camilere meal ile beraber Kur'an-ı Kerim bol miktarda bırakılmalıdır. Bunun lehinde -aleyhinde olan var mı efendim? Tabii buyrun teklif sahibi.

Süleyman ATEŞ:

–Şimdi arkadaşlarımız var diyor, mevcut diyor. Nerede belki bir tane bir meal vardır. Bir yerde yahut bir dolaba konmuş iki tane meal vardır. Ben istiyorum ki, rahlelere konmuş, camilerin ön safında, herkesin istediği zaman alıp okuyacağı bol miktarda meal olsun, bir tane-iki tane değil. Bol miktarda ve her camide bunun olduğunu ben görmedim. Evet bunu istiyorum. Bunda birşey yok ki, bu faydalı bir şey ama 10 tane değil, belki yüz tane. Şimdi biliyorsunuz Mekke'ye gidiyorsunuz. Kâbe'de Kur'an-ı Kerim'ler dolu. İsteyen herkes alıp okuyabiliyor, ama siz Süleymaniye Camiine veya Beyazıd Camiine gittiğiniz zaman acaba ikiyüz tane insan meal alıp okumak istediği zaman o mealleri bulabilecek mi? Evet bunun oylanmasını istiyorum. arz ederim.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Efendim Süleyman beyin bu teklifinin yani halen mevcut olan camilerdeki meal sayılarının arttırılmasını, temennisini kabul edenler?

Şimdi öyle olursa red edilir, lehinde konuşan oldu, aleyhinde konuşan oldu. Şimdi tekrar oyluyorum. Bunun rapora girmesini kabul edenler efendim lütfen ellerini kaldırsınlar. Peki efendim, bunun konulmamasını arzu edenler. Ekseriyet konulmamasını arzu ediyor. Rapora girmeyecek yani.

İkincisi; İbadetlerde sünnet olmayan bid'at kategorisine giren, ihlas gibi uygulamalara son verilmesi. Bir lehte, bir aleyhte, siz lehte mi-aleyhte mi sayın Lütfü bey?

Dr. Lütfi DOĞAN:

–Ben ikisi beraber üzerinde sevgili kardeşim. Sayın Muhterem hocamın görüşünü benimsiyorum. Ancak, bunlar İslâmî örfle, yıllardır olmuş şeyler. Böyle iki kelimeyle çıkartmak imkânı yok. Ancak, Türkiye'deki İslâm toplumunun kendi gelişmesi içinde, kabul buyurunuz, bunu karara almayalım, gelişmesi içinde bu kendiliğinden olmaktadır. Aramızda Zahit hoca var, onun babası Adana'da bunu uygulamak istedi. Dünyanın fitnesi ile karşılaştı. Maalesef, o müftü efendi hazretleri, merhum Bestami Hoca'yı Adana'da ibka etmek imkânına sahip olamadık. Onun için bu türlü örfleri, yazı ile değil, zamanla olacaktır. Sayın Başkanım, Diyanet İşleri Başkanı olarak gerçekçi bir âlim, gerçekçi bir ifade ile buraya koymuş ama müsaade edin, biz bunu Şûra kararına almayalım, zamanla Türk toplumu, Müslüman toplumu bunu yapacaktır. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Teşekkür ederiz. Bir arkadaş ta lehte konuşmak istiyordu, buyurun Akif KÖTEN bey.

Yrd. Doç. Dr. Akif KÖTEN:

– Sayın Başkan, muhterem üyeler. Hepimizin malûmu olduğu gibi, İslâm'da ibadetin iki önemli karakteristik özelliği vardır. Birincisi ibadetin sadece Allah'a yapılması, ikincisi de Allah'a yapılan ibadetin Hz. Peygamberin bize gösterdiği gibi yapılmasıdır. Hz. Peygamber zamanında, bilhassa cemaatle icra edilen ibadetlerde uygulama nasılsa aslolan budur. Eğer buna biz ses çıkarmazsak veya en azından kendi aramızda Diyanet Personeli seviyesinde bu meseleyi halledemezsek, bunların önü alınmaz, ilaveler, ilaveler ve içinden çıkılmaz bir hale gelir.

Onun için, bu konuda benim de bir tebliğim vardı. Ben hocamın teklifine şöyle katılıyorum. Bu meselenin, öncelikle Diyanet Personeli başta olmak üzere, bunlara anlatılması. Hz. Peygamber zamanında bu işlerin nasıl yapıldığının aktarılması ve bunun bir tamimle hemen değil de, zaman içinde halka da cemaate de anlatılarak uygulanması gerektiği kanaatindeyim. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Efendim bir lehte, bir aleyhte dinlediniz. Şimdi zaman çok geçti. Konuşma hakkı veremeyeceğim. Kusura bakmayın. Süleyman beyin bu ikinci teklifini de....

- Hocam söz istiyorum.

- Buyrun İbrahim ÇALIŞKAN bey.

Doç. Dr. İbrahim ÇALIŞKAN:

- Muhterem heyetimiz, biz yarın basına Şûra kararlarını açıklayacağız. Muhterem hocam, hürmetle ellerinden öperim, izin buyursunlar, bütün daire başkanlarımız burdadırlar. Biz yarın 5.000 tane meâl'i dağıtırız ama, biz, Şûra kararları olarak camilere meâl konulması, yani basına bunu nasıl Şûra kararı olarak sunarız? Yani biraz bu Şûranın bir amacı var. Vermek istediğimiz mesajlar var, yani çok değişik konulara girildi.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– İbrahim bey doğru söylediniz. Bunu demin de söylediniz, bunu lütfen genel kurulun takdirine bırakınız. Şimdi Süleyman beyin bu ikinci teklifini, tebliğde yer almasını arzu eden arkadaşlar lütfen reylerini belirtsinler. etmeyenler de ?

Tamam, edilmemiştir.

Şimdi efendim başka bir teklif. Prof. Beyza Hanım'ın "Cami planlanmasında özürlüler de gözönüne alınmalı".

Dr. Lütfi DOĞAN:

-Çok güzel bir düşünce. Bilhassa musalliler arasında böyle olup da gelemiyen, hassaten Kocatepe Camii'ne gelemeyen çok var. Bu tabiatiyle buraya karar olarak.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

- Karar değil de temenni olarak...

- Böyle bir istek belirtildi. Bütün dünya özürlüler konusunda parlamentolara kadar birçok şey yaparken biz, bu çağın Müslümanları olarak camilerimize bu tür düzenlemeleri getirmek çok yararlı olacağını sanıyorum. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Efendim, buna benzer bir kararı daha önce aldık. Biliyorsunuz özürlüler için Kur'an-ı Kerim basılması diye. Bu da ona mumasil bir şeydir, fiziki yapı bakımından bu teklifi temenni olarak kabul eden arkadaşlar lütfen reylerini versinler. Efendim, kabul edilmiştir. Son teklif, demin şifahen anlatmıştı. Prof. Salih AKDEMİR'in teklifi.

– Yüce Allah el–Bakara Sûresinde, hac ibadetinin belli aylarda yapılan bir ibadet olduğunu açıkça ifade etmektedir. Ancak, Hz. Peygamber (s.a.v.), sağlıklarında hac ibadetini sadece bir defa ifa edebildiği içindir ki, diğer öngörülen zamanlarda hac ibadetinin ifası söz konusu olmamıştır. Günümüzde yaşanan güçlükler göz önünde bulundurulacak olursa, Kur'an'ın öngördüğü hükümden yararlanmak, İslam dünyasının geleceği bakımından büyük bir önem arzeder. Bu yolda, çalışmaların yapılması için bir komisyonun oluşturulmasını tekliflerinize saygılarımla arz ederim. Salih AKDEMİR.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Tamam, Salih beyin teklifi okundu. Bunun üzerinde konuşmak isteyenlere söz vereceğiz.

Yaşar İŞCAN:

– Bunu oya sunmaya lüzum yok. Bu oya sunulmaz. Ayıptır.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Şimdi muhterem hocam ayıp falan demeyiniz de.. Teklif sahibi siz anlattınız.

Salih AKDEMİR:

– Özellikle bu konuşma üzerine söz almak istiyorum.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Şimdi Salih bey fikrinizi anlattınız. Hayır ben diyorum. Bir defa ben muhterem hocamızın o kelimesini geri alacağını tahmin ediyorum. Ayıp olan birşey yoktur. Bir fikirdir.

Salih AKDEMİR:

– Eğer almazsa, kendisini Kur'an'a hakaretle itham ediyorum.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Bu sert şeylere girmeyiniz.

Sami USLU:

– İslâm'a hakaret ediyorsunuz.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Efendim bir kişiye lehte, bir kişiye de aleyhte söz veriyorum. Buyrun Hayri bey, kısa olarak.

Doç. Dr. Hayri KIRBAŞOĞLU:

– Şimdi bu konu ile beraber aslında bizim üzerinde durmamız gereken çok konu var burada. Salih hocamın demek istediği yani en temel konularda bile bizim araştırmamız, üzerinde düşünmemiz gereken çok şeyler var. Ayet gerçekten manidar, yani ille bu böyledir yapalım değil, ama mademki الحج اشهر معلومات deniyor ise, acaba bunun tek güne sığdırılması Hz. peygamber'in sünneti olabilirde, sünnet olarak bu doğru olabilir, ama farz aylar içerisinde de eğer böyle haccı belli mevsimlerde yapma imkânı olursa, biliyorsunuz hacdaki büyük izdiham sayın bakan burada, Hz. Peygamber zamınında 100–150 bin kişinin hac menasikini eda ettiği aynı mekânlarda, bugün 3 milyon kişi hac menasikini eda ediyor ve hac konusundaki bütün şikayetler de bu aşırı kalabalıktan geliyor. Hakikatende bazen hac konusunda bir ibadete yaraşmayacak manzaralarla karşılaşmak, bir Müslüman olarak bizi üzüyor. Dolayısıyla bu üzüntünün verdiği bir motiv ile bu konu üzerinde bir düşünelim, hep beraber araştıralım anlamında hocamız bunu sunuyor. Daha önce biz kendisiyle bu konuyu araştırdık. Çünkü kendisine ayeti işaret eden aslında benim, onu burada kendisi söylemedi. Yani burada ille bu böyledir anlamında değil. Tetkike şayan bir konudur çok önemlidir. Çünkü hac gibi nezih bir ibadetin eğer imkânı varsa, Kur'an-ı Kerim'e de uygun düşüyorsa daha rahat bir ortamda yapılmasını hangimiz istemez? Dolayısıyla bu konuyu büyük bir tedirginlik içinde ele almaktan ziyade, bilimsel bir zihniyetle yaklaşıp bunun tetkikini teklif etmektedir. Zaten tavsiye niteliğinde yalnız hac konusunun en önemli problemidir bu.

Yani hacdaki izdiham, hac menasikinin en önemli problemi. Dolayısıyla insanların ölümüne kadar yol açıyor. Sayın hocalarım yüzlerce, binlerce insan öldü, izdihamdan dolayı. İbadet insana huzur, saadet, sağlık verir, ölümüne sebep olmaz ki. Burada mesele sadece bunun tartışılmasını tavsiye etmekten ibarettir ve bunlardan da korkmamak, çekinmemek lâzım. Bu konunun tavsiyesi yerindedir bence. Teşekkür ederim.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– İbrahim ATEŞ Bey konuşsun, buyrun.

İbrahim ATEŞ:

– Efendim, evet ayeti kerimede الحج اشهر معلومات denilmektedir amma, hac ibadeti belirli işleri, belirli zaman ve mekânda yapmaktan da ibarettir. Sevgili Peygamberimiz bu ayeti en güzel şekilde anlamış ve "el haccu arafeh" buyurmuştur. Arife günü arafatta bulunmayanları nasıl hac ibadetini ifa etmiş sayacaksınız? Dolayısıyla belirli zamana sığdırmak zorundasınız. Teşekkür ederim.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Peki şimdi bu aslında burada tartışılmaması gereken bir konu. Bana göre bu Şûramızı ilgilendirmiyor.

– Oylansın efendim.

– Peki oylayalım, Kabul edenler? Sayın Salih Akdemir'in teklifini kabul edenler? Edilmemiştir. Sadece Sayın Kırbaşoğlu kabul ediyor.

Evet şimdi efendim şeyler bitti. Şimdi raporu oylarınıza sunuyoruz. Peki, bir teklif

daha var. Onu da bir görüşelim. Gerçi o da Suudi Arabistan'ı ilgilendiriyor. Ama sayın bakan da burada, bu teklifi görüşmekte fayda görüyorum. Buyurun, okuyun.

Suudi Arabistan krallığınca, İslâm Dışişleri Bakanları konferansında alınan karar gereği uygulanan kotanın kaldırılması veya Türkiye'ye tahsis edilen kontenjanın artırılması hususu genel kurula tavsiye edilmesi hususunda karar ittihazını arz ederim. İsmail KARAKAYA.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Teklifin aleyhinde, buyrun Dr. Lütfi DOĞAN hocam.

Dr. Lütfi DOĞAN:

– Arkadaşlarım, bu Suudi Arabistan'ın kendi işlerine ait bir konudur. Bu bakımdan buraya tavsiye kararı olarak almak aramızdaki münasebetlere hoş düşmez. Yalnız biz orada komisyonda konuştuk. Sayın komisyon başkanımızın bilgisi var. Orada konuştuklarımızın dışında, bir devletin işine çok karışmaya gelmez. Çünkü her hükümetin hikmeti vardır. Biz Türkiye Müslümanları olarak bu kotanın daha çoğalmasını isteyebiliriz, istiyoruz. Ama bunu onlara idarî yoldan iletebiliriz. Bu Şûra kararına girmemeli. Bu idaridir, iki devlet arasında, iki hükümet arasında konuşmalarla çözümlenir. Teşekkür ederim.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Peki teşekkür ederiz. Teklifin lehinde konuşmak üzere buyrun Kemal GÜRAN bey.

Kemal GÜRAN:

– Sayın divan başkanı ve değerli Şûra üyeleri. Sayın hocamın bu konu Suudi Arabistan devletinin iç meselesidir görüşüne pek katılamıyorum. Suudi Arabistan hükümeti bunun sadece kendisinin bir iç meselesi olmadığını bildiği içindir ki, bunun beynel İslâm bir konu olduğunu takdir buyurdukları içindir ki konuyu İslâm Ülkeleri Dışişleri Bakanları Konferansına getirmiş ve orada bir tavsiye kararı alınmasını sağlamıştır. Ve bu karar son derece subjektif esasları ihtiva etmektedir. Komisyonda da biz bunu enine boyuna tartıştık. Meselâ bu karar mücerret bütün İslâm ülkelerinin nüfusunun belli nispetine göre bir kişi göndermesi esasını getirmektedir. Yani bir milyonda bin kişi getirmek gibi bir sınırlama getirmektedir.

Şimdi, İslâm ülkelerinin durumu ise çok farklıdır. Bu kıstas, son derece subjektiftir. Hac, zengin olana farzdır. İslâm ülkelerindeki insanların zenginlikleri çok farklıdır. Gayri millî hasıla, durumu itibariyle fert başına düşen dolar durumu çeşitli ülkelerde çeşitli farklılıklar gösterir. Türkiye'de başkadır, Pakistan'da başkadır. Bangladeşte başkadır. Ürdünde başkadır. Binaenaleyh sadece kıstas, nüfus olmamalıydı. Meselâ ülkelerin zenginlik şartları dikkate alınmalıydı.

Keza Şûranın açılış konuşmasında sayın Cumhurbaşkanımız da ifade buyurdular. Türkiye, nüfusunun % 99.9'u Müslüman olan bir ülkedir. Ama öyle ülkeler varki. Nüfusunun %10'u, 15'i bazı ülkelerde %50'ye varan tarzda gayrimüslim olan nüfuslar da vardır. Bu gibi hususların esas bu kararın verilmesinde dikkate alınması gerekirdi.

Binaenaleyh, ben şahsen teklif ediyorum. Konunun, İslâm Konferansı

Teşkilâtı'nda bir defa daha ele alınması ve bu Şûramızda da bu konunun İslâm Konferansı Teşkilâtı'nda bir defa daha ela alınmak suretiyle daha objektif esaslara uygun bir esasa kavuşturulması gerektiği kanaatindeyim, arz ederim. Bu doğrultuda bir cümlecik Şûra kararları arasına ilâve etmekte bir temennidir, Suudi Arabistan'ın işlerine karışmak manasında da bu anlaşılmaz ve anlaşılmamalıdır. Saygılarımla arz ederim.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Evet, Kemal Güran Bey'in teklifini oylarınıza arz ediyorum. Kabul edenler. Kabul edilmiştir. Peki bir madde ilâve edelim o zaman rapora.

Şimdi raporun tümü üzerinde yapılan değişiklikler ve ilâvelerle birlikte oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler? kabul edilmiştir.

Şimdi sayın hac bakanımız burada Suudi Arabistan hac bakanı arzu buyururlarsa kendilerini konuşmak için kürsüye davet ediyorum.

Suudi Arabistan Hac Bakanı: Dr. Mahmud Muhammed SEFER:

(Salat ve Selamdan sonra)

– Bu toplantıda konuşma fırsatı verdiğiniz için teşekkür ederim. Sayın Başkan, öncelikle bizlere karşı gösterilen bu yakınlıktan dolayı da şükranlarımı sunarım. Bu Şûra toplantısını düzenleyen ve yürüten kişilere de bu başarılarından dolayı teşekkürlerimi sunarım. Belirtmek isterim ki, katılmakla şeref duyduğumuz bütün oturumlardan son derece faydalandım. Bu sebeple gücümüz oranında Diyanet İşleri Başkanlığı ile yardımlaşmayı arzu ettiğimizi pekiştirmek isterim. Çünkü Diyanet İşleri Başkanlığı, Suudi Arabistan Krallığında bizimle hac konusunda ilişki kurmakla görevlendirilen tek resmî kuruluştur. Çünkü Türk Hac Organizasyon Heyeti, bu Başkanlıktan oluşmaktadır. Onlar bizi ziyaretleriyle şereflendirerek Türk hacılarının bütün sorunlarını kendileriyle beraber konuşuyor, önceki yıllarda gözden kaçan konuları dile getirmeye çalışıyoruz.

Normal olarak bu görüşmelerimiz daima kardeş Türk halkından, hac farzını eda etmek için Suudi Arabistan'a gelen her Müslümanın hac işlerini kolaylaştırma temeline dayanarak samimi ve kardeşçe bir hava içerisinde geçmektedir. Burada sözü fazla uzatmak istemiyorum. Zira biz önümüzdeki birkaç gün içinde konuyla ilgili Türk Heyetinin ziyaretini bekliyoruz. Allah'ın izniyle bizi ve kendilerini ilgilendiren konuları onlarla konuşacağız. Onlar bizi, biz de onları çok iyi tanıyoruz. Karşılıklı olarak tavsiyelerde ve istişarelerde bulunacağız.

Yüce Allah'ın Suudi Arabistan Krallığını şereflendirdiği bu kutsal görevi yerine getirme konusunda bizlere başarı ihsan etmesini diliyoruz. Bütün dünya Müslümanları için sunulan bu hizmet büyük bir şereftir. Gerek Kral Fahd bin Abdilaziz ve gerekse onun hükümeti ile Suudi Arabistan halkı, bu şerefle iftihar etmektedir. Bu konuyu da fazla uzatmak istemiyorum.

Eski zamanlarda hacca gidip, son yıllarda tekrar hac ziyaretinde bulunanlarınız varsa; karşılıksız olarak bu hizmet için yapılan gayretlerin ve harcanan meblağların şüphesiz farkına varmışlardır. Bütün bu işler yalnız Allah'ın rızası için yapılmış, bu meyanda her iki haremin içi ve çevresi genişletilmiş, Arafat, Müzdelife ve Mina gibi mukaddes ziyaret yerleri de aynı şekilde genişletilmiştir.

Hepiniz belki bilmektesiniz. Özellikle içinizde ilim sahibi insanlar vardır. Onlar da çok iyi bilmektedir ki, bu kutsal ziyaret yerleri şer'i bazı sınırlarla sınırlandırılmıştır. Onların dışına çıkmak mümkün değildir. Biz işte bu anlayış içinde mümkün olan en son sınıra kadar bu yerleri genişletme gayreti içindeyiz. Nitekim hiçbir insan, Meselâ Mina'nın yada Müzdelife'nin, yahut Arafat'ın bir başka yerde olmasını isteyemez. Bu konularda hiç kimse ayrı bir fetva veremez. Çünkü bunlar İslâmın ve haccın değişmez ibadet yerleridir. Bunun için İslâmın beşinci şartı olan hac ibadetine müdahale edemeyiz. Bu konuda ancak belirli sınırlar içinde fetva verilebilir.

Buna rağmen değerli ilim adamlarımızın tavsiye ve irşadları ışığında gücümüz oranında bu şer'i konularda bize düşen düzenlemeleri yapmaya çalışıyoruz. Kesinlikle size ifade etmek isterim ki biz Türkiye Müslümanlarıyla ya da dünyanın herhangi bir yerindeki diğer Müslümanlarla, bulundukları yerden mukaddes topraklara, Allah'ın belirlediği zamanda gelebilmeleri ve hac ibadetini kolaylık, huzur ve güven içinde yapabilmeleri için gerekli bütün tedbirleri alma konusunda olanca gayretimizi harcayarak yardımlaşmayı arzu ediyoruz. Gücümüzün yetmediğinden de elbette ki biz sorumlu değiliz.

Zira Yüce Allah, bize hitap ile şöyle buyurmaktadır: "Gücünüzün yettiği kadar Allah'tan korkun." (Teğabün; 16) Yüce Allah aynı zamanda bize haccı eda etmemizi emrederken İslâmın diğer şartlarından farklı olarak, ona gücümüzün yetmesi şartını da koşmuştur. Bildiğiniz gibi meselâ insan, namazı kılarken bazı organlarını kullanamayacak durumda olduğu zaman bile göz işaretleriyle kılabilir. Hac ise gücün yetmesi şartına bağlıdır. İlim adamlarımız bu konudaki "güç" terimini azık, binek ve yol emniyeti...şeklinde açıklamışlardır. Ben onları fazla uzatmak istemiyorum. Çünkü ben şu anda salonda bulunan din uzmanları üstatlarının seviyesinde değilim.

Ancak özetle tekrar ifade etmek isterim ki, ben burada dinlediğim olaylardan ve özellikle benim için büyük şeref olan görevim, Hac Bakanlığı ile alakalı konulardaki görüşlerden son derece yararlandım. Kardeş Türkiye Cumhuriyetinden gelecek kardeşlerimizle yardımlaşma gayreti içinde bulunacağız ki Türk Hacı kardeşlerimiz hac ibadetlerini kolaylıkla ve güven içinde yapabilsinler.

Tekrar, bu fırsatı bana verdiğiniz için ve dahası, beni ve aziz kardeşim Din İşleri Bakanı Dr. Abdullah et-Türkî'yi çok faydalı olan bu kongreye davet ettiğiniz için teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Yüce Allah'tan size sonsuz yardım ve başarılar diliyorum.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Sayın Bakan, biz de teşekkür ederiz. 16.30'a kadar ara veriyoruz.

Din Şûrası Tüzüğü gereği komisyon, başkanlık divanını oluşturmuş ve açık oyla yapılan seçim sonucunda komisyon başkanlığına Prof. Dr. Mehmet HATİPOĞLU, Başkan yardımcılığına Doç. Dr. Hüseyin PEKER, raportörlüklere de Yrd. Doç. Dr. Selahattin KIYICI ile Dr. Cüneyt KULAZ getirilmiştir. Sunulan tebliğlerin müzakeresi ve yapılan görüşmeler sonunda, Şûra Genel Kuruluna sunulmak üzere aşağıdaki kararlar alınmıştır.

A) Basılı yayınlar: Halen Başkanlıkça yürütülmekte olan yazılı, sesli ve

görüntülü yayın çalışmaları, daha da geliştirilip yeterli hale getirilmelidir. Bu cümleden olarak:

1) Halkımızın ısrarlı taleplerini karşılamak üzere, yeni bir Kur'an-ı Kerim meal ve tefsiri hazırlanmalıdır. Bu meâl ve tefsir:

a) İslam ilimlerinde uzman bilim adamlarından oluşacak bir heyet tarafından hazırlanmalıdır.

b) Heyet gerekli bütün yazılı kaynaklardan ve bilgisine ihtiyaç duyduğu ilim adamlarından yararlanma imkânına sahip kılınmalıdır.

c) Kur'an-ı Kerim meâli, metnin aslına uygun ve ilâvesiz olarak yazılmalı, ihtiyaç duyulan açıklamalar dipnotlarda verilmelidir.

d) Meâlde, ayetlerin taşıdığı edebî hususiyet aksettirilmeye çalışılmalıdır.

e) Tefsir kısmında, ayetlerin açıklanmasında, geçmiş ve günümüz müfessirlerinin yaptığı bütün önemli yorumlara işarette bulunulmalı, Kur'an'ın ruhuna aykırı görülen rivayet ve görüşlerin tenkidi yapılmalı ve sonunda heyetin uygun bulduğu görüş belirtilmelidir.

f) Gerek meâle, gerekse tefsire, okuyucunun ihtiyaç duyacağı ilmî endeksler eklenmelidir.

g) Her iki çalışmada da anlaşılır bir Türkçe kullanılmalıdır.

h) Bu tefsir çalışmaları belli başlı yabancı dillerde de yayınlanmalıdır.

2) Başkanlığın dergi ve kitap dalındaki yayınlarını daha da faydalı hale getirebilmek için:

a) Yayın Dairesine, yurt içinden ve dışından, Başkanlığı ilgilendiren her türlü yayını temin edecek muhabirler alınmalı, araştırma merkezleri kurulmalı.

b) Yabancı dildeki yayınları, zamanında Türkçeye çevirecek tercüman kadroları oluşturulmalı.

c) Özellikle kitap yayınları; çocuklara, gençlere ve yetişkinlere ayrı ayrı hitap eden vasıf taşımalı. Yurt içinde ve dışındaki okuyucularının psiko-sosyolojik özelliklerini dikkate alacak ve dinî soru ve problemlerine çözüm getirecek mahiyette olmalı. Ayrıca dergi ve kitaplarda İslâma yönelik yıkıcı fikir ve yayınlara cevaplar da verilmelidir. Bu arada gayri müslimlere İslâmı öğretebilmek için yabancı dillerdeki yayınlar çoğaltılmalıdır.

B) Sesli ve görüntülü yayınlar:

1) Günümüzde sesli ve görüntülü yayınların kamuoyunu aydınlatmadaki çok geniş etkisi karşısında, Başkanlığın özel Radyo, TV yayınlarına başlaması bir zaruret halini almış bulunmaktadır. Bu hedefe ulaştıracak kanuni düzenlemeler yapılıncaya kadar, şimdilik halkımıza bu yollarla sunulacak hizmetlerin mevcut kanallarla karşılanması cihetine gidilmeli ve mevcut paket programlar zenginleştirilmelidir.

2) Kiralanacak kanallarda, diğer basılı ve görüntülü dinî yayınların, ilmî tenkitlerini yapacak programlara da yer verilmelidir.

3) Başkanlığın, Türk Cumhuriyetlerine yönelik basılı yayın hizmetleri, onların kendi lehçelerinde olmak üzere, görüntülü yayınlara da teşmil edilmelidir. Saygıyla arz ederim.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Peki teşekkür ederim. Efendim, yayınlar komisyonunun raporunu dinlediniz. Şimdi bu raporun geneli hakkında söz almak isteyenler. Sabri HİZMETLİ, Hamza AKTAN, Mehmet ÖZLEN, İsmail YAKIT. Efendim beş arkadaşımız söz almıştır. Sabri Bey buyurun. Yalnız zaman çok geçti. Beşer dakikalık zamana lütfen riayet edelim.

Prof. Dr. Sabri HİZMETLİ:

– Selâmünaleyküm, Muhterem başkanlık divanı, saygıdeğer dinleyenlerim, hepinizi hürmetle selamlıyorum. Kendimin de üyesi bulunmuş olduğu bu komisyonun raporunu genel itibariyle, sunulan tebliğleri aksettiremez mahiyette bulduğumu arz ederiyorum. Çünkü 2 sayfa tutarındaki raporun yarıdan fazlası Kur'an meâliyle alakalı. Burada fazla ayrıntılara girme yerine kanaatimce, sunulan tebliğlerle ilgili bir iki cümleyle bilgi verilmesi veya onlardaki görüşlerin aksettirilmesi daha yararlı olurdu. Elbette Kur'an meâline ağırlık verilmesi lâzım ama, burada onun vasıflarının teker teker maddeler halinde bir sayfa tutarında yer alması bana fazla gibi geldi.

Yine yayınlarla ilgili bir iki hususa müsadenizle temas edeceğim. Bunlardan bir tanesi Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gerek basılı yayınları, gerekse görüntülü yayınlar dediğimiz Radyo ve TV aracılığıyla gerek Türkiye dahilinde, gerekse dışarda bir mesajı duyurması gerekmektedir. O da İslâm dininin hiçbir toplum, hiçbir devlet, hiçbir kesim için tehlike oluşturmadığı. Yani bazı küçük olaylara dayanarak, Müslümanların, teröristler olarak tanıtılması yanlış olduğu gibi, İslâmın da yönetimler, devletler ve hükümetler için tehlike oluşturmadığı anlatılmalı, açıklanmalı. Yayınlarda bu konuya ağırlık verilmeli.

Ve İslâmı tanıtıcı programlara mutlaka ülkemizden yetkili kişilerin katılması gerekir. Sözgelimi, Fransa'da televizyonda İslâmı tanıtıcı bir program düzenleniyor, belki her ülkenin temsilcisi var ama, bizim ülkemizden bir temsilci katılmıyor veya katılamıyor. Bu konulara dikkat edilmesi, yani ülkemizin ve ülkemizdeki dinî yapının en iyi şekilde, Diyanet'in yayınlarıyla, her seviyeden insana hitap eder şekilde duyurulması, açıklanması, dinî yayınların temel özelliği olması lâzım...

Ayrıca rapordaki 2. maddeye, Yayınlar Dairesi Başkanlığı'nın yurt içindeki ve dışındaki vatandaşlarımızla ilgili ve Müslüman olmayan topluluklara seslenen yayınlar yapması, çeşitli türdeki yayınların da her yaş grubu ile farklı coğrafi bölgelerde yaşayan kesimlerin nazarı itibare alınması kısmının veya cümlesinin eklenmesini, saygılarımla teklif ediyorum.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Sabri Bey bu teklifinizi yazılı verin ki, değerlendirebilelim.

Prof. Dr. Hamza AKTAN:

– Efendim ben fazla vaktinizi almak istemiyorum. Meâlde, gerekli olan endeksin eklenmesi ibaresi vardı bir maddede 2. veya 3. madde olabilir. O maddeye ve

Kur'an'daki kıssalarda geçen yer ve bölge isimlerini gösteren bir harita da eklenmelidir, şeklinde bir ibarenin de bulunmasını ben Kurulun görüşüne arz ediyorum. Çünkü bu meâl olduğuna göre artık bir takım ilâveler olabilir. Kitab-ı Mukaddeste de bu gibi ilâveler vardır. Ve görsel olarak da belde isimlerinin Kur'an-ı Kerim meâlinde bulunmasında fayda vardır derim. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Efendim, Sayın Prof. Dr. Hüseyin Aydın bey.

Prof. Dr. Hüseyin AYDIN:

– Sayın hocam, değerli arkadaşlarım. Efendim, ben de tefsir konusuna değineceğim. Evet yeni baştan Kur'an'ın bir tefsirinin yapılmasına çalışılmalıdır, başlanmalıdır. Yalnız burada, geçmiş tefsirlerdeki birtakım düşüncelerin hülasa edilmesi gibi bir ifade var. Bu bir tefsir tarihi yazmaktır, yeni bir tefsir yazmaktan ziyade aynı zamanda tefsiri yapacak kişiye, bilimsel bir tefsir yapılsın diyoruz ve bilim adamına da bir direktif vermektir. Eğer zaten tefsir yapacak bir kişi, tefsirin tarihinde önce kendisini bir oryante edecektir ve geçmişte, günümüzde hâlâ hayatiyetini koruyan düşünceler var ise, onlara mutlaka orada yer verecektir. Bunun bu şekilde mutlaka hülasa edilsin denmesi iki şekilde mahzurludur ve bu Şûra'nın seviyesiyle mütenasip değildir, böyle bir tavsiye. Bir yönden bir tefsir tarihi demektir o öbür taraftan da eğer bilim adamıysa, tefsirciye peşinen birtakım direktifler vermektir. Bu hususun düzeltilmesini ben teklif ediyorum. Saygılarımı sunarım.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Peki, teşekkür ederiz.

Sayın Mehmet ÖZLEN bey.

Mehmet ÖZLEN:

– Sayın başkanlık divanı, muhterem hocalarım ve saygıdeğer üyeler. Ben burada, yayın konusunda, bilhassa ülkenin coğrafyası yapılırken, dinî coğrafyası, bu coğrafyaya uygun yayınlar üretilmeli. Uzmanlar tarafından o coğrafî bölgenin sosyo–psikolojik veya değişik ölçülerdeki şartlarına uygun ve onlara hitab edebilen, gençlere, çocuklara ve hatta yetişkinlere hitap edebilen özel yayınlar hazırlanmalıdır diyorum.

Ayrıca bilhassa bölgemizde, güneydoğu bölgemiz artık bugün güneydoğunun değil Türkiye'nin derdi olmuştur, bu belli kimselerin artık iyice kafasına yerleşmiştir. Yılların bir ihmali var bir birikimi var. Bu boşluğu doldurmak için hâlâ bir günde üç beş değil, onlarla yirmilerle ifade edilebilecek kadar insanımız ölürken, bizim televizyonumuzda, radyomuzda adeta bayram havası esercesine veya bizim ahlâkımıza, inancımıza ve bu hastalığa, bu yaraya tedavi ölçüde değil de adeta bunlar iyiymiş gibi bayram yaparcasına programlar yapılmaktadır.

Bu mesele sadece Diyanet İşleri Başkanlığı'nın meselesi değildir. T.C. Devletinin meselesidir. Öyleyse bizim camide yaptığımız yapacağımız birtakım irşad hizmetleri veya belirli sınırlarda yapabileceğimiz hizmetler, orada sınırlı kalmaktadır. Gidemediğimiz yerler vardır. Bazı ilçelerimizde ilçe müftülerimiz yoktur, din görevlimiz yoktur. Gitmemektedir, gidememektedir. Çünkü kırsal kesimde çoğunlukta olmak üzere şehirlerde bile din görevlilerimiz maalesef şehit edilmektedir.

İşte oradaki insanımıza hitap edebilen yayınların yanında bizzat Radyo ve TV'den mutlaka dinî, ahlâkî ağırlıklı ve oradaki insanlarımızın dertlerine çare olabilecek nitelikte yayınlar, mutlaka uzmanlarca konferans niteliğinde panel özelliğinde yetkili ve uzmanlarca sık sık yapılmalıdır. Bilhassa GAP Radyosu ve TV'sinde bunlar gündeme gelmelidir ve getirilmelidir.

Ayrıca orada bölgemizde misyoner faaliyetleri daha ağırlıklı bir şekilde yürütülmektedir. Hatta köylerimize kadar bizzat köydeki imamımızdan aldığımız bilgilere göre, köydeki insanımıza bedava İncil dağıtılmaktadır. Broşürler dağıtılmaktadır. Ve bu İncil verilirken köylümüz şöyle diyor; benim kitabım var diyor. Yani oradaki insanımız % 99'u itibariyle dindardır, dinine bağlıdır, devletine bağlıdır.

Ancak terörist ile karıştırılmamalı ve oradaki vatandaşımız özellikle belirtmek istiyorum, iki cami arasında kalmış beynamaz gibidir. Hatta devletten bir suç işlediği taktirde korkmadığı gibi, teröristten korkmaktadır. Çünkü devlet hata işlenen suçları daha ucuz bir şekilde dışarıya salıvermekte, ama öbürkünün insafı yok, merhameti yok, çoluk çocuk, kadın–erkek, yaşlı demeden, öğretmen demeden, imam–hatip demeden oradaki insanları katletmektedir. Ve buna bizim TV'miz, bizim radyomuz seyirci kalmamalıdır. Yani burada da radyoya ve TV'ye bir istişari mahiyette bir karar alınarak, ilgili makamlara iletilerek bu konuda tedbir aranmalı, çare düşünülmelidir diyorum. Ben burada dileklerimi iletirken beni dinlediğiniz için hepinize teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Mehmet bey, lütfen bu tekliflerinizi yazılı verseniz.

Sayın Prof. Dr. İsmail YAKIT bey.

Prof. Dr. İsmail YAKIT:

– Sayın Başkan ve değerli dinleyenlerim. Dini yayınlar komisyonunun hazırlamış olduğu rapor, son derece dikkatli, birçok hususlara yer veren ve gerçekten dinî yayınların gereği gibi yapılması için azami dikkat sarf edilerek hazırlanmış bir rapordur. Hazırlayan arkadaşlara, bizzat huzurlarınızda teşekkürü bir borç bilirim.

Ancak, gözden kaçan bazı hususlar var. Bilhassa benim tebliğimde söz konusu idi. Kelime olarak geçmemiş ben onu arz etmeye çalışacağım. Kur'an'ın meâl ve tefsirinden bahsediliyor doğru. Daha önceki yıllarda da çeşitli toplantılarda yeni bir Kur'an meâli yeni bir tefsir, her zaman söz konusu olmuştur. İlmi bir heyet tarafından hazırlanmıştır. Hemen hemen her Kur'an meâlinin veya tefsirinin önsözünde sık sık rastladığımız bir tabir vardır. O da efendim bugüne kadar yapılan yanlışlıkları burada düzeltiyoruz, aynı hatalara tekrar düşmeyeceğiz gibi ifadelerdir.

Peki yapılmakta olan hata nedir? Her heyet aynı âyetlere farklı farklı anlamlar mı vermektedir? Anlaşmazlıklar nelerdir? Bunlar üzerinde hazırlanacak olan heyetin dikkat etmesi gereken hususlar vardır. Eğer heyet az sonra bahsetmeye çalışacağım, semantik adını verdiğimiz, yani Arap ve Kur'an dil semantiğine dayalı bir bilimden eğer haberi olmayacaksa heyetin, yapılacak meâl veya tefsir 10–15 sene sonra bir yenisine ihtiyaç gösterecektir.

Değilse, mevcut Diyanet İşleri Başkanlığı'mızın meâli var, bu meâli bir Türkçe

redaksiyondan geçirir, bazı hususları tashih eder, yeniden yayınlayabilir. Ayrıca bir heyet kurmaya gerek kalmaz. İşte o bakımdan, semantik adını verdiğimiz ilimle meşgul olan zevatın hazırlayacağı bir meal ve tefsir olmasında büyük faydalar var. Meselâ Bakara sûresinde geçen ...واذقال ربك للملئكة انى جاعل فى الارض خليفة Bu ayeti kerimeyi: **"Rabbin meleklere, hani ben yeryüzünde halife yaratacağım..."** şeklinde tercüme ediyorsak, bir kısır döngünün içindeyiz ve bu böyle devam edecek. Ve bütün meallerde bu vardır جعل - جاعل halifeyi tayin etmektir, orda yaratma değil. Yaratma bitmiş, halife tayin edilecek. Yani demek ki bir kontex seminolojisi gerekiyor orada. Müteakiben melekler diyor ki: ...أتجعل فيها من يفسد فيها ويسفك الدماء ama bizim meâllerimiz ne diyor buna? **Kan dökecek, fesad çıkaracak, ortalığı bozguna verecek olanlara mı?** Futur yani gelecek sigasıyla tercümesi yapılıyor. Halbuki seminolojisi yapıldığında, kan dökmekte, fesad çıkarmakta olanı mı Yarabbi? Kaldı ki biz seni hamdinle tesbih ediyoruz.

Bir başka örnek Hz. Musa ile Ledün sahibi birinin kullarımızdan bir kul diye ifade ettiği bir hususta, bir çocuk öldürme meselesi vardır. Ve bütün meâllerde çocuk diye geçer. غلام kelimesi, ibn-i Sîd'eye göre; ana karnından saçlarının ağarmasına kadar hayatının her safhasıdır diye belirtilir. Eğer bir arabın saçı 60 yaşında ağarıyorsa, 59 yaşında Gulamdır bu. Niye buna, çocuktur diye ısrar ediliyor?

İkincisi oradaki fiilin faili فخشينا . فخشينا daki نا kime raci? Kaldı ki gemiyi deldiği zaman o zat فاردت ان اعيبها diyor. Ayıplı kılmak, kusurlu kılmak istedim. Fakat bu delikanlıyı öldürdüğü zaman فاردنا ان يبد لهما diyor. Fail değişiyor. Duvarı yaptığı zaman da فاراد ربك diyor. Rabbin istedi. Şu halde bütün yeryüzündeki fiilleri, insanın kendi iradesiyle işlediği, Allah'ın iradesiyle kul iradesinin ayniyetleşmesiyle meydana gelen fiiller, sadece Cenab-ı Hakk'ın dilemesiyle meydana gelen fiiller şeklinde üniversel bir bazda ele almak lâzım. O zaman فخشينا nın seminolojisini yapmak lâzım. Bu da meşhur anlamı "ümit etmek ve korkmak", bu olmaz. Çünkü Allah'ın iradesiyle kulun iradesi ayniyetleşiyor burda. Onun için Allah için ne ummak söz konusudur, nede korkmak. Öyleyse bunun seminolojisi yapıldığı zaman bima'na kerihe çıkıyor. Yani uygun görmedik. Öyleyse أن يرهق yı da mastarı müevveldir, şimdiki zaman yapabiliriz. Dolayısıyla فخشينا ان يرهقهما طغيانا وكفرا anasını, babasını küfre sevkedecek oluşundan değil, anasını ve babasını küfre sevketmekte oluşundan diye tercüme etmek lâzım. Çünkü suçu işlemektedir. Suçüstü yakalanmıştır. Dinsizin, dindar üzerine baskısı vardır ve bütün semavi dinlerin şeriatında da bu cürmün karşılığı da idamdır.

O bakımdan seminolojik bazı tahliller yapılmadan, Kur'an meâli veya tefsirine oturulacaksa, mevcut meâllerden biri seçilsin, tashih edip neşredilsin derim. Ama böyle bir ilmî heyete başarılar diliyorum şimdiden ve teklifim şudur. Meâl ve tefsir kısmına Kur'an-ı Kerim meâli, metnin aslına uygun ve Kur'an'ın semantik yapısına uygun metnin aslına ve Kur'an'ı semantik yapıya uygun şekilde bir kelime ilâve edilmesini takdirlerinize arz ediyorum. Saygılar sunarım.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Peki teşekkür ederiz İsmail bey. Şimdi M. Çetin BAYDAR bey.

M. Çetin BAYDAR:

– Bismillâhirrahmânirrahîm. Sayın Başkan, muhterem üyeler. Ben sabah oturumunda irşad komisyonu için yaptığım tenkitlerin, metodoloji etrafında dolaşmasını teklif etmiştim. Burada da komisyon raporunun yine metodolojik olarak komisyon raporunu eleştirmek ve birkaç öneride bulunmak istiyorum. Yarın toplantımız sona erecek ve bu toplantının ardından yayınlar başlayacak. Yani bizim şu anda yapmak istediğimiz iş, yayın ne demektir? Bir malı, bir mesajı, bir değeri uzatabildiğimiz kadar uzak mesafelere ulaştırmaktadır, müşavere ve müşahade konusunda maalesef bu rapora akseden birşey olmadığını görüyorum.

Basılı yayınlar konusunda sunduğum tebliğde de işaret ettim. Eğer siz, hedef kitlenizi tayin etmemişseniz, karanlığa kurşun sıkıyorsunuz demektir. Ve ben şu anda, hâlâ Müslüman Türk halkının temel basılı yayınının, Battal Gazi şuurtusselam olduğuna inanıyorum. Hâlâ kimse bu yayınları okumuyor, Neden? Çünkü onlara hitap etmiyor. Bunları biz araştırmazsak, bir insan yıllarca hep aynı işi yaparsa, bu sözü hep tekrarlıyorum, en iyi işi yaptığını zanneder. Doktorluğa inanmak başka şey, doktorluk yapmak başka şeydir. Burada herkes yayına olan inancını açıklıyor. Ama bu işi nasıl yapacağını kimse araştırmıyor.

Aynı şekilde tebliğimde de ifade ettiğim gibi bugün teknoloji, camilerin yanına, onlardan çok daha etkili, çok büyük iki irşad vasıtası eklemiştir. Birisi radyo, birisi TV. Tıpkı nasıl camiyi kurarken onu gerçekten Allah'tan korkan ve içinde temizlenmeyi kendisine şiar edinen yayıncılar olduğunu buyuruyor kutsal kitabımız. Bizde bu kabil bir irşad teşkilatını, bir radyo, TV teşkilatını kurmazsak doktorluk yapamayız.

Onun için teklif ediyorum ben. Burada yer almamış kesinlikle din adamları içinden seçilecek uygun kişiler, Radyo, TV. haberleşme teknolojisi hakkında eğitilmelidir. Yurt içindeyse yurt içinde, yurt dışındaysa yurt dışında, burs vererekse burs vererek, hatta bu konuya uygun, bu bilgilere sahip olan insanları celp etmek suretiyle, dinî yayıncılık dünyasına, bunları dinî eğitimden geçirmek suretiyle de bu boşluk doldurulabilir. Ben bu sözlerle konuşmamı tamamlıyorum. Sanıyorum tebliğim dikkatle tetkik edilince mesele anlışılacaktır. Hepinizi saygıyla selâmlıyorum.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Şimdi sayın Prof. Dr. Yaşar Nuri ÖZTÜRK bey.

Prof. Dr. Yaşar Nuri ÖZTÜRK:

– Sayın Başkanım, değerli üyeler, hepinize saygılar efendim. Ben bu yayınlar raporu gündeme gelince bir iki söz söylemek istedim. Yayın hayatının 30 yıldır içinde bir insan sıfatıyla. Burada bu söylediklerimi, büyük bir kitlenin bana intikal eden talepleri ve neticede halkımızın bir nevi canlı istatistik yoluyla, İlâhiyat ve Diyanet camiasından istediklerinin de bir hülasası sayabilirsiniz. Ben öyle düşünerek getiriyorum huzurlarınıza.

Efendim, yayın raporunu okuduk. Biraz önce de burada bir teklif verildi ve heyetiniz onu Şûra içinde biz ele alamayız diye reddetti. Normaldir reddeder. O da şuydu: İbadethanede, yani İslâm'ın resmi mabedinde icra edilen ibadetlerin, İslâm nasslarına ve Peygamberin bu ibadetlerde canlı ve tevkifi örnek olan Hz. Peygamberin

bize bıraktığı forma uyup uymadığı meselesiydi. Şimdi yayınlar gündeme gelince, bunu biz acaba bu yayınlar içine halkımızın ısrarla beklediği ve bir kaosta olduğu için bunu İslâm dini adına bir çıkış, bir can simiti gibi sarılmak üzere beklediği bir ilmihâl lâzım.

Şimdi şunu istiyor insanımız, biz de buraya getiriyoruz bunu. Bizim peygamberimiz bize Cenâb-ı Hakk'ın bizden istediği ubûdiyeti nasıl icra edeceğimizi göstermiştir. Ve biz ehl-i sünnet itikadı içinde de koymuşuz. İbadetler tevkifidir diye. Çünkü Hz. Peygamber, صلوا كما رايتمونى اصلى diyor, yani ibadetin şekli de nassa bağlıdır. İbadetin şekli de bir yerde vahiydir.

O halde bize Hz. Peygamber nasıl bir ibadet şekli bıraktı, bunun formu nedir? Özü Kur'an'da ve sünnette var, formu da var. Şimdi insanımız soruyor bize, benim cuma vakti 20 dakika zamanım var, ve ben Allahım'a secde etmek istiyorum, fakat ben 1,5 saat cuma kılmak zorunda kalırsam bunu yapamıyorum ve secdeden mahrum kalıyorum. Müslüman cemaatle, din kardeşlerimle beraberlikten mahrum kalıyorum. Bunun çaresi var mıdır? Acaba ben 15 dakikada kılabilirmiyim? Öğle namazı içinde bu geçerli, yatsı için de geçerli.

Şimdi ilmihâllerde, 20 rekatlık Cumayı getirdiniz mi gündeme vatandaş bu sorusunun cevabını negatif olarak alıyor. Öyleyse, öyledir yani öyle 20 rekatsa buna kimsenin hesabına kolaylık getirmeye bir hakkı yok. Böyle bir niyeti de yok. Kimse başkası lehine cehennemde kendine yer hazırlamak istemez. Böyle şey olmaz. Ama, acaba İslamiyetin, Hz. Peygamberin bize bıraktığı ibadet şekli içinde bunun bir çözümü yok mu?

Şimdi bid'at haline gelmiş uygulamaların hiç değilse duyurulması istendi burada, bir meslektaşımız bunu gündeme getirdi. Bu yayınlar içinde bunları verecek bir yayın, bir ilmihâl düşünülemez mi? Yani halkımıza İslâm dini adına, İslâmın ubudiyet anlayışı adına asgari olarak, olması gerekenleri koruma çerçevesinde şunlara riayet şarttır. Bunun aşağısına giderseniz İslâmın ubudiyet anlayışı zedelenir. Ama ötesi taftildir, evleviyettir, istediğiniz kadar yapın, mantığında bu işi olması gerekeniyle, evleviyet alanlarını gösteren bir ilmihâle halkımızın ihtiyacı çok büyüktür diye ben düşünüyorum.

Bu yayınlar içinde bunu da halledelim. Hepinizin malûmudur. Def-i mefsedet, celb-i menafiden evlâdır. Üç beş tane adamın daha fazla ibadet etmesi için, tatavvuan ibadeti için binlerce insanın Allah'a secde etmesine engel olucu bir noktaya gelebiliyor bu gidiş. Bunların dikkate alınmasını ben istirham ediyorum. Teşekkür ediyorum, efendim.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Efendim Sayın Doç. Dr. Hayri KIRBAŞOĞLU. Çok kısa buyrun.

Doç. Dr. Hayri KIRBAŞOĞLU:

– Sayın Başkan, sayın üyeler, sayın misafirler, ben yayınla ilgili bu hususu kendi komisyonumda da dile getirdim. Ancak yayın konusunda daha uygun olduğu için tekrar ifade ediyorum, tefsir konusu sık sık gündeme geldi, ancak tefsir bizatihi amaç değildir. Kur'an'ın insanlığa sunduğu ilkeleri, öğretileri, insanlığa sunmak için bir araçtır. Fakat bugüne kadar izlenen geleneksel yöntemde, Kur'an'daki ayetlerin mushaftaki sıraları esas alınmıştır. Tabiatıyla hepinizin malum olduğu gibi çeşitli konulardaki Kur'an'ın

öğretileri, Kur'an-ı Kerim'in çeşitli ayetlerine dağılmış durumdadır. Çünkü Kur'an-ı Kerim gelişen olaylara cevap getirmek üzere tarihi bir süreç içinde indiği için, o şekilde belli konulardaki ayetler farklı yerlerde bulunabilir mushaf içerisinde. Nitekim öyledir.

Bu da meslekten olmayan bir insan için belli bir konuda Kur'an'ın görüşü, öğretisi nedir? Bunu Kur'an tefsirlerinden çıkarmasını hayli güçleştiriyor. Öte yandan da bildiğimiz gibi elimizdeki tefsirler, hatta Türkçe tercüme edilenlerde çok hacimli ciltler tutuyor. 15–20 cilt tefsir var. Bunları vatandaşların açıp baştan sona okuduğunu da sanmıyorum. Çoğumuzda bizde dahil raflarımızı süslüyor bu tefsirler. Dolayısıyla evet bir furya var hemen her yayınevi bir tefsir yayınlamak peşinde, birçok tefsir yayınlandı. Elmalı, Fahruddin Razi gibi klasikler dahi çevriliyor ama bunların Kur'an'ın insanlığa vermek istediği mesajı sunmada ne kadar etkili olduğu oldukça tartışılabilir.

Onun için son zamanlarda üzerinde önemle durulan Kur'an-ı Kerim'in düşünce sistematiğini, öğretilerini ve belli sistem halinde konularına göre sunan, konularına göre bir Kur'an-ı Kerim tefsirinin yapılması, Kur'an-ı Kerim konusunda uzman olmayanların konuyu anlamaları açısından daha yararlı olur kanaatindeyim. Çünkü özellikle belli spesifik konularda Kur'an-ı Kerim'in hangi meseleye nasıl ışık tuttuğunu görmek için, belli konularda birikimin olması lâzım. Diyelim aile içi ilişkilerde Kur'an-ı Kerim ne diyor? Yahut başka bir konuda ne diyor? Buna komprime olarak baktığım zaman görmem lâzım.

Bu konuda benim tek görebildiğim bir el kitabı şeklinde bir çalışma var, İngilterede bir vakıf yayınlamış "The Kur'an Basic Thcins" diye. Çok elementer bir şey ama orada Kur'an'ın meselâ insan anlayışı, Allah anlayışı, uluslararası ilişkilere kadar her konu ayetler kısa kısa verilmiş, biz de çok geniş tutmamaksızın ama, muhtasar müfid olmak kaydıyla konularının sistematiğini esas alan bir Kur'an-ı Kerim tefsiri yaparak, rivayetlerle fazla konuyu aşmaksızın insanımızın hayatta takip edeceği ilkeleri ona ordan çıkarıp vermek suretiyle bir tefsir hazırlayabilirsek bu mümkün.

Burada şöyle bir endişe de olabilir. Yani Mushafın ayet sıraları, tevkıfiliği meselesi endişe doğuruyor. Yani, yeni Kur'an mı, falan mı? gibi. Bir soru da gündeme gelebilir. Onun için Muhammed İzzet Derveze'nin Modern tefsir dediği: et-Tefsir'ül-Hadis el-Mukaddimesini okuduğumuzda görürüz ki, o zat dirayetle bunu gösteriyor. Bu ayetlerin ve sûrelerin sırası da, tevkıfiliği konusu çok tartışmalı. İçtihadi olduğunu söyleyen daha da çok. Dolayısıyla aslında biz yeni bir Kur'an da ortaya koymak istemiyoruz. Amacımız Kur'an'ın kitlelere daha doğru biçimde intikalidir. Böyle bir endişeye de mahal olmaması gerekir. Dolayısıyla mevcut mushaf sırasına göre yapılan bir tefsirin fazla yararlı ve etkili olmayacağı kanaatindeyim. Bu yöntem üzerinde Başkanlığın daha ağırlıklı olarak durması, bunun için de İsmail Yakıt beyin de ifade ettiği gibi, Salih bey de çok sıkça ifade ediyor, sadece klasik anlamda medrese ilimleri, İslâmi ilimleri bilen değil, başka ilimlerde de uzman olanlardan oluşan belki bir komisyon olabilir.

Şunu söylemek istiyorum. Son cümle hiç ummadığımız bir eserde bir ayetle ilgili fevkalâde bir yorum bulabilirsiniz. Meselâ, Ali İzzet Begoviç'in, bazı Kur'an ayetleri ile ilgili "Doğu batı arasındaki İslâm" adlı kitabındaki yorumlarını hiçbir tefsir kitabınızda bulmanız mümkün değil. Dolayısıyla çok geniş bir kültüre sahip olarak ta bu tefsiri

yapmak lâzım. Bunun son derece önemli olduğu kanaatindeyim. Kur'an-ı Kerim'in hayatımıza girmesi için. Bu hususu arz ettim, teşekkürlerimi sunuyorum.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Efendim son söz bir yayımcının, Dr. Asaf DEMİRBAŞ bey buyrun.

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Efendim benim üç teklifim var. Kur'an-ı Kerim'in meâli, tefsiri de istediğimiz seviyede, boyutlarda yapılsa bile, onu her Müslümanın anlaması kolay değildir. Onun için ben şunu teklif ediyorum. Yapılacak meâl ve tefsire, İslâm dinini tanıtıcı, İslâm dininin özelliklerini ve ruhunu anlatan kısa bir giriş yapılmalı. Bu bazı meâl ve tefsir yapanlar tarafından yapılmıştır. İsim de verebilirim. Meselâ, Ömer Rıza Doğrul'un, meâlinde böyle bir giriş vardır. İslâm nedir? Kelime manası, inanç, ibadet ve ahlâk esasları kısaca anlatılmaktadır. Okuyucu önce bunu okursa, İslâm hakkında, meselâ, Kemal Kuşçu tarafından çevrilen, M. Hamidullah'ın İslâm'a Giriş kitabı gibi veya daha onun özeti gibi birşey konulmalı. Ben bunu teklif ediyorum birinci olarak.

Efendim bir Libya gezimiz olmuştu orada gördüm, iki Endonezyalı Müslüman, bunlar karı koca, eski muteber tefsirleri bilgisayara kaydetmişler. Meselâ bir âyet-i kerîme'nin Fahrettin-i Razide, Muhammed Abduh'ta nasıl tefsir edildiğini bilgisayara kaydetmiş. Bilgisayara, beş veya on tefsiri, bir ayet nasıl tefsir edilmiş, disketlere kaydedilmiş. Bu tefsir çalışması yapacak arkadaşlar için iyi bir malzeme olur. Önce böyle bir Başkanlığımız bilgisayar sistemi kurmalı ve muteber kabul ettiğimiz tefsirlerden beş veya on tanesinin Kur'an-ı Kerim ayetlerini nasıl tefsir ettiği elimizin altında olmalı, ben bu iki teklifi yapıyorum. Teşekkür ederim, saygılar.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Efendim, konuşmalar bitti. Şimdi bir hayli teklif var, zaman da geçti. Şimdi teklifleri okuyoruz ve bir lehte, bir aleyhte iki dakika söz vereceğim. Onun için teklifleri okuyoruz efendim.

Teklif: – Her yaş ve seviyeye göre bilgisayar programları yapılıp, disketlere aktarılarak istifadeye sunulması, zaman içinde bunların geliştirilmesi, ibaresinin maddelere ilâve edilmesi Prof. Dr. Şerif Ali TEKALAN.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Evet bunun lehindemi aleyhindemi efendim? Yok, konuşan yok. Kabul edenler? Kabul edilmiştir. Şimdi ikinci. Sabri HİZMETLİ'nin.

Teklif: – Raporun 2. maddesine, Yayınlar Dairesi Başkanlığı'nın yurtiçinde ve yurtdışındaki vatandaşlarımız ile Müslüman olmayan toplumlara yönelik yayınlar yapması ve bu yayınlarda seslenilen kesimlerin, özellikleri ve sosyo–kültürel durumları gözönünde bulundurulması, ibaresinin ilâve edilmesini saygılarımla teklif ediyorum, Prof. Dr. Sabri HİZMETLİ.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Bu raporda var, o zaman bunu oylamıyorum.

Teklif: – Kur'an meâline gerekli indeks eklenmelidir, anlamındaki maddeye ve

Kur'an'daki kıssalarda geçen yer ve bölge isimlerini gösteren bir harita eklenmelidir, ibaresi eklenmesini Kurulun takdirlerine arz ederim. Prof. Dr. Hamza AKTAN.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Efendim kabul edenler? bu da kabul edilmiştir. Devam edelim.

Teklif: – Basılı yayınların (d) maddesinin şu şekilde değiştirilmesini, değerli Şûra üyelerinin takdirlerine arz ederim. (d): Meâl, ayetlerin taşıdığı edebî husûsiyete ve özellikle Kur'an semantiğine uygun olmalıdır. Prof. Dr. İsmail YAKIT.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Başkan ne diyorsunuz?

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Efendim, bu semantik meselesi, Kur'an'ın tefsirinde din adamlarımız tarafından takip edilmesi gereken bir usul, bir metod, yardımcı bir metod. Biz burada, âyetlerin açıklanmasına geçmiş, müfessirlerin yaptığı bütün önemli yorumlara diyoruz. Herhangi bir eski tefsiri okuyan bir arkadaş, orada yanlış birşeyi gördüyse, bu yeni tefsirde bunun düzeltilmesine imkân bulmalıdır, bir bu.

Kur'an'ın ruhuna aykırı görülen rivayetlerin tetkikine de ihtiyaç duyuyoruz. Çünkü, eski tefsirleri okumuş, yanlış bir intiba edinmişse, onu da düzeltsin. Ama şurada, yazılı bütün kaynaklardan tefsir yapıyorken bilgisine ihtiyaç duyduğu ilim adamlarından yararlanma imkânına sahip olacak. Yani, bu tefsiri yapıyorken eğer bir semantik uzmanına ihtiyaç duyuyorsa, pekâla o âlime müracaat edecek. Yani bir fizik âlimine ihtiyaç duyuyorsa, onu da yardıma çağıracak.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Efendim, bunları rapor va'zettiği için, pek rapora girmiyor.

– Evet İsmail Bey'in bu değişikliğini kabul edenler? etmeyenler? kabul edilmemiştir.

Efendim şimdi sayın Mehmet Özlen'in teklifi var 3 tane. Teker teker okuyalımda, oylayalım.

Teklif: – Güneydoğu anadolu bölgemiz başta olmak üzere, ülkemizde bir sıkıntı ve meşakkat vardır. Bunların önlenmesi için;

1) Bölgemizdeki insanlarımızda, bilhassa çocuklara ve gençlere yönelik dinî, ahlâkî kitaplar, uzmanlarca hazırlanarak, gerekirse parasız olarak dağıtılmalıdır.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Ne diyorsunuz Başkan?

Prof. Dr. M. S. HATİPOĞLU:

– Efendim, parasız dağıtma hadisesi, yayın komisyonunun vazifesi olarak görülmedi. Gerçi bu kurumların yapacağı bir hizmet ama bu çeşit kitapların hazırlanmasını hulasaten biz burada zikrettik. Özellikle kitap yayınları; çocuklara, gençlere ve yetişkinlere ayrı ayrı hitap eden bir vasıf taşımalı dediğimiz zaman burada,

bölgesel olarak farklılık arzeden kitapların yazılması demek yanlış olur. Onun dışında, yurtiçinde ve yurtdışındaki okuyucularının psiko–sosyolojik özelliklerini dikkate alacak, yani hepsini içine alacak.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Başkan diyor ki bu bizim raporumuzda var. Evet 2. teklifi:

2) Misyonerlik faaliyetlerine karşı tedbirler alınmalıdır.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Tabii buradaki tedbir yayınla ilgili, komisyon yayın komisyonu olduğuna göre.

Buna ne diyorsunuz?

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Efendim, Diyanetimizden, milletimiz büyük hizmet bekliyor. Biz bu yayın sahasını mükemmelleştirebilmek için düşünebildiğimiz şeylerin başında, Yayın Dairesine yurtiçinden ve dışından Başkanlığı ilgilendiren her türlü yayını takip edebilecek muhabirler alınmalı derken, bir defa bu tür yayınların Diyanette bulunmasının temin edilmesini istiyoruz. Tabiatıyla bunları tetkik edecek ülema kurulu kurulacak. Onun dışında bizzat oralarda bu malzemeyi toplayacak araştırma merkezlerinin kurulmasını istiyoruz. Bu hem yurtiçinde olacak hem yurtdışında olacak.

Benim vatanımın doğusunda bir problemim varsa, oradaki araştırma merkezi bu problemi Diyanet'e aksettirecek ve onlara, çözümünü sağlayacak şekilde yayın faaliyetine geçilecek. Biz bunların bütününü düşündüğümüz kanaatiyle bu cümleyi yazdık.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Buyurun Prof. Dr. Nevzat YALÇINTAŞ Bey.

Prof. Dr. Nevzat YALÇINTAŞ:

– Sayın Başkan zannediyorum, sayın Başkanımız da kabul buyururlar. Bu konuyu ben de destekliyorum. Uzun uzun konuşuldu, Misyonerliğe karşı tedbir alınmalı, cümlesinin girmesini destekliyorum. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Acaba, bu arada gayri müslimlere, İslâmı öğretebilmek için, yabancı dillerdeki yayınlar çoğaltılmalıdır diye bu husus ilâve edilebilir mi?

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Bu misyonerliği içermez. Lütfen konuşmayın. Teklif sahibi. Mehmet ÖZLEN, buyurun.

Mehmet ÖZLEN:

– Sayın Başkan, değerli üyeler. Ben burada şunu kastettim: Burada tebliğler sunuldu, öneriler sunuldu. Ancak bunların içerisinde kısa vadeli olanlar var uzun sürede gerçekleştirilmesi vadedilenler var. Muacciliyeti itibariyle öncelikli olarak Diyanet İşleri Başkanlığı ve ilgili kurumlar bu konuya hemen ve hem de derhal müdahale

etmelidir. Çünkü, oradaki insanlarımızı değişik mecralara sürüklemektedirler. Yani bu konuda dikkatli olmamız lâzım.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Şimdi efendim bu çok önemli bir konu bir lehte bir aleyhte dedim ama iki arkadaş ısrar ediyor, birer dakika, hayır fazla vermeyeceğim. Ama bir dakika değil, hatta bir cümle. İsmail KARAKAYA bey buyrun.

İsmail KARAKAYA:

– Yayın komisyonunda bu husus görüşüldü. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayın Dairesi Başkanı bu konuda Hristiyan misyonerlerinin Anadolu'ya intikal eden propagandaları konusunda karşı görüşlerin hazırlandığını ve baskı safhasında olduğunu söyledi. O sebeple metne almadık. Yani Diyanet İşleri Başkanlığı hem Türkçe, hem de birkaç dilde broşürler hazırlamış, malûmat olarak arzediyorum.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Bir de Prof. Dr. Mehmet Said AYDIN bey, son söz, başka söz yok.

Prof. Dr. Mehmet S. AYDIN

– Sayın hocam, misyoner kelimesinin geçmesine ben karşıyım. İslâm dininin aleyhinde olan her türlü neşriyata karşıyım. Çünkü, misyonerlerle mücadele edilecek se bu kelimenin metne girmesine karşıyım.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Başkan, buyrun.

Prof. Dr. Mehmet Said HATİPOĞLU:

– Bu misyoner, sadece Hristiyanları kasteder mahiyette bir kelime oluyor burada. Biz burada hepsini içine alacak şekilde, ayrıca dergi ve kitaplarda İslâma yönelik yıkıcı fikir ve yayınlara cevaplar da verilmelidir diyoruz.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Efendim müsaade ederseniz şimdi mesele açıklandı. Şimdi oyunuza sunuyorum. Mehmet Beyin teklifini dinlediniz. Açıklamalar yapıldı. Bu teklifi kabul edenler? etmeyenler? kabul edilmemiştir.

– Üçüncü maddeyi arz ediyorum efendim. Bilhassa bölge halkına hitap edecek şekilde TRT'de programlar konferanslar, paneller hazırlanmalıdır.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Bu hususta konuşmak isteyen var mı?

Dr. Asaf DEMİRBAŞ:

– Bizi ilgilendirdiği için, bilgilendirmek istiyorum.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Buyrun.

– Diyanet İşleri Başkanlığı her türlü teknik vasıtadan istifade eder, kanun

maddesidir biliyorsunuz, GAP TV'si diye, ayrı bir kanalı var TRT'nin burada dini yayını da vardır, başta bölge halkının şartlarını, durumunu gözönüne alarak hazırlanan yayınlar da vardır. Ve bu yayınlarla ilgili strateji, Milli Güvenlik Kurulu'nun da iş'arlarıyla yürümektedir.Yani radyoda da bu konuda yayınlar yapılmaktadır. Arkadaşımız bu yayınları herhalde dinliyor, seyrediyor ama belki yeterli görmüyor olabilir. Çünkü, kendisi Güneydoğuda görev yapıyor. Teklif ondan geldiği için bu önemli ama bu tür yayınlar yapılıyor.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Efendim teşekkür ederim, mesele anlaşıldı. Yani arkadaşımız tabi içinde yaşadığı için problemin hassasiyetini bizden daha iyi biliyor. Ama Radyo mu, TV'mi yapıyor bu bizim elimizde olan birşey değil. Daha üst makamlar bu programları hazırlıyorlar. Müsaade ederseniz bu hal rapora girmesin. Bitti, bunu kapattık şimdi, acele ediyorum, bu da herhalde öyle rapora girecek bir şey değil galiba.

– 2. maddesinin (c) fıkrasına ilâve, şu kitapları okuduğunuz takdirde İslâmı tanıyabilirsiniz, diyebileceğimiz kitap serisi hazırlanmalıdır. Bu iş için hem konu hem de yazar seçiminde yarış açılmalıdır, ayrıca yazılacak kitaplara sayfa tahtidi de getirilmelidir. Doç. Dr. Abdullah ÖZBEK.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Bu fikir doğru güzel de, yani çok teferruat. Bunu bir temenni olarak ilgililerin haberi olsun. Biz oraya nakledelim bunu. Peki buyrun açıklayın.

Doç. Dr. Abdullah ÖZBEK:

– Teşekkür ederim sayın başkan, muhterem dinleyiciler. Şimdi biz bugün din eğitimi ve irşad meselesinde gerçekten bu konuda çok sıkıntı çekmekteyiz. İslâmı, hiç öğrenme fırsatı bulamamış kimselere, biz İslâmı anlatırken neresinden başlayalım? diye bir soruyla karşı karşıyayız. Ama Diyanet İşleri Başkanlığı nasıl yapar bilmiyorum ama şu kitapları okuduğunuz takdirde, bir seri sayfa tahtidli konu yarışla tespit edilmiş, yazarlar yarışla tespit edilmiş, sayfa tahditli bir seri hazırlarsa, biz diyebiliriz ki, çok rahatlıkla önce şu seriyi bir okuyunuz, kolaydır bir gecede okunacak kitaplardır bunlar.

Ondan sonra özellik arzeden konular varsa soru soracak seviyeye gelebilir. Benim buna belki bir teferruat olur diye ikinci bir teklifim var. Bugün dünyada ihtida olayları var. Bizim bugün cevap vermekte sıkıntı çektiğimiz birçok soruların cevabını o ihtida olaylarında bulmaktayız. O da şu:

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Abdullah bey yeni teklif getirmeyiniz. Çünkü kapattık kusura bakmayınız ama yazdınız, bize verdiniz onu da 2. madde yapsaydınız. Lütfen efendim. Şimdi efendim siz birşey söyleyecekmisiniz bu konuda? Ama o sizin cümle var zaten. Yani her yaşa, her seviyeye kitap hazırlama, yani bu teklif onu içerir gibime geliyor. Şimdi Çetin Baydar'ın bir teklifi var.

–Teklif: Dini Yayınlar raporuna, dini yayınlarda vazife alacak Müslüman yayıncıların yurt içinde ve yurtdışında eğitilmeleri, uzman bir Müslüman radyo, TV ve basın kadrolaşmasının sağlanmasını sağlamak üzere planlı ve programlı çalışmalar yapmalıdır, hükmünün ilâve edilmesini arz ederim. Çetin BAYDAR.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Bunu zaten anlattı, siz birşey diyor musunuz? Bunun eklenmesini kabul edenler. Efendim, Hayri Kırbaşoğlu'nun teklifi. Demin burada anlattı, hani sistematik bir tefsir.

– Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kur'an'ın insanlığa sunduğu öğretileri, bir sistem halinde sunan ve ayetlerin konulara göre biraraya getirilerek bütünlük içerisinde yorumlamasını esas alan, konularına göre Kur'an tefsirini meydana getirmek için çalışmalara başlamasında büyük bir yarar olduğu gözden uzak tutulmamalıdır. Doç. Dr. Hayri KIRBAŞOĞLU.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Evet, bu hususta bir diyeceğiniz var mı? Aleyhte, buyrun.

– Efendim bu konuda ayrı ayrı kitaplar yazılabilir. Meselâ Kur'an'da aile, Kur'an'da ahiret hayatı, Kur'an'da ekonomi vs. bunun gibi Kur'an'daki konular ayrı ayrı kitap haline getirilebilir, böyle tefsirde belirtilmesi sanıyorum sakıncalıdır. Uygun olmaz.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Peki, bir de siz de oradan konuşun lehinde.

Salih AKDEMİR:

– Bence tam tersine, çok faydalı olur. Böylece ilgi duyanlar ilgi duydukları konuları okurlar. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Efendim bir lehte bir aleyhte tamam. Bir de komisyon başkanı son.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Benim bu şahsi kanaatim. Böyle bir tefsir yazılıyorken bu tefsire geniş bir mukaddimenin eklenmesi ihtiyaçdır. Bu mukaddimede Kur'an tarihinden bahsedilir ve Kur'an-ı Kerim'in beşeriyete hitabının mesajının ana unsurları belirtilir, ilerde şu tefsirin şu maddesine bak diyerek atıflarda bulunmak şartıyla. Ve bu mesajı, geniş bir şekilde yani Kur'an'ın mahiyeti üzerine bir mukaddime halinde bir cilt olarak baş tarafına eklenmesinin ben uygun olacağı kanaatindeyim. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Peki efendim tamam şimdi oyunuza sunuyorum. Kırbaşoğlu'nun teklifini kabul edenler? etmeyenler? edilmemiştir, Tamam, Efendim son teklif sayın Yaşar Nuri Bey'in buyrun.

–Teklif: Dinimizin ubûdiyet konusunda Kur'an ve Sünnet açısından olması gereken zorunlu unsurlarını içeren ve kulluk borçları niteliğindeki boyutlarının, Peygamberimizin uygulamasında yer aldığı şekliyle halkımıza tanıtılmasını esas alan bir ilmihâlin hazırlanması sağlanacaktır. Prof. Dr. Yaşar Nuri ÖZTÜRK.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Efendim, Şimdi Yaşar bey'in bu teklifi hakkında, buyrun.

Zeki KARAKAYA:

– Efendim, herkesin anlayabileceği, güzel bir ilmihâl yazılsın. Bu kadar için teferruatına ulaşmaya hiç lüzum yok. Zaten farz belli, vacip belli, sünnet belli. Ama herkesin anlayabileceği bir dille bir ilmihâl yazılsın.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Daha açık seçik yazılsın. Buyrun efendim.

Abdullah CEYHAN:

– Efendim, zaten ilmihâl konusunda Din İşleri Yüksek Kurulumuzca bir hazırlık sürmektedir. Zannediyorum, kısa zamanda buna muvaffak olacağız. Yani İslâm İlmihâli, konusunda çalışmalarımız sürüyor. Onu arz ediyorum.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Teşekkür ediyoruz da o teklifle ilgili değil, buyrun. Doç. Dr. Hayri KIRBAŞOĞLU bey.

Doç. Dr. Hayri KIRBAŞOĞLU

– Hocam, ben Abdullah bey'in dediklerine katılmıyorum. Çünkü Yaşar bey haklı. İlmihâl konularında gözden geçirilmesi gereken çok mesele var. Şimdi burada konuşulsa günler alır. Yalnız, Kur'an ve Sünnet derken hakikaten fıkıh kitapları esas alınarak ilmihâllerimiz yazıldığı için, fıkıh kitaplarında da bazı konularda, dönemin şartları söz konusu olduğu için, bugün toplumsal hayattaki büyük değişmelerden dolayı ibadetler alanında da, özde değilde teferruat sayılabilecek konularda bir takım yeni düzenlemeler gerekir.

Meselâ ben kendim örnek vereyim. Namazların cem'i meselesi, hiç bir ilmihâlde yoktur. Çünkü Hanefi mezhebinde yok diye Hanefilerin bunu kabul etmelerinde hiçbir mani yok. Eğer ilmihâlde yer alıyorsa bu konu, tebriklerimi sunarım. Ama geçmiş bir görevi aynen tekrarla getirecekse bu yeni bir ilmihâl olmaz eskinin tekrarı olur. Ben Yaşar Bey'in teklifini bütün kalbimle destekliyorum.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Efendim şimdi zaman çok geçti. Yarım saati aşırdık. Şimdi bunu tartışma konusu yaparsak çok uzar. En son birde komisyon başkanının söz hakkı var tabi.

Prof. Dr. Mehmet S. HATİPOĞLU:

– Başkanlığın bu yolda çalışmaları var, sayın başkanım. Bu çalışmalar dikkate alınmak şekliyle rapora geçirilebilir.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Peki bunun tavsiye olarak rapora, Başkanlığa tavsiye olarak bu hususların dikkate alınması, kabul eden arkadaşlar lütfen ellerini kaldırsın. Etmeyenler efendim? Kabul edilmemiştir.

Efendim, şimdi komisyonun raporunu burada kabul ettiğiniz ilâveler ve değişiklikler ile tümden kabul eden arkadaşlar lütfen ellerini kaldırsın. Teşekkür ederim. Rapor kabul edilmiştir.

Yalnız iki üç dakikanızı alacağım. Verilmiş üç tane teklif var. Bunlar komisyonlarla ilgili değil çok genel. Yani bu arkadaşlar bu Şûranın umumi neticesinin bildirisinde bazı hususlara yer verilmesini istiyorlar. Şimdi bunları size arz edeceğiz.

Bir tanesi Lütfi Doğan bey, yok mu burada? Lütfü Doğan bey teklifi çok uzun yazmış, mesele şu. Diyor ki bu Bosna-Hersek'te, Kafkasya'da Müslümanlar zulüm görüyor. Fakat Hristiyan din adamları, Yahudi din adamları, bir tanesi çıkıpta bunu takbih etmedi. Yani bu gayriinsani hareketleri kendi dinlerinin de icabi olarak kabul edilemeyecek bu hareketleri, bu Hristiyan ve Musevi din adamlarının karşı çıkmamalarını takbih değil de, bir uyarı mahiyetinde bir şey bildirelim. Şimdi bu anlattığım meâlde, o sonra kaleme alınır, bunu yani din adamlarını bir nevi kınama, yani, sizin dininiz bunu yasak ettiği halde, yahu insan değil misiniz, niye ayıplamıyorsunuz? Evet bunu kabul eden arkadaşlar? Oy birliğiyle kabul edilmiştir.

Efendim, diğer teklifler başka bir mahiyette ama üç teklif aşağı yukarı aynı. Bunlar da Bosna-Hersek'le ilgili. Bir de memleketimizdeki sünnî, alevî, bölünmesini teşvikle ilgili yani bunların takviye edilmesi. Bunların üçünü de okuyacağız ama aynı mahiyette. Bunlarla ilgili bir hususun da raporun sonunda belirtilmesini arzu edermisiniz, etmez misiniz? Birisi Abdülkadir Sezgin Bey'in, onu okuyun.

– Halkımızı alevî, sünnî gibi isimlerle bölmek isteyenlere karşı fırsat verilmemesi için, millî birlik ve beraberliği sağlayıcı tedbirlerin alınması, şeklinde bir maddenin yer almasını arz ederim. Abdülkadir SEZGİN.

Prof. Dr. Necati ÖNER:

– Evet bu yalnız sünnî –alevî ile ilgili. Bunun lehinde aleyhinde konuşmak isteyen var mı? Yok. Evet şimdi bu dinle ilgili. Diğer arkadaşlar Yaşar İşcan ve Kemal Güran bey'lerin de verdiği bugün memleketimizdeki, işte bu parçalanma ile ilgili, birliğe çağırma, bu da millî. Ama şimdi Zeki bey'in de dediği gibi ikisini bir cümlede olarak, güzel bir şekilde ifade ederek, bugün memleketimizde cereyan eden işte millî ve dinî bölünmelerin millî birliğimize vereceği zarar bunun bizim dinimize de aykırı oluşu. Bu meâlde bir metnin rapora girmesini kabul eden arkadaşlar? Oy birliğiyle kabul edilmiştir.

Efendim bu şekilde bugünkü toplantımız da sona ermiştir. Yarın buluşmak üzere hoşçakalınız.

I. DİN ŞÛRASINA YURTİÇİ VE YURTDIŞINDAN DAVET EDİLEN ÜYE, TEMSİLCİ VE DAVETLİLER

I. DİN ŞÛRASINA DAVET EDİLEN ÜYE, TEMSİLCİ VE DAVETLİLER İSİM LİSTESİ

A- ÜYELER

S.No	
	a) Diyanet İşleri Eski Başkanları
1	1. İbrahim Bedrettin ELMALI
2	2. Lütfi DOĞAN
3	3. Dr. Lütfi DOĞAN
4	4. Prof. Dr. Süleyman ATEŞ
5	5. Dr. Tayyar ALTIKULAÇ
6	6. Prof. Dr. Mustafa Said YAZICIOĞLU
	b) Din İşleri Yüksek Kurulu Eski Üyeleri:
7	1. Hasan EGE
8	2. Dr. Ahmet BALTACI
9	3. Kemal GÜRAN
10	4. Yakup İSKENDER
11	5. Selahattin KAYA
12	6. Doç. Dr. Ali Arslan AYDIN
13	7. Recep AKAKUŞ
14	8. Mehmet KAYMAKÇI
	c) Din İşleri Yüksek Kurulu Üyeleri:
15	1. İsmail ÖNER
16	2. Doç. Dr. İbrahim ÇALIŞKAN
17	3. İrfan YÜCEL
18	4. Lütfi ŞENTÜRK
19	5. Seyfettin YAZICI
20	6. Dr. Fahri DEMİR
21	7. Hasan Şakir SANCAKTAR
22	8. Mustafa ATEŞ
23	9. Haydar HATİPOĞLU
24	10. Yaşar İŞCAN
25	11. Doç. Dr. Esat KILIÇER
26	12. Şükrü ÖZBUĞDAY
27	13. Prof. Dr. Mehmet Sait HATİPOĞLU
28	14. Prof. Dr. Şerafettin GÖLCÜK
	d) Başkan Yardımcıları:
29	1. Halit GÜLER
30	2. Rıdvan ÇAKIR
31	3. Sami USLU
32	4. Mahmut GÜRGÜR
33	5. Mehmet GÜRLER

e) Diyanet İşleri Başkanınca Belirlenen Beş Birim Başkanı:

34	1. Abdurrahman KAHYAOĞLU	Din Hizmetleri Dairesi Başkanı
35	2. Şükrü ÖZTÜRK	Din Eğitimi Dairesi Başkanı
36	3. Mehmet Zeki ARSLAN	Hac Dairesi Başkanı
37	4. Abdullah CEYHAN	Dini Yayınlar Dairesi Başkanı
38	5. Arif SOYTÜRK	Dış İlişkiler Dairesi Başkanı

f) Diyanet İşleri Başkanınca Belirlenen Üç Din Hizmetleri Müşaviri:

39	1. Dr. Abdulbaki KESKİN	ABD Washington Büyükelçiliği
40	2. Hamdi MERT	HOLLANDA Lahey Büyükelçiliği
41	3. Abdülkadir SEZGİN	AZERBAYCAN Bakü B.elçiliği

g) Din İşleri Yüksek Kurulunca Seçilen Ondört Bilim ve Din Adamı:

42	1. Ahmet KABAKLI	Türkiye Gazetesi Yazarı
43	2. Prof. Dr. Necati ÖNER	A.Ü.İ.F. Dekanı
44	3. Prof. Dr. Servet ARMAĞAN	Harran Ü. Rektörü
45	4. Prof. Dr. Sebahattin ZAİM	Sakarya Ü. İ.T.İ.F. Dekanı
46	5. Prof. Dr. Nevzat YALÇINTAŞ	İstanbul Ü. İk. F. Öğretim Üyesi
47	6. Prof. Dr. Ekmelettin İHSANOĞLU	IRCİCA Genel Direktörü
48	7. Prof. Dr. Beşir ATALAY	Kırıkkale Ü. Rektörü
49	8. Prof. Dr. Hüseyin ATAY	A.Ü.İ.F.
50	9. Celal YILDIRIM	Emekli Müftü İZMİR
51	10. Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI	Muğla Ü. Rektörü
52	11. Prof. Dr. Hayrettin KARAMAN	Marmara Ü. İ. F.
53	12. Dr. Hüseyin KÜÇÜKKALAY	Konya Eğt. Merk. Öğretmeni
54	13. Mehmet SAVAŞ	Haseki Eğit.Mrk. Öğretmeni
55	14. Halil GÖNENÇ	Haseki Eğt. Mrk. Emekli Öğret.

h) Din İşleri Yüksek Kurulunca Seçilen On Müftü ve Beş Vaiz:

56	1. Necati Tayyar TAŞ	Ankara Müftüsü
57	2. M. Zeki KARAKAYA	Bursa Müftüsü
58	3. Mehmet ÖZLEN	Diyarbakır Müftüsü
59	4. Mehmet ALTUNKAYA	İçel Müftüsü
60	5. Habib GÜRÜN	Konya Müftüsü
61	6. Ahmet ARPA	Van Müftüsü
62	7. Yusuf ALTAŞ	İzmir Müftüsü
63	8. Necmettin NURSAÇAN	Kayseri Müftüsü
64	9. Feyyaz YAŞAR	Malatya Müftüsü
65	10. Raif KORKMAZ	Trabzon Müftüsü
66	11. Ahmet VANLIOĞLU	İstanbul Vaizi
67	12. S. Mehmet AHSEN	Ankara Merkez Vaizi
68	13. İsmail KARAKAYA	Ankara Merkez Vaizi
69	14. Ahmet EKİNCİ	Ankara Merkez Vaizi
70	15. Mürsel ŞAHİNBAŞ	Çorum Vaizi

ı) Yüksek Öğretim Kurulu'nun Kendi Üyeleri Arasından Seçtiği Akademik Ünvana Sahip Bir Üye:

71	1. Prof. Dr. Şerif Ali TEKALAN	YÖK Üyesi

i) İlâhiyat Fakültelerinin Her Birinden Fakülte Kurullarınca Seçilen Üçer Öğretim Üyesi:

72	1. Yrd.Doç.Dr. Selahattin KIYICI	100. Yıl Ü.İ.F.
73	2. Yrd. Doç.Dr. M.Halil ÇİÇEK	100. Yıl Ü.İ.F.
74	3. Öğretim Gör. Dr. Cüneyt KULAZ	100. Yıl Ü.İ.F.
75	4. Prof. Dr. Cihat TUNÇ	Erciyes Ü. İ.F.
76	5. Prof. Dr. Ahmet UĞUR	Erciyes Ü.İ.F.
77	6. Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ	Erciyes Ü.İ.F.
78	7. Prof. Dr. Ekrem SARIKÇIOĞLU	Ondokuz Mayıs Ü.İ.F. Dekanı
79	8. Prof. Dr. Sadık CİHAN	Ondokuz Mayıs Ü.İ.F.
80	9. Doç. Dr. Hüseyin PEKER	Ondokuz Mayıs Ü.İ.F.
81	10. Prof. Dr. Önder GÖÇGÜN	Dicle Ü. İ.F. Dekan V.
82	11. Prof. Dr. Mustafa UZUNPOSTALCI	Selçuk Ü.İ.F. Dekanı
83	12. Prof. Dr. Mehmet AYDIN	Selçuk Ü.İ.F.
84	13. Doç. Dr. Ahmet ÖNKAL	Selçuk Ü.İ.F.
85	14. Prof. Dr. İ. Kafi DÖNMEZ	Marmara Ü.İ.F. İla. M.Y.O.Md.
86	15. Prof. Dr. İsmail L. ÇAKAN	Marmara Ü.İ.F.
87	16. Doç. Dr. M. Faruk BAYRAKTAR	Marmara Ü.İ.F.
88	17. Prof. Dr. Emrullah YÜKSEL	Atatürk Ü.İ.F. Dekanı
89	18. Prof. Dr. Sadık KILIÇ	Atatürk Ü.İ.F.
90	19. Prof. Dr. Hamza AKTAN	Atatürk Ü.İ.F.
91	20. Prof. Dr. Hüseyin AYDIN	Uludağ Ü.İ.F. Dekanı
92	21. Prof. Dr. Süleyman ULUDAĞ	Uludağ Ü.İ.F.
93	22. Yrd. Doç.Dr. Akif KÖTEN	Uludağ Ü.İ.F.
94	23. Prof. Dr. Zahid AKSU	İnönü Ü.İ.F. Dekanı
95	24. Doç. Dr. Salim CÖHCE	İnönü Ü.İ.F.
96	25. Yrd. Doç.Dr. Mustafa TURAN	İnönü Ü.İ.F.
97	26. Prof. Dr. Mehmet S. AYDIN	Dokuz Eylül Ü.İ.F. Dekanı
98	27. Prof. Dr. A. Kadir ŞENER	Dokuz Eylül Ü.İ.F.
99	28. Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU	Dokuz Eylül Ü.İ.F.
100	29. Prof. Dr. İbrahim CANAN	Harran Ü.İ.F.
101	30. Doç. Dr. Musa Kazım YILMAZ	Harran Ü.İ.F.
102	31. Doç. Dr. Abdullah ÖZBEK	Harran Ü.İ.F.
103	32. Doç. Dr. Hayri KIRBAŞOĞLU	Ankara Ü.İ.F.
104	33. Prof. Dr. Sabri HİZMETLİ	Ankara Ü.İ.F.
105	34. Prof. Dr. Hayrani ALTINTAŞ	Ankara Ü.İ.F.
106	35. Prof. Dr. İsmail YAKIT	Süleyman DEMİREL Ü.İ.F.Dekanı
107	36. Prof. Dr. Suat YILDIRIM	Sakarya Ü.İ.F. Dekanı
108	37. Prof. Dr. İhsan Süreyya SIRMA	Sakarya Ü.İ.F.

j) Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulunca Kendi Üyeleri Arasından Seçilecek Bir Üye ile Din Öğretimi Genel Müdürü:

109	1. Ömer ÖZCAN	M.E.B. Talim Terbiye Krl. Üyesi
110	2. Ahmet GÜL	Din Öğretimi Genel Müdürü

k) İmam-Hatip Liseleri Meslek Dersleriyle İlköğretim Okullarında Görev Yapan Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenleri Arasından Milli Eğitim Bakanlığınca Seçilen On Öğretmen:

111	1. Sami AKYOL	Şuhut İ.H.L. Müdürü
112	2. Mustafa COŞKUN	Eskişehir İ.H.L. Müdürü
113	3. Mustafa İSKURT	Trabzon İ.H.L. Müdürü
114	4. Halil GENÇOĞLU	Denizli İ.H.L. Müdürü
115	5. Osman KILIÇ	Sivas İ.H.L. Müdürü
116	6. Nevzat YÜKSEL	Samsun Mithatpaşa Lisesi Öğrt.
117	7. Hakkı YILMAZ	Erzurum İ.H.L. Müdürü
118	8. Halim KARAKAYA	Tekirdağ İ.H.L. Müdürü
119	9. Halil İbrahim ORAL	Çankaya Deneme Lisesi Öğrt.
120	10. İsmail ÇİMEN	Y.Mahalle M. Karaçalı İlköğretim Okulu Din Kül. ve Ahlâk Bil. Öğr.

l) Türkiye Diyanet Vakfı Mütevelli Heyeti Başkanı:

121 1. Mehmet Nuri YILMAZ

B- TEMSİLCİLER

a) İçişleri Bakanlığı Temsilcisi:

122	1. Metin İlyas AKSOY	Müsteşar Yardımcısı

b) Dışişleri Bakanlığı Temsilcisi:

123	1. Büyükelçi Senbir TÜMAY	Sosyal İşl. Gen. Müdür Yard.

c) Sağlık Bakanlığı Temsilcisi:

124	1. Prof. Dr. İlhan ÖZDEMİR	Müsteşar

d) Kültür Bakanlığı Temsilcisi:

125	1. Dr. Şevket ÖZDEMİR	Bakan Danışmanı

e) Genelkurmay Başkanlığı Temsilcisi:

126 1. Öğrt. Binbaşı Mesut TEKİN

f) Radyo-Televizyon Yüksek Kurulu Temsilcisi:

127 1. Abdullah NİŞANCI

g) Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Temsilcisi:

128	1. Engin DOĞU	Uzman

h) Vakıflar Genel Müdürlüğü Temsilcisi:

129	1. Dr. İbrahim ATEŞ	Kültür ve Tescil Daire Başkanı

C- DAVETLİLER

YURTİÇİNDEN KATILACAKLAR

130	1. Prof. Dr. Süleyman Hayri BOLAY	T.D.V. Yayın Kurulu Başkanı

131	2. Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL	Gazi Ü.Eğt. Bil. F.
132	3. Prof. Dr. Ali ŞAFAK	Polis Akademisi
133	4. Prof. Dr. Salih TUĞ	Marmara Ü. İ.F. Dekanı
134	5. Prof. Dr. M. Kemal ÖKE	Türkiye Gazetesi-İstanbul
135	6. Çetin BAYDAR	Başbakanlık Müşaviri
136	7. Dr. Asaf DEMİRBAŞ	TRT Dini Yayınlar Şube Müdürü
137	8. Dr. Faruk ERMEMİŞ	Ankara Radyosu Müdür Yard.
138	9. Prof. Dr. Nilüfer GÖLE	Boğaziçi Ü. Fen Edb. Fak.
139	10. Ahmet TAN	Sabah Gazetesi-Ankara
140	11. Prof. Dr. Yaşar Nuri ÖZTÜRK	İstanbul Ü.İ.F. Dekanı
141	12. Rüşdü ŞARDAĞ	Milliyet Gazetesi-İstanbul
142	13. Fehmi KORU	Zaman Gazetesi-Ankara
143	14. Prof. Dr. SALİH AKDEMİR	Ankara Ü.İ.F.
144	15. Prof. Dr. Beyza BİLGİN	Ankara Ü.İ.F.
145	16. Nazlı ILICAK	Tercüman Gazetesi-İstanbul
146	17. Dr. Yaşar KALAFAT	Pk.838 Ulus-Ankara
147	18. Prof. Dr. Amiran Kurtkan BİLGİSEVEN	Horhor Cad. 70/13 Fatih-İstanbul
148	19. Prof. Dr. İlber ORTAYLI	Ankara Ü. Siyasal Bil. F.
149	20. Dr. Agâh Oktay GÜNER	Ahmet Rasim Sk. 8/H Blok D.3 Çankaya-Ankara
150	21. Prof. Dr. Yahya AKYÜZ	A.Ü. Eğt. F.
151	22. Prof. Dr. Herviz HATEMİ	İ.Ü. Hukuk F.
152	23. Prof. Dr. Erol CİHAN	İ.Ü. İnkılap Tar. Enst. Müdürü
153	24. Prof. Dr. Niyazi ÖKTEM	Marmara Ü. Hukuk F.
154	25. Ord. Prof. Dr. Sulhi DÖNMEZER	İ.Ü. Siyasal Bil. Fak.
155	26. Prof. Dr. A. Selçuk ÖZÇELİK	İ.Ü. Hukuk Fak.
156	27. Prof. Dr. Neşet ÇAĞATAY	Karyağdı Sk. 17/4 Çankaya/Ank.
157	28. Prof. Dr. İ. Agâh ÇUBUKÇU	A.Ü.İ.F.
158	29. Prof. Dr. H. Gazi YURTAYDIN	Başak Sk. 15/3 K.Esat/ANKARA
159	30. Doç. Dr. Şahin UÇAR	Selçuk Ü. Fen-Edb. Fak.
160	31. Prof. Dr. Ayhan SONGAR	Türkiye Gazetesi İstanbul
161	32. Prof. Dr. Abdulkadir KARAHAN	İ.Ü. Edb. Fak.
162	33. Prof. Dr. Hasan Ali KOÇER	A.Ü. Edb. Fak.
163	34. Prof. Dr. Vecdi ARAL	İ.Ü. Adalet Yük. Okulu Müdürü
164	35. Prof. Dr. Kenan TUNÇOMAĞ	Yıldız Posta Cad.Evren Apt. B-Blok Kat: 7/15 Gayrettepe-İstanbul
165	36. Prof. Dr. Mehmet BOZKURT	Akdeniz Ü. Edb. Fak.
166	37. Prof. Dr. Abdurrahman KÜÇÜK	A.Ü.İ.F.
167	38. Oral ÇALIŞLAR	Cumhuriyet Gazetesi -İstanbul
168	39. Prof. Dr. Ahmet Taner KIŞLALI	Cumhuriyet Gazetesi -Ankara
169	40. Mehmet KUTLULAR	Yeni Asya Gazetesi-İstanbul
170	41. Kazım GÜLEÇYÜZ	Yeni Asya Gazetesi -Ankara
171	42. Prof. Dr. Nur VERGİN	Marmara Ü. Fransızca Kamu Y.Bl.

YURTDIŞINDAN KATILACAKLAR

172	43.	İbrahim KOÇAŞLI	Tacikistan Din Hiz. Müşaviri
		a) Türk Cumhuriyetleri:	
173	44.	Selman MUSAOĞLU	Azerbaycan ve Güney Kafkasya Din İdaresi Başkan Yardımcısı
174	45.	Ratbek NİSANBAYULU	Kazakistan Din İdaresi Başkanı
175	46.	Kimsenbay ABDURRAHMANOĞLU	Kırgızistan Müslümanları Kadısı
176	47.	Ahmet Cemal İLKTAÇ	K.K.T.C. Müftü Vekili
177	48.	Muhtar ABDULLAYEV	Özbekistan Müftüsü
178	49.	Şerifzade FETHULLAHHAN	Tacikistan Müftüsü
179	50.	Nasrullah İbn ABDULLAH	Türkmenistan Kadısı
		b) Azınlıklar:	
180	51.	H.Hafız Sabri KOÇİ	Arnavutluk İslâm Komitesi Bşk.
181	52.	Fikri Salih HASAN	Bulgaristan Baş Müftüsü
182	53.	Talat TACETTİN	Rusya Federasyonu Sibirya Müslümanları Din Kurulu Başkanı
183	54.	Mehmet Emin AGA	Yunanistan İskeçe Müftüsü
184	55.	İbrahim ŞERİF	Yunanistan Gümülcine Müftüsü
185	56.	Yakup SELİMOVSKİ	Eski Yugoslavya Diy. İşl. Başkanı (Bosna-Hersek Reisu'l-Uleması)
		c) İslâm Ülkeleri:	
186	57.	Katılmayacak	Afganistan
187	58.	Doç. A.K.M. Shamsu'l-ALAM	Bengladeş
188	59.	Şeyh Sıddık Mohammed MANSURİ	BAE İslâm İşl. ve Vakıf Bak. Vaiz
189	60.	Mohammed el-Mehdi el-KASIMİ el-HASENİ	Cezayir İslâm Kül.Danış.
190	61.	Dr. Amin ABDULLAH	ENDONEZYA
191	62.	Ahmet AL-ATMANI	Fas Evkaf ve İslâm İşl.Bakanlığı Özel Kalem Araştırma Görevlisi
192	63.	Dr.Abdurrezzak Abdurrahman AL-SAADI	Irak İmam-Hatip Yetiştirme ve Yük.İsl. Enstitüsü Öğr. Üyesi
193	64.	Dr. Mohammed Bâkır EL-HUCCETİ	Tahran Ün. Öğrt. Üyesi İran
194	65.	Ali Saleh AL-DOWISAN	Kuveyt İslâmî Bilimler Uzmanı
195	66.	Prof. Dr.Mahmut Saedon Bin Avonk OTMAN	Malezya İsl. Ü. Huk.Fak. Dek.Yrd.
196	67.	Mohammed Seyid TANTAVİ	Mısır Müftüsü (Katılmayacak)
197	68.	Dr. Abdullateef Oladimeji ADEGBİTE	Nijerya NSCIA Genel Sekreteri
198	69.	Prof. İmtiaz Ahmed SAEED	Pakistan Din İşl.Bak. Genel Müdür
199	70.	Mamadou NDIYE	Senegal Dakar Ü. Arap Böl. Bşk.
200	71.	Syed İsa Mohammed SEMAİT	Singapur Müftüsü
201	72.	Dr. Wahbi AL-ZUHİLY	Suriye Şam Ü. Teoloji F. Öğr.Üye.
202	73.	Dr. Mahmud Muhammed SEFER	Suudi Arabistan Hac Bakanı
203	74.	Mohammed Mokhtar SELLAMİ	Tunus Büyük Müftüsü
204	75.	Prof. Dr.Mohammed Adnan AL-BAKHIT	Ürdün Ehl-i Beyt Ü. (Katılmayacak)

YURTDIŞINDAN ŞÛRAYA KATILANLARIN KONUŞMALARI

Mehmet Nuri YILMAZ:

Çok muhterem üyelerimiz Genel Kurul toplantımızı ve son toplantımızı açıyorum. Yabancı üyeler, kıymetli ilim adamları adına bir kişinin konuşmasını teklif ediyorum. Kendileri aralarında karar versinler. Bir arada değiller, peki Şeyhülislam Talat TACETTİN Bey lütfen buyurun.

Talat TACETTİN:

Bismillâhirrahmânirrahîm.

Sayın Başkan efendi, dinî mübinde aziz kardeşlerim; bu I. Din Şûrası'na katılmak bizim için büyük bir şeref oldu. Aynı zamanda 70 yıl arasında dinsizlik devrinin bütün zülmet ve fitneleri geçildikten sonra bizim için büyük örnek oldu. Hem misâl oldu. Bu toplantıda katıldığımızdan hepimiz büyük dersler aldık. Elhamdülillah asırlar boyunca İslâm'a ve Müslümanlara büyük hizmetlerini gösteren Türk milleti bugünkü günde de elhamdülillah hayırda idiğine biz gönüllerimizde itminan ve elhamdulillah sevinçlerini aldık. Bugünkü günde de inşaallah gelecekte de kıyamet gününe kadar büyük Türk milleti İslâm bayrağını indirmeyecek Allah nasib ederse.

Bizim ülkelerde yaşayan Türk Milletleri Tatarlar, Başkurtlar, Özbekler, Türkmenler, Kazaklar, Kırgızlar ve başkaları çok zamanlar Türkiye'de yaşayan milyonlarca kardeşlerimiz bile ortamızda Çin duvarları gibi duvarlar oldu. Ama o duvarlar maddi duvarlar idi, hudutlar idi; gönüllerimizde hiçbir duvarlar yok idi, Elhamdülillah. Biz bildik ki, dünyada 200 milyona yakın Türk kavminin tek bir devleti var. Asırlardan beri yaşayıp geliyor.

O, bugünkü günde dinde de ve dünyanın terakkiyetinde de, ilimde de, ruhta ve maddede de elhamdülillah bütün dünyaya örnek olarak bu devlet bize güneş gibi nurlar gösterir. Bugünkü günümüzde Türkî Cumhuriyetleri de Orta Asya'da olsun, Tataristan, Başkırgızistan'da olsun, bizim din adamlar değil, belki hükûmet erbabları Türkiye'den örnek alıyorlar.

Bugünkü günümüzde elhamdülillah Türkiye'den kitaplar, hocalar, öğretmenler geliyor, imamlar geliyor. Bizim talebelerimiz Türkiye'de okuyorlar. Biz bundan dinimizle, imanımızla kuvvet alır. Allah Rabbü'l-İzze bu işleriniz için rıza olsaydı ve bütün işleriniz Şûra ile Allah Rabbimiz Kur'an-ı Kerim'de buyurduğu gibi amel ettiğinizden bizde inşaallah örnekler alıp bundan sonra da Allah nasip etse Türkiye'deki din kardeşlerimiz bile işbirliği, dinde olsun, dünya işlerinde olsun hepsinde almaya niyet ediyoruz.

Aziz kardeşlerim, bugünkü günümüzde bizim ülkelerde milyonlarca kardeşleriniz imanlarını yenileştirmekte, Allah'ının dinine sarılmakta. Amma bazı ülkelerden, İslâm dünyasından, bize bugünkü günde çok misafirler geliyor. Ama çoklarından yerden uğruna zarar görüyoruz. Eskiden komünist rejimin zamanında, dinsizlik zamanında, bütün Müslümanlar kardeş idi. Çünkü hepimiz bir kafesteydik. Kafeste olduğu zamanda hepsi kardeş olurmuş. Bugünkü günde hürriyet, müstakillik zamanında birbirimize neûzübillah yabancı olabildik. Orta Asya Cumhuriyetleri'nden gelen kardeşlerimiz bilir birkaç sene görüşmedik burada, Türkiye'nin başkentinde Ankara'da görüşebildik. Sizin bilen görüşmelerimiz bir senede 3–4 defa oluyor. Ama oradaki kardeşlerimizle bilen bir

senede birkez bile olmaz. Onun üstüne dini idarelerini parçalamak, Müslümanları parçalamak, birbirine düşman yapmak meseleleri çıktı. Bu bütün İslâm dünyasında ne kadar ihtilâflar, ne kadar fitneler, kavgalar olsa onlar hepsi bize geldi bugünkü günümüzde, maalesef.

Bu işte fakat Türkiye'de din kardeşlerimizden hepimizi birleştirmek için Allah'ın ipi Kur'an-ı Kerim'de sarılmak işimizde fakat Türkiye'de ki din görevlilerden, Diyanet İşleri Başkanlığı'ndaki kişilerden bugünkü günümüzde yardım görüyoruz. Allah Rabbü'l-İzze hayır işlerimizde yardımcı olsun. İnşaallah bizim ülkelerimizde de Allah'ın dini İslâm dini, kıyamet gününe kadar devam edecek. Hepimizden büyük teşekkürler, selâmlar, Allah Rabbü'l-İzze bu hayırlı meclisin hayırlı neticelerini görmek nasip eylesin.

Esselâmü Aleyküm ve Rahmetullahi ve Berekâtüh.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Teşekkür ederiz. Şimdi Endonezya'dan üstad Amin ABDULLAH konuşacaklar. Buyrun.

Dr. Amin ABDULLAH:

Esselâmü Aleyküm ve Rahmetullahi ve Berekâtüh.

Bu toplantı benim için özellikle İslâm ülkeleri için yani Güney Doğu Asya'daki Müslümanlar için özel etkilere sahiptir. Çünkü biliyoruz ki 70 yıldan beri ilk defa tertip edilen bu toplantı, adeta bize teselli ve ümit veriyor.

Eğer bu Şûra üç yıl-beş yıl gibi süreler içinde tekrar yapılacaksa, işte o zaman bu tür konferanslar faydalı olacak ve İslâm dünyasında büyük yararlar sağlayacaktır. Zira burada yine büyük bir izlenime sahip oldum ki, Türkiye, özellikle Asya yani Kazakistan, Türkistan v.s. için özel bir fonksiyon ve güce sahiptir. Şimdi Çin'e yakın olan Tataristan'ı ilk defa burada duyuyorum. Bu sebeple zannediyorum ki gelecek birkaç yılda Türkiye'nin rolü çok çok stratejik olacaktır. İşte bu yüzden bu tür konferanslar en azından beş yılda bir, her beş yılda bir düzenlenmeli ve dünde söylediğim gibi araştırma ve gelişmeleri takip etmek zorundayız. Ancak bu şekilde bizim faaliyetimiz, irşad faaliyetimiz Türk Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yardımlarıyla yaygınlaşacak ve zenginliğe ulaşacaktır. Keza zannediyorum ki burada beş gündür katıldığım Şûra çalışmalarında edindiğim izlenim odur ki ve umuyorum ki bu konferans devam ettirilecek veya konferans boyunca dile getirilen fikirler ve teklifler takip edilecek, hayata geçirilecek ve o zaman da bu sahada birçok avantajlar elde edeceğiz.

İkinci bir husus ta şu izlenimi edindim ki, bu tür konferans, irşad konferansı, dava konferansı kadın etkinlikleri de ihtiva edecek şekilde-zira irşad yalnız erkekler için değil, aynı zamanda kadınlar içindir-daha sık organize edilmelidir.

Umarım ki gelecek yıllarda irşad çalışmaları içerisine kadın etkinliklerini de dahil etmek durumundayız.

Üçüncü bir husus ta genç nesildir. Meselâ ben genç bir neslin temsilcisiyim. Ümid ederim ki gelecek yıllarda Diyanet İşleri Başkanlığı irşad çalışmalarında gençleri de nazar-ı dikkate almak durumundadır. Gençlerin düşünce tarzları zannediyorum ki bizimkinden tamamiyle farklıdır.

Eğer bu düşünce Diyanet İşleri Başkanlığı'nın düzenleyeceği bir konferansta dikkate alınırsa, gelecek 10, 20 veya 50 yıl için bizim kitaplarımız, plânımız, stratejik plânımız çok çok yararlı olacaktır.

Son olarak Türkiye'de irşad hizmetleriyle ilgili Din Şûrası'na katılmam için yapılan bu davete teşekkür etmeyi bir zorunluluk sayıyorum.

Çok çok teşekkürler.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Evet Arap ülkelerinden 1 kişi. Cezayir'den **Mehdi el-KASIMİ.** Buyrunuz.

Mohammed el-Mehdi el-KASIMİ el-HASENİ

السلام عليكم ورحمة الله تعالى وبركاته

الحمد لله الذى هدينا لهذا وما كنا لنهتدى لولا ان هدينا الله

Başarımız ancak Allah'ın izniyle olur. Müslümanların bu dönemde içinde bulundukları durumda Türkiye Cumhuriyeti Devleti, İslâm'da en önemli esaslardan biri olan Şûra'yı gerçekleştirmiş bulunmaktadır. İslâm ümmetinin Şûra'sının önemi, başın vücuda nisbetle önemi gibidir. Allah Tealâ bu ümmeti, Şûra ümmeti olarak vasıflamıştır.

وامرهم شورى بينهم

"Onların işleri aralarında Şûra iledir."

Bu esas (Şûra) unutulmuştu. Ama Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti Devleti Şûra'ya gerektiği şekilde yeniden hayatiyet kazandırdı. Biz bununla iftihar ediyoruz, güçleniyoruz. Allah'u Teâlâ'dan dilediğimiz: İslâm ve İslâm inancına, Peygamberin (s.a.s.) tebliğini sunuşta, bu sünneti yerine getirişte, derin ve köklü tarihe sahip Türkiye Cumhuriyeti Devletinin başkalarına önder olmasıdır. Bu çalışmalarında Allah Teâlâ mübarek kılsın.

Benim bu kısa konuşma süresinde Şûra hakkında gönlümden geçenlerin hepsini sunmam mümkün değil. Fakat kısaca şunu söyleyebilirim. Allah'dan dileğim, bu çalışmaları başarılı kılması ve başkalarının da bu çalışmaları örnek almaları, meseleleri bu tür toplantılarla halletmelerini nasib etmesidir.

Bu vesileyle Türk toplumuna ve Şûra mensuplarına ayrıca Türkiye Cumhuriyeti Devletine, Hükûmetine ve ilgililere saygılarımı sunuyorum.

Allah'tan dileğim, onların bu çalışmalarında başarılı olmalarıdır. Sizlere bu çalışmalarınızda ve tüm hayırlı işlerinizde Allah'tan başarılar dilerim.

Allah, İslâm'a ve yeryüzündeki tüm Müslümanlara yardım eylesin, İslâm milletini muvaffak kılsın. Hz. Resulûllah (s.a.s.)'ın İsrâ gecesinde (yeryüzü bana) haber verildiği gibi, Allah bana şöyle haber verdi:

"Senin ümmetin yeryüzünün her tarafına yayılacaktır." İşte İslâm ümmeti yeryüzünün her tarafına yayılmıştır. Allah'tan dileğimiz, bizi yek vücût haline getirmesi

ve aynı inançla İslâm sancağı altında başarılı kılmasıdır. Allah'tan muvaffakiyetler diliyorum.

والسلام عليكم ورحمة الله تعالى وبركاته

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Şimdi İran'dan Dr. Muhammed Bâkır HUCCETİ buyrunuz.

Dr. Muhammed Bâkır HUCCETİ:

اعوذ بالله من الشيطان الرجيم . بسم الله الرحمن الرحيم

1. Din Şûrası'nın tertip edilmesi sebebiyle, şahsım, İran İslâm Cumhuriyeti ve özellikle Tahran Üniversitesi adına Şûra Başkanı ve bu konuda emeği geçenleri saygıyla selâmlıyorum.

Tarihî yönden Yüce Türk milletini tanıyorum. Bu seçkin millet, Osmanlı bayrağı altında üç kıtayı hâkimiyeti altına aldı. Samimi olarak şunu belirtmek isterim ki, Türkiye'ye iki defa geldim ve onu yakından izliyorum. Kesin inancım odur ki, eğer Türkiye İslâm'la bağlarını güçlendirirse, onun ulu ve muhteşem olacağını teyiden belirtiyorum.

Özellikle İslâm ümmeti birlik içerisinde olur ve birbirleriyle koordinasyona girerlerse bütün dünyada saygınlık kazanmış olurlar. İslâm ümmetini geliştiren ve güçlendiren güç ise, sadece İslâm dinidir. İslâm, kendisine inananlar arasındaki bütün kusurları, noksanlıkları ve zayıflıkları ortadan kaldırır.

Bir Müslümanın diğerini öldürmesi, yolsuzluklar ve toplu katliamların sebebi, İslâm ümmeti arasındaki ayrılık ve anlaşmazlıklardandır. Yani inananların birbirlerine yabancılığı, birinin diğerinden habersiz olması, birbirlerini tanımama ve yabancı olma sonucunu doğurmuştur.

Bizler, din sahasında faaliyet göstererek, çalışarak şûra, konferans, seminer veya başka şekillerle bir araya gelip toplanalım, birbirimizle tanışıp kaynaşalım.

Biz, bir milyar nüfusu olan İslâm âlemiyiz. Biz, İslâm ümmeti yani Müslüman milletler olarak değişik güçlerimiz var. Eğer düşmanlarımız bize saldırır veya zülüm yaparlarsa elimizdeki güçleri biraraya getirip kullanarak, emperyalist güçlerin düzenlerini ortadan kaldırabiliriz. İslâm âleminin elinde bir milyarlık nüfus ve sınırsız doğal kaynaklar var. Bu imkânlardan dünyada ihtiyacı olanları da faydalandırabiliriz.

Rahmetli imamımız Humeyni "Asrımızdaki süper güçler, küçük devletlerdir. Bu küçük devletler, milletleri yönetiyor ve Müslümanlara zulüm yapıyorlar. Şu anda Filistin halkı zulüm altında inliyor. Bosna-Hersek'te zulümler devam ediyor, insanlar öldürülüyor." diye belirtmişlerdi.

Eğer biz Müslümanlar, güçlü bir birlik meydana getirip, bunu kardeşçe yapabilmiş olsaydık, bugün düşmanlarımız bize en küçük bir zarar dahi vermeye cesaret edemezlerdi. Fakat, maalesef biz birlik içerisinde değil, ayrılmış, kopmuş vaziyetteyiz.

Bu ve buna benzer Şûraların toplanması İslâm ümmeti için çok gereklidir.

Özellikle bu Şûra güzel bir şekilde yönetildi ve başarılı oldu. İnşaallah bu, bundan sonraki umut ve arzularımızın da başlangıcı olur. İslâm ümmeti arasında tanışma, dostluk ve dayanışmaya da vesile olur. Cenâb-ı Allah'tan biz bunu diliyoruz.

Allah'ın rahmet ve selâmı üzerinize olsun.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Biz de kendisine teşekkür ederiz. Evet, peki, şimdi Bosna-Hersek Reisu'l-Uleması SELİMOVSKİ, buyrun efendim.

Yakup SELİMOVSKİ:

Bismillâhirrahmânirrahîm. Allah'a hamd, O'nun Resûlüne, âline ve ashabına salât ve selâm olsun.

Sayın Başkan, değerli kardeşlerim.

Özellikle şu anda işgalci kuvvetlerin zulmü altında inleyen Bosna-Hersek Müslümanlarının, ayrıca Kosova ve Sancak Müslümanlarının olmak üzere Eski Yugoslavya topraklarında yaşayan tüm Müslümanların selâmını sizlere iletmekten büyük memnuniyet duymaktayım.

Şu anda Bosna-Hersek'te yaşayan tüm Müslümanların herbiri Avrupa'nın ortasındaki bu topraklarda yaşayan İslâm kültürünü müdafaa edebilmek için birer asker gibi görevlerini icra etmektedirler. Bizler bu Eski Yugoslavya içinde bulunan bölgelerde, özellikle Bosna-Hersek'te çok zor şartlar altındayız.

Şu ana kadar kendi öz yurtlarından koparılıp yok edilmeye çalışılan çeşitli Avrupa ülkelerine, İsveç ve Norveç'e varıncaya kadar dağılmış bulunan Müslümanların sayısı iki milyondan fazladır. Büyük bir üzüntüyle belirtmek isterim ki, Müslüman ülkelere sığınanların sayısı çok azdır. Bu Müslüman ülkelerin başında da kardeş ülke Türkiye bulunmaktadır.

Şu ana kadar Bosna-Hersek'te 250.000'den fazla Müslüman öldürülmüş ya da şehit düşmüştür. Bosna-Hersek eskiye dayanan köklü İslâm kültürü ile meşhurdur. Bu köklü ve derin İslâmî kültürün mahsulü olan eserlerden şu ana kadar 750 cami yıkılmıştır. Medeni ve çağdaş olduğunu iddia eden bu vahşi icraatlara devam eden Avrupa 50.000'den fazla Müslüman kadını lekelemiş, kendine iltihak ettirmiştir. Bu tecavüze maruz kalanlardan bazıları çocuk denecek derecededir ki, içlerinde yedi yaşında olanlar olduğu gibi yaşı 60-70'e varan ihtiyarlar da vardır.

Biz bu durumda şu anda İslâm âleminin yardımlarına muhtacız. Öncelikle bu zor durumda bize yardımcı olmanızı istiyoruz. Ayrıca imkânınız varsa bize maddi destekte bulunmanızı, Bosna-Hersek'te dinimizi koruyabilmemiz için gerekli her türlü yardımlarda bulunmanızı istiyoruz. Ancak bu suretle varlığımızı, canımızı koruyabiliriz ki, mücadelemiz bizim olduğu kadar sizler için, aynı zamanda tüm İslâm âlemi içindir. Çünkü biz, İslâm'ı Avrupa'nın ortasında yaşatmaya çalışıyoruz.

Sözlerimi bitirirken Türk milletine, Türkiye Devletine şu ana kadar Bosna-Hersek Müslümanlarına yaptığı durumlardan dolayı teşekkür ediyorum. Bosna-Hersek'ten göç eden Müslümanları Türkiye'ye kabul ettiği için de ayrıca teşekkür ediyorum. Bu Birinci

İslâm Şûrası'nın başarılı olmasını, İslâm ve Müslümanlar için meyvelerini verecek şekilde gelişmesini diliyorum.

Vesselâmü aleyküm.

Mehmet Nuri YILMAZ:

– Şimdi Azerbaycan Şeyhû'l-İslâm yardımcısı, Selman efendiyi davet ediyoruz. Buyrun.

Selman MUSAOĞLU:

Bismillâhirrahmânirrahîm.

– Hürmetli kardeşlerim, hürmetli kanımızdan gelen, ejdatlarımız bir olan kardeşlerim. Evvelen bütün Azerbaycan halkının ve bütün Azerbaycan'da kanı, Türk kanı gibi oynayan halkımın selâmını size getirdim. Çünkü yetmiş yıllık komünist rejimi devrinde biz ve bizim babalarımız, Türk halkıyla kalben bir olmayana bakmayarak zahiren aralarında demir perdeler olduğu halde ayrı düşmüşler. Bu perdeler, bu demir perdeler hiç bizim ve çoklarının aklına gelmeyen bir tarzda tez bir vakte Allah'ın emriyle Allah'ın çomağıylan kırıldı. Hepimize kovuşa, birbirimize yanaşabildik.

Bu sebepten birinci olarak bizim birbirimize yanaşmamıza, birbirimize daha yıkından olmamızı sebepkâr, biz evvelaâ Türk milletini Türk devletini sayıyoruz. Ona göreki Sovyet Ülkesi dağılırken Azerbaycan birinci öz müstakilliğini ilân ederken, dünya devletleri içerisinde bize birinci elini uzatan Türk milleti oldu. Türk halkı oldu. Ona göre evvelâ öz teşekkürümü bildiririm.

Lâkin buna bakmayarak biz Sovyet Ülkesinde yaşayan Türk dilli halklarla o devirde nice Talat Efendimizin buyurduğu gibi biz birbirimize çok yakın idik. Birbirimizi görende başka millettendir. Başka şiveli konuşan Türk milletindendir diye düşünmezdik. Lâkin müstakillik aldıktan sonra siyasi durumlar bizi birbirimizden uzaklaştırdı. Bu uzaklaşmalar bugünkü güne kadar da devam ediyor. Neye göre Müslüman cumhuriyetlerinde bugünkü günde bile ağır bir vaziyetler yeralmıştır? Ona göre ki birbirine yakınlık, birbirini tanımaklıktan uzak düşmüşler?

Bu da zaten harici, İslâm'a karşı olan devletlerin kurduğu siyasî bir kurumlardır. Siyasi bir plânlamalardır. Ona göreki istiklâlimizi, müstakilliğimizi, ilân ederken o cumhuriyetlerin hepsini ayrı ayrı birbirine karşı koymaya çalıştılar. Bugün de onun tesirini, onun azabını görüyoruz. İnşaallah Allah'a ümitlerimiz ancak Allah'adır. Bu birliklerimiz o siyasi ortada olan durumlar kırılarak bu birliklerimiz yeniden yararlanacak, yeniden amele gelecek, yeniden birbirimize kavuşacağız.

Hepinizce bilinir, Azerbaycan birinci olarak müstakilliği ilân ettikten sonra Azerbaycan'ı Türk halkının içerisinde, Türk Cumhuriyetleri içerisinde yegane olarak başçı olarak gitmesinin karşısına almak için elbette Rus İmparatorluğu, Ruslar, Amerikalılar, Fransızlar yani hristiyan dünyası, buna içerisinde bir eziyet çekmek, onu söndürmek o ışığı daha da söndürmek maksadıyla Karabağ olaylarını ortaya saldılar. Ve o Karabağ olayları Azerbaycan'ı bugünkü duruma getirmiştir.

Zaten onun arkasında eğer Karabağ olayları olmasaydı zaten Gürcistan'da Gürcü-Azeri olayları da baş vermeliydi. Zaten bu sırlı olarak bugün de devam ediyor. Çünkü biz bunun eziyetini çekiyoruz ki Ermenistan'dan kaçan Azeriler birlikte, Gürcistan'dan

da mecbur olmuş küskünlerimiz çoktur. Ve Ermeniler, açık diyorlar ki eğer Karabağ olayları tamam olurken Gürcistan'da yaşayan Azerileri de o yerden kovmalıyız.

Bugün hepimiz bunu daha iyi düşünmeliyiz. Birgün ben şerh vererek değinen sözlerime biraz uzak değil ama Batı Almanya'da olurken orada bir toplantıda olurken bu konuşmamda dedim ki siz, Türkiye muayyen ilgilerde muayyen toplantılarda Gürcistan'a bir ilgi olarak oradaki Azerilerin nasıl durumu hakkında bir söz vermiyor, söz demiyor? Bu elbette bütün toplantılar da lazımdır. Çünkü Azeriler bugün Azerbaycan öz müstakilliğini, öz birliğini, öz sabitliğini saklayandan sonra elbette biz düşünmeli olacağız, Gürcistan'da yaşayan Azerileri. 500 binden ziyade Azeri yaşıyor orada.

Zaten bunun arkasında Acaristan'da yaşayan Acar Müslümanlarımız da var. Bunlar hepsi birbirinden uzak salınmış. Birbirine karşı konmuş bir tarzda yaşıyorlar. Gürcistan'da yaşayan Azeriler bugün zaten Azeriler için cami Tibili şehrinde bir cami vardır. Biz Azerbaycan olarak ne kadar buna çalışsak ta Gürcü devleti, Gürcü memleketi buna imkân vermeye çalışmıyor. Çünkü bir cami olursa da bu tarihtir. Azerilerin orada yaşaması için tarihtir. Bu tarihin olmaması için elbette onu koymazlar.

Ümit ediyoruz ki Azerbaycandaki son değişiklikler inşaallah halk için hayırlı olacaktır ve Karabağ olaylarını tezlikle düzenlenmesi olacaktır. Ve bu yolda hepsinin oradaki aciz kalmış, İslâm'ı yeni yeni öğrenmeye çalışmış Azerbaycan halkına, Türk halkının, Türk Milletinin birinci günden olarak elini uzatması, daha da geniş şekil alır, buna öz teşekkürümü bildiririm ve hepsinin bundan sonra da bu geniş şekil daha da devamlı olacaktır. Daha da devamlı olacaktır.

Biz ancak düşünende Müslüman gibi düşüneceğiz nice ki bugün bazı partiler Türk-Azerbaycan veyahut başka parti düşünceleri gibi düşünmeyip ancak Türk gibi düşüneceğiz. İnşaallah bunu ümit ediyorum. Hepinize öz saygılarım bildiririm ve bugünkü bu toplantının büyük bir işi de ondadır ki bütün Müslüman halkının birbirine birleştirir, dertlerimizi birbirine bölüştürebiliriz, birbirimize öz dertlerimizi deyip güzel sözlerimizi duyurabiliriz. Çünkü ne kadar dertlerimizi, güzel sözlerimizi birbirimize desek, birbirimizi derinden düşünebiliriz, başkaları bizi bilmez ve başkalarına bu gibi öz dertlerimizi danışabilemeyiz.

Hepinize saygılar diliyorum ve bu toplantı teşkil olunduğu için Cumhurbaşkanına, Diyanet İşleri Başkanlığına öz teşekkürlerimi bildiririm. İnşaallah ümit ederim ki bunun devamlı neticeleri, devam görüşleri, devamlı olacaktır. Çok sağolun.

– Şimdi son olarak Pakistan Din İşleri Bakanlığı Genel Müdürü Sayın Prof. Dr. İmtiaz Ahmet SAEED hocamız geldi mi? Buyrun.

Prof. İmtiaz Ahmed SAEED:

– Sayın Başkan, aziz arkadaşlar, baylar, bayanlar.

Pakistan Hükümeti ve halkı adına T.C. Hükûmetini, Diyanet İşleri Başkanlığı'nı ve Başbakanlığı bu çok faydalı Şûra'yı düzenlediklerinden dolayı kutlarım. Dünyanın dört bir tarafından gelen Müslüman âlimlerinin bu konferansı, inanıyorum ki, Müslüman dünyası arasında birlik meydana getirmede, Müslüman ümmetinin karşılaştığı farklı problemlerin çözümünde büyük bir başarıyı ortaya koyacaktır.

Bu bağlamda üç komisyon belirlenmiştir ki, birisi irşad, diğeri dini hizmetler, üçüncüsü de İslâmî yayınlar üzerinedir. Bu komisyonlarda, komisyona sunulan tebliğlerimde değindiğim tavsiye ve önerilerim vardır. Eminim ki, oradaki öneriler, ilgili birimlerce dikkate alındığında İslâm ümmeti için faydalı neticeler ortaya koyacaktır. Keza İslâm ülkelerine çağrım şudur ki, bu Şûra burada sona ermemeli ve tüm İslâm ülkeleri bundan böyle kendi ülkelerinde benzer konferansları düzenlemelidirler. İşte bu sebeple Türk Hükûmetince atılan adımlar devam ettirilmeli ve İslâm ümmetini birleştirme, uyandırma ve ayağa kaldırma gayretleri, çabaları devam ettirilmelidir. Eminim ki Türkiye, İslâm ümmetine yeterince uzun bir süre liderlik yaptıkları zamanlarda geçmişte önemli bir tarihsel konuma sahip olduğu kadar, stratejik açıdan da yerleşim olarak Avrupa ile Asya'nın kesiştiği noktada da önemli bir konuma sahiptir.

İslâm hilafetinin bir çekirdeği olan Türkiye Hükûmeti İslâm ümmeti için aynı liderlik rolünü oynayabilir. İslâm ümmetinin biraraya gelerek problemlerini çözmesini niyaz ediyorum. Tekrar Türk Hükûmetini, Başbakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nı Pakistan Hükûmeti ve halkı adına kutluyorum, tebrik ediyorum.

Teşekkürler.

DİYANET İŞLERİ BAŞKANI MEHMET NURİ YILMAZ'IN KAPANIŞ KONUŞMASI

Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri YILMAZ'ın Kapanış Konuşması:

– Evet şimdi efendim müsaade buyurursanız bir iki kelâm ettikten sonra Şûra'da alınan kararlardan bazılarını açıklayayım ve böylece Şûramızı noktalıyalım.

I. Şûramızın muhterem üyeleri, değerli misafirler, TRT ve basınımızın değerli mensupları, hepinizi en derin sevgi ve saygılarımla selâmlıyorum.

1965 yılında çıkarılan 633 sayılı kanun, Diyanet İşleri Başkanlığı'na Din Şûrası toplama görevini vermiştir. Kanun koyucunun 30 yıl önce toplanmasını zaruri gördüğü Din Şûrası, ancak şimdi yapılabilmiştir. 30 yıl önce böyle bir Şûranın toplanması kararlaştırılmış, fakat sonuçlandırılamamıştır. Bu imkânı nasip eden Cenâb-ı Hakka şükrediyoruz. Bu ilk Şûra'da bir yandan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 70 yılı bulan hizmetleri gözden geçirilmiş, diğer yandan Başkanlığın geleceğe yönelik çalışmalarına ışık tutma imkânı doğmuştur.

Bilindiği üzere din hizmeti, çok yönlü, toplumun bütün kesimlerini yakından ilgilendiren, son derece mühim bir hizmettir. Bu çapta bir faaliyetin hakkıyla yapılabilmesi için din eğitimi, öğretimi ve hizmeti veren bütün kurum ve kuruluşlar arasında tam bir mütabakatın, işbirliğinin bulunması kaçınılmazdır. Şimdiye kadar bu ihtiyacın yeterli ölçüde karşılanmamış olması, Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan beklenen hizmetleri de zorlaştırmış, hatta aksatmış bulunmaktadır.

İlk defa bu Şûra iledir ki Diyanet İşleri Başkanlığı, başta İlâhiyat Fakülteleri olmak üzere üniversitelerimizin çeşitli birimlerinde din alanını inceleme ve araştırma konusu edinmiş bilim adamlarını, Milli Eğitim Bakanlığı'nın ve diğer ilgili devlet kurumlarının temsilcilerini bir araya getirmiş ve 5 günlük yoğun mesaisi ile tesirleri ileride görülecek çok önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Ben burada bir kaç hususa kısaca temas etmek istiyorum. Evvelâ şunu söyleyim ki nerede ise unutulmaya yüz tutmuş olan İslâm'ın müşavere geleneğini I. Din Şûrası örnek bir çalışma ile yeniden canlandırmıştır. Türkiye dışından I. Din Şûrası'na teşrif eden davetlilerimizin, çalışmalarımız boyunca gösterdiği ilgi, gerek sundukları tebliğler ve gerekse müzakereler sırasında bulundukları katkılar kayda değer bir hadisedir.

Ayrıca, biraz öncede işaret ettiğim gibi İlâhiyat Fakültelerimizin çok değerli öğretim üyeleri ile Diyanet İşleri Başkanlığı'nın dinî ilimlerle mücehhez vazifelilerini bir zeminde buluşturmamız ise bu Şûramızın ikinci büyük bir başarısı olmuştur ve Fakültelerle ilişkilerimiz bundan sonra daha sıkı bir şekilde devam edecektir, çünkü Diyanet ve İlâhiyat birbirinin lâzım ve menzumudur, birbirinin tamamlayıcılarıdır.

Bu Şûramızın oturumlarına ikisi yurt dışından davetli üç muhterem Bakanımızın katılması ayrıca Cumhurbaşkanımızın, Başbakanımızın, parti Genel Başkanlarının, parti temsilcilerinin, Anayasa Mahkemesi Başkanının ve diğer bürokratların toplantımızı daha anlamlı hale getirmiş ve alâkanın yüksek olduğunu göstermiştir.

Değerli ve anlamlı bulduğumuz bir başka gelişme ise Din bilginlerinin yanında bu Şûramız toplumun diğer kesimlerinden de sanat, fikir ve bilim adamlarının katılmasını sağlamış olmasıdır.

Toplumu ilgilendiren dinî meseleler ele alınırken ben şahit oldum, bir hadis âliminin ele aldığı içtimaî konuyu müteakip söz alan bir sosyoloğun tahlil etmesi, bir

irşad görevlisinin söylediği sözleri bir gazeteci kardeşimizin tamamlaması yahut eleştirmesi, kanaatimizce fevkalâde yararlı olmuştur. Şüphesiz birbirlerimizin fikirlerine muhtacız. Bu fikirlerin birleştirilmesi ancak müşavere ile mümkündür. Müşaverenin devamı ise samimiyet ve hoşgörü ile sağlanır.

Değerli üyelerimiz ve muhterem konuklar, I. Din Şûrası'nın esas gayesi açış konuşmamda da belirttiğim gibi din hizmetlerini bütün yönleriyle daha verimli hale getirebilmek ve neticede insanımızın dinî ihtiyaçlarını gerektiği şekilde karşılamaktır. Yani Şûramız, İslâm'ın ve Müslümanların meseleleri etrafında cereyan etmiştir. Buna da ancak dinî meseleleri her çeşit hurafe ve bid'atlerden uzak ve İslâm'ın safveti asliyyesine uygun bir şekilde ele alan yetkili bilim adamlarının gayretleriyle ulaşılabileceği meydandadır.

Değerli Şûra üyeleri. I. Din Şûrasının yurt içinde ve yurtdışında önemli bir yankı uyandırdığını burada ifade etmek istiyorum. Bu yankının daha bir süre devam edeceğini söyleyebilirim. Bu da sevindiricidir. Takdire ve tenkide muhatap bir faaliyet yaptığımızın şuurundayım. Hiç kimsenin şüphesi olmasın ki, amacımız dinen doğruyu, faydalıyı, güzeli bulmaktır. Bu arayışımız sırasında eksiğimiz olursa tamamlar, yanlışlarımız olursa derhal düzeltiriz.

Ancak yapılan olumsuz tenkitler, ele aldığımız, açıklık kazandırmaya çalıştığımız meselelere değil, bir takım vehimlere, eksik bilgilere ve zanlara dayanıyorsa elimizden birşey gelmez. Bu tip itirazlarla kaleme alınmış haber, yorum ve makalelere karşı cevap hakkımızı kullanmak dahi istemiyoruz.

Değerli üyelerimiz, dileğimiz odur ki I. Din Şûrası'nda açıklanan görüşler, yapılan müzakereler, alınan kararlar biz Müslümanları ortak anlayış ve fikirlere ulaştırır. Bunların sonucu olarak da Diyanet İşleri Başkanlığı olarak hizmetlerimize yeni bir güç katar.

Şûramızın almış olduğu kararları zaman, zemin ve imkânlar dahilinde uygulamaya gayret edeceğiz. O kadar güzel ve ihatalı kararlar alındı ki, bunları üç senede, belki 5 senede ancak gerçekleştirebileceğiz. Yani uzun vadeli kararlar, ama biz bütün gayretimizi biran önce bu kararları uygulamaya sarf edeceğiz. Bundan emin olunuz. Yani alınan kararlar kitapta yazıda kalmayacak, uygulamaya geçilecektir.

Araştırmaya dayalı ve projelendirilmiş dinî hizmet anlayışının faydalarına inanıyoruz. Tedrici de olsa, bu tür çalışmaların yakın bir gelecekte meyve vereceğine inanıyorum.

Beş gün birlikte beraber olduğumuz ve birbirimizi çok sevdiğimiz kıymetli ilim adamları bugün buradan ayrılacaklar. İnşaallah bu türden ilmî meclislerde yine bir arada bulunuruz ve biz Diyanet İşleri Başkanlığı olarak bu tür toplantıları düzenlemeye muhtacız. Önümüzdeki günlerde tefsir çalışmaları için yine değerli ilim ve fikir adamlarımızla bir araya geleceğiz. Değerli misafirlerimizin yuvalarına dönerken hepsine iyi yolculuklar diliyor, Cenâb-ı Hak'tan muvaffakiyetlerini niyaz ediyor, hepinizi saygıyla selâmlıyorum.

Şimdi Şûra'da alınmış kararlar basın mesnuplarımıza dağıtılacaktır. Ben burada bazı önemli kısımlarını okumak istiyorum:

DİNÎ KONULARDA TOPLUMUN AYDINLATILMASI:

1. İrşad, çok geniş topluluk ve alanlara sunulan manevi bir hizmettir. Bu sebeple irşadın coğrafî bölge, ekonomik kalkınmışlık veya geri kalmışlık, eğitim ve kültür seviyesi, okullaşma oranı, yaş ve cinsiyet unsurları vs. ile yakın ilgisi bulunmaktadır. Dolayısıyla bu açılardan bir irşad metodu belirlenmelidir.

2. Bunun temini için irşad konularının bütünlük içinde düşünülerek ele alınması icap eder. Bu sebeple en kısa sürede Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde çeşitli uzmanlık dallarının sağladığı bilgi ve belgeleri toplayacak bir dökümantasyon merkezi kurulmalıdır. Bu merkez, ülkenin sosyal, psikolojik, etnolojik, etnografik, antropolojik özelliklerine, İslâm ülkelerindeki ve Batı'daki İslâmiyetle ilgili araştırmalara kolayca ulaşabilecek geniş çaplı bilgiler, belgeler ve dökümanlar hazinesi olacaktır.

3. 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'na göre "memur" sayılan; ama Danıştay ve Yargıtay içtihadlarına göre "memur" sayılmayan Din görevlilerinin sağlıklı bir irşad hizmeti yapabilecekleri düşünülemez. Bu sebepten irşad hizmetlerinde çalışan din görevlilerinin, Memurin Muhakematı Hakkında Kanun'un hükümleri çerçevesinde hukukî statülerinin en kısa sürede açıklığa kavuşturulması şarttır. Bir imamımız camiden alıp götürülüyor veya vaizimiz götürülüyor. Memurin Muhakematı Hükümleri çerçevesinde hukukî statülere kavuşturulmaları elzemdir ve şarttır. Bu hususta gereken gayreti göstereceğiz.

4. Toplumu aydınlatma dikkat ve hassasiyet isteyen bir görevdir. Yetişmiş ve yetenekli görevliler gerektirir. Bu sebeple irşada memur edilen kimseler özel bir eğitime tâbi tutulmalı; Diyanet İşleri Başkanlığı görevli tayininde daha hassas davranmalı ve zaman zaman düzenleyeceği Hizmetiçi Eğitim seminerleri ve kursları ile görevlilerini yetiştirme cihetine gitmelidir. Bir yıldan uzun süreli hizmetiçi kurslarını bitirenlere maaş ve kıdem gibi haklar sağlanması konusunda çalışmalar yapılmalıdır.

İrşadla görevlendirilen bu kişiler, işlerini hakkıyle yerine getirebilmek için İslâmî bilimlerin yanında, sosyoloji, psikoloji, pedagoji, hitabet, dinler ve mezhepler tarihi gibi ilimleri de iyi bilmelidir. Bu bilgilerin açıklanmasında şiir, edebiyat ve diğer sanatlardan geniş ölçüde faydalanmalıdır.

Vaaz, hutbe ve diğer irşad görevlerini yerine getiren kişiler işleyecekleri konuları en isabetli bir şekilde belirlemeli, konu seçiminde hitap edilen kitlenin ihtiyaçları, bilgi seviyesi ve toplumu etkileyen günlük olaylar gözönünde bulundurulmalıdır. İrşad görevi, Kur'an ve Sünnet'te ifadesini bulan metodlarla, usulüne uygun bir şekilde ve en güzel üslûp ile yapılmalıdır.

İrşad sırasında geçmişten intikal eden kültür mirasından elbette istifade edilecektir. Ancak, din görevlisi geniş bir görüşle rivayetleri Kur'an ve sahih sünnet çerçevesinde değerlendirerek tahkik etmeli ve topluma açık ve berrak bir İslâm bilgisi halinde sunmalıdır.

Diyanet İşleri Başkanlığı irşad hizmetlerinde öncelikle Kur'an-ı Kerim'i ve Sünnet'i anlamaya ve anlatmaya yönelik çalışmalar yapmalıdır. Bunun yanısıra tarihi birikimlerle tecrübelerden istifade etmelidir.

İslâmı asrın idrakine söyletebilmek için günümüz ihtiyaçlarına cevap verecek yeni

yorum ve çözümler üretmeli ve bu maksatla modern ilmî araştırmalardan istifade edilmelidir.

Diyanet İşleri Başkanlığı, şimdiye kadar olduğu gibi, il ve ilçelerimizde ilmî konferans, sohbet ve tartışmalar düzenlemeli; bu hizmetin yürütülmesinde tanınmış din, ilim ve sanat adamlarından istifade etmelidir.

Diyanet İşleri Başkanlığı, irşad hizmetlerinde merkeziyetçi bir uygulama yerine mahallin ihtiyaçları ve şartlarına uygun bir irşad politikasını benimsemelidir.

Diyanet İşleri Başkanlığı, diğer İslâm ülkelerinin muadil kuruluşları ile işbirliği içinde bulunmalı, toplumu aydınlatma konusunda imkânlar ve tecrübelerden karşılıklı istifade etmeli ve yeni bir arayış içinde bulunan dünyaya İslâm'ın yüceliklerini anlatmalıdır.

İslâmî bilgilerin topluma sunulmasında çağımızın her türlü teknik imkânlarından istifade edilmelidir. Bunu sağlama hususunda Diyanet İşleri Başkanlığı ile resmi ve özel yayın kuruluşlarının işbirliği yapabilmeleri için gerekli kanuni düzenlemeler yapılmalıdır. Her iki taraf ta böyle bir yola gidecektir.

Cezaevi, ıslahevi, hastane vb. yerlerde yapılan irşad hizmetlerinin kanunî bir dayanağa kavuşturulması ve daha etkili bir şekilde yerine getirilebilmesi için Diyanet İşleri Başkanlığı, bu tür müesseselerin bağlı olduğu Bakanlıklarla temas kurmalı ve söz konusu irşadın ifasına imkân sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır.

Bağımsız ve muhtar Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye dışındaki Müslüman topluluklara irşad hizmetlerinin daha etkili yapılabilmesi için çok sayıda kurslar, okullar ve İlâhiyat Fakülteleri açılmalı, ayrıca türlü yaş ve seviyelerdeki insanlara hitap eden yazılı, işitsel ve görsel yayınlar yapılmalıdır,

Yurdışında bulunan vatandaşlarımıza dini hizmetler verilmesinde ısrarlı olunmalıdır. Vatandaşlarımızın bulunduğu ülkelerin kanunî şartları araştırılarak ana okullarından üniversitelere kadar türlü kademelerde okullar açılmasına çalışılmalıdır. Ayrıca, o ülkelerin şartlarını ve dilini bilen din görevlileri gönderilmelidir. Orada oturan toplumumuzun fertleri arasından din görevlileri yetiştirilmesine de çalışılmalıdır.

Diyanet İşleri Başkanlığı, Müslümanların azınlık halinde yaşadığı ülkelerde maruz kaldıkları baskılar altında ezilmemeleri için gerekli olan her türlü yardım ve girişimlerde bulunmalıdır.

İslâm dünyasının dinî problemlerini görüşmeli, fikir alışverişinde bulunmalı ve İslâm kardeşliğini pekiştirmek amacıyla İslâm ülkeleri arası bir **"İslâm İlim Adamları Konseyi"** kurulmalıdır.

DİNİ YAYINLAR

18. maddeyi okuyorum. Halen Başkanlıkça yürütülmekte olan yazılı, sesli ve görüntülü yayın çalışmaları daha da geliştirilip yeterli hale getirilmelidir. Bu cümleden olarak;

Halkımızın ısrarlı taleplerini karşılamak üzere yeni bir Kur'an-ı Kerim meâl ve tefsiri hazırlanmalıdır.

Bu meâl ve tefsir:

İslâm ilimlerinde uzman bilim adamlarından oluşacak bir heyet tarafından hazırlanmalıdır.

Heyet, gerekli bütün yazılı kaynaklardan ve bilgisine ihtiyaç duyduğu ilim adamlarından yararlanma imkânına sahip kılınmalıdır.

Kur'an-ı Kerim meâli, metninin aslına uygun ve ilâvesiz olarak yazılmalı, ihtiyaç duyulan açıklamalar dipnotlarda verilmelidir.

Meâlde, ayetlerin taşıdığı edebi hususiyet aksettirilmeye çalışılmalıdır.

Tefsir kısmında ayetlerin açıklanmasında geçmiş ve günümüz müfessirlerinin yaptığı bütün önemli yorumlara işarette bulunulmalı, Kur'an-ı Kerim'in ruhuna aykırı görülen rivayet ve görüşlerin tenkidi yapılmalı ve sonunda heyetin uygun bulduğu görüş belirtilmelidir.

Gerek meâl, gerekse tefsire, okuyucunun ihtiyaç duyacağı ilmî endeksler ve metinlerde geçen yer isimleriyle ilgili haritalar eklenmelidir.

Her iki çalışmada da anlaşılır bir Türkçe kullanılmalıdır.

Bu tefsir çalışmaları belli başlı yabancı dillerde de yayımlanmalıdır.

19. madde: Başkanlığın dergi ve kitap dalındaki yayınları daha da faydalı hale getirilmelidir; bunun için;

a) Yayın dairesince yurt içinden ve dışından Başkanlığı ilgilendiren her türlü yayını temin edecek elemanlar alınmalı; araştırma merkezleri kurulmalı;

b) Yabancı dildeki yayınları zamanında Türkçeye çevirecek mütercim kadroları oluşturulmalı;

c) Özellikle kitap yayınları, çocuklara gençlere ve yetişkinlere ayrı ayrı hitap eden vasıf taşımalı, yurt içinde ve dışındaki okuyucuların psikolojik, sosyolojik özelliklerini dikkate alacak ve dinî soru ve problemlerine çözüm getirecek mahiyette olmalı, ayrıca dergi ve kitaplarda İslâm'a yönelik yıkıcı fikir ve yayınlara cevaplar da verilmeli, uygun görülen yayınlar bilgisayar programlarına da aktarılmalı, bedensel ve zihinsel özürlülerin de faydalanacağı şekilde takdim edilmelidir.

20. maddeyi okuyorum: Günümüzde sesli ve görüntülü yayınların kamuoyunu aydınlatmadaki mühim tesiri karşısında Başkanlığın özel radyo–televizyon yayınlarına başlaması bir zaruret halini almış bulunmaktadır. Yayınlara geçilebilmesi için gerekli kanuni düzenlemeler yapılıncaya kadar bu yayınlarda ihtiyaç duyulacak yeterli teknik eleman ve program uzmanlarının yetiştirilmelerine başlanmalı, bu arada halkımıza Başkanlıktan beklediği radyo, televizyon hizmetlerini mevcut kanallarla karşılama cihetine gidilmeli ve eldeki paket programlar zenginleştirilmelidir.

21. madde: Yayın yapılacak kanallarda, diğer basılı ve görüntülü dini yayınların ilmî tenkitlerini yapacak programlara da yer verilmelidir.

23. maddeyi okuyorum; Anayasa'nın amir hükmü gereğince **"Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilât Kanunu"** bir an önce çıkartılmalı, bu çalışmalar çerçevesinde özellikle,

Diyanet İşleri Başkanlığı'na, YÖK, TRT vb. kurumlarda olduğu gibi özerklik verilmesi,

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın seçim esasına göre belirlenmesi,

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Cumhurbaşkanlığı makamına bağlı hale getirilmesi için gerekli hukukî düzenlemeler yapılmalıdır.

29. maddeye geçiyorum. Haccın farz bir ibadet olduğu dikkate alınarak, hac organizasyonunun Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından tek elden yapılması sağlanmalıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı, hac esnasında karşılaşılan aksaklıkların giderilmesi için gerekli önlemleri almaya özen göstermelidir.

Türkiye'ye tanınan hac kontenjanının arttırılması yönünde Suudi Arabistan Hükûmeti nezdinde gerekli teşebbüslere geçilmelidir.

34. maddeye geçiyorum. Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Diyanet Vakfı, Türkiye dışındaki Türklerin ve Müslümanların dini yayın, mabet ve dini eğitim–öğretim alanlarındaki taleplerini karşılama konusunda çalışmalarını geliştirerek sürdürmelidir.

Çalışanların cuma namazını kılabilmelerini sağlamak için mesai saatlerinde düzenlemeler gerçekleştirilmelidir.

37. madde ve son madde: Şûranın sonuç bildirisinde; dünyanın değişik yerlerinde ve özellikle Bosna-Hersek'te Müslümanlara ve mukaddes mekânlara yapılan saldırıları kınayan bir açıklama yapılmalı ve bu meseleye acil çözüm getirilmesi için tüm dünyaya, özellikle İslâm ülkelerine çağrıda bulunulmalıdır.

Genel Kurulun teklifini okuyorum.

I. Din Şûrası, son olarak şu iki hususu kamuoyuna sunmayı kararlaştırmıştır:

1. Ülkemizin bugün içinde bulunduğu durumdan bahsediyor, terörden bahsediyor. Şûramız ibadet yerlerine ve dini görevlilerine de yönelmiş olan meş'um terörist hareketleri şiddetle kınar ve biran önce son bulmasını diler. Biliyorsunuz teröristler ırkî taassudu harekete geçirmek sureti yle Müslümanları birbirine kırdırmak istiyorlar. Akan kan Müslüman kanıdır. Genel Kurulumuz terör hareketini tel'in ediyor.

2. Başta Bosna-Hersek, Azerbaycan ve Filistin olmak üzere dünyanın pek çok yerinde Müslümanlar zulüm ve vahşet altında inlemektedir. Bu insanlık dışı davranışlara hiçbir dinin müsamaha göstermesi mümkün değildir. Ne yazık ki gerek kilise, gerekse diğer dini çevreler bu hususta sessiz kalmaktadırlar ve bütün dünyanın, işlenen bu zulüm ve vahşet karşısında sessiz kalmamasını ve bir an önce akan Müslüman kanının sona ermesini temenni ediyoruz.

Değerli üyelerimiz, toplantımız burada sona ermiştir. Gösterdiğiniz ilgiye teşekkür ediyorum. Gerek yurtiçinden, gerekse yurt dışından Şûramızı şereflendiren, ilim ve bilim adamları, devlet erkânı, basın mensupları bize çok büyük katkılarda bulundular, manen güçlendirdiler. Bu Şûra'nın devamını Cenâb-ı Hak'tan niyaz ediyor. Hepinizi en derin sevgi ve saygılarımla selâmlıyorum.

= Son =

DİN ŞÛRASI NİHA-İ KARARLARI

I. DİN ŞÛRASI KARARLARI

4 Kasım 1993 Perşembe günü saat 09.30'da I. Din Şûrası Genel Kurulu, Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri YILMAZ'ın başkanlığında toplanmış, Başkan Yardımcılıklarına Prof. Dr. Necati ÖNER ve Prof. Dr. Abdülkadir ŞENER, Raportörlüklere Doç. Dr. M. Faruk BAYRAKTAR, Doç. Dr. Ahmet ÖNKAL, Doç. Dr. Abdullah ÖZBEK ve Yrd. Doç. Dr. Akif KÖTEN getirilmişlerdir.

Komisyon raporları, sırasıyla müzakere edilmiş, üyelerden gelen ve oylanarak kabul edilen öneriler doğrultusunda aşağıdaki kararlar alınmıştır:

A- DİNÎ KONULARDA TOPLUMUN AYDINLATILMASI:

1. İrşad, çok geniş topluluk ve alanlara sunulan manevî bir hizmettir. Bu sebeple irşadın coğrafî bölge, ekonomik kalkınmışlık veya geri kalmışlık, eğitim ve kültür seviyesi, okullaşma oranı, yaş ve cinsiyet unsurları vs. ile yakın ilgisi bulunmaktadır. Dolayısıyla bu açılardan bir irşad metodu belirlenmelidir.

2. Bunun temini için irşad konularının bütünlük içinde düşünülerek ele alınması icap eder. Bu sebeple en kısa sürede, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde çeşitli uzmanlık dallarının sağladığı bilgi ve belgeleri toplayacak bir dokümantasyon merkezi kurulmalıdır. Bu merkez, ülkenin sosyal, psikolojik, etnolojik, etnografik, antropolojik özelliklerine, İslâm ülkelerindeki ve batıdaki İslâmiyetle ilgili araştırmalara kolayca ulaşabilecek geniş çaplı bilgiler, belgeler ve dokümanlar hazinesi olacaktır.

3. Bilgi açığının kapatılabilmesi için Diyanet İşleri Başkanlığı, İlâhiyat Fakülteleri ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın ilgili daireleri arasında işbirliği sağlayacak **"Ortak Çalışma Grupları"** oluşturulmalıdır. Bunun için sürekli bilgi alış-verişi toplantılarının yapılması, yıllık veya 3-5 yıllık faaliyetlerin değerlendirilmesi için gerekli tedbirler alınmalıdır.

4. 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'na göre **"Memur"** sayılan; ama Danıştay ve Yargıtay içtihadlarına göre **"Memur"** sayılmayan Din görevlilerinin sağlıklı bir irşad hizmeti yapabilecekleri düşünülemez. Bu sebepten irşad hizmetlerinde çalışan din görevlilerinin, Memurîn Muhakematı Hakkında Kanunun hükümleri çerçevesinde hukukî statülerinin en kısa sürede açıklığa kavuşturulması şarttır.

5. Toplumu aydınlatma, dikkat ve hassasiyet isteyen bir görevdir. Yetişmiş ve yetenekli görevliler gerektirir. Bu sebeple irşada memur edilen kimseler özel bir eğitime tâbi tutulmalı; Diyanet İşleri Başkanlığı görevli tayininde daha hassas davranmalı ve zaman zaman düzenleyeceği Hizmetiçi Eğitim Seminerleri ve kursları ile görevlilerini yetiştirme cihetine gitmelidir. Bir yıldan uzun süreli hizmetiçi kurslarını bitirenlere maaş veya kıdem gibi haklar sağlanması konusunda çalışmalar yapılmalıdır.

İrşadla görevlendirilen bu kişiler, işlerini hakkıyle yerine getirebilmek için İslâmî bilimlerin yanında, sosyoloji, psikoloji, pedagoji, hitabet, dinler ve mezhepler tarihi gibi ilimleri de iyi bilmelidir. Bu bilgilerin açıklanmasında şiir, edebiyat ve diğer sanatlardan geniş ölçüde faydalanmalıdır.

6. Vaaz, hutbe ve diğer irşad görevlerini yerine getiren kişiler işleyecekleri konuları en isabetli bir şekilde belirlemeli, konu seçiminde, hitap edilen kitlenin ihtiyaçları, bilgi seviyesi ve toplumu etkileyen günlük olaylar gözönünde bulundurulmalıdır. İrşad görevi, Kur'an ve Sünnet'de ifadesini bulan metodlarla, usulüne uygun bir şekilde ve en güzel üslûp ile yapılmalıdır.

İrşad sırasında geçmişten intikal eden kültür mirasından elbette istifade edilecektir. Ancak, din görevlisi geniş bir görüşle rivayetleri Kur'an ve sahih sünnet çerçevesinde değerlendirerek tahkik etmeli ve topluma açık ve berrak bir İslâm bilgisi halinde sunmalıdır.

7. Diyanet İşleri Başkanlığı irşad hizmetlerinde öncelikle Kur'an-ı Kerim'i ve sünneti anlamaya ve anlatmaya yönelik çalışmalar yapmalıdır. Bunun yanısıra tarihi birikimlerle tecrübelerden istifade etmelidir.

İslâmı, asrın idrakine söyletebilmek için günümüz ihtiyaçlarına cevap verecek yeni yorum ve çözümler üretmeli ve bu maksatla modern ilmî araştırmalardan istifade edilmelidir.

8. Diyanet İşleri Başkanlığı, şimdiye kadar olduğu gibi, il ve ilçelerimizde ilmî konferans, sohbet ve tartışmalar düzenlemeli; bu hizmetin yürütülmesinde tanınmış din, ilim ve sanat adamlarından istifade etmelidir.

9. Diyanet İşleri Başkanlığı, irşad hizmetlerinde merkeziyetçi bir uygulama yerine, mahallin ihtiyaçları ve şartlarına uygun bir irşad politikasını benimsemelidir.

10. Din görevliliğinin cazip hale getirilmesi yönünde çalışmalar yapılmalıdır. Bunun için din görevlilerinin maddi durumları düzeltilmeli, hizmetleri kanuni güvence altına alınmalı, kendilerine denk diğer devlet memurları ile maddî ve hukukî yönden eşitlik sağlanmalıdır.

1994 malî yılından başlamak üzere yeteri kadar **"İhtisas Vaizliği"** kadrolarının ihdası için gerekli girişimde bulunulmalıdır.

11. Din görevlilerinin yetiştirilmesinde yüksek lisans ve doktora çalışmaları için imkânlar sağlanmalıdır. Batı'ya ve İslâm Ülkelerine araştırma yapmak üzere gönderilecek kişilere gerekli imkânlar hazırlanmalıdır.

İrşad görevini yapan kimseler ve bu görevi organize eden Diyanet İşleri Başkanlığı, daha aktif bir yapıya sahip olmalı; dış çevreye açılmalı, farklı hizmet grupları, mezhep ve dinlerle temas ve diyalog kurmalıdır.

Diyanet İşleri Başkanlığı, diğer İslâm ülkelerinin muadil kuruluşları ile işbirliği içinde bulunmalı, toplumu aydınlatma konusunda imkânlar ve tecrübelerden karşılıklı istifade edilmeli ve yeni bir arayış içinde bulunan dünyaya İslâm'ın yüceliklerini anlatmalıdır.

12. İslâmî bilgilerin topluma sunulmasında çağımızın her türlü teknik

imkânlarından istifade edilmelidir. Bunu sağlama hususunda Diyanet İşleri Başkanlığı ile resmî ve özel yayın kuruluşlarının işbirliği yapabilmeleri için gerekli kanunî düzenlemeler (her iki tarafta) yapılmalıdır.

13. Cezaevi, ıslahevi, hastane vb. yerlerde yapılan irşad hizmetlerinin kanunî bir dayanağa kavuşturulması ve daha etkili bir şekilde yerine getirilebilmesi için Diyanet İşleri Başkanlığı, bu tür müesseselerin bağlı olduğu Bakanlıklarla temas kurmalı ve sözkonusu irşadın ifasına imkân sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır.

14. Bağımsız ve muhtar Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye dışındaki müslüman topluluklara irşad hizmetlerinin daha etkili yapılabilmesi için çok sayıda kurslar, okullar ve İlâhiyat Fakülteleri açılmalı, ayrıca türlü yaş ve seviyelerdeki insanlara hitap eden **"yazılı, işitsel ve görsel"** yayınlar yapılmalıdır.

15. Yurtdışında bulunan vatandaşlarımıza dini hizmetler verilmesinde ısrarlı olunmalıdır. Vatandaşlarımızın bulunduğu ülkelerin kanuni şartları araştırılarak ana okullarından üniversitelere kadar türlü kademelerde okullar açılmasına çalışılmalıdır. Ayrıca, o ülkelerin şartlarını ve dilini bilen din görevlileri gönderilmelidir. Orada oturan toplumumuzun fertleri arasından din görevlileri yetiştirilmesine de çalışılmalıdır.

16. Diyanet İşleri Başkanlığı, Müslümanların azınlık halinde yaşadığı ülkelerde maruz kaldıkları baskılar altında ezilmemeleri için gerekli olan her türlü yardım ve girişimlerde bulunmalıdır.

17. İslâm dünyasının dinî problemlerini görüşmeli, fikir alış-verişinde bulunmalı ve İslâm kardeşliğini pekiştirmek amacıyla İslâm Ülkeleri arası bir **"İslâm İlim Adamları Konseyi"** kurulmalıdır.

B- DİNÎ YAYINLAR

18- Halen Başkanlıkça yürütülmekte olan yazılı, sesli ve görüntülü yayın çalışmaları daha da geliştirilip yeterli hale getirilmelidir. Bu cümleden olarak;

Halkımızın ısrarlı taleplerini karşılamak üzere yeni bir Kur'an-ı Kerim meâl ve tefsiri hazırlanmalıdır.

Bu meâl ve tefsir;

a) İslâm ilimlerinde uzman bilim adamlarından oluşacak bir heyet tarafından hazırlanmalıdır;

b) Heyet, gerekli bütün yazılı kaynaklardan ve bilgisine ihtiyaç duyduğu ilim adamlarından yararlanma imkânına sahip kılınmalıdır;

c) Kur'an-ı Kerim meâli, metnin aslına uygun ve ilâvesiz olarak yazılmalı, ihtiyaç duyulan açıklamalar dip notlarda verilmelidir;

d) Meâlde, ayetlerin taşıdığı edebî hususiyet aksettirilmeye çalışılmalıdır;

e) Tefsir kısmında ayetlerin açıklanmasında geçmiş ve günümüz müfessirlerinin yaptığı bütün önemli yorumlara işarette bulunulmalı, Kur'an-ı Kerim'in ruhuna aykırı görülen rivayet ve görüşlerin tenkidi yapılmalı ve sonunda heyetin uygun bulduğu görüş belirtilmelidir;

f) Gerek meâl, gerekse tefsire, okuyucunun ihtiyaç duyacağı ilmî endeksler ve metinlerde geçen yer isimleriyle ilgili haritalar eklenmelidir;

g) Her iki çalışmada da anlaşılır bir Türkçe kullanılmalıdır;

h) Bu tefsir çalışmaları belli başlı yabancı dillerde de yayımlanmalıdır;

19. Başkanlığın dergi ve kitap dalındaki yayınları daha da faydalı hale getirebilmelidir; Bunun için:

a) Yayın Dairesine yurt içinden ve dışından Başkanlığı ilgilendiren her türlü yayını temin edecek elemanlar alınmalı, araştırma merkezleri kurulmalı;

b) Yabancı dildeki yayınları zamanında Türkçeye çevirecek mütercim kadroları oluşturulmalı;

c) Özellikle kitap yayınları, çocuklara, gençlere ve yetişkinlere ayrı ayrı hitap eden vasıf taşımalı, yurtiçinde ve dışındaki okuyucularının psiko-sosyolojik özelliklerini dikkate alacak ve dini soru ve problemlerine çözüm getirecek mahiyette olmalı, ayrıca dergi ve kitaplarda İslâm'a yönelik yıkıcı fikir ve yayınlara cevaplar da verilmeli, uygun görülen yayınlar bilgisayar programlarına da aktarılmalı, bedensel ve zihinsel özürlülerin de faydalanacağı şekilde takdim edilmelidir;

20- Günümüzde sesli ve görüntülü yayınların kamuoyunu aydınlatmadaki mühim tesiri karşısında Başkanlığın özel radyo-televizyon yayınlarına başlaması bir zaruret halini almış bulunmaktadır. Yayınlara geçilebilmesi için gerekli kanunî düzenlemeler yapılıncaya kadar bu yayınlarda ihtiyaç duyulacak yeterli teknik eleman ve proğram uzmanlarının yetiştirilmelerine başlanmalı, bu arada halkımıza Başkanlıktan beklediği radyo-televizyon hizmetlerini mevcut kanallarla karşılama cihetine gidilmeli ve eldeki paket proğramlar zenginleştirilmelidir.

21- Yayın yapılacak kanallarda, diğer basılı ve görüntülü dini yayınların ilmî tenkitlerini yapacak proğramlara da yer verilmelidir.

22- Başkanlığın Türk Cumhuriyetlerine yönelik basılı yayın hizmetleri, onların kendi lehçelerinde olmak üzere görüntülü yayınlara da teşmil edilmelidir.

C- DİN HİZMETLERİ:

23. Anayasanın âmir hükmü gereğince, **"Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilât Kanunu"** bir an önce çıkartılmalı, bu çalışmalar çerçevesinde özellikle;

a) Diyanet İşleri Başkanlığına, YÖK, TRT vb. kurumlarda olduğu gibi özerklik verilmesi,

b) Diyanet İşleri Başkanının seçim esasına göre belirlenmesi,

c) Diyanet İşleri Başkanlığının Cumhurbaşkanlığı makamına bağlı hale getirilmesi için gerekli hukukî düzenlemeler yapılmalıdır.

24. Çağımız branşlaşma ve ihtisas çağı olduğundan, İlâhiyat Fakültelerinde branşlara yönelik eğitimin verilmesi için gerekli düzenlemeler yapılmalı ve özellikle din görevlisi yetiştirme amacına yönelik bir **"Din Hizmetleri Proğramı"** açılmalıdır.

25. Gerekli şartlar oluşturulduğu takdirde İlâhiyat Meslek Yüksek Okullarının sayısı ve mevcudunu artırmak, ders programlarında istihdam alanları gözönünde bulundurularak değişiklikler yapmak için teşebbüste bulunulmalıdır. Bu okullara girişte, mesleğinde iki yıl çalışma şartı kaldırılmalı; Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilâtındaki İmam-Hatip Lisesi mezunu görevlilerin bilgi düzeylerini artırmak ve bunlara yüksek öğrenim imkânı sağlamak üzere sözkonusu yüksek okullarda sadece bu görevlilerin yararlanabileceği **"Ekstren Öğretim"** kontenjanları ayrılmalıdır. Ekstren öğretime kayıtlı personele uygulamaya yönelik derslerin okutulabilmesi için Başkanlığın eğitim merkezlerinde yaz aylarında yoğunlaştırılmış kurslar düzenlenmeli, bu konuda daha fazla verim alınabilmesi için de İlâhiyat Fakülteleri ve İlâhiyat Meslek Yüksek Okulları ile işbirliği yapılarak bu kurumların öğretim kadrolarından yararlanılmalıdır.

26. Diyanet İşleri Başkanlığı görevlilerinin de devam ettiği Açık Öğretim "Sosyal Bilimler" proğramının geliştirilmesi yönünde YÖK nezdinde girişimlerde bulunulmalıdır,

27- Dinî öğretim veren Orta ve Yüksek Öğretim Kurumlarında uygulamaya ağırlık verilmeli, staj ile ilgili özel düzenlemeler yapılmalıdır,

28- Din bilimleri araştırmalarını, din hizmetlerini ve din öğretimini ilgilendiren meselelerin sağlıklı çözümlere ulaştırılabilmesi için, İlâhiyat Fakülteleri, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nce sürekli, plânlı ve koordineli olarak müşterek çalışmalar yapılmalı; gerekli koordinasyon ve müşterek çalışmanın sağlanabilmesi için Diyanet İşleri Başkanlığı'nda bir birim oluşturulmalıdır,

29- Haccın farz bir ibadet olduğu dikkate alınarak, hac organizasyonunun Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından tek elden yapılması sağlanmalıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı, hac esnasında karşılaşılan aksaklıkların giderilmesi için gerekli önlemleri almaya özen göstermelidir.

Türkiye'ye tanınan hac kontenjanının artırılması yönünde Suudi Arabistan Hükûmeti nezdinde gerekli teşebbüslere geçilmelidir.

30- Diyanet İşleri Başkanlığının hizmetiçi eğitim imkânları artırılmalı, özellikle hizmetiçi eğitim ödeneklerinin, hizmetiçi eğitim merkezlerinin sayı ve kapasite yönünden artırılmasına gidilmeli ve ihtisasa yönelik kurslara daha fazla önem verilmelidir.

31- Din hizmetlerinin ifasında, Kur'an-ı Kerim'in öğretilmesinde, ezberlenmesinde, milli birlik ve bütünlüğümüzün sağlanmasında önemli fonksiyonları olan Kur'an Kurslarının statüleri, müfredatları, eğitim-öğretim metodları günümüzün gelişen ve değişen şart ve ihtiyaçları gözönünde bulundurularak yeniden ele alınmalı ve geliştirilmelidir.

Zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılması halinde Kur'an Kurslarının zarar görmemesi için özellikle 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nda değişiklik yapılmasına dair Kanun tasarısında **"Beş yıllık ilkokul üzerine en az üç yıl süreli Diyanet Kur'an Eğitim Merkezlerinde verilen eğitim, zorunlu eğitimden sayılır."** hükmünün yer alması sağlanmalıdır,

32- Camisi olmayan köy ve mahallelere ilgili devlet kuruluşları, belediyeler ve Türkiye Diyanet Vakfı gibi gönüllü kuruluşların yardımı ile cami yapılması sağlanmalı,

ayrıca imar plânlarında da bu ihtiyacın gözönüne alınmasının temini için gerekli mevzuat değişikliği yapılmalıdır. Camilerin yapımında, mimari plânında ve iç düzenlemesinde Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Diyanet Vakfı'nın işbirliği ile hazırlanacak proje ve teklifler esas alınmalı, bu arada bedensel özürlüler de gözönünde bulundurulmalıdır,

33- Nikâh konusunda toplumumuzda yaşanan rahatsızlıkların giderilebilmesi için, isteyenlerin **"resmî nikâhlarının"**, müftüler veya müftülerin yetkili kılacağı görevliler tarafından kıyılmasına imkân verecek mevzuat değişkiliği yapılmalıdır,

34- Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Diyanet Vakfı, Türkiye dışındaki Türklerin ve Müslümanların dini yayın, mabet ve dinî eğitim-öğretim alanlarındaki taleplerini karşılama konusunda çalışmalarını geliştirerek sürdürmelidir.

35- Çalışanların Cuma namazını kılabilmelerini sağlamak için mesai saatlerinde düzenlemeler gerçekleştirilmelidir.

36- Halkımızın, devletimizin eğitim seferberliği çağrısına uyarak gönüllü olarak yaptırmış bulunduğu İmam-Hatip Lisesi binaları da bir an önce eğitime açılmalıdır.

37- Şûra'nın sonuç bildirisinde, dünyanın değişik yerlerinde ve özellikle Bosna-Hersek'te Müslümanlara ve mukaddes mekânlara yapılan saldırıları kınayan bir açıklama yapılmalı ve bu meseleye acil çözüm getirilmesi için tüm dünyaya özellikle İslâm ülkelerine çağrıda bulunulmalıdır.

I. Din Şûrası son olarak şu iki hususu kamuoyunun dikkatine sunmak arzusunu izhar etmiştir:

Birincisi, ülkemizin birliğini bozmayı hedef alan terör hareketleridir. Şûra'mız, ibadet yerlerine ve din görevlilerine de yönelmiş olan meşum hareketleri şiddetle kınar ve bir an önce son bulmasını diler.

İkincisi, başta Bosna-Hersek, Azerbaycan ve Filistin olmak üzere dünyanın pek çok yerinde Müslümanlara yöneltilmiş zulüm, vahşet ve katliamlardır. Bu insanlık dışı davranışlara hiç bir dinin müsamaha göstermesi mümkün değildir. Ne yazık ki, gerek kilise muhitinden, gerekse öteki dinî çevrelerden sadece Müslümanların değil, bütün insanların beklediği tepki ve infial gösterilmiş değildir. Bunu derin bir üzüntüyle karşılıyor, gereken hassasiyetin gösterilmesini bekliyoruz.

ŞÛRA İLE İLGİLİ YAPILAN ANKET DEĞERLENDİRMELERİ

ANKET UYGULANAN ŞÛRA KATILIMCILARININ I. DİN ŞÛRASI HAKKINDAKİ İNTİBALARININ DAĞILIMI

A- İNTİBALAR :

1.	İlk defa tertip edilmiş olmasına rağmen, organizasyondan komisyon çalışmalarına ve tebliğler üzerindeki olgun tartışmalara varıncaya kadar mükemmel bir çalışma olmuştur.	%18.8
2.	Organizasyonun ve misafirperverliğin mükemmelliğinden dolayı başta Diyanet İşleri Başkanı Sayın Mehmet Nuri YILMAZ olmak üzere bütün tertip heyeti üyelerini tebrik ederim.	%16,2
3.	Şûra başarılı ve faydalı olmuştur. Alınan kararlar ümit vericidir.	%15,3
4.	Şûra, yurtiçinden ve yurtdışından din hizmetlerini yürüten ve yönetenleri, din eğitim-öğretimi yapanları ve din bilimlerinde araştırma yapanları uzun süreli iyi bir organizasyonla belirli konularda yoğun bir çalışma ortamı içine sokmuş ve faydalı kararlar almıştır.	%10,2
5.	Şûra, aykırı düşüncelerin ne dini yıktığını, ne de kimseyi dinden çıkardığını; tahammüllü ve hazımlı olunulduğu takdirde çok verimli sonuçlara varılacağını kamuoyuna ispat etmiştir.	%6,8
6.	Şûra, geç kalan güzel bir başlangıç olmuş ve çığır açmıştır.	%5,1
7.	Diyanet İşleri Başkanlığı'na şimdikinden daha fazla fonksiyonerlik kazandıracak bir çalışma olmuştur.	%3,4
8.	Müzakereye sunulan konular önemli ve şumullü idi.	%3,4
9.	İslâm ülkelerinden temsilcilerin katılması önemini artırmıştır.	%2,6
10.	Bazı teknik aksaklıklar mevcut idi, (Tebliğlerin, Başkanlık görüşlerinin, Şûra proğramının önceden üyelere dağıtılmaması v.s.)	%2,6
11.	Şûraya çağrılan kişiler ehliyet ve ihtisas esasına uygun seçilmiş.	%1,7
12.	Din eğitimi açısından, Türkiye'nin gündeminde bulunan meselelere cesaretle el atmış ve çözüm teklifleri sunmuştur.	%1,7
13.	Tebliğ sayısının çok olmasına rağmen komisyon sayısı ile zamanın yetersiz olması geniş müzakerelere imkân vermemiştir.	%1,7
14.	Alevi temsilciler ile piyasadaki şeyhlerin çağrılmamış olması büyük eksikliktir. Fitnenin öldürülmesi açısından iyi olurdu.	%1,7
15.	Şûra, hedeflenenin dışında alâka görmüş ve beklenenden fazla gelişme göstermiştir.	%1,7

16. Tebliğlerde ve mevzularda tedahül gördüm. Bir kısım hayati ve güncel meseleler proğrama alınmamış. %1,7
17. Fiziki imkânlar gayet güzel organize edilmiş. %0,9
18. İaşe ve ibate lüks seviyesindeydi. Maddi külfetin azaltılması açısından daha mutavassıf olunabilirdi. %0,9
19. Zamanlama iyi tayin edilmemiş. %0,9
20. Şûradan çok meslek içi durum değerlendirmesi olmuştur. %0,9
21. Şûrayı, dinin topluma daha iyi anlatılması bakımından faydalı görürken, katılan siyasi yetkililerin, lâikliğin dinsizlik olmadığını belirtmelerinden, devletin dinle barışması olarak da yorumluyorum. %0,9
22. Kur'anla açılan Şûra'nın, Kur'an'la kapatılması gerekirdi. %0,9

TOPLAM **:%100**

1. DİN ŞÛRASI HAKKINDAKİ TEKLİFLERİN DAĞILIMI

B- TEKLİFLER :

1.	Şûra kararları biran önce uygulamaya geçirilmelidir.	%13,2
2.	Şûra, periyodik bir şekilde her yıl yapılmalıdır. Böylece, bir önceki kararların uygulamalarının kontrolüne ve yeni kararlar alınmasına zemin hazırlanmalıdır.	%11,6
3.	Tebliğler, genel kurul raporları ve alınan kararlar bir kitap halinde Türkçe, İngilizce ve Arapça dillerinde basılarak İslâm âleminin hizmetine sunulmalıdır.	%7,4
4.	Daha geniş müzakerelere imkân verilmesi için komisyon sayısı artırılmalı ve zaman da uzun tutulmalıdır.	%6,6
5.	Şûra'da ele alınacak konular, İslâm'ın evrenselliğini yansıtıcı ve İslâm âleminin meselelerine çözüm getirici özellikleri taşımalıdır.	%6,6
6.	Şûra gündemini oluşturacak konuların tesbitinde üyelerinde görüşleri alınmalıdır.	%5,7
7.	Tebliğler ve Başkanlık görüşleri bir broşür haline getirilerek Şûra proğramı ile beraber komisyon üyelerine Şûra öncesi gönderilmelidir.	%5,0
8.	2. Şûra 3 ila 4 yıl içinde mutlaka yapılmalıdır.	%5,0
9.	Şûra 2 yılda bir yapılmalıdır.	%5,0
10.	Şûra 5 yılda bir yapılmalıdır.	%4,1
11.	Komisyonlarda, gündemde bulunan meseleler ele alınmalı; herkesin aklına geleni söylemesine ve sataşmalara fırsat verilmemelidir.	%3,3
12.	İslâm dünyasından daha fazla temsilcilerin katılımı temin edilmek suretiyle, dünya müslümanlarının meseleleri üzerinde de çalışılmalıdır.	%3,3
13.	Tüzükte değişiklik yapılarak en az 50 müftünün katılması temin edilmelidir. Çünkü kararların uygulayıcısı onlardır.	%2,5
14.	Şûra için en az bir yıl önceden çalışmalara başlanılmalıdır.	%2,5
15.	Siyasilerin konuşmaları kapanış oturumuna bırakılmalıdır.	%1,7
16.	Şûra'ya çağrılacak üyelerin seçiminde ehliyet ve ihtisasa önem verilmeli, menfi düşünce sahiplerine fırsat verilmemelidir.	%1,7
17.	Ülkemizdeki tasavvufi faaliyetler ile tarikatlar hakkında da tebliğ sunulması temin edilmelidir.	%1,7
18.	Daha tecrübeli şirketlerle çalışılmalıdır. Ayrıca, şirket personelinin Şûranın ruhuna uygun giyinmeleri ve hareket etmeleri sağlanmalıdır.	%1,7
19.	Ayrı ayrı ülkelerde yapılmalıdır. Türk Diyanet İşleri Başkanlığı da yardımcı olmalıdır.	%1,7

20.	Alevi temsilcileri ile piyasada şeyh görünenler de çağrılarak, katılma ve konuşma fırsatı verilmelidir.	%1,7
21.	Tebliğ sahiplerine telif ücreti ödenmek suretiyle tebliğlerin daha ciddi olması sağlanmalıdır.	%0,8
22.	Yemek için zaman ayrıldığı gibi namaz için de zaman ayrılmalıdır.	%0.8
23.	İhtisas komisyonlarının sayısı 2'den fazla olmamalıdır.	%0.8
24.	Diğer dinlerin temsilcileri de çağrılmalıdır.	%0,8
25.	Katılımcılara harcırah ve yevmiye verilmelidir.	%0,8
26.	Kadın temsilcilerin katılımı daha yüksek seviyeye çıkarılmalıdır.	%0,8
27.	Diyanet İşleri Başkanlığı yapmış kişiler ön tarafta ve toplu halde oturtulmalıdır.	%0,8
28.	Şûra ile ilgili kamuoyu oluşturmak amacıyla, Başkanlık süreli yayınlarında özel sayı çıkarılmalıdır.	%0,8
29.	Tek gündemli Şûralar düzenlenmelidir.	%0,8
30.	Basın yayın organları vasıtasıyla İslâm âlemine tanıtıcı çalışmalar yapılmalıdır.	%0,8
TOPLAM		**:%100**

TELGRAF ÇEKENLER

1.	Kenan EVREN	7. Cumhurbaşkanı
2.	Hüsamettin CİNDORUK	T.B.M.M. Başkanı
3.	Murat KARAYALÇIN	Devlet Bakanı Başbakan Yardımcısı
4.	Yıldırım AKTUNA	Devlet Bakanı Hükümet Sözcüsü
5.	İbrahim TEZ	Devlet Bakanı
6.	Güneş MÜFTÜOĞLU	Devlet Bakanı
7.	Şükrü ERDEM	Devlet Bakanı
8.	M. Seyfi OKTAY	Adalet Bakanı
9.	Mehmet GÖLHAN	Milli Savunma Bakanı
10.	İsmet ATİLLA	Maliye Bakanı
11.	Nevzat AYAZ	Milli Eğitim Bakanı
12.	Rıfat SERDAROĞLU	Sağlık Bakanı
13.	Veysel ATASOY	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı
14.	D. Fikri SAĞLAR	Kültür Bakanı
15.	Prof. Dr. Abdulkadir ATEŞ	Turizm Bakanı
16.	Hasan EKİNCİ	Orman Bakanı
17.	Rıza AKÇALI	Çevre Bakanı
18.	Müfit UTKU	Yargıtay Başkanı
19.	M. Vecdi GÖNÜL	Sayıştay Başkanı
20.	Mustafa KALEMLİ	T.B.M.M. Başkan Vekili
21.	Nevzat ERCAN	DYP Grup Başkan Vekili
22.	Mustafa DEMİRCİ	SHP Genel Başkan Yardımcısı
23.	M. Oltan SUNGURLU	ANAP Grup Başkan Vekili
24.	Bozkurt GÜVENÇ	Cumhurbaşkanlığı Başdanışmanı
25.	Latif SAKICI	T.B.M.M. İdare Amiri
26.	Fahrettin KURT	Trabzon Milletvekili
27.	Derviş GÜNDAY	TESK Genel Başkanı
28.	Erol BARAZ	TZOB Yön. Krl. Başkanı
29.	İsa SAİM	Aksaray Müftüsü
30.	İsmet KÖSE	Büyükçekmece Müftüsü
31.	Osman ŞENOCAK	19 Mayıs İlçesi Müftüsü
32.	Dr. Burhan ÖZFATURA	
33.	Doç. Dr. Bedri NOYAN	